

Cacaiyari Niuquieya Xapayari

EL NUEVO TESTAMENTO
de Nuestro Señor y Salvador Jesucristo

La Liga Bíblica

Las Sagradas Escrituras para Todos

El Nuevo Testamento
en el huichol

La Liga Bíblica 5C primera edición 1967 [hch]
La Liga Bíblica 5C segunda impresión 1967
La Liga Bíblica 1M segunda edición 1988
La Liga Bíblica versión electrónica 2009

Publicado por

© La Liga Bíblica 1967 y 1988

Se permite copiar, distribuir y comunicar públicamente esta obra bajo las siguientes condiciones:

- ▶ Reconocimiento. Reconozca a la Liga Bíblica los derechos que tiene en la impresión o distribución de esta obra, deslindándola de responsabilidad alguna por cualquier uso que se le de a la presente publicación.
- ▶ No comercial. No puede utilizar esta obra para fines lucrativos.
- ▶ Sin obras modificadas. No se puede alterar, transformar o generar una obra a partir de ésta.

Índice

Mateu.....	1
Maricuxi	71
Rucaxi.....	114
Vani	187
Nü'arisixi	238
Xumatari.....	301
1 Curinitutari.....	331
2 Curinitutari.....	359
Carasiyatari.....	379
'Epesutari.....	391
Piriputari	402
Curusetari	410
1 Tesarunicatari.....	417
2 Tesarunicatari.....	423
1 Timuteu	427
2 Timuteu	436
Titu	442
Quirimuni	446
Hepürayusixi.....	448
Satiyacu	471
1 Pecuru.....	479
2 Pecuru.....	488
1 Vani	494
2 Vani	501
3 Vani	503
Cura	505
Masiücütü Que Müratüa	508

MATEU

Niuqui 'Aixüa Manuyüne Que Mütiu'üxasitacai

Quesusi Cürisitu 'inüarieya, que mü'ane münü'ayatücai

(Rucaxi 3:23-38)

1 'Inüari canihücütüni 'icü. Nuivarite mecani'inüarini, Quesusi Cürisitu que mü'ane müxiüyarieyatücai. Raviri canitusieyatücaitüni, 'Apurahami meta. ²'Apurahami 'Isahaqui cani'uquiyarieyatücaitüni. 'Isahaqui meta Cacuvu pü'uquiyarieyatücai. Cura pü'uquiyarieyatücai, 'ivamamata. ³Cura meta Parexi Sara püva'uquiyaritücai, Tamari vavarusitücacu. Parexi Hesirumi pü'uquiyarieyatücai. Hesirumi 'Arami pü'uquiyarieyatücai. ⁴'Arami 'Aminaravi pü'uquiyarieyatücai. 'Aminaravi Nahasuni pü'uquiyarieyatücai. Nahasuni Sarumuni pü'uquiyarieyatücai. ⁵Sarumuni Puhuxi pü'uquiyarieyatücai, Xahavi varusieyatücacu. Puhuxi Huveri pü'uquiyarieyatücai, Xuti varusieyatücacu. Huveri Quisahi pü'uquiyarieyatücai. ⁶Quisahi Raviri pü'uquiyarieyatücai,

que mü'ane cuiepa müti'aitametücai. Raviri Sarumuni pü'uquiyarieyatücai, heitivitüca que mü'ane Huriyaxi mü'üyayatücai.

⁷Sarumuni Xupuhami pü'uquiyarieyatücai. Xupuhami 'Aviyaxi pü'uquiyarieyatücai. 'Aviyaxi 'Asa pü'uquiyarieyatücai. ⁸'Asa Cusapati pü'uquiyarieyatücai. Cusapati Curami pü'uquiyarieyatücai. Curami 'Usiyaxi pü'uquiyarieyatücai. ⁹'Usiyaxi Cutami pü'uquiyarieyatücai. Cutami 'Acaxi pü'uquiyarieyatücai. 'Acaxi 'Esequiyaxi pü'uquiyarieyatücai. ¹⁰'Esequiyaxi Manasexi pü'uquiyarieyatücai. Manasexi 'Amuni pü'uquiyarieyatücai. 'Amuni Cusiyaxi pü'uquiyarieyatücai. ¹¹Cusiyaxi Quecuniyaxi pü'uquiyarieyatücai, 'ivamamata quepaucua vaüriyarica memevitüqui Vaviruniasiepaitü. ¹²Mehevitüquieca Vaviruniya, Quecuniyaxi Saratieri pü'uquiyarieyatücai. Saratieri Suruvaveri pü'uquiyarieyatücai. ¹³Suruvaveri 'Aviyuri pü'uquiyarieyatücai. 'Aviyuri

'Eriyaquimi pü'uquiyarieyatücai.
 'Eriyaquimi 'Asuru
 pü'uquiyarieyatücai. ¹⁴'Asuru
 Saruqui pü'uquiyarieyatücai.
 Saruqui 'Aquimi
 pü'uquiyarieyatücai. 'Aquimi
 'Eriyuri pü'uquiyarieyatücai.
¹⁵'Eriyuri 'Erehasari
 pü'uquiyarieyatücai. 'Erehasari
 Matani pu'üquiyarieyatücai. Matani
 Cacuvu pü'uquiyarieyatücai.
¹⁶Cacuvu Cuse pü'uquiyarieyatücai.
 Cuse Mariya pücünayatücai.
 Mariyasie caniyenuiva Quesusi,
 Manayexeyarie mütitevacai
 Cürisitutütü.
¹⁷Mücü 'Apurahamisie memüyecü
 nuivarite xiüyarimama tamamata
 heimana nauca xiüyariyari
 mecaniyupaümecaitüni Raviri
 'amuyeicacaique. Tamamata
 heimana nauca xiüyariyari
 mepüyupaümecai Ravirisie
 memüyecü Vaviruniyapai
 memevitüquieque xiüyarimama.
 Tamamata heimana nauca
 xiüyariyari mepüyupaümecai
 Vaviruniyapai memevitüquie
 vaxiüyarima Cürisitu
 mutinuivaxüque.

Quesusi Cürisitu que mütiunuivaxü

(Rucaxi 2:1-7)

¹⁸Merücüsü müpaü catiniuyüni
 quepaucua Quesusi Cürisitu
 mutinuivaxü. Mariya
 müvarusieyatücaimatü Cusematü
 mepüyutivitüniqecai, peru
 mecatineneüquivavetü cuxi,
 mücü nayehucacaitüni, 'Iyari
 Mütiyupata ya'ane 'ipitüacu. ¹⁹Cuse
 cünaya mayaniquecai, mücü
 heiseriemecü yacatinicamiecaitüni,

peru pücayuvaüriyacai
 mixaneticü. 'Ayumieme
 pü'eirimücücai 'avie. ²⁰Merücüsü
 müpaü püreuyutimaixüa. Hicü
 Ti'aitamesüa mieme niuqui
 tuayame niuxeiya yuheinüsita
 müpaü 'utaineme, Cuse 'acu
 Raviri pemünü'aya. 'Axa
 pepücati'acühüaveni Mariya
 pemütivitünicü 'a'üya. 'Iyari
 Mütiyupata ya'ane 'ipitüacu,
 hesiena püyeya 'icü nunusi.
²¹'Uquitüme pütiniveni. Mücü
 canivatavicueisitüamücü
 yuteüterima, tita 'axa memüteyurie
 canivanavairiemücü. 'Ayumieme
 pepitaterüva Quesusi, taniuquicü
 Tiyuvicueisitüvame maine.

²²'Icü naitü müpaü catiniuyüni,
 maye'anicü tita mütixatacai
 Ti'aitame, tixaxatame müpaü
 'utainecacu,

²³Camüsü 'üimari müyuxeve
 payehucani,

'Uqui pütiniveni.

'Emanuheri pütaterüvarieni.

Mücü taniuquicü, Cacaüyari
 Tahesüa Muca paine.

²⁴Merücüsü Cuse yatüheinuca
 'anutaniereca müpaü pütüuyuri que
 mütita'aitüya Ti'aitamesüa mieme
 niuqui tuayame. Canitivitüni
 yü'üya. ²⁵Peru püca'icumavacai,
 'ariqueque 'uqui 'utinivecuque.
 Pitaterüvaxü Quesusi.

Temaivavemete que memüte'u'axüa

2 Merücüsü Quesusi Verenipai
 canetinuiva Cureya cuieyarisie,
 quepaucua Herurexi mana
 müti'aitametücai. 'Ana yucüiepa
 meheyecüneca temaivavemete
 tayeta mepayenexüa, tahixüapa

mepu'axüa quiecarisie
 Querusareme müracuseva, ²müpaü
 me'utiyuatü, Haqueri peca
 Huriyusixi teüteriyari tiva'aitüvame
 metinuivaxü. Tame xurave tepexei
 'anatineximecacu, pü'inüarieya.
 Nenevieri te'ipitüanique tepu'axüa.

³Hicü ti'aitame Herurexi
 tiutamarieca niyuxamuriecaitüni,
 yunaitü Querusaremetarita
 hepaüna. ⁴Varucuxeürieca
 mara'acate memühüritüariecai,
 müme meta 'inüaricü
 memüte'üiquitametetücai
 teüteri vasata miemete
 yunaime, nivaruta'ivaviya haque
 metinuivaquecai Cürisitu. ⁵Müpaü
 metenicühüaveni, Verenipai
 vaniu Cureya cuieyarisie. Tamüsü
 tixaxatame müpaü tiniu'utüani,

⁶Vereni quiecatari 'acu,
 Cureya cuieyarisie xemütitei,
 Que memütexexeiya,
 Te'aitamete Cura cuieyarisie
 miemete,
 Canimarivani xequiecarisi.
 Xesata quiecametütü
 Cananucuquemücü ti'aitametütü,
 Neteüterima va'üviyanique,
 'Ixaherisixi teüteriyari.

⁷Hicü Herurexi temaivavemete
 nivaruta'inieni 'avie.
 Nivaruta'ivaviya heiseriemecü
 quepaucua masiücütü matüa
 xurave. ⁸Nivarenü'ani Verenipai
 müpaü 'utayüca, Mana xequenehu,
 heiseriemecü xequenativava nunusi
 hepaüsita. Quepaucua xemeitaxeiya
 yaxequeneteneutahüavi, mana
 nemineneviyamiecü neta.

⁹Me'i'enieca ti'aitame
 menecüne. Camüsü xurave
 memexei 'anatineximecacu,

mücü vahüxie neutamiecaitüni.
 Heta'aca haque müyecatei
 nunusi, heimana niyuhayeve.
¹⁰Me'ixeyatü xurave cuini
 mieme meniyutemamaviecaitüni
 yemecü. ¹¹Quita meheutahaxüaca
 nunusi meniuxeiya varusieya
 meta Mariya Me'utihüxima'uca
 nenevieri meneipitüani. Yupinite
 mana mete'ucupica, 'imiquieri
 metenimini huru, 'üca visi
 mu'üa, mixaxi. ¹²Hicü yuheinüsita
 mete'utaxatüarieca quename
 Herurexisüa tavari mecaheuhuni,
 xeime huyeyari 'utüa meniucacüne
 yucueipapai.

**Que memüte'uyuta'unaxü
 'Equipitu cuieyarisiepaitü**

¹³Mericüsü mehecünecu müme,
 Cuse yuheinüsita canixeiya
 Ti'aitamesüa mieme niuqui tuayame.
 Müpaü niutayüni niuqui tuayame,
 Quenanucuquexi, quenivaranuvitüqui
 nunusi varusieyamame.
 'Equipitupai xequeneyuta'una.
 Mana xequene'uvani, 'ariqueque
 nematitahüave xemahunicü. Herurexi
 canitivaumücü nunusi 'imienique.
¹⁴Anucuqueca Cuse, yüvicüta
 nivarevitüni nunusi varusieyata.
 'Equipitupai menecüne. ¹⁵Mana
 mene'uvacaitüni mexi camüvecai
 Herurexi. Müpaü tinaye'ani que
 mainecai Ti'aitame, tixaxatame
 ya'utainecacu, Nenitahüave nenive,
 'Equipitu cuieyarisie müvayeyanicü.

**Herurexi cuyaxi que mütivarenü'a
 türi memüvarecuinicü**

¹⁶Hicüsüari tiutamarieca Herurexi
 memicuamanaxücü temaivavemete,
 cui niuyeha'ani. Nivarenü'ani

cuyaxi memüvarecuinicü türi
yunaima haica viyari memücahücai
cuxi, Vereni memütitecai naisarie
'auriena memütitecai, que
memüte'itahüavixü temaivavemete
tucari hepaüsita. ¹⁷'Anari
catinaye'ani tita mütixatacai
Cacaüyari, tixaxatame Queremiyaxi
müpaü 'utainecacu,

¹⁸Xevitü pe'eniecie Xamasie
'Utasuatü yuheiverietü cuini
mieme,

Xaqueri 'utasuatü yunivema
vacü

Cayunütüarinüatü
'amemüca'u'uvacü.

¹⁹Mericusü Herurexi
'umücu, Cuse yuheinüsita
canixeiya Ti'aitamesüa mieme
niuqui tuayame 'Equipitu
cuieyarisie heyeicatü. ²⁰Müpaü
niutayüni, Quenanucuquexi,
quenivaranuvitüqui nunusi
varusieyata. Mana quenemie
'Ixaherisixi vacuieyarisie.
Menecuiniri müme memivautüvecai
nunusi memimiecucai.

²¹Hicüri 'anucuqueca nivarevitüni
nunusi varusieyata. Mana
caneta'ani 'Ixaheri cuieyarisie.

²²TiutamariECA quename 'Ariquerau
ti'aitametücai Cureya cuieyarisie
'uquiyarieya que müti'aitacai
Herurexi, peumacai mana
munuanicü. Müpaü tiutahüavariECA
yuehinüsita, Carereya cuieyarisie
püta caneutiyune. ²³Mana
heta'aca quiecarisie nayerüni
Nasareti müracusevasie. Müpaü
catinaye'ani Ti'aitame que mutayü,
texaxatamete yame'utiyanecacu,
quename Nasaretitanaca
titevacaquecai.

Ti'üyame Vani que müticuxatacai

(*Maricuxi 1:1-8; Rucaxi 3:1-9,
15-17; Vani 1:19-28*)

3 Mericusü Cureya cuieyarisie
caninuani Ti'üyame Vani
macumavesie ticuxatatü ²müpaü
'utaitü, Xequeteneuhayeva que
xemüteyuriecai. Canayehuraniri,
que mü'ane taheima müti'aita
cuitü canisutüamücü 'ena ti'aitatü.
³Icü canihücütüni que mü'ane
müxasivacai, quepaucua tixaxatame
Quisariyaxi müpaü mutayü,
Xevitü mahiva macumavesie
'uvetü
Xequeneucuha'aritüa Ti'aitame
huyeya haitü,
Xexeuravime xequeneutivevi
huyeya haitü.

⁴Mücü Vani cameyu huxariyari
cananacatücaitüni, navi
hüyameyariCü rayühüacai. Tüpuxi
nivacuacaitüni yeuta mieme
xiete ti'iecai. ⁵'Ana yunaitü
Querusalemari, yunaitü Cureya
cuie quiecatari, yunaitü Curutani
hatuxame tesita quiecatari
meni'axecaitüni hesüana. ⁶Mücü
nivaruca'üyacaitüni Curutani
hatuxamesie, meyuhecüatcacu
'axa que memüteyuriecai.

⁷Hicü yumüireme vaxeyatü
Pareseusixi Saruseusixi hesüana
memü'axecai 'üyarica hepaüsita,
müpaü tinivarutahüave, Cari xeme
terücacaxi xepüva'ivama. Quepaicü
pütixehecüatüa xemüyuta'unacü
capa 'uxa'a varie xe'uyehecarienicü.
⁸Müme memüte'uhayevaxü que
memüteyuriecai, vahepaü püta
xequeteneyuriecai, 'uximayasica
que müreuyevese. ⁹Müpaü

xepücateyücüühüaveni quename xeyüvave müpäü xemutiyanenicü yu'lyarisie, Tame tepünaquil'eriva ta'uquiyari temexeyacı 'Apurahami xe'utiuyatü. Müpäü nepütixecüühüave, Cacaüyari caniyüveni 'icü tetexi teüteri müvarayeitüanicü, 'Apurahami nivemama memacüñecü. ¹⁰Hasa caniucuha'aritüarieni cüyexi maxüriyanicü. 'Ayumieme naitü cüye 'aixüa 'anenetü müca'utixuxuavere, mücü 'ari canaxüriyamücü, taipä caneuxüriyamücü. ¹¹Neri necanixe'uca'üyani hacü, xemüte'uhayevaxücü que xemüteyuriecäi. Que mü'ane ne'utüma 'umamie, mücü cui pütürücaüye, necatürücaüyecacu ne. 'Aixüa nepüca'ane nehiesie mütinaquenicü ni nemiparevienicü. Mücü püta que mütixe'uca'üyani, 'Iyari Mütiyupata canixepitüamücü, canixe'itimücü tai que mütiyu'itiva. ¹²Cuxari 'itivame pacue'le, cuini mieme pütiveque yutüricu. Niti'utamücü yu'icuxaxi caxetunisie, cuxariyari püta pütataiyani tai mücatüvesie.

Quesusi que mütiuca'üyarie

(*Maricuxi 1:9-11; Rucaxi 3:21-22*)

¹³Mericsü 'ana Quesusi caninuani Carereya cuieyarisie heyeyaca. Curutani hatuxamesie caninuani Vanisüa, 'iya mica'üyacı. ¹⁴Vani masi niyucu'imavacaitüni müpäü 'utaitü, Neuyeveca masi 'ecü püta pemünesica'üya ne. Queri titayari nehesüa petinua. ¹⁵Quesusi müpäü tinitahüave, Müpäü pütüyüni hicü. 'Aixüa cani'aneni

yatemütecahunicü naime 'aisicasie, 'ipäu teteyurietü. Hicü Vani müpäü piyuri. ¹⁶'Uca'üyarieca Quesusi, hapa nanatiyani cuitü cuiepa. Hicü muyuavi nanacatenire. Nixeiya Cacaüyari 'Iyarieya heimana 'acamiecacu cucurupäu 'anetü, hesiena yuhayevaque. ¹⁷Xevitüta müpäü netayüni taheima, 'Icü caninenivetüni münaquil'eriva. Mücücü necaninaquil'aca.

Quesusi que mütiuta'inüasie

(*Maricuxi 1:12-13; Rucaxi 4:1-13*)

4 Hicüsüari 'Iyari canevitüni Quesusi macumavesiepai. Mana Cauyumarie ni'inüatamücücäitüni, siparasü xüca 'axa tiyurieni, haitü.

²Huta teviyari tucari huta teviyari tucari 'uyuhaquieca, caneuhacamücücäitüni Quesusi. ³Hicü Cauyumarie nuaca 'ita'inüataque müpäü tinitahüave, Tamüsü, 'ecü Cacaüyari xüca penu'ayatüni, müpäü quetineutahüavi 'icü tetexi, pa mayueitüanicü. ⁴Mücü müpäü tinita'eiya, 'Utüarica müpäü paine,

Tevi xüca pa cuaca xeicüa, Mücücü püca'ayeyurini. Cacaüyari que mutayü, Niuquieya naitü peuyeveseta Mayeyurinicü tevi.

⁵Hicü Cauyumarie Querusareme neivitüni Cacaüyari quiecarienapaitü. Vatuqui yecürita nenutivitüni. ⁶Müpäü tinitahüave, 'Ecü Cacaüyari xüca penu'ayatüni, vatipai queneucasuna. 'Utüarica müpäü paine,

Yuhesüa miemete niuqui tuayamete

Pütiva'aitüaca 'ahepaüsita.
Yumamacü mepümasituicani
Capa tetesie pe'uti'ücamürecü.

⁷Qesusi müpaü tinita'eiya, Müpaü
paineta 'utüarica, Pepüca'lisipaneni
Ti'aitame mü'acacaüyari, haitü.

⁸Hicü tavari Cauyumarie
neivitüni yemuri cui manutitevasie.
Cuiapa memütama vacuie xexuime
nixeyasitüani visi mü'ane. ⁹Müpaü
tinitahüave, Nepümasimini
'icü naime, xüca nenevieri
penesi'upitüani pe'utitunumaqueme.

¹⁰Qesusi müpaü tinitahüave,
Quenemie Cauyumarie. 'Utüarica
müpaü paine,

Nenevieri pecanipitüaca Ti'aitame
Mü'acacaüyari hücüame.
Mücü hücüa
pecanayexeyacamücü.

¹¹Hicü Cauyumarie nicu'eirieni
neyani, niuqui tuayamete
me'u'axüaca menipareviecaitüni.

**Qesusi que mütisutüa ti'uximayatü
Carereya cuieyarisie**

(Maricuxi 1:14-15; Rucaxi 4:14-15)

¹²Mericüsü tiutamariECA quename
Vani hevyarie, Carereyapai neyani
Qesusi. ¹³Nasaretisie 'uyupataca,
Caperünaume henuaca haracuna
tesita maniere, mana nayerüni
Savuruni Nepütari vacuieyari
müracutevasie. ¹⁴Müpaü tinaye'ani
tita mütixasivacai quepaucua
tixaxatame Quisariyaxi müpaü
mutayü,

¹⁵Savuruni cuieyari
Nepütari cuieyari,
Haracuna mananiere
Curutani 'anutaüye meta,
Carereya haque memetitei
müme memücatateüterima,

¹⁶Teüteri yüvipa memütitecai
Müme hecüariya meniuxeiya
cui müxavatü.

Müme 'etüripa memütitecai
Haque memücuiximecai,
Müme vahesie mieme
Hecüarivivame cananatineni.

¹⁷Mericüsü 'ana Qesusi
nisutüani ticuxatatü, müpaü
'utaitü, Xequeteneuhayeva que
xemüteyuriecäi. Canayehuraniri,
que mü'ane taheima müti'aita cuitü
canisutüamücü 'ena ti'aitatü.

**Qesüteveyamete Qesusi que
mütivarutahüavixü yunaucame**

(Maricuxi 1:16-20; Rucaxi 5:1-11)

¹⁸Hicüsüari haracuna tesita
'uyemietü Carereya cuieyarisie,
nivaruxeiya yuhutame
yu'ivamacame. Xevitü Simunitütü
Pecuru catinitevacaitüni, 'ivaya
meta 'Atürexä. Mana taxaya
meneutavivivacaitüni haracunäsie,
memüquesüteveyametetücaicü
müme. ¹⁹Hicü müpaü
tinivarutahüave, Cümü,
nehesie xequetenevyani.
Teüteri xevacuxexeürivame
necanixe'ayeitüamücü, quesüte
xemütevaruxexeürivapaü hicü.
²⁰Müme yapaucua yutaxaya
me'ucu'eirica hesiena meteniuviya.

²¹Mericüsü 'uma 'uyemietü
hipame nivaruxeiya yuhutame
yu'ivamacame, Cacuvu
Vani, Severeu nivemama.
Canuväsie meniyetecaitüni
Severeumatü va'uquiyarimatü
yuvipi memanesiquitüatü.
Hicü nivaruta'inieni hesiena
memütevyanicü. ²²Cuitü
me'icu'eirica canuva, yu'uquiyari

me'ucu'eirieca, hesiena
meteniuviya.

**Quesusi que mütiva'üquitüacai
yumüireme**

(Rucaxi 6:17-19)

²³Mericsü naisarie Carereya
cuieyarisie caniuycacaitüni,
ti'üquitatü vatuquiteta, ticuxatatü
niuqui 'aixüa manuyüncü, que
müti'ane Cacaüyari ti'aitametücacu
ticuxatatü, varanayexürivatü
teüteri naime cuiniyacü naime
veranariyacü. ²⁴Naisarie Siriya
cuieyarisie tiniutamariva que
mütiyuriencai. Meni'atüirivacaitüni
yunaima 'axa memü'itüariecai,
müireme cuiniya müvaviyacai,
müiremecü memü'uximatüariecai,
müme cacaüyarixi 'axa memü'anene
memüvaviyacai, quierixiecate,
huriecate. Nivaranayexürivacaitüni.
²⁵Cui yumüiretü meneiveiyacaitüni,
Carereyasie Tamamata Quiecaritesie
Querusaresiesie Cureyasie Curutani
'anutaüyesie meheycüneca.

**Xasicaya, yemurisie 'anutiyaca
que müticuxatacai**

5 Mericsü teüteri yumüireme
vaxeyatü, mana yemurisie
neutiyune. Muva 'anacayacu
teyü'üquitüvemetemama
'auriena meniu'axüani. ²Mücü
tinivaruti'üquitüani ya'utaitü,

Müme 'aixüa memü'itüarie vaxatatü

(Rucaxi 6:20-23)

³'Aixüa mecani'itüarieca
Müme vaüca memüteheuyehüva
yu'iyarisie que
memüteyumate.

Que mü'ane taheima
macave mecanexeyacuni
tiva'aitüvametüme.

⁴'Aixüa mecani'itüarieca
Müme memüyuheiverie.
Mepünütüarieni.

⁵'Aixüa mecani'itüarieca
Müme memüca'ayu'eririyä.
Vahesie pütinaque cuie naitü.

⁶'Aixüa mecani'itüarieca
Müme memüyuvaüriya
Heiseriemecü

yamemütecahunicü
Yaxeicüa tevipaü
Meuhacamücüpaü
meuharimücüpaü.
Yamepütepütüarieni
mepütihuxani.

⁷'Aixüa mecani'itüarieca
Müme memüteyucanenimaya.
Mepütinenimayasieni.

⁸'Aixüa mecani'itüarieca
Müme memü'itiyatüca va'iyari
müyuxevinicü.
Mepixeyä Cacaüyari.

⁹'Aixüa mecani'itüarieca
Müme memüvanütüani teüteri,
'aixüa memüteyuxeyanicü.
Mepümasiücüni Cacaüyari
nivemama que memütehüme.

¹⁰'Aixüa mecani'itüarieca
Müme memuveiyarie
memüyuvaüriyacü
heiseriemecü
yamemütecahunicü.

Que mü'ane taheima
macave mecanexeyacuni
tiva'aitüvametüme.

¹¹'Aixüa xecani'itüarieca xeme
Quepaucua
memüxeta'uxive'erieni,
quepaucua memüxe'uveiyani,

quepaucua mete'itavatü 'axa memutiyaneni xehepaüsita naimecü nehese xemümiemetecü. ¹²Xequeneyutemamavieca 'ana xequenenaqui'aca müpaü xetemaitü, 'aixüa 'aneme xecanipitüariecuni vaüca taheima mieme. Müpaüta metenivaruveiyacaitüni texaxatamete xehetüa memü'axecai.

**Cuiepa memütama va'una
vahecüarivivamete**

(*Maricuxi 9:50; Rucaxi 14:34-35*)

¹³Xeme cuiepa memütama va'una xecanihümetüni. 'Una xüca hamuritü 'ayanique, titacü ha'usivitü rayaniqueyu. 'Asipücaýüve. Panuyevivivaniqueyu xEICÜA, teüteri mepicaquesinaniqueyu.

¹⁴Xeme cuiepa memütama vahecüarivivamete xecanihümetüni. Yemuri heima quiecarü pücaýüve müti'aviesieni. ¹⁵Mücü meta, 'ititayame cüxeme, cacunicü püca'enucanani, masi vapaitü neitiyemücü. Nivahecüariyacamücü yunaime quita memayetei. ¹⁶Yaxeicüa xeme, hecüariya xehesüa mieme müpaü quetihecüaca teüteri vahüxie, memüxexeyanicü 'aixüa que xemüteyurie, 'aixüa memutiyanenicü xe'uquiyari taheima macave hepaüsita.

**Quesusi que mutayü 'inüari
niuquiyari hepaüsita**

¹⁷Müpaü xepücatecu'erivani quename nenua ne'lica'unaque 'inüari niuquiyari, texaxatamete vaniuquiyari. Que nemütinua, ne'lica'unaque necapunua,

ne'eye'atüanique püta necaninuani. ¹⁸Icü niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, mexi cataxüve muyuavi cuie, xei hüxiyari xei tuniyari pücatatümaiyarieni 'inüari niuquiyarisie mieme, naitü mexi ca'aye'ave. ¹⁹Que mü'ane mitixani'erieni 'icü 'aisica sepa 'imatüme, yativa'üquitüatü teüteri, mücüta 'imatüme pütaterüvarieni, que memütemariva müme memeixeiya que mü'ane taheima macave tiva'aitüvametüme. Perusü que mü'ane yamüticamie yamüti'üquita, mexüacame püta pütaterüvarieni. ²⁰Müpaü nepütixecühüave, xeme xepüyuvaüriya heiseriemecü yaxemütecahunicü. Mümeta 'inüaricü memüte'üquitamete, Pareseusixi meta, müme yaxEICÜA vaniu mepüteyuvaüriya. Mericüte, peuyevese xeme masi yemecü yaxemütecahunicü. Me xüca catixaütüni, tixaü xepücaheutahaxüani haque müra'aita que mü'ane taheima macave.

**Quesusi que mutayü memüha'a
vahepaüsita**

(*Rucaxi 12:57-59*)

²¹Xepü'enana quename meripai miemetexi müpaü mete'utahüavarie, Pepücati'amemivani. Que mü'ane mütiyumemivani, 'isücame hesiena 'apürahüpani. ²²Ne masi müpaü nepütixecühüave, que mü'ane miheca yu'iva, 'isücame hesiena 'apürahüpani. Que mü'ane 'axa müticühüaveni yu'iva, mücüsie mepüte'uhüpani ta'uquiyarima. Que mü'ane müpaü mütitahüave, Cari

pepüca'amate, mücü panutahüiyani xasi taiyariyarisie.

²³Ayumieme xüca 'a'imiquieri pe'atüani mürayutimavatüre, mana xüca yapera'erivani quename 'a'iva tixaütücü 'aixüa camatixeiya, ²⁴mana mürayutimavatüre queneucu'eiri 'a'imiquieri. Quenemie meri, 'aixüa xeteyuxeiyatü xequenacüni yu'ivamatü. 'Ariqueque muva pe'ayeneme queneutimava.

²⁵Cuitü quenehamicutani que mü'ane mümasixaneta mexi huyeta pe'uyeica hamatüana, capa masiyetuanicü 'isücomesüa masixanetame, 'isücame capa masiyetuanicü tupirisüa, capa pe'anutahüiyanicü. ²⁶Icü niuqui caniseüyeni que nematicühüave, muva pepüca'vayeyani mexi pecati'atuave naimecü.

Quesusi que mutayü, que mü'ane micumaüva xeime 'üyaya xeime cünaya, mücü hepaüsita

²⁷Xepu'enana quename müpaü metecühüavarüvacai, Xeime 'üyaya cünaya pepücacumaüvani. ²⁸Ne masi müpaü nepütixecühüave, que mü'ane mixeiya 'uca 'ihive'erietü, mücü canicumaüvani yu'iyarisie.

²⁹Ayumieme 'ahüxicü 'aserieta miemecü xüca 'axa petiyurieneni, mecuxi quenivatitu'i quenehüva. 'Aixüa caniyümücü masi tixaütü müreuyevenicü 'avaiyarisie mieme, capa pe'axevitü peheucahüiyanicü xasi taiyariyarisie. ³⁰'Amama 'aserieta mieme xüca 'axa 'ane matiumayüisitüvani, mecuxi quenavitequi quenehüva. 'Aixüa caniyümücü masi pemanupurunicü

capa pe'axevitü peheucahüiyanicü xasi taiyariyarisie.

Quesusi que mutayü, 'uqui yü'üya mucu'eirie hepaüsita

(Mateu 19:9; Maricuxi

10:11-12; Rucaxi 16:18)

³¹Müpaüta mepüte'utahüavarie meripai miemetexi, Que mü'ane micu'eirie yü'üya, 'eiriya xapayari que'ihuritüani. ³²Ne masi müpaü nepütixecühüave, que mü'ane micü'eiri yü'üya, mücü xeime cünaya cumaüvame canayeitüani yü'üya me xüca 'uca 'icumayüirieni que mü'ane mücayücüna xEICÜA. Que mü'ane mitivitüni 'uca mucu'eiriva, mücüta picumaüvani xeime 'üyaya.

Quesusi que mutayü, memyühuritüa vahepaüsita

³³Mücü meta, xepu'enana quename meripai miemetexi müpaü metecühüavarüvacai, Pepüca'ahuritüani peti'itavatü, masi que pemüti'ahuritüa yapepüticamieni Ti'aitame masixeyacacu. ³⁴Ne masi müpaü nepütixecühüave, yemecü xepüca'yühuritüaca. Taheima mieme muyuavi xexatatü xepüca'yühuritüaca Cacaiyari muva yu'üvenisie 'acaitü müti'aitacü. ³⁵Cuie xexatatü xepüca'yühuritüaca cuie 'üvenieyatüa mieme quetayatüa mieme mühücücü. Querusareme xexatatü xepüca'yühuritüaca ti'aitame mütürücaüye quiecarieya mühücü. ³⁶'Amu'u pexatatü pepüca'ahuritüaca pemüca'yüvecü tuxame yüvime pemeyeitüanicü ni

xei cüpayari. ³⁷Xüca xeyuvaüriyani, hü xequeneutiyaneni xeicüa, me xüca xecayuvaüriyani, tixaü xequeneutiyaneni. Tavari xei niuquiyari panayuhayeve, que mü'ane 'axa mütiyuruvasüa canimiemetüni.

Quesusi que mutayü, 'axa memüvayurie 'axa me'itüarieca vahepaüsita

(Rucaxi 6:29-30)

³⁸Xepu'enana quename müpaü metecühüavarüvacai, Yühüxicü pürapica rahüxicü, yutamecü ratamecü. ³⁹Ne masi müpaü nepütixecühüave, müpaü xeteyurietü xepüca'inenaca que mü'ane 'axa müxeyurie. Masi que mü'ane 'a'apucuesie mümasicuvaya 'aserieta, ta'aurie pe'aveme queneupitüa tapata. ⁴⁰Que mü'ane masixanetatü mümasinavairiemücü 'acamixa, queneutauniri 'a'ücarita. ⁴¹Que mü'ane masiviya hesiena mieme tixaütü pemüranutünicü xei queyari, huta queyari queneumieni 'utüana. ⁴²Que mü'ane tixaütü mümativaviri, queneupitüa, que mü'ane mümasiniüviriemücü pepüca'ixani'erieca.

Que müreuyevese müvanaqui'eriecü müme memeye'unie

(Rucaxi 6:27-28, 32-36)

⁴³Xepu'enana quename müpaü metecühüavarüvacai, Pepinaqui'erieca 'auravatanaca, pepi'uxive'erieca que mü'ane mümasi'aye'unie. ⁴⁴Ne masi müpaü nepütixecühüave, xequenivanaqui'erieca

müme memüxe'aye'unie, xequeneyunenevieca müme memüxe'uveiya vahesie mieme. ⁴⁵Müpaü xeyüatü püyuritüni yu'uquiyari taheima macave nivemama xemühümecü. Mücü canenatinetüvani yutau 'axa memüteyurie vahesüa 'aixüa memüteyurie vahesüa. Viyeri panacanü'ava müme heiseriemecü yamemütecahu vahesie müme heiseriemecü yamemücatecahu vahesie yaxeicüa. ⁴⁶Xüca xevanaqui'erieca müme memüxenaqui'erie, que xete'a'liva mücücü. Camü, 'asita müme cuviyexunusie mieme memüteyuriyari yaxeicüa mepüteyurie. ⁴⁷Xüca yu'ivamarixi xevavaüritüaca hücüa, titasü xeteyurie hipatü yamemücateyurie. Camü, müme memücatateüterima yaxeicüa mepüteyurie. ⁴⁸Xeme püta yemecü xequenaye'axüa, maye'avepaü xe'uquiyari taheima macave.

Quesusi que mutayü, müme 'aixüa memüteyurie vahepaüsita

6 Xequeneyucuerivayurie ca capa xete'ayexeiyanicü teüteri vahüxie, müme memüxe'ixüariecacü xeicüa. Me xüca vahüxie xeicüa yaxeteyurieca, tixaütü xepücatepitüarieni, yu'uquiyarisüa taheima macavesüa. ²Quepauca pemiparevie puvüre, cuxineta pepüca'aitani 'ahüxie mühüsieriecacü pemüxeiyarienicü, tuquipa caye 'utüa que memüteyurie müme yacü xeicüa memüteyurie, teüteri 'aixüa memutiyanenicü vahepaüsita.

'Icū niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, 'ari meheixeyatü mepacü tita memütepitüarieni. ³'Ecü püta quepaucua pemiparevie, 'asipepücatayüni, sepa 'amama 'aserieta mieme 'asimücatimate que mütiyuriene 'a'utata mieme, ⁴'avie pemiparevicü. 'Ana 'a'uquiyari 'ixeyatü tita müti'aviesie pümatipitüani 'a'ivarica yunaima vahüxie.

**Quesusi que mutayü nenevieri
hepaüsita**

(Rucaxi 11:2-4)

⁵Quepaucua xemüyunenevie, müme yacü xecüa memüyüa vahepaü xepüca'yüaca. Cui püvanaque tuquipa memüti'unicü 'isiquinásie memüti'unicü meyunenevietü teüteri memüvaxeyanicü. 'Icū niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, 'ari meheixeyatü mepacü tita memütepitüarieni. ⁶'Ecü püta quepaucua pemü'anenevie 'a'quita queneutahaca. Quitenie pereuname nenevieri quenepitüaca 'a'uquiyari mana muyeica muye'aviesie. 'A'uquiyari 'ixeyatü tita müti'aviesie pümatipitüani 'a'ivarica yunaima vahüxie.

⁷Xeyunenevietü xepüca'imüiriyani niuqui hipame nuivarite vahepaü. Vaüca memutiniucacü, me'enieriecame mepüyu'erie. ⁸Vahepaü xe'anenetü xepüca'acüne. Cacaüyari müxe'uquiyari yapütimate tita xemütheueyhüva, yaxecate'itavavirievavecacu cuxi. ⁹'Ayumieme 'ipaü püta xequeteneyunenevieca xeme,

Ta'uquiyari taheima pemacave, Pequereueyhüviyarieni que pemütipasie.

¹⁰'Enata queneusutüa peti'aitatü, Yamequeteyurieca que mümatinaque Taheima que memüteyurie, cuiepata yaquetiuyüni.

¹¹'Icuai hicü mieme que temütheueyhüva, Yaquetatineumicuani hicü.

¹²Quetatineueyhüvirieca 'axa temüte'uyuricü Tameta temütevareueyhüviricü müme 'axa memütasi'uyuri.

¹³Pepücatasipitüaca temüta'inüasienicü, Masi quetaneutavicueisitüa 'axa temüca'itüarienicü.

'Ecüsü 'aheyemecü pecatini'aitametüni Pecanitürücaüyeni Visi pecani'aneni 'aheyemecü. Müpaü xecüa cani'aneni.

¹⁴Xüca xetevareueyhüvirieca teüteri 'axa memüteyurie, xe'uquiyari taheima macave püxereueyhüvirieca xemeta. ¹⁵Me xüca xecatevareueyhüvirieca teüteri, xe'uquiyari püxaxereueyhüvirieca xemeta 'axa xete'uyurieyu.

**Quesusi que mutayü
haquiya hepaüsita**

¹⁶Quepaucua xemüyuhaquiva müme yacü xecüa memüteyurie vahepaü xepüca'yüaca. Müme yuheiveriecate vahepaü meteyuxexeyame mepayuyeitüva yacü xecüa, yuhaquivamete vahepaü memüteyuxexeyanicü teüteri que memütevaxeyia. 'Icū niuqui caniseüyeni

que nemütixecühüave, 'ari
meheixeyatü mepacü
tita memütepitiuarieni.

¹⁷'Ecü püta quepaucua
pemü'ahaquiva, quene'acaviri
'amu'usie, quenanacahütaima,

¹⁸tiyuhaquivamepaü
pemücati'axexeyanicü, teüteri que
mematexeyia. 'A'uquiyari mana
muyeica muye'aviesie, mücü püta
que matixeyia pepümasiücünü.

'A'uquiyari 'ixeyiatü tita
müti'aviesie, mücü pümatipitüaca
'a'ivarica yunaima vahüxie.

Que müti'tuta taheima mieme

(Rucaxi 12:33-34)

¹⁹Xequeteneuhayeva
cuiepa timieme xetixeuërietü
xeicüa. Cuiepa timieme
pütüyusevixima ticümüyarietü
tiyucuitamatü, tenavayamete
qui vari mepeuhaque, mepinava.

²⁰Taheima mieme masi
xequetenexeürieca. Mücü
pücatiyusevixima caticümüyarietü
catiyucuitamatü, tenavayamete
mepücaheutahaque mepüca'inava.

²¹Haque pemeitixeuërie, manata
'a'iyari püyecani.

Tavaiyari cüxemeya

(Rucaxi 11:34-36)

²²Tahüxie canihücütüni
tavaiyari cüxemeya. 'Ayumieme
xüca 'ahüxi yuxevini que
pemütixeyia 'apini, 'avaiyarisie
naime pepühecüariviyarieca.

²³Me xüca 'ahüxi 'axa 'aneni
peti'acahive'eriecacu, 'avaiyarisie
pecaniyüriyariecamücü. Mericüte,
'acüxeme xüca 'uyüre, yemecü
pepüyüriyarieni.

Cacaüyarisie tiviyatü, yupinisie tiviyatü püca'yüve müti'uximayaca 'axeicüa

(Rucaxi 16:13)

²⁴Tevi püca'yüve 'axeicüa
yuhutame vahesie tiviyatü
müti'uximayaca yucusiyarima.
Ni'uxive'eriecamücü xeime
'inaqui'erietü xeime, mesü
xeimesie pütüviyani 'ixani'erietü
xeime. Xepüca'yüvave 'axeicüa
xemüte'uximayaca Cacaüyarisie
xeteviyatü yupinisie xeteviyatü.

Cacaüyari que müti'ävüya yunivema

(Rucaxi 12:22-31)

²⁵'Ayumieme müpaü
nepütixecühüave,
xequeteneuhayeva xeyu'iyaritüatü
yutucari hepaüsita, tita
tetecuanini tita tete'ieni
xecateyücühüavetü, yuvaiyari
hepaüsita xepüca'yü'iyaritüaca
tita tete'anacatüxüani
xecateyücühüavetü. 'Icuai xeicüa
que titucari, 'ixuriqui ravaiyari que
tihücütüni. ²⁶Xequenivaru'ixüari
viquixi taheima miemete.
Mepüca'uca'esa mepüca'uca'isana,
caxetunisie mepücateti'uta.
Sepanetü, xe'uquiyari taheima
macave pütivamicua. Mericüte,
xeme cuini mieme masi
xepeuyevese ni que müme. ²⁷Xeme
quepaicü püyüve yu'iyaritüatü
'a'utevitü mayuyetitüani xüca
'esi'utevini, sepa xei sicuriyari.

²⁸'Ixuriqui hepaüsita
titayaricutaxi xeteyu'iyaritüa.
Xequeteneyü'üquitüaca xehe'erivatü
texuxuri 'üsita mieme que

mütiuyüraxüa. Capüti'uximaya capüvita. ²⁹Siepüre müpaü nepütixecühüave, Sarumuni sepa naimecü marivetü mayuyeitüvacai visi pücatiyuquemaritüvacai texuxuripaü. ³⁰Xüca müpaü 'aneni, xüca Cacaiyari müpaü tiquemaritüaca 'üxa 'üsita mieme hicü meuti'lu 'uxa'a huxunuta meucahüiva, masi yemecü catixequemaritüaca xeme sepa haveri mieme xeicüa yuri xemüte'erie. ³¹Ayumieme xepücayu'iyaritüaca yaxe'utiyuatü, Queri tetecuaca, titari tete'ieca, titacü tetetaquemaritüaca, xe'utiyuatü. ³²Müme memücatateüterima mepivautüve mücü naime. Xe'uquiyari taheima macave yapütimate xemeiyehüvacü 'icü naime. ³³Xeme masi xequeneyuvaüriyani mücü tixe'aitüvame mühücütünicü, heiseriemecü yaxemütecahunicü. Müpaü xeteyurietü, xepütemiqüienita mücü naime. ³⁴Ayumieme xepücayu'iyaritüaca 'uxa'a miemecü. 'Uxa'a puxuaveni 'iyaritüarica yücümana. Tita 'axa müti'ane 'ari pütünaquixü hicü miemecü xemüyu'iyaritüacacü.

**Hipame vahesie xepücate'uhüpani,
que mutayü**

(Rucaxi 6:37-38, 41-42)

7 Hipame vahesie xepücate'uhüpani, xehesie capa rahüivanicü. ²Hipame vahesie que xemüte'uhüpa, yaxeicüa xeme xehesie pürahüivani. Que xemüteva'inüasirie hipame, yaxeicüa xepüte'inüasiyarieni. ³Titayari cui petixeiya xasi 'a'iva

hüxita meutavivi, pecahe'erivatü queuruvi mana meutave 'ecü 'ahüxita. ⁴Que petitahüaveni 'a'iva, Tamüsü nepümasivaye'itirieni xasi 'ahüxita meutavivi, queuruvi heutavecacu cuxi 'ecü 'ahüxita. ⁵Yacü peputaine xeicüa. 'Ahüxita meri quenivayehüva queuruvi, 'arique 'aixüa peheunieretü pecanayeimücü pemivaye'itirienicü xasi 'a'iva hüxita meutavivi.

⁶Tita Cacaiyarisie mieme mütüpasie xepücatevamücuani süicüri. Cuca cuini müraye'atüca xepüca'acaxürüvani tuixuri vahüxie, capa me'itiquesinanicü, capa ta'aurie me'axürieme mexe'utisanacü süicüri.

**Xüca xeteta'ivauni, xüca
xetecuvautüveni, 'itupari xüca
xe'uyuitüani, 'aixüa püyüni**

(Rucaxi 11:9-13; 6:31)

⁷Xecatehayevatü xüca xeteta'ivauni, yaxepütemiqüieni. Xüca xetecuvautüveni xecatehayevatü, yaxepüte'itaxeiya. 'Itupari xüca xe'uyuitüani xecatehayevatü, xepüteheuyepiyarieni. ⁸Que mü'ane mita'ivau pitanaqui'erieni yu'ivaurica, que mü'ane mivaune pitaxeiyani, que mü'ane 'itupari mücuyuitüva püreuyepiyarüva.

⁹Xevitü xeme xüca nu'aya 'itavavirieni pa, tete que timini pa xatatü. ¹⁰Xüca quesü 'itavavirieni, cu que timini quesü xatatü. ¹¹Xemesietü sepa 'axa xemü'anene, xüca 'aixüa 'anemecü xetevamicuani yutüriyama, masi vaücavamecü xe'luquiyari taheima macave 'aixüa

'aneme catinivamimücü müme
yamemüte'itavavirieni.

¹²Ayumieme nai que
mütixenaque teüteri
memüxeyurienicü xeme,
mücü canixe'inüariticämücü,
yaxeicüa xemüvayurienicü
müme meri. Müpaü tiyurienetü
canitaxeviriyamücü 'inüari
niuquiyari texaxatamete
vanuquiyari naime.

Quitenie 'esimayeve

(Rucaxi 13:24)

¹³Quitenie 'esimayevasie
xequeneutahaxüa. 'Epayeva
quitenie, 'epatayeve huye
meucayune haque memeuyexürüve.
Mepüyümüire mana memeutahaque.
¹⁴'Esipayeva quitenie, püyusaipüna
huye tucarisiepai meutiyune.
Hipatü xeicüa mepicaxexeiya.

Cüye que mütimasicü yu'icuaxisie

(Rucaxi 6:43-44)

¹⁵Xequeneyucuerivayurieca
texaxatamete memüte'itava
vahepaüsita. Xehesüa
mepatahaque muxasi vahepaü
meteyuxexeyatü, masi tetüata
mepü'üravesixi püta memütenavaya.
¹⁶Que memüte'utixuxuavere
xepüvaretimani que memü'anene.
Caxie que tica'inüiva xuyasie.
Pini que tica'inüiva visexasie.
¹⁷Naitü cüye münararani
'aixüa pütüitixuxuavere. Naitü
cüye mütixainirüme 'axa
pütüitixuxuavere. ¹⁸Cüye münarani
pücayüve 'axa mütüitixuxuavereni.
Cüye mütixainirüme pücayüve
'aixüa mütüitixuxuavereni. ¹⁹Naitü
cüye 'aixüa mücatiutixuxuavere

canavitequiemücü, taipa
caneuxüriyamücü. ²⁰'Ayumieme
que memüte'utixuxuavereni
xepüvaretimani que memü'anene.

Yunaitü muyuavisie mepüca'aye'axüani que mutayü

(Rucaxi 13:25-27)

²¹Müme müpaü
memünetecühüave, Ti'aitame 'acu,
Ti'aitame me'utiuyatü, yunaitü
müme mepücaheutahaxüani
haque mütü'aita que mü'ane
taheima macave. Müme xeicüa
yamemütecahu que mütinaque
ne'uquiyari taheima macave, müme
mecaneutahaxüacuni. ²²Mücü
tucarisie yumüiretü müpaü
mepünetetahüave, Ti'aitame
'acu, Ti'aitame, neuxei tame
temasixatatü tetenicuxatacaitüni,
temasixatatü cacäiyarixi 'axa
memü'anene tepüvareutanü'axüa,
temasixatatü marivemecü
tepüteyuriecai. ²³'Anari ne
müpaü nepütivatahüave, Hasuacu
nepücaxematecai. Nehesüa
xepücamiemete, xequeneutayeixüa.
Cari yaxepüteyurie que
mücatiheiserie.

Simiyenitu 'aixüa mü'ane 'axa mü'ane

(Rucaxi 6:47-49; Maricuxi 1:22)

²⁴'Ayumieme nepaine, que
mü'ane mi'enie 'icü nenuqui que
nemutayü, yamüticatüa, mücü tevi
mütümaivepaü cani'aneni. Mücü
niyutaquitüani tetesie. ²⁵'Ucaviyecu,
hatuxame vayenecu, 'ucu'ecacu,
mücü quisie 'uquexüacu 'eca,
cacanativeni, tetesie mutaquicaicü
simiyenituyari. ²⁶Masi que mü'ane

mi'enie 'icü neniucui, yacaticamietü, mücü tevi 'asimücatimatepaü cani'aneni. Mücü niyutaquitüani xiecaripa. ²⁷ 'Ucaviyecu, hatuxame vayenecu, 'ucu'ecacu, mücü quisie 'uquexüacu, niucaveni. Carima niutayuanı 'ativeximetü.

²⁸ Hicüsüari Qesusi quepaucua minü 'icü xasica, teüteri mecaniuhüxiyani 'üquisicayacü. ²⁹ Que mü'ane heiserie mexeiypaü tiniva'üquitüacaitüni. Müme 'iniüaricü memüteva'üquitüvacai vahepaü pücati'üquitacai Qesusi.

**Qesusi que mürenayehüa tevi
cuiniyacü müca'itiyacai**

(*Maricuxi 1:40-45; Rucaxi 5:12-16*)

8 Mericüsü quepaucua yemurisie macane, teüteri yumüiretü mecaniveiyacaitüni. ² Hicü tevi cuiniyacü müca'itiyacai hesüana nuaca nenevieri canipitüani ya'utaitü, Ti'aitame xüca pe'avaüriyani pepüyüve pemünesi'itienicü. ³ Mücüri yumama 'utaseraca nimayüani ya'utaitü, Nepünevaüriya. Pecaniu'itiyani. Cuiniyaya yapaücua neunuani, 'itiyatü nayani. ⁴ Hicü Qesusi müpaü tinitahüave, Neuxei, xeimetüme pepücaraxaxatüvani. Mara'acamesia quenemie püta quene'ahecüata masixeiycü. 'Imiquieri quenanutimava que mütiu'aitaxü Muisexi yapemütivatahecüatüanicü.

**Qesusi que mürenayehüa cuya
nu'aya**

(*Rucaxi 7:1-10*)

⁵ Mericüsü Caperünaumesie heutahacu cuya hesüana

caninuani xei sienituyari cuyaxi tiva'aitüvame. Mücü vaüriyarica nipitüani ⁶ müpaü 'utaitü, Ti'aitame 'acu, nenive muva nequita pacaca hurietü cui yüanetü cuiniyacü. ⁷ Mücü rehüave, Ne netiyemie nemenayehüanicü. ⁸ Cuya rehüave, Ti'aitame, 'aixüa nepüca'ane nequita pemeutahanicü. Niuqui xeiçüa queneutayüqui. Mücücu panayehüiyani nenive. ⁹ Nesiere necatini'aitüarica necuyatütü, cuyaxita nepütiva'aitüvame. Xüca müpaü netitahüave xeime, Quenemie ne'utaitü, mücü püyemie. Xeimeta müpaü xüca netiutahüave, Quenaye'a ne'utaitü, mücü canayeimücü. Xüca müpaü netitahüave neheshüa mieme ti'uximayatame, 'Ipaü quetineyurieneni, müpaü pütüyurieneni. ¹⁰ Qesusi 'i'enieca nihüxiyacaitüni. Müpaü tinivarutahüave müme memiveiyacai, 'Icü niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, ni xeime 'Ixaherisixi vasata 'icüpaü 'aneme nepücahetaxeiycave yuri ti'eriecame. ¹¹ Müpaü nepütixecühüave, yumüiretü meni'axüacuni tau matineicasis miemete macayuyuiquesie miemete. Mexa 'aurie mecanayaxicuni 'Apurahamimatü 'Isahaquimatü Cacuvumatü haque müre'aita que mü'ane taheima macave. ¹² Peru müme mana memeutahaxüaniquecai müpaü me'anenetü memutinuiyaxücü, müme püta mecanayeveiyariexüacuni tacua, yüvipa yemecü memu'üvanicü. Mana meniutisuanacuni

meniyutaquevecuni. ¹³Hicü Quesusi müpaü tinitahüave cuyaxi tiva'aitüvame, Quenemie. Yuri que pemütiuta'eri, yapeque'itüarieni. 'Anatütü nanayahüiyani nu'aya.

Quesusi que mürenayahüa Pecuru varücaüya

(Maricuxi 1:29-31; Rucaxi 4:38-39)

¹⁴Merücüsü Quesusi Pecuru que nuaca, nixeyi varücaüya 'ucacaima hüiyacame. ¹⁵Mamayasio nimaüyani. Hüiya nihayeva. 'Anucuqueca tinivarumini.

Yümüireme que mütivaranaxexüri

(Maricuxi 1:32-34; Rucaxi 4:40-41)

¹⁶Hicü 'ucutaicarecu mecani'atüirieni yumüireme teüteri, cacaiyarixi 'axa memü'anene memüvaviyacai. Cacaüyarixi nivanaruyenü'axüani niuquicü, yunaime püvaranaxexüri memütecucuyecai. ¹⁷Müpaü tiuyuriecu, paye'a Cacaüyari que mutayü, tixaxatame Quisariyaxi ya'utainecacu, Mücütütü cataniunavairieni taveranariya, peitü tacuiniya.

Teüteri Qesusisie memüteviyaquecai

(Rucaxi 9:57-62)

¹⁸Merücüsü Quesusi vaxeyatü teüteri que memüteyuxeüriecai 'auriena yumüiretü, tinivaruta'aitüani yuteüterima 'anutaüyepai memenuyevitünicü. ¹⁹Hicü xevitü 'inüaricü müti'üquitametücai hesüana nuaca, müpaü tinitahüave, Ti'üquitame 'acu, 'ahesie necatiniviyamücü. Haque pemeyemie, neta

necaniyemieni 'a'utüma. ²⁰Qesusi rehüave, Cauxaisi yuterü mepexeyi, viquixi taheima miemete yu'itua mepexeyata, peru ne, Yuri Tevi que nemütiteva, haquevasü nepücarexeyi haque nemünetamuritaritüani. ²¹Xevitüa tiyü'üquitüvame müpaü tinitahüave, Ti'aitame, queneneupitüa merie nemüyemiecü, nemicateucü ne'uquiyari 'umüyu. ²²Qesusi rehüave, Nehesie quetinevianisü. Müquite quenivaruhayeva, müme püta memüvacateucü yuhesüa miemete müquite.

Quesusi que müreinütüa 'eca hamevari

(Maricuxi 4:35-41; Rucaxi 8:22-25)

²³Merücüsü canuvasio 'acayerüca neyani Qesusi, hesüana miemete teyü'üquitüvamete yunaitü me'acayaxeca 'üaritü mepecü. ²⁴Hicü haracuna nenutivayacaitüni, Canuva pücahahecüiacai hamevarisata. Qesusi masi canicusucaitüni. ²⁵Hicü teyü'üquitüvamete 'auriena me'uyuxeürieca menenutahütüani müpaü me'utiyuatü, Ti'aitame quetaneutavicuesitüa tepeuyevexime. ²⁶Mücü müpaü tinivarutahüave, Titayari xeteheumama. Cari haveri mieme xecüa yuri xepüte'erie. Hicü 'anucuqueca nitatieni 'eca haracuna. Cui cayuvatü caniutamare. ²⁷Teüteri menihüxiyacaitüni müpaü me'utiyuatü, Queri 'ane 'icü. Cari 'asita 'eca yapüticamie que maine, haracuna meta.

Cacaüyarixi que memütevaviyacai Catarenatari

(Maricuxi 5:1-20; Rucaxi 8:26-39)

²⁸Merücüsü 'anutaüyepai meheta'axüacu Catarenatari

vacuiepapai yuhutatü
menenucunaque tequiyapa
meheyecüneca, cacaiyarixi 'axa
memü'anene memüvaviyacai. Cuini
mieme metenayu'eririyacaitüni.
Hipatü mepücayüvavecäi mana
memu'uvanicü mücü huyeta, müme
vacümana. ²⁹Merücüsü müpäü
metenihiva, Que petasiyurieni
'ecü, Cacaüyari pemünu'aya. 'Uva
petinua petasi'uximatüanique
tucari ca'aye'vecacu cuxi.

³⁰Merücüsü memanu'uvacaisie
tevapai metenicuacaitüni tuixuri
yumüiretü. ³¹Cacaüyarixi 'axa
memü'anene menitavavirieni
müpäü me'utiyuatü, Xüca
petasi'anuyenü'axüani, mana
püta quetananunü'a cuerietü
tuixuri temüvaviyacü. ³²Müpäü
tinivarutahüave, Xequenehu
manapaitü. Mana mehecüneca
menivarutiviyaxüani tuixuri.
Yunaitü tuixuri meniutinausa. 'Axa
'anecüa meneucanausaxüaximieni
haracunapa. Hapa meniucüni.

³³Hicü vahüvemete
meniyuta'unaxüani. Quiecarisie
meheta'axüaca metenicuxatacaaitüni
naimeteüteri cacaiyarixi 'axa
memü'anene memüvaviyacai
vahepaüsita. ³⁴Hicü quiecatari
yunaitü mecanivayecüne
meheinaquiyuca Quesusi.
Me'ixeyatü vaüriyarica
menipitüacaitüni müyemiecü
vacuiepa mücayuhayevanicü.

**Quesusi que mürenayahüa
huriecame**

(*Maricuxi 2:1-12; Rucaxi 5:17-26*)

9 Merücüsü canuvásie
'acayerüca 'anutaiyepai

neyani. Yuquiecarisie ninuani.
²Hicü huriecame meni'atüirieni
'itarisie yecaime. Quesusi
vaxeyatü yuri que memüte'eriecai
müpäü tinitahüave huriecame,
'A'iyari que neucayesa nenive.
'Ari pepüreyehüviyari 'axa
pemütiuyuricü. ³Hicü hipatü
'inüaricü memüte'üiquitametetücai
müpäü meteniyücühüavecaitüni
yu'iyarisie, Cari 'icü pisevixima
Cacaüyari 'axa 'utaitü. ⁴Quesusi
va'iyaritüarica maitü, müpäü
niutayüni, Titayariri 'axa
xeteyu'iyaritüatüve yu'iyarisie.
⁵Tita masi caticuanive. Que
ticuanive müpäü mütayünicü,
pepüreyehüviyari 'axa
pemütiuyuricü 'utaitü. Caticuanive
masi müpäü püta mütayünicü,
quenancuquexi quenecuyeicani
'utaitü. ⁶Para yaxemütemaicacü
quename heiserie nehexeyia
cuiepa nemütivareuyehüviriencü
'axa memüte'uyuricü, Yuri
Tevi nehücütütü, hicü müpäü
tinitahüave huriecame,
Quenanucuquexi, 'a'itari
quenacuetü, 'aquie quenemie. ⁷Hicü
'anucuqueca yuquie neyani. ⁸Teüteri
me'ixeyica menimamacaitüni.
'Aixüa meniutiyuanecaitüni
Cacaüyari hepaüsita, heiserie
müvarupitüacü teüteri müpäü
memüteyurienicü.

**Que mütitä'ini Mateu hesiena
mütivianicü**

(*Maricuxi 2:13-17; Rucaxi 5:27-32*)

⁹Hicü Quesusi 'uma
'uyemietü nixeyia tevi Mateu
titevacame mana 'acaime
memüte'ayutituayasie. Müpäü

tinitahüave, Nehesie quetineviyani.
'Anucuqueca hesiena tiniuviya.

¹⁰Mericsü Quesusi mana
catinicuacaitüni quita.
Yümüiretü cuviyexunusie
mieme memüteyetuiriyari,
'axa teyuruvamete meta
me'u'axüaca Qesusimatü
teyü'üquitüvametemama vahamatü
metenicuacaitüni 'axeicüa.

¹¹Pareseusixi mevaruxeiyaca
müme, müpaü metenivarutahüave
teyü'üquitüvametemama,
Titayarcutaxi müme cuviyexunusie
mieme memüteyetuiriyari
vahamatü 'axa teyuruvamete
vahamatü ticua'a mücü
tixe'üquitüvame. ¹²'Iya varu'enieca
müpaü niutayüni, 'Aixüa
memütheu'erie mepücaheiyehüva
tiyu'uhayemavame. Müme
memütecucuye püta
mecaneiyehüaca. ¹³Peuyevese
cuxi yaxemüteyü'üquitüanicü
que maine mücü niuqui müpaü
manuyüne, Nepünaqui'a xüca
xeteyucanenimayaca, peru
mavari xeicüa pücanesinaque,
manuyüne. Ne que nemütinua,
nepücanua nevata'inienique müme
heiseriemecü yamemütecahu.
Müme 'axa memüteyurie püta
nevata'inienique nepunua,
memütehayanicü que
memüteyuriecäi.

**Que mütiuta'ivaviyarie haquiya
hepaüsita**

(*Maricuxi 2:18-22; Rucaxi 5:33-39*)

¹⁴Hicüsüari Vani
teyü'üquitüvametemama
Qesusisüa meniu'axüani müpaü
me'utiuyatü, Tame, Pareseusixi

meta, titayari tete'utatihauiva,
'ahesüa miemete teyü'üquitüvamete
mecayutihauivacacu. ¹⁵Quesusi
müpaü tinivarutahüave,
Neüquiyapa que meteyüvave
'ixüaramete memüyuheieveriecäi
mexi neneüqueme vahamatü 'a'uca.
Tucari canaye'amücü quepaucua
neneüqueme müthanieni vasata.
'Anari meniyyuhaquicuni. ¹⁶Tevi
'ixuriqui mücayutatutuvücü
püca'imatesiquitüani 'ixuriqui
müye'i. Manesiquiyari müpaü
mü'ane 'ixuriqui pütahana,
sanimeyari masi 'axa 'anetü
payeica. ¹⁷Yaxeicüa sixai
müyeyel'isie pücatuariva
caxie vinuyari mücuanacü. Me
xüca müpaü tiuyurienique,
sixai nitisaniqueniqueyu. Vinu
nitayeuriveniqueyu, sixai
neuyeveniqueyu. Masi sixai
mühehecuasie pücatuariva caxie
vinuyari mücuanacü. Mücücü naitü
püyuhayevani.

Cairu nu'aya que

müranucuquetüarie, 'uca ticuicame

Quesusi 'ücarieya 'umayüacu

(*Maricuxi 5:21-43; Rucaxi 8:40-56*)

¹⁸Müya tivacuxaxatüvacacu,
teüteri va'uquiyari xevitü nuaca
nenevieri canipitüani ya'utaitü,
Nenive nemüni xique 'uca.
Masi quenemie queneutime'i
hesiena, nanutanierimücü.
¹⁹Quesusi 'anucuqueca neiveiya,
teyü'üquitüvameteteta 'üaritü.
²⁰Hicü 'uca 'aura caniuyani
müticuyecäi, tamamata heimana
huta viyari müyuriecäi xuriyaya
caheunuavecacu. Varitana
'uyemietü nimayüani 'ücarieya

putuniyarisie. ²¹Yu'iyarisie müpaü tiniyücühüavecaitüni, Xüca ne'imayüani siqueresü 'ücarieya xeicüa, nepanayeveni. ²²Quesusi ta'aurie 'aveca 'ixeyaca müpaü niutayüni, 'A'iyari queneucayesa nenive. Yuri pemüti'eriecü pepanayehüiyari. 'Anatütü nanayeveni 'uca.

²³Hicü Quesusi va'uquiyari quie henuaca, cürautavivamete varuxeyaca teüteri meyuxamuriecame meta, ²⁴müpaü tinivarutahüave, Xequenanuyecüni. 'Üimari pücamüqui. Pucusu masi. Meninanaimacaitüni. ²⁵Peru varanuyenü'axüacu teüteri, mana heutahacu, 'iviyacu mamayasie, nanucuqueni 'üimari. ²⁶Müpaü pütütamarivaxü mücü cuiepa naisarie.

**Yuhutatü memacücepai
meheunenieretü que
memüte'ayeitüarie**

²⁷Mericiüsü mana 'anuyeyacu, yuhutatü meniveiyacaitüni Quesusi memacücepai, meniutihivacaitüni müpaü me'utiyyatü, Raviri pemünu'aya, quetanenenimayaca. ²⁸Quita heutahacu müme memacücepai 'aura menacüne. Quesusi müpaü tinivarutahüave, Yuri xete'erie quename müpaü neyüve. Müpaü mete'icühüave, Hü Ti'aitame. ²⁹Hicü nivaramayüaxüani vahüxita müpaü 'utaitü, Yuri que xemüte'erie yaxequ'e'itüarieni. ³⁰Meheunenieretü menacüne. Hicü Quesusi cuini mieme nivarupitüani yuhaxüama ya'utaitü, Neuxei, xevitü tüma pücaretimani.

³¹Müme masi mehecüneca metenicuxatacaitüni mücü cuiepa naisarie.

**Nenurietü niuvetü que
mürayeitüarie**

³²Hicü mehecüneca müme hesüana caniu'atüarieni tevi münenureicai cacaiyari 'axa mü'ane miviyacacü. ³³'Enuyenü'acu cacaiyari 'axa mü'ane, nenurie niutaniuni. Teüteri menihüxiyacaitüni müpaü me'utiyyatü, Hasuacu müpaü 'anetü pücamarivacai haitüarie 'Ixaheri cuieyarisie. ³⁴Perusü Pareseusixi müpaü meniutiyuanecaitüni, Cacaüyarixi 'axa memü'anene tiva'aitüvame miparevicü, 'ayumieme nivananuyenü'axüani cacaiyarixi 'axa memü'anene.

**Quesusi que mütivanenimayacai
teüteri**

³⁵Mericiüsü Quesusi naime quiecaritesie 'emacuyeyeusie 'esimüyeyeusie canicuyecacaitüni ticu'üquit Janetü vatuquiteta, ticuxatatü niuqui 'aixüa manuyüncü, que müti'ane Cacaüyari ti'aitametücacu ticuxatatü, varanayexürivatü müme naime cuiniyacü naime veranariyacü memütececuyecai. ³⁶Teüteri yumüireme vaxeyatü, nivarutinenimayata, memü'uximatüariecaicü mematixürüvecaicü, muxasi memücaheixeyia yühüveme vahepaü. ³⁷Hicü müpaü tinivarutahüave yuhesüa miemete teyü'üquitüvamete, 'Isanari püvaücava, 'isanamete

mepücayumüire. ³⁸'Ayumieme xequeneutavaviri 'isanari cusiyari, 'isanamete müvatanü'axüanicü yu'isanarita.

Tamamata heimana yuhutame que mütivarayanexei nü'arisixi

(*Maricuxi 3:13-19; Rucaxi 6:12-16*)

10 Mericüsü teyü'üquitüvamete varuta'inieca yu'aurie tamamata heimana yuhutame hesüana memümiemetetücai, heiserie nivarupitüani cacaiyarixi memüca'itiatüca vahepaüsita memüvaranuyenü'axüanicü, memüvaranayexürüvanicü müme naime cuiniyacü naime veranariyacü memütecucuyecai.

²Nü'arisixi tamamata heimana yuhutatü müpaü mecatenitetevaca. Simuni meri Pecuru mütitetevacai, 'Atürexitari mü'ivayatücai, Cacuvu Vani meta mü'ivayatücai, Severeu memünivemamatücai, ³Piripe Parüturume meta, Tumaxi Mateu meta cuviyexunusie mieme mütiyetuiriyarüvacai, Cacuvu 'Aripeu münu'ayatücai Reveu meta Tareu mütitetevacai, ⁴Simuni mücananisitatücai Cura meta 'Isicariütitanaca 'arique miyetua Quesusi.

Tamamata heimana yuhutame que mütivareutanü'axüa

(*Maricuxi 6:7-13; Rucaxi 9:1-6*)

⁵Mericüsü 'ime Quesusi nivareutanü'axüani tamamata heimana yuhutame müpaü tivaruta'aitüaca, Müme memücatatetüterima vahuyeta xepücaheuhuni. Samariyatari

vaquiecarisie xepücaheutahaxüani.

⁶Masi muxasi memeuyexürüve vahesüa xequeneuhuni, 'Ixaherisixi teüteriyari vahesüa. ⁷Xe'uyehutü 'ipaü xequetenecuxatani, Canayehuraniri, cuitü que mü'ane taheima müti'aita 'enata pisutüani ti'aitatü, müpaü xe'utiyuatü.

⁸Xequenivaranayexürüvani tecuicucate, xequenivaranutanieritüvani müquite, xequeniva'itieca müme cuiniyacü memüca'itiatüca, xequenivaranuyenü'axüa cacaiyarixi 'axa memü'anene. 'Asixecatecuetatüarietü xepüte'umiquie, 'asixecateyucuetatüatü xequetenivamicuani.

⁹Xepücahenu'üveni ni huru ni pürata ni cuvüre tuminiyari yuvivurasie. ¹⁰Xerai xepüca'anuhuruvani huyeta mieme. Huta 'ücaiyari ya cacai xepüca'anü'üni. Mumuxi xepüca'anucueni. Ti'ivamesie pütinaque yu'icuai mümiquienicü yu'ivarica.

¹¹Quiecarisie quepaucua xemeutahaxüani 'amacuyevasio ya 'esimüyevasio, xequenecuvava que mü'ane mana meca 'aixüa mütiuca'iyari. Hesüana xequenyuhayevani 'asita quepaucua que xemüyehu. ¹²Quita xeheutahaxüaximetü vaürisica xequenepittiaca quiecame. ¹³Xüca quiecame 'aixüa tiuca'iyarini, xevaürisica queyuhayevani hesiena. Me xüca 'aixüa catiuca'iyarini, xevaürisica que'acunuani xehesie. ¹⁴Que mü'ane mücaxetanaqui'erieni, que mü'ane mücayuvauriya

xeniuqui mü'enienicü, quita xevayenexüaximetü, mücü quiecarisie xevayenexüaximetü, xequeneucasixüa tumuanari yu'ücasie, mana mücayuhayevacü. ¹⁵Icü niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, tucari 'aye'ayu quepaucua 'isücame müvatahüave, Surumatari Cumuxatari 'esiva cuanivemecü meni'itüariecuni, peru mana quiecatari püta cui cuanivemecü mecani'itüariecuni.

'Arique xepuveiyarieca, que mutayü

¹⁶Neri que nemütixehentanü'axüa, muxasi vahepaü xecaniyüacacuni 'üravesixi vasata xe'u'uvatü.

'Ayumieme xequetenemaivaveni cuterixi vahepaü, xepüca'inüca tita 'axa müti'anene cucuruxi vahepaü.

¹⁷Xequeneyucuerivayurieca teüteri vahepaüsita. Müme mepüxeyetuanu yu'uquiyarima vahesüa.

Mepüxetavayani yutuquiteta.

¹⁸Cuvexunarurisixi te'aitamete vahüxie xecananuhapaniecuni nehesüa xemümiemetecü.

Müpaü xe'itüarietetü xecanivataheciästüiyacuni müme hipameta memücatateüterima.

¹⁹Quepaucua memüxeyetuanu, müpaü xepücateyu'iyaritüaca que xemutiyuaneni, quepaü xemütevacühüaveni. 'Anaque yaxecatenipitüariecuni que xemutiyuaneni. ²⁰Xemesü xepücahümetüni que mü'ane yamütayüni 'ana, masi xe'uquiyari 'Iyarieya canihücütücamücü que mü'ane yamütayüni xecuyuitätü.

²¹Ra'iva pürayetuanu mümierienicü. Ra'uquiyari niyetuamücü yunive. Türi

meniyeha'acuni yu'uquiyarima vahepaüsita, metenita'aitacuni memücüi'ivacü. ²²Yunaitü mecanixe'uxive'eriecacuni nehesüa xemümiemetecü. Que mü'ane tiuca'enivatü 'amuyeicani heutipareyuque, mücü canitavicueisitüariemücü. ²³Quepaucua memüxe'uveyiani xeime quiecariyarisie, 'uma püta xeimesiepaütü xequeneyuta'unaxüa. 'Icü niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, quiecarite 'Ixaheri cuieyarisie miemete xepüca'ayenüvaveni mexi necanuaveni, Yuri Tevi que nemütihücü.

²⁴Tiyü'üquitüvame que tiyüve me'ivacü ti'üquitame ve'emetütü. Ti'uximayatame que tiyüve me'ivacü yucusiyari ve'emetütü.

²⁵'Aixüa caniyümücü xüca tiyü'üquitüvame ti'üquitamepaü 'anetü 'ayani xEICÜA, xüca ti'uximayatame yucusiyaripaü 'anetü 'ayani xEICÜA. Mericüte, qui cusiari xüca Peheresepuri me'itaterüva masi vaüca yamepütevataterüva hesüana miemete quiecatari.

Que mü'ane meuyevese mimacarüca

(Rucaxi 12:2-9)

²⁶Xepücavamacarüca. Naitü müranucaname, xeyarietü catinayeimücü. Tita mütiu'aviesie, mücüta masiücütü payani.

²⁷Que nemütixetahüave tahücüate tetecuxatatü yüvipa, yaxequetenecuxatani hecüta. Tita xemüte'enie yanetixecuxaxatüvacacu xenacata, vapai yunaime vahüxie

xe'uti'utü yaxequeteneuhivani.

²⁸Xepücavamacarüca müme memüyüvave vai memümieni xeicüa, mecayüvavetü memimieni ra'iyari. Masi xequenemacarüca que mü'ane müyüve mica'una ra'iyari ravaiyari naime xasi taiyariyarisie.

²⁹Tamüsü 'üxaviquixi que memütetuiya, yuhutatü xei senitavuyari mecate'aye'atüca. Ni xevitü müme cuipea pücacaveni, xe'uquiyari yacatimaicacu. ³⁰Xeme xecüpa xemu'usie mieme xexuitü puti'iniüasie que mütipaüme.

³¹Ayumieme xepücaheumamaca. Yümüretü 'üxaviquixi que memüte'aye'atüca, masi vaüca xepüte'aye'atüca xeme.

**Müme memüyuhecüata Qesusi
Cürisitusüa memiemetetütü teüteri
vahüxie**

(Rucaxi 12:8-9)

³²Que mü'ane müyuhecüata teüteri vahüxie quename nehesüa mieme 'utaitü, neta quename hesiena netiviya nepünehecüata ne'uquiyari hüxie taheima macave hüxie. ³³Que mü'ane masi müyuhecüata teüteri vahüxie quename nehesüa camieme 'utaitü, neta quename hesiena necativiya nepünehecüatani ne'uquiyari hüxie taheima macave hüxie.

Qesusi hixüata que mütivasana

(Rucaxi 12:51-53; 14:26-27)

³⁴Que nemütinua, müpaü xepücatecu'erivani quename cuipea memütama 'aixüa meteyuxeiyame nemüvarayeitüanicü nenua. 'Aixüa meteyuxeiyame nemüvarayeitüanicü necapunua,

cusiracü memüyutacucuyaniciü püta necaninuani. ³⁵Nepunua meta vahixüata nemüvatasanacü, tevi yu'uquiyari maye'uniecacü, 'uca yuvarusi maye'uniecacü, viquivame yumu'e maye'uniecacü. ³⁶Müme memeye'unieca tevi, quiena quiecatari mecanihümetücacuni.

³⁷Que mü'ane vaüca müvanaqui'erie yu'uquiyari yuvarusi 'esiva nesinaqui'rietü ne, 'aixüa püca'ane münesihexeiyanicü. Que mü'ane vaüca müvanaqui'erie yunive 'uqui 'uca 'esiva nesinaqui'rietü ne, mücüta 'aixüa püca'ane münesihexeiyanicü. ³⁸Que mü'ane yeme mücayuvaüriya 'asita curuxisie mümierieni, sepa nehamatü muyeica nehesie tiviyatü, mücüta 'aixüa püca'ane münesihexeiyanicü. ³⁹Que mü'ane yutucari mütaxeiyä pitatümaiya. Que mü'anesü mitümaiya yutucari nehesüa mümiemecü, mücü heixeiyatü payani.

'Ivarica

(Maricuxi 9:41)

⁴⁰Que mü'ane müxetanaqui'erie pünesitanaqui'erie neta. Que mü'ane münesitanaqui'erie canitanaqui'erienita 'iya münesihyenü'a. ⁴¹Que mü'ane mitanaqui'erie tixaxatame, he'erivatü tixaxatame mühücücü xeicüa, mücü tixaxatamepaü pütüpitiarieni. Que mü'ane mitanaqui'erie tevi heiseriemecü yamüticamie, he'erivatü yamüticamiecü xeicüa, mücüta tevi heiseriemecü yamüticamiepaü yapütüpitiarieni. ⁴²'Ime sepa memücamarivave, que mü'ane

miharitüani müme xeime, sepa
xei vasuyaricü haütümeçü
xeicüa miharitüa, he'erivatü
tiyü'üquitüvame mühücücü, niuqui
caniseüyeni que nemütixecühüave,
yemecü yul'ivarica püpütüarieni.

**Vani Ti'üyamesüa miemete niuqui
tuayamete que memüte'u'axüa**

Quesusisüa

(Rucaxi 7:18-35)

11 Mericüsü Quesusi
quepauca
mütiutahayevaxü tiva'aitüatü
yuhesüa miemete
teyü'üquitüvamete tamamata
heimana yuhutame, mana
caneyeyani quiecaritiesie
müti'üquitanicü müticuxatanicü.
²Mericüsü Vani casariyanata
'ayecaitü tiniutamarieni
Cürisitu que mütiyurienecai.
Nivaretanü'ani yuhesüa miemete
teyü'üquitüvamete. ³Vacümana
Quesusi müpaü tiniutahüave,
'Ecü petihücü que mü'ane
'umamieniquecai, nusu xeime cuxi
tepücuevieca. ⁴Quesusi müpaü
tinivaruta'eiya, Xequeneuhuniri,
xequetenetaxatüa Vani tita
xemüte'u'eni tita xemüte'uxei
hepaüsita, ⁵memacücupe que
memüte'anutaneniene, huriecate
que memüte'anucu'uve, müme
memüca'itiyatücatei cuiniyacü
mete'itiyatü que memüte'acüca,
memünacatuxietücatei
meheu'enanatü que
memüte'acüca, müquite que
memüte'anucu'uitüariva, puvüresixi
que memütecuxaxatüariva niuqui
'aixüa manuyüne hepaüsita.
⁶Mücü meta, 'aixüa cani'itüarieca

que mü'ane necümana
müca'ucununuitüariva.

⁷Mericüsü mana
me'uyehuximecacu, Quesusi
canisütüani tivacuxaxatüvatü
teüteri Vani hepaüsita müpaü
'utaitü, Titayari xeteheçücünixüa
macumavesie. Haca 'ecacü
'uyuaneme que xeteheçu'ixüari.
Tixaü xüari. ⁸Mesü tita
xeteheçu'ixüari. Xicu 'ixuriqui
müyumeni manacatücü xeteheçuxei.
Tixaü xüari. Tamüsü müme
müyumemeni memanacatücü
masi te'aitamete vaquita
mepayetei. ⁹Mesü titayari
yemecü xeteheçunenierixü.
Tixaxatame xexeyiaque püta
xecateheçücünixüa 'acu. Hü müpaü
nepütixecühüave, tixaxatame
xepuxei yemecü mütixaxatame
hipatü yamemücatehüme. ¹⁰Icü
canihücütüni 'utüarica mixataca
müpaü 'anuyütü,

Camü, nenuqui tuayame.

Necanenunü'amücü 'ahüxiepai

Micuha'aritäanicü 'ahuye

Pecanuavecacu cuxi.

¹¹Niuqui caniseüyeni que
nemütixecühüave, teüteri vanivema
vasata ni xevitü püca'anucuqueve
Vani Ti'üyamepaü ve'emetütü.
Perusü que müti'ane mücü taheima
macave ti'aitametücacu, sepa tevi
mücade'eme, mücüsie tiviyatü masi
yemecü püve'eme, Vani hepaüna
cave'emetücacu.

¹²Vani Ti'üyame munuasie
hicüque, tita temütehexeyia
que mü'ane taheima macave
tati'aitüvametücacu, mücü naitü
püviyariexime tüma. Me'iviyacütü
mepüyucütüve memeixeyanicü

yuhesie mieme. ¹³Texaxatamete yunaitü, 'inüari niuquiyarita metenicuxatacaitüni 'arique que mütiyüni quecai Vani munuaque. ¹⁴Xüca xeyuvaüriyani xemitanaqui'erienicü 'icü niuqui, mücü Vani canihücütüni 'Eriyaxi 'umamieniquecai. ¹⁵Xaütü netü mu'anaxü.

¹⁶Titapaü mete'ananeme netivaxatani hicü miemete teüteri. Türi vahepaü mecani'ananeni quiecarari hixüapa memütitei memüvahivi yu'ivama ¹⁷yame'utiyuatü,

Cari yacü xEICÜ
tepüxecürautaviya,
Xepücateneitüve.
Yacü xEICÜ tepütahiveriecai
xehesie mieme,
Xepüca'utisuanacai.

¹⁸Vani caninuani caticua'atü caye'etü. Müme müpaü meputiyuane, Cari cacauyari 'axa mü'ane pinü'ü. ¹⁹Ne püta Yuri Tevi nehücütütü necaninuani neticua'atü necu'ienetü. Müme müpaü meputiyuane, 'E'e, mücü tevi 'icuaicü xEICÜ püyüane, vinücü xEICÜ püyüane, püvanaqui'erie müme cuviyexunusie mieme memüteyeturiyari 'axa teyuruvamete yunaima. Sepanetü mücü, Cacauyari timaivetü que mütiyuriene, mücücü yacatinimasiücünü heiserie que mürexeiya.

**Que memücateyuvaüriyacai
quiecaritesie quiecatari**

(Rucaxi 10:13-15)

²⁰Hicü nisütüani varutate'atü teüteri quiecaritesie memayetecai

haque türücaüyemecü mütiyurienecai müiremecü, quiecatari memücatehayevacaicü que memüteyuriecai. ²¹Müpaü niutayüni, Xüca 'ui Curasini quiecatari, xüca 'ui Vesaira quiecatari. Tirusie Sirunisie xüca türücaüyemecü tiyüünique que mütiyü xehesüa, vana quiecatari meripai mepütehayevaquyü que memüteyuriecai, mepüyuheveriecaqueyu maixa me'anacatütü heiverica 'inüariyari, naxi meyucavirivatü. ²²Müpaü xEICÜ nepütixecühüave, Tirutari Sirunitari vahesie mieme pücaniveni quepaucua 'isücame müvatahüave, peru xeme xehesie mieme cuini mieme pücaniveni masi. ²³Xemeta Capertünaumetari, que xeteyutituicaniqueyu muyuavisiepai. Müquite vahesüa xepeucaxüriyani püta. Xüca Surumasie türücaüyemecü tiyüünique que mütiyü xehesüa, mücü quiecarari püraniereniqueyu cuxi hicü. ²⁴Müpaü xEICÜ nepütixecühüave, Suruma cuieyarisie quiecatari vahesie mieme pücaniveni quepaucua 'isücame müvatahüave, peru xeme xehesie mieme cuini mieme pücaniveni masi.

**Nehesüa xequeneu'axüa,
xequene'uxipieca, que mutayü**

(Rucaxi 10:21-22)

²⁵Mericüsü 'ana Quesü müpaü niutayüni, Ne'uquiyari taheima pemüti'aita cuiepa meta, pamüpariyusi nepümasipitüa 'ecü, pemütiuti'avietaxücü 'icü naime memücaheitimanicü

müme memüteyü'üquitüavave memütemaivave, türi püta vahesie mieme masiücüme pemayeitüacü.

²⁶Hü ne'uquiyari, pepü'avaüriyacai müpaü pemütiyurienenicü.

²⁷Nai netiniyetuiriyarieni, ne'uquiyari yanetipitüacacu. Xevitü püca'imaive mücü nu'aya, 'uquiyarieya xEICÜA pimate. Xevitü püca'imateta 'uquiyarieya. Nu'aya xEICÜA pimate mücü, me xüca nu'aya yuvaüriyani masiücüme meyeitüani xEICÜA, peitimani 'uquiyarieya.

²⁸Nehesüa xequeneu'axüa xemüte'uximayatatüve xemu'ica yunaitü. Ne nepüxe'uxipitüaca. ²⁹Neyucu xequenanyetecani, xenesi'enietü xequeteneyü'üquitüaca.

Ne nepüca'ane'eriya, nepücatinecatave'erie ne'iyarisie. 'Uxipiya xecanetaxeiyacuni yu'iyarisie. ³⁰Neyucu 'aixüa pü'ane, ne'lica pa'exani.

Teyü'üquitüvamete que memüte'itihurucacai türicu 'uxipiya tucarisie

(*Maricuxi 2:23-28; Rucaxi 6:1-5*)

12 Mericüsü 'ana Qesusi türicu ma'iviyanecaisie niuyemiecaitüni 'uxipiya tucarisie, teyü'üquitüvametemamata yunaitü. Hicü mepeuhacacuicacai teyü'üquitüvamete. Menisutüani me'itihurucatü müayari, meteniuticuatücüne. ²Hicü Pareseusixi mevaxeiyatü müpaü metenitahüave Qesusi, Neuxei, 'ahesüa miemete teyü'üquitüvamete yamepüteyurie que mücatitauniva yamütiyurienenicü 'uxipiya

tucarisie. ³Mücü müpaü tinivarutahüave, Cari xepüca'iterüvavave que mütiuyuri Raviri quepaucua meuhacamücücai, müme 'utümana memu'uvacaita quepaucua memehacacuicacai.

⁴Cacaüyari quita neutahani, pa Cacaüyari hÜXIE mamananai niucuanü. Heiserie pücahexeiyacai miticuanicü, mümeta 'utümana memu'uvacai heiserie

mepücahexeiyacai memiticuanicü, mara'acate xEICÜA heiserie mepexeyacai. ⁵Mücü meta, xüari xepüca'iterüvavave que maine 'inüari niuquiyari, mara'acate que memüte'itisana 'uxipiya tucari 'inüariyari tuquipa me'u'uvatü 'uxipiya tucarisie, peru vahesie pücarahüiva mücücü.

⁶Ne masi müpaü nepütixecühüave, 'ena catinixuaveni tita cui mütive'eme, tuqui 'amüpa cave'emetücacu hepaüna. ⁷Icü niuqui müpaü manuyüne, Nepünaqui'a xüca meteyucanenimayaca, peru mavari xEICÜA pücanesinaque, manuyüne, xüca xemaivavenique xepücate'uhüpaniqueyu müme 'asimemücate'uyuri vahesie.

⁸Mericiüte, Yuri Tevi nehücütütü, 'uxipiya tucari hepaüsitata necatini'aitani.

Tevi mümamavaquicai

(*Maricuxi 3:1-6; Rucaxi 6:6-11*)

⁹Mericüsü mana heyeyaca vatuquipa nenuani. ¹⁰Hicü tevi mana nayecateitüni mümamavaquicai. Müme müpaü metenita'ivaviya Qesusi, Sipara, titauniva 'uxipiya tucarisie menayehüanicü ticuicame,

mehaitücaitü memitaxanetacü.
¹¹Mücüsü müpaü tinivarutahüave,
 Que mü'ane xeme xüca muxa
 hexeyani, muxa xüca 'uxipiya
 tucarisie xavata heucaveni,
 cativiyani mivatihanacü. Xüari
 piviyani. ¹²Meriçüte, tevi
 cuini mieme caraye'axe, muxa
 mücaraye'axepaü. 'Ayumieme
 nepaine, canitaunivani 'aixüa
 mütiyurienenicü 'uxipiya tucarisie.
¹³Hicü müpaü tinitahüave
 tevi, 'Amama queneutasera.
 'Itaseracu, 'aixüa 'anetü nayani
 yuxevitü tapa miemepaü. ¹⁴Hicü
 Pareseusixi mevayecüneca
 meniuyu'enieni hepaüsitana, que
 memüte'limieniquecai.

**Niuqui matüaripai
 mixatacai Quesusi**

¹⁵Quesusi müpaü retimaica xaüsie
 neyani. Yumüiretü meniveiyacaitüni.
 Yunaima nivarayanayexürieni.
¹⁶Vaüriyarica nivarupitüani capa
 masiücüme meheyeitüanicü.
¹⁷Müpaü catinaye'ani Cacaüyari que
 mutayü, tixaxatame Quisariyaxi
 ya'utainecacu,
¹⁸Camü nesiparevivame
 Nepenayexei
 Nepinaqui'erie
 Mücücü nepünaqui'a ne'iyarisie.
 Nenipitüamücü ne'iyari.
 Hipame nuivarite
 tinivataxatüamücü
 Tita mütiheiserie hepaüsita.
¹⁹Mücü pücayumieneni
 Püca'utahivani.
 Xevitü püca'l'enieni
 Caye 'utüa 'utaniucame.
²⁰Haca mutapüinarie
 püca'anumura.

Cüxeme vitayari sepa
 mücuauniya püca'icutüsani
 Mexi 'e'ivarüme naime
 Mücü yatipitüacacu
 Tita mütiheiserie.
²¹Müme memücatateüterima
 Yuri mepüte'erieca
 Que mü'ane mühücüsie.

**Que memüte'ixanetacai Quesusi,
 müpaü me'utiyuatü quename
 cacaüyari 'axa mü'ane 'inücai**

(Maricuxi 3:19-30; Rucaxi 11:14-23; 12:10)

²²Hicüsüari hesüana
 caniu'atüarieni tevi cacaüyari
 'axa mü'ane minücai macüpecai
 mücaniuevcai. Quesusi
 nenayehüani. Nenuriecame
 niuvetü nayani, heunieretü
 ratüa. ²³Memüyümüirecai
 yunaitü menihüxiyacaitüni.
 Müpaü meniutiyuanecaitüni,
 Cari 'icü Raviri Nu'aya
 catihücü. ²⁴Pareseusixi masi
 me'u'enanaca müpaü meniutiyuani,
 'Icü xüca Peheresepuri
 cacaüyarixi 'axa memü'anene
 mütiva'aitüva ca'inücaque
 pücavaranuyenü'axüaveniqueyu
 cacaüyarixi. ²⁵Peru Quesusi
 va'iyaritüarica maitü müpaü
 tinivarutahüave, Naime cuiepa
 xüca quiecatari yuhixüata
 meyusana, mana pacumavere.
 Naime quiecarisie, naime quita
 xüca quiecatari yuhixüata
 meyusana, quiecarie 'epücareutevini.
²⁶Xücarie Cauyumarie
 'anuyuyenü'ani yücümana,
 yuhixüata nisane. Que reutevini
 ti'aitametütü. ²⁷Mücü meta, xüca
 Peheresepurisie xeniu netiviyatü
 nevaranuyenü'avani cacaüyarixi

'axa memül'anene, que mü'anesie meteviyatü meteverunuyenü'ava xeme xenivema. 'Ayumieme müme xehesie mepüte'ahüpani. ²⁸Mesü Cacaüyari 'Iyarieya xüca hücütüni que mü'ane münesiparevie nevaranuyenü'avacacu cacaiyarixi 'axa memül'anene, cari Cacaüyari 'ari canisütüani ti'aitatü xehesüa.

²⁹Mücü meta, quepaü tiyüve tevi mütürücaüye quita meutahaque mütinavicü piniteya, me xüca ca'lhüani meri mücü mütürücaüye. 'Ihüame pütinavani tita mütixuave quitana.

³⁰Que mü'ane nehesisie mücativiya, mücü pünesi'aye'unie. Que mü'ane nehamatü müca'icuxeürie, mücü pitaxürüva.

³¹'Ayumieme müpaü nepütixecühüave, naime 'axa que memüteyurie 'axa que memutiyuane teüteri, mepüyüvave memüteheuyehüviyarienicü. Peru müme memisevixima 'Iyari 'axa me'utiyuatü, müme mepücateheuyehüviyarieni.

³²Que mü'ane niuqui yamütayüni nehepaüsita, Yuri Tevi que nemütihücü, mücü püyüve müreuyehüviyarienicü, peru que mü'ane 'axa 'utaitü misevixima 'Iyari Mütiyupata, mücü pücareuyehüviyarieni 'ena cuiepa, 'umamiesieta.

Cüye yu'icuaxicü pümasiücü

(*Rucaxi 6:43-45*)

³³Cüye xüca xemaica quename narani 'icuaxieyata 'aixüa caniyümücü. Me cüye xüca xemaica quename xainive, 'icuaxieyata xaxainitü

canayeimücü. Cüye yu'icuaxicü pümasiücü. ³⁴Cari xeme terücaxi xepüva'ivama, quepaü xeyüvave 'aixüa xemütecuxatanicü 'axa xete'u'iyaritü. Que müranayuhayeva ra'iyari tihü necacu, yacatinicuxatamücü yutetacü.

³⁵Tevi 'aixüa mütiuca'iyari 'icuxeürieme tita 'aixüa müti'anene yuhesie, tita 'aixüa müti'anene canivayehanimücü. Tevi 'axa mütiuca'iyari 'icuxeürieme tita 'axa müti'anene yuhesie, tita 'axa müti'anene canivayehanimücü.

³⁶Müpaü nepütixecühüave, naime niuqui yacü xecüa memutiniuca teüteri, mücü hepaüsita mepütiniuni quepaucua 'isücame müvatahüave. ³⁷Que pemutayücü, mücü heiserie pecanipitüariecämücü, mesü que pemutayücü, mücü pepanutahüiyani.

'Ana miemete 'axa mete'u'iyaritü 'inüari que memüte'itavaviri Qesusi

(*Maricuxi 8:12; Rucaxi 11:29-32*)

³⁸Mericiüsü 'ana hipatü 'inüaricü memüte'üquitametetücai, Pareseusixi meta hipatü müpaü metenitahüave, Ti'üquitame 'acu, 'inüari tepüxeiyaqueyu yapetatixeisitüacacu. ³⁹Mücü müpaü tinivaruta'eiya, Hicü miemete teüteri 'axa xepüte'u'iyari, xepüvacumaüva hipame va'ütama. 'Ayumieme 'inüari xenivautüveni, peru 'inüari xepücapitüarieni. Cunasi 'inüari que müratüa tixaxatametütü, müpaü xecüa xecatenipitüariecuni 'inüari. ⁴⁰Cunasi quesü 'amüpasie que mütiyecatei haica tucari haica

tücari, müpaürita yaxeicüa Yuri Tevi que nemütiteva, cuieta nepüyecani haica tucari haica tücari. ⁴¹Ninivesie queecatari 'amepüti'uni metetaheciüataque hicü miemete teüteri vahepaüsita quepaucua 'isücame müvatahüave. Hicü miemete vahesie pürähüiyani 'ana, Ninivetari memüte'uhayevaxücü que memüteyuriecäi, Cunasi tivarutaxatüacu. Camüsü, Cunasi que mücatitürücaüyecäi, que mü'ane cui mütürücaüye püta 'ena puyeica. ⁴²'Uca taserie mecatei müti'aitametücai yucuiepa, mücü 'apütaqueni titaheciüataque hicü miemete vahepaüsita. Vahesie pürähüiyani 'ana, mücü meyetüacü cuie manunierepaitü, mi'enienicü Sarumuni que mütimaivecai. Camüsü Sarumuni que mücatimaivecai, que mü'ane cui mütimaive püta 'ena puyeica.

Cacaüyari 'axa mü'ane tavari que mütiviya tevi

(Rucaxi 11:24-26)

⁴³Xevitü cacäüyari müyusevixima 'ixüname tevi, macuvaquisie pücuyeicani 'uxipiya cuvaunetü, yutexienetü. ⁴⁴'Ana müpäü pütayüni, Nequie nepüyemie nemüvayetüasie. Nuame heutaniereme xüca 'ixeiya 'uyemaveme vaye'itiyacame 'aixüa tiuye'aneme, ⁴⁵'ana püyemie, hipame püvata'inieni cacäüyarixi 'atahutame masi cuini mieme 'axa memü'anene. Meheutahaxüame, muva me'ayetetü mepacüne yunaitü. 'Imatürieca mücü tevi masi yemecü 'axa 'itüarienetü

payani, müca'itüarieneцаipäü matüaripai. Müpäüta mecani'itüariecuni 'icü teüteri hicü miemete 'axa memüteyurie.

Quesusi 'ivamama varusieya

(Maricuxi 3:31-35; Rucaxi 8:19-21)

⁴⁶Tivacuxaxatüvacacu cuxi teüteri yumüireme, varusieya 'ivamama tacua meniti'ucaitüni me'ihüavicütü. ⁴⁷Xevitü müpäü tinitahüave, Neuxei, 'avarusi 'a'ivama tacua meniti'uca memasihüavicütü. ⁴⁸Quesusi müpäü tinita'eiya niucame, Que hateri nevarusi ne'ivama. ⁴⁹Yumama 'utaseratü yuhesüa miemete teyü'üquitüvamete vahepa, müpäü niutayüni, Camü nevarusi ne'ivama. ⁵⁰Que mü'ane yamütiyuriene que mütinaque ne'uquiyari taheima macave, mücü canine'ivatüni caninevarusitüni.

Ti'ivivame 'üxasieya hepaüsita ticuxatatü, que müti'üquitacai

(Maricuxi 4:1-9; Rucaxi 8:4-8)

13 Mericüsü 'ana Quesusi quita hayeneca, haracuna tesita niutayerüni taniunique. ²Hicü teüteri yumüiretü meniuyucuxeürieni 'auriena. 'Ayumieme canuvásie püta nicayerüni, mana yecaitü tini'üquitacaitüni, teüteri xiecaripa meti'ucacu. ³Vaüca tinivaruti'üquitüiani 'üxasi hepaüsita ticuxatatü, ya'utaitü, Mericüsü ti'ivivame neyani, ni'ivienecaitüni. ⁴Mericüsü 'imüari 'ivienecacu, hipatü huye tesita niucaxürieni. Viqixi me'ucaxürieca menicuteüxü.

⁵Hipatüta ayeparisie tiucaxüri vaüca müca'acucuieyasie. Cuitüva niutineni cuie 'emücasuicaicü.
⁶Tau hanecu maxürixü niucuini, niutivani mücahananayatücateicü.
⁷Hipatüta xuyasata mucaxüri, xuya tupiriyayari 'utiyüraca heimana puyetüa. ⁸Masi hipatüta cuie 'aixüa mü'anesie niucaxürieni. Putixuaverixü, hipatü xei sienituyari nayani, hipatü haica teviyari ratüa, hipatü xei teviyari heimana tamamata ratüa. ⁹Xaütü netü mu'enaxü.

Titayari müpaü müti'üquitacai Quesusi, 'üxasi hepaüsita ticuxatatü xeiçüa

(Maricuxi 4:10-12; Rucaxi 8:9-10)

¹⁰Mericsü teyü'üquitüvamate 'aura me'acüneca müpaü metenita'ivaviya, Titayari 'üxasi hepaüsita peticuxatatü xeiçüa petiva'üquitüa. ¹¹Mücü müpaü tinivaruta'eiya, Xeme xecaniupitüarieni xemimaicacü tita müti'aviesiecai, xemütemaicacü que müti'ane ti'aitametücacu que mü'ane taheima macave. Müme püta müpaü mepücatepitüarie. ¹²Que mü'ane tixaitü mürexeiya tavari cuxi pütimiquieni, manayuhayevanicü. Que mü'ane mümave, sepa que mütitita mürexeiya, pütinavaiyarieni. ¹³Ayumieme 'üxasi hepaüsita neticuxatatü nepütiva'üquitüa, memücaheunenierecü sepa cui memütaneniere, memücaheu'enanacü sepa cui memüta'enana, 'asimemücatemaivavecü. ¹⁴Vahesie pütünaquixü tita mütixatacai tixaxatame Quisariyaxi ya'utaitü,

Cui xepüta'enanaca peru xepücatemaivaveni.
 Cui xepütaneniereni peru tixaitü xepücatexeiyani.
¹⁵'Icü teüteri yu'iyarisie mepüyü'üraraxie, Yunacacü haveri mieme xeiçüa mepeu'enana. Vahüxie pü'itutupe. Me xüca müpaü meca'anenique Yühüxicü mepeuneniereniqueyu Yunacacü mepeu'enanacaqueyu Yu'iyarisie mepütemaivaveniqueyu, Ta'aurie mepaxürieneniqueyu, Nepüvaranayexürieneniqueyu ne.

¹⁶Xeme masi 'aixüa xepu'itüarie xemeunenierecü yühüxicü, 'aixüa xepu'itüarie, xemeu'enanacü yunacacü ¹⁷Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, yumüiretütü texaxatamete, yumüiretütü teüteri heiseriemecü yamemütecahucai, müme mepixeyacucai tita xemütexeiya xeme, peru mepüca'ixei. Mepi'eniecucai tita xemüte'enie, peru mepüca'i'eni.

Quesusi que mütihecüatacai yü'üquisica, ti'ivivame 'üxasieya hepaüsita que müti'üquitacai

(Maricuxi 4:13-20; Rucaxi 8:11-15)

¹⁸Mericüte, xequeneu'enana 'üxasi hepaüsita, ti'ivivamesie que mütimasiücü 'üquisica. ¹⁹Que mü'ane mi'enie 'icü niuqui que müti'ane 'Iya ti'aitametücacu maine, peru 'asimücaretimaive, que mü'ane 'axa mütiyuruva nuame pinavairieni tita 'iyarieyasie mütiuca'iviya. Müpaü cani'itüarieca huye tesita muca'iviyapaü. ²⁰'Ayeparisie muca'iviya, mücü

canihücütüni que mü'ane mi'enie niuqui, yutemavietü mitanaqu'erie xei mieme. ²¹Yücümana pücahananatave, 'apücareutere masi. 'Ayumieme quepaucua mü'uximatüarie, quepaucua muveyarie 'icü niuqui hepaüsita, yapaucua niucunitüarivani. ²²Mücü meta xuyasata muca'iviya, mücü canihücütüni que mü'ane mi'enie niuqui, peru püyu'iyaritüa tita cuiepa mütimieme ra'erivatü, pütüyu'irüviya tuminicü yutemavietü. 'Ayumieme niuqui panunamiyari cacaniutixuavere. ²³'Aixüa mü'anesie muca'iviya, mücü canihücütüni que mü'ane mi'enie niuqui, meitima. Mücü niutixuxuavereni, hipatü xei sienituyari pacü, hipatüta haica teviyari racü, hipatüta xei teviyari heimana tamamata racü.

**Türicu hepaüsita hamürixa
hepaüsita, ticuxatatü
que müti'üquitacai**

²⁴Mericsü tavarita 'üquisica nivarumini 'üxasi hepaüsita ticuxatatü, müpaü 'utaitü, 'Ipaü catini'aneni, que mü'ane taheima macave ti'aitametücacu. Tevi 'imüari 'aixüa mü'anene puca'ivi yuvasiyata. ²⁵Perusü mecusucacu xevitü mana caninuani 'eye'unietü. Hamürixa 'uca'ivieca türicusata, neyani. ²⁶Utinecu sisiüravitü, tixuaverirümecacu, 'anari masiücütü nayani hamürixa. ²⁷Hicü te'uximayatamete me'u'axüaca yucusiyarisüa, müpaü metenitahüave, Cusiyari 'acu. 'Imüari 'aixüa cati'anenecai pemica'ivi 'avasiyata. Haqueri

pemieme hamürixa. ²⁸Mücü müpaü pütivaruta'ei, Tevi münesi'aye'unie müpaü pütüyuri. Te'uximayatamete müpaü metenitahüave, Mericüte, pecati'avaüriya temuhu, temicuxeürieni hamürixa. ²⁹Mücü müpaü niutayüni, Tixaüsü, xücate xe'icuxeürieni hamürixa, 'axeicüa xepivatixünaxüani türicuta yünücame. ³⁰Xequeneuhayeva 'axeicüa müvaverenicü 'isanaxaque. 'Isanari 'aye'ayu, 'ana müpaü nepütivatahüave 'isanamete, Hamürixa xequeneucuxeüri meri, xequenanahüaxüa xemititaiyacü. Türicu xequeneuti'uta necaxetunisie.

**Musitasa 'imüariyari hepaüsita
ticuxatatü, que müti'üquitacai**
(Maricuxi 4:30-32; Rucaxi 13:18-19)

³¹Hicü tavari 'üxasi hepaüsita ticuxatatü 'üquisica nivarumini müpaü 'utaitü, 'Ipaü pütü'ane ti'aitametücacu que mü'ane taheima macave. Musitasa 'imüariyaripaü cani'aneni tevi mica'epaü yuvasiyata. ³²'Imüarite pücaxuave hepaüna 'anenetü 'esipepetü, peru quepaucua mütineni, tupiriyate pücaxuave hepaüna 'anenetü 'epapatü. Cüye payeica 'epatü, taheima miemete viquixi mepüyüvave hesiena memü'axüani memüyuti'ituatüani.

**Pa cuxanariyame hepaüsita
ticuxatatü, que müti'üquitacai**
(Rucaxi 13:20-21)

³³Tavarita tinivaruta'üquitüani 'üxasi hepaüsita ticuxatatü, müpaü 'utaitü, 'Ipaü

püti'ane ti'aitametücacu que mü'ane taheima macave. Pa cuxanariyamepaü cani'aneni. 'Uca 'ivatituca nenutinüütüani pa mütüxiyarisie haica 'axuvayarisie, 'ariqueque niuticuxanare naitü.

Que mütiyurienecai Quesusi, 'üxasi hepaüsita ticuxatatü ti'üquitatü

(Maricuxi 4:33-34)

³⁴Müpaü naimecü Quesusi tinivacuxaxatüvacaitüni teüteri, 'üxasi hepaüsita ticuxatatü tivati'üquitüanique. 'Üxasi hepaüsita caticuxatatü, 'asipücativacühüavecai. ³⁵Müpaü püraye'a, Cacaüyari que mutayü, tixaxatame ya'utainecacu,

'Üxasi hepaüsita neticuxatatü nepütaniuni.

Nepütitaxata tita müti'aviesiecai Cuiie munetüariepai hicüique.

Quesusi que mütihecüatacai yü'üquisica, hamürixa hepaüsita ticuxatatü que müti'üquitacai

³⁶Mericiüsü varenü'aca teüteri quita neutahani. Teyü'üquitüvamete 'auriena meniti'uni müpaü me'utiuyatü, Quetaneutahecüasitüiya mücü 'a'üquisica hamürixa hepaüsita peticuxatatü que pemüti'üquitacai vasiyata mieme. ³⁷Mücü müpaü tinivaruta'eiya, Que mü'ane mica'ivi 'imüari 'aixüa mü'anene, Yuri Tevi que nemütihücü ne necanihücütüni. ³⁸Vasiya cuiie canihücütüni naitü. 'Imüari 'aixüa mü'anene, müme mecanihümetüni memeixeiya que mü'ane taheima macave tiva'aitüvametüme. ³⁹Hamürixa, mücü 'axa mütiyuruvasüa miemete

mecanihümetüni. Tevi meye'uniecai quiecame, hamürixa muca'ivi, mücü Cauyumarie canihücütüni. 'Isanari, mücü tucari canihücütüni quepaucua meutipare. 'Isanamete niuqui tuayamete metehüme.

⁴⁰Hamürixa que mütiucuxeüriya que mütiutitaiyari taipa, müpaürita catiniyümücü quepaucua maye'ani.

⁴¹Yuri Tevi que nemütihücü, nepüvatanü'axüani nehesüa miemete niuqui tuayamete. Müme mepüvacuxeürieni teüteri memüteyucununuitüva, teüteri yamemüteyurie que mücatiheiserie, mevanücacu müme memünesihexeiya netiva'aitüvametücacu.

⁴²Memücuxeüriyani, müme mepüvareucaxürieni huxunuta müvatitatavesie. Muva meputisuanani mepüyutaqueveni. ⁴³Müme heiseriemecü yamemütecahu püta memamarivavetü mecanacünicuni 'ana haque va'uquiyari müra'aita, tau que mütimerücaüye. Xaütü netü mü'enaxü.

Tumini mü'aviesiecai

⁴⁴Mericiüsü 'ipaü catini'aneni que mü'ane taheima macave ti'aitametücacu. Vaücava tuminipaü cani'aneni mü'aviesiecaipaü cuieta. Tevi heitaxeiyaca tavarari niti'avietta. Cui yutemavietü, mana neyani, catinetuani nai mürexeyacai neinaneni mücü cuiie.

Perüra visi mü'ane cuinie müraye'axe

⁴⁵Tavarita 'ipaü catini'aneni que mü'ane taheima macave

ti'aitametücacu. Tituayame picuvaunecai perüra visi mü'anene. ⁴⁶Xeime perüra hetaxeyaca cuinie müraye'axecai, mana neyani, tinetuani nai mürexeiyacai, mücü tuminiyaricü neinaneni perüra.

Vipi

⁴⁷Tavarita 'ipaü catini'aneni, que mü'ane taheima macave ti'aitametücacu. Vipipaü cani'aneni haramarasie meucahanivapaü. Mücü ha tesita mepüvaratinetüa quesüte yücü me'aneneme yusata. ⁴⁸Quepauca memutahünixü, menenatihana haramara tesita. Mana metitetü 'aixüa memü'anene menivaranuyeteixü, menivareucaxürieni quirivasie, 'axa memü'anene mepüvarexüri. ⁴⁹Müpaürita catiniyümücü quepauca meutipare. Niuqui tuayamete menetayeixüani, menivaranuyeteüxicuni 'axa teyuruvamete memüvanü'ü müme heiseriemecü yamemütecahu, ⁵⁰mepüvareucaxürieni huxunuta müvatitatavesie. Muva meptisuanani mepüyutaqueveni.

Rapini xique mütimieme meripai mütimieme

⁵¹Hicüsüari müpaü tinivarutahüave, 'Icü xetehetima naime. Hü mete'icühüave. ⁵²'Iya müpaü tinivarutahüave, Mericüte, 'ayumieme nepaine, que mü'ane 'inüaricü müti'üquitame, quepauca yamüretimanicü que müti'ane ti'aitametücacu que mü'ane taheima macave, mücü tevipaü caniyüaneni quicü mühürtüariepaü. Yayüanetü, yupinisata pütivayehapa

tita xique mütimieme tita meripai mütimieme meta naime.

Quesusi que mütiuyuri Nasaretisie

(*Maricuxi 6:1-6; Rucaxi 4:16-30*)

⁵³Mericüsü Quesusi tiuhayevaca müpaü ti'üquitatü 'üxasi hepaüsita ticuxatatü, mana heyeyaca niuyupata. ⁵⁴Yuquiecarini nuaca tiniva'üquitüacaitüni vatiquita. Müme 'ayumieme meniüxiyacaitüni. Müpaü meniütiyuancaitüni, 'Icü meixeiya, haque pemieme que mütimaive türücaüyemecü que mütiyuriene. ⁵⁵'Icü carüpiniteru catinu'aya. Varusieya Mariya catiteva, 'ivamama meta Cacuvu Cuse Simuni Cura mecateteteva. ⁵⁶'Ivamama 'ucari yunaitü 'uva mecatetitei tahesüa. Haquesüari pemieme 'icü naitü que mütiyuriene. ⁵⁷Menitixeümani. Hicü Quesusi müpaü tinivarutahüave, Tixaxatame naisarie ve'eme cani'erivani. Yucuepa xeciüa yuquita ve'eme püca'eriva. ⁵⁸Mana vaüca pücatiuyuri türücaüyemecü, müme yuri memücate'eriecaicü.

Ti'üyame Vani que mütiümierie

(*Maricuxi 6:14-29; Rucaxi 9:7-9*)

14 Mericüsü 'ana Herurexi canihürtüariecaitüni mücü cuiepa müti'aitanicü. Cani'ena Quesusi hepaüsita que müranivacai. ²Müpaü tinivarutahüave memipareviecai, Cari Vani canihücütüni Ti'üyame. 'Umüca panucque, 'ayumieme türücarिया nicuyuitüvani. ³Mücü Herurexi yatiuta'aitacu meripai, niuviyarieni Vani,

niuhüiyani, nanutahüiyani casariyanata, müpaü mütinaquecaicü Heruriya. ⁴Müpaü tiniuyüni, Vani caviyarievetu cuxi müpaü mütitahüavecaicü Herurexi, Pücatauniva pemevitücünicü, 'utaitü, Heruriya xatatü. Mücü Heruriya, Herurexi canicueyatücaitüni meri, ca'lnavairievecacu cuxi yu'iva Piripe mütitevacai. ⁵Herurexi pimiemücücai Vani, peru püvamacarücai teüteri, quename tixaxatametücai memütecuerivacaicü. ⁶Mericusü tucarisie quepauca Herurexi mutinuivaxisie, Heruriya nu'aya 'ucatütü tiniutineini vahüxie. Pinaquecai Herurexi. ⁷Ayumieme puyühürütüa, quename tita mütitavavirieniqueyu timiniquecai, 'utaitü. ⁸Iya varusieya yatitahüavecu müpaü tinitahüave, Vani Ti'üyame mu'uya queneneu'ütüa 'ena pateyusie yecaima. ⁹Ti'aitame cui yuhiverietü müyühürütüacaicü teüteri hamatüana memütecuacai vahüxie, tiniuta'aita mütimiqüienicü. ¹⁰Neinü'ani cuya tita'aitüaca Vani mu'uya manuxitenicü casariyanata. ¹¹Mu'uya 'atüariecu pateyusie yecaitü, 'üimari 'umiquieca, pi'ütüa yuvarusi. ¹²Hicü Vani teyü'üquitüvametemama me'u'axüaca meneicueni caxarieya, meneicateucu. Meheycüneca meteneitaxatüani Quesusi.

Teüteri que mütivarumi 'auxüme miriyari

(Maricuxi 6:30-44; Rucaxi 9:10-17; Vani 6:1-14)

¹³Mericusü Quesusi tiutamarieca, neyani canuvasie cayerüca macumavesiepaütü yuxaüta.

Teüteri mete'utamarieca, yü'ücama menecüne quiecaritiesie meheycüneca hepaüsütana meheta'axüanique. ¹⁴Hicü 'anatiyeiximetü Quesusi, teüteri nivaruxeiya yumüireme. Vanenimayatü, nivanarayexürieni vahesüa miemete tecuicuicate. ¹⁵Hicü 'ucutaicairecu teyü'üquitüvamete 'auriena meniuyucuxeürieni müpaü me'utiyuatü, 'Ena canacumaveni, cananucayaniri memütecuaniquecaicü. Quenivareutanü'axüani teüteri, quiecaritiesie memütayeixüanicü, 'icuai memüteyutinanafricanicü. ¹⁶Quesusi masi müpaü tinivarutahüave, Pücaheuyevese memüyehucü. Xeme püta xequetenivarumicua. ¹⁷Müme müpaü metenita'eiya, Quete 'ena tixatü tepücatehexeiya, 'auxüme payari huta quesüteyari xeicüa tepexeiya. ¹⁸Müpaü tinivarutahüave, 'Uva nehesüa xequenatua. ¹⁹Hicü tivaruta'aitüaca teüteri memücuyaxixüanicü 'üxapa, 'enu'üca 'auxüme payari huta quesüteyari meta, taheima heutinierca niyutanenevieni. 'Ititaraca pa nivaru'ütüani teyü'üquitüvamete, müme menivaruta'ütüani teüteri. ²⁰Yunaitü meniticuani meniutihuxani. Hicü menicuxeürieni tarimeyari manuyuhayevaxü, menitihüniya tamamata heimana huta quirivayari. ²¹'Uquisi memüte'ucuai 'auxüme miriyari yacütütü mecaniyupaümeccaitüni, 'ucari türi meta mepüca'inüaricai.

Quesusi ha heima que müramiecai*(Maricuxi 6:45-52; Vani 6:16-21)*

²²Hicüsüari nivarutamexüitüani teyü'üquitüvamete, canuvásie memüçayaxecü memenuçuhaitüiyacü 'anutaüyepaitü, 'arique püvarenü'a teüteri. ²³Varenü'aca, yemurisie neuti yune yuxaüta yutanenevienique. Hicü 'ucuyürecu mana necateitüni yuxaüta. ²⁴Hicü canuvásie meyetetü ha hixüapa meneutahuçaitüni. Cuie hetevacacu, hamevari picuyuitüvacai canuva, hepana mu'ecacaiçü. ²⁵Mericüsü 'esivatüçacu tuxacüta, vahepa canamieçaitüni Quesusi haracuna heima 'umietü. ²⁶Teyü'üquitüvamete me'ixeyatü haracuna heima 'amiecame, meniyumuinacaitüni, müpaü metenyüçühüaveçaitüni, Tietü 'iyari 'uyüximeni. Memamatü meniutihavacaitüni. ²⁷Hicü Quesusi niutaniuni müpaü tivacühüavetü, Yu'iyari xequeneuçayasa, ne nepühücü. Xepuçamamaca.

²⁸Hicü Pecuru müpaü tinita'eiya, Ti'aitame xüca 'ecü pehücütüni, quenetineuta'aitüa mana nemümieçü 'ahesüa, ha heima ne'umietü. ²⁹Iya rehüave, Quenaye'a. Canuvásie 'anacayaca Pecuru, ha heima namieçaitüni. Mana hura ninuani Quesusi manuveçaisie. ³⁰Ixeiyaca 'eca que mütiuecakai niütimani. Nicayunirümeçaitüni. Niutahiva müpaü 'utaitü, Ti'aitame queneneutavicueisitüa. ³¹Hicü Quesusi yumama 'utaseraca niviya. Müpaü tinitahüave,

'E'e, cari 'ecü 'esiva xeicüa yuri pepüti'erie. Titayari peti'a'iyaritüacai. ³²Canuvásie mecayaxirümeçacu 'eca neunuani. ³³Müme canuvásie memüyetecai nenevieri mecanipitüani müpaü me'utiyaütü, Xasunicü Cacaüyari pecaninu'ayatüni 'ecü.

Teüteri Quesusi que müti varanayexürüvacai Quenesareti cuieyarisie

(Maricuxi 6:53-56)

³⁴Hicü 'anutaüye meheçüneca, Quenesareti cuieyarisie meneta'axüani. ³⁵Mana quiecatari menimaicaitüni me'ixeyaca, niuqui meneutanü'axüani 'aura yunaime vahesüa. Meni'atüirivacaitüni tecuicucate yunaime. ³⁶Cuini mieme menivavirieçaitüni me'imayüanique siqueresü 'ixuriquieyasie. Müme memimayüa mepanayexürü yemecü.

Titacü müti seviximarie tevi*(Maricuxi 7:1-23)*

15 Mericüsü 'ana Quesusisüa meniu'axüani Pareseusixi, hipatüta 'inüaricü memüte'üquitametetüca, Querusareme memeyecü müpaü me'utiyaütü, ²Titayaricutaxi 'ahesüa miemete teyü'üquitüvamete mete'itisana yutusima vayeiyari. Cari mepüca'ucamaimava quepaucua memüte'uticua'a. ³Mücü masi müpaü tinivaruta'eiya, Titayaricutaxi xeme püta yaxecateyurie Cacaüyari que müti'aita, yuyeiyarisie xemüteviyanicü. ⁴Cacaüyari meripai müpaü niutayüni,

Quetinareueyhüvirieca 'a'uquiyari
'avarusi. Tavarita müpaü niutayüni,
Que mü'ane 'axa mutaineni
yu'uquiyari yuvarusi hepaüsita,
que'umierieni xei mieme. ⁵Xeme
püta müpaü xeniutiyuaneni, Que
mü'ane xeniu müpaü müticühüave
yu'uquiyari ya yuvarusi, Que
nematiparevieniquecai, mücü
'imiquieri püta nepayeitüa,
haitü, mücücü xeniu
pücaheuyevese 'uxa'atüni varie
mütivareueyhüvirienicü yu'uquiyari
yuvarusi. ⁶Xepitürücarıyapi tita
Cacaıyari mütiutayü, yuyeyarisie
yaxemütecahunicü. ⁷Yacü xEICüa
xeputiyuane. Quisariyaxi 'aixüa
putayü ticuxatatü xehepaüsita,
müpaü 'utaitü,

⁸Icü teüteri yutetacü xEICüa
Quename meneteheueyhüvirie
meputiyuane.

Que memüte'u'iyari püta, teva
mepu'uva.

⁹Yacü xEICüa menenayexeyani
Tita memüte'üquita, teüteri püta
va'aisica mühücücü xEICüa.

¹⁰Mericüsü yu'aurie
varutahüaveca teüteri, müpaü
tinivarutahüave, Xequeneu'enana,
xequetenemaivaveni. ¹¹Tita tevi
teta müreutahaque, mücücü
pücaviximarieni. Masi tita
tetana müratineica, mücücü püta
caniseviximariemücü tevi.

¹²Hicü teyü'üquitivamete
'aura me'acüineca müpaü
metenitahüave, Müpaü pecatimate,
Pareseusixi mücü niuqui
me'u'enieca meniuyeha'ani.

¹³Müpaü tinivaruta'eıya, Naitü
'iteüri ne'uquiyari taheıma
macave müca'ıca'e püvatihuna.

¹⁴Xequenivahayevani.

Me'acücüpetü mepüvarahapana
hipame memacücüpe. 'Acüpetü
xeıme macüpe xüca 'ahanani,
yuhutatü mevatixavasie
meneucaxüriecuni.

¹⁵Hicü Pecuru müpaü tinitahüave,
Quetaneutahecüasıtüıya 'ıciü
'üquisica. ¹⁶Iya rehüave, Cari
xemeta 'asixepücatemate. ¹⁷Tietüsü
müpaü xecatemaıca, naitü
rateta müreutahaque huriepana
nicayune, nihüani. ¹⁸Tita
rateta müratineica 'ıyarıeyasie
püta patineica. Mücütüü
nisevixımaca tevi. ¹⁹Va'ıyarısie
natineıcani tita memüteyurie,
'axa meteyücühüavetü,
meteyumemivatü, mevacumaıvatü
hipame va'üıtama vacünama,
mevacumaıvatü que mü'ane
mücaıyü'ıya mücaıyücına,
metenavayatü, mete'ıtavatü
quepaucua memütehecüıata, 'axa
me'utiıyatü hipame vahepaüsita.
²⁰Icücü canisevixımarieca tevi.
Peru müpaü que memüteca'ıa
meca'ucamaimavatü, mücücü
pücaviximarieni tevi.

**Yuri que müti'erıecai 'uca Canani
quıecame**

(*Marıcxı 7:24-30*)

²¹Mericüsü mana heyeyaca
Qesusi, Tiru Siruni cuıeyarısie
neyani. ²²Hicü mana canınuani
Canani quıecame 'uca
mücü cuıeyarısie heyeyaca.
Niutahıvacaitüni müpaü 'utaitü,
Quenenenimayaca Ti'aitame,
Ravıri pemünu'aya. Nenıve
'uca cuı püyüane, cacaıyari
'axa mü'ane pıni'ü. ²³Qesusi

püca'ita'ei. 'Aura me'acüneca teyü'üquitüvemetemama, müpäü metenitahüave, Quenanunü'a. Tasicuveiyanetü putahiva xeicüa. ²⁴Mücü müpäü niutayüni, Ne muxasi memeuyexürüve vahesüa xeicüa neneyenü'arieni 'Ixaheri quie quiecatari vahesüa. ²⁵'Uca 'aura 'ayaca niutihüximaqueni hetüana müpäü tivavirietü, Ti'aitame 'acu, queneneuparevi. ²⁶Müpäü tinita'eiya, 'Aixüa capü'aneniqueyu xüca tevi türi vapa vanavairienique, sinurixi xüca vaminique. ²⁷'Uca rehüave, Xasunicü peputaine Ti'aitame, peru 'asita sinurixi mepitica'a temüxiquiyari vacusiyarima vamexasie manacavivive. ²⁸Hicü Quesusi müpäü tinita'eiya, 'Uca 'acu, cuini mieme yuri pepüti'erie. Que matinaque, yapeque'itüarieni. 'Anatütü cananayehüiyani nu'aya.

Quesusi que mütivaranayexürüie yumüireme

²⁹Mericsü mana heyeyaca Quesusi, haracuna tesita caninuani Carereya cuieyarisie. Yemurisie 'utiyaca mana nayerüni. ³⁰Hicü hesüana meniu'axüani yumüiretü teüteri huriecate mevaravitütü, müme meta vamamate mütutunicai memacücepecai memünenurietücatei hipameri yumüireme. Hetüana menivacutuacaitüni, 'iya nivanaranayexürüvacaaitüni. ³¹'Ayumieme teüteri menihüxiyani mevaxeyatü nenuriecate que memüteniuvavecai, huriecate que memüte'u'uvacai, memacücepecai que memüteheunenierecai. 'Aixüa

meniutiyuanecaitüni 'Ixaherisixi yucacaiyari hepaüsita.

Teüteri que mütivarumi nauca miriyari

(*Maricuxi 8:1-10*)

³²Hicü Quesusi yu'aurie varutahüaveca yuhesüa miemete teyü'üquitüvamate müpäü tinivarutahüave, Ne teüteri nenivanenimayaca. Haica tucari meniuyurieni hicü nehesüa. 'Icuai mepücahexeiya. Nepücanevaiüriya meyhacacuitüveme nemüvarenü'anicü, capa metiveranaxüame mehecaxürieni huyeta. ³³Hicü teyü'üquitüvamate müpäü metenitahüave, 'Uva macumavesie haque tepeicaxeiya pa yapäumeme temütevaminicü teüteri yayupaümeme. ³⁴Quesusi müpäü tinivaruta'ivaviya, Quepaümeme xepexeiya pa. Müme müpäü meniutiyuane, 'Atahutame,quesüte meta yapäumeme 'esimepepeme.

³⁵Tivaruta'aitüiaca teüteri memücuyaxixüanicü cuiepa, pa cananucü'üni 'atahuta payari, quesüte meta. ³⁶Pamüpariyusi 'ipitüiaca Cacaüiyari, nititara pa, tivaru'üitüa teyü'üquitüvamate, teyü'üquitüvameteta metevaruta'üitüa teüteri.

³⁷Yunaitü mete'ucuaca meniutihuxani. Menicuxeürieni tarimeyari manuyuhayevaxü, 'atahuta quirivayari hüpüneme.

³⁸Memüte'ucuai nauca miriyari mecaniyupaümecaitüni 'uquisi xeicüa, 'ucari türi meta mepüca'inüaricai.

³⁹Hicü varutanü'axüaca teüteri canuvasie nicayerüni. Macarani cuieyarisie neyani.

**'Inüari que memüte'itavaviri
Pareseusixi Saruseusixi**

(*Maricuxi 8:11-13; Rucaxi 12:54-56*)

16 Mericüsü Pareseusixi Saruseusixi menu'axüani. Me'i'inüatatüvetü, menitavavirieni 'inüari memüxeiyacü taheima mieme mupitüarie. ²Iya müpäü tinivarutahüave, Xeme taicai müpäü xeputyuane, 'Uxa'a xüari sipüreu'aneni, camü haivitüri nixuxureni. ³Ximerita hicü pücavierüme xeputyuane, camü haivitüri nixuxureni 'aneusuica. Tamüsü xepimate que mütiyuxexeya haivitüri. Cari xepüca'yüvave xemeitimanicü 'inüari hicü muxuave que mütiyuxexeya. ⁴Hicü miemete teüteri 'axa mepüteyurie, mepüvacumaüva hipame va'ütama. Müya me'anenetü 'inüari mepücvautüve memixeyacü, peru 'inüari mepücapitüarieni, Cunasi 'inüari que müratüa, müpäü xeicüa mepütepitüarieni. Hicü varucu'eirieca neyani.

**Tiyucuxanariyame Pareseusixi
vahesüa mümieme**

(*Maricuxi 8:14-21*)

⁵Mericüsü teyü'üquitüvamete hamatüana menecüne 'anutaiyepai, peru metenatümaiya pa memanu'üniquecai. ⁶Hicü Quesusi müpäü tinivarutahüave, Yumarima 'aixüa, xequeneyü'üviyani tiyucuxanariyame hepaüsita Pareseusixi Saruseusixi vahesüa mümieme. ⁷Mücü müpäü meteniyutahüave, Pa temücaheye'üicü 'ayumieme müya

canaineni. ⁸Quesusi retimaica que memüteyücühüavecai, müpäü niutayüni, Titayari niuqui xetexüatüa xeme, pa tepücahexeiyaxeteyücühüavetü. 'Esiva cari yuri xepüte'erie. ⁹Cari 'asixepücatemate cuxi. Xepücahe'eriva 'auxüvime payari cümana yu'auxüvime miriyari mememiquie, quepaümeme quirivayari xemucuxeüri, ¹⁰mesü 'atahuta payari cümana nauca miriyari mememiquie, quepaümeme quirivayari xemucuxeüri. ¹¹Titayari 'asixecatemate, quename pa necaxatatü müpäü netixe'utahüavixü, Xequeneyü'üviyani Pareseusixi Saruseusixi vahesüa mieme tiyucuxanariyame hepaüsita, ne'utaitü. ¹²'Anaque yamecatenetimani quename memüyü'üviyanicü tiyucuxanariyame hepaüsita cahainecai, masi Pareseusixi Saruseusixi va'üquisica hepaüsita memüyü'üviyanicü püta hainecai.

**Pecuru que mütiyuhecüataxü,
Quesusisie tiviyatü**

(*Maricuxi 8:27-30; Rucaxi 9:18-21*)

¹³Mericüsü Quesusi Sesareya Piripusie nuaca, nivacu'ivaviyacaitüni yuhesüa miemete teyü'üquitüvamete müpäü 'utaitü, Teüteri que me'utiyuane ne que nepüpaicü, Yuri Tevi que nemütihücü. ¹⁴Mümesü müpäü metenita'eiya, Hipatü quename vaniu Vani Ti'üyame pehücü, meputiyuane, hipatüta quename vaniu 'Eriyaxi pehücü, hipatüta quename Queremiyaxi,

'ecüsü texaxatamate xevitü
pepühücü meputiyuane. ¹⁵Müpaü
tinivarutahüave, Xemeta, que
xe'utiyuane que nepüpaicü
ne. ¹⁶Simuni müpaü tinita'eiya
Pecurutütü, Que mü'ane
manayexeyarie Cürisitutütü,
'ecü pecanihücütüni, Cacaiyari
mayeniere pepünu'aya.

¹⁷Qesusi müpaü tinitahüaveni,
'Aixüa pepu'itüarie 'ecü Simuni
Cunasi pemünu'aya. Tevi
vai xuriya xeicüa hücütütü,
yapücamatiu'üquitüa, masi
ne'uquiyari taheima macave
yamatinu'üquitüani. ¹⁸Nesü
müpaü nepümaticühüave, 'ecü
Pecuru pecanihücütüni, tete
pemütiteva. 'Icü tetesie
nepüvaruti'uitüani müme 'arique
memüyutixexeürivani nehësüa
miemete. Müme mepüca'a'ivarieni,
sepa memücüi'iva. ¹⁹Yavi
nepümasi'üitüani cümana
müxünarüva haque müre'aita
que mü'ane taheima macave. Tita
cuiepa pemücatitauni, müpaü
pücatitauniyarieni taheimata.
Tita cuiepa pemütitaunie, müpaü
pütitauniyarieni taheimata.

²⁰'Ana nivaruhüritüani
teyü'üquitüvamete
'asimemücatehehüavenicü xeime
quename Cürisitutücai.

**Qesusi que mütivarutaxatüa que
mütimierieniquecai**

(Maricuxi 8:31-9:1; Rucaxi 9:22-27)

²¹Mericusü 'ana Qesusi
nisutüani tivahecüatüatü yuhësüa
miemete teyü'üquitüvamete,
müpaü 'utaitü, Neuyeveca
Querusareme nemeutiyunecü

haitü, vaüca nemüticuine
ta'uquiyarima vahësüa mara'acate
memühüritüarie vahësüa müme
meta 'inüaricü memüte'üquitamete
vahësüa haitü, nepemierieni,
hairieca tucari nepanucuqueni
haitü. ²²Hicü Pecuru yateva
heivitüca nisutüani 'icu'imaïyatü
müpaü 'utaitü, Tixaü Ti'aitame.
Müpaü pepüca'itüarieni.
²³Qesusi cui 'enutaxeïyatü
müpaü tinitahüave Pecuru,
Xaüsie queneuye'a, Cauyumarie
'acu. Pepünesicunuitüamücü,
Cacaiyaripaü pemücare'iyaricü,
teüteri vahepaü püta
pemüre'iyaricü.

²⁴Hicü Qesusi müpaü
tinivarutahüave yuhësüa
miemete teyü'üquitüvamete, Tevi
xüca yuvaüriyani nehamatü
muyeicanicü, que'uyutatuani
queyuvaüriyani sepa
curuxisie mumierie, nehësie
quetiviyani. ²⁵Que mü'ane
müyutavicueisitüamücü
caniyutatümaïyamücü. Que
mü'ane püta müyutatümaïya
nehësie mieme,
niyutavicueisitüamücü yemecü.
²⁶Tevi nai cuiepa mütixuave xüca
ti'ivanique, tita ra'ivaqueyu xüca
yutatümaïyanique. Titacü tiyutüani
tevi, yutucari mücanavaïyarienicü.
²⁷Yuri Tevi que nemütihücü,
necaninuamücü ne'uquiyaripaü
nemarivetü neniucü tuayamete
vahamatü. 'Ana nepürapica,
yuxexütü que memütëyuriecai
'anaque 'amecatenapiniyarieconi.
²⁸Niucü caniseüyeni que
nemütixecühüave, hipatü 'ena
memu'uva mepücacuini mexi

mecanesixeyavave Yuri Tevi
neye'acacu, neti'aitacacu.

Yücü tiyuxexeyatü que müratüa

(*Maricuxi 9:2-13; Rucaxi 9:28-36*)

17 Mericüsü 'ataxeime
tucari 'anucayacu,
Qesusi canivarevitüni Pecuru,
Cacuvu, 'ivaya meta Vani, yemuri
'emutevisie yühücüame. ²Hicü
me'ixeyacacu yücü 'anetü
nayeitüarieni. Nayexavatüre
taupaü. 'Ixuriquieya tuxatü
ratüa hecüariyapaü. ³Hicü
mevaxeyacacu memasiücütü
menacüne Muisexi 'Eriyaxi,
hamatüana metenicuxatacätüni.
⁴Hicü Pecuru müpaü tinitahüave
Qesusi, Ti'aitame, 'aixüa
cani'aneni, 'uva temu'uvacü tame.
Xüari pümasinaque 'ena xamaru
nemütivevieni haicame, 'ahesie
mieme xeime, Muisexisie mieme
xeime, 'Eriyaxisie mieme xeime.
⁵Taniucacacu cuxi, yapaucua
haivitüri müxavatü nivareutinani.
Haivitürisie xevitü niutaniuni
müpaü 'utaitü, 'Icü caninenivetüni
münaqui'eriva, mücücü
neninaqui'aca. Xequene'enieca 'iya.
⁶Me'l'enieca teyü'üquitüvamete,
meniutihüxima'uni cuini mieme
memamatü. ⁷Qesusi 'aura
'ayaca, varutimayüaca müpaü
niutayüni, Xequenanucu'uti
xepücaheumamaca.
⁸Mehanenieretücüneca, Qesusi
xeicüa mepuxei, xeime pücatixaü.
⁹Hicü yemurisie
me'acanexüaximecacu, Qesusi
müpaü tinivaruta'aitüani,
Tita xemüte'uxej, xeme
xepücatehaxaxatüvani xeime,

mexi cuxi müquite vasata
neca'anucuquetüarieve, Yuri Tevi
que nemütihücü, 'ariqueque xeicüa.
¹⁰Hicü teyü'üquitüvamete müpaü
metenitahüave, Mericüte müme
'inüaricü memüte'üiquita, titayari
müpaü mete'utiyuane quename
heuyevese 'Eriyaxi meri munuanicü.
¹¹Müpaü tinivaruta'eiya, Neuyeveca
siepüre 'Eriyaxi meri munuanicü,
'aixüa miyurienicü naime. ¹²Ne
masi müpaü nepütixecühüave,
'Eriyaxi 'ari caninuani.
Mepüca'imaicai me'ixeyatü,
masi que mütivanaquecai
yamepiyurie. Yaxeicüata Yuri
Tevi que nemütihücü, nepüticuine
yamenesiyuriecacu hepätüna.
¹³Ana müpaü mepüteheta
teyü'üquitüvamete, Vani Ti'üyame
müxatacaicü.

**Qesusi que mürenayahüa temaicü
müquierixiecai**

(*Maricuxi 9:14-29; Rucaxi 9:37-43*)

¹⁴Mericüsü teüteri yumüiretü
mana memü'uvacaisie
meta'axüaximecacu, tevi
'aura caniyuani hesüana.
'Utitudumaqueca huxiena
¹⁵müpaü niutayüni, Ti'aitame
'acu, nenive quenenenimayaca.
Püquierixie, cui püyüane. Heiva
nativauseni taipa heivata hapa.
¹⁶Neniva'atüirieni 'ahesüa miemete
teyü'üquitüvamete. Mepüyutatexi
me'enayahüanique. ¹⁷Qesusi
müpaü niutayüni, 'Acüsü xeme hicü
xemümüemete yuri xepücate'erie,
yu'iyarisie xepüxamurie.
Quepaümexa peuyevese xehamatü
nemuyeicanicü, quepaümexa
nepüxenevieca. Xequenavitüqui

'uva nehesüa. ¹⁸Hicü Qesusi 'itatiecu cacaiyari 'axa mü'ane minücai, pixünaxü. 'Anatütüri nanayehüiyani temaicü.

¹⁹Hicü teyü'üquitüvamete 'aura me'acüneca Qesusisüa yühücüate müpaü meniutyuani, Titayari tete'itatexie tame te'eyenü'anique.

²⁰Müpaü tinivarutahüave, 'Esiva xeicüa yuri xemüte'eriecü, 'ayumieme xepitaxie. Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, musitasa 'imüariyari'paü 'esipemecü xeicüa xüca yuri xete'erieca, xüca müpaü xete'itahüave mücü yemuri mana muve, Queneu'apata 'uma püta, xe'utiyuatü, mücü niyupatamücü. Xeniquemacacuni naime. ²¹Peru yunenevietü yuhaquietü xeicüa caniyüveni meyenü'anicü müpaü mü'ane.

**Tavari Qesusi que
mütivarutahüavixü que
mütimierieniquecai**

(*Maricuxi 9:30-32; Rucaxi 9:43-45*)

²²Mericsü qüepaucua memuyucuxeüri Carereyasie, müpaü tinivarutahüave Qesusi, Yuri Tevi que nemütihücü, necaniyetuiyamücü teüteri vahesüa. ²³Müme mecanenimiecuni. Hairieca tucarisie necananuquemücü. Cui mepüyuhiveriecai müme.

**Tumini tuqui 'amüpasie
mieme, que mütiuyutua**

²⁴Mericsü Caperünaume me'u'axüacu, müme tuqui 'amüpasie mieme tumini memücuxexeürivacai menu'axüani Pecurusüa. Müpaü metenitahüave,

'Iya xeniu mütixe'üquitüa tuqui 'amüpasie mieme catiyutua. ²⁵Hü, pütüyutua, rehüave.

Hicü quita heutahacu 'asicatayüvecacu cuxi, Qesusi müpaü tinitahüave, Que peticu'eriva Simuni. Que hate mepücuatätüarie cuiepa memütama teva'aitüvamete vahesüa memüteyutuanicü 'amemüte'apicacü. Te'aitamete vanivema meteyutua, nusu hipatü mepüteyutua. ²⁶Pecuru, Xüari hipatü mepüteyutua 'utayücu, Qesusi müpaü tinitahüave, Mericüte, vanivema mepüxüxüni. ²⁷Peru tepücavahaxüatüani. 'Ayumieme haracuna quenemie, mana queneucavivi cuaisü. Que 'anetü meri manuviere quesü, mücü quenanatihani. Pehenutatetapieme mana tumini pepetaxeyia 'auxüme 'inüariyari tuminiyari. Mücü quenivaye'üi quenivaruta'üitüa nehésie mieme 'ahésie miemeta.

Que mü'ane masi müve'eme

(*Maricuxi 9:33-37; Rucaxi 9:46-48*)

18 Mericsü 'ana Qesusisüa menu'axüani teyü'üquitüvamete müpaü me'utiyuatü, Mericüte, quepaicü masi cuini mieme püve'eme, taheima macave que mütivaxeiyia müme mütiva'aitüa. ²Qesusi yu'aurie 'itahüaveca nunusi vahüxie nitaqueni. ³Müpaü niutayüni, Caniseüyeni que nemütixecühüave, ta'aurie xüca xeca'axürieni, türi vahepaü xe'ananetü xüca xeca'acüne yemecü xepücaheutahaxüani haque müre'aita que mü'ane taheima macave. ⁴Que mü'ane yuhepaüsita 'asica'utaitü mayuyeitüani 'icü nunusipaü,

mücü canihücütüni que mü'ane masi cuini mieme müve'emetüni, taheima macave que mütvaxeiya müme mütiva'aitüa. ⁵Que mü'ane mitanaqui'erieni xeime nunusi 'icüpaü mü'ane nehésüa mümiemecü, mücü pünesitanaqui'erieni neta.

Teüteri que memütecununitüariva

(Maricuxi 9:42-48; Rucaxi 17:1-2)

⁶Mesü 'ime mecavavemetetütü yuri memüte'erie nehésie, que mü'ane micunuitüa sepa xeime, 'aixüa caniyüniqueyu masi xüca mata mahete 'acatütüariénique cüüpieyasie, xüca haramarasie heucahüiyanique meucatevasie. ⁷Xüa 'ui que me'itüarieni cuiepa memütama memüyucununitüvacü. Neuyeveca teüteri memücunuitüarieni, peru xüa 'ui mücü tevi que mü'ane müvacunuitüani.

⁸Xüca 'amama masihecahüpani ya 'a'üca, quenavitequi quenehüva. 'Aixüa caniyümücü masi pemeutahanicü tucari maxuavesie pemamapurutü pe'ücapurutü, peru 'aixüa püca'yüni huta mamayari huta quetayari pehexeyatü xüca peheucahüiyani tai yuheymecü müta'asie. ⁹Xüca 'ahüxi masihecahüpani, quenivayetü'i quenehüva. Masi 'aixüa caniyümücü tapa xeicüa peheunieretü pemeutahanicü tucari maxuavesie, peru 'aixüa püca'yüni naisata peheunieretü xüca peheucahüiyani xasi taiyariyasie.

Muxa meuyevecai 'üxasieya hepaüsita ticuxatatü, que müti'üquitacai

(Rucaxi 15:3-7)

¹⁰Yumarima 'aixüa xepücatave'erieca 'ime

memücavavemete, sepa xeime. Müpaü nepütixecühüave, müme vaniuqui tuayamete yuheymecü 'amecaniu'uvani ne'uquiyari taheima macavesüa, mepicühüave. ¹¹Yuri Tevi nehücütütü que nemütinua, nevatavicueisitüanique memeuyexüríe, 'ayumieme necaninuani.

¹²Que xetecu'eriva. Tevi xüca xei sienituyari varexeiyani yumuxasi, xüca xevitü müme heuyeveni, hipame cativacu'eirieni hürisie nauca teviyari heimana tamamata heimana 'atanaucame, cativaumie meuyeve. ¹³Niuqui caniseüiyeni que nemütixecühüave, xüca 'acu heitaxeiya, mücücü niyutemavieca cuini mieme, que mücatiyutemavie memücaheuyexüríecai vacü nauca teviyari heimana tamamata heimana 'atanaucame vacü.

¹⁴Müpaü yaxecüa xe'uquiyari taheima macave püca'yuväüriya meuyevenicü sepa xevitü 'icü memücavavemete.

Que müreuyevese müreiyehüvirienicü yu'iva

(Rucaxi 17:3)

¹⁵'A'iva xüca 'axa masi'uyurieni, mana quenemie yaquetineutahüavi yühücüate xeti'tütü 'ecü 'iya. Xüca masi'u'enieni, 'a'ivatütü pühücütüni xeyunaqui'erietü.

¹⁶Me xüca camasi'u'enieni, xeime quenanuvitüqui ya yuhutame, tehecüatamate vaniuquicü naitü niuqui müseirecü, yuhutame ya yuhaicame vaniuquicü.

¹⁷Müme xüca cavaru'enieni, yaquetinivarutahüavi memüyutixexüríva. Xücate

cavaru'lenieni memüyutixexeüriva, que mü'ane tanuivarisie mücamiemepäu quetineuxeiya, tiyucuanamepäu.

¹⁸Caniseüyeni que nemütixecühüave, tita xemücatetaunie 'ena cuiepa, mücü pücatitauniyarieni taheimata, tita xemütetaunie 'ena cuiepa, mücüta pütitauniyarieni taheimata.

¹⁹Tavari caniseüyeni que nemütixecühüave, yuhutatü xeme xeyu'lenietü xüca yaxeicüa xeteyumaica 'ena cuiepa tita xemütetavauni hepaüsita, sepa que mütitita, ne'uquiyari taheima macave müpäü catinixepitüamücü.

²⁰Haque yuhutatü yuhaicatü memeyuxeürrie menesitahüaveque, mana nepuyeicani vasata.

²¹Hicü Pecuru 'aura 'ayaca müpäü tinitahüave, Ti'aitame, quepäümexa nepüreiyehüvirieni ne'iva, 'axa nesiyurieu. 'Atahutamexa va'atü.

²²Qesusi müpäü tinitahüave, Ne 'atahutamexa nepücahaine, masi haica teviyari heimana tamamata heimana 'atahutamexa püta.

**Tevi mücayuvaüriyacai
müreiyehüvirienicü xeime**

²³Ayumieme nepaine, 'ipäu catini'aneni ti'aitametücacu que mü'ane taheima macave. Tevi yucuepa müti'aitametücai müpäü pütiuta'ai, te'uximayatametemama 'amemüte'apicacü tita müreuyevecai.

²⁴Mericusü müpäü tisutüacu vavavirietü, xevitü hesüana pü'atüarie, meuyevecai xei miriyari miriyari 'inüariyari 'amürapicacü tumini. ²⁵Mücaheixeyacacü cümana mütiyutuanicü, mücü

ti'aitame müpäü pütiuta'ai mütuiyacacü tevi, 'üyayata türiyamamata piniteyata, mücü tuminiyaricü 'amürapiniyarienicü. ²⁶Hicü hetüana niutihüximaqueni ti'uximayatame müpäü 'utaitü, Quenenecuevieca cuerietü, nai nepürapica. ²⁷Hicü mücü ti'uximayatame cusiyarieya 'inenimayatü nixüna, reiyehüviri tita müreuyevecai. ²⁸Mericusü ti'uximayatame heyaca neitaxeiya yuhepäü 'aneme ti'uximayatame. Peuyevecai 'iya xei sienituyari 'inüariyari xecüa mi'üitüanicü. Cüipitüana 'iviyaca müpäü tinitahüave, Queneneu'üitüa tita müreuyevese pemürapinecü. ²⁹Hetüana niutihüximaqueni hepaüna 'anetü ti'uximayatame, müpäü 'utaitü, Quenenecuevieca cueritü, nai nepürapica. ³⁰Mücü pücayuvaüriyacai, masi tiniuta'aita casariyanata manutahüüyanicü mexi carapivecai tita müreuyevecai. ³¹Mericusü hepaüna me'ananetü te'uximayatamete hipatü me'ixeyaca que mütiuyuri, cuini mieme meniyutihiverieni. Mehecüneca, que mütiuyü nai metenitaxatüani yucusiyari. ³²Hicü cusiyarieya 'itahüaveca müpäü tinitahüave, Cari 'axa pepütiuca'iyari. Camü ne nemareuyehüviri tita müreuyevecai pemürapinecü naimecü, yapemutayücü. ³³Caricuta müpäü careuyevecai 'ecütari peminenimayacacü 'iya 'ahepäu müti'uximayatame, yaxeicüa que nemümüatiunenimayataxü ne. ³⁴Cusiyari ha'atü yemecü niyetuani teyu'uximatüvamete vahesüa mexi

carapivecai tita müreyevcai
naime.

³⁵Yaxeicüata ne'uquiyari
taheima macave püxeyurieni
xüca yuxexütü 'aixüa 'iyaricü
xecatevareuyehüvirivani yu'livama.

**Quesusi que müti'üquitacai,
memücu'eiriva vaxatatu**

(*Maricuxi 10:1-12; Rucaxi 16:18*)

19 Mericüsü Quesusi 'inüca
'icü niuqui, Carereya
cuieyarisie niuyupata, Cureya
cuieyarisie neyani Curutani
hatuxameyari 'anutaiye. ²Teüteri
yumüiretü meniveiyacaitüni. Mana
nivanarayexürüvacaitüni.

³Mericüsü Pareseusixi hesüana
meniu'axüani me'ita'inüataque
müpaü me'utiyuatü, Titauniva
yü'üya mücu'eirienicü naimecü.

⁴Mücü müpaü tinivaruta'eiya,
Müpaü xecate'iterüvavave,
mücü matüaripai müvarunetüa,
'uquitüme 'ucatüme müvarutivi.

⁵Müpaü niutayüni, 'Ayumieme
'uqui niyupatacümücü, yu'uquiyari
yuvarusi vahesüa niyeyemücü,
yü'üyasie tiniviyamücü
püta. Memüyuhutacai xei
vaiyari mecanacünicuni
meyuxevitü, cananuyüneni.

⁶'Ayumieme mecaniyuxevini,
mepücauyhutari, xei vaiyari
mehümetütü. 'Ayumieme Cacaüyari
müvarutaxeviriyaxücü, tevi
pücvataxürüxüani. ⁷Peru müme
müpaü metenitahüave, Mericüte,
xüca müpaü 'aneni, titayari
Muisexi müpaü tiu'aitaxü xapa
'eiriya hepaüsita mihuritüanicü
micu'eirienicü. ⁸Mücü müpaü
tinivarutahüave, Muisexi yu'iyarisie

xemü'itutupecü canixe'utaunieni
xemüvacu'eirienicü yü'üitama.
Peru matüaripaitü müpaü
cacani'anecaitüni. ⁹Ne masi müpaü
nepütixetahüave, que mü'ane
micu'eirieni yü'üya, mitivitüni
xeime, mücü canicumaiüvamücü
que mü'ane mücayü'üya xeime
cünaya mühücücü, me xüca 'uca
mü'üyatücai 'icumayüaveni
xeime mücayücüna meri xeiçüa,
picu'eirieni. Que mü'ane meta
mitivitüni mücu'eiriva, mücüta
nicumaüvamücü xeime 'üiyaya.

¹⁰Hicü teyü'üquitüvamete
müpaü metenicühüaveni, Cari
xüca müpaü 'aneni 'uqui
'ucamatü que mütivaiyacü,
'aixüa cani'aneniqueyu masi
xüca canequenique. ¹¹Mücü
müpaü tinivarutahüave, 'Icü
niuqui yunaime vahesie
pücamieme. Müme müpaü
memütepitüarie, müme vahesie
xeicüa canimemetüni. ¹²Hipatü
mepücanequivave müpaü
me'anenetü memutinüivaxücü.
Hipatüta mepücanequivave
müpaü me'aneneme teüteri
memüvarayeitüacü. Hipatüta
yücümana mepücanequivave,
yamütiyünicü que müti'ane
ti'aitametücacu que mü'ane
taheima macave. Que mü'anesie
mümieme 'icü, hesiena
quetinaqueni.

**Quesusi que mutayü türi vahesie
mieme 'aixüa memü'itüarienicü**

(*Maricuxi 10:13-16; Rucaxi 18:15-17*)

¹³Mericüsü 'ana türi
meni'atüarieni hesüana, vahesie
'utimeme müyutanenevienicü,

peru teyü'üquitüvamete
menivarutate'acaitüni. ¹⁴Hicü
Quesusi müpäü tinivarutahüave,
Xequenivapitüaca türi,
xepücavanenaca nehesüa
memü'axenicü. Müya memü'anene
catiniva'aitüvametüni que mü'ane
taheima macave. ¹⁵Hicü vahesie
'utimeca neyani.

'Uqui müxicutücai

(*Maricuxi 10:17-31; Rucaxi 18:18-30*)

¹⁶Hicü 'uqui hecuatü hesüana
ninuani müpäü ticühüavetü,
Ti'aitame 'acu, tita reuyevese 'aixüa
nemütüyurienicü, tucari mücaxüve
nemexeianicü. ¹⁷Müpäü tinita'eiya,
Titayari peneticu'ivaviya tita 'aixüa
müti'ane hepaüsita. Que mü'ane
'aixüa mü'ane yuxevitü 'apuyeica
Cacaüyaritütü. 'Ayumieme xüca
peheutahamücü tucari maxuavesie,
yaquetinecamieni que müti'aita.
¹⁸Rehüave, Que mü'ane 'aisica
'acu. Quesusi rehüave, Müpäü
manuyüne, pepücati'amemivani
pepüca'icumaüva xeime
'üyaya, pepücatinavayani,
peti'litavatü pepücatihecüatani,
¹⁹quetinivareuyehüvirieca
'a'uquiyari 'avarusi,
quenenaqui'erieca 'ahepäü tevi
que pemüti'anaqui'erie manuyüne.
²⁰Hicü 'uqui müpäü tinitahüave,
'Icü naimesie yanepüticamie
temaïcüyaripai. Tita cuxi reuyevese.
²¹Quesusi müpäü tinitahüave,
Xüca pe'avaüriyani pemaye'anicü,
quenemie, quetineutua 'apini,
quetinivarumicua memümamave.
Müpäü petiyurieme väica
pepeucaqueni taheima. 'Ana
pe'ayame nehesie quetineuviya.

²²Hicü 'uqui 'icü niuqui 'u'enioca
neyani yuhiverietü, väica
mürexeiyacaicü.

²³Hicü Quesusi müpäü
tinivarutahüave yuhesüa miemete
teyü'üquitüvamete, Niuqui
caniseüyeni que nemütixecühüave,
canicuaniveni xicu maye'anicü
müti'aitüvametünicü que mü'ane
taheima macave. ²⁴Tavari
müpäü nepütixecühüave, que
müticuanive xicu maye'anicü
Cacaüyari müti'aitüvametünicü,
masi pücacuanive cameyu
manuyehanicü 'ivipame huxieyasie.
²⁵Me'u'enanaca teyü'üquitüvamete
yeme meniuhüxiyani. Müpäü
menituyuanecaitüni, Xüca
müpäü 'aneni, quepai püyüve
mütavicueisitüarierenicü. ²⁶Hicü
Quesusi vaxeyatü müpäü
tinivarutahüave, Teüteri
mepücayüvave, peru Cacaüyari
naimecü caniyüveni. ²⁷Hicü
Pecuru müpäü tinitahüave,
Camüsü tame tepeicü'eiri naime
'ahesie tepüteviya. Mericüte, tita
tetehexeyani tame. ²⁸Quesusi
müpäü tinivarutahüave, Niuqui
caniseüyeni que nemütixecühüave,
xeme nehesie xemüteviya,
quepaucua cuie mühecuasie
temü'axüani, Yuri Tevi nehücütütü
quepaucua ne'uvenisie nemayerüni
neti'aitatü visi ne' Janetü, 'ana
xemeta 'isücate xecanacünicuni.
Tamamata heimana huta
'uveniyarisie xe'ayaxeme
xecateniva'aitüacacuni teüteri
tamamata heimana yuhutame
nuivarite 'Ixaherisie memüyecü.
²⁹Que mü'ane micu'eiri yuqui
yu'ivama 'uquisi 'ucari, yu'uquiyari

yuvarusi yunivema yucue,
xüca varucu'eirieni nehesüa
mümiemecü, mücü cuini mieme
masi varexeiyatü canayeimücü,
tucari mücaxüve hexeiyatü
payani. ³⁰Yümüiretü hicü miemete
memümexüacate 'imatüremete
mecanacünicuni, 'imatüremete
mexüacate mete'acüne.

Caxie haraverita memüte'uximayacai

20 'Ipaü catini'aneni
ti'aitametücacu que mü'ane
taheima macave. Tevi quiecame
ximeri meri neyani vata'inienique
te'ivamete haraveritana
memüteta'ivacü caxie hepaüsita.
²Müpaü tivarutahüavecu xei
tucarisie mieme que mütiyutuacai,
meniuyuvaüriya, nivarenü'ani
yuharaverita. ³Hicü 'anatinecu
heyaca nivaruxeiya hipame
quiecarixixüapa memüti'ucai
mecate'ivatüvetü. ⁴Müpaü
tinivarutahüave, Xemeta haraverita
xequenehu. Que mütiheiserie
nepütixepitüiani. Hicü menecüne.
⁵Mericusü tavari heyaca tuca
tavarita cüa caviecacu yaxeicüa
pütüiyuri. ⁶Hicü 'acayunirümecacu
neyani. Hipameta nivarecaxeiya
mana meti'ucame. Müpaü
tinivarutahüave, Titayari 'uva
xeteti'u tucariçü xecate'ivatüvetü.
⁷Müme müpaü metenitahüave, Tevi
pücatasita'inieve temüteta'ivacü.
Müpaü tinivarutahüave, Xemeta
haraverita xequenehu. Que
mütiheiserie, yaxepütepitüarieni.
⁸Mericusü 'ucutaicairecu haraveri
cusiyari müpaü tinitahüave
yuparevivame, Te'ivamete
quenivaretahüavi, quenivare'üitüiani

va'ivarica xique miemetexi meri,
'ariqueque ximeri miemetexi.

⁹Hicü müme 'acayunirümecacu
memutahüavarie me'u'axüaca xei
tucarisie mieme meniuta'üitüarieni
yuxexuitü. ¹⁰Müme matüari
memutahüavarie me'u'axüaca,
müpaü mepütöcucu'erivacai vaücava
masi memü'üitüarieniquecaicü,
peru mümeta yaxeicüa xei tucarisie
mieme meniuta'üitüarieni yuxexuitü.
¹¹Me'itanaqu'erieca yu'ivarica,
menitiniquimani haravericame
¹²müpaü me'utiuyatü, Camü 'ime
'imatüriecaque memü'axüa xei
hurayari mepuyuri xeiçüa caricuta
yaxeicüa pepütivarupitüa tahepaü,
sepa tame temüte'ucacucuinecai
tucariçü, sepa temücuaxiyatücatei
xürüpa tame. ¹³Mücü 'ita'eiyaca
xeime müme müpaü niutayüni,
Nehamicu 'axa nepücamasi'uyuri.
Pecatiu'avaüri que nemainecai xei
tucarisie mieme que memütinetuacai.
¹⁴Quenanu'üi 'atumini, quenemie.
Nepünevaüriya nemi'üitüanicü 'icü
'imatüreme que nemümatiu'üitüa
'ecü. ¹⁵Catitauniva müpaü
nemütüiyurienicü nepinicü que
mütünaque. Nusu 'axa pepünetiuxei
'ecü 'aixüa nemütüuca'iyariçü.
¹⁶Müpaü yaxeicüa müme hicü
memü'imatüremete, 'ana mexüacate
mecanacünicuni, mexüacate
'imatüremete mete'acüne. Yümüiretü
meputa'inierie, peru hipatü xeiçüa
mepanayexeiyarie.

Tavari Qesusi que mutayü que mütimierieniquecai

(*Maricuxi 10:32-34; Rucaxi 18:31-34*)

¹⁷Mericusü Qesusi Qerusareme
quepaucua mumiecai, yateva

nivarevitüni Tamamata Heimana Yuhutame yühücüame. Mana huyeta müpäü tinivarutahüave, ¹⁸Neuxeï, Qerusareme tepeuti yune hicü. Yuri Tevi que nemütihücü necaniyetuiyamücü mara'acate memühürütüarie vahesüa, müme 'inüaricü memüte'üquita vahesüa. Va'isücate menesita'ivaviyayu necanimieriemücü. ¹⁹'Ana meneniyetuacuni müme memücatateüterima vahesüa nemünanaimarienicü nemücuveiyaxüanicü curuxisie nemümierienicü. Hairieca tucari 'aye'ayu necananucuquetüariemücü.

**Cacuvu Vanimatü que
memüte'itavaviri**

(Maricuxi 10:35-45)

²⁰Mericsü hicü Severeu nivemama vavarusi hesüana ninuani yunivema varavitütü. Niutihüximaqueni hetüana tixaütü titavarienique. ²¹Mücü müpäü tinitahüave, Tita pereuyehüva. Rehüave, Müpäü queneutayüqui, 'icü nenivema yuhutatü memayaxecü xevitü 'aserieta xevitü 'a'utata quepaucua peti'aitatü pemayani. ²²Quesusi müpäü tinivarutahüave, 'Asixepücatemate tita xemütecu'ivava. Nehepäü xete'ucacucuineti xeteyüvave xemenu'ienicü tita nemüranu'ieni ne, nehepäü xeteyüvave xema'ivarienicü, tevi que müranucanamiepäü hacü quepaucua muca'üyarie. Tepüyüvave mete'icühüave. ²³Müpäü tinivarutahüave, Yemecü nehepäü xepüte'ucacucuieni xe'l'ietü tita nemüranu'ieni,

xeca'üyarietü nemüca'üyarienipäü. Peru heiserie nepücahexeiya nemüxepitüanicü ni neserietaxeniu ni ne'utata xemuti yaxecü. Masi müme xecüa ne'uquiyari micuha'aritäa vahesie mieme, yamecatenipitüariecacuni müme püta.

²⁴Hicü hipatü tamamata me'u'enanaca menivarutixeuimani yuhutame yu'ivamacame. ²⁵Hicü Quesusi yu'aurie varutahüaveca müpäü niutayüni, Xeme müpäü xepütemate, müme nuivarite vasata memüte'aitamete, müme meteniva'uxitüaca mete'aitatü. Vavemete heiserie mecanexeiyani vahepaüsita que memüteyurieni. ²⁶Müpäü pücatiyüni xeme xesata. Que mü'ane xeme xesata ve'leme mayaniqueyu, mücü yunaime xeparevivame canayeimücü. ²⁷Que mü'ane mexüacame mayaniqueyu xesata, yunaime xehesie mieme ti'uximayatü canayeimücü. ²⁸Yaxeicüa Yuri Tevi nehücütütü que nemütinua, nemüpareviyanicü nepücanua, masi hipame nevaparevienique püta necaninuani, netucari nemüyetuanicü yumüireme vahesie mieme, nevaxünaque.

**Que memüte'anutanenierixü
yuhutatü me'acücüpetü**

(Maricuxi 10:46-52; Rucaxi 18:35-43)

²⁹Mericsü Quericusie me'ayecünirümeccacu, yumüiretütü teüteri meniveiyacaitüni. ³⁰Yuhutatü me'acücüpetü mana menicatecaitüni huye tesita. Hicü me'u'enanaca quename 'anuyeyaniquecai

Qesusi, meniutihivani müpäü me'utiyuatü, Ti'aitame 'acu Raviri pemünü'aya, quetanenenimayaca. ³¹Teüteri menivarutitieni cayuvatü memüteticü. Müme masi vaüca meniutihivatücüne müpäü me'utiyuatü, Ti'aitame 'acu, quetanenenimayaca, Raviri pemünü'aya. ³²Hicü Qesusi mana 'utaqueca nivarutahüave. Müpäü niutayüni, Que tixenaque müpäü nemütiyurienicü xehesie mieme. ³³Müpäü metenitahüave, Ti'aitame 'acu, tepanutanenierequeyu. ³⁴Hicü Qesusi vanenimayatü nivaramayüaxüani vahüxita. Yapaucua menanutaneniere, menenucleveiya mümeta.

Querusaremesie que müreutaha

(*Maricuxi 11:1-11; Rucaxi 19:28-40; Vani 12:12-19*)

21 Mericüsü Querusaremesie meni'axüaximecaitüni. Vetüpaquesie nuaca Huriva Mati'u yemuriyaritüa, Qesusi nivarenü'ani teyü'üquitüvamete yuhutame ²müpäü tivarutahüaveca, Quiecarari 'anutäiye mucumasie xequenehu. Cuitü xecanivaretaxeyacuini puxu macuvie nu'ayamame. Xevaracuxüname xequenivarahapani nehesüa. ³Xevitü xüca xeta'ivaviya, müpäü xepüte'itahüave, Ti'aitame püvareuyehüva. Cuitü püvaranü'ani. ⁴Müpäü tiniuyüni maye'anicü que mutayü Cacaüyari, tixaxatame müpäü 'utainecacu, ⁵Müpäü quetinetahüavi Siyuni müracuseva quiecame, Neuxei, que mü'ane mümatia'aitüa 'ahesüa canamieni

Ca'ayu'eriyatü, puxusie 'acaitü Puxu nunusisie 'anutiyerüme. ⁶Hicü teyü'üquitüvamete mehecüneca, müpäü mete'uyurieca que mütivaru'aitüa Qesusi, ⁷puxu meneyehana, nu'ayari. Yü'ücarari me'anutiveracu puxusie, nanutiyerüni. ⁸Yümüretü teüteri huyeta meni'itüaximecaitüni yü'ücarari, hipatü cüye mamateya meheucuvitequetü meni'itüaximecaitüni huyeta. ⁹Teüteri yumüiretü memuhaitütüacai memu'imamatücai meniutihivacaitüni müpäü me'utiyuatü, 'Aixüa cani'aneni Raviri Nu'aya, 'aixüa queticuniuvani que mü'ane mamie Ti'aitamesüa miemetütü hepaüsita, 'aixüa cani'aneni que mü'ane taheima macave.

¹⁰Hicü Querusareme heutahacu yunaitü quiecatari menanucu'uni müpäü me'utiyuatü, Qesü püpaicü 'icü. ¹¹Teüteri müpäü meniutiyanecaitüni, 'Icü catinixaxatametüni Qesusitütü, Nasareti quiecame Carereya cuieyarisie.

Que müti'iti tuqui 'amüpa

(*Maricuxi 11:15-19; Rucaxi 19:45-48; Vani 2:13-22*)

¹²Mericüsü Qesusi Cacaüyari tuquieya 'amüpata neutahani curaruta. Nivaranuyeveiya yunaime memütetuacai memütenanecai mana curarutapai. Tumini patamete vamexate natixürieni, cucuruxi vatuayamete va'üpari ratixüri. ¹³Müpäü tinivarutahüave, 'Ipaü catine'uca, Nequi nenevieri

quiyari canimarivacamüci,
'anuyütü, xemesü masi terü
xecanayeitüani haque tenavayamete
memeyu'avietta.

¹⁴Hicü tuqui curaruyarita
'uvecacu, memacücüpecai
memühurietücatei hesüana
meniu'axüani, nivanarayexürieni.

¹⁵Hicü mara'acate
memühürütüariecai mümeta
'inüaricü memüte'üquitacai,
me'ixeyaca marivemecü que
mütüyurienecai, mevaxeyatü
türi meta tuqui curaruyarita
memutihivacai, 'Aixüa cani'aneni
Raviri Nu'aya me'utiyaatü,
müme meniuyeha'ani. ¹⁶Müpaü
metenitahüave, Cari pecati'ena
que memutiyaane 'icü. Quesusi
müpaü tinivarutahüave, Hü. Cauca
hasuacu xeca'literüvavave 'icü,
Türi memüsiseve vatetasi
Niuqui 'aixüa mü'ane
Nepüvayenetüani nehepaüsita,
maine. ¹⁷Hicü varucu'eirieca,
quiecarisie nivayeyani Vetaniyapai.
Muva necateitüni.

**Que mütiuniu, 'axa mü'itüarienicü
xapa mücatacacai**

(Maricuxi 11:12-14, 20-26)

¹⁸Merücüsü ximeri tavari
quiecarisie yemieximetü
neuhacamücücaitüni. ¹⁹Xapa
cüyeyari 'uxeyaca huye tesita
'uveme, hepana neyani. Tixaü
pücatiutaxe'i hesiena, xavari
xeicüa. Müpaü tinitahüave
xapa, Tavari pepücatacaca.
Yapaucua niutavani xapa.
²⁰Me'ixeyaca teyü'üquitüvamete
menihüxiyacaitüni müpaü
me'utiyaatü, 'E'e, quetü, yapaucua

putava xapa. ²¹Quesusi müpaü
tivacühüave, Caniseüyeni
que nemütixecühüave, xüca
yuri xete'erieca, xüca xe'iyari
cayuhutani, que mütiuyü xapa
hepaüsita, müpaü xepüteyurieca
xemeta. Mücü meta, sepa müpaü
xemüte'itahüave yemuri mana
muve, Queneu'apata, haramarasie
queneu'ahüva, xe'utiyaatü, müpaü
pütüyüni. ²²Sepa que mütitita, nai
xemütetavauni xeyunenevietü,
xüca yuri xete'erieca, xeheixeyatü
xepacüne.

Quesusi heiserie que mürexeyacai

(Maricuxi 11:27-33; Rucaxi 20:1-8)

²³Merücüsü tuquipa heta'acu
mara'acate memühürütüariecai
teüteri va'uquiyarima yunaitü
'aura menacüne ti'üquitacacu.
Müpaü meniutiyaane, Heiserie
haque pemieme pemeixeyia 'ipaiü
pemütüyurienecü. Quepai 'icü
heiserie masi'upitüa. ²⁴Quesusi
müpaü tivaruta'ei, Neta
tixaütü nepütixeta'ivaviya.
Xüca xenesita'eiya, neta
yanepütixetahüave haque
memieme heiserie nemexeyia
yanemütüyurienecü. ²⁵Tamüsü
Vani quepaucua müti'üyanecai,
haque pemiemetücai 'üyaricaya.
Taheima macave pipitüa, teüteri
nusu mepipitüa. Mümeri niuqui
menixüatüacaitüni müpaü
meteyücühüavetü yunaitü, Xüca
tame müpaü te'utiyaaneneni quename
taheima macave 'ipitüa, mücü
müpaü pütaticühüaveni, Mericüte,
titayari yuri xecate'ita'eriri. ²⁶Mesü
xüca müpaü te'utiyaaneneni quename
teüteri me'ipitüa xeicüa, camü

tepvamacaxe teüteri. Yunaitü Vani tixaxatametüme mepü'erie. ²⁷Hicü Qesusi müpäü meteniuta'eiya, 'Asitepücatemate. Mücüta müpäü tinivarutahüave, Mericüte, neta 'asinepücatixetahüave haque memieme heiserie nemexeiya yanemütiyuriencü.

**Tevi nivemama yuhutame
va'üxasi hepaüsita ticuxatätü,
que müti'üquitacai**

²⁸Perusü que xetecu'eriva. Tevi yunivema nivarexeiyacaitüni yuhutame. Xeimesüa nuaca müpäü tinitahüave, Nenive 'acu, hicü quetine'uximayatamie haraverita. ²⁹'Iya rehüave, Nepücanevaüriya. 'Ariquesietü yücü tiyutihüaveca neyani. ³⁰Mericüsü 'arique 'ivayasüa nuaca yaxecüa tinitahüave. 'Iya, 'Au ne'uquiyari 'utayüca, pücahetüa. ³¹Mericüte, que mü'ane mücü 'icü yapüticatüa 'uquiyarieya que mütinaquecai. Müpäü mete'icühüave, Matüari mitahüavixüsiyetü. Hicü Qesusi müpäü tinivarutahüave, Niuqui caniseüenyi que nemütixecühüave, 'asita müme memüteyetuiriyari cuviyexunu tuminieya, 'ucari meta tuminicü memüyuvitünüa mecanixe'anuhaitüiyacuni memaye'axüanicü Cacaiyari mütiva'aitüvametünicü, xeme pücatixaü. ³²Vani xehesüa ninuani huye xexeisitüanique, tixecuxaxatüvatü heiseriemecü yaxemütecahunicü. Yuri xepücate'uta'eri hesiena, peru 'asita müme memüteyetuiriyari cuviyexunu tuminieya, 'ucari meta tuminicü memüyuvitünüa

müme yuri meteniuta'eriecaxüani hesiena. Xeme masi xete'uxeiyaca que mütiuyü, ni 'ariqueque xepücatehayevacai que xemüteyuriecäi, yuri xepücate'uta'eri hesiena.

Te'üviyamete 'axa teyuruvamete
(*Maricuxi 12:1-12; Rucaxi 20:9-19*)

³³Xeimeta 'üxasi xequene'enieca xemüteyü'üquitüacacü. Quiecame haraveri niutavevieni. Caxie 'uca'uitüaca nicurarutüiya, caxie püname nivati'inieni, 'e'utevime niutavevieni neniereme, capa caxie 'ucacuaiyanicü.

Te'üviyamete nivaruhürütüani vacuetatütü, teva retüa.

³⁴Mericüsü ticuaximecacu, yuhesüa miemete te'uximayatamete nivarenü'ani te'üviyamete vahesüa memenutünicü 'icuaxi cusiyarisie mütinaquequecaicü.

³⁵Te'üviyamete masi mevarutiviyaca te'uximayatamete hesüana memeyecü, xeime meniucuvaxüani, xeime mete'umi, xeime mete'utituaixixü. ³⁶Hicü hipame tavari nivareyenü'axüani te'uximayatamete yumüireme masi. Yaxeicüa mepüvaruyuri.

³⁷Imatürieca vahesüa neinü'ani yunive müpäü 'utaitü, Xüari meteneiyehüviriecuni nenive. ³⁸Hicü te'üviyamete nu'aya me'uxeiyaca müpäü meniutiyuanecaitüni, Camüsü 'icüsie 'ariqueta catininaquimücü cusiyari pinieya. Cümü tepimieni, tepiviya tita hesiena mütinaque 'arique. ³⁹Me'iviyaca haraveri vari meneicahüani mepimi.

⁴⁰Mericüte, quepaucua munuani haraveri cusiyari, que

vayurieni te'üviyamete müme.
⁴¹Müpaü metenitahüave, 'Axa
 'anemecü nivatixütüamücü 'axa
 memüte'uyuricü müme, hipame
 püta nivahürütüamücü te'üviyamete,
 'icuaxiyari memiyetuirieni cusiyari
 quepauca tucari maye'ani.

⁴²Hicü Qesusi müpaü
 tinivarutahüave, Hasuacu
 xecate'ititerüvavave 'utüarica
 xapayarisie que maine,

Mücü tete memutixani'eri qui
 vevivamete

Mücü 'isiquina titutuicame
 nayani.

Ti'aitame müpaü catiniuyurieni.

Canimariveni que temüte'ixeiya,
 manuyüne. ⁴³'Ayumieme müpaü
 nepütixecühüave, xepücapitüarieni
 xeme xemeixeyanicü Cacaüyari
 tixe'aitüvametüme. Hipatü püta
 'icuaxiyari memütixuavitüani
 yamecatenipitüariecacuni xei
 nuivariyari. ⁴⁴Xüca 'iya tetesie
 'ucaveni pütimure. Xüca hesiena
 'ucaveni tete, pitapüna.

⁴⁵Hicü mara'acate
 memühürütüariecai Pareseusixi
 vahamatü mel'ienieca 'üxasieya,
 müpaü metenimaicaitüni
 müvaxatacaicü müme.

⁴⁶Metenicuvautüvecaitüni
 que memüte'iviyacü, peru
 'asimepücate'uyuri mevamacatü
 teüteri. Müme müpaü
 mepütecü'erivacai quename
 tixaxatame hücütücai Qesusi.

Neüquiya 'ixüarariyari

**'üxasieya hepaüsita ticuxatatü,
 que müti'üquitacai**

22 Mericüsü Qesusi tavari
 'üxasi hepaüsita ticuxatatü

tinivaruta'üquitüani müpaü 'utaitü,
 'Ipaü catini'aneni ti'aitametücacu
 que mü'ane taheima macave.

²Tevi yucuepa müti'aitametücai
 neüquiya 'ixüarariyari niutavevieni
 yunivesie mieme. ³Yuhesüa
 miemete te'uximayatamete
 nivareutanü'axüani

memüvatahüavecü müme
 meripai memuta'inierie
 neüquiycü. Müme memuta'inierie
 mepücaüyenecai memacüneccü.

⁴Tavari tivareutanü'axüa
 te'uximayatamete hipame müpaü
 tivarutahüaveca, Memuta'inierie
 müpaü xequetenivaretahüavi,
 Neuxei, ne'icuai 'apürapine,
 turusixi mete'ucui'ivaxü,
 vacaisixi meta memüvaiyatüca
 xemütecuanicü, nai pütiha'arisie.
 Xequenacüni neüquiypa.

⁵Memuta'inierie mel'tave'erietü
 masi meneutayeixüani xevitü
 yuvaxata, xevitüta yutienitapai.

⁶Hipatüta mevarutiviyaca
 te'uximayatametemama, 'axa
 mepüvaruyuri mepüvarucui.

⁷Hicü ti'aitame niuyeha'ani.
 Varenü'acu cuyaxi yuhesüa
 miemete menivarutixütüani müme
 teyumemivamete, vaquiecarü
 mete'utataiyaxü. ⁸'Ana müpaü
 tinivarutahüave yuhesüa miemete
 te'uximayatamete, Neüquiya
 pücuha'arisieri peru memuta'inierie
 'aixüa mepücate'u'iyaricai.

⁹'Ayumieme xequenutayeixüa
 huye manuyehanesiepai.

Yunaime xemüvaretaxeiya
 xequenivareta'ini neüquiypa.

¹⁰Mericüsü te'uximayatamete
 huyeta meheutayeixüaca
 menivarucuxeürieni yunaime

memüvaretaxe 'axa teyuruvamete
'aixüa teyuruvamete yunaime.
'Ixüaramete mecanihüpünecaitüni
haque neüquiya meveviya.

¹¹Mericsü ti'aitame mana
heutahaca vaxeiyaque 'ixüaramete,
tevi niuxeiya mana 'acaime
neüquiypa mieme 'ixuriqui
müca'anacatücücai. ¹²Müpaü
tinitahüave, Nehamicu 'acu,
quepaütütü 'uva pepataha
neüquiypa mieme 'ixuriqui
peca'anacatütü. Mücü cayuvatü
tinicateitüni. ¹³Hicü ti'aitame
müpaü tinivarutahüave
yuparevivamete, Xequenanahüa
'ücateyasie mamateyasie,
xequenanyehüva tacua yüvipa.
Mana pütasuacani püyutaqueveni.
¹⁴Yümüretüsü meputa'inierie, peru
hipatü xEICÜa mepanayexeyarie.

Cuviyexunu tuminieya

(*Maricuxi 12:13-17; Rucaxi 20:20-26*)

¹⁵Mericsü Pareseusixi menecüne.
Mepuyu'eni que memüte'iviyacı
niuquieyasie. ¹⁶Hicü yuhesüa
miemete teyü'üquitivamete
menivarenü'ani hesüana, hipame
meta Herurexisie memüteviyacai,
müpaü memüte'itahüavecü,
Neuxei ti'üquitame tame müpaü
tepütemate 'ecü yuri pemutainecü,
Cacaüyari huyeya hepaüsita
pemüti'üquitacü que mütvaiyacü,
pemüca'acuerivayuriecü sepa
xevitü que mütiyüchüave,
yücü pemücativaxeiyacı
teüteri. ¹⁷Hicümüsüari,
yaquetatineutahüavi que
pemüticu'eriva. Ti'aitame Sesaxi
tumini que mütivava cuviyexunusie
mieme, titauniva mütiyutuanicü,

pücatauniva nusu. ¹⁸Quesusi
timaitü 'axa que memiyuriecucai
müpaü niutayüni, Cari yacı
xeicüa xepüyüa. Titayaricutaxi
xenete'inüatatüve. ¹⁹Tumini para
xequeneneuxeisitüa xeime cümana
mütiuyutua. Müme xei tuminiyari
meni'üitüani. ²⁰Hicü müpaü
tinivarutahüave, Quepai ramu'u
püra'uxa, quepai püra'utüarica
'icü. ²¹Metel'icühüave, Sesaxi.
Hicü müpaü tinivarutahüave,
Mericüte, tita Sesaxisüa mütimieme
xequetenapinirieca Sesaxi, tita
Cacaüyarisüa mütimieme,
xequetenapinirieca Cacaüyari.
²²Me'l'enieca menihüxiyani. Hicü
me'licu'eirieca menecüne.

Que memüte'ita'ivaviyaxü, müquite que memüte'anucu'uni hepaüsita

(*Maricuxi 12:18-27; Rucaxi 20:27-40*)

²³Mericsü mücü tucarisie
Saruseusixi hesüana meniu'axüani.
Müme müpaü pütivanuquitücai
quename meca'anutaneniere
müquite. Hicü müpaü
metenita'ivaviya, ²⁴Ti'üquitame,
Muisexi müpaü niutayüni, tevi
xüca 'umüni türi cavarexeiyatü,
'ivaya nitivitümücü yucue, türi
nivativevimücü 'ivaya mumüpaü
memütetetevacü. ²⁵Mericsü
tahesüa 'amenititecaitüni
yu'ivamatü 'atahutatü. Vamasi
'utineüqueca niümüni. Türi
mücavarexeiyacaicü, yü'üya
caniucu'eirieni mutaya mitivitünicü.
²⁶Mutaya yaxEICÜa tiniuyurieni,
'itivitüca niümüni, 'utümana
mieme meta, 'atahutatü yunaitü.
²⁷Imatürieaque niümüni 'uca.
²⁸Mericüte quepaucua xeniu

memanucu'uni, 'atahutatü memitivitü, que mü'ane ra'üya pürayani.

²⁹Qesusi müpaü tinivaruta'eiya, Xepuyuyari xemüca'imatecü 'utüarica xapayari que maine, 'asixemücatematecü Cacaüyari que mütitürücaüye. ³⁰Quepaucua memanucu'uni mepücaneneüqueni mepücaviquieca, masi Cacaüyari niuquieya tuayamete vahepaü mepü'aneneni taheima. ³¹Müquite que memüte'anucu'uni que müre'uxa cauca hasuacu xeca'iterüvavave tita mütixe'utahüavixü Cacaüyari müpaü 'utaitü, ³²Ne 'Apurahami 'Isahaqui Cacuvu necanivacacaüyaritüni, manuyüne. 'Ayumieme müquite pücvaxata, quename vacacaüyari haitü. Memayeyuyuri püta vacacaüyari caniyuxatani, sepa memucui. ³³Me'u'enanaca teüteri, menihüxiyacaitüni 'üquisicayacü.

'Aitüarica müve'eme

(*Maricuxi 12:28-34*)

³⁴Merücüsü Pareseusixi me'u'enanaca que mütivarunütüa Saruseusixi meniuyucuxeürieni 'axeicüa. ³⁵Hicü xevitü müme 'inüari niuquiyari mümaicai nita'inüata müpaü ticu'ivaviyatü, ³⁶Ti'üquitame 'acu, que mü'ane 'aitüarica masi peuyevese 'inüari niuquiyarisie mieme. ³⁷'Iya rehüave, Quenenaqui'erieca Ti'aitame mü'acacaüyari, nai que pemüticu'iyari, nai que pemütü'amate, nai que pemüticu'eriva, manuyüne. ³⁸'Icü 'aitüarica masi yemecü caneuyevaca,

cananuhaitüaca. ³⁹'Utümana mieme hepaüna cananuyüeni, 'Ahepaü tevi quenenaqui'erieca que pemütü'anaqui'erie, 'anuyütü. ⁴⁰'Icü niuqui hutatü canenucutuica 'inüari niuquiyari texaxatamete vaniüqui naime.

Cürisitu quepai püranive, que mütivaruta'ivaviyaxü

(*Maricuxi 12:35-37; Rucaxi 20:41-44*)

⁴¹Merücüsü Pareseusixi memuyucuxeürie Qesusi nivaruta'ivaviya ⁴²müpaü 'utaitü, Que xetecu'eriva Cürisitu hepaüsita. Que mü'ane püraxiüyari. Müpaü mete'itahüavixü, Raviri canixiüyarieyatüni. ⁴³Müpaü tinivarutahüave, Mericüte, Cacaüyari 'Iyarieya 'icuyuitüvacacu, titayari Raviritütü Neti'aitüvame titaterüvaxü müpaü 'utaitü, ⁴⁴Ti'aitame müpaü tinitahüave que mü'ane müneti'aitüa, Neserieta quenacani 'Ahetüapai mexi nevarahapani müme memümasi'aca'unie. ⁴⁵Mericüte, xüca Cürisitu tita'aitüani Raviri, que timasiücü quename xiüyarieya. ⁴⁶Xevitü pücaüvecal mita'eiyacü. Tavari ni xevitü pücaüvaüriyacal tixaitü mütita'ivaviyacü 'arique.

Qesusi que mütivaruniuquima müme 'inüaricü memüte'üquitametetücai, Pareseusixi meta

(*Maricuxi 12:38-40; Rucaxi 11:37-54; 20:45-47*)

23 Merücüsü Qesusi tinivacuxaxatüvacaitüni teüteri yuhesüa miemete

teyü'üquitüvameteta ²müpaü
 'utaitü, Müme 'inüaricü
 memüte'üquita Pareseusixita
 Muisexi 'uvenieyasie me'atetü
 mepüte'üquita. ³'Ayumieme
 nai que memütexecühüave
 yaxequeteneyurieca
 yaxequetenecahuni, peru que
 memüteyurie yaxepücateyurieca
 xeme. Mepütecuxata peru
 yamepücateyurie. ⁴Ica
 meniucua'aritüani mahetete
 mücuanivetüca, teüteri vanaiparisie
 menivarutitütüvani, peru
 mepücayuvaüriya ni yu'itüvamecü
 memüvaporevienicü. ⁵Nai que
 memüteyurie, yamepüteyurie
 teüteri memüvaxeyiacü xeyüca.
 'Epatayeyeu cuitaxiyari cümana
 niuqui xapayari manahüa
 quepaucua yuyeyari memüvevie,
 'apünene va'ücarü putuniyari.
⁶Püvanaque quiecame 'aurie
 memayaxecü 'ixüararipa,
 teüteri vahüxie memayaxecü
 tuquita, ⁷püvanaque vaürisica
 memüpitüarienicü quiecarü hixüapa,
 teüteri Ti'üquitame me'utiyuatü
 memüvatahüavecü püvanaque.
⁸Xemesü Ti'üquitame
 xepücate'uterüvarüvani. Xevitiüxa
 catinixe'üquitüiaca, xeme yunaitü
 xecaniyu'ivamaca. ⁹Ne'uquiyari
 xepücatecühüavarüvani cuiepa,
 xevitiüxa müxe'uquiyaricü
 taheima macave. ¹⁰Te'üquitamete
 xepücate'uterüvarüvani, xevitiüxa
 tixe'üquitüvame mühücücü
 Cürisitütütü. ¹¹Que mü'ane
 xeme masi mümariva, peuyevese
 mücü xeparevivame mayanicü.
¹²Que mü'ane tixautü tihücütütü
 mayueitüva, mücü tixaü

catihücütütü canayeitüariemücü
 masi. Que mü'ane tixaü
 catihücütütü mayueitüva,
 mücü masi tixautü tihücütütü
 canayeitüariemücü.

¹³Xüa 'ui xeme 'inüaricü
 xemüte'üquita, xemeta Pareseusixi,
 que xe'itüarieni yacü xeyüca
 xemüyüacü. Xepücaavataunie
 teüteri memaye'axüanicü
 mütiva'aitüvametünicü que
 mü'ane taheima macave. Xeme
 xepücayuvaüriya müpaü
 xemüte'aye'axüanicü, müme meta
 memüyuvaüriya, xepüvanena.

¹⁴Xüa 'ui xeme 'inüaricü
 xemüte'üquita, xemeta Pareseusixi,
 que xe'itüarieni yacü xeyüca
 xemüyüacü. Xepütevarutixütüiri
 viyurasixi vapini, 'exeteheutevitü
 neneviericü, mücamasiücünicü que
 xemütēyurie. Xehesie masi yemecü
 tinahüivamücü.

¹⁵Xüa 'ui xeme 'inüaricü
 xemüte'üquita, xemeta Pareseusixi,
 que xe'itüarieni yacü xeyüca
 xemüyüacü. Naisarie haramarasie
 cuiepa xepücu'uva, xe'livautüvetü
 xeime xenücame xemayeitüanicü.
 Quepaucua xemeitaxeyia,
 xecanipata, masi yemecü hesiena
 mütinaquenicü xasi taiyariyarisie
 meucahüiyanicü, xehesie 'axa
 mü'ane que mütinaque xeyüca
 pücatixaü.

¹⁶Xüa 'ui xeme xe'acücüpetü
 xemüvarahapana hipame, müpaü
 xe'utiyuatü, Que mü'ane tuqui
 'amüpa xatatü müyühürütüa,
 yacü püyühürütüa. Me xüca
 yühürütüatü huru tepüayari xatani
 cümana müquemaritüarie tuqui,
 peuyevese yamüticamienicü que

mutayü. ¹⁷Cari 'asixepücatemate, xepacücüpe. Que mü'ane masi yemecü peuyevese, huru nusu, tuqui nusu peuyevese tuqui huru müpatacü Cacaüyarisüa mieme mayanicü. ¹⁸Mücü meta, que mü'ane xeniu mürayutimavatüre xatatü müyühürütüa, yacü püyühürütüa. Me xeniu xüca mavari heimana mürapine xatatü yühürütüani, peuyevese yamüticamienicü que mutayü. ¹⁹Xepacücüpe. Que mü'ane masi yemecü peuyevese, mavari nusu, mürayutimavatüre nusu peuyevese, mücü mipatacü mavari Cacaüyarisüa mieme mayanicü. ²⁰Que mü'ane mürayutimavatürecü xatatü müyühürütüa, mücü xatatü püyühürütüa, nai heimana mürapine xatatü püyühürütüata. ²¹Que mü'ane müyühürütüa tuqui 'amüpa xatatü, mücü xatatü püyühürütüa, que mü'ane tuquita mayeca xatatü püyühürütüata. ²²Que mü'ane muyuavi xatatü müyühürütüa Cacaüyari 'uvenieya xatatü püyühürütüa, que mü'ane hesiena macave xatatü püyühürütüata. ²³Xüa 'ui xeme 'inüaricü xemüte'üquita, xemeta Pareseusixi, que xe'itüarieni yacü xEICÜA xemüyüacü. Tamamata taparisie mieme, xe tapari xepüyuavüriya xemixatüanicü Cacaüyari, 'asita yerüvavüena texuxuri cuminu naime. Peru xepihayeva tita masi müreyevese 'inüari niuquiyarisie mieme, heiseriemecü yaxemüteyuriecacü, xemüteyucanenimayacacü, yaxemütecahunicü que

xemutiyuane. Müpaü püta püreyevese müpaü mütiyurienenicü, siepüre catihayevatü xe tapari 'ixatüatü. ²⁴Xe'acücüpetü xepüvarahapana hipame. Cari yu'isarisie xepenyecase xecüi xemücahexünicü, peru xepexü cameyu 'amünenana.

²⁵Xüa 'ui xeme 'inüaricü xemüte'üquita, xemeta Pareseusixi, que xe'itüarieni yacü xEICÜA xemüyüacü. Que mü'ane herie xEICÜA müca'itüa tecüxi xacü, müpaü xepüyüa, peru yutaüta xepühüpüne xetenavacutü xeyutatuatü. ²⁶Cari Pareseu pehücütütü pepacüpe. Taütana meri quenivacu'itüexüa tecüxi, herieta 'itüyatü mayanicütari.

²⁷Xüa 'ui xeme 'inüaricü xemüte'üquita, xemeta Pareseusixi, que xe'itüarieni yacü xEICÜA xemüyüacü. Müqui teucume meunaximapaü xecani'aneneni. Herie visi pütüyxexeiya, peru pühüne müquite va'umeyari naitü müca'itüyatüca. ²⁸Xemeta yaxEICÜA herie xEICÜA müme heiseriemecü yamemütecahu vahepaü xepüteyuxexeiya, teüteri que memütexexeiya, peru xepühüpüne yacü xEICÜA xeyüatü, yaxecatecacünicutü.

²⁹Xüa 'ui xeme 'inüaricü xemüte'üquita, xemeta Pareseusixi, que xe'itüarieni yacü xEICÜA xemüyüacü. Texaxatamete vateucumete xepüvaveviri, müme heiseriemecü yamemütecahucai vateucumete visi xepüte'uquemarütüa. ³⁰Müpaü xepütüyuane, Tame xüari xüca

'ate'u'uvanique quepaucua
ta'uquiyarima 'amemu'uvacai,
tamesüari tepücavapareviecaqueyu
mütayeurienicü texaxatamete
vaxuriya. ³¹Xemesietü
xepüyuhecüata, müme
texaxatamete memüvarucui que
xemütevanivema. ³²Xe'uquiyarima
que memüte'isutüa mecuxi
xequenaye'atüaca vahepaü.

³³Cari cuterixi
xepühüme, terücaxi
xepüva'ivama. Quepaütücacu
xepüyutavicueisitüani
xemücaheucaxüriyanicü
xasi taiyariyarisie, 'isücame
xeta'ivaviyayu. ³⁴'Ayumieme
xehesüa nepüvarenü'avani
texaxatamete, temaivavemete,
'inüaricü te'üquitamete. Hipame
müme xepüvacuini, curuxisie
xepüvacavütüani, hipame
müme xepüvativayani yutuquita,
quiecarisie xepüvaranuyeveveyani
xeime quiecarisie. ³⁵'Ayumieme
xehesie pürähüiyani yunaime
heiseriemecü yamemütecachu
vaxuriyacü cuiepa mütayeurivecü,
Haveri heiseriemecü
yamüticamiecai xuriyayacü meri,
'asita Sacariya Verequiyaxi nu'aya
xuriyayacüque, xemimi tuquita
caheta'avecacu, mürayutimavatüre
heyeyacu. ³⁶Niuqui caniseiyeni
que nemütixecühüave, 'icü naitü
pürähüiyani hicü miemete teüteri
vahesie.

**Quesusi yuhiverietü que mutayü
Querusareme quiecatari vahepaüsita**

(Rucaxi 13:34-35)

³⁷Querusareme 'acu,
Querusareme, 'ahesüa quiecatari

mecanivatacucuyani texaxatamete,
mecanivatituaxani Cacaüyari
nü'arimama 'ahesüa memü'axe.
Müixa nepünevaüriyacai
nemüvacuxeürienicü 'atüriyama,
vacana yunivema que
mütivacuxexeüriva yu'anatüa.
Mepücayuvaüri. ³⁸Camüsü
xequi 'uyemavetü pücu'eiriva.
³⁹Müpaü nepütixetahüave,
tavari xepücanesixeiya mexi
tucari ca'aye'ave quepaucua
müpaü xemutiyuaneni, 'Aixüa
queticuniuvani que mü'ane
Ti'aitamesüa miemetütü mamie
hepaüsita.

**Quesusi que mutayü, tuqui 'amüpa
que mütica'unarieniquecai 'arique**

(Maricuxi 13:1-2; Rucaxi 21:5-6)

24 Mericüsü Quesusi tuqui
'amüpata vayeayaca
neyani. Hesüana miemete
teyü'üquitüvamete 'aura menacüne
me'lixesitüanique quite tuqui
curaruyarita miemete. ²Mücü
müpaü tinivacühüaveni, Xete'ixeyia
'icü naima. Niuqui caniseiyeni
que nemütixecühüave, tete
pücahayevarieni yuheima 'atetü.
Naitü masi nica'unariemücü.

**'Inüari que mütimasiücüni
taparirümecacu**

(Maricuxi 13:3-23; Rucaxi 21:7-24; 17:22-24)

³Hicü mana 'ayerücü
Huriva Mati'u yemuriyarisie
teyü'üquitüvamete 'auriena
menacüne yühücüate mecutecacu.
Müpaü metenitahüave,
Quetatineutaxatüa quepaucua
müpaü pütüyüni que pemainecai.
Tita ti'inüariyaritüni quepaucua

pemunuani, quepaucua mütaparirümeni. ⁴Hicü Quesusi müpaü tivacühüave, Xequenyucuerivayurieca capa xevitü tixe'u'irüviyacü. ⁵Yümüiretü mepü'axüani müpaü me'utiyuatü quename nehesüa memiemete, Neri Cürisitu nepühücü, me'utiyuatü. Mepüteva'irüviya yumüireme. ⁶Xepüva'enieni cuyaxi meyucuitüveme, cuya niuqui xepü'enieni. Yumarima xepücaxamurieca. Peuyevese müpaü mütiyünicü, peru 'acuxi naitü pücatapare mücücü. ⁷Nuivarite mecaniyeha'acuni mevacuicutü hipame nuivarite. Xexuime cuieyarisie quiecatari mepüyeha'ani, hipame cuieyarisie miemete mevacuicutü. Naisarie vaüca cuiniya canitixuaverimücü, haca canitavemücü cuie canitayuamücü. ⁸Icü naitü müpaü tiyüyu, mücücü cuiniya püsütüarieni xeicüa.

⁹'Anari mecanixeyetuacuni xemü'uximatüariecacü. Mepüxecuinisü, yunaitü nuivarite mepüxe'uxive'erieca nehesüa xemümiemetecü. ¹⁰'Ana yumüiretü mepücunuitüarieni, mepüyuyetüani mepüyuye'uxive'erien.

¹¹Yümüiretü texaxatamete mepanucu'uni mete'itavatü. Mepüteva'irüviya yumüireme. ¹²Cuini mieme memücayuvaüriyacü yamemütecahunicü, 'ayumieme yumüiretü mepütivaüripiximeni que memüteyucanaqui'erie. ¹³Que mü'ane tiuca'enivatü 'amuyeicani tapareyuque, mücü canitavיעisitüariemücü. ¹⁴'Icü niuqui'aixüa

manuyüne que müti'ane 'Iya ti'aitametücacü manuyüne, mücü catinicuxaxasivamücü naisarie memeutitei teüteri, memühecüasitüiyarienicü yunaitü nuivarite. 'Anaque nitaparimücü.

¹⁵'Uxa'atüni xepixeiya mücü tevi müvaseviximani müracumaveriyani mana 'utiveme haque mevayepasie Cacaüyarisie mieme, Cacaüyari que mutayü Tanieri tixaxatame ya'utainecacu, titerüvame quetimaive tita mütixata. ¹⁶'Anari müme Cureya cuieyarisie meme'uvani hürisiepai meque'uyuta'unaxüani. ¹⁷Que mü'ane caretasie müyeca 'uxipietü, yapaucua que'anacayani. Ni yuquita pücaheutahani yupini tivayepinique, püyuta'una püta.

¹⁸Que mü'ane yeuta meyeicani yu'utüma pücanuani yü'üicari tivayehurienique. ¹⁹Xüa 'ui müme memuhuca, müme memütesisitüiani mücü tucari 'aye'ayu. ²⁰Xequenyunenevieca muhäütüsie müca'aye'anicü xemüyuta'unaxüanicü, mesü 'uxipiya tucarisie ca'aye'anicü.

²¹'Ana cuini mieme 'uximatüarica canitixuaverimücü yamemücate'uximatüarievavepaü cuie munetüariepai hicüique, tavari que mücatitixuavere 'ariqueta.

²²Mücü 'uximatüarica xüca 'esicareuteritüarienique, ni xevitü haquevasü pücatavicueniqueyu. Peru memanuyexeyarie vacü, 'uximatüarica 'esipüreuteritüarieni.

²³'Anari xüca xevitü müpaü tixecühüaveni, Camü 'ena caniuyeicani Cürisitu, Camü mana, xüca haineni nusu, yuri

xepücate'erieca. ²⁴Mete'itavatü mepü'axüani Cürisitusixi meyuxatatü texaxatamete meyuxatatü. 'Inüari mepütivevieni mamarivaveme meteva'irüviyaque 'asita müme memanuyexeyarie xüca meyüvavenique. ²⁵Tamüsü müpaü catiyüvecacu cuxi, müpaü nepütixe'utahüavixü. ²⁶'Ayumieme xüca müpaü metexecühüaveni, Neuxei, macumavesie neyeicani, mana xepücaheuyeneicani. Xüca müpaü metexecühüaveni, Neuxei, quita peti'aviesie, yuri xepücate'erieca. ²⁷Merücarिया naisarie que mütimasiücü muyuavisie tahixüata 'umerücatü tasütüapai, müpaüta naisarie catinimasiücücämücü quepaucua munuani Yuri Tevi. ²⁸Canimasiücüni caxari sepa haque meca, mana meniyucuxeüriecuni virücüxi.

Yuri Tevi que mütinuanani

(*Maricuxi 13:24-37; Rucaxi 21:25-33; 17:26-30, 34-36*)

²⁹'Ana cuitü 'uximatüarica heunuayu, tau niyürimücü, meseri pücahecüarivieni, xuravesixi mepücaxürieni muyuavisie miemete, müme türücarिया memexeyia muyuavisie mepücuyütüarieni. ³⁰'Ana masiücütü canayeimücü Yuri Tevi 'inüarिया taheima. 'Ana yunaitü nuivarite cuiepa memütama meniyutihveriecuni, mecanixeyacuni Yuri Tevi muyuavisie mieme haisata 'acamiename, türücaüyetü cui xavatütü. ³¹Cuxineta hüsiyacacu püvatanü'axüani yutupirisixima, müme mepüvacuxeürieni müme

müvaranuyexei, taserieta ta'utata tahixüata tasütüapai memü'uva, naisarie cuie manuniere muyuavitüa.

³²Pinicü xequeteneyü'lüquitüaca. Quepaucua xavari mücavivieni xüca yürani, xüca mamateya cuneicani, müpaü xepütemaica tasiüari 'auracacutüca. ³³Xemeta yaxecüca quepaucua xemixeyia 'ipaü tiyüanecacu naitü, müpaü xequetenemaica quename hehura quitenie müta'aximenipaü. ³⁴Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, Hicü miemete mepücacuini mexi ca'aye'ave 'icü naitü. ³⁵Muyuavi cuie pütixüni, peru neniucü pücaxüni.

³⁶Tevi 'asipücatimate quepaucua maye'ani mücü tucari. Taheima miemete tupirisixita 'asimepücatemate, Cacaüyari Nu'aya 'asipücatimate, 'uquiyarिया xecüca pütimate.

³⁷Que mütüiyü Nuhexi 'amuyeicacaisie, müpaüta catiniyümücü quepaucua Yuri Tevi munuani. ³⁸'Anapai memücatihavecai cuxi, mepütüecatüvecai mepü'ietüvecai mepüneneüquecai mepüvatavitütüvacai. 'Ariqueque tucari naye'ani quepaucua Nuhexi meutaha canuvacie. ³⁹'Asimepücatemaicai, 'ariqueque xecüca quepaucua ha mütitüa müvarehausitüa yunaime. Yaxecüca catiniyümücü quepaucua Yuri Tevi munuani. ⁴⁰'Anari yuhutatü xüca me'u'uvani vaxata, xevitü panutivitüquieni xevitü pücu'eiriva. ⁴¹Yuhutatü xüca metüxüni yu'aurie, xevitü ranutivitüquieni xevitü ticu'eiriva.

⁴²Ayumieme xequenayeneniereni 'asixemücatematecū que mü'ane tucarisie munuani xecusiyari. ⁴³Ipaüsiere xequetenemaica, quiecame xüca müpaü timaicaque que mü'ane hurayarisie munuaniquecai tinavayame, payeniereniqueyu püca'ipitüaniquyeu meutahanicū quitana. ⁴⁴Ayumieme xemeta xequenaha'arisieca. Quepaucua canuaximeme xemul'erieca, 'ana caninuamücü Yuri Tevi.

**Ti'uximayatame yamüticamie
yamücatcamie**
(Rucaxi 12:41-48)

⁴⁵Qui cusiyari que mü'ane pühürütüani yuquita miemete te'uximayatamete vacü, mütivaminicü quepaucua memeiyehüva. Que mü'ane yamüticamie, que mü'ane müyumate, mücü canihürütüariemücü. ⁴⁶Aixüa pü'litüarieni 'iya ti'uximayatame xüca cusiyarieya nuame 'itaxeiya müpaü tiyurieneme. ⁴⁷Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, pütihürütüani yupini hepaüsita naime. ⁴⁸Me xüca 'iya ti'uximayatame 'axa tiuca'iyaritä müpaü tiyücühüaveni yu'iyarisie, Necusiyari 'epüreutevi canuavetü, ⁴⁹xüca varutivatüyani yuhepaü te'uximayatamete, xüca ticucuaneni xüca cu'ieneni tarüvecarixi vahamatü, ⁵⁰mücü ti'uximayatame cusiyarieya caninuamücü quepaucua müca'icuevie yapaucua quepaucua 'asimücatimate ti'uximayatame. ⁵¹Hixüata piviteni mücü, müme yacü xEICÜA memüyüa

vahepaü pütüpütüani. Manari putasuacani püyutaqueveni.

**Tamamata 'üimarixi va'üxasi
hepaüsita ticuxatatü, que
müti'üquitacai**

25 Mericüsü 'ana 'ipaü catini'anemücü ti'aitameticacu que mü'ane taheima macave. Neüquiyapa, neneüqueme mücueviyasie 'üimarixi tamamata yücüxeme me'a'ütü menecüne me'inaqueque. ²Yu'auxüvitü müme 'asimepücatemaicai, yu'auxüvitü mepütemaivavecai. ³Müme 'asimemücatemaicai yücüxeme me'a'ütü haseitiyari mepücaheyeha. ⁴Memütemaivavecai haseiti mepahapacai puteyasie yemaneme yücüxeme me'a'ütü. ⁵Yunaitü mepeucusicucacai neneüqueme 'ereutevicacu, meneucusu. ⁶Tücarixi hixüapa xevitü niutahiva, Neuxei neneüqueme mana pamie, xequenenaquiyu, 'utaitü. ⁷Hicü 'üimarixi yunaitü menencu'uni, menicuha'arütüani yücüxeme. ⁸Müme 'asimemücatemaicai müpaü metenivarutahüave memütemaivavecai, 'Esiva xequetaneumicua yuhaseiti, tame tacüxeme mütüxüaximecü. ⁹Memütemaivavecai müpaü metenivaruta'eiya, Tietüsü catinaquimücü tahesie mieme xehesie miemeta. Mecuxi xequenehu tetuayamete vahesüa, xequenenanai yuhesie mieme. ¹⁰Hicü mexi meheinanetüvecai neneüqueme caninuani. Müme memucuha'arisie 'utümana meneutahaxüani 'ixüararipa. Quitenie neucunare. ¹¹Arique

mücaque memeicunanani
mecaniu'axüani 'üimarixi müpäü
me'utiyuatü, Ti'aitame 'acu,
Ti'aitame, quetatineuyepiri. ¹²Mücü
müpäü tivacühüave, Yuricü
nepücaxemate.

¹³Ayumieme nepaine,
xemeta xequenayeneniereni
'asixemücatematecü que mü'ane
tucarisie que mü'ane hurayarisie
munuani.

**Vaücava tumini 'üxasieya hepaüsita
ticuxatatü, que müti'üquitacai**

¹⁴Mücü meta, 'ipaü
catini'anemücü, tevi teva
müyemiecai que mütiuyuri.
Yu'aurie nivarutahüave yuhesüa
miemete te'uximayatamete. Yupini
tinivayeturieni.

¹⁵Xeime niu'üitüani 'auxüme
quirivayari tumini, xeimeta huta
quirivayari tiu'üitüa, xeimeta
xei quirivayari tumini. Que
memüteyüvavecai yuxexuitü,
yapaümeme mepu'üitüarie. Hicü
neyani. ¹⁶Que mü'ane 'auxüme
quirivayari mu'üitüarie tumini,
cuitü neyani, mücücü tinituacaitüni.
Tavari 'auxüme quirivayari
pana'ivaxü tumini. ¹⁷Yaxeicüa
'iya hutame mu'üitüarie tavari
hutame rana'ivaxü. ¹⁸Peru 'iya
xei quirivayari mu'üitüarie mana
vayeyaca cuieta nivati'inieni
titi'avietaxü yucusiyari tuminieya.

¹⁹Mericusü te'uximayatamete
vacusiyari 'epüreuterixü,
'ariqueque caninuani. Cuenita
nivaruvevirieni. ²⁰Que mü'ane
'auxüme quirivayari mu'üitüarie
nuaca, ni'atüirieni tamamata
quirivayari müpäü 'utaitü, Cusiyari

'ecü tumini 'auxüme quirivayari
pepünesi'uyetuiri. Neuxei, mücücü
tavari 'auxüme quirivayari
nepana'ivaxü. ²¹Cusiyarieya
müpäü tinitahüave, 'Aixüa puyü,
ti'uximayatame pecanihücütüni
'aixüa pemütiuca'iyari
yapemüticamie. 'Esivacütütü
yapepüticamiecai, hicü vaüca
nepümatihürütüani. 'Acusiyaripaü
pe'atemavietü peque'ayani. ²²Hicü
'iya huta quirivayari mu'üitüarie
nuaca müpäü niutayüni, Cusiyari
'ecü tumini huta quirivayari
pepünesi'uyetuiri. Neuxei
mücücü tavari huta quirivayari
nepana'ivaxü. ²³Cusiyarieya
müpäü tinitahüave, 'Aixüa
puyü, ti'uximayatame 'aixüa
pemütiuca'iyari yapemüticamie
pecanihücütüni. 'Esivacütütü
yapepüticamiecai, hicü vaüca
nepümatihürütüani. 'Acusiyaripaü
pe'atemavietü peque'ayani.
²⁴Hicü 'iya xei quirivayari
mutanaqui'erie müpäü niutayüni,
Cusiyari nepümasimate 'ecü
pema'a'eriyacü. Pepuca'isana haque
pemücaheca'e, pepicuxexeüriva
haque pemücaheicaxüri. ²⁵Neri
nematü neneyani netiti'avietaxü
'atumini cuieta. Camü 'apini.
²⁶Hicü cusiyarieya müpäü
tinitahüave, Cari ti'uximayatame
'axa pemütiuca'iyari pemü'a'üraxi
pecanihücütüni. 'Ecüsietü
pepünesimate que nemütiuca'isana
haque nemücaheca'e, que
nemüticuxexeüriva haque
nemücaheicaxüri. ²⁷Ayumieme
puyevecai 'ecü siqueresü
netumini pemüyetuanicü tumini
hüvemete vahesüa, ne nenuame

nepini nemütitanaqui'erienicü
yapaümeme 'ana'ivayu. ²⁸Tamüsü
xequenenavairi 'iya tuminieya,
xequene'üitüa 'iya tamamata
quirivayari mexeiya. ²⁹Que mü'ane
tixaütü mürexeiya tavari cuxi
pütimiquieni, manayuhayevanicü.
Que mü'ane tixaü mücarexeiya,
sepa que mütitita mürexeiya,
pütinavaiyarieni. ³⁰Iya
ti'uximayatame 'asimücatiuyuri
xequenanuyehüva tacua yüvipa.
Mana putasuacani pütüyutaqueveni.

**'Isücame que mütivata'ivaviya
nuivarite**

³¹Mericsü quepaucua
munuani Yuri Tevi marivetü,
yunaitü tupirisiximama
me'iteütacacu Cacaüyarisie
mieme memüpasie, 'ana marivetü
payerüni yu'uvenisie. ³²Yunaitü
nuivarite menicuxeüriyacuni
hüxiena. Nivapatamücü, muxasi
vahüveme que mütivapata
muxasi sipuri. ³³Muxasi
nivati'uitüamücü yuserieta sipuri
yu'utata. ³⁴'Ana Ti'aitame müpäü
pütivatahüave müme serietana
memüti'uni, Xequenaye'axüari
xeme. Ne'uquiyari 'aixüa paine
xehepaüsita. Xeheixeyatü
xequenacüni tixe'aitüvemetüme,
xehesie mieme que mütiucuha'arisie
quepaucua cuie munetüarie.
³⁵Ne neheuhacamüccacu
xepünete'umi, neheuharimüccacu
xepünesi'uharitüa,
necuyeicametüme
xepünesi'utanaqui'eri,
³⁶nemavecacu
xepünesi'uquemaritüa, neticuyecacu
xepünesi'üviyacai, ne'anutahüiyacu

nehesüa xepü'axecai. ³⁷'Anari
müme heiseriemecü yamemütecahu
müpäü metenitahüavicuni,
Ti'aitame quepaucua
tepümasi'uxei peheuhacamüccime
temate'umi, peheuharimüccime
tepümasi'uharitüa. ³⁸Quepaucuasü
tepümasi'uxei pecuyeicame
temasi'utanaqui'eri, pemaveme
temate'utiquemaritüa. ³⁹Quepaucua
tepümasi'uxei peticuyeme
pe'anutahüiyacu 'ahesüa
tete'axecai. ⁴⁰Hicü Ti'aitame
müpäü tinivatahüavimücü,
Niuqui caniseüyeni que
nemütixecühüave, müpäü que
xemüvaruyurie 'ime ne'ivama sepa
memü'imatüremetetücai, müpäü
xepünesi'uyuri ne.

⁴¹Hicü müpäü pütivacühüavenita
müme 'utatana memüti'uni,
Nehesüa xequeneutayeixüa
xeme 'axa xemütēcühüavarüva.
Tai yuheyemecü müta'asie
Cauyumarisiesie mieme
tupirisiximama vahesie mieme
mucuha'arisiesie xequenehu. ⁴²Neri
neheuhacamüccacu xepücanete'umi.
Neheuharimüccacu
xepücanesi'uharitüa.
⁴³Necuyeicametüme
xepücanesi'utanaqui'erie,
nemavecacu
xepücanesi'utiquemaritüa,
neticuyecacu ne'anutahüiyacu
xepücanesi'üviyacai. ⁴⁴'Anari
müme müpäü metenitahüavicuni,
Ti'aitame quepaucua
tepümasi'uxei peheuhacamüccime
peheuharimüccime pecuyeicame
pemaveme peticuyeme
pe'anutahüiyacu, temücatavaüriyacai
temasiparevienicü. ⁴⁵Hicü

müpaü tinivatahüavimicü,
Niuqui caniseüyeni que
nemütixecühüave, müpaü que
xemücaruyuri 'ime ne'ivama sepa
memül'imatüremeteticai, müpaü
xepücanesi'uyuri ne. ⁴⁶Mümesü
mecaniyehuni yuheyemecü
memül'uximatüariecacü, müme
heiseriemecü yamemütecahu tucari
mücaxüve memexeyacü püta
mecaniyehuni.

Que memüte'imieniquecai Quesusi

(*Maricuxi 14:1-2; Rucaxi
22:1-2; Vani 11:45-53*)

26 Mericüsü Quesusi 'inüca
'icü niuqui naime, müpaü
tinivarutahüave yuhesüa miemete
teyü'üquitüvamete, ²Xeme müpaü
xepütemate, huta tucari 'anucayayu,
Pasicua 'ixüarari canatinemicü
quepaucua teme'eriva, Cacaüyari
que mütivaruhayevaxü tateüterima.
'Ana Yuri Tevi nehücütütü
neniyetuiyamücü curuxisie
nemümierienicü.

³Hicü 'ana mara'acate
memühürütüariecäi
teüteri va'uquiyarima
meniuyucuxeürieni mara'acame
mühürütüariecäisüa Caipasi
mütitevacäisüa. ⁴Meniuyu'enieni,
me'icüamaname memiviyacü
Quesusi, memimienicü. ⁵Müpaü
menutiuyanecaitüni, 'Ixüaramete
vahüxie xEICÜA tepüca'iviya, teüteri
me'uyuxamurienicü.

Visi mu'üa que mütiucaviriyari Quesusisie

(*Maricuxi 14:3-9; Vani 12:1-8*)

⁶Mericüsü Quesusi mana
niucateitüni Vetaniyasie Simunisüa

cuiniyacü meripai müca'itiyacäisüa.

⁷Hicü 'uca mana ninuani tete
puteyayari visi mü'ane 'ahanatü
visi mu'üa 'aye'üneme cuini
mieme müraye'axe. Neitituani
Quesusi mu'uyasie ticuacacu.

⁸Hicü teyü'üquitüvamete
me'ixeyatü meniuyeha'ani müpaü
me'utiuyatü, Titayaricutaxi yacü
xeicüa reiyehüa. ⁹Püyüveniqueyu
vaücavamecü mütuiyacacü,
tuminiyari memümüquienicü
memümamave. ¹⁰Quesusi müpaü
retimaica, müpaü tinivarutahüave,
Titayari xete'l'uximatüa 'uca.

'Aixüa tiniuyurieni nehésie
mieme. ¹¹Uxa'atüni varie
'amecaniu'uvacuni memümamave
xehesüa, nesiere xehesüa
'anepüca'uyeicani 'uxa'atüni
varie. ¹²Ipaü que müreititua visi
mu'üa nehésie, nesicuha'aritätü
nemücateuquienicü müpaü
pütuiyuri. ¹³Niuqui caniseüyeni
que nemütixecühüave, sepanetü
haque 'icü niuqui 'aixüa manuyüne
hepaüsita mecuxaxasivani naisarie
cuiepa, que mütuiyuri 'icü 'uca
canitaxasiemücü ma'erivanicü.

Cura que mütiuyuvaüri miyetuanicü Quesusi

(*Maricuxi 14:10-11; Rucaxi 22:3-6*)

¹⁴Mericüsü Cura Tamamata
Heimana Yuhutame müxevitütüca
'Isicariutitanaca mütitevacäi
mana neyani mara'acate
memühürütüariecäi vahesüa.

¹⁵Müpaü tinivarutahüave, Tita
xenete'üitüani nemüxeyetuirienicü.
Müme yuhamatüa me'uyu'enieca
xei teviyari heimana tamamata
meni'üitüani pürata tuminiyari.

16 'Ana nisutüani ticuvaunetü quepaucua 'aixüa müyüniqeyu müvayetuirienicü.

**Ti'aitame 'Icuaiya que mütiu'aisie
'inüariyari**

(*Maricuxi 14:12-25; Rucaxi 22:7-23; Vani 13:21-30; 1 Curinitutari 11:23-26*)

17 Mericüsü 'anatücacu Pa Mücacuxanariyari tucariyari, teyü'üquitüvamete Qesusi 'aurie meniuyucuxeürieni müpäü me'utiuyatü, Haque masihenaque 'aixüa temeiyurienicü, 'ecü 'ixüarari 'icuaiyari pemürecuanicü.

18 Müpäü tivacühüave, Xeimesüa xequenehu quiecarisie. Müpäü xequetenetahüavi, Ti'üquitame müpäü paine, Netucari caneutihuraniri. 'Aqüta Pasicua 'ixüarari nepütavevieniqueyu nehesüa miemete teyü'üquitüvamete vahamatü. **19** Hicü Qesusi que mütivaruta'aitüa yamepüte'uyurie. 'Aixüa mepiyuri Pasicua 'ixüarari 'icuaiyari, para meme'erivanicü Cacaüyari que mütivaruhayevaxü vateüterima.

20 Hicü 'ucutaicarecu mexa 'aurie nayerüni Tamamata Heimana Yuhutame vahamatü.

21 Metecuacacu müpäü niutayüni, Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, xevitü xeme pünesiyetüani. **22** Cuini mieme meyhiverietü yuxexuitü müpäü metenitihüavetücüne, Ne netihücü Ti'aitame. **23** 'Iya müpäü tinivarutahüave, Xevitü canihücütüni nehamatü pa manati'üve xacüsie, 'iya caneniyetüamücü. **24** Yuri Tevi

que nemütiteva necaniyemieni nemümierienicü que müre'uxa nehepaüsita, peru xüa 'ui 'iya tevi que mü'ane münesiyetüani Yuri Tevi nehücütüme. Masi 'aixüa pü'aneniqueyu xüca ca'utinuivaque 'iya tevi. **25** Hicü miyetuaniquecai Curatütü müpäü niutayüni, Ti'üquitame netihücü ne. Rehüave, 'Ecüsü müpäü pecaniutaineni.

26 Hicü metecuacacu Qesusi pa nanucu'üni. 'Aixüa 'utayüca Cacaüyari hepaüsita pa hepaüsita, nititara tivarumi teyü'üquitüvamete. Müpäü niutayüni, Xequenanu'üi xequeneuticua'i. 'Icü caninevaiyaritüni. **27** Hicü 'enucuhana ca tecüxi, pamüpariyusi 'ipitüaca Cacaüyari, nivaru'itüani müpäü 'utaitü, Yunaitü xequenanut'iexüa 'icü. **28** 'Icü caninexuriyatüni, türatu müheca caniseiriyamücü. Yümüireme vahesie mieme nitayeuriemücü memüteheuyehüviyarienicü 'axa memüte'uyuricü. **29** Müpäü nepütixecühüave, tavaru havaicü nepüca'enu'ieni 'icü caxie hayari, mexi tucari ca'aye'ave quepaucua hecuamecü nemenu'ieni xehamatü haque ne'uquiyari müre'aita.

**Qesusi que mutayü, Pecuru que
mütüyucu'imavaniquecai, quename
ca'imaicai 'utaitü**

(*Maricuxi 14:26-31; Rucaxi 22:31-34; Vani 13:36-38*)

30 Hicü cuicari Cacaüyari hepaüsita me'uticuicaca menecüne Huriva Mati'u. **31** Hicü Qesusi müpäü tinivarutahüave, Xeme yunaitü xepücunuitüarieni 'icü tücarisie necümana.

Müpaü püre'uxa, Nepimieni muxasi vahüveme, muxasi müva'üviyacai menitaxüriexüacuni. ³²Nemierieme ne'anucuqueme nenixe'anucuhaitüiyamüci Carereyasiepaitü. ³³Hicü Pecuru müpaü tinitahüave, Sepanetü yunaitü memucunuitüarie 'acümana, ne hasuacu nepücacunuani. ³⁴Qesusi rehüave, Niuqui caniseüyeni que nematicühüave, 'icü tücarisie vacana 'uquiri catahivavecacu cuxi, 'ecü haicacüa pepü'acu'imavani, quename pecanesimate pe'utaitü. ³⁵Pecuru rehüave, Sepanetü meuyevese 'ahamatü nemumierieni, nepücanecu'imavani quename necamasimate ne'utaitü. Yunaitü teyü'üquitüvamete yaxecüa meniutiyanecaitüni.

**Qesusi que mütiyutanenevie
Quetisemanisie**

(Maricuxi 14:32-42; Rucaxi 22:39-46)

³⁶Merücüsü Qesusi Quetisemani mütiyetevasie neta'ani vahamatü. Müpaü tinivarutahüave teyü'üquitüvamete, 'Uva xequenateni, ne mexicuxi 'uma nepünenenevimie. ³⁷Hicü Pecurumame Severeu nivemama yuhutame nivarevitüni manapai, nisütüani yuhiverietü yu'iyaritüatü. ³⁸Hicü müpaü tinivarutahüave, Ne'iyarisie cuini mieme neninehieverieca, mücücü nenimüximeni. 'Uva xequeneyuhayeva xequenataneniereni nehamatü. ³⁹Esiva 'uma 'uyaca niutihüximaqueni. Niyutanenevieni müpaü 'utaitü, Ne'uquiyari xüca

tüma yüvenique müca'aye'anicü, 'icü hivericacü nemüca'itüarienenicü cuerietü. Mesü que münetinaque ne pücatixaü, que matinaque 'ecü püta yaneque'itüarieni. ⁴⁰Teyü'üquitüvamete memanatecaisie nuaca, nivaretaxeiya mecusume. Müpaü tinitahüave Pecuru, 'E'e xecateyüvavecai siqueresü xei hurayari xemütanenierenicü nehamatü. ⁴¹Xequenataneniereni, xequeneyunenevieca capa 'axa xete'uyurienenicü xe'uta'inüasieme. Xe'iyari caniyuvairiyani, xevaiyari masi puverani.

⁴²Hicü hutarieca heyaca niyutanenevieni müpaü 'utaitü, Ne'uquiyari, xüca cayüveni 'icü manuyeyanicü, xüca heuyeveca yanemü'itüarienenicü, que mümatinaque yaquetiuyüni. ⁴³Nuaca tavari nivaretaxeiya mecusume, memücusimarietücateicü. ⁴⁴Varucu'eirieca tavari heyaca hairieca tiyutanenevi yaxecüia 'utaitü. ⁴⁵Hicü teyü'üquitüvamete memanatecaisie nuaca müpaü tinivarutahüave, Xetecusu cuxi xete'uxipie. Camü, canaye'aximeniri, Yuri Tevi que nemütihücü, nemüyetuiyanicü 'axa teyuruvamete vahesüa. ⁴⁶Xequenanucu'uti tepüvanaquiyu. Que mü'ane münesiyetuani 'acanamieni.

Qesusi que mütiuviyarie

(Maricuxi 14:43-50; Rucaxi 22:47-53; Vani 18:2-11)

⁴⁷Merücüsü 'utaniucacacu cuxi Cura mana caninuani Tamamata

Heimana Yuhutame müxevitütücai. Yuvaücavame teüteri yuhamame nivaravitücücaitüni 'ixiparate cüyexi mete'u'ücame, mara'acate memühürütüariecai teüteri va'uquiyarima mevareyenü'acu.

⁴⁸Iya miyetuaniquecai 'inüari püvarupitüa mevayecünirümecacu, müpaü 'utaitü, Que mü'ane nemütavaürütüani ne'l'isetü, mücü canihücütüni. Xequeneuviya.

⁴⁹Hicü Quesusisüa nuaca müpaü niutayüni, Que 'acu Ti'üquitame. Ni'iseni. ⁵⁰Hicü Quesusi müpaü tinitahüave, Nehamicu, titacü pemütinua, yaquetineuyuri. Hicü 'auriena me'uyucuxeürieca, Quesusi meniuvia.

⁵¹Müme Qesusimatü memü'uvacai xevitü nivatihana yu'ixipara. 'Ivaca ti'uximayatame mara'acame mühürütüariecaisüa mieme, nacaya naviteni. ⁵²Hicü Quesusi müpaü tinitahüave, Painatana queneuca'uta 'a'ixipara. Yunaitü 'ixiparasie memüteviya, 'ixiparacü mepüca'unarieni.

⁵³Müpaü pecaticu'eriva nemüyüvecü nemitavavirienicü ne'uquiyari, mücü cuitü müvaranü'anicü yutupirisixima tamamata heimana huta vaxayari meyupaümeme. ⁵⁴Peru xüca müpaü netiyurienique, quepaü raye'aniqueyu 'utüarica meuyevese 'ipaü mütiyüni manuyüne. ⁵⁵Hicü 'ana Quesusi müpaü tinivarutahüave teüteri, Cari xepeyecü 'ixiparate cüyexi xe'u'ütü xenesiviyaque, que mütiviviyarüva tinavayame. Müixa tuquita nenayecateitüni tucaricü neti'üquitatü. 'Ana xepücanesihevi.

⁵⁶Perusü 'ipaü naitü pütüiyü,

maye'anicü texaxatamete que memutiyua 'utüarica xapayarisie. Hicü teyü'üquitüvamete yunaitü me'icu'eirieca meniuyuta'unaxüani.

**Quesusi que mütiutahüavarie
'isücate vahüxie**

(*Maricuxi 14:53-65; Rucaxi 22:54-55,
63-71; Vani 18:12-14, 19-24*)

⁵⁷Müme memiviya Qesusi mecani'atüirieni Caipasi. Mücü mara'acame mühürütüariecai canihücütücaitüni. Hesüana müme 'inüaricü memüte'üquitametetücai meniuyucuxeürieni 'uquiravesixi vahamatü. ⁵⁸Pecuru niveiyacaitüni yateva mara'acame mühürütüariecai quitanapaitü. Mana heutahaca tupirisixi va'aurie nayerüni niereque que mü'itüariereniquecai.

⁵⁹Hicü mara'acate memühürütüariecai vahamatü yunaitü 'isücate 'axeicüa menivavautüvecaitüni memunenierixü, Qesusi memütaxanetacü, vaniuquicü mümierienicü. ⁶⁰Mepüyutexiecai sepa yumüiretü mete'itavatü memü'axüa metehcüatatu que memüte'unenierixü. 'Imatüriea yuhutatü me'anucu'uca, ⁶¹müpaü meniutiyuani, 'Icü müpaü painecai, Ne necaniyüveni nemica'unacü Cacaüyari tuquieya, tavari hairieca tucari nerenuquitüani. ⁶²Hicü mara'acame mühürütüariecai 'anucuqueca müpaü tinitahüave, Tixaü pecatitaniuni 'ahepaüsita, 'ipaü que memümatexaneta 'ime. ⁶³Quesusi 'asipücahainecai. Hicü mara'acame mühürütüariecai müpaü tinitahüave, Nepümasihürütüa Cacaüyari mayeyuri masi'eniecacu

yapemütaticühüavenicü xüca cürisitu pehücütüni Cacaüyari nu'aya. ⁶⁴Quesusi cayucu'imavatü müpaü ticühüave, 'Ecü müpaü pecaniutaineneni. Mücü meta, müpaü nepütixecühüave, Yemecü xecanenixeiyacuni Yuri Tevi que nemütihücü, mana ne'acaima Que Mü'ane Mütürücaüye serieta, haisata ne'acaimecame taheima. ⁶⁵Hicü mara'acame mühürütüariecai yu'ixuriqui niutasana müpaü 'utaitü, Cari pisevixima Cacaüyari 'axa 'utaitü. Que cuxi tetevareuyehüva memunenierixü. Xemetütü hicüri xepi'eni que mütisevixima Cacaüyari 'axa 'utaitü. ⁶⁶Que xetecu'eriva. Müme müpaü metenicühüaveni, Peuyevese mümierienicü. ⁶⁷Hicü mericü meniti'aüsicamatüüne hüxitana, menitihusutüüne. Hipatü 'auritapana meneitivani ⁶⁸müpaü me'utiyaütü, Cari pepütixaxatame. Mericüte Cürisitu, quetaneutaxatüa que mü'ane pümasiheutiva.

Pecuru que mütiyucu'imavacai, quename Quesusi camaicai 'utaitü

(*Maricuxi 14:66-72; Rucaxi 22:56-62; Vani 18:15-18, 25-27*)

⁶⁹Merücüsü Pecuru tacua niucateitüni. Ti'uximayatame hesüana nuaca 'üimaritütü müpaü tinitahüave, 'E'e, 'ecütari Qesusimatü pepuyeicacai Carereya quiecamematü. ⁷⁰Iya niyucu'imavacaitüni yunaima vahüxie müpaü 'utaitü, 'Asinepücatimate tita pemütixata. ⁷¹Mana heyacu quitenie xevitü nixeiya 'uca. Müpaü tinivarutahüave müme

mana memütü'ucai, 'Icüri Quesusi Nasaretitanacamatü puyeicacai. ⁷²Tavari niyuta'imani yühürütüatü müpaü 'utaitü, Cacaüyari nesi'eniecacu nepaine, nepüca'imate mücü tevi. ⁷³Yareutevicacu vana memütü'ucai me'u'axüaca müpaü metenitahüave Pecuru, Yuricü 'ecü xevitü pecanihücütüni müme. 'Aniuquicü pepümasiicü que pemütüniuca. ⁷⁴Hicü 'axa tiniutiniütüyani, müpaü 'utaitü, Cacaüyari xüca 'axa nesiyurienique tüma xüca neti'itavani, yemecü nepaine, nepüca'imate mücü tevi. Yapaucua niutahiva vacana. ⁷⁵Pecuru ne'erivacaitüni Quesusi niuquieya que mütitahüavixü, Vacana catahivavecacu cuxi, 'ecü haicacüa pepü'acu'imavani quename pecanesimate pe'utaitü. 'Anuyeyaca niutasuani cui yuhiverietü.

Quesusi que mütiutahüavarie Piratu hüxie

(*Maricuxi 15:1; Rucaxi 23:1-2; Vani 18:28-32*)

27 Merücüsü ximeri yunaitü mara'acate memühürütüariecai teüteri va'uquiyarima vahamatü meniuyucuxeürieni meyu'enienique Quesusi hepaüsita, memimienicü. ²Meneihana hüacame, Piratu meniyetuirieni cuvexunaruri.

Cura que mütiumü

³Merücüsü Cura miyetua tiutamarieca quename 'isicate mete'uta'aitaxü mümierienicü, yücü tiniyücühüavecaitüni. Vatumini nivarecu'ütüiani mara'acate

memühürütüariecai 'uquiravesixi, xei teviyari heimana tamamata pürata tuminiyari, ⁴müpaü 'utaitü, 'Axa nepütüuyuri nemiyetuacü tevi hesiena mücarahüiya, xuriyaya mütayeurienicü. Müme müpaü metenicühüavecaitüni, Sepasü tame, 'ecü püta pepü'acuerivayurieca. ⁵Tuqita heicaxürieca tumini nivayeyani. Heyaca niuyucavieni.

⁶Mara'acate memühürütüariecai meheiti'üca tumini müpaü meniutiyuanecaitüni, Pücatauniva temeicaxürienicü tuqui tuminiyari meucavesie, muyetuyiacü tevi xuriyaya mütayeurienicü. ⁷Me'uyu'enieca cuie mecaniunaneni mücü tuminicü xari vevivame cuieya, mana heu'uvacate teva miemete vateuquiyapa mayanicü. ⁸'Ayumieme mücü cuie Xuriya Mataxüri catiniuyetevaca hicüque. ⁹'Anari naye'ani tita Cacaüyari mütiutayü Queremiyaxi müpaü 'utainecacu tixaxatametütü, Menei'üni xei teviyari heimana tamamata pürata tuminiyari, que müraye'arücai 'iya, 'Ixaherisixi teüteriyari müpaü mete'eye'atüacu, ¹⁰mepi'üitüa xari vevivame meminanairienicü cuie, Ti'aitame que münetiü'aitüa.

Piratu Quesusi que mütiuta'ivaviyaxü

(Maricuxi 15:2-5; Rucaxi 23:3-5; Vani 18:33-38)

¹¹Merücüsü Quesusi niutaquerieni cuvexunaruri hüxie. Mücü müpaü tinita'ivaviya, 'Ecü Huriyusixi teüteriyari tiva'aitüvame petihücü 'ecü. Quesusi cayucu'imavatü rehüave, 'Ecüsü müpaü

pecaniutaineni. ¹²Mara'acate memühürütüariecai 'uquiravesixi me'ixanetacacu 'asipücatiuta'a. ¹³Hicü Piratu müpaü tinitahüave, Pecativa'enie que müreupaüme memaitüca 'ahepaüsita memunenierixü. ¹⁴'Iya havaicü püca'ita'ei. 'Ayumieme cui ni'iyarixiecaitüni cuvexunaruri.

Cuvexunaruri que mütiuta'aitaxü.

Quesusi mümierienicü

(Maricuxi 15:6-20; Rucaxi 23:13-25; Vani 18:38-19.16)

¹⁵Merücüsü xexuime 'ixüarapa cuvexunaruri niyuvaüriyacaitüni memanutaxürivacai xevitü müxünarienicü teüteri vahesie mieme, que mü'ane müvanaquecai. ¹⁶'Ana 'anutahüiyacame mecanexeyiacaitüni mümarivacai Vaxavaxi mütittevacai. ¹⁷Me'uyucuxeüriecu Piratu müpaü tinivarutahüave, Que mü'ane püxenaque nemüxexünirieni, Vaxavaxiri, mesü Quesusiri Cürisitu müterüvarüva. ¹⁸Müpaü pütimaicai, me'ütesatü memiyetuacü.

¹⁹Hicü Piratu mana 'acaicu 'isücame 'uvenieyasie, 'üyaya niuqui neinü'airieni müpaü 'utaitü, Queneuhayeva mücü tevi heiseriemecü yamüticamie. Cümana vaüca nepütücuinixü neheinüsita hicü yüvicüta.

²⁰Merücüsü mara'acate memühürütüariecai 'uquiravesixita menivarutahüave teüteri memitavavirienicü Vaxavaxi, memüteta'aitacü Quesusi mümierienicü. ²¹Hicü müpaü tinivarutahüave cuvexunaruri, 'Ime yuhutame que mü'ane püxenaque

nemüxexünirienicü. Müme müpaü mepaitücatei, Vaxavaxi queneuxüna. ²²Piratu tivacühüave, Mericüte, queri ne'iyurieni Quesusi 'icü Cürisitu müterüvarüva. Yunaitü mete'icühüave, Curuxisie que'umierieni. ²³Iya tivarahüave, Titayaricuta, queri tiuyuri 'axa tiuyuri. Müme cuini mieme meniutihivatücüne müpaü me'utiyuatü, Curuxisie que'umierieniricü.

²⁴Piratu tiuxeiyaca que mütiyutexienecai, masi cuini mieme que memüteyuxamurietüvecai, ha niuta'aita, niucamaimani teüteri vahüxie müpaü 'utaitü, Ne nepü'itiya, nehesie pücarahüivani 'icü xuriyayacü, xeme püta xehesie pürähüiyani. ²⁵Yunaitü teüteri müpaü metenitahüave, Xuriyayacü tahesie querahüivani, tatüriyama vahesieta. ²⁶Hicü nivaruxünirieni Vaxavaxi. Tiuta'aitaca Quesusi mücuveyaxüanicü, niyetuani curuxisie mümierienicü.

²⁷Mericiüsü cuvexunarurisüa miemete cuyaxi parasiyusie meheivitüca Quesusi cuyaxi vaquita, menivaruta'inieni cuyaxi mana memayetecai yunaime. ²⁸Me'itiquemaripieca, cuya 'ücarieya mütaüräiye menenacuvirieni. ²⁹Xuya mumayari me'utasaca mu'uyasie menenutimanirieni, haca 'isüyari menicueitüani serietana. Hüxiena metitunuma'utü meninanimacaitüni müpaü me'utiyuatü, Que 'acu Huriyusixi tiva'aitüvame. ³⁰Me'i'aüsicavieca, haca meninavairieni, cümana

mu'uyasie menicuvayacaitüni.

³¹Me'inanimaca meninavairieni 'ücarí, menitiquemaritüani 'ixuriquieyacü. Mana meneihana curuxisie mümierienicü.

Quesusi que mütiümierie curuxisie

(*Maricuxi 15:21-32; Rucaxi*

23:26-43; Vani 19:17-27)

³²Mericiüsü mana me'uyehutü menitaxeiya Sirenetanaca Simuni titevacame. Mecaniviya menütüquirienicü curuxieya.

³³Curucuta mütiuyetevasio menü'axüani, taniuquicü Müqui Mu'uya Manuca mütiuyetevasio.

³⁴Mana meni'itüani vinu masina siürica nücame meuyuyehüacacü. He'inüataca püca'l'imücücai.

³⁵Curuxisie me'icavieca cuyaxi meniyuta'iva que memüteheitahuriexüaniquecaicü 'ixuriquieya. ³⁶Mana mecatetü meni'üviyacaitüni. ³⁷Mu'uya heima meneivera xapa, que mütiutaxanesie re'ucame, 'ICÜ QUESUSI CANIHÜCÜTÜNI HURIYUSIXI MÜTIVA'AITÜVAME, 'anuyüneme.

³⁸Mericiüsü 'auriena menivarutivütüani tenavayamete yuhutame curuxisie, serietana xeime 'utatana xeime. ³⁹Hicü müme memanuyecücacai 'axa metenicühüavecaitüni yumu'lu me'utisiquetü ⁴⁰müpaü me'utiyuatü, Cari 'ecü pepica'unaquecai tuqui, haica tucari 'anayeyayu pepenuquitüaniquecai. Parasü, queneu'atavicueisitüa xüca Cacaüyari penu'ayatüni. Curuxisie quenacaye'a. ⁴¹Müpaüta mara'acate memühürütüariecai mümeta

'inüaricü memüte'üquitametetücai
 'uquiravesixi vahamatü
 me'inanaimatü yunaitü müpäü
 meniutiyuanecaitüni, ⁴²Hipame
 niu nivatavicueisitüvacaitüni,
 pücaýüve müyutavicueisitüanicü
 yücümana. Cari 'Ixaherisixi
 catatini'aitüvametüni niu. Mericüte,
 hicü que'acayani curuxisie, yuri
 temüteta'erienicü tame hesiena.
⁴³Mücüsietü Cacaüyarisie
 yuri püti'eriecai, hicü xüca
 'inaqui'erieca que'itavicueisitüani
 müpäü mainecaicü, Ne
 Cacaüyari necaninu'ayatüni.
⁴⁴Tenavayameteta 'auriena
 curuxisie memuyevücai yaxecüca
 'axa metenicühüavecaitüni.

Quesusi que mütiyetua yu'iyari

(*Maricuxi 15:33-41; Rucaxi
 23:44-49; Vani 19:28-30*)

⁴⁵Merücüsü tuca niucuyüre
 naisarie mana cuiepa cüa
 caviecacuque niucuhécüare. ⁴⁶Hicü
 cüa caviecacu Quesusi carima
 niutahiva müpäü 'utaitü, Heri,
 Heri, rama savacütani, taniuquicü
 Necacaüyari necacaüyari titayari
 penetiucu'eiri manuyüne. ⁴⁷Hipatü
 müme muva memüti'ucai
 me'u'enanaca müpäü meniutiyuani,
 'Eriyaxi niutahüave. ⁴⁸Xevitü
 müme 'unausarümetü neyani,
 ha'liseveme 'acuetü nitihüniya
 vinu masinacü. Hacasie 'iqueca
 neitiserieni menu'ienicü. ⁴⁹Hipatü
 müpäü meniutiyuani, 'Acuxisü
 tepütaneniereni, siparasü 'Eriyaxi
 xüca 'uhamieni 'itavicueisitüanique.
⁵⁰Quesusi tavarı carima
 'utahivaca niyetuani yu'iyari.
⁵¹Hicü 'ixuriqui 'emayesuicai

meuvücai tuquita hixüata
 nisane heimana 'acayuaca. Cuie
 putayua, tetexi tiutitarixü.
⁵²Teuquiya nanutiyepietücani,
 yumüiretü Cacaüyari teüterimama
 memecusixüa mepanucu'uitüarie.
⁵³Teuquiyapa meheycüneca
 Cacaüyari quiecariena
 meneutahaxüani 'anucuquecu 'iya,
 yumüiretü mepüvaruxeı.
⁵⁴Hicü cuya mühürütüariecai
 hipatü hamatüana memi'üviyacai
 Qesusi quepaucua cuie
 memuxeı 'uyuaneme memixeı
 naitü que mütiuyü, cuini mieme
 menimamacaitüni müpäü
 me'utiyuatü, Yuricü 'icü Cacaüyari
 caninu'ayatücaitüni.

⁵⁵Yumüiretüta 'ucari mana
 meniti'ucaitüni teva metanenieretü.
 Müme Qesusimatü meneyecüne
 Carereyasie metel'iminique.
⁵⁶Mariya Mararatanaca
 xevitüta Mariya Cacuvu Cuse
 müvavarusitücai, Severeu
 nivemama vavarusi hipatüta mana
 meniti'ucaitüni.

Quesusi que mütiucateuqui

(*Maricuxi 15:42-47; Rucaxi
 23:50-56; Vani 19:38-42*)

⁵⁷Merücüsü 'acayunirümeccacu,
 tevi mana ninuani xicutütü
 'Arimateya quiecametütü Cuse
 titevatü mütiyü'üquitüvametücai
 Qesusisüa mieme. ⁵⁸Piratusüa
 nuaca nitavavirieni Qesusi
 caxarieya. Hicü Piratu müpäü
 pütü'aitaxü müyetuiriyarienicü.
⁵⁹Hicü Qesusi caxarieya necueni
 nita'eima rinu 'ixuriquiyaricü
 'itiyacamecü. ⁶⁰Yuteuquiyapa
 neitateni mühecuacaisie meripai

mütiuta'aitacai müvaye'inierienicü
'aitüa. Tete 'amünena 'acacurupaca
teuquiya heunaca, neyani.

⁶¹Mana meniucateitüni Mariya
Mararatanaca xevitü Mariyamatü
teuquiya hüxie.

**Cuyaxi que memüte'i'üviyacai
teuquiya**

⁶²Mericsü 'uxa'arieca,
Pienixi 'utaxücu, mara'acate
memühürütüariecai Pareseusixi
vahamatü meniuyucuxeürieni
Piratusüa ⁶³müpaü me'utiyuatü,
Ti'aitame tame tepel'eriva 'iya
tihu'irüviyame que mainecai
'ayeyuritü cuxi, Haica tucari
'aye'ayu nepanucuqueni 'utaitü.
⁶⁴'Ayumieme quetineuta'aita
teuquiya mü'üviyarienicü
hairieca tixüyuque, capa
teyü'üquitüvamete yüvicüta
me'axüame me'inavanicü, müpaü
capa meteverutahüavecü teüteri,
Müquite vasata panucuque. Xüca
müpaü meteyurienique, 'imatüriecca
mieme 'irümari pel'ivaniqueyu
meripai mieme. ⁶⁵Piratu müpaü
tinivacühüaveni, Xemesietü cuyaxi
xequenivaranuvitüqui. Xequenehu
xequene'üviyani que xemüteyüvave.
⁶⁶Müme mehecüneca
meni'üviyacaitüni teuquiya. Cuyaxi
menivaruhürütüani, tetesie teuquiya
meniu'inüaritüani yuseyucü.

Que müranucuquetüarie 'umieriecu

*(Maricuxi 16:1-8; Rucaxi
24:1-12; Vani 20:1-10)*

28 Mericsü 'uxixipiä
tucari 'utaxücu semana
mexüacame tucarisie yuimuana
Mariya Mararatanaca xevitü

Mariyamatü mana meniu'axüani
me'ixeiyaque teuquiya. ²Hicü
cuie carima niutayuani. Taheima
nacaneni Ti'aitame tupirieya. Nuaca,
heicurupaca tete, hesiena nayerüni.
³Merücariyapaü pütüyuxexeyacai,
'ixuriquiteya pütuxacai 'üvipaü.
⁴Me'imacatü tehüvemete cuyaxi
meputiyüüacacai, müquite vahepaü
me'anenetü menacüne. ⁵Hicü niuqui
tuayame müpaü tinivarutahüave 'ucari,
Xepücaheumamaca xeme. Ne müpaü
nepütimate xemicuvautüve Qesusi
curuxisie memerie. ⁶'Uva pücayecä.
Panucuquetüarie que mainecai.
Xequenacüni xequeneu'ixüari haque
matequi. ⁷Hicü cuitü xequenehu,
müpaü xequetenivaretahüavi
teyü'üquitüvametemama müquite
vasata manucuquetüariecü,
müxe'anuhaitüiyacü Carereyasiepai.
Mana xecaneixeiyacuni. Camü
yanepütixe'utahüavixüri. ⁸Cuitü
teuquiyapa meheycüneca
memamatü cui meyutemamavietü
meniutanausaxüani
memütevataxatüanicü
teyü'üquitüvametemama. ⁹Hicü mana
me'uhucacu Qesusi nivananucunaque
müpaü 'utaitü, 'Aixüa 'acu. Müme
hetüana me'utihüxima'uca
menimayüani quetayasie,
nenevieri menipitüani. ¹⁰Hicü
müpaü tinivacühüaveni Qesusi,
Xepücaheumamaca. Xequenehu,
xequetenivaretaxatüa ne'ivama
Carereyapai memüyehucü. Mana
mepünesihexeya.

**Cuyaxi que memütevarutahüavixü
mara'acate memühürütüariecai**

¹¹Mericsü 'ucari me'uhucacu, cuyaxi
hipatü quiecarisie menecüneta. Naitü

que müreyü metenivarutaxatüani mara'acate memühiritüaricai.
¹²Hicü 'uquiravesixi vahamatü me'uyucuxeüricea me'uyu'enieca yunaitü, tumini vaüca menivaru'üitüani cuyaxi ¹³müpaü me'utiyuatü, Xeme müpaü xequeneutiyuaneni, Teyü'üquitüvametemama meniu'axüani, mepinava mexi tecusucal. ¹⁴Xüca cuvexunaruri tiutamarieni, tame 'aixüa tepiyurieni xehesie mücarahüiyanicü. ¹⁵Müme tumini me'utanaqui'erieca yamepüteyuricai que memüte'utahüavarie. Müpaü pürecuxaxasiva Huriyusixi vasata hicüque.

Quesusi que mütivaruhiritüa nü'arisixi

(Maricuxi 16:14-18; Rucaxi 24:36-49; Vani 20:19-23)

¹⁶Hicü teyü'üquitüvamete Tamamata Heimana Xevitü Carereya menecüne mücü

yemurislepai Qesusi que mütivarehüavecai memüyehucü.
¹⁷Me'ixeyatü nenevieri mecanipitüacaitüni, hipatüsetü müme 'asimepücatemaicai xüca yuritücaitüni me xüca catixaütüni. ¹⁸Hicü Qesusi 'aura niuyani, tinivarutaxatüani müpaü 'utaitü, Naimecü heiserie nepexeyia taheima cuiepata.
¹⁹'Ayumieme xequeneutayeixüa, teyü'üquitüvamete xequenivarayeitüa yunaimenivarite, xevaca'üyatü ta'uquiyarisüa nu'ayasüa 'Iyari Mütiyupatasüa memümiemetetünicü,
²⁰xeteva'üquitüatü yamemütecahunicü nai que nemütixe'u'aitüa. Camüsü, nesietü tucarcü xehamatü nepuyeicani mexi cataparive. Müpaü xEICÜA can'aneni.

MARICUXI

Niuqui 'Aixüa Manuyüne Que Mütiu'üxasitacai

Ti'üyame Vani que müticuxatacai

(Mateu 3:1-12; Rucaxi 3:1-9,
15-17; Vani 1:19-28)

1 Niuqui 'aixüa manuyüne Quesusi Cürisitu Cacaüyari münu'aya hepaüsita, 'ipaü tiniusutüarieni. ²Qisariyaxi Cacaüyarisüa mieme mütaxaxatametücai xapayasie, müpaü catine'uca, Camü, nenuqui tuayame necananunü'amücü meri. Mücü 'aixüa caniyuriemücü 'ahuye pecanuavecacu. ³Macumavesie xevitü nahivani, Xequeneha'arütüaca Ti'aitame huyeya, 'utaitü, Xequeneutixeurariya huyeteya, 'utaitü. ⁴Que müre'uxa, Vani macumavesie tine'üyanecaitüni, müpaü ticuxatatü, memütehayevacü 'axa memüteyuriecaicü, mücücü memüteheuyehüviyarienicü, 'arique memüca'üyarienicü. ⁵Yunaitü Cureya cuieyarisie quiecatari, yunaitü Qerusareme quiecatarita, meneyecüne me'ixeiyaacutü. Nivareca'üyacaitüni

yunaime Curutani hatuxamesie, meyuhecüatacacu 'axa que memüte'uyuri.

⁶Mücü Vani cameyu huxariyari cananacatüccüaitüni, navi hüyameyaricü nayühüacaitüni. Tüpuxi nivacuacaitüni, yeuta mieme xiete ni'iecaitüni. ⁷Que müticuxatacai, müpaü nainecaitüni, Xevitü 'ucanamieni ne'utüma. 'Iya yemecü canive'emetüni, ne pücatixaü. Ne 'aixüa nepüca'ane nehiesie müтинаquenicü ni nemiparevienicü. ⁸Nesüari necanixe'üyaneni hacü. Mücü canixeca'üyamücü 'Iyari Mütiyupatacä.

Quesusi que mütiuca'üyarie

(Mateu 3:13-17; Rucaxi 3:21-22)

⁹Mericüsü, 'ana caninuanu Quesusi, Nasareti heyeyaca Carereya cuieyarisie. Vani canica'üya Curutani hatuxamesie. ¹⁰Hicü Quesusi hapa 'anatiyeiximetü, muyuavi niuxeiya 'anacayepierümeme. Canixeiya 'Iyari 'acamieme para hesiena müyuhayevacü, cucurupaü 'anetü. ¹¹Xevitüta

niutaniuni taheima, müpaü
'utaitü, 'Ecü pecaninenivetüni,
necamaninaqui'erieca. 'Acümana
neninetemavieca.

Quesusi que mütiuta'inüasie

(Mateu 4:1-11; Rucaxi 4:1-13)

¹²Hicü 'Iyari neinü'ani
macumavesie. ¹³Mana
niuyeicacaitüni huta teviyari tucari.
Cauyumarie ni'inüatanecaitüni.
Yeutari memüvaxuave
niuyeicacaitüni Quesusi. Cacaüyari
tupirisiximama menipareviecaitüni.

**Quesusi que mütisutüa ti'uximayatü
Carereya cuieyarisie**

(Mateu 4:12-17; Rucaxi 4:14-15)

¹⁴Merücüsü, Vani 'anutahüiyacu,
Quesusi caninuani Carereya
cuieyarisie, niuqui cuxatatü
'aixüa manuyüne, que mütiyüni
Cacaüyari ti'aitametücacu
ticuxatatü, ¹⁵ya'utaitü, Tucari
canaye'aniri. Hicürixüa Cacaüyari
cuitü canisütüamücü 'ena
ti'aitatü. Xequeteneuhayeva que
xemüteyuriecäi, niuqui 'aixüa
manuyünesie yuri xequeteneuta'eri.

**Quesusi que mütiyaruta'ini hesiena
memüteviyanicü quesüteveyamete
yunaucame**

(Mateu 4:18-22; Rucaxi 5:1-11)

¹⁶Merücüsü, haracuna
tesita 'uyemietü Carereya
cuieyarisie, canivaruxeiya Simuni
'Atüreximame yu'ivamacame.
'Emeneitavivivacaitüni
vipi haracunasie,
memüquesüteveyametetücaicü
müme. ¹⁷Hicü Quesusi müpaü
tinivarutahüave, Cümü,

nehesie xequeteneviyani.
Teüteri xevacuxexeürivame
nenixe'ayeitüamücü, quesüte
xemütevaruxexeürivapaü hicü.
¹⁸Yapaucua yuvipi me'ucu'eirieca,
hesiena meteniuvia.
¹⁹Hicü 'esiva 'umapai 'uyemietü
nivaruxeiya Cacuvu Vanimame
yu'ivamacame, Severeu nivemama.
Müme canuväsie meniyetecaitüni
yuvipi memanesiquitüatü.
²⁰Iya nivaruta'inieni hesiena
memüteviyanicü. Yuquemasi
Severeu me'ucu'eirieca canuväsie
yecäime, te'ivamete vahamame,
Qesusisie meteniuvia.

**Cacaüyari müca'itiya que mütinücai
tevi**

(Rucaxi 4:31-37)

²¹Merücüsü Caperünaume
meneta'axüani. Hicü
cuitüva 'uxiipiya tucarisie,
Huriyusixi vatuquita
heutahaca, tini'üquitacaitüni.
²²Menihüxiyacaitüni tita
müti'üquitacai hepaüsita. Que
mü'ane heiserie mexeyapaü
tinvaru'üquitüvacaitüni, que
memücate'üquitacai müme
'inüaricü memüte'üquitametetücai.
²³Merücüsü heutahacu, yapaucua
tevi caneutahani vatuquita
cacaüyari müca'itiya minücai.
'Iya niutahiva ²⁴müpaü 'utaitü,
'Ai, que petati'uximatüani,
Quesusi Nasaretitanaca 'acu.
Petasiheuyehüanique petinua. Ne
nepümasimate que pemüpaicü.
Que mü'ane Cacaüyarisie mieme
mupasie, 'ecü pecanihücütüni,
tinitahüave. ²⁵Quesusi
nita'imaiya, müpaü ticühüavetü,

Cayuvatü 'aixüa, queneuxüna.
²⁶Hicü mücü cacäyari
 müca'itiya, tevi nütü, carima
 'utahivatü, nixüna. ²⁷Yunaitü
 menihüxyani. 'Ayumieme niuqui
 meniutixüatüatüücüne müpäü
 me'utiyuatü, Titari 'icü. Que titita
 'icü 'üquisica mühecua. Camü
 heiserie hexeyatü tiniva'aitüaca
 'asita cacäyarixi memüca'itiatüca,
 müme meni'enieni. ²⁸Hicü cuitüva
 naisarie Carereya cuieyarisie
 tiniutamariva que mütiuyuri.

**Quesusi que mürenayehüa Pecuru
 varücaüya**

(Mateu 8:14-15; Rucaxi 4:38-39)

²⁹Mericsü tuquita
 me'ayenexüaca, Simuni 'Atürexü
 vaque menecüne, Vani Cacuvu
 yunaitü. ³⁰Simuni varücaüya mana
 niucateitüni hüiyatü. Cuitüva
 metenitaxatüani Quesusi que
 mü'anecai. ³¹Hicü 'aura 'ayaca,
 mamaya 'uviyaca, nenuchana.
 Yapaucua cahüiyatü nayani 'uca,
 tinivarumini.

**'Acayunecu, yumüiretü que
 memüte'anayexüriya**

(Mateu 8:16-17; Rucaxi 4:40-41)

³²Hicü taicai 'acayunecu,
 meni'atüirieni tecuicuicate
 yunaime, müme meta cacäyarixi
 memüvaviyacai. ³³Yunaitü
 quiecatari meniyucuxeürieni
 quitenie hüxie. ³⁴Yumüireme
 nivaranyexürieni cui
 memüyüacai müireme cuiniyacü.
 Cacäyarixita nivarayenü'axüani
 yuvaücavame. Pücapitüacai
 cacäyarixi memütiniunicü, müme
 memimaicaicü.

**Quesusi que müticuyeicacai
 Carereya cuieyarisie ticuxatatü**

(Rucaxi 4:42-44)

³⁵Hicü 'uxa'arieca ximeri meri
 'acuxi yüvicüta nanucuqueni. Quita
 vayeyaca, neyani macumavesiepai.
 Mana niuyutanenevieni. ³⁶Hicü
 Simuni, hipatüta hamatüana
 memü'uvacai menenucuyei que
 Quesusi. ³⁷Me'itaxeiyaca
 müpäü metenitahüave, Yunaitü
 mepümasicuvautüve. ³⁸Quesusi
 müpäü tinivarutahüave, Cümüsüari
 'uma püta tepüyehu. Hipame
 quiecaritesie tepütayeixüani,
 nemütivaretaxatüanicü manarita.
 'Ayumieme necaneyeyani. ³⁹Hicü
 mana niuyeicacaitüni, ticuxatatü
 vatuquiteta naisarie Carereyasie,
 varayenü'avatü cacäyarixi.

**Quesusi que mürenayehüa tevi
 cuiniyacü müca'itiyacai**

(Mateu 8:1-4; Rucaxi 5:12-16)

⁴⁰Mericsü xevitü cuiniyacü
 müca'itiyacai caninuani hesüana,
 cui 'livavirietü. 'Utitunumaveca
 hüxiena, müpäü tinitahüave,
 Xüca pe'avaüriyani, 'ecü
 pecaniyüveni pemünesi'itieni.
⁴¹Quesusi 'inenimayatü
 yumama niutasera. Nimayüani
 müpäü ticühüavetü, Nesüari
 nepünevaüriya. Pecaniu'itiyani.
⁴²Müpäü titahüavecu yapaucua
 peunua cuiniya. Tevi 'itiyatü
 nayani. ⁴³Cuini mieme
 'ihürütatü, Quesusi neinü'ani
 cuitüva, ⁴⁴müpäü ticühüavetü,
 'Amarima 'aixüa, xeimetüme
 pemücaraxaxatüvani havaicü.
 Mara'acamesüa quenemie püta.

Quene'axeianüa. Pemanayevectü, quenanutimava que müre'aitaxü Muisexi yapemütivataheciatüanicü. ⁴⁵Mücü masi mana heyaca yatiniutixatatüyani vaücava. Naisarie tinicuxatacaitüni que mütiuyü. 'Ayumieme Quesusi pücayüvecai quiecarisie me'axeni yuhēcūatatü, masi yeuta necateitüni macumavesie. Hesüana meni'axecaitüni naisarie quiecatari.

**Quesusi que mürenayehüa
huriecame**

(Mateu 9:1-8; Rucaxi 5:17-26)

2 Mericüsü yapaümexa tucari 'anucayacu, hutarieca caninuani Caperünaumesie. Catiniutamariva quename quita hayecatei. ²Yümüiretü cuitü meniyucuxeürieni. Memüyümüirecaicü, ni quitenie hüxie mepücatenaquecai. Mücü tinivacüxaxatüvacaitüni niuqui. ³Hicü hipatü huriecame meni'atüirieni, yunaucatü mehecuetü. ⁴Hura me'ecuenique meniyutatexieni teüteri memüyümüirecaicü. 'Ayumieme Quesusi manucatei qui heima püta mecaneitiyepieni. Me'ivati'ineca 'ixumari muva meneicatuani huriecame, 'itarisie 'acaime. ⁵Quesusi varuxeiyaca yuri que memüte'eriecai, müpaü tinitahüave huriecame, Nenive, pepüreuyehüvyarie 'axa pemütuyuricü. ⁶Hicü hipatü 'inüaricü memüte'üquitametücai muva mecanayetecaitüni. Yu'iyarisie müpaü metenyücühüavecaitüni, ⁷Titayaricuta müya ticühüave

icü. Pisevixima Cacaüyari müpaü 'axa 'utaitü. Quepainenü püyüve müreiyehüvirieni tevi 'axa tiuyurieyu. Xevitiüxa xeicüa caniyüveni Cacaüyaritütü.

⁸Quesusi yu'iyarisie timaitü müya memüteyücühüavecaicü, müpaü tinivarutahüave, Titayari müya xeteyücühüave yu'iyarisie.

⁹Tita masi caticuanive. Que ticuanive müpaü mütitahüave muhurie, Pepüreuyehüvyarie 'axa pemütuyuricü. Caticuanive masi müpaü mütitahüave, Quenanucuquexi, 'a'itari quenancucue'li, quenecuyeicani.

¹⁰Paraque müpaü xemütehethimanicü Yuri Tevi netitevatü heiserie nemexeyiacü cuiepa, nemütivareuyehüvirienicü 'axa meteyurieyu, müpaü tinitahüave huriecame, ¹¹'Ecü nepümarahüave, quenancucuquexi, 'a'itari quenancucue'li, 'a'ique quenemie. ¹²Hicü nanucuqueni. Yu'itari 'anucucueca neyani yunaime vahüxie. 'Ayumieme yunaitü menihüxyiani. 'Aixüa meniutiyuanecaitüni Cacaüyari hepäüsita, müpaü me'utiuyatü, Hasuacu tepücanenierivave 'ipäu tiyüaneme.

**Que mütita'ini Revi hesiena
mütiviyanicü**

(Mateu 9:9-13; Rucaxi 5:27-32)

¹³Mericüsü tavari haracuna tesita neyani Quesusi. Teüteri yunaitü hesüana meni'axecaitüni. Mücü tiniva'üquitüacaitüni. ¹⁴Hicü mana 'uyemietü nixeiya Revi 'Aripeu münu'ayatücai teüteri memüte'ayutituayasie 'acaime.

Müpaü tinitahüave, Nehesie
quetineviyani. Revi 'anucuqueca
hesiena tiniuviya.

¹⁵Mericusü ticuacacu

Qesusi Revi quita,
yuvaücavatü cuviyexunusie
mieme memüteyeturirarie,
hipatüta 'axa teyuruvamete
metenicuacaitüni Qesusimatü
teyü'üquitüvametemama vahamatü.
Meniyümüirecaitüni memiveiyacai.

¹⁶Hicüsüari hipatü 'inüaricü
memüte'üquitametetücai, müme
Pareseusixi vahesie memüteviyacai,
müme me'ixeyaca ticuacame
'axa teyuruvamete vahamame
müme cuviyexunusie mieme
memüteyeturiryari vahamame,
müpaü metenivarutahüave
teyü'üquitüvametemama,
Neuxei, püticua'a pütü'ie
müme cuviyexunusie mieme
memüteyeturiryari vahamatü,
'axa teyuruvamete vahamatü.

¹⁷Qesusi varu'enieca müpaü
tinivarutahüave, Müme 'aixüa
memüteheu'erie tiyu'uhayemavame
mepücaheuyehüva. Müme
memütecucuye püta mepeiyehüva.
Nesü que nemütinua, nepücanua
nemüvata'inienicü müme
heiseriemecü yamemütecahu.
Müme 'axa memüteyurie püta
nevata'inienique nepunua,
memütehayevacü 'axa
memüteyuriecaicü.

**Que memüte'ita'ivaviyaxü haquiya
hepaüsita**

(Mateu 9:14-17; Rucaxi 5:33-39)

¹⁸Mericusü Vani
teyü'üquitüvametemama,
Pareseusixi yunaitü 'icuai

meniyuhaquiecaitüni heiva.
Hipatü me'u'axüaca, müpaü
metenita'ivaviya, Titayari
Vani teyü'üquitüvametemama,
teyü'üquitüvamete Pareseusixi
vahesüa memümiemete
titayari meteyuhaquie, 'ahesüa
miemete teyü'üquitüvamete
mecayuhaquiecacu. ¹⁹Qesusi
müpaü tinivaruta'eiya, Que
meteyüvave memüyuhaquieca
neneüqueme cupanierumama,
neneüqueme mexi vahamatü 'a'uca.
Mexi neneüqueme vasata 'uca,
mecapüyüvave memüyuhaquieca.
²⁰Tucari naye'amücü quepaucua
neneüqueme mütihanieni vasata.
'Ana meniyuhaquieconi, 'iya tucari
'aye'ayu.

²¹Tevi 'ixuriqui mücayutatutuvecü
püca'imatesiquitüani 'ixuriqui
cui müye'i. Mesü xüca müpaü
tiyurienique, manesiqui
hecuametütü müye'i
pütahanaqueyu, sanimeyari masi
'axa 'aneti nayaniqueyu. ²²Tevi
sixai müye'isie püca'icatüani vinu
mücuanacü, mesü xüca müpaü
tiyurienique, sixai nitasanequeyu,
vinu neyeveniqueyu sixaita.
Vinu masi sixai hecuamesie
canituarivani mücuanacü.

**Teyü'üquitüvamete que
memüte'ivatihunaxüa türicu
'uxipiya tucarisie**

(Mateu 12:1-8; Rucaxi 6:1-5)

²³Mericusü 'uxipiya
tucarisie 'esipa niuyeicacaitüni,
teyü'üquitüvametemamata
yunaitü. Müme menisütüani
me'icahurucatu müayeyari, mana
me'u'uvatü. ²⁴Hicü Pareseusixi

müpaü metenitahüave, Neuxei, titayaricuta müpaü meteyurie que mücatitauniva 'uxiþiya tucarisie. ²⁵Quesusi müpaü tinivarutahüave, Hasuacu xecate'ititerüvavave que mütiuyuri Raviri, heiyehüatü heuhacamütü, müme hamatüana memü'uvacaita meheuhacacucucacu. ²⁶'Iya Cacaüyari quita neutahani quepaucua 'Aviyatari mühiritüariecai mara'acate vahepaüsita. Pa Cacaüyari hüxie mamanari niuticuanu. Mara'acate xeicüa heiserie mepexeiya memiticuanicü mücü pa, hipatü heiserie mepüchexeiya. Müme hamatüana memü'uvacai tinivaruminita Raviri.

²⁷Müpaüta tinivarutahüave Quesusi, 'Uxiþiya tucari caniuti'usieni teüteri vahesie mieme. Teüteri que memüte'uveviya, 'uxiþiya tucarisie mieme xeicüa mepüca'utiveviya. ²⁸'Ayumieme Yuri Tevi que nemütiteva, 'uxiþiya tucari hepaüsitata necatini'aitani.

Tevi mümamavaquicai

(Mateu 12:9-14; Rucaxi 6:6-11)

3 Mericüsü tavari tuquita neutahani. Tevi mümamavaquicai muva nayecateitüni. ²Müme menihupiecaitüni, Capenayehüani 'uxiþiya tucarisie meteyücühüavetü, me'ixanetacutü. ³Hicü Quesusi müpaü tinitahüave tevi mümamavaquicai, Quenanucuquexi, hixüapa queneutaquexi. ⁴Müpaü tinivaruta'ivaviya Quesusi, 'Uxiþiya tucarisie tipitüarie 'aixüa mütiyurienicü, püpitiuarie nusu

'axa mütiyurienicü. Tipitüarie mütiyutavicueisitüanicü, püpitiuarie nusu mütiyumienicü. Mümesü cayuvatü meniumacaitüni.

⁵Hicü yuhaxüama varuxeiyaca, yuhiverietü memüsese'icaicü yu'iyarisie, müpaü tinitahüave tevi, 'Amama queneutasera. 'Iya nitasera, 'aixüa 'anetü nayani. ⁶Hicü Pareseusixi mevayecüneca, müme Herurexisie memüteviyacai vahamatü meniuyu'enieni hepaüsitana, que memüte'imieniquecai.

Teüteri que memüteyucuxeürie haracuna tesita

⁷Hicü Quesusi teyü'üquitüvametemama yunaitü haracunapai menecüne. Yümüiretü teüteri meniveiyacaitüni Carereyatari, Cureyatari, ⁸Qerusaremetari, 'Irumeyatari, Curutani 'anutaüyetari, Tiru 'aurie Siruni 'aurie quiecatari. Yuvaücvatü me'u'enanaca nai que mütiyurienecai, hesüana mecaniu'axüani. ⁹Hicü nivaruta'aitüani teyü'üquitüvamate hura memehanacü canuva hesiena mieme, capa me'isaipünacü, memüyümüirecaicü teüteri. ¹⁰Yümüireme nivananayexürüvacaitüni. 'Ayumieme yunaitü cuiniya memexeiycacai mesaipünetü hesüana meni'axecaitüni me'imayüanique. 'Ayumieme canuva niuta'aita. ¹¹Cacaüyarixi memüca'itiyatüca me'ixeiyaüti, hüxiena meniucaxürüvecaitüni, müpaü mete'uhivatü, 'Ecü Cacaüyari pecaninu'ayatüni. ¹²'Iya

heiseriemecü nivahüritüacaitüni
memüca'ihēcüatanicü que
müpaicütücai.

**Tamamata heimana yuhutame que
mütivaranuyexei nü'arisixi**

(Mateu 10:1-4; Rucaxi 6:12-16)

¹³Hicü neutiyune hürisie. Müme
müvaranuyexei nivaruta'inieni
hesiena memüteviyanicü.

Me'ayecüneca teüteri
vasata, hesiena meteniuvia.

¹⁴Tamamata heimana yuhutame
nivananuyeteüxüa. 'Arique
nivananü'axüaniquēcaitüni
memütēcuxatanicü, hamatüana
memu'uvanicü, ¹⁵heiserie
nivapitüaniquēcaitüni
memüvaranayexürüvanicü
tecuicuate,

memüvarayenü'axüanicüta
cacaüyarixi 'axa memü'anene.

¹⁶Simuni püxevitütücai,
Qesusi mitaterüvaxü Pecuru,

¹⁷hipatüta, Cacuvu Severeu
nu'aya, Vani Cacuvu 'ivaya,
Qesusi mütivarutaterüvaxü
Puhanerüquesi, taniuquicü
Türarücamete paine, ¹⁸'Atürexixi,
Piripe, Parüturume, Mateu, Tumaxi,
Cacuvu 'Aripeu nu'aya, Tareu,
Simuni mücananisitatücai, ¹⁹Cura
'Iscariütitanaca 'arique Qesusi
müyetua.

**Que mü'ane 'axa 'utaitü misevixima
'Iyari Mütiyupata**

(Mateu 12:22-32; Rucaxi 11:14-23; 12:10)

Hicü quita meneutahaxüani.

²⁰Tavari yuvaücavatü teüteri
me'u'axüacu müme mepüyutatexie
metecuanique. ²¹Hicü maremama
me'u'enanaca, meniu'axüani

memenuhanacü. Müpaü
meteniyücühüavecaitüni,
'Asipücatimate que mütiyuriene.

²²Mücü meta, hipatü 'inüaricü
memüte'üquitametetücai,
Querusaremesie memeyecü,
müpaü meniutiyuanecaitüni,
Peheresepuri pinü'ü. Cacaüyarixi
'axa memü'anene va'uquiyarisie
mütivayacü, 'ayumieme
püvarayenü'a cacaüyarixi,
meniutiyuanecaitünita. ²³Hicüsüari
yu'aurie varutacuevieca, 'üxasicü
müpaü tinivaruta'üquitüani,
Cauyumarie que tiyüve
mayuyenü'anicü yücümana.

²⁴Yaxeicüata, xeime cuieyarisie
quiecatari xüca hixüata meyusana,
xüca me'ayuca'unieca, mücü
vacuviyexunu pücaüveni
'emüreutevinicü. ²⁵Xeime
quie miemete hixüata
xüca meyusana, xüca
me'ayuca'unieca, mepücaüvaveni
'ememütheutevinicü.

²⁶Cauyumarie xüca
yuca'unarümenique, türücariyaya
hixüata xüca yusanaque,
'emüreutevinicü pücaüveniqueyu.
Pütaxüximeniqueyu püta.

²⁷Tevi pücaüve meutahanicü
mütürücaüye quita, piniteya
mütinavanicü, me xüca
ca'ihüanique mütürücaüye meri.
'Ihüame, pütinavani tita mütixuave
quitana.

²⁸Icü niuqui caniseüyeni que
nemütixecühüave, naime 'axa
memüteyurie teüteri, mepüyüvave
memütheuyehüvyarienenicü,
naime 'axa memutiyuane.

²⁹Masi que mü'ane 'axa 'utaitü
misevixima Cacaüyari 'Iyarieya

Mütiyupata, mücü hasuacu pücareuyehüviyarieni mücücü. Hesiena masi catiniuhüivani, yuheyemecü 'emuvecü tita 'axa mütiuyuri. ³⁰Ipaü niutayüni, müme müpaü memutiyanecaicü, Cacaüyari müca'itiya ninüca.

Quesusi 'ivamama varusieya

(*Mateu 12:46-50; Rucaxi 8:19-21*)

³¹Hicü varusieya 'ivamama yunaitü mecani'axüani. Tacua meti'utü metenitanü'airieni yu'aurie me'icuevietü. ³²Teüteri yumüiretü menayetecaitüni hamatüana. Müpaü metenitahüave, Neuxei, 'avarusi 'a'ivama mepümasiha'ivava tacuapaitü. ³³Mücü müpaü tinivarutahüave, Quehateri nevarusi ne'ivama. ³⁴Varanuxeiyatüyaca 'auriena mematecai, müpaü niutayüni, Camü nevarusi ne'ivama. ³⁵Que mü'ane yamütiyuriene que mütinaque Cacaüyari, mücü canine'ivatüni caninevarusitüni.

'Imüari 'ivivame 'üxasi hepaüsita que mütimasiücü

(*Mateu 13:1-9; Rucaxi 8:4-8*)

4 Mericüsü tavari haracuna tesita tiniuti'üquita. Hesüana meniycuxexürieni yuvaücavatü teüteri. 'Ayumieme canuvasio nacayerüni hapa yecaimesie. Yunaitü teüteri cuiepa püta meniti'ucaitüni ha tesita. ²Mana vaüca tiniva'üquitüacaitüni 'üxasi hepaüsita. Hicü ti'üquitatü müpaü tinivarutahüave, ³Xequene'enanaca. Camüsü, 'ivivame neyani. ⁴Mericüsü 'imüari 'ivienecacu, hipatü huyeta niucaxürieni.

Viquixi meniucaxürieni meniticuani. ⁵Hipatüta macutetexiyasio niucaxürieni, vaüca müca'acucuiyasio. Cuitüva niutineni, cuie 'emücasuicaicü. ⁶Hicü quepaucua tau mane nicuini, niutivani mücahananatücateicü. ⁷Hipatüta xuya 'imüariyarisata niucaxürieni. Xuya niutivere, heimana niuyecüne. 'Imüari cacaniutixuavere. ⁸Hipatüta cuie 'aixüa müracu'anesie niucaxürieni. 'Utinexüaca 'utivavereca, niutixuavere. Hipatü xei teviyari heimana tamamata nayani, hipatüta haica teviyari ratüa, hipatüta xei sienituyari ratüa. ⁹Müpaüta niutayüni, Xaütünetü mu'enaxü que'u'ena.

Titayari 'üxasi hepaüsita ticuxatatü müti'üquitacai

(*Mateu 13:10-17; Rucaxi 8:9-10*)

¹⁰Hicü yühücüate metitetü, müme 'auriena memütitecai, Tamamata Heimana Yuhutame vahamatü menita'ivaviya 'üxasi hepaüsita que müti'üquitacai. ¹¹Müpaü tinivarutahüave Quesusi, Xeme xecaniupitiarieni tita mütiuti'aviesiecai, xemütemaicacü que müti'ane Cacaüyari ti'aitametücacu. Hipatü tacua memütitei püta, naimecü 'üxasi hepaüsita xeicüa mecaniupitiarieni 'utüarica manuyünepaü, para memüca'ixeyiacü, sepa yemecü memütanenierenique, para 'asimemücatehetimanicü, sepa yemecü memü'enanacaque, ¹²capa ta'aurie me'axürienicü Cacaüyarisie meteviyaque, capa metehueyehüviyarienicü.

**Quesusi que mütihecüatacai
yü'üquisica ti'ivivame hepaüsita**

(Mateu 13:18-23; Rucaxi 8:11-15)

¹³Hicü müpaü tinivacühüaveni, Cari xeme 'icü 'üxasi hepaüsita xepüca'u'enana. Quetütüri xete'enanani naime 'üxasi hepaüsita. ¹⁴Ivivame ni'ivieneni niuqui. ¹⁵Hipatü huyeta miemete mecanihümetüni haque niuqui muca'iviya. Quepaucua memi'enie, cuitüva Cauyumarie ni'axeni. Niuqui netücüni vahesüa muca'iviya. ¹⁶Hipatüta yaxeicüa 'imüari mecanihümetüni macutetexiyasie memuca'iviya. Quepaucua niuqui memi'enie, yapaucua menitanaqui'erieni meyutemamavietü. ¹⁷Yücümana mepücahananatüca, masi 'emepücateheutere. Quepaucua memi'uximatüarie quepaucua memutaveiyarie 'icü niuqui hepaüsita, yapaucua meniucunuitüarieni. ¹⁸Hipatüri 'imüari menihümetüni xuya 'imüariyarisata memuca'iviya. Müme niuqui meniu'enieni, ¹⁹masi mepüyuhiveritüa tita hicü mütimieme meha'erivatü, tuminicü meyutemamavietü mepüteyu'irüviya, hipameta vaücavame menihive'erieca. Mücücü niuqui niupünariexüani naisata. Cacaniutixuavere. ²⁰Hipatü 'imüari mecanihümetüni cuie 'aixüa müracu'anesie memuca'iviya. Niuqui mecaniu'enieni, meniuyuvaüriya me'inaqui'erietü, mecaniutixuxuavereni. Hipatü xei teviyari heimana tamamata menacüne, hipatüta haica teviyari

menacüne, hipatüta xei sienituyari menacüne.

Tita müti'avie que mütihecüasieni

(Rucaxi 8:16-18)

²¹Hicü müpaüta tinivacuxaxatüvacaitüni, Cüxeme que racueiya puticü manunamienicü, 'utatüa mutiquecanicü nusu. Vapai püta caraqueca. ²²Tita müti'avie, masiücütü mayanicü xeciüa 'apuve. Tita müranucaname, mühecüasienicü xeciüa 'apuve. ²³Xaütünetü mu'enaxü que'u'ena. ²⁴Müpaüta tinivacuxaxatüvacaitüni, Xequeneyucuerivayurieca tita xemüte'enie hepaüsita. Que xemüteva'inüasirie hipame, yaxeicüa xepüte'inüasiyarieni. Hesiena payaxe, xeme xemü'enana xehesie mieme. ²⁵Que mü'ane tixaütü mürexeyia, tavari cuxi pütimiquieni. Que mü'ane tixaütü mücarexeyia, sepa que mütitita müreixeyia pütinavaiyarieni.

**'Üxasi 'imüari hepaüsita,
que mütiutineica**

²⁶Müpaüta tinivacuxaxatüvacaitüni, 'Ipaü catini'aneni Cacaüyari ti'aitametücacu. Camü tevi 'imüari niuta'ivieni cuiepa. ²⁷Niucahupuni nanucuquecani tucariçü tücaricü. 'Imüari niutineicani niutivavereni, mücü 'asicatimaicacu que mütimeica que mütiuvavere. ²⁸Cuie yuxaüta pitinenetüva cüsunuyari meri, 'arique müayeyari, 'arique tacari. ²⁹Ticuayu, 'ana türicu xicamete nivaranunü'amücü, 'isanari maye'acü.

'Üxasi musitasa 'imüariyari hepaüsita*(Mateu 13:31-32; Rucaxi 13:18-19)*

³⁰Hicü müpaü niutayüni, Que te'utiyaneni, titapaü ti'aneni Cacaüyari ti'aitametüacu. Que mü'ane 'üxasi hepaüsita tepihēcüatani. ³¹Musitasa 'imüariyari paü cani'aneni. Cui epa muca'liviva, xevitü 'imüari hepaüna 'anetü pücaxuave cui epa 'esipepetü. ³²'Uca'liviyaca caniutineicani. Tupiriya mutineica, xevitü hepaüna 'anetü pücaxuave 'epapatü. Mamateya neucunexüani 'etütütü. Taheima miemete viquixi mecaniyüvaveni memüyuti'ituatüanicü hesiena 'etüriyarisie.

Titayari Quesusi müti'üquitacai 'üxasi hepaüsita ticuxatatü*(Mateu 13:34-35)*

³³Vaüca 'üxasi hepaüsita ticuxatatü 'iyapaü 'aneneme tinivacuxaxatüvacaitüni niuqui, que memüteyüvavecai memi'enienicü. ³⁴'Üxasi hepaüsita caticuxatatü pücativacuxaxatüvacai. Teyü'üquitüvamete xEICÜa me'ayetetü yühüciate tinivarutahecüatüani naime.

Quesusi que mütinütüa 'eca vitari*(Mateu 8:23-27; Rucaxi 8:22-25)*

³⁵Hicü mücü tucarisie 'ucutaicarecu müpaü tinivarutahüave teyü'üquitüvamete, Hicümüsütari 'anutaiye tepanucüne. ³⁶Müme mevarucu'eirica teüteri mana memüti'ucai, meneivitüni ca'anatyi vecacu canuvasie

meyetetü. Hipatüta canuvate menecüne hamatüana. ³⁷Hicü yapaucua niucu'eca vaücava. Hamevari neucayeurivecaitüni canuvasie. Nitihüniyarümeccaitüni. ³⁸Quesusi canuva cüsapa nacateitüni, muritarisie 'utimu'utü, cusutü. Menenutahütüani müpaü mete'icühüavetü, Ti'üquitame 'acu, pecareu'acuerivayurie temeuyeveximecü. ³⁹Hicü 'anucuqueca nitatiene 'eca. Müpaü tinitahüave haracuna, Cayuvatü 'aixüa, quetineuhayeva. 'Eca neunuani, niucuharuanare yemecü. ⁴⁰Müpaü tinivarutahüave teyü'üquitüvamete, Titayari xetemama. Quepaütütü yuri xecate'erie. ⁴¹Müme masi cuini mieme meniutimamani. Müpaü metenyutahüave, Quepaicüri pühücü 'icü. 'Asita 'ecatütü haracunatütü meni'enieca que mütiva'aitüa.

Cacaüyarixi 'axa memü'anene que memüte'inücai Cataratanaca*(Mateu 8:28-34; Rucaxi 8:26-39)*

5 Mericüsü haracuna 'anutaiye meneta'axüani Cataratari vacuiepa. ²Canuvasie 'anatiyacu, yapaucua tevi cacaüyari müca'itiya minücai nenucunaque müquite vateuquiyapa 'ayeneca. ³Mücü tevi vateuquiyapa necateitüni. Teüteri menitexiecaitüni me'ihüanique tepüacü. ⁴Müixa nicuhüivacaitüni tepüacü yumamatesie yü'ücasie, peru yumamacü tepüa nanutequecaitüni, yü'ücasie mieme nanuyequesinacaitüni. Xevitü hepaüna pücatürücaüyecai mimaxiutacü. ⁵Tucaricü tücaricü

teuquiyapa nicuyeicacaitüni
 ya hürisie, cuhivanetü, tetecü
 yucuxitequetü. ⁶Hicü Quesusi
 'uxeiyaca teva 'uyeicame,
 hepana niutanausa. Hüxiena
 niutitunumaqueni ⁷carima
 'utahivatü, müpäü 'utaitü, Que
 peneti'uximatüani, Quesusi
 'acu Cacaüyari yunaime
 vaheima macave pemünu'aya.
 Nepümasivaviri yaneti'hüritüatü
 Cacaüyari, penücahürixüa 'axa
 nesi'uyurieni. Müpäü niutayüni
⁸Quesusi müpäü mütitahüavixücü,
 'Ecü cacaüyari pemüca'itiya,
 queneuxüna. ⁹Hicü müpäü
 tinita'ivaviya, Que petiteva. Mücü
 müpäü tinitahüave, Cuyaxi
 Xei Vaxayari netinitevaca,
 temütamüirecü. ¹⁰Vaücava
 vaüriyarica neyevaviriecaitüni
 Quesusi mücavaranuyenü'anicü
 mücü cuiepa. ¹¹Mericüsü
 yemuritüa tuixuri metenicuacaitüni
 yuvaücavatü. ¹²Cacaüyarixi
 vaüriyarica meneyevaviriecaitüni
 yamete'icühüavetü, Tuixuri
 vahesüa quetananunü'a
 temüvanünicü müme. ¹³Hicü
 Quesusi nivarupitüani. Cacaüyarixi
 memüca'itiyatüca me'ixünaca
 tevi menivarutiviya tuixuri,
 'esivatücacu huta miriyari
 meyupaümeme. Tuixuri yapaucua
 meniutanausa 'aita meneucayune.
 Hapa meneuxürieni, meniucuini
 haracunasie.

¹⁴Hicü tuixuri
 vahüvemete meniyuta'una.
 Yametenicuxatacaitüni quiecar
 'amüyevasie 'esimüyeyeusie. Teüteri
 menecüne mecunieretüvetü
 que mütiuyü. ¹⁵Quesusisüa

me'u'axüaca menixeiya tevi
 cacaüyarixi meminücai, Xei
 Vaxayari memiviyacai. Menixeiya
 mana 'acaime, heuquemarimacame,
 'aixüa re'iyarime. Meniutimamani.
¹⁶Hicü müme memunenierixü
 metenivacuxaxatüvacaitüni que
 mu'itüarie tevi, que mütiuyü tuixuri
 vahepaüsita. ¹⁷Teüteri menisütüani
 vaüriyarica me'ipitüatü vacuiepa
 müyemiecü.

¹⁸Hicü canuvacie cayerüximecacu
 Quesusi, 'iya tevi cacaüyarixi
 meminücai vaüriyarica canipitüani
 hamatüana muyeicanicü.

¹⁹Quesusiri püca'ipitüa. Müpäü
 püta tinitahüave, 'Aque
 quenemie 'amarema vahesüa.
 Yaquetinivaretaxatüa vaüca
 que mütiuyuri Ti'aitame 'ahesie
 mieme, que matiunenimayataxü.
²⁰Mücü neyani. Tamamata
 Quiecarite müracutevasie nisütüani
 ticuxatatü vaüca que mütiuyuri
 Quesusi hesiena mieme. Yunaitü
 menihüxiyacaitüni.

**Cairu nu'aya que müranayehüiya,
 'uca müticuyecai 'imayüacu Quesusi
 'ixuriqueiya**

(Mateu 9:18-26; Rucaxi 8:40-56)

²¹Mericüsü hutarieca 'anutaiye
 'anuyacu canuvacie, yuvaücavatü
 teüteri meniyucuxeürieni
 'auriena haracuna tesita 'uvecacu.
²²Mericüsü tuqui va'ü xevitü, Cairu
 titevatü, mana caninuani. Quesusi
 'uxeiyaca niutihüximaqueni hüxiena.
²³Vaüriyarica canipitüani müpäü
 'utaitü, Nenive pemüxime 'ucatütü.
 Quenemayüamie manayevenicü,
 'ayenieretü mayanicü. ²⁴Quesusi
 'ütümana neyani.

Mericusü meniveiyacaitüni teüteri yumüiretü me'isaipünatü. ²⁵Hicü 'uca 'aniuyeicacaitüni vasata tamamata heimana huta viyari müyuriecai ticuyetü xuriya 'uhanisitüatü. ²⁶Vaüca tini'uxitüariecaitüni yumüireme teyu'uhayemavamete vahesüa 'axetü. Tita mürexeiyacai nai tiniutixütüani tiyutuatü. Yutatexieca, cui niyüanecaitüni masi. ²⁷'U'enaca que müticuxaxasivacai Qesusi hepaüsita, 'utümana 'umietü teüteri vasata, Qesusi 'ixuriquieya niumayüani, ²⁸müpaü tiyücühüavetü, 'Ixuriquieya xüca ne'umayüani xeicüa, nenanayevemücü. ²⁹Mericusü yapaucua xuriya peunua maneicacai. Yuvaiyarisie müpaü tiniuyumani mücü cuiniya meunuacü. ³⁰Hicü Qesusi yu'iyarisie retimaica yütürücariyacü mi'axixücü xeime, yapaucua ta'aurie 'aveca teüteri vasata müpaü niutayüni, Quepai ne'ixuriqui pumayüa. ³¹Teyü'üquitüvemetemama müpaü metenitahüave, Cari pevaxeyatü teüteri naisata memasisaipünacacu, müya peraine, quepai pünesi'umayüa peraine. ³²'Iya nanieretüyani, que mü'ane miyuri xeiyaque. ³³'Uca 'uyüyüacatü maricacü, timaitü que mütiuyü yuhesie, hüxiena ninuani. Mana 'utihüximaqueca, naimetü tiniutahecüata que mütiuyü, que mütvaiyacü. ³⁴Hicü müpaü tinitahüave, Nenive, yuri pemütiuta'ericü pepanayeve. 'A'iyarisie

peca'uximatüarietü quenemie, 'aixüa pereu'erietü 'uxa'atüni varie yapecatiucacucuetü.

³⁵Hicü müpaü 'utainecacu cuxi, va'üsüa miemete meniu'axüani müpaü mete'icühüavetü, 'Aniveri pemü. Titayari peti'uximatüa cuxi ti'üquitame. ³⁶Qesusi varu'enieca müpaü mete'icühüaveme, müpaü tinitahüave va'ü, Pepücaheumaca, yuri quetine'erieca xeicüa. ³⁷Hicü teüteri pücarupitüa memenuveiyacü. Pecuru Cacuvu yu'livamacame Vanimame xeicüa nivarupitüani. ³⁸Hicü va'ü quie heta'aca meyuxamurietüveme nivaruxeiya me'utisuaname me'utihivame yumüireme. ³⁹Muva heutahaca müpaü tinivarutahüave, Titayari xeteyuxamurie xete'utisuaana. Nunusi pücamüqui. Pucusu xeicüa. ⁴⁰Müme mecaninanaimacaitüni. Hicü yunaimetü varayenü'aca, nunusi muyecasio nivareutavitüni cuesieya varusieya mümeta hamatüana memü'uvacai. ⁴¹Hicü mamayasie tiviereca, müpaü tinitahüave yuniuquicü, Tarita cumi, taniuquicü, 'Üimari 'acu, quenanucuquexi nematinahüaveni. ⁴²Yapaucua nanucuqueni nunusi, niuyeicacaitüni. Tamamata heimana huta viyari nexeyacaitüni. Cuitüva meniu'hüxiyani yemecü. ⁴³Qesusi heiseriemecü yatinarutahüave xevitü tüma mücuretimanicü que mütiuyü. Müpaüta tinivarutahüave, memüte'iminicü.

Nasareti quiecarisie que mütiuyeicacai Qesusi

(Mateu 13:53-58; Rucaxi 4:16-30)

6 Mericusü mana neyani, yuquiecar

ninuani. Teyü'üquitüvamete
 meniveiyacaitüni. ²Hicü 'uxipiya
 tucari 'aye'acu, tuquita nisutüani
 ti'üquitatü. Müme memi'eniecai
 meyumüiretü menihüxiyacaitüni
 müpäü me'utiyuatü, 'Icü meixeiya,
 haque pemieme. 'Icü que tiupitüarie
 mütimaivenicü. Que tiupitüarie
 'inüari mütürücavi mütiyuriencü.
³'Icü caticaripiniteru, Mariya
 münu'aya. Cacuvu Cuse Cura
 Simuni va'iva catihücü. 'Uva
 tahesüa mecetetitei 'ivamama
 'ucari. Hicü menitixani'erieni.
⁴Qesusi müpäü tinivarutahüave,
 Tixaxatame ve'eme cani'erivani
 naisarie, masi yuquiecarisie xeicüa
 yumarema vasata yuquita ve'eme
 püca'eriva. ⁵Mana püca'yüvecai
 xeime 'inüari mütürücaüye
 mütiyurienicü. Hipame tecuicucate
 xeicüa yuxexuime vahesie
 'utimeca nivanarayexürieni.
⁶Yuri memücate'eriecaicü,
 ni'iyarixiecaitäni. Hicü quiecarite
 'esimüyeyesie tini'üqitanecaitüni.

**Tamamata Heimana Yuhutame
 que mütivareutanü'axüa
 teyü'üquitüvamete**

(Mateu 10:5-15; Rucaxi 9:1-6)

⁷Mericiüsü Tamamata Heimana
 Yuhutame varutacuevieca yu'aurie,
 nivareutanü'axüani yuhutatame.
 Heiserie nivarupitüani cacaiyarixi
 memüca'itiyatüca vahepaüsita.
⁸Müpäü tinivaruta'aitüani,
 tixaütü memücate'upiximenicü
 huyeta, mumuxi xeicüa, 'inüa
 pücatixaü, cüsürita pücatixaü,
 tumini vivurasie yemaneme
 pücatixaü, ⁹memeu'ixüanicü
 cacai xeicüa, peru huta camixayari

memüca'anacatütücanicü
 tinivaruta'aitüani. ¹⁰Müpäüta
 tinivarutahüave, Haque
 xeme'axüani quita, muva
 xequeneyuhayevani 'asita
 quepaucua xemüyehuque.
¹¹Quiecarisie quiecatari xüca
 mecaxetanaquil'erieni, xüca
 mecayuvaüriyani memüxe'enenicü,
 mana xequenanyecüni, tumuanari
 xequeneucasixüa yucacaisie, müpäü
 xeteyurietü xemütetahecüatanicü
 vahesie que mürahüiva. 'Icü niuqui
 caniseüyeni que nemütixecühüave,
 Surumatari Cumuxatari cuini
 mieme mepücatatacuritüarieni
 müme vahepaü quepaucua
 'isücame müvatacuevieni,
 mücü quiecarisie quiecatari
 que memütetatacuritüarieni.
¹²Hicüsüari teyü'üquitüvamete
 meneutayeixüani, müpäü
 metecuxatatü, teüteri
 memütehayevacü 'axa
 memüteyuriecü. ¹³Yuvaücavame
 cacaiyarixi menivarayenü'axüani.
 Tecuicucate yuvaücavame
 haseiti mevarucavirivatü
 menivanarayexürivacaitüni.

Ti'üyame Vani que mütiumerie

(Mateu 14.1-12; Rucaxi 9. 7-9)

¹⁴Hicü Herurexi müti'aitametücai
 mana cuiepa niu'ena que mütiuyü.
 Naisarie tiniutamariva que
 mü'ane mühücütücai Qesusi.
 Müpäü meniutiyanecaitüni,
 Ti'üyame Vani caniyüaneneni.
 Nanucuquetüarieni 'umüca,
 'ayumieme mücü türücariya
 nicuyuitüvani. ¹⁵Hipatüta
 müpäü meniutiyanecatüni,
 'Eriyaxi canihücütüni, hipatüta,

tixaxatame caniyüaneni meripai miemetexi texaxatamete vahepaü 'anetü. ¹⁶Herurexi masi 'u'enaca müpaü niutayüni, Süricü Vani canihücütüni nemi'aitaxü mu'uya manutivitequienicü. Mücü nanucuquetüarieni, rainecai.

¹⁷Mücü Herurexi meripai nivarutanü'ani memiviyacü Vani. Casariyanata nenutahüani, müpaü mütinaquecaicü Heruriya. Müpaü tiniuyüni Herurexi mitivitücü yu'iva 'üyaya, Heruriya mütitevacai, Herurexi 'ivaya Piriipe titevacacu. ¹⁸Vani caviyarievētü cuxi müpaü tinicühüavecaitüni Herurexi, Pepücapitüarie pemevitücünicü 'a'iva 'üyaya.

¹⁹Heruriya ni'uxive'eriecaitüni. Niyutexienecaitüni 'imiemütü Vani. ²⁰Herurexi nimacarücaitüni Vani, 'imaitü tevi mühücütücaicü heiseriemecü yamüticamiecaicü, mupasiecaicü Cacaüyarisie mieme. Ni'üviyacaitüni. 'I'enietü 'asipücatimaicai que mütiyuriemücücai. Siepüre ninaquecaitüni mi'enienicü. ²¹Merücüsü tucari naye'ani Heruriya Vani ma'ivacü, quepaucua Herurexi 'ixüarari mutavevi matinuivaxü yutucarisie. Te'aitamete, cuyaxi teva'aitüvamete, Carereyatari va'uquiyarima nivaruta'inieni. ²²Heruriya nu'aya 'uca vatahaca, tiutineica, nivanaquecaitüni Herurexi mümeta hamatüana memütecucacai yunaitü. Cuiepa ti'aitame müpaü tinitahüave 'üimari, Tita mümatinaque queneneutavaviri, nemümasiminicü. ²³Niyühürütüani yarehüavetü, Tita pemünetitavavirieni

nepümasimini, sepa cuiepa nemütü'aita hixüata 'arücame pemünetiutavaviri. ²⁴Hicü mana neyani 'üimari. Müpaü tinitahüave yuvarusi, Tita netitavavirieni. Mücü müpaü tinita'eiya, Vani Ti'üyame mu'uya quenetavavirie. ²⁵Mexüiva heutahaca cuiepa ti'aitamesüa, nitavavirieni müpaü 'utaitü, 'Ipaü canetininaqueni ne, hicü cuitü pemünesimini Vani Ti'üyame mu'uya, pateyusie yecaimé. ²⁶Cuiepa ti'aitame cui niyuhiveriecaitüni. Muyühürütüacü, teüteri hamatüana memütecucacai vacü, 'ayumieme pücayuvaüriyacai mita'imaiyacü. ²⁷Cuiepa ti'aitame cuya niutanü'ani cuitü, 'ita'aitüaca Vani mu'uya mütuimiecü. ²⁸Mücü heyaca, mu'uya nanutiviteni casariyanata. Pateyusie yecaimé ni'atüani. 'Üimari niyetuirieni, 'üimarita yuvarusi niyetuirieni. ²⁹Hicü mete'utamariéca, Vani teyü'üquitüvametemama menecüne, caxariéya menecueni. Teuquiyapa meneiteni.

Teüteri que mütivarumi 'auxüme miriyari

(Mateu 14:13-21; Rucaxi 9:10-17; Vani 6:1-14)

³⁰Merücüsü nü'arisixi Quesusisüa meniycuxeürieni, que memüte'uyuri que memüte'üiquitacai mete'itaxatüanique. ³¹Iya müpaü tinivarutahüave, Cümüsü taxaüta tepuhu macumavesie, xequene'uxipieca 'esiva. Hipatü yuvaücatü meni'axecaitüni menecücacaitüni, 'ayumieme tucari mepücahücai ni memütecucanicü müme. ³²Hicü canuvásie menecüne

macumavesiepai yühücüate.
³³Yuvaücavatü menivaruxeiya memecü, menimaicaitüni Quesusi. Naime quiecarisie quiecatari yuvaücavatü yül'ucama menecüne me'unausaxüaximetü. Me'uhaitütüatü meneta'axüani müme meri. ³⁴Hicü 'anatiyeiximetü Quesusi, teüteri nivaruxeiya yumüireme. Nivarutinenimayata, muxasi yühüveme memücahexeiya vahepaü memü'anenecaicü. Mana nisütüani tiva'üquitüatü müremecü. ³⁵Hicüsüari ya'atevacacu tau, teyü'üquitüvametemama hesüana meniyucuxeürieni müpaü me'utiyaütü, 'Ena canacumaveni, yacanatevani tau. ³⁶Quenivareutanü'axüa 'aurava memütayeixüanicü quiecarite 'esimüyeyeusie 'emüyeyeusie, memütayutinanaïrienicü 'icuai. ³⁷Mücü masi müpaü tinivaruta'eïya, Xeme püta xequetenivarumicua. Müme müpaü metenitahüave, Tame tete'inanaiyu pa huta sienituyarisie 'arücame, tetevamini. ³⁸Mücü müpaü tinivarutahüave, Quepaümeme xepexeiya pa. Xequeneuxeiya. Yametetimaica, 'Auxüme payari, huta quesüteyarita, metenitahüave. ³⁹Hicü nivaruta'aitüani yunaime, memücuyaxixüanicü 'üxa macuyürasie yayupapaümetü. ⁴⁰Mana menicuyaxixüani, xei sienituyari ya huta teviyari heimana tamamata yameyupapaümetü. ⁴¹Hicü 'auxüme payari 'anu'üca, huta quesüteyari meta, yuheima heutiniereca, pamüpariyusi 'ipitüaca Cacaüyari, pa niutitara. Nivaru'üitüani

teyü'üquitüvamete memüvaminicü. Huta quesüteyari niutimura yunaime vahesie mieme. ⁴²Yunaitü mete'ucuaca meniutihuxani. ⁴³Hicü menicuxeürieni pa yuhayevameyari tamamata heimana huta quirivayari hüpüneme, quesüteyarita 'üarime yuhayevame. ⁴⁴Müme memüte'ucuai 'uquisi xeicüa 'auxüme miriyari mecaniyupaümecaitüni.

Quesusi ha heima que mütiyueicacai

(Mateu 14:22-27; Vani 6:16-21)

⁴⁵Hicü nivarutamexüitüani teyü'üquitüvamete memacayaxecü canuvasie, memenuyehaitüiyacü Vesairapai haracuna 'anutaiye, mexi varateütüvacai teüteri. ⁴⁶Vareutanü'axüaca, hürisie neutiyune yutanenevienique. ⁴⁷Hicü 'ucutaicairecu, canuva haracuna hixüapa niuyemiecaitüni. Quesusi cuiepa püta niyueicacaitüni yuxaütame. ⁴⁸Mana me'uximatüaricame nivaruxeiya me'ivequeme, vahepa maye'ecacaicü. Hicü 'esivatücacu tuxacüta, Quesusi vahepa canamiecaitüni haracuna heima 'umietü. Niuyeyaniquecaitüni. ⁴⁹Müme me'ixeyaca haracuna heima 'umiecame, müqui me'erietü, meniutihiva. ⁵⁰Yunaitü menixeiya, meniyumuïnacaitüni. Mücü cuitü nivarutahüave. Müpaü niutayüni, Yu'iyari xequeneucayasa, ne nepüyüane. Xepücaheumamaca. ⁵¹Hicü vahesüa ye'acu, canuvasie 'acayerücu, 'eca neunuani. Müme cuini mieme menihüxiyacaitüni meni'iyarixiecaitüni. ⁵²Pa hepaüsita que mütiyüü

'asimepücatehetimaivavecai, masi
yu'iyarisie meniupupurucaitüni.

**Quesusi que mütivaranayexürüvacaï
Quenesareti cuieyarisie**

(Mateu 14:34-36)

⁵³Hicü 'anutaïye
me'anucüneca Quenesareti
cuieyarisie meneta'axüani.
Mana menecuvieni canuva.
⁵⁴Canuvasio me'anaticüneca,
yapaucua meneitimani quiecatari.
⁵⁵Naisarie miemete vahesüa
meniutanausaxüani. Menisutüani
tecuicucate meva'atüvatü 'itarisie
me'aheime haque meme'enana
quename mana nua. ⁵⁶Naisarie
que müticuyeicacai, quiecarite
'esimüyeyeusie, 'emüyeyeusie, yeuta,
tecuicucate menicutuarivacaitüni
quiecarï hixüapa, väüriyarica
me'ipitüatü 'ixuriquieya xeicüa
memümayüanicü. Yunaitü
memicumaïvacaï menanayexürüve
caitüni.

Tita ca'itiyacame meyeitüa tevi

(Mateu 15:1-20)

7 Mericüsü 'auriena
meniyucuxeürieni
Pareseusixi, hipatüta 'inüaricü
memüte'üquitametetücai
Querusareme memeyecü.
²Menivaruxeiya
teyü'üquitüvametemama
hipame metecuacame vamama
ca'itiyacacu mecamaimatücaitü
Huriyusixi vayeiyari que müti'ane.
Meniniuquixiecaitüni müme.
³Pareseusixi, hipatüta Huriyusixi
teüteriyari yunaitü, xüca cuini
mieme meca'utimaimani, tixaü
mepücatecuaca, yutusima

vayeiyarisie yametecahütü.

⁴Quiecarï hixüapa me'ayecücatü
xüca mecayüvenani hacü,
mepücatecuaca. Väücava cuxi
müireme yeiyari canixuaveni
yamemütecahu, tecüxite xarite
casute que memüte'itie. ⁵Hicü
Pareseusixi te'üquitameteta müpaü
metenita'ivaviya, Titayari yutusima
vayeiyarisie yamecatecahu 'ahesüa
miemete teyü'üquitüvamete. Mesü
vamama ca'itiyacacu mepütecu'a.
⁶Mücü müpaü tinivaruta'eiya, Cari
Quisariyaxi 'aixüa painecaï meripai,
xexatatü xeme, 'aixüa yuhesie 'axa
mü'ane xemü'avietacü. Müpaü
catina'luca,

'Icü teüteri yutetacü ve'eme
mepünesixata,

Que memüte'u'iyari püta teva
mepu'uva.

⁷Xüanacüa xeicüa
menenayexeiyani

Tita memüte'üqिता, teüteri
va'aisica mühücücü xeicüa.

⁸Tita müti'aitacai Cacaüyari
xete'uhayevaca, teüteri vayeiyarisie
xeteniviyanï, tecüxite harevemete
que xemütehaxina, tavari hepaüna
müireme que xemüteyurie.

⁹Müpaüta tinivarutahüave, Visi
xepüteyurie xeme, xe'ihayevaca
tita Cacaüyari müti'aitacai
yaxemütecahunicü yuyeiyarisie.

¹⁰Muisexi müpaü naineni,
Quetivareuyehüvirieca
'a'uquiyari 'avarusi. Tavari müpaü
canaineni, Que mü'ane 'axa
mutaineni yu'uquiyari yuvarusi
hepaüsita, que'umierieni xei
mieme. ¹¹Xemesü püta müpaü
xeniutiyuaneni, Tevi xüca
müpaü ticühüaveni yu'uquiyari

yuvarusi, nepini naime cūmana
 pemūpareviyaniqueyu, mūcū
 Curuvani canihūcūtūni, taniuquicū,
 nepimini Cacaūyari, que maine,
¹²mūcūcū xepūca'ipitūaca
 'uxa'atūni varie 'asimūtiyurienenicū
 yu'uquiyari yuvarusi vahesie
 mieme. ¹³Xecaneyeitūani tita
 Cacaūyari mūtiutayū, yaxetecahutū
 yuyeyarisie, que xemūtevaretuiri
 yunivema. Vaūcavamecū
 xepūteyurie 'icūpaū.

¹⁴Tavari yu'aurie varutacuevieca
 teūteri, mūpaū tinivarutahūave,
 Xequenene'enieca yunaitū,
 xequetenemaivaveni. ¹⁵Tevi
 'aurie tixaūtū pūcatixuave
 hesiena heutahame mūyūveni
 ca'itiyacame meyeitūanicū. Tita
 taūtana mūratineica, mūcū pūta
 canihūcūtūni tita ca'itiyacame
 mūreyeitūva tevi. ¹⁶Xaūtū netū
 mu'enaxū que'u'ena.

¹⁷Hicū teūteri varucu'eiriecu,
 quita heutahacu,
 teyū'ūquitūvametemama
 menita'ivaviya 'ūxasi hepaūsita
 que mūti'ūquitacai. ¹⁸Mūcū mūpaū
 tinivarutahūave, Cari xemeta
 'asixepūcatemaivave vahepaū.
 Xeme mūpaū xecatehetimaive,
 naitū tevi 'aurie mūtixuave
 hesiena heutahame pūcayūveni
 ca'itiyacame meyeitūanicū
¹⁹'iyarieyasie mūcaheutahaquecū.
 Huriepana pūta neutahaqueni,
 nihūani. Mūpaū 'utaitū, naime
 'icuai 'itiyacame nixatacaitūni.
²⁰Tita tevi taūta mūratineica,
 mūcū pūta canihūcūtūni tita
 ca'itiyacame meyeitūa. ²¹Teūteri
 va'iyarisie catinimiemetūni 'axa
 que memūteyūcūhūave, que

memūtevacumaūva que mū'ane
 mūcayū'ūya mūcayūcūna,
²²que memūtenavaya, que
 memūteyumemiva, que
 memūte'icumaūva xeime
 'ūyaya, que memūte'ihive'erie
 tita mūcativapini, 'axa que
 memūte'u'iyari, que memūte'irūma,
 que memūteyucahive'erie
 merucuyatūvetū, que
 memūteyucuasiri, que
 memūteyusevixima
 'axa me'utiyaūtū, que
 memūteyucatave'erie yacū xeicūa
 que memūteyūcūhūave. ²³Mūcū
 naitū 'axa que memūteyurie,
 vataūta catinimiemetūni. Mūcū
 ca'itiyacame caneyeitūvani tevi.

Yuri que mūti'eriecai 'uca Sirupenisiatanaca

(Mateu 15:21-28)

²⁴Hicū mana heyaca, Tiru
 cuieyarisie ninuani, Siruni
 cuieyarisie. Quita heta'acu,
 pūca'inaquecai Quesusi xevitū
 mūtimariecacū, peru pūcayūvecai
 mana mūyuhayevacū camarivatū.
²⁵Mericūsū, 'uca niu'ena
 hepaūsitana. Cacaūyari mūca'itiya
 ninūcaitūni 'iya nu'aya 'ucatūme.
 'Uca cuitū hesiāna nuaca, hūxiāna
 niutihūximaqueni. ²⁶Cūriyecusixi
 vaniūqui caniniūquieyatūcaitūni,
 Sirupenisiasie ninuivametūcaitūni.
 Vaūriyarica nipitūcaitūni
 meyenū'anicū cacayari 'axa
 mū'ane, mixūnacū niveya.
²⁷Quesusi mūpaū tinitahūave,
 Neuyeveca meri tūri
 memūtihūxanicū. 'Aixūa pūca'ane
 tūri vapa mūvanavairienicū,
 sinurixi mūvaminicū. ²⁸Mūcū

müpaü tinita'eiya, Xasunicü peputaine 'uqui, peru 'asita sinurixi mepiticua'a türi vapa mexatüa mücavivive temüxiqiyari. ²⁹Quesusi müpaü tinitahüave, 'Aixüa pemutayücü, quenemie. Camü cacaiyari 'axa mü'ane 'ari nixüna 'anive. ³⁰Hicü yuquie heta'aca canitaxeiya yunive 'utasie cacaimé, cacaiyari 'axa mü'ane 'ixünacu.

Quesusi que mürenayahüa tevi mücaheu'encai münenuriecai

³¹Hicü Tiru cuieyarisie heyeyaca Siruni cuieyarisie niuyeyune. Tamamata Quiecarite müracutevasie 'uyeyaca, Carereya haracunayarise neta'ani. ³²Mana meni'atüirieni tevi mücaheu'encai münenuriecai. Vaüriyarica menipitüani hesiena mutimenicü. ³³Yateva heivitüca hücüame teüteri memüca'anu'uva, nacatana neica'uitüani yu'itüvame. 'Uta'aüsicavieca nimayüani nenieya. ³⁴Yuheima heutiniereca na'aivani Quesusi. Yuniuquicü müpaü tinitahüave tevi, Hepata, taniuquicü quevatiepietücani paine. ³⁵Yapaucua nacateya nivatuepiexüani nenieya niuxünarieni, heiseriemecü 'utaniutü nayani. ³⁶Hicüsüari nivaruhürütüani xeime memücatehecuxaxatüvanicü, peru que mütiवारuhürütüa, müme masi yemecü metenicuxatacütüni naisarie. ³⁷Vaicavamecü menihüxiyacütüni teüteri yame'utiyuatü, Naime 'aixüa catiniuyurieni. Müme memücaheu'encacai

meheu'enanacame nivarayeitüvani, müme memücaniuvavecai meniuvaveme nivarayeitüvani.

Teüteri que mütiवारuni nauca miriyari

(Mateu 15:32-39)

8 Mericüsü 'anapaitütü tavari yumüiretü teüteri meyucuxeüriecu, 'icuai mecahexeiyacacu, teyü'üquitüvamete nivarutacuevieni yu'aurie. Müpaü tinivarutahüave, ²Ne teüteri nepüvanenimaya. Haica tucari mepuyuri nehamatü. 'Icuai mepücahexeiya. ³Meyehacacuitüveme xüca nevareutanü'axüani vaquie, huyeta mepe'amüxüani, hipatü tevapai mecaniquiecataritüni. ⁴Teyü'üquitüvametemama müpaü metenita'eiya, Haque mieme peyüve pa mütiवारuminicü 'ime 'ena macumavesie. ⁵Mücü müpaü tinivaruta'ivaviya, Quepaümeme xepexeiya pa. 'Atahutame, meniutiyuani. ⁶Hicü nivaruta'aitüani teüteri cuiepa memücuyaxecü. 'Atahuta payari 'uti'üca, pamüpariyusi 'ipitüaca Cacaüyari, nititara. Teyü'üquitüvamete nivaru'ütüani memüvaminicü. Müme mecanivarumini teüteri. ⁷Yapaümeme quesüte menivarexeiyacaitüni 'esimemüpepe. Pamüpariyusi 'ipitüaca Cacaüyari, tiniuta'aita quesüte memümiqüenicüta. ⁸Mete'ucuaca meniutihuxani. Yuhayevameyari tarimeyari meniucuxeürieni teyü'üquitüvamete, 'atahuta quirivayari nayani.

⁹Eсиватүcacu nauca miriyari mecaniyupaümeccaitüni teüteri. Hicü nivareutanü'axüani.

¹⁰Teyü'üquitüvamete vahamatü yunaitü canuvasio menacayaxe, Rarümanuta müracutevasie menecüne.

**'Inüari que memüte'itavaviri
Pareseusixi**

(Mateu 16:1-4; Rucaxi 12:54-56)

¹¹Hicü Pareseusixi meniu'axüani. Menisütüani niuqui mexüatüatü hamatüana, me'livavirietü 'inüari memüxeiyacü muyuavisie mieme mupitüarie, memi'inüatanicü.

¹²Mücü yu'iyarisie ha'aivatü müpäü niutayüni, Titayari 'inüari metevava hicü miemetexi. Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, yemecü 'inüari mepücapitüarieni hicü miemetexi. ¹³Varucu'eirieca hutarieca nacayerüni canuvasio, 'anutaüyepai neyani.

**Tiyucuxanariyame Pareseusixi
vahesüa mümieme**

(Mateu 16:5-12)

¹⁴Mericüsü teyü'üquitüvamete metenatümaiya pa mema'üniquecai. Xeime hücüa mepexeyacai pa canuvasio. ¹⁵Hicü müpäü tinivaruta'limaiya, Yumarima 'aixüa xequeneyucuerivayurieca tiyucuxanariyame hepaüsita Pareseusixi vahesüa mümieme, Herurexisüa mümieme. ¹⁶Müme müpäü meteniyutahüave, Pa temücaheye'üicü müya naineni. ¹⁷Quesusi tiutimaica que memüteyücühüavecai müpäü tinivarutahüave, Titayari niuqui

xetexüatüa pa xemücahexeiyacü. Xecate'enana, xecatemaivave cuxi. Xe'iyari cuxi tisesel'i.

¹⁸Xe'uhüxitü xecateheuneniere, xe'unacatü xecateheu'enana, tixaü xecateha'eriva. ¹⁹Auxüme payari ne'utitaracu 'auxüme miriyari vahesie mieme, quepäüme quirivayari hüpüneme xepucuxeürie muyuhayevaxü. Müme müpäü meniutiyuani, Tamamata heimana hutame. ²⁰Mücü tivarahüave, 'Atahuta payari nauca miriyari vahesie mieme ne'utitaracu, quepäüme quirivayari xepucuxeürie muyuhayevaxü. Müme meniutiyuani, 'Atahutame. ²¹Müpäü tinivarutahüave, Queri xecatemaivave cuxi.

**Macüpecai que müranayehüiya
Vesairasie**

²²Hicü mecaneta'axüani Vesairapai. Teüteri meni'atüirieni 'uqui macüpecai, vaüriyarica me'ipitüatü mimayüanicü. ²³Hicü macüpecai mamayasie tiviereca, quiecaris tesitapai neihana. He'aüsicamaxüaca hüxitana, hesiena 'utimeca, müpäü tinita'ivaviya, Tixaü pecatixeiya. ²⁴Hicü 'anutanierica müpäü niutayüni, Teüteri cüyexi nepüvaxeiya yaxecüa me'ananeme, peru teüteri meneu'uvani. ²⁵Hicü hutarieca hüxitana niutimeni. Tevi nanutanieri, heunieretü nayani. Naime tiniuxeiya que mütvayacü. ²⁶Hicü Quesusi nitanü'ani quiena müpäü titahüaveca, Quiecarisie pepücaheumieni, xeime pepücaraxaxatüvani.

Pecuru que mütiyutahecüataxü*(Mateu 16:13-20; Rucaxi 9:18-21)***27** Hicü Qesusi

teyü'üquitüvamete vahamatü
yunaitü menecüne. Quiecarite
'esimüyeyeusie meniu'uvacaitüni
Sesareya Piripu 'aurie.

Mana huyeta me'uyehutü,
müpaü tinivaruta'livaviya
teyü'üquitüvamete, Teüteri que
me'utiyuane que nemüpaicü ne.

28 Mümeri müpaü metenita'eiya,
Hipatü müpaü meniutiyuane, Vani
Ti'üiyame pemühücücü, hipatüta
'Eriyaxi pemühücücü, hipatüta
texaxatamete pemüxevitü. **29** Hicü
müpaü tinivaruta'livaviya, Xemeté
que xe'utiyuane que nepüpaicü.

Pecuru müpaü tinita'eiya, Que
mü'ane heiserie mupitüarie
Cürisitütütü, 'ecü pecanihücütüni.

30 Hicü nivaruhürütüani
'asimemücatehehüavenicü xeime
hepaüsitana.

**Qesusi que mütihecüatacai que
mütimierieniquecai***(Mateu 16:21-28; Rucaxi 9:22-27)***31** Hicüsüari nisütüani

tiva'üquitüatü, müpaü 'utaitü,
Neuveyeca cuxi ne Yuri Tevi que
nemütiteva vaüca nemüticuinecü.

Ta'uquiyarima, mara'acate
memühürütüarie, mümeta
'inüaricü memüte'üquitamete
mecanenitixani'erieconi.

Necanimieriemücü,
necananutanierimücü hairieca
tucarisie. **32** Icü niuquieya
canihecüacaitüni que mutayü.

Hicü Pecuru yateva heivitüca
nisütüani 'icu'imaiyatü. **33** Qesusi

ta'aurie 'aveca, hipame varuxeiyaca
teyü'üquitüvamete, nicu'imaiyani
Pecuru müpaü 'utaitü, Xaüsie
queneuye'a Cauyumarie Nehüxie
pepüca'aveni. 'Ecü Cacaüyaripaü
pepücare'iyari, teüteri vahepaü
xeicüa pepüre'iyari.

34 Hicü yu'aurie varutacuevieca
teüteri, teyü'üquitüvamete
vahamame müpaü tinivarutahüave,
Tevi xüca yuvaüriyani nehamatü
muyeicanicü, queyuxani'erieca,
queyuvaüriyani sepa
curuxisie mümierieni, nehiesie
quetiviyani. **35** Que mü'ane
müyutavicueisitüamücü
caniyutatümaiymücü. Que mü'ane
müyutatümaiya nehiesie mieme,
niuqui 'aixüa manuyünesie mieme,
mücü niyutavicueisitüamücü
yemecü. **36** Tevi nai cuiepa
mütixuave xüca ra'ivanique, tita
ra'ivaqueyu xüca yutatümaiyanique.

37 Tevi titacü tiyutuani yutucari
mücanavaiyarienicü. **38** Hicü
miemetexi hipame va'üitama
memüvacumaüva 'axa
memütëyuruva vasata 'uyeicatü,
que mü'ane münesiteviya miteviya
neniuqui, neta Yuri Tevi que
nemütiteva necaniteviyacamücü
'iya quepaucua nemunuan
ne'uquiyaripaü nemarivetü,
netupirisixima memüpasie
Cacaüyarisie mieme vahamatü.

9 Hicü müpaü tinivarutahüave,
Niuqui caniseüyeni que
nemütixecühüave, hipatü 'uva
memu'uva mepücacuini mexi
mecanenierivave que mütiyüni
quepaucua Cacaüyari munuan
türücaüyemecü ti'aitatü. 'Arique
mücaque mecanicuicüni.

Quesusi yücü 'anetü que müratüa*(Mateu 17:1-13; Rucaxi 9:28-36)*

²Hicü 'ataxeime tucari
 'anucayacu Quesusi nivarevitüni
 Pecuru Cacuvu Vani yemuri
 'amanutitevisie yuhücüame.
 Mana yücü 'anetü nayeitüarieni
 vahüxie. ³Quemarieya xavatütü
 nayani, cui tuxatü 'üvipaü. Cuipepa
 mütama turiyame müya 'aneneme
 püca'yüve mitiyeitüani. ⁴Mana
 'Eriyaxi Muiseximatü memasiücütü
 menacüne, Quesusimatü
 metenicuxatacaitüni. ⁵Hicü
 Pecuru müpaü tinitahüave Quesusi,
 Ti'üquitame 'acu, 'aixüa cani'aneni
 'uva temu'uvacü. Camüsü xamaru
 tepütivevieni haicame, 'ahesie
 mieme xeime, Muisexisie mieme
 xeime, 'Eriyaxisie mieme xeime.
⁶Pecuru 'asipücatimaicai que
 mütayüniquecai, teyü'üquitüvamete
 cui memeumamacaicü. 'Ayumieme
 müpaü putayü. ⁷Hicü haivitüri
 nuaca nivaru'etüriviya. Xevitü
 niutaniuni haivitürisie ya'utaitü,
 'Icü caninenivetüni neninaqui'erieca,
 xequene'enieca. ⁸Yapaucua
 mehanieretücüneca naisarie, xeime
 mepüca'uxei yu'aurie 'uveme,
 Quesusi xeicüa meniuxeiya.
⁹Hicü yemurisie
 me'acanexüaximecacu,
 Quesusi nivaruta'aitüani
 'asimemücatehehüavenicü xeime
 tita memüte'uxei, mexi Yuri Tevi
 müquite vasata ca'anucuquevecai
 cuxi, 'ariqueque xeicüa. ¹⁰Que
 mainecai yamecatenichaucaitüni,
 peru yusata niuqui
 menixüatüacaitüni tita mütixatacai,
 manucuqueni müquite vasata

que mainecai. ¹¹Hicü müpaü
 metenita'ivaviya, Müme 'inüaricü
 memüte'üquitamete, titayari
 müpaü mete'utiyuane quename
 heuyevese 'Eriyaxi meri munuani.
¹²Mücü müpaü tinivaruta'eiya,
 Neuyeveca 'Eriyaxi meri munuani
 'aixüa miyurieni naime. Masi que
 re'uxa Yuri Tevi hepaüsita, que
 müreuyevese vaüca müticuinecü
 müxani'erivanicü. ¹³Masi ne
 müpaü netinixecühüaveni, 'Eriyaxi
 caninuaniri. Yamepiyuri que
 mütivanaquecai, müpaü que
 müre'uxa hepaüsitana.

**Quesusi que mürenayahüa temaicü,
 cacaiyari 'axa mü'ane 'iviyacacu***(Mateu 17:14-21; Rucaxi 9:37-43)*

¹⁴Hicü mevaranucu'axirümeccacu
 hipame teyü'üquitüvamete,
 yumüireme teüteri menivaruxeiya
 teyü'üquitüvamete va'aurie, mümeta
 'inüaricü memüte'üquitametetücai
 menivaruxeiya niuqui
 mexüatüacame vahamame.
¹⁵Hicü teüteri me'ixeiya
 Quesusi, meniuhüxiyani,
 hepana meniutanausaxüani
 menitavaürütüani. ¹⁶Mücü müpaü
 tinivaruta'ivaviya müme 'inüaricü
 memüte'üquitametetücai, Titacü
 niuqui xetexüatüa vahamatü. ¹⁷Tevi
 xevitü müpaü tinita'eiya, Neuxei
 ti'üquitame, nenive 'uquitüme
 nepümasi'atüiri, cacaiyari 'axa
 mü'ane minü'ücü ca'itaunietü
 mütaniunicü. ¹⁸Sepa haque
 meita'axiya peiyehüpa, caaimuxari
 püvayeneica, yutametecü
 pütütaqueve putanaranare.
 Ne nenivarutavavirieni
 teyü'üquitüvamete 'ahesüa

miemete memenayehüanicü, peru mepüyutatexie. ¹⁹Mücü müpaü tinivaruta'eiya, Cari hicü miemete yuri xepücate'erie. Quepaümexa peuyevese xehamatü nemucani. Quepaümexa nepüxenevieca. Xequenavitüqui. ²⁰Hicüsüari meni'atüirieni. Mücü cacäyari 'ixeyaca Quesusi, yapaucua nitanüni temaicü. Cuiepa 'ucaveca 'iya, nicurupenecaitüni, cuaimuxari 'anativietü. ²¹Quesusi müpaü tinita'ivaviya quemasieya, Quepaümexa pi'axiia. Mücü müpaü niutayüni, Nunusiyaripai. ²²Müixa taipa hapa neihüpani 'imienique. 'Ecü xüca peyüveni 'asipemütüyurieni, quetanenenimayaca quetaneparevieca. ²³Quesusi müpaü tinitahüave, Titasü peraine, xüca neyüveni pemaine. Que mü'ane yuri müti'erie naimecü püyüve. ²⁴Hicü temaicü quemasieya müpaü tiniuhiva, Yuri nepüti'erie 'acu, queneneuparevi yuri xüca necati'erieca. ²⁵Quesusi yumüireme varuxeyaca me'anausaxüaximeme hepana meyucuxeürienique, nitatieni cacäyari 'axa mü'ane müpaü ticühüavetü, Neuxei 'ecü cacäyari pemüca'litaunie mütanianicü mü'enanicü, ne nematini'aitüaca pemixünacü, tavari pemüca'iviyanicü. ²⁶Iya cacäyari 'utahivaca 'itacasetü carima, nixüna. Müquipaü 'anetü nayani temaicü. 'Ayumieme 'esivatücacu yunaitü müpaü meniutiyuani, Caniumüniri. ²⁷Perusü Quesusi temaicü mamaya 'uviyaca nenucuhana. 'Iya nanucuqueni. ²⁸Hicü quita heutahacu, teyü'üquitüvemetemama müpaü

menita'ivaviya yuhüciate me'ayetetü, Titayari tetetatatexie tame temayenü'anicü. ²⁹Mücü müpaü tinivarutahüave, Yunenevietü yuhaquietü xeicüa caniyüveni meyenü'anicü 'ipaü 'aneneme.

Quesusi tavari que mutayü que mütimierieniquecai

(Mateu 17:22-23; Rucaxi 9:43-45)

³⁰Hicü mana menecüne. Carereya cuieyarisie meniuyecüne. Püca'inaquecai xevitü mütitamarienicü. ³¹Teyü'üquitüvemetetü tiniva'üquitüacaitüni. Müpaü tinivarutahüave, Ne Yuri Tevi nehücütütü nepüyetüiya teüteri vamamasie. Menenimiecuni. Nemierieme, hairieca tucari 'anucayayu nenanucuquemüci. ³²Müme 'icü niuqui mepücahetimaivavecai. Menimamacaitüni me'ita'ivaviyaque.

Que mü'ane masi müve'eme

(Mateu 18:1-5; Rucaxi 9:46-48)

³³Mericüsü Caperünaume meneta'axüani. Quita meheutahaxüacu müpaü tinivaruta'ivaviya, Titacü niuqui xetexüatüacai huyeta. ³⁴Müme cayuvatü xeicüa meniumacaitüni, niuqui memüxüatüacaicü huyeta que mü'ane müme masi müve'emetücaicü. ³⁵Hicü 'ayerüca, Tamamata Heimana Yuhutame varutacuevieca yu'aurie, müpaü tinivacühüaveni, Xevitü xüca ve'eme 'ayeimücüni, neuyeveca yunaime vaparevivame

mayuyetitüanicü 'imatüreme
mayuyetitüanicü. ³⁶Hicü nunusi
'ahanaca vahixüapa nitaqueni.
'Itituca müpaü tinivarutahüave,
³⁷Que mü'ane xeime
mütanaqui'erieni 'ipaü me'aneneme
türi nehesüa mümiemecü, mücü
canenitanaqui'erimücü ne. Que
mü'ane münesitanaqui'erieni ne
xeicüa pücanesitanaqui'erieni,
masi que mü'ane münesihyenü'a
canitanaqui'erimücüta.

**Que mü'ane mücatasi'aye'uni, mücü
tahesie tiniviyani**

(Rucaxi 9:49-50; Mateu 10:42)

³⁸Vani müpaü tinitahüave,
Ti'üquitame, xeime tahesie
mücativiya tecaniuxeiya
varayenü'avame cacaiyarixi
'axa memü'anene, 'ahesüa
niu miemetütü. Mücü tahesie
mücativiyacü, 'ayumieme tepinena.
³⁹Quesusi müpaü niutayüni,
Xepüca'inenaca. Tevi xüca
türücaüyemecü 'inüari tiyurieneni,
müpaü 'utaitü quename nehesüa
mieme, quetiyüveni cuitüva
nehapaüsita 'axa mutaineni. ⁴⁰Que
mü'ane mücatasi'aye'uni, tahesie
catiniviyani. ⁴¹Que mü'ane
xei tecüxiyari müxeharütiani
Cürisitusüa miemete xemühümeccü,
yemecü peixeyani tita müra'ivaxü.

Titacü mütitiquetamüre

(Mateu 18:6-9; Rucaxi 17:1-2)

⁴²Que mü'ane mitiquetamüra
xeime 'icü türi yuri memüte'erie,
masi 'aixüa püyüniqeyu mata
mahete xüca 'ecatütüanique
cüpieyasie, haramarasie xüca
heucahüiyanique meripai.

⁴³'Amama xüca masihecähüpani,
quenavitequi. Masi 'aixüa
püyüniqeyu pemamapurütü xüca
peheutahanique tucari maxuavesie,
hutame pe'ucamamatü xasi
taiyariyarisie pemücaheutahanicü
mücatüvesie. ⁴⁴Mana cuisü
müvacüme pücamüni tai
pücatüveni. ⁴⁵'A'üca xüca
masihecähüpani, quenavitequi.
Masi 'aixüa püyüniqeyu xüca
pe'ücapurütü peheutahanique
tucari maxuavesie, hutame
pe'uca'ücatü xasi taiyariyarisie
pemücahüiyanicü mücatüvesie.
⁴⁶Mana cuisü müvacüme pücamüni
tai pücatüveni. ⁴⁷'Ahüxi xüca
masihecähüpani, quenivatitu'i.
Masi 'aixüa püyüniqeyu xüca
peheutahanique haque Cacaüyari
müra'aita tapa pe'acüpetü, xasi
taiyariyarisie pemücahüiyanicü
hutame pe'ucahüxitü. ⁴⁸Mana
cuisü müvacüme pücamüni, tai
pücatüveni.

⁴⁹Yunaitü meni'itiyacuni taicü,
naitü mavari que müti'itüva 'unacü.
⁵⁰'Una 'aixüa cani'aneni, peru
xüca hamuritü 'ayanique, titacü
ha'usivime xeteheyeitüaniqueyu
'una. 'Una xequenexeyani yuhesie
'aixüa xeteyuxexeyatü.

**Quesusi que müti'üquitacai, 'uqui
yü'üya mücu'eirie hepaüsita**

(Mateu 19:1-12; Rucaxi 16:18)

10 Mericüsü mana heyeyaca,
Cureya cuieyarisie 'uyeyaca,
Curutani hatuxame 'anutaiye
ninuani. Mana tavari teüteri
hesüana meniuxeuëriecaitüni.
Que mütiyurienecai, tavari
tiniva'üquitüacaitüni. ²Hicü

Pareseusixi meniu'axüani,
 müpaü mete'icu'ivaviyatü
 me'l'inüatatüvetü, Titauniva 'uqui
 yül'üya mücu'eirienicü me'utiyaatü.
³Mücu müpaü tinivaruta'eiya, Que
 tixe'u'aitüa Muisexi. ⁴Müme müpaü
 metenitahüave, Muisexi nipitüani
 tevi xapa mütavevienicü 'eiriya
 hepaüsita, 'arique micu'eirienicü.
⁵Quesusi müpaü tinivaruta'eiya,
 Xe'iyari müsese'icü 'ayumieme
 'icü 'aitüarica tinixe'uta'utüirieni.
⁶Peru matüaripai naitü
 mütiunetüariepai, Cacaüyari
 nivarutivevienü 'uquitüme
 'ucatueme. ⁷'Ayumieme 'uqui
 niyupatamücü, yuquemasi yuvarusi
 vahesüa niyeyeimücü, yu'üyasi
 tiniviyamücü. ⁸Memüyuhutacai
 xei vaiyari mecanacünicuni
 meyuxevitü, cananuyüneni.
 'Ayumieme mecaniyuxeveni,
 mepücauyhutari. ⁹Merücüsü
 Cacaüyari que mütivaruxeviriyaxü,
 tevi pücavataxüriexüani.
¹⁰Hicü quita me'ayetetü,
 teyü'üquitüvamete tavari
 menita'ivaviya mücü hepaüsita
 que mutayü. ¹¹Quesusi müpaü
 tinivarutahüave, Que mü'ane
 'icu'eirieme yül'üya, xeime püta
 mütivitüni, mücü nicumaüvani que
 mü'ane müca'yü'üya. ¹²'Ucata xüca
 'icu'eirieni yücüna, xeime püta xüca
 'uticünata, mücü nicumaüvani que
 mü'ane müca'yücüna.

**Quesusi que mütiuniu, türi 'aixüa
 memü'itüarienenicü**

(Mateu 19:13-15; Rucaxi 18:15-17)

¹³Hicü hesüana
 mecaniva'atüvacaitüni
 türi vahesie mutimenicü,

peru teyü'üquitüvamete
 menivarutate'acaitüni. ¹⁴Quesusi
 varuxeiyaca teyü'üquitüvamete
 que memüteyuriecäi niuyeha'ani.
 Müpaü tinivarutahüave,
 Xequenivapitüaca türi
 nehesüa memü'axenicü.
 Xepücavanenasitüiyani.
 Cacaüyari müya me'ananeme
 catiniva'aitüvametüni. ¹⁵Niuqui
 caniseüyeni que nemütixecühüave,
 que mü'ane nunusipaü
 müca'yuvaüriya Cacaüyari
 mütita'aitüanicü yapücatipitüarieni.
¹⁶Hicü yumamasie varutitücütü
 yacaniutainecaitüni para 'aixüa
 memü'itüarienenicü vaheima 'utimeca.

'Uqui müxicütücai

(Mateu 19:16-30; Rucaxi 18:18-30)

¹⁷Merücüsü Quesusi
 niyemieximecaitüni. Hicü tevi
 'unausarümetü hesüana ninuani.
 Hüxiena niutitunumaqueni müpaü
 ticu'ivaviyatü, Ti'üquitame 'aixüa
 pemütüuca'iyari 'acu, tita reuyevese
 nemütüyurienicü tucari mücaxüve
 nehesie mütinaquenicü. ¹⁸Quesusi
 müpaü tinita'eiya, Titayari 'aixüa
 netiuca'iyarime penetixata.
 Tevi 'aixüa mütiuca'iyari
 'apüca'uyeica, Cacaüyari
 yuxevitü 'aixüa pütüuca'iyari püta.
¹⁹'Ecüsü 'aitüarica pepümate,
 pepücati'amieni, xeime 'üyaya
 cünaya pepücacumaüvani,
 pepücatinavayani, xeimesie
 pepücarahüpani peti'itavatü,
 pepücati'acuamanani, 'aquemasi
 'avarusi quetinivareuyehüvirieca,
 que manuyüne. ²⁰'Iya müpaü
 tinitahüave, Ti'üquitame, 'icü
 naimesie yanepüticamie

temaicüyaripai. ²¹Quesusi 'ixeyatü ninaqui'eriecaitäni. Müpäü tinitahüave, Xevitiüxa xeicüa peuyevese yapemütiyurieni. Quenemie, tita pemürexeyia quetinetua, tuminiyari quenivarumicua puvüresixi. Mücücü muyuavisie vaüca pepeucaqueni. Pevare'üitüame quenaye'a, nehiesie quetiniyiani, sepa curuxisie pemumierienique. ²²Icü niuquicü panutixünetüya. Yuhiverietü caneyani vaüca mürexeyacaicü.

²³Hicü Quesusi yu'aurie hanieretüyaca müpäü tinivarutahüave teyü'üquitüvamete, Canicuaniveni xicusixi memaye'axüanicü Cacaüyari mütiva'aitüvametünicü.

²⁴Teyü'üquitüvamete menihüxiyacaitüni niuquieyacü. Quesusi hutarieca müpäü tinivarutahüave teyü'üquitüvamete, Nenivema, canicuaniveni müme yuri memüte'erie tuminisie memaye'axüanicü Cacaüyari mütiva'aitüvametünicü. ²⁵Sepa mücacuanivenique cameyu manuyehani 'ivipame hüxieyasie, peru siepüre yeme pücuaneve xicu maye'anicü Cacaüyari müti'aitüvametünicü. ²⁶Müme masi vaüca menihüxiyacaitüni. Müpäü metenyücühüavecaitäni, Mericüte, xüca müpäü 'aneni, quepai püyüve mütavicueisitüarienicü.

²⁷Hicü Quesusi vaxeyatü müpäü niutayüni, Teüteri mepücaývave memüyutavicueisitüanicü, masi Cacaüyari caniyüveni müvatavicueisitüanicü. Cacaüyari naimecü caniyüveni. ²⁸Hicüsüari

Pecuru nisütüani müpäü ticühüavetü, Camüsü tame naime tete'ucu'eirieca 'ahesie tepüteviya. ²⁹Quesusi müpäü niutayüni, Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, que mü'ane micu'eirie yuqui yu'ivama yuvarusima yuquemasima yü'üitama yunivema yucuie, xüca varucu'eirieni necümana, niuqui 'aixüa manuyenesie mieme, ³⁰xei sienituyari masi varexeyatü canayeimücü hicü quite, 'ivamarixi, yuvarusima, yunivema, cuie. 'Uximatüarrietü varexeyatü canayeimücü. Tucari 'umamiesie 'aye'ame, tucari mücaxüve hexeyatü canayeimücü. ³¹Peru yuvaücatü hicü memüve'emete, 'imatüremete mecanacünicuni, 'imatüremete ve'emete mecanacünicunita.

Tavari Quesusi que mutayü que mütimierieniquecai

(Mateu 20:17-19; Rucaxi 18:31-34)

³²Mericüsü huyeta menihucaitäni Querusareme meutiylene 'utüa, Quesusi nanuhaitüacaitüni. Teyü'üquitüvamete menihüxiyacaitüni. Hipatü memiveiyacai menimamacaitüni. Hicü tavari yateva canivarevitüni Tamamata Heimana Yuhutame. Nisütüani tivacuxaxatüvatü que mü'itüarieniquecai, ³³müpäü 'utaitü, Neuxei, Querusareme teneta'axüacuni. Ne Yuri Tevi que nemütiteva necaniyetuiyamücü mara'acate memühüritüarie vahesüa, müme 'inüaricü memüte'üquitamete vahesüa. Va'isücate menesitahüaveyu,

necanimieriemücü, menesiyetuayu teüteri memücahuriyusixi vahesüa. ³⁴Müme mecanenitananaimacuni, yuhaxüama nehiesie meniuta'aüsicaviecuni menenicuvaxüacuni, mecanenimiecuni. Peru hairieca tucari 'aye'ayu, necananucuquemücü.

Cacuvu Vanimatü que memüte'itavavirie

(Mateu 20:20-28)

³⁵Hicü Severeu nivemama Cacuvu Vani yuhutatü 'aura me'acüneca, müpaü metenitahüave, Ti'üquitame, pütasinaque tahesie mieme yapemütiyurienicü, que temümatetavavirieni. ³⁶Mücü müpaü tinivaruta'eiya, Que tixenaque yanemütiyurienicü xehesie mieme. ³⁷Müpaü metenita'eiya, Quetaneupitüa 'atemutiyahecü xevitü 'aserieta xevitüta 'a'utata, quepaucua visi pe'anetü pemayani. ³⁸Hicü Qesusi müpaü tinivarutahüave, 'Asixepücatemate tita xemütecu'ivava. Nehepaü xete'ucacucuinetü xeteyüvave xemenu'ienicü tita nemüranu'ieni ne, nehepaü xeteyüvave xema'ivarienicü tevi que müranucanamiepaü hacü quepaucua muca'üyarie. ³⁹Müme müpaü meniutiyuani, Tecaniyüvaveni. Qesusi müpaü tinivarutahüave, Yemecü tita nemüranu'ieni xecanau'iecuni, nemüca'üyarienipäu xecanica'üyariecuni. ⁴⁰Peru heiserie nepücahexeiya nemüxepitüanicü ni neserietä ni ne'utata

'axemutiyahecü. Masi müme vahesie mieme mucuha'arisie xEICÜA, müme yametenipitüariecuni.

⁴¹Hipatü Tamamata me'u'enanaca que memutiyaanecai, menisütüani mevaxeümatü Cacuvu Vani. ⁴²Qesusi yu'aurie varutacuevieca yunaime, müpaü tinivarutahüave, Xeme müpaü xepütemate, müme nuivarite vasata memümariva mete'aitametetütü meteniva'uxitüaca mete'aitatü. Vavemete heiserie mecanexeiyani vahepaüsita que memüteyurieni. ⁴³Müpaü pücatiyüni xeme xesata. Que mü'ane ve'eme mayaniqueyu xesata, yunaime xeparevivame canayeimücü. ⁴⁴Que mü'ane mexüacame mayaniqueyu xesata yunaime xehesie mieme vaüriyarica ti'uximayatü canayeimücü. ⁴⁵Yuri Tevi que nemütiteva, que nemütinua, nemüpareviyanicü nepücanua, masi nevaparevienique püta necaninuani, netucari nemütatuanicü yumüireme vahesie mieme, nevaxünaque.

Que müranutanierixü Varütimeyu macüpecai

(Mateu 20:29-34; Rucaxi 18:35-43)

⁴⁶Mericusü Quericu meneta'axüani. Mana meheyehuximecacu 'iya Qesusi, teyü'üquitüvametemama yunaitü, yumüiretü teüteri vahamatü, tevi macüpecai mana niucateitüni huye tesita tivautü, Varütimeyu titevatü, Timeyu nu'ayatütü. ⁴⁷Icü 'u'enaca quename Qesusi Nasaretitanaca 'uyüximecai, nisütüani müpaü tiuhivatü, Qesusi 'acu Raviri pemünü'aya,

quenenenenimayaca cuerietü.
⁴⁸Yümüretü menitate'acaitüni
 cayuvatü müticanicü.
 Mücüsü masi carima müpaü
 tiniuhivacaitüni, Raviri nu'aya
 'acu, quenenenenimayaca cuerietü.
⁴⁹Qesusi mana 'utaqueca, müpaü
 niutayüni, 'Aura xequenehüaviyu.
 Müme mehecüneca 'aura
 menitahüave macüpecai,
 müpaü me'utiyuatü, 'Aiyari
 queneucayesa quenanucuquexi,
 'aura pümasitahüave. ⁵⁰Mücü
 yü'ücarari heviveca, 'anucuqueca,
 Qesusisüa neyani. ⁵¹Qesusi
 müpaü tinitahüave, Que matinaque
 nemümasiyurienicü. Macüpecai
 müpaü niutayüni, Ti'üquitame
 nepayeniereniqueyu. ⁵²Qesusi
 müpaü tinitahüave, Quenemie,
 yuri pemütiuta'ericü pepanayeve.
 Yapaucua nanutaniere, huyeta
 neiveiya Qesusi.

Querusaremesie que müreutaha

(Mateu 21:1-11; Rucaxi
 19:28-40; Vani 12:12-19)

11 Mericüsüari
 Querusaremesie
 me'axüaximecacu Vetüpaquesie
 Vetaniyasie, yemuritüa me'u'axüacu
 Huriva Macu'u müracutevasie,
 yuhutame nivarutanü'ani
 teyü'üquitivamete. ²Müpaü
 tinivarutahüave, Quiecarari 'anutaiye
 mucumasie xequenehu. Mana
 xe'anutahaxüaximetü puxu nunusi
 xecanetaxeiyacuni hacuviecame,
 tevi hesiena müca'anutiyerüve
 cuxi. Xequenacuxüna
 xequenahani. ³Xevitü xüca
 müpaü tixecu'ivaviyani, Titayari
 müya xeteyurie 'utaitü xeme

müpaü xequenetiyyua, Ti'aitame
 neiyehüaca, cuitüva canenü'amücü.
⁴Mericüsü mehecüneca caye
 'utüa meneitaxeiya puxu
 nunusi 'acuviecame quitenie
 'aurie. Menecuxüna. ⁵Teüteri
 mana memüti'ucahi hipatü
 müpaü metenivaruta'ivaviya,
 Que xeteyurie puxu nunusi
 xe'acuxünatü. ⁶Hicü
 yametenivarutahüave que
 mütivarutahüavixü Qesusi,
 teüteri yametenivarupitüani.
⁷Puxu meneyehana Qesusisüa.
 Hicü yü'ücarari me'enutiveriecu,
 hesiena nanutiyerüni. ⁸Yümüretü
 me'ivaüritüatü yü'ücarari
 meni'itüaximecaitüni huyeta.
 Hipatüta cüye xavari me'uhapatü
 meniyetuaximecaitüni.

⁹Memuhaitütüacai,
 memul'imamatücahi müpaü
 metenihivacaitüni,
 Quetaneutavicueisitüa 'aixüa,
 'aixüa queticuxaxasivani 'iya hepaüsita,
 que mü'ane Ti'aitamesüa miemetütü
 'amamie hepaüsita, ¹⁰que mü'ane
 Ti'aitametütü maye'ani tatevari
 Raviri müti'aitacaipai, mücü
 hepaüsita. 'Aixüa cani'aneni que
 mü'ane taheima macave.

¹¹Mericüsü Qesusi Querusaremesie
 neutahani, tuqui 'amüpata neutahani.
 Hanieretüyaca naisarie nivayeyani
 'acayunirümecacu. Tamamata
 Heimana Yuhutame vahamatü
 yunaitü menecüne Vetaniyapai.

Que mütiuniu 'axa mü'itüarienicü xapa mücatacacai

(Mateu 21:18-19)

¹²Mericüsü 'uxa'arieca
 Vetaniya meheyecüneca Qesusi

neuhacamücücaitüni. ¹³Xapa
'uxeiyaca tevapai xavacame,
hepana neyani 'ixeiyaque, siparasü
xüca tixaü ticaxeiyaqueyu
hesiena. Mana nuaca tixaütü
cacatiniucaxeiya, xavari xeicüa,
maxuxuavere müca'aye'avecaicü.
¹⁴Qesusi hicü müpaü tinitahüave
xapa, Hasuacu xevitü tüma
'a'icuaxi pücaticuani. Meni'enieni
teyü'üquitüvemetemama.

Que müti'iti tuqui 'amüpa

*(Mateu 21:12-17; Rucaxi
19:45-48; Vani 2:13-22)*

¹⁵Hicü Querusareme
meneta'axüani. Qesusi tuqui
'amüpa curaruyarita heutahaca,
nisütüani varanuyeveveyatü müme
tuqui curaruyarita memütetuacai
memütenanecai. Tumini
patamete vamexate natixürieni,
cucuruxi vatuayamete va'üparite
natixürieni. ¹⁶Pücapapitüacai tixaü
mete'apitü memanuyecücanicü
tuquita. ¹⁷Mana tini'üquitacaitüni
müpaü tivacühüavetü, 'Ipaüri
care'uxa, Nequie nenevieri
quiyari canimarivacamücü
yunaima nuivarite vahesie
mieme. Xemesü püta terü
xecanayeitüaca haque tenavayamete
memüyu'avieta. ¹⁸Hicü mara'acate
memühürütüariecai, müme
'inüaricü memüte'üquitametetücai
vahamatü yunaitü meni'enieni,
menimacarücaitüni, teüteri
yunaitü memühüxiyacaicü
tita müti'üquitacai hepaüsita.
'Ayumieme mara'acate
metenicuvautüvecaitüni que
memüte'imienique. ¹⁹Hicü
'ucutaicarecu quiecarisie nivayeyani.

**Xapa que mütiuva, tiutaniucu para
'axa mü'itüarienicü**

(Mateu 21:20-22)

²⁰Merücüsü ximeri
'ame'uyehuximetü, xapa meniuxeiya
vaquime naitü nanayaripaitü.
²¹Pecuru heye'erieca que mütiuyü
müpaü tinitahüave Qesusi,
Neuxei Ti'üquitame, 'iya xapa
pemaxaxatacai 'axa mü'itüarienicü,
mücü caniutavaniri. ²²Qesusi
müpaü tinivacühüaveni, Cacaiyarisie
yuri xequetene'erieca. ²³Niuqui
caniseüyeni que nemütixecühüave,
que mü'ane müpaü mütitahüave 'icü
yemuri, 'Ena quene'apata, haramarasie
queneu'ahüva 'utaitü, xüca yu'iyarisie
cayuxamurieca, masi xüca yuri
ti'erieca quename müpaü tiyüni que
maine, müpaü catiniyümücü hesiena
mieme. ²⁴'Ayumieme nepütixecühüave,
naime xemütetavauni xeyunenevietü,
yuri xequetene'erieca quename
xe'itanaqu'eri. Müpaü yuri
xete'eriecacu, yacatiniyümücü
xehesie mieme. ²⁵Quepaucua
xemüyunenevie, xüca xeimesie
xetehüacuni xequeteneuyehüvirieca,
mütixehueyehüvirienicüta xeme
xe'uquiyari muyuavisie macave,
ta'aurie que xemüte'axürüve. ²⁶Me
xüca xecatevareuyehüvirieni teüteri,
xe'uquiyari muyuavisie macave
pücatixehueyehüvirieni xeme ta'aurie
que xemüte'axürüve.

Qesusi heiserie que mürexeyacai

(Mateu 21:23-27; Rucaxi 20:1-8)

²⁷Merücüsü tavari meneta'axüani
Querusaremesie. Tuqui curaruyarita
yeyeicacacu, mara'acate
memühürütüariecai, mümeta

'inüaricü memüte'üquitametetücai,
'uquiravesixi vahamatü yunaitü
'aura meniu'axüani. ²⁸Müpaü
metenita'ivaviya, Haque pemieme
heiserie pemexeiya 'ipaü
pemütiyuriencü. Quepaicü
heiserie masipitüa 'ipaü
pemütiyuriencü. ²⁹Hicü
Quesusi müpaü tinivaruta'eiya,
Neta nepüxeta'ivaviya xeimecü
xeicüa. Xüca xenesita'eiya,
neta nepütixetahüave haque
memieme heiserie nemexeiya
'ipaü nemütiyuriencü. ³⁰Vani
quepaucua müti'üyanecai, taheima
timiemetücai 'üyarica, teüteri
vahesüa pümiemetücai nusu.
Xequeneneuta'eiya.

³¹Hicü müme niuqui
menixüatüacaitüni müpaü
me'utiyuatü, Xüca tame müpaü
te'utiyuani quename taheima
miemetücai, mücü müpaü
nitayümücü, Titayari yuri
xecate'li'erri. ³²Masi xüca müpaü
te'utiyuani quename teüteri
vahesüa miemetücai, quesü yüni.
Müpaü metenyücühüavecaitüni
memüvamacarücaicü teüteri. Müme
yunaitü müpaü meniutiyuanecaitüni
Vani hepaüsita, quename yuricü
tixaxatametücai. ³³Ayumieme
müpaü metenita'eiya Quesusi,
'Asitepücatemate. Quesusita
müpaü tinivaruta'eiya, Mericüte,
neta 'asinepücatixetahüave haque
memieme heiserie nemexeiya 'ipaü
nemütiyuriencü.

Te'üviyamete 'axa teyuruvamete

(Mateu 21:33-46; Rucaxi 20:9-19)

12 Hicüsüari nisütüani
tivacuxaxatüvatü,

'ixasi hepaüsita ti'üquitatü.
Müpaü niutayüni, Tevi
haraveri caniutavevieni. Caxie
'uca'uitüaca, 'utatesaca, vati'ineca
caxie püname, 'e'utevime
'utavevieca neniereme capa caxie
'ucacuaiyanicü, te'üviyamete
nivaruhürütüani vacuetatüatü,
tevpai caneyani. ²Hicü tucari
'aye'acu muticuacuaxesie,
ti'uximayatame niutanü'ani
te'üviyamete vahesüa, haraverita
mieme 'icuaxi yapaümeme
mütanaqui'erienicü cusiyarisie
mieme. ³Müme masi me'iviyaca,
me'licuvaxüaca, yacü xeicüa
maveme meneinü'ani. ⁴Hutariecata
xeime niutanü'ani ti'uximayatame
vahesüa. Mücü menituaxa
mu'uyasie, meninanaimacaitüni.
⁵Xeimeta 'utanü'acu, menimieni.
Yuvaücavame cuxi nivanü'acaitüni.
Hipame menivarutivani, hipame
menivarucui.

⁶Xeime cuxi canexeyacaitüni
yunivetüme münaqui'eriecai.
'Imatürieca nitani'ani vahesüa, müpaü
tiyücühüavetü, Meteneiyehüviriecuni
nenive. ⁷Te'üviyamete masi
müpaü metenyücühüavecaitüni,
Camüsü, 'icüsie catininaquimücü
cusiyari piniteya. Cümü tepimieni,
tahesie püta mütinaquenicü. ⁸Hicü
me'iviyaca menimieni, haraveri varie
meneicahüani.

⁹Meriçüte, que tiyurieni
haraveri cusiyari. Caninuamücü,
te'üviyamete nivatixütüamücü,
hipame nivahürütüamücü püta
yuharaveri. ¹⁰Cari ni 'icü 'utüarica
xecatetiterüvavave,

Mücü tete memutaxani'eri qui
vevivamete,

Mücü 'isiquina titutuicame
nayani.

¹¹ Ti'aitame müpaü catiniuyurieni,
Canimariveni que temüte'ixeiya.

¹² Müpaü mepütemaicai
müvaxatacaicü 'üxasi hepaüsita
ti'üquitatü. 'Ayumieme
metenicuvautüvecaitüni
que memüte'iviyacü, peru
menivamacarücaitüni teüteri. Hicü
meheicu'eirieca menecüne.

Cuviyexunu tuminieya

(Mateu 22:15-22; Rucaxi 20:20-26)

¹³ Hicüsüari hesüana
menivarutanü'ani Pareseusixi
hipame, mümeta Herurexisie
memüteviyacai hipame,
niuquieyasie memiviyacü.
¹⁴ Mana me'u'axüaca müpaü
metenitahüave, Neuxei
ti'üquitame, tame tepümasimate
'ecü yuri pemutainecü,
pemüca'acuerivayuriecü sepa
xevitü que mütiyücühüave, yücü
pemücativaxeyiacü teüteri, masi
Cacaüyari huyeya hepaüsita
pepüti'üquita que mütiva iyacü.
Tamüsü, titauniva mütiyutuanicü
Sesaxi cuviyexunuyasüa mieme,
pücatauniva nusu. ¹⁵ Tepi'üitüani,
tepüca'i'üitüani nusu. Mücü
yatimaitü yuhesie 'axa mü'ane
que memüte'avietacai, müpaü
tinivarutahüave, Titayari
xenete'inüatatüve. Tuminiyari
xequena'üi nemixeyiacü xeime.
¹⁶ Müme meni'atüirieni xeime.
Müpaü tinivarutahüave, Quepai
ramu'u püra'uxa, quepai
püra'utüarica 'icü. Sesaxi mu'uya
canihücütüni, 'utüaricayata,
metenita'eiya. ¹⁷ Qesusi

müpaü tinivarutahüave, Tita
Sesaxisüa mütimieme, Sesaxi
xequetenapinirieca. Tita
Cacaüyarisüa mütimieme,
Cacaüyari xequetenapinirieca.
Menihüxiyani que mutayü.

Que memüte'ita'ivaviyaxü, müquite que memüte'anucu'uni hepaüsita

(Mateu 22:23-33; Rucaxi 20:27-40)

¹⁸ Hicü hesüana meniu'axüani
Saruseusixi. Müme
yameniutiyanecaitüni quename
müquite meca'anutaneniereni.
¹⁹ Hicü müpaü metenita'ivaviya,
Neuxei ti'üquitame, Muisexi 'ipäu
catiniu'utüani tahesie mieme, tevi
xüca masicaya 'umüni, xüca cueya
'uyuhayeva türi cavarexeiyatü,
mücü tevi canitivitümücü yucue,
türi nivativevimücü masicaya
nivemama memütaterüvarienicü.
²⁰ Mericüsü 'atahutatü
'amenititecaitüni 'ivamarixi.
Vamasi 'uca niutivitüni, niümüni
türi cavaruhayevaca. ²¹ Mutaya
nitivitüni, mücütü tiumü türi
cavaruhayevaca. 'Iyata mutaya
yunaitüta yaxeicüa menitivitüni.
²² 'Atahutatü yunaitü 'ivamarixi
türi mepücavaruhayevaxü.
Yunaitü me'ucuicu, 'ucata
tiumü. ²³ Mericüte, quepaucua
xeniu memanucu'uni, 'atahutatü
memitivitü quepai ra'üya pürayani.
²⁴ Hicü Qesusi müpaü
tinivaruta'eiya, Camü, 'ayumieme
xecaniyuyarieca, 'utüaricayari
xemücamatecü, que mütitürücäyue
Cacaüyari 'asixemücatematecü.
²⁵ Quepaucua müquite
memanucu'uni, mepücaneneüqueni
mepücaquiueca. Cacaüyari

tupirisiximama taheima miemete vahepaü mecaniyüacacuni püta. ²⁶Müquite vahepaüsita que müre'uxa que memüte'anucu'uni, cari xecate'ititerüvavave Muisexi xapayasie haque tupiriya mexata, Cacaüyari que mütitahüavixü, 'Apurahami, 'Isahaqui, Cacuvu necanivacacaüyariütüni ne, cananuyüeni. ²⁷'Ayumieme müquite pücavaxata quename vacacaüyari haitü. Memayeyuyuri püta vacacaüyari caniyuxatani, sepa memucui. Cuini mieme xepüyuyari.

'Aitüarica müve'eme

(Mateu 22:34-40)

²⁸Hicü xevitü 'inüaricü müti'üquitametücai 'aura 'ayaca, varu'enieca niuqui mexüatüacame, tinimaicaitüni 'aixüa mütivata'eiyacü, müpaü tinita'ivaviya Quesusi, Que mü'ane 'aitüarica masi püve'eme naime 'aitüaricasie mieme. ²⁹Quesusi müpaü tinita'eiya, 'Ipaü cananuyüeni 'aitüarica müve'eme, Xequeneu'enana 'Ixaherisixi. Ti'aitame mütacacaüyari, 'Iya Ti'aitame caniyuxevini. ³⁰Peninaqui'eriecamücü Ti'aitame mü'acacaüyari naime que pemüre'iyaricü, naime que pemüti'amatecü, naime que pemüticu'erivacü, naime 'atürüariyacü. 'Icü 'aitüarica masi canive'emetüni. ³¹'Esivatücacu hepaüna müve'emecü 'ipaü cananuyüeni, Peninaqui'eriecamücü 'ahepaü tevi que pemüti'anaqui'eriepaü. Xevitü 'aitüarica pücaxuave

masi ve'emetütü, 'icü hutatü xeicüa. ³²Hicü 'iya ti'üquitame müpaü tinitahüave, 'Aixüa pü'ane ti'üquitame. Yuri pecaniutaineni, Cacaüyari caniyuxevini, xevitüxa 'apüca'uyeica hepaüna 'anetü, que pemaine. ³³Xüca tevi 'inaqui'erieca naime que müre'iyaricü, naime que mütimaivecü naime yutürüariyacü, xüca yuhepaü tevi naqu'erieca que mütiyunaqui'eriepaü, yemecü 'aixüa caniyümücü, que mücatiyüni naitü mavari mütaiya mücui'iva. ³⁴Hicü Quesusi 'l'enieca timaivemepaü que mütita'ei müpaü tinitahüave, Teva pepüca'uyeica pemaye'anicü, Cacaüyari mati'aitüvametütü mayanicü. Hipatü tavari mepücayuvaüriyacai tixaütü memüte'ita'ivaviyacü.

Cürisitu quepai püranive, que mütivaruta'ivaviyaxü

(Mateu 22:41-46; Rucaxi 20:41-44)

³⁵Quesusi müpaü niutayüni tuquita ti'üquitatü, Titayari müpaü mete'utiyuane müme 'inüaricü memüte'üquitamete, quename vaniu Cürisitu Raviri xiüyarieya hücütüni. ³⁶Mücü Raviritütü müpaü niutayüni 'Iyari Mütiyupata 'icuyuitüvacacu,

Ti'aitame müpaü tinitahüave que mü'ane müneti'aitüva, Neserietta quenacani

'Aquetatüa mexi nevarahapani müme memümasi'aca'unie.

³⁷Tamüsü Raviri Neti'aitüvame tinitaterüva. Mericüte, xüca Cürisitu tita'aitüani Raviri, que timasiücüni quename xiüyarieyatüni. Teüteri meyutemamavietü meni'eniecaitüni yuvaücatü.

**Quesusi que mütivaxanetacai
sicürivanusixi**

(Mateu 23:1-36; Rucaxi 11:37-54; 20:45-47)

³⁸Ti'üquitatü müpäü
tinivarutahüave,
Xequeneyucuerivayurieca müme
'inüaricü memüte'üquitamete
vahepaüsita, müme müvanaque
memeu'uvanicü 'letütüme
me'anacatütü, quiecari hixüapa
vaürisica memüpitüarienicü,
³⁹teüteri vahüxie memayaxecü
tuquita, quiecame 'aurie
memayaxecü 'ixüararipa, müme
vahepaüsita. ⁴⁰Viyurasixi
vapini mepütevarutixütüiri,
'emetehutevitü neneviericü
mücamasiücünicü que
memüteyurie. Vahesie masi yemecü
tinahüivani.

**Viyura tumini que müti'atüiri
Cacaüyari**

(Rucaxi 21:1-4)

⁴¹Hicü tumini macaxürüiva
cacuniyari hüxie niutayerüni
Quesusi. Teüteri nivaxeyacaitüni
tumini me'acaxürüvame cacunisie.
Xicusixi yumüiretü vaüca
meneicaxürüvacaütüni. ⁴²Mericusü
xevitü viyura caninuani tuminicü
mavetü, hutame neucaxürieni xei
senitavuyari müraye'atüca 'axeicüa.
⁴³Hicü yu'aurie varutacuevieca
teyü'üquitüvamate, müpäü
tinivarutahüave Quesusi, Niuqui
caniseüyeni que nemütixecühüave,
'icü viyura tumini mavetü
cacunisie neicaxürieni vaücava,
müme yunaitü memeicaxürüiva
'esiva xEICÜA meneicaxürieni.
⁴⁴Yunaitü müme meneicaxürieni

tita müranuyuhayeva, peru 'iya
yuhaveri mieme neucaxürieni,
naime cümana mütiyumicuacai.

**Quesusi que mutayü, tuqui 'amüpa
que mütica'unarieniquecaicü 'arique**

(Mateu 24:1-2; Rucaxi 21:5-6)

13 Hicü tuquita 'ayenecacu,
teyü'üquitüvamatemama
xevitü müpäü tinitahüave,
Neuxei, ti'üquitame, tetexi que
timamarivave quite. ²Quesusi
müpäü tinitahüave, 'Icü qui
petixeiya 'amüpapa. Tete
pücahayevarieni yuheima 'atetü.
Naitü canica'unariemücü.

**'Inüarite que mütimasiücüni
taparirümecacu**

(Mateu 24:3-28; Rucaxi 21:7-24; 17:22-24)

³Hicü Huriva Macu'u yemurisie
'ucaicu tuqui 'amüpa hüxie,
Pecuru Cacuvu Vani 'Atürexixi
yühücüate müpäü metenita'ivaviya,
⁴Quetatineutaxatüa quepaucua
müpäü pütüyüni que pemaine.
Tita ti'inüariyaritüni quepaucua
maye'aximeni 'icü naitü.
⁵Quesusi nisütüani müpäü
tivacuxaxatüvatü, Yumarima
'aixüa, xevitü catixe'u'irüviya.
⁶Yumüiretü mecani'axüacuni
müpäü me'utiyuatü quename
nehesüa memiemete, Ne Cürisitu
necanihücütüni, me'utiyuatü.
Yumüireme menivacuamanacuni.
⁷Xeme quepaucua xemüva'enieni
cuyaxi meyucuitüveme, quepaucua
xemi'enieni cuya niuqui,
xepücauyuxamurieca. Neuyeveca
müpäü mütiyünicü, peru 'acuxi
naitü pücatapare mücücü.
⁸Nuivarite mecaniyeha'acuni

mevacuicutü hipame nuivarite,
xexuime cuiesie quiecatari
mecaniyeha'acuni hipame cuiesie
miemete mevacuicutü. Naisarie
cuie canitayuamücü, haca
canitavemücü. Peru que mütiyüni,
mücücü canisutüariemücü xeiçüa
cuiniya.

⁹Xemesü

xequeneyucuerivayurieca.

Mecanixeyetuacuni

'isücate vahesüa. Tuquiteta

xecanitiveiyacuni.

Cuvexunarurisixi te'aitamete

vahüxie xecaniti'ivaviyariecuni

nehesüa xemümiemetecü,

xemüvaheçüatüacacü que

xemüte'unenierixü. ¹⁰Neuyeveca

'icü niuqui 'aixüa manuyüne

memütaxatüarienicü yunaitü

nuivarite meri. ¹¹Quepaucua

memüxetiviya memüxe'anuhapani

'isücate vahüxie, xeta'icuevatü

xepücayu'iyaritüaca que

xemutiyaneni. Masi que

xemütepitüarieni 'ana, müpäü

xeputiyaneni. Xeme xepücahüme

que mü'ane yamütayüni, 'Iyari

Mütiyupata püta canihücütüni

que mü'ane yamütayüni. ¹²Ra'iva

pürayetuani mümierienicü,

quemasiya yunive niyetuamücü,

türi meniyeha'acuni yu'uquiyarima

vahepaüsita, metenita'aitacuni

memücüi'ivanicü. ¹³Yunaitü

menixe'uxive'eriecacuni nehesüa

xemümiemetecü. Que mü'ane

tiuca'enivatü 'amuyeicani

quepaucua mümünique, mücü

nitavicueisitüariemücü.

¹⁴Xeme 'uxa'atüni xenixeyiacuni

mücü tevi müvaseviximani

müracumaveriyani mana

'utiveme haque 'aixüa müca'ane

mutivenicü, que mainecai

tixaxatame Tanieri. Titerüvame

quetimaiveni tita mütixata. 'Ana

hürisie mequeyuta'una müme

Cureya cuieyarisie meme'uvani.

¹⁵Que mü'ane caxetunisie macaca

'uxipietü, mücü 'anacayame yuquita

pücaheutahani yupini tivayepinique.

¹⁶Que mü'ane yeuta meyeicani,

yu'utüma pücanuani yu'ücar

tivayehurienique. ¹⁷Xüa 'ui müme

memuhuca müme memütésisitüa

'ana. ¹⁸Xequeneyunenevieca

müpäü catiuyünicü muhäütüsie.

¹⁹Iya tucarisie 'uximatüarica

canitixuaverimücü cuini mieme,

matüaripai quepaucua Cacaüyari

nai mütiunetüa hicüque que

mücatixuavecai, tavari que

mücatixuavenita. ²⁰Ti'aitame xüca

'esicareiteritüanique 'uximatüarica,

ni xevitü tevi pücatavicueniqueyu.

Mesü müme müvaranuyexei vacü

'esipüreiteritüa.

²¹'Anari xevitü xüca müpäü

tixecühüaveni, Camü, 'ena

caniuyeicani Cürisitu, Camü

mana, xüca haineni nusu, yuri

xepücate'l'erierieca que mü'ane müya

mutaineni. ²²Yacü Cürisitusixi, yacü

texaxatamete mecani'axüacuni.

'Inüari mecanitiveiecuni

mamarivaveme mevacuamanaque

'asita müme memanuyexeyarie

xüca meyüvavenique. ²³Xemesü

xequeneuyü'üviya. Nai

nepütixe'utaxatüa yacatüyüvecacu cuxi.

Yuri Tevi que mütinuani

(Mateu 24:29-35, 42-44; Rucaxi 21:25-36)

²⁴'Ana 'iya 'uximatüarica
heunuayu, tau caniyürimücü,

mesa cacanihecüarivimücü,
²⁵xuravesixi mecanicaxüricuni
 muyuavisie miemete, müme
 türücarıya memexeyıa muyuavisie
 mecaniyuitüariecuni. ²⁶'Ana
 Yuri Tevi que nemütiteva
 mecanenixeıyacuni haisata
 ne'acamiece, cui
 netürücaüyetü, nexavatütü.

²⁷'Anarita netupirisixima
 nenivatanü'axüamücü,
 müme nemüvaranuyexei
 nenivacuxeirimücü, taserieta
 ta'utata tahixüata tasutüapa
 memeu'ıva, naisarie cuie
 manunıere muyuavitüa.

²⁸Narıca xeha'erivatü müpaü
 xequetenemaıca, quepaucua xavari
 mücavivieni xücarı yürani, xüca
 mamateya cuneıcanı, tasüari
 'auracacutüca. ²⁹Xemeta yaxeıcüa,
 quepaucua xemixeyıa 'ıpaü
 tiyüaneme, yaxequetenemaıca
 quename hehurari, quitenie
 müta'axımenıpaü. ³⁰Nıuqui
 canıseüyeni que nemütıxecühüave,
 hicü miemetexi mepücıtıxüni,
 mexi 'ıcü naitü ca'aye'ave. ³¹Cuie
 muyuavi naitü canıtıxümücü, peru
 ne nenuqui pücaxüni.

³²Tevi 'asıpücıtimate
 quepaucua maye'anı 'ıya tucarı,
 taheıma miemete tupırisixıta
 'asımepücıtimate, neta
 'asınepücıtimate Cacaüyari Nu'aya
 nehücütütü. Ne'uquıyari xecıca
 catınımaıca.

³³Yumarıma, xequenayenenıerenı
 xequeneyunenevıca,
 'asıxemücatematecü quepaucua
 maye'anı. ³⁴Müpaü canı'anenı
 que mütiuyü, tevi tevapai metüa,
 yuqui mucu'eiri. Te'uxımayatamete

nıvaruhürıtüanı yuxexuıme,
 vamayüıtarıcü vahürıtüatü.
 Qıtenı tıhüveme tiıta'aitüanı
 mayenıerenıcü. ³⁵Xemeta
 'ayumieme xequenayenenıerenı,
 'asıxemücatematecü quepaucua
 munuani qui cusıyari, ya
 taıcaı ya tücarı hıxüapa, ya
 vacana tahıvayu, ya yuımuana.
³⁶Xequenayenenıerenı capa
 xecusume xe'utaxeyıacı yapaucua
 nuame. ³⁷Que nemütıxecühüave
 xeme, yunıme netınıvacühüavenı
 vahesie mütınaquecü, xequenayene
 nıerenı.

Que memüte'ıvıyaquecai Qesusı

(Mateu 26:1-5; Rucaxı 22:1-2; Vanı 11:45-53)

14 Merıcüsü huta tucarı
 neıvevecıtüni
 'ıxüararı maye'anıcü quepaucua
 mema'erıvacı Cacaüyari que
 mütıvaruhayevaxü vateüterıma,
 quepaucua pa cacuxaxanıme
 memücuacı. Mara'acate
 memühürıtüarıecı müme 'ınüarıcü
 memüte'üquitametetücaı vahamatü
 metenıcvautıvecaıtüni que
 memüte'ıvıyacı me'ıcuamanatü,
 que memüte'ımıenıcü. ²Müpaü
 metenıyücühüavecaıtüni,
 Mecuxı 'ıxüaramete vahüxie
 'asıtemücateyurıenı, teüteri capa
 meıyutaxamurıenıcü.

Visı mu'üa que mütıucavırıyari Qesusısıe

(Mateu 26:6-13; Vanı 12:1-8)

³Merıcüsü Vetanıyasıe 'ıyeıcatü
 tınıucuanı Sımınısüa que mü'ane
 cıınıyacı müca'ıtıyacaısüa.
 Hıcü 'ıca mana canınuanı
 tete vısi mü'ane pıteıyari

'ahanatü, visi mu'üa 'aye'üneme nariuru titevacame canücame cui müraye'arücai. Puteya cüüpieya 'anumuraca, Qesusi mu'uyasie neitiyurieni visi mu'üa. ⁴Hipatü meha'atü müpaü metenyücüühüavecaitüni, Titayaricuta yacü xeicüa reiyehüa 'icü visi mu'üa. ⁵Püyüveniqueyu mituanicü 'icü visi mu'üa haica sienituyari 'inüariyari' heimana yapaümecü, tuminiyari memüiquienicü puvüresixi. Menitiecucaitüni 'uca.

⁶Peru Qesusi müpaü niutayüni, Xequeneuhayeva, titayari xete'l'uximatüa. 'Aixüa catiniuyurieni nehesie mieme. ⁷'Uxa'atüni varie 'amecaniu'uvacuni puvüresixi xehesüa. Quepaucua xemüyuvaüriya xecaniyüvaveni 'aixüa xemüvayurienicü, nesiere xehesüa 'anepüca'uyeicani 'uxa'atüni varie. ⁸'Icü que mütiyüvecal, müpaü catiniuyurieni. Ne'ayeyuricacu cuxi, caneniucavirieni nemücateuquienicü. ⁹Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, sepanetü haque mecuxaxasivani 'icü niuqui 'aixüa manuyüne hepaüsita naisarie cuiepa, 'icü 'uca que mütiuyuri canita'üxasisiemücü ma'erivanicü.

Cura que mütiyuvaüriya miyetuanicü Qesusi

(*Mateu 26:14-16; Rucaxi 22:3-6*)

¹⁰Hicü Cura 'Isicariutitanaca, Tamamata Heimana Yuhutame müxevitütücai, caneyani mara'acate memühürütüari'ecai vahesüa 'iyetuanique. ¹¹Müme me'l'enieca

meniyutemamaviecaitüni. Müpaü metenitahüave tumini memi'ütüaniquecaicü. Mücü tinicuvaunecaitüni quepaucua 'aixüa mütiyüni'quecal miyetuanicü.

Ti'aitame 'Icuaiya que mütiu'aisie 'inüariyari

(*Mateu 26:17-29; Rucaxi 22:7-23, Vani 13:21-30; 1 Curinitutari 11:23-26*)

¹²Mericüsü Pa Mücacuxaxani 'ixüarariyari sutüari'ecacu, quepaucua memüvacuicai muxasi türixi meteha'erivatü Cacaüyari que müti'varuhayevaxü vateüterima, teyü'üquitüvametemama müpaü metenitahüave, Haque masihenaque temuhucü 'aixüa temeiyurienicü, 'ixüarari 'icuaiyari pemürecuanicü. ¹³Hicü yuhutame teyü'üquitüvamete nivarutanü'ani müpaü tivarutahüaveca, Quiecarisie xequenehu. 'Uqui mana püxe'anucunaque ye'lü 'ahanatü hecuanüca. Mücü xequenanuveiya. ¹⁴Haque meuhani, müpaü xequeteneta'hüavi quiecame, Ti'üquitame müpaü paine, Hipatüte haqueva qui müme nemütiva'lüquitüa nehamatü 'ixüarari 'icuaiyari temücanicü. ¹⁵Mücü qui taüta xe'utivitüme püxexeisitüani hipame qui 'emüyeva naitü 'ureyepicame 'aixüa tiha'arütüari'ecame. Muva 'aixüa xequeteneyuri tahesie mieme. ¹⁶Hicü mana menecüne teyü'üquitüvamete. Quiecarisie meneta'axüani. Que müti'varutahüavixü meteniutaxeiya. Muva 'ixüarari 'icuaiyari 'aixüa meteniuyurieni para memüteha'erivanicü Cacaüyari que müti'varuhayevaxü vateüterima.

¹⁷Mericusü 'ucutaicarecu, Quesusi, Tamamata Heimana Yuhutame vahamatü yunaitü mecani'axüani.

¹⁸'Ame'atecacu metecuacacu, Quesusi müpäü niutayüni, Niuqui caniseiyeni que nemütixecühüave, xevitü xeme nehamatü müticua'a pünesiyetüani.

¹⁹Hicü meniyuhiverietücateitüni. Müpäü metenita'ivaviya yuxexuitü, Ne netihücü. ²⁰Mücü müpäü tinivaruta'eiya, Xeme Tamamata Heimana Yuhutatü, xevitü canihücütüni que mü'ane pa manati'üve nehamatü 'licü xacüsie.

²¹Yuri Tevi que nemütiteva, nepüyemie nemümierienicü que müre'uxa nehepäüsita, perusü xüa 'ui que mü'ane munesiyetüani Yuri Tevi nehücütüme. 'Aixüa cani'aneniqueyu masi xüca ca'utinuiwaque 'iya.

²²Hicü metecuacacu, Quesusi pa 'anucü'üca 'aixüa 'utayüca Cacaüyari hepäüsita pa hepäüsita, 'litaraca pa, nivarumini, müpäü 'utaitü, Xequenanu'üi, 'licü caninevaiyaritüni.

²³Tecüxi 'anucuhanaca pamüpariyusi 'ipitüca Cacaüyari nivaru'itüani. Yunaitü menenuti'ixüani mücüsie.

²⁴Müpäü tinivarutahüave, 'Icü caninexuriyatüni, türatu mühecua caniseiriyamücü. Yümüireme vahesie mieme nityeuriyamücü. ²⁵Niuqui caniseiyeni que nemütixecühüave, tavarixaxie hayari nepüca'anu'ieni mexi ca'aye'ave quepaucua hecuamecü nemenu'ieni haque Cacaüyari müra'aita.

Quesusi que mutayü, Pecuru que mütiyucu'imavaniquecai, quename ca'imaicai 'utaitü

(Mateu 26:30-35; Rucaxi 22:31-34; Vani 13:36-38)

²⁶Hicü cuicari Cacaüyari hepäüsita me'utacuicaca,

menecüne Huriva Macu'lu yemurisie. ²⁷Quesusi müpäü tinivarutahüave, Xeme yunaitü hicü tücaricü xenicunuitüaricuni necümana, que müre'uxa, Muxasi vahüveme necanimiemücü, muxasi menitaxüriexüacuni. ²⁸Nesü nemierieme ne'anutaniereme necanixe'anucuhaitüiyamücü Carereyasiepai. ²⁹Hicü Pecuru müpäü tinitahüave, Ne sepanetü yunaitü memücunuitüaricuni, nepücacunuani ne. ³⁰Quesusi müpäü tinitahüave, Niuqui caniseiyeni que nematicühüave, hicü yüvicüta vacana hutacüa catahivavecacu cuxi, 'ecü haicacüa pepü'acu'imavani, quename pecanesimate pe'utaitü. ³¹Mücü cuini mieme masi müpäü putayü, Sepanetü 'ahamatü nemumierienique, yanepücatinecu'imavani. Yunaitü yaxaicüa meniutiyuanecaitüni.

Quesusi que mütiyutanenevie Quetisemanisie

(Mateu 26:36-46; Rucaxi 22:39-46)

³²Hicü Quetisemani müracusevasie menecüne. Müpäü tinivarutahüave teyü'üquitüvamete, 'Uva xequenateni mexi nenenevie. ³³Pecuru, Vani, Cacuvu nivarevitüni yateva. Mana cuini mieme 'uta'aivatü yuhiverietü nayani. ³⁴Müpäü tinivarutahüave, Ne'iyarisie cuini mieme neninehieverieca, mücücü nemüximetü tüma. 'Uva xequeneyuhayeva xequenetaneniereni. ³⁵Hicü 'esiva yateva niuyani. 'Utihüximaqueca cuiepa, niyutanenevieneni xüca tüma

xüa tiyüvenique müca'aye'aniqueyu que mütiyüniuecai. ³⁶Müpaü niutayüni, Ne'uquiyari 'acu, naimecü pepiyüve 'ecü. 'Icü tecüxi quenanhani cuerietü hivericacü yanemüca'itüarienicü, mesü que münetinaque ne pücatixaü, 'ecüsü que mümatinaque püta quetiuyüni. ³⁷Hicü muva ninuani, nivarutaxeiya mecusume. Müpaü tinitahüave Pecuru, Simuni 'acu, peticusu. Pecatiyüvecai pemütanierenicü xei hurayari. ³⁸Xequenetaneniereni, xequeneyunenevieca capa 'axa xete'uyurienicü xe'uta'inüasieme. Xe'iyari püyuväuriya, xevaiyari püta puverarani. ³⁹Hicü hutarieca heyaca niyutanenevieni yaxeciüa 'utaitü. ⁴⁰Hutarieca muva nuaca nivarutaxeiya tavari mecusume memücusimarietücateicü. 'Asimepücatematecai que memüte'ita'eiyaquecai. ⁴¹Hicü hairieca muva nuaca müpaü tinivarutahüave, Hicürixüa xequenecusuni xequene'uxipieca. 'Ariri cümütücarü, canaye'ani. Camüsü, Yuri Tevi nehücütütü, 'axa teyuruvamete vamamasie nepüyetuiyani. ⁴²Xequenanucu'uti, tepüvanaquiyu. Neuxei, que mü'ane münesiyetuani 'acanamiene.

Quesusi que mütiuviyarie

(Mateu 26:47-56; Rucaxi 22:47-53; Vani 18:2-11)

⁴³Mericusü yapaucua müpaü tivacühüavecacu cuxi, Cura caninuani, Tamamata Heimana Yuhutame müxevitütücai. Yuvaücavame teüteri yuhamame nivaravitücaitäni cusirate cüyexi mete'u'ucame. Mara'acate

memühürütüariecai, mümeta 'inüaricü memüte'üquitametetücai 'uquiravesixita menivareyenü'ani. ⁴⁴Mericusü que mü'ane miyetuaniquecai 'inüari nivarupitüani teüteri mevayecünirümeccacu ya'utaitü, Que mü'ane memütavaürütüani ne'l'isetü, mücü canihücütüni. Xequeneuviya 'iya, xequenanuhani 'aixüa xe'ihütü. ⁴⁵Hicü Cura nuaca, 'aura niuyani cuitü. 'Aixüa 'acu Ti'üquitame titahüaveca, ni'iseni. ⁴⁶Hicü müme meniviya. ⁴⁷Müme 'aura memütü'ucal, xevitü yucusira vatihanaca, nivani ti'uximayatame mara'acame mühürütüariecaisüa mümiemetücai. Nacaya naviteni. ⁴⁸Quesusi müpaü tinivarutahüave, Xeme cari xepeyecü cusirate cüyexi xe'u'ütü xenesiviyaque, tinavayamepaü que mütiyiviyaüva. ⁴⁹Müixa xesata neniuyeicacaitüni tucarcü tuquita neti'üquitatü, xepücanesihevi. Peru que'aye'ani 'utüarica que maine. ⁵⁰Hicü yunaitü me'icü'eirieca meniyyuta'unaxüani.

Temaicü que mütiyu'unaxü

⁵¹Xevitü temaicü niveiyacaitüni rinu savanayaricü yu'eimatü mümavecaicü. Meniviya temaicü, ⁵²peru mücü yusavana 'ucu'eirieca niyyuta'una mavetü.

Quesusi que mütiutahüavarie 'isücate vahüxie

(Mateu 26:57-68; Rucaxi 22:54-55, 63-71; Vani 18:12-14, 19-24)

⁵³Hicü mara'acame mühürütüariecaisüa meneihana Quesusi. Mana meniyyucuxeürieni

mara'acate memühiritüariecai
'uquiravesixi, müme 'inüaricü
memüte'üquitametetücai yunaitü.
⁵⁴Pecuru tevapai niveiyacaitüni,
mara'acame mühiritüariecai qui
'aurie ninuani. Tacua tupirisixi
vahamatü niutivecaitüni tai 'aurie
cüxetü.

⁵⁵Hicü mara'acate
memühiritüariecai yunaitü
'isücate menivavautüvecaitüni
tehecüatamete, memixanetacü
Quesusi, vaniucicü memimienicü.
Haquevasü mepücavarutaxei.

⁵⁶Yümüiretü mete'itavatü
menihecüatacaitüni que
vanü memüte'unenierixü
peru vaniucü pücauyexevicai.

⁵⁷Hipatü me'anucu'uca
menitahecüata mete'itavatü que
memüte'unenierixü vanü, müpäü
me'utiuyatü, ⁵⁸Tame teni'enieni
'ipäu haineme, 'Icü tuqui mamacü
muveviya nenita'unamücü, haica
tucari 'anucayayu xeimeta
nenitavevimücü mamacü
caveviyacame. ⁵⁹Ni müpäü que
memütehecüatacai, vaniucü
pücataxevirivecai.

⁶⁰Merücüsü mara'acame
mühiritüariecai vahixüapa
'utaqueca, Quesusi niuta'ivaviya
müpäü 'utaitü, 'Asipecatita'ani.
Que tita 'icü memütehecüata
'ahepaüsita. ⁶¹Mücü masi cayuvatü
mana niuvecaitüni, tixäu püca'uta'a.
Mara'acame hutarieca müpäü
tinita'ivaviya, 'Ecü peticürisitu.
Que mü'ane 'aixüa müticuxaxasiva,
'ecü petinu'aya. ⁶²Quesusi müpäü
tinita'eiya, Ne necanihücütüni.
Yuri Tevi que nemütiteva, xeme
xecanenixeiyacuni, Que Mü'ane

Mütürücaüye serieta ne'acaime.
Ne'acamieme taheima mieme
haisata xecanenixeiyacuni.

⁶³Hicü mara'acame yu'ixuriqui
'utisanaxüaca müpäü niutayüni,
Que cuxi tetevareyehüva
tehecüatamete. ⁶⁴Xeme
xecani'enieni que mütisevixima
Cacaiyari 'axa 'utaitü. Que
xeteyücühüave. Müme yunaitü
müpäü meniutiyuanecaitüni
quename müpäü reuyevecai
mümierienicü.

⁶⁵Hipatü menisütüani
hesiena me'uti'aüsicavivatü
me'inanaimatü. Meheitinaca
hüxiena, menitihusutücüne müpäü
mete'icühüavetü, Quetinehecüatani
quepai müyüane. Tupirisixita
me'iviycaca menicusunacaitüni.

**Pecuru que mütiyucu'imavacai,
Nepüca'imate Quesusi 'utaitü**

*(Mateu 26:69-75; Rucaxi 22:56-62;
Vani 18:15-18, 25-29)*

⁶⁶Merücüsüari Pecuru vatipai
'uvecacu qui 'aurie tacua, 'uca
caninuani müti'uximayatametücai
mara'acame mühiritüariecaisüa
mieme. ⁶⁷Pecuru 'uxeiyaca
cüxecame, heutaniereca,
müpäü niutayüni, 'Ecüta
'iya Nasaretitanacamatü
pecaniuyeicacaitüni Quesusimatü.
⁶⁸Mücü niyucu'imavacaitüni,
müpäü 'utaitü, Ne havaicü
nepüca'imate, 'asinepücatimate
que pemaine. Müpäü 'utayüca
quitenie nanuyeyani. Vacana
niutahiva. ⁶⁹Hicü 'iya 'uca
hutarieca 'ixeiyaca nisütüani
müpäü tivacühüavetü müme
mana memüti'ucacai, 'Icü xevitü

canihücütüni müme. ⁷⁰Mücü tavari niyucu'imavacaitüni. Yareutevitüta müme mana memüti'ucai tavari müpaü metenitahüave Pecuru, Yuricü 'ecü xevitü müme pecanihücütüni. Camüsü Carereya pecaniquiecametüni, vahepaü pemütiuniucacü. ⁷¹Hicü nisutüani müpaü 'utaitü, Cacaüyari 'axa xüca nesiurienique tüma xüca neti'itavani, yemecü nepaine, tixaü 'icü tevi nepücamate xemixata. ⁷²Cuitüva hutarieca vacana niutahiva. Pecuru Quesusi niuquieya na'erivani que mütitahüavixü, Vacana hutarieca catahivavecacu cuxi, 'ecü haicacüa pecani'acu'imavamücü quename pecanesimate pe'utaitü.'Icü nai ra'erivatü niutasuani.

Quesusi que mütiutahüavarie Piratu hüxie

(Mateu 27:1-2, 11-14; Rucaxi 23:1-5; Vani 18:28-38)

15 Hicüsüari 'ucatarecu cuitü mara'acate memühürütüariecai, 'uquiravesixi, mümeta 'inüaricü memüte'üquitametetücai, hipatüta 'isücate yunaitü meyucuxeürieca meyu'enieca, Quesusi menehana hüacame, Piratu meniyeüirieni. ²Piratu müpaü tinita'ivaviya, 'Ecü Huriyusixi teüteriyari tiva'aitüvame petihücü. Mücü cayucu'imavatü müpaü tinita'eiya, 'Ecüsü müpaü pecanaineni. ³Mara'acate memühürütüariecai menixanetacaitüni vaücava. ⁴Tavari müpaü tinita'ivaviya Piratu, Tixaü pecatita'ani. Camü que müreupaüme memümasixaneta.

⁵Quesusi tavari tixaü cacaniuta'ani. 'Ayumieme Piratu niuhüxiyani.

Cuvexunaruri que mütiuta'aitaxü, Quesusi mümierenicü

(Mateu 27:15-31; Rucaxi 23:13-25; Vani 18:38-19.16)

⁶Mericüsü xexuime visie mücü 'ixüararipa vahesie mieme nenayexünacaitüni 'anutahüivacame, que mü'ane memivaviriecai. ⁷Xevitü nanutahüivacaitüni 'ana Vaxavaxi titevatü. 'Iya cuviyexunu 'unamete vahamatü nanutahüivacaitüni. Müme cuviyexunusixi mevaca'unarümetü meteniyucüni. ⁸Hicü yumüiretü teüteri me'u'axüaca menitavavirieni, yamütiyurienicü yaxecüa que mütiyurienecai xexuime visie vahesie mieme. ⁹Piratu müpaü tinivarutahüave, Xeme tixenaque nemüxe'anayexünirienicü Huriyusixi tixe'aitüvame. ¹⁰Mücü müpaü catinimaicaitüni memiyetuacü me'ütesatü mara'acate memühürütüariecai. ¹¹Mara'acate memühürütüariecai menivarucuyütüani teüteri memitavaunicü Vaxavaxi püta manayexünarierenicü. ¹²Piratu müpaü tinivarutahüave tavari, Mericüte, queri ne'iyurieni 'icü Huriyusixi tixe'aitüvame que xemüte'iterüva. ¹³Müme me'ita'eiyatü müpaü metenihüiva, Curuxisie quenemi'a. ¹⁴Piratu müpaü tinivarutahüave, Titayaricuta, tita 'axa tiuyuri. Müme masi cuini mieme meniutihvacaitüni, Curuxisie quenemi'a, me'utiuyatü. ¹⁵Hicü

Piratu vanaqui'aritiüamütü teüteri,
Vaxavaxi nivaranaxexünirieni.
Tiuta'aitaca Qesusi
mücuveyaxüanicü niyetuani
curuxisie mücaviyanicü.

¹⁶Hicü cuyaxi xaüsie meneivitüni
mana quita parasiyu 'amüpata,
parasiyu Püreturiu mütiuyetevasio.
Yunaime cuyaxi mana memayetecai
menivaruta'inieni. ¹⁷'Ixuriqui
mütaüräüye menenacatütüani,
xuya mumayari me'utasaca
menenutimanirieni. ¹⁸Menisütüani
me'ivaüritüatü müpaü me'utiyuatü,
Que 'acu tüma Huriyusixi
tiva'aitüvame. ¹⁹Hacacü
menitivaxüani mu'uyasio.
Menicu'aüsicamavacaitüni.
Me'utitunuma'uca yacü nenevieri
menipitüacaitüni. ²⁰Me'inanaimaca
'ixuriqui mütaüräüye
menenutihünirieni, 'ixuriquieya
menenacatütüani.

Qesusi que mütiümierie curuxisie

(Mateu 27:32-44; Rucaxi
23:26-43; Vani 19:17-27)

Mericusü meneivitüni curuxisie
me'imienique. ²¹Cuyeicame
me'uviyaca mecanita'aitüani
curuxieya menucue'irienicü.
Cuyeicame Simuni Sirenetanaca
catinitevacaitüni, Herecanituru
Xupu niva'uquiyaritücaitüni.
Xaüsie heyeyaca, quiecarisie
ni'aximecaitüni.

²²Mericusü Curucutapai
meneivitüni Qesusi, taniuquicü
Müqui Mu'uya Manuca
mütiuyetevasio. ²³Hicü vinu masivi
nücame menenu'itüaniquecaitüni
meuyuyehüacacü, peru
Qesusi püca'enu'i. ²⁴Mericusü

curuxisie menicavieni.

'Ixuriquiteya meniyutahuritüani,
meyu'ivatüvetü memütetimanicü
tita memüte'anhurieniquecai
yuxexuitü.

²⁵Mericusü 'utaxürecu
curuxisie menicavieni. ²⁶Que
mütiuxanesie yatiniu'utüarieni,
Huriyusixi Tiva'aitüvame 'anuyütü.
²⁷Tenavayamete menivarutivütüani
yuhutame curuxitesie hamatüana
serietana xeime 'utatanata xeime.
²⁸'Ana naye'ani 'utüaricayari müpaü
müre'uxa, Müme memitiana 'inüari
niuquiyari, xevitü cani'erivacaitüni.

²⁹Müme menanuyecücacai
meninanaimacaitüni, yumu'u
me'utisiquetü, müpaü
me'utiyuatü, 'E'e, cari 'ecü tuqui
pepüta'unaquecai, haica tucari
'anuyeyayu pepenuvevieniquecai.
³⁰Parasü, queneu'atavicueisitüa,
curuxisie pe'acayeicatü.
³¹Yaxeicüata mara'acate
memühüritüariecai müme
'inüaricü memüte'üquitametetücai
vahamatü meninanaimacaitüni
müpaü meteyücühüavetü,
Nivarutavicueisitüani hipame,
pücaüve müyutavicueisitüanicü
yücümana. ³²Cürisitütütü,
'Ixaherisixi niu mütatü'aitüvame,
curuxisie que'acayani, temixeyacü,
yuri temüteta'eriexüanicü. Müme
'auriena memutivütüarie curuxisie
mümeta 'axa meniutiyuanecaitüni
hepaüsitanu.

Qesusi que mütiyetua yu'iyari

(Mateu 27:45-56; Rucaxi
23:44-49; Vani 19:28-30)

³³Mericusü tuca 'ayacu, naisarie
niucüyüre, cüa caviecacuque

niucuhecüare. ³⁴Anari Qesusi carima müpaü tiniuhiva vaniuquicü, 'Eruhi, 'Eruhi, rama savacütani, taniuquicü necacaüyari, necacaüyari titayari penetiucu'eiri, maine. ³⁵Hipatu mana memüti'ucai me'l'enieca müpaü meniutiyuani, Neuxei, 'Eriyaxi niutahüave. ³⁶Xevitü 'unausarümetü neyani, ha'iseveme niutahüniya vinu masinacü. Haciasie 'iqueca neitiserieni müpaü 'utaitü, 'Acuxisü tecanitaneniericuni, xüca 'uhamieni 'Eriyaxi 'ecaxünaque. ³⁷Hicü Qesusi carima 'utahivaca, yu'iyari niyetuani. ³⁸Hicü 'ixuriqui meuviecai tuquita hixüata nisane heimana 'acayuaca. ³⁹Xei sienituyari cuyaxi tiva'aitüvame Qesusi hüxie muvecai, 'ixeyaca yu'iyari que mütiyetua müpaü niutayüni, 'Icü yuricü Cacaüyari caninu'ayatücaitüni.

⁴⁰Mericsü 'ucari meninenierecaitüni yateva meti'utü, Mariya Mararatanaca, Mariya Cacuvu 'Esimutevi Cuse müvavarusitücai, Sarumeri, hipatüta mana meniti'ucaitüni. ⁴¹Müme meniveiyacaitüni quepauca Carereyasie muyeicacai, metenimicuacaitüni. Hipatüta yuvaücavatü 'ucari 'utümana memu'axüa Querusaremesie mana meniti'ucaitüni.

Qesusi que mütiuteuqui

(Mateu 27:57-61; Rucaxi 23:50-56; Vani 19:38-42)

⁴²Mericsü 'acayunirümeccacu, tucari memüyucuha'aritüvacaisie, 'uxa'arieca 'uxipiya tucari maye'aniquecaicü, ⁴³Cuse

'Arimateyatanaca caninuani. 'Iya 'isücate canixevitütücaitüni 'aixüa mümarivacai, müta'icuevacai Cacaüyari ti'aitametütü mayanicü. Yu'iyari heucayeca Piratusüa ninuani, Qesusi caxarieya nitavavirieni. ⁴⁴Piratu niuhüxyani 'ari mumücü. Xei sienituyari cuyaxi tiva'aitüvame niutacuevieni yu'aurie. Nuacu, Piratu nita'ivaviya que müreutevicaí Qesusi hemüquitü. ⁴⁵Cuyaxi tiva'aitüvame yatitahüavecu Piratu, quename hemü, caxari niyetuirieni Cuse. ⁴⁶Mücü rinu savanayari hecunaneca, 'ecacueca caxari, savanacü nita'eima, teuquiyapa neitateni 'aita müvaye'linieriecaisie. Neicurupa tete quiteniesie, neicunani. ⁴⁷Mariya Mararatanaca, Mariya Cuse müvarusieyatücaimatü menixeiya haque meutatequie.

Que müranutanierixü 'umierieca

(Mateu 28:1-10; Rucaxi 24:1-12; Vani 20:1-10)

16 Mericsü 'uxipiya tucari 'utixücu, Mariya Mararatanacari, Mariya Cacuvu müvarusieyatücaimatü, Sarumematü, 'uhaye visi mu'tia menecunaneni, memüyehücü meheitavirienique caxari. ²Ximeri cuitü 'atinecu tau semana mexüacame tucarisie, teuquiyapa meneta'axüani. ³Müpaü meteniyucu'livaviyacaitüni, Quepai tete pütasiheuhüvirieni teuquiya quitenie meuca. ⁴Mana me'utaneniereca mecanixeiya tete heuhüiyacame, 'amünecai. ⁵Hicü teuquiyapa meneutahxüani. Vaserieta 'acaime temaicü meniuxeiya, mutuxa 'amütevi 'anacatücime. Meniutimamani. ⁶Mücü müpaü

tinivarutahüave, Xepücamamaca.
 Quesusi xepücvautüve
 Nasaretitanaca curuxisie
 mucaviya. Cananucuquetüarieniri,
 'uva pücayecca. Neuxei 'uva
 meniteni. ⁷Hicüri xequenehu.
 Müpaü xequetenivaretahüavi
 teyü'üquitüvemetemama
 Pecurumame, quename niu
 xe'anuyehaitüiyaxü, Carereyapai
 hetüa, quename mana xeheixeiya,
 que mütixe'utahüavixü. ⁸Hicü
 teuquiyapa mevayecüneca
 meni'yuta'una. Me'uti'yüüacatü
 me'umamatü menacüne. Xeime
 tüma 'asimepücate'utahüavixü
 memümamacaicü.

**Quesusi masiücütü que mürayuyeitüa,
 Mariya Mararatanaca 'ixei'yacacu**

(Vani 20:11-18)

⁹Hicü semana mexüacame
 tucarisie 'anutaniereca Quesusi
 ximeri, masiücütü nayuyeitüani meri
 Mariya Mararatanaca 'ixei'yacacu.
 Que mü'ane meripai memiviyacai
 cacaiyarixi 'axa memü'anene
 'atahutatü, Quesusi müvarayenü'a,
 mücü Mariya canihücütücaitüni mixei.
¹⁰Mücü heyaca, yatinivarutaxatüani
 müme hamatüana mem'u'vacai,
 meyhiveriecacu me'utisuanacacu.
¹¹Müme me'u'enanaca quename
 'ayeyuricai, quename mücü 'ixei, yuri
 mepücate'uta'eri.

**Quesusi masiücütü
 que mürayuyeitüa,
 teyü'üquitüvemetemama
 me'ixei'yacacu yuhutatü**

(Rucaxi 24:13-25)

¹²Arique masiücütü nayuyeitüani
 yücü 'anetü, yuhutatü müme

yeutapai memuhucui me'ixei'yacacu.
¹³Müme yu'utüma menecüne,
 hipame teyü'üquitüvemetemama
 yametenivaretahüave que
 mütiyü. Mümeta 'acuxi yuri
 mepücatevaruta'eri.

**Quesusi que mütivaruhürütüa
 nü'arisixi**

(Mateu 28:16-20; Rucaxi

24:36-49; Vani 20:19-23)

¹⁴Imatüriecata masiücütü
 nayuyeitüani Tamamata Heimana
 Xevitü teyü'üquitüvemetemama
 me'ixei'yacacu metecuacacu.
 Nivarutatieni yuri memücate'eriecaicü,
 yu'iyarisie memüsesel'caicü, yuri
 memücatevaruta'ericü müme
 memixei 'anucuquecu. ¹⁵Hicü müpaü
 tinivarutahüave, Naisarie cuiepa
 xequeneutayeixüa. Niuqui 'aixüa
 manuyüne xequetenivacuxaxatüvani
 yunaime queyupaümetü
 memunetüarie. ¹⁶Que mü'ane yuri
 mütita'erieni müca'iyarieni, mücü
 nitavicueisitüariemücü. Que mü'ane
 yuri mücati'erie, 'isücame ninenamücü
 hesiena mürahüivacü. ¹⁷Ipaü 'anenetü
 'inüiarite canitixuaverimücü haque
 meme'uva müme yuri memüte'erie.
 Nehesüa memümiemetecü
 menivarayenü'axüacuni cacaiyarixi
 'axa memü'anene. Menitiniucuni
 niuqui mühehecuacü. ¹⁸Cuterixi
 xüca mevaranucu'üni, müümüya xüca
 me'anu'ieni, tixaü 'asipücvayurieni.
 Tecuicucate vahesie xüca me'utimeni
 müme mepanayexürieni.

Que müranutitüa

(Rucaxi 24:50-53)

¹⁹Mericusü Ti'aitame Quesusi
 müpaü tivarutahüaveca, taheima

nanutivitüquiëni, Cacaüyari
 serieta nayerüni. ²⁰Naisarie
 meneutayeixüani müme
 metecuxatatü, Tl'aitame

vapareviecacu vaüca tiyuriëncacu
 vaniuqui seiriyacacu 'inüari que
 mütivapitüacai. Müpaü xeciüa
 cani'aneni.

RUCAXI

Niuqui 'Aixüa Manuyüne Que Mütiu'üxasitacai

Teuquiru que mütiutavaürütüa

1 Yümüiretü meniuyuvaüriya memüteri'utüanicü naime hepaüsita tasata que mütiuyü. ²Müme sutüapai memunenierixü, tupirisixi memacü niuqui 'aixüa manuyüne metecuxatatü, müme metateniyetuirieni mücü niuqui. ³Neta nai que mütiuyü matüaripai hicüque heiseriemecü netinicuvaunecaitüni. 'Ayumieme nemareuyehüviritü, Teuquiru 'acu, nepünevauüriya xexuime naime nemaraca'utüirienicü ⁴yapemütimaicacü 'icü niuqui pemu'eni hepaüsita que müti'se'i.

Que mütiutahüavarie, Vani

'ariqueque que mütinuivaquecai

⁵Mericsü quepaucua Herurexi müti'aitametücai Cureya cuieyarisie, mara'acame 'aniuyeicacaitüni Huriyusixi teüteriyari vamara'acate xevitü hücütütü, Sacariya titevatü, 'Aviyaxi teüterimama metenitetevacaitüni mara'acate vahamatü müti'uximayacai. Yü'üya canexeyacaitüni 'Erisaveti titevacame,

mara'acame nu'ayatüme.

⁶Yü'üitatü heiseriemecü yameteniyuriecaitüni Cacaüyari hüxie. Yametenicahucaitüni Ti'aitame que müti'aitacai naime, vahesie carahüivacacu.

⁷Nunusi mepücahexeyacai 'Erisaveti mücayüvecaicü. Mecani'uquiravesixitücaitüniri.

⁸Mericsü Sacariya mara'acametütü tini'uximayacaitüni Cacaüyari hüxie quepaucua 'Aviyaxi teüterimama vahesie mütiunaquixü.

⁹Mara'acate que mütivayeiyaritücai, hesiena tiniunaque heiva Ti'aitame tuquitana meutahanicü, müticüsinaiyanicü. ¹⁰Quepaucua maye'a mütitacüsinaiyacü, yunaitü teüteri tacua meniyneneviecaitüni.

¹¹Hicü nixeyia niuqui tuayame Ti'aitamesüa mieme mana 'utiveme müracüsinaiyasie serieta.

¹²Sacariya 'ixeyiatü niuyuitüarieni yu'iyarisie, niutimani. ¹³Hicü niuqui tuayame müpäü tinitahüave, Pepücaheumaca, Sacariya 'acu. 'A'ivaurica pü'enierie. 'A'üya 'Erisaveti xenive canitnuivitüamücü. Vani petiniterüvamücü.

Peni'atemaviecamücü vaüca,
 'A'iyari cuini mieme
 ninaqui'acamücü
¹⁴ Yümüiretü
 mecaniyutemamaviecacuni
 Quepaucua mütinuiva.
¹⁵ Canimarivemücü Cacaüyari
 hüxie.
 Caxie vinuyari,
 Xeime vinuta pücaye'eni.
 'Iyari Mütiyupata
 Caniviyamücü püta tinuivayu.
¹⁶ 'Ixaherisixi teüteriyari
 yumüireme
 Ta'aurie canivaraxüriemücü,
 Ti'aitame memayexeyanicü
 Yucacaüyaritüme.
¹⁷ Canenucuhaitüiyamücü
 Ti'aitame
 'Eriyaxipaü tiuca'iyaritü,
 Türücariyaya hexeyiatü.
 Va'uquiyarima ta'aurie
 nivaraxüriemücü,
 Yütüriyama
 memüvara'erivanicü,
 Müme yuri memücate'erie
 Ta'aurie nivaraxüriemücü,
 Müme heiseriemecü
 yamemütecahu vahepaü
 memüteyücühüavenicü.
 Nivacuha'aritäamücü teüteri,
 Ti'aitame memücueviecacü.
¹⁸ Hicü Sacariya müpaü
 tinicühüaveni niuqui tuayame,
 Que 'aneme 'inüariyariçü
 yanepütimaica. Necani'uquirasitüni,
 ne'üyata tucarieya ranütütüa.
¹⁹ Hicü niuqui tuayame müpaü
 tinicühüaveni, Ne Cüravieri
 necanihücütüni. Cacaüyari hüxie
 neniiveni. Yanemümatitahüavecü
 necaneyenü'arieni,
 nematitaxatüanicü 'icü niuqui

'aixüa manuyüne. ²⁰ Hicü camü,
 cayuvatü pepütüyerüni, pecaniuvetü
 pecanayeimücü mexi ca'aye'aveni,
 'ecü yuri pemücatiuta'ericü
 neniunquise. Peru neniunqui
 canaye'amücü quepaucua tucari
 maye'ani.

²¹ Mericüsü teüteri
 menicueviecaitüni Sacariya.
 Meni'iyarixiecaitüni
 'emüreutevicaicü tuquita. ²² Hicü
 vayeyaca niyutatexieni varahüavetü.
 Müme yametenetimani quename
 tixaütü tiuxei tuquita. 'Iya
 yumamacü nivacu'inüaritüvacaitüni.
 'Aniucateitüni caniuvetü.

²³ Hicü heutiparecu
 'uximayasicaya, yuquie
 caneyani. ²⁴ Hicü 'ana 'üyaya
 'ayehucatü nayani 'Erisaveti.
 Niyu'avietacaitüni 'auxüme meseri
 müpaü 'utaitü, ²⁵ Camü, 'ipaü
 tiniuyurieni Ti'aitame, yuvaüriyatü
 'aixüa münesiyurienicü, teüteri
 memücanesinanaimacacü.

**Mariya que mütiutahüavarie,
 Quesusi 'ariqueque que
 mütinuivaquecai**

²⁶ Mericüsü 'ataxevirieca
 meserisie Cacaüyari nitanü'ani
 yuniuqui tuayame Cüravieri,
 Carereya cuieyarisie quiecarisie
 Nasareti müracusevasie.
²⁷ 'Üimari mücaxuriquicaisüa
 nitanü'ani Mariya mütittevacaissä.
 Nitiviquiximecaitüni, 'uqui Cuse
 titevatü nitivitüni quecaitüni. Cuse
 Raviri caninunuiyariyatücaitüni.
²⁸ Hicü Mariyasüa heutahaca
 niuqui tuayame, müpaü niutayüni,
 'Aixüa 'acu. Ti'aitame 'aixüa
 catiniuca'iyarini 'ahesie mieme,

'ahamatü puyeica. ²⁹Mücü yu'iyarisie niuyütüarieni, yatinicu'erivacaitüni titayari müpaü mütivaüritüa. ³⁰Niuqui tuayame müpaü tinitahüave, Pepücaheumaca, Mariya 'acu. Cacaüyari 'aixüa pütüuca'iyari 'ahesie mieme. ³¹Hicüri pe'ayehucatü pecanayeimücü, pecanitinivemücü. Quesusi pecatiniterüvamücü.

³²Canimarivemücü,
 Que mü'ane taheima macave
 nu'aya canimarivacamücü.
 Ravirisie caniyeyeimücü,
 Ti'aitame Cacaüyaritütü
 canipitüamücü
 Raviri 'uvenieyasie mayerünicü
 Que müti'aitacai 'iya.

³³'Ixaherisixi teüteriyari
 Catinivata'aitüamücü
 yuheyemecü.
 Que müti'aita
 Pücatipare hasuacu.

³⁴Hicü Mariya müpaü tinitahüave
 niuqui tuayame, Mericüte,
 quepaütütü 'ipaü pütüyüni. 'Uqui
 nepücamate. ³⁵Niuqui tuayame
 müpaü tinitahüave,
 'Iyari Mütiyupata 'ahesie
 caninuamücü.
 Que mü'ane taheima macave
 Yutürücariyacü
 camani'etüriviyamücü.
 'Ayumieme nunusi mütinuiva
 canipasiemücü
 Cacaüyarisie mieme,
 Müpaü catinimarivacamücü
 Cacaüyari nu'ayatütü.

³⁶Camü, 'a'iva yateva 'Erisaveti
 'ayehucatü nayani 'ucarasitütü.
 'Ataxeime meseri niyurieca
 'iya caniveveme memüxatacai.

³⁷Cacaüyari pücajutatexieni,
 naimecü püyüveni püta.

³⁸Mariya müpaü tinitahüave,
 Mericüte, ne Ti'aitame
 necatini'uximayatameyatüni. Que
 pemaine yaquetiuyüni. Hicü niuqui
 tuayame caneyani.

**Mariya que mürecu'ivataxü
 'Erisavetisüa**

³⁹Hicüsüari yucuha'aritüaca
 caneyani Mariya. Yumexüitüatü
 quiecarisie neta'ani hürü mananiere
 Cureya cuieyarisie. ⁴⁰Sacariya quita
 heutahaca, nitavaüritüani 'Erisaveti.
⁴¹Mericüsü 'Erisaveti quepaucua
 mi'eni Mariya 'ivaüritüacacu,
 nunusi neucuyuaxüani huriepana.
 Hicü 'Iyari Mütiyupata niyiya
 'Erisaveti. ⁴²Müpaü niutayüni
 carima, Vaüca 'aixüa pepu'itüarie,
 hipatü 'ucari temüca'itüariepaü.
 'Aixüa cani'itüariemücü que mü'ane
 pemütinuivitüani. ⁴³Nehesie
 que tinaque neti'aitivame
 varusieya münesi'ivatamiecü.

⁴⁴Camü, 'avaürisica
 ne'u'eniecu, nunusi yutemavietü
 neucuyuaxüani nehuriepa.

⁴⁵'Aixüa pecani'itüariemücü yuri
 pemütiuta'ericü quename 'aye'ani
 naitü que pemütütahüavarie,
 Ti'aitame que mümaretahüavixü.

⁴⁶Hicü Mariya müpaü niutayüni,
 Ne'iyari müpaü paine, Ti'aitame
 canitürücaüyeni.

⁴⁷Ne'iyari niyutemavieca
 nehe'erivatü
 Cacaüyari
 münesi'utavicueisitüacü.

⁴⁸Caneniuxeiya ti'uximayatame
 que nemütihücü hesiena
 mieme,

Sepa tixaü nemücatihücü.
 Camü, 'uxa'a varie yunaitü
 nuivarite
 'Aixüa ne'itüaricame
 mecanen'eriecacuni.
⁴⁹ Que mü'ane mütürücaüye
 Marivemecü caneniuyurieni.
 Mücü Pasiecame canixasivani.
⁵⁰ Canivanenimayaca yunaime
 memüteheyehüvirie,
 Vanivemata nivanenimayaca.
⁵¹ Yücümana que mütüyurienne
 Canimasiücüni que
 mütitürücaüye.
 Nivareutaveiyaxüani müme
 memüteyucatave'erie
 Yu'iyarisie que memütecü'eriva,
⁵² Cuiepa te'aitamete
 nivarunavairieni
 Tita memüte'aita,
 Müme tixaü memücatehüme
 püta
 Nivaruhiritüani vaüca.
⁵³ Memeuhacacuicuai
 nivarutihüniya 'aixüa
 mü'anecü.
 Memeuca'ucai
 nivareutanü'axüani
 memamaveme.
⁵⁴⁻⁵⁵ Nisütüani tasiparevietü
 'Ixaherisixi teüteriyari
 Hesüana mieme
 temüte'uximayatamete,
 He'erivatü que
 mütivarutahüavixü
 ta'uquiyarima.
 Caninenimayaca 'Aurahami
 yuheyemecü,
 Cataninenimayaca tame hesiena
 temüyecü.
⁵⁶ Mericüsü Mariya 'Erisavetisüa
 niucateitüni 'esivatücacu haica
 meseri. 'Arique yuquie neyani.

Vani Ti'üyame que mütiutinuivaxü
⁵⁷ Mericüsü tucari naye'ani
 'Erisaveti mütinivenicü.
 'Uquitüme niutiniveni. ⁵⁸ Hicü
 'auravatari maremama
 yunaitü mete'utamariECA
 Ti'aitame vaüca que
 mütitanenimayataxü, hamatüana
 mecaniyutemamaviecaitüni.
⁵⁹ Hicü 'atahairieca tucarisie
 mecaniu'axüani me'l'inüaritüanique
 nu'esi Huriyusixi vaxitequiyacü.
 Sacariya mecateniterüvaquecaitüni
 'uquiyarieyapaü. ⁶⁰ Ana varusieya
 müpaü niutayüni, Tixaüsietü.
 Vani catinitevacamücü püta.
⁶¹ Müme müpaü metenitahüave,
 Haquevasü 'amare pumave
 müpaü titevatü. ⁶² Yumamacü
 menitahüave quemasieya, que
 mütinaque mütiterüvarienicü.
⁶³ Xapa 'uta'ivaüca, müpaü
 'utaineme canaca'utüani, Vani
 catinitevacamücü püta. Yunaitü
 menihüxiyani. ⁶⁴ Hicü yapaucua
 nenieya niuxünarieni. Niutaniuni
 'aixüa 'utaitü Cacaüyari
 hepaüsita. ⁶⁵ Auravatari yunaitü
 mecanimamacaitüni. Naisarie
 Cureya hüriyarisie que mütüyü
 catinixaxasivacaitüni.
⁶⁶ Yunaitü memü'enanacai
 meniyu'iyaritüacaitüni müpaü
 meteyücühüavetü, Que 'anetü
 payani 'icü nunusi. Mücü
 meta, Ti'aitame yütürücariyacü
 nipareviecaitüni.

**Sacariya que mutayü, Cacaüyarisie
 mieme ticuxatätü**

⁶⁷ Ana Cacaüyari 'Iyarieya
 Mütüyupata caniviyani nunusi

'uquiyarieya. Sacariya niutaniuni
Cacaüyarisie mieme müpaü 'utaitü,

⁶⁸ 'Aixüa queticühüavarüvani

Ti'aitame,

Que mü'ane 'Ixaherisixi
mütacacaüyari.

Nisutüani yuteüterima
va'üviyatü,

'Aixüa 'iyurienetü
memüünarienicü.

⁶⁹ Que mü'ane mütürücaüye
niuquerieni,
mütasitavicueisitüanicü,

Raviri que mieme,
Raviri müti'uximayacaicü
Cacaüyarisie mieme

⁷⁰ Meripaitü que mainecai que
mütiyurieniquecai.

Yametenicuxatacaitüni
texaxatametemama
Memupasie hesiena mieme,
Memutiniucacaicü hesiena mieme.
Müpaü meniutiyuanecaitüni

⁷¹ Mütasi'utavicueisitüaniquecaicü
Müme memütasi'aye'uni
memücatasi'a'ivacü,
Müme memütasi'uxive'erie
memücatasi'a'ivacü.

⁷² Müpaüta meniutiyuanecaitüni
Müvanenimayataquecaicü
ta'uquiyarima
He'erivatü türatu mutavevi
yücümana,

⁷³ Que mütiyuhürütüa
yaticühüavetü ta'uquiyari
'Apurahami

Quename tasipitüaniquecai
⁷⁴ tecamamatü

Temütavicueisitüarienicü
Müme memütasi'aye'uni
memücatasi'a'ivacü,
Temeyexeianicü 'iya que
mütinaque,

⁷⁵ Hesiena mieme tepasietü,
Heiseriemecü yatetecahutü,
Hüxiena te'u'uvatü mexi
te'ayeneniere.

⁷⁶ 'Ecü meta nunusi 'acu,
Que mü'ane taheima macavesüa
mieme tixaxatame
Pecatiniuterüvarüvamücü.
Ti'aitame pepanucuhaitüiya
Huyeya 'aixüa pemüyurienicü.

⁷⁷ Teüterimama
petinivatahecüatüamücü
Que mütivatavicueisitüani
pehaitü,
Que mütivareuyehüvirieni müme
'axa memüte'uyuri pehaitü.

⁷⁸ Müpaü catiniyurienicü
Tacacaüyari
mütiyucanenimayacü.
'Ayumieme que mü'ane taheima
mümieme caninuamücü.

⁷⁹ Nivahecüariviyamücü müme
yüvipa memütitei,
Müme meta mecui'ivarümetü
memüüriyarie
Nivahecüariviyamücü.
Ta'ücate cataniseiriyamücü,
Temeu'uvanicü haque 'aixüa
temütetaxeianicü
Cacaüyarimatü.

⁸⁰ Mericüsü nunusi
caniverecaitüni. 'Iyarieya
türücaüyetü nayani. Macumavesie
neyeicacaitüni mexi tucarieya
ca'aye'avecai cuxi masiücütü
mayanicü 'Ixaherisixi vahüxie.

Quesusi que mütiutinüivaxü

(Mateu 1:18-25)

2 Mericüsü 'ana 'aisica
neutanü'ariexüani
Sesaxi 'Acusitusüa mieme,
müpaü 'utaitü, yunaitü cuipea

memütama memayucayasacü.

²Mücü 'inüari matüaripai mieme puyü quepaucua Sireniyu mehürütüariecai Siriya cuieyarisie.

³Yunaitü mecaneutayeixüani memayucayasacü yuxexuitü yuquiecarisie. ⁴Hicü Cuse Carereya cuieyarisie Nasareti müracutevasie neyeyani. Cureya cuieyarisie

ninuani Raviri quiecariena Vereni müracutevasie. Raviri quie canimiemetücaitüni, Raviri nunuiyarieya canihücütücaitüni.

⁵Macayerienicü neyeyani Mariya 'avitütü mücü mayehucacaicü.

'Üyaya nayaniquecaitüni. ⁶Mana mexi me'u'uvacai, tucarieya naye'ani mütinivenicü. ⁷Hicü yumatüari niutiniveni. Tuvaxatecü nicu'eima, vacaisixi vacanuvasio nicate ni mücaxuavecaicü vahesie mieme memüva'axüaniquecaisie.

**Taheima miemete niuqui tuayamete
que memütevarutahüavixü
muxasi vahüvemete**

⁸Mericsü 'ana muxasi vahüvemete mana meniu'uvacaitüni. Yeuta menivahütüvecaitüni yumuxasi yüvicüta. ⁹Hicü vahüxie niutaqueni niuqui tuayame Ti'aitamesüa mieme. Va'aurie nacuxavatücaitüni Ti'aitame hecüariyacü. Vaüca menimamacaitüni. ¹⁰Hicü niuqui tuayame müpaü tinivarutahüave, Xepücamamaca. Hicü nenixetaxatüamücü niuqui 'aixüa manuyüne. Vaüca canixuavecamücü temavierica yunaime teüteri vahesie mieme. ¹¹'Icü tücarisie tiyuvicueisitüvame canetinuiva xehesie mieme.

Raviri quiecariena tineyüni. Que mü'ane heiserie mupitüarie Cürisitütütü canihücütüni, Ti'aitame canihücütüni. ¹²'Icü 'inüaricü xecaneitimaicuni. Nunusi xecanexeyacuni tuvaxatecü 'eimeme, vacaisixi vacanuvasio heyecaime.

¹³Hicü yapaucua niuqui tuayame 'aurie meniuti'uni muyuavisie miemete yumüretü, 'aixüa me'utiyuatü Cacaüyari hepaüsita, müpaü me'utiyuatü,

¹⁴Taheima visi
catinicühüavarüvani
Cacaüyari.
Cuiepa 'aixüa
mecatenixeyariecuni teüteri
Müme vacümana münaqui'a.

¹⁵Mericsü niuqui tuayamete muyuavisie meheutiyunixüacu, müpaü metenyühüavecaitüni muxasi vahüvemete, Hicümüsüari tepüyehu Verenipaitü. Tepi'ixüariyu que mainecai, Ti'aitame que mütatiutahüavixü. ¹⁶Meyumexüitiatü menecüne. Mevaruta'ivauca Mariyamame menivarutaxeyia Cuse, nunusi meta vacaisixi vacanuvasio yecaime. ¹⁷Mevaruxeyaca metenicuxatacaitüni que memüte'utahüavarie nunusi hepaüsita. ¹⁸Yunaitü memü'enanacai menihüxiyacaitüni que memütevarutahüavixücü muxasi vahüvemete. ¹⁹Masi Mariya ni'üviyacaitüni yu'iyarisie 'icü naima, yu'iyaritüatü hepaüsitana. ²⁰Hicü menecüne muxasi vahüvemete 'aixüa metecuxatatü Cacaüyari hepaüsita nai que memüte'uxeicü nai que

memüte'u'enicü. Naitü catiniuyüni que memüte'utahüavarie.

Tuqita que müti'atüarie Qesusi

²¹Mericusü 'atahairieca tucari meni'inüaritüani Huriyusixi teüteriyari vaxitequiyacü. 'Ana Qesusi tiniuterüvarieni, niuqui tuayame que mütiterüvaxü yuvarusisie ca'ayecaicu cuxi.

²²Mericusü Muisexi 'inüaricü catini'aitacaitüni nivecame hepaüsita. Tucari 'aye'acu memüyu'itienicü, Querusareme menecüne nunusi meheyetuanique Ti'aitamesüa. ²³Müpaü catine'uca 'inüari xapayarisie, Ti'aitame meripaitü que mainecai, Yunaitü 'uquisi matüarixi memütinunuiva, müme mecanipasiecacuni Ti'aitamesie mieme. ²⁴Menecüne memütemavanicü Ti'aitame que mainecai,xüa 'inüari xapayarisie que müre'ucal, Cucuruxi xei parisi, mesü veuraixi türixi yuhutame mecanivaremavacacuni, 'utaitü.

²⁵Hicü tevi Querusareme necateitüni Simiyuni titevatü. 'Iya heiseriemecü yaticamietü Cacaüyari nayexeyacaitüni. Nicueviecaitüni 'Ixaherisixi teüteriyari vanütüvame. 'Iyari Mütiyupatacü nihünecaitüni. ²⁶Müpaü tiniupitüarieni, 'Iyari Mütiyupata que mütitahüavixü, quename cuitü camüniquecai. 'Ixeiyame que mü'ane Ti'aitame micayeniquecai Cürisitutüme xEICÜA, 'anarique canimüniquecaitüni. ²⁷Hicü 'Iyari 'inücu, Huriyusixi vatuquipa ninuani. 'Arique Qesusi 'uquiyarimama meneutahaxüani yame'iyurienique nunusi,

Huriyusixi que mütivayeiyari, 'inüari niuquiyarisie que müre'uxa.

²⁸'Ana Simiyuni nenutuni. 'Aixüa niutayüni Cacaüyari hepaüsita, müpaü 'utaitü,

²⁹Hicürixüa necusiyari 'acu, Pepeye'atüa 'aniuqui. Pepünesi'uxünaxü Ne'iyarisie

neca'uximatüariecacu.

'Ahesie mieme nepüti'uximaya.

³⁰Hicürixüa necümana nepütiuxei Que pemütivavicueisitüani teüteri.

³¹Nepixei tita pemütiha'aritüa Yunaimeteüteri vahüxie.

³²Canivahecüariviyamücü hipame nuivarite,

Visi te'aneneme

catanayeitüamücü

'Ateüterima 'Ixaherisixi

³³Hicü 'uquiyarieya varusieya meniyu'iyaritüacaitüni müpaü mainecaicü hepaüsitana. ³⁴'Aixüa xepü'itüarieca, niutayünita Simiyuni. Müpaü Mariya tiniutahüave nunusi varusieya,

Camü 'icü nunusi

Yümüretü 'Ixaherisixi

Mematixürienicü,

Yümüretüta

Memanucu'unicü

Cani'ayumiemetüni.

'Inüari caniyümücü,

Caniniuquimariecamücü.

³⁵'Ecüta 'a'iyarisie

Pecanisequiemücü hivericacü,

Cumu 'ixipara que mütiyuseve.

Mücü que mütiyurieneni,

Yümüretü memasiücütü

mecanacünicuni

Que memüteyücühüave

yu'iyarisie.

³⁶Xevitüta 'acaniuyeicacaitüni 'ucarasitütü, Hana titevatü. Mücü Cacaüyari niuquieya canicuxatacaitüni. Panuheri caninu'ayatücaitüni, 'Aseri nunuivarieyatütü. Caniseüyecaitüni, nauca teviyari heimana nauca viyari canihücaitüni. 'Utiviquieca 'atahuta viyari piteütacai yücüna, ³⁷'umücu yuxaüta 'eniucateitüni. Tuqui curaruyarita pücvayeyeicacai masi yuhaquetü yunenevietü pü'ayumiemetücai tucaricü tucaricü. ³⁸Hicü 'aura 'uyaca pamüpariyusi nipitüani Cacaüyari. Quesusi hepaüsita tinivacuxaxatüvacaütüni Querusaremetari memüta'icuevacai memütaxünarienicü yunaitü.

Nasreti que memütehecü

³⁹Hicü meheye'atüiaca naime que müre'uxa 'inüari xapayarisie, Ti'aitame que mainecai meripaitü, Carereyasie menecüne. Yuquiecarı meneta'axüani Nasreti müracusevasie. ⁴⁰Mericüsü nunusi niverecaitüni türücaüyetü timaivetü nayeiximecaitüni, Cacaüyari 'aixüa pütüca'iyaricai hesiena mieme.

Temaicüyari Quesusi tuquita que mütiyeyeicacai

⁴¹Mericüsü xexuime visie 'uquiyarımama Querusareme meneta'axecaitüni 'ixüararipa quepauca mem'e'rivacai, Cacaüyari que mütivaruhayevaxü vateüterima. ⁴²Hicü quepauca tamamata heimana huta viyari mühücai, mana meneutiunixüani, teüteri que mütiyaveiyaritücai

'ixüararipa. ⁴³Hicü heutiparecu, yu'utüma mehahuximecacu, Quesusi Querusareme neyuhayeva, 'asimecatemaicacu 'uquiyarımama. ⁴⁴Teüteri vasata 'uyeicame me'erietü, xei tucari meniu'uvacaitüni. 'Ana yu'ivama yumarema vahesüa menitivautücüne. ⁴⁵Meca'itaxeiyavavetü, Querusareme menacunuaxüani me'icuvautüvetü.

⁴⁶Hicü hairieca tucari meneitaxeiya tuqui curaruyarita 'ayecaima, tel'üquitamete vahixüapa 'ucaime. Niva'eniecaitüni nivacu'ivaviyacaitüni. ⁴⁷Yunaitü memi'eniecai menihüxiyacaitüni timaitü que müti vacu'eiyacai. ⁴⁸Hicü 'uquiyarımama me'ixeyiatü meni'iyarixiecaitüni. Varusieya müpaü tinitahüave, Nenive, titayari müya petatiuyuri. Tepümasicuvautüve tetahiverietü 'a'uquiyarimatü. ⁴⁹Müpaü tinivarutahüave, 'E'e, cari xepünesicuvautüvecai. Tamü, 'asixecatemaicai, meuyevesecü ne'uquiyari quiya hepaüsita nemü'ayumiemetünicü. ⁵⁰Müme 'asimepücateheitima niuquieyasie que mainecai.

⁵¹Hicü vahamatü neyani, Nasreti meneta'axüani. Que memaitücatei yacatinicamiecaitüni. Varusieya yu'iyarisie ni'üviyacaitüni 'icü naime. ⁵²Quesusi timaivetü canayeiximecaitüni, caniverecaitüni. Cacaüyari, teüterita masi vaüca simetenixeiya caitüni.

Vani Ti'üyame que müticuxatacai

(Mateu 3:1-12; Maricuxi 1:1-8; Vani 1:19-28)

3 Mericüsü 'ana Tiveriyu
 Sesaxi tamamata heimana
 'auxüme viyari niuyurieni ti'aitatü,
 Punisiyu Piratu niucayerieni
 'isücametütü Cureya cuieyarisie,
 Herurexi nihüritüariecaitüni
 Carereya cuieyarisie müti'aitanicü,
 Piripe Herurexi mü'ivayatücai
 catini'aitacaitüni 'Itureya
 cuieyarisie Türacuniti cuieyarisie,
 Risaniyaxi catini'aitacaitüni
 'Aviriniyasie, ²'Anasi Caipasi
 mecanihüritüariecaitüni
 mara'acate. 'Ana Cacaüyari
 yuniuqui nipitüani Vani Sacariya
 nu'aya, macumavesie 'uyeicame.
³Naisarie Curutani hatuxameyari
 tesie niuyeicacaitüni müpaü
 tivacuxaxatüvatü, memütehayevecü
 que memüteyuriecai para
 Cacaüyari mütivareuyehüvirienicü
 'axa que memüte'uyuri,
 mücücü memüca'üyarienicü.
⁴Yacatiniyurienecaitüni que
 müre'uxa Quisariyaxi xapayasie,
 Cacaüyari niuquieyacü que
 müticuxatacai,
 Xevitü mahiva macumavesie
 'üvetü,
 Xequeneucuha'aritia Ti'aitame
 huyeya, haitü,
 Xexeuravime xequeneutivevi
 huyeya, haitü.
⁵Naitü 'aqui
 cananuparecutüariexüamücü,
 Naitü yemuri 'emutütü
 'esimutütü 'acuveritü
 canayeitüariemücü
 Tita mütitutune xexeuravitü
 nayeimücü

Tita müracutetexiya

'acuharuanitü canayeimücü

⁶Yunaitü teüteri mepixeiya que
 mütiyuvicueisitüva Cacaüyari.

⁷Vani müpaü

tinivacuxaxatüvacaitüni teüteri
 memü'axecai müvaca'üyacü, Cari
 xeme terücaxi xepüva'ivama.
 Quepaicü pütixehécüatüa
 xemüyuta'unacü capa 'uxa'a
 varie xehecariecacü. ⁸Müme
 memüte'uhayevaxü que
 memüteyuriecai, vahepaü
 püta xequeteneyurieca, que
 müreuyevese. Xepüca'isütüaca
 yu'iyarisie müpaü xeteyücühüavetü,
 Tepünaqui'eriva ta'uquiyari
 temexeyiacü 'Apurahami. Müpaü
 nepütixecühüave, Cacaüyari
 caniyüveni 'icü tetexi teüteri
 müvarayeitüani 'Apurahami
 nivemama. ⁹'Ari hasa
 caniucaha'aritärieni cüyexi
 maxürienicü. 'Ayumieme naitü cüye
 'aixüa 'anenetü müca'utixuxuavere
 canaxüriyamücü, taipa
 caneuxüriyamücü.

¹⁰Teüteri müpaü

metenicu'ivaviyacaitüni, Mericüte,
 quesü teteyurieca tame. ¹¹'Iya müpaü
 tinivacühüavecaitüni, Que mü'ane
 huta camixayari mexeiya, que'imini
 que mü'ane mücaheixeiya. Que
 mü'ane 'icuai mexeiya yaxecüa
 quetiurieneni. ¹²Memüteyeturiyari
 cuviyexunusie mieme meni'axecaitüni,
 memüca'üyarienicü. Müpaü
 metenicühüavecaitüni, Ti'üquitame
 'acu, que teteyurieca tame. ¹³'Iya
 müpaü tinivacühüavecaitüni,
 Que xemüte'u'aitüarie, heimana
 mieme xepücatevaucä. ¹⁴Cuyaxita
 müpaü metenicu'ivaviyacaitüni,

Qesü teteyurieca tame. 'Iya müpaü tinivacühüavecaitäni, Xepücatenavayani, 'itaricacü xepücatavaviviyani. Xequenenaqui'aca yu'ivaricacü.

¹⁵Merücüsü 'ana teüteri menita'icuevacaitüni yu'iyarisie meyu'iyaritüatü yunaitü Vani hepaüsita, xüca mücü Cürisitu hücütüni me xüca catixaütüni, me'utiyuatü. ¹⁶Peru Vani müpaü tinivarutahüave yunaime, Neri hacü nepüxe'uca'üya. 'Ucanamieni que mü'ane cui mütürücaüye, necatürücaüyecacu ne. 'Aixüa nepüca'ane nehiesie mütinaquenicü nemipareviecacü ni nemenacuveñirienicü cacaiya cuitaxiyari. Mücü püta que mütixe'uca'üyani, 'Iyari Mütiyupata canixepitüamücü, canixe'itimücü tai que mütiyu'itiva. ¹⁷Cuxari 'itivame pacue'e, cuini mieme pütiveque yutürücu. Niti'utamücü yu'icuxi caxetunisie, cuxariyari püta pütataiyani tai mücatüvesie.

¹⁸Masi väica nivatuicacaitüni teüteri, niuqui 'aixüa manuyüne nivacuxaxatüivacaitüni.

¹⁹Hicü Herurexi mücü cuieya nihürütüaricacaitüni müti'aitanicü. Yu'liva niu'üyapieni, Heruriya titevacame niutivitüni. Väicava catiniyuriencacaitüni Herurexi 'axa tiyurienetü. 'Ayumieme Vani nitate'acaitüni. ²⁰Hicü Herurexi nayuye'atüani 'axa que mütiyuriencacai, Vani manutahüacü casariyanata.

Qesusi que mütiuca'üyarie

(Mateu 3:13-17; Maricuxi 1:9-11)

²¹Merücüsü quepaucua yunaitü teüteri memuca'üyarie,

Qesusita caniuca'üyarieni. Mexi yuneneviecai, taheima nanacatenire. ²²'Iyari Mütiyupata heimana nacaneni, que mütiyuxexeyiacai cucurupaü 'anetü. Xevitü taheima müpaü netayüni, 'Ecü pecaninenivetüni pemünaqui'eriva. 'Acümana necaninaqui'aca.

Qesusi teucarimama

(Mateu 1:1-17)

²³Merücüsü Qesusi xei teviyari heimana tamamata viyari yacütütü nihücaitäni quepaucua misütüa müpaü tiyurienetü. Cuse caninu'ayatücaitäni, que memütecu'erivacai. 'Iya 'Erie caninu'ayatücaitäni, ²⁴'iyata Matati caninu'ayatücaitäni, 'iyata Revi caninu'ayatücaitäni, 'iyata Merüqui caninu'ayatücaitäni, 'iyata Cana caninu'ayatücaitäni, 'iyata Cuse caninu'ayatücaitäni, ²⁵'iyata Matatixi caninu'ayatücaitäni, 'iyata 'Amuni caninu'ayatücaitäni, 'iyata Nahumi caninu'ayatücaitäni, 'iyata 'Esürrie caninu'ayatücaitäni, ²⁶'iyata Nacahi caninu'ayatücaitäni, 'iyata Mahati caninu'ayatücaitäni, 'iyata Matatixi caninu'ayatücaitäni, 'iyata Semei caninu'ayatücaitäni, 'iyata Cuse caninu'ayatücaitäni, 'iyata Cura caninu'ayatücaitäni, ²⁷'iyata Cuhana caninu'ayatücaitäni, 'iyata Xesa caninu'ayatücaitäni, 'iyata Suruvaveri caninu'ayatücaitäni, 'iyata Saratieri caninu'ayatücaitäni, ²⁸'iyata Nerie caninu'ayatücaitäni, 'iyata Merüqui caninu'ayatücaitäni, 'iyata 'Arie caninu'ayatücaitäni, 'iyata Cusami caninu'ayatücaitäni,

'iyata 'Erimurami
 caninu'ayatücaitüni, 'iyata 'Eri
 caninu'ayatücaitüni, ²⁹'iyata
 Cusue caninu'ayatücaitüni, 'iyata
 'Eriyeleri caninu'ayatücaitüni, 'iyata
 Curimi caninu'ayatücaitüni, 'iyata
 Matati caninu'ayatücaitüni, ³⁰'iyata
 Revi caninu'ayatücaitüni, 'iyata
 Simiyuni caninu'ayatücaitüni, 'iyata
 Cura caninu'ayatücaitüni, 'iyata
 Cuse caninu'ayatücaitüni, 'iyata
 Cunani caninu'ayatücaitüni, 'iyata
 'Eriyaquimi caninu'ayatücaitüni,
³¹'iyata Mereya caninu'ayatücaitüni,
 'iyata Mainani caninu'ayatücaitüni,
 'iyata Matata caninu'ayatücaitüni,
 'iyata Natani caninu'ayatücaitüni,
³²'iyata Raviri caninu'ayatücaitüni,
 'iyata Quisahi caninu'ayatücaitüni,
 'iyata Huveri caninu'ayatücaitüni,
 'iyata Puhuxi caninu'ayatücaitüni,
 'iyata Sarumuni caninu'ayatücaitüni,
 'iyata Nahasuni caninu'ayatücaitüni,
³³'iyata 'Aminaravi
 caninu'ayatücaitüni, 'iyata 'Arami
 caninu'ayatücaitüni, 'iyata
 Hesirumi caninu'ayatücaitüni,
 'iyata Parexi caninu'ayatücaitüni,
³⁴'iyata Cura caninu'ayatücaitüni,
 'iyata Cacuvu caninu'ayatücaitüni,
 'iyata 'Isahaqui caninu'ayatücaitüni,
 'iyata 'Aporahami
 caninu'ayatücaitüni, 'iyata Tare
 caninu'ayatücaitüni, 'iyata Nacuri
 caninu'ayatücaitüni, ³⁵'iyata
 Seruqui caninu'ayatücaitüni, 'iyata
 Racau caninu'ayatücaitüni, 'iyata
 Perequi caninu'ayatücaitüni, 'iyata
 Heveri caninu'ayatücaitüni, ³⁶'iyata
 Sara caninu'ayatücaitüni, 'iyata
 Cainani caninu'ayatücaitüni, 'iyata
 'Arüpasari caninu'ayatücaitüni,
 'iyata Semi caninu'ayatücaitüni,

'iyata Nuhexi caninu'ayatücaitüni,
 'iyata Ramequi caninu'ayatücaitüni,
³⁷'iyata Matusareni
 caninu'ayatücaitüni, 'iyata
 'Enuqui caninu'ayatücaitüni,
 'iyata Careri caninu'ayatücaitüni,
 'iyata Maharareri
 caninu'ayatücaitüni, ³⁸'iyata
 Cainani caninu'ayatücaitüni, 'iyata
 'Enuxi caninu'ayatücaitüni, 'iyata
 Seti caninu'ayatücaitüni, 'iyata
 'Arani caninu'ayatücaitüni, 'iyata
 Cacaüyari caninu'ayatücaitüniri.

Quesusi que mütiuta'inüasie

(Mateu 4:1-11; Maricuxi 1:12-13)

4 Mericüsü, Quesusi 'Iyari
 Mütiyupatacü hünetaü
 mana neyeyani Curutani
 hatuxameyarisie. 'Iyari Mütiyupata
 nivitüximecatüni macumavesie
 'uyeicacacu ²huta teviyari tucari.
 Cauyumarie ni'inüatanecatüni,
 siparasü xüca 'axa tiuyurienique
 tüma, 'utaitü. Tixaü caticuaivetü
 yapäumexa tucari, cuini mieme
 catineuhacamücücaitüni. ³Hicü
 Cauyumarie müpäü tinitahüave,
 Tamüsü, 'ecü xüca Cacaüyari
 penu'ayatüni, 'icü tete müpäü
 quetineutahüavi, pa payuyeitüani.
⁴Quesusi müpäü tinita'eiya,
 'Utüarica müpäü paine, Tevi
 xüca pa cuaca xeiçüa, mücücü
 püca'ayeyurini. Cacaüyari
 que mutayü, niuquieya naitü
 peuyeveseta.

⁵Hicü Cauyumarie vapai
 heivitüca, cuiepa memütama vacuie
 nai nixeisitüani xei nieriyaricü.
⁶Cauyumarie müpäü tinitahüave,
 Heiserie nepümasipitüaca 'icü
 naime hepäüsita, yunaitü

visi memümatecühüavenicü
nepümasipitüaca. 'Icü nai
necaniyetuiriyarieni, heiserie
nepexeyia nemiminicü que mü'ane
münesinaque. ⁷'Ecü 'ayumieme
nenevieri xüca penesi'upitüani, 'icü
naitü 'apini pürayani. ⁸Hicü Qesusi
müpaü tinitahüave, Quenemie
Cauyumarie. 'Utüarica müpaü paine,
Nenevieri pepipitüani Ti'aitame
'acacaüyari,
Mücü hücüame pepayexeyani.

⁹Hicü Cauyumarie neivitüni
Querusareme. Vatuqui yecürita
nenutivitüni. Müpaü tinitahüave,
'Ecü Cacaüyari xüca penu'ayatüni,
vatipai queneucasuna. ¹⁰'Utüarica
müpaü paine,
Yuhesüa miemete
Niuqui tuayamete
Pütiva'aitüaca
'Ahepaüsita,
Memümasi'üviyacı.

¹¹Müpaü paineta 'utüarica,
Yumamacü mepümasituicani,
Capa tetesie pe'uti'ücamürecü.

¹²Qesusi müpaü tinitahüave,
Müpaü paineta, Pepüca'l'isipaneni
Ti'aitame mü'acacaüyari.

¹³Hicü Cauyumarie naimecü
'ita'inüataca neyani 'ariqueta
'ita'inüataque.

**Qesusi que mütsisütüa
yu'uximayasica Carereyasie**
(*Mateu 4:12-17; Maricuxi 1:14-15*)

¹⁴Mericsü Qesusi yu'utüma
neyeyani Carereyapaitü, 'Iyari
'itürücariyacacu. Naisarie
caniutamariva hepaüsitana.
¹⁵Tinicu'üquitaneaitüni
vatuquiteta. Yunaitü 'aixüa
metenicuxatacaitüni hepaüsitana.

Qesusi que mütiuyuri Nasaretisie
(*Mateu 13:53-58; Maricuxi 6:1-6*)

¹⁶Hicü Nasaretita ninuani
mataverixüsie. Yuyeyari cu'erivatü,
tuquita neutahani 'uxipiya tucarisie.
Nanucuqueni tititerüvaque. ¹⁷Hicü
xapa niuhuritüarieni Cacaüyari
niuquieya maye'uxa, Quisariyaxi
que müraca'utüa. 'Itaveraca
nitaxeiya niuqui haque müpaü
maine,

¹⁸Ti'aitame 'Iyarieya caneniuyiya
Canenihuritüani
Niuqui 'aixüa manuyüne
Nemüvacuxaxatüvanicü
Memümamave.
Caneneyenü'ani
Nemüvaranayexürienicü
Müme memüyuhiverie
Yu'Iyarisie,
Yanemütivatahüavecü
Müme memanutaxüriya,
Quename me'utixünarie.
Yanemütivatahüavecüta
Müme memacücüpe,
Quename me'anutaneniere,
Nemüvaxünacü
Müme memüviyarietüca,
¹⁹Nemüticuxatanicü,
Tucari 'aye'a
Ti'aitame müyuvaüriya
Vahesie mieme, ne'utaitü.

²⁰Hicü 'itacuicüieca xapa,
'iyetuirieca tiyuparevivame, mana
nayerüni ti'üquitame 'uvenieyasie.
Yunaitü tuquita memayetecai cui
menixeyacaitüni. ²¹Hicü nisütüani
müpaü tivacuxaxatüvatü, 'Icü
tucarisie naye'ani 'icü 'utüarica
que maine, xe'l'eniecacu xeme.
²²Yunaitü metenihecüatacaitüni
me'l'enieca. Menihüxiyacaitüni

niuqui visi manuyüne tetana mayeneicacaicü. Müpaü meniutiyanecaitüni, Camüsü, 'icü Cuse catinu'aya. ²³'Ana müpaü tinivacühüaveni, Xüari 'icü niuquiyaricü xepünetecühüave, Tiyu'uhayemavame 'acu, sipasü 'acümana quena'anayehüva. Que temüte'u'enana Caperünaume que müreyü, 'enata 'aquiecarisie yaxecüa quetineyurieneni, xepünetecühüaveni va'atü. ²⁴Müpaü niutayüni, Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, tixaxatame pücanaqui'eriva yuquiecarisie. ²⁵Yuri nepaine, 'Ixaheri cuieyarisie yumüiretü viyurasixi meniu'uvacaitüni quepaucua 'Eriyaxi 'amuyeicacai, quepaucua muyuavisie müreunami haica viyari heimana 'ataxeime meseri, quepaucua haca mutave naisarie cuiepa. ²⁶Müme vahesüa püca'utanü'arie 'Eriyaxi ni xeimesüa, Siruni cuieyarisie püta niutanü'arieni Sarepüta müracusevasie viyurasüa. ²⁷Mücü meta, yumüiretü 'ameniu'uvacaitüni 'Ixaheri cuieyarisie cuiniyacü meca'itiyatücaitü quepaucua 'Eriseu 'amuyeicacai tixaxatametütü. Ni xevitü tüma püca'u'itiya mana quiecatari, Siriyatanaca püta caniu'itiyani Nahamani titevatü. ²⁸Hicü me'l'enieca que müticuxatacai, meniuyeha'ani yunaitü tuquita memayetecai. ²⁹Me'anucu'uca, vaquiecarie yemurisie manierecü quiecarie yeta 'ai heima meneihana mana meheicahüanique. ³⁰'Iya vahixüata heutayuneca caneyani.

Cacaüyari müca'itiya que mütiyiacai tevi

(*Maricuxi 1:21-28*)

³¹Merücüsü quiecarisie ninuani Caperünaume müracusevasie Carereya cuieyarisie. Mana 'uxipiya tucarisie tiniva'üquitüacaitüni. ³²Müme menihüxiyacaitüni 'üquisicayacü, heiserie hexeyatü mütaniucacaicü. ³³Hicü tuquita nayecateitüni tevi cacaüyari müca'itiya 'iviyacacu. ³⁴Carima niutahiva müpaü 'utaitü, 'Ai, que petati'uximatüa Quesusi Nasaretitanaca. Petasica'unaque cari pepunua. Ne nepümasimate que pemüpaicü. Cari 'ecü pepühücü Cacaüyarisie mieme pemupasie. ³⁵Hicü Quesusi nitatieni müpaü 'utaitü, Hicü cayuvatü, queneuxüna. 'Iya cacaüyari 'ita'uimüraca tevi vahixüapa, nixüna caticuinitüaca. ³⁶Yunaitü meniutimamani. Meteyucuxaxatüvatü müpaü meniutiyanecaitüni, Que 'aneme niuqui pexeyia. Heiserie hexeyatü nivarutate'ani cacaüyarixi memüca'itiyatüca türücarixa hexeyatü, menivatixünani. ³⁷Naisarie quiecarie 'aurie canicuxaxasivacaitüni, Quesusi que mütiyurienecai.

Quesusi que mürenayahüa Pecuru varücaüya

(*Mateu 8.14-15; Maricuxi 1.29-31*)

³⁸Merücüsü tuquita vayeyaca Simuni quie ninuani. Hicü hüiya yeme niviyacaitüni Simuni varücaüya. Menitavavirieni miparevienicü. ³⁹'Auriena 'utaqueca, nitatieni hüiya. Hicü

hüiya nihayeva. Yapaucua
'anucuqueca nivarutiparevietüyani.

Que müdivaranayexüri 'acayunecu

(*Mateu 8:16-17; Maricuxi 1:32-34*)

⁴⁰Hicü tau 'acayunecu, yunaitü memüvarexeiyacai tecuicucate müireme cuiniyacü memütecucuyecai hesüana mecaniva'atüani. Yuxexuime vahesie 'utimeca nivanarayexürieni.

⁴¹Cacaüyarixi 'axa memü'anene canivaruta'aitüani memüvatixünacü yumüireme memütevacuinitüacai. Müme meniutihvacaitüni müpäü me'utiuyatü, 'Ecü Cacaüyari pecaninu'ayatüni. Quesusi varutate'aca cacaüyarixi, pücvapitüacai memütiniunicü memimaicaicü quename Cürisitu hücütücai heiserie mupitüarie.

**Quesusi que müticuyeicacai
Carereya cuieyarisie, ticuxatatü**

(*Maricuxi 1:35-39*)

⁴²Hicü 'ucatarecu neyani macumavesie. Teüteri yumüiretü menicuvautüvecaitüni. Me'itaxeiyaca väiriyarica menipitüacaitüni mücavacu'eirienicü. ⁴³Mücü masi müpäü tinivarutahüave, Neuyeveca hipame quiecaritesie niuqui 'aixüa manuyüne nemücuxatanicü, que mütiyüni Cacaüyari ti'aitacacu, peuyevese nemüticuxatanicü. 'Ayumieme nepeyenü'arie. ⁴⁴Cureya cuieyarisie tuquiteta catinixatanec aitüni.

Qesüte que memütevaratixüri

Quesusi niuquieyacü

(*Mateu 4:18-22; Maricuxi 1:16-20*)

5 Mericüsü Quesusi
Quenesareti haracunayari

tesita niuvecaitüni ticuxatatü. Yumüiretü menisaipünacaitüni, me'leniecutü Cacaüyari niuquieya. ²Hicü canuva niuxeiya hutame ha tesita 'aheicame quesüteveyiamete vacanuva. Qesüteveyiamete me'anaticüneca yuvipi meni'ecuacaitüni. ³Hicü xeimesie cayerüca Simuni canuvayasie, nitavavirieni haracunasie 'esiva meutahanicü. Canuvacie yecaitü tiniva'üquitüacaitüni teüteri. ⁴Hicü yuxasica 'unüca, müpäü tinitahüave Simuni, 'Emeucatevasie queneuyeye'a, 'avipi mana queneucavivi quesüte pemüvaratixürienicü. ⁵Hicü Simuni müpäü tinitahüave, Ti'üquitame 'acu, tücacüta nai tepayequexi, tepüte'uta'uxitüa yacü xEICÜA, tixäu tepücate'umi. Masi müya pemainecü, neneicaviviemücü vipi. ⁶Yamete'uyurica menivaratixürieni quesüte cuini mieme meyupäumeme. Vipi nitasanirümecaitüni. ⁷Hicü yucupaniyeruma xeime canuvacie memüyetecai yumamacü menivarumaviya memacüneccü memüvarevienicü. Meniu'axüani, yucanuvate meniutihüniyaxüani hutame. 'Esivatücacu meniucayunüani. ⁸Hicü nai tiuxeiyaca Simuni, Pecuru mütittevacai, niutitunumaqueni Quesusi hüxie müpäü 'utaitü, Ti'aitame, queneneuhayeva. Ne 'axa nepütüyuriene. ⁹Niutimani 'iya, yunaitü hamatüana memü'uvacai meniutimamani müya yupäumeme memüvaratixüricü quesüte. ¹⁰Yaxeicüata Severeu nivemama meniutimamani Cacuvu Vani Simunimatü memüte'uximayacai.

Hicü Qesusi müpaü tinitahüave Simuni, Pepücamaca. Hicüsü 'uxa'atünita teüteri püta pecanivacuxeürimücü. ¹¹Hicü canuva me'anatihapaca cuiepa, naime meteniucu'eirieni Qesusisie meteviyaque.

**Qesusi que mürenayahüa tevi
cuiniyacü müca'itiyacai**

(Mateu 8:1-4; Maricuxi 1:40-45)

¹²Mericsü xeime quiecarisie niuyeicacaitüni Qesusi. Ticuicame mana niucateitüni müca'itiyacai naitü heupünitü. Hicü Qesusi 'uxeiyaca, niutihüximaqueni, müpaü titavavirienique, Ti'aitame xüca pe'avaüriyani, pepüyüve pemünesi'itienicü. ¹³Iya yumama 'utaseraca nimayüani müpaü 'utaitü, Nepünevaüriya, pequeheu'itiyani. Yapaucua cuiniya nihayeva. ¹⁴Hicü Qesusi müpaü tinita'aitüani 'asimücatitahüavecü xeime. Müpaü tinitahüave, Quenemie mara'acame masixeyacü. Pemü'itiyacü quetineutimava cumu Muisexi que mütiu'aitaxü pemütivatahecüatüanicü. ¹⁵Perusü masi cuini mieme catinixaxasivacaitüni hepaüsitana. Teüteri yumüretü meniyutixexeürivacaitüni memi'enienicü memanayexürüvenicü cuiniya que memütehxeiyacai. ¹⁶Qesusi masi macumavesie neyeicacaitüni yutanenevienique.

**Qesusi que mürenayahüa
huriecame**

(Mateu 9:1-8; Maricuxi 2:1-12)

¹⁷Mericsü xeime tuclarisie tini'üquitacaitüni. Mana

menayetecaitüni Huriyusixi teüteriyari yuyeyaricü memüpasiecai Pareseusixi memüteyuterüvacai, hipatüta Huriyusixi va'inüaricü memüte'üquitametetücai. Naime quiecaritesie Carereya cuieyarisie Cureya cuieyarisie meneyecüne Querusaremesieta. Cacaüyari türücariyaya canixuavecaitüni Qesusi müvaranayexürüvanicü. ¹⁸Hicü teüteri meniu'axüani me'ehanatü huriecame 'itarisie yecaime. Qesusi müvacateisie meni'atüaniqueacaitüni hüxiena me'itenique. ¹⁹Meniyutatexieni meheutahaxüanique teüteri memüyümürecaicü, 'ayumieme qui heima meneutimamaque. Racüriyuyari mevati'unaca, Qesusi hüxie meneicatuani tevi 'itari naime teüteri vahixüapapai. ²⁰Hicü varuxeiyaca yuri que memüte'eriecai, müpaü niutayüni, 'Axa que pemütüyuri pecatineuyehüviyarieni.

²¹Hicü Pareseusixi, müme meta 'inüaricü memüte'üquitametetücai, müme menisütüani müpaü meteyücühüavetü, Que püpaicü 'icü 'axa mutaine Cacaüyari hepaüsita. Quepaicü püyüve mütivareuyehüvirienicü 'axa mete'uyurieyu, Cacaüyari xeicüa püyüve. ²²Qesusi retimaica que memüteyücühüavecai müpaü tinivarutahüave, Titaryarisü müya xeteyücühüave yu'iyarisie. ²³Tita masi caticuanive. Que ticuanive müpaü mütayünicü, 'Axa que pemütüyuri pepüreuyehüviyarie, caticuanive masi müpaü mütayünicü, Quenanucuquexi

quenecuyeicani. ²⁴Peuyevese müpäü xemütemaicacü, Yuri Tevi que nemütiteva, heiserie nemexeyacü cuiepa nemütivareuyehüvirienicü müme 'axa memüte'uyuri, 'ana müpäü tinitahüave huriecame, 'Ecü 'acu nemarähüave, quenanucuquexi, 'a'itari quenanucue'i, 'aquié quenemie. ²⁵Yapaucua nanucuqueni vahüxie, titasie müracatei neicueni, yuquie neyani 'aixüa 'utaitü Cacaüyari hepaüsita. ²⁶Hicü yunaitü menihüxyacaitüni. 'Aixüa meniutiyuanecaitüni Cacaüyari hepaüsita. Cuini mieme metenimamacaitüni müpäü me'utiyaütü, Mamarivaveme tepuxe hicü.

Que mütitä'ini Revi, hesiena mütiyianicü

(Mateu 9:9-13; Maricuxi 2:13-17)

²⁷Mericsü neyani. Tevi cuviyexunusie mieme mütiyetuiriari niuxeiya Revi titevacame memüte'ayutituaya 'acaime. Müpäü tinitahüave, Nehesie quetiniviyani. ²⁸Nai tiucu'eirica, 'anucuqueca, hesiena tiniuviya.

²⁹'Ana Revi 'icuai niuvevieni yuquita Quesusisie mieme. Yümüretü memüteyeturiyari cuviyexunusie mieme, hipatüta teüteri metenicuacaitüni hamatüana. ³⁰Hicü Pareseusixi, mümeta 'inüaricü memüte'üquitametetücai Pareseusixi vahesie memüteyiyacai, müme meniniuquixiecaütüni müpäü metevacühüavetü hesüana miemete teyü'üquitüvamete, Titayaricutaxi

müme cuviyexunusie mieme memüteyeturiyari vahamatü 'axa teyuruvamete vahamatü xetecua'a xete'ie. ³¹Hicü Qesusi müpäü tinivarutahüave, Müme 'aixüa memüteheu'erie mepücaheiyehüva tiyu'uhayemavame, müme memütecucuye püta mecaneiyehüaca. ³²Ne que nemütinua, nepücanua nemüvata'inienicü müme heiseriemecü yamemütecahu. Müme 'axa memüteyurie püta nevata'inienique necaninuani, memüthayevacü 'axa que memüteyuriecai.

Que mütiuta'ivaviyarie haquiya hepaüsita

(Mateu 9:14-17; Maricuxi 2:18-22)

³³Mericsü müpäü metenitahüave, Vanisüa miemetexi teyü'üquitüvamete müixa mepüyühaqui mepeyevaviri Cacaüyari. Pareseusixi vahesüa miemetexita yaxecüca mepüteyurie. 'Ahesüa miemetexi masi titacutaxi metecua'a mete'ie. ³⁴Hicü Qesusi müpäü tinivarutahüave, Que tiyüve müvahaquisitüani 'ixüaramete neüquiyapa mexi neneüqueme vasata 'uyeica. ³⁵Tucari paye'ani quepaucua vasata manuhanieni neneüqueme. 'Anaque mepüyühaquieni.

³⁶Hicü 'üxasi hepaüsita ticuxatatü tinivaruti'üquitüatüyani müpäü 'utaitü, Tevi capitasana 'ixuriqui hecuame, mimanesiquitüanicü ye'ime. Me xüca müpäü tiuyurienique, hecuame pütasanequeyu, mühecuaamatü müye'i 'axa

pütüyuxexeiyaniqueyu. ³⁷Mücü meta, caxie vinuyari pücatuariva sixai müyeye'isie mücuanacü. Me xüca müpäü tiuyurienique cuanatü pitasanaqueyu sixai, pütayeuriniqueyu, sixaita peuyeveniqueyu. ³⁸Masi caxie vinuyari sixai mühehecuasie püta canituarivani mücuanacü. ³⁹Tevi meripai mieme 'aniecu 'anuti'ieme, cuaname pücaheu'imücüni. Müpäü paineni, Meripai mieme 'aixüa cana'aneni.

'Uxipiya tucarisie türicu que memüte'uticuai teyü'üquitüvamete

(Mateu 12:1-8; Maricuxi 2:23-28)

6 Mericüsü 'uxipiya tucarisie mana türicu mal'iviyasie niuyemiecaitüni. Teyü'üquitüvamete müyari menivatihunatücüne. Yumamasie me'itüminatü menicuacaitüni. ²Hicü Pareseusixi hipatü müpäü meniutiyuane, Titayari müpäü xeteyurie que mücatitauniva yamütiyurienenicü 'uxipiya tucarisie. ³Quesusi müpäü tinivarutahüave, Cari hasuacu xepüca'ititerüvavave que mütiuyuri Raviri quepaucua meuhacamücücai, müme 'utümana memeu'uvacaita quepaucua memeuahacacuicuai. ⁴Cacaüyari quita caneutahani. Pa muva Cacaüyari hüxie mamanecai 'anaca'üca, nitacuani, nivaruminita müme 'utümana memeu'uvacai. Heiserie pücahexeiyacai miticuanicü, mara'acate xeciüa heiserie mepexeyacai. ⁵Müpäüta tinivarutahüave, Heiserie necanexeiyani 'uxipiya tucari hepäüsitata Yuri Tevi nehücütütü.

Tevi mämamavaquicai

(Mateu 12:9-14; Maricuxi 3:1-6)

⁶Mericüsü tavari 'uxipiya tucarisie tuquita heutahaca tini'üquitacaitüni. Tevi muva nayecateitüni mämamavaquicai yuserieta. ⁷Müme 'inüaricü memüte'üquitametetücai, Pareseusixita menihupiecaitüni, siparasü xüca 'uxipiya tucarisie 'enayehüanique tüma, me'utiyuatü, mücücü memitaxanetacü. ⁸Timaitü que memüteyücühüavecai, müpäü tinitahüave tevi mämamavaquicai, Quenanucuquexi, tahixüata queneutaquexi. 'Anucuqueca mana niutaqueni. ⁹Hicü Qesusi müpäü tinivarutahüave, 'Ipaü nepütixecu'ivaviya. 'Uxipiya tucarisie titaunivani para 'aixüa mütiyurienenicü, nusu 'axa mütiyurienenicü püta pütaunivani. Titaunivani para tevi mütavicueisitüanicü, nusu mica'unacü püta pütaunivani. ¹⁰Yunaima varanuxeiyatüyaca, müpäü tinitahüave tevi, 'Amama queneutasera. Müpäü tiuyuriecu mamaya 'aixüa 'anetü nayani. ¹¹Müme cuini mieme meteniuyeha'ani. Menisütüani metecuxatätü queri memiyurieniquecai Qesusi.

Que mütiwaranuyeteüxixü nü'arisixi Tamamata Heimana Yuhutame

(Mateu 10:1-4; Maricuxi 3:13-19)

¹²Mericüsü 'ana hürisie neutiyune yutanenevienique. Xei tücari nenevieri nipitüacaitüni yucacäuari. ¹³Hicü 'ucatarecu, yu'aurie nivarutahüave yuhesüa

miemete teyü'üquitüvamete.
 Vasata nivaranuyeteüxü tamamata
 heimana yuhutame. Nü'arisixi
 tinivaruterüva müme ¹⁴Simuni
 'arique Pecuru mütiterüvaxü,
 'Atürexixi Simuni 'ivaya, Cacuvu,
 Vani, Piripe, Parüturume, ¹⁵Mateu,
 Tumaxi, Cacuvu 'Aripeu nu'aya,
 Simuni serutisita mütitevacai,
¹⁶Cura Cacuvu nu'aya, Cura
 'Iscariutitanaca 'ariqueque miyetua.

**Quesusi que mütivaruparevi
 yumüireme**

(Mateu 4:23-25)

¹⁷Hicü vahamatü 'anacayaca,
 macuveresie niutaqueni.
 Yumüiretü hesüana miemete
 teyü'üquitüvamete, cuini mieme
 yumüiretü teüterita naisarie
 Cureyasie Querusaremesie
 memeyecü, hipatü racusita
 memeyecü Tiru 'aurie Siruni 'aurie,
 mana meniu'axüani memi'enienicü,
 memanayexürüyanicü cuiniya
 que memütehhexeyacai.
¹⁸Müme cacaiyarixi 'axa
 memü'anene memüvanücai
 mepanayexürüya. ¹⁹Teüteri yunaitü
 menimayüacucaitüni türücarüya
 müvayeneicacaicü hesiena
 varanayexürüvatü yunaime.

**Müme 'aixüa memü'itüarie, müme
 'axa memü'itüarie meta**

(Mateu 5:1-12)

²⁰Mericüsü yuhesüa miemete
 teyü'üquitüvamete vaxeyatü
 müpaü niutayüni,
 'Aixüa xecani'itüarieca xeme
 xemümamave
 Cacaüyari xecanexeyani
 tixe'aitüvametüme.

²¹'Aixüa xecani'itüarieca xeme
 hicü xemeuhacacuicu.
 Xecanitiuhacacuni.

'Aixüa xecani'itüarieca xeme
 hicü xemutisuana.
 Xecaniutinavecuni.

²²'Aixüa xecani'itüarieca
 quepaucua teüteri
 memüxe'uxive'erie, quepaucua
 memücaxenaqui'erie yuhesüa,
 quepaucua 'axa memutiyuane
 xehepaüsita, quepaucua
 memüxexani'erie 'axa
 xemü'anene me'utiyaatü,
 Yuri Tevisie xemüteviyacü.

²³Xequeneyutemamavieca vaüca
 'iya tucarisie, xequeteneuye'ani.
 Vaüca taheima mieme
 xecana'ivacuni. Va'uquiyarima
 yaxecüa mepüvaruyuri
 texaxatamete Cacaüyari niuquieya
 memücuxataca.

²⁴Masi xüa 'ui, xeme xemüxicusixi.
 'Ariri yunaqui'eriya
 xecanaye'atüani.

²⁵Xüa 'ui xeme hicü xemühuxa.
 Xepeuhacacucuni.
 Xüa 'ui xeme hicü xemutinave.
 Xepüuhiverieca xeputisuanani.

²⁶Xüa 'ui xeme quepaucua
 yunaitü teüteri visi memutiyuane
 xehepaüsita. Va'uquiyarima
 yaxecüa mepüvaruyuri
 texaxatamete memüte'itavacai.

**Que müreuyevese
 müvanaqui'eriecacü müme
 memeye'unie, Quesusi 'inüarieya
 que maine**

(Mateu 5:38-48; 7:12)

²⁷Masi müpaü nepütixecühüave
 xeme xemü'enana,
 xequenivanaqui'erieca

müme memüxe'aye'unie.
 'Aixüa xequenivayurieca
 müme memüxe'uxive'erie.
²⁸Müme 'axa memutiyuane
 xehepaüsita, vahepaüsita
 'aixüa xequeneutiyuaneni
 xeme. Xequeneyunenevieca
 müme memüxesevixima
 vahesie mieme. ²⁹Que mü'ane
 'a'aurita mümasiheutivani,
 ta'aurie quenaniere tapata
 mümasiheutivanicü. Que mü'ane
 mümasinavairieni 'a'ücari,
 pepüca'inenaca 'acamixata
 mümasinavairienicü. ³⁰Que
 mü'ane tixaütü mümatitutavaviri,
 quetineupitüa, que mü'ane 'apini
 mümatinavairieni, pepüca'iviyani.
³¹Que tixenaque, teüteri müya
 memüxeyurie xeme. Que
 mütixenaque xeme, mücü
 canixe'inüaritücamücü, müya
 xemüvayurienicü hipame meri.
³²Xücate xevanaqui'erieca
 müme memüxenaqui'erie, titacü
 'aixüa xetecuxaxasivani. 'Axa
 teyuruvamete mecanivanaqui'erieca
 müme memüvanaqui'erie.
³³Xücatari 'aixüa xevayurieca
 müme 'aixüa memüxeyurie,
 titacü 'aixüa xetecuxaxasivani.
 'Axa teyuruvamete yaxeciä
 mepüteyurie. ³⁴Xücatari
 xetevaruniütüani müme
 mete'apicame xemü'erie, titacü
 'aixüa xetecuxaxasivani. 'Axa
 teyuruvamete mepüuniütüva
 tavari memüte'apiniyariyecacü.
³⁵Masisü xequenivanaqui'erieca
 müme memüxe'aye'unie,
 'aixüa xequeteneyurieca,
 xequeneyuniütüaca
 'asixecateyu'iyaritüatü. Müpaü

xeteyurietü cuini mieme
 xecatenavacuni, que mü'ane
 taheima macave nivemama
 xecanihümetücacuni. Mücü
 'aixüa pütüuca'iyari müme
 pamüpariyusi memücateyupitüva
 vahesie mieme, müme 'axa
 memüteyurie vahesie miemeta.
³⁶Xequeteneyucanenimayaca,
 xe'uquiyari que mütiyucanenimaya.

**Hipame vahesie xepücate'ahüpani,
 que mutayü**

(Mateu 7:1-5)

³⁷Hipame vahesie xüca
 xecate'ahüpani, xehesietari
 pücarahüivani. Xüca
 xecateyuxanetani xemetari
 xepücaxanesieca. Xüca
 xecavaranutaxürüvani, xemetari
 xepüca'anutaxürüvani. Xüca
 xetevareuyehüvirieca, xemetari
 xepüteheuyehüviyarieni.
³⁸Xüca xevamicuani, xemetari
 xepümüquieni. 'Aixüa
 ti'inüasiecame 'anucapünariecame
 'anutacasiecame 'anacaxürüveme
 xepümüquieni. Que xemüte'u'inüata,
 müpaüta xepüte'inüasiyarieni.
³⁹Mericüsü 'icü 'üxasi hepaüsita
 ticuxatatü tinivaruta'üquitüani
 müpaü 'utaitü, Macüpe que tiyüve
 menuhana xeime macüpe. Yuhutatü
 mecateheucaxürürieni mevatixavasie.
⁴⁰Que tiyüve ti'üquitame ma'iva
 müti'üquitüarie. 'Aye'atüarieme,
 que mü'ane müti'üquitüapaü
 timaivetü canayeimücü.
⁴¹Titayari petixeiya xasi 'a'iva
 hüxita meutavivi, pecahe'erivatü
 queuruvi 'ahüxita meutave.
⁴²Quepaütütü petiyüve müpaü
 pemütitahüavecü 'a'iva, Neuxei

ne'iva, nepivaye'itieni xasi 'ahüxita meutavivi, pe'utaitü, peca'ixeyatü queuruvi 'ahüxita meutave. Yacüsü peputaine xeicüa. Quenivaye'itie merie mücü queuruvi 'ahüxita meutave, 'ana 'aixüa 'anemecü peheunieretü pecanayeimücü pemivaye'itirienicü xasi 'a'iva hüxita meutavivi.

Cüye que mütimasücü yu'icuaxicü

(Mateu 7:17-20; 12:34-35)

⁴³Cüeyari pücanarani, xüca 'icuaixiyari cüxaisietücani. Mücü meta, cüeyari pücacüxaisie xüca 'icuaixiyari 'aixüa 'anenedi. ⁴⁴Xexuitü cüye yu'icuaxicü canimasiücünü. Xuya püca'inüive narüca. Tupiriya müxuyatücasie püca'itixexeüriva caxie. ⁴⁵Tevi 'iti'utame tita 'aixüa müti'anene yu'iyarisie, nivayehanimücü tita 'aixüa müti'anene. Tevi 'axa mütiyuriene püta 'iti'utame tita 'axa müti'anene, nivayehanimücü tita 'axa müti'anene. Que müranayuhayeva ra'iyari tihüneccacu, müpäü tinicuxatamücü yutetacü.

Simiyenitu 'aixüa mü'ane 'axa mü'ane

(Mateu 7:24-27)

⁴⁶Titayaricutaxi Ti'aitame, Ti'aitame 'acu xenetecühüave, 'asixecatayurietü que nemütixecühüave. ⁴⁷Yunaitü nehësüa memü'axe, neniucü memü'enie yametecahutü, que memü'anene nepütixetaxatüani. ⁴⁸Tevi qui mutavevipäu mecani'anenedi. Heucatevame vati'ineca, tetesiepai neitivevieni

simiyenituyari. 'Ana ha nivayenedi, quisie niuquexüani, peru niuyutatexieni 'ivatayuitüanique. 'Aixüa 'anemecü müveviyacaicü pücatavayua. ⁴⁹Perusü que mü'ane münesi'enie yacaticamietü, mücü xeime tevi qui mutavevipäu cani'anenedi. Cuiepa 'acaime niutavevieni xeicüa, simiyenituyari püca'utavevi. 'Ana hesiena niuquexüani ha, xei mieme necaina. Carima niucaveni qui.

Quesusi ti'uximayatame que müranayehüa cuyasüa mieme

(Mateu 8:5-13)

7 Hicü 'inüca 'icü niuqui naime teüteri me'l'eniecu, Caperünaume neyani. ²Mericusü cuya 'aniuyeicacaitüni xei sienituyari cuyaxi müvaravitücücai, ti'uximayatame nexeyacaitüni minaquieriecai. 'Iya tincuyecaitüni canemüximecaitüni. ³Hicü cuya, 'u'enaca Quesusi hepaüsita, nivarenü'ani Huriyusixi teüteriyari va'uquiyarima memeita'inienicü 'umamiecü menayehüanicü ti'uximayatame. ⁴Müme Quesusisüa me'u'axüaca cuini mieme mecateni'iniecaitüni müpäü me'utiyuatü, 'Aixüa caniyümücü pemeiparevieni, hesiena catininaqueni. ⁵Cataninaquierieca tanaimetame, tuqui cataniutavevirieni yücümana. ⁶Hicü Quesusi va'utüma neyani. Yateva 'umieccacu, cuya yuhamicuma nivarutanü'ani yamemüte'itahüavecü, Ti'aitame pepücati'a'uxitüaca. Ne 'aixüa nepüca'ane 'ecü pematahanicü nequita. ⁷'Ayumieme 'ahësüa

nepücahetüa, 'aixüa neca'aneme ne'erietü 'ahesüa nemümiecü. 'Ecü müpaü xeicüa queneta'yüqui, panayehüiyani ti'uximayatame. ⁸Nesü necatini'aitüarieca necuyatütü cuyaxita nepütiva'aitüvame. Xüca müpaü netitahüave xeime, Quenemie, mücü püyemieni, xeimeta xüca müpaü netitahüave, Quenaye'a, mücü canayeimücü, xüca müpaü netitahüave nehesüa mieme ti'uximayatame, 'Ipaü quetineyurieneni, müpaü pütüyurieneni. ⁹Hicü Quesusi 'i'enieca niuquieya, niuhüixiyani. Ta'aurie 'aveca müpaü tinivarutahüave teüteri memeveyacai, Müpaü nepütixecühüave, ni 'Ixaherisixi vasata 'icüpaü 'aneme nepücahetaxeyave yuri ti'eriecame. ¹⁰Hicü müme memeyenü'arie yu'utüma mehecüneca, quitana me'u'axüaca, meneitaxeyia ti'uximayatame 'aixüa reu'eriecame.

**Viyura nu'aya que
müranucuquetüa Quesusi**

¹¹Mericsü 'arique neyani quiecarí Naini müracutevasiepaütü. Hesüana miemete teyü'üquitüvamate meniteütacaitüni, hipatüta teüteri yumüiretü. ¹²Quiecarí quitenie heutahaximecacu, müqui nivayecueiyani. Müqui varusieya hücüame nexeyacaitüni 'iya yunivetüme, cünaya meripai 'umücu. Quiecatari yumüiretü meniteütacaitüni. ¹³Hicü Ti'aitame 'ixeyatü nitinenimayata. Müpaü tinitahüave, Pepüca'utasuacani.

¹⁴Mana 'uyacu, 'imayüacu müqui cacunieya, müqui cuecuevemetete meniti'uni. 'Iya müpaü niutayüni, Temaicü 'acu, quenanucuquexi nepaine. ¹⁵Tevi mümüquicai nanucuyerüni niutiniütüyani. Quesusi niyetuani varusieyasüa. ¹⁶Hicü yunaitü meniutimamani. 'Aixüa meniutiyanecaitüni Cacaüyari hepaüsita müpaü me'utiyaütü, Tixaxatame mütürücaüye tasata caninuani. Cacaüyari canisütüani tasi'üviyatü yuteüterima. ¹⁷Hicü que mütiuyuri canicuxaxasivacaitüni naisarie Cureya cuieyarisie 'aurienata.

**Vani Ti'üyamesüa miemete niuqui
tuayamete que memüte'u'axüa**

(Mateu 11:2-19)

¹⁸Mericsü Vanisüa miemete teyü'üquitüvamate metenitaxatüani Vani nai que mütiuyü hepaüsita. 'Ana Vani yu'aurie varutahüaveca yuhutame yuhesüa miemete teyü'üquitüvamate, ¹⁹Ti'aitamesüa nivarenü'ani müpaü memutiyanenicü, 'Ecü petihücü 'upemamiecai xeniü, nusu xeime püta tepücuevieca. ²⁰Hesüana me'u'axüaca müme, müpaü metenitahüave, Vani Ti'üyame 'ahesüa cataneyenü'ani müpaü 'utaitü, 'Ecü petihücü 'upemamiecai xeniü, nusu xeime püta tepücuevieca. ²¹Anatütü Quesusi yumüireme nivaranyexürieni, müme cacäuyarixi 'axa me'aneneme memüvarexeyacai, hipame meta müireme cuiniyacü memü'uximatüariecai. Memacücepecai yumüireme nivarupitüani

memanutanenierenicü. ²²Hicü müpaü tinivarutahüave niuqui tuayamete, Xequeneuhuni, xequenetaxatüa Vani tita xemüte'uxei tita xemüte'u'eni hepaüsita mieme, memacücöpe que memüte'anutaneniere, huriecate que memüte'anucu'uve, müme memüca'itiyatücatei cuiniyacü memecupüpünicai müme que memüte'u'itiya, memücaheu'enanacai hicü que memüteheu'enana, müquite que memüte'anucu'uitüariva, memümamave niuqui 'aixüa manuyüncü que memütécuxaxatüariva. ²³Mücü meta, 'aixüa cani'itüarieca que mü'ane müca'ucunuitüarieve necümana.

²⁴Hicü Vanisüa miemete niuqui tuayamete mehecüncü, nisütüani Vani hepaüsita tivacuxaxatüatü teüteri, müpaü 'utaitü, Tita xetehecu'ixüari macumavesie. Haca 'ecapa mücuyuitüarieximecai xepuxei va'atü. Tixaü xüari.

²⁵Peru tita xetehecu'ixüari. Tevi 'ixuriqui müyumeni manacatücücäi xepuxei va'atü. Tixaüsü, müme visi mü'anene memanacatücü xicusixi vahepaü memüyüa, müme te'aitamete vaquita mepayetei püta. ²⁶Titasüari xetehecu'ixüari. Tixaxatame xepuxei va'atü. Hü, müpaü nepütixecühüave, tixaxatame xepuxei, texaxatamete que mü'ane masi cuini mieme mütiyüve, que mü'ane müvara'iva hipame texaxatamete xepuxei.

²⁷Icü canihücütüni 'utüarica mixata müpaü 'utaitü, Camü nenuqui tuayame.

Nepenunü'ani 'ahüxiepai. Micuha'arütüanicü 'ahuye Pecanuavecacu cuxi.

²⁸Ipaü nepütixecühüave, Müme 'ucari vahesie memütinunuiva ni xevitü pücave'eme Vanipaü. Perusü que mü'ane masi yemecü mücave'eme müme Cacaüyari mütiva'aitüa vasata, mücü pe'iva Vani ve'emetütü.

²⁹Ipaü nepaine, teüteri, mümeta cuviyexunusie mieme memüteyeturiyari yunaitü Vani me'u'enieca metenihecüatacaitüni Cacaüyari hepaüsita heiserie que mürexeiya, quepaucua memuca'üyarie Vanisüa. ³⁰Peru Pareseusixi, hipatüta 'inüari niuquiyari memümate, mücü menitixani'erieni Cacaüyari que mütiyurieniquecai vahesie mieme. Vanisüa mepüca'uca'üyarie. ³¹Ayumieme nepaine, hicü miemete titapaü mete'ananemete netivaxata. ³²Türi vahepaü mecani'aneneni quiecarü hixüapa memütitei me'uyutihivivatü müpaü me'utiyuatü,

Cari yacü xeciä
 tepüxecüravirieceai,
 Xepücaneitüvecai.
 Tepütahiverieceai xehesie mieme,
 Xepüca'utisuanacai.

³³Vani Ti'üyame caninuani pa cacua'atü caxie vinuyari caye'etü, xeme 'ayumieme müpaü xeputiyuane, Cacaüyari 'axa mü'ane pinü'ü. ³⁴Ne Yuri Tevi nehücütütü necaninuani neticua'atü necu'ienetü, xeme 'ayumieme müpaü xeputiyuane, 'E'e, 'iya tevi 'icuaicü xeciä püyüane, vinucü xeciä püyüane, püvanaqu'erie

müme cuviyexunusie mieme memüteyeturiyari 'axa teyuruvamete yunaime. ³⁵Perusü yunaitü yuricü memütemaivave que memüteyurie canimasiücüni heiserie que mürexeiya Cacaiyari timaivetü.

Quesusi que mütiuyuri Simuni quita

³⁶Mericsü Pareseusixi xevitü nita'inieni hesüana müticuanicü. Pareseu quita heutahaca mana nayerüni. ³⁷Hicü 'uca mana mequiecametücai 'axa mütiyuruvametücai, tiutamariECA Pareseu quita mayecateicü Quesusi, caninuani tete puteyayari 'ahanatü visi mu'üacü hüneme. ³⁸Quetateya 'aurie niutaqueni 'utasuatü. 'Ucayia nicaxürüvecaitüni quetateyasie, yücüpacü nitivasiüxa. Niti'iseni quetateyasie, visi mu'üa nitivirieni. ³⁹Hicü 'iya Pareseu mita'ini müpaü tiniyücühüavecaitüni yu'iyarisie, Cari 'icü xüca yuricü tixaxatametünique, pimaicaqueyu 'icü 'uca micumayüaxime, que mütiyuriene pütimaicaqueyu, 'axa tiyuruvame que mütihücü. ⁴⁰Hicü Quesusi müpaü tinitahüave, Simuni 'acu, 'esiva nepümasitahüavequeyu. 'Iya tita'ei, 'Au, Ti'üiquitame. ⁴¹Müpaü niutayüni, Mericsü heiva neuyevecaitüni yuhutatü memüte'ipitüanicü xeime, meripai que mütivaruniütüa. Xevitü 'auxüme sienituyari 'inüariyari ni'üitüaniquecaitüni, xevitüta huta teviyari heimana tamamata 'inüariyari ni'üitüaniquecaitüni. ⁴²Tixaü memücatehexeiyacaicü memüte'ipitüanicü, 'iya tinivareuyehüvirieni yuhutame. Mericüte, que mü'ane müme masi

pinaqui'erie tevi mütivareuyehüviri. ⁴³Simuni müpaü tinita'eiya, Xüari que mü'ane masi vaicavamecü müreuyehüviyari, mücü masi vaica ninaqui'eriecamücü. Quesusi müpaü rehüave, Heiseriemecü pepüti'acühüave. ⁴⁴Hicü ta'aurie 'aveca, 'uca 'uxeiyaca, müpaü tinitahüave Simuni, Queneuxeiya 'icü 'uca. Ne 'ahesüa nenuacu 'aquita, 'ecü ha pepücanesi'uhanitüa nequetate nemütihauxinicü. 'Iya püta yu'ucaicü nitihaviyatüyani nequetate, yücüpacü nitivasiüxa. ⁴⁵'Ecü penesitapatü pepücanesi'utavaüritüa. 'Iya püta ne'atahacu hicüque pücatihayeve nesicu'isevetü nequetatesie. ⁴⁶'Ecü pepücanesi'ucaviri nemu'usie. 'Iya püta visi mu'üa pünesi'utiviri nequetatesie. ⁴⁷'Ayumieme nepümaticühüave, vaica que mütiyucanaqui'erie canimasiücüni que müreuyehüviyarie 'axa tiuyurieca vaücava. Que mü'ane 'esiva xeicüa müreuyehüviyari, mücü 'esiva xeicüa tiniyucanaqui'erieca. ⁴⁸Hicü müpaü tinitahüave 'uca, 'Axa que pemütiuyuri pepüreuyehüviyarieri. ⁴⁹Hicü hipatü 'auriena mematecai müpaü metenyutihüavetüüne yu'iyarisie, Que püpaicü 'icü mütivareuyehüviri 'axa que memüte'uyuri. ⁵⁰Masi 'iya müpaü tinitahüave, Yuri pemütiuta'ericü peputavicueisituarie. 'A'iyarisie peca'uximatüarietü quenemie.

'Ucari que memüte'ipareviecai Quesusi

8 Mericsü 'arique canicuyeicacaitüni quiecarü 'emüyeyeusie 'esimüyeyeusie. Nicuxatacaitüni niuqui 'aixüa

manuyüne, tivacuxaxatüvatü que müti'ane Cacaüyari ti'aitametücacu. Tamamata heimana yuhutatü hamatüana meniu'uvacaitüni, ²hipatüta 'ucari memanayexüriya cacäyarixi 'axa memüteyurie mevarunücu, metecucuyecu. Xevitü müme Mariya Mararatanaca catinitevacaitüni, meripai muxünarie cacäyarixi 'axa memü'anene me'inücacu 'atahutatü, ³xevitüta Vana catinitevacaitüni Susa mü'üyayatücai, mücü Susa mühürütüariecai Herurexi mütimicuanicü, xevitüta Susana, hipatüta yumüiretü. Menivapareviecaitüni müme yupinitecü.

Ti'ivivame 'uxasieya hepaüsita ticuxatatü que müti'üquitacai

(Mateu 13:1-9; Maricuxi 4:1-9)

⁴Merücüsü yumüiretü teüteri hesüana meniyuxeüriecaitüni, müireme quiecaritesie meheyecüneca. Hicü 'üxasi hepaüsita ticuxatatü tinivaruti'üquitüatüyani müpaü 'utaitü, ⁵Ti'ivivame neyani 'imüari ca'ivienique. Merücüsü 'imüari 'ivienecacu, hipatü huye tesita niucaxürieni niutiquesinire. Viquixi taheima memü'uva menicucuanü. ⁶Hipatüta niucaxürieni 'ayeparisie. 'Utineca niutivani müca'acuhavirecaicü. ⁷Hipatüta niucaxürieni xuyasata. Hamatüana 'utinexüaca xuya, nenucanani. ⁸Hipatüta niucaxürieni 'aixüa müracu'anesie. 'Utineca niutixuavere xei

sienituyari payeixüa. Müpaü 'utayüca carima müpaü niutayüni, Xaütü netü mu'enaxü que'u'ena.

Titayari müpaü müti'üquitacai Quesusi, 'üxasi hepaüsita ticuxatatü xeicüa

(Mateu 13:10-17; Maricuxi 4:10-12)

⁹Hicü hesüana miemete teyü'üquitüvamete menicu'ivaviyacaitüni queri haine mücü 'üxasi. ¹⁰Müpaü niutayüni, Xeme xecanipitüarieca xemimaicacü tita mütiuti'aviesiecai, xemütemaicacü que müti'ane Cacaüyari ti'aitametücacu. Hipatü püta 'üxasicü xeicüa mecanipitüarieca, para meheunenieretü memüca'ixeyacü, meheu'enanatü memüca'i'enienicü.

Quesusi que mütihecüatacai yü'üquisica, ti'ivivame 'üxasieya hepaüsita que müti'üquitacai

(Mateu 13:18-23; Maricuxi 4:13-20)

¹¹'Üxasicü 'ipaü catinimasiücünü. 'Imüari, Cacaüyari niuquieya canihücütüni. ¹²Huye tesita miemete, müme mecanihümetüni memü'enana, peru cuitü cania'axeni Cauyumarie, va'iyarisie ninavani niuqui capa me'utavicieisitüarienicü yuri mete'uta'eriecaxüame. ¹³'Ayeparisie miemete, müme mecanihümetüni memitanaqui'erie niuqui meyutemamavietü me'u'enanaca, peru müme mepücahananatüca. Yareutevitü yuri meteni'erieca, peru quepaucua memüta'inüasieni mecanicunuitüariacunü. ¹⁴Xuyasata mucaxüri, müme mecanihümetüni memü'enana,

peru 'iyaritüaricacü tuminicü hicü mieme tucari naqui'eriyayacü meyüatü mecananucanaca mepüca'aye'axüani. ¹⁵'Aixüa müracu'anesie miemete, müme mecanihümetüni niuquisie memüteviya 'aixüa 'iyaricü meyuvairiyatü me'u'enanaca. Müme meniutixuxuavereni mete'uca'enivatü.

Cüxeme

(*Maricuxi 4:21-25*)

¹⁶Cüxeme 'utaiyame püca'iti'avieta, xarita pücaheicayeni, 'utatüa pücaheitayeni, masi vapaitü neitiyemücü, müme memataxüaxime hecüariyaya memüxeiyacü. ¹⁷Naitü mütiuti'aviesie masiücütü nayeimücü, naitü müranucanami nitamarivamücü, masiücütü nayeitüariemücü. ¹⁸'Ayumieme xequeneyucuerivayurieca que xemüte'enana. Que mü'ane tixaütü mürexeyia canimiquieca. Que mü'ane tixaü mücarexeyia, tita rexeiyame mütiyu'erie catininavaiariemücü.

Quesusi 'ivamama varusieya

(*Mateu 12:46-50; Maricuxi 3:31-35*)

¹⁹Merücüsü varusieya 'ivamama meniu'axüani hesüana. Meniyutatexieni me'itahüaveque, teüteri yuvaüavatü memayetecaicü. ²⁰Hicü müpäü tiniutahüavarieni, 'Avarusi 'a'ivama tacua meniti'uni memasixeiyacütü. ²¹Mücü müpäü tinivacühüaveni, 'Ime Cacaüyari niuquieya memü'enie yamemütecahu, 'ime mecanihümetüni nevarusi ne'ivama.

Quesusi 'eca que müreunuitüa

(*Mateu 8:23-27; Maricuxi 4:35-41*)

²²Merücüsü heiva canuvasie nicayerüni, hesüana miemete teyü'üquitüvamete vahamatü. Müpäü tinivarutahüave, Haracuna 'anutaüye tepanucüne. Mana menecüne. ²³Hapa me'uhucacu 'iya neucuni. Hicü 'eca cüsütuiyari muva carima nacaneni, haracunasie niuquexüani. Canuva tahünirümeccacu mepucuerivayüa. ²⁴Hicü menenutahütüani müpäü me'utiyyatü, Ti'üquitame, Ti'üquitame, tepeuyevexime. Quesusi 'anucuqueca nitatieni 'eca hamevari meta. Neunuani, cayuvatü niutamare. ²⁵Hicü müpäü tinivarutahüave, Queri yuri xete'erie. Meheumamatü menihüxyiacaitüni müpäü meteyücühüavetü, Qesü püpaicü 'icü. Ni'aitüaca hamevari ha, yapüticamie que maine.

Cacaüyarixi que memüte'iviyacai Catarenatanaca

(*Mateu 8:28-34; Maricuxi 5:1-20*)

²⁶Hicü Catarenasixi vacuieyarisie meneta'axüani canuvasie meyetetü, Carereya 'anutaüyesie. ²⁷Heucaqueximeccacu cuiepa, tevi nenucunaque mana müquiecametücai, cacaüyarixi 'axa memü'anene meminücai müixa. 'Ayumieme mücü 'ixuriquite püca'anacatücücai, quita püca'ayecatei, masi teuquiyasata niuyeicacaitüni. ²⁸Quesusi 'uxeyaca, 'utahivaca nativeni hetüana müpäü tiuhivatü, Que peneti'uximatüa Quesusi, Cacaüyari

taheima macave pemünu'aya.
 Nepümasivaviri cuerietü,
 penücahürixüa nesi'luximatüaca.
²⁹Müpaü niutayüni mücü, Quesusi
 tita'aitüacu cacäyari müca'itiya,
 mixünacü tevi. Müixa viyari
 niviyacaitüni cacäyari 'axa mü'ane.
 Tevi nanutahüivacaitüni tepüacü
 'acuvietü yumamasie yül'ucasie.
 'Ititequetü tepüa carenayari
 nivayeyeicaitüni macumavesiepaitü
 cacäyari 'axa mü'ane 'inücacu.
³⁰Mericusü Quesusi müpaü
 tinita'ivaviya, Que petiteva
 'ecü. 'Iya yumüiretü cacäyarixi
 meminücaicü müpaü niutayüni,
 Xei Vaxayari netinitevaca.
³¹Mümeri cuerietü vaücavamecü
 menivaviriecäitüni Quesusi
 mücavatanü'anicü meucatevasie
 memüyehücü. ³²Mericusü
 mana hura yumüiretü tuixuri
 metenicuatüveicaitüni yemurittia.
 Menitavavirieni cacäyarixi müpaü
 mütipavitüanicü memüvativiyacü
 tuixuri. Yacatinivarupitüani. ³³Hicü
 cacäyarixi 'axa memü'anene
 me'ixünaca tevi, menivarutiviya
 tuixuri. Hicü tuixuri yunaitü
 meniutinausa. 'Axa 'anecüa
 meneucanausaxüaximecäitüni,
 haracunapa meneuxürieni.
³⁴Hicü tuixuri vahüvemete
 me'uneniereca que mütiuyü
 meniyuta'unaxüani. Quiecarisie
 metenicuxatacäitüni quiecarü
 'aurie meta. ³⁵Mana meneyecüne
 me'ixeyaque que mütiuyü.
 Quesusüa me'u'axüaca tevi
 meniutaxeyi cacäyarixi
 memixünaxü. 'Aixüa reuquemaritü
 Quesusitüa nacateitüni
 heuyumarietü. Meniutimamani.

³⁶Hicü memunenierixü
 metenivarutaxatüani que
 mütiutavicueisitüarie tevi
 cacäyarixi meminücai. ³⁷Hicü
 yunaitü Catarenasixi vacuie
 memütamacai meyumüiretü
 menitavavirieni vahesüa
 müyemiecü. Cuini mieme
 mecatenimamacäitüni. Quesusi
 canuvasie cayerüca caneyani
 yu'utüma. ³⁸Hicü 'iya tevi
 cacäyarixi memixünaxü
 nitavavirieni hamatüana
 mücuyeicanicü. Masi Quesusi
 neiyenü'ani müpaü 'utaitü, ³⁹'Aque
 quenemie. Mana quetinivaretaxatüa
 nai Cacäyari que masi'uyuri.
 Neyani naisarie quiecarisie
 ticuxatätü que mütitavicueisitüa
 Quesusi.

**Cairu nu'aya que
 müranucuquetüarie, 'uca ticuicame
 Quesusi 'ücarieya 'umayüacu**
(Mateu 9:18-26; Maricuxi 5:21-43)

⁴⁰Mericusü Quesusi 'anutäiye
 heta'acu, yumüiretü teüteri
 menitavaürütüani me'icuevietü.
⁴¹Hicü tevi mana caninuanü
 Cairu titevatü. 'Iya tuqui va'üya
 canihücütüicaitüni. Quesusitüa
 'ativeca vaüriyarica nitavavirieni
 quitana müyemiecü. ⁴²Xeüciame
 neixeyacäitüni yunive
 'ucatüme, tamamata heimana
 huta viyari yacütütü hücame.
 Nemüximecäitüni.
 Mericusü muva 'uyemiecacu
 yumüiretü teüteri
 menisäipünacäitüni. ⁴³Hicü 'uca
 mana niuyeicacäitüni. Tamamata
 heimana huta viyari niyurieacäitüni,
 xuriyaya cacaneunuavecäitüni.

Teyu'uhayemavamete vahesüa yupini tiniutixütüacaitüni naime, ni xevitü püca'yüvecai menayehüanicü.

⁴⁴Hicü Quesusi varita 'uyemietü 'ücarieya niumayüani. Yapaucua neunuani xuriyaya mi'axiyacai.

⁴⁵Hicü Quesusi müpaü niutayüni, Quepaicü pünesi'umayüa. Yunaitü meyucu'imavacacu, müpaü niutayüni Pecuru, Ti'üquitame, yunaitü teüteri 'a'aurie mepüyucuxeüri mepümasisaipüna, quepai pünesi'umayüa, peraine.

⁴⁶Quesusi müpaü niutayüni, Xevitü pünesi'umayüa. Türücarिया nehesie vayeneicacacu yanepütimaicai.

⁴⁷Hicü 'uca yatimaitü 'avie müca'yüanecaicü, 'utayüyüacatü ninuani. Hetüana 'ativeca yunaime teüteri vahürüpa nitaxatüani que mütimayüa, yapaucua que müranayehüiia.

⁴⁸Quesusi müpaü tinitahüave, Nenive yuri pemütiuta'ericü pecaniutavicueisitüarieni.

'A'iyarisie peca'uximatüarietü quenemie.

⁴⁹Mericsü müpaü 'utainecacu cuxi, xevitü va'ü quie meyetüa mana caninuani müpaü titahüaveque va'ü, 'Ari 'anive canemüni yemecü. Ti'üquitame pepücati'uxitüaca. ⁵⁰Hicü Quesusi 'u'enaca müpaü tinitahüave, Pepücaheumaca. Yuri quetineuta'eri xEICÜA, nitavicueisitüariemüci.

⁵¹Hicü Quesusi heutahaca quita, hipame pücavarupitüa hamatüana memeutahaxüanicü müvayecateisie, Pecuru Vani Cacuvu xEICÜA nunusi 'uquiyarieya varusieya xEICÜA nivarupitüani.

⁵²Yunaitü meniutisuanacaitüni

mene'erivacaitüni meyhiverietü.

Quesusi müpaü niutayüni, Xepüca'utisuanani. Pücamüqui, pucusu masi. ⁵³Müme

meninanaimacaitüni metemaitü yeme mümüquicaicü. ⁵⁴Hicü

mamaya 'uviyaca müpaü tinitahüave, Nunusi 'acu, quenanucuquexi. ⁵⁵Hicü 'iyarieya

ninuani. Yapaucua nanucuqueni. Quesusi müpaü tiniuta'aita

mütimiquienicü. ⁵⁶Hicü

'uquiyarimama meniuhüxiyani. 'Iya müpaü tinivarutahüave, Ni xeime tüma xepücatehaxaxatüvani que mütiuyü hepaüsita.

**Tamamata heimana yuhutame
que mütivareutanü'axüa
teyü'üquitüvamete**

(Mateu 10:5-15; Maricuxi 6:7-13)

9 Mericsü varucuxeürieca tamamata heimana yuhutame, türücarिया nivarupitüani heiserie memexeiyanicü cacaiyarixi 'axa memü'anene yunaime vahepaüsita, cuiniya hepaüsitata memüvaranayexürüvanicü.

²Nivareutanü'axüani memütecuxatanicü que müti'ane Cacaiyari ti'aitametücacu, memüvaranayexürüvanicü teüteri.

³Müpaü tinivarutahüave, Tixaü xepücatehetücüni huyeta mieme, mumuxi xerai 'inüa tumini, huta camixayari xepüca'anacatücüni

meta. ⁴Haqueva quita xemetanaqui'erivani muva xequeneyuhayevani 'asita

quepaucua xemüyehuque. ⁵Haque xemücahetanaqui'eriva, quiecarisie yaxequeteneuhuni, 'inüaricü yucacaisie mieme tumuanari

xequeneucasixüa, müpäü xeteyurietü xemüthehecüatanicü vahesie que mürahüivanicü. ⁶Müme meheutayeixüaca quiecaritesie menicu'uvacaitüni metecuxatatü mevaranayexürivatü tecuicucate naisarie.

**Herurexi que mütiyu'iyaritüacai
Qesusi hepaüsita, Vani Ti'üyame
'umieriecu**

(Mateu 14:1-12; Maricuxi 6:14-29)

⁷Hicü Herurexi mühürütüariecai mücü cuiepa müti'aitanicü, mücü tiniutamarieni que mütiyurienecai Qesusi naimé. 'Asipücatimaicai que mütiyurieniquecai hipatü müpäü memaitücateicü quename vaniu Vani müquite vasata 'anucuquetüarie, ⁸hipatüta quename 'Eriyaxi masiücütü 'atüa, hipatüta quename xevitü 'anucuque meripai miemete texaxatamete. ⁹Perusü Herurexi müpäü canainecaitüni, Vani mu'uya nanutivitequiéni yanetiuta'aitacu ne. Peru que püpaicü 'icü hepaüsitana müya 'anuyüneme nemü'enie. Nixeyamücücaitüni Qesusi.

'Auxüme miriyari que mütvarami

*(Mateu 14:13-21; Maricuxi
6:30-44; Vani 6:1-14)*

¹⁰Mericsü nü'arisixi me'u'axüaca, nai Qesusi meteniutaxatüani que memüte'uyuri. Mücüri varavitütü neyani yühücüame quiecarí Vesaira müracuseva 'aurie macumavesie. ¹¹Teüteri yamete'utamarieca meniveiyacaitüni. Varutanaqui'erieca tinivacuxaxatüvacaitüni que müti'ane Cacaüyari ti'aitametüacu.

Müme müpäü memüteheuyehüacai nivararayexürieni.

¹²Mericsü tau nacayunirümeccaitüni. Hicü tamamata heimana yuhutatü hesüana meyucuxeüerieca müpäü metenitahüave, Teüteri quenivareutanü'axüa 'aurava memüyehücü quiecarite 'emüyeyeu 'esimüyeyesie memüyehenicü 'icuai memecaxeiyacü. 'Ena macumavesie teniu'uvani. ¹³Iya müpäü tinivarutahüave, Xeme püta xequetenivarumicua. Müpäü meniutiyuane, Vaüca 'icuai tepücahexeiyá, 'auxüme payari huta quesüteyari xeixüa. Me xüca 'icuai tenanaiyuni 'lime teüteri yunaime vahesie mieme. ¹⁴Uquisi 'auxüme miriyari yacütütü mecaniyupaümecaitüni. Hicü müpäü tinivarutahüave yuhesüa miemete teyü'üquitüvamete, Yaxequetenivarutahüavi memücyaxixüanicü huta teviyari heimana tamamata yacütütü meyupapäumetü. ¹⁵Müme müpäü mepüte'uyuri, yunaime mepüvareucuyasaxüa. ¹⁶Hicü 'enu'üca nitaneneviya 'auxüme payari huta quesüteyari meta, taheima heutiniereca. 'Ititaratü nivata'üütüvacaitüni teyü'üquitüvamete memüvamücuanicü teüteri. ¹⁷Yunaitü meniticuani meniutihuxani. Tarimeyari niucuxeüriyani manuyuhayevaxü, tamamata heimana huta quirivayari päümetü nayani.

**Pecuru que mütiuyutahecüataxü
Qesusisie tiviyatü**

(Mateu 16:13-19; Maricuxi 8:27-29)

¹⁸Mericsü Qesusi niyunenevieccaitüni yuxaüta,

teyü'üquitüvamete mana
me'u'uvacacu. Müpäü
tinivaruta'ivaviya, Teüteri que
metecuxata que mü'ane nepühücü
ne. ¹⁹Müme müpäü metenita'eiya,
Hipatü müpäü meniutiyuani,
quename Vani Ti'üyame pehücü,
hipatüta quename 'Eriyaxi pehücü,
hipatüta quename petixaxatame,
meripai miemete texaxatamete
quename pehücü pemanucuque.
²⁰Hicü müpäü tinivacühüaveni,
Xemete que xe'utiyuane que
nepüpaicü. Pecuru müpäü
tinita'eiya, Que mü'ane Cacaüyari
heiserie mipitüa Cürisitütüme, 'ecü
pecanihücütüni.

**Qesusi que mütvartahüavixü que
mütimierieniquecai**

(Mateu 16:20-28; Maricuxi 8:30-9.1)

²¹Qesusi cuinie
tinivaruhürütüani,
müpäü tiva'aitüatü
'asimemücatehehüavenicü
xeime 'icü hepaüsita. ²²Müpäü
niutayüni, Yuri Tevi que
nemütiteva, neuyeveca
cuxi vaüca nemüticuinecü.
Ta'uquiyarima, mara'acate
memühürütüarie, mümeta
'inüaricü memüte'üquitamete
yunaitü mecanenitixani'ericuni,
necanimieriemücü,
hairieca tucarisie
necananucuquetüariemücü.
²³Müpäüta
tinivacuxaxatüvacaitüni yunaima,
Tevi xüca yuvaüriyani nehamatü
muyeicanicü, queyutatuaca,
queyuvaüriyani tucaricü sepa
curuxisie mumerie, nehesisie
quetiviyani. ²⁴Que mü'ane

müyutavicueisitüamücü
caniyutatümaiymücü. Que
mü'ane müyutatümaiya necümana,
mücü niyutavicueisitüamücü
yemecü. ²⁵Tevi nai cuiepa
mütixuave xüca ra'ivaque, tita
ra'ivaqueyu xüca heuyuehüanique
xüca yutatümaiyanique. Tixaü
pücara'ivaqueyu. ²⁶Que mü'ane
münesiteviya miteviya neniüqui,
neta Yuri Tevi que nemütiteva
nepiteviyani 'iya quepaucua
nemunuani nemarivetü,
ne'uquiyaripaü visi ne'anetü,
netupirisixima memüpasie
Cacaüyarisie mieme vahamatüa.
²⁷Xasunicü nepütixecühüave,
hipatü 'uva memü'uva mepücacuini
mexi mecanenierivave que
müti'ane Cacaüyari ti'aitametücacu.
'Ariqueque mecanicuicuni.

Yücü tiyuxexeyatü que müratüa

(Mateu 17:1-8; Maricuxi 9:2-8)

²⁸Merücüsü 'inüca 'icü niuqui,
'atahaica tucari yacütütü
'anucayacu, yemurisie neutiyune
yutanenevienique, Pecuru Vani
Cacuvu varavitütü. ²⁹Hicü
yuneneviecacu niericaya
yücü tiyuxexeyatü nayani,
'ixuriquiteya tuxatü xavavatütü
nayani. ³⁰Hicü 'uquisi yuhutatü
hamatüana meteniutixatatüüne.
Müme Muisexi 'Eriyaxi
mecanihümetücaitüni, ³¹visi
meteyuxexeyatü Qesusipaü
metenicuxatacaitüni
que mütiyemiecai, que
müraye'aniquecai Querusaresiesie.
³²Merücüsü Pecuru hipatü
hamatüana memü'uvacai yunaitü
mecanicusucaitüni. Cuini

mieme mecateneucusicucaitüni.
 Me'anutaneniereca menixeiya
 visi 'aneme, 'uquisi menivaruxeiya
 yuhutame 'auriena meti'ucame.
³³Müme meyhuximecacu
 Quesusisüa, Pecuru müpäü
 tinitahüave, Ti'üquitame 'aixüa
 cani'aneni 'uva temu'uvacü.
 Hicümü haica xamaruyari
 tepütivevieni, 'ahesie mieme
 xeime, Muisexisie mieme xeime,
 'Eriyaxisie mieme xeime. Müpäü
 niutayüni 'asicatimaitü que
 mainecai. ³⁴Yaticuxatacacu
 haivitüri nanutateni nivareutinani.
 Vareutinaximecacu meniutimamani.
³⁵Hicü haivitürisata xevitü müpäü
 niutayüni, 'Icü caninenivetüni,
 yemecü nemenuyexei.
 Xequene'enieca. ³⁶'Utaniucu,
 Quesusi yuxaüta niuyuhayeva.
 Müme cayuvatü meniutamare. 'Ana
 xeime mepücatehaxaxatüvacai tita
 memüte'uxei hepäüsita.

**Quesusi que mürenayehüa nunusi
 cacaiyari 'axa mü'ane miviyacai**

(Mateu 17:14-21; Maricuxi 9:14-29)

³⁷Mericiüsü 'uxa'arieca yemurisie
 me'acahucacu yumüiretü
 menivaranucunaque teüteri.
³⁸Hicü 'uqui teüteri vasata 'uvetü
 müpäü tiniuhiva. Ti'üquitame
 'acu, nenive queneuxeiya cuerietü
 xüa. Xei hücüa necanexeiyani.
³⁹Cacaiyari 'axa mü'ane picuviviya.
 Yapaucua picunünive 'utahivacacu
 cuaimuxari vayeneicacacu.
 Haveri mieme picuhayeicava
 'esivatücacu 'imieximetü xeicüa.
⁴⁰Nevarutavaviriecü 'ahesüa
 miemete teyü'üquitüvamete
 memenunü'aniciü

mecaniuyutatexieni. ⁴¹Hicü
 Quesusi müpäü niutayüni, Cari
 hicü miemete yuri xepücate'erie,
 yu'iyarisie xepüyuxamurie.
 Quepäümexa peuyevese xehamatü
 nemuyeicani, quepäümexa
 nepüxenevieca. 'Ena quenatu'li
 'anive. ⁴²'Amieximecacu cacaiyari
 'axa mü'ane nenucahüani
 'ixamurietü. Hicü Quesusi
 cacaiyari müca'itiya 'utatiecü
 nanayeveni nunusi, 'uquiyarieya
 niyetuirieni. ⁴³Yunaitü
 meni'iyarixiecaitüni Cacaiyari
 müya mütitürücaüyeacai.

**Tavari Quesusi que
 mütivarutahüavixü que
 mütimierieniquecai**

(Mateu 17:22-23; Maricuxi 9:30-32)

Hicü yunaitü mehüxiyacacu
 nai que mütiyurieneacaiçü,
 müpäü tinivarutahüave yuhesüa
 miemete teyü'üquitüvamete,
⁴⁴Xeme 'icü niuqui yu'iyarisie
 xequeneucayesa. Yuri Tevi
 netitevatü nenyetuiyamüçü
 teüteri vamamasie. ⁴⁵Müme
 mepücaheitimavavecai 'icü
 niuqui. Vahesie mieme
 ni'aviecaitüni, ya'ayumieme
 yamepücatehetimaivavecai.
 Memamatü mepücauyavaiyiacai
 memita'ivaviyaquecai 'icü niuqui
 hepäüsita.

Que mü'ane müve'eme, que mutayü

(Mateu 18:1-5; Maricuxi 9:33-37)

⁴⁶Mericiüsü niuqui
 meniutixüatüatüçüne, que
 mü'ane müme masi ve'emetütü
 mayaniquecai. ⁴⁷Quesusi timaitü
 que memüteyüçühüavecai

yu'iyarisie, nunusi yu'aurie niutaqueni. ⁴⁸Müpaü tinivarutahüave, 'Icü nunusi matetü quename nehësüa mieme, mücü 'ayumiemeyaricü xüca 'itanaqui'erieni, neta canenitanaqui'erimücü. Que mü'ane münesitanaqui'erieni ne, 'iyata canitanaqui'erimücü münesiheyenü'a. Que mü'ane yunaime xesata masi vaüca tixaü mücatihücü, mücü canive'emetüni.

**Que mü'ane mücatasi'aye'unie
cataniparevieca, que mutayü**

(Maricuxi 9:38-40)

⁴⁹Hicü Vani müpaü tinitahüave, Ti'üquitame, xeime tepuxeü 'ahesüa niu miemetütü mütiva'aitüacai cacaiyarixi 'axa memü'anene memüvaxünacü teüteri. Peru tenitanenani 'ahesie mücativiyacü tahepaü. ⁵⁰Quesusi müpaü tinicühüaveni, Xepüca'inenaca. Xüca catasi'aye'unieca cataniparevieca.

**Quesusi que mütivarutati
Cacuvu Vanimame**

⁵¹Mericsü tü cari 'aye'aximecacu manutivitüquienicü, 'ana neutiyune Querusareme cayucunütianüatü.

⁵²Niuqui tuayamete nivananucuhaisitüiya. Müme mana me'uyehütü Samariyatari vaquiecarisie meniu'axüani tixaütü memütecuh'aritüanicü hesiena mieme. ⁵³Quiecatari mepücaheitanaqui'erie yemecü Querusareme müyemiecaicü.

⁵⁴Teyü'üquitüvamete Cacuvu Vanimatü mete'utamariECA müpaü metenitahüave, Ti'aitame,

camatinaque temutiniucanicü 'Eriyaxi que mütiuyuri, tai taheima macanenicü müvatitaiyacü müme.

⁵⁵Peru Quesusi ta'aurie 'aveca nivarutatieni müpaü 'utaitü, Cari xeme 'asixepücatemate que mü'ane 'iyarisie xemüteviya.

⁵⁶Yuri Tevi netitevatü, que nemütinua, teüteri va'iyari neheuyexürienique nepücanua, masi nevatavicueisitüanique püta necaninuani. Hicü xeime quiecarisie püta menecüne.

Teüteri Quesusisie memüteviyacuai

(Mateu 8:19-22)

⁵⁷Mericsü huyeta me'uyehucacu, xevitü müpaü tinitahüave, Ti'aitame, 'ahesie necatiniviyamücü. Haque pememie, neta necanimieni.

⁵⁸Hicü Quesusi müpaü tinitahüave, Cauxaisi yuterü mecanexeyani, viquixi taheima miemete yu'itua metehexeyata, perusü ne Yuri Tevi netitevatü tixaü nepücarexeiya haque nemünetamuritaritüani.

⁵⁹Hicü xeimeta müpaü tiniutahüave, Nehesie quetineviyani. 'Iya müpaü tinitahüave, Queneneupitüa merie nemüyemiecü, ne'uquiyari nemücateucucü hemüyuque. ⁶⁰Müpaü tinita'eiya, Müquite quenivaruhayeva müme püta memüvacateucucü yuhesüa miemete müquite. 'Ecü pütasü quenemie, quetynecuxatani que müti'ane Cacaiyari ti'aitametücacu.

⁶¹Hicü xevitüta müpaü tinitahüave, 'Ahesie necatiniviyamücü Ti'aitame. Queneneupitüa xEICÜa ne'ivama nemüvatateütianicü merie.

⁶²Quesusi müpaü tinitahüave,

'Icumayüame hararu, xüca
yu'utüma 'utaniereni, 'aixüa
püca'yüni. Caca'yari yacü xeicüa
canexeyamücü ti'aitüvametüme.

**Que mütivareutanü'axüa haica
teviyari heimana tamamata**

10 Mericüsü 'arique
Ti'aitame hipameta
varuhüritüaca haica teviyari
heimana tamamata meyupaümeme,
yuhutatame nivareutanü'axüani
memanucuhaitütüanicü naime
quiecarisie naime quiepa haque
mücü meta'aniquecai. ²Müpaü
tinivarutahüave, 'Isanari püvaücava,
'isanamete mepüca'yümüire.
'Ayumieme xequeneutavaviri
'isanari cusiyari, 'isanamete
müvatanü'anicü yu'isanarita.
³Xequeneuhuniri. Camü que
nemütixetanü'axüani, muxasi türixi
vahepaü xecaniyüacacuni 'üravesixi
vasata xe'u'uvatü. ⁴Xepücaheitücinü
vipura xerai cacai. Huyeta xeime
xepüca'vairitüaca. ⁵Haque
xeme'axüani quita, müpaü
meri xequeneutiyuaneni, 'Uva
quiecatari 'aixüa xequetexeyarieca.
⁶Xüca mana 'ayecani que
mü'ane müyuvairiya 'aixüa
mütixeyarienicü, hesiena tinaquetü
canayeimücü xevairisica. Me
xüca müpaü 'anetü ca'ayecani,
xevairisica caninuamücü
xehesie. ⁷Manatütü mücü quita
xequeneuyahayevani xetecuatü
xete'ietü tita memütexemicuani.
Ti'ivamesie catinaqueni
'ivaricaya. Xepüca'yupatatüveni
hipame vaquita. ⁸Haque
quiecarisie xeme'axüani,
haque memüxetanaqui'erieni,

xequetenecuaca tita
xemütemiquireca.

⁹Xequenivaranayexüri
tecuicicate mana miemete.
Müpaü xequetenivacuxaxatüvani,
Hicürixüa naye'aniri, Caca'yari
canisütüani 'ena ti'aitatü. ¹⁰Haque
quiecarisie memücaxetanaqui'erieni
xehe'axüayu, vacaye 'utüa
xe'uyehütü müpaü xequeneutiyua,
¹¹Asita tumuanari xequiecarisie
mieme mütasiciuema tacacaisie,
tepiticase texeheciätatü.
Sepanetü xemücatasi'utanaqui'eri,
ipaü xequetenemaica, tucari
maye'acü Caca'yari misütüacü
ti'aitatü. ¹²Ipaü nepütixecühüave,
tucariyari 'aye'ayu cuanivemecü
mecani'itüariecuni vana quiecatari
Suruma quiecatari cacuanivemecü
me'itüariecacu masi.

**Que memücateyuvairiyacai
quiecaritesie**

(Mateu 11:20-24)

¹³Xüa 'ui xeme Curasini
quiecatari, xüa 'ui Vesaira quiecatari.
Türüca'yemecü xüca tiuyünique
Tirusie Sirunisie que mütiuyü
xehesüa, meripai mepütéhayeva'queyu
que memütëyuriecäi,
mepüyuhiverieca'queyu maixa
me'anacatütücaitü hiverica
'inüariyari, naxi meyucavirivatü.
¹⁴Masi Tiru quiecatari Siruni
quiecatari cacuanivemecü masi
mecani'itüariecuni quepaucua
'isücame müvata'ivaviya, xeme püta
cui cuanivemecü xe'itüariecacu.
¹⁵Xemeta Caperünaumetari, que
xeteyutituca'queyu muyuavisiepai.
Müquite vahesüa püta
xecaneucaxüriyacuani.

¹⁶Que mü'ane müxe'enie pünesi'enie. Que mü'ane müxexani'eri pünesixani'eri. Que mü'ane münesixani'eri pixani'eri que mü'ane münesiheyenü'a.

Hutarieca que memüte'u'axüa haica teviyari heimana tamamata

¹⁷Mericsü haica teviyari heimana tamamata hutarieca meniu'axüani meyutemamavietü, müpaü me'utiyuatü, Ti'aitame 'acu, 'asita cacaiyarixi 'axa memü'anene yamepütecahu que temüteva'aitüa 'ahesüa temümiemetecü.

¹⁸Müpaü tinivacühüaveni, Nesü necanixeiya Cauyumarie muyuavisie 'anacahüiyacu merücariyapaü. ¹⁹Tamüsü heiserie nenixe'upitüani cuterixi terücaxi xemüvatiquesinacü, 'iya mütasi'aye'unie türücariyaya naime xema'ivacü heiserie necanixe'upitüani. Tixaü 'axa pücatixeyurieni. ²⁰Mücücü xepücayutemamavieca, cacaiyarixi yamemütecahucü que xemüteva'aitüa xeicüa. Xequeneyutemamavieca masi xemacayasariecü taheima.

Quesusi que mütiyutemaviecai

(Mateu 11:25-27; 13:16-17)

²¹Mericsü 'ana niyutemaviecaitüni 'Iyari Mütiyupata yatipitüacacu. Müpaü niutayüni, Ne'uquiyari pemüti'aita taheima cuiepa meta, pamüpariyusi nepümasipitüa 'icü pemütiuti'avietaxücü, müme memütüyü'üquitüavave müme memütemaivave memücaheitimanicü, türi püta

vahesie mieme masihücüme pemayeitüacü. Hü ne'uquiyari, 'aixüa 'ane pepü'eriecai müpaü pemütiyurienecaicü.

²²Nai netiniyetuiriyarieni ne'uquiyari yanetipitüacacu. Xevitü 'asipücatimate que müpaicü nu'aya, 'uquiyarieya xeicüa müpaü catinimaica. Xevitü 'asipücatimate que müpaicü 'uquiyarieya, nu'aya xeicüa müpaü catinimaica, me nu'aya xüca yuvaüriyani mixeisitüanicü xeime, mücüta müpaü catinimaica.

²³Hicü ta'aurie 'aveca müpaü tinivarutahüave teyü'üquitüavamete yühücüate metitecacu, Müme memunenierixü que xemüte'unenierixü xeme, 'aixüa mecani'itüarieca müme. ²⁴Müpaü nepütixecühüave, yumüretü texaxatamete te'aitamete meta mepixeyiacucai tita xemüte'uxei xeme, peru mepüca'ixei. Mepi'eniecucai tita xemüte'u'eni, peru mepüca'ieni.

Samariyatanaca 'aixüa mütiuca'iyaricai

²⁵Mericsü xevitü 'inüaricü müti'üquitametücai nanucuqueni 'i'isipanique. Müpaü niutayüni, Ti'üquitame, tita reuyevese müpaü nemütiyurienicü, tucari mücaxüve nehiesie mütinaquenicü. ²⁶Iya müpaü rehüave, 'Inüari niuquiyarisie que re'uxa. Que peticuterüva. ²⁷Mücü müpaü tinicühüaveni, Müpaü cananuyüneni, Peninaqui'eriecamücü Ti'aitame mü'acacaiyarari naime que pemüre'iyaricü naime que

pemüti'amatecü, naime
'atürücarıyacü, naime que
pemüticu'erıvacü. Mücü meta,
pecanınaqui'erıcamücü 'ahepaü
tevi que pemüti'anaqui'erie.
²⁸Quesusi müpaü tinita'eıya,
Heiseriemecü peputa'a. Müpaü xüca
petıyurıeneni, pecanayeyurıcamücü.

²⁹Peru mücü heiseriemecü
yaticamıecatü yuhecüatamütü
müpaü tınıcühüaveni Quesusi,
Merıcüte, que püpaıcü nehepaü
tevi. ³⁰Hicü 'ita'eıyaca, Quesusi
müpaü niıtayüni, Heıva tevi
Qerusareme heyeyaca Querıcu
neucamıecaitüni. Merıcüsü
tenavayamete menenucunaque.
Me'ıtıquemarıpieca me'ıcuvoxüaca
menecüne müximeme
me'ucu'eırıeca. ³¹Merıcüsü
'asıcatımaitü que mütiuyü mana
neucamıecaitüni mara'acame
mücü huyeta. 'Ixeıyaca mana
niuyeyanı yateva. ³²Yaxeıciıtari
Revi nuıvarıeyasıe mıeme xevıtü
tuqıta mütıparevıvımetücai
muva 'uyemıetü yateva
niuyeyanı. ³³Perüsü xevıtıüxa
Samarıyatanacatütü mana
'uyemıetü hesüana canınuanı.
'Ixeıyaca nıtınenımayata. ³⁴'Ara
'uyaca 'ıxurıqı neıverıenı xurıya
manıecacasıe, haseıtıcı vınucü
'ı'uhayemaca. 'Enutı'ıcataca
yupuxusıe mesunıpai canı'atüanı.
Mana nı'üvıyacıtüni. ³⁵Hicü
'uxa'arıeca xeı tevıyarı 'ınüarıyarı
vatı'üca nı'üıtıanı mesunı
cusıyarı müpaü tıcühüavetü,
Quene'üvıyanı. Hesıena mıeme
xüca tıxautü petınanımücü, xüca
'acuxı heuyeveca, nepütınetuanı
quepaucua nımayeneni. ³⁶Hicü

Quesusi müpaü tınıtahüave xevıtü
mı'ısıpanecayı, Merıcüte que
petıcu'erıva. 'Ime yuhaıcatü que
mü'ane yuhepaü tevıpaü pıxeı,
tenavayamete me'enucunaquecu
mücü tevi. ³⁷'ıya müpaü rehüave,
Que mü'ane mıtınenımayataxü,
mücü pühücütücai. Hıcü
Quesusi müpaü tınıtahüave,
'Ecıtarı quenemıe, hepaüna
quetıneyurıeneni.

**Quesusi que mürecu'ıvıtaxü
Marıya Marıta vahesüa**

³⁸Merıcüsü mana
menıu'uvacıtüni. Hıcü Quesusi
xeıme quıecarısie neutahanı. 'Uca
Marıta tıtevatü nıtal'ınıenı yuqıta.
³⁹Yu'ıva 'ucatüme pexıyacayı
Marıya tıtevacame. Mücü
Quesusıtüa 'acıtü nı'enıecıtüni
nıuquıeya. ⁴⁰Merıcüsü Marıta
püyuxamurıecayı vaüca tıcumıavıtü
mütıvıamıncıü. Mana 'utaqueca
müpaü niıtayüni, Tı'ıtame,
yapecara'erıva ne'ıva nexıtüa
münesı'ucu'eırıcü nımütıxemıncıü.
Yaquetıneutahüavı pünesıparevıenı.
⁴¹Quesusi müpaü tınıcühüavenı,
Neuxeı Marıta, vaücavacı
pepü'a'ıyarıtüa pepü'amuına.
⁴²'Esıva peuyevese xeıcüa, xevıtü
xeıcüa. Marıya canınuyexıya
tıta ması 'aıxüa müti'ane.
Pücanavıyarıenı.

**Nenevıerı hepaüsıta que
müti'üqıtıacayı Quesusi**

(Mateu 6:9-15; 7:7-11)

11 Merıcüsü heıva
'anıucateıtüni yunenevıetü.
Yunenevıerı 'unücu, hesüana
mıemete teyü'üqıtıvıamete

xevitü müpaü tinitahüave,
 Ti'aitame, quetatine'üquitüaca
 temütanenevecacü, Vani que
 mütaru'üquitüa yuhesüa
 miemete teyü'üquitüvamate.
²Mücü müpaü tinivacühüaveni,
 Quepaucua xemüyunenevie 'ipaü
 xequeneutiyua,
     Ta'uquiyari taheima pemacave,
     Quememateheuyehüvirieca que
     pemütipasie.
 'Enata queneusutüa pe'ti'aitatü.
 Cuiepa yamequeteyurieca que
     matinaque,
 Taheima que memüteyurie.
³'Icuai tucarcü que
     temüteheiyehüva,
 Tucarcü yaquetatinemicuani.
⁴'Axa que temüte'uyuri
     quetatineuyehüvirieca,
 Tameta tetevareuyehüviriecacu
 Müme 'axa memütasiyurie
     yunaitü.
 Pepücatasipitüaca
     temü'inüasienicü,
 Masi quetaneutavicueisitüa
 'Axa temüca'itüarienicü.
⁵Müpaüta tinivarutahüave,
 Xüca xevitü xeme yuhamicu
 hexeyani, mücü xüca hesüana
 nuani tücari hixüapa müpaü
 rehüavetü, Nehamicu 'acu, haica
 payari queneneuniütüa. ⁶Tamüsü
 xevitü nehamicu nehesüa caninuanu
 cuyeicame, tixaü necarexeiyacacu
 nemütimini. ⁷Quita mayeca müpaü
 que 'utayüni, Quetineuhayeva.
 Quitenie püreuname, netüriyama
 tanaitü tepuhe. Nepücaiyüve
 nemanucuqueni nemümasiniütüani.
⁸Müpaü nepütixecühüave,
 canihamicuyatüni, peru
 mücü 'ayumiemeyaricü

xEICÜA püca'anucuqueni
 püca'iniütüani. Siqueresü 'iya
 munua mücaiyuteviyacü püta
 quiecame panucuqueni piniütüani
 tita müreuyehüva. ⁹Müpaü
 nepütixecühüave ne, xüca
 xe'ita'ivauni xecatehayevatü
 xecanimiquieconi. Xüca
 xe'icuvauni xepitaxeiya.
 'Itupari xüca xe'uyuitüani
 xepüteheuyepiyarieni. ¹⁰Yunaitü
 memita'ivau mepitanaqui'erie
 yu'ivaurica, yunaitü
 memicuvautüve mepitaxeiya
 yunaitü, 'itupari memücuuyitüva
 mepüteheuyepiyarüva.
¹¹Que mü'ane xeme yunive
 mexeiya, xüca nu'aya pa
 'itavavirieni, que 'imini tete pa
 xatatü. Me xüca quesü 'itavavirieni,
 que 'imini cu quesü xatatü. ¹²Me
 xüca 'itavavirieni tavari, que 'imini
 terüca. ¹³Xeme 'axa xemüte'u'yari
 xüca 'aixüa 'anemecü
 xetevamicuani yütüriyama,
 xe'uquiyari taheima macave masi
 yemecü 'Iyari Mütiyupata taheima
 mümieme canivamimücü müme
 memitavaviri.

**Que memüte'ixanetacai Qesusi,
 müpaü me'utiyuatü quename
 cacaiyari 'axa mü'ane 'inücai**
(Mateu 12:22-30; Maricuxi 3:19-27)

¹⁴Mericüsü nitahüave cacaiyari 'axa
 mü'ane mixünacü tevi. 'Iya cacaiyari
 'iviyacacu tevi pünenuriecai.
 Hicü cacaiyari 'ixünacu, tevi
 tiniutixatatüyani münenuriecai.
 Teüteri menihüxiyacaitüni.
¹⁵Peru hipatü müme müpaü
 meniutiyuanecaitüni, Cacaiyarixi
 'axa memü'anene va'uquiyarisie

mütiviyaçü Pehereseipurisie,
 'ayumieme nivananuyenü'avani
 cacaiyarixi 'axa memü'anene.
¹⁶Hipatuä me'l'isipatü 'inüari
 menitavavirieni taheima mieme.
¹⁷Mücü va'iyaritüarica maitü müpaü
 tinivarutahüave, Naime cuiepa,
 xüca quiecatari hixüata meyusana,
 mana pacumavere. Xeime quie
 quiecatari xüca hixüata meyusana
 menita'unicuni. ¹⁸Cayumarie
 xüca hixüata yusana, que reuterive
 ti'aitametütü. Xemesü xeputiyuane
 quename Pehereseipurisie
 netiviyatü nevaranuyenü'ava
 cacaiyarixi 'axa memü'anene.
¹⁹Ne mericü xüca Pehereseipurisie
 netiviyatü nevaranuyenü'avani
 cacaiyarixi 'axa memü'anene,
 xenivema que mü'ane rahesie
 meteviyatü mepüvaranuyenü'ava.
 Müme 'ayumieme xehesie
 mecatenahüpacuni. ²⁰Mesü xüca
 Cacaüyari türücarivyayacü püta
 nevaranuyenü'avani cacaiyarixi 'axa
 memü'anene, xehesüa canisutüani
 Cacaüyari ti'aitatü.

²¹Tevi mütürücaüye cuya tepüaya
 mal'ü mexi 'l'üviya quie, cayuvatü
 puma piniteya. ²²Que mü'ane masi
 yemecü mütürücaüye nuame 'e'ivame,
 pinavairieni cuya tepüaya hesiena
 yuri müti'eriecai, yucupaniyeruma
 püvamini tepüateya.

²³Que mü'ane nehiesie mücativiya
 pünesi'aye'uni. Que mü'ane nehamati
 müca'icuxexeüriva pitaxürüva.

**Cacaüyari 'axa mü'ane tavari que
 mütiviya tevi**

(Mateu 12:43-45)

²⁴Cacaüyari 'axa mü'ane
 'ixüname tevi, macuvaquisä

puyeicani 'uxipiya cuvaunetü.
 Yutexienetü müpaü paineni,
 Nepüyemie nequita nemüvayetüasie.
²⁵Nuame pitaxeiya vaye'itivyacame
 'aixüa tiuye'aneme. ²⁶Ana püyemie
 püvata'inieni hipame cacaiyarixi
 masi cuini mieme 'axa memü'anene
 'atahutame. Meheutahaxüame,
 muva me'ayetetü mepacüne.
 'Imatürieca mücü tevi masi
 yemecü 'axa 'itüarietü payani, que
 müca'itüariecai matüaripai.

Müme yuricü 'aixüa memü'itüarie

²⁷Mericüsü müpaü ticuxatacacu,
 'uca teüteri vasata muyeicacai
 niutahiva müpaü 'utaitü, 'Aixüa
 que 'itüariecaitüni que mü'anesie
 pemüyecatei que mü'ane
 mümasisisitüacai. ²⁸Mücü
 müpaü niutayüni, Masisü püta,
 'aixüa que me'itüarieca müme
 Cacaüyari niuquieya memü'lenie
 yamemütecahu.

**'Ana miemete 'axa mete'u'iyaritü
 'inüari que memüte'itavaviri**

(Mateu 12:38-42; Maricuxi 8:12)

²⁹Hicü teüteri
 meyucuxeüririximecacu müpaü
 tiniutixatatüyani, Hicü miemete
 teüteri 'axa teyuruvamete
 mecanihümetüni. Menicuvautüveni
 'inüari, peru 'inüari mepücapitüarieni.
 Cunasi 'inüarieya xeciüa
 mecanipitüariecuni. ³⁰Cunasi 'inüari
 que müratüa Ninivetari vahesie
 mieme, neta Yuri Tevi que nemütiteva
 'inüari necanayeimücü hicü miemete
 teüteri vahesie mieme. ³¹'Uca
 taserieta müti'aitametücai cuiepa
 cananucuquemücü titahecüataque
 hicü miemete teüteri vahepaüsita

quepaucua 'isücame müvata'ivaviya, vahesie pürähüivani mücü meyetüacı cuie manunieresie mi'enienicü Sarumuni que mütimaivecai. Tamüsü que mü'ane mütimaive Sarumuni que mücatimaivecaipaü 'uva puyeica. ³²Ninivesie quiecatari mepanucu'uni metetahecüataque hicü miemete vahepaüsita. Vahesie pürähüivani, Ninivetari memüte'uhayevaxücü que memüteyuriecäi Cunasi tivarutaxatüacu. Tamüsü que mü'ane mütürücaüye Cunasi mücatitürücaüyeipaü 'uva puyeica.

Tavaiyari cüxemeya

(Mateu 5:15; 6:22-23)

³³Cüxeme 'utaiyame püca'iti'avieta, cacunicü püca'enucanani. Vapai püta pecayeni, teüteri me'atahaxüaximetü memixeyacı hecüariyaya. ³⁴Merücüte, tahüxie tavaiyari cüxemeya canihücütüni. Xüca 'ahüxi 'aixüa reu'erieca, 'aixüa 'iyaricü xüca peti'amicuani, pecanihecüariviyarieca 'avaiyarisie naime. Me xüca 'axa 'aneni 'ahüxi, pecati'amimütü 'avaiyarisie pecaniyüriyarieca. ³⁵Ayumieme quene'acuerivayurieca, 'ahesüa mieme cüxeme capa 'uyürecü. ³⁶Xüca 'avaiyarisie pehecüariviyarieca naimesie, tixaü catiyürivercacu, naitü canihücüacamücü, cüxeme que matihecüariviyä xavatütü.

**Quesusi que mütivaniuquimacai
Pareseusixi, müme 'inüaricü
memüte'üquitametetücai vahamame**

*(Mateu 23:1-36; Maricuxi
12:38-40; Rucaxi 20:45-47)*

³⁷Merücüsü tiuhayevacu, Pareseütütü nita'inieni hesüana

müticuanicü. Muva heutahaca mana nayerüni. ³⁸Pareseu 'ixeiyaça niuhüxiyani müca'ucamaimacü meri caticuaivetü cuxi. ³⁹Hicü Ti'aitame müpaü tinitahüave, Hicümüsüari xeme Pareseusixi tecüxi xacü herie xepüca'itiva, peru yutaüta xepühüpüne xetenavacutü 'axa xeteyurietü. ⁴⁰'Asixepücatemate. Que mü'ane mitavevi herie taütanata catitavevi. ⁴¹Masi taütana miemecü xequeteneyumicuanu xeteyucanenimayatü, mücücü naitü 'itiyatü nayeimücü xehesie mieme.

⁴²Perüsü xüa 'ui xeme Pareseusixi. Tamamata taparisie mieme, xei tapari xepüyuvauüriya xemixatüanicü Cacaüyari yerüvavuena xura naime tupiriyasie mieme peru xepücauyuvauüriya heiseriemecü yaxemütecahunicü, xepücauyuvauüriya xeminaqui'eriecacü Cacaüyari. Müpaü püta püreuyevese müpaü xemüteyuriecacü, siepüre xecatehayevatü xei tapari xe'ixatüatü.

⁴³Xüa 'ui xeme Pareseusixi. Püxenaque yunaime vahüxie xemayeyaxecü tuquita, xemüvauritüariecacü quiecaru hixüapa. ⁴⁴Xüa 'ui xeme. Teuquiya müca'aviesiepaü xecani'aneneni. Teüteri teuquiya mecaniquesinani 'asimecatemaitü.

⁴⁵Merücüsü xevitü 'inüaricü müti'üquitametücai müpaü tinitahüave, Ti'üquitame, müya pe'utaitü pepütasinuquima tameta. ⁴⁶'Iya müpaü tinicühüaveni, Xüa 'ui xemetari 'inüaricü xemüte'üquita. Teüteri xepüvaruti'icatüva

'icate mücuanivecü. Va'icate
xemücumaüvani ni yu'itüvamecü
xepücayuväüriya xevaparevienique.

⁴⁷Xüa 'ui xeme. Texaxatamete
vateuquiya 'inüariyari
xecanivevieca, xe'uquiyarima
mevarucuicu. ⁴⁸'Ayumieme
xepüyuhecüata, xe'iyari
yacani'aneneni xe'uquiyarima que
memüte'uyuri. Müme mepüvarucui,
xeme va'inüari xepüvevi.

⁴⁹Cacaüiyari timaivetü
'ayumieme müpäü
niutayüni, Texaxatamete
nepüvatanü'airiexüani nü'arisixi
meta. Hipame müme mepüvacuini
mepüvaruveiyani. ⁵⁰'Ayumieme
hicü miemete teüteri vahesie
catinahüivamücü yunaime
texaxatamete vaxuriyacü
cuie munetüariesie hicüque
mütayeurivecü, ⁵¹Haveri
xuriyayacü meri 'asita Sacariya
xuriyayacüque mumierie
mürayutimavatüre heyeyaca
tuquita caheta'avetü. Hü,
yanepütixecühüave, hicü miemete
teüteri vahesie catinahüivamücü.

⁵²Xüa 'ui xeme 'inüaricü
xemüte'üquitamete. Xepinava
quitenie yaviyari cümana
teüteri metemaivavemete
memacünequecai. Xemetütü
xepüca'aye'axüavave, xepüvanena
hipame memaye'axüaniquecai.

⁵³Mericusü vayeyacu müme
'inüaricü memüte'üquitametetticai
Pareseusixi yunaitü
menitixeuimatücüne cuini
mieme. Meniti'ivaviyatücüne
müticuxatanicü vaücava hepaüsita
⁵⁴me'ihupietü memiviniyanicü
niuquieyacü.

Tiyucuxanariyame Pareseusixi vahesüa mieme

12 Mericusü 'ana teüteri vaüca
miriyari meyupaümetü
meyucuxeüriecu yuquetasie
me'a'uvecacu, nisütüani müpäü
tivacuxaxatüvatü yuhesüa
miemete teyü'üquitüvamete,
Xequeneyucuerivayurieca masi
Pareseusixi vahesüa mieme
tiyucuxanariyame hepaüsita, yacü
xeicüa que memüteyurie 'avie,
xemeta capa xe'useviximarienicü.
²Peru naitü müranucuname
xeiyarietü nayeimücü, naitü
mütiuti'aviesie masiücütü
canayeimücü. ³'Ayumieme
müpäü nepaine, nai que
xemütecuxata yüvipa, hecüaripa
cani'enieriecamücü. Cayuvatü
xemutiyuane quita, qui heima
meti'utü yamecateniuhivacuni.

Que mü'ane xepümacaxe

(Mateu 10:28-31)

⁴Müpäü nepütixecühüave
xeme necupaniyeruma,
xepücavamacarüca müme
memüyüvave tavaiyari
memümieni xeicüa peru 'arique
memücayüvave 'asimemüteyurieni
masi vaüca. ⁵Nepütixetaxatüani
que mü'ane xemümacarüca.
Xequenemacarüca que mü'ane
'imieme tevi heiserie mexeiya
meicahüanicüta xasi taiyariyarisie.
Hü, müpäü nepütixecühüave, 'iya
xequenemacarüca.

⁶Tamüsü 'üxaviquixi que
memütetuiya yu'auxüvitü huta
senitavuyari mecate'aye'axe. Peru
ni xevitü müme pücatümaiyyarie

Cacaüyari huxie. ⁷Mücü meta, xecüpa xemu'usie mieme naitü püti'inüasieve. Xepücaheumamaca. Yümüretü 'üxaviquixi que memüte'aye'atüca, xeme masi vaüca xepüte'aye'atüca.

Que mü'ane müyutahecüata teüteri vahüxie, quename nehesüa mieme

(Mateu 10:32-33; 12:32; 10:19-20)

⁸Müpaü nepütixecühüave, yunaitü memüyuhecüata teüteri vahüxie quename nehesüa memiemete, neta Yuri Tevi que nemütiteva necaninehecüatamücü quename vahesie netiviya Cacaüyarisüa miemete niuqui tuayamete vahüxie. ⁹Que mü'ane müyucu'imava teüteri vahüxie quename nehesie camieme 'utaitü, mücüta pücamarivani Cacaüyarisüa miemete niuqui tuayamete vahüxie.

¹⁰Yunaitü memüniuquixi Yuri Tevi hepaüsita, mecaniyüvaveni memüteheuyehüviyarienicü. Perusü que mü'ane 'axa mütayüni 'Iyari Mütiyupata hepaüsita, mücü pücaýiveni müreyehüviyarienicü.

¹¹Quepaucua xemanuhapanieni tuquipa miemete vahüxie te'aitamete heiserie memexeiya vahüxie, xepücayu'iyaritüaca quepaü xemütetiniuni yuhesie mieme, que xemutiyuane.

¹²Anatütü 'Iyari Mütiyupata müpaü pütixe'üquitüaca que müreyeveve müpaü xemutiyuanenicü.

Tevi müxicutücai 'asimücatimaicai

¹³Hicü teüteri vasata 'uветü xevitü müpaü tinitahüave, Ti'üquitame, yaquetineutahüavi ne'iva münesi'ütüanicü tita

nehesie müтинаque taquemasi tita mütatiucu'eiriri. ¹⁴Qesusi müpaü tinitahüave, Neuxei, que mü'ane xe'isücame pünesi'ayeitüa xepini nemütisananicü. ¹⁵Hicü müpaü tinivarutahüave, Xequeneyucuerivayurieca naimecü, xequeneyü'üviyani capa xeteyucahive'eriecacü 'axa müti'anecü. Piniteya ranuyuhayevacacu pücatucari. ¹⁶Hicü 'üxasi hepaüsita ticuxatatü tinivaruti'üquitüatüyani müpaü 'utaitü, Tevi müxicutücai cuie nexeyacaitüni cuini mieme mütiutixuxuavitüvacai. ¹⁷Hicü müpaü tiniyücühüavecaitüni yu'iyarisie, Qesü netiyurieni. Tixaü nepücarexeiya haque nemeiti'uta netüricu. ¹⁸Hicü müpaü niutayüni, Tamüsü 'ipaü nepütiyurieni. Nepica'una necaxetunite, 'epapame masi nepütivevieni. Mana nepeiti'uta netüricu nepinite. ¹⁹Anari ne'iyarisie müpaü nepütinecühüaveni, Ne'iyari 'acu, vaüca pinite pecatiniuti'uta müixa viyarisie mieme. Quene'uxipieca quetinecuaca quetine'ieca pe'atemavietü. ²⁰Perusü Cacaüyari müpaü tinitahüave, Cari 'asipepücatimate. Hicü tücacüta 'a'iyari pepütavaviyarieni. Tita pemütüti'utaxü, que mü'ane piniteya pürayani 'ana. ²¹Yaxeicüa cani'aneni que mü'ane yuhesie mieme müyuti'usiri vaüca, peru mücaxicu Cacaüyari que mütxeiya.

Que mücareuyeveve müyu'iyaritüacacü müyumuinanicü

(Mateu 6:25-34)

²²Hicü müpaü tinivarutahüave yuhesüa miemete teyü'üquitüvamete,

'Ayumieme müpaü nepütixecühüave, xepücayuliyaritiüaca yutucari hepaüsita que xemütecuanı, yuvaiyari hepaüsita que xemüteyutiquemaritüani. ²³Icuai xeciüa pücatucari, 'ixuriqui xeciüa pücaravaiyari. ²⁴Xequenivara'erivani cuasari. Mepüca'uca'e mepüca'isana. Caxetuni 'iqui mepücahexeiya. Cacaüyaritütü catinivamicuani. Viquixi que memüte'aye'axe, xeme cuini mieme masi xecate'aye'axe. ²⁵Que mü'ane xeme yuliyaritiütü püyüve 'e'utevitü mayuyeyitüani xüca 'esi'utevini. ²⁶Mericiü 'esiva xeciüa xüca xecayüvaveni, titayari xeteyuliyaritiüa naimecü.

²⁷Tuturi xequena'erivani, que mücativita que mücatisa'a. Peru 'ipaü nepütixecühüave, Sarumuni cuini mieme visi que mü'anecai, visi pücaranacatüücüai vahepaü ni xeimepaü 'icü tuturi. ²⁸Mericiü xüca Cacaüyari müpaü tiquemaritiüaca 'üxa 'üsita mieme hicü muxuave 'uxa'a huxunuta meucaxüriyani, masi yemecü catixequemaritiüaca xeme. Cari 'esiva xeciüa yuri xepüte'erie. ²⁹Tita xemütecua'acü xepüca'ayumiemetetüni, tita xemüte'iecü meta, xepücamuinarieca. ³⁰Teüteri naisarie cuiepa miemete 'ipaü 'aneneme nai mepücvautüve. Xeme xe'uquiyari masi müpaü pütimate xemeiyehüvacü 'icü. ³¹Xemesü xequeneyuvaüriyani Cacaüyari tixe'aitüvame mühücütünicü. Müpaü xeteyurietü, 'icü nai xepümüqienitari.

Que mütiti'uta taheima mieme

(Mateu 6:19-21)

³²Nemuxasima
sepa xemücayumüire,

xepücaheumamaca.
Xe'uquiyari caniyuvaüriyani mütixepitüanicü tita mürexeiya ti'aitametütü. ³³Xequetenetuaca yupinite, xeteyuparevietü xequeteneyumicuanı. Xequenanuhuri tumini maname mücaye'irive. Taheima xequeneuti'uta tita mücatixüve, haque tinavayame 'aura mücaheyeica haque cuişi mücareticuitamava. ³⁴Haqueva xemeiti'uta, manata miemecü xe'iyari yacani'anemücü.

Ti'uximayatame mücaha'arisie

³⁵Xequeneyuha'aritiüaca xe'ayühüatücaicitü xecüxeme tacacu. ³⁶Xemeta teüteri vahepaü xequeneyüaca yucusiyari memücuevie. 'Asimecatemaitü quepaucua neüquiya 'ixüararipa mayeyani, mecanicuevieca cuitüva memüteheuyepienicü nuayu 'itupari heyuitüayu. ³⁷'Aixüa mecani'itüariecacuni müme te'uximayatamete xüca vacusiyari nuame varetaxeiya me'ayeneniereme. Yuriciü nepütixecühüave, panuyühüani, mexa 'aurie püvacuyasaxüani, mana 'uyeicatü pütivamini. ³⁸Sepa tücari hixüapa sepa yuimuana munua, müya meteyuriecacu xüca varetaxeiya, 'aixüa mecani'itüariecacuni müme. ³⁹'Ipaüsü xequetenemaica, xüca quiecame müpaü timaicaque quepaucua tinavayame munuaniquecai, püca'ipitüaniqueyu neutahanicü quitana. ⁴⁰Xemeta xequeneha'arisieca. Quepaucua necanuaximeme xemünesi'erieca,

Yuri Tevi que nemütiteva, 'ana necaninuamüci.

Ti'uximayatame yamücatcamie

(Mateu 24:45-51)

⁴¹Hicü Pecuru müpaü niutayüni, Ti'aitame, 'icü 'üxasi hepaüsita peti'üquitatü tame petatixata, nusu pepüvaxata yunaime. ⁴²Ti'aitame müpaü rehüave, Qui cusiyari que mü'ane pühürütüani yuquie quiecatari vacü, tucari 'aye'ayu müvati'inüasirienicü va'icuai. Que mü'ane yamüticamie, que mü'ane mütiyumate, mücü canihürütüariecämüci. ⁴³Mücü ti'uximayatame 'aixüa cani'itüariecämüci xüca cusiyarieya nuame 'itaxeiya müpaü tiyurieneme. ⁴⁴Yuricü nepütixecühüave, yupini nai hepaüsita pütihürütüani. ⁴⁵Me xüca mücü ti'uximayatame müpaü tiyücühüaveni yu'iyarisie, Necusiyari 'epüreutevi canuavetü, xüca varutivatüyani te'uximayatamete 'uquisi 'ucari, xüca ticucuaneni xüca cu'ieneni xüca taveneni, ⁴⁶mücü ti'uximayatame cusiyarieya caninuamüci quepaucua müca'licuevie, yapaucua quepaucua 'asimücatimate ti'uximayatame. Hixüata piviteni, pipitüani yamemücatecahu vahepaü. ⁴⁷Mücü ti'uximayatame yamütimaicai que mütinaquecai cusiyarieya, peru mücayucuha'aritüa 'asimücatiuyuri que mütinaquecai, mücü cuini mieme canicuveiyaxüamüci. ⁴⁸Que mü'ane püta 'asicatimaitü yamütüiyuri para mücuveiyaxüanicü, 'ayüveca xeicüa

pücuveiyaxüani. Que mü'ane vaüca mütiümüquie, mücü vaüca pütitavaviyarieni. Que mü'ane vaüca mühürütüarie, vaüca masi pütitavaviyarieni.

Quesusi hixüata que mütivasana

(Mateu 10:34-36)

⁴⁹Ne necaninuani tai nemeucahüanicü cuiepa. Xücate 'utinaisienique tüma. ⁵⁰Peuyevese nema'ivarienicü nemümierienicü, tevi que müranucanamiepaü hacü quepaucua muca'üyarie. Haveri mieme nepütüca'eniva mexi ca'aye'ave. ⁵¹Que xetecu'eriva nemunuacü nevapitüanique cuiepa memütama 'aixüa memüteyuxeiyanicü. Tixaüsietü, 'ipaü nepütixecühüave, hixüata nemüvasanacü püta nepunua. ⁵²Hicü 'uxa'atüni yu'auxüvitü xei quiyarita miemete hixüata mepüyusanani yuhaicatü yuhutame mevaraye'unietü, yuhutatü yuhaicame mevaraye'unietü. ⁵³Hixüata mepüyusanani 'uquiyarieya 'eye'uniecacu yunive, nu'aya 'eye'uniecacu yu'uquiyari, varusieya 'eye'uniecacu yunive 'uca, nu'aya 'eye'uniecacu yuvarusi, yumu'e'ema me'ayuye'uniecacu.

Titayari xecate'i'inüata 'icü tucarisie mieme, que mutayü

(Mateu 16:1-4; Maricuxi 8:11-13)

⁵⁴Hicü müpaü tinivarutahüave teüteri, Quepaucua xemixeiya haivitüri 'e'a'enirümeme tau macayuyuiquesie, cuitü xeputiyuane quename caviyerüme. Müpaü pütüyünitütü. ⁵⁵Quepaucua taserieta mu'eca, müpaü

xeputiyuane quename 'uxüca. Müpäü pütüüni. ⁵⁶Xeme yacü xeciüa xecaniyüaca, xepi'inüata cuie que mütiyuxexeiya muyuavi meta. Titayari xecate'l'inüata 'icü tucarisie mieme.

Queneunütüa masixaneta, que mutayü

(Mateu 5:25-26)

⁵⁷Titayarita yücümana xecateheitimaivave tita mütiheiserie. ⁵⁸Quepaucua 'isücamesüa pemanuhanieni, huyeta xe'uhutü queneunütüa 'axanetame masixünacü, capa 'isücame hüxie masihe'atüanicü, 'isücame capa masiyetuanicü tupirisüa, tupiri capa masi'anutahüanicü casariyanata. ⁵⁹Müpäü nepümaticühüave, muva pepücavayeyeicani mexi pecati'atuave naimecü.

Xüca xecate'uhayeva que xemüteyurie, xecanicuicuni, que mutayü

13 Mericüsü hipatü 'ana me'u'axüaca metenitaxatüani Carereyatari vahepaüsita, Piratu mütiuta'aitaxü memücüi'ivacü mexi metemavatüivecai. ²Iya müpäü tinivacühüaveni, Que xetecu'eriva. Müya memüte'ucuinixücü que metemasiücü, quename mümetütü masi yemecü 'axa meteyuriecai, hipatü Carereyatari yunaitü 'axa que memücate'uyuri. ³Pücatixaü. Masi müpäü nepütixecühüave, xüca xecate'uhayeva que xemüteyurie xeme, vahepaü xecanicui'ivacuni yunaitü. ⁴Müme meta tamamata heimana 'atahaicatü

memüyupaümecai vahesie mucave mücü tuxi Siruhesie müvarucui, que xetecu'eriva müme vahepaüsita. Que metemasiücü quename masi cuini mieme vahesie rahüivacai, hipatü teüteri Querusareme memütama yunaimie vahesie que mücarahüivacai. ⁵Pücatixaü. Masi müpäü nepütixecühüave, xüca xecate'uhayeva que xemüteyurie, yaxeciüa xecanicui'ivacuni yunaitü.

Cüye müca'utixuaverixü hepaüsita ticuxatatü, que müti'üquitacai

⁶Mericüsü 'icü 'üxasi hepaüsita ticuxatatü tini'üquitacaitüni. Tevi 'aniucateitüni cüye muca'iteüritaxü yuharaverita. Mana ni'axecaitüni 'icuaxi cuvaunetü cüyesie mieme. Cacanitaxexeyacaitüni. ⁷Hicü haraverita mühürütüariecai müpäü tiniutahüave, Camüsü haica viyari nepeucuyeixüa 'icuaxi necuvaunetü 'icü cüyesie mieme. Nepüca'itaxeyave. Quenahüva, titayari cuie tisevixima xeciüa. ⁸Peru tihüveme müpäü tinicühüaveni, Cusiyari 'icü visie queneuhayeva xeciüa, mexi hetüana nehecuevivyatüyani mexi havunu nehavivietüyani. ⁹Xüca 'utixuavere 'aixüa püüni. Me xüca catixaütüni, tepehüani que pemaine.

Quesusi que mürenayehüa 'uca 'uxiپیya tucariyarisie

¹⁰Mericüsü 'uxiپیya tucarisie tini'üquitacaitüni heiva xeime tuquita. ¹¹'Uca mana nayecateitüni cacaiyari 'axa mü'ane miviyacai tamamata heimana 'atahaica viyari 'iveranariyatü.

Nanacatusicaitüni, püca'yüvecai müytaseiriyacü naime. ¹²Hicü Quesusi 'ixeiyaça yu'aurie 'itahüaveca müpaü tinitahüave, 'Uca pepuxüinarie que pemütiveranica. ¹³Hesiena 'utimecu yapaucua niutaseire. 'Aixüa nainecaitüni Caca'yari hepaüsita. ¹⁴Hicü tuqui va'üya ha'atü Quesusi menayehüacü 'uxipiya tucarisie, müpaü tinivarutahüave teüteri, 'Ataxevitü tucari puxuave quepaucua meuyevese yamüti'uximayacacü. Mücü tucarisie 'ayumieme xequene'axeni xequenanaxexürivani, peru 'uxipiya tucarisie pücatixaüsietü. ¹⁵Hicü Ti'aitame müpaü tinita'eiya, Cari xeme yacü xeicüa xepüyüa. Yuxexuitü xeme 'uxipiya tucariyarisie xecatevaxüna yupuixisixi yupuxuri haque memacuvü, xecatevarehapana xecatevaharitäva. ¹⁶Icü 'uca 'Apurahami caninu'ayatüni, peru Cayumarie necuviecaitüni tamamata heimana 'atahaica viyari. Careuyevese 'uxipiya tucarisie müxünarienicü 'acuvietü. ¹⁷Müpaü 'utayücu meniuyutiteteviya yunaitü memeye'uniecai, hipatü teüteri yunaitü meyutemamaviecacu nai que mütiyurienecaicü marivemecü.

Musitasa 'imüariyari hepaüsita ticuxatatü, que müti'üquitacai

(Mateu 13:31-32; Maricuxi 4:30-32)

¹⁸Hicü müpaü niutayüni, Qeri ti'ane Caca'yari ti'aitametücacu. Que 'aneme 'üquisicayari nexatatü nepihecüatani. ¹⁹Musitasa 'imüariyari paü cani'aneni. Tevi 'enutücüca yuharaverita

neicaxürieni. 'Utavereca cüye nayani. Viquixi taheima miemete meniyuti'ituatüvacaitüni mamateyasie.

Pa cuxanariyame hepaüsita ticuxatatü, que müti'üquitacai

(Mateu 13:33)

²⁰Hicü tavari müpaü niutayüni, Que müti'ane Caca'yari ti'aitametücacu, que 'aneme 'üquisicayari nepihecüatani. ²¹Pa cuxanariyame paü cani'aneni. 'Uca 'enu'üca nitimuina pa mütxiyarisie haica 'axuvayarisie, 'ariqueque naitü niuticuxanare.

Quitenie 'esimayevea

(Mateu 7:13-14, 21-23)

²²Hicü quiecarite 'emacuyeyeusie 'esimüyeyeusie caniyueicacaitüni ti'üquitatü, Qerusareme 'uyemietü. ²³Mericsüsi xevitü müpaü tinita'ivaviya, Ti'aitame, hipatü xeicüa metetavicueisitüariexime. 'Iya müpaü tinivarutahüave, ²⁴Xequeneyumexütüüaca xemeutahaxüanicü quitenie 'esimayevasie. Müpaü nepütixecühüave, 'arique yumüiretü meneutahaxüiacucacuni peru meniuyutatexicuni. ²⁵Quiecame 'anucuqueme quepaucua müreunani quitenie, 'ana xeme tacua xeniyuhayevacuni 'itupari xeyuitiatüvetü müpaü xe'utiuyatü, Ti'aitame 'acu, quetatineuyepiri. Peru mücü müpaü tinixetahüavimücü, Ne nepücaxemate haque xememiemete. ²⁶'Ana xenisutüacuni müpaü xe'utiuyatü, Tame 'ahesüa tepütecuacai tepüte'iecai, 'ecüta

tacaye 'utüa pepüti'üquitacai.
²⁷'Ana müpaü tinixetahüavimücü,
 Nepücaxemate haque xememietete.
 Nehesüa xepücamiemete,
 xequeneutayeixüa. Cari yunaitü
 yaxepüteyurie que mücatiheiserie.
²⁸Mana xeniutisuanacuni
 xecaniyutaquevecuni, quepaucua
 xemüvaxeiya 'Apurahami
 'Isahaqui Cacuvu texaxatamete
 yunaime mana me'u'uvame
 haque Cacaüyari müre'aita,
 xeme püta xe'anuyexüriyayu.
²⁹Tau matineicasie miemete
 macayuyuiquesie miemete
 mecani'axüacuni, taserieta miemete
 ta'utata miemete mete'axüani meta.
 Mexa 'aurie menayaxicuni haque
 Cacaüyari müre'aita. ³⁰Camüsü,
 hicü miemete 'imatüremete,
 hipatü müme 'ana mexüacate
 mecanacünicuni, hicü miemete
 mexüacate meta, hipatü müme
 'imatüremete mecanacünicuni.

**Quesusi yuhiverietü que mutayü
 Querusareme quiecatari vahepaüsita**
 (Mateu 23:37-39)

³¹Mericsü 'ana Pareseusixi
 hipatü hesüana meniu'axüani
 müpaü mete'icühüavetü,
 'Uma quenemie, Herurexi
 pümasimiemücü. ³²'Iya
 müpaü tinivarutahüave,
 Müpaü xequetenehüaviyu
 nesimariutame, Neuxei, ne hicü
 'uxa'a nepüvaranuyenü'avani
 cacayüarixi 'axa memü'anene
 memüvatixünacü teüteri,
 nepüvaranayexürieni tecuicuicate.
 'Ayeimana nepaye'atüarientütü.
³³Mücü xEICÜa, neuyeveca
 hicü'uxa'a nemücuycanicü

varie meta. Vaüriyarica
 pueyevese yunaitü texaxatamete
 memücü'ivacü Querusareme,
 xaüsie pücatixaü. ³⁴Querusareme,
 Querusareme, 'ahesie quiecatari
 mecanivacuica texaxatamete,
 mecanivatituaxani müme
 'ahesüa memeyenü'ariva. Müixa
 que nemütivacuxeürimücücai
 'anivema, vacana yupixüxiisi que
 mütivacuxexeürivapaü yu'اناتüa.
 Mepücayuvaüriyacai. ³⁵Camü
 xequi pücu'eiriva 'uyemavetü.
 'Ipaü nepütixetahüave, tavari
 xepücanesixeiya mexi tucari
 ca'aye'ave quepaucua müpaü
 xemutiyuaneni, 'Aixüa que
 ticühüavarüvani que mü'ane
 Ti'aitamesüa miemetütü munua.

**Quesusi que mürenayehüa
 tevi meuhaticatei**

14 Mericsü Quesusi xeimesüa
 ninuani 'uxipiya tucarisie
 ticuanique. Mita'ini teüteri
 va'uquiyarima canixevitütücaitüni
 Pareseütütü. Müme menihupiecaitüni.
²Hicü tevi meuhaticatei hüxiena
 nacateitüni. ³Quesusi müpaü
 tinivaruta'ivaviya müme 'inüaricü
 memüte'üquitametetücai Pareseusixi
 meta, Catitauniva 'uxipiya
 tucarisie menayehüanicü tevi,
 pücatauniva nusu. ⁴Müme cayuvatü
 meniumacaitüni. Hicü ticuicame
 'umayüaca nenayehüani neinü'ani.
⁵Hicü müpaü tinivacühüaveni,
 Xevitü xeme xüca puxuya heucaveni
 müvatixavasie, ya puixieya xüca
 heucaveni, cuitü cativatihana
 'uxipiya tucarisie. ⁶Mepücayüvavecai
 tixaü memutiyuanenicü 'icü
 hepaüsita.

Neüquiya 'ixüaramete

⁷Hicü varuxeyaca que memütehenuyexeyacai haque masi 'aixüa mü'anenecai memayaxecü, 'ixasi hepaüsita ticuxatatü tinivaruti'üquitüatüyani müme memuta'inierie. Müpäü tinivarutahüave, ⁸Quepaucua tevi müxeta'inieni neüquiya 'ixüararipa, haque masi 'aixüa mü'ane, mana xepüca'ayaxiqueni. Cauca xeime masi ve'eme 'uta'inie, 'ecü 'esiva peve'emetücacu xeicüa. ⁹'Ahesüa nuame que mü'ane müxe'uta'ini müpäü pümaticühüaveni, Queneupitüa 'icü püta 'ena mayerünicü. 'Ana 'ecü pe'ateviyatü 'imatüreme 'üparieyasie pe'acaitü pepayani. ¹⁰Masi quepaucua pemüta'inierieni, mana quenayexi 'imatüreme 'üparisie. Quepaucua munuani que mü'ane mümasi'uta'ini, müpäü pümatitahüave, Nehamicu, 'uma püta quenayexi 'aurava 'ura. 'Ana visi püraniuvani 'ahepaüsita yunaime 'ahamatü memuta'inierie vahüxie. ¹¹Yunaitü tixaütü metehümetüme memayuyetitüva, tixaü mecatehümetütü mecanayeitüariēcuni, peru que mü'ane tixaü catihücütüme mayuyetitüva, mücü tixaütü tihücütütü canayeitüariēmücü. ¹²Hicü müpäü tinitahüave que mü'ane mita'ini, Quepaucua 'icuai pemüveieca ya tuca ya taicai, pepücava'inieca 'ahamicuma 'a'ivama 'amarema 'auravari memeuca'u xeicüa, tavari capa müme memasi'uta'inienicü, capa perapiniyariecacü. ¹³Masi

quepaucua 'icuai pemüveieca, queniva'inieca müme memümamave memümamavavaqui memühurietüca memacücüpe püta. ¹⁴Müme tixaü mepücatehexeieya cümana tavari memümate'apiniriecacü. Müpäü petiyurienetü 'aixüa pecani'itüariēcāmücü, tavari pepürapiniyarieca quepaucua memanucu'uni müme heiseriemecü yamemütecahu.

'Icuai mariveme hepaüsita ticuxatatü, que müti'üquitacai

¹⁵Hicü memuta'inierie xevitü, 'icü 'u'enieca, müpäü tinitahüave, 'Aixüa cani'itüarieca que mü'ane mürecuani haque Cacaüyari müre'aita. ¹⁶Peru Qesusi müpäü tinicühüaveni, Xevitü tevi 'icuai niuvevieni mariveme. Yümüireme nivaruta'inieni. ¹⁷Hicü tucari 'aye'acu memütecuanicü, neinü'ani yuhesüa mieme ti'uximayatame müpäü tivatahüaveque memuta'inierie, Xequenacüni, hicürixüa pücuha'arisie. ¹⁸Hicü yuxexütü yunaitü meniuyuti'imatücüne. Xevitü meri müpäü tinitahüave, Cuie nepenanaí, peuyevese nemixeiyamiecü. Nepücayüve nemümiēcü, quenereuyehüviri. ¹⁹Xevitüta müpäü titahüavixü, Puixisixi neptüvarenanaí 'auxüme yutayari. Nevareta'inüataque nepümie. Nepücayüve nemümiēcü, quenereuyehüviri. ²⁰Xevitüta müpäü titahüavixü, 'Uca nepuvitütüarie, 'ayumieme nepücayüve nemümiēcü. ²¹Hicü ti'uximayatame nuaca müpäü

tinitahüave yucusiyari. Hicü quiecame 'uyeha'aca müpaü tinitahüave yuhesüa mieme ti'uximayatame, Cuitü quiecarisie quenemie caye 'utüa huyeta. Memümamave memümamavavaqui memacücpe memühurietüca quenivaravitüqui 'uva. ²²'Arique müpaü niutayüni ti'uximayatame, Cusiyari, que pemütiuta'aitaxü yanepütuyuri. Mepücähüpüne cuxi. ²³Hicü cusiyarieya müpaü tinicühüaveni yuhesüa mieme ti'uximayatame, Huyeta quenemie tesariya que mütiucumane, vaüriyarica quenivarepitüa memahucü nequita memütahü necü. ²⁴Ipaü nepütixecühüave, müme memuta'inierie, ni xevitü müme pücahe'inüata ne'icuai.

**Que müraye'axe xüca
Cürisitusie tiviyani**

²⁵Mericsü yumüiretü teüteri 'utümana meniuhucaitüni. Ta'aurie 'aveca müpaü tinivarutahüave, ²⁶Xüca nehesüa nuani, xüca cava'uxive'erieca yu'uquiyari yuvarusi yülüya yütüriyama yu'ivama, xücate ca'l'uxive'erieca yutucari meta, pücayüve nehesüa mieme tiyü'üquitüvame mayuyeitüvanicü. ²⁷Que mü'ane mücayuvaüriya curuxisie mümierieni, que mü'ane nehamati müca'uyeica, mücü pücayüve nehesüa mieme tiyü'üquitüvame mayuyeitüvanicü. ²⁸Xevitü xeme xüca tuxi tavevimücüni, mana carayerüni merie titi'inüataque que müraye'aca, xüca heixeiyani cümana minüni, me xüca catixaütüni. ²⁹Simiyenituyari

taveviyu, yutatexieyu minünicü 'aixüa pücayüni, yunaitü mecanitinanaimatücüne memüneniere ³⁰müpaü me'utiyuatü, 'Icü tevi qui caniusutüani, püyutatexie püca'inü. ³¹Xeime cuiepa ti'aitame xüca yemieximeni xeime ti'aitamematü memüyutacuinicü, mana meri carayerüni, müpaü tiyücühüavetü tamamata miriyari varavitütü xüca 'acu yüveni menucunaquecü 'iya xei teviyari miriyari varavitütü hepana mamie. ³²Me xüca catixaütüni, teva heyeicacacu cuxi neüquixivieya, nü'arisixi penunü'airieni, pitavavirieni 'aixüa memüteyuxeianicü. ³³Yaxeicüatari yunaitü xeme xüca yupinite nai xecate'ucu'eirieni, xepücayüvave nehesüa miemete teyü'üquitüvamate xemayuyeitüvanicü.

'Una hamuritü que mürayuyeitüa

(Mateu 5:13; Maricuxi 9:50)

³⁴'Una 'aixüa cani'aneni. Xücate 'una hamuritü 'ayanique, titacü ra'usiürequeyu 'unatütü. ³⁵Aixüa cacani'aneniqueyu cuiepa meviviyanicü ni xasipa. Nanuyehüiyamücü xecüa. Xaütü netü mu'enaxü que'u'ena.

**Muxa meuyevecai hepaüsita
ticuxatatü, que müti'üquitacai**

(Mateu 18:10-14)

15 Mericsü müme cuviyexunusie mieme memüteyetuririyari 'axa teyuruvamete meta hesüana meni'axecaitüni yunaitü me'l'enienique que müticuxatacaicü.

²Hicü Pareseusixi, müme
'inüaricü memüte'üquitametetücai
meta, meniniuquixiecaitüni
müpaü me'utiyuatü, 'Icü 'axa
teyuruvamete canivanaqui'erieca,
vahamatü tinecuaca.

³Hicü 'icü 'üxasi hepaüsita
ticuxatatü tinivaruta'üquitüani
müpaü 'utaitü, ⁴Xevitü xeme
xüca xei sienituyari varexeiyani
yumuxasi, xevitü xüca heuyeveni,
mana 'üxapa cativacu'eirieni
hipame nauca teviyari
heimana tamamata heimana
'atanaucame, cativaumie meuyeve,
'itaxeiyameque xeicüa pütihayeva.
⁵Yuteva hetaxeiyame, yunaiparie
heicuyeme niyemieni yutemavietü.
⁶Yuquie nuame nivacuxeürimücü
yumarema 'auravatari yunaime
müpaü tivacühüavetü, Xemeta
xequeneyutemamavieca nehepaü,
nemeitaxeicü nemuxa meuyevecai.
⁷Müpaü nepütixecühüave,
hepaüna meyüatü, cuini mieme
mecaniyutemamavieca taheima
quepaucua xevitü mütihayeva 'axa
tiyurienetü. Nauca teviyari heimana
tamamata heimana 'atanaucatü
heiseriemecü yamemütecahu
tixaü memücateheuyehüva
memütehayevecü 'axa meteyurietü,
müme vahepaüsita 'esiva xeicüa
mepüyutemavie.

**Tumini meuyevecai hepaüsita
ticuxatatü, que müti'üquitacai**

⁸'Uca xüca tamamata tuminiyari
hexeiyani pürata tuminiyari, xei
tuminiyari xüca heuyehüani,
catitaiya cüxeme, caracu'itieni
yuquita, 'aixüa 'anemecü
caticuvauni. 'Itaxeiyameque

pütihayeva. ⁹'Itaxeiyame
nivacuxeürimücü yumarema
'auravatari yunaime müpaü 'utaitü,
Xemeta xequeneyutemamavieca
nehepaü, netumini nemutaxeicü
nemeiyehüacai. ¹⁰Müpaü
nepütixecühüave, yaxeicüa
Cacaiyarisüa miemete niuqui
tuayamete temavierica
mecnaxeiyani, quepaucua xevitü
mütihayeva 'axa tiyurienetü.

**'Uquirasi nu'aya meuyevecai
hepaüsita ticuxatatü, que
müti'üquitacai**

¹¹Müpaü niutayünita, Tevi
yuhutame nivarexeiyacaitüni
yunivema. ¹²Hicü mutaya
müpaü tinitahüave yu'uquiyari,
Ne'uquiyari, 'apinisie mieme
mücü quenetineyeturiri nehesie
mieme mayanicü quepaümetü
nehesie mütinaque 'apinitücai.
¹³'Ana yupini tinivayetuirieni
yuhutame yunivema. Hicü
yapaümexa 'anucayacu mutaya nai
tiucuxeürieca teva caneyani xeime
cuieyarisie. Yupini catineuyehüani
mana yacü xeicüa. ¹⁴Mericsü
nai tiutixütüacu, haca niutaveni
cuini mieme mücü cuieyarisie.
Reuyehüatü nayani. ¹⁵Hicü mana
quiecomesüa nuaca hesiena
tiniuviya. Mücü neinü'ani tuixuri
mütivaremicuanicü cuiepana.
¹⁶Huxaimütü nihive'eriecaitüni tita
memütecauai tuixuri vapinuripaü
'aneneme, peru ni xevitü pücatimi.
¹⁷Mericsü 'uca'iyaritü nayani.
Müpaü niutayüni, Ne'uquiyarisüa
miemete te'ivamete pa mepexeyia
'anuyuhayevecame, ne masi 'uva
nepümüxime hacacü. ¹⁸Nepüyemie

mecuxi ne'uquiyarisüa. Müpäü nepüreitahüave, Ne'uquiyari, 'axa nepütiuyuri. Taheima macave yamücahainesie, 'ecüta yapemücahainesie nepütiuyuri. ¹⁹'Aixüa nepücatiucal'yari, heiserie nepücahexeiyä para hutarieca 'anive nemayanicü. 'Ahesüa miemete te'ivamete vahepäü xeicüa quenetinepitüaca nemünehayevacü. ²⁰Hicü yucuha'aritüaca yu'uquiyarisüa neyani. 'Eteva cuxi 'amiecacu 'uquiyarieya nixeiya, nitinenimayata. 'Utanausaca 'enucunaqueca 'enacaviyatücaitü ni'iseni. ²¹Hicü nu'aya müpäü tinitahüave, Ne'uquiyari, 'axa nepütiuyuri. Taheima macave yamücahainesie, 'ecüta yapemücahainesie nepütiuyuri. 'Aixüa nepücatiucal'yari, heiserie nepücahexeiyä para hutarieca 'anive nemayanicü. ²²'Uquiyarieya masi müpäü tinivarutahüave te'uximayatamete, Xeiya 'aixüa, 'ixuriqui masi 'aixüa mü'ane herie mieme xequenayehuri xequenacatütüa, hanira xequeneucamaniri mamayasie, cacai meta 'ücayasie. ²³Xequenehaniyu siqueru müvaiya 'aixüa mü'ane, xequeneumi'a. Tetecuatü tepütatemamavieca. ²⁴'Icü nenive 'umüme nene'eriecaitüni peru nanutanriere, neuyevacaitüni peru niutaxeyarieni. 'Ana meyutemamavietü menacüne yunaitü.

²⁵Mericsü masicaya xaüsie neyeicacaitüni. 'Amietü, qui 'aurie 'uyeicatü, niva'eniecaitüni xavererusixi vainarurisixi.

²⁶Yu'aurie 'itahüaveca ti'uximayatame xeime, nita'ivaviya que reyüane. ²⁷Mücü müpäü tinicühüaveni, 'A'iva caninuani. 'A'uquiyari canimieni siqueru müvaiya 'aixüa mü'ane mitanaqui'ericü 'aixüa reu'eriecame. ²⁸Hicü masicaya niuyeha'ani, pücayuvaüriyacai meutahanicü. 'Uquiyarieya vayeyaca nicunütüvacaitüni. ²⁹Müpäü tinitahüave yu'uquiyari, Neuxei, müixa viyari netini'uximayacaitüni 'ahesüa, hicü cuxi netini'uximayaca. Ne hasuacu nepücamasicu'imaiyacai, yanepüticamiecai. Peru ne hasuacu capüra nunusi pepücanesimive, nemarema vahamatü nemünetemaviecacü. ³⁰Hicüri 'icü 'anive ninuani 'atumini nai hetixütüaca 'ucaravesixi vahesie. Cari siqueru müvaiya pepumi hesiena mieme. ³¹Hicü 'uquiyarieya müpäü tinitahüave, Nenive, 'aheyemecü nehesüa peniucani. Nepini naitü catini'apinitüni. ³²Neuyevacaitüni temütatemamaviecacü. Camüsü 'icü 'a'iva 'umüme neni'eriecaitüni, peruri panutanierixü punua. Meuyevacai niutaxeyarieni.

**Ti'uximayatame yamücatiecamiecai
hepäüsita ticuxatatü, que
müti'üquitacai**

16 Müpäüta tinivarutahüave teyü'üquitüvamete, Tevi müxicutücai caneixeyacaitüni ti'uximayatame mühüritüariecai quiyacü. Müpäü tiniutahüavarieni quename ti'uximayatame pini reuyehüaximecai. ²Hicü yu'aurie

'itahüaveca müpaü tinitahüave,
Titayari niuqui neti'enie 'ahepaüsita.
'Inüari queneneutaveviri
'ahüritüaricacü. Nepücamasipitüani
tavari pemühüritüariecacü.

³Hicü yu'iyarisie müpaü
tiniyücühüavecaitüni
ti'uximayatame, Que netiyurieneni.
Necusiyari nehüritüarica
pünesinavairieni. Nepücatürücaüye
para nemüti'ivanenicü ne'inetü,
nepüneteviya 'icuevaricü.

⁴Hicürixüa nepüretima que
nemütiyurieneni quepaucua
nemüpasieni quepaucua
nemücatihüritüarica para hipame
vaquita nemünaqui'erivanicü. ⁵Hicü
yuxexuime varahüavixüaca
müme memüte'apicaquecai
cusiyarieyasüa, müpaü tinitahüave
meri munua, Quepaümetü
peuyevese para pemürapicacü
necusiyarisüa. ⁶Iya müpaü
tinitahüave, Xei sienituyari
tamüpuhari haseiti. Müpaü
tinicühüaveni, 'I, 'axapa
quenanhuri quepaümecü
pema'acaye. Cuitü mana quenayexi,
xeime püta quenaca'utüa huta
teviyari heimana tamamata maine.

⁷Müpaüta tinitahüave xeime,
'Ecüsü quepaümetü peuyevese
pemürapicacü. 'Iya rehüave,
Xei sienituyari necayari türicu.
Müpaü tinicühüaveni, 'I, 'axapa
quenanhuri quepaümecü
pemü'acaye maine. Xeime püta
quenaca'utüa nauca teviyari
maine. ⁸Hicü cusiyarieya 'aixüa
nainecaitüni ti'uximayatame
hepaüsita sepa heiseriemecü
mücaýüanecai, timaitü
müyüanecaicü. Hicü miemete

masi metemaitü mecaniyüaca
yuteüterima vahepaüsita, hecüaripa
miemete yamecaýüacacu vahepaü.

⁹Neta müpaü netinixe'utahüave
xeme, teüteri yupinicü
yamecateniyurica que
mücatiheiserie. Peru xeme yupinicü
hipame xequenivatemavieritüaca.
Müpaü xeteyurietü, quepaucua
pini müreutipare, xemeta
xecanitanaqui'erivacuni haque qui
mücahexüvesie.

¹⁰Que mü'ane yamüticamie
'esitipaümeme tihüritüarietü,
mücü yacatinicamiemücü xüca
vaücava hüritüarica. Que mü'ane
heiseriemecü yamücaticamie
'esitipaümeme tihüritüarietü,
mücüta yapücaticamieni xüca
vaücava tihüritüarica. ¹¹Hipatü
pinicü yamecateniyurica que
mücatiheiserie. Xeme xüca
yaxecatecahuni müpaü 'aneme
pini hepaüsita xetehüritüarietü,
quepaicü pütixehüritüani tita
yuricü mütipini hepaüsita,
yaxetecahume 'erietü. Haquevasü.

¹²Xüca yaxecatecahuni xeime
piniteya hepaüsita xetehüritüarietü,
que mü'ane tita mütxepini
pütixemini. Haquevasü.

¹³Ti'uximayatame pücaýüve
yuhutame vahesie mieme
müti'uximayacacü yucusiyarima.
Xeime cani'uxive'eriecamücü
xeime püta naqu'erietü, ya
xeimesie tiniviyamücü xeime
püta xani'erietü. Xepcaýüvave
xemüte'uximayacacü Cacaýiarisie
mieme yupinisie mieme 'axeicüa.

¹⁴Merücüsü Pareseusixi 'icü
nai meteniu'eni. Müme
tumini memühive'eriecaicü

menitave'eriecaitüni. ¹⁵Hicü Qesusi müpäü tinivarutahüave, Xeme yuri xecateniva'eritüaca teüteri quename heiserie xeyüa xe'utiyuatü, peru Cacaüyari pimate xe'iyari. Tita teüteri mamarivaveme memütexeiya, mücü pütixani'eriva, Cacaüyari que mütixeiya.

**Que müti'ane 'inüari niuquiyari
hexeiyacacu, que müti'ane
Cacaüyari ti'aitametücacu**

¹⁶Inüari niuquiyari, texaxatamete vaniüqui mecani'eniecaitüni teüteri Vani canuavecacu cuxi. Nuacuque hicüque niuqui 'aixüa manuyüne püta canicuxaxasivani, que müti'ane Cacaüyari ti'aitametücacu, yunaitü cuini mieme mecaniyuvaüriyani hesiena memüteviyanicü. ¹⁷Masi pücucuaniveniqueyu muyuavi cuie neutiparecü, peru cuini mieme pücucuaniveniqueyu xe'i 'utüaricayari xe'i hüxiyari müca'aye'anicü 'inüari niuquiyari que maine.

**Qesusi que müti'üquitacai,
memücu'eiriva vaxatatü**

(Mateu 19:1-12; Maricuxi 10:1-12)

¹⁸Que mü'ane 'licu'eirieme yü'üya, xeime püta mütivitüni, mücü xeime püta canicumaiüvani xeime cünaya hücutütü. Que mü'ane mitivitüni 'uca mucu'eiriva, mücüta nicumaiüvani xeime 'üyaya.

Xicu Rasarumatü

¹⁹Mericüsü tevi 'aniuyeicacaitüni xicutütü. Tataüravime nanacatücücaütüni, rinu 'ixuriquiyari meta. Tucaricü visi tinicuacaitüni. ²⁰Xevitü

mavetü Rasaru titevatü mana ni'atüarivacaitüni xicu quitenie. Caneu'esacaitüni. ²¹Nihuxaimücücaütüni, ticuaimütü tita müranacavivivecai xicu mexayasie. 'Asita süicüri me'acüneca menisenacaitüni 'esaya. ²²Mericüsü mümave niümüni. Cacaüyarisüa miemete niuqui tuayamete menenutivitüni 'Apurahami 'aurie. Hicütari xicu tiumü tiucateuquie. ²³Müquite vasata 'ucaütü neutiniere 'uximatüarietü. Tevapai nixeiya 'Apurahami, Rasaruta tiuxei 'auriena 'uticaime. ²⁴Müpäü: tiniuhiva, Ne'uquiyari 'Apurahami, quenenenenimayaca, Rasaru quenenanü'a hapa meiquenicü yu'itüvame cüsie münesixeriyacü nenenisie, cui nemüyüanecü 'ena taipa. ²⁵Hicü 'Apurahami müpäü niutayüni, Nenive, quena'erivani 'aixüa 'aneneme pehexeyatü pematüacü quepaucua pemayeyuricai, Rasaruta yaxecüa 'axa 'aneneme hexeyatü matüacü. Mücü 'uva niunütüarieni hicü, 'ecü püta pepü'uximatüarie. ²⁶Mücü meta, xeme tame tahixüata 'aqui 'emeucateva puseiriyarie, para müme memüca'yüvavenicü sepa memanucünicu xehesüapaitü, para vanata tahesüapaitü memüca'ananecü. ²⁷Hicü müpäü tinitahüave 'iya, Ne'uquiyari, nepümasivaviri Rasaru pemanunü'anicü nequemasisüa. ²⁸Yu'auxüvime nepüvarexeiya ne'ivama. Tinivahecüatüacamücü müme, capa 'uva me'u'axüanicü mürayuti'uximatüatüre mümetari. ²⁹Hicü 'Apurahami müpäü

tinicühüaveni, Muisexi xapaya mecanexeiyani, texaxatamete vaxapa. Mequeva'eniaca müme que memutiyuane. ³⁰Iya re'eiya, Tixaü ne'uquiyari 'Apurahami. Masi xüca xevitü müquite vasata mieme vahesüa nuani, mepütehayeve que memüteyurie. ³¹Mücü müpäü tinicühüaveni, Xüca mecava'eniaca Muisexi texaxatamete, sepa xevitü manucuquenieque müquite vasata, mepücayuvaüriyaniqueyu.

Teüteri que memütecunuitüarieni

(Mateu 18:6-7, 21-22; Maricuxi 9:42)

17 Müpäüta tinivarutahüave yuhesüa miemete teyül'üquitüvamete, Peuyevese teüteri memütcunuitüarienicü, peru xüa 'ui que mü'ane müvacunuitüani. ²Hesiena mieme masi 'aixüa püyüniyari xüca mata 'acatütüarienieque cüipitüana, xüca haramarasie heucahüiyaniyari, capa 'icunuitüanicü ni xeime 'ime sepa vaüca memücamariva. ³Xequeneyü'üviyani xeme. Xüca 'a'iva 'axa masi'uyurieni, queneunütüa. Xüca tihayevamücüni que mütiyurienecai, quetineuyehüviri. ⁴Sepa xei tucarisie müixa 'axa masi'uyurienieque 'atahutamexa, tavari xüca 'atahutamexata 'ucunuanique 'ahesüa, Nepütihayeve que nemütiyuri, utaitü, quetineuyehüviri 'ecü.

Quetanepitüaca masi vaüca yuri temüte'eriecacü, que memutiyanecai

⁵Hicü nü'arisixi müpäü metenitahüave Ti'aitame,

Quetanepitüaca masi vaüca yuri temüte'eriecacü. ⁶Ti'aitame müpäü niutayüni, Xüca musitasa 'imüariyaripäü 'esipemecü yuri xete'eriecaque, müpäü xepüte'itahüavequeyu xapa mana muve, Quenivatixünarieni, haramarasie queneuca'iteüsie. Yapüticamieniqueyu que xemutiyuane.

Que müreyeveve

yamütiyurienicü ti'uximayatame

⁷Xevitü xeme xüca ti'uximayatame hexeiyani mucuiesanane ya muxasi müvahüne, xüca nuani ti'uximayatame retahayevame, müpäü quetitahüave, Quenaye'a xeiya, quetinecuaca. ⁸Pücatixaü, müpäü masi cusiyari catitahüave, 'Aixüa quetineuyuri para nemüticanicü ne, quene'atiquemaritüa quena'ahüa quenetineumicua mexi neticua'a mexi neti'ie. 'Arique mücaque pepüticuanu pepütü'ieni 'ecütari. ⁹Pamüpariyusi que 'ipitüani ti'uximayatame yatiyurienecacu que mütiu'aitüarie. Tixaü xüari. ¹⁰Xemetari yaxaicüa, quepaucua yaxemüteyurica nai que xemüte'u'aitüarie, müpäü xequeneutiyaneni, Te'uximayatamete tecanihümetüni xEICÜA, tixaütü tahesie pücatinaque. Que müreyevecai xEICÜA tepüte'uyuri.

Tamamata que memüte'u'itiya, cuiniya müvaviyacai

¹¹Mericusü Querusareme 'uyemietü Samariya cuieyari Carereya cuieyari mayunaquecaisie

niuyemiecaitüni. ¹²Xeime quiecarisie ta'aximecacu tamamata 'uqisi menenucunaque cuiniyacü memüca'itiyatücatei. Teva meti'utü ¹³meniutihivacaitüni müpaü me'utiyuatü, Qesusi 'acu, Ti'üquitame 'acu, quetanenenimayaca. ¹⁴Varuxeiyaca müpaü tinivarutahüave, Xequenehu mara'acate memüxexeyacü. Hicü me'uyehutü me'itiyatücaitü mecanacüne. ¹⁵Hicü xevitü müme 'unierca que müranayehüiya, pucunua 'aixüa 'utaitü Cacaüyari hepaüsita, carima 'utaniutü. ¹⁶Niutihüximaqueni Qesusitüa pamüpariyusi 'ipitüatü. Mücü Samariya caniquiecametücaitüni. ¹⁷Hicü Qesusi müpaü niutayüni, Tamamata mecate'u'itiya. 'Atanaucatü que metehuyunixü. ¹⁸Hipatü mecatexuave memüyuvaüriya memucunuaxüanicü para 'aixüa memutiyuanenicü Cacaüyari hepaüsita, 'icü xaüsie quiecame xeicüa punua. ¹⁹Hicü müpaü tinitahüave, Quenanucuquexi quenemie. Yuri pemütüta'erericü, 'ayumieme peputavicueisitüarie.

Quepaucua tucari maye'aniquecai para Cacaüyari misütüanicü ti'aitatü

(Mateu 24:23-28, 36-41)

²⁰Mericusü Pareseuxixi menicu'ivaviyacaitüni quepaucua maye'aniquecai tucari para Cacaüyari misütüanicü ti'aitatü. Müpaü tinivarutahüave, Tanieretü xeicüa 'asipücaretimani quepaucua misütüani ti'aitatü Cacaüyari. ²¹Pücayüveni müpaü mütayüni, Camü 'ena, camü 'uma. Que

mütü'ane Cacaüyari ti'aitametücacu, 'ari xesata canisütüani ti'aitatü.

²²Hicü müpaü tinivarutahüave teyü'lüquitüvamete, Tucari canaye'amücü quepaucua müpaü xemutiyuaneni, Xüca tüma 'aye'anique Yuri Tevi tucarieya siquere xevitü, peru xepüca'ixeyia mücü tucari. ²³Müpaü mepütetahüave, Camü 'uma peyeica, camü 'ena. Xepücatayeixüani, xepücavaranuveiya. ²⁴Merücariya naisarie que mütihecüarivie muyuavi 'umerücatü taserieta ta'utatapaitü, yaxecüa neta müpaü nepütimasücüre naisarie netucari 'aye'ayu Yuri Tevi que nemütiteva. ²⁵Perusü neyueveca meri vaüca nemütücinecü, memünesitixani'erienicü hicü miemete teüteri neyuevecata. ²⁶Que mütiuyü quepaucua Nuhexi 'amuyeicacai, yaxecüa catiniyümücü quepaucua netucari maye'ani. ²⁷'Ana mepütücuatüvecai mepü'ietüvecai mepüneneüquecai mepüvatavitütüvacai. 'Ariqueque tucari naye'ani quepaucua Nuhexi canuvasie meutaha. 'Ana ha tiyaca nivaruca'una yunaimie meniutihauini. ²⁸Müpaürita que mütiuyü quepaucua Ruti 'amuyeicacai yapütüyüni. 'Ana mepütücuatüvecai mepü'ietüvecai mepütenanecai mepütetüacai mepuca'esacai mepüquitüvecai. ²⁹Tucari 'aye'acu quepaucua Ruti meyetüa Surumasie, 'ana tai niucaviye 'asupüre nütü, nivareuyehüani yunaimie. ³⁰Müpaü catiniyümücü mücü tucarisie quepaucua nemasiücütü nemayani, Yuri Tevi que nemütiteva.

³¹Iya tucarisie que mü'ane caxetunisie macaca 'uxipietü, piniteya quita tiyepicacu, mücü 'anacayame pücativayepini. Yaxeicüata que mü'ane yuvaxata meyeica yu'utüma pücanuani.

³²Xequena'erivani Ruti 'üyaya que mu'itüarie. ³³Que mü'ane müyutavicueisitüamücü niyutatümaiyamücü. Que mü'ane müyutatümaiya, mücü niyutavicueisitüamücü yemecü.

³⁴Yanepütixecühüave, 'iya tucarisie yuhutatü mepücahini xei 'utayarisie. Xevitü nanutivitüquiemücü, xevitü pücu'eiriva. ³⁵Yuhutatü mepütüxüni 'axeicüa. Xevitü panutivitüquieni xevitü pücu'eiriva.

³⁶Yuhutatü vaxata mepe'uvani. Xevitü panutivitüquieni, xevitü pücu'eiriva.

³⁷Müpaü metenicühüaveni, Ti'aitame haque müpaü püreyüni. Müpaü tinivacühüaveni, Haque caxari meca, mana virücüxi mepüyucuxeürieni.

Viyura 'isücame vahepaüsita ticuxatatü, que müti'üquitacai

18 Mericüsü 'icü 'üxasi hepaüsita ticuxatatü müpaü tinivaruta'üquitüani quename heuyevese yuheyemecü müyuneneviecacü, cavaüripietü. ²Müpaü niutayüni, 'Isücame xeime quiecarisie necateitüni. Cacaüyari pücamacarücai 'iya, pücava'eniecai teüteri. ³Mericüsü 'uca cünaya mumü mana necateitüni mücü quiecarisie. 'Isücomesüa ni'axecaitüni müpaü 'utaitü, Heiserie

queneneupitüa münesi'aye'unie yamücatiyurienenicü. ⁴Müixa pücayuvaüriyacai 'isücame. Peru 'arique müpaü tiniyücühüavecaitüni, Sepa nemüca'imacarüca Cacaüyari, sepa nemücava'enie teüteri, ⁵'icü 'ucarasi cünaya mumü canetini'uxitüaca. Mecuxi heiserie necanipitüamücü, capa 'uta'axetü nesi'utaxütüanicü.

⁶Mericüsü Ti'aitame müpaü niutayüni, Xecani'enieni niuquieya que mutayü mücü 'isücame heiseriemecü yamücatiyurienecai. ⁷Cacaüyari masi heiserie cativapitüani müme müvaranuyexei tucarcü tucarcü memitihivie. Que reutevini vaparevietü.

⁸Yanepütixecühüave, cuitü heiserie canivapitüamücü. Masicutatü, quepaucua nemunuani Yuri Tevi nehücütütü, yuri mete'eriecame netivataxeiya cuiepa 'acu.

Pareseu tivavavirivame vahepaüsita ticuxatatü, que müti'üquitacai

⁹Ipaüta tini'üquitacaitüni 'üxasi hepaüsita ticuxatatü, hipatü yuhesie yuri memüte'eriecaicü quename heiseriemecü yametecahucai, mevaxani'erietü hipame. Müme müpaü tinivarutahüave, ¹⁰Teüteri tuquipa meneutiyunüxiani meyutanenevienique yuhutatü. Xevitüri Pareseu pühücütücai, xevitüta tevi cuviyexunusie mieme mütiyetuiriyari pühücütücai. ¹¹Mericüsü Pareseu mana 'utaqueca nenevieri niyupitüacaitüni müpaü 'utaitü, Cacaüyari, pamüpariyusi nemanipitüaca hipame teüteri vahepaü nemüca'anecü ne. Müme

mepütenavaya, heiseriemecü yamepücatecahu, hipame va'üitama mepüvacumaüva, mesü 'icü tivavamepaü mepü'anene. ¹²Ne masi hutacüa nepünehaquiva xexuime semanasie, ne'ivarica naime xei tapari nepütinetua tuquita mieme, tamamata taparisie mieme. ¹³Hicü tivavame yateva 'uветü pücayuvaüriyacai siquere yuheima meutinierecü. Masi yutavisie yucusunatü hivericacü müpaü niutayüni, Cacaüyari 'acu, quene'avaüriya 'aixüa pemünetixeyacü, 'axa netiyuruvametüme. ¹⁴Müpaü nepütixecühüave, mücü masi yuquie neucayune heiserie hexeyatü, Pareseu pücatixaü. Yunaitü tixaütü metehümetüme memayuyeyitüva, tixaü mecatehümetütü mecanayeitüariecuni, peru que mü'ane tixaü catihücütüme mayuyeyitüva, mücü tixaü tihücütütü canayeitüariemücü.

**Quesusi que mütiuyuri türi vahesie
'aixüa memü'itüarienicü**

(Mateu 19:13-15; Maricuxi 10:13-16)

¹⁵Mericsü 'asita türi mecaniva'atüvacaitüni hesüana vahesie mutimenicü. Teyü'üquitüvamete mevaruxeyaca menivarutate'acaitüni. ¹⁶Hicü Quesusi yu'aurie nivarutahüave türi müpaü 'utaitü, Xequenivapitüaca türi nehüsü memü'axenicü. Xepücavanenaca. Cacaüyari müya me'ananeme catiniva'aitüvametüni. ¹⁷Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, nunusi 'aixüa 'iyaricü que mütiyuvaüriya, que

mü'ane hepaüna mücayuvaüriya Cacaüyari müti'aitüacacü, mücü pücatipitüarieni meixeyanicü müti'aitüacacü.

'Uqui müxicutücai

(Mateu 19:16-30; Maricuxi 10:17-31)

¹⁸Mericsü te'aitamete xevitü müpaü tinita'ivaviya, Ti'üquitame 'aixüa pemütiuca'iyari, que netiyurieyu nehiesie pütinaque tucari mücaxüve. ¹⁹Quesusi müpaü tinita'eiya, Titayari 'aixüa netiucal'iyarime penetixata. Tevi 'aixüa mütiuca'iyari 'apüca'uyeica. Cacaüyari yuxevitü 'aixüa pütüuca'iyari püta. ²⁰'Ecü 'aisica pepümate, xeime 'üyaya pepücacumaüvani ya xeime cünaya, pepücati'amemivani, pepücatinavayani, xeimesie pepücarahüpani peti'itavatü, 'aquemasi 'avarusi quetinivareuyehüvirieca, que manuyüne. ²¹Iya rehüave, 'Icü naimesie yanepüticamie temaicüyaripai. ²²Quesusi 'u'enaca müpaü tinitahüave, Xei mieme xeciüa peuyevese yapemütiyurieni. Nai pemürexeyia quetineutua, quetinivarumicua memümamave. Müpaü petiyurieme muyuavisie vaüca pepeucaqueni. 'Arique quenayaca, nehiesie quetineviyani. ²³Hicü mücü niuqui 'u'enieca niyuhiveriecaitüni vaüca mürexeyacacü. ²⁴Hicü Quesusi 'ixeyatü yuhiveriecame, müpaü niutayüni, Canicuaniveni xicusixi memaye'axüanicü Cacaüyari müti'aitüvametünicü. ²⁵Sepa mücucuaniveniqueyu cameyu manuyehanicü 'ivipame

hüxieyasie, peru siepüre masi yeme pücanive xicu maye'anicü Cacaüyari müti'aitüvametünicü. ²⁶Memü'enanacai müpaü meniutiyuani, Mericüte, xüca müpaü 'aneni, quepai püyüve mütaviceisitüarienicü. ²⁷'Iya müpaü tiutayü, Tita teüteri memütetexie, Cacaüyari caniyüveni. ²⁸Hicü Pecuru müpaü niutayüni, Camü, tame tapini nai tete'ucu'eirieca 'ahesie tepüteviya. ²⁹Müpaü tinivarutahüave, Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, que mü'ane micu'eirie yuqui yu'uquiyarima yü'lüya yu'ivama yumarema yütüriyama, yamütüyünicü que müti'ane Cacaüyari ti'aitametücacu, ³⁰mücü cuini mieme masi vaüca varexeiyatü canayeimücü hicü, tucari 'umamiesie 'aye'ame, tucari mücaxüve hexeiyatü canayeimücüta.

Tavari Quesusi que mutayü que mütimierieniquecai

(Mateu 20:17-19; Maricuxi 10:32-34)

³¹Hicü Tamamata Heimana Yuhutame yateva varevitüca müpaü tinivarutahüave, Neuxei, Querusareme teneta'axüacuni. Naitü que müre'uxa texaxatamete vaxapasie Yuri Tevi hepaüsita, naitü catinaye'amücü. ³²Necaniyetuiyamücü müme memücatateüterima vahesüa, necaninanaimariemücü 'axa netinitahüavariemücü, ³³mecaneni'aüsicamacuni meha'atü. Menesicuvaxüame mecananimiecuni. Peru hairieca tucarisie necananucuquemücü.

³⁴Müme 'asimepücatemaicai tita mütixatacai. Niuquieya masi pü'aviesiecai vahesie mieme. 'Asimepücatehetima que müticuxatacai.

Macüpecai que müranutanierixü Quericutanaca

(Mateu 20:29-34; Maricuxi 10:46-52)

³⁵Mericüsü Quericu quiecarisie 'aye'aximecacu Quesusi, xevitü 'acüpetü mana huye tesita niucateitüni tivautü. ³⁶Hicü varu'enieca yumüireme teüteri me'anuyecücame nivacu'livaviyacaitüni que mütüyüniqecai. ³⁷Müpaü metenitahüave quename Quesusi 'uyüximecai Nasaretitanaca. ³⁸Hicü macüpe carima niutahiva müpaü 'utaitü, Quesusi 'acu Raviri pemünu'aya, quenenenimayaca cuerietü. ³⁹Mexüacate menitatie ni cayuvatü müticanicü. 'Iya masi carima niutahiva müpaü 'utaitü, Raviri nu'aya 'acu, quenenenimayaca cuerietü. ⁴⁰Hicü Quesusi mana 'utaqueca nita'aita mahanienicü hesüana. Nuacu 'auriena müpaü tinitahüave, ⁴¹Que matinaque nemümasiyurienicü. Rehüave, Ti'aitame, nepayeniereniqueyu. ⁴²Hicü Quesusi müpaü tinitahüave, Quenanutanierisü. Yuri pemütiuta'ericü pepanayeve. ⁴³Yapaucua nanutaniere. Neiveiya 'aixüa 'utaitü Cacaüyari hepaüsita. Yunaitü teüteri me'ixeyaca visi meniutiyuanecaitüni Cacaüyari hepaüsita.

Quesusi Saqueumatü que memütécuxatacai

19 Hicü heutahaca Quericusie hixüata niuyemiecaitüni.

²Mericusü tevi mana niucateitüni Saqueu titevatü. Mücü tevavamete catiniva'aitüvametücaitüni cuviyexunusie mieme, püxicutücai.

³Nixeyamücücaitüni Quesusi que müpaicütücai, peru 'esimutevicaicü puyutatexie teüteri memüyumüirecaicü.

⁴Vahüxie 'utanausaca nitimaque xapasio mixeyacı, mana muyeyaniquecaicü. ⁵Hicü Quesusi mana 'uyemietü neutinieri. Müpaü tinitahüave, Saqueu, quenacamaqui xeiya. Peuyevese 'aquita nemenuanicü hicü.

⁶Cuitü nacamaque, yutemavietü nitanaqui'erieni. ⁷Me'ixeyaca yunaitü meniniuquixiecaitüni hepaüsitana müpaü me'utiyaütü, Cari tevi 'axa mütiyuruvasüa punua.

⁸Peru Saqueu mana 'uvetü müpaü tinitahüave Ti'aitame, Neuxei Ti'aitame, nepini hixüata 'arücame nepütivamini memümamave.

⁹Itaricacü que nemütivacuamanacai hipame, naucamecü nepürapica.

⁹Hicü Quesusi müpaü tinicühüaveni, Camü, 'icü quiecatari meputavicueisitüarie hicü. Senecatü 'icütari

'Apurahami canixiüyarieyatüni.

¹⁰Yuri Tevi que nemütiteva, necaninuani nemüvacuvauneniciü müme memeyexürie nemüvatavicueisitüanicü.

Tamamata tumini müvaru'üitüa hepaüsita ticuxatatü, que müti'üquitacai

¹¹Mericusü 'icü me'eniecacu tafari 'üxasi hepaüsita ticuxatatü tinivaruta'üquitüani, Querusareme 'aurie meyeicacaicü, mümeta

müpaü memütecuerivacaicü quename cuitü 'isutüaniquecai ti'aitatü Cacaüyari masiücütü 'ayame. ¹²Müpaü niutayüni, Tevi ve'eme münu'ayatücai teva caniyemiecaitüni xeime cuieyarisie. Mana cayerieme para yucuiepa ti'aitametütü mayanicü, 'ariqueque ninuaniquecaitüni.

¹³Hicü tamamata yu'aurie varutahüaveca yuhesüa miemete te'uximayatamete, tumini nivaru'üitüani xei sienituyari yuxexuime. Müpaü tinivarutahüave, Xequetenetuaca mexi necanuave.

¹⁴Mericusü hesüana miemete quiecatari meni'uxive'eriecaitüni.

Niucamete menivarenü'ani 'utümana müpaü me'utiyaütü, Tame tepüca'inaqui'erie 'icü mütati'aitüacacü. ¹⁵Mericusü

'anucayerieca 'ayeneca ti'aitametütü, tiniuta'aita hesüana memütahüavarienicü te'uximayatamete tumini

müvaru'üitüa yamüretimanicü que memüte'uyuri yuxexütü metetuatü. ¹⁶Mericusü mexüacame caninuani müpaü 'utaitü, Cusiyari,

'atuminicü xei sienituyaricü tamamata sienituyari nepana'ivaxü.

¹⁷Müpaü tinitahüave, 'Aixüa puyü, ti'uximayatame 'aixüa pemütiuca'iyari pecanihücütüni.

'Esipaümemeücü yapetihüritüarieca yapeticamietü pepatüa. Camü, heiserie nemanipitüaca, tamamata quiecariyari petiva'aitüvame pemayanicü. ¹⁸Hicü xevitü ninuani

müpaü 'utaitü, Cusiyari, 'atuminicü xei sienituyaricü, 'auxüme sienituyari nepana'ivaxü. ¹⁹Müpaü tinitahüave 'iyata, Mericüte,

'ecü pepühürítuarie 'auxüme quiecariyari petiva'aitüvame pemayanicü. ²⁰Hicüta xevitü ninuani müpaü 'utaitü, Cusiyari camü 'atumini xei sienituyari. Nepiti'avietaxü paniyucü 'eimeme, ²¹nemasimacatü pema'a'eriyacü 'ecü, pemenu'üvecü tita pemücatiucaye, pemica'isanacü tita pemücatiuca'e. ²²Müpaü tinita'eiya, 'Ahesie pepürähüpa 'acümana que pemutayü, ti'uximayatame 'aixüa pemücatiuca'iyari pemühücücü. 'Ecüsü müpaü pepütimaicai neman'e'riyacü, nemenu'üvecü tita nemücatiucaye, ne'ica'isanatü tita nemücatiuca'e. ²³Titayari siquere netumini pecatietua tumini hüvemesüa, para nenuame nemüvaye'ünicü yapaümeme 'ana'ivame. ²⁴Hicü müpaü tinivarutahüave yutupirisixima, Mücü tuminieya xequenenavairi, xequene'üitüa 'iya tamamata sienituyari mexeiya. ²⁵Müpaü metenitahüave, Ti'aitame, tamamata canexeyaniri. ²⁶Müpaü nepütixecühüave, yunaitü tixaütü memütehexeiya mepütemiqieni, peru que mü'ane tixaü mücarexeiya, sepa que mütitita mürexeiya pütinavaiyarieni. ²⁷Müme meta memünesi'aye'uniecai memücanesinaqui'eriecai netiva'aitüvame nemayanicü, 'uva xequenivarahapaca, nehüxie xequenivarucuya.

Querusaremesie que müreutaha

(Mateu 21:1-11; Maricuxi
11:1-11; Vani 12:12-19)

²⁸Mericsü müpaü 'utayüca neyani Querusareme heutiyleneque.

²⁹Hicü Vetüpaque Vetaniya quiecaritiesie heta'aximetü, Huriva Macu'u müracusevasie yemuri hetüa nuaca, yuhutame nivarutanü'ani teyü'üquitüvamete ³⁰müpaü haitü, Quiecarí 'anutaiüye mucumasie xequenehu. Mana xeheutahaxüame xepeitaxeiya puxu nunusi hacuviecame, tevi müca'anutiyeüve cuxi hesiena. Xehecuxüname xequenahani. ³¹Xevitü xüca müpaü tixe'utahüave, Titayari xete'ecuxüna, müpaü xepüte'itahüave, Ti'aitame peiyehüva.

³²Hicü memutanü'arie menecüne. Meneitaxeiya que mütivarutahüavixü. ³³Puxu nunusi mecuxünacacu, cusiyarimama müpaü metenivarutahüave, Titayari xete'ecuxüna puxu nunusi. ³⁴Müme müpaü metenivarutahüave, Ti'aitame peiyehüva. ³⁵Hicü Quesusisüa meneihana. Yü'ücarite me'enütitüaca puxu nunusisie menenutiyeeni Qesusi. ³⁶Hicü 'uyemiecacu yü'ücarite meni'itüaximecaitüni huyeta. ³⁷Hicü Huriva Macu'u yemuriyaritüa viyeta me'ucahütü, yunaitü teyü'üquitüvamete meyümüiretü meyutemamavietü menisütüani carima 'aixüa me'utiyuatü Cacaüyari hepaüsita, nai que memüte'uxei türücaüyemecü que mütiuyü hepaüsita ³⁸müpaü me'utiyuatü, 'Aixüa queticühüavarüvani que mü'ane ti'aitametütü 'umamie, que mü'ane Tati'aitüvamesüa miemetütü 'umamie. Taheima 'aixüa mequeteyuxeiyani, vapaitü visi meque'utiyaneni. ³⁹Hicü Pareseusixi hipatü memü'uvacai

teüteri vasata müpäü metenitahüave,
Ti'üquitame, 'ahesüa miemete
quenivarutati'a teyü'üquitüvamete.

⁴⁰Müpaü tinivarutahüave,
Yanepütixehahüave, 'ime xüca
cayuvatü me'umacaque, tetexi püta
mepütihivaqueyu.

⁴¹Merücüsü 'aura 'umietü 'ixeyaca
quiecarí, niutasuani he'erivatü,

⁴²müpaü 'utaitü, 'Ecütütü
siquere 'icü tucarisie xüca tüma
peheitimanique tita müreyeveese

para 'aixüa pemütixeyariecacü.
Masi niuti'aviesieni hicü 'ahüxicü
pemüca'ixeyacü. ⁴³Tucari

canaye'amücü, 'ana müme
memümasi'aye'unie cuya
tesariyayari meniti'uitüacuni
'a'aurie, 'ana 'a'aurie meniti'uicuni,
para teüteri memücvayecü necü.

⁴⁴Mecamanatihüacuni cuiepa 'ecü,
'ateüterimata 'ahesüa memüyetei
mepatixüriyani cuiepa. 'Ahesie
tete xevitü pücacu'eiriva yuheima
'atetü. Müpaü catiniyümücü 'ecü
pemüca'imaicaicü tucari quepauca
Cacaüyari müyuvauriyacai 'ahesie
mieme.

Que müti'iti tuqui 'amüpa

(Mateu 21:12-17; Maricuxi
11:15-19; Vani 2:13-22)

⁴⁵Hicü tuqui 'amüpa
curaruyarita heutahaca nisütüani
varanuyeveveyatü tetuayamete
⁴⁶müpaü tivacühüavetü, 'Ipaü
püre'uxa, Nequi nenevieri
caniquiyaritüni. Xeme püta terü
xecanayeitüani haque tenavayamete
memeyu'avieta.

⁴⁷Merücüsü tucari
tini'üquitacaitüni tuqui
curaruyarita. Mara'acate

memühürütüariecai, müme meta
'inüaricü memüte'üquitametetücai,
teüteri va'uquiyarima yunaitü
menicuvautüvecaitüni
me'imienique. ⁴⁸Peru müme
mecaniyutatexieni müpaü
meteyurienique, yunaitü teüteri
memi'eniecaicü me'ihive'erietü
niuquieya.

Quesusi heiserie que mürexeiyacai

(Mateu 21:23-27; Maricuxi 11:27-33)

20 Merücüsü heiva teüteri
tiniva'üquitüacaitüni
tuqui 'amüpa curaruyarita
'aye vetü, niuqui 'aixüa manuyüne
vacuxaxatüvatü. Hicü mara'acate
memühürütüariecai mümeta
'inüaricü memüte'üquitametetücai
vahamatü 'uquiravesixi
vahamatü meniu'axüani.

²Müpaü metenitahüave,
Quetatineutahecüatüa haque
memieme heiserie pemexeyia
'ipäü pemütüyurieneccü. Que
mü'ane 'icü heiserie masipitüa
'iya pemütüyurieneccü. ³Müpaü
tinivarutahüave, Mericüte neta
xei niuquiyari nepüxeta'ivaviya.
Yaxequeneteneutahüavi ne.

⁴Vani quepauca müti'üyanecai,
taheima mieme yatipitüariecai,
teüteri xecüa yamepüte'ipitüa
nusu. ⁵Mümeri müpaü
meteniyücühüavecaitüni, Xüca
tame müpaü te'uti yuani quename
taheima mieme pitüariecai mücü
müpaü canitayümücü, Mericüte,
titayari yuri xecate'ita'ereri. ⁶Masi
xüca müpaü te'uti yuani quename
teüteri me'ipitüacai, yunaitü
teüteri tetcü mepütasitüaxa,
yuri memüte'erieccü quename Vani

tixaxatame hücütücai Cacaüyarisüa mieme. ⁷Hicü müpaü metenita'eiya quename 'asimecatemaicai haque mepitüariecai. ⁸Quesusita müpaü tinivaruta'eiya, Mericüte neta 'asinepücatixetahüave haque memieme heiserie nemexeiya 'iya nemütiyurienecü.

Te'üviyamete 'axa teyuruvamete

(Mateu 21:33-44; Maricuxi 12:1-11)

⁹Mericsü 'icü 'üxasi hepaüsita ticuxatatü nisutüani tiva'üquitatü teüteri müpaü 'utaitü, Tevi haraveri putavevi. Te'üviyamete nivaruhiritüani vacuetatütü. Tevapai caneyani müixa. ¹⁰Hicü tucari canaye'ani maticuacuaxesie. Ti'uximayatame niutanü'ani te'üviyamete vahesüa memiyetuirienicü haraverita mieme yapäueme cusiyarisie mieme. Peru te'üviyamete me'icuvaxüaca yacü xeicüa maveme meneinü'ani. ¹¹Hicü tavari ti'uximayatame niutanü'ani. Müme me'icuvaxüaca 'iyata, me'inanaimaca, meneinü'ani yacü xeicüa maveme. ¹²Tavari hairieca xeime niutanü'ani. Meheicuvitexüaca menenuyehüani.

¹³Hicü haraveri cusiyari müpaü niutayüni, Queri netiyurieni. Nenive nepanunü'ani neminaqui'erie. Tietü metehieyhüvirieconi. ¹⁴Hicü te'üviyamete me'ixeiya, niuqui meniutixüatütüacüne müpaü me'utiyaütü, Camüsü, 'icüsie catininaquimücü cusiyari pinieya. Tepimieni tahesie püta mütinaquenicü pinieya. ¹⁵Hicü haraveri vari meneicahüani, menimieni. Mericüte, que

vayurieni haraveri cusiyari.

¹⁶Caninuamücü, nivatixütüamücü müme te'üviyamete. Hipame püta nivahuritüamücü yuharaveri. Müme memü'enanacai müpaü meniutiyaane, Xüca müpaü catiuyünique tüma. ¹⁷'Iya vaxeiyaütü müpaü niutayüni, Mericüte, xüca müpaü catiyüni, titayari 'ipaü raine 'ütüarica 'aumü,

Mücü tete memutixani'erie qui vevivamete,

Mücü 'isiquina titutuicame nayani.

¹⁸Yunaitü mücü tetesie memacaxürieni mepütimurixüani. Que mü'anesie mücaveni, pitaviviexüani.

Cuviyexunu tuminieya

(Mateu 21:45-46; 22:15-22;

Maricuxi 12:12-17)

¹⁹Mericsü 'anatütü müme 'inüaricü memüte'üquitametetücai mara'acate memühiritüariecai yunaitü metenicuvautüvecaitüni que memüte'iviyacü, peru menivamacarücaitüni teüteri müpaü metemaitü, müme müvaxatacaicü mücü 'üxasi hepaüsita ti'üquitatü. ²⁰Hicü me'itihupienique menivarutanü'ani 'avie nenieremete teüteri heiseriemecü yamemütecahu vahepaü memüyüacai yacü xeicüa. Me'iviyame niuquieyacü meniyeuaniquecaitüni, cuvexunaruri mita'ivaviyacü 'isücametütü. ²¹Hicü menicu'ivaviyacaitüni müpaü me'utiyaütü, Ti'üquitame, tame tepütemate 'ecü heiseriemecü pemüticuxatacü, heiseriemecü

pemüti'üquitacü. Yücü pepücativaxeiya teüteri, masi Cacaüyari hueyeya hepaüsita pepüti'üquita que mütivaiyacü. ²²Tamüsü, titauniva temütetatuanicü Sesaxi cuviyexunuyasüa mieme, pücatauniva nusu. ²³Timaitü que memüte'l'irüviyacai, müpäü tinivarutahüave, Titayari xenete'inüatatüve. ²⁴Tuminiyari xequeneneuxeisitüa. Quepai ramu'u püra'uxa, quepai püra'utüarica. Müme müpäü metenitahüave, Sesaxi mu'uya canihücütüni, 'utüaricaya meta. ²⁵Müpäü tinivarutahüave, Mericüte tita Sesaxisüa mütimieme, Sesaxi xequetenapinirieca, tita Cacaüyarisüa mütimieme, Cacaüyari xequetenapinirieca. ²⁶Mepüyutatexi niuquieyasie me'iviyacutü teüteri vahüxie. Mehüxiyatü müya mütivarutahüavixücü cayuvatü meniumacaitüni.

Que memüte'ita'ivaviyaxü, müquite que memüte'anucu'uni hepaüsita

(Mateu 22:23-33; Maricuxi 12:18-27)

²⁷Mericusü Saruseusixi hipatü meniu'axüani müpäü memutiyuanecai quename müquite meca'anucu'uni. Hicü müme menita'ivaviya, ²⁸müpäü me'utiyyatü, Ti'üquitame, Muisexi müpäü catiniu'utüani tahesie mieme, tevi xüca masicaya 'umüni neüquetü, xüca türi cavarexeiyani, mücü tevi mutaya canitivitümücü yucue, türi nivativevimücü yumasica nivemama. ²⁹Mericusü 'atahutatü 'amenititecaütüni

'ivamarixi. Vamasica 'itivitüca 'uca niümüni, türi cavaruhayevaca. ³⁰Mutaya yaxeicüa tiniuyurieni, tiumü türi cavaruhayevaca. ³¹Iyata mutaya hairieca nitivitüni niümüni. Yaxeicüa 'atahutatü yunaitü türi mecavaruhayevaca meniucüni. ³²'Imatüriecata niümüni 'uca. ³³Mericüte, quepaucua xeniu memanucu'uni, 'atahutatü memitivitü, quepai ra'üya pürayani. ³⁴Hicü Qesusi müpäü tinivarutahüave, Hicü miemete teüteri mepüneneüque mepüviquie. ³⁵Müme vahesie mütinaque mücü cuie mühecuasie memaye'axüanicü, vahesie mütinaque memanucu'unicü müquite vasata, müme mepücaneneüqueni mepücaviquieca. ³⁶Mücü meta, 'ana mepücayüvaveni tavari memücinicü, Cacaüyarisüa miemete niuqui tuayamete vahepäü me'anenetü. Masi Cacaüyari nivemama mecanihümetüni, müme memanucu'uni. ³⁷Müquite que memüte'anucu'uni, müpäüta Muisexi tiniu'üquita, yuxapasie haque tupiriya mexata. Müpäü cananuyüneni, 'Apurahami 'Isahaqui Cacuvu vacacaüyari canihücütüni Ti'aitametütü. ³⁸'Ayumieme müquite pücaavaxata quename vacacaüyari haitü. Memayeneniere püta vacacaüyari caniyuxatani, sepa memucü. Yunaitü mepayeneniere que mütivaxeiya. ³⁹Hicü müme 'inüaricü memüte'üquitametetücai hipatü müpäü metenicühüaveni, Ti'üquitame, 'aixüa pepaine. ⁴⁰Tavari mepücayuvaüriyacai memita'ivaviyacü.

**Cürisitu quepai püraxiüyari, que
mütivaruta'ivaviyaxü**

(Mateu 22:41-46; Maricuxi 12:35-37)

⁴¹Hicü müpäü tinivarutahüave Quesusi, Titayari müpäü mete'utiyuane quename Cürisitu Raviri xiüyarieya hücü. ⁴²Mücü Raviritütü cuicari xapayarisie müpäü paine,

Ti'aitame müpäü tinitahüave que mü'ane müneti'aitüa, Niserieta quenacani.

⁴³'Ahetüapai mexi nevarahapani müme memümasi'aca'unie.

⁴⁴Hicümü Raviritütü Neti'aitüvame tinitaterüva. Mericüte, xüca Cürisitu tita'aitüani Raviri, que timasiücü quename xiüyarieya.

**Quesusi que mütivaxanetacai müme
'inüaricü memüte'üquitametetücai**

(Mateu 23:1-36; Maricuxi
12:38-40; Rucaxi 11:37-54)

⁴⁵Mericüsü yunaitü teüteri me'l'eniecacu müpäü tinivarutahüave teyü'üquitüvamate, ⁴⁶Xequenyucuerivayurieca müme 'inüaricü memüte'üquitamete vahepäüsita, müme müvanaque 'etütüme me'anacatütü memeu'uvanicü, müme memeunaqui'a vaürisica memüpitiüarienicü quiecarí hixüapa, teüteri vahüxie memüyeyaxecü tuquita, quiecame 'aurie memayaxecü 'ixüararipa, müme vahepäüsita. ⁴⁷Müme viyurasixi vapini mepütevarutixütüiri, 'emetehutevitü neneviericü para mücamasiücünicü que memüteyurie. Müme vahesie masi yemecü tinahüivani.

**Viyura tumini que müti'atüiri
Cacaüyari**

(Maricuxi 12:41-44)

21 Mericüsü heutaniereca nivaruxeiya xicusixi yu'imiquieri meheucaxürüvame tumini cacuniarisie tuqita. ²Hicü 'uca tiuxei cünaya mümü tuminicü mümavecai mana heicaxürüvame huta senitavuyari. ³Müpäü niutayüni, Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, 'icü viyura tuminicü mavetü cacunisie neicaxürieni vaücava, müme yunaitü 'esiva xeicüa meneicaxürieni. ⁴Müme yunaitü yuhayevame meneucaxürieni Cacaüyarisie mieme 'imiquieri. 'Icü 'uca yuhaveri mieme püta neucaxürieni cümana mütiyumicuacai naime.

**Quesusi que mutayü, tuqui 'amüpa
que mütica'unarieniequecai 'arique**

(Mateu 24:1-2; Maricuxi 13:1-2)

⁵Mericüsü hipatü tuqui 'amüpa hepäüsita metenicuxatacaitüni, que mütiquemaritiüariecai tete visi 'anenemecü mavari visi 'anenemecü. Müpäü niutayüni Quesusi, ⁶Xepixeiya 'icü. Tucari canaye'amücü quepaucua tete pücacu'eiriva yuheima 'atetü. Naitü püca'unarieni.

**'Inüarite que mütimasiücüni
taparirümecacu**

(Mateu 24:3-28; Maricuxi 13:3-23)

⁷Müme müpäü metenita'ivaviya, Ti'üquitame, quepaucua müpäü pütüyüni que pemaine. Tita ti'inüaritüni

quepaucua maye'aximeni.

⁸Hicü müpaü niutayüni,
Xequeneyucuerivayurica capa
xeheuyexüriyanicü. Yümüretü
mecani'axüacuni, quename
nehesüa memiemete me'utiyuatü,
Ne necanihücütüni me'utiyuatü,
Tucari canaye'aniri me'utiyuatü.
Va'utüma xepücahecüani.

⁹Quepaucua cuyaxi
xemüva'enieni meyucuitüveme,
quepaucua xemütetamarieni
memanucu'uiximecü cuyacü,
xepüca'atixürüveni maricacü.
Neuyeveca müpaü mütiyünicü meri,
peru 'acuxi cuitü pücatapare.

¹⁰Ana müpaü tinivarutahüave,
Nuivarite mecaniyeha'acuni
mevacuicutü hipame nuivarite.
Xexuime cuieyarisie quiecatari
mepüyeha'ani hipame cuieyarisie
miemete mevacuicutü. ¹¹Cuie
carima canitayüamücü, xexuime
quiecariyarisie haca canitavemücü
vaüca cuiniyata. 'Inüari
mamarivaveme muyuavisie
mexeyatü, mecanimariusiecacuni.

¹²Yacatiyüvecacu
cuxi, mepüxetiviya
xeme, mepüxe'anuyeveiya.
Mepüxeyetüani tuquiteta,
casariyanata xemanutaxüriyanicü.
Xepanuhapanieüani te'aitamete
vahüxie 'isücate vahüxie nehesüa
xemümiemetecü. ¹³Müpaü
xe'itüarieme xecaniyüvavecuni
xemüthecüatanicü. ¹⁴'Ayumieme
yu'iyari xequeneseiriyani,
xetiviyarieme xepücayu'iyaritüaca
que xemutiyuaneni. ¹⁵Ne
püta temaivavemete
necanixe'ayeitüamücü,
xemütiniunicü. 'Ayumieme

yunaitü memüxe'aye'unie
mecaniyutatexicuni mexe'a'ivacutü
mexeniuquimacutü. ¹⁶'Asita
xe'uquiyarima xe'ivama
xemarema xehamicuma
mecanixeyetüacuni. Hipame
xeme mepüxecuini. ¹⁷Yunaitü
mecanixe'uxive'eriecacuni nehesüa
xemümiemetecü. ¹⁸Peru ni xei
cüpayari pücaheuyeveni xemu'usie
mieme. ¹⁹Xete'uca'enivatü tucari
xecaniyupitüacacuni.

²⁰Quepaucua xemüvaxeiya
cuyaxi Querusareme 'aurie
meyucuxeürieximecacu, 'ana
müpaü xecatenimaicacuni
maye'aximecü quepaucua
'acumavetü mayani. ²¹'Ana müme
Cureya cuieyarisie meme'uvani
meque'uyuta'unaxüani hürisie.
Müme quiecarisie memütiteni
mequevayecüni. Müme yeuta
meme'uvani mepücaheutahaxüani
quiecarisie. ²²Mücü tucarisie
heiseriemecü mepüte'apiniyarieni
quiecatari, 'ana catinaye'amücü
naitü que müre'uxa. ²³Xüa
'ui müme memuhuca müme
memütesisitüani mücü tucarisie.
'Uximatüarica canitavemücü
cuiepa, haxüa canitixuaverimücüta
'icü teüteri vahepaüsita.
²⁴'Ixiparacü menitacu'ivacuni,
yunaimme nuivarite vahesüa
mecananuhapanieacuni vaüriyarica.
Nuivarite memücatateüterima
mepütetürücariya Querusaresie
mexi vatucari cataparive.

Yuri Tevi que mütinuani

(Mateu 24:29-35, 42-44; Maricuxi 13:24-37)

²⁵'Inüarite pütixuavere tausie
mesasie xuravesixi vahesie. Cuiepa

meta nuivarite mepü'iyarixitüarieca meyhiverietü, 'asimecatemaitü que memüteyurieni, haramara hamevari que mütiyuane, müpaü meteyumaitü. ²⁶Maricacü teüteri mepü'amüxüani mehe'erivatü cuipepa memütama que memü'itüarieni. Taheima miemete türüavimete mepütayuitüarienita. ²⁷'Ana Yuri Tevi que nemütiteva mecanenixeiyacuni haisata ne'acamieme netürücaiyetü cui nexavatütü. ²⁸Yatisutüarieximecacu xequeneutineniereni 'aixüa xequeteneyumaica. 'Ana paye'aximeni quepaucua xemütixünarieni.

²⁹Hicü 'üxasi hepaüsita ticuxatätü tinivaruta'üquitüani müpaü 'utaitü, Xequeneu'ixüari pini ya naime cüyexi. ³⁰Quepaucua mütixavata, xe'l'ixüarietü yücümana xepütemaica tasüari 'auracacutüca. ³¹Xemeta yaxeciüa, quepaucua xemixeiya 'lipäü yüneme, xequetenemaica maye'aximecü Cacaüyari misutüanicü ti'aitatü.

³²Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, hicü miemete mepücatixüni mexi ca'aye'ave naitü. ³³Muyuavi cui naitü canitixümücü, peru nenuiqui pücaxüni.

³⁴Xequeneyü'üviyani capa xe'iyari 'u'itutuperecü xecu'ixüaratüvecacu xetarüvecacu cuipepa mieme tucaricü xeyu'iyaritüiacacu. Xüca müpaü xeteyuriecaque, 'iya tucari yapaucua püxe'axe ³⁵viniyaripaü. Mücü tucarisie menita'axiyariecuni yunaitü cuipepa memütama naisarie. ³⁶Xequenayeneniereni 'aixüa, yuheyemecü xeyunenevietü para xemüyüvavenicü, Yuri Tevi hüxie

xemaye'axüanicü xetavicueme 'uximatüaricasata 'umüramie.

³⁷Mericiüsü tucaricü tuqui 'amüpa curaruyarita niuyeicacaitüni ti'üquitatü. Tücaricü vayeyeicatü Huriva Macu'u yemuriyarisie nehupucaitüni. ³⁸Yunaitü teüteri yuimuana meni'axecaitüni hesüana me'l'enienique tuquipa.

Que memüte'imieniquecai Quesusi

(Mateu 26:1-5, 14-16; Maricuxi

14:1-2, 10-11; Vani 11:45-53)

22 Mericiüsü 'ixüarari canahurare quepaucua pa mücacuxanariyarie memücuacai mehe'erivatü Cacaüyari que mütivaruhayevaxü vateüterima. ²Hicü mara'acate memühüritüariecai müme 'inüaricü memüte'üquitametetücai metenicuvautüvecaitüni que memüte'imieniquecai memüvamacarücaicü teüteri.

³Hicü Cauyumarie nivüya Cura 'Isicariütitanaca. Mücü Tamamata Heimana Yuhutame canixevitütücaitüni. ⁴Heyaca mara'acate memühüritüariecai vahesüa vacuyaxima vahesüa, metenicuxatacaitüni que mütivayetuirieniquecai. ⁵Müme meniyutemamaviecaitüni. Mepuyu'enie müpaü me'utiuyatü quename tumini me'l'üitüaniquecai. ⁶Mücü 'iyarieya ya'anecacu tinicuvaunecaitüni quepaucua 'aixüa müyüniqecai müvayetuirienicü teüteri 'ameca'u'uvacacu.

Ti'aitame 'Icuaia que mütü'aisie 'inüariyari

(Mateu 26:17-29; Maricuxi 14:12-25;

Vani 13:21-30; 1 Curinitutari 11:23-26)

⁷Mericiüsü Pa Mücacuxanariyari tucariyari naye'ani. 'Ana

peuyevcai memüvacuinicü muxasi türixi 'ixüararicü. ⁸Hicü Qesusi nivarutanü'ani Pecuru Vanimame müpaü haitü, Xequenehu 'aixüa xequeneyuri 'ixüarari 'icuaiyari, temütecuanicü. ⁹Müme müpaü metenitahüave, Haque masihenaque 'aixüa temeiyurienicü. ¹⁰Müpaü tinivarutahüave, Camüsü xeheutahaxüaximecacu quiecarisie 'uqui nixe'anucunaquimücü ye'ü 'ahanatü hecuhanüca. Mücü xequenanuveiya quita haque meuhani. ¹¹Müpaü xepüteheitaüave muva quiecame, Ti'üquitame müpaü pümarahüave, Hipatüte haqueva qui müme nemütiva'üquitüa nehamatü 'ixüarari 'icuaiyari temücuanicü. ¹²Mücü qui taüta xeheutivitüme canixexeisitüamücü hipame qui 'amüyeva naitü 'ureyepicame. Muva 'aixüa xequeteneiyuri. ¹³Hicü menecüne, meneitaxeiya que mütivarutahüavixü. Muva 'ixüarari 'icuaiyari 'aixüa meniuyurieni para meme'erivanicü Cacaüyari que mütivaruhayevaxü vateüterima. ¹⁴Hicü 'aye'acu mexa 'aurie nayerüni, nü'arisixi yunaitü. ¹⁵Hicü müpaü tinivarutahüave, Cuini mieme nepihive'ericeai xehamatü 'icü 'ixüarari 'icuaiyari nemücuanicü necaticuinivetü cuxi. ¹⁶Yanepütixecühüave, tavari 'icü nepücacuan mexi ca'aye'ave tita 'ixüarari müti'inüariyari Cacaüyari ti'aitametücacu. ¹⁷Hicü tecüxi 'anuhanaca pamüpariyusi 'ipitüaca Cacaüyari müpaü niutayüni, Xequenanuhani 'icü, yuxexuitü xequenanuti'inüataxüa. ¹⁸Yanepütixecühüave, ni hicü

ni 'uxa'atüni varie tavari nepüca'enu'ieni caxie hayari mexi ca'aye'ave Cacaüyari misütüanicü ti'aitatü. ¹⁹Hicü pa 'anu'üca pamüpariyusi 'ipitüaca Cacaüyari 'ititaraca nivarumini müpaü 'utaitü, 'Icü caninevaiyaritüni xehesie mieme müyetuiyani. 'Ipaü xequeteneiyurieca xemünesi'a'erivanicü. ²⁰Yaxeicüa tiniuyurieni tecüxi hepaüsita mete'ucuacu müpaü 'utaitü, 'Icü tecüxita mieme türatu hecume canihücütüni nexuriyacü, müseiriyarieni xehesie mieme que mütitayeyuriani.

²¹Perusü que mü'ane munesiyetüani 'ena paca, mamaya mexasie pama haque nemaca. ²²Yuri Tevi que nemütiteva, necaniyemieni nemümierienicü, que müti'aisie yamütüyünicü, perusü xüa 'ui que mü'ane munesiyetüani.

²³Müme menisütüani niuqui mexüatüatü que mü'ane müme müxatacai quename müya tiyurieniquecai 'utaitü.

Ti'uximayatü hipame vahesie mieme, ve'eme que mürayani

²⁴Anata müme me'ütesatü menayu'iva que mü'ane müme masi müve'emetücai. ²⁵'Iya müpaü tinivarutahüave, Nuivarite teva'aitüvamate meteniva'uxitüaca mete'aitatü, müme heiserie memexeiya vahepaüsita quename 'aixüa meteyuruvamate meteniyuterüvani. ²⁶Xeme püta müpaü xepücayüaca. Masi que mü'ane xeme müve'eme, mücü que mü'ane masi mühecuapaü

queyüaneni. Que mü'ane mütixe'aitüa, mücü que mü'ane xehesie mieme müti'uximayapaü queyüaneni. ²⁷Que xetecu'eriva, que mü'ane masi püve'eme, que mü'ane quiecametütü müticua'a, que mü'ane miparevie timicuatü, mücü nusu püve'eme. Xiäri quiecame masi püve'eme. Perusü ne xesata nepuyeica xehesie mieme neti'uximayatü püta.

²⁸Xeme nehesisie xecateniviyacaitüni xecatehayevatü ne'inüasienecacu. ²⁹Ne'luquiyari que münetiucaye ti'aitame nemayanicü, neta yaxecüa te'aitamete necanixecayasamücü. ³⁰Nehamatü xecatenicuaicuni xeteni'iecuni mexa 'aurie ne'acaime neti'aitametüacu. 'Isücate xecanacünicuni, 'uvenisie xe'ayaheme xecateniva'aitüacacuni teüteri tamamata heimana yuhutame nuivarite 'Ixaherisie memüyecü.

Quesusi que mutayü, Pecuru que mütiyucu'imavaniquecai, quename ca'imaicai 'utaitü

(*Mateu 26:31-35; Maricuxi 14:27-31; Vani 13:36-38*)

³¹Neuxei Simuni, yumarima 'aixüa. Cauyumarie püxevaucái, püxeta'iniäta, püxeticase türicupaü. ³²Ne masi nepünetanenevie 'ahesie mieme pemücatihayevacü yuri peti'erietü. 'Ecüta quepaucua pemüthayeva peheuyevasetü quenivatuicani 'a'ivama. ³³Mücü müpaü tinitahüave, Ti'aitame, nepünevauriya 'ahesie nemütiviyanicü sepa nemanutahüiyani sepa nemumierieni. ³⁴Rehüave, Pecuru

'acu, müpaü nepümaticühüave, vacana catahivavecacu cuxi hicü, 'ecü haicacüa pecani'acu'imavamücü, quename pecanesimate pe'utaitü.

Que mutayü 'aye'aximecacu

³⁵Hicü müpaü tinivarutahüave, Quepaucua nemüxeheutanü'axüa cüsüri xerai cacai xecate'upicame, tixaü xeteheuyehüacai 'acu. Müme Tixaüsü meniutiyuani. ³⁶Müpaü tinivarutahüave, Hicüsü püta müpaü pücatiyüni. Que mü'ane cüsüri mexeiya queheihurieni, xerai meta yaxecüa. Que mü'ane mücaheixeiya cuya cusiraya yü'ücarí que'utuani que'inaneni. ³⁷Yanepütixecühüave, peuyevese nehesisie maye'atüarienicü müpaü que müre'uxa, 'Inüari niuquiyari sanamete vahepaü niu'itüarieni que müranuyüne. Naitü nehapaüsita que müre'uxa canaye'atüarieximeni. ³⁸Hicü müme müpaü meniutiyuani, Ti'aitame, neuxei cusirate 'uva hutatü. 'Ariri, tinivacühüaveni.

Quesusi que mütiyutanenevie Quetisemanisie

(*Mateu 26:36-46; Maricuxi 14:32-42*)

³⁹Mericüsü vayeyaca neyani haque me'axecai Huriva Macu'u yemuriyarisie. Teyü'üquitüvamete meniveiyacaitüni. ⁴⁰Hicü muva heta'aca müpaü tinivarutahüave, Xequeneyunenevieca, capa xe'uta'isiparienicü. ⁴¹Hicü yuxaüta yerümütü yateva niuyani memanucateisie tete que mürehüiva yacütütü. 'Utitunumaqueca niyutanenevieneni ⁴²müpaü 'utaitü, Ne'luquiyari, xüca pe'avaüriyani,

'icü tecüxi quenanhani cuerietü yanemüca'itüarienicü. Masi que münetinaque ne pücatixaü, que matinaque 'ecü püta yaquetiuyüni. ⁴³Hicü niuqui tuayame masiücütü nayuyeitüani taheima mieme 'itürüariyatü, nixeiya. ⁴⁴Hicü cui yüanetü hivericacü, masi cuini mieme yutatuatü niyuneneviecaitüni. Cuaxiyaya xuriya suniriyaripaü cani'anenecaitüni cuiepa caxürüvetü.

⁴⁵Merücüsü yutanenevieca 'anucuqueca teyü'üquitüvamate vahesüa nuaca mana nivarutaxeiya mecusume hivericacü. ⁴⁶Müpaü tinivarutahüave, Titayari xetecusu. Xequenanucu'uti xequeneyunenevieca capa xe'uta'isiparienicü.

Quesusi que mütiuyiyarie

(Mateu 26:47-56; Maricuxi 14:43-50; Vani 18:2-11)

⁴⁷Merücüsü 'utaniucacacu cuxi yumüiretü teüteri meniu'axüani. Xevitü nivaravitücücaitüni Tamamata Heimana Yuhutame vahesie miemetütü Cura titevatü. Quesusi 'aurie niutaqueni 'i'isenique. ⁴⁸Peru Quesusi müpaü tinitahüave, Cura, penesi'iseme penetiyetüani Yuri Tevi que nemütiteva. ⁴⁹Teüterimama metemarietü que mütiyüni quecaitü müpaü meniutiyuani, Ti'aitame, tacusiracü tetetacuini. ⁵⁰Xevitü müme nicuva tevi mara'acame mühürütüariyecaisüa mieme müti'uximayatametücai. Nacaya naviteni serietana mieme. ⁵¹Peru Quesusi müpaü niutayüni, 'Ari

xequeteneuhayeva. 'Imayüaca nacaya nenayehüani. ⁵²Hicü Quesusi müpaü tinivarutahüave mara'acate memühürütüariyecai cuyaxi tuquipa miemete 'uquiravesixi memeyecü me'iviyaque, Cari xepeyecü cusirate cüyexi xe'u'ütü xenesiviyaque, tinavayamepaü que mütiviviyarüva. ⁵³Tucaricü xehesüa ne'uyeicacacu tuquipa xepücanesi'umayüa. Peru 'icü xetucari canihücütüni yamütüyünicü, Yüvicame heiserie pexeiya hicü.

Pecuru que mütiyucu'imavacai, Nepüca'imate Quesusi 'utaitü

(Mateu 26:57-58, 69-75; Maricuxi 14:53-54, 66-72; Vani 18:12-18, 25-27)

⁵⁴Merücüsü me'iviyaca meneivitüni. Mara'acame mühürütüariyecai quita meni'atüani. Pecuru yateva niveiyacaitüni. ⁵⁵Tacua hixüapa me'utinaicu me'utiyaxecu Pecuruta niutayerüni va'aurie. ⁵⁶Hicü xevitü 'üimari mana müti'uximayacai 'ixeiya hecüaripa 'ucaime 'ixeiyatü müpaü niutayüni, Cari 'icüta hamatüana niuyeicacaitüni. ⁵⁷Mücü niyucu'imavacaitüni müpaü 'utaitü, 'Uca 'acu, nepüca'imate. ⁵⁸Yareutevitüta xevitü 'ixeiya müpaü tiutayü, 'Ecüsü xevitü müme pecanihücütüni. Pecuru müpaü tiutayü, Que cüxipa ne nepücahücü. ⁵⁹Hicü xei hurayari 'aye'acu yacütüniquetü xevitüta heiseriemecü müpaü niutayüni, Masi 'icü hamatüana niuyeicacaitüni, pücarereyatanaca. ⁶⁰Pecuru raine, Quetütüri, ne 'asinepücatimate que pemaine.

Yapaucua haniucacacu cuxi vacana niutahiva. ⁶¹Ti'aitame ta'aurie 'aveca neutaniere Pecuru xeiyatü. Hicü Pecuru Ti'aitame niuquieya na'erivacaitüni que mütitahüavixü, Vacana catahivavecacu cuxi hicü, 'ecü haicaciä pepü'acu'imavani quename pecanesimate pe'utaitü. ⁶²Vayeyaca niutasuani cui yuhiverietü.

Quesusi que mütinanaimariecai que müticuveivacai

(Mateu 26:67-68; Maricuxi 14:65)

⁶³Hicü 'uquisi

Quesusi memü'üviyacai meninanaimacaitüni. Menicuvayacaitüni. ⁶⁴Meheitinaca menicu'ivaviyacaitüni yame'utiyuatü, Cari Cacaüyarisüa mieme pepütixaxatame. Quetaneutaxatüa, quepaicü masicuvaya. ⁶⁵Vaüca masi metenicühüavecaitüni 'axa me'utiyuatü.

Quesusi que mütiutahüavarie 'isücate vahüxie

(Mateu 26:59-66; Maricuxi 14:55-64; Vani 18:19-24)

⁶⁶Mericsü 'ucatarecu

teüteri va'uquiyarima meniyucuxeürieni mara'acate memühürütüariecai mümeta 'inüaricü memüte'üquitametetücai. Meni'atüani memayuxeüriecaisie. ⁶⁷Müpaü metenitahüave, Que mü'ane heiserie mupitüarie xüca pehücütüni 'ecü pecürisitütütü, yaquetatineutahüavi. Müpaü tinivaruta'eiya, Xüca yanetixehahüavenique yuri xepücaneteta'eririeniqueyu.

⁶⁸Xüca nexecu'ivaviyanique xepücanesiha'eiyaniqueyu, xepücanesixünaqueyu. ⁶⁹Peru hicüri 'uxa'atünita Yuri Tevi que nemütiteva Cacaüyari mütürücaüye serieta nepacani. ⁷⁰Yunaitü müpaü metenicühüaveni, 'A, 'ecü xeniu Cacaüyari petinu'aya. Tivarahüave, Xeme müpaü xeputiyua, ne nepühücü. ⁷¹Müpaü meniutiyuani, Que cuxi tetevareuyehüva tehecüatamete. Tamesietü tepi'eni tetana mieme.

Quesusi que mütiutahüavarie Piratu hüxie

(Mateu 27:1-2, 11-14; Maricuxi 15:1-5; Vani 18:28-38)

23 Hicü yunaitü mepanucu'ui meneihana müta'ivaviyarienicü Piratusüa. ²'Ana menisütüani me'ixanetatü müpaü me'utiyuatü, Te'licu'ivaviyatü 'ipäu tecatenimaica, cuamanarica vevietü tiniva'üquitüaca tateüterima, nivanenaca memücateyutuanicü Sesaxi cuviyexunuya tuminieya, müpaü canaineni quename heiserie 'upitüarie Cürisitütütü, ti'aitame yuxatatü. ³Hicü Piratu müpaü tinita'ivaviya, 'Ecü Huriyusixi teüteriyari tiva'aitüvame petihücü. Tita'ei, 'Ecüsü müpaü pecanaineni. ⁴Hicü Piratu müpaü tinivarutahüave mara'acate memühürütüariecai, teüteri memüyucuxeürie, Que nemütimate, tixaü pücareuyevese 'icü tevi müxanesiecacü. ⁵Müme masi cuini mieme menicu'imagacaitüni yame'utiyuatü, Canivaxamurienei teüteri, ti'üquitatü naisarie Cureya

cuieyarisie, Carereya cuieyarisie
heisütüaca 'uvapaita.

**Quesusi que mütiutahüavarie
Herurexi hüxie**

⁶Mericsü Piratu 'u'enaca
nicu'ivavacaitüni xüca
Carereyatanaca hücütücaitüni
tevi. ⁷TiutamariECA
Herurexi mehürütüaricEcaisE
müquiecametücaicü,
hesüana neinü'ani, Herurexi
Querusaresie muyeicacaicü
'ana. ⁸Mericsü Herurexi Qesusi
xeiyatü niyutemaviecaitüni
vaüca. Müixa nixeyamücücaitüni
mü'enacaicü hepaüsitana. Müpäü
tinicu'erivacaitüni, Qesusi
tixaütü mütiyurieniquecaicü
'inüari, 'ixeyamütü. ⁹Vaüca
niuqui nicu'ivaviyacaitüni, 'iya
'asicare'eiyacacu. ¹⁰Peru mara'acate
memühürütüaricEca müme
'inüaricü memüte'üquitametetücai
yunaitü mecaniu'axüani,
carima menixanetacaitüni.
¹¹'Ana Herurexi yucuyaxima
vahamatü menitave'eriecaitüni
me'inanaimatü. 'Ixuriqui visi
mü'anicü me'itiquemaritüaca
tavari meneinü'ani Piratusüa.
¹²Mücü tucarisie Herurexi
Piratu meniyutemaviecaitüni.
Mepayuca'uniecai müixa, 'anaque
'aixüa mepüteyuxeyacai.

**'Isücame que mütiuta'aitaxü, Qesusi
mümierenicü**

*(Mateu 27:15-26; Maricuxi
15:6-15; Vani 18:39-19:16)*

¹³Hicü Piratu varucuxeüricea
mara'acate memühürütüaricEca
'isücate teüteri yunaime, ¹⁴müpäü

tinivarutahüave, Nehesüa xepi'atüa
'icü tevi, quename cuamanarica
vevietü tiva'üquitüa teüteri
xe'utiyuatü. Camü, xehüxie
ne'ita'ivaviyaca ne, que nemütimate,
tixaü pücareuyevese 'icü tevisie
mürahüiyanicü que xemüte'ixaneta.
¹⁵Herurexita yaxecüa niutayüni,
nexe'utanü'acu hesüana tavari
nehesüa caneyenü'aniri.
'Asipücatiyuri hesiena
mütinaquenicü mümierenicü.
¹⁶'Ayumieme nepütita'aita
mücuveyaxüanicü, 'arique
nepixüna.

¹⁷Mericsü 'ixüararipa
neuyevecaitüni xeime
müvaxünirienicü 'anutahüiyacame.
¹⁸'Ana yunaitü 'axeicüa
meniutihiva müpäü me'utiyuatü,
Quenemi'a 'icü, quetaneuxüniri
Vaxavaxi püta. ¹⁹Mücü
müyumienecaicü quiecarisie,
xeime mumericü, casariyanata
nanutahüiyacaitüni. ²⁰Piratu tavari
nivarutahüave, Qesusi xünamütü.
²¹Müme masi meniutihivacaitüni
müpäü me'utiyuatü, Curuxisie
quenecavi, quenemi'a. ²²Hairieca
müpäü tinivarutahüave,
Titayaricutaxi, quecuta tiuyuri
'icü. Que nemütimate ne, tixaü
pücareuyevese mümierenicü.
'Ayumieme cuveyaxüayu
nepixüna. ²³Müme masi carima
menivaviricaitüni curuxisie
mümierenicü. Teüteri, mara'acate
memühürütüaricEca hivaricü
mene'iva. ²⁴Hicü Piratu müpäü
tiniuta'aita yamütiyünicü que
memüte'ivautüvecEca müme.
²⁵Nixüna que mü'ane memüvaucEca,
que mü'ane manutahüiyacai

casariyanata müyumienecaicü
xeime mumicü, Quesusi püta
neyetuanı yamüranayeyanicü que
mütivanaquecai.

**Quesusi que mütiucaviya curuxisie,
que mütiümierie**

*(Mateu 27:32-44; Maricuxi
15:21-32; Vani 19:17-27)*

²⁶Mericsü mehevitütü
me'ımienique, meniviya xeime
Simuni titevacame Sirenetanaca.
Mücü xaısie heyeyaca, quiecarisie
ni'aximecaıtüni. Menititütüani
curuxi Quesusi 'utüma menütünicü.

²⁷'Ana yumüretü teüteri
meniveiyacıtüni, 'ucari meta
me'utisuatü me'isuariviyatü.

²⁸Hicü ta'aurie 'aveca müpaü
Quesusi tinivarutahüave,
Xeme 'ucari Querusaremetari
xepüca'utisuanani nehepaüsita.
Yuhepaüsita püta yunivema
vahepaüsita xequeneutisuanani.

²⁹Tucari canaye'amücü quepaucua
müpaü memutiyaneni,
müme memücayüvave türi
memüvarexeıyanicü, müme
'aixüa mepü'itüarie, müme
memücatınivevave müme
memücatesisitüavave, 'aixüa
mepü'itüarie müme. ³⁰'Anari
menisütüacuni müpaü
mete'icühüavetü hürı, Taheıma
quenacaxürı, müpaüta
metenivatahüavicuni yemurite,
Xequetaneuti'avıeta. ³¹Hicüpaü
xüca meteyurieni cüye yurıcacu,
quesü tiyüni tavayü.

³²Hıpatüta yuhutatü mepehapanie
'axa teyuruvamete memücüi'ıvacü
hepaüna. ³³Mericsü quepaucua
memu'axüa Müqı Mu'uya Manuve

müracutevasie, mana curuxisie
menitivieni. 'Axa teyuruvameteta
menıvarutıvütüanı, serietana xeime
'utatanata xeime. ³⁴Hicü Quesusi
müpaü niıtayüni, Ne'lquiyari,
quetınıvareuyehüvirieca.

'Asımeıpücatemate que memüteyurie.

'Ana cuyaxi meniyuta'ıva
'ıxurıquıteya meyutahurıtüanıque.

³⁵Teüteri mana meniti'ucıtüni
metanenıeretü. 'İsücate
menıtave'eriecaıtüni müpaü
me'utiıyatü, Hıpame niu
püvavıcueısıtüacai, yücümana
queyutavıcueısıtüanı xüca 'acu
hücütüni que mü'ane Cacaıyari
heıserie mıpitüa Cürısıtutüme,
que mü'ane manayexeıyarıe xüca
hücütüni 'icü.

³⁶Cuyaxıta yaxıeıcüa
meninanaımacıtüni me'axetü
masına me'l'ıtıatü ³⁷müpaü
me'utiıyatü, 'Ecü Hurıyusıxı
tıva'ıtıvame xüca pehücütüni,
quene'atavıcueısıtüa. ³⁸Mücü
meta, xapa mu'uya heıma
meneımanı, 'ICÜ HURıYUSıXı
TıVA'AITÜVAME CANıHÜCÜTÜNı
'anıyüneme Cürıyecusıxı
Xumatari Hepürayusıxı teüterıyarı
vanıuquıcü 'aye'uxame.

³⁹Hicü 'axa teyuruvamete
mana memütıvıcaı xevıtü 'axa
tınicühüavecaıtüni, müpaü
'utaitü, Cari 'ecü pecatıcürısıtü.
Merıcüte, quene'atavıcueısıtüa,
tameta quetaneutavıcueısıtüa,
tıcühüavetü. ⁴⁰Xevıtü püta tapa
mutıvıecai nitatıeni müpaü 'utaitü,
Cari 'ecü Cacaıyari pecatımacaxe
sepa hepaüna pemü'ıtıarıene
yaxıeıcüa petıutahüavarıeıca. ⁴¹Peru
canıheıserıetüni tahesıe que

mütiunaquixü, que müreyevese
xeicüa tepü'itüarietüve
yatemüteyuriecaicü. 'Icü masi
tixaü 'asipücatiyurieve. ⁴²Müpaü
niutayüni, Quesusi 'acu,
quenena'erivani quepauca
pemunuani ti'aitame pehücütütü.
⁴³Hicü Quesusi müpaü tinitahüave,
Niuqui caniseüeni que
nematicühüave, hicütütü nehesüa
pepeyeicani visi müracu'anesie.

Quesusi que mütiyetua yu'iyari

(Mateu 27:45-56; Maricuxi
15:33-41; Vani 19:28-30)

⁴⁴Mericsü tuca naye'ani. Mana
cuiepa nacuyüre naisarie cüa
caviecaque. ⁴⁵Tau 'uyürecu
'ixuriqui meuviecai tuqui 'amüpata
hixüata nisane. ⁴⁶Hicü Quesusi
carima 'utahivaca müpaü niutayüni,
Ne'uquiyari, ne'iyari nepümasihüritüa.
Müpaü 'utayüca yu'iyari niyetuani.

⁴⁷Hicü cüya mühüritüariecai
'unierca que mütiuyü 'aixüa
niutayüni Cacaüyari hepaüsita
müpaü 'utaitü, Xüari 'icü tevi
heiserie pexeyacai. ⁴⁸Yunaitü
teüteri menenierenique
memüyucuxeürie, me'unenierca
que mütiuyü, yu'utüma menecüne
yutavisie meyucusunatü hivericacü.
⁴⁹Peru yunaitü memimaicai mana
meniti'ucaitüni yateva. 'Ucari meta
hamatüana memeyecü Carereyasie,
müme mana meniti'ucaitüni
menenieretü.

Quesusi que mütiuteuqui

(Mateu 27:57-61; Maricuxi
15:42-47; Vani 19:38-42)

⁵⁰⁻⁵¹Mericsü tevi
'aniyeicacaitüni Cuse titevatü.

'Isücate canixevitütücaitüni, 'aixüa
pütiuca'iyaricai heiseriemecü
yapüticamiecai. Mücü
yapüca'anecai que memüteyu'eni
que memüte'uyuri. 'Arimateya
caniquiecametücaitüni Cureya
cuieyarisie, yuri tini'eriecaitüni
ta'licuevatü Cacaüyari misutüanicü
ti'aitatü. ⁵²Hicü Piratusüa nuaca
nitavavirieni Quesusi caxarieya.
⁵³Hecacueca nicu'eima rinu
'ixuriquiyaricü, neicuteucu
teuquiyapa 'aitüa müvaye'inieriesie
haque tevi hasuacu
mücaheutatequievesie. ⁵⁴Mericsü
püpienixitücai 'ana, 'uxiüya tucari
püsütüariximecai.

⁵⁵Meneiveiya 'ucari Carereyasie
memeyecü 'utümana. Menixeiya
teuquiya, caxarieya mete'uxei
que mütiuteque. ⁵⁶Yu'utüma
mehecüneca 'aixüa meniyurieni visi
mu'üa mixaxi nücame 'uhaye.

Mericsü 'uxiüya tucarisie
mecani'uxiüpiecaitüni 'aisica que
maine.

Que müranutanierixü 'umierieca

(Mateu 28:1-10; Maricuxi
16:1-8; Vani 20:1-10)

24 Perusü ximeri cuitü,
teuquiyapa meniu'axüani
semana mexüacame tucarisie visi
mu'üa me'ahapatü memicuxeüri.
²Hicü tete meniutaxeiya
heuhüiyacame quitenie meucatei.
³Umeheutahaxüaca teuquiyapa,
mepüca'itaxe'i Ti'aitame Quesusi
caxarieya. ⁴Asimepücatemaicai
que memüteyurieniquecai müpaü
mütiuyücü. Hicü 'uquisi yuhutatü
va'aurie meniuti'uni merücavime
me'anacatütü. ⁵Memamacacu

cuiepa metihüxima'ucacu müpaü metenivarutahüave, Titayari müquite vasata xete'ivautüve mücü mayeyuri. ⁶'Uva pücayecä, cananucuquetüarieni püta. Xequena'erivani que mütxe'utahüavixü Carereyasie 'uyeicatü cuxi, ⁷que xemüte'utahüavarie Yuri Tevi hepaüsita, que müreyevecai müyetuiyanicü 'axa teyuruvamete memiviyacü, curuxisie mümierenicü, hairieca tucarisie manucquenicü que müreyevecai. ⁸'Ana mene'erivani niuquieya. ⁹Hicü teuquiyapa mevayecüneca menecüne. 'Icü naime metenivarutaxatüani Tamamata Heimana Xeime, hipameta yunaime. ¹⁰'Ucari Mariya Mararatanaca, Vana, Mariya Cacuvu müvarusieyatücai metenitetevacaitüni. Hipatüta vahamatü memü'uvacai 'ucari yunaitü yametenivarutaxatüani nü'arisixi. ¹¹Peru müme yacü me'utiuyaneme meni'eriecaitüni metecuxatacacu, yuri mepücatevaruta'eriri.

¹²Perusü Pecuru caneyani teuquiyapa 'unausarümetü. 'Anahuca nixeiya 'ixuriqui mana 'acateme 'uyemaveme. Yuquie neyani vaüca 'iyarixietü que mütiunierixü hepaüsita.

**Que memüte'ixei, 'Emau huyeyari
'utüa me'uyehutü**

(Maricuxi 16:12-13)

¹³Mericsü mücü tucarisie yuhutatü müme huyeta menecüne, quiecarisie meneta'axüaniquecaitüni 'Emau

müracutevasie. Querusareme nehuracaitüni, yanetevacaitüni tamamata heimana huta quirumeturuyari xeciä. ¹⁴Metenicuxatacaitüni naitü que mütiuyü hepaüsita. ¹⁵Mericsü metecuxatacacu niuqui mexüatüacacu Qesusitütü nivaranucu'axe me'uhucacu. Vahamatü niemiecaitüni. ¹⁶Mepücapitüariecai memeitimanicü. ¹⁷Müpaü tinivarutahüave, Que titita 'icü niuqui xemüxatüa xe'uhutü. Titayari xeteyuhiverie. Müme mana meniuti'uni me'ayexüxünitü yühüxie. ¹⁸Xevitü müme Cüreupaxi mütitevacai müpaü tinitahüave, Cari 'ecü 'asipepücatimate Querusareme que müreyü tacai 'atu. 'Asita cücamete müpaü mepütemate. ¹⁹Iya müpaü tinivacühüaveni, Que reyücuta. Müme müpaü mete'itahüavixü, Qesusi Nasaretitanaca, que müranayetüa pecatimate. Mücü 'uqui Cacaüyarisie mieme catinixaxatametücaitüni. Que mütiyurienecai que müticuxatacai, canitürücaüyecaitüni Cacaüyari hüxie yunaime teüteri vahüxie. ²⁰Tamara'acate memühüritüarie ta'isücateta meniyetuani hesiena mürahüiyanicü mümierenicü, 'arique curuxisie mepeimie. ²¹Tamesietü tecanita'icuevacaitüni yuri tete'erietü 'iya mühücütücaicü que mü'ane mütasitixünaquecai 'Ixaherisixi teüteriyari. Mücü meta, haica tucari caniyuriecari hicü, müya reyücu. ²²Süricüte, 'ucari tasata miemete mepütasihüxiyatüa hicü.

Ximeri vaniu menecucünixüani teuquiyapa, ²³peru caxarieya mepücahexei. Meniu'axüani müpäü me'utiyuatü quename niuqui tuayamete mevarexei meteheinüme meyu'erietü. Müme vaniu quename Quesusi 'ayeyuri metenivaretahüave. ²⁴'Ana hipatüta tahamatü memü'uva teuquiyapa menecüne. 'Ucari que memaitücatei, müpäü 'aneme mepetaxei, peru Quesusi mepücahexei. ²⁵Hicü Quesusi müpäü tinivarutahüave, Cari 'asixepücatemate, yu'iyarisie xepu'itutupe, 'acuxi yuri xepücateta'erivave texaxatamete que memütecuxatacaisie naime. ²⁶Careyuevecai Cürisitu müpäü müticuinecü, 'arique mücaque visi 'anetü carayaniquecai. ²⁷'Ana Muisexi xapaya xatatü meri yunaimete texaxatamete vaxapa xatatü, nisütüani tivahecüasitüiyatü que müre'ucai hepaüsitanana naime 'utüaricasie.

²⁸Mericiüsü quiecarri haque memeta'axüaniquecai meneta'axüani. 'Iya masi teva niumiecaitüni. ²⁹Müme cuini mieme meni'iniecaitüni müpäü me'utiyuatü, Tahamatü quene'ahayeva, 'esivatücacu putaicai pacayunirüme. Hicü muva neutahani vahamatü müyuhayevacü. ³⁰Hicü vahamatü 'ayerüca mexa 'aurie, 'enu'üca pa, 'aixüa niutayüni Cacaüyari hepaüsita pa hepaüsita. 'Ititaraca nivarumini. ³¹'Ana vahüxie canenarietü nayani, meneitimani. 'Iya masi camasiücütü nayuyeyitüani tavarri memüca'ixeyiacü. ³²Hicü müpäü metenyücühüavecaitüni,

'E'e, 'ayumieme ta'iyarisie cuini mieme tepütayetuacai mexi taticuxaxatüvacai huyeta te'uhucacu, mexi tasihecüasitüiyacai 'utüarica que maine.

³³Hicü me'anucu'uca cuitü, Querusareme menecüne yu'utüma. Tamamata Heimana Xeime hipameta menivaretaxeyia meyuxeüriecame. ³⁴Müme müpäü meniutiyuanecaitüni, Caniyuritüni, Ti'aitame panucuque. Masiücütü nayuyeyitüani Simuni 'ixeyiacacu. ³⁵Mümeta metenivarutaxatüani huyeta que müreyü, que memüteheitima pa 'utitaracu.

**Quesusi masiücütü que
mürayuyeyitüa teyü'üquitüvamete
memixeyiacü**

*(Mateu 28:16-20; Maricuxi
16:14-18; Vani 20:19-23)*

³⁶Mericiüsü metecuxatacacu cuxi, 'iya vahixüata niutaqueni. Müpäü niutayüni, 'Aixüa 'acu. ³⁷Müme meniutimamani, müqui mexeyiame meyu'erietü. ³⁸Mücüsü müpäü tinivarutahüave, Titayari xeteyuxamurie. Titayari xete'isütüa niuqui xexüatüatü yu'iyarisie. ³⁹Xequeneu'ixüari nemamate ne'ücate, ne necanihücütüni. Xequeneneumayüa xequeneneuxeyia. 'Iyari 'ume pücahexeyia vai pücahexeyia nehapäü. ⁴⁰Müpäü 'utayüca yumamate yü'ücate nivaruxeisitüani. ⁴¹Meyutemamavietü mehüxiyatü, cayuri mepü'eriecai cuxi. Hicü müpäü tinivarutahüave, Tixaü xecatehexeyia 'uva ticuavame.

⁴²Qesü vaiyari menimini variquime texicamame. ⁴³'Enu'üca nitacuani vahüxie. ⁴⁴Mericsü müpaü tinivarutahüave, 'Icü niuqui necanixecuxaxatüvacaitüni xehamatü ne'uyeicatü cuxi, müpaü ne'utaitü quename heuyevecai maye'atüarienicü naitü nehepaüsita que müre'uxa Muisexi 'iniüarieya niuquiyarisie texaxatamete vaxapasie cuicari xapayarisie ne'utaitü. ⁴⁵'Ana va'iyari nivatiyepieni memeitimanicü tita 'utüarica xapayari mütixatacai. ⁴⁶Müpaüta tinivarutahüave, Müpaü püre'uxa, que müreuyevecai Cürisitu nehücütütü müya netinicuinequecaitüni, hairieca tucarisie nenanucuqueniequecaitüni müquite vasata. ⁴⁷Mücü meta, yunaitü nuivarite müpaü mecatenitahüavariyecuni, xüca xetehayeva que xemüteyuriecäi, xenesihahüavetü que mü'ane nemühücü, xepüteheuyehüviyarieni 'axa xemüte'uyuricü. Querusareme meri, 'ariqueta

xaüsie yacatinicuxaxasivamücü. ⁴⁸Xeme xecanihümetüni xemunenierixü xemihecüata 'icü que mütiuyü hepaüsita. ⁴⁹Ne meta nepütixehanü'airieni tita ne'uquiyari mürainecai mütixeminiquecaicü. Xeme quiecarisie xequeneyuhayevani tucari 'aye'ayuque quepaucua türücariya xemüpitüarieni taheima mieme, 'anaque xepüvayecüne.

Que müranutitüa

(*Maricuxi 16:19-20*)

⁵⁰Hicü nivarayevitüni Vetaniya 'aurie. Yumama teicü heseratü niutaniuni 'aixüa memü'itüarienicü. ⁵¹Mexi müpaü 'utaniucacai vahesüa nayeyani, muyuavisie nanutivitüquieni. ⁵²Müme nenevieri me'ipitüaca Querusareme menecüne cuini mieme meyutemamavietü. ⁵³Tucaricü tuqui curaruyarita meniu'uvacaitüni 'aixüa me'utiyuatü Cacaüyari hepaüsita. Müpaü xeicüa cani'aneni.

VANI

Niuqui 'Aixüa Manuyüne Que Mütiu'üxasitacai

Niuqui tevi que müratüa

1 Sutüapai niuqui caniyüanecaitüni. Niuqui niteütacaitüni Cacaüyari. Canicacaüyaritücaitüni niuquitütü. ²Mücütütü niuqui sutüapai Cacaüyari niteütacaitüni. ³Naitü tiniuneni mücü 'inetüacu. Xüca mücü ca'inetüanique, pücaneniqueyu ni xevitü. ⁴Mücüsüa tucari canixuavecaitüni. Tucari teüteri vahecüariviyame canihücütücaitüni. ⁵Hecüariya yüvipa nihecüariyani, yüriya pücahe'ivave. ⁶Mericüsü tevi Cacaüyari meiyenü'a 'anicateitüni Vani titevatü. ⁷Mücü titahecüataque caninuani, hecüariya hepaüsita mütitahecüatacä, yunaitü yuri memüteta'erienicü tiutahecüatacacu 'iya. ⁸Iya hecüariya pücahücütüca. Titahecüataque hecüariya hepaüsita xEICÜa caninuani. ⁹Tita yuricü mütihecüariya, tita müti vahecüatüa yunaime teüteri, mücü cuiepa caninuaximecaitüni. ¹⁰Cuiepa caniyueicacaitüni, cuie niuneni 'iya 'inetüacu, masi

cuiepa memütama mepücaheitima.

¹¹Yuque caninuani, teüterimama mepücaheitanaqui'eri.

¹²Queyupaümetü memitanaqui'eri, müme yuri memüte'erie que mü'ane mühücüsie, müme heiserie nivarupitüani Cacaüyari nivemama memacü necü. ¹³Teüteri que memüte'ununuivasio mepücayecü, va'uquiyarima meyhive'eriecacu teüteri que memüteyurie, mana mepücayecü, 'uqui türi vavevimücücacu, mana mepücayecü. Cacaüyarisie püta mepüyecü.

¹⁴Mericüsü mücü niuquitütü tevi canayani, tasata 'ucaitü ratüa. Tame tecanixeiya visi que mü'anecai, 'uquiyarieya visi que mütipitüa yunive muyuxevi. Canaye'ani 'aixüa tiuca'iyaritü yuri ticuxatatü. ¹⁵Vani tinihecüatacaitüni hepaüsitana. Canahivacaitüni müpaü 'utaitü, 'Icü canihücütücaitüni nemixatacai yane'utaitü, 'Iya ne'utüa 'umamie nesi'anuhaitüiyatü nayani meripai mümiemecü, ne meripai necamiemetücacu.

¹⁶Iya que müraye'ave, yacatatinipitüaca hepaüna

te'anenetü temacüñecü tanaitü.
 'Aixüa tiuca'iyaritü pütasiyuriene,
 pütasimüiriyarüme. ¹⁷ 'Inüari
 niuquiyari tecaniupitüarieni
 Muisexi tasi'upitüacu. Tepupitüarie
 mücü 'aixüa mütiuca'iyarinicü
 tahepaüsita, tita yuri müraine
 temütehexeiyanicü, Quesusi
 Cürisitu yatatiupitüacu. ¹⁸ Xevitü
 hasuacua püca'ixeyave Cacaüyari.
 Cacaüyari muyuxevi, que mü'ane
 yu'uquiyarisie mütiviya, mücü
 canihecüatani yu'uquiyari.

Vani ti'üyame que mütiutahecüataxü

(Mateu 3:11-12; Maricuxi

1:7-8; Rucaxi 3:15-17)

¹⁹ Mericüsü müpaü tiniutahecüata
 Vani quepaucua Huriyusixi hesüana
 memüvareyenü'a mara'acate
 Revitasixi vahamame Querusareme
 memeyecü memita'ivaviyacü,
 'Ecüri que pepüpaicü.
²⁰ Mücü puyutahecüataxü,
 pücayucu'imavacai. Masi
 puyutahecüataxü müpaü 'utaitü,
 Neri Cürisitu nepücahücü.
²¹ Müme mete'ita'ivaviya, Qesü
 'ane. 'Eriyaxi pecatihücü. Mücü
 tiutayü, Ne pücatixaü. 'Ecü
 pecatihücü mücü tixaxatame,
 mete'icühüave. Mücü tivaruta'ei,
 Havaicü. ²² Müme 'ayumieme
 mete'itahüaveri, Que pepüpaicüte,
 xasuni temütevaretahüavecü
 müme memütasiheyenü'a. Que
 pe'utaine 'ahepaüsita. ²³ Mücü
 tiutayü, Nesü necanihücütüni
 que mü'ane mücuxaxasivacai
 haque müpaü mainecai, Xevitü
 mahiva macumavesie, Xeuraiyeme
 xequeneutavevi Ti'aitame
 huyeya 'utaitü, Quisariyaxi

tixaxatame mainecaipaü. ²⁴ Müme
 memeyenü'ari Pareseusixi
 vahesüa mecanimiemetetücaitüni.
²⁵ Hicü menita'ivaviya müpaü
 mete'icühüavetü, Mericüte, titayari
 peti'üyane xüca pecacürisitutüni
 xüca 'Eriyaxi pecahücütüni xüca
 mücü tixaxatame pecahücütüni.
²⁶ Vani nivaruta'eiya ya'utaitü,
 Nericü necatini'üyaneni hacü.
 Xesata 'acaniiveni xevitü,
 xemüca'imate xeme. ²⁷ 'Iya
 ne'utüma 'ucanameniri. Ne
 'aixüa nepücatiuca'iyari nehiesie
 mütinaquenicü ni nemiparevienicü
 nemixünirienicü cacaiya
 cuitaxiyari. ²⁸ Müpaü tiniuyüni
 Vetavarasie Curutani hatuxame
 'anutaüye. Mana catini'üyanecaitüni
 Vani.

Muxa Nunusi Cacaüyarisüa mümieme

²⁹ Mericüsü 'uxa'arieca Vani
 canixeiya Quesusi 'a'amiecame.
 Müpaü niutayüni, Camü muxa
 nunusi Cacaüyarisüa mieme. Cuiepa
 memütama tita 'axa memüteyurie
 canivacunavairivani mücü. ³⁰ Mücü
 canihücütüni que mü'ane hepaüsita
 nemainecai, Ne'uttüma 'ucanamieni
 'uqui nesi'anuhaitüiyatü matüa,
 meripai mümiemecü, ne meripai
 necamiemetüacu. ³¹ Nesüari
 nepücaheitimaitüyeicacai, peru
 mümasiücünicü 'Ixaherisixi
 vahüxie, 'ayumieme necaninuani
 hacü netiuca'üyatü. ³² Hicü Vani
 tiniutahecüata müpaü 'utaitü,
 Ne necanixeiya 'Iyari taheima
 'acamieme cucuru 'amacamiepaü.
 Hesiena niyuhayeva. ³³ Ne
 nepüca'imaicai cuxi, masi

que mü'ane münesiheyenü'a
nemütiuca'üyanicü hacü, mücütütü
müpaü pünetiutahüavixü, Que
mü'ane heima pemixeiya 'Iyari
'acamieme hesiena yuhayevame,
'i'ya canihücütüni que mü'ane
mütiuca'üya 'Iyari Mütiyupata
rapitüatü. ³⁴Nesü necaniuniere,
necatiniutahecüata 'icü Cacaüyari
Nu'aya mühücü.

Matüari teyü'üquitüvamete memacü

³⁵Hicü 'uxa'arieca tavari
mana niutivecaütüni Vani,
teyü'üquitüvametemama yuhutatü
mana meteti'ucaita. ³⁶Ixeiyaca
Quesusi 'uyeicacacu, müpaü
niutayüni, Camü muxa nunusi
Cacaüyarisüa mieme. ³⁷Yuhutatü
teyü'üquitüvametemama
mecani'enieni müpaü haineme,
mecaneiveiya Quesusi. ³⁸Hicü
Quesusi ta'aurie 'aveca,
varuxeyaca me'liveiyame,
müpaü tinivarutahüave,
Tita xetecuvautüve. Müme
metenitahüave, Xavi, haque pepeca.
Xavi taniuquicü Ti'üquitame paine.
³⁹Mücü tivaruta'ei, Xequenacüni
xepüneniere. Hicü mana
meniu'axüani, meniuneniere haque
mecatei. 'Iya tucarisie me'iteütatü
meniyuhayeva, memenuveyacü tau
ya'atevacacu.

⁴⁰Mericusü yuhutatü memu'enaxü
Vani que mainecai, memeiveiya
Quesusi, xevitü 'Atürexü
catinitevacaitüni Simuni Pecuru
mü'ivayatücai. ⁴¹'Iya yu'iva Simuni
netaxeiya meri. Müpaü tinitahüave,
Tecaneitaxeiya Mesiya, taniuquicü
Cürisitu heiserie mupitüarie
maine. ⁴²Quesusisüa caneivitüni.

Quesusi 'ixeyaca müpaü niutayüni,
'Ecü Simuni pecanihücütüni,
Vani pemünu'aya. Sepaxi
pepütitaterüvarieni, taniuquicü
Pecuru maine, Tete maine.

Quesusi que mütivaruta'inie Piripe Natanaheri

⁴³Hicü Quesusi 'uxa'arieca
Carereyapai niyeimücücaütüni.
Canitaxeiya Piripe, müpaü
tinitahüave, Quenenanuveyiya.
⁴⁴'Iya Piripe Vesaira
caniquiecametücaütüni 'Atürexü
Pecuru vaquiecarü. ⁴⁵Hicü Piripe
neitaxeiya Natanaheri. Müpaü
tinitahüave, Que mü'ane raxatatü
Muisexi mütiuta'utüa 'linüari
niuquiyarisie, texaxatameteta
mete'uti'utüa metexatatü, mücü
tenetaxeiya. Quesusi canihücütüni
Cuse nu'aya Nasaretitanaca.
⁴⁶Natanaheri müpaü tinitahüave,
Nasaretisie que tiyüve 'aixüa
müti'ane mürayeneica. Piripesü
müpaü titahüave, Quenenierimie.
⁴⁷Hicü Quesusi Natanaheri niuxeiya
'a'amiecame. Müpaü niutayüni
hepaüsitana, Camü yuricü
'Ixaheri tevyari canihücütüni 'icü,
püca'irümari. ⁴⁸Natanaheri müpaü
tinitahüave, Haque pepünesihetima
'ecü. Quesusi müpaü tinitahüave,
Piripe camatitahüavivecacu cuxi,
quepaucua pinitüa pemucatei,
nepümasi'uxei. ⁴⁹Natanaheri
müpaü tita'ei, Ti'üquitame, 'ecü
Cacaüyari pecaninu'ayatüni,
'Ixaherisixi tati'aitüvame
pecanihücütüni. ⁵⁰Quesusi müpaü
tita'ei, Nemutainecü pinitüa
pe'ucaime nepümasi'uxei, yuri
petiuta'eri. 'Ipaü 'aneneme

masi vaücava pecanixeyamücü.

⁵¹Müpaü tinitahüaveta, Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, xecanixeyacuni muyuavisie reuyepiyacame, Cacaüyarisüa miemete niuqui tuayamete xetevaxeyia me'anuticücame me'acaneicame Yuri Tevisüa.

Neüquiya quememüte'uvevi Canasie

2 Mericüsü hairieca tucari 'aye'acu meneitineüquitüani xeime. 'Ixüarari mepeveviecai Canasie Carereya cuieyarisie. Quesusi varusieya mana niuyeicacaitüni. ²Quesusi niuta'inierieni, teyü'üquitüvameteta mete'uta'inieri 'ixüararipa.

³Hicü vinu 'ayexücu Quesusi varusieya müpaü tinitahüave, Vinu mepücahexeyia. ⁴Quesusi müpaü tinitahüave, 'Uca titasü tetehexeyia 'ecü ne 'axeicüa. Netucari cuxi püca'aye'ave. ⁵Hicü varusieya müpaü tinivarutahüave teparevivamete, Sepa que mütixehahüave, yaxequetenecahuni.

⁶Mericüsü mana meniyetecaitüni tete ye'üyari 'auxivitü Huriyusixi que memüte'l'itiva yupini. Xexuimesie müpaü paümetü tinacananaqueacaitüni nauca tevyari ya xei sienituyari ritüruyari yacütüniquetü. ⁷Hicü Quesusi müpaü tinivarutahüave, Ha xequeneutihüniya ye'ürütesie. Cüsitanapai mecanithüniya.

⁸Müpaü tinivarutahüave, Xequenivatihapaniri, 'ixüarari mühürütüariesüa xequenanuhapani. Müme mecaneihapanirieni.

⁹Mühürütüarie quepaucua menu'tinüataxü 'iya ha vinu

matüa, 'asicatimaitü haque memiemetücai, teparevivamete memüvatihapa yametemaicacusüari, 'iya 'ixüarari mühürütüariecai nitahüave neneüqueme. ¹⁰Müpaü tinitahüave, Cari yunaitü teüteri vinu 'aixüa ma'ane mecaniva'itüaca meri. Quepaucua memütitarüveni 'axa mü'ane mepüva'itüa. 'Ecüsü püta pecaniticuerieni vinu 'aixüa ma'ane hicüque. ¹¹Ipaü tiniuyurieni Quesusi Canasie Carereya cuieyarisie 'isutüatü 'inüari que mütüyurienecai. Masiücütü nayuyeitüani que mütimarivecai. Teyü'üquitüvamete yuri mecateniuta'erieni hesiena.

¹²Mericüsü 'arique Caperünaume neuyeyune mücüri, varusieyari, 'ivamamari, teyü'üquitüvametemamari. Mana müixa mepüca'uyuhayevaxü.

Quesusi que mütivaranuyeveiya tuquita

(Mateu 21:12-13; Maricuxi 11:15-18; Rucaxi 19:45-46)

¹³Mericüsü Huriyusixi va'ixüarari Pasicua mütiteva canahuracaitüni. Quesusi Querusareme neutiyune. ¹⁴Mana tuqui curaruyarita nivaretaxeyia memüvareutatuyacai puixisixi muxasi cucuruxi. Tumini patamete tivaretaxei mana me'ayeteme. ¹⁵Caunari tiyuvayame 'utavevieca yunaime nivaranuyeveiya tuqui curaruyarita, muxasi puixisixi vahamame. Tumini patamete vatumini nanacaxürieni, vamexate natixürieni. ¹⁶Memüvareutatuyacai cucuruxi müpaü tinivarutahüave,

'Icū xequenanyue'üi tacuapai. Ne'uquiyari quiya xepūca'ayeitūvani tetuayamete vaquie. ¹⁷Teyū'ūquitūvamete mene'erivani niuqui mūpaū mūre'uxa, 'Aqui yemecū nemūcueriecū neputa'unari. ¹⁸Hicū Huriyusixi mūpaū metenita'eiya, Tita petatixeisitūani 'inūari mūya pemūtiyurieneći. ¹⁹Quesusi mūpaū tivaruta'ei, 'Icū tuqui xequeneuca'una, ne hairieca tucari 'anucayayu necanenucuquetūamūcū hutarieca. ²⁰Ayumieme Huriyusixi mūpaū meniutiyuani, 'Icū tuqui veyiyari huta teviyari heimana 'ataxevime viyari caniyurieni. Cari 'ecū haica tucari perenucuquetūani. ²¹Masi mūcū yuvaiyari canixatacaitūni tuquitūme. ²²Quepaucuari mūquite vasata manucuquetūarie, teyū'ūquitūvametemama mene'erivacaitūni mūpaū mutayūcū. 'Ana yuri metenita'eririeni 'utūarica, yuri mete'ita'eririta niuqui Quesusi mutayūcū.

**Quesusi que mütivamaicai
yunaimeteūteri**

²³Mericiūsū Querusareme 'uyeicacacu Pasicua 'ixūararipa, yumūiretū yuri meteniuta'eriecaxūani que mū'ane mūhūcūtūcaisie me'ixeyaca 'inūariteya mūcū que mūtiyurienećai. ²⁴Masi Quesusitūtū pūcayuyetuacai xeimesie, 'iya mūvamaicacū yunaimete, ²⁵tixaxū mūcareuyehūacacū xevitū mūtitahećūatacū tevi hepaūsita. 'Iyasietū yūcūmana tinimaicaitūni tita tevi 'iyarieyasie mūtiyeca.

**Quesusi Nicuremumatū
que memūtecuxataca**

3 Mericiūsū tevi 'eniuyeicacaitūni mūpareseutūcai Nicuremu titevatū, Huriyusixi teva'aitūvamete mūxevitūtūcai. ²'Iya Quesusisūa caninuanani yūvicūta. Mūpaū tinitahūave, Ti'ūquitame, tame mūpaū tecatenimaica, 'ecū Cacaūyarisūa pemiemetūtū pemunuacū peti'ūquitametūtū. Xevitū pūcayūveni queyu 'icū 'inūari mūtiyurieneći pemūtiyurienećai, me xūca Cacaūyari hamatūana ca'uyeicanique. ³Quesusi nita'eiya, Caniseūyeni que nematicūhūave, xūca hutarieca ca'utinuiva tevi, pūcayūve mixeiya tita Cacaūyari mūra'aita. ⁴Nicuremu rehūave, Tevi quepaū tiyūve mutinuiva 'uquirasitūtū. Tiyūve hutarieca yuvarusisie meutahani mutinuiva. ⁵Quesusi tita'ei, Niuqui caniseūyeni que nematicūhūave, hasie 'iyarisie xūca ca'utinuiva, pūcayūve meutahani Cacaūyari mūra'aitasie. ⁶Tita tevisie mūtiyenuiva canitevitūni. Tita 'iyarisie mūtiyenuiva cani'iyaritūni. ⁷Pemūcahūxiyaca nemūtixecūhūavecū quename heuyevese xeme hutarieca xemūtinunuiva. ⁸Que mūtinaque canie'ecani. Pecani'enieca yuariyaya, perusū 'asipepūcatimate que mūraneica que mūreumie. Mūpaū mecani'aneneni yunaitū 'iyarisie memūyenuiva. ⁹Nicuremu mūpaū tita'ei, Qesū quepaūtūtū 'icū. ¹⁰Quesusi mūpaū tinita'eiya, 'Ecū 'Ixaherisixi

pecatiniva'üquitüvemetüni.
Cari 'icü pecatimate. ¹¹Niuqui
caniseüyeni que nematicühüave,
tecatenicuxatani tita temütemate
hepaüsita, teteniheciütani
tita temüte'uxei hepaüsita.
Xemesü xepüca'itanaqui'eri tita
temütetaheciüataquecai. ¹²Xüca yuri
xecate'erieca tita cuiepa mütimieme
nexecuxaxatüvacacu, quepaütütü
yuri xeteta'erieniqueyu xüca
nexecuxaxatüvani que tita taheima
mütimieme.

¹³Xevitü taheima püca'anutiyeive,
'iya taheima macane Yuri Tevitütü
xeicüa pemari. ¹⁴Muisexi
macumavesie 'uyeicatü
cu muyetepaü, müpaürita
caneuyevecani Yuri Tevi
muyetequieni ¹⁵yunaitü yuri
memüte'erie hesiena tucari
müxaxüve memexeyanicü.

**Cacaüyari que mütivanaqui'erie
cuiepa memütama**

¹⁶Cacaüyari 'ipaü
tinivanaqui'erieca cuiepa
memütama. Yunive
muyuxevi caniyetuanı
memücatatümaiyarienicü yunaitü
yuri memüte'erie hesiena, tucari
müxaxüve memexeyanicü püta.
¹⁷Cacaüyari cuiepa que müreyenü'a
yunive, müpaü pücatiuyuri
müvaranutaxürıenicü cuiepa
memütama. Masi cuiepa memütama
memütavicueisitüarienicü cümana,
'ayumieme püta neiyenü'ani.

¹⁸Que mü'ane yuri müti'erie
hesiena, püca'anutahüiyani.
Que mü'ane yuri mücati'erie
'ari nanutahüiyani, yuri
mücatiuta'erievecü que

mü'ane Cacaüyari Nu'aya
muyuxevi mühücüsie. ¹⁹'Ipaü
tinivaranutaxürıvani
'isücame. Hecüariya cuiepa
caninuaniri. Teüteri yüriya
mecaninaqui'eriecaitüni,
hecüariya mecanaqui'erietü, 'axa
memüteyuriecaicü. ²⁰Yunaitü
'axa memüteyurie mecani'uxieca
hecüariya, hecüaripa mepücacünicu
capa me'utatierivanicü que
memüteyurie. ²¹Que mü'ane
yamütiyuriene tita yuri
müraine, hecüaripa püyeimücü
mümasiücünicü que mütiyuriene
Cacaüyarisie tiviyatü.

**Neneüqueme teütameya
que mütiyutemavie**

²²Merıcüsü 'arique Quesusi
teyü'üquitüvametemamata
menecüne Cureya cuieyarisie. Mana
vahamatü 'etineutere ti'üyanetü.
²³Vanita tini'üyanecaitüni 'Enunisie
Sarimi 'aurie, ha mana vaüca
muhanecaicü. Meniu'axecaitüni
menuca'üyarüvacaitüni. ²⁴Vani
casariyanata püca'anutahüiyavecai
cuxi.

²⁵'Ayumieme Vanisüa miemete
teyü'üquitüvamate hipatü
Huriyusixi vahamatü niuqui
menixüatüacaitüni 'itiya hepaüsita.
²⁶Vanisüa me'u'axüaca müpaü
metenitahüave, Ti'üquitame,
'iya 'ahamatü meyeicacai
hatuxame Curutani müracuteva
'anutaüye, que mü'ane hepaüsita
pemütiheciütacai, titayari
re'üyane hicü. Yunaitü hesüana
meni'axeni. ²⁷Vani müpaü
tinivarutahüave, Tevi pücaüve
tixaütü mütiütanaqui'erienı,

me xüca taheima mieme
yatipitüarieca püyüve. ²⁸Xemetütü
xecateniheciütani nehepäüsita
müpaü que nemainecai, Ne
Cürisitu nepücahücü, masi
hüxiena nemetanü'arie. ²⁹Que
mü'ane 'uca viquivame
mexeiya, 'uqui neneüqueme
canihücütüni. Neneüqueme
teütameya mana mutive
mi'enie, mücü caniyutemavieca
mi'eniecü neneüqueme.
'Ayumieme 'icü netemavierica
naye'aniri. ³⁰Neuveveca 'iya
ve'eme mücuxaxasivarümeni
marivatü mayeiximeni, ne püta
nemütaparirümeni reuyevese.

Que mü'ane taheima macane

³¹Que mü'ane taheima
macane nai catinita'aitüani.
Que mü'ane cuiepa mutine
cuiepa canimiemetüni,
catinicuxatani cuiepa mieme.
Que mü'ane muyuavisie
macane nai catinita'aitüani.
³²Tita mütiuxei, tita mütiü'eni,
mücü hepäüsita tiniheciütani.
Xevitü püca'itanaqui'eri tita
mütiutaheciüataxü. ³³Que
mü'ane mitanaqui'eri tita
mütiutaheciüataxü, mücüri
niyu'inüaritüani müpaü 'utaitü
quename Cacaüyari yuri haine.
³⁴Que mü'ane Cacaüyari meiyenü'a,
mücü Cacaüyari niuquieyacı
catinicuxatani. Cacaüyari nipitüani
yu'iyari, que müreupaüme
cati'inüatatü. ³⁵'Uquiyarieya
yunive ninaqui'erieca. Nai
tiniyetuirieni mamayasie. ³⁶Que
mü'ane nu'ayasie yuri müti'eri
tucari mücaxüve canexeyani. Que

mü'ane yamüaticamie nu'aya que
maine, pücaheitimani tucari, masi
Cacaüyari 'ihecacacu püyuhayeva.

Qesusiri 'uca Samariyatanacamati que memütecuxatacai

4 Mericüsü Ti'aitame
tiniutamarieni
Pareseusixi memü'enanacı
quename Qesusi yumüireme
teyü'üquitüvamete varayeitüvacai
va'üyanecai, Vani hipame
xeicüa va'üyanecacu. ²Qesusi
yücümana pücavaruca'üyacai,
teyü'üquitüvametemama püta
mepüvaruca'üyacai. ³Müpaü
tiutamariECA Cureya neyeyani,
hutarieca Carereya ninuani.

⁴Neuvevecaitüni Samariya
cuieyarisie meutayunecü. ⁵Hicü
quiecarisie ninuani Samariya
cuieyarisie Sicari mütiuyetevasio.
Mana canehurani cuie Cacuvu
yunive mumi Cuse. ⁶Pusu Cacuvu
müvat'inixü mana nitiniereni.
Mericüsü Qesusi 'uxetü yeyacı
ya'aretü mana nacateitüni pusu
tesie tuca. ⁷Mericüsü 'uca mana
caninuani Samariya quiecame
cuhanünetü. Qesusi müpaü
tinitahüave, Queneneuharitüa.
⁸Teyü'üquitüvametemama
quiecarı hixüapa mene'uvacaitüni
'icuai meheunanaiyuca. ⁹Hicü
'uca Samariyatanaca müpaü
tinitahüave, Quepaütütü 'ecü
pemühuriyu ha penetivaviri
ne nemüsamariyatanaca
nemü'uca. Hurıyusixi tıxäu
xepücatehexeiya Samariyatari
tahamatü. ¹⁰Qesusi tita'ei, Xüca
pe'imaicaque tita Cacaüyari
matimicua, xüca pe'imaicaque

quepai ha mümasivaviri,
 Queneneuharitüa ne'utaitü, 'ecüsü
 püta pepünesitavavirieniqueyu,
 nepümasiharitüaniqueyu ha
 muhanesie mieme. ¹¹Mücü
 rehüave, Neuxei, hanüveme
 pepücahexeiya. Pusu peucateva.
 Haque pepeixeiya mücü ha
 muhanesie mümieme. ¹²Ta'uquiyari
 Cacuvu nive'emetücaitüni 'icü pusu
 mütas'i'umi. 'Ena nitiharevecaitüni
 'iya, nivemamata tevamamata.
 'Ecü masi que petive'eme que
 mücü. ¹³Qesusi nita'eiya,
 Yunaitü 'icü ha memüthareve
 tavari mepeuharicuni. ¹⁴Que
 mü'ane manuhareni ne
 ne'iharitüayu tavari hasuacua
 pücaheuharimücüni. Masisü mücü
 ha nemiharitüani, mücü haixa
 canayeimücü hesiena 'atineicatü
 tucari mücaxüve 'ipitüatü. ¹⁵'Uca
 müpäü tita'eiyaxü, Neuxei, 'icü
 ha queneneuharitüa tavari
 nemücaheuharimücünicü, 'uvapai
 nemücahanünenicü. ¹⁶Tita'ei,
 Mericüte, 'acüna quene'iniemie,
 'uvapai xequenacüne. ¹⁷'Uca müpäü
 tita'ei, Nepücarecacüna. Qesusi
 müpäü tinitahüave, 'Erite, 'aixüa
 pecanaineni nepücarecacüna
 pehaitü. ¹⁸Yu'auxüme
 pepüvarexeiyacai 'acünama.
 Mücü meta, hicü pemeixeiya,
 mücü püca'acüna. 'Ayumieme
 xasunicü peputaine. ¹⁹'Uca müpäü
 tita'ei, Camü, nemanetimani 'ecü,
 tixaxatame pecanühücütüni. ²⁰Tame
 ta'uquiyarima 'icü yemurisie
 mecaniyutinenevivacaitüni. Xeme
 xeniutiyaneni quename heuyevese
 Querusareme memüytineneviani.
²¹Qesusi tita'ei, Neuxei 'uca,

yuri quenetine'erierieca. Tucari
 canaye'amücü quepaucua nenevieri
 xemüca'ipitüaca yu'uquiyari 'icü
 yemurisie ni Querusareme. ²²Xeme
 nenevieri xepipitüa que mü'ane
 xemücamate. Tame püta nenevieri
 tenipitüaca que mü'ane temümate,
 vicueisitüarica mayeneicacü
 Huriyusixi tahesie. ²³Masi tucari
 canaye'amücü, hicü canaye'aniri,
 quepaucua müme yuricü
 memüytineneviva nenevieri
 memipitüani yu'uquiyari yu'iyaricü
 yuri me'utiyaatü. Mücü meta,
 ne'uquiyari müya me'aneneme
 nivacuvauneni nenevieri
 memipitüanicü. ²⁴Cacaüyari
 cani'iyaritüni. Neuyevaca müme
 nenevieri memipitüa yu'iyaricü
 memipitüanicü yuri me'utiyaatü.
²⁵'Uca tita'ei, Ne necatinimaica
 quename 'uhamie Mesiya Cürisitu
 heiserie mupitüarie müтитеva.
 Quepaucua munuani 'iya, nai
 catatinitahecüatüamücü. ²⁶Qesusi
 tita'ei, Nesü necanühücütüni
 'ahamatü nemüticuxata.

²⁷Hicü teyü'üquitivamete
 mecaniu'axüani. Meniuhüxyani
 'ucamatü müticuxatacaicü. Siepüre
 xevitü 'asipüca'utayü, Tita
 peticuvaune, titayari hamatüana
 peticuxata nusu. ²⁸Hicü 'uca
 yuye'ü 'ucu'eirieca quiecarisie
 neyani. Müpäü tinivaretahüave
 'uquisi, ²⁹Camü xequene'ixüariyu
 tevi müneretahecüatüa nai que
 nemütüuyuri. Caticürisitu 'icü.
³⁰Quiecarisie mecanayecüne,
 hepana menahucaitüni.
³¹Mericüsü mexi 'ame'ahucai,
 teyü'üquitivamete menita'inieni
 müpäü me'utiyaatü, Ti'üquitame,

quetineucucari. ³²Iya müpaü tinivarutahüave, Ne 'icuai necanexeiyani xemüca'imate xeme. ³³Ayumieme müpaü meteniyücühüavecaitüni teyü'üquitüvamate, Xevitü cati'atüiri catimi. ³⁴Quesusi tivarutahüave, Que nemüticamie tita mütinaque 'iya munesihyenü'a, 'uximayasicaya que nemütinüxime, mücü canine'icuaitüni. ³⁵Xeme müpaü xecate'utiyuane, Nauca meseri tixüyu 'isanari naye'amücü. Camü müpaü nepütixecühüave, Xequenetanerieneni, vaxa xequenexeiyani. 'Aixüa nivavaquiniri xemüca'isanacü. Hicü ³⁶'isaname catini'ivaneni. Nicuxeürieni tita mütiutixuaverixü, tucari mücaxüve memexeiyanicü, 'esame 'isanamematü yaxeicüa memüyutemamaviecacü. ³⁷Icü hepäüsita niuqui yuri paine, Xevitü cani'esametüni, xevitüta ti'isaname maine. ³⁸Ne nepüxeheutanü'axüa xemüca'isanacü xemücateha'uximayacaisie. Hipatü mecateni'uximayacaitüni. Va'uximayasica xehesie tiniunaque.

³⁹Merücüsü yumüiretü mana quiecatari Samariyatari yuri mecateniuta'erieni hesiena 'uca tiutahecüatacu yuniuquicü ya'utaitü, Nai que nemütiuyuri canetiniutahecüatüani. ⁴⁰'Ayumieme Samariyatari hesüana me'u'axüaca mecanita'inieni vahesüa müyuhayevacü. Mana huta tucari niyuhayeva. ⁴¹Hipatüta yumüiretü yuri mecateniuta'erieni niuquieyacü. ⁴²Müpaü metenitahüave 'uca, Hicürixüa 'aniuquicü xeicüa yuri tepücate'erie.

Tameri tecani'enieni, tecatenimaica 'icü yuricü cuiepa memütama vavicueisitüvame mühücücü.

Quesusi que mürenayehüa ti'aitame parevivameya nu'aya

⁴³Merücüsü huta tucari 'anucayacu mana neyani. Carereya caninuani. ⁴⁴Quesusi yücümana tiniutahecüata quename tixaxatame yucuepa 'aye'aveme ca'eriva. ⁴⁵Peru quepaucua Carereya munua Carereyatari mecanitanaqui'erieni nai mete'uxeiyaca que müreyurienecai Querusareme 'ixüararipa. Mümeta mecanecu'ixüara.

⁴⁶Merücüsü hutarieca Canasie ninuani Carereya cuieyarisie ha vinu mayeitüasie. Xevitü cuiepa ti'aitame müparevivameyatücai mana niuyeicacaitüni. Nu'aya tinecuyecaitüni Caperünaumesie. ⁴⁷Tiutamarieca 'iya quename Quesusi Cureya heyetüa Carereya nua, hesüana caneyani. Nitavavirieni mana müyemiecü, menayehüanicü nu'aya. Mücü nemüximecaitüni. ⁴⁸Quesusi 'ayumieme müpaü tinitahüave, Cari xüca 'inüarite xecaxeiyani, mamarivavemeta, yuri xepücateta'erienicuta. ⁴⁹Mücü ti'aitame parevivameya müpaü tinitahüave, Neuxei, mana quenemie nenive camüvecacu cuerietü. ⁵⁰Quesusi titahüave, Quenemie. 'Anive nayeyuriniri. Hicü mücü tevi yuri tiniuta'erieni niuquieyasie Quesusi que mütitahüavixü. Neyani. ⁵¹Mana heutamiecacu te'uximayatametemama

menenucunaque metehühüavetü niveya mayeyuricüri. ⁵²Iya niuta'ivauni ya'utaitü que 'upaucuacacu manayeve. Müme müpäü metenitahüave, Tacai 'esiva cüa caviecacu cahüiyatü nayani. ⁵³Hicü quemasieya tinetimani 'ana maye'acaicü quepaucua Quesusi mütitahüavixü, 'Anive nayeyuriniri. Mücüri yuri tiniuta'erieni, yunaitü hesüana quiecatarita. ⁵⁴Ipäü hutarieca 'inüari tiniuyurieni Quesusi Cureya heyeyaca Carereya nuaca.

Ticuicame Vetesita mayecatei

5 Mericüsü 'arique Huriyusixi va'ixüarari naye'ani. Quesusi Qerusareme neutiyune. ²Qerusareme ha mana niyemacaitüni Muxasi Vaquitenie hura. Hepürayusixi vaniüquicü Vetesita tiniuyetevacaitüni ha muyemacai. 'Etüpivari niye'ucaitüni 'auriena 'auxüvitü. ³Mücütüa mecanayetecaitüni yumüiretë tecuicuicate, memacücüpe, memühurietüca, memümamavavaqui, meta'icuevatü ha mücuyuitüarienicü. ⁴Heiva mana niuta'axecaitüni niuqui tuayame. Ha nicuyuitüvacaitüni. Que mü'ane meri mana munua ha 'ucuyuitüariecu nanayeveni sepa que müticuyecai. ⁵Mericüsü xevitü tevi mana nayecateitüni xei teviyari heimana tamamata heimana 'atahaica viyari müticuyecai. ⁶Quesusi 'ixeyaca mana 'ucaime, heitimaica müixa müyuriecaicü, müpäü tinitahüave, Peti'avaüriya pemanayeveni. ⁷Ticuicame müpäü tinita'eiya, Neuxei 'uqui, havaicü

tevi münesiheucahüani hapa quepaucua ha mucuyuitüarie. Mana ne'ucamiecacu xevitü meri mana caninuani. ⁸Qesusi tinitahüave, Quenanucuquexi, 'a'itari quenanucucue'li, quenecuyeicani. ⁹Cuitüva 'aixüa reu'erietü nayani tevi. Yu'itari nanucucueni, nicuyeicacaitüni.

Mericüsü mücü tucari 'uxipiya tucari canihücütücaitüni. ¹⁰'Ayumieme Huriyusixi müpäü metenitahüave 'iya manayehüiya, Hicü 'uxipiya tucari canihücütüni. Heiserie pepücahexeiya 'a'itari pemanucucuenicü. ¹¹Mücü müpäü tivaruta'ei, Que mü'ane 'aixüa nereu'eriecame münesi'ayeitüa, mücü canetiniutahüave, 'A'itari quenanucucue'li quenecuyeicani. ¹²Müme müpäü metenita'livaviya, Que püpaicü mücü tevi müya mümatiutahüavixü, Quenenucucue'li quenecuyeicani. ¹³Manayehüiya 'asipücatimaicai que müpaicütüca, metüacü Quesusi yumüiretë me'u'uvacacu mana. ¹⁴Hicü 'ariquemüca Quesusi nitaxeyia tuqui curaruyarita. Müpäü tinitahüave, Camüsü 'aixüa pereu'erietü pecanayani. Tavari 'axa pepücareyurieneni capa vaüca pe'u'itüarienicü masi. ¹⁵Tevi neyani. Müpäü tinivarutahüave Huriyusixi quename Quesusi hücütüca que mü'ane 'aixüa reu'eriecame meyeitüa. ¹⁶'Ayumieme Huriyusixi meniveiyacaitüni Quesusi müpäü mütiyurienecaicü 'uxipiya tucarisie. ¹⁷Qesusisü müpäü tinivaruta'eiya, Ne'uquiyari müya tiniu'uximayatani hicüque, neta müya netiu'uximayata.

¹⁸'Ayumieme masi cuini mieme menicuvautüvecaitüni Huriyusixi me'imienique, 'uxipiya tucari 'inüariyari mayeyetitüaximecaicü, masisü cuxi Cacaüyari müxatacaicü yu'uquiyaritüme, Cacaüyaripaü 'anetü 'ayuyetitüvatü.

**Cacaüyari Nu'aya heiserie
que mürexeiya**

¹⁹Hicü 'ayumieme Qesusi müpaü tinivaruta'eiya, Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, nu'aya 'asipücayüve yücümana, que mütixeyia yu'uquiyari yatiyurieneme xeixüa püyüve. Tita mütiyuriene 'iya, müpaüta yaxeixüa tiniyurieneni nu'aya. ²⁰Ne'uquiyari yunive pünaqui'erie. Naime catinixeisitüani que mütiyuriene 'iya. 'Icü que mütiyuriene 'esiva marivemecü xeixüa, yemecü nixeisitüamücü mamarivavemecü, xemühüxiyanicü xeme. ²¹Ne'uquiyari mütivaranucu'uitüvapaü müquite, tucari mütivarupitüvapaü nu'ayata müpaü catinivaru'uitüvani müme müyuvauriya müvaranucu'uitüanicü. ²²Mücü meta, ne'uquiyari xeime püca'inüata 'isücamepaü, masi heiserie nipitüani yunive 'isücamepaü mita'inüatacü naime, ²³yunaitü ve'eme memü'eriecacü nu'aya, yaxeixüa ve'eme memü'eriepaü 'uquiyarieya yunive meiyenü'a. Que mü'ane ve'eme müca'erie nu'aya, ve'eme püca'erie 'uquiyarieyata meiyenü'a.

²⁴Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, que mü'ane nenuqui mü'enie, yuri ti'eririetü

'iya münesiheyenü'a, mücü tucari mücaxüve canexeiyani. 'Isücame huxie pücatacueviyani, masi niyupata, camüquitüri, 'ayeyuritü püta hicü. ²⁵Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, tucari naye'amücü, hicüri naye'aniri, quepaucua müquite memi'enieni Cacaüyari Nu'aya 'utaniucame. Müme memü'enanani mecanayeyuyuricacuni. ²⁶Ne'uquiyari yücümana tucari que mürexeiya, müpaü yaxeixüa tinipitüani yunive tucari mexeyanicü yücümana. ²⁷Heiserie tipitüata 'isücamepaü müva'inüatacü Yuri Tevi mühücücü. ²⁸Tixaü xepücahüxiyaca 'icücü. Tucari naye'amücü quepaucua yunaitü memucateuqui memi'enieni 'iya 'utaniucame. ²⁹Mepüvaticüneta. Müme 'aixüa memüteyuriecai menanucu'uicuni tucari memüpitüarienicü, 'axa memüteyuriecai mete'anucu'uni memanutaxüriyanicü.

Que memüte'ihecüata Cürisitu

³⁰Ne necümana 'asinepücatiyüve. Que nemütü'ena, müpaü nepütiva'inüata 'isücamepaü neyüanetü. Que mütiheiserie nepüva'inüata nemüca'icuvaunecü tita münetaque ne, tita mütinaque 'iya münesiheyenü'a püta nemücuvaunecü. ³¹Ne xüca nehepaüsita netihecüatanique, yuricü nepücatihēcüataniqueyu. ³²Xevitü 'ecaniyueicani mütihecüata nehepaüsita. Necatinimaica 'iya yuri mütihecüatacü nehepaüsita que mütihecüata. ³³Xeme Vanisüa

xecanivarenü'ani. Mücü tita yuri müraine hepaüsita tiniutahecüata.
³⁴Ne masi nepüca'itanaqui'eri tita teüteri memütehecüata nehepaüsita, perusü 'ipaü necaniutaineni xemütavicueisitüarienicü xeme.
³⁵'Iya cüxeme canihücütücaitüni tatü hecüarivietü. Xeme xeniyuvaüriyacaitüni xemüyutemamaviecacü 'iya yatixehecüariviyacacu yareutevitü.
³⁶Mücü nehepaüsita mütihecüata, mücü masi türücaüyemecü catinihecüatani, tita mütihecüatacai Vani 'esiva xecüa tihecüatacacu. Tita nemütiyuriene, ne'uquiyari que münetiupitüa nemeye'atüanicü, 'icü 'uximayasica que nemütiyuriene, 'icü nehepaüsita tinihecüatani quename ne'uquiyari nesiheyenü'a.
³⁷Mücürita ne'uquiyari münesiheyenü'a, mücütütü nehepaüsita tinihecüatani. Xeme hasuacua xepüca'l'enievave 'utaniucame, xepüca'l'ixeyavave que mütiyuxexeyia. ³⁸Niuquieya xepücahexeyia xehesie yuhayevame yuri xemücate'l'eririecü que mü'ane 'Iya meiyenü'a. ³⁹'Utüaricasie xequetenecuvava, müpäü xemütecü'erivacü quename mücücü tucari mücaxüve xehexeyia. Mücütütü canihücütüni tita nehepaüsita mütihecüata.
⁴⁰Xepücayuvaüriya nehepa xemahuni tucari xemexeyanicü.
⁴¹Tita teüteri memütexata visi menetexeyatü, mücü nepüca'utanaqui'eri. ⁴²Siepüre nepüxehetima xeme, xemücayuhayevacü xe'inaqui'erietü Cacaüyari. ⁴³Ne necaninuani ne'uquiyarisüa nemiemetütü.

Xemeri xepücanesi'utanaqui'eri. Xüca xevitü nuani yuhesüa miemetütü püta, xecanitanaqui'ericuni 'iya. ⁴⁴Que xeteyüvave yuri xemüteta'erienicü xüca xe'itanaqui'erieni tita xemütexata visi xeteyuxeiyatü, xücarita xecatecuvautüveni 'iya muyuxevi Cacaüyaritütü visi mütiexexeyanicü xeme. ⁴⁵Müpäü xepücatecu'erivani quename nexetaxaneta ne'uquiyari hüxie. Xevitü 'acaniuyeicani müxexaneta. Muisexi canihücütüni. Hesiena xeniü yuri xepüte'erie. ⁴⁶Xücasü yuri xete'eriecaque Muisexisie, nehiesitari yuri xepüte'eriecaqueyu. 'Iya nehepaüsita tiniuti'utüani. ⁴⁷Xüca 'iya 'utüaricayasie yuri xecate'erieca, queri yuri xeteta'erieni tita nemüticuxatasie.

Que mütiivarumi 'auxüme miriyari

(Mateu 14:13-21; Maricuxi 6:30-44; Rucaxi 9:10-17)

6 Mericüsü 'arique caneyani Qesusi. Carereya haracunayarisie Tiveriya müracutevasie 'anutaüye neta'ani. ²Yümüiretü mecanicuveiyatüvecaitüni teüteri 'inüari memüxeyiacaicü que mütiyuriencai tecuicuicate vahesie. ³Hicü hürisie neutiyune Qesusi. Mana necateitüni, teyü'üquitüvametemamata metehetitecai hamatüana. ⁴Mericüsü Huriyusixi va'ixüarari Pasicua mütiteve nahuracaitüni. ⁵Hicü Qesusi heutaniereca, yumüireme varuxeyaca hepana me'atihume, müpäü tinitahüave Piripe, Haque tepeinanaiyu pa 'ime

memütecuanicü. ⁶Müpaü tiutayü 'l'isipatü. Mücüsietü tinimaicaitüni que mütiyurieniquecai. ⁷Hicü Piripe nita'eiya, Pa huta sienituyari 'inüariyarisie 'atü capütinaque vahesie mieme yuxexuitü 'esiva xEICÜA memita'üixüanicü. ⁸Xevitü teyü'üquitüvametemama 'Atürexü mütitevacai Simuni Pecuru 'ivaya müpaü tinitahüave, ⁹'Ena puyeica temaicü sevara payari 'auxüvime huta quesüteyari vara'ütü. Perusü 'icü que tipaüme yumüireme vahesie mieme. ¹⁰Qesusisü müpaü tiutayü, Xequenivaranucayasa teüteri. Mana vaüca nacu'üxayacaitüni. Hicü 'uquisi menanucayaxe 'auxüme miriyari meyupaümetü yacütüniquetü. ¹¹Hicü Qesusi nenu'üni pa. Pamüpariyusi 'ipitüaca Cacaüyari tinivarumini mana memütitecai. Yaxeicüa tinivarumini quesüteta quepaü memüteucuaicuai. ¹²Hicü me'utihxacu müpaü tinivarutahüave teyü'üquitüvamete, Xequeneucuxeüri tarimeyari manuyuhayevaxü capa reuyevenicü. ¹³'Ayumieme mecanicuxeürieni. Tamamata heimana huta quirivayari meniutihüniya tarimeyari tecua'amete memicu'eirie 'auxüme sevara payarisie mieme. ¹⁴Mericiüsü teüteri me'l'ixeyaca 'inüari mütiuyuri müpaü meniutiyuanecaitüni, Cari yuricü 'icü canihücütüni 'iya tixaxatame cuiepa 'umamie. ¹⁵Hicü retimaica Qesusi quename me'axüaniquecai me'iviyaquecai tiva'aitüvame memayeitüanicü, tavari yuxaüta mana neutiyune hürisie.

Qesusi que mütiuyeicacai haracunasie

(Mateu 14:22-27; Maricuxi 6:45-52)

¹⁶Mericiüsü quepaucua tau macayunixü teyü'üquitüvamete mana meniucanexüani haracunapai. ¹⁷Canuvasio mecayaxeca haracuna 'anutaüye menecüne Caperünaumepai. Hicü niucuyüleri. Qesusi vahesüa pücanuavecai cuxi. ¹⁸Carima 'u'ecacacu haracuna niuyuanecaitüni. ¹⁹Hicü yateva 'auxüme 'ataxeime quirumetüruyari me'uhutü mecanixeiya Qesusi haracunasie 'uyeicame canuva hepa 'amiecame. Meniutimamani. ²⁰'Iya müpaü tinivarutahüave, Ne nepühücü. Xepücaheumamaca. ²¹Hicü meniyuvaüriya memitanaqui'erienicü canuvasio. Yapaucua canuva nivataneni cuiepa haque memecüinecai.

Teüteri que memüte'icuvautüvecai Qesusi

²²Mericiüsü 'uxa'arieca teüteri haracuna 'anutaüye memüti'ucai mecaniuneniere mana mucateicü xevitü canuva xEICÜA, hipatü pücatixaü. Mepunenierixü Qesusi müca'acayerüvecai mücü canuvasio teyü'üquitüvamete vahamatü, masi teyü'üquitüvamete memecü yuhücüate. ²³Hipatüta canuvate menyecüne Tiveriya. Mana hura meniu'axüani haque pa memeticuai Ti'aitame pamüpariyusi 'ipitüacu Cacaüyari. ²⁴Me'uneniererca teüteri Qesusi mana müca'uyeicacai, teyü'üquitüvametemamata memüca'u'uvacaicü, mümetari canuvasio mecayaxeca menecüne

Caperünaumepai me'icuvautüvetü
Quesusi.

**Quesusi pa tucari
tiyupitüvame mühücü**

²⁵Haracuna 'anutaiye
meheitaxeyaca müpaü
metenitahüave, Ti'üquitame,
quepaucua pepunua 'uvapai.
²⁶Quesusi müpaü tivaruta'ei, Niuqui
caniseüyeni que nemütixecühüave,
xepücanesicuvautüve
'inüarite xemüxeicü. Pa
xemeticuaicü xemetihuxaicü
püta xepünesicuvautüve.
²⁷Xepücate'uximayaca 'icuai
mütüpünive xema'livacü xeicüa.
Xequetene'uximayaca püta
xeme'livacü 'icuai 'amütiterive
tucari mücaxüve müxepitüa Yuri
Tevi mütixemini. 'Uquiyarieya
Cacaüyaritütü ni'inüaritäni 'iya.
²⁸'Ayumieme müpaü metenitahüave,
Queri teteyurica Cacaüyari
'uximayasicaya temüte'uximayacacü.
²⁹Quesusi müpaü tivaruta'ei.
'Icü canihücütüni Cacaüyari
'uximayasicaya, yuri
xemüte'eriecacü 'iya meiyenü'asie.
³⁰Müme mete'icühüave, Mericüte,
tita petiyurienne 'inüari, temixeiyacü,
yuri temümateta'eririenicü.
Que petiu'uximayata. ³¹Tame
tatevarima manana payari
metenicuacaitüni macumavesie,
que müre'uxa, Taheima mieme pa
tinivamicuacaitüni. ³²Hicü Quesusi
müpaü tivarutahüave, Niuqui
caniseüyeni que nemütixecühüave,
Muisexi capühücütücai que mü'ane
müxe'umi mücü pa taheima mieme.
Ne'uquiyari püta tinixemicuani
tita yuricü mütüpa taheima mieme.

³³Que mü'ane taheima macaneica,
tucari müvamicua cuiepa
memütama, mücütütü canihücütüni
Cacaüyarisüa mieme pa. ³⁴Müme
metehehüave, Ti'aitame,
'aheyemecü quetatineumicua 'icü
pa. ³⁵Quesusi müpaü tivarutahüave,
Ne necanihücütüni pa tucari
tiyupitüvame. Que mü'ane nehesüa
müye'ani pücaheuhacamücüni. Que
mü'ane nehesie yuri müti'erie havai
pücaheuharimücüni hasuacua.
³⁶Masi yanepütixecühüavecai,
xepünesixeiya peru yuri
xepücate'erie. ³⁷Naime ne'uquiyari
münetipitüa nehesüa püye'ani. Que
mü'ane nehesüa müye'ani, tacua
nepüca'anuyehüani. ³⁸Ne taheima
nepüca'acane tita münetinaque
yanemütüyurienenicü. Tita
mütinaque 'iya munesiheyenü'a
püta yanemütüyurienenicü
nepacane. ³⁹'Ipaü catininaqueni 'iya
munesiheyenü'a, nai münetiupitüa
nemücaheiyehüanicü ni xeime,
masi nemenucuquetüanicü tucari
'aye'ayu quepaucua mütüpare.
⁴⁰'Ipaürita catininaqueni
ne'uquiyari, yunaitü memixeiya
nu'aya, yuri memüte'erie hesiena,
tucari mücaxüve memexeiyanicü.
Ne nepüvaranucu'uitüani tucari
'aye'ayu quepaucua mütüpare.
⁴¹Hicü Huriyusixi
meniniuquixiecaitüni hepaüsitana
müpaü mutayücü, Ne pa
necanihücütüni taheima macane.
⁴²Müpaü menitüyanecaitüni,
'Icü catiquesusi Cuse münu'aya.
Tame quemasiyaya varusiyaya
tepüvamate. Quetütü paine hicü
taheima macane. ⁴³Quesusi müpaü
tivaruta'ei, Xepücaniuquixieca

yusata. ⁴⁴Xevitü püca'yüve nehesüa müye'ani, me xüca ne'uquiyari munesiheyenü'a 'enucuhana xeicüa püyüve. Ne tucari 'aye'ayu quepaucua mütapare necanenucuquetüamücü.

⁴⁵Texaxatamete vaxapasio müpaü catine'uca, Caca'yari tiniva'üquitüaca yunaima. Yunaitü memü'lenana ne'uquiyari que maine, memüteyü'üquitüa, müme nehesüa mecaniye'axüacuni.

⁴⁶Perusü xevitü püca'ixeyave ne'uquiyari. Que mü'ane Caca'yarisüa miemetütü 'amuyeica, mücü xeicüa canixeyaveni ne'uquiyari. ⁴⁷Niuqui caniseyüeni que nemütixecühüave, que mü'ane nehesie yuri müti'erie, tucari mücaxüve canexeyani.

⁴⁸Ne pa tucari tiyupitüvame necanihücütüni. ⁴⁹Xetevarima manana payari metenecuacaitüni macumavesie. Müme menecuini.

⁵⁰Icü canihücütüni pa mayeyuri taheima macaneica tevi miticuanicü mücamünicü. ⁵¹Ne necanihücütüni pa mayeyuri taheima macane. Xüca tevi 'icü pa 'uticuan, yuheyemecü payeyurini. 'Icü pa nemüyetuani ne, nevaiyari canihücütüni, cuiepa memütama vatucari cani'ayumiemetüni.

⁵²Hicü Huriyusixi meniyuxamurietüvecaitüni yametyücühüavetü, Quetütü püyüve 'icü yuvaiyari mütasimicua temiticuanicü.

⁵³Quesusi 'ayumieme müpaü tinivarutahüave, Niuqui caniseyüeni que nemütixecühüave, xüca xeca'iticuani Yuri Tevi vaiyarieya, xüca xuriyaya

xeca'anu'ieni, tucari xepücahexeiya yuhesie. ⁵⁴Que mü'ane nevaiyari mücüa'a nexuriya mü'ie, tucari mücaxüve canexeyani. Tucari 'aye'ayu quepaucua mütapare, necanenucuquetüamücü. ⁵⁵Ne nevaiyari yuricü canicüaitüni, nexuriya yuricü cananu'ivani.

⁵⁶Que mü'ane nevaiyari mücüa'a nexuriya mü'ie, mücü nehesie tiviyatü niyuhayevamücü, neta hesiena netiviyatü netinehayeva.

⁵⁷Ne'uquiyari mayeyuri cuiepa que münerenü'apaü, ne que nemürayeyuri ne'uquiyaricü, müpaürita yaxecüa que mü'ane munesicua'a, mücüta canayeyuricamücü necümana.

⁵⁸Icü canihücütüni pa taheima macane. Xetevarima que memüte'ucuai que memüte'ucui, müpaü püca'ane. Que mü'ane 'icü pa mücüa'a yuheyemecü canayeyuricamücü. ⁵⁹Müpaü niutayüni Caperünaumesie ti'üquitatü tuquita.

Niuqui tucari mücaxüve hepaüsita

⁶⁰Hicü 'ayumieme teyü'üquitüvametemama yumüiretü me'u'enanaca müpaü meniutiyuani, 'Icü niuqui canicuaniveni. Quepai püyüve mi'enieni. ⁶¹Quesusi yu'iyarisie retimaica memüniuquixiecaicü teyü'üquitüvametemama 'icü hepaüsita, müpaü tinivarutahüave, 'Icücü xetetiquetamürique 'acu. ⁶²Qesü yüniqueyu xüca xe'ixeyanique Yuri Tevi mana 'utimiecame haque meripai mecatei. ⁶³'Iyari canihücütüni tucari tiyupitüvame. Vaiyari 'asipüca'yüni.

Tita nemütixecuxaxatüva ne, mücü cani'iyaritüni canitucaritüni.

⁶⁴Peru hipatü xeme yuri xepücate'erie. Qesusi matüaripai nivamaicaitüni quehate müme yuri memücate'eriecai, timaicaita que mü'ane miyetuaniquecai. ⁶⁵Müpaü tinicuxatacaitüni, 'Ayumieme nepütixecühüave, xevitü mücayüve nehesüa müye'ani xüca ne'uquiyari müpaü catipitüaca.

⁶⁶Mücü yumüiretü teyü'üquitüvemetemama yucutama menitacüni, hamatüana mepüca'u'uvacairi. ⁶⁷'Ayumieme Qesusi müpaü tinivarutahüave tamamata heimana yuhutame, Xemerita xeteyuvaüriya xemüyehu.

⁶⁸Simuni Pecuru müpaü ninita'eiya yucu'imavatü, Ti'aitame, quepai rahesüa tepüteyehu. 'Ecüsü niuqui tucari mücaxüve hepaüsita pecanexeyani. ⁶⁹Hicürixüa yuri tecateniuta'erieni, tecamanetimani 'ecü que mü'ane Cacaüyarisüa mümieme müpasie pemühücücü.

⁷⁰Qesusi müpaü tivaruta'ei, Camü necatixe'anayexei tamamata heimana yuhutame xeme. Xevitü xeme Cauyumariepaü cani'aneni. ⁷¹Mücü Cura Simuni nu'aya 'Isicariutitanaca nixatacaitüni. Mücü niyetuaniquecaitüni xevitü mühücütücai tamamata heimana yuhutatü.

Qesusi 'ivamama yuri que memücate'eriecai hesiena cuxi

7 Mericüsü 'arique Qesusi Carereya niuyeicacaitüni. Pücayuvaüriyacai Cureya müyeicani Huriyusixi memicuvautüvecaicü me'imienique.

²Hicü Huriyusixi va'ixüarari nahuracaitüni quepaucua xamaru memutiveviva. ³'Ivamama 'ayumieme müpaü metenitahüave, 'Uva peyeyame Cureya quenemie, 'ahesüa miemete teyü'üquitüvamate memixeyacü tita pemütüyuriene.

⁴Tevi 'avie capütüyuriene, ticuvaunetü yunaime vahürüpa mümarivanicü. Xüca müpaü petiyurieneni, pemasiücüme quena'ayeitüa cuipea memütama vahüxie. ⁵Ivamamata yuri mepücate'eriecai hesiena. ⁶Hicü Qesusi müpaü tinivarutahüave, Ne netucari püca'aye'ave cuxi. Xeme tixaü xepücatetacuevi.

⁷Cuipea memütama mepücaüvave memüxe'uxive'erieca. Ne püta mecaneni'uxive'erieca vahepaüsita nemütihecüatacü, tita memüteyurie 'axa mü'anene nemutainecü.

⁸Xemeri xequene'ixüarayü. Ne cuxi nepüca'ixüaramie 'icüsie, netucari müca'aye'avecü cuxi.

⁹Müpaü tivarutahüaveca Carereya niyuhayeva.

Qesusi que mütiuyuri 'ixüararipa quepaucua xamaru memutiveviva

¹⁰Hicü 'ivamama meheu'ixüarayucacu 'iyata neyani 'arique, 'avie xeicüa cayuhecüatatü. ¹¹Hicü Huriyusixi meneicuvautüvecaitüni 'ixüararipa müpaü me'utiuyatü, Haque peyeica 'iya. ¹²Teüteri vaüca mepütecuxatacai hepaüsitana, 'avie xeicüa. Hipatü müpaü meniutiyanecaitüni, Masi 'aixüa pütüca'iyari. Hipatüri mete'utiyanecai, Tixaüsietü püvareuyexürüva teüteri.

¹³Masi xevitü teüteri vahürüpa pücatixatacai hepaüsitana yunaitü memüvamacarücaicü Huriyusixi.

¹⁴Hicü 'ixüarari hixüapariecari Qesusi neutiyune tuqupa. Mana tini'üquitacaitüni.

¹⁵Huriyusixi menihüxiyacaitüni yame'utiyuatü, Queri timaive 'icü 'utüarica. Pücatiyuti'üquitäve.

¹⁶Qesusiri 'ayumieme müpäü tinivarutahüave, Tita nemüti'üquita nehesüa pücamieme. Que mü'ane munesihyenü'asüa püta canimiemetüni. ¹⁷Xüca tevi yuvaüriyani yamüticamienicü tita mütinaque 'iya, catinimaicamücü tita nemüti'üquita hepaüsita, xüca Cacaüyarisüa miemetüni, me xüca necümana ne'utaineni nusu. ¹⁸Que mü'ane yücümana mutaine catinicuvauneni visi müticühüavarüvanicü. Que mü'ane müticuvauneni visi müticühüavarüvanicü 'iya meiyenü'a püta, mücü yuri paine, tita mücatiheiserie pumave heisiena.

¹⁹Camü Muisexi catixe'upitüa 'inüari niuquiyari xemeixeyanicü. Perusü ni xevitü xeme yapücaticamie 'inüari niuquiyarisie. Titayari xenetecuvautüve xenesimienique. ²⁰Teüteri müpäü mete'lita'ei, Cari cacäiyari 'axa mü'ane pümasinü'ü. Quepai masicuvaune masimienique.

²¹Qesusi müpäü tivaruta'ei, Ne 'uxipiya tucarisie heiva xecüa tixaütü nepütiuyuri, peru yunaitü xecanihüxiyaca. ²²'Ayumieme meta Muisexi nixe'upitüani xitequiya 'inüariyari. Muisexisüa pücamieme, tatevarima vahesüa

püta canimiemetüni. Peru 'uxipiya tucarisie xepi'inüaritüa 'uqui nunusi. ²³Xüca 'uqui 'uxitequieni 'uxipiya tucarisie Muisexisüa mieme 'inüari niuquiyari müca'ayeitüarienenicü, que xeneteheca ne nai 'aixüa reu'eriecame nemayeitüacü xeime tevi 'uxipiya tucarisie. ²⁴Que mütüyuxexeiya xecüa niuqui xepücavevieca, que mütitheiserie püta xequenevevieca niuqui.

Caticürisitu 'icü, que memutiyanecai

²⁵Hicü Querusaremetari hipatü 'ayumieme müpäü meniutiyanecaitüni, 'Icü catihücü memicuvautüve me'limienique. ²⁶Camü yunaime vahürüpa catinicuxatani, 'asimepücatehehüave. Ta'uquiyarima xüari yuricü mepücaheitima 'icü mücürisitu heiserie mupitüarie. ²⁷Perusü tame tecanimaica 'icü haque memieme. Quepaucua munuani Cürisitu, xevitü 'asipücatimaica haque memieme.

²⁸Hicü Qesusi müpäü tiniuhiva tuqui curaruyarita ti'üquitatü, Xeme xenetemate 'acu, haque nememieme xetemate. Ne necümana nepücanua. Masi yuri canaineni 'iya munesihyenü'a. Xeme xepüca'imate. ²⁹Nesü necanimaica hesüana nemümiemecü, munesihyenü'acü.

³⁰Hicü mecanicuvautüvecaitüni me'iviyaque. Xevitü püca'ivi tucarieya müca'aye'avecaicü cuxi. ³¹Teüteri yumüiretü yuri mecateniuta'erieni hesiena. Müpäü meniutiyanecaitüni, Quepaucua

munuani Cürisitu, masi vaüca
catiyurieneni 'inüarite, 'e'ivatü 'icü
que mütiyuriene.

**Pareseusixi que memütevaretanü'a
tupirisixi memiviyacü Qesusi**

³²Hicü Pareseusixi

meniva'eniecaitüni teüteri
hepaüsitana vaüca metecuxatame.
Mara'acate memühürütüariecai
Pareseusixi vahamatü
mecanivaretanü'ani tupirisixi
memiviyacü. ³³Hicü müpaü
niutayüni Qesusi, Yareutevitü
cuxi xehamatü neniuyeicamücü.
'Arique 'iya münesihyenü'asüa
nepüyemie. ³⁴Xepünesicuvautüveni
peru xepücanesitaxeiya. Mücü meta,
haque nemeyeicani xepücaüyivave
xemeta'axüani. ³⁵Huriyusixi
müpaü metenyücühüavecaitüni,
Que tiyune 'icü temüca'itaxeiyacü.
Cüriyecusixi vasata memeutayeixüa
vahesüa catiyemie, Cüriyecusixi
tivareti'üquitüanique. ³⁶Qesusi
'icü titita niuqui müya
mutaine, Xepünesicuvautüveni,
xepücanesitaxeiya, haque
nemeyeicani xepücaüyivave
xemeta'axüani, haitü.

**Hatüapaü mü'anene ha
muhanesie miemepäü**

³⁷Hicü ve'eme tucarisie
'ixüarari heutiparirümecacu,
mana niuvecaitüni Qesusi.
Nahivacaitüni müpaü 'utaitü, Xüca
tevi heuharimücüni, nehësüa
quenuani, que'anuhareni. ³⁸Que
mü'ane nehësie yuri müti'erie,
'utüarica manuyünepaü, hatüapaü
'anetü canihancamücü taitana
ha muhanesie miemepäü 'anenetü.

³⁹Müpaü niutayüni 'Iyari xatätü
memitanaqui'erieniquecai müme
yuri memüteta'erieniquecai
hesiena. Mücü 'Iyari
mepücatanaqui'erivavecai
cuxi Qesusi cuyi visi 'anetü
müca'ayeitüarievecaicü.

**Teüteri hixüata que
memüte'uyusanaxü**

⁴⁰Hicü teüteri hipatü 'icü
niuquite me'u'enieca müpaü
menütüyuaneaitüni, Yuricü
mücü tixaxatame canihücütüni
'icü. ⁴¹Hipatüta mete'utiyuanecai,
Cari 'icü Cürisitu canihücütüni.
Hipatüta mete'utiyuanecai, Masi
Cürisitu Carereya pücamiemetüni.
⁴²Camü 'utüarica müpaü
caranuyüne, Cürisitu Raviri
püxiüyariyatüni, quiecarisie Raviri
mecateisie pümiemetüni Verenisie.
⁴³'Ayumieme teüteri hixüata
meniyusana cümana. ⁴⁴Hipatüta
müme meniviyacuaitüni, perusü
xevitü püca'livi.

**Tevi hasuacu pücatixatacai 'icü
müticuxatapaü, que memutiyuanecai**

⁴⁵Hicü tupirisixi meniu'axüani
mara'acate memühürütüariecai
vahesüa Pareseusixi vahesüa.
Mümeri müpaü metenivarutahüave,
Titayari xecate'i'atüa. ⁴⁶Tupirisixi
müpaü metevaruta'ei. Tevi
hasuacuari pücatixatacai 'icü
tevi müticuxatapaü. ⁴⁷Hicü
Pareseusixi müpaü metevaruta'ei,
Cari xemeta xepeuyexüriya.
⁴⁸Camü te'aitamete Pareseusixi
que mü'ane müme hesiena yuri
pütiuta'eri. ⁴⁹Peru 'icü teüteri
'inüari niuquiyari memücamate

'axa mepütecühüavarüva.

⁵⁰Hicü 'iya meripai Qesusisüa munua yüvicüta Nicuremu

müpaü tinivarutahüave, xevitü mühücütücaicü müme,

⁵¹Camüsü ta'inüari niuquiyaricü tepüca'enutahüani tevi xüca meri teca'l'enieni que mutaine, xüca teca'imaica que mütiyuriene.

⁵²Mümeri müpaü metenita'eiya, Qesü 'ecütari Carereya petimieme. Quetinecuvava, quetinexeyani Carereyasie müca'ayenevecü tixaxatame havaicü.

**'Uca muviyari xeime cünayamame
meyucumaüvacacu**

⁵³Yuxexuitü yuquie mepeutayeixüa.

8 Qesusisü yemurisie neyani Huriva Mati'lu müracusevasie. ²Ximeri tavari tuquipa ninuani. Yunaitü teüteri hesüana meni'axecaitüni. Mana 'ayerüca tiniva'üquitüacaitüni.

³Hicü te'ütüvamete Paresexixi vahamatü mecani'atüirieni 'uca muviyarie xeime cünayamame meyucumaüvacacu. Hixüapa me'itaqueca ⁴müpaü metenitahüave, Ti'üquitame,

'icü 'uca caniuviyarieni xeime cünayamatü meyucumaüvame.

⁵¹Inüari niuquiyarisie Muisexi müpaü catatiniü'aitüani tetexicü temüvatituaxanicü müya memüyüa. Camüsü que petayüni 'ecü. ⁶Müpaü meniutiyuani me'l'isipatüvetü me'itaxanetaque. Qesusisü 'anacatusireca, cuiépa tiniuta'utüani yu'itüvamecü. ⁷Müme 'ameteheuterecu meheicu'ivaviyatü, 'iya nanucuqueni. Müpaü

tinivarutahüave, Que mü'ane xeme 'axa mücatiyurieve, mücü meri pitatuaxa tetcü. ⁸Tavari 'anacatusireca, cuiépa tiuta'utüa.

⁹Mümeri memü'enana, va'iyari vatate'acacu, meneutayeixüani yuxexuitü me'ayecücatü, 'uquiravesixi meri. Qesusi yuxaüta niyuhayeva, 'uca hixüapa muvecai tiyuhayevaxüta. ¹⁰Hicü 'anucuqueca Qesusi, hipame cavaxeiyatü, 'uca xeicüa, müpaü tinitahüave, Neuxei, 'uca, haquevari müme masixanetamete. Xevitü 'ahesie carahüa. ¹¹Iya tiutayü, Ti'aitame, haquevasü. Qesusi titahüavixü, Neta 'ahesie nepücatihüani. Quenemie, tavari 'axa pepücareyurieni.

**Qesusi cuiépa memütama
vahecüarivivame mühücü**

¹²Mericüsü Qesusi tavari tinivarutixatüani müpaü 'utaitü, Ne cuiépa memütama vahecüarivivame necanihücütüni. Que mü'ane munesi'anuveiya yüvipa püca'uyeicani, masi hecüariya canexeyacamücü tucaritüme.

¹³Paresexixi 'ayumieme müpaü metenicühüaveni, 'Ecü 'ahepaüsita xeicüa pecatinihecüatani. Tita pemütihecüata püca'yuri. ¹⁴Qesusi müpaü tinivaruta'eiya, Sepasü nehepaüsita nemütihecüata, tita nemütihecüata puyuri nemütimatecü haque nememieme que nemütimie. Xeme 'asixepücatemate haque nememieme que nemütimie. ¹⁵Xeme teüteri vahepaü xepüteyu'inüata. Ne püta tevi nepüca'inüata.

¹⁶Masisü xüca ne'ita'inüataque,

nepihēcüatüaniqueyu tita yuricü müti'inüari nehexeyatü, nexaüta nemüca'uyeicacü, 'iya munesihyenü'a nehamatü muyeicacü. ¹⁷Mücü meta, xe'inüari niuquiyarisie müpaü catine'uxani, Yuhutatü teüteri tita memütetahecüata puyuri. ¹⁸Mericüte, ne necanihücütüni que mü'ane nehepaüsita mütihecüata, ne'uquiyari munesihyenü'a nehepaüsita tinihecüatanita. ¹⁹Müme müpaü metenitahüave, Haqueri 'a'uquiyari. Quesusi müpaü tivaruta'ei, Xeme xepücanesimate ne, ne'uquiyarita xepücamate. Xüca xenesimaicaque ne, ne'uquiyarita xepümaicaqueyu. ²⁰Icü niuquicü catinixatacaitüni tumini mahüriesie tuqui curaruyarita ti'üquitatü. Xevitü püca'ivi tucarieya müca'aye'avecaicü cuxi.

**Que nemüreumie xepüca'yüvave
xemeta'axüani, que mainecai**

²¹Hicü tavari müpaü tinivarutahüave, Nesü nepüyemie. Xepünesicuvautüveni, tita 'axa xemüteyuriesie xeteviyatü xecanicuicuni. Que nemüreumie xepüca'yüvave xemeta'axüani. ²²Huriyusixi 'ayumieme müpaü metenixatacaitüni, Yücümana catiyumieni müpaü mutayücü, Que nemütümie xepüca'yüvave xemeta'axüani. ²³'Iya müpaü tinivarutahüave, Xeme 'ena xepümiemete. Ne püta taheima necaniamiemetüni. Xeme 'ena cuiepa xepümiemete. Ne püta 'ena cuiepa nepücamieme. ²⁴'Ayumieme yanepütix'e'utahüavixü xemücuini tita 'axa xemüteyuriesie xeteviyatü.

Xüca yuri xecate'uta'erieni quename ne nehücü, xecanicuicuni tita 'axa xemüteyuriesie xeteviyatü. ²⁵Müme müpaü metenicühüavecaitüni, 'Ecü que pepüpaicüte. Quesusi tivarahüave, Yemecü nepühücü tita nemütixecuxaxatüva. ²⁶Vaüca necaneixeyiani xehepaüsita nemütixaxatanicü, xehebie nemütihüpanicü. 'Iya munesihyenü'a masi yuri canaineni. Tita nemütü'eni 'iya yahainecacu, mücü nepütivataxatüani cuiepa memütama. ²⁷Müme 'asimepücatehetima yu'uquiyari müvacuxaxatüvacaicü. ²⁸Hicü Quesusi müpaü niutayüni, Quepaucua xemenutihana Yuri Tevi, 'anari xepütehetimani ne nemühücücü, necümana 'asinemücatiyuriencü. Ne'uquiyari münetiü'üquitüapaü, müpaü xeicüa nepütixaxata. ²⁹Mücü meta, 'iya munesihyenü'a nehamatü caniyueicani. Pücanesi'ucu'eiri nexaüta, neheyemecü yanemütüyuriencü tita mütinaque. ³⁰Ipaü ticuxatacacu yumüiretü yuri mecateniuta'erieni hesiena.

**Tita yuri maine canixetixünamücü,
que mainecai**

³¹Quesusi 'ayumieme müpaü tinivarutahüave müme yuri memüte'ita'eriri Huriyusixi, Xeme nenuquisie xeteviyatü xüca xeyuhayevani, yuricü nehësüa miemete teyü'üquitüvamete xecanihümetüni. ³²Tita yuri müraine xecanetimaicuni. Mücü yuri maine canixetixünamücü.

³³Müme müpaü metenita'eiya, Tame 'Apurahami tecanixüyarimamatüni. Xeimesie mieme vaüriyarica tepücate'uti'uximayataxü hasuacua. Que pehaine, xexüxünitü xemacüne pemaine. ³⁴Quesusi müpaü tivaruta'ei, Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, yunaitü 'axa memüteyurie vaüriyarica meteni'uximayaca tita 'axa müti'anesie mieme. ³⁵Meriçüte, vaüriyarica müti'uximaya yuheyemecü 'apüca'uca quiecamepaü. Quiecame nu'aya püta 'apuca yuheyemecü. ³⁶Xüca nu'aya xetixünamücü, panasi xexüxünitü xecanacünicuni. ³⁷Ne nepütimate 'Apurahami xemüxiüyarimama. Siepüre xecanenicuvautüveni xenesimienique neniüqui müyutexiecü xehesüa. ³⁸Tita nemütiuxei ne'uquiyarisüa yanepüticuxata. Xemesüari tita xemüte'u'eni yu'uquiyarisüa yaxepütecahu.

³⁹Müme müpaü mete'ita'ei, Tame ta'uquiyari 'Apurahami canihücütüni. Quesusi müpaü tivarutahüave, 'Apurahami xüca xexüyarimamatüni, 'Apurahami que mütiyurienecai yaxequeteneyurieca. ⁴⁰Masi hicü xepünesicuvautüve xenesimienique. Ne necanitevitüni nemütixecuxaxatüva tita yuri müraïne que nemüti'u'enaxü Cacaüyarisüa. Xehepaü capütüyuri 'Apurahami. ⁴¹Xeme xe'uquiyari que mütiyuriene yaxetenicahuni. Mete'itahüave, Tametütü tavarusi que mü'ane mücacünayatücai, mücü

pücatasi'utivevi. Xei 'uquiyariyari tecanexeiyani Cacaüyaritüme. ⁴²Quesusi müpaü tivarutahüave, Xüca Cacaüyari xe'uquiyaritünique, xecaneninaqui'eriecaqueyu ne. Ne Cacaüyarisüa necaneyeyani necaninuaniri. Mücü meta, necümana nepücanua. 'Iya püta caneneyenü'ani. ⁴³Titayari xecateheitimaivave tita nemütixata. Xemüca'yüvavecü neniüqui xemü'enieni, 'ayumieme xepüca'iquema. ⁴⁴Xeme yu'uquiyarisüa xecanimiemetetüni Cauyumariesüa. Xecaniyuvaüriyani yaxemüteyuriecacü tita mütihive'erie xe'uquiyari. 'Iya meripai catiniyumemivani. Tita yuri müraïnesie tiviyatü 'apüca'uvecai, tita yuri müraïne mumavecü hesiena. Quepaucua 'itaricacü müticuxata, yücümana tinicuxatani müti'itavacü, memüte'itava müva'uquiyaricü. ⁴⁵Ne püta yuri nemainecü, yuri xepücanete'ereri. ⁴⁶Que mü'ane xeme nehesie pürähüani, 'axa nemütiuyuri 'utaitü. Me xüca yuri nehaineni, titayari yuri xecanete'ereri. ⁴⁷Que mü'ane Cacaüyarisüa mümieme cani'enieca tita Cacaüyari müticuxata. 'Ayumieme xepücaheu'enan, Cacaüyarisüa xemücamiemetecü.

Cürisitu que 'amütiuyeicacai sutüapai

⁴⁸Huriyusixi müpaü metenita'eiya, Cari 'aixüa tenitüyuaneni quename 'ecü pesamariyatanaca, quename cacaüyari 'axa mü'ane masinü'ü. ⁴⁹Quesusi tivaruta'ei, Neri cacaüyari 'axa mü'ane pücanesinü'ü.

Masi 'aye'ame ne'erietü nepixata ne'uquiyari, xeme püta ne'aye'ame xecanesi'erietü xepünesixata.

⁵⁰Ne tixaü nepüaticuvaune visi nemüticühüavarüvanicü. Que mü'ane müticuvaune visi nemüticühüavarüvanicü, que mü'ane 'isücamepaü müva'inüata, mücü 'acaniuyeicani. ⁵¹Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, xüca tevi nenuquisie yaticamieni, hasuacua pücahetimani müya.

⁵²Huriyusixi müpaü mete'itahüave, Hicürixüa tepütehetima cacaiyari 'axa mü'ane mümasinü'ü.

Camü 'Apurahami caniumüni, texaxatameteta mete'ucui. 'Ecüsü müpaü pecanaineni, xüca tevi nenuquisie yaticamieni, müya pücameaica hasuacua. ⁵³Ecü que petive'eme ta'uquiyari 'Apurahami 'asicayüvecacu. Mücü caniumüni, texaxatameteta mete'ucui. Titari pera'ayeitüaxime.

⁵⁴Qesusi tivaruta'ei, Xüca ne visi nehainenique nehapaüsita, tixaü pücatihücütüniqeyu visi que nemüticühüavarüvaniqueyu.

Ne'uquiyari canihücütüni que mü'ane visi maine nehapaüsita. Xeme yaxeputiyuane quename xecacaiyari 'iya. ⁵⁵Masi xepücaheitimavave. Nesü püta necanimaica. Xüca nehainenique quename neca'imate, xehepaü neti'itavatü nenayaniqueyu.

Masiri necanimaica, niuquieyasie yanepüticamie. ⁵⁶Xe'uquiyari 'Apurahami cuini mieme tiniyutemavieca netucari ha'erivatü mixeiyacü. Nixeiya, tinaqui'acai.

⁵⁷Huriyusixi 'ayumieme müpaü metenitahüave, 'Ecü huta teviyari

heimana tamamata viyari pepücahü. Que petixei 'Apurahami.

⁵⁸Qesusi tivarutahüave, Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, 'Apurahami 'aca'uyeicacacu cuxi, 'aneniuyeicani ne. ⁵⁹Hicü 'ayumieme tetexi mecaniutitücü me'ituaxaque. Qesusi niyuti'avieta, tuqui curaruyarita nivayeyani vasata 'umietü.

Qesusi que mürenayehüa tevi 'acüpetü mutinuivaxü

9 Hicü mana 'uyemietü
tevi niuxeiya

'acüpetü mutinuivaxü.

²Teyü'üquitüvametemama müpaü metenita'ivaviya, Ti'üquitame 'acu, quepai 'axa pütüuyuri, 'icü 'axa tüuyuri, 'uquiyarimama nusu 'axa mepüte'uyuri, 'acüpetü mutinuivaxücü. ³Qesusi müpaü niutayüni, 'Icü müpaü püca'ane 'axa mütiuyuricü, ni 'uquiyarimamata 'asimemüte'uyuricü müpaü püca'ane.

Mümasiücürecü Cacaüyari que mütiyuriene hesiena püta cani'aneni. ⁴Caneuyeveca 'iya münesiheyenü'a que müti'uximaya, yanemütiyurienenicü ne 'uhecüacacu cuxi. Yüriya 'acanamieni quepauca mücayüve müti'uximayaca.

⁵Quepauca cuiepa nemuyeica, necanihecüariyatüni cuiepa memütama vahesie mieme. ⁶Müpaü 'utayüca niuta'aüsicavieni cuiepa. Haxu 'uhaviyaca yu'aüsicacü, hüxitana haxu nevirixüani.

⁷Müpaü tinitahüave, Quenemie, mana quenehütaimami ha mayema Siruhe müracusevasie, taniuquicü Mutanü'arie müracusevasie.

Hicü neyani, nanacahütaiama,
 heunieretü 'ayaca, nacunuani.
⁸Hicü 'auravatariri, mümeri
 meripai memixeyacai
 rimusnavieneme, müpaü
 meniutiyuanecaitüni, 'Icü catihücü
 mana mutiyeixacai müticu'ivavacai.
⁹Hipatü mete'utiyuanecai, 'Eri, 'iya
 pühücü. Hipatüta mete'utiyuanecai,
 Tixaüsüari, hepaüna pütüyuxexeya
 xecüa. 'Iyasü müpaü nainecaitüni,
 Ne nepühücü. ¹⁰Hicüsü müpaü
 metenitahüave, Mericüte, que
 petiunieritüarie. ¹¹'Iya müpaü
 tivaruta'ei, Mücü tevi Qesusi
 mütiteva haxu 'uhaviyaca
 nehüxita canenavirixüani.
 Müpaü netiutahüavixü, Siruhe
 quenemie quenhütaimamie.
 Neheyaca ne'anacahütaimaca
 nepanutanierixü. ¹²Müme
 metehühüave, Haqueri mücü.
 Hauqui, tiutayü.

**Pareseusixi que
 memüte'ita'ivaviyaxü
 macüpecai manayehüiya**

¹³Mericusü Pareseusixi vahesüa
 mecaneivitüni macüpecai.
¹⁴'Uxipiya tucari nihücütücaitüni
 quepaucua Qesusi haxu
 muhaviyaxü menutanieritüa.
¹⁵'Ayumieme tavori menita'ivaviya
 Pareseusixi que tiunierixü. 'Iya
 müpaü tivarutahüave, Haxu
 pünesi'avirixüa nehüxita,
 nepanacahütaimaxü, hicü
 nepeuniere. ¹⁶Pareseusixi
 hipatü 'ayumieme müpaü
 meniutiyuanecaitüni, Xüari 'iya tevi
 Cacaüyarisüa pücamieme, 'uxipiya
 'inüariyarisie yamücaticamecü.
 Hipatü mete'utiyuanecai, Quepaü

tiyüve tevi 'axa mütiyuriene 'inüari
 'ipaü 'aneneme mütiyuriene. Hixüata
 mepuyusanaxüa. ¹⁷'Ayumieme
 tavori müpaü metenitahüave
 macüpecai, Que pe'utaine 'ecü 'iya
 hepaüsita. Pümasi'anutanieritüa.
 'Iya rainecai, Catinixaxatametüni.
¹⁸Hicü Huriyusixi yuri
 mepücate'uta'eri quename 'acüpecai
 'anutanierixü, 'arique xecüa yuri
 mepüte'uta'eri mevarutahüaveca
 manutanierixü 'uquiyarimama.
¹⁹mevaruta'ivaviyaca müpaü
 me'utiyuatü, 'Icü tixenive,
 hepaüsitana xemutiyuane
 quename 'acüpetü 'utinuiyaxü.
 Que yüanetü hicü peuniere.
²⁰'Uquiyarimama menivaruta'eiya
 yame'utiyuatü, Tame tepütemate
 'icü tanive mühücü 'acüpetü
 mutinuivaxü. ²¹Masi hicü que
 yüanetü meuniere 'asitepücatemate.
 Quepai menutanieritüa
 'asitepücatemate. Mücü
 xequeneuta'ivaviya. 'Ecaniuteviniri,
 yücümana caniyutaxatamücüri.
²²'Uquiyarimama müpaü
 meniutiyuanecaitüni Huriyusixi
 memüvamacarücaicü.
 Huriyusixi meyu'enieca müpaü
 meteniyücühüavecaitüni, quename
 xüca xevitü yutahecüatanique
 Cürisitusie tiviyatü, tuqita
 capitüarieniqueyu. ²³'Ayumieme
 'uquiyarimama meniutiyuani,
 'Ecaniuteviniri, xequeneuta'ivaviya
 mücü. ²⁴Hicü hutarieca
 menitahüave tevi macüpecai.
 Müpaü metenitahüave, 'Aixüa
 queneutayüqui Cacaüyari hepaüsita.
 Tame tepütemate 'icü tevi 'axa
 mütiyuriene. ²⁵Mücü müpaü
 tivaruta'ei, Me 'asinepücatimate

xüca 'axa tiyurieneni. 'Icü xeicüa necatinimaica ne. 'Ana nepacüpecai, hicürixüa nepeuniere. ²⁶Hicü müpaü metenitahüave, Que masi'uyuri. Que matiunieritüa. ²⁷Müpaü tinivaruta'eiya, Meripai yanepütixe'utahüavixü, xepücaheu'enana. Que cuxi xete'enacu tavarı. Xemeta teyü'üquitüvame temama xecate'acünicu. ²⁸Müme 'axa mepüte'itahüavixü müpaü mete'icühüavetü, 'Ecüsü hesüana mieme tiyü'üquitüvame pepühücü. Tame Muisexisüa miemete teyü'üquitüvamate tepühüme. ²⁹Tame tecatenimaica Cacaüyari mütitahüavixü Muisexi. 'Icü püta 'asitepücatemate haque memieme. ³⁰Tevi müpaü tivaruta'ei, Camüte, 'icü pümarive. Xeme 'asixepücatemate haque memieme, peru pünesi'anutanieritüa ne. ³¹Tepütamate Cacaüyari mücava'enie 'axa memüteyurie. Masi xüca tevi Cacaüyari 'ayexeyani, xüca yaticamiene tita mütinaque Cacaüyari, cani'eniecamücü 'iya. ³²Sütüapai hicüque pücaxasiva quename tevi 'enutanieritüa que mü'ane 'acüpetü mutinuivaxü. ³³Xüca 'icü Cacaüyarisüa camiemetünique, pücaüveniqueyu 'asimütiyurieni. ³⁴Müme mete'ita'ei, Cari 'ecü 'axa petiyurienetü peputinuivaxü yemecü. 'Ecü que petati'üquitüa tame. Tacua mecanenuyehüani.

**Yu'iyarisie que
memüte'acücüpe teüteri**

³⁵Mericusü caniu'ena Qesusi quename tacua mehenuyehüa.

'Itaxeyaca müpaü niutayüni, 'Ecü yuri peti'erie que mü'ane Yuri Tevi mühücüsie. ³⁶Iya tita'ei, Ti'aitame, que püpaicü yuri nemütita'erienicü hesiena. ³⁷Qesusi titahüave, Pepixei. Que mü'ane 'ahamatü müticuxata, mücü necanihücütüni. ³⁸Iya tiutayü, Yuri nepüti'erie, Ti'aitame 'acu. Nenevieri nipitüaniri. ³⁹Qesusi müpaü niutayüni, Ne necaninuani 'ena cuiepa nemüvapatacü, memücaheuneniere memanutanenierenicü, memeuneniere me'acücüpetü memacünecü. ⁴⁰Mericusü Pareseusixi hipatü hamatüana memü'uvacai 'icü meniu'enieni. Müpaü metenitahüave, Tamerita tete'acücüpe. ⁴¹Qesusi müpaü tivarahüave, Xüca xe'acücüpenique, mücücü xehesie pücarahüivaniqueyu. Masi hicü müpaü xeputiyuane quename xeheuneniere. 'Ayumieme 'apuve xehesie que mürahüiva.

**Muxasi vacurarü hepaüsita
ticuxatatü, que müti'üquitacai**

10 Niuqui canisetüeni que nemütixecühüave, que mü'ane quitenie mücaheutahani muxasi vacuraruta, huteicü püta meutimaque, mücü tinavayame canihücütüni catininavamücü. ²Que mü'ane quitenie meutahani, muxasi canivahüvemetüni. ³Iparevivame quitenie catineuyepivani hesiena mieme. Muxasi mecanimaica niuquieyasie. Yuxexuime püvarahüave yumuxasi que memüteteteva,

nivaranuyevitüni. ⁴Quepaucua yumuxasi yunaime müvaranuyevitü, mücü varanuhaitüiyatü caniumieni. Muxasi 'utümana mecaniveiyani niuquieyasie memimatecü.

⁵Cuyeicame mepüca'anucuveiya, meniuta'unacuni püta cu'uvamete vanuquisie memücavamatecü.

⁶Quesusi 'icü 'üquisica xatatü müpaü tinivacuxaxatüvacaitüni. Müme 'asimepücatehetima tita mütihücütücai mütivacuxaxatüvacai.

**Quesusi muxasi vahüveme
'aixüa mütiuca'iyari mühücü**

⁷'Ayumieme tavari müpaü niutayüni Quesusi, Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, ne muxasi necanivaquitenietüni.

⁸Yunaitü memu'axüa necanuavecacu cuxi ne, tenavayamete mecanihümetüni, menivanavatüveni. Muxasi mepücavaru'eni masi. ⁹Ne necaniquitenietüni. Necümana xüca tevi heutahani, nitavicueisitüariemücü. Neutahamücü nivayeyeicamücü, macusiüräyü netamariecaxüamücü.

¹⁰Tinavayame vanavamütü vacuimütü vata'unamütü xeicüa cani'axeni. Ne püta necaninuani tucari memexeiyanicü, 'anuyuhayevame memexeiyanicü.

¹¹Ne ti'üviyame 'aixüa nemütiuca'iyari necanihücütüni. Ti'üviyame 'aixüa mütiuca'iyari yutucari niyetuani muxasi vahesie mieme. ¹²Ti'ivame, que mü'ane mücavahüveme, muxasi mücavacusi-yari, mücü canixei-yani 'ürave 'a'amieme. Mücü muxasi

nivacu'e'eirivani niyuta'unani.

'Ürave nivativiyamücü nivataxüriexüamücü. ¹³'Iya müti'ivamecü xeicüa püca-yucuerivayurie muxasi vahepaüsita.

¹⁴Ne necatini'üviyametüni 'aixüa nemütiuca'iyari. Nemuxasima nepüvamate, mümeta menetemate nemuxasi, ¹⁵yaxeicüa ne'uquiyari münetimepaü, ne nemimatepaü ne'uquiyari. Netucari necaniyetüani muxasi vahesie mieme. ¹⁶Hipameta muxasi nepüvarexeiya 'icü xei curaruyarita memücamiemete. Neuyevaca nemüva'atüani mümeta. Neniuqui mecani'eniecuni. Xeime mehexeiyatü ti'üviyame, xei curaruyari mehexeiyatü mecanacünicuni.

¹⁷'Ayumieme ne'uquiyari caneninaqui'erieca netucari nemüyetuacü tavari nemitanaqui'erienicü. ¹⁸Xevitü pücanesinavairieni, necümana püta necaniyetuamücü. Heiserie necanexei-yani nemiyetuanicü, heiserie nerexei-yata tavari nemitanaqui'erienicü. 'İpaü ne'uquiyari canetiniu'aitüani.

¹⁹Mericiüsü tavari hixüata meniyusana Huriyusixi 'icü niuquieyacü. ²⁰Yümüiretü müme müpaü meniuti-yuanecaitüni, Cari cacai-yari 'axa mü'ane caninüca 'iya, püca-yumate. Titayari xete'İlenie. ²¹Hipatüta mete'uti-yuanecai, 'Icü niuquieya, cacai-yari 'axa mü'ane minü'ü capüniuquieya. Cacai-yari 'axa mü'ane que ti-yüve müvaranutanieritüani memacüçipe.

**Huriyusixi que
memüte'ixani'eri Quesusi**

²²Mericsü 'ana 'ixüarari naye'ani quepaucua hehecuaame memayeitüvacai Querusaresiesie. Niuhaütücaitüni. ²³Quesusi tuqui curaruyarita niyeyecacaitüni Sarumuni 'etüpivarieyatüa. ²⁴Hicü Huriyusixi 'auriena meniycuxeürieni. Müpäü metenitahüave, Quepaümexa pepütasi'iyaritüaca. 'Ecü xüca pecürisitutüni, heiseriemecü quetatineutaxatüa. ²⁵Quesusi tivaruta'ei, Yanepütixe'utahüavixüri, haquevasü yuri xepücate'erie. 'Icü tita nemütiyuriene ne'uquiyarisüa nemiemetütü, mücü nehepaüsita catinihecüatani. ²⁶Masi yuri xepücate'erie, nemuxasi vahesie xemücamiemetecü, que nemütixecuxaxatüvacai. ²⁷Nemuxasi mepünesi'enie, neta nepüvamate, mecaneniuveiyani. ²⁸Tucari mücaxüve nenivapitüaca. Hasuacuari mepücata'unarieni. Xevitü pücavativiya nesinavairienique nemamasie. ²⁹Ne'uquiyari müme münesiyetüri, mücü yemecü canitürücaüyeni, hipatü yunaitü mecatürücavicacu. Xevitü pücaývü müvativiya 'inavairienique ne'uquiyari mamayasie. ³⁰Ne ne'uquiyarimatü tenitaxevini. ³¹Hicü Huriyusixi tavari tetexi meniütitücü me'ituaxaque. ³²Quesusi müpäü tinivarutahüave, Camü vaüca nepüxe'uxeisitüa 'uximayasica 'aixüa mü'anene ne'uquiyarisüa

mümieme. Que 'aneme 'uximayasicacü xepünesituaxa. ³³Huriyusixi müpäü mete'ita'ei, 'Uximayasica 'aixüa mü'anecü tepücamasituaxa, 'axa pemutainecü püta tepümasituaxa. 'Ecü tevi pehücütütü cacaiyari pena'ayeitüvani. ³⁴Quesusi müpäü tivaruta'ei, Camü 'ipäu care'uxa xe'inüari niuquiyarisie, Ne xemücacaiyarixi neputayü. ³⁵Xücarü cacaiyarixi varutaterüva müme vahesüa munua Cacaiyari niuqueiya, xücarü 'utüarica cayüveni mayeyetitüarieni, ³⁶'iya ne'uquiyari mipataxü yuhesie mieme, cuiepa meiyenü'a, quename 'axa 'utaine queri xe'utiyuane hepaüsitanu, müpäü nemutayücü, Cacaiyari necaninu'ayatüni. ³⁷Xüca yanecatiyuriene ne'uquiyari que mütiyuriene, yuri xepücaneteta'eririeni. ³⁸Me xüca yanetiuriene, sepa yuri xemücanete'eririe ne, tita nemütiyurienesie püta yuri xequetene'erieca müpäü xemütetimanicü quename ne'uquiyari nehiesie tiviya, neta ne'uquiyarisie netiviya. ³⁹Hicü tavari menicuvautüvecaitüni me'iviyaque. Mücü neyani meca'iviyavecacu. ⁴⁰Mericsü mana neyani tavari Curutani 'anutaüye haque Vani meripai müti'üyanecai. Mana niyuhayeva. ⁴¹Yümüiretü hesüana meni'axecaitüni. Müpäü meniütiyuanecaitüni, Vani 'inüari pücatiuyuri. Naime que müticuxatacai Vani 'icü tevi hepaüsita, yuri canainecaitüni.

⁴²Mana yumüiretü yuri meteniuta'erieni hesiena.

Rasaru que mütiümü

11 Mericüsü tevi catinecuycaitüni Rasaru titevatü, Vetaniya mecatei, Mariya quiecariena Maritata Mariya mü'ivayatücai quiecariena quiecametütü. ²'Iya Mariya canihücütücaitüni que mü'ane Ti'aitame mucaviri visi mu'üacü, quetateya mucavasiüxaxü yücüpacü. 'Iya 'ivaya Rasaru recuyecai. ³Hicü 'ivamama 'ucari niuqui mecaneitanü'airieni Qesusi yame'utiuyatü, Ti'aitame neuxei, 'iya que mü'ane peminaqui'leri tinicuyeni. ⁴Qesusi 'u'enaca müpaü niutayüni, 'Icü cuiniya mümünicü püca'ayumieme. Masi Cacaüyari visi 'anetü mayeitüarienenicü pühücü, Cacaüyari Nu'aya visi 'anetü mayeitüarienenicü mücü cuiniyacü. ⁵Qesusi nivanaqui'eriecaitüni Marita 'ivayata Rasaruta. ⁶'Ayumieme quepauca mu'enaxü quename recuyecai, mana niyuhayeva huta tucari haque meyeicacai. ⁷'Ana müpaü tinivarutahüave teyü'üquitüvamete 'ariquemüca, Cümü tavari Cureya tepuhu. ⁸Teyü'üquitüvamete müpaü mete'licühüave, Ti'üquitame, xique Huriyusixi mepümasicuvautüvecai memasituaxaque. Tavari petimie 'uma. ⁹Qesusi müpaü tivaruta'ei, Camü tamamata heimana huta hurayari carexeiya xei tucari. Xüca hecüaripa 'uyeicani tevi, püca'uti'ücamüre, 'ena cuiepa mieme hecüariya

müxeiyacü. ¹⁰Xüca yüvipa 'uyeicani pütiquetamüre hecüariya mümavecü hesiena. ¹¹Müpaü niutayüni. 'Arique müpaü tinivarutahüave, 'Iya teminaqui'leri Rasaru canecusuni. Ne nepümie nemenutahütüanicü. ¹²Teyü'üquitüvamete müpaü mete'itahüave, Ti'aitame, camü xüca hecusuni pütavicueisitüarieni. ¹³Qesusi müpaü putayü memücü. Mümü cusutü me'uxipi haineme mepü'eriecai. ¹⁴Hicü 'ayumieme Qesusi müpaü tinivarutahüave heiseriemecü, Pemü Rasaru. ¹⁵Mana nemücaheyeicacaicü ne'iyari 'aixüa puyü xehesie mieme, yuri xemüteta'erienicü. Masi tepuhu hesüana. ¹⁶Hicü Tumaxi Vavari mütitevacai müpaü tinivarutahüave hipame teyü'üquitüvamete, Cümüri tepuhu hamatüana temecuinicü tametari.

Qesusi va'uitüvame mühücü tucari mühücü

¹⁷Mericüsü Qesusi henuaca müpaü tiniutimarieni quename Rasaru nauca tucari yuriecari teuquiyapa yecaitü. ¹⁸Vetaniya Qerusareme nehuracaitüni, haica quirumeturuyari xeiçüa petevacai. ¹⁹Huriyusixi yumüiretü meniu'axüani Marita Mariya vahesüa memüvanütüanicü va'iva hepaüsita. ²⁰Hicü Marita quepauca mütiutamari quename Qesusi nuaximecai, neicunaque. Mariyari quita nayecateitüni. ²¹Hicü Marita müpaü tinitahüave Qesusi, Ti'aitame, xüca 'ena pe'uyeicanique, ne'iva pücamüniqeyu. ²²Hicürita nepütimate nai pemütitavavirieni

Cacaüyari, Cacaüyari pümasipitüani.
²³Qesusi müpaü titahüave,
 'A'iva nanucuquemücü. ²⁴Marita
 müpaü titahüave, Ne nepütimate
 manucuqueni tucari 'aye'ayu
 quepauca mütapare, quepauca
 memanucu'uni. ²⁵Qesusi müpaü
 titahüave, Ne necanihücütüni
 va'uitövame, tucari netihücüta.
 Que mü'ane nehésie yuri müti'erie,
 sepa mümüqui, canayeyuricamücü.
²⁶Yunaitü memayeyuyuri, nehésie
 yuri memüte'erie, hasuacuari
 mepücacuini. 'Ipaü yuri peti'erie
 'ecü. ²⁷Müpaü titahüave, Hü
 Ti'aitame. Ne yuri necatini'erieca
 'ecü pemücürisitu, 'ecü Cacaüyari
 Nu'aya cuiepa 'umamie pemühücü.

**Qesusi que mütiutasua haque
 memeiccateuquixü Rasaru**

²⁸Müpaü 'utayüca neyani.
 Yühücüate me'ayetecacu
 nitahüave yu'iva Mariya, müpaü
 tinitahüave 'avie, Ti'üquitame
 caninuani. Pümasitahüave. ²⁹Mücü
 'u'enaca cuitüva nanucuqueni,
 hesüana neyani. ³⁰Qesusi
 quiecarisie pücanuavecai.
 Manari cuxi niutivecaitüni
 Marita menucunaquixüsie.
³¹Hicü Huriyusixi Mariyamätü
 memayetecai quita, meminütüacai,
 me'ixeyaca Mariya cuitüva
 'anucuquecu heyacu, mecaneiveiya,
 teuquiyapa metüa mana tasuanique
 metecu'erivatü.
³²Hicü Mariya quepauca munua
 Qesusi manutivecaisie, 'ixeyaca,
 hetüana niutitunumaqueni
 müpaü ticühüavetü, Ti'aitame
 xüca 'ena pe'uyeicanique ne'iva
 pücamüniqeyu. ³³Qesusi

quepauca mixei 'iya 'utasuacame
 Huriyusixi hamatüana
 memu'axüa me'utisuaname,
 yu'iyarisie niyumuinanecaitüni,
 niyu'uximatüacaitüni. ³⁴Müpaü
 niutayüni, Haque xepeicateuquixü.
 Müpaü mete'itahüave, Ti'aitame
 quenaye'a queneuxeiya. ³⁵Qesusi
 niutasuani. ³⁶Huriyusixi 'ayumieme
 müpaü meniutiyuanecaitüni,
 Neuxei que tinaqui'eriecai.
³⁷Hipatü müme mete'utiyuane,
 'Icü menutanieritüa macüpe,
 catiyüveniqueyu mipitüanicü 'icüta
 mücamünicü.

Rasaru que müranucuquetüari

³⁸Hicü Qesusiri tavari
 yumuinatü yu'iyarisie teuquiyapa
 ninuani. Mücü caniterütücaitüni,
 tetecü tineunacaitüni quitenie.
³⁹Qesusi müpaü niutayüni,
 Xequeneuhüva tete. Müqui
 'ivaya Marita müpaü titahüave,
 Ti'aitame, pucuri'üari. ⁴⁰Qesusi
 müpaü titahüave, Müpaü
 necamatiutahüavixü, xüca yuri
 petita'erienie pecanixeyamücü
 que müttimarive Cacaüyari. ⁴¹Hicü
 tete mecaneuhüani. Qesusi
 heutiniereca müpaü niutayüni,
 Ne'uquiyari, pamüpariyusi
 necamanipitüaca pemünesi'u'enicü.
⁴²Nesü nepütimaicai 'aheyemecü
 pemünesi'enie, masi teüteri
 ne'aurie memüti'u vahésie
 mieme, müpaü neputayü, yuri
 memüteta'erienicü quename
 penesiheyenü'a 'ecü. ⁴³Müpaü
 'utayüca carima niutahiva, Rasaru,
 quenevayeye'a haitü. ⁴⁴Mümüquicai
 nivayeyani 'ixuriquitecü 'eimetü
 quetateyasie mamateyasie.

Hüxiena panucuhüacai tuvaxacü.
Quesusi müpäü tinivarutahüave,
Xequeneuxüna. Xequeneupitüa
müyemiecü.

Que memüte'imieniquecai Quesusi

(Mateu 26:1-5; Maricuxi

14:1-2; Rucaxi 22:1-2)

⁴⁵Hicü Huriyusixi yumüiretü
Mariyasüa memu'axüa
memunenierixü que mütiuyuri,
yuri mecateniuta'erieni
hesiena. ⁴⁶Masi hipatü müme
Pareseusixi vahesüa menecüne.
Metenivaretaxatüani que mütiuyuri
Quesusi. ⁴⁷'Ayumieme mara'acate
memühürütüariecai Pareseusixi
vahamatü meniyucuxeürieni
meyu'enienique. Müpäü
meteniyutahüave, Qesü
teteyurieni. 'Icü tevi vaüca 'inüari
tiniyurieneni. ⁴⁸Xüca tel'ipitüaca
müpäü mütiyurieneni, yunaitü
yuri mecatenita'ericuni hesiena.
'Anari Xumatari meni'axüacuni,
mepütasinavairieni 'icü 'ena,
tateüterima mepütasinavairienita.
⁴⁹Xevitü müme Caipasi
mütitevacai, mara'acametütü
mühürütüariecai mücü viyarisie,
müpäü tinivarutahüave, Xeme
'asixepücatemate. ⁵⁰Müpäü
xepücatehetimaivave masi
'aixüa müyünicü tahesie
mieme, xevitü tevi mümünicü
teüteri vahesie mieme, capa
meheuyevenicü tateüterima.
⁵¹Müpäü püca'utayü yücümana.
'Iya viyarisie mara'acame
mühürütüarie mühücütücaicü
yacatinicuxatacaitüni quename
Quesusi vateüterima vahesie
mieme müniquecai. ⁵²'Iya

vateüterima vahesie mieme
xeicüa pücamüniquecai,
masi pümüniquecai
müvacuxeürienicü Cacaiyari
nivemama memeutaxüriexüa
memüyutaxevirecü. ⁵³Hicü 'iya
tucarisie menisütüani meyu'enietü
memimienicü.

⁵⁴Hicürita Quesusi teüteri
vahürüpa püca'uyeicacairi
Huriyusixi vasata. 'Iya
cuieyarisie püta macumave
'aurie neyani, quiecarü 'Epüraini
müracutevasie. Mana niyuhayeva
teyü'üquitüvamate vahamatü.

⁵⁵Merücüsü Huriyusixi va'ixüarari
Pasicua mütiteva nahuracaitüni.
Yumüiretü 'esimüyeyeusie
quiecatari menecüne Querusareme
'ixüarari casutüarievecacu
cuxi memüyü'itienicü.

⁵⁶Menicuvautüvecaitüni Quesusi.
Tuqui curaruyarita me'aye'utü
müpäü meteniyücühüavecaitüni,
Que xetecu'eriva, xüca
ha'ixüaramieni 'iya. ⁵⁷Mara'acate
memühürütüariecai Pareseusixi
vahamatü müpäü mecateniua'aita,
xüca tevi retimanique haque
meyecacai, mitaheciätaniquecai
memiviyacü.

**Vetaniyasie 'uca visi mu'üa que
müticavirie Quesusisie**

(Mateu 26:6-13; Maricuxi 14:3-9)

12 Hicü 'ataxeime tucari
heuyevacacu Pasicua
maye'anicü, Quesusi Vetaniya
ninuani haque Rasaru manucatei,
Quesusi menucuquetüa
müquite vasata. ²Hicü mana
menivarucuxeürieni hamatüana
memütecuanicü. Marita

nivapareviecaitüni. Hamatüana mematecai, xevitü Rasaru canihücütücaitüni. ³Hicü Mariya naru visi mu'üa canücame vaüca müraye'axe ne'üni, merie quiruyaripaü paümeme. Qesusi quetayasie nicavirieni. Quetaya niucavasiüxa yücüpacü. Naisari quita visi tiniuye'üacaitüni narucü. ⁴Hicü teyü'üquitüvametemama xevitü, Cura 'Isicariutitanaca, miyetuaniquecai, müpaü niutayüni, ⁵Titayariri catiutuyi 'icü visi mu'üa haica sienituyari 'inüariyaricü, müva'üitüanicü memümamave. ⁶Müpaü niutayüni memümamave müvara'erivacaicü pücatixaü, masi mütinavayametücaicü püta müpaü tiutayü. 'Iya vatumini maname 'ahanatü, tita hesiena mütiucaxüri nivati'üvecaitüni. ⁷Qesusi müpaü niutayüni, Quetineuhayeva. 'Ipaü catiniuyurieni neteuquiya tucarisie mieme maye'aximecü. ⁸Yuheyemecü yuhesüa xecanivarexeiyani memümamave. Ne püta xepücanesihexeyi yuheyemecü.

Que memüte'imieniquecai Rasaru

⁹Hicü Huriyusixi yumüiretü meteniutamarieni quename muva hayecatei. Qesusicü xeicüa mepüca'axecai, Rasaruta mexeiyaque müquite vasata menucuquetüaciü meni'axecaitüni. ¹⁰Hicü mara'acate memühürütüaricai meyu'enieca 'axeicüa meniutiyuani quename Rasaruta memieniquecai ¹¹yumüiretü Huriyusixi cümana memecücü, Qesusisie yuri memüte'uta'ericiü.

Que müreutaha Querusaremesie

(Mateu 21:1-11; Maricuxi

11:1-11; Rucaxi 19:28-40)

¹²Mericüsü 'uxa'arieca yumüiretü teüteri 'ixüaramete menü'enanani quename Qesusi 'uhamiecai Querusareme. ¹³Parapa mamateya me'uhapatü menecüne meheinaquiyuca. Müpaü meteniuhivacaitüni, Quetaneutavicueisitüa 'aixüa. 'Aixüa queticühüavarüvani Que mü'ane Ti'aitamesüa miemetütü 'umamie hepaüsita 'Ixaherisixi tati'aitüvame hepaüsita. ¹⁴Hicü Qesusi puxu 'utaxeyaca hesiena nanutiyerüni, que müre'uxa, ¹⁵Siyuni quiecame nu'aya, pepücaheumaca. Camü 'iya mümati'aitüa 'ucanamieni Puxu nunusisie 'acaitü. ¹⁶Teyü'üquitüvametemama 'icü mepücahetimaivavecai meripai. Quepaucuari visi 'anetü matüa Qesusi, 'anaque mecanaye'erieni müpaü müre'uxa hepaüsitana, müpaü memiyuri. ¹⁷Mücü teüteri hamatüana meme'uvacai quepaucua mitahüavixü Rasaru müvayeyanicü teuquiyata, quepaucua menucuquetüa müquite vasata, mümerita mecaniheciatücaitüni. ¹⁸Ayumieme teüteri meneinaquiyuni memü'enanacü quename 'icü 'inüari tiuyuri. ¹⁹Hicü Pareseusixi müpaü meteniyücühüavecaitüni, Xepüneniere 'asixemücaüyave.

Camü yunaitü cuiepa memütama
'utümana menecüne.

**Cüriyecusixi que
memüte'icuvautüvecai Quesusi**

²⁰Mericüsü teüteri
memu'axüa 'ixüararipa
meyutanenevienique, hipatü
müme mecanicüriyecusixitücaitüni.
²¹Müme Piripesüa meniu'axüani
Vesairasie Carereya cuieyarisie
mecateisüa. Mecanita'ivaviya
yame'utiyuatü, Neuxei, Quesusi
tepüxeiyaqueyu. ²²Piripe neyani.
Nitahüave 'Atürexü. Hicü 'Atürexü
Piripematü menecüne. Müme
menitahüave Quesusi. ²³Quesusi
nivaruta'eiya ya'utaitü, Tucari
naye'aniri Yuri Tevi nehücütütü
visi ne'aretü nemayanicü.
²⁴Niuqui caniseüyeni que
nemütixecühüave, xüca türicu
'imüariyari ca'ucateuquiyani cuiepa
'ucaveca, yuxaüta niyuhayeva
xeicüa. Mesü xüca 'ucateuquiyani,
vaüca canititacaimücü. ²⁵Que
mü'ane yutucari münaqui'eri
canitatümaiyamücü. Que
mü'ane 'ena cuiepa yutucari
mü'uxive'erie, yuheyemecü
caneixeyacamücü, pücaxüveni.
²⁶Xüca tevi nesiparevivame
yüaneni, quenesiheveiya ne.
Haque nemeyeicani, manarita
caniuyeicamücü nesiparevivame.
Xüca tevi nesiparevivame yüaneni,
ne'uquiyari 'aye'ame ni'eriecamücü
'iya.

**Quesusi que mütimüniqecai
que mainecai**

²⁷Hicüri ne'iyari niyumuinaneni.
Queri ne'utainenü. Ne'uquiyari,

queneneutavicueisitüa 'icü
tucarisie que nehaineniqueyu.
Masi 'icü 'ayumieme necaninuani
'ena cuiepa. ²⁸Ne'uquiyari, visi
peticühüavarüvatü quena'ayeitüa.
Hicü xevitü niutaniuni taheima
müpaü 'utaitü, Neri visi
neticühüavarüvatü nepaneyeitüave,
tavarita müpaü necatiniyuriemücü.
²⁹Teüteri yumüretü mana
memüti'ucai memu'enanä
müpaü meniutiyuanecaitüni,
Camü necutürarücani. Hipatüta
mete'utiyuanecai, Xüari niuqui
tuayame pitahüavixüri. ³⁰Quesusiri
müpaü tinivaruta'eiya, 'Iya
nehesie mieme püca'utaniu,
xehesie mieme püta putaniu.
³¹Hicürixüa 'ena cuiepa memütama
nivatahüavimücü 'lisücame.
Hicürixüa 'iya mütiva'aitüva
cuiepa memütama tacua
nanuyehüiyamücüri. ³²Ne xüca
cuie heima ne'anucuhanieni,
yunaimie necanivarahapamücü
nehepa. ³³Müpaü niutainecaitüni
tihecüatatü que mütimierieniquecai.
³⁴Teüteri 'ayumieme müpaü
metenita'eiya, Tame 'inüari
niuquiyaricü tecaniu'ena quename
'iya Cürisitu yuheyemecü yuhayeva.
Que pehaine meuyevese Yuri Tevi
manucuhanienicü pemaine. Que
püpaicü 'icü Yuri Tevi mütiteva.
³⁵Quesusiri 'ayumieme müpaü
tinivarutahüave, Yareutevitü
cuxi xeicüa hecüariya xesata
caniuyeicamücü. Mexi hecüariya
xehexeiya xequeneu'uvani, yüriya
capa xeha'ivacü. Que mü'ane
yüvipa muyeica 'asipücatimate
que mütimie. ³⁶Mexi hecüariya
xehexeiya, yuri xequetene'erieca

hecüariyasie, hecüaripa miemete
xemacüneçü.

Müpaü tincuxatacaitüni Quesusi.
'Arique heyaca niyuti'avietta
memücaheitaxeyacı.

**Huriyusixi yuri que
memücate'eriecai**

³⁷Sepasü müya päümeme 'inüari
mütüyurienecai vahüxie, yuri
mecacateni'eriecaitüni hesiena.

³⁸Müpaü catinaye'ani Quisariyaxi
tixaxatame niuquieya müpaü
mutayüçü,

Ti'aitame quepai yuri
pütita'eriri taniuqui.

Quepai püxeisituarie Ti'aitame
türücariyaya.

³⁹'Ayumieme mepüçayüvavecai
yuri memüteta'erienicü, tavari
müpaü mutayüçü Quisariyaxi,

⁴⁰Nivaracüpiriya vahüxita,
Nivaruseiriya va'iyarisie,
Capa yuhüxicü
meheunenierenicü,

Capa yu'iyarisie
meteyüçühüavenicü,

Capa ta'aurie me'axürienicü
nemüvaranayexürienicü.

⁴¹Müpaü niutayüni Quisariyaxi
quepaucua mixei visi que
mü'anecai, quepaucua hepaüsitana
müticuxatacai.

⁴²Siepüresü hipatü teüteri
va'uquiyarima yumüretü
yuri mecateniuta'erieni
hesiena. Pareseusixi vacü
mepüçayuecüatacai capa tuquita
me'anuyeveyarierenicü. ⁴³Vaüca
nivanaquecaitüni teüteri 'aixüa
memütevacühüavenicü, 'esiva
xeicüa vanaquecacu Cacaüyari püta
'aixüa mütivacühüavenicü.

**Quesusi niuquieya que
mütivaranutaxürieni teüteri**

⁴⁴Hicü Quesusi müpaü
tiniuhiva, Que mü'ane nehiesie
yuri müti'erie, nehiesie xeicüa
yuri pücati'erie. Masi que mü'ane
münesiheyenü'asie yuri tini'erieca.
⁴⁵Que mü'ane münesixeiya,
canixeiyani 'iya münesiheyenü'a.
⁴⁶Ne nehecüariyatütü cuiepa
necaninuani yunaitü yuri
memüte'erie nehiesie yüvipa
memüçayuhayevacı. ⁴⁷Xüca tevi
'icü 'u'enieni que nemüticuxata,
xüca yacaticamieni, ne
nepüca'ixaneta. Cuiepa memütama
nevataxanetaque nepücanua, cuiepa
memütama nevatavicueisitüanique
püta necaninuani. ⁴⁸Que
mü'ane münesixani'eri, neniüqui
müca'utanaqui'eri, caneixeiyani
que mü'ane mixaneta. Mücü
neniüqui que nemutayü, mücü
canitaxanetamücü, tucari 'aye'ayu
quepaucua mütapare. ⁴⁹Ne
necümana 'asinepüaticuxata. Masi
'iya münesiheyenü'a ne'uquiyaritütü,
canetiniuta'aitüani que
nemutaineni que nemüticuxatani.
⁵⁰Ne necatinimaica tita müti'aita
'iya, tucari mücaxüve mühüçücü.
Tita nemüticuxata ne, ne'uquiyari
que münetiutahüavixü, müpaü
necatinicuxatani.

**Quesusi que mütivaruhauxina
teyü'üquitüvamate vaquetasie**

13 Mericüsü Pasicua 'ixüarari
pücasutüarievacai cuxi.
Quesusi catinimaicaitüni tucariyaya
maye'a müyupataçü 'ena cuiepa
müyemieçü yu'uquiyarisüa.

Yuhesüa miemete cuiepa memütama que mütivanaqui'eriecai, 'aye'arücamecü nivanaqui'eriecaitäni. ²Hicüsüari metenicuacaitüni. Cauyumarieri müpäü tini'iyaritüani Cura 'Isicariutitanaca Simuni nu'aya miyetuanicü Quesusi. ³Mericüsü Quesusi müpäü tinimaicaitüni 'uquiyarieya nai mütiyetuiri mamayasie. Cacaüyarisüa meyetüacü timaitü, Cacaüyarisüa müyemiecü timaitü, ⁴nanucuqueni mexa 'aurie macatei. Herie mieme yu'ixuriqui 'anutihünaca vasiüxame 'anuhurica nayühüani. ⁵Ha 'acatuaca pateyusie, nisütüani vahauxinatü teyü'üquitüvamete vaquetasie, vacavasiüxatü vasiüxamecü cümana mayühüacü. ⁶Hicü Simuni Pecuru manucatei ninuani. Mücü tinitahüave, Ti'aitame, 'ecü penetihauxina nequetasie. ⁷Quesusi müpäü tita'ei, Ne tita nemütiyuriene 'asipepücatimate hicü, 'ariquemücaque pecaneitimaimücü. ⁸Pecuru rehüave, Hasuacuari pepücanesihauxinani nequetasie. Quesusi müpäü tita'ei, Xüca necamasihauxinani, 'ahesie pücatinaqueni nehapäü. ⁹Simuni Pecuru müpäü titahüave, Ti'aitame, nequetasie xEICÜA pepücanesihauxinani, masi nemamasieta nemu'usieta cuerietü. ¹⁰Quesusi müpäü ticühüave, Que mü'ane mecu'üvaxü pücaheiyehüva hauxinarica, yuquetasie xEICÜA. Masi naitü caneu'itiyaca. Xemerita xecani'itiyatücani, peru yunaitü pücatixaü. ¹¹Mücüri canimaicaitüni quepai

miyetuaniquecai. 'Ayumieme yunaitü xemüca'itiyatüca niutayüni. ¹²Vaquetasie varuhaulica, yu'ixuriqui herie mieme 'anacatüca, mana 'ayerüca, hutarieca müpäü tinivarutahüave, Xetemate tita nemütiuyuri xehesie mieme. ¹³Xeme Ti'üquitame Ti'aitame xepünete'uterüva. 'Aixüa xepaitüca nemühücücü. ¹⁴Mericüte, ne Ti'üquitame Ti'aitame nehücütütü xüca xequetasie nexe'uhauxini, caneuyevaca xemeta yunaitü xemüyutihauxinani yuquetasie. ¹⁵Xemünesi'üquenicü 'linüari necanixe'upitüani xemeta müpäü xemüteyuriecacü nemüxe'uyuripaü. ¹⁶Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, que mü'ane vaüriyarica müti'uximaya pücahe'iva yucusiyari cui ve'emetütü, 'iya cave'emetücacu. Nü'ari pücahe'iva que mü'ane meiyenü'a cui ve'emetütü, 'iya cave'emetücacu. ¹⁷Xüca 'lipaü xetemaica, xecaniyutemamaviecacuni xüca yaxetecahuni. ¹⁸Yunaimie xehepaüsita nepücatixata. Ne nepüxemate quehate nemüxe'anuyexei. Masi müpäü netiniuyuriene 'utüarica maye'anicü müpäü maine, 'Iya ne'icuai mücuacai yuquepusacü pünesi'uquesi. ¹⁹Hicüri necatinixetaxatüamücü yacatiyüvecacu cuxi, yuri xemüteta'erienicü quename ne nehücü quepaucua müpäü mütiyüni. ²⁰Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, que mü'ane mitanaqui'erie que mü'ane nemanunü'ani, mücü

caneniutanaqui'erieni ne. Que mü'ane münesi'utanaqui'erie ne, 'iya münesiheyenü'a caniutanaqui'erienita.

Quesusi que mütiutahecüataxü Cura que mütiyetuaniquecai

(Mateu 26:20-25; Maricuxi 14:7-21; Rucaxi 22:21-23)

²¹Müpaü 'utayüca Quesusi niyumuinanecaitüni yu'iyarisie. Tiniutahecüata, müpaü niutayüni, Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, xevitü xeme caneniyetüamücü.

²²Teyü'üquitüvamate meniuyuxexeyacaitüni me'iyarixietü 'asimecatemaitü quepai müraxatacai. ²³Xevitü tiyü'üquitüvame Quesusi 'aurie niucateitüni Quesusi minaqui'eriecai. ²⁴Simuni Pecuru 'ayumieme nitamaviya. Müpaü titahüave, Quepai pepüraxata quetineutahüavi. ²⁵Mücü Quesusi 'aurie 'ucaitü ta'aurie 'aveca müpaü tinitahüave, Ti'aitame, quepai pühücü. ²⁶Quesusi müpaü tinita'eiya, 'Iya canihücütüni pa tarimeyari nemi'üitüani ne'itihaviyame xacüsie. Hicü pa 'utihaviyaca nenucu'üni, ni'üitüani Cura 'Isicariutitanaca Simuni nu'aya. ²⁷Pa 'anu'ücu, 'ana Cauyumarie caniviya mücü. Quesusi müpaü tinitahüave, Que pemütiyurieni, xeiya quetineuyuri.

²⁸Müme mana mematecai ni xevitü 'asimepücatemaicai titayari mürehüavecai. ²⁹Cura vatumini maname mahanacaicü, hipatü müpaü metenicu'erivacaitüni Quesusi mütitahüavixücü, Tita

temüteuyehüva 'ixüararipa quetinenanaimie, tumini müva'üitüaniquecai memümamave nusu metecu'erivacai. ³⁰Cura pa 'anu'üca caneyani. Niuyüvicaitüni.

Hecuamecü que mütiu'aita

³¹Mericüsü quepaucua metüa, müpaü niutayüni Quesusi, Hicürixüa Yuri Tevi visi 'anetü nayeitüarieni, Cacaüyarita visi 'anetü rayeitüari hesiena tiviyatü.

³²Xüca Cacaüyari visi 'anetü 'ayeitüarieni hesiena tiviyatü, Cacaüyarita yücümama visi 'aneme canayeitüamücü Yuri Tevi. Cuitüva visi 'aneme rayeitüani.

³³Nenivema, yareutevitü xeciüa xehamatü necaniuyecamücü. Xenenicuvautüvecuni. Que nemütivacühüavecai Huriyusixi, haque nemeyemie xepücayüvave xemeta'axüani ne'utaitü, yaxeciüa netinixehahüaveni xeme hicü.

³⁴Hecuamecu necatinixe'aitüaca, xequeneyunaqui'erieca. Ne que nemütixenaqui'eriecaipäü, xequeneyunaqui'erieca yunaitü. ³⁵Icücü yunaitü mecatenimaicacuni nehesüa miemete teyü'üquitüvamate xemühüme, xüca xeyunaqui'erieca yuhsie.

Quesusi que mütiutahecüataxü Pecuru que mütitanenaniquecai

(Mateu 26:31-35; Maricuxi 14:27-31; Rucaxi 22:31-34)

³⁶Simuni Pecuru müpaü tinitahüave, Ti'aitame, haque pepeyemie. Quesusi müpaü tita'ei, Haque nemeyemie pepücayüve pemünesi'anuveiya hicü. 'Arique

pepünesi'anuveiya. ³⁷Pecuru müpaü titahüave, Ti'aitame, titayari necatiyüve nemümasi'anuveiya hicü. Netucari nepüyetuani 'ahesie mieme. ³⁸Quesusi müpaü tita'ei, 'Atucari nehesisie mieme petiyetuanitütü. Niuqui caniseüyeni que nematicühüave, vacana catahivavecacu, 'ecü haicaciä pepü'acu'imavani, quename pecanesimate pe'utaitü.

**Quesusi huye ta'uquiyarisüa
meutiylene mühücü**

14 Yu'iyarisie xüca xecayumuinani. Cacaüyarisie yuri xecateni'erieca, nehesisetari yuri xequetene'erieca. ²Ne'uquiyari quiecariena vaüca canexuaveni qui. Xüca müpaü ca'anenique, müpaü nepücatixecühüaveniqueyu. Nepüyemie xehesisie mieme 'aixüa nemeiyurienicü mana. ³Xüca neheyani, xüca xehesisie mieme 'aixüa neheyurieni mana, tavari necaninuamücü, nehesisia nenixe'anuvitümücü, haque nemeyeica xemeta mana xeme'uvanicü. ⁴Haque nemeyemie xecatenimaica, huye xetemateta. ⁵Tumaxi müpaü tinitahüave, Ti'aitame, tame 'asitepücatemate haque pemeyemie. Que tete'imani huye. ⁶Quesusi müpaü ticühüave, Ne necanihücütüni huye, tita yuricü müraine netihücü, tucari netihücü. Xevitü ne'uquiyarisüa püca'aye'ave yuxaüta, necümana xEICÜA paye'ave. ⁷Xüca xenesihetimanique, ne'uquiyarita xepümaicaqueyu. Hicürixüa xecaneitimani xecanixeiya.

⁸Piripe müpaü tinitahüave, Ti'aitame, quetaneuxesisitüa 'a'uquiyari. Mücücü tepünaqui'aca. ⁹Quesusi müpaü titahüavixü, Müixa xehamatü ne'uyeicacacu pecaneretimaive cuxi, Piripe 'acu. Que mü'ane munesixeiya, ne'uquiyarita canixeiyani. Quepaütütü peputaine, 'a'uquiyari quetaneuxesisitüa pemaine. ¹⁰Yuri pecati'eri quename ne ne'uquiyarisie netiviya, ne'uquiyarita nehesisie tiviya. Que nemütixecuxaxatüva, necümana nepücatixaxata. Ne'uquiyari nehesisie tiviyatü müyuhayeva, mücü yacatiniyurieneni. ¹¹Yuri xequetene'erieca ne'uquiyarisie nemütiviyacü, ne'uquiyarita nehesisie mütiviyacü. Me xüca müpaü yuri xecate'erieca, yanemütivurienecü püta yuri xequetene'erieca. ¹²Niuqui caniseüyeni que nemütixecühüave, que mü'ane nehesisie yuri müti'eri yacatiniyurienemücü que nemütivurienne ne. Canena'ivamücü yatiyurienetü, ne ne'uquiyarisüa nemüyemiecü. ¹³Sepanetü que mütitita xemünetetavavirieni nehesisia xemiemetetütü, ne müpaü necatiniyurienemücü, ne'uquiyari visi 'anetü mayeitüaricü yunivesie tiviyatü. ¹⁴Xücaritixaütü xenete'utavavirieni nehesisia xemiemetetütü, ne müpaü necatiniyurienemücü.

**'Iyari Mütiyupata que
mütivareyenü'airieniquecai,
que mainecai**

¹⁵Xüca xenesinaqui'erieca, yaxequetenecahuni que nemüti'aita.

¹⁶Neta nepitavavirieni ne'uquiyari. Mücü xeime canixepitüacamücü Titutuicametüme xehamatü muyeicanicü yuheyemecü. ¹⁷'Iyari yuri maine necanixatani. Cuiepa memütama mepücayüvave memitanaqu'erieni memüca'ixeyavavecü memüca'imatecü. Xemeri xecanimaicatütü. Xeteütatü niyuhayevani, xehesie catiniviyani. ¹⁸Ne nepücaxecu'eirieni nepücaxenutuita. Xehesüa necani'axemücü. ¹⁹Yareutevitü cuxi, cuiepa memütama mepücanesixeyia. Xeme püta xepünesixeyia. Nemayeyuricü, xemerita xecanayeyuricacuni. ²⁰'Iya tucari 'aye'ayu, müpäü xecatenimaicacuni ne ne'uquiyarisie nemütiviyacü, xeme nehesie xemüteviyacü, neta xehesie nemütiviyacü. ²¹Que mü'ane mimate tita nemüti'aita, yamüticamie, mücü canihücütüni que mü'ane münesinaqu'erie. Que mü'ane münesinaqu'erie, ne'uquiyarita caninaqu'eriecamücü 'iya. Neta netinaqu'erieca, nemasiücüme nepaneyeitüani hesiena.

²²Xevitü Cura müca'isicariutitanacatücai müpäü tinitahüave, Ti'aitame que 'uyü pemaüücütü pema'ayeitüani tame tahesie pemañecü, cuiepa memütama vahüxie pücatixaü. ²³Qesusi müpäü tita'ei, Xüca tevi nesinaqu'erieca, nenuiquisie yacatinicamiemücü. Ne'uquiyari caninaqu'eriecamücü 'iya. Hesüana tecani'axecuni, hesüana tenitaquicuni. Que mü'ane mücanesinaqu'eri, nenuiquisie

yapücaticamie. ²⁴'Icü niuqui xemü'enie, nehesüa pücamieme. Ne'uquiyari münesiheyenü'asüa canimiemetüni püta.

²⁵'Icü netinixe'utaxatüani xehesüa ne'uyeicatü. ²⁶Titutuicame, 'iya 'Iyari Mütiyupata ne'uquiyari meiyenü'ani nehesüa miemetüme, mücü catinixeta'üquitüamücü naime. Catinixeta'eritüamücü nai que nemütixecuxaxatüvacai ne.

²⁷Müpäü nepütixe'uhayevi, yu'iyarisie xemüca'uximatüaricacü. Nehepäü yu'iyarisie xemüca'uximatüaricacü nepüxepitüa. Cuiepa memütama que memütüyupitüva nepücatixepitüa. Xe'iyari xüca cayumuinaneni, xüca camamaca. ²⁸Xeneni'uenieni, nemüyemie, xehesüa nemayeneni que nemütixe'utahüavixü. Xüca xenesinaqu'eriecaque, xecaniyutemamaviecaqueyu ne'uquiyarisüa nemüyemiecü. Ne'uquiyari yemecü canive'emetüni, ne hepäüna nepücave'eme. ²⁹Hicü yanepütixe'utahüavixü yacatiyüvecacu cuxi, yuri xemüteta'erienicü quepaucua müpäü mütiyüni.

³⁰Hicü xehamatü väica nepücaticuxataniri. Que mü'ane mütiva'aitüva cuiepa memütama 'ucanamieni. Tixaü pücarexeiya nehesie timieme. ³¹Masi cuiepa memütama memütehetimeanicü ne'uquiyari nemünaqu'erie, ne'uquiyari que müneti'aitüa, müpäü netiniyurieneni. Xequenancu'uti, cümü tepiyehuri.

**Qesusi tita yuricü
mütinanayari mühücü**

15 Ne nana necanihücütüni, tita yuricü mütinanayari.

Ne'uquiyari catini'üviyametüni.

²Yunaitü nana mamateya nehésie memüteviya xüca meca'utixuxuavereni, 'iya nivananuyexürimücü. Yunaitü memutixuxuavere, 'iya nivati'itimücü masi vaücava mütixuaverenicü. ³Hicürixüa xecani'itiyani xeme nenuquicü nemütixecuxaxatüvacaicü. ⁴Nehésie xeteviyatü xequeneyuhayevani, neta xehésie netiviyatü netinehayeva. Mamateya püca'yüve yücümana mütixuavere xüca nanayarisie tiviyatü cayuhayeva. Yaxeicüa xemerita xepüca'yüvave xemütixuavere xüca nehésie xeteviyatü xecayuhayeva.

⁵Ne nanayari necanihücütüni, xeme mamateya xetehüme. Que mü'ane nehésie tiviyatü müyuhayeva, neta hesiena netiviyacacu, mücü vaüca canitixuaverimücü. Nehésie xecateviyatü 'asixepücate'yüvave xeme. ⁶Xüca tevi nehésie tiviyatü cayuhayeva, nana mamayaripaü cananuyehüiyamücü, nitavamücü. 'Icuxeüriyame taipa neuxüriyamücü, nititaiyariemücü.

⁷Xüca nehésie xeteviyatü xeyuhayeva, xücaritita nemüticuxata xehésie tiviyatü yuhayeva, tita mütixenaque xequenecuvava, müpaü catiniyümücü xehésie mieme.

⁸Ne'uquiyari visi 'anetü canayeitüarivani quepauca vaüca xemutixuxuavere, quepauca nehésie miemete teyü'üquitüvamete xemacüca. ⁹Ne'uquiyari münetaqu'eriecaipaü, müpaüta

necatinixenaqu'eriecaitüni.

Xequeneyuhayeva nehésie xeteviyatü, ne nexenaqu'eriecacu. ¹⁰Xüca yaxetecahuni que nemütü'aita, xeniyuhayevacuni nehésie xeteviyatü, nexenaqu'eriecacu ne, ne'uquiyari 'aisicayasie yanemüticamiepaü, iyasie netiviyatü nemünehayevapaü nesinaqu'eriecacu 'iya.

¹¹Ipaü netinixecuxaxatüvacaitüni netemavierica xehésie müyuhayevanicü, xetemavierica maye'atüarienicü. ¹²Ipaü necatini'aitani, xequeneyunaqu'erieca que nemütixenaqu'eriecai ne. ¹³Que tevi yamücatiyucanaqu'eriepaü, vaüca masi pütüyucanaqu'erie yutucari yetuatü müme müvanaqu'erie vahésie mieme.

¹⁴Xeme xecaninenaqu'erimatüni xüca yaxetecahuni que nemütix'e'aitüa. ¹⁵Te'uximayatameteri nepücatixe'uterüva. Ti'uximayatame 'asipücatimate que mütiyuriene cusiyarieya. Ne masi nenaqu'erima nepütix'e'uterüva, naime nemütü'eni ne'uquiyarisüa nepütix'e'uta'üquitüa.

¹⁶Xeme xepücanesi'anayexei. Ne püta nenixe'anayexeiya. Nepüxe'uhürütüa xemüyehücü, xemutixuxuaverenicü, xehesüa mieme 'icuaxi müyuhayevanicü, sepanetü que mütitita xemitavavirieni ne'uquiyari nehésie xemiemetetütü müxepitüanicü. ¹⁷Ipaü necatinixe'aitüaca, xequeneyunaqu'erieca.

Cuiepa memütama que memütexe'uxive'erieca

¹⁸Xüca cuiepa memütama mexe'uxive'erieca,

yaxequetenemaica,
 memünesita'uxi ne meri. ¹⁹Xüca
 cuiépa xemiemetetünique
 xeme, cuiépa memütama
 mecanixenaqui'eriecaqueyu
 yuteüterima. Xemeri
 cuiépa xepücamiemete, ne
 masi nenixe'anayexeiya
 cuiépa memütama vasata.
 'Ayumieme cuiépa memütama
 mecanixe'uxive'erieca.
²⁰Neniuqui xequena'erivani
 que nemütixe'utahüavixü, Que
 mü'ane müti'uximayatame
 pücahe'iva yucusiyari cui
 ve'emetütü 'iya cave'emetüca.
 Que memünete'uveveyacai ne,
 xemeta mecanixetaveveyacuni.
 Neniuquisie yamepücatecahucai,
 yaxeicüa xeniuquisieta
 yamepücatecacüne. ²¹Masi 'ipaü
 naime mecanixeyuriecuni nehesüa
 xemümiemetecü, memüca'imatecü
 'iya münesihyenü'a.

²²Xüca necanuanique, xüca
 necavarutaxatüanique, tita 'axa
 müti'ane mepücatehexeiyaqueyu.
 Hicüri tixaü mepücatehexeiya
 memiti'avietacü tita 'axa
 memüteyurie. ²³Que mü'ane
 ne'uquiyari mü'uxive'erie, netari
 caneni'uxive'erieca. ²⁴Vasata
 xüca yanecatuiyurienique
 xevitü yamücatiyurievepäü,
 müme tita 'axa müti'ane
 mepücatehexeiyaqueyu.
 Hicüri mecaniuneniere,
 mecatan'i'uxive'erieca neri
 ne'uquiyarita. ²⁵Masi niuqui
 canaye'atüarieni 'inüari
 niuquiyarisie müpäü müre'uxa,
 Sepa 'asinemücatuiyuri,
 mecaneni'uxive'eriecaitäni.

²⁶Quepaucua munuani 'iya
 Titutuicame nemüxehanü'airieni
 ne'uquiyarisüa mieme, 'Iyari yuri
 maine ne'uquiyarisüa mayeneica
 quepaucua munuani, 'iya
 nehépaüsita catinitahecüatamücü.
²⁷Xemetari xecatenitahecüatacuni
 nehamatü xemu'uvacü
 matüaripaitü.

16 'Ipaü
 nepütixecuxaxatüvacai
 xemücatiquetamürecü.
 Müme mepücaxepitüani
 tuquita. ²Masicutaxi tucari
 canaye'amücü quepaucua
 yunaitü memüxecuini Cacaüyari
 me'ayexeyame memüyu'erieca.
³Müpäü mecateniyuriecuni
 memüca'imatecü ne'uquiyari,
 memücanesimatecü neta. ⁴Masi
 'ipaü netinixecuxaxatüvacaitüni,
 xeme'erivanicü neniuqui quepaucua
 maye'ani tucariyari, müpäü
 nemütixe'utahüavixü xeteha'erivatü.

'Iyari Mütiyupata que mütiyurieneni

Matüaripai 'ipaü
 nepücatixe'utahüavixü
 xehamatü nemuyeicacaicü.
⁵Hicü necaniyemieni 'iya
 münesihyenü'asüa. Xevitü xeme
 pücanesita'ivaviyave, haque
 pepeyemie 'utaitü. ⁶Müpäü
 nemütixecuxaxatüvacai'cü xe'iyari
 canihüpüneni hivericacü. ⁷Ne
 nepütixecuxaxatüva tita yuri
 müraine, masi 'aixüa caniyümücü
 xehesie mieme nemüyemiecü. Me
 xüca necaheyani, Titutuicame
 pücanuani xehesüa. Masisü xüca
 nehéyani, necanixehanü'airiemücü.
⁸'Iya nuame nivatatiemücü cuiépa
 memütama tita 'axa memüteyurie

hepaüsita, tita mütiheiserie
hepaüsita, titacü müranutahüiyani
hepaüsita. ⁹Tita 'axa memüteyurie
hepaüsita püvatatieni yuri
memücate'eriecü nehesie. ¹⁰Tita
mütiheiserie hepaüsita tivatatieni
ne'uquiyarisüa nemüyemiecü,
tavari xecanesixeiyacacu. ¹¹Titacü
müranutahüiyani hepaüsita
tivatatieni, cuiépa memütama
tiva'aitüvame que müranutahüiya.

¹²Vaüca cuxi necaneixeiyani
nemütixetaxatüanicü. Xeme xeicüa
xepüca'yüvave cuxi xemi'enieni hicü.

¹³Quepaucua 'iya munuani 'Iyari
yuri maine, 'iya nixehcüatüamücü
xemeitimanicü naitü yuri maine.
Yücümana pücatücuxatani. Tita
müti'enie catinitaxatamücü. Tita
'umüramie tinixetaxatüamücü.

¹⁴'Iya visi ne'aneme
canenayeitüamücü. Tita nehesüa
mütimieme catinanupimücü
catinixetaxatüamücü. ¹⁵Quepaü
mürexeyia ne'uquiyari, naitü
catininepinitüni. 'Ayumieme
neputayü, tita nehesüa mütimieme
catinanupimücü tinixetaxatüamücü.

**Xeyutihiverieme masi que
xemüteyutemamavieca,
que mainecai**

¹⁶Yareutevitüri xepücanesixeiyana.
Tavari yareutevitüta
xecanenixeiyacuni.

¹⁷'Ayumieme
teyü'tüquitüvamete hipatü
müpaü metenyücühüavecaitüni,
Titari taticühüave, yareutevitü
xepücanesixeiyana, tavari yareutevitü
xepünesixeiyana 'utaitü, müpaüta
'utaitü, ne'uquiyarisüa nemüyemie.

¹⁸'Ayumieme mete'utiyanecai,

tita 'icü tixata yareutevitü maine.
'Asitepücatemate quetütü mutaine.

¹⁹Quesusi müpaü tinetimani
memi'ivaviyacuaicü. Müpaü
tinivarutahüave, 'Icücü niuqui
xetexüatüa, müya nemutayücü,
yareutevitü xepücanesixeiyana,
tavari yareutevitü xepünesixeiyana
nemainecaicü. ²⁰Niuqui
caniseüyeni que nemütixecühüave,
xecaniutisuanacuni
xenyuhiveriecacuni.

Cuiépa memütama püta
meniyutemamaviecacuni.
Xeme xecaniyhiveriecacuni,
peru xeyutihiverieme masi
xeyutemamavietü xecanacünicuni.

²¹'Uca tiniverümetü
niyhiveriecamücü tucarieya
maye'acü. Nu'esi 'utinüivacu
'uximatüarica pücaha'eriva
müyutemaviecü tevi mutinüivaxücü
cuiépa. ²²'Ayumieme xemeta
hiverica xecanexeyiani hicü. Tavari
necanixexeyiamücü. 'Ana xe'iyari
niyutemamaviecamücü. Xevitü
pücaxenavairieni xetemavierica.

²³'Iya tucarisie tixaü
xepücanetecu'ivaviyani. Niuqui
caniseüyeni que nemütixecühüave,
sepa que mütitita xemüte'itavavirieni
ne'uquiyari nehesüa xemiemetetütü,
yacatinixepitüamücü. ²⁴Hicüque
tixaütü xepücate'itavavirievave
nehesüa xemiemetetütü.
Xequeneutavaviriri,
xenitanaqui'eriecuni xetemavierica
maye'anicü.

**Ne necane'iva tita cuiépa
mütimieme, que mainecai**

²⁵'Icü ha'aviecamecü
necatinixetaxatüacaitüni. Tucari

canaye'amücü quepaucua
nemücatixetaxatüani
ha'aviecamecü, masi heiseriemecü
necatinixetaxatüamücü
ne'uquiyari hepaüsita. ²⁶Iya
tucarisie xecanitavaviriecuni
nehesüa xemiemetetütü. Ne
'asinepücatixecühüave quename
xehesie mieme ne'itavavirieni
ne'uquiyari. ²⁷Iyasü
ne'uquiyaritütü canixenaqui'erieca,
xeme xemünesinaqui'eriecaicü,
yuri xemüte'uta'ericiü quename
Cacaüyarisüa neheyetüa. ²⁸Ne
ne'uquiyarisüa nemiemetütü
necaneyeyani, cuiepa necaninuani.
Tavari nepüyemie cuiepa,
ne'uquiyarisüa necaniyemieni.
²⁹Teyü'üquitüvamete müpäü
meniutiyuani, Camü hicürixüa
heiseriemecü pecatinicuxatani,
ha'aviecamecü pecaticuxatatü.
³⁰Hicü müpäü tepütemate nai
pemütimate, tixaü pücareuyevese
xevitü mümasicu'ivaviyanicü.
'Ayumieme müpäü yuri
tecateni'erieca Cacaüyarisüa
pemeyetüacü. ³¹Quesusi müpäü
tivaruta'ei, Yuri xete'erie hicü
'acu. ³²Camü tucari canaye'amücü,
canaye'aniri masi, quepaucua
xemütaxüriyaxüani yuxexuitü
yuquie. Xepünesicu'eirieni
nexaütamecü. Masi nexaütamecü
nepüca'uyeica, ne'uquiyari
nehamatü puyeica. ³³İpäü
necatinixecuxaxatüvacaitüni
yu'iyarisie xemüca'uximatüaricacü
nehesie xeteviyatü. Cuiepa
'uximatüarica xecanexeyiacuni.
Yu'iyari xequeneucayesa masi, ne
necane'iva tita cuiepa mütimieme.

Quesusi que mütiyutanenevi
teyü'üquitüvamete vahesie mieme

17 Mericüsü müpäü
tinicuxatacaitüni Quesusi.
Yuheima heutinierca müpäü
niutayüni, Ne'uquiyari, tucariri
paye'a. Visi 'ane quenayeitüa
'anive, 'iyata 'anive visi pe'aneme
mümasi'ayeitüanicü ²heiserie
pemipitüapaü yunaime
teüteri vahepaüsita, 'iya tucari
mücaxüve müvapitüacacü
yunaime pemiyetüirie 'ecü. ³Icü
tucari mücaxüve canihücütüni,
memümasimaicacü 'ecü
pe'axevitü yuri pemücacaüyari,
memünesimaicacü neta Quesusi
Cürisitu pemünesiheyenü'a.
⁴Ne cuiepa visi pe'aneme
nemanayeitüani. Que
pemünetiuhüritüa
yanemütiyurienenicü,
netinaye'atüaniri. ⁵Hicüri
ne'uquiyari, 'ahesüa visi ne'aneme
quenenayeitüa, visi nemü'anecaipai
cuie caxuavecacu cuxi.
⁶Ne nepümasitaheciüataxü
'ecü que pemü'ane mücü teüteri
vahüxie, cuiepa memütama
vasata miemete pemünesiyetüiri
vahüxie. Mepü'ateüterimatücai,
pöpünesiyetüiri müme. 'Aniuquisie
yamecatenica'huni. ⁷Hicürixüa
müpäü mecatenetimani
quename 'ahesüa nemieme,
nai pemünetyetüiri.
⁸Niuqui pemünesi'upitüa
nenivarupitüani müme. Mümerita
mecanitanaqui'erieni. Müpäü
mecatenetimani, yuricü
'ahesüa nemeyetüacü. Yuri

mecateniuta'erieni quename
penesiheyenü'a.

⁹Vahesie mieme nepümasitavaviri.
Cuiepa memütama vahesie
mieme nepücamasivaviri, müme
pemünesiyetuiri vahesie mieme
püta nepümasivaviri, 'ateüterima
memühümeccü. ¹⁰Naitü nepini
'apini catinihücütüni, 'apini nepini
tihücüta. Vahesie netiviyatü visi
ne' Janetü necanayeitüarivani.

¹¹Ari cuiepa nepüca'uyeica. 'Ime
masi cuiepa mecaniu'uvani, ne
'ahesüa neniymieni. Ne'uquiyari
pemüpasie, queniva'üviyani
müme pemünesiyetuiri
'ahesüa memümiemetecü,
memüyutaxevicecü que
temütetaxevi tame. ¹²Mexi
vahamatü ne'uyeicacai
necaniva'üviyacaitüni müme
pemünesiyetuiri 'ahesüa
memümiemetetücaicü.
Nenivacueriecaitüni. Xevitü
müme püca'uta'unari, 'iya xEICÜa
'unaricacü mü'ayumiemetücai
niuta'unarieni 'utüarica maye'anicü.

¹³Hicü 'ahesüa neniymieni.
'Ipaü netinicuxatani cuiepa,
yuhesie netemavierica
memexeiyanicü 'aye'arücame.

¹⁴Ne 'aniuqui necanivarupitüani.
Cuiepa memütama
mecanivaruti'uxive'erietücüne
cuiepa memücamiemetecü,
ne cuiepa nemücamiemepaü.

¹⁵Nepücamasivaviri
pemüvaranuvitünicü cuiepa
memüca'u'uvanüci. Masi
nepümasivaviri pemüva'üviyanicü
tita 'axa müti'ane hepaüsita.

¹⁶Cuiepa mepücamiemete ne cuiepa
nemücamiemepaü. ¹⁷Tita yuri

mürainecü quenivapatani 'ahesie
mieme. 'Aniuqui canihücütüni
tita yuri müraine. ¹⁸Cuiepa
pemünesiheyenü'apaü, neta
nepüvareutani'axüa cuiepa.

¹⁹Vahesie mieme nepasietü
nepüyüane, mümerita 'ahesie
mieme memüpasienicü tita yuri
mürainesie meteviyatü.

²⁰'Ime xEICÜa vahesie mieme
nepücamasivaviri. Masi müme
nehesie yuri memüteta'erieni
vanuquicü, müme vahesie mieme
nepümasivavirieta ²¹yunaitü
memüyuxevinicü, ne'uquiyari
'acu, 'ecü nehesie pemütiviyapaü,
neta 'ahesie nemütiviyapaü,
mümerita tahesie memüteviyanicü,
cuiepa memütama yuri
memüteta'erienicü quename
'ecü penesiheyenü'a. ²²Visi
ne'aneme pemünesi'ayeitüapaü,
neta müpaü me'aneneme
nenivarayeitüani memüyuxevinicü
tame temütaxevicecü, ²³ne
vahesie netiviyacacu, 'ecüta
nehesie petiviyacacu, me'aye'atü
memüyutaxevicecü, cuiepa
memütama memütemaicaicü
quename penesiheyenü'a, quename
müpaü petivarutanaqui'eri
pemünetiunaqui'eripaü ne.

²⁴Ne'uquiyari, tita
pemünetiyetuiri, müpaü
pünetinaque, haque nemeyeicani,
mümeta nehamatü meme'uvanüci,
memünesixeiycü visi ne'aneme
que pemünerayeitüa. Tamüsü 'ecü
pecaneninaqui'ericaitüni cuie
cuxi canevacacu. ²⁵Ne'uquiyari
yapemütüyuriene que
mütiheiserie, cuiepa memütama
mepücamasihetimaivave. Ne

püta nepümasihetima. 'Ime müpaü mecatenetimani quename penesiheyenü'a. ²⁶Ne necanivarutahecüatüani memümasimaicacü 'ecü que pemü'ane. Yaxeicüa netinivatahecüatüamücü, pemü'ahayevacü 'ecü pevanaqui'erietü que pemünetinaqui'eriecai ne, neta vahesie nemütiviyanicü.

Que memüte'ivi Quesusi

(Mateu 26:47-56; Maricuxi 14:43-50; Rucaxi 22:47-53)

18 Müpaü 'utayüca caneyani Quesusi teyü'üquitüvamete vahamatü. 'Aquisie Cariuxa Muye'u mütiuyetevasie menanucüne haraveri muyemacaisiepai. Mana neutahani teyü'üquitüvamete vahamatü. ²Hicü Cura miyetuaniquecai mana canemariecaitüni, müixa Quesusi teyü'üquitüvamete vahamatü memüyuyexexeürivacaicü muva. ³Cura cuyaxi varavitütü, tupirisixi mara'acate memühüritüariecai vahesüa miemete Pareseusixi vahesüa miemete varavitütü, mana caninuani cüxemete haurite cusirate mete'u'ütü. ⁴Quesusiri nai timaitü 'amüramiecai hepana, nivayeyani. Müpaü tinivarutahüave, Quepai xepütehacuvautüve. ⁵Müme müpaü metenita'eiya, Quesusi Nasaretitanaca. 'Iya müpaü tivarutahüave, Nesü nepühücü. Cura miyetuaniquecai mana niutivecaitüni vahamatü.

⁶Hicü ne nepühücü tivarutahüavecu yucuta meniyeccüne, mecanatixürieni cuiepa. ⁷'Ayumieme tavari müpaü tinivaruta'ivaviya, Quepai xepütehacuvautüve. Müme müpaü mete'utiyuane, Quesusi Nasaretitanaca. ⁸Quesusi müpaü tivaruta'ei, Yanepütixehahüave, ne nepühücü. Xücari xenesicuvautüveni ne, xequenivaruhayeva 'ime memüyehücü, ⁹maye'anicü niuquieya que mainecai, Müme pemünesiyetuiri nepücavareuyexürriexüa xeime. ¹⁰Hicü Simuni Pecuru cusira 'acavietü nivatihana. Mara'acame mühüritüariecai ti'uximayatameya niuvani. Serietana mieme nacaya neucuviteni. Ti'uximayatame Marucu catinitevacaitüni. ¹¹Hicü Quesusi müpaü tinitahüave Pecuru, 'Acusira queneucaquesa painatana. Ne necarenu'ieni 'iya tecüxita mieme ne'uquiyari münesi'itüiani yanemüranayeyanicü.

Mara'acame mühüritüariecaisüa que mütiu'atüarie Quesusi

(Mateu 26:57-58; Maricuxi 14:53-54; Rucaxi 22:54)

¹²Hicü cuyaxiri, cuyaxi tiva'aitüvameri, Huriyusixi vatupirisixiri mecaniviya Quesusi. Menihüani. ¹³'Anasisüa meri mecani'atüiani. 'Iya Caipasi munieya nihücütücaitüni. Caipasi mara'acate vahepaüsita canihüritüariecaitüni mücü viyarisie. ¹⁴Caipasi tihücütücai

que mü'ane müvaruti'imaiyaxü
Huriyusixi masi 'aixüa müyünicü
xevitü tevi mümünicü teüteri
vahesie mieme, 'utaitü.

**Pecuru que mütiyucu'imavacai,
quename Quesusi camaicai 'utaitü**

*(Mateu 26:69-70; Maricuxi
14:66-68; Rucaxi 22:55-57)*

¹⁵Mericsü Simuni Pecuru
niveiyacaitüni Quesusi, xevitüta
tiyü'üquitüvame tiveiyacai.
Mara'acame mühiritüariecai
nimaicaitüni 'iya tiyü'üquitüvame.
Qesusimatü neutahani
mara'acame mühiritüariecai
curarutanapai. ¹⁶Pecurusü mana
niutivecaitüni tacua quitenie
'aurie. Hicü mücü tiyü'üquitüvame
mara'acame mühiritüariecai
mimaicai mana neyani. Nitahüave
quitenie tihüveme, curarutapai
Pecuru ni'atüani. ¹⁷Üimari
quitenie müti hüvemetücai müpäü
tinitahüave Pecuru, 'Ecüta 'icü
tevi teyü'üquitüvametemama
vahesüa mieme pecatihücü. 'Iya
tiutayü, Ne pücatixaü. ¹⁸Hicü
te'uximayatamete tupirisixi
vahamatü mana meniuti'ucaitüni
mecüxetü me'atinaica,
muhaütücaicü. Pecuruta vahamatü
niutivecaitüni cüxetü.

'Anasi que mütitä'ivaviyaxü Quesusi

*(Mateu 26:59-66; Maricuxi
14:55-64; Rucaxi 22:66-71)*

¹⁹Mericsü mara'acame
mühiritüariecai canita'ivaviya
Quesusi teyü'üquitüvametemama
vahepaüsita, tita müti'üquitacai
hepaüsita. ²⁰Quesusi müpäü
tinita'eiya, Ne teüteri vahüxie

netinicuxatacaitüni cuiepa. Ne
neheyemecü netini'üquitacaitüni
tuquiteta, tuqui 'amüpatata,
haque yunaitü Huriyusixi
memüytixexeüriva. Ne
tixaütü nepücatixatacai 'avie.

²¹Titayari peneticu'ivaviya
ne. Quenivaruta'ivaviya müme
memünesi'eniecai püta, siparasü
que nemütivacuxaxatüvacai. Camü
'ime mecatenimaica que nemutayü.

²²Müpäü 'utayücu, xevitü tupiri
mana mutivecai canivani Quesusi
müpäü 'utaitü, Quepäü petita'eiya
mara'acame mühiritüarie.

²³Quesusi müpäü tita'ei, Xücasü
'axa ne'utaineneni, quetineutahecüata
tita 'axa müti'anecü. Me xüca
'aixüa ne'utaineneni, titayari
penetiüva. ²⁴Hicü 'Anasi neinü'ani
hüiyacame Caipasisüa mara'acame
mühiritüariecaisüa.

**Pecuru tavari que
mütiyucu'imavacai, quename
Quesusi camaicai 'utaitü**

*(Mateu 26:71-75; Maricuxi
14:69-72; Rucaxi 22:58-62)*

²⁵Mericsü Simuni Pecuru
mana niutivecaitüni cüxetü.
Hicü müpäü mete'itahüave,
'Iya teyü'üquitüvametemama
vahesüa mieme pecatihücü.
Mücü niyuta'imani, müpäü
niutayüni, Ne pücatixaü.
²⁶Mara'acame mühiritüariecai
te'uximayatametemama
xevitü, 'iya Pecuru minacavite
canimarieyatücaitüni. Mücü müpäü
rehüave, Quete ne necamarexei
vana haraverita hamatüana
pe'uyeicame. ²⁷Tavari niyuta'imani
Pecuru. Yapaucua niutahiva vacana.

Piratusüa que mütiu'atüarie Quesusi*(Mateu 27:1-2, 11-14; Maricuxi**15:1-5; Rucaxi 23:1-5)*

²⁸Hicü Caipasisüa meheyecüneca mecani'atüani Quesusi 'isücame quie. Niyuimuanatücaitüni. Mümeri mepücaheutahaxüa 'isücame quita capa meca'itiyatü me'acü necü, masi Pasicua 'icuaiyari memütécuanicü.

²⁹'Ayumieme Piratu tacua nivayeyani vahüxie. Müpäü niutayüni, Titacü xete'ixaneta 'icü tevi. ³⁰Müme müpäü metenita'eiya, Xüca 'icü 'axa catiyurienenique, tepücamasiyetuirieniqueyu.

³¹Hicü Piratu müpäü tivarutahüave, Xequenanuvitüqui. Xequeneuta'inüata xe'inüari niuquiyari que maine. Huriyusixi müpäü metel'itahüave, Tame heiserie tepücahexeiyä temimienicü tevi. ³²Mücücü naye'ani Quesusi niuquieya mutainecai que mütimüniquecai ticuxatatü. ³³Hicü tavari Piratu neutahani 'isücame quita. Nitahüave Quesusi, müpäü tinitahüave, 'Ecü Huriyusixi petiva'aitüvame. ³⁴Quesusi müpäü tita'ei, 'Acümana müpäü petiutaine, hipatü nusu memate'utahüavixü nehepäüsita. ³⁵Piratu tita'ei, Ne netihuriyu. 'Ateüterima, mara'acate memühürütüarie mepümasiyetua nehesüa. Que petiuyuri. ³⁶Quesusi müpäü tita'ei, 'Ena cuiepa pücamieme que nemüti'aita. Xüca 'ena cuiepa miemetünique que nemüti'aita, netupirisixima mecaniyucuitüveniqueyu nemücayetuiyanicü Huriyusixi vahesüa. Masi hicü que nemüti'aita 'uva pücamieme.

³⁷Piratu müpäü titahüave, Que peti'aitametüni 'ecü. Quesusi müpäü tita'ei, 'Ecü pecaniutaineni ne ti'aitame nemühücü. 'Ayumieme necaniutinuiva, 'ayumieme cuiepa necaninuani, nemütitahecüatanicü tita yuri müraine hepäüsita. Yunaitü yuri mürainesie miemete mecaneni'enieca ne'utaniucame.

³⁸Piratu müpäü tinitahüave, Que titita yuri maine.

'Isücame que mütiuta'aitaxü, Quesusi mümierienicü*(Mateu 27:15-31; Maricuxi**15:6-20; Rucaxi 23:13-25)*

Hicü müpäü 'utayüca tavari nivayeyani Huriyusixi vahüxie. Müpäü tinivarutahüave, Ne tixaü nepücatiucaxei nemütüihüpanicü hesiena.

³⁹Ipäü cani'aneni xeyeyari, xeime nemüxexünirienicü Pasicua 'ixüararipa. Mericüte, xecateyuvaüriya nemüxexünirieni Huriyusixi tixe'aitüvame. ⁴⁰Hicü müpäü meniutihiva tavari, Mücü pücatixaü, Vaxavaxi püta me'utiyuatü. 'Iya Vaxavaxi catinina vayametücaitüni.

19 Hicü Piratu neivitüni Quesusi, tiniuta'aita mücuveiyaxüanicü. ²Cuyaxita xuya mumayari me'utasaca mu'uyasie menenutimanirieni. Herie mieme 'ixuriqui mütaüräiyecü menenacuvirieni. ³Hüxiena meni'axecaitüni müpäü me'utiyuatü, 'Aixüa 'acu Huriyusixi tiva'aitüvame. Menicuvaxüanita.

⁴Hicü tavari tacua nivayeyani Piratu. Müpäü tinivarutahüave, Camü 'uva tacuapai

nepüxe'atüirieni xemütemaicaicacü tixaü nemücatuicaxeicü hesiena nemütiuhüpanicü. ⁵Hicü Qesusi nivayeyani xuya mumayari 'anamatü, herie mieme 'ixuriqui mütaüraüye 'anacuvietü. Müpäü tivarahüave, Camü tevi. ⁶Hicüri mara'acate memühürütüariecai tupirisixita quepaucua memixei meniutihiva müpäü me'utiyuatü, Curuxisie queneumi'a, curuxisie. Piratu müpäü tivacühüave, Xemesü xequenanutitüqui, curuxisie xequenemi'a. Neri tixaü nepücatuicaxei hesiena nemütiuhüpanicü. ⁷Huriyusixi müpäü mete'ita'ei, Tame 'inüari niuquiyari tecanexeyani. Mücü 'inüari que maine, neuyeveca 'icü mümüni Cacaüyari nu'aya mayueitüacü.

⁸Piratu 'icü niuqui 'u'enieca masi vaüca neumacaitüni. ⁹Tavari 'isücame quita heutahaca müpäü tinitahüave Qesusi, Haque pepemieme 'ecü. Qesusiri haquevasü cacanita'eiya. ¹⁰Piraturu müpäü titahüave, Pecanetita'eiya ne. Pecatimate ne heiserie nemexeyia nemümasixünacü, heiserie nerexeyata curuxisie nemümasimienicü. ¹¹Qesusi müpäü tita'ei, 'Ecü heiserie pepücahexeyianiqueyu nehapaüsita taheima miemecü xüca pecapitüariecaque. 'Ayumieme 'iya munesiyetua 'ahesüa, mücü masi vaücava 'axa tiniuyurieni. ¹²Piratu 'ayumiemeru tinicuvaunecaitüni que mütixünacü. Huriyusixi mecanutihiva müpäü me'utiyuatü, Xüca 'icü pe'uxüna, pepüca'inaqu'erie Ti'aitame Sesaxi.

Yunaitü te'aitamete memayueitüa mecaneyle'unieca Sesaxi.

¹³Hicü Piratu 'icü vaniuqui 'u'enieca nivayehana Qesusi. Mana caniuçayerüni Piratu yu'uvenisie Macutenusariya müracutevasie, Hepürayusixi vaniuquicü Cavata müracutevasie. ¹⁴Iya tucarisie meniha'arütüacaitüni Pasicua 'ixüarariyari. 'Esivatücacu tuca nayeiximecaitüni. Müpäü tinivarutahüave Huriyusixi, Camü tixe'aitüvame. ¹⁵Mümeri meniutihiva, Quenanuvitüqui, quenanuvitüqui, curuxisie quenemi'a. Piratu müpäü tivacühüave, Quetütüri curuxisie nepeimieni tixe'aitüvame. Mara'acate memühürütüariecai müpäü mete'ita'ei, Tame xeime tepücahexeyia tati'aitüvame, Sesaxi xeicüa pütati'aitüvame. ¹⁶Hicü nivayetuirieni curuxisie mümierienicü. Hicü meneihana Qesusi.

Qesusi que mütiümierie curuxisie

(Mateu 27:32-44: Maricuxi
15:21-32; Rucaxi 23:26-43)

¹⁷Yucuruxi 'atütü mana neyani Müqui Mu'uya Manuca müracutevasie, Hepürayusixi vaniuquicü Curucuta müracutevasie. ¹⁸Manari curuxisie menitivieni. Yuhutame hamatüana meteverutivütüa naisata, Qesusi vahixüata. ¹⁹Piratuta 'inüari niuta'utüani. Curuxisie neimani. Müpäü catine'ucaitüni, QESUSI NASARETITANACA HURIYUSIXI TIVA'AITÜVAME. ²⁰Huriyusixi yumüiretü menititerüva 'iya 'inüari quiecaru mehuracü Qesusi mamieriesie. Hepürayusixi

Xumatari Cüriyecusixi vaniüquitecü püraye'uxacai. ²¹Hicü Huriyusixi vamara'acate memühürütüariecai müpaü metenitahüave Piratu, Pepücaniu'utüani Huriyusixi Tiva'aitüvame. 'İpaü püta, 'İya mainecai Huriyusixi nepütiva'aitüvame pepütiniu'utüani. ²²Piratu müpaü tivaruta'ei, Que nemütü'utüa netiniuta'utüaniri.

²³Hicü cuyaxi curuxisie me'icavieca Qesusi, 'ixuriquiteya meneutahuriexüani. Naucame menayeitüani, yuxexütü cuyaxi xei 'ixuriquiyari memexeianicü, tetüata mieme 'ixuriquita 'aparüte yuxaüta. Tetüata mieme 'ixuriquieya pücavipecai, yuxevitü ni'isecaitüni naitü. ²⁴Hicü müpaü meteniyutahüaveni, Camü tepüca'itisanani. Masi tepütata'iva, siparasü quepai pe'iva. Müpaü tinaye'atüarieni 'utüarica müpaü maine, Ne'ixuriqui meniutapataxüani yuhesie mieme, ne'ixuriquicü menayu'iva.

Mericüsü müpaü mecateniuyurieni cuyaxi. ²⁵Qesusi curuxieya 'aurie meniti'ucaitünita Qesusi varusieya, varusieya 'ivaya, Mariya Cüreupa 'üyaya, Mariya Mararatanaca yunaitü. ²⁶Qesusisü varuxeiyaca mana meti'ucacu yuvarusi, 'iya tiyü'üquitüvame münacqu'eriecai, müpaü tinitahüave yuvarusi, 'Uca 'acu, camü 'anive. ²⁷'Arique müpaü tinihürütüani 'iya tiyü'üquitüvame, Camü 'avarusi 'utaitü. 'İya tucarisie tiyü'üquitüvame yuhesüa nei'inieni.

Qesusi yu'iyari que mütiyetua

(Mateu 27:45-56; Maricuxi

15:33-41; Rucaxi 23:44-49)

²⁸'Anari Qesusi müpaü timaitü naitü 'ari maye'atüariecü, 'utüarica

maye'atüarienicü müpaü niutayüni, Nepeuharimücü. ²⁹Xari mana niucateitüni vinu masina hünetü. Hicü ha 'iseveme mucuxani me'utahüniyaca vinu masinacü, hisupu cüyeyarisie me'iyeca, teniena meneitiserieni. ³⁰Qesusi he'inüataca vinu masina müpaü niutayüni, Canaye'aniri. Yumu'usie 'anacatusireca niyetuani yu'iyari.

Cuya que müreitise

Qesusi 'aquitana

³¹Mericüsü 'iya tucarisie meniha'arütüacaitüni 'ixüarari. 'Ayumieme Huriyusixi menitavavirieni Piratu vavatute memütitaracü memüvaraca'ünicü, caxarite memücayuhayevacü curuxisie me'uyevütü 'uxiپیا tucarisie. 'İya 'uxiپیا tucari yemecü cani'ixüararitüacaitüni.

³²'Ayumieme cuyaxi mana meniu'axüani, memucavütüarie curuxisie hamatüana xeime vatuteya meniutitara, xeimetari vatuteya mete'utitaraxü. ³³Qesusisüa me'u'axüaca vatuteya mepüca'utitaraxü memixeicü müquime.

³⁴Masi xevitü cuya pisicacü neitiseni 'aquitana. Yapaucua naneni xuriya hata. ³⁵Que mü'ane munierixü tiniutahecüata. Tita mütitahecüata yuri canaineni. Mücüta tinimaica yuri mainecü, yuri xemüte'eriecacü xemeta.

³⁶Müpaü tiniuyüni 'utüarica maye'atüarienicü müpaü mutaine, 'Umeyari pücatitare. ³⁷Tavari xevitü 'utüarica 'İpaü naineni, Mecani'ixüariecuni que mü'ane memuse.

**Teuquiyapa que memüteheite
Quesusi**

(*Mateu 27:57-61; Maricuxi
15:42-47; Rucaxi 23:50-56*)

³⁸Mericsü 'arique Cuse
'Arimateyatanaca canitavavirieni
Piratu menucuenicü
Quesusi caxarieya. 'Iya
Cuse Quesusisüa mieme
catiniyü'üquitüvemetücaitüni 'avie,
müvamacarücaicü Huriyusixi.
Piraturi canipitüani. Neyani,
caxarieya necueni. ³⁹Nicuremu
mana ninuanita meripai
hesüana munua yüvicüta. 'Iyasü
miru haruhemame visi mu'üa
mutacuicuiya ni'atüani merie
necapaü paümeme. ⁴⁰Hicü
meneicueni Quesusi caxarieya.
Menicu'eima 'ixuriquitecü visi
mu'üa me'icavirieca. Müpaü
cani'aneni Huriyusixi vayeiyari
teuquiyacü. ⁴¹Mana curuxisie
mameriesie haraveri niyemacaitüni.
Haraverita teuquiyapa xique
müvaye'inierie nicumacaitüni.
Xevitü cuxi mücü teuquiyapa
pücacateuquievecai. ⁴²Muva
'ayumieme meneiteni Quesusi,
Huriyusixi memüyuh'aaritüacaicü
'iya tucarisie, teuquiyapa
mehuracaicü.

**Que müranucuque Quesusi müquite
vasata**

(*Mateu 28:1-10; Maricuxi
16:1-8; Rucaxi 24:1-12*)

20 Mericsü mexüacame
tucariyarisie semanasie
teuquiyapa ninuani Mariya
Mararatanaca 'uyüvicacu cuxi
yuimuana. Heuhüiyacame

niuxeiya tete teuquiya hüxie
meucatei. ²Hicü nausarümetü
neyani. Simuni Pecurusüa ninuani,
xeimesüata tiyü'üquitüvame
Quesusi minaqu'eriecaisüa. Müpaü
tinivarutahüave, Teuquiyapa
menivayecueni Ti'aitame.
'Asitepücatemate haque memeite.
³Hicü Pecuru neyani xevitü
tiyü'üquitüvameatü. Teuquiyapa
menahucaitüni. ⁴Yuhepaüsita
meniunausarümeacaitüni.
Xevitü tiyü'üquitüvame masi
niutanausacai, Pecuru na'iva,
naye'ani meri teuquiyapa.
⁵Anahuca nixeiya 'ixuriquite
mana 'acateme, peru muva
pücaheutaha. ⁶Hicü Simuni Pecuru
'u'imatütü ninuani. Teuquiyapa
neutahani. 'Ixuriquite niuxeiya
mana 'acateme. ⁷Tuvaxa tiuxei
mu'uya me'eimecai 'ixuriquite
'aurie caticateme, yateva ticateme
püta tutunime 'uxeicüa. ⁸Ana
neutahani 'iya tiyü'üquitüvame
'umexüatü munua teuquiyapa.
Nixeiya, yuri tiniuta'erieni. ⁹Müme
cuxi mepücaheitimaivavecai
'utüarica meuyevecaicü müquite
vasata manucuqueni maine.
¹⁰Hicü teyü'üquitüvamate yuquie
menecüne.

**Masiücütü que mürayuyeitüa
Quesusi Mariya Mararatanaca hüxie**

(*Maricuxi 16:9-11*)

¹¹Mericsü Mariya teuquiya hüxie
nitüvecaitüni tacua 'utasuatü. Hicü
'utasuatü nanahuni, teuquiyapa
neutaniere. ¹²Mana nivaruxeiya
niuqui tuayamete yuhutame
me'anacatuxame. Xevitü Quesusi
mu'uya manucatei nacateitüni,

xevitüta quetaya manucatei
 racatei haque Qesusi caxarieya
 manutequiecai. ¹³Müme müpäü
 metenitahüave, Neuxei 'uca,
 titayari petiutasuaca. ¹⁴Müpäü
 tivacühüave, Neti'aitüvame
 mepecuei, 'asinepücatimate haque
 memeite. Müpäü 'utayüca ta'aurie
 naveni. Nixeiya Qesusi mana
 'utiveme, masi 'asipücatimaicai
 müquesusitücaicü. ¹⁵Qesusi
 müpäü tinitahüave, Neuxei
 'uca, titayari petiutasuaca.
 Quepai pepüracuvaune. Mücü
 haravericame 'erietü müpäü
 tinitahüave, Neuxei 'uqui, xüca 'ecü
 peheicueni, queneneutaxatüa haque
 pemeite. Neri nenenucueimücü.
¹⁶Qesusi müpäü ticühüave,
 Mariya 'acu. 'Iya hepana
 'aniereca müpäü tinitahüave
 Hepürayusixi vaniucicü, Xavuni,
 taniuquicü Ti'üquitame maine.
¹⁷Qesusi müpäü ticühüave,
 Pepücanesiviyani. Ne'uquiyarisüa
 nepüca'anutiyeive cuxi. Masi
 ne'ivama vahesüa quenemie.
 Müpäü quetinivaretahüavi,
 Ne'uquiyarisüa müxe'uquiyarisüa
 nenanutiyemücü, necacaiyarisüa
 müxecacaiyarisüa neranutiyani.
¹⁸Hicü Mariya Mararatanaca mana
 ninuani müpäü tivacuxaxatüvatü
 teyü'üquitüvamete Ti'aitame
 muxecü, müpäü mürehüavecaicü.

**Masiücütü que mürayuyeitüa
 Qesusi teyü'üquitüvamete vahüxie**

*(Mateu 28:16-20; Maricuxi
 16:14-18; Rucaxi 24:36-49)*

¹⁹Merücüsü 'acayunecu mücü
 mexüacame tucariyarisie semanasie,
 teyü'üquitüvamete memütitecaisie

quiteniete reunatücaicacu
 memüvamacarücaicü Huriyusixi,
 Qesusi ninuani. Vahixüapa
 niutaqueni. Müpäü tinivarutahüave,
 Xüca xeca'uximatüarieca
 yu'iyarisie. ²⁰Müpäü 'utayüca
 nivaruxeisitüani yumamate
 yu'aqui. Teyü'üquitüvamete
 meniütetemamaviecaitüni Ti'aitame
 mexeyatü. ²¹Hicü Qesusi
 tavari müpäü tivarutahüave,
 Xüca xeca'uximatüarieca
 yu'iyarisie. Ne'uquiyari
 munesihyenü'apau, neta müpäü
 necanixeheutanü'axüani. ²²Müpäü
 'utayüca nivaru'iyamani. Müpäü
 tivarutahüave, Xequeneutanaqui'eri
 'Iyari Mütiyupata. ²³Sepa que
 memühate xemüteyareuyehüvirieni
 tita 'axa memüteyurie,
 meteneuyehüviyariecuni. Sepa que
 memühate xemüvavesitüaca tita
 'axa memüteyurie, menivecacuni
 mepücauyatüxüna.

Tumaxi yuri que mücati'eriecai

²⁴Merücüsü Tumaxi Vavari
 mütitevacai tamamata heimana
 yuhutame vahesüa mieme
 canihücütücaitüni. 'Iya vahamatü
 püca'uyeicacai quepauca
 Qesusi munua. ²⁵Hicü hipatü
 teyü'üquitüvamete müpäü
 metenicuxaxatüvacaitüni, Ti'aitame
 tecanixeiya, me'utiuyatü. 'Iya
 tivacühüave, Xücarü mamayasie
 neca'ixeiyani cürapuxi 'uxayari,
 xüca ne'itüvamecü neca'imayüani
 cürapuxi 'uxayari, 'aquieya xüca
 nemamacü neca'imayüani, yuri
 nepücatita'erieniri.

²⁶Merücüsü 'atahairieca tucari
 'anucayacu tavari menititecaitüni

quita teyü'üquitüvametemama.
Tumaxita vahamatü tiucatei. Hicü
quiteniete reunarümacacu Quesusi
ninuani. Vahixüapa niutaqueni.
Müpaü tinivarutahüave, Xüca
ceca'uximatüarieca yu'iyarisie.

²⁷Hicü müpaü titahüavixü
Tumaxi, Quenaye'a, 'a'itüvamecü
queneneumayüa nemamatesie,
'amamacü queneneumayüani
ne'aqita. Yuri pecati'erietü
pépüca'ayeiximeni, yuri
peti'erietü püta quenaye'a.

²⁸Tumaxi müpaü tinita'eiya,
Neti'aitüvame necaüyari 'acu.

²⁹Quesusi müpaü titahüave, Yuri
petiuta'erie pemünesi'uxeicü.
Müme memücanesixeiyavave
peru yuri memüte'erie, müme
mecaniyutemamavieca.

Titayari maca'utüari xapa

³⁰Meriçüte, 'inüari yücü 'aneneme
müireme yatiniyuriencaitüni
Quesusi teyü'üquitüvamete
vahüxie, que mücare'utüarie 'icü
xapasie. ³¹Içürü canaca'utüarieni
yuri xemüte'eriecacü Quesusi
mücürisitücü, Cacaüyari
münu'ayacü. Yuri xete'erietü
tucari xemexeyanicü hesüana
xemiemetetütü raca'utüarie.

Masiücütü que mürayuyeitüa

Quesusi teyü'üquitüvamete 'atayuhutame vahüxie

21 Meriçüsü 'arique tavari
Quesusi masiücütü
nayuyeitüani teyü'üquitüvamete
vahüxie Tiveriya haracunayarisie.
'Ipaü masiücütü nayuyeitüani.

²'Axeicüa meniu'uvacaitüni
Simuni Pecuru, Tumaxi Vavari

mütitevacai, Natanaheri
Canatanaca Carereya cuieyarisie
mieme, Severeu nivemama,
teyü'üquitüvametemama hipatü
yuhutatü. ³Simuni Pecuru
müpaü tinivarutahüave, Ne
nepüquesüveyami. Müpaü
mete'itahüave, Tame 'ahamatü
tepuhu tanaitü. Mana menecüne,
canuvasie menicayaxe. Mücü
tücarisie tixaütü mepücate'u'axixü.
⁴Meriçüsü 'esiva 'uhecüacacu
mana niutaqueni Quesusi
haracuna tesita. Masi
teyü'üquitüvamete mepüca'imaicai
Quesusitüme. ⁵Hicü Quesusi
müpaü tinivarutahüave, Neuxei
temari, 'icuai xecatehexeiyä.
Müpaü mete'ita'ei, Havaicü.
⁶'Iya tivacühüave, Vipi
xequeneucavivi canuva serieta.
Mana xecanivacaxeyiacuni. Mana
meneicavivieni. Mepüyutatexi
me'ihanatü memüvaücavacaicü
quesüte. ⁷Hicü 'Iya tiyü'üquitüvame
Quesusi minaqui'eriecai müpaü
tinitahüave Pecuru, Cari Ti'aitame
canihücütüni. Hicü Simuni Pecuru
'u'enaca quename Ti'aitame
hücütücai, yu'ixuriqui herie
mieme 'anacuvieca 'amavetü
'amuyeicacaicü, hapa neucasuna.
⁸Hipatü teyü'üquitüvamete
canuvasie meyetetü mecaniu'axüani
vipi me'uhaximetü quesüte
mehüneme. Cuiepa pücahetevacai,
huta tevyari heimana tamamata
mamayari xeicüa petevacai.
⁹Cuiepa me'u'axüaca tü meniuxeiya
'etinereme, quesü tüpa 'acaimie
mete'uxei pamame. ¹⁰Quesusi
müpaü tinivarutahüave, Qesüte
xique xemüvarutivi xequenivara'tüi.

¹¹Simuni Pecuru mana neutimaque, vipi canihana cuiepa. Qesüte 'amepapatü menihünecaitüni, xei sienituyari heimana huta teviyari heimana tamamata heimana yuhaicatü meniypaümeccaitüni. Sepanetü memüvaücavacai, püca'utasanixü vipi. ¹²Qesusi müpaü tinivarutahüave, Xequenacüni xequetenecuacari. Teyü'üquitüvamete ni xevitü pücayuvaüriyacai 'ecü que pepüpaicü titahüaveque, Ti'aitame mühücütücaicü memütemaicaicü. ¹³Hicü Qesusi mana ninuani, pa nanucu'üni. Nivarumini, quesü yaxeciüata tivarumi.

¹⁴Ana hairieca masiücütü nayuyeitüani Qesusi teyü'üquitüvamete vahüxie müquite vasata 'anucuqueca.

Nemuxasi türixi quetinivarumicua, que mainecai

¹⁵Mericsüsi mete'ucuacu Qesusi müpaü tinitahüave Simuni Pecuru, Simuni 'acu Vani nu'aya, vaücava penetinaqui'erie, 'ime 'esiva xeciüa menesinaqui'eriecacu. 'Iya rehüave, Hü Ti'aitame. 'Ecü pepütimate nemümasinaqui'erie. Titahüave, Mericüte, nemuxasi türixi quetinivarumicua. ¹⁶Hutarieca müpaü titahüave, Simuni 'acu Vani nu'aya, penetinaqui'erie. Müpaü titahüave, Hü Ti'aitame. 'Ecü pepütimate nemümasinaqui'erie. Müpaü titahüave, Nemuxasi queniva'üviyani. ¹⁷Hairiecaritahüave, Simuni 'acu Vani nu'aya, penetinaqui'erie. Pecuru niyuhiverieca hairieca penetinaqui'erie mütitahüavixücü.

Müpaü tinitahüave, Ti'aitame, 'ecü nai pecatinimaica. Pepütimate nemümasinaqui'erie. Qesusi titahüave, Quetinivarumicua nemuxasi. ¹⁸Niuqui caniseüyeni que nematicühüave, quepaucua pemühecuacai 'acümana pena'ahüayacaitüni peticuyeicacai haque pemeuyeimücücai. Quepaucua pemütaseüye, xevitü camananahüamücü maranuhana haque pemücaheuyeimücü, 'amama penitaseraxüamücü. ¹⁹Müpaü niutayüni tihecüatatü que mütimüniquecai visi 'aneme 'ayeitüanique Cacaüyari. Müpaü 'utayüca müpaü tinitahüave, Quenenanuveyia ne'utüma.

Mücü tiyü'üquitüvame Qesusi minaqü'eriecai

²⁰Pecuru ta'aurie 'aveca nixeiya mücü tiyü'üquitüvame Qesusi minaqü'eriecai, mücü memüte'ucuaisie 'auriena mucatei müpaü mütitahüavixücü, Ti'aitame que paicü masiyetüani. Nixeiya 'iya varuveiyame. ²¹Pecuru 'ixeyaca mücü, müpaü tinitahüave Qesusi, Ti'aitame que tiyurieni 'iya. ²²Qesusi müpaü ticühüave, Xüca nesi'unaqueque 'icü müyuhayevacü nemunuanique, quesü pe'aneniqueyu 'ecü. Quenenanuveyia ne'utüma. ²³'Ayumieme ta'ivama vasata 'icü niuqui canixasivacaitüni, quename 'iya tiyü'üquitüvame camüniquecai. Masi Qesusi müpaü pücatitahüavixücü mücamüniquecaicü. Xüca nesi'unaqueque müyuhayevacü nemunuanique, quesü

pe'aneniqueyu 'ecü, püta
titañuavixü.

²⁴Mücü tiyü'üquitüvame
canihücütüni que mü'ane
mütihecüata 'icü hepaüsita,
que mü'ane mütiuti'utüa 'icü.
Tepütemate tita mütihecüata yuri
maine.

²⁵Vaücava cuxi yücü 'anenetü
canixuaveni que mütiuyuri
Quesusi. Xüca xexuitü
tiuti'utüarienique, müpaü
nepüticu'eriva, 'ena cuiëpa
pücatinaquëniyëyu xapate
mütiti'utüarieniqueyu. Müpaü
xeicüa.

NÜ'ARISIXI

Que Memüte'uyuri

Que memüte'utahüavarie
memeixeianiquecaicü
'Iyari Mütiyupata

1 Neuxei Teuquiru, matüaripai mieme xapa neputavevi mexüacame, nai que mütiuyü hepaüsita ticuxatame, Qesusi que mütisutüa yatiyurienetü yati'üquitatü. ²Müpaü tiuyurieca, 'ana nanutivitüquienu, 'aisica varupitüaca nü'arisixi müvaranuyeteüixixü, 'Iyari Mütiyupata yati'aitacacu. ³Tiucuinca mücü, vahesüa 'ayenieretü puyuhcüatacai mamariavaveme tiyurienetü. Huta teviyari tucari mepixeyacai. Tinivacuxaxatüvacaitüni que müti'ane Cacaüyari ti'aitametücacu. ⁴Hicü vahamatü 'a'ucaitü 'ipäü tinivaruta'aitüani, Xepüca'ayecücani Querusareme, masi xequetenecuevieca tita ne'uquiyari mütxatacai quename tixehanü'airieni, que nemütixe'utahüavixü. ⁵Vani hacü tiniuca'üyacaitüni, xeme püta xepüca'üyarieni 'Iyari Mütiyupatacä yapaümexa tucari tixüyu. Müpaü niutayüni.

Qesusi que müranutitüa

⁶Mericüsü müme hamatüana memuyucuxeürü müpaü metenicu'ivaviyacaitüni, Neuxei Ti'aitame, hicü petatipitüa tame 'Ixaherisixi teüteriyari temütetati'aitüanicü meripaipäü. ⁷Mücüsü müpaü tinivarutahüave, Xeme xehesie pücatinaque xemütemaicacü viyari tucari hepaüsita. Ne'uquiyari püta nipata mücü naima heiserie mexeyanicü hepaüsitanu. ⁸Masisü xecanitürücariryaricuni 'Iyari Mütiyupata xehesie tiviyayu. Xemunenierixü xepüyüaca xetehecüatatü nehepaüsita Querusareme, naisarie Cureyasie Samariyasie naisarie cuie manunierepai. ⁹Müpaü 'utayüca, müme me'ixeyacacu, nanutivitüquienu. Hai niucuyani memüca'ixeyacü. ¹⁰Hicü yuheima me'utinienierecacu mexi 'utimiecai, camü 'uquisi yuhutatü va'aurie meniuti'uni me'anacatuxatü. ¹¹Müme müpaü metenivarutahüave, Carereyatari 'acu, titayari yuheima

xete'utineniere. Mücütütü xesata
'uветü meutivitüque yuheima
Quesusitütü, que xemüte'ixei
heutimieme yuheima, yaxeixüa
'anetü caninuamücü.

**Que, memütehenuyexei
xeime mühürütüarienicü
Cura tiutahayevacu**

¹²Mericsü yemuri Huriva
Mati'usie me'ayenexüaca
Querusareme meniu'axüani.
'Uxipiya tucarisie tevi que
mütüpütüarie muyeicanicü,
müpaü pehura Querusareme.
¹³Me'u'axüaca, quita
meheutahaxüaca meneuticüne
qui taüta. Mana mepü'axecai
Pecuru Cacuvu Vani 'Atürexü
Piripe Tumaxi Parüturume Mateu
Cacuvu 'Aripeu nu'aya, Simuni
müserutisitatücai, Cura Cacuvu
'ivaya. ¹⁴Müme yunaitü 'axeixüa
mepü'ayumiemetetücai neneviericü,
'ucarita, Mariyata Qesusi
müvarusieyatücai, 'ivamamata.

¹⁵Mericsü 'ana Pecuru
nanucuqueni yu'ivama vahixüapa.
Teüteri 'axeixüa meyuxeürietü xei
sienituyari heimana xei teviyari
yacütütü meniyupaümeccaitüni.
Müpaü niutayüni Pecuru,

¹⁶Ne'ivamarixi, neuvevecaitüni
'ütüarica maye'anicü, meripai
que mütiutayü 'Iyari Mütiyupata,
Raviri müpaü 'utayücu Cura
hepaüsita, que mü'ane müvarevitü
müme memivi Qesusi hepaüsita.

¹⁷Tame xevitü pühücütücai, 'icü
tahürütüarica hesiena pütinaquecai.

¹⁸Mericsü vaniu cuie punanai
mücü tumini ma'ivaxücü
yatiuyurica que mücatiheiserie.

Mana 'ativeca yuhuriepa pasanixü,
cuinurieya naitü navivieni.

¹⁹Querusareme memütama yunaitü
mepüte'utamari. 'Ayumieme mücü
cuie Haserama catinacutevaca
vanuquicü, taniuquicü Xuriya
Mataxüri racuteva. ²⁰Putä'utüarie
Cuicari Xapayarisie müpaü
'anuyütü,

Que'uyemaveni quiya,
Xevitütüma püca'ayecani.

Müpaü panuyüneta,

Que mütihürütüariecai,

Xevitü püta yaquetihürütüarieca.

²¹Mericüte, neuveveca xevitü
müme 'uquisi tahamatü memü'uvacai
tucaricü quepaucua Ti'aitame Qesusi
tahesüa manuyeicacai ²²'iya tucarisie
Vani meca'üyaxüsie, 'iya tucarisie
tasata manutivitüqueque, peuyevese
xevitü müme memunenierixü
tahamatü tihecüatätü mayanicü que
müranucuque.

²³Hicü yuhutame
menivaruti'uitüani Cuse Vartüsavaxi
mütitevacai Cusitu müremu'uhüacai,
Matiya. ²⁴Meniyutanenevieni
müpaü me'utiyuatü, 'Ecü Ti'aitame
pecatinimaica yunaima va'iyari.

Quetaneuxeisitia que mü'ane
pemanuyexei 'icü yuhutame,
²⁵hesiena mütinaquenicü 'icü
hepaüsita mühürütüarienicü
mütanü'arienicü, Cura
yatiuhayevacu yuhuyeripa metüaciü.

²⁶Inüari meputavevi que mü'ane
mühücütüni. Matiyasie tiniunaque.
Mepi'inüataxü tamamata heimana
xevime nü'arisixi vahamatü.

'Iyari Mütiyupata que mütinua

2 Mericsü 'ixüarari
'atahutarieca semanasie

mieme 'aye'acu yunaitü
 mepüyuxeüriceai yametyurienique
 'uxeicüa. ²Yapaucua taheima
 mieme 'ecapaü 'anetü niyuani
 türücaüyetü carima 'uyemietü.
 Mücü yuariya putahünixü quita
 memüvayetecaisie. ³Taipaü
 'aneneme mepuxeü yuxexuime
 vahesie 'a'ucame. ⁴Yunaime
 püvaruvi 'Iyari Mütiyupata.
 Mepisütüa me'utiniütü niuquitecü,
 'Iyari que mütivapitüacai
 memütiniunicü.

⁵Merücüsü Querusareme
 mepütitecai Huriyusixi Cacaüyari
 memayexeyacai yunaime nuivarite
 vahesüa memümiemetetücai naisari
 muyuavitüa. ⁶Quepaucua yuariya
 muyua yunaitü mepuyuxeüri,
 mepüxamuriyacai yuxexuitü
 yuniuquicü memüva'eniecaicü
 me'utiniucame. ⁷Mepü'Iyarixiecai
 mepühüxiyacai müpaü me'utiyuatü,
 Neuxei, 'icü yunaitü memutiniuca
 mecatecarereyatari. ⁸Quetütüri
 'icü teteva'enie taxexuitü
 taniuquicü memutiniuca que
 temüte'ununuivaxü. ⁹Parutiyatari,
 Meriyatari, 'Eramitatari,
 Mesuputamiyasie temütama,
 Cureyasie Caparusiyasie
 Punitusie 'Asiyasie ¹⁰Püriquiyasie
 Pamüpiriyasie 'Equipitusie
 'Apüricasie Sirene temütama,
 Xumatari memü'ivatatüve,
¹¹Huriyusixi, hipatü Huriyusixi
 memacü, Cüretatari, 'Araviyatari,
 tanaitü tepüva'enie me'utiniucame
 taniuquicü, que mütimarive
 Cacaüyari me'utiyuaneme.
¹²Yunaitü meni'Iyarixiecaitüni,
 'asimepücatemaicai quetütü
 mütiyüanecai, yuxexuitü müpaü

meteyücühüavetü, Que tititari 'icü.
¹³Hipatü mevananaimatü müpaü
 meniutiyanecaitüni, Mepuhuxa
 xEICÜA vinu macacacü.

Pecuru que müticuxatacai heiva

¹⁴Hicü Pecuru 'anucuqueca
 tamamata heimana xevime
 vahamatü, carima niutaniuni,
 müpaü tinivarutahüave, Neuxei
 Huriyusixi, yunaitü Querusareme
 xemütama. Xequetenemaica
 'icü, xequeneneu'enie que
 nemütayüni. ¹⁵Ime mepücatarüve
 xeme xemütecuerivapaü, 'esiva
 xEICÜA tucari püxüca. ¹⁶Masi 'icü
 canihücütüni tita mütixasivacai,
 tixaxatame Cuheri ya'utainecacu,
¹⁷Müpaü paine Cacaüyari,
 tucari 'aye'ayu quepaucua
 mütaparirümeni, müpaü
 pütiiyüni.
 Ne'Iyari nepütatüani teüteri
 yunaime vahesie.
 Xenivema nehiesie mieme
 mepütaniuni 'uquisi 'ucari,
 Xetemari hecüta heinüsipaü
 'aneneme mepüxeiyani,
 Xe'uquiravesixi cusipa
 mepüteheiniüni.
¹⁸Yuricü müme nemütiva'aitüa
 'uquisi 'ucari vahesie
 Ne'Iyari nepütatüani 'iya
 tucarisie,
 Nehesie mieme mepütaniuni.
¹⁹Nepühühüxiyasitüani vaheima
 muyuavisie,
 Hetüanata cuiepa 'iniüari
 nepütiiyurieni vaücava,
 Xuriya, tai, 'aüxi cüsü nücame
 'iniüariyari.
²⁰Tau yüvitü canayeimücü,
 Meserita xuriya payani.

- 'Arique 'upamie Ti'aitame
mücü tucarisie marivemesie
xavatümesie.
- ²¹ 'Anarique yunaitü memihüaveni
que mü'ane Ti'aitame mühücü,
Müme mepütaviceisitüarieni.
- ²² Neuxei 'Ixaherisixi, 'icü
neniucui xequene'enieca. Cacaüyari
xesata pitahecüataxü Quesusi
Nasaretitanaca marivemecü
tiyurienetü türücaüyemecü, 'inüari
tiyurienetü, 'iyacü que mütiuyuri
Cacaüyari xesata que xemütemate
xeme. ²³ Cacaüyari müpaü
tiyücühüavetü, matüaripai müpaü
timaitü, nicayeni müyetuiyanicü.
'Inüari sanamete xetevaruta'aitüaca
xeniviya, vamamacü cüyesie
xe'icavieca xecanimieni. ²⁴ Cacaüyari
nenucuquetüani 'ixünaca que
mürehüiyacai müquitü. 'Iya
pücaýüvecai müquitü muyuhayevacü.
- ²⁵ Raviri müpaü paine hepaüsitana,
Ti'aitame nepüxeiyacai
yuheyemecü nehüxie,
Neserieta mutivecü
nepücacuyani.
- ²⁶ Ne'iyarisie 'ayumieme
nepünetemavi,
Nenetemavietü nepütaniuni
nenenicü.
Sepa necaxari 'amuca,
Mexi neta'icueva yuri nepüti'erie
- ²⁷ Quename ne'iyari
peca'ucu'eirieni müquime.
Que mü'ane pemupataxü 'ahesie
mieme pepüca'ipitüaca
mütapüne.
- ²⁸ Pepünesi'utamarcasitüa
nemayeyurinicü.
Temavierica pepünesipitüaca
vaücava, nehamatü
pe'uyeicatü.
- ²⁹ Neuxei 'ivamarixi. 'Aixüa
cani'aneni heiseriemecü
mütixecuxaxatüvanicü
tatevari Raviri hepaüsita.
Caniumüni 'iya, tiucateuqui,
macateuquesie mana tiuca cuxi
tasata hicüque. ³⁰ Tixaxatame
hücütütü catinimaicaitüni
quename Cacaüyari 'üyühürütüa
heiseriemecü müpaü 'utaitü, xevitü
Ravirisie müyeyaniquecai heiserie
püpütüarieniquecai Cürisitütütü,
picayeniquecai 'uvenieya
müra'aitasie haitü. ³¹ Matüaripai
'ixeyatü müpaü caniyatüni,
Cürisitu que müranucuque
ticuxatatü, müpaü 'utaitü,
'Iyarieya püca'ucu'eirivaxü
müquitü,
Vaiyarieya püca'utapünixü.
- ³² Mericüsü Cacaüyari
penucuquetüa 'iya Quesusi. Tame
tanaitü tepühüme temunenierixü
temitahecüata. ³³ Anutivitüquieca
Cacaüyari serieta, nitanaqui'erieni
tita 'uquiyarieya mütitahüavixü
mütüpütüaniquiecai, 'Iyari
Mütüyupata hücütüme. Mücü
niutatüani que xemüte'ixeyia que
xemüte'l'enie. ³⁴ Mücü Raviritütü
püca'anütitüa muyuavisie, siepüre
müpaü paine,
Ti'aitame müpaü tinitahüave
'iya müneti'aitüva,
Neserieta mexicuxi quenacani
- ³⁵ Müme memümasi'aca'unie
nemüva'atüani 'ahetüa.
- ³⁶ Heiseriemecü 'ipai
xequetenemaica yunaitü 'Ixaheri
quie quiecatari. Cacaüyari
Ti'aitame payeitüa 'icü Quesusi,
heiserie canipütüani que mü'ane
xemumi curuxisie.

³⁷Mericiüsü me'u'enanaca yu'iyarisie mepühiveritüariecai. Müpaü metenivarutahüave Pecuru hipame nü'arisixita, ³⁸Que teteyurieni ta'ivama. Pecuru müpaü tinivarutahüave, Xequeteneuhayeva que xemüteyurie, yuxexuitü xepüca'üyarieni Quesusi Cürisitu xehüavetü. Tita 'axa xemüte'uyuri, xepüteheuyehüvyarieni. Xepütemiquieni 'Iyari Mütiyupata. ³⁹Icü que mutayü que mütiyurieni niuquieya xehesie pümieme, xetüriyama vahesie timiemeta, yunaime teva miemete vahesie timiemeta, müme müvata'inieni Ti'aitame tacacaüyari vahesie timiemeta. ⁴⁰Hipame müireme niuquicü püvarutahecüasitüiyaxü, nivavaviriecaitüni müpaü 'utaitü, Xequeneyutavicueisitüa hicü miemete 'axa memüte'u'iyari vasata. ⁴¹Hicü müme niuquieya memutanaqui'eri meniuca'üyarieni. Mepüvarutinüi mücü tucarisie teüteri haica miriyari yacütütü. ⁴²Yamepü'ayumiemetetücai tita nü'arisixi memüte'üquitacai me'enietü meyuparevietü me'ititaratü pa meyuneneyetü.

Que memüte'u'uvacai müme matüari Cürisitusie memütevyiacai

⁴³Hicü yuxexuitü yu'iyarisie meheumamatü menacüne. Vaücava mamarivavame 'inüari metenyuriecailüni nü'arisixi. ⁴⁴Yunaitü yuri memüte'uta'eri meniyuteütacailüni yunaitü meyuxevitü, 'axeicüa mepeixeyacai naim. ⁴⁵Yucuei yupinite mepüte'utua, mepüvapiütücai yuxexuitü que

memüteheiyehüacai. ⁴⁶Tucaricü yamepü'ayumiemetetücai mepüyuxeüriecai tuqui curaruyarita. Mepititaracai pa qui meuti'uta, yu'inüa meputicuai meyutemamavietü 'aixüa mete'u'iyaritü. ⁴⁷Meputiniucacai Cacaüyari hepaüsita 'aixüa me'utiyuatü. Yunaitü teüteri 'aixüa mepütecu'erivacai vahepaüsita. Tucarcü Ti'aitame püvaxeüriecai müme memütavicueisitüarieximecai vaxeviriyatü.

Muhurie que müranayehüiya

3 Mericiüsü Pecuru Vanimatü meneuticüne tuquipa cüa caviecacu tau quepaucua müyuneneviva. ²Uqui hurietü mutinuivaxü mana ni'atüarivacailüni. Tucarcü menitiyescailüni tuqui quitenie Visi Mü'ane müracutevasie. Mana rimusina püvavaviriecai müme tuquita memeutahaquecai. ³Varuxeiyaca Pecuru Vani tuquita meheutahaxüaximecacu, rimusina püvavaviriecai. ⁴Pecuru 'ixeyatü, Vanita, müpaü Pecuru tinitahüave, Quetaneuxeiya. ⁵Mücü nivaruxeiya tixaü mete'iminiqueme 'erietü. ⁶Müpaü niutayüni masi Pecuru, Ni pürata tuminiyari ni huru tuminiyari nepücahexeiya. Tita nemürexeiya, mücü nepümatimini. Quesusi Cürisitu Nasaretitanacasüa nemümiemecü nepaine, quenancuquexi quenecuyeicani. ⁷Serietana 'iviyaca mamayasie nenucuhana. Yapaucua niutiserire 'ücateya turuteya. ⁸Anucusunaca niutaqueni, nicuyeicailüni. Vahamatü neutahani tuquita

cuyeicatü 'utisucucacatü 'aixüa
 'utaitü Cacaüyari hepaüsita.
⁹Yunaitü teüteri menixeiya
 'uyeicame 'aixüa 'utaineme
 Cacaüyari hepaüsita. ¹⁰Meneitimani
 quename mücü hücütücai que
 mü'ane mutiyeixacai rimusina vietü
 tuqui quitenie Visi Mü'ane
 müracutevasie. Mepühüxiyacai
 mepü'iyarixiecai müya mütiyücü.

**Pecuru que müticuxatacai
 Sarumuni Nivetarieyatüa**

¹¹Hicü mücü tevi nivaruviya
 Pecuru Vanimame. Teüteri
 me'unausarümetü mehüxiyatü
 vahesüa mepu'axüa Sarumuni
 Nivetarieyatüa mütiyetevasie.
¹²Pecuru varuxeiyaca müpaü
 tinivarutahüave teüteri, Neuxei
 'Ixaherisixi, titayari xetehüxiya
 'icücü. Titayari xetatexeiya müpaü
 xetecu'erivatü, tatürücariyacü
 Cacaüyari cui temayexeiyacü
 nusu 'uyeicame temeyetitüa
 'icü. ¹³Apurahami 'Isahaqui
 Cacuvu vacacaüyari tatevarima
 müvacacaüyari mariveme
 nayeitüani yunive Quesusi.
 'Iya xepüyetua xepitixani'eri
 Piratu hüxie quepaucua mücü
 mixünaquecai. ¹⁴Xeme masi
 xepitixani'eri que mü'ane mupasie
 Cacaüyarisie mieme que mü'ane
 heiserie mexeiya, xepitavaviri
 tiyumemivame püta müxünarienicü,
¹⁵tucari tiyupitüvame xepumi.
 Cacaüyari nenucuquetüani
 müquite vasata. Tame tepühüme
 temunenierixü temihecüata.
¹⁶Yuri mütiuta'ericü que mü'ane
 mühücüsie, mücü 'ayumieme
 pitiseraxü 'icü xemüxeiya xemimate.

Yuri que müti'erie Quesusi
 'ipareviecacu, müpaü naime 'aixüa
 reu'eriecame neyeitüani yunaime
 xehüxie.

¹⁷Hicütütüri ne'ivamarixi,
 ne nepütimate xeme müpaü
 xepüte'uyuri 'asixecatemitü,
 xe'uquiyarima vahepaü.
¹⁸Cacaüyari meripai
 müpaü putayücai yunaitü
 texaxatametemama müpaü
 me'utiyanecacu, quename
 Cürisitu ticuinequecai que mü'ane
 Cacaüyari heiserie mipitüaniquecai.
 Müpaü tinaye'atüani. ¹⁹'Ayumieme
 xequeteneuhayeva que xemüteyurie,
 ta'aurie xequenaxürieca
 manuyeitüarienicü tita 'axa
 xemüte'uyuri, xehesüa 'uxipiya
 maye'anicü Ti'aitamesüa mieme,
²⁰menü'anicü mücü Cürisitu que
 mü'ane xehesie mieme mucayeri,
 Quesusi heiserie mupitüari.
²¹Peuyevese müтанаqui'eriyani
 taheima mexi叔ari ca'aye'ave
 quepaucua 'aixüa mütiyurieni
 naime, que müticuxatacai
 Cacaüyari, texaxatametemama
 hesiena mieme memupasie meripai
 miemete yame'utiyanecacu.
²²Muisexi müpaü
 pütivarutahüavixü tatevarima,
 Ti'aitame müxecacaüyari
 tixexaxatüvame payeitüani xeime
 xe'ivama vasata mieme nehapaü
 'aneme. Xeme xepi'enieca nai que
 mütišetahüave. ²³Que mü'ane
 müca'ienieni mücü tixaxatame,
 teüteri vasata pü'unierieca.
²⁴Camüsü yunaitü texaxatamete,
 Samueri meri, 'arique
 yuxexütü quemeyupaümetü
 memütecuxaxatacai, 'icü叔ari

hepaüsita metenihecüatacaitüni.

²⁵Xeme texaxatamete xepüvanivema. Xehesie catiniunaque 'Iya türatu Cacaüyari mitavevi xetevarima vahamatü. Cacaüyari müpaü tinitahüave 'Apurahami, Que mü'ane 'ahesie müyeyani 'aixüa nivayuriemücü nuivarite cuiepa miemete yunaime. ²⁶Meriçüte, Cacaüyari 'enucuquetüaca yunive, peiyenü'la xehesie mieme meri 'aixüa müxeyurienicü, yuxexuitü ta'aurie xemaxürienicü tita 'axa xemüteyurie xetecu'eirieme.

**Pecuru Vanimatü que
memüte'utahüavarie
'isücate vahesüa**

4 Meriçüsü metevacuxaxatüvacacu cuxi teüteri, yapaucua vahesüa meniu'axüani mara'acate, tuqui mühürütüariematü Saruseusixi vahamatü ²meha'atü Pecuru Vani memüteva'üquitüacaicü teüteri, memüvahecüatüacaicü müquite vasata que müranucuqueni me'utiyaütü Qesusi mexatatü. ³Mepüvarutiviyaxü, mepüvaranutaxüri 'uxa'ariecaque mucutaicairixücürü. ⁴Yümüretü memi'eniecai niuqui yuri mepüte'uta'erie. 'Uquisi 'auxüme miriyari yacütütü meyupaümetü mepacü.

⁵Hicü 'uxa'arieca Querusaremesie mepüyucuxeüri va'uquiyarima, 'uquiravesixi, müme 'inüari niuquiyaricü memüte'üquitametetücai, ⁶mücü meta, 'Anasi mühürütüariecai mara'acate vahepaüsita, Caipasi,

Vani, Herecanuturu, yunaitü mara'acate memühürütüariecai vaquie miemete. ⁷Mana yuhixüapa mevati'uitüaca mecanivaruta'ivaviya 'ipaü me'utiyaütü, Que 'aneme türücariya xehexeyatü, que mü'anesüa xemiemetütü müya xepüteyurie xeme.

⁸Hicü 'Iyari Mütiyupatacü hüneti müpaü tinivarutahüave Pecuru, Neuxei teüteri va'uquiyarima 'uquiravesixi xemü'ixaherisixi, ⁹'icü tucarisie tepüta'ivaviyarixime 'aixüa temiyuricü tevi ticuicame, que mütiuvicueisitüarie 'icü.

¹⁰Siepüre xequetenemaica yunaitü, yunaitü teüteri 'Ixaherisixita yamequetemaica, Qesusi Cürisitu Nasaretitanacasüa mümiemecü, mücüsie tiviyatü 'icü 'ena puve xehüxie 'aixüa reu'erietü. Curuxisie xepicavi Qesusi, Cacaüyari nenucuquetüani müquite vasata. ¹¹'Icü tete canihücütüni xemixani'eri qui vevivamete, tete 'amüna sicurita mieme canayani. ¹²Xevitüta 'apüca'uyeica tasitavicueisitüvame. Ni xevitü püca'ucayerie muyuavitüa tame teüteri tasata cümana temütavicueisitüarienicü, mücü xeicüa pucayerie.

¹³Meriçüsü menivaxeyacaitüni Pecuru Vanimame mecamaçame. Müpaü metenimaicaitüni hasuacua memücateyü'üquitüacaicü müme, tixaü memücatehümetücaicü. Menihüxiyacaitüni, menivaretimani Qesusimatü que memüte'u'uvacai. ¹⁴Me'ixeyatü mücü 'uqui manayehüiya va'aurie 'uveme, mepücaiyüvavecai

memüvaniquimanicü. ¹⁵Mericüsü mevaruta'aitüaca memanuyecü necü 'isücate vahesüa, mecaniyyu'enieni ¹⁶müpaü me'utiyyatü, Qesü teteyurieni 'icü teüteri vahepaüsita. Yuricü vacümana 'inüari püreyü, yunaitü que memütemate, que mütimasiücü yunaitü Querusareme memütama vahüxie. Tame tepücayyüvave müpaü temutiyyuanenicü quename 'asicatiyyü. ¹⁷Mericüte, tavari capa cuxasivanicü teüteri vasata, cümü türücaüyemecü tepüvahürütüani 'uxa'atüni varie 'iyasüa memiemetetütü memüca'icühüavenicü xeimeri. ¹⁸Yuhesüa mevarutahüaveca yemecü mecanivaruta'aitüani tixaü memücatecuxatanicü memücateti'üiquitanicü Qesusisüa memiemetetütü. ¹⁹Pecuru Vanimatü müpaü metenivaruta'eiya, Xequeteneuta'inüata xeme xüca heiseritüni Cacaüyari hüxie temüxe'enienicü, Cacaüyari püta temüca'enienicü. ²⁰Mesü tepücayyüvave temütehayeve tetecuxatatü tita temüte'uxei tita temüte'u'eni hepaüsita. ²¹Müme tavari yametevaruta'aitüaca menivarutatüani. Tixaütü mepücate'ucaxei memüva'uximatüacacü teüteri vacü, yunaitü 'aixüa memutiyyuanecaicü Cacaüyari hepaüsita mete'utamariECA que mütiyyü. ²²Iya tevi huta teviyari heimana yapaümeme viyari pexeyacai mücü 'inüaricü manayehüiya.

**Yuri memüte'eriecai que
memüte'uyutanenevi**

²³Mericüsü me'uxüariECA meniu'axüani yuteüterima vahesüa. Mecanivarutaheciatüani nai que

memütevaciühüavecai mara'acate memühürütüariecai 'uquiravesixi vahamatü. ²⁴Müme mevaru'enieca 'axeicüa müpaü metenitahüave Cacaüyari, Nai Ti'aitame 'ecü Cacaüyaritütü muyuavi peputavevi, cuie haramara naime vahesie mütitama petiutivevi. ²⁵Müpaü peniutayüni mücü pemüti'aitüacai Raviri tatevari yutetacü müpaü ticuxatacacu, 'a'iyari Mütiyyupata ya'utainecacu,

Titayari meteyuxamurie
teüterixi,

Titayari xüanacüa metecu'eriva
nuivarite.

²⁶Cuiepa memütama
teva'aitüvamete xurucu
mepu'ucai,

Va'uquiyarima 'axeicüa
mepuyucuxeüri

Ti'aitame me'aye'unietü,
Que mü'ane heiserie mipitüa

Cürisitütüme me'aye'unietü.

²⁷Tamüsü 'anive 'ahesie mieme mupasie Qesusi hepaüsita que mü'ane heiserie pemipitüa hepaüsita, yuricü mepuyucuxeüri 'icü quiecarisie Herurexi Punisiyu Piratu teüteri memücahuriyusixiri 'Ixaherisixiri teüteriyari yunaitü. ²⁸Meniyucuxeürie yametyurienique tita 'amamacü pemütiyyurieniquecai meripai pemüti'acühüavecaicü que mütiyyüni quecai. ²⁹Hicürixüa Ti'aitame quenivaruxeiya 'axa que memutiyyuane, quetatineupitüa tame pemütati'aitüa tixaü tecaheumamatü temütecuxatanicü 'aniuqui hepaüsita, ³⁰'ecüta 'amama queneutasera teüteri memanayexürüyanicü 'inüarite

petiyuriencacu mamarivaveme
 petiyuriencacu mücü 'anive
 'ahesie mieme mupasie
 Quesusisüa temümiemetecü.
³¹Hicü me'uyutanenevieu mana
 niutayuanı memayuxeüriesie.
 'Iyari Mütiyupatacü meniutihüne
 yunaitü, Cacaüyari niuquieya
 menicuxatacaitüni mecamamatü.

**'Axeicüa que
 memütheixeyacai naime**

³²Queyupaümetü yuri
 memüte'uta'erie va'iyari
 caniyuxevicaitüni, yaxecüa
 mepüte'u'iyaricai. Ni xevitü
 'asipücahainecai yupüni
 mütipinieyatücai, masi naime
 'axeicüa metenexeyacaitüni.
³³Cui türücaüyemecü nü'arisixi
 mecatenihecüatacaitüni Ti'aitame
 Quesusi hepaüsita que müranucuque.
 'Aixüa yemecü meteniu'iyaricaitüni
 yunaitü. ³⁴Tixaü pücareuyehüacai
 xevitü müme. Yuxexuitü
 cuie, qui nusu, memexeyacai
 meneituacaitüni, que memütheitua
 tuminiyari meni'atüvacaitüni,
³⁵nü'arisixi vahetüa menitimana.
 Menivapitüacaitüni yuxexuime que
 memütheiyehüacai. ³⁶Mericsüsi
 Cuse, nü'arisixi meteniterüva
 Verunave, taniuquicü Titutuicame
 maine. Mücü pürevitatücai,
 Sipüresie petinuivaxü. Mücüta
 cuie pexeyacai. ³⁷Heituaca, que
 müreitua menu'üi, ni'atüani,
 nü'arisixi vahetüa nitimana.

**Hananiya Sapiramatü 'axa
 que memüte'uyuri**

5 Mericsüsü 'uqui Hananiya
 mütevacai yü'üitatü

Sapiramatü mecaneituanı
 cuie. ²Yuhesie mieme 'esiva
 niyuhayevieni que müreitua,
 'üyayata yatimaicacu. Hipame
 pü'atüa, nü'arisixi vahetüa
 pitimanaxü. ³Hicü Pecuru müpaü
 tinitahüave, Neuxei Hananiya,
 titayari Cauyumarie 'a'iyari tinü'ü,
 pemüti'itai 'Iyari Mütiyupata,
 yapäumeme pemeucu'üicü cuie
 pemetuasie mieme. ⁴Süricüte
 quepaucua mü'acuietücai
 catini'apinitücaitüni. Peheituaca
 heiserie pepexeyacai cuxi
 hepaüsitana. Titayariri 'a'iyarisie
 peti'acühüave 'ipaü. 'Ecü teüteri
 pepücativaru'itai, Cacaüyari püta
 pecatinü'itaiya. ⁵Hicü 'icü niuqui
 'u'enieca Hananiya, 'ativeca pümü.
 Mepümamacai yemecü yunaitü
 memü'enanaxü. ⁶Me'anucu'uca
 'uquisi me'icu'eimaca mepeicuei
 me'icateucuque.

⁷Hicü haica hurayari yacütütü
 'aye'acu 'üyaya caninuani
 'asicatimaitü que mütiyüü.
⁸Pecuru müpaü tinitahüave,
 Yaquenetineutahüavi, yucuei
 yapäumemecü xüca xeheituani. 'Iya
 müpaü tinitahüave, 'Eri, müpaü
 canipaümecaitüni. ⁹Pecuru müpaü
 titahüave, Titayari xete'uyu'eni
 'ipaü xemüte'i'isipacacü Ti'aitame
 'Iyarieya. Neuxei 'acüna teucumete
 mana meniuti'uca quiteni 'aurie.
 Mecamananucueicunita 'ecü.
¹⁰Yapaucua canativeni hetüana,
 tiumü. 'Uquisi meheutahaxüaca
 mepicaxei müquime. Meheicueca
 mecaneicuteucu cünaya 'aurie.
¹¹Vaücava mepümamacai yunaitü
 memüyuyexexeürivacai, yunaitü
 memi'eni 'icü.

'Inüarite mamarivaveme que mütiuyü

¹²Mericsü nü'arisixi vamamacü vaücava 'inüarite mamarivaveme tiniuyüni teüteri vahüxie. Yunaitü 'axeicüa meniu'uvacaitüni Sarumuni Nivetariyatüa. ¹³Hipatüri memamatü vahesie mepücateviyacai. Siepüre teüteri yemecü 'aixüa meniutiyanecaitüni vahepaüsita. ¹⁴Yümüretü meniucuxexeürivacaitüni yuri mete'uta'erica Ti'aitamesie 'uqisi 'ucari. ¹⁵Müpaürita caye 'utüa meputuarieximecai tecuicucate 'utasie 'isise me'aheitü, Pecuru siqueresü 'etürieya siparasü maye'ani vahesie xeime 'anuyenecacu. ¹⁶Yümüretüta Querusareme hura quiecatari meni'axecaitüni mevaravitütü tecuicucate, cacaüyarixi 'axa memü'anene memüva'uximatüacai vahamame, yunaitü mepanayexüri.

Pecuru Vanimatü que memüte'utaveiyarie

¹⁷Hicü me'anucu'uca mara'acame mühürütüariecairi, yunaitüri 'auriena memü'uvacai memütecü'erivacai Saruseusixi memütecü'erivapaü, müme meni'uxiva'acaitüni. ¹⁸Mecanivarutiviya nü'arisixi, mepüvaranutaxüri casariyanata. ¹⁹Ti'aitame niuquieya tuayame tücaricü püreuyepixü casariyanata. Püvaranuyevitü müpaü 'utaitü, ²⁰Xequenehu, tuqui curaruyarita xequenaye'uca. Xequetenivacuxaxatüvani teüteri naime que mütixasiva tevi 'ipaü tucari que mürexeiyani hepaüsita.

²¹Me'i'enieca meneutahaxüani tuquita tuxacüta. Mana meteni'üquitacaitüni.

Mara'acame mühürütüariecai, müme 'auriena memü'uvacai me'u'axüaca menivarucuxeürieni 'isücate yunaime 'Ixaheri xiüyarimama va'uquiyarima. Mepüvarenü'a tupirisixi casariyanapai memüva'atüanicü. ²²Tupirisixi me'u'axüaca mepücavaretaxe casariyanata. Ta'aurie mepaxüri, metenivarutahecüatüani ²³müpaü me'utiyuatü, Panasi casariyana tepetaxe 'aixüa renacame, tehüvemetepeti'ucai quitenie 'aurie, perusü teteheuyepieca xeime tepücahetaxe quita. ²⁴Aruvasini tuquita miemete tupirisixi tiva'aitüvame, mara'acate memühürütüariecaita mepüvaru'enie 'icü vaniuquicü. 'Asimepücatemaicai vahepaüsita que mütiuyü. ²⁵Xevitü nuaca tinivarutahecüatüani müpaü 'utaitü, Neuxei müme 'uqisi xemüvaranutaxüri, müme tuqui curaruyarita mepaye'u meteva'üquitatü teüteri.

²⁶Ana 'aruvasin petüa tupirisixi varavitütü. Menivarayevitüni siepüre carima mecavaravitütü, memüvamacarücaicü teüteri capa mevarutituaxacü tetcü. ²⁷Mericsü meva'atüaca menivaruti'uitüani 'isücate vahüxie. Mara'acame mühürütüariecai nivaruta'ivaviya ²⁸müpaü 'utaitü, Tamesü cuini mieme tecatexe'uta'aitüa xemücate'üquitanicü mücüsüa xemiemetetütü. Camüsü, Querusareme xepüte'utihüniyaxü

yü'üquiscacü. Xeme tahesie xepüte'ahüpaniqueyu 'iya tevi xuriyayacü. ²⁹Pecuru nü'arisixi vahamatü mevacu'eiyatü müpaü metenivarutahüave, Püreuyevese siepüre temi'enienicü Cacaüyari, teüteri sepa temücava'eni. ³⁰Tatevarima vacacaüyari nenucuquetüani Qesusi xeme xemimi cüyesie xe'icavivatü. ³¹Cacaüyariri Ti'aitame Tiyuvicueisitüvame nanutivitüni yuserieta, müxepitüanicü 'Ixaherisixi xemütehayanicü que xemüteyurie, tita 'axa xemüteyurie xemüteheuyehüviyarienicü. ³²Tame tecanilhümetüni temunenierixü temütehecüata 'icü que mütiuyü hepäüsita. Müpaüta tinihecüatani 'Iyari Mütiyupata Cacaüyari müvarupitüa müme memi'enie.

³³Müme me'u'enanaca meniuyeha'ani menivacuicuaitüni.

³⁴Hicü xevitü 'anucuqueca memayuxeüriesie Pareseu mühücütücai, Camarieri mütitevacai, 'inüari niuquiyari ti'üquitameya mühücütücai, ve'eme memü'eriecai yunaitü teüteri, mücü tivaruta'aitüaca memüvaranuyenü'anicü mücü teüteri yareutevicacu, ³⁵müpaü tinivarutahüave, Neuxei 'Ixaherisixi, yumarima 'aixüa que xemüteyurieni 'icü teüteri vahepäüsita. ³⁶Meripai panucuque Teuraxi, ya'utaitü quename yüvemetücai. Nauca sienituyari 'uquisi yacütütü hesiena mecateniviyacaitüni. Mücü pumierie, yunaitü memi'eniecai mepeutaxüriexüa, tixaü mepücate'acü. ³⁷'Arique

nanucuqueni Cura Carereyatanaca quepaucua memacayasarie. Teüteri yumüireme canivarevitüni yu'utüma. Mücüta pu'unieriecai, yunaitü memi'eniecai mepeutayeixüa. ³⁸Hicüri nepaine, xequenivaruhayeva 'ime teüteri, xequenivarutixüna. Que memütecu'eriva que memüteyurie xüca teüteri vahesüa miemetüni cani'unieriecamüci. ³⁹Mesü xüca Cacaüyarisüa miemetüni püta, xepücayüvaveni xemeye'unie tietüsü Cacaüyari xe'aye'unieca.

⁴⁰Merücüsü meni'enieni. Yuhesüa mevarutahüaveca nü'arisixi mevarutivaca müpaü metenivaruta'aitüani memücatiniunicü Qesusisüa memiemetetütü. Menivarutixüna. ⁴¹'Isücate vahesüa menivayenexüani meyutemamavietü Cacaüyari meyüvaveme müva'eriecaicü memütave'erivanicü hesüana memümiemetetücaicü. ⁴²Tucaricü tuquita yuquiteta mepücatehayevacai mete'üquitatü metecuxatatü niuqui 'aixüa manuyüne quename Qesusi heiserie hexeiya Cürisitütütü me'utiyaatü.

Teparevivamete que memüte'anayexeyarie 'atahutatü

6 Merücüsü 'ana mepütetamüiriyarümecai teyü'üquitüvamete. Müme Cüriyecusixi vaniuquicü memutiniucacai mepünüquixiecai müme Hepürayusixi vaniuquicü memutiniucacai vahepäüsita, viyurasixi vahesüa miemete

memüvaratümaiyaicü tucaricü quepauca memüvareviecai.

²Tamamata heimana

yuhutatü mevarucuxeürieca teyü'üquitüvamete müpäü mecatenivarutahüave, 'Aixüa püca'aneniqueyu tame Cacaüyari niuquieya xüca tehayevasque mexasie temüte'apinenicü püta.

³Hicü ta'ivama, xequenivacuvava yusata 'uquisi 'atahutame 'aixüa memütehecüasie 'Iyaricü memühüpüne memütemaivave. Müme tepüvahürütüani 'icü hepaüsita que müreyeveve.

⁴Tamesü tetanenevietü niuquicü texeparevietü tepü'ayumiemetetüni.

⁵Merücüsü 'icü niuqui püvanaquecai yunaitü memüyucuxeüri.

Mepüvaranuyexei 'Esitevani, 'uqui yuri müti'eriecai 'Iyari Mütiyupatacü mühünecai, Piripe, Purucuru, Nicanuri, Timuni, Parumenaxi, Nicuraxi Huriyu mayuyeitüa 'Anutiyuquiyatanaca.

⁶Mepüvaruti'uitüa nü'arisixi vahüxie. Müme meyunenevietü yametenivaruhürütüani vaheima me'utimetü.

⁷Merücüsü Cacaüyari niuquieya niutixuavere. Teyü'üquitüvamete mepütetimüiriyarümecai vaücava Querusaremesie. Mara'acate yumüiretü mepu'enana yuri mete'erietü.

'Esitevani que mütiuviyarie

⁸Merücüsü 'Esitevani 'aixüa tiuca'iyaritü türücaüyemecü tiyurienetü vaücava tiniyurienecaitüni teüteri vasata, 'inüari mamarivaveme tiyurienetü.

⁹Hicü tuqui 'epuvecai Xünariecate

Sirenetari Herecanütüreyatari Vatuqui titevatü. Mana miemeteri, Sirisiya 'Asiya miemete vahamatü mepanucu'ui mehe'ivarümetü niuqui mexüatüatü 'Esitevanimatü. ¹⁰Mepitexiecai que müticuxatacai mütimaivecaicü, 'Iyari mipareviecaicü.

¹¹Mepüteva'aitüacai 'uquisi memütecuxatanicü 'ipäu, Tame tepi'enie 'axa 'utaineme Muisexi hepaüsita Cacaüyari hepaüsita me'utiyuatü. ¹²Mepüvaxamuriecai teüteri, 'uquiravesixi, müme 'inüari niuquiyaricü memüte'üquitacai. Yapaucua me'u'axüaca meniviya, meneivitüni 'isücate vahesüa.

¹³Mana mepüvaruti'uitüa hipame memütehecüatanicü mete'itavatü yame'utiyuatü, 'Icü tevi pücatihayeva 'axa 'utaitü 'icü 'ena Cacaüyarisie mieme mupasie hepaüsita, ta'inüari niuquiyari hepaüsita. ¹⁴Tepi'enie müpäü 'utaineme quename 'icü Qesusi Nasaretitanaca 'i'unieca 'icü 'ena, quename 'ipata tayeiyari Muisexi mütasi'upitüa. ¹⁵Me'l'ixüarrietü yunaitü mana memütitecai memayuxeüriesie, mecanixeiya niericaya taheima mieme niuqui tuayame niericayapaü 'aneme.

'Esitevani que mütiutaniu yuhesie mieme, que mütiümü

7 Merücüsü mara'acame mühürütüariecai müpäü niutayüni, Müpäü ti'ane 'icü. ²Iya rehüave, Neuxei 'ivamarixi, 'uquiyarima, xequeneu'enana. Tatevari 'Apurahami 'ixeyiacacu Cacaüyari visi mü'ane masiücütü nayuyeitüani Mesuputamiyasie

'uyeicacacu Haranisie caheta'avetü cuxi. ³Müpaü tinitahüave Cacaüyari, Quenemie 'ena 'acueipa 'amarema vahesüa, cümü mücü cuieyarisie nemümasihetamaricasitüani quenemie. ⁴Mericusü Cariteyusixi vacuie heyeyaca Haranisie niucayerüni. Manata quemasieya 'umücu Cacaüyari nipata 'icü cuiepa haque xeme'uva hicü. ⁵Cacaüyari püca'imi 'ena mütinaqueni ni yü'ücacü mücataquenicü, masi Cacaüyari müpaü tinitahüave quename 'ipitüaniquecai mücü, pinieya mürayanicü, 'arique hesiena memüyecünequecaita vapini mürayanicü, sepa yunive mücahexeyacai cuxi. ⁶Müpaü tinitahüave Cacaüyari, 'Atevarima cu'uvamete mepacüne hipame vacuiepa. Mepüteta'uximayasitüarieni vaüriyarica. Nauca sienituyari viyari meniyuriecuni 'axa me'itüarietüvetü muva. ⁷Necanivataxanetamücü 'iya nuivari vaüriyarica memütevata'uximayasitüani. Müpaü niutayüni Cacaüyari, 'Ariquemücaque menayecünicuni, ne'uximayasica menexeyacuni 'ena. ⁸Xitequiya 'inüariyari 'ipitüatü nitavevirieni türatu. Müpaüri yüanecacu 'Apurahami nitinuivitüani 'Isahaqui. 'Atahairieca tucarisie pi'inüaritäxü 'ixitetü, 'Isahaquita müpaü piyuri Cacuvu, Cacuvuta müpaü tivaruyuri tamamata heimana yuhutame tatevarima. ⁹Müme tatevarima me'ita'uxieca Cuse menitüani 'Equipitusie manuvitüquienicü. Cacaüyari

hamatüana puyeicacai.

¹⁰Nitavicueisitüani nai que müti'uximatüariecai, pipitüa 'aixüa mütixeyarienicü mütimaivenicü Parahuni hüxie 'Equipititari mütiva'aitüvametücai hüxie. Mücüri 'isücame neyeitüani Cuse 'Equipitu cuieyari hepaüsita naime yuquita mieme hepaüsita 'ihüritüatü.

¹¹Mericusü pühacaxatücai naisarie 'Equipitusie Cananisie, me'uximatüarieximecacu vaücava. 'Icuai mepüca'ucaxexeyacai tatevarima. ¹²'U'enaca Cacuvu quename 'icuai hexuavecai türicutütü 'Equipitusie, canivarenü'ani tatevarima heiva. ¹³Hutarieca me'u'axüacu Cuse puyuecüataxü yu'ivama vahüxie. Parahunita canivaretimani Cuse maremama. ¹⁴Cuse tiutanü'aca nivaruta'inieni yuquemasi Cacuvu yunaime yumarema haica teviyari heimana tamamata heimana 'auxüvitü meyupaümeme teüteri. ¹⁵Mücü Cacuvu caneyani 'Equipitusie. Mana canemüni, tatevarima mana mecanecuinita. ¹⁶Mana mepayevitüqui Siquemisiepai, mepucateuquiexüa teuquiyapa 'Apurahami minanai pürata tuminiyaricü 'Emuri nivemama Siquemitari me'itüiriecü.

¹⁷Mericusü 'ayehuracacu mücü tucari maye'atüarienicü tita Cacaüyari yühüritüatü mütitahüavixü 'Apurahami que mütüyünequecai haitü, mücü teüteri mepütetümüiriyarümecai 'Equipitusie. ¹⁸'Anari panucuque xevitü 'Equipititari tiva'aitüvametütü. Mücü

püca'imaicai Cuse. ¹⁹Mücü cuiepa ti'aitame tateüterima pütivacuamanacai. 'Axa püvaruyuri tatevarima 'üsita memüvarecu'eirienicü yutüriyama, capa meyutinuivitüaxüanicü.

²⁰Merücüsü 'ana caniutinuiva Muisexi. Visi pü'anecai Cacaüyari hüxie. Mücü haica meseri puverecai yu'uquiyari quie. ²¹Quepaucua mucu'eirivaxü, Parahuni nu'aya nicaxeyi 'ucatütü, yunivepäü pitaveriyaxü. ²²Püti'üquitüarie Muisexi naima que memütemaivavecai 'Equipitutari yatimaitü. Que mütiniuvecai que mütiuyuri püyüvemetücai.

²³Merücüsü huta teviyari viyari hexeyatü puyuvaüri müva'ivatamiecü yu'ivama 'Ixaheri xiüyarimama. ²⁴Ixeiyatü xeime 'axa 'itüariecame, heimana niutanuani, 'aixüa pütüuyuri hesiena mieme, pimi 'Equipitutanaca.

²⁵Müpaü tinicu'erivacaitüni quename 'ivamama metemaicaquecai Cacaüyari que mütivatavicueisitüaniquercai 'iya vapareviecacu. Mümesü müpaü mepücatemaicai.

²⁶Merücüsü 'uxa'arieca menixeyi teyucucuyamete. Nivanütüamücücaitüni 'aixüa memütexuyeyanicü müpaü 'utaitü, Neuxei, xeme xecaniyu'ivamaca. Titayari 'axa xeteyuyurie. ²⁷Que mü'ane yu'iva 'axa müyurienecai penuyehüa Muisexi müpaü 'utaitü, Quepaicü tati'aitüvame ta'isücame pümasi'acaye 'ecü.

²⁸Cauca penesimiemücü neta, tacai pemütimipaü 'Equipitutanaca.

²⁹Hicü 'l'enieca mücü niuqui niyuta'una Muisexi. Cuyeicame nayani Mariyani cuieyarisie. Mana meniutinunuiva nivemama yuhutatü.

³⁰Merücüsü huta teviyari viyari 'anuye'acu, macumavesie canixeyi niuqui tuayame taipa 'uveme tupiriya matitavecaisie yemuri 'aurie Sinahi mütitevasie. ³¹Mücü Muisexi 'ixeyiaca heinüsicapaü 'aneme canihüxiyacaitüni. 'Aura 'ayacu müretimanicü que mütiyüanecai, Ti'aitame putaniu müpaü 'utaitü, ³²Ne 'atevarima necanivacacaüyaritüni. 'Apurahami 'Isahaqui Cacuvu necanivacacaüyaritüni.

Mücü Muisexi 'uyüyüacatü pücauyuvaüriyacai münierenicü.

³³Ti'aitame müpaü tinitahüave, 'Acacai quenanuyexünaxüa 'a'ücasie, mana pemanuca nehiesie mieme mupasiecü. ³⁴Yemecü necanivaxeyi neteüterima que memüte'uximatüarie 'Equipitúsie. Necaniva'enieca mema'aiva. Nenacanenani mana nemüvarayevitünicü. Cümüsüari nepümasi'anunü'ani 'Equipitúsie.

³⁵Mücü Muisexi memutixani'eri müpaü me'utiuyatü, Quepai tati'aitüvame ta'isücame pümasi'ayeitüa, mücütüme Cacaüyari caneyenü'ani tiva'aitüvame vavicueisitüvame, niuqui tuayame muxei tupiriyasie 'uveme 'ipareviecacu yütürücariyacü. ³⁶Mücüri nivarayevitüni 'inüari tiuyurieca mamarivaveme tiuyurieca 'Equipitu cuieyarisie, Haramara Müxetasie, macumavesieta

yatiyurienetü huta teviyari viyari.
³⁷Icü Muisexi canihücütüni que mü'ane müpaü mütivarutahüavixü 'Ixaheri xiüyarimama, Ti'aitame müxecacaiyari tixexaxatüvame nanucuquetüamücü xe'ivama vasata nehepaü 'aneme. Xepi'enieca. ³⁸Icü Muisexi canihücütüni que mü'ane meyeicacai memüyuyexexeürivacai vahesüa macumavesie, niuqui tuayamematü meyeicacai mitahüavixü yemurisie Sinahi mütitevasie, tatevarima vahamatü meyeicacai. Mücüta niuqui mayeyuri putanaqui'erie tasipitüanique.

³⁹Müme tatevarima mepüca'i'eniecucai, masi mepenuyehüacucai. Yu'iyarisie ta'aurie mepaxüricucai 'Equipitusie ⁴⁰müpaü mete'icühüavetü 'Aruni, Cacaüyarixi quetaneutiveviri. Müme tahüxi meniye'huni. Tame 'asitepücatemate que mütiuyunixü 'icü Muisexi mütasi'ayevitü 'Equipitusie. ⁴¹'Ana siqueru meputavevie, mavari mepütecupi mücü cacaiyaritüa. Mecaniyutemamaviecaitüni tita yumamacü memüte'utivevi me'ayexeyatü. ⁴²Hicü Cacaüyari ta'aurie pave. Püvayetua taheima memücaneniere yunaima va'uximayasica memexeianicü, müpaü que müre'utüarie texaxatamete vaxapayarisie müpaü 'anuyütü,

Xeme 'Ixaheri quie quiecatari
 Xenete'atüirivacai 'acu caxarite
 mavarite
 Huta teviyari viyari
 macumavesie xehe'uvatü.

⁴³Masi xepeyexeyacai Muruqui xiriqieya,

Xemüpani yucacaiyari
 xuraveyari,
 Vahepaü tiyuxexeyame
 xepüyueviriecai
 Nenevieri xemüvapitüanicü.
 Nesü necanixe'anuvitümücü
 Vaviruniya varita.

⁴⁴Mericüsü 'ixuriqui tuquiyari haque hecüasica mayecatei mana niuvecaitüni tatevarima vahesüa macumavesie, que mütiu'aitaxü mücü mitahüavixü Muisexi quename hepaüna 'aneme 'ita'aitaquecai 'ixuriqui tuquiyari, 'inüari muxepaü 'aneme. ⁴⁵Mücü tuqui meputanaqui'eri tatevarima. Cusumatü meni'atüani quepaucua memüvareutaveiyaxüa 'ena memütitecai hipame nuivarite. Mümesietü Cacaüyari vaüriyarica püvati'unasitüa tatevarima vahüxie. 'Arique 'aniyueicacaitüni Raviri. ⁴⁶Cacaüyari 'aixüa tiniuca'iyaricaitüni hesiena mieme. Mücü pitavaviri Cacaüyari qui vevimütü haque Cacuvu Cacaüyarieya mayecanicü. ⁴⁷Sarumuni püta pitaveviri qui, ⁴⁸sepanetü mücü taheima mümieme tixaü quita müca'ayeca mamacü müveviyata. Que maine tixaxatame,

⁴⁹Muyuavi canine'üvenitüni haque nemüra'aita.
 Cuié püta nequetatüa pucuma.
 Que 'aneme qui
 xepünesitavevirieni,
 Naineni Ti'aitame,
 Haque nemeca'uxipieni.

⁵⁰Camüsü, ne nemamacü 'icü naime nepütüitivevi.

⁵¹Xeme xecüipi püsese'i,
 yu'iyarisie yunacata

xepüca'inüaritärievave Cacaüyari 'inüarieyacı, xeme yuheyemecü xepi'unie 'Iyari Mütiyupata xemeri xetevarimata. ⁵²Que mü'ane texaxatamete 'atiyueicacai meca'itaveiyavecacu xetevarima. Mepüvarucui müme meripai memitahecüataxü 'Iya Heiserie Mexeiya 'umamieniquecai. Mücüri xepüyetua, teyucucuyamete xepacı hicü. ⁵³Inüari niuquiyari xeputanaqui'eri niuqui tuayamete metexe'aitüacacu, yaxepücatecahu.

'Esitevani que mütiumierie

⁵⁴Merücüsü me'l'enieca 'icü, yu'iyarisie mepuyeha'a. Mepüyutaquevecacai me'ihecatü. ⁵⁵'Esitevaniri hünētü 'Iyari Mütiyupatacü, heutinieretü yuheima, visi 'aneme catiniuxeiya Cacaüyari, Qesusi tiuxei Cacaüyari serieta 'utiveme. ⁵⁶Müpaü niutayüni, Camü, muyuavi nepüxeiya 'anacatenime, Yuri Tevi Cacaüyari serieta 'utiveme netixeiya. ⁵⁷Carima me'utihivatü meneuyucanaca yunacata. Meniviya 'axeicüa. ⁵⁸Quiecarisie menenuyehüani, meneitituaxixüani tetcü. Tehēcüiatamete memunenierixü yu'ixuriqui meputivivi 'uquitüa Sauru mütitevacaitüa. ⁵⁹Meneitituaxixüani 'Esitevani. Mücü nitahüave Qesusi. Müpaü niutayüni, Qesusi Ti'aitame 'acu, queneutanaqui'eri ne'iyari. ⁶⁰'Utitunumaqueca carima caniutahiva, Ti'aitame 'acu, 'icü 'axa memüteyuriecü vahesie pepücarahüpani. Müpaü 'utayüca caneucuni.

Sauru que mütivaruveiyacai memüyutixexeürivacai

8 Sauruta 'iyarieya 'aixüa pü'anecai mumieriecü. Merücüsü 'ana Querusaremesie memüyutixexeürivacai carima menitaveiyarieximecaitüni memü'uximatüariecaicü. Yunaitü meneutayeixüani naisarie quiecarie mucumanesie Cureyasie Samariyasie. Nü'arisixi xEICÜA meniuhayeva. ²'Uquisi Cacaüyari memayexeiycacai meneicuteucu 'Esitevani, vaücava me'utisuatü hepaüsitanä. ³Sauru cuini mieme püva'uximatüacai memüyutixexeürivacai. Vaquita peutahaquecai, varayehapaca 'uquisi 'ucari nivanranutaxürüvacaitüni.

Niuqui 'aixüa manuyüne que müticuxasivacai Samariyasie

⁴Merücüsü memeutaxürüexüa naisarie meneutayeixüani niuqui 'aixüa manuyüne mecuxatatü. ⁵Piriperi nuaca Samariya quiecarisie tinivahecüatüacaitüni Cürisitu heiserie mupitüarie hepaüsita. ⁶Meni'enieni yunaitü que mutainecai Piripe 'axeicüa me'l'enietü me'ixeyatü 'inüari que mütiyurienecai. ⁷Cacaüyarixi 'axa memü'anene carima me'utihivatü mepüvarutixünaxüa yumüireme memüvaviycacai. Yuvaücavatü memütutunicacai memühurietücatei menanayexürieni. ⁸Mücü quiecarisie yemecü meniyyutemamaviecaitüni. ⁹Merücüsü 'uqui Simuni mütitevacai mana puyecacai mücü

quiecarisie meripaitü vaquevayatü,
Samariyatari tiva'irüviyatü, müpaü
'utaitü quename türücaiyecai.

¹⁰Yunaitüri 'uquiravesixi türita
mepi'eniecai müpaü me'utiyuatü,
'Icü Cacaüyari türücariyaya
canihücütüni, Mümarive
mütiteva. ¹¹Mepi'eniecai müxa
mütiva'irüviyacaicü vaquevayatü.
¹²Quepauca yuri memüte'ita'eriri
Piripe tivacuxaxatüvame niuqui
'aixüa manuyüne, que müti'ane
Cacaüyari ti'aitametücacu
ticuxatatü, que mü'ane Qesusi
Cürisitu mühücü cuxatatü, 'uquisi
'ucari mepuca'üyarie. ¹³Mücüta
Simuni yuri tiniuta'erieni.
'Uca'üyarieca pipareviecai Piripe.
'Ixeiyatü 'inüari türücaiyemecü
vaücavamecü que mütiyurienecai
pü'iyarixiecai.

¹⁴Merücüsü me'u'enanaca
nü'arisixi Querusareme
meme'uvacai quename
Samariyatari me'itanaqui'eri
Cacaüyari niuquieya, vahesüa
mepüvarenü'a Pecuru Vanimame.
¹⁵Müme meheta'axüaca
meniyutanenevieni vahesie mieme
'Iyari Mütiyupata mehexeiyatü
memacünecü. ¹⁶'Acuxisü
pücativiyavecai ni xeimesie müme.
Mepuca'üyarie xeicüa Cürisitusüa
memiemetetütü. ¹⁷'Ana vaheima
meniutimeni, 'Iyari Mütiyupata
mehexeiyatü menacüne.

¹⁸Hicü Simuni nivaruxeiya
'Iyari que memüte'upitüari
nü'arisixi vaheima me'utimecu.
Nivaranu'üirieniquecaitüni tumini
¹⁹müpaü 'utaitü, Xequeneneupitüa
neta 'icü türücariya, que mü'ane
heima nemutimeni 'Iyari

Mütiyupata hexeiyatü mayanicü.

²⁰Pecuru müpaü tinitahüave,
'Atumini 'ahamatü que'uta'une, tita
Cacaüyari mütimicua tuminicü
nanaiyacame pemü'eriecaicü.
²¹'Icü päirisie mieme 'ecü
tixaütü pepücarexeiyani,
'ahesie pücatinaqueni. 'A'iyari
pücaheiserie Cacaüyari
'ixeyacacu. ²²Quetineuhayeva
que pemütiyuriene, pe'licu'eirieme
'icü tita 'axa pemütiyuriene,
queneutavaviri Ti'aitame siparasü
xüca pereuyehüviyariemücü
'ipaü pemüti'acühüavecü. ²³Ne
nepümasixeiya siüricapäu
pehasivime, tita mücatiheiserie
penücame. ²⁴Hicü Simuni
müpaü tinita'eiya, Xemesü
xequeneutavaviri Ti'aitame nehiesie
mieme, 'asinemüca'itüarienicü que
xemutiyuane.

²⁵Hicü mümeri
mevarutahecüatüaca me'itixataca
Ti'aitame niuquieya, ta'aurie
mepaxüri, Querusareme menecüne.
Metenicuxatacaitüni niuqui 'aixüa
manuyüne naisarie Samariyatari
vaquiecaritiesie.

Piripe 'Etiyupiyatanacamätü que memütecuxatacai

²⁶Merücüsü Ti'aitame niuquieya
tuayame müpaü tinitahüave
Piripe, Quenanucuquexi, taserieta
quenemie huyeta Querusareme
mayehane 'utüma quiecarü Caxa
müracutevasie müye'axe, haque
macumave. ²⁷'Anucuqueca neyani.
Camüsü 'uqui 'Etiyupiyatanaca
vaücavamecü mühürütüarietü
'enunucütütü, 'Etiyupiyatari
va'uquiyari 'uca Canarase

mütitevacaisie miemetütü.
 Catinihürütüariecaitüni naime
 piniteya hepaüsita. Mücü 'uqui
 necuyeixüani Querusareme
 müyutanenevienicü, yu'utüma
 'acunuaca pumiecai ²⁸yucaxetasie
 yecaitü, titerüvatü tixaxatame
 Quisariyaxi xapaya. ²⁹Cacaüyari
 'Iyarieya müpaü tinitahüave
 Piripe, Mana quenemie, 'aura
 queneuye'a mücü caxeta 'aurie.
³⁰'Unasarümetü Piripe, ni'enieni
 titerüvacame tixaxatame
 Quisariyaxi xapaya. Müpaüsü
 tinitahüave, Petimate 'acu tita
 pemütiterüva. ³¹Mücüri rehüave,
 Que netiyüveniqueyu, me xüca
 xevitü canesi'utahecüatüanique.
 Piripe niuta'inieni manutimaquecü,
 'auriena mayerünicü. ³²'Ipaü
 panuyüne 'utüarica miterüvacai,
 Muxa nunusipaü ni'atüarieni
 mümierienicü,
 Muxa müca'utaniucapaü
 texicamete vahüxie
 Müpaüta püca'utaniü.
³³Tixaü mücaratüacü, heiserie
 püca'upitüarie
 Que müreuyevacai quepaucua
 muta'inüasie.
 Quepai püvamaica türiyamama
 Tucarieya munavaiyariecü
 cuiepa.
³⁴Hicü tevi mühürütüariecai
 müpaü tinita'eiya Piripe,
 Yaquenetineutahüavi cuerietü,
 quepai püxaxata tixaxatame.
 Püyuxata, xeime püta püxata nusu.
³⁵Piripe niutaniuni, nisütüani
 mücü 'utüaricasie tihecüatüatü
 ticuxaxatüvatü niuqui 'aixüa
 manuyüne Quesusi hepaüsita.
³⁶Huyeta me'uhutü haixapa

meniu'axüani. Müpaü niutayüni
 tevi, Camü ha. Titari reuyevese
 nemüca'üyarienicü. ³⁷Müpaü
 niutayüni Piripe, Xüca 'a'iyarisie
 yemecü yuri peti'erieca, 'aixüa
 caniyümücü. Mücü müpaü
 tinita'eiya, Ne yuri necatini'erieca
 Cacaüyari Nu'aya Quesusi Cürisitu
 mühücü. ³⁸Nita'aita mana
 mütaquenicü caxeta. Yuhutatü
 meneucacüne hapa Piripe tevi
 mühürütüariecaimatü. Nica'üya.
³⁹Hapa me'anaticünecu Ti'aitame
 'Iyarieya canitihana Piripe. Tevi
 tavari püca'ixei, yutemavietü
 yuhuyeta niümiecaitüni. ⁴⁰Piripe
 'Asutusie caniyueicacaitüni.
 Tinicuxatacaitüni niuqui 'aixüa
 manuyüne naisarie cuyeicatü
 quiecaritesie, 'arique peta'a
 Sesareyapaitü.

Sauru ta'aurie que mürave

(Nü'arisixi 22:6-16; 26:12-18)

9 Mericüsü Sauru 'uxiva'atü
 cuxi müpaü 'utaitü
 müvacuiniquecai Ti'aitame
 teyü'üquitüvametemama, caninuan
 mara'acame mühürütüariecaisüa.
²Nitavavirieni xapate
 mütivati'utüirienicü tuqita
 miemete Ramasicusie, müpaü
 'utaineme, Xücasü 'icü varetaxeiya
 hipame mücü huyeta miemete
 'uquisi 'ucari, nivaravitümücü
 mehüatücaime Querusaremepai.
³Hicü huyeta 'uyemiecacu,
 Ramasicu hura 'aye'aximecacu,
 'auriena niucumerüca taheima
 mieme. ⁴Cuiepa 'ucaveca ni'enieni
 xeime müpaü haineme, Sauru 'acu,
 Sauru, titayari peneticuveiyane
 'ecü. ⁵Mücü rehüave, 'Uqui

que pepüpaicü. 'Iya müpaü niutayüni, Nesü necaniquesusitüni pemünesicuveyane. Pümasi'ucucuine pemüca'avaüriyacü, pemüti'aquesinacü pe'anaseivatü tisevemecü. ⁶Sauru 'utayüüacatü matü müpaü niutayüni, Ti'aitame, tita matinaque yanemütiyurieni. Ti'aitame rehüave, Hicü quenanucuquexi, quiecarisie queneutahaqui. Manari yapepüretahüavarieni que müreuyevese pemütiyurienenicü. ⁷'Uquisi hamatüana memu'uvacai mehüxiyatü meniuti'uni me'ienietü que mu'ane mutaniu, peru tevi mecaxeyatü. ⁸Hicü nanucuqueni Sauru cuiepa. Yühüxita 'anutaniereca tixaü pücatiuxei. Mepeiha mamayasie metivütü, meni'atüani Ramasicupai. ⁹Haica tucari puyuri caheunieretü caticuatü caharetü.

¹⁰Mericusü xevitü mana niuyeicacaitüni Ramasicusie tiyü'üquitüvametütü Hananiya titevatü. Tücaricü heinüsita Ti'aitame müpaü tinitahüave, Hananiya 'acu. Mücü müpaü niutayüni, Camüsü Ti'aitame ne necanihücütüni. ¹¹Ti'aitame müpaü rehüave, Quenanucuquexi, mana quenemie caye Müxearüiye mütiteva 'utüa. Cura quita queneta'livau Tarusutanaca Sauru mütiteva. Camü mana peyunenevi. ¹²Mücüta heinüsita nixeiya 'uqui Hananiya titevacame mana ye'arücame heimana 'utimecame manutanierecü. ¹³Hananiya müpaü tinita'eiya, Ti'aitame nepüvaru'eni yumüireme metecuxatame 'icü

'uqui hepaüsita, naime 'axa que mütivayurienecai müme 'ateüterima Querusaremesie. ¹⁴'Enata heiserie menipitüani vaniu mara'acate memühürütüarie müvaviyanicü yunaime 'uva mematahüave. ¹⁵Ti'aitame müpaü tinitahüave, Quenemiesü. Ne nepenuyeteüxixü 'icü, mütihecüatanicü nehepaüsita nuivarite vahüxie cuiepa te'aitamete vahüxie 'Ixaheri xiüyarimama vahüxie. ¹⁶Netinita'üquitüamücü que müreuyevese müticuinecü nehesisie mieme. ¹⁷Hicü Hananiya petüa, quita neutahani. Heimana 'utimeca müpaü niutayüni, Ne'iva Sauru, Ti'aitame caneneyenü'ani ne. Mücü Qesusi pemuxei huyeta pe'aye'aximetü, mücü caneneyenü'ani peheunieretü pemayanicü, pemühünenicü 'Iyari Mütiyupatacü. ¹⁸Yapaucua payexüri hüxitana cunieripau 'anenetü. Heunieretü nayani, 'anucuqueca niuca'üyarieni. ¹⁹'Itanaqui'erieca 'icuai türücaüyetü nayani. Mericusü Ramasicusie puyeicacai yapaimexa tucari teyü'üquitüvamate vahamatü.

Sauru que müticuxatacai Ramasicusie

²⁰Cuitüva Huriyusixi vatuquiteta tinihecüatacaitüni Qesusi hepaüsita, 'Iya Cacaüyari caninu'ayatüni 'utaitü. ²¹Menihüxiyacaitüni yunaitü memi'eniecai. Müpaü meniutiyanecaitüni, Cari 'icü canihücütüni que mü'ane müvaraye'uniecai müme memehüave mücü que mü'ane mühücü Querusareme quiecatari,

'uvata 'ayumieme munua,
müvaranuvitünicü mehüatücaime
mara'acate memühürituarie
vahesüa. ²²Sauru yemecü
canitürücarixarieximecaitüni.
Niva'iyarixitüacaitüni Huriyusixi
Ramasicusie memütamacai,
nivarutahecüatüani quename
'iyatütü que mü'ane heiserie
mupituarie hücü Cürisitu.

**Sauru que mütiutavicuei
Huriyusixi me'imiecucacu**

²³Merücüsü müixa tucari 'utixücu
Huriyusixi mecaniyu'enieni
me'imienique. ²⁴Sauru tintimani
que memütëyurieniquecai. Quiecari
quitenitesie tucarcü tücaricü
menihupiecaitüni me'imienique.
²⁵Quirivásie me'icayeca tesariya
varie meneicatuani yüvicüta
teyü'üquitüvamete.

**Sauru que mütiuyeicacai
Querusaremesie**

²⁶Hicü Querusareme nuaca
pütüviyamücücai teyü'üquitüvamete
vahesie. Yunaitü mepimacarücai
yuri mecate'erietü quename
tiyü'üquitüvametücai. ²⁷Verunave
heivitüca cani'atüani nü'arisixi
vahesüa. Nivarutahecüatüani
ya'utaitü quename huyeta
'ixei Ti'aitame, quename
Ti'aitame 'itahüavixü, quename
Ramasicusie camatü ticuxatacai
Quesusisüa miemetütü. ²⁸Hicü
vahesüa niuyeicacaitüni
Querusaremesie naisarie cuyeicatü.
²⁹Pücamacai mütaniunicü
Ti'aitamesüa mümiemetücaicü.
Niuqui nixüatüacaitüni
Cüriyecusixi vaniucüicü

memutiniucacai vahamatü.
Mümesü menimiecucaitüni.

³⁰Ivamariximama
yametehetimaica meneivitüni
Sesareyasiepai, Tarusupaitü
mëneitanü'ani.

³¹Merücüsü
memütütxexëürivacai naisarie
Cureyasie, Carereyasie, Samariyasie
mepüca'uximatüariecai.
Mepuseiriyarie, 'amëniu'uvacaitüni
meteheiyehüvirietü Ti'aitame.
'Iyari Mütiyupata müremecü
nivatuicacaitüni.

'Eneya que müranayehüiya

³²Merücüsü Pecuru naisarie
pücuyeicacai. Manata penua
Cacaiyari teüterimama vahesüa
Rirasie memütamacai. ³³Mana
nicaxëiya xeime 'uqui 'Eneya
mütitevacai 'atahaica viyari
müyuriecai yu'utásie cacaitü
mühuriecaicü. ³⁴Müpaü tinitahüave
Pecuru, 'Eneya 'acu, Quesusi
Cürisitu pümasi'anayehüa.
Quenanucuquexi, 'a'isi
queneutacuicui. Yapaucua
nanucuqueni. ³⁵Yunaitü Rirasie
Sarunisie memütamacai
menixëiyacaitüni. Ta'aurie
me'axürieca Ti'aitamesie
metëniviyani mümerita.

Maxama que müranucuquetüari

³⁶Merücüsü tiyü'üquitüvame 'uca
Cupesie necateitüni Tavita titevatü,
taniuquicü Ruruçaxi titevatü
Maxama titevatü. Mücü 'aixüa
ti'aneneme tiniyurienecaitüni cuini
mieme, tiniyucanenimayacaitüni.
³⁷Hicü 'ana tiutacuineca
caniumüni. Me'itahauxica qui taüta

meneitateni. ³⁸Meriçüsü Rirasie pehura Cupe. Teyü'lüquitüvamete me'u'enanaca quename Pecuru mana heyeicacai, hesüana menivarenü'ani 'uquisi yuhutame müpaü mete'itavavirienique, Penücahürixüa 'areutevini tahesüa pemünüani. ³⁹Pecuru 'anucuqueca vahamatü petüa. Nuacu qui taüta meneitivitüni. 'Auriena meniu'axüani yunaitü 'ucari vacünama memucui, me'utisuatü me'ixeisitüatü 'ixuriquite tetüata miemete herie miemete miveviecai Maxama vahesüa 'uycicatü. ⁴⁰Yunaima nivanarunyenü'ani Pecuru. 'Utitudumaqueca niyutanenevieni. Ta'aurie 'aveca caxari manucatei müpaü niutayüni, Tavita 'acu, quenanucuquexi. Mücü nanutanriere. Pecuru 'uxeiyaca 'aniutayerüni. ⁴¹'Iya mamayasie tiviereca nenuchana. Yuhesüa nivarutahüave Cacaüyari teüterimama 'ucari vacünama memucui vahamame. Niyetuani 'ayeniereme. ⁴²Naisarie tiniutamariva Cupesie, yuvaücavatü yuri meteniuta'erieni Ti'aitamesie. ⁴³Müixa tucari Cupesie pecatei Simunisüa navi 'uhayamesüa.

Pecuru Curineriyumatü

10 Meriçüsü 'uqui Sesareyasie pecatei Curineriyu titevatü xei sienituyari cuyaxi tiva'aitüatü. Mücü cuyaxi 'Itariyasie Miemete Cuyaxi mepütetetevacai. ²'Iya caneyexeyacaitüni Cacaüyari, tineiyehüviriecaitüni, yunaitü quiena quiecatarita. Vaücava tiniyurienecaitüni teüteri vahesie mieme vanenimayatü, nenevieri

pipitüacai Cacaüyari yuheyemecü. ³Meriçüsü heinüsipäü 'aneme niuxeiya hecüacame cüa caviecacu tau yacütütü. Cacaüyari niuquieya tuayame hesüana neutahani. Müpaü tinitahüave, Curineriyu 'acu. ⁴Mücü 'ixeiyatü pümacai. Müpaü niutayüni, Tita 'acu 'uqui. Mücü müpaü tinitahüave, 'Anenevieri 'anenimayasica nanutiyeicani Cacaüyari hüxie, pümasi'a'eriva. ⁵Hicü quenivaranunü'a 'uquisi Cupepai memivitüyucü xeime Simuni Pecuru mütiteva. ⁶Mücü necani Simunisüa navi 'uhayamesüa. Quiya haramara tesita peve. Mücü camatinitaxatüamücü que müreuyevese yapemütiyurienenicü. ⁷Heyacu niuqui tuayame yamütitahüavixü, yu'aurie püvarutahüavixü yuhutame yunü'arivamete cuya meta Cacaüyari mayexeyacai, memipareviecai xevitü mühücütücai. ⁸Tivarutahecüatüaca naime, nivarenü'ani Cupepai. ⁹'Uxa'arieca me'uhucacu cuxi, quiecaru 'aurie me'aye'axüaximecacu, neutiyani Pecuru qui heima manuvericaisie yutanenevienique tuca. ¹⁰Neuhacamücücaitüni, reucuaimecücücai. Mexicuxi 'aixüa ticuyüncacai 'icuai pütüheini. ¹¹Nixeiya müyuavi 'anacatenime, päüri 'acamieme savanapaü 'aneme, cuiepapai macatuiya 'eyeütü tesitana tivütücaitü. ¹²Mana meniye'ucaitüni yunaitü cuiepa temiemete nauca 'ucayari memexeyia, cuterixi, viquixi taheima miemete. ¹³Xevitü müpaü tinitahüave, Quenanucuquexi

Pecuru, quenivarucuya
 quenivaruticua'i. ¹⁴Pecuru müpäü
 niutayüni, Tixaü Ti'aitame.
 Hasuacu nepüca'iticuaive päüri
 'axa müti'anene mücati'itiatüca.
¹⁵Hutarieca müpäü tinitahüave
 mücü, Tita Cacaüyari müti'itie 'axa
 ti'aneneme pepücatixata.
¹⁶Haicacüa müpäü pütüyü, cuitü
 yapaucua mücü päüri panutihani
 taheima. ¹⁷Pecuru 'asicatimaicacu
 tita müti'ayumiemetücai
 heinüsi, camü 'uqisi Curineriyu
 müvareyenü'a quiteni meniu'axüani
 me'icu'ivavatü Simuni quiya.
¹⁸Meputihivacai meheicu'ivaviyatü
 xüca mana hecateitüni Simuni
 Pecuru mütiteva. ¹⁹Mücü Pecuru
 yu'iyaritüacacu heinüsi hepäüsita,
 'Iyari müpäü tinitahüave, Neuxei,
 'uqisi yuhaicatü mepümasicu'ivava.
²⁰Quenanucuquexi, mana
 queneucaye'a, vahamatü
 quenemie peca'a'iyaritüatü. Nesü
 nepüvareyenü'a. ²¹'Anacayaca
 haque memeti'ucai 'uqisi
 Pecuru müpäü tinivarutahüave,
 Camüsü ne necanihücütüni
 xemicuvautüve. Titayari
 xete'u'axüa. ²²Mümesü müpäü
 meniutiyuani, Curineriyu xei
 sienituyari cuyaxi mütiva'aitüvame,
 mücü heiseriemecü
 yapütüyuriene, püreiyehüviri
 Cacaüyari. Yunaitü Huriyusixi
 teüteriyari mepitahecüata.
 Niuqui tuayame Cacaüyarisüa
 mümieme müpäü tinitahüave
 'ahesüa mütiutanü'acü yuquie
 masi'inietü, niuqui mü'enienicü
 'ecü yapeticuxatacacu. ²³Quita
 nivaruta'inieni, nivarupitüani
 haque memayeyaxecü.

'Uxa'arieca 'anucuqueca
 vahamatü neyani. Hipatü
 'ivamarixi Cupesie miemete
 vahamatü menecüne. ²⁴'Uxa'arieca
 Sesareyapai meneta'axüani.
 Curineriyu nivarecueviecaitüni
 varuta'inieca yumarema
 yuhamicuma müvanaqui'eriecai.
²⁵Heutahaximecacu Pecuru,
 Curineriyu nenucunaque. Hetüana
 'ucaveca nenevieri pipitüa. ²⁶Pecuru
 nenucuquetüani müpäü 'utaitü,
 Quenanucuquexi. Nesü 'ahepäü
 necanitevitüni. ²⁷Metecuxatacacu
 mana neutahani. Nivaretaxeiya
 yuvaücavame memüyuxeirie.
²⁸Müpäü tinivarutahüave,
 Xeme müpäü xepütemate, que
 mü'ane Huriyu tevyari mühücü
 pücatauniva mütiviyanicü xeime
 nuivarisie, va'aurie mamienicü.
 Perusü Cacaüyari müpäü
 pünetiutahecüatüa tevi mücayüve
 müpäü mütayüni quename tevi 'axa
 'ane quename ca'itiya. ²⁹'Ayumieme
 necanecu'imavatü necaninuani
 quepaucua nemeyevitüquie. Hicü
 necanixecu'ivaviyaniqueyu titayari
 xenete'utanü'airi.
³⁰Curineriyu müpäü
 tinitahüave, Ranuca'atu
 nepünehaquiecai 'epaucua.
 Cüa caviecacu tau yacütütü
 nenineneneviecaitüni nequita.
 Camü 'uqui nehüxie putique
 'ixuriqui merücaüyeme 'anacatütü
³¹müpäü 'utaitü, Curineriyu
 'acu, pe'enierie 'anenevieri.
 Cacaüyari pümasiha'eriva que
 pemüti'acanenimaya. ³²Mericüte,
 quetineutanü'a Cupepai.
 Queneta'ini Simuni Pecuru
 mütiteva. Mücü Simuni navi

'uhayame quie peca haramara
tesita. Nuame pümatitaxatüani.

³³Hicü cuitü nepütitanü'a.

'Ecüsü 'aixüa petiniuyurieni
pemunuacü. Hicüsüari tanaitü 'uva
tepütacuxeüri Cacaüyari hüxie
temi'enienicü naime Ti'aitame
mümatl'aitüa.

**Pecuru que mütiyarutaxatüa
Curineriyusüa**

³⁴Hicü Pecuru müpäü niutayüni,
Yuricü hicürixüa nepütimate,
Cacaüyari yücü pücativaxeiya
teüteri, ³⁵masi yuxexuime nuivarite
vasata que mü'ane müreyehüviri,
que mü'ane heiseriemecü
yamütiyuriene, Cacaüyari
pitanaqui'eri 'iya. ³⁶Niuqui
'aixüa manuyüne meyenü'a
'Ixaheri xiüyarimama vahesüa
müpäü paine quename Qesusi
Cürisitu vapitüani yu'iyarisie
memüca'uximatüaricacü. Mücü
Qesusi yunaime tiva'aitivame
canihücütüni. ³⁷Xemeri xepütemate
naisarie Cureyasie que mütiuyü,
Carereyasie tiusutüaricü
quepaucua Vani mütihecüatacai
que memüteca'üyarieniquecai.

³⁸Qesusi Nasaretitanaca
canihücütüni, que mü'ane
Cacaüyari micaviri yu'iyari
Mütiyupatacü türüariyacü.
Mücü 'aniyuecacaitüni
'aixüa tiyurienetü, yunaime
Cauyumarie müva'uximatüacai
varanayexürivatü, Cacaüyari
muyeicacaicü hamatüana.

³⁹Tameta tepühüme temunenierixü
temütehecüata naime hepaüsita que
mütiuyurie Huriyusixi vacuiepa
Querusaresie. Müme menimieni

me'icavivatü cüyesie. ⁴⁰Cacaüyari
nenucuquetüani hairieca
tucarisie. Nipitüani masiücütü
mayanicü ⁴¹yunaitü teüteri
meca'ixeyacacu, tehecüatamete
xeicüa Cacaüyari müvaranuyexei
matüaripai menixeiya, temixei
tame temütecuacai temüte'u'i
hamatüana müquite vasata
'anucuquecu. ⁴²Pütasi'uta'aitüa
temütevacuxaxatüvanicü
teüteri, temütehecüatanicü
quename 'icü hücü que mü'ane
Cacaüyari micaye 'ayenenieremete
müquiteta va'isücame mayanicü.
⁴³Hepaüsitanata yunaitü
texaxatamete mecatenihecüatani
müpäü me'utiuyatü, müme
hesiena yuri memüte'erie
tinivareuyehüvirieni tita 'axa
memüte'uyuricü hesüana
memümiemetecü.

**Teüteri memücahuriyusixitücai
meheixeyatü que memüte'acü
'Iyari Mütiyupata**

⁴⁴Merücüsü 'icü niuqui
ticuxatacacu cuxi Pecuru,
'Iyari Mütiyupata vahesie
tiniviyani, yunaitü niuquieya
memu'enie vahesie. ⁴⁵Yuri
memüte'eriecai Pecurumatü
memu'axüa memühuriyusixitücai
mecanihüxiyacaitüni
memücahuriyusixi müpäü
memüte'umiquiecü, 'Iyari
Mütiyupata vahesie mutatuiyacü.
⁴⁶Mepüva'eniecai metecuxatame
niuquitecü, 'aixüa me'utiyaneme
Cacaüyari hepaüsita. ⁴⁷Merücüsü
müpäü tinivarutahüave Pecuru,
Quepai püvanenasitüiya ha,
memüca'üyarienicü 'ime.

Havaicü. 'Iyari Mütiyupata meputanaqui'eriexüa tahepaü. ⁴⁸Tinivaruta'aitüani memüca'üyarienicü Quesusi Cürisitu mehüavetü. 'Ana menitavavirieni vahesüa 'amüreutevinicü yapaümexa tucari.

Pecuru que mütiyarutahecüatüa memüyuyexexeürivacai Querusaremesie

11 Mericüsü nü'arisixi ta'ivamata Cureyasie memü'uvacai meteniutamarieni quename müme memücahuriyusixitücai me'itanaqui'eri Cacaüyari niuquieya. ²Quepaucua Querusaremesie meutiynixü Pecuru, müme xitequiya 'inüariyarisie miemete meniniuquixiecaitüni ³müpaü me'utiyaütü, Titayari 'ecü petinua müme memüca'inüaritärie xitequiya 'inüariyaricü vahesüa, vahamatü perecuacai. ⁴Pecuru tinivarutixatüatüyani xexuime que müreyü müpaü 'utaitü, ⁵Ne quiecaru Cupe müracusevasie neneycacaitüni. Nenenenevietü, heinüsipäü 'aneme nexeyatü, necanixeiya päüri taheima 'acamieme tesitana tivütücaime savana 'amayeyevapäu tiyuxexeyame. Ne'aurie niucaveni. ⁶Neni'ixüariecaitüni nehe'erivatü. Nenivaruxeiya nauca 'ücateyari memexeiya cuiepa miemete, yeutari cuterixi viquixi taheima miemete. ⁷Nepi'enie xeime müpaü münetiutahüavixü, Quenanucuquexi Pecuru, quenivarucuya quenivaruticua'i. ⁸Nesü müpaü neniutayüni, Tixaü

Ti'aitame, tita 'axa müti'anene mücati'itiya hasuacua neteta pücaheutahave. ⁹HutariECA müpaü canetiniuta'eiya que mü'ane taheima mutaniucacai, Tita Cacaüyari müti'itie pepücahaine 'ecü quename 'axa ti'anene. ¹⁰Haicacüa müpaü pütiuyü. Päüri naitü nanutihanieni taheima. ¹¹Camüsü yapaucua meniu'axüani yuhaicatü 'uquisi mücü qui nemüvayecateisie, nehesüa memeyenü'ari Sesareyasie meheyecüneca. ¹²Iyari müpaü pünetiutahüavixü, Vahamatü quenemie tixaü pecati'a'iyaritüatü. 'Ime ta'ivama 'ataxevitü menesiteütacacu mana teneta'axüani. 'Uqui quita teneutahaxüani. ¹³Mücü catatiniutahecüatüani que mütiexei niuqui tuayame yuquita 'utiveme müpaü 'utaineme, Cupepai quetineutanü'a memevitünicü Simuni Pecuru mütiiteva. ¹⁴Mücü pümatitaxatüani niuqui cümana pemütavicueisitüarieni 'ecü, 'aquie quiecatarita metetavicueisitüarieni yunaitü. ¹⁵Ne netiusutüacu neticuxatatü, 'Iyari Mütiyupata vahesie pütiuyiyaxü tahepaü sutüapai tahesie mütiuyiyaxüpaü. ¹⁶Ne nepeye'erie Ti'aitame niuquieya que mainecai, Vani pütiuca'üyacai hacü, xeme püta xepüca'üyarieni 'Iyari Mütiyupatacä. ¹⁷Mericüte, Cacaüyari yaxecüa que mütiatiupitüa yuri temüteta'erienicü Ti'aitame Quesusi Cürisitusie, müpaürta tinivarupitüani müme. Ne quesü netiyüvecai nemitanenanicü Cacaüyari. ¹⁸Hicü 'icü me'u'enieca,

cayuvatü meniumacaitüni. 'Aixüa meniutiyanecaitüni Cacaüyari hepaüsita müpaü me'utiyaatü, Mericüte Cacaüyari tinivarupitüani müme memücahuriyusixita memütehayevanicü que memüteyuriecäi para tucari memexeyanicü.

**Que memüteyuyexexeürivacai
'Anutiyaquiyasie**

¹⁹Merücüsü müme memüveveyarietüvecäi 'umieriecu 'Esitevani meneutayeixüani. Meneta'axüani Penisiyasie Sipüresie 'Anutiyaquiyasie. Niuqui mepücatevacuxaxatüvacai hipame, Huriyusixi xEICÜA. ²⁰Hipatü müme mecanisipüretarütücaitüni mecanisirenetarütücaitüni. Müme 'Anutiyaquiyä me'u'axüaca metenivacuxaxatüvacaitüni Cüriyecusixi niuqui 'aixüa manuyüne Ti'aitame Qesusi hepaüsita. ²¹Mücü Ti'aitame yütürücariyacü nivapareviecaitüni. Yuvaücavatü yuri mete'erietü, ta'aurie me'axürieca, Ti'aitamesie meteniviyani.

²²Merücüsü vahepaüsita mepu'enanaxü müme memüyuyexexeürivacai 'ana Querusaremesie. Verunave menenü'ani 'Anutiyaquiyapai. ²³Nuaca, nieretü 'aixüa quemütüca'iyaricai Cacaüyari, caniyutemaviecaitüni. Yunaime nivatuicacaitüni Ti'aitamesie memüteviyanicü ya'ayumiemetücacu va'iyari. ²⁴Mücü 'uqui 'aixüa pütüyuriencäi, pühüncäi 'Iyari Mütüyupatacä, yuri pütü'eriecaï vaüca.

Yümüiretü yemecü Ti'aitamesie meteniviyacaitüni.

²⁵Hicü Verunave Tarusupai neyani 'icuvaunetü Sauru. Heitaxeiyaca caneivitüni 'Anutiyaquiyapai. ²⁶Mana xei viyari mepuyurie memüyuyexexeürivacai vahamatü meycuxexeürivatü. Yümüireme meteniva'üquitüacaitüni vaücava. 'Anutiyaquiyasie teyü'üquitüvamete Cürisitiyanusixi mepüte'utaterüvari meri.

²⁷Merücüsü 'ana menacanexüani texaxatamete Querusaremetari 'Anutiyaquiyapai. ²⁸Xevitü 'anucuqueca Hacapu mütitevacai tiniutahecüata 'Iyari müpaü titahecüatüacu quename hacaxa 'ayaniquecai vaücava naisarie teüteri mematitecaisie. Müpaü pütüyü quepaucua Cürauriyu müti'aitametücai mücü cuiepa. ²⁹Yuxexütü teyü'üquitüvamete que memüteheixeyacai, meniYuvaüriyacaitüni tixäütü memüte'anunü'anicü memüvapärevienicü yu'ivama Cureyasie memütamacai. ³⁰Müpaüsü mepüte'uyuri. Meneinü'a va'uquiyarima vahesüa. Verunaveri Saururi menei'üni.

**Cacuvu 'umieriecu Pecuru
que müranutahüiya**

12 Merücüsü 'ana Herurexi müti'aitametücai mücü cuiepa nivarutiviya memüyuyexexeürivacai hipame 'axa vayurienique. ²Ixiparacü tiniuta'aita mümierienicü Cacuvu Vani mü'ivayatücai. ³Retimaica que mütivanaquecai Huriyusixi,

müpaüta 'arique niviya Pecuruta,
 'iya semanasie quepauca
 'ixüararipa pa mücuxaxani
 mecuatü memüte'uhayevaxü.
⁴Pecuru 'uviyaca nenutahüani.
 Nivaruhüritüani tamamata heimana
 'ataxeime cuyaxi yunanaucatü
 memi'üviyanicü. Pasicua
 'ixüarariyari 'aye'ayu teüteri
 vahüxie ni'atüarieniquecaitüni
 Pecuru mümierienicü. ⁵Mücü
 ni'üviyariecaitüni casariyanata.
 Memüyuyexexeürivacai
 mecatehayevatü nenevieri
 mepipitüacai Cacaüyari hesiena
 mieme.

**Pecuru que mütiuxünarie
 casariyanata**

⁶Merücüsü quepauca Herurexi
 'uxa'arieca mi'atüaniquecai Pecuru
 teüteri vahüxie mümierienicü,
 mücü tücarisie nicusucaitüni
 Pecuru yuhutatü cuyaxi naisata
 me'uti'ucacu, huta tepüayarcü
 'acuvietü. Tehüvemete quitenie
 hüxi meni'üviyacaitüni casariyana.
⁷Camüsü Ti'aitame niuquieya
 tuayame mana niutiqeni. Quitapai
 pucumerücacü. Serietana heicuvaca
 Pecuru nenutahütüani müpaü
 'utaitü, Quenanucuquexi xeiya.
 Tepüa panacaxüri mamayasie
 puxünixü. ⁸Niuqui tuayame müpaü
 tinitahüave, Quena'ahüa, 'acacaisie
 queneuquexi. Müpaü pütiuyuri.
 'Arique müpaü tinitahüave,
 'A'ücarü quenivacuquema
 quenenanuveiya. ⁹Anuyeyaca
 neiveiya. 'Asipücatimaicai
 muyuritücai que mütiyuriencai
 niuqui tuayame. Heinüsi püta
 pü'eriecai. ¹⁰Me'anuyenexüaca

xeime yuhutame tehüvemete
 va'aurie, tepüa 'itupariyarisie
 meniu'axüani quiecarisie
 muyenena. 'Itupari yücümäna
 natenire vahesie mieme. Mana
 me'anuyenexüaca xeime cayesie
 menanuyenexüani. Yapaucua
 neyani hesüana niuqui tuayame.
¹¹Hicü Pecuru tiyumaica müpaü
 niutayüni, Hicürixüa nepütimate
 yuricü Ti'aitame meiyenü'a
 yuniuqui tuayame. Herurexi
 nesi'uviyacu pünesi'uxünaxü,
 Huriyusixi teüteriyari que
 memünetexeyacucai nai
 pünesi'uxünaxü.

¹²Merücüsü yatiumaica
 mana ninuani Vani Maricuxi
 mütittevacai varusieya quie,
 Mariya mütittevacai varusieya.
 Muva meniyuxeüriecaitüni
 yumüiretü meyunenevietü.
¹³Itupari vari neyuitüani. 'Üimari
 püvayetüa Xute mütittevacai
 heu'enaque. ¹⁴Tinetimani
 Pecuru müniuquieyatücaicü,
 peru cacatineueyepieni
 müyutemaviecaicü. Masi
 'unausarümetü quita
 tinivarutahecüatüani Pecuru
 quitenie mutivecaicü. ¹⁵Müme
 müpaü metenitahüave, Tietü
 peca'amaica. Mücüsü, Xüari
 mücü pühücü 'utaitü, müpaü
 tinivacühüavecaitüni masi.
 Müme müpaü menutiuyani,
 Niuquieya tuayame pühücü.
¹⁶Pecuru mana puyuhayevacai
 heyüitvatü. Metehueyepieca
 menixeiya, menihüxiyacaitüni.
¹⁷Yumamacü nivaru'inüarütüani
 cayuvatü memütamarecü,
 tinivarutahecüatüani Ti'aitame

que mütivavevitü casariyanata.
Müpaü tinivarutahüave,
Yaxequetenivarutahecüatüa Cacuvu
ta'ivamarixita. 'Anuyeyaca xaüsie
neyani.

¹⁸Mericusü 'ucatarecu cuyaxi
yemecü meniuyaxamurietüvecaitüni
queri tiuyunixü Pecuru me'utiyuatü.
¹⁹Herurexi heicuvauca pücaheitaxei.

'Ayumieme nivaruta'ivaviya
tehüvemeti, tini'aitacaitüni
memücüi'ivacü. Hicü Herurexi
Cureya heyeyaca yapaümexa tucari
neyuriecaitüni Sesareyasie.

Herurexi que mütiumü

²⁰Mericusü Herurexi
püvaxeümecai Tirutari Sirunitari.
Müme 'axeicüa meniu'axüani
hesüana, me'itihamicutaca que
mü'ane cuiepa ti'aitame quita
mühürütüaricai Purasitütütü.
'Aixüa memüteyuxeiyanicü
menitavavirieni, vacuiepa
quiecatari memeiyehüacaicü 'icuai
mematücünicü ti'aitame cuieyarisie
timieme. ²¹Xeime tucarisie
Herurexi ti'aitame 'ixuriquiyari
'anacatütü, ti'aitame 'uvenieyasie
'acaitü, tinivacuxaxatüvacaitüni.
²²Teüteri müpaü meniutihvacaitüni,
Tevi püca'utaine, Cacaüyari püta
putaine. ²³Ti'aitame niuquieya
tuayame yapaucua nivani 'aixüa
müca'utainecaicü Cacaüyari
hepaüsita. Cuisietü niümüni.

²⁴Mericusü Ti'aitame niuquieya
naisarie pü'enieriecai niutimüire.

²⁵Verunave Saurumatü
Querusareme me'ayenexüaca
yu'utüma meniucunuaxüani
'aye'acu vahürütüarica. Menevitüni
Vani Maricuxi mütitevacai.

Verunave Saurumatü heiva que memütehecü metecuxatatü

13 Mericusü
memüyuyexexeürivacai
'Anutiuyuqiyasie hipatü
mecatenixaxatametetücaitüni
meteni'uiquitametetücaitüni
Verunave, Simuni Niqueri
mütitevacai, Rusiyu Sirenetanaca,
Manaheni ti'aitame Herureximatü
memutivaverixü, Sauru. ²Müme
Ti'aitame 'uximayasicaya
yameteyuriecacu meyuhaquiecacu,
müpaü niutayüni 'Iyari Mütiyupata,
Nehesie mieme xequenivarupata
Verunave Saurumame 'ipaü
memüte'uximayacacü que
nemütivatahüave. ³Me'uyuhaquieca
meyutanenevieca vaheima
me'utimeca memühürütüaricacü,
menivarutatuani.

Nü'arisixi que memütecuxatacai Sipüresie

⁴Mericusü 'Iyari Mütiyupata
nivarenü'ani. Sereusiyasie
menecüne. Mana naviyasie
menecüne Sipürepai. ⁵Saramina
me'u'axüaca metenihecüatacaitüni
Cacaüyari niuquieya Huriyusixi
vatuquiteta. Vani püvatupiritücai.
⁶Cuie hapa müyema 'amacuyevasie
meniuyecüne Papuxipai. Mana
meneitaxeiya xeime Huriyu
mütiyuquevayametücai, ti'itavatü
mütixaxatametücai, Paruquesusi
mutitevacai. ⁷Mücü necateitüni que
mü'ane cuiepa mühürütüaricaisüa,
Seruquiyu Pauru mütitevacaisüa
mütimaivecaisüa. 'Iya
nivaruta'inieni Verunave Sauru.
Ni'eniemücücaitüni Cacaüyari

niuquieya. ⁸Vahepaüsita ni'uxiva'acaitüni mücü tiyuquevayame 'Erimasi müтитеvacai Cüriyecusixi vani quicü. Nicunuitüamücücaitüni que mü'ane cuiepa mühürütüariecai yuri mücatita'erienicü. ⁹Saurutütü, Papuru müてevata, hünetü 'Iyari Mütiyupatacü, 'ixeyatü, ¹⁰müpaü niutayüni, Cari 'ecü pepühüne naime 'irümaricü nai 'axa müti'anecü. Cauyumarie pepünu'aya, pepica'una nai mütiheiserie, pepücatihayeva 'ecü pe'itunatü Ti'aitame hüyeva müxexeuravi. ¹¹Camüsü Ti'aitame pümasinenani yumamacü. Pe'acüpetü peca'ixeyavetü tau penayeimücü yapaümexa. Yapaucua pucucutuxaxüa pu'iyüri. Cumenetü xeime nicuvaunecaitüni menuhanacü mamayasie tiviereme. ¹²Iya cuiepa mühürütüariecai 'uniereca que mütiuyü yuri tiniuta'erieni. Pühüxiyacai Ti'aitame 'üquisicaya hepaüsita.

**Papuru Verunavematü que
memütecuxatacai 'Anutiyuquiyasie
Pisiriya cuieyarisie**

¹³Mericusü Papuxisie menecüne müme Papurumatü memü'uvacai. Perüque meniu'axüani Pamüpiriya cuieyarisie. Vani mana nanayeyani vahesie. Ta'aurie 'aveca Querusareme neyani. ¹⁴Mümesü me'anucüneca Perüque, meniu'axüani 'Anutiyuquiyasie Pisiriya cuieyarisie. Meheutahaxüaca Huriyusixi vatuquita 'uxipiya tucarisie mana menatecaitüni. ¹⁵Utiterüvariecu 'inüari xapayari texaxatamete

vaxapayari, tuqui vava'üte niuqui menenü'ani vahesüa müpaü me'utiyuatü, Ta'ivama xüca niuqui xehexeyani xemüvatuicanicü teüteri, yaxequeteneutaxata.

¹⁶Papuru 'anucuqueca yumamacü varu'inüaritüaca müpaü niutayüni,

Neuxei 'Ixaherisixi, xemeta Cacaüyari xemüteheuyehüviri, xequene'enanaca. ¹⁷Icü

'Ixaherisixi teüteriyari vacacaüyari nivaranyeteüxü tatevarima. Teüteri vahesie

mieme 'aixüa pütiuyuri quepaucua memücü'uvametetücai 'Equipitu cuieyarisie. Yütürüariyacü

nivarayevitüni muva. ¹⁸Huta teviyari viyari yacütütü tinivamicuacaitüni macumavesie

me'u'uvacacu. ¹⁹Varuca'unaxüaca 'atahutame nuivarite Canani cuieyarisie

mana nivarupitüani vacuie vahesie mütinäquenicü. ²⁰Arique nauca sienituyari

heimana huta teviyari heimana tamamata viyari yacütütü 'isücate nivapitüacaitüni, 'ariqueta Samueri

pütixaxatametücai. ²¹Mericusü 'ana menitavavirieni cuiepa ti'aitame. Cacaüyari nivarupitüani Sauru Sixi

nu'aya Venicamini nuivarieyasie mieme. Huta teviyari viyari 'anucayacu ²²Cacaüyari nipata.

Nicayeni Raviri, cuiepa ti'aitame mayanicü vahesie mieme. Müpaü tinitahecüata hepaüsitana, Ne

nenitaxeiya Raviri Quisahi nu'aya, 'uquitüme ne'iyaripaü yaticamieme. Naime que münätinaque

yatiniyuriemücü. ²³Iyasie memüyecü xevitü, Cacaüyari que maineipaü 'Ixaherisixi vavicueisitüvame payeitüa Quesusi.

²⁴Meripai canuavecacu cuxi mücü, Vani tinivahecüatüacaitüni yunaime 'Ixaherisixi teüteriyari memüca'üyarienicü metehayevatü que memüteyuriecäi.

²⁵Yu'uximayasica nüximetü Vani, müpäü niutainecaitüni, Que xetecu'eriva ne nemühücü. Nesü nepücahücü. Camü xevitü ne'utüma 'upamie. Nesü 'aixüa nepücatiucal'yari nehiesie mütnaquenicü ni cacaiya nemixünirienicü nemiparevienicü.

²⁶Neuxei 'ivamarixi, 'Apurahami xemüxiüyarimama, xeme Cacaüyari xeteheuyehüvirietü xemu'uva, xehesie mieme peyenü'ari 'icü niuqui que xemütetavicueisitüarieni manuyüne.

²⁷Querusareme memütama va'uquiyarimata mepücaheitima Quesusi, mepücaheitima texaxatamete vaniucü 'uxipiya tucarisie mütiütiterüvarüva, masi mepeye'atüa mücü niuqui me'enutahüatü. ²⁸Sepa tixäü memücate'utaxei me'imienique, menitavavirieni Piratu mümierienicü. ²⁹Mete'aye'atüaca naime hepaüsitanä mütiuti'utüarie, mehexaxünaca cüyesie, teuquiyapa meneitateni. ³⁰Cacaüyari püta müquite vasata nenucuquetüani.

³¹Müixa tucari müme hamatüana memeutiyunixü Querusaremepaitü Carereyasie meheycüneca, müme mecanixeyacaitüni. Müme memunenierixü metenivahecüatüaca teüteri hicü cuxi.

³²Tameta tepütexetaxatüani niuqui 'aixüa manuyüne, quename 'ipaü tiuyü que mütiavarutahüavixü

tatevarima manuyüne.

³³Cacaüyari 'enucuquetüaca Quesusi müpäü püreye'atüa tame temüvatüriyama tahesie mieme. Müpäüta hutarieca mieme cuicari Cuicari Xapayarisie müpäü paine, 'Ecüsü pecaninenivetüni, hicü nepümasi'utinuivitüa. ³⁴Müpäü paineta quename 'enucuquetüayu müquite vasata, hasuacuari tavari catapünequeca müpäü 'utaitü, Ne yaneticamietü netinixepitüamücü tita nemütiuta'aitaxü Raviri hepaüsita. ³⁵Ayumieme xeime cuicarisie müpäü paineta, Que mü'ane pemipataxü 'ahesie mieme, mücü pepücapitüani mütapü necü.

³⁶Mericusü Raviri yutucarisie miemete varuparevieca, Cacaüyari que mütiyücühüaveca, müpäü tineucuni Raviri. Yutevarima vahesüa neyani. Xüari putapünixü.

³⁷Mücü masi que mü'ane Cacaüyari menucuquetüa, mücüri pücapünica. ³⁸Ayumieme yaxequetenemaica xeme ne'ivama, müpäü tepütexehecüatüa, tita 'axa xemüteyurie xemüteheuyehüvirienieni 'iya yamütiuyuricü. Naime cümana xemücaüyaveca heiserie xemüpitüarienicü Muisexi 'inüarieya niuquiyaricü, ³⁹mücüsie meteviyatü yunaitü yuri memüte'erie heiserie mecanipitüarieca. ⁴⁰Yumarima 'aixüa 'asixe'itüarienicü texaxatamete vaxapayarisie que maine,

⁴¹Neuxei tave'eriecate, Xequene'iyarixieca xequenecui'ini. Que nemütiyurieni ne mexi xe'u'va,

Yuri xepücate'erieca sepa xevitü
mütixe'utaxatüanique.

⁴²Mericsü me'ayenexüaca
Huriyusixi vatuquita, müme
menivarutavavirieni 'licü niuqui
memütecuxatanicü tavari
'uxipiya tucarisie. ⁴³Tuquipa
mehecünecu yumüiretü
Huriyusixi menivaranucuveiya
Papuru Verunavemame, hipatüta
Cacaiyari me'ayexeyatü Huriyusixi
memayuyeitüa vahamatü. Müme
metenivacuxaxatüvacaitüni
menivatuicacaitüni
memüyuhayevacü tavari
memücaypatacü Cacaiyari 'aixüa
tiuca'iyaricacu vahesie mieme.

⁴⁴Hicü tavari 'uxipiya
tucarisie 'esivatücacu yunaitü
quiecatari meniucuxeürieni
memi'enienicü Cacaiyari niuquieya.

⁴⁵Huriyusixi mevaruxeiyaca müme
memüyucuxeüri, meniuye'uxiva'ani.
Meneuniuni Papuru niuquieya
hepaüsita 'axa metecuxatatü.

⁴⁶Papuru Verunave mecamaamatü
müpaü meniutiyuani, Püreuyevecai
temütexetaxatüanicü xeme
Cacaiyari niuquieya meri. Xeme
xepixani'eri, xecaniyuhecüatani
'aixüa xemücate'u'iyari xehesie
mütinaquenicü tucari mücaxüve.
'Ayumiemerü ta'aurie tepaxüri,
nuivarite tenivatahüavicüni.

⁴⁷Müpaü pütatiuta'aitüa Ti'aitame
müpaü 'utaitü,

Ne hecüarivivame
nepümasi'ucaye nuivarite
vahesie mieme

Pemüvatavicueisitüanicü naisari
cuie manunierapai.

⁴⁸Hicü nuivarite me'l'enieca
meniutemamaviecaitüni. 'Aixüa

meniutiyuanecaitüni Cacaiyari
niuquieya hepaüsita. Yunaitü tucari
mücaxüve memupitüarieniquecai
yuri meteniuta'erieni. ⁴⁹Mücü
cuiepa naisarie pü'enieriecai
Ti'aitame niuquieya. ⁵⁰Huriyusixi
mepüvarutaxamuri 'ucari
memütehayeixeyacai
memümarivacai, quiecatari
va'uquiyarimata,
memüvaruveiyanicü Papuru
Verunave. Menivaranuyenü'ani
yucuepa. ⁵¹Müme meneicasixüani
tumuanari yü'ücatesie 'inüari
meyurietü vahepaüsita.

'Icuniyu meneta'axüani.

⁵²Teyü'üquitüvamete vaücava
meniutemamaviecaitüni, 'iyari
Mütiyupatacü mecanihüpünecaitü
ni.

Papuru Verunavematü que memüte'uyuri 'Icuniyusie

14 Mericsü 'Icuniyusie
meyuteütatü
meneutahaxüani Huriyusixi
vatuquita. Metenicuxatacaitüni,
'ayumieme yuri meteniuta'erieni
Huriyusixi Cüriyecusitüxita
yumüiretü. ²Huriyusixi
yuri memücate'eriecai
mepüvarucunüitüa
mepüvahaxüatüacai müme
memücahuriyusixitücai ta'ivama
vahepaüsita. ³Müme masi müixa
'amepütitecai mecamaamatü
Ti'aitamesüa memümiemetetücaicü.
'Iya tinihecüatacaitüni niuqui
'aixüa que mütiuca'iyari manuyüne
hepaüsita. Püvarupitüaxüa
yumamacü 'inüari mamarivaveme
memüteyurienicü. ⁴Hicü
quiecatari hixüata mepüyusanaxü.

Hipatü Huriyusixi vahesie meteniviyacaitüni, hipatüta nü'arisixi vahesie meteviyacai. ⁵Müme memücahuriyusixitücai Huriyusixi vahamatü va'uquiyarima vahamatü menisütüani 'axa mevayuricutü mevatuaxicutü. ⁶Nü'arisixi yamepütehetime, mepüyuta'unaxüa quiecaritesie Risitürasie Rerüvesie mana hurava Ricahuniya cuieyarisie. ⁷Muva mepe'uvacai metecuxatatü niuqui 'aixüa manuyüne.

Papuru que mütiutuaxi Risitürasie

⁸Mericsü 'uqui Risitürasie pecatei müyutexiecai yü'ücatecü, hurietü mutinuivaxü hasuacua müca'uyeicacai. ⁹Mücü ni'eniecaitüni Papuru ticuxatame. 'Iya 'ixeyatü, yatimaitü yuri müti'eriecaicü mütavicueisitüarienicü, ¹⁰carima müpaü tinitahüave, Quenanucuquexi, 'a'ücate queneutixusera. Niutisuna, cuyeicatü nayani. ¹¹Teüteri me'ixeyaca Papuru que mütiuyuri, me'utihivatü Ricahuniyatari vaniüquicü, müpaü meniutiyuani, Cacaüyarixi tahesüa mepacanexüa teüteri vahepaü meteyuxexeyatü. ¹²Verunave meputaterüvaxü Cupiteri, Papuru mete'utaterüvaxü Mericuriyu mücü niuqui mecutuacü masi. ¹³Cupiteri tuquieya quiecarie 'aurie manuve, mara'acameya niva'atüani turusixi va'avate xuturiyatücaime quiteniesie. Teüteri vahamatü, 'iya mavari nivacui'iriemücücaitüni. ¹⁴Me'u'enanaca nü'arisixi Verunave Papuru, yu'ixuriqui metisanatü

me'unasaxüaximetü meniu'axüani teüteri vahesüa me'utihivatü ¹⁵müpaü me'utiyuatü, Xeme 'acu titayari müpaü xeteyurie. Tame xehepaü tecaniteüteritüni, xehepaü teteniu'iyarini. Tepütexetaxatüani niuqui 'aixüa manuyüne ta'aurie xemaxürienicü, xetehayevame 'icü yacü xemüyüa, Cacaüyari mayeyurisie xemüteviyanicü püta. Mücü muyuavi cuie haramara putivevi, naime vahesie mütiyeyeica tiutivevi. ¹⁶Xeteüteriama quepaucua memaniticüpai nivapitüacaitüni yunaime nuivarite yuhuyeta memeu'uvanicü. ¹⁷Siepüre pücauyahayevacai caheixeyatü que mü'ane mitahecüataque. 'Aixüa tiniyuriencaitüni, taheima mieme viyeri pütasipitüacai, 'icuaxi mutixuxuavere pütasipitüacai. Xe'iyarisie putihüniyaxü xemütecucacü xemüyutemamaviecacü. ¹⁸Müpaü me'utiyuaca haveri mieme xeicüa menivarucunuitüani teüteri mavari memücavacui'irienicü.

¹⁹Mericsü Huriyusixi mana meniu'axüani 'Anutiyuquiyasie 'Icuniyusie meheycüneca. Menivarucunuitüani teüteri. Menituaxixüani Papuru. Meneihana quiecarie tesie müquime me'eritü. ²⁰Teyü'üquitüvamete mehaquetücünecu 'auriena, nanucuqueni. Quiecarisie neutahani. 'Uxa'arieca Rerüve petüa Verunavematü.

²¹Mana niuqui 'aixüa manuyüne metenivacuxaxatüvacaitüni quiecatari, yuvaücavame meteniva'üquitüacaitüni. 'Arique ta'aurie menaxürieni, Risitürasie

'Icuniyusie 'Anutiyuquiyasie meniuyecüne. ²²Teyü'üquitüvamete va'iyari meniutuicaxüani metevacuxaxatüvatü para yuri mete'erietü memüyuhayevacü, müpäü me'utiyaütü que müreyevese vaüca te'u'uximatüarieme temeutahaxüani Cacaüyari müra'aitasie. ²³Naisarie memüyutixexeürivacai va'uquiyarima menivaranucayasa. Meyutanenevieca me'uyuhaquieca mepihürütüa Ti'aitame müme yuri memüte'uta'erie hesiena vahepäüsita.

Que memüteheta'axüa

'Anutiyuquiyasie Siriya cuieyarisie

²⁴Hicü Pisiriya cuieyarisie mepuyecü. Pamüpiriya cuieyarisie meniu'axüani. ²⁵Perüquesie niuqui mete'utixatata meniucayune Hatareyasie. ²⁶Mana naviyasie menecüne 'Anutiyuquiyasiepai haque memetatuiya Cacaüyari 'aixüa mütiuca'iyarinicü vahesie mieme, memüte'uximayacacü que memüteheye'atüa. ²⁷Me'u'axüaca menivarucuxeürieni memüyuyexexeürivacai. Metenivacuxaxatüvacaitüni quepäümeme mütiyuriencai Cacaüyari vahamatü 'uyeicatü, müpäüta que müreteni yuri memüteta'erienicü nuivarite. ²⁸Müixa meniyuhayeva teyü'üquitüvamete vahesüa.

Querusaremesie que memüte'uyu'eni

15 Mericüsü hipatü
Cureya meheyecüneca
meteniva'üquitüacaitüni

ta'ivama müpäü me'utiyaütü, Xeme xüca xitequiyacü xeca'inüaritüarieni que maine Muisexi yeiyarieya, xepücaüyave xemütaviceuisitüarienicü. ²Papuru Verunave yemecü meniniuquixiecaitüni niuqui metexüatüacai müiremecü vahepäüsita. 'Aixüa meniyurieni Papuru Verunavematü hipatü müme me'üaritü Querusareme memanuticünecü nü'arisixi vahesüa 'uquiravesixi vahesüa 'icü niuqui hepäüsita.

³Mana memüyuyexexeürivacai mepüvarenü'a. Penisiyasie Samariyasie mepuyecü metecuxatatü nuivarite vahepäüsita quename ta'aurie me'axürie me'utiyaütü. Yunaima ta'ivamarixi mepüvatemavieriyacai yemecü.

⁴Meheta'axüacu Querusareme, müme memüyuyexexeürivacai nü'arisixi 'uquiravesixi yunaitü menivarutanaqui'erieni. Metenitaheciätani naime que mütiyuriencai Cacaüyari vahamatü 'uyeicatü. ⁵Mericüsü hipatü Pareseusixi vahepäü memütecü'erivacai mecananucu'uni müpäü me'utiyaütü, Peuyevese temüvata'aitüani memü'inüaritüarienicü xitequiyacü, Muisexi 'inüari niuquiyarisie yamemütecahunicü reuyevese.

⁶Hicü meniyucuxeürieni nü'arisixi 'uquiravesixi yametehetimanique 'icü niuqui hepäüsita. ⁷Vaüca niuqui mexüatüacacu, Pecuru 'anucqueca müpäü tinivarutahüave, Neuxe'i'ivamarixi, xeme müpäü xepütemate, Cacaüyari

meripaitü pünesi'anuyexei
 xesata, müme memücahuriyusixi
 memi'enienicü niuqui 'aixüa
 manuyüne ne ne'utaniucacacu,
 mücücü memütavicueisitüarienicü.

⁸Cacaüyari ta'iyari mümate
 tinivarutahecüatüani vapitüatü
 'Iyari Mütiyupata tahepaü. ⁹Yücü
 pücatatiuxei müme tame. Yuri
 mete'uta'eriecu nivaru'itirieni
 va'iyari. ¹⁰Hicü camüsüari, titayari
 xete'l'isipatüve Cacaüyari, titayari
 yuyeyari xetevaranuyetequirie
 teyü'üquitüvamate puixisixi
 vahepaü. Tatevarima tameta
 tepütatexiecai temenuyetenicü.

¹¹Masi Ti'aitame Qesusi 'aixüa
 mütiuca'iyaricü yuri tepüte'erie
 quename tetavicueisitüarieni tame
 vahepaü.

¹²Mericüsü yunaitü cayuvatü
 meputamarixü, mepüvaru'enie
 Verunave Papuru metehcüatame
 'inüari mamarivaveme que
 mütiyurienecai Cacaüyari
 memücahuriyusixi vasata
 müme metecuxatacacu.

¹³Cayuvatü mehexeiyacacu
 müpaü tinivaruta'eiya Cacuvu,
 Ne'ivamarixi xequenene'enieca.

¹⁴Simuni tiniutahecüata Cacaüyari
 meripai que mütiyuvaüri
 menuyexeyacü xei nuivariyari
 nuivarite vasata hesüana
 memümiemetetünicü. ¹⁵Yaxeicüa
 paine texaxatamete vaniucü,
 müpaü que müre'utüariepaü,

¹⁶'Arique ta'aurie nepaveni.

Raviri quiya nepütavevieni
 mü'unicai.

Cüyexiyari mana meutihe nai
 nepanucu'uitüani.

Nepiseiriya.

¹⁷'Ayumieme teüteri
 memüyuhayeva
 menicuvaucuni Ti'aitame
 Yunaitü nuivarite vahesie
 mieme nemücühüavarüva
 Neteüterima memüteteteva

¹⁸Müpaü paine Ti'aitame
 masiücüme meyeitüa 'icü
 matüaripai.

¹⁹'Ayumieme ne
 'ipäü nepüticu'eriva,
 tepücava'uximatüaca müme
 memücahuriyusixi ta'aurie
 memaxürie Cacaüyarisie
 memüteviya. ²⁰Xapacü
 tepüvata'aitüani xeicüa
 memüyucuerivayuriecacü tita
 mütisevixima tetexi vahesie
 mütimiemeccü, mücü hepaüsita,
 memücavacumaüvanicü que
 mü'ane mücayü'üya mücayücüna,
 memüyucuerivayuriecacü
 'ucaviyacame vaiyarieya hepaüsita
 xuriya hepaüsita memüca'icuanicü.
²¹'Iya Muisexi meripaitü hicüque
 püvarexeiya müme memitahecüata
 quiecarie mucumanesie vatuquiteta
 yamemüte'ititerüva 'uxipiya
 tucarisie.

²²Mericüsü nü'arisixi
 'uquiravesixi vahamatü yunaitü
 memüyuyexexeürivacai vahamatü
 'aixüa 'aneme meni'eriecaütüni
 yusata memüvaranuyexeyacü
 'uquisi, memüvaranunü'anicü
 'Anutiyuquiyapai Papuru Verunave
 vahamame. Menivaranuyexeyia
 Cura Varüsavaxi mütitevacai,
 Siraxi meta. Müme 'uquisi
 mepüte'aitametetücai yu'ivama
 vasata. ²³'Ipaü meteniu'tütüani
 memenuhurienicü xapa,
 Nü'arisixi 'uquiravesixi

'ivamarixi tecanixevauritüaca
 ta'ivamarixi 'Anutiyuquiyasie
 Siriyasie Sirisiyasie xemümiemet
 xemünüivarite. ²⁴Tepu'enana
 quename hipatü tahesüa miemet
 mexexamurietüvecai yuniuquicü
 xe'iyari meyuitüatüvetü
 mexe'aitüatü xemüyu'inüaritüanicü
 xitequiyacü, 'inüari niuquiyarisie
 yaxemütecahunicü. Tame
 tepücateva'aitüa. ²⁵Meriçüte,
 'axeicüa te'uta'enieca 'aixüa
 'aneme teni'eriecaitüni
 temüvaranuyeteüxücü 'uquisi
 temüvaranunü'anicü xehesüa
 Verunave Papuru temüvanaqui'eri
 vahamame. ²⁶Müme yutucari
 meniyetuacaitüni Quesusi Cürisitu
 Tati'aitüvamesüa memümiemetecü.
²⁷'Ayumiemicü tepüvarenü'a
 Cura Siraxita. Müme yuniuquicü
 yaxaicüa mepütexehecüatüani.
²⁸'Aixüa 'anemeta tepü'eriecai
 tameri, 'Iyari Mütiyupata,
 haheteme temücaxeti'icatüanicü,
 'icü xeicüa que müreyeveese,
²⁹xemüca'icüacacü tita tetexi
 memütexatüarie, xuriya, que
 mü'ane mücaviyacame vaiyarieya,
 xemücvacumaüvanicü que mü'ane
 mücaxe'üya mücaxecüna. Xüca
 mücü xeca'umayüani, 'aixüa
 xepüyüaca. Müpaü xeicüa
 cani'aneni.

³⁰Meriçüsü müme memeyenü'ari
 meniu'axüani 'Anutiyuquiyasie.
 Mevarucuxeüriea
 yunaimeniyetuan
 xapa. ³¹Me'itaterüvaca
 mecaniyutemamaviecaitüni
 'ivamarixi memütuicariecaicü.
³²Cura Siraxi
 memütexaxatametetücaicü, vaüca

metecuxatatü menivatuicacaitüni
 yu'ivama, menivaseiriyacaitüni.
³³Yapaümexa tucari me'uyurieca,
 yu'ivama vahesüa menecüne
 'aixüa metevaxeyatü. Müme
 memüvareyenü'a vahesüa
 meniu'axüani. ³⁴Siraxisietü
 'aixüa tini'eriecaitüni mana
 muyuhayevacü. ³⁵Papuru
 Verunavematü mana
 meniuhayevani 'Anutiyuquiyasie
 mete'üquitatü Ti'aitame niuquieya,
 metecuxatatü niuqui 'aixüa
 manuyüne hipame yumüireme
 vahamatü.

**Papuru 'icü'eirieca Verunave que
 müretüa hutarieca ticuxatatü**

³⁶Meriçüsü yapaümexa tucari
 'anucayacu, Papuru müpaü
 tinitahüave Verunave, Cümüsüari
 hutarieca tepüyehu, ta'ivama
 tepüva'ivatayu naime quiecaritiesie
 haque temütecuxatacai
 Ti'aitame niuquieya, parasü
 que metecahu. ³⁷Verunave
 nivitümücücaitüni Vani Maricuxi
 mütitevacai. ³⁸Papururi müpaü
 tinicü'erivacaitüni, 'aixüa
 püca'anecai memenuvitünicü
 que mü'ane müvarecu'eirie
 Pamüpiriyasie, vahamatü
 mücahetüa müti'uximayacacü.
³⁹'Ayumieme mepuyeha'a,
 mepeutayeixüa. Verunave
 Maricuxi havitütü naviyasie
 petüa Sipürepai. ⁴⁰Papururi
 'enuyexeyaca Siraxi caneyani.
 Ta'ivama menihürütüani Ti'aitame
 'aixüa mütiuca'iyarinicü müme
 vahepaüsita. ⁴¹Siriyasie Sirisiyasie
 puyetüa vatuicatü müme memüyut
 ixexeürivacai.

**Timuteu que müivateütacai
Papuru Siraxi**

16 Mericüsü Rerüve Risitüra caneta'ani. Mana pecatei tiyü'üquitüvame Timuteu titevatü. Varusieya Huriyu yuri müti'eriecai nihücütücaitüni, quemasieya Cüriyecu tihücütücai.

²Ivamarixi Risitüratari

Icuniyutari menihecüatacaitüni.

³Papuru pita'ini hamatüana müyemiecü. Ni'inüaritüani 'ixitetü Huriyusixi teüteriyari vayeiyari que maine, Huriyusixi muva memütamacai vacü, yunaitü memimaicaicü quemasieya mücüriyecutücaicü. ⁴Mecu'uvatü quiecaritiesie menivahüritücaitüni yamemütecahunicü 'aisicasie que memüte'aitacai nü'arisixi 'uquiravesixi Querusaremetari.

⁵Memüyutixexeürivacai menitüicariecaitüni yuri mete'erietü. Tucarcü que memüyupaümecai metenimüiriyacaitüni.

**Papuru heinüsita que mütxei
Maseruniyatanaca**

⁶Mericüsü Püriquiyasie Carasiya cuieyarisie meniuyecüne. 'Iyari Mütiyupata püvanenacai 'Asiyasie memücatecuxatanicü niuqui. ⁷Misiya cuieyari tesita me'u'axüaca Vitiniyasie meneuyeyunequecaitüni. Quesusi 'Iyarieya yapücativarupitüa. ⁸Misiya cuieyari tesita me'uyenexüaca mana meneucacüne Türuhasipai. ⁹Yüvicüta heinüsita Papuru nixeiya 'uqui Maseruniyatanaca muva 'utiveme yativavirietü

müpaü 'utaitü, Qenanaye'a 'anataüye Maseruniyapai, quetaneparevieca. ¹⁰Yuheinüsita 'ixeyacu cuitü tepicuvau que temüte'anucü necü 'anutaüye Maseruniyapai müpaü tete'umaica Cacaüyari müta'si'uta'inie temütevaretaxatüanicü niuqui 'aixüa manuyüne.

Que memüte'anutaxüriya Piripusie

¹¹Mericüsü Türuhasi tehecüneca heiseriemecü tecaneta'axüani Samutürasiyasie, 'uxa'arieca Quiecarü Mühecuasiepai teneta'axüani, ¹²arique Piripusiepai. Mücü quiecarü 'amüyeva nihücütücaitüni 'esimüyeyeu hesiena mütiyaya Maseruniya cuieyarisie. Xumatari canivacuruniyatücaitüni. Yapaümexa tucari teniuyurieni 'iya quiecarisie. ¹³Uxipiya tucarisie tepanuyenexüa quiecarü tesie. Mana hatüa tesita mürayutinenevitüre 'uveme teni'eriecaitüni. Mana tetiyaxeca tenivarutaxatüani 'ucari mana memüyuxeürü. ¹⁴Xevitü 'uca Ririya mütevevacai purupura 'ixuriquiyari mutuacai Tiyatira quiecarisie mieme meyexeyacai Cacaüyari, mücü pütasi'u'enie. Ti'aitame nivatiyepieni 'iyarieya mi'enienicü Papuru que mainecai.

¹⁵Mücü puca'üyarie, quiena quiecatarita. Hicü cataniuta'inieni müpaü 'utaitü, Xeme Ti'aitamesie yaneticamieme xüca xenesi'erieca, nequie xequeneu'axüaca, mana xequeneteni. Müpaü 'utaitü väriyarica cataniupitüani.

¹⁶Mericüsü mürayutinenevitüre tehecü necü, 'üimari väriyarica

müti'uximayacai catananucunaque.
Xevitü cacaiyari pinücai
mütimaicai que mütiyüniquecai
'arique. Mücü ticuxatatü que
mütiyüniquecai vaüca püti'ivacai
yucusiyarima vahesie mieme.

¹⁷Mücü pütasi'uveyacai Papuru
tameta. Putahivacai müpäü 'utaitü,
Cacaiyari taheima macavesie
mieme mepüte'uximaya 'icü 'uquisi.
Mepütexetahecüasitüani huye
xemütavicueisitüarienicü. ¹⁸Müpäü
tiniyuriencaitüni müixa tucari.
Hicü puti'uxixü Papuru. Ta'aurie
'aveca müpäü tinitahüave 'iya
cacaiyari, Qesusi Cürisitusüa
nemümiemecü nepümasita'aitüani,
queneuxüna.

¹⁹Cuitü nixüna. Cusiyarimama
me'uneniereca que müretüa
cümama memüte'ivaniquecai,
mepüvarutivi Papuru Siraxi.
Quiecari hixüapa mepüvarehapa
haque va'uquiyarima memacatei.

²⁰Mevarevitüca püraheturisixi
memü'isücatetücai vahesüa,
müpäü meniutiyuani, 'Icü teüteri
mepüvaxamurietüve tahesüa
quiecatari. Mecanihuriyusixitüni.

²¹Mepihecüata tutuyari tame
Xumatarü temücatauniva
temitanaqui'erienü
yatemüteyurienicü.

²²Yunaitü meniycuxeürieni
vahepäüsita. 'Isücate va'ixuriqui
menivaranutihünirixüani.
Meteniuta'aita memüteiveyanicü
cüyecü. ²³Mevarutivaca
vaüca, menivaranutaxürieni
casariyanata. Menihürütüani
'aixüa mütiva'üviyanicü tihüveme.

²⁴Mücü 'aisica 'utanaqui'erieca
nivaranutaxürieni mutapurupai.

Neiye'uitüani va'ücate
tiyüxürüvamesie.

²⁵Mericiüsü tücari
hixüapa yacütütü Papuru
Siraximatü meyunenevietü
meninüavacaitüni Cacaiyari.
Vahamatü memanutaxüriyacai
meniva'eniecaitüni. ²⁶Yapaucua
cuie carima niutayuani,
casariyanatüa mieme tiutayua.
Naitü quiteniete püreutenirixüa.
Yunaime vatepüate canacaxürieni
vamamasie va'ücatesie.

²⁷Anutanierca tihüveme,
'ixeyaca casariyana quitenie
hatetenime, yucusira nivatihana
yumienique, memanutaxüriyacai
meyuta'unaxüame 'erietü.

²⁸Papuru carima nitahivieni,
Penücahürixüa peti'acuitüani
rehüavetü, Tame tanaitü 'uva
tecanayeteni haitü. ²⁹'Ita'aitüaca
tai, 'utayüyüacatü, quita
neutasuna. Pucave Papuru Siraxi
vahetüa. ³⁰Tacua varanuyevitüca
müpäü niutayüni, Neuxei, tita
reuyevese yanemütiyurienicü
nemütavicueisitüarienicü.

³¹Müme müpäü meniutiyuani,
Yuri quetineuta'eri Ti'aitame
Qesusisie, mücücü
pecanitavicueisitüariemücü
'ecüri, 'aqueie quiecatarita.

³²Metenivacuxaxatüvacaitüni
Cacaiyari niuquieya 'iya,
yunaime quitana memüye'uvacai
hamatüana. ³³Mücü nivarevitüni
cuitü yüvicüta, nivarahauxixüani
memaveyatücateisie. Yareutevitü
mepuca'tiyarie 'iya, yunaitü
hesüana miemete 'axeicüa.

³⁴Yuque varevitüca mexasie
'atinapini, yunaitü yuri

mete'uta'erieca Cacaüyarisie
'axeicüa meniyutemamaviecaitüni.

³⁵Hicü 'ucatarecu 'isücate
yutupirisixi menivarenü'ani müpaü
me'utiyuatü, Quenivarutixüna
mücü teüteri. ³⁶Tihüveme
nitahecüatüani Papuru 'icü
niuqui hepäüsita, müpaü 'utaitü,
'Isücate niuqui meneyenü'ani
xemütixünarienicü. Hicüsüari
xe'ayecüneme xequenehu
xeca'uximatüarietü. ³⁷Papuru
müpaü tinivarutahüave, Müme
mepütasi'utiva yunaime vahüxie
sepa 'isücame havai pücatatahüave,
sepa temüxumanusixi.
Mepütasi'anutaxüri. Caucasü
hicü metasi'anuyenü'ani
'avie. Tixaütütüri, 'uva
meque'u'axüani, mümetütü
mequetasi'anuyevitüni. ³⁸Tupirisixi
metenivarutahecüatüani 'isücate
que mütiuyü. Quepaucua
memu'enana quename
Xumanusixi mehümetücai,
mepümamacai. ³⁹Me'u'axüaca
menivanütüacucaitüni,
mevaranuyevitüca
menivarutavavirieni memüyehücü
'iya quiecarisie. ⁴⁰Hicü casariyanata
me'ayenexüaca Ririyasüa
meniu'axüani. Mevaruxeiyaca
yu'livamarixi menivatuicani
menecüne.

**Tesarunicatari que
memüteyuxamuriecai**

17 Mericüsü 'Amipipurisie
'Apuruniyasie me'uyecüneca
meneta'axüani Tesarunicasiepai.
Huriyusixi vatuqui mana
niuvecaitüni. ²Papuru que
mütiyeyariefyatücai, vahesüa

neutahani, hairieca 'uxipiya
tucarisie tinivacuxaxatüvacaitüni
³'utüaricasie mieme vahecüatüatü
vatuicatü quename reuyevecai
'iya Cürisitu heiserie mupitüarie
müticuinecü müquite vasata
manucuquenicü, müpaü 'utaitü,
'Icü nemüxehecüatüa, 'icü que
mü'ane heiserie mupitüarie
Cürisitu canihücütüni
Quesusitütü. ⁴Hipatü müme
yuri meteniuta'erieni, Papurusie
Siraxisie meteniuyiya. Yümüretü
Cüriyecusixi memeyexeyacai
Cacaüyari, yumüretü 'ucari
ve'emetec mecanihümetücaitüni.
⁵Huriyusixi yuri memücate'eriecai
me'uxiva'atü menivaruta'inieni
hipame 'axa memüteyuriecai
quiecarari hixüapa memü'uvacai,
mevaruxeüriecca yumüireme
menivareutaxamuriexüani
quiecatari. Casuni quie
me'u'axüaca mepüvarutavaviri
memüvaranuyevitünicü nü'arisixi
quiecatari memüyuyexexeürivacai
vahürüpa. ⁶Mecavataxeiyavavetü,
Casuni hipame 'ivamamata
mepüvarahapa 'isücate vahüxie
müpaü mete'uhivatü, 'Ime
naisarie cuiepa memütama
menivaxamurietüveni, 'uvata
meniu'axüani. ⁷Casuni
nivarutanaqu'erieni. 'Ime
yunaitü yamepücatecahu Sesaxi
que müti'aita, meniutiyuani
quename xevitü ti'aitametütü
'a'uyeica Quesusitütü. ⁸Müpaü
me'utiyuatü menivamuinacaitüni
yunaime memü'uvacai, 'isücateta
memi'enie 'icü. ⁹Casuni hipatüta
meniuuetatüarieni 'uxa'atüni varie
'asimücatiyünicü, meniutixünarieni.

**Papuru Siraximatü que
memütecuxatacai Vereyasie**

¹⁰Mericusü cuitü yüvicüta
teyü'üquitüvamate mepüvarenü'a
Papuru Siraxi memüyehucü
Vereyasiepai. Mana me'u'axüaca
Huriyusixi vatuquita
meneutahaxüani. ¹¹Mana
memütamacai Huriyusixi
yemecü 'aixüa mepüte'u'iyaricai,
Tesarunicatari yamecate'u'iyaricacu.
Menitanaqui'erieni niuqui
vaüca meyuväriyatü. Tucarcü
metenicuvautüvecaitüni 'utüarica
xapayarisie siparasü xüca müpäü
'aneniqueyu 'icü. ¹²Yümüiretü
müme yuri meteniuta'erieni.
'Ucari memücüriyecusixitücai
memüseüyecai, 'uquisita
yuvaücavatü yuri mepüte'uta'erie.
¹³Mericusü Huriyusixi
Tesarunicatari metenetimani
quename Papuru tihecüatacai
Cacaiyari niuquieya Vereyasietä.
Manarita menü'axüani
mevacuyuitüvatü mevamuinatüvetü
teüteri yumüireme. ¹⁴Ivamarixi
cuitü meneinü'ani Papuru
haramara tesita müyemiecü. Siraxi
Timuteu Vereyasie meniyuhayeva.
¹⁵Müme memiteütacai Papuru
meneivitüni 'Atenasiepai. Mana
menitnuaxüani 'iya müpäü
tivaruta'aitüacu, Siraxi Timuteu
hesüana memü'axüanicü mexüüma.

Papuru que mütiuyeicacai 'Atenasie

¹⁶Mericusü Papuru
vacuevietü 'Atenasie, yu'iyarisie
niyühüavecaitüni müvaxeyacacü
quiecatari tetexi me'ayexeyame
yemecü. ¹⁷Tuquita niuqui

nixüatüacaitüni Huriyusixi
vahamatü, hipameta Cacaiyari
memayexeyacai vahamatü.
Quiecarixi hixüapata tucarcü niuqui
nixüatüacaitüni mana memü'uvacai
vahamatü. ¹⁸Hipatü 'Epicureyusixi
'Esituicusixi temaivavemete
meniti'eiyarümeccaitüni. Hipatü
müpäü meniutiyuanecaitüni,
Titacuta raineniqueyu 'icü
niuquivivame, hipatüta 'ipaü
mete'utiyanecai, Süricüte
cacaiyarixi xaüsie miemete
nivahecciatani. Müpäü
meniutiyuanecaitüni Papuru
Quesusi müxatacacü, müquite
que memüte'anucu'uni
müticuxatacaicüta. ¹⁹Meneivitüni
'isücate 'Arexixi yemuriyarisie
memüyuyexexeürivacai vahürüpa
müpäü me'utiyuatü, Siparasü tame
xüca teyüvaveni temeitimaniqueyu
que mütitita 'icü 'üquisica mühecua
pemüxata. ²⁰Xaüsie timieme
pepütasi'atüiri tanacata. 'Ayumieme
tecatenetimaniqueyu que
maine 'icü. ²¹'Atenatari yunaitü,
cu'uvamete mana memü'ivatatüveta
'asimepücateyuruva, tixaütü
mütihecua mepütahüavicu
mepüte'eniecu xeicüa.

²²Hicü 'isücate vahixüata
'üvetü 'Arexixi yemuriyarisie
müpäü niutayüni Papuru, Neuxei
'Atenatari, necanixexeyani
xeme naimecü xevarayexeyame
memanucuneniere. ²³'Uva
necuyeicatü ne'i'ixüarietü tita
xemüte'ayexeyia, neneitaxeyia
mürayutimavatüre, hesiena
mütiuti'utüari 'ipaü, CACAÜYARI
TEMÜCAMATESIE PÜMIEME
'ICÜ. Mericüte, que mü'ane

xemayexeiya xeca'imaitü, mücü
nenixetaheciätüamücü ne.

²⁴Mücü Cacaüyari mitivevi cuie,
nai cuiepa mütimieme, mücü
tini'aitani muyuavisie cuiepata.
Mücü mamacü müveviyata
püca'ayeca tuquita, ²⁵teüteri
yumamacü mepüca'eyexeiya, tixaü
mücareuyehüvacü. Mücütütü
pütivamicua vatucari va'lya naime.

²⁶Xeime tevi va'uquiyari
'ayeitüaca, püvarutivevi yunaime
nuivarite naisarie cuie manuniere
memütamacü. Vatucarite
meripai pucaye, vacuie 'inüariyari
tiucaye ²⁷memicuvaunicü
Cacaüyari siparasü mecumetüvetü
memitaxeiyacü. Xüari mücü teva
püca'uyeica taxexuime tahesüa.

²⁸Iyasie teteviyatü tenayeneniereni
tenicuyuaneni teniu'uvani, müpäü
que memutiyuanepaü hipatü
teyününüavamete xehesüa
miemete, Tame hesiena tepüyecü,
me'utiyuatü. ²⁹Mericiüte, xücasü
hesiena teyecüne, 'aixüa püca'ane
para müpäü temüte'ixeiyani
hurupaü püratapaü tetepaü 'aneme,
tevi veviyayapaü 'aneme, tita
tevi mütiyücühüavepaü 'aneme.

³⁰Mericiüsü Cacaüyari 'axa
pücatixeiycacai tita memüteturiecai
quepaucua 'asimemücatemaicai,
peru hicüri püvaheciäsitüa
yunaime teüteri naisarie
memütama memütehayevanicü
que memüteturie. ³¹Xeime
tucari pütüucaye müva'inüatanicü
cuiepa memütama heiseriemecü
yüanetü, 'iya 'uqui manuyexei
yatiyuriencacu. Cacaüyari yuricü
nivarutaheciätüani yunaime,
'enucquetüaca 'iya müquite vasata.

³²Hicü me'u'enanaca müquite
que memüte'anucu'uni, hipatü
meninanaimacaitüni, hipatüta
müpaü meniutiyuani, Hutarieca
tepümasi'enieni 'icü hepaüsita.
³³Hicü tiuhayevaca Papuru,
vahixüata nayeneni. ³⁴Hipatü
hesiena meteviyatü yuri
meteniuta'erieni. Riyunisiyu
mü'isücametücai 'Arexü
yemuriyarisie miemetütüri, xevitü
'uca Ramarisi mütitevacairi,
hipatüri vahamatü yuri
mepüte'eriecai.

Papuru que mütiuyeicacai Curinitusie

18 'Arique 'Atenasie heyeyaca
Curinitusie neta'ani. ²Muva
neitaxeiyä xeime Huriyu 'Aquira
mütitevacai Punitusie metinuivaxü
yü'üitacame Pürisiramame. Xique
punua 'Itariya cuieyarisie heyeyaca,
Cürauriyu mütivaruta'aitüacü
yunaime Huriyusixi memüyehucü
Xumasie. Vahesie tiniuviya
Papuru. ³Vahepaü 'ivarica
mexeiycacü, vahesüa niucateitüni,
meteni'uximayacaitüni yuhamatü.
Müme 'ixuriqui quiyari
mecanivevivametetücaitüni.
⁴Xexuime 'uxipiya tucarisie
tuquita tinicuxatacaitüni,
Huriyusixi Cüriyecusixi yuri
tiniva'eritüamücücaitüni.

⁵Hicü Siraxi Timuteu
meheyecünecu Maseruniyasie,
me'u'axüacu, Papuru niuquicü
'ayumiemetütü nayani,
tivaheciätüatü Huriyusixi
quename Qesusi hücü que
mü'ane heiserie mupitüarie
Cürisitütü. ⁶Me'i'uxive'eriecacu

'axa me'utiyuanecacu müme,
 Papuru yu'ixuriqui 'utacaseca
 'inüari 'ayeitüaca, müpäü
 tinivarutahüave, Xeme yuhesie
 xepütehahüpa xüca xe'ucuini.
 Ne püta nepü'itiya. Hicürixüa
 memücahuriyusixi vahesüa
 nepüyemie. ⁷Muva 'ayeneca xeime
 quie ninuani Cusitu mütitevacai
 quiecame. Mücü neyexeyacaitüni
 Cacaüyari. Quiena pehuracai tuqui.
⁸Cürisipu tuqui va'üyaritütü yuri
 tinita'eririeni Ti'aitame, yunaitü
 quiena quiecatari hamatüana
 yuri mete'uta'erita. Yümüretü
 Curinitutari me'u'enanaca yuri
 mepüte'uta'eri mepuca'üyarie.
⁹Yüvicüta Ti'aitame müpäü
 tinitahüave Papuru heinüsita,
 Pepücamaca, masi quetinecuxatani,
 cayuvatü pepücaticani. ¹⁰Ne
 'ahamatü 'anepuyeica, xevitü tixaü
 pücamasiviya 'axa masiyurienique.
 'Icü quiecarisie yuvaücavame teüteri
 necanivarexeiyani. ¹¹Xei viyari
 heimana 'ataxeime meseri mana
 puyuriecai tiva'üquitütü Cacaüyari
 niuquieya.

¹²Mericsü, Careuni
 cani'isücametücaitüni, 'Aaiya
 cuieyarisie mühürütüaricai.
 Huriyusixi 'axeicüa mepuyuxeüri
 Papuru mehecatü. Meneivitüni
 'isücame 'uvenieya hüxie
 haque müre'inüatacai ¹³müpäü
 me'utiyuatü, 'Icü yuri
 tiniva'eritüaca teüteri Cacaüyari
 memayexeyanicü 'inüari niuquiyari
 que mücahaine. ¹⁴Papuru
 'esivatücacu pütaniuximecai, masi
 Careuni müpäü tinivarutahüave
 Huriyusixi, Neuxei Huriyusixi,
 'icü xüca caheiserietünique

xüca cuamanaricatünique 'icü,
 xasunimecü nepüxe'enieniqueyu
 Huriyusixi. ¹⁵Mesü xüca
 xeniuquixieca niuqui hepaüsita
 terüvarica hepaüsita xe'inüari
 hepaüsita xeicüa, 'aixüa
 xequeteneuyuri xemetütü. 'Isücame
 nepüca'ayeimücü 'icü hepaüsita.
¹⁶Nivaranuyenü'ani yuhüxie.
¹⁷Müme yunaitü me'iviyaca
 Susitenexi tuqui va'üyari
 mühücütücai, meneicuvaxüani
 'isücame 'uvenieya hüxie. Careuni
 'asipücahainecai 'icü hepaüsita.

**Papuru que müreta'a
 'Anutiuyuqiyasie, hairieca que
 müreyetüa ticuxatanique**

¹⁸Mericsü Papuru müixa
 tucari mana puyuhayevaxü.
 Varutateütüaca yu'ivama Siriyasie
 nanuyani naviyasie. Pürisira
 'Aqira hamatüana menecüne.
 Meripai müyühürütüacaicü,
 'ayumieme Senicüreyasie
 yumu'usie pucaxiri. ¹⁹Hicü
 'Epesusie meneta'axüani. Mana
 nivarecu'eirieni Papuru. 'Iya tuquita
 heutahaca niuqui nixüatücaitüni
 Huriyusixi vahamatü. ²⁰Müme
 menitavavirieni yapäumexa
 tucari müyurienicü vahesüa,
 perusü mücü pücayuvaüriyacai.
²¹Nivaratateütüani masi müpäü
 'utaitü, Yemecü neuyeveca
 Querusareme nemü'ixüaramieni
 'umamiesie. Hutarieca
 neninuamücü xehesüa xüca müpäü
 tinaqueni Cacaüyari. Hicü 'Epesusie
 neyani. ²²Hicü Sesareypai nuaca,
 heutiyuneca, nivavaüritüani
 memüyutixexeürivacai, 'arique
 'Anutiuyuqiyasie petüa.

²³Yapaümexa mana 'uyurieca caneyani 'uyemietü Carasiya cuieyarisie Püriquiyasie yunaime teyü'üquitüvamete vatuicatü.

'Apuruxi que müticuxatacai 'Epesusie

²⁴Merücüsü Huriyu teviyari 'aniuyeicacaitüni 'Apuruxi müтитеvacai Herecanitüreyasie metinuiavaxü. 'Epesusie caninuani. 'Aixüa pü'anecai niucamecü. 'Utüarica xapayaricü pütürücaüyecai. ²⁵Mücü Ti'aitame huyeya hepaüsita tiniuta'üquitüarieni. 'Aixüa 'iyaricü niyuvaüriyacaitüni. Tinicuxatacaitüni ti'üquitatü heiseriemecü Qesusi hepaüsita, sepa mütimaicai Vani que mütiü'üyacai xEICÜA. ²⁶Tuquita nisütüani ticuxatatü yutatuatü. Me'l'enioca Pürisira 'Aqira menita'inieni, heiseriemecü masi meteni'üquitüacaitüni Cacaüyari huyeya hepaüsita. ²⁷Mücü niyeimücücaitüni 'Acaiya cuieyarisie. 'Ivamarixi me'ituicatü metenivaruta'utüirieni teyü'üquitüvamete memitanaqui'erienicü. Henuca vaüca nivapareviecaitüni müme yuri memüte'uta'eri Cacaüyari 'aixüa tiuca'iyaricacu. ²⁸Yunaime vahüxie cuini mieme nivara'ivaxüani Huriyusixi yuniuquicü, 'utüarica xapayarisie tivaxeisitüatü quename que mü'ane heiserie mupitüarie Cürisitutütü, Qesusi hücütücai.

Papuru que mütiuyeicacai 'Epesusie

19 Merücüsü 'Apuruxi Curinitusie 'uyeicacacu

cuxi, Papuru hürü 'utüa 'uyeyaca 'Epesusie neta'ani. Hipame nivaretaxeiya muva teyü'üquitüvamete. ²Müpaü tinivarutahüave, 'Iyari Mütiyupata xete'utanaqui'eri yuri xete'uta'erieca. Mümesü müpaü metenitahüave, Masi tepüca'enanavave quename 'Iyari Mütiyupata xuave. ³Mücü müpaü niutayüni, Mericüte, titasie xeteviyatü xete'uca'üyarie. Müme müpaü meniutiyuani, Vani que mütiü'üyacai tenuca'üyarieni tame. ⁴Papuru müpaü niutayüni, Vani nivaruca'üyacaitüni metehayevacacu que memüteyuriecai, müpaü tivacuxaxatüvatü teüteri yuri memüteta'erienicü que mü'ane 'utümana 'umamiecaisie. Mücü Qesusi canihücütücaitüni Cürisitutütü. ⁵Me'u'enanaca menuca'üyarieni Ti'aitame Qesususüa memiemetetütü. ⁶Vaheima 'utimecu Papuru, 'Iyari Mütiyupata mehexeyatü mepacü. Niuquitecü meniutiniütüüne, Cacaüyarisie mieme metenicuxatacaitüni. ⁷Yunaitü tamamata heimana yuhutatü yacütütü mepüyupaümecai 'uquisi. ⁸Merücüsü haica meseri puyuriecai Huriyusixi teüteriyari vatuquita 'axetü, ticuxatatü camatü. Niuqui nixüatüacaitüni, yuri tiniva'eritüamücücaitüni, que müti'ane Cacaüyari ti'aitametücacu ticuxatatü. ⁹Hipatü menisese'icaitüni. Yuri mecacateniuta'erieni, 'axa me'utiyuatü 'iya huye hepaüsita yumüireme vahüxie. Papuru

varucu'eirieca nivananuyevitüni teyü'üquitüvamete. Tucaricü Tiranu müti'üquitacaisie niuqui nixüatüacaitüni. ¹⁰Müpaü tiniyuriencaitüni huta viyari. Yunaitü 'Asiyasie memütamacai Huriyusixi Cüriyecusixi meni'enieni Ti'aitame Qesusi niuquieya. ¹¹Mericusü 'inüari türücvime tiniyuriencaitüni Cacaüyari Papuru yatiyuriencacu, xaüsie müpaü mücatiuriencapaü. ¹²Tecuicucate mepüvarahuririvacai tuvaxate peserate manacatütücatei Papuru. Mücücü yucuiniyacü mepanayexürüvecai, cacaüyarixi 'axa memü'anene mepüvarutixünaxü. ¹³Hipatü cu'uvamete Huriyusixi cacaüyarixi memüvaranuyenü'avacai, müme menitixatatüüne Ti'aitame Qesusi, cacaüyarixi 'axa memü'anene memüvanücai teüteri vahepaüsita, müpaü me'utiyuatü, Ne nepüxe'aitüa Qesusisüa Papuru mitahecüatasüa nemümiemecü, me'utiyuatü. ¹⁴Hicü Huriyu 'Isiqueva mütimevacai mara'acate memühürütüaricai vahesüa mümiemetücai, mücü 'atahutame nivarexeiyacaitüni yunivema müpaü memüteyuricai. ¹⁵Hicü cacaüyari 'axa mü'ane müpaü tinivaruta'eiya, Qesusi nepümate, Papuruta nepetima. Xemesü que xepühatetütü. ¹⁶Mücü tevi cacaüyari 'axa mü'ane miviyacai vaheima niutiveni, nivara'iva yunaime türücaüyetü. Mümesü memamavetü meheuxitequietücaitü meniyuta'una 'iya quita. ¹⁷Yametenetimani que mütiyü

yunaitü Huriyusixi Cüriyecusixi 'Epesusie memütamacai. Cui menimamacaitüni yunaitü. Que mü'ane Ti'aitame Qesusi mühücü 'aixüa cuxasivatü nayani.

¹⁸Yümüiretü yuri memüte'uta'eri meniu'axüani meyumurucitüatü me'ihecüatatu yu'iquevari. ¹⁹Yümüiretü müme memüteyunquevayametetücai, xapayari me'ucuxeürieca menititaiya yunaime vahüxie. Meniti'inüata 'axeicüa que müraye'arücai xapayari. Huta teviyari heimana tamamata miriyari pürata tuminiyari 'inüariyari naye'arücaitüni. ²⁰Müpaü tiyücu, Ti'aitame niuquieya türücaüyemecü niutumüire, caniutürücare. ²¹Mericusü müya tiyücu, Papuru yu'iyarisie niyuvaüriya Maseruniyasie 'Acaiyasie 'uyeyame meta'anicü Querusaremesie, müpaü 'utaitü, Mana neheta'ayu, 'arique peuyevese nemixeiya Xumata. ²²Yuhutame 'iparevivamete Timuteu 'Erasitu varenü'aca Maseruniyasie, mücütütü 'acuxi 'apüreutevicai 'Asiyasie.

Que memüteyuxamurie 'Epesutari

²³Mericusü 'ana vaücavamecü mepüyumuinacai teüteri 'iya huye hepaüsita. ²⁴Xevitü Remetüriyu mütimevacai püratavevivame mühücütücai, pürata cacaüyarixiyari püvaveviecai Riyanapaü tiyuxexeyame. 'Iya müpaü tiyurienetü vaüca 'ivarica nivapitüacaitüni tevivamete. ²⁵Hicü varucuxeürieca müme, vahepaü te'uximayatamete

vahamame, müpaü niutayüni,
 Neuxei, xeme xecatenimaica tame
 temüte'iva 'icü ta'uximayasicacü.
²⁶Müpaü xepütexeiya, müpaü
 xepüte'enana, Papuru yuri
 que mütiva'eritüa que
 mütivarucunuitüa yumüireme
 teüteri, 'ena 'Epesusie xeicüa
 pücatixaü, masi naisarie 'Asiyasie
 'esivatücacu. Müpaü tinicuxatani
 'iya, müme mamacü memüveviya
 cacaiyarixi memücahüme haitü.
²⁷Mücü meta, tita temütehexeiya
 tame pücueriva'ane capa xüanacüa
 'ayanicü. Masita, 'icü cacaiyari
 mütürücaüye Riyana tuquieya,
 tixaü catihücütüme cauca me'erieca
 teüteri. Yunaitü 'Asiyatari, naisarie
 cuiépa memütamata, que mü'ane
 memayexeiya, 'icü türücariyaya
 püca'unarieximeni.

²⁸Hicü me'u'enanaca mepuyeha'a.
 Meniutihivacaitüni müpaü
 me'utiyaütü, Canitürücaüyeni
 'Epesutari tacacaüyari Riyana.
²⁹Quiecarisie pühüncai
 yuariyacü. 'Axeicüa mepecü
 me'unausaxüaximetü xeurüpa,
 mevarutiviyaca Cayu 'Arisitaricu
 Maseruniyatari, Papuru
 teütameteya memühümetücai.
³⁰Papuru nihamücücaitüni
 haque quiecatari memeyuxeürrie,
 peru teyü'üquitüvamete
 mepüca'ipitüa. ³¹Hipatü
 'Asiya cuieyarisie quiecatari
 va'uquiyarima, hamicumama
 mehümetütü, metenetanü'ani
 hesüana me'itavavirietü xeurüpa
 mücamiecü. ³²Merücüsü hipatü
 yücü mete'uhivatü hipatüta yücü
 mete'uhivatü meniutihivacaitüni.
 Mana xeicüa meniucuxeürrie

yunaitü, yumüiretü
 'asimepücatemaicai titayari muva
 memüte'u'axüa. ³³'Amemu'uvacai
 vasata menenuyexeiya
 Herecanituru, Huriyusixi
 me'itaquecu vahüxie. Herecanituru
 yumamacü varu'inüaritiüaca
 nitaniumücücaitüni yuhesie
 mieme memüyucuxeürri
 vahüxie. ³⁴Meheitimaica
 Huriyu mühücütücaicü, carima
 meniutihivacaitüni 'axeicüa yunaitü
 huta hurayari meyurietü müpaü
 mete'uhivatü, Canitürücaüyeni
 'Epesutari tacacaüyari Riyana.
³⁵Merücüsü quiecarisie mieme
 sicürivanu vanütüatü müpaü
 tinivarutahüave 'amemu'uvacai,
 Neuxei 'Epesutari, haquevasü tevi
 'asimücatimate quename 'Epesu
 quiecatari Riyana mütürücaüye
 vava'ütemama tehüme, Cupiterisüa
 macane tete cacaiyariyari
 vava'ütemama quename tehüme.
³⁶Merücüte, xüca müpaü 'aneni,
 xüca cayuxamurieca 'icü niuqui,
 neuyeveca cayuvatü xemütamarecü
 xemücarucusixitünicü.
³⁷Xeniva'atüani 'icü 'uquisi,
 sepa 'axa memücate'uyuri
 tuqui hepaüsita, sepa 'axa
 memücatecuxata xecacaüyari
 hepaüsita. ³⁸'Ayumieme
 Remetürüyu, tevevivamete
 hamatüana memü'uva xüca tixaü
 metehexeiya xeime hepaüsita,
 tucari puxuave quepaucua 'isücate
 'amemütiteni, müme cuiépa
 memühürütüarie 'ameniu'uvani.
 Mana mequehe'atüani yuxanesica.
³⁹Xücasü masi cuxi xetecuvauni,
 'aixüa püyüni quepaucua quiecatari
 memüyuxeürrie, 'inüari niuquiyari

que maine. ⁴⁰Hicümüsüari tepücueriva'aca capa tahesie rahüiyanicü cuya temüvevecü hicü, sepa mücareuyevecai. Tame tepücaüyüvave 'asitemütiyuani tahesie mieme 'icü xamuriyacü. ⁴¹Müpaü 'utayüca nivananuyenü'ani memayuxeürie.

**Papuru que müretüa
Maseruniyasie Cüresiyasie**

20 Mericüsü yuariya heunuacu, Papuru yu'aurie nivarutahüave teyü'üquitüvamate. Vatuicaca varutateütüaca Maseruniypai neyani. ²Muva 'uyemietü, nivatuicacaitüni väucavame niuquicü. 'Arique Cüresiya cuieyarisie neta'ani. ³Haica meseri yuriecacu, Huriyusixi meniyu'enieni me'imienique quepauca Siriyapai müyemiecai. 'Ayumieme müpaü tiniyumaicaitüni Maseruniya püta muyeyunecü. ⁴Asiyapai hamatüana meniu'uvacaitüni Supateri Vereyatanaca 'Arisitaricu Secunitu memütesarunicataritücai, Cayu Rerüvetanaca, Timuteu, Tiquicu Türupimumatü memü'asiyataritücai. ⁵Müme mehaitütüaca metanecueviecaitüni Türuhasisiepai. ⁶Tamesü Piripusie tecaneyecüne naviyasie, pa cacuxanariyame 'ixüarariyari 'anutiyacu. Vahesüa teneta'axüani Türuhasisie 'auxüme tucari 'anucayacu. Mana 'atahuta tucari tepuyuri.

**Papuru que mütivaruteütüa
Türuhasitari varecu'ivatata**

⁷Mericüsü mexüacame tucari semanasie tenitacuxeürieni

pa temütitaracü. Papuru tinivacuxaxatüvacaitüni. 'Uxa'arieca müyemiecaicü, 'ayumieme 'apüreuterixü ticuxatatü tucari hixüapaque. ⁸Väucava puti'ucai cüxemete qui taüta haicacüa heutitevacacu temütayexeüriesie. ⁹Xevitü temaicü 'Euticu mütitevacai mana nacateitüni quitenie. Mücü neucuni yemecü. Papuru väuca ticuxatacacu, nayexüne cusutü, neucaveni haicame quiyarisie, müquitü niuticueiyani. ¹⁰Anacayaca Papuru, heimana niuveni, niviya, müpaü niutayüni, Cayuvatü xepücayumuinani. 'Iyarieya 'upüyeca. ¹¹Hicü neutiyani Papuru. Pa 'utitaraca, he'inüataca 'icuai, mana tinicuxatacaitüni väucava. 'Atinecu tau caneyani. ¹²Meni'atüani temaicü 'ayeniereme, mepütüicariecai väucava.

**Que memüteheta'axüa Miretusie,
Türuhasisie meheyecüneca**

¹³Hicü tame naviyasie tepecü te'uhaitütüatü. 'Asunisie teneta'axüani. Mana tepenucunaquequecai. Papurumatü müpaü tetenipini. 'Iya yü'ücama neta'aniquecaitüni. ¹⁴'Asunisie tasi'anucunaquecu, te'itanaqui'erieca naviyasie, Mitirenepai tenecüne. ¹⁵Manata 'uxa'arieca tenecüne naviyasie teheta'axüanique Quiuxi hüxie, 'uxa'arieca Samusie tepeta'axüa, 'arique Turuquiriyu teheta'axüaca 'uxa'arieca Miretupai teneta'axüani. ¹⁶Müpaü pütüyumaicai Papuru, temuyecünequecai 'Epesu 'aurie, tucari mücaurienicü 'Asiya

cuieyarisie. Niyumexüitiacaitüni xüca yüvenique Querusareme meyeicanicü 'ixüarari 'atahutarieca semanasie mieme 'aye'ayu.

**Miretusie que müticuxatacai
Papuru vateutüatü**

¹⁷Hicü Miretusie 'ucaitü, retanü'aca 'Epesusie, nivarecu'inieni memüyutixexëürivacai va'uquiyarima. ¹⁸Hesüana me'u'axüacu müpaü tinivarutahüave, Xeme xecatenimaica matüaripai nemunua 'Asiyasie, tucaricü que nemütiuyeicacai xehesüa. ¹⁹Ti'aitamesie mieme netini'uximayacaitüni tixaü netihücütüme necane'erietü, ne'utasuatü, ne'inüasienetü, Huriyusixi que memüteyu'eniecai nehepaüsita. ²⁰Nepücanecu'imavacai, nepünevaüriyacai nemütixetahecüatüanicü tita müreyevecai, teüteri vahüxie xequitata netinixe'üquitüacaitüni püta. ²¹Huriyusixi Cüriyecusixi müpaü nepütixetahecüatüacai xetehayevame que xemüteyurie Cacaüyarisie xemüteviyanicü, yuri xemüteta'erienicü Tati'aitüvame Qesusisie. ²²Hicüsüari ne Querusaresie nepüyemie ne'iyarisie väüriyarica nepitüarietü. 'Asinecacatinimaica que neme'itüarieni mana. ²³Ipaü xEICÜA nepütimate, 'Iyari Mütiyupata pünëtitahecüatüa xexuime quiecarisie, müpaü 'utaitü quename caunaritecü 'uximatüaricacü necueviya mana. ²⁴Sepanetü,

netucari raye'arücame nepüca'eri nehesie mieme. Nepinüniqueyu xEICÜA neyeiya nenetemavietü, nepinüniqueyu nehüritüaricacü Ti'aitame Qesusi que münëtiuhüritüa, nemütihecüatanicü niuqui 'aixüa manuyüne hepaüsita, Cacaüyari 'aixüa que mütiuca'iyari manuyüne hepaüsita.

²⁵Hicümüsüari ne nepütimate hasuacuari nenierica xepücaxeiya yunaitü xeme xehesüa nemuyeicacai netihecüatätü que müti'ane Cacaüyari ti'aitametücacu.

²⁶Ayumieme 'icü tucarisie necatinixe'utahecüatüani quename ne'itiya, quename ni xeime xuriyayacü necarahüviyarüva.

²⁷Tixaü nepücanecu'imavacai, nepünevaüriyacai nemütixetaxatüanicü naime Cacaüyari mütisütüa.

²⁸Xequeneyucuerivayurieca xeme, xequenivacuerivayurieca mümeta muxasi vacümana 'Iyari Mütiyupata xehüritüaricame müxe'ayeitüa, xemüva'üviyanicü müme yunaime Ti'aitamesüa miemete memüyutixexëüriva, 'iya müvarunanai yuxuriyacü. ²⁹Nesü necatinimaica neyemieyu 'arique 'üravesixi xesata meneutahaxüacuni teyu'uximatüvamete.

Mepüca vahayeva muxasi.

³⁰Uquisi xesata menanucu'uicuni tutunimecü me'utiniütü, yu'utüma memüvarahapanacü teyu'üquitüvamete. ³¹Ayumieme xequenayeneniereni, xequena'erivani haica viyari tucaricü tucaricü que nemücatinehayevacai nexecu'imaiyatü yuxexuime, ne'utasuatü.

³²Hicürixüa xehepaüsita
nenihürütüani Cacaüyariri,
niuquiyarita. Mücü niuqui
quename 'aixüa tiuca'iyari
manuyüne, mücü caniyüveni
müxeseiriyani, müxepitüani xehesie
mütinaquenicü yunaime Cacaüyari
müvarupataxü yuhesie mieme,
müme vahesie que mütinaqueni.

³³Ne xeime tuminieya püratu huru
'ixuriquieyata nepüca'ihive'eririecai.

³⁴Masi xeme xecatenimaica 'icü
nemamacü nepütinepitüacai
tita nemüreyehüacai ne,
nehamatü memü'uvacai
tita memüteheuyehüacai
nepütivapitüacaita. ³⁵Neheyemecü
netinixehēcūatüacaitüni
müpaü xete'uximayatatü
xemüvaparevienicü müme
memücatürücavi, xeme
xema'erivanicü Ti'aitame Quesusi
niuquieya que mutayü, Que
mü'ane mütiyumicua yemecü
caniyutemavieca, que mü'ane
mütimiquie 'esiva xEICüa
caniyutemavieca.

³⁶Hicü müpaü 'utayüca,
'utitunumaqueca, yunaime
vahamatü niyutanenevieneni.

³⁷Yunaitü vaüca
meniutisuanacaitüni. Cüipleyasie
me'acavütü meni'iseni

³⁸meyuhiverietücaiti
yeme niuquieyacu que
maineacai, quename niericaya
mecaxeyaniquecai tavari.
Meneiteüta naviyasiepai.

**Papuru que müreta'a
Querusaremesie**

21 Hicü tevarutateutüaca
tenecüne. Heiseriemecü

te'u'uvatü naviyasie Cuhusipai
teneta'axüani, 'uxa'arieca
Ruraxisiepai, 'arique Patarasiepai
teneta'axüani. ²Mana tepeitaxeiyaca
naviya Penisiyasie muyeyunequecai.
Te'acayaxeca tenecüne. ³Te'ixeyaca
Sipüre, ta'utata teheicu'eirieca,
Siriyasie teneta'axüani. Mana
Tirusie teniuyeyunüani naviya
mana müti'icapiyaniquecaicü.

⁴Tevaretaxeiyaca
teyü'üquitüvamete, 'atahuta
tucari teniuyurieni mana.
'Iyari müpaü tiva'üquitüacacu
müpaü metenitahüave
Papuru müca'uyeyanicü
Querusaremepaitü. ⁵Yapaümexa
tucari 'anucayacu, te'ayenexüaca
tenecüne. Yunaitü 'ucarita
türita mepütasi'uvitüximecai
quiecarie tesiepai. Mana ha tesita
te'utitunuma'uca, tetatanenevieca,
⁶tenitatateutüaxüani. Tame mücü
naviyasie tepacayaxixü, mümesü
yuquiecarisie meniucunuaxüani.

⁷Tirusie teheyecüneca mücü
naviyasie, tavari tenecüne.
Turemaira tecaneta'axüani. Mana
tevarutavaürütüaca 'ivamarixi,
xei叔ari tepuyuri vahesüa.
⁸Teheyecüneca Papurumatü
temü'uvacai, 'uxa'arieca Sesareya
teneta'axüani. Piripe niuqui 'aixüa
manuyüncü mütixaxatametücai,
mücü quita teheutahaxüaca
hesüana tenitahayeva. 'Iya xevitü
canihücütücaitüni 'atahutame
vasata. ⁹Yunaucame yunivema
püvarexeiyacai 'üimarixi
texaxatamete. ¹⁰Hicü yapaümexa
tucari te'uyuriecu, xevitü muva
nacaneni Cureyasie heyeyaca,
tixaxatametütü Hacapu

mütitevacai. ¹¹Tahesüa nuaca, Papuru hüyameya 'uviyaca, yü'licate yumamate niutihüani müpäü 'utaitü, 'Iyari Mütiyupata müpäü paine, 'icü hüyame cusiyarieya, 'ipäü meteneihüacuni Huriyusixi Querusaremesie. Menivayetuiriecuni müme memücahuriyusixi. ¹²Te'l'enieca 'icü, tame quiecatari vahamatü tenitavavirieni Querusaremepai müca'uyeyanicü. ¹³Papuru müpäü tatiniuta'eiya, Titari xeteyurie xe'utisuatü ne'iyari xeveranariyatü. Ne nepüha'arisi Querusaremesie nemühüyanicü, masi nemümünicü Ti'aitame Quesusisüa nemümiemecü. ¹⁴Ca'ucunuitüariecu cayuvatü tepumacai, müpäü te'utiyuatü, Mericüte, yaquetiyüni que mütinaque Ti'aitame.

¹⁵Mericüsü yapäumexa tucari 'utixücu tetacuha'aritüaca Querusaremesie teneutiyune.

¹⁶Teyü'üquitüvamate Sesareyasie miemete hipatü tahamatü mepu'uvacai xeime mehavitütü Münasunitüme. Mücü Sipüretanaca tiyü'üquitüvame canihücütücaitüni matüaripai mieme. Mana hesüana tepütahayevaquecai.

Papuru Cacuvu que mütiutavaüritüa

¹⁷Mericüsü Querusaremesie teheta'axüacu, 'ivamarixi metaniutanaqui'erieni meyutemamavietü. ¹⁸Uxa'arieca Papuru Cacuvusüa neutahani tahamatü. Hesüana meniu'uvacaitüni va'uquiyarima yunaitü. ¹⁹Varutavaüritüaca tinivahecüatücaitüni naime que mütiühütüariecai hepaüsita

xexuime que mütiuyuri Cacäyari nuivarite vasata.

²⁰Müme me'u'enanaca 'aixüa meniutiyuanecaitüni Cacäyari hepaüsita. Müpäü metenitahüave, Neuxei ta'iva, pecanivaxeyaveni quepäümeme miriyari Huriyusixi yuri memüte'erie. Yunaitü yemecü mepüteviya yu'inüari niuquiyarisie. ²¹Müpäü mepütecühüavarüva 'ahepaüsita, quename yapeti'üquitane yunaitü Huriyusixi nuivarite vasata memütama yamemücatecahunicü Muisexi niuquieyasie pe'utaitü vaniu, yape'utaitüta vaniu memücava'inüaritüanicü yütüriyama xitequiyacü, yututuyarisie yamemücatecahunicü vaniu. ²²Queteri 'aneni.

Yümüretü xüari mepüyuxeürieni. Mepü'enanani pemunua.

²³Mericüte, 'ipäü quetineuyuri que temümatecühüave. 'Uva tasata mepu'uva 'uquisi yunaucatü, paye'axime memüyuxünacü que memütüyühütüacai.

²⁴Qenivaranuvitüqui, queneu'a'itieca vahamatü, quetineu'atua vacüpa mücaxirienicü 'inüari mayanicü vatucari maye'acü. Müpäü petiyurieyu yunaitü mecatenimaica tixaü mücatihücü que memütecühüavarüva 'ahepaüsita, masi 'inüari niuquiyarisie yapeticamietü 'apemuyeica.

²⁵Mümesü memücahuriyusixi yuri memüte'uta'erie, niuqui tepüvarenü'airi teva'aitüatü müpäü 'anenemesie yamemücatecahunicü, masi memüca'icucacü tita tetexi memütexatüarie, xuriya,

caviyacame, que mü'ane mücayü'üya mücayücüna memücavacumaüvanicü.

Papuru que mütiuviyarie tuquita

²⁶Hicü 'uxa'arieca Papuru nivarevitüni müme 'uquisi. Vahamatü neutahani tuquita yu'itieca, müpäü tihecüatatü quename tucari 'aye'a memuyu'iti, yuxexuime vamavari mexi ca'atüarievecai.

²⁷Mericsü 'atahuta tucari 'aye'aximecacu, Huriyusixi 'Asiyasie miemete me'ixeyaca Papuru tuquita, menivarutamaina yunaime muva memu'uvacai. Meniviya ²⁸müpäü me'utihivatü, Xequetaneuparevi 'Ixaherisixi.

'Icü tevi canihücütüni que mü'ane tateüterima vahepäüsita 'inüari niuquiyari hepäüsitata 'icü 'ena hepäüsitata 'axa mütiva'üquitüa yunaime naisarie. Hicüri Cüriyecusixi 'uva nivaratavitüni tuquita, 'icü 'ena Cacaüyarisie mieme müracupasie caniuseviximani.

²⁹Meripai mepixeyacai Türupimu 'Epesutanaca hamatüana 'uyeicame quiecarisie. Papuru tuquita hetavitüme mepü'eriecai.

³⁰Yunaitü quiecatari meputayua. Teüteri me'unausaxüaximetü meniu'axüani. Me'iviyaca Papuru, menenuyehana tuqui tacua. Yapaucua 'itupariyari neunarixüani.

³¹Hicü me'imieccacu, niuqui nenuani xei miriyari cuyaxi tiva'aitüvamesüa quename yunaitü Querusareme quiecatari metemuinatüvecai. ³²Cuitü cuyaxi varevitüca, xei sienituyari cuyaxi

teva'aitüvamate varevitücata, mücü mana niutanausa vahesüa. Teüteri mevaruxeyaca cuyaxi tiva'aitüvame, cuyaxirita, meteniuhayeva me'icuvayatü Papuru. ³³'Aura 'ayaca cuyaxi va'uquiyari, niiviya. Tiniuta'aita memihüanicü huta tepüayaricü. Nivaruta'ivaviya que müpaicütücai que mütiuyuri. ³⁴Hipatü yücü meteniuhivacaitüni, hipatüta yücü mete'uhivacai. 'Asimüicaretimaivecaicü heiseriemecü müme memutihivacaicü, 'ayumieme nivaruta'aitüani memenuvitünicü cuyaxi vaqui. ³⁵'Imumuitüa me'u'axüaca, püreuyevecai cuyaxi me'enuyevietü memenuhanacü vaüriyarica, teüteri memüsaipünecaicü. ³⁶Yümüiretü meniveiyacaitüni, Queneumi'a mete'uhivatü.

Papuru yuhesie mieme que mütiutaniu teüteri vahüxie

³⁷Hicü meheutahaxüaximecacu cuyaxi vaquita, Papuru müpäü tinitahüave cuyaxi tiva'aitüvame, Catiyüve nemasitahüave. 'Iya müpäü niutayüni, Que petiniuve 'ecü Cüriyecusixi vaniuquicü 'acu. ³⁸'Iya 'Equipitutanaca pecatihücü meripai cuya matüa, 'uma macumavesiepaitü müvarevitü navaxa'üvemete nauca miriyari meyupaümeme. ³⁹Papuru müpäü tinitahüave, Nesü necanihuriyütüni, necanitarusutanacatüni Sirisiya cuieyarisie nemiemetütü, quiecarie 'amüyevasio necaniquiecametüni. Hicü nepümasivaviri, queneneupitüa

nemütivataxatüanicü
teüteri. ⁴⁰Ipitüacu, Papuru
'imumisie 'utivetü yumamacü
nivaru'inüaritüani teüteri.
Cayuvatü me'utamarecu yeme,
Hepürayusixi vaniuquicü
niutaniuni, müpaü 'utaitü,

22 Neuxei 'ivamarixi
'uquiyarimata.

Xequenene'enieca nehesie mieme
que nemütitaniuni hicü xehüxie.

²Hicü me'l'enieca Hepürayusixi
vaniuquicü ticuxatame, masi
cayuvatü mepumacai. Müpaü
niutayüni,

³Ne necanihuriyutüni. Tarusisie
Sirisiya cuieyarisie nenetinuiva.
Neniutavere 'icü quiecarisie
Camarierisüa netine'üquitüatü
heiseriemecü tatevarima
va'inüari niuquiyari hepaüsita. Ne
neheyemecü nepü'ayumiemetücai
Cacaüyari hepaüsita, xehepaü 'icü
tucarisie xemü'ayumiemetepaü.

⁴Icü huyeta miemete
nepüvareutaveiyaxüa nevacuinique.
Nepüvarutihüa, netivaranutaxüri
'uquisi 'ucari. ⁵Mara'acame
mühürütüarie, ta'uquiyarimata
yamepüneteheciata. Mümeri
menesi'uhuritüacu xapa ta'ivama
vahesie mieme, noneyani
Ramasicusie nevaravitünique
Querusaremesie mehüatücaime
müme mana memecü,
memanutaxüriyanicü.

**Papuru ta'aurie que mürave, que
müticuxatacai**

(Nü'arisixi 9:1-19; 26:12-18)

⁶Mericusü ne'uyemiecacu,
Ramasicu 'aurie ne'aye'aximecacu,
yapaucua tuca taheima mieme

hecüariya niucumerüca ne'aurie.

⁷Cuiepa nenativeni. Xeime
nepu'eni müpaü müneretahüavixü,
Sauru 'acu, Sauru, titayari
penetiuveiya. ⁸Nesü müpaü
netinita'eiya, 'Uqui que pepüpaicü
'ecü. 'Iya müpaü netiniutahüave, Ne
necaniquesusitüni Nasaretitanaca
pemünesi'uveyiya. ⁹Nehamatü
memu'uvacai hecüariya
menixeiyacaitüni meniutimama.
Mepüca'l'eniecai que mü'ane
müneticühüavecai. ¹⁰Ne müpaü
neniutayüni, Que netiyurieni
ne Ti'aitame. Ti'aitame müpaü
pünetiutahüavixü, Quenanucuquexi,
Ramasicusie quenemie. Manari
yapepütitahüavarieni naima que
müti'aisie yapemütiyurienenicü.
¹¹Nepütauruxiecai xavatüricü.
Müme nehamatü memu'uvacai
menesi'ahanacacu, neninuani
Ramasicusie.

¹²Mericusü xevitü Hananiya
mütitevacai mana peyeicacai
'uquitütü 'aixüa yamüticamiecai
'inüari niuquiyarisie. Yunaitü
Huriyusixi muva memütamacai
meniheciatacaitüni. ¹³Hicü
nehesüa nuaca, mana 'utivetü,
müpaü pünetiutahüavixü, Ne'iva
Sauru, quenanutanieri. 'Anatütü
ne'anutanierieca nenixeiya. ¹⁴Mücü
müpaü niutayüni, Tatevarima
vacacaüyari matüaripai
camananuyexieya yapemütimanicü
tita mütinaque, 'iya Heiserie
Mexieya pemüxeiyanicü, niuquieya
pemü'enienicü 'utaniucame. ¹⁵Que
pemütiunierixü que pemütieu'anaxü
yapecatinivahecüatüamücü
yunaime teüteri. ¹⁶Hicümüsüari,
titayari petita'icuevani.

Quenanucuquexi, queneuca'üiyari,
tita 'axa pemütiuyuri
quene'ahauxina pehehüavetü que
mü'ane mühücü.

**Papuru que mürenü'arie
memücahuriyusixi vahesüa**

¹⁷Mericsü Querusareme
nenuaca, tuqui curaruyarita
nenenenevietü, heinüsipäu
'aneme neniuxeiya. ¹⁸Nenixeiya
Ti'aitame müpäü neticühüaveme,
Quene'amexüitüaca, Querusareme
quenayeye'a, memüca'itanaqui'ericü
'aniuqui que pemütiheciata
nehapaüsita. ¹⁹Nesü müpäü
necaniutayüni, Ti'aitame,
müme mecatenimaica ne que
nemüticuyeicacai tuquiteta
nevaranutaxürüvatü nevahüatü
müme yuri memüte'eriecai
'ahesie. ²⁰Mücü meta, quepaucua
'Esitevani xuriyaya mutaxüri
'ahepaüsita mütiheciatacai, ne
'aneputivecai ne'iyari ya'anecacu,
ne'ihütü müme memimieniquecai
va'ixuriquite. ²¹Mücü müpäü
pünetiutahüavixü, Quenemiesü,
tevpai necamananunü'amücü
memücahuriyusixi vahesüa.

**Cuyaxi tiva'aitüvame
que mütiivi Papuru**

²²Mericsü teüteri
meni'eniecaitüni 'iya niuquique,
perusü 'ana carima meputihivaxü
müpäü me'utiyuatü, Queneumi'a,
cüepa püca'uyeicani que
mü'ane müpäü mütiyuriene.
'Aixüa cacani'aneni 'ayenieretü
müyuhayeva. ²³Me'utihivacacu
yu'ixuriqui 'itüata mehevivacacu
tumuanari me'uti'enisitüvacacu,

²⁴cuyaxi tiva'aitüvame tiniuta'aita
manuvitüquienicü cuyaxi vaquita,
müpäü 'utaitü, Tepita'inüata
'aruvasini 'icuvaxüayu,
yanemüretimanicü titayari müya
mete'uhivacai hepaüsitana. ²⁵Mexi
me'enutihanacai navicü quita,
Papuru müpäü tinitahüave xei
sienituyari cuyaxi tiva'aitüvame
mana 'utivecacu, Que xetetauniva
xemicuvaxüani tevi Xumasie
müquiecame ca'itahüavivecacu
'isücame. ²⁶Xei sienituyari
tiva'aitüvame 'u'enaca, xei
miriyari tiva'aitüvamesüa
neyani. Tiniutaheciata müpäü
'utaitü, Que petiyuriemücü. 'Icü
tevi Xuma caniquiecametüni.
²⁷Nuaca xei miriyari cuyaxi
tiva'aitüvame, müpäü tinitahüave,
Yaquenetineutahüavi, 'ecü
Xuma petiquiecame. 'Iya, Hü,
niutayüni. ²⁸Cuyaxi tiva'aitüvame
müpäü tinita'eiya, Cari ne vaüca
netinetuaca quiecame nepatüa.
Papuru müpäü tinitahüave, Nesü
müpäü ne' Janetü nenetinuiva.
²⁹'Ayumieme yapaucua
hesüana menecüne müme
memita'inüataquecai. Xei miriyari
cuyaxi tiva'aitüvame nimacaitüni
yamüretimacü quename Xuma
quiecame hücütücai, quename
'ihüacai.

**'Isücate que memüte'ita'ivaviyaxü
Papuru**

³⁰Hicü 'uxa'arieca heiseriemecü
tinimaimücücäitüni titayari
Huriyusixi meteniuquixiecai
hepaüsitana. Pixünaxü,
tinivaruta'aitüani
memüyucuxeürienicü mara'acate

memühürütüariecai 'isücate yunaitü.
Heivitüca Papuru, vahüxi nitaqueni.

23 Hicü Papuru varuxeiyaca
'isücate, müpaü
niutayüni, Ne'ivamarixi, ne'iyari
'aixüa 'anecacu canesitate'acacu
'aneniuyeicani Cacaüyari hüxie
meripai hicü cuxi. ²Hicü Hananiya
mara'acametütü mühürütüariecai
tinivaruta'aitüani müme 'auriena
memütü'ucai teniena memitavanicü.
³Hicü Papuru müpaü tinitahüave,
Cacaüyari pümasivani 'ecüta, que
pemütimasiücü yapepüca'ane
'ixumari münaximapaü. 'Ecü
'apecanacani penesi'inüatanetü
'inüari niuquiyari que maine,
masi 'inüari mücahainepaü püta
pepütü'aita nemüveiyanicü. ⁴Mana
memu'uvacai müpaü meniutiyuani,
Tietüsü pe'itateni Cacaüyari
mara'acameya mühürütüarie.
⁵Papuru müpaü niutayüni,
Ne'ivama, 'asinepücatimaicai
mara'acame mühürütüarie
mühücücü. Müpaü pütü'utüarie,
'Axa pepüca'utaineni 'ateüterima
tiva'aitüvame hepaüsita.

⁶Merücüsü retimaica
Papuru hixüata me'atü
memüsaruseusixitücai hixüata
me'atü memüpareseusixitücai,
'isücate vahüxie müpaü tiniuhiva,
Ne'ivamarixi ne necanipareseutüni,
Pareseu nepünü'aya.
Yanetita'icuevatü yuri nemütü'eriecü
quename müquite me'anucu'uni,
'ayumieme nepü'inüasie. ⁷Mexi
cuxi 'utaniuca, Pareseusixi
Saruseusixi meniuticuitüüne.
'Amemu'uvacai hixüata meniyusana.
⁸Saruseusixi müpaü meputiyuane
quename müquite meca'anucu'uni,

quename niuqui tuayamete
tixaü mecatehüme, quename
'iyari tixaü catihücü. Pareseusixi
yamecani'aneneni naimecü. ⁹Hicü
carima meniutihiva. Me'anucu'uca
hipatü 'inüari niuquiyaricü
memüte'üquitametetücai
Pareseusixi vahesie memüteviyacai,
meniuticuitüüne müpaü
me'utiyuatü, Tame tixaütü
tepücate'ucaxei 'axa ti'aneme
'icü tevi hepaüsita. Tietüsü 'iyari
'itahüave niuqui tuayame nusu.
¹⁰Utümüirecu 'imieri, xei miriyari
cuyaxi tiva'aitüvame nimacaitüni
capa hixüata me'isanacü Papuru.
Tinivaruta'aitüani yucuyaxima
memeutacü necü, memiviyacü
vasata, memenuvitünicü cuyaxi
vaquita.

¹¹Uxa'arieca yüvicüta
Ti'aitame 'auriena 'utivetü
müpaü niutayüni, Pepücamaca
Papuru. Que pemünetihecüatacái
Querusaremesie, müpaü
tineuyeveca pemünetihecüatanicü
Xumasieta.

Que memüte'imieniquecai Papuru

¹²Merücüsü 'atinecu tau,
Huriyusixi hipatü meniyu'enieni.
Meniyühürütüani müpaü
me'utiyuatü, Tepüca'anuhareni
tepücatecuaca te'imimeque
Papuru. ¹³Huta teviyari
meyupaümetü yacütünüquetü
müpaü meteniyühürütüacaitüni.
¹⁴Mara'acate memühürütüariecai
vahesüa yu'uquiyarima vahesüa
me'u'axüaca müpaü meniutiyuani,
Tame müpaü tepüte'utahürütüa,
tixaütü tepücateha'inüatani
Papuru temiemeque. ¹⁵Hicü

'ayumieme xeme 'isücate vahamatü yaxequeteneutahüavi xei miriyari cuyaxi tiva'aitüvame xehesüa mevitünicü, 'aixüa 'anemecü masi xemütetimanicü hepaüsitana yacütüniquetü. Tame canuavecacu cuxi 'uma tenetaha'aritüaca temimienicü.

¹⁶Mericsü Papuru masuya niu'ena que memüte'imieniquecai. Mana nuaca, cuyaxi vaquita heutahaca, tinitaxatüani Papuru. ¹⁷Papuru yu'aurie 'itahüaveca xei sienituyari cuyaxi teva'aitüvamate xeime, müpaü niutayüni, 'Icü temaicü quenanutitüqui xei miriyari cuyaxi tixe'aitüvamesüa. Tixaü pürexeyia yamütitahüavecü. ¹⁸Iya caneivitüni xei miriyari tiva'aitüvame hüxie. Müpaü niutayüni, Papuru manutahüiya yu'aurie nesi'utahüaveca pünesi'utavaviri 'ahüxie nemenuvitünicü 'icü temaicü. Tixaütü niu pürexeyia yamümatitahüavecü. ¹⁹Xei miriyari cuyaxi tiva'aitüvame tiviereca mamayasie vatipai yühüciate mematitei neihana müpaü ticu'ivaviyatü, Que titita pemeixeyia yapemüneticühüave. ²⁰Mücü müpaü niutayüni, Huriyusixi mepuyu'enie. Mepümasitavavirieni 'uxa'a pemenuvitünicü Papuru 'isücate vahesüa, heiseriemecü memütemaicacü hepaüsitana yacütütü. ²¹'Ecü pepücava'enieni. Huta tevyari yacütütü 'uquisi vahesüa miemete mepicuevie. Müpaü mepüte'uyühürütü memücatecuacacü memüca'anuharenicü

me'imiemeque. Hicü meniyuha'aritüaca memasicuevietü pemü'avaüriyanicü. ²²Hicü xei miriyari tiva'aitüvame neini'ani temaicü müpaü ti'aitüaca, Tixaü xeime pepücaraxaxatüvani 'icü hepaüsita que pemünetiutahecüatüa.

**Papuru que mürenü'arie
Perixi mü'isücomesüa**

²³Mericsü yu'aurie varutahüaveca xei sienituyari cuyaxi teva'aitüvamate yuhutame, müpaü niutayüni, Xequenivarucuha'aritüaca huta sienituyari cuyaxi, cavayasie memayaxivave haica tevyari heimana tamamata, 'ixipara vivamate huta sienituyari vahamame, Sesareyasie memüyehucü haica hurayari 'aye'ayu yüvicüta. ²⁴Cavayasixi xequenivarexeyia, Papuru me'anuhanatü memivicueisitüanicü Perixi mü'isücomesüa. ²⁵Xapa nita'utüirieni 'ipaü 'utaineme, ²⁶Ne Cürauriyu Risixiyi nepümasivaüritüa 'isücame pemütürücaüye Perixi. ²⁷Huriyusixi meniviya 'icü tevi, 'esivatücacu menimieni. Yanetiumaica, cuyaxi vahamatü nepiviya, nemüretimacü Xuma müquiecamecü. ²⁸Netimaimütü titayari meteniuquixiecai hepaüsitana, nenevitüni va'isücate vahesüa. ²⁹Nepüvaretaxei meniuquixiecame que maine va'inüari niuquiyari hepaüsita. Tixaü 'asipücati'anecai hesiena mürähüiyani mümierienicü manutahüiyanicü. ³⁰Müpaü netiutahüavareca

memimieniquecaicü 'icü tevi,
cuitüva necaneinü'ani 'ahesüa.
Nepütivaruta'aitüa müme
hepaüsitana memüniuquixie
'ahüxie memitahüavecü. Müpäü
xeicüa.

³¹Mericiüsü cuyaxi que
mütivaruta'aitüa, yüvicüta
meneivitüni Papuru
'Anutipatürisisiepai. ³²'Uxa'arieca
mevarucu'eirica müme cavayasio
mematecai memüyehucü
hamatüana, cuyaxi yuquiepai
meniucunuaxüani. ³³Müme
Sesareyasie meheutahaxüaca, xapa
meniyetürieni 'isücame. Papuruta
mete'iyetüiri. ³⁴Itaterüvaca
xapa, nita'ivaviya Papuru que
mü'ane cuieyarisie mümiemetücai.
Sirisiyasie mümiemetücai timaitü
³⁵müpäü niutayüni, Mericüte,
nepümasi'enieni me'axüayu
müme 'ahepaüsita memüniuquixie.
Tiniuta'aita Herurexi parasiyuyasio
me'üviyariecacü.

**Papuru yuhesie mieme que
mütiutaniu Perixi hüxie**

24 Mericiüsü 'auxüviriaca
tucari 'anucayacu,
mara'acame mühüritüariecai mana
neta'ani Hananiya mütitevacai,
hipatüta va'uquiyarima, xevitüta
Teruturu müniucametücai
mete'u'axüa. 'Isücame hüxie
meteniutahecüata Papuru
hepaüsita. ²'Isücame 'itahüavecü,
Teruturu nisütüani 'ixanetatü,
müpäü 'utaitü, Yemecü cayuvatü
pecatanipitüaca 'ecü. Timaveme
pemühücücü pecaniheiserietüaca
vaücava tateüterima tahesie mieme.
³Neuxei Perixi pemütürücaüye,

naisarie tenitanaqui'erieni naime
pamüpariyusi temasipitüatü.
⁴Mericüte necamasi'uximatüamütü
vaüca niuquicü, 'ayumieme
nepümasitavaviri pemütasi'enienicü
yareutevitü 'aixüa
pemütiuca'iyaricü. ⁵Tenitaxeiya
'icü tevi 'axa tiyurieneme
cuya vevieneme yunaime
Huriyusixi vasata naisarie cuiepa.
Nasaretitanacasio memüteviya
catiniva'aitüvametüni. ⁶Tuquita
neutahani 'iseviximanique. Tepivi,
teni'inüatacucaütüni que maine
ta'inüari niuquiyari. ⁷Perusü
nuaca Risiyaxi xei miriyari
cuyaxi tiva'aitüvame mühücü,
väüriyarica cataniunavairieni.
⁸Catatineta'aitüani tame
hepaüsitana temüniuquixie
'ahesüa temüyehucü. 'Ecüta
pe'ita'ivaviyame pecaniyüveni
pemüretimani naime que
temüteniuquixi hepaüsitana.

⁹Huriyusixita hepaüna
mecaniniuquimacaitüni, quename
müpäütütü 'ane me'utiyuatü.
¹⁰Hicü 'isücame yumu'ucü
'i'inüaritüacu mütaniunicü, müpäü
niutayüni Papuru,

Yanetimaitü 'ecü müixa viyari
que pemütiuyuri 'ena 'icü
teüteri va'isücame pehücütütü,
'ayumieme 'aixüa 'iyaricü
nehesie mieme nepütaniuni que
müticuxasiva nehepaüsita. ¹¹'Ecü
pecaniyüveni pemütimaica,
tamamata heimana huta tucari
püca'anucayeive cuxi quepauca
nemeutiyunixü Querusaresmie
nemünetanenevienicü. ¹²Sepa
tuqui 'amüpata, tuquite
'esimüpepeta, quiecariseta,

tixaü mepücanesihetaxei niuqui nexüatüacame xeimematü, teüteri nevacuyataneme. ¹³Mepücayüvave memiseiriyani yuniuqui que memüteniquixie nehepäüsita hicü. ¹⁴Ipaü nepümatitaheciätüaniquyeu, ne 'iya huyeta netiviyatü nepüti'uximaya tatevarima vacacäyarisie mieme, sepa müme xaüsie tiviyacame memüxata 'iya huye. Yuri nepüti'eri naitü que mütiuti'utüarie 'linüari xapayarisie texaxatamete vaxapayarisie. ¹⁵Imetütü vahepäü yuri que memüte'erie meta'icuevatü, neta yuri netini'erieca müpäü netita'icuevatü Cacaüyari müvaranucu'uitüani müquite, heiseriemecü yamemüteyurie, heiseriemecü yamemücateyurie yunaime. ¹⁶Mücücü yaneticuvauneni ne'iyari mücanesitatienicü naime hepäüsita, sepa Cacaüyari hepäüsita, sepa teüteri vahepäüsita.

¹⁷Ne tumini nenicuxeürieni neteüterima vahesie mieme. Yapaümexa viyari müpäü netiniyuriencaitüni. 'Arique 'uva neninuani ne'e'ütü. ¹⁸Müpäü netiyuriencacu hipatü Huriyusixi 'Asiyatari menenetaxeiya tuqita nene'itiecame. Yümüretü teüteri 'amepüca'u'uvacai ne'aurie, nepücavaxamuriecai. ¹⁹Neuyeveca memü'axüani 'ahüxie müme, reuyevese müme memüniuquixieni que memüneteniuquimanique. ²⁰Mesü, 'ime 'ena yameque'utiyuaneni tita memüte'ucaxei mücatiheiserie quepauca ne nemutivecai 'isücate vahüxie, ²¹tita memüte'ucaxei

xeime nenuqui hepäüsita que nemütiuhiva vahüxie ne'utivetü müpäü ne'utaitü, Müquite me'anucu'ume nemüti'eriecü, 'ayumieme xehesüa neni'inüasieca hicü.

²²Merücüsü Perixi heiseriemecü tinimaicaitüni 'iya huye hepäüsita. 'Ayumieme müpäü tinivaruta'eiya, Nuayu Risiyaxi xei miriyari cuyaxi tiva'aitüvame, nepi'inüatani xeniuqui. ²³Tinita'aitüani xei sienituyari cuyaxi tiva'aitüvame mi'üviyanicü, mi'uxipitüacacü, mücavanenacacü hesüana miemete memiparevienicü hesüana memü'axenicü.

²⁴Merücüsü yapaümexa 'anucayacu, Perixi mana niuyeicacaitüni yil'üitatü Rurusiramatü mühuriyutücai. Yu'aurie nitacuevieni Papuru, ni'eniecaitüni ticuxatame yuri que müti'erie Cürisitu Quesusisie. ²⁵Ticuxatacacu tita mütiheiserie hepäüsita, tevi que mütiyünü'a hepäüsita, tevi que mütitita'inüasieni hepäüsita, Perixi pümacai. Müpäü tinitahüave, Hicürixüa quenemie. Quepauca tucari nemühüca ne'aurie nepümasitacuevieni. ²⁶Siepüre nicueviecaitüni Papuru mi'tiütianiquecai tumini 'iya mixünacü ticu'erivatü. 'Ayumieme müixa yu'aurie pitacuecuevivacai, tinicuxatacaitüni hamatüana. ²⁷Huta viyari 'uyurieca Perixi niuyupata. Purusiyu Pesitu 'isücame nayani. Perixi vanaqui'aritüamütü Huriyusixi, 'ayumieme hüacame necu'eirieni Papuru.

Papuru que mütitahüavimücücai Sesaxi

25 Merücüsü Pesitu nuaca haque mehüritärieceai,

hairieca tucari 'aye'acu, Sesareya heyeyaca Querusaremesie ninuani.

²Mara'acate memühürütüariecai Huriyusixi va'uquiyarima hüxiena meniu'axüani metehecüatätü Papuru hepaüsita. Menitavavirieni

³müpaü me'utiyaütü, 'Aixüa petiucal'iyaritü Querusaremesie quenanunü'a Papuru. Müme meneicueviecaquecaütüni me'imienique huyeta

'uyemieme. ⁴Pesitu masi müpaü tinivaruta'eiya, Sesareyasiepai nepei'üviyani Papuru. Ne yareutevitü mana nepümie.

⁵Xesata miemete teyüvavemete nehamatü meque'uhuni, müme mequeheniuquixieca hepaüsitana, xüca tixaütü catiheiserietüni 'icü tevi hepaüsita.

⁶Mana müixa püca'uyuri, 'atahaica tucari xeicüa ya tamamata. 'Arique Sesareyasie neyani. 'Uxa'arieca yu'uveni haque müre'inüatacai 'acaitü tinivaruta'aitüani memi'atüanicü Papuru. ⁷Mana nuacu 'auriena meniyuxeürieni Huriyusixi Querusaremesie miemete. Vaüca türücavimecü metenexeiyacaitüni memüniuquixienicü hepaüsitana. Mepüyutatexie me'iseiriyatü yuniuqui. ⁸Papuru müpaü tiniutaniuni yuhesie mieme, Huriyusixi va'inüari niuquiyari hepaüsita, tuqui hepaüsita, Sesaxi hepaüsita, 'asinepücatiuyuri

'axa ti'aneme, 'utaitü. ⁹Pesitu vanaqui'aritäamütü Huriyusixi müpaü tinita'eiya Papuru, Peti'avaüriya Querusareme pemüyemie mana nemümasita'inüatacä 'icü

niuquixiya hepaüsita. ¹⁰Papuru müpaü niutayüni, Ne Sesaxi 'uvenieya hüxie xeicüa 'anepütiveni nemü'inüasienicü. Mana xeicüa peuyevese nemü'inüasieni. 'Axa nepücavaruyuri Huriyusixi, heiseriemecü que pemütimate 'ecü. ¹¹'Axa xüca netiuyurienique, tixaü xüca netiuyurienique que müreuyevese nemümünicü, nepücanecu'imavaniqueyu nemümünicü. Mesü xüca tixaütü catihücütüni 'icü que memütenuquixie nehepaüsita, xevitü tixaü pücaüve munesiyetüani vanaqui'aritäamütü. Necanitahüavimücü Sesaxi. ¹²Hicü Pesitu varutahüaveca 'imavamete müpaü tinita'eiya, Sesaxi petitahüavimücü 'acu. Mericüte, Sesaxisüa pecaniyemieni.

**Papuru que müti'atüarie
'Acüripa Verenise vahüxie**

¹³Merücüsü müixa tucari 'anucayacu, cuiepa ti'aitame 'Acüripa mütitevacai Verenisematü meneicu'ivata Pesitu Sesareyapai. ¹⁴Yapaümexa tucari mana mepuyuri. Pesitu tinicuxaxatüvacaitüni cuiepa ti'aitame Papuru hepaüsita, müpaü 'utaitü, Xevitü tevi 'uva pucu'eiriva Perixi mivi menutahüa. ¹⁵Querusaremesie neheta'acu, hepaüsitana meteniutaheciata mara'acate memühürütüarie, Huriyusixi va'uquiyarima, menesivavirietü manutahüiyanicü. ¹⁶Nesü müpaü netinivaruta'eiya, Xumatari tatutuyari müpaü püca'ane, tepüca'iyetüani 'uqui, hüxiena meca'axüavavecacu cuxi

müme hepaüsitana memüniuquixie, cayüvecacu cuxi yuhesie mieme mütaniuni vaniuquixiya 'hepaüsita. ¹⁷'Uva me'u'axüacu, 'ayumieme 'enepücareuterixü. 'Uxa'arieca 'isücame 'uvenieyasie haque nemüra'inüata ne'ayerüca, nenivaruta'aitüani memevitünicü 'iya 'uqui. ¹⁸Müme memüniuquixiecai quepaucua memanucu'ui, mepücaniuquixiecai 'axa müti'ane mütiuyuricü, que nemütimaicai ne. ¹⁹Niuqui xüatüaricacü xeicüa tita memüte'ayexeiya hepaüsita xeime Qesusi hepaüsita mümüquicai, Papuru 'ayeniereme müxatacai, mücücü püta meniniuquixiecaitüni hepaüsitana. ²⁰Nesü 'asinepücatimaicai 'icü niuqui hepaüsita. 'Ayumieme müpaü netinitahüave, Peti'avaüriya Querusaremesie pemüyemie mana peme'inüasienicü 'icü hepaüsita. ²¹Papuru caneniutavavirieni nemi'üviyanicü, ti'aitame 'Aucusitu mi'enienique. 'Ayumieme netinivaruta'aitüani memi'üviyanicü Sesaxisüa nemenunü'anique. ²²'Acüripa müpaü tinitahüave Pesitu, Nesüari necani'enieniqueyu 'iya tevi. Müpaü niutayüni, Mericüte 'uxa'a pecani'eniemücü.

²³'Uxa'arieca meniu'axüani 'Acüripa Verenisehatü cuini mieme mete'unüütü memamarivavetü. Mana mürayuti'enieritüre meneutahaxüani xei miriyari cuyaxi teva'aitüvamate vahamatü, 'uquisi quiecatari memüva'uquiyarimatücai vahamatü. Pesitu tinivaruta'aitüani

memevitünicü Papuru. ²⁴Hicü Pesitu müpaü niutayüni, Ti'aitame 'Acüripa, xemeta yunaitü tahamatü xemüyucuxeüri 'uquisita, manari xenixeiyani que mü'ane hepaüsita vaüriyarica memünesi'upitüa yunaitü Huriyusixi teüteriyari Querusaremesie 'uvata, müpaü mete'uhivatü quename 'aixüa ca'ane mayeyurini. ²⁵Ne tixaütü nepücatiucaxei que mütiuyuri que müreuyevese mumünicü. 'Iyasü yamütitahüavimücücaicü 'Aucusitu, ne yanepütinemaicai nemenunü'anicü. ²⁶Niuqui müheiserie nepücahexeiya nemiti'utüirienicü cuiepa ti'aitame. 'Ayumieme neni'atüani xehesüa, 'ahesüatütü ti'aitame 'Acüripa, pe'iti'inüatayu tixaütü nemürexeyanicü nemütiti'utüanicü. ²⁷Timaivemepaü nepüca'yüniqueyu xüca xeime nehenü'anique hüacame, necatihecüatätü que mütiniuquim arie.

Papuru yuhesie mieme que mütiutaniu 'Acüripa huxie

26 Mericüsü 'Acüripa müpaü tinitahüave Papuru, Pecanipitüarieca 'ahesie mieme pemütaniunicü. Papuru yumama 'utaseraca müpaü niutayüni, ²Neuxei ti'aitame 'Acüripa, nenetemaviecame nepüne'eri 'ahüxie nemutaniucü hicü naime Huriyusixi que memüneteniuquima hepaüsita. ³Huriyusixi naime vayeiyari mücü vaniuqui que memütexüatüa pecatinimaica 'aixüa 'anemecü. 'Ayumieme nepümativaviri pemünesi'enienicü peca'uxivetü.

Papuru que mütiyueicacai meripai

⁴Meriçüte yunaitü

Huriyusixi mecanenimaica que nemüticuyeicacai neteüterima vasata Querusaremesie, matüaripai temaicüyaripai que nemüticuyeicacai. ⁵Müme matüaripai memünesimaicai xüca metehécüatanique, müme müpäü meniütüyuaneniqueyu ne que nemüticuyeicacai Pareseusixi vahesie netiviyatü. Pareseusixi tita temütehaxeyesie yeme yamepütecahu. ⁶Hicü yuri neti'erietü nemüticueviecü tita Cacaüyari mütivarutahüavixü tatevarima mütivaminiquecai, 'ayumieme 'uva neputive ne'inüasietü. ⁷Yunaitü tateüterima tamamata heimana yuhutatü nuivarite temühüme tucaricü tücaricü 'uximayasicayacü te'eyexeyatü cuini mieme teneicuevieca Cacaüyari siparasü xüca müpäü tetepitüarieca. Neuxei ti'aitame, ne yuri nemütü'eriecü müpäü neticuevietü, 'ayumieme nehepäüsita mepünüquixie Huriyusixi. ⁸Titayari xeme xecateyüvave yuri xemüte'erieca quename Cacaüyari varanucu'uitüani müquite.

Papuru que mütivaruveiyacai

⁹Neri heuyevecame nepü'eriecai vaüca 'axa nemiyurienicü que mü'ane Quesusi Nasaretitanaca mühücü. ¹⁰Müpäüta netiniyurienecaitüni Querusaremesie. Yümüireme Cacaüyari teüterimama casariyanata

nepüvaranutaxürüvacai, mara'acate memühürütüariecai heiserie menesi'upitüacu. Mecui'ivarümecacu, neniüqui nepeuyeqesacai vahepäüsita. ¹¹Naime tuquiteta müixa nepüvaranutaxürüvacai, väüriyarica nepüvapitüacai 'axa memutiüyuanenicü Quesusi hepäüsita. Vaücava nevahecattü necanivataveveyacaitüni hipame quiecaritiesie.

Ta'aurie que mürave Papuru

(Nü'arisixi 9:1-19; 22:6-16)

¹²Meriçüsü mara'acate memühürütüariecai heiserie menesi'upitüacu menesi'uhürütüacu Ramasicusie neneyani. ¹³Neuxei ti'aitame, tuca huyeta ne'uyemietü nenixeiya hecüariya taheima mieme masi que taupäu xavatüme ne'aurie 'acuxavatüme, nehamatü memü'uvacai va'aurieta. ¹⁴Tanaitü cuiépa tepatixüri. Ne xeime neniü'enieni müpäü münetiutahüavixü Hepürayusixi vaniüquicü, Sauru 'acu, Sauru, titayari penetiüveiya. Pümasi'ucucüne pemüca'avaüriyacü, pemütü'aquesinacü pe'anaseivatü tisevemecü. ¹⁵Nesü müpäü netinitahüave, Que pepüpaicü 'uqui. Ti'aitame müpäü netayüni, Nesü necaniquesusitüni pemünesi'uveyiya. ¹⁶Hicürixüa quenanucuquexi, 'a'ücacü queneuveni. 'Icü 'ayumieme pepünesi'uxei, pemanayexeyariecü netupiri pemayanicü, pemütihecüatanicü que pemünetiuxei que pemünetixeyanata.

¹⁷Nepümasitavicueisitüani
 'ateüterima vasata
 memücahuriyusixi vasata, müme
 vahesüa nemananunü'amücü
¹⁸pemüvaranutanenieritüvanicü,
 yüriya mecu'eirieme hecüariyasie
 memüteviyanicü, Cauyumarie
 türücariyaya mecu'eirieme
 Cacaüyarisie memüteviyanicü,
 tita 'axa memüteyurie
 memüteheuyehüviyarienicü
 nehésie yuri mete'erietü,
 vahésie mütinaquenicü tita
 memütetanaqu'erieni müme
 nemüvarupataxü nehésie mieme.

**Papuru que müticamiecai
 tita mütiuxeisie**

¹⁹Ayumieme ti'aitame 'Acüripa,
 yaneticamietü nepatüa que
 nemütixei taheima mieme.
²⁰Masi yunaimie Ramasicutari
 meri, 'arique Querusaremetari,
 naisarie Cureya cuieyarisie
 miemete, memücahuriyusixita
 netinivahecüatüacaitüni
 memütehayevanicü que
 memüteyurie ta'aurie
 me'axürieme Cacaüyarisie
 memüteviyanicü, yameteyurietü
 müme memüte'uhayevaxü que
 memüteyuriecäi vahésie que
 mütinaque yamemüteyuriecäi.
²¹'Ayumieme Huriyusixi tuqita
 menesi'uviyaca yumamacü
 mepünesimieniquecai. ²²Cacaüyari
 nesipareviecacu hicüque, 'ena
 neputive netivahecüatüatü
 teüteri te'aitamete yunaimie.
 Muisexi, texaxatameteta
 que memutiyanecai que
 mütiyüniqecai, müpaü
 xEICÜA nepaine, ²³quename

heuyevcai Cürisitu müticuinecü
 nehaitü, quename mücü meri
 'anucuqueca müquite vasata,
 vatahecüatüaniquecai tateüterima
 memücahuriyusixita hecüariya
 hepaüsita, müpaü ne'utaitü.

**Papuru yuri que
 müti'eritüamüccai 'Acüripa**

²⁴Mericüsü müpaü 'utayücu,
 Pesitu carima müpaü tinitahüave,
 Papuru pepüca'amatesüari. Väica
 pemüti'a'üquitüacü pepütixamurie.
²⁵Papuru müpaü tinitahüave,
 Tixaüsietü Pesitu pemütürücaüye,
 ne nepücatixamurie. Que
 nemüticuxata, nenuqui yuri paine,
 timaiveme niuquieya pühücü.
²⁶Cuiepa ti'aitame 'icü nai pütimate,
 necamatü yanetinehüaveni
 'iya. 'Icü camaicame nepüca'eri,
 sicurita yapücatiuyü 'icü.
²⁷Neuxei ti'aitame 'Acüripa,
 yuri peti'erie 'ecü texaxatamete
 vaniuquisie. Ne necatinimaica yuri
 pemüti'erie. ²⁸'Acüripa müpaü
 tinitahüave Papuru, Cari yapaucua
 Cürisitiyanupaü netiyurieneme
 pepünesi'ayeitüaniqueyu. ²⁹Papuru
 müpaü tinitahüave, Nenevieri
 nepipitüaniqueyu Cacaüyari, sepa
 yapaucua sepa yapaümexa tucaricü,
 'ecüri yunaitüta xemünesi'enie
 hicü, xücatüma nehepaü xe'aneneti
 xehacüneque, 'icü tepüa xEICÜA
 xecahexeiyaü cümana nemühüa.
³⁰Hicü müpaü 'utayücu, cuiepa
 ti'aitame 'isücameta Vereniseta
 vahamatü memateita menanucu'uni.
³¹Me'anuyecüneca yunaitü
 yameteniyücühüavecaitüni
 müpaü me'utiyuatü, 'Icü
 tevi 'asipücatiuyuri que

müreyevese mümünicü manutahüiyacü. ³²'Acüripa müpaü tinitahüave Pesitu, 'Icü tevi püyüveniqueyu müxünarieni, xüca ca'itahüavimücünique Sesaxi xeicüa.

Papuru que mürenü'arie Xumasiepai

27 Mericüsü quepaucua Pesitu yamütiuyuma temüyehucü naviyasie 'Itariyapai, mepüvayetua Papuru hipame memanutaxüriyacai vahamame. Vahepaüsita menihürütüani xei sienituyari cuyaxi tiva'aitüvame Curiyuxi mütitevacai. Cuyaxi müvaravitücücai 'Aucusitu Cuyaximama mepütetetevacai. ²Naviya 'Aruramitiyusie pümiemetücai. 'Asiya cuieyari tesita niuyeyeicacaitüni. Mana te'acayaxeca tecanecüne. Tahamatü niuyeicacaitüni 'Arisitaricu Tesarunicatanaca Maseruniya cuieyarisie mümiemetücai. ³'Uxa'arieca Siruni teneta'axüani. 'Iya Curiyuxi 'aixüa tiniuca'iyaricaitüni Papuru hepaüsita. Nipitüani menuanicü yuhamicuma vahesüa memiparevienicu. ⁴Manarita tepeyecü, Sipüre 'aurie temüca'enisitüarieceaisie tecaniuyecüne tahepa maye'ecacaicü. ⁵Haramara 'utüa teniuyecüne Sirisiya 'aurie Pamüpiriya 'aurie. Mana teneta'axüani Mira Risiya cuieyarisie.

⁶Xei sienituyari cuyaxi tiva'aitüvame mana neitaxeiya naviya Herecanitüreyasie mieme 'Itariyasie müyemiecai. Mücüsie

cataneutahatüani. ⁷Müixa tucari 'axücai mana tepu'uvacai. Haveri mieme teneta'axüani Cüniru hüxie. 'Eca mütasi'anutavayacaicü, mana teneyecüne. Cüretatüa teniuyehucaitüni, viye manucasuri Sarumune müracuteva 'aurie teniuyecüne. ⁸Mana haveri mieme xeicüa tenanuyenexüani. 'Arique teneta'axüani Visi Müracu'ane Mürayutituiva müracutevasie. Mana nehuracaitüni quiecaru Raseya müracuteva. ⁹Hicü müixa tucari 'anucayacu, nicueriva'anecaitüni naviya, manutiyacaicü Huriyusixi vahaquiya. Papuru nivaruta'limaiya ¹⁰müpaü tivacühüavetü, Neuxei, 'ipaü nepütimate, xe'ica naviyata pütatümaiyarieni peuyeveni, tameta tepütatümaiyarieni tepeuyexürieni textücayhuni. ¹¹Xei sienituyari tiva'aitüvame masi nivaru'enieni naviya mücuyuitüvacai naviya cusiyarieyamame, Papuru que mainecai püca'i'eniecai. ¹²Mürati'icapiva pücatinaquequecai muhütüsie. 'Ayumieme yumüiretü mepüyu'enie memüyehucü mana, siparasü Penisesie xüca meyüvavenique memeta'axüani, mana memütitenicü muhütüsie. Penisi catinacutevaca haque mürati'icapiva Cüretasie. Tasütüa ta'utata paye'eca tahepa.

Vitari que müttivarutayuitüvacai haramarasie

¹³Mericüsü taserieta 'aye'ecacacu, tita memüteheuyehüacai mete'utanaqui'erieme mepüyu'eriecai. Me'enatihanaca tihaname, Cüreta 'aurie

mepayenexüa. ¹⁴Yareutevitü carima 'upacane 'eca teücapai, Ta'utata Mieme titevatü 'eca. ¹⁵Naviya niuviya. Te'utatatexieca ta'aurie temehüanicü tahepa maye'ecanicü, tepihayevaxü. Tahüxie tepu'enixüaximecai. ¹⁶Cuie hapa müyema hetüa Cüraura müracutematüa te'anuyenexüaca, haveri mieme xeicüa tepüyüvavecai temiviyacü canuva 'esimüpe. ¹⁷Mehenatihanaca menenacahüaxüani naviya caunari me'anacavütüaca. Mepümamacai capa Sirite xiecariyarisie mete'utavaxüanicü. Yucarüpa mecaxüraca, müpaü me'anenetü yuhüxie meniu'enixüaximecaitüni. ¹⁸Vitari yemecü pütasi'utayütüvaca. 'Uxa'arieca yu'ica menanatixürieni. ¹⁹Hairieca tucarisie tamamacü naviya piniteya tetenanatixürieni. ²⁰Müixa tucari tau pücaheciüacai, xuravesixi mepücaheciüacai. Vitari pücatihayevamücücai. Müixa tucari 'anucayacu tetavicueniqueme tepücata'eriecairi. ²¹Hicü müixa tetahaquiecacu, 'ana Papuru vahixüapa 'utaqueca müpaü niutayüni, Neuxeï, 'aixüa cani'aneniqueyu xüca xenesi'u'enienique yanemainecaicü Cüretasie temücaheycüneccü 'ipaü tetatümayarietü teteheuyexürietü. ²²Hicüsüari nepaine, xequeneyutemamavieca. Xevitü xeme yutucari pücatatümaiya, naviya xeicüa peuyeveni. ²³Tacai yüvicüta 'iya que mü'anesüa nemümieme hesiena mieme nemüti'uximaya Cacaüyari niuquieya tuayame ne'aurie

puvecai. ²⁴Müpaü niutayüni, Papuru 'acu, pepücamaca. Neuyeveca Sesaxi hüxie 'apemutiveni. Camü Cacaüyari pümasi'upitüa yunaime 'ahamatü memü'uva naviyasie. ²⁵'Ayumieme nepaine, xequeneyutemamavieca. Ne yuri nepüti'erie Cacaüyarisie quename müpaü tiyüni que nemütiutahüavarie. ²⁶Cuie hapa müyemasie tepütixüriyani xeicüa tame.

²⁷Hicü tamamata heimana naurieca tucarisie yüvicüta tahüxi tepeutacüne haramara 'Aruriyaticu müracutevasie. Tücarü hixüapa yacütütü naviya vequemete cuie hehurame mepü'eriecai. ²⁸Caunari 'inüariyari meneucavivieni yuhetüa. Meniti'inüata xei teviyari mamayari heucatevame. Yareutevitü hutarieca meneicavivieni, tamamata heimana 'auxüme mamayari meniuti'inüata. ²⁹Menimamacaitüni tetesie tetetivaxüaniqueme me'erietü. Nauca tehapanameteyari cüsapana mehavütüaca, xücatüma 'ucatareque metenyücühüavecaitüni. ³⁰Naviya vequemete metenicuvautüvecaitüni que memütüyuta'unacü naviyasie. Canuva 'esimüpe meneucatuani haramarasie yame'utiyuatü mete'itavatü quename hüxienapai tehapanamete me'anuhanaquecai. ³¹Papuru müpaü tinivarutahüave xei sienituyari cuyaxi tiva'aitüvame cuyaximame, 'Ime xüca naviyasie mecayuhayeva, xepücaüyävaveni xemütavicueni xeme. ³²Cuyaxiri canuva 'esimüpe caunariyari menexitexüaniri, mana niucaveni. ³³Mexi cuxi catucaritücai, Papuru nivatuicacaitüni yunaime 'inüa

memüticuanicü, müpäü 'utaitü,
 'Icü tucarisie tamamata heimana
 nauca tucari xepuyuri xeta'icuevatü
 xecatecuatü. ³⁴'Ayumieme nepaine,
 'icuai xequeneutanaqui'eriri. Mücü
 'apuve xemütavicuenicü. Xevitü
 xeme xei cüpayari yumu'usie
 pücaheuyehüani. ³⁵Müpäü 'utayüca
 pa 'uti'üca pamüpariyusi nipitüani
 Cacaüyari yunaime vahüxie.
 'Ititaraca, nisutüani 'icuatü.
³⁶Mümeta meniyuvaüriya, 'icuai
 meniutanaqui'erieni. ³⁷Tanaitü
 naviyasie temüyetecai huta
 sienituyari heimana haica teviyari
 heimana tamamata heimana
 'ataxevitü tecanipaümecaitüni.
³⁸Te'utihuxacari 'icuaicü, naviya
 tena'exanariya tehenatixürieca
 türücu haramarasie.

Naviya que mütiutatümayari

³⁹Merücüsü tau hanecu, cuie
 mepücamaicai. Yusicuriviyame cuie
 mepuxei haque macuxiecariyacai.
 Cuiepa mepeitihüaniquecai
 naviya xüca meyüvavenique.
⁴⁰Tehanamete meniutatüani,
 menicu'eirieni haramarasie.
 Mexicuxirita 'itunisitüvame
 caunariyari meniuxüna. Carüpa
 'esimüyeva metixüraca, cuiepa
 menitinxüaximecaitüni.
⁴¹Haramara mayunaquesie
 meniu'axüani. Muva cuiepa
 menatinexüani. Surieya cuiepa
 neuhani, mana niyuhayeva niuseire.
 Cüsapana nita'unirümeccaitüni
 türücariyacü. ⁴²Hicü hipatü
 cuyaxi menivacuicucaitüni
 memanutaxüriyacai, capa xevitü
 tavicuenicü 'uhauximetü. ⁴³Xei
 sienituyari cuyaxi tiva'aitüvame

masi pitavicueisitüamücücai
 Papuru. 'Ayumieme nivarutanenani
 'asimemücateyurienicü que
 memaitücaitei. Niva'aitüacaitüni
 müme memahauvavecai
 memeucasunaxüanicü meri, cuiepa
 memütinexüanicü, ⁴⁴hipatüta
 'arique cüyesie hipatü naviyasie
 miemetesie 'amemütinexüanicü.
 Müpäü mete'uyurieca yunaitü
 meputavicuei cuiepa me'uta'axüaca.

Papuru que mütiuyeicacai Maritasie

28 Merücüsü te'utavicueca,
 'anaque tetenetimani
 Marita müracusevacai cuie hapa
 müyemacai. ²Teüteri muva miemete
 yemecü 'aixüa meteniu'iyaricaitüni
 tahepaüsita. Meniutinaini, muva
 metani'atüani tanaime müviyecaicü
 muhaütücaicü. ³Hicü Papuru
 necucü'eni, taipa nenutixürieni.
 Cu macxücasie heyeyaca,
 mamayasie niqüeni. ⁴Teüteri
 muva miemete me'ixeyatü cu
 mamayasie haviecame, müpäü
 meteniuyutahüave yunaitü, Nusenu
 'iya tevi xüari tiyumemivame
 canihücütüni, sepa mutavicuei
 haramarasie, heiserie pücapitüari
 'ayenieretü müyuhayevacü. ⁵Masi
 'iya yumama niutasique. Cu taipa
 neuveni. Tixaü 'asipüca'utiüari.
⁶Müme mepicueviecai müpäü
 metecu'erivatü, Tietüsü tahaimücü,
 müquitü cavemücü yapaucua.
 Me'icueviecacu me'l'ixüariecacu
 müixa, 'asipüca'uyü. 'Ayumieme
 yücü metenyücühüaveni. Müpäü
 meteniutinutüdüne, Xüari
 canicacüyaritüni. ⁷Merücüsü
 mana hurava cuie nicumacaitüni,
 Pupiriyu mütipinieyatücai.

Yunaima haramarasie müyema cuiépa memütamacai püva'uquiyaritücai 'iya. Tasi'utanaqui'erieca haica tucari 'aixüa tiuca'iyaritü pütasi'upitüa haque teme'axüani. ⁸Pupiriyu quemasieya hüiyacü hacuisicü ticuyetü 'aniucateitüni. Papuru hesüana neutahani, yutanenevieca heimana 'utimeca nenayehüani. ⁹Müpaü tiuyücu, haramarasie müyema cuiépa memütamacai hipatü tecuicucate meniu'axüani, meniuti'uhayemarieni. ¹⁰Müme vaücava metatenimicuacaitüni. Teyehuximecacu mepütatemicuacai tita temüteheuyehüacai.

Papuru que müreta'a Xumasie

¹¹Hicü haica meseri 'utixücu, naviyasie tenecüne. Haramarasie müyema cuiépa nitiheteitüni mücü naviya muhaütücaisie. Herecanitüreyasie pümiemetücai, Vavarixi pü'inüarieyatücai. ¹²Siracusa teheta'axüaca, haica tucari tepütahayevacai. ¹³Mana teheyecüneca, Requiya teneta'axüani. Xei tucari 'anucayacu, taserieta pa'ecacai. Hutarieca tucarisie Puteuri teneta'axüani. ¹⁴Mana tenivaretaxeiya ta'ivamarixi. Müme mepütasi'uta'inie 'atahuta tucari temüyurienicü vahesüa. Müpaü tete'uyurieca, Xumasie teneta'axüani. ¹⁵Ta'ivamarixi mana miemete meni'enanacaitüni tahepaüsita. Menayenexüani metasi'anucunaqueque 'Apiyu Pürasayarisiepatü, Haica Canitinayari Macu'upai. Papuru varuxeyaca, pamüpariyusi

nipitüani Cacaüyari. Vaüca niyuvaüriyacaitüni. ¹⁶Xumasie teheutahaxüacu, xei sienituyari cuyaxi tiva'aitüvame nivayetüani memanutaxüriyacai cuya mühüritüariecaisüa. Papuru niupitüarieni yuxaüta mecanicü cuya 'i'üviyamematü.

Papuru que müticuxatacai Xumasie

¹⁷Mericsü hairieca tucarisie Papuru yuhesüa nivaruta'inieni müme Huriyusixi memüva'uquiyarimatücai. Me'u'axüacu müpaü tinivarutahüave, Neuxei 'ivamarixi, sepa 'asinemücatiuyuri teüteri vahepaüsita, tatevarima vatutuyari hepaüsita neca'uxiva'atü, nepüyetuiya Querusaremesie nehüatü Xumatari vahesüa. ¹⁸Müme va'isücate menesi'u'enieca menenixünacuacaitüni 'asinemücatiuyuricü que müreyevecai nemümünicü. ¹⁹Huriyusixi memeuniucacaicü nenuiqui hepaüsita, 'ayumieme vaüriyarica nepihüavimücücai Sesaxi, sepa neteüterima vahepaüsita tixaütü nemücarexeiyacai nemütiniuquixienicü. ²⁰'Ayumiemericü nenixeta'inieni tahüxi temütinenierenicü nemütixecuxaxatüvanicü. Yuri neti'erietü nemicueviecü tita 'Ixaherisixi temütecuevi, 'ayumieme 'icü tepüa nepa'ü. ²¹Mümesü müpaü metenicühüaveni, Tame xapate tepü'ca'utanaqui'erivave Cureyasie miemete 'ahepaüsita. Xevitü ta'ivama pücanuave 'axa tatihecüatüatü 'axa

ticuxatatü 'ahepaüsita.

²²Tecamani'enieniqueyu que pemüticu'eriva. 'Iyasie memüteviya vahepaüsita 'icü xeicüa tepütemate, naisarie 'axa metenicuxasivani.

²³Mericsü tü cari menipitüani memü'axüanicü. Hesüana manucateisie yumüiretü meniu'axüani. Tinivacuxaxatüvacaitüni tivahecüatüatü que müti'ane Cacaüyari ti'aitametüacu, yuri tiva'eritüamütü Qesusisie, Muisexi 'inüariyari'icü texaxatamete vaxapayaricü 'iseiriyatü yuniuqui. 'Amanamecü mütiucatarixü 'acayunecuque tinicuxatacaitüni. ²⁴Hipatü meni'eniecaitüni niuquieya, hipatü yuri mepücate'uta'erie. ²⁵Yunaitü yaxaicüa mecateyücühüavetü meneutayeixüani, xei niuquiyari 'utaniucu Papuru 'ipäu 'utaitü, 'Iyari Mütiyupata 'aixüa canitayüni, Quisariyaxi tixaxatame müpäü tivacühüavecacu tatevarima,

²⁶'Icü teüteri vahesüa quenemie, müpäü quetinivaretahüavi, Yemecü xepü'enanani peru tixaü xepücate'enieni. Yemecü xepüneniereni peru tixaü xepücatexeiya.

²⁷'Icü teüteri yu'iyarisie mepüyü'üraraxi. Vaüriyarica xeicüa mepü'enana yunacatecü. Vahüxite pu'litutupe Capa meheunenierenicü yühüxicü, Capa me'u'enananicü yunacatecü Capa yametetimanicü yu'iyarisie, Capa ta'aurie me'axürienicü Capa nevaranayexürienicü.

²⁸'Ayumieme yaxequetenemaica xeme, Cacaüyari 'icü niuqui caneyenü'ani memücahuriyusixi vahesüa memütavicueisitüarianicü. Mümesü mecani'eniecacuni. ²⁹Hicü müpäü 'utayücu Huriyusixi menecüne niuqui mexüatüatü vaücava.

³⁰Mericsü huta viyari mana peyuri yücümana tiyutuatü. Mana nivanaqui'eriecaitüni yunaime memü'axecai hesüana.

³¹Camatü tinivahecüatüacaitüni que müti'ane Cacaüyari ti'aitametüacu. Tiniva'üquitüacaitüni Ti'aitame Qesusi Cürisitu hepaüsita, canenarietü.

XUMATARI

Que Mütivarunü'airi Papuru

Vaürisica

1 Ne Papuru nenixevaüritüaca Cürisitu Qesusisie mieme nemüti'uximayatame, nemuta'inierie nü'ari nemayanicü, nemupasie Cacaüyari niuquieya 'aixüa manuyüne nemücuxatanicü.

²Meripai Cacaüyari nainecaitüni temeixeiyaniquecaicü mücü niuqui, texaxatametemama yametcuxatacacu 'utüiaricacü hesüana mümiemecü, ³yunive xatatü. Tevi hücutütü, nu'aya caniutinuiva Ravirisie müyetüa.

⁴Müquite vasata manucuquecü, türücariyacü caniuçayerieni Cacaüyari Nu'ayatütü, 'Iyari Cacaüyarisie mieme mütasipata que müticaye. Qesusi Cürisitu nixatacaitüni mütati'aitüvame.

⁵Mücü 'aixüa tepü'itüarie 'iya 'aixüa tiuca'iyaricacu, tepeutanü'ariexüata para yunaitü nuivarite yuri mete'erietü yamemütecahunicü, que mü'ane mühücüsie mieme meyüatü.

⁶Xemeta nuivarite xecanihümetüni xemuta'inieri Qesusi Cürisitu teüterimama xemacü necü.

⁷Netinixe'uta'utüirieni yunaime Xumasie xemütama Cacaüyari müxenaqui'erie, xemuta'inierie hesiena mieme xemüpasienicü. Cacaüyari müta'uquiyari, Ti'aitame Qesusi Cürisituta, xüca 'aixüa mete'u'iyarini xehesie mieme, xüca mexepitüaca yu'iyarisie xemüca'uximatüariecacü.

Papuru que müti'ivatamücücai Xumasie

⁸Mericüsü Qesusi Cürisitu nesipareviecacu pamüpariyusi necanipitüaca necacaüyari meri yunaime xehesie mieme, naisarie cuiepa mücuxaxasivacü yuri que xemüte'erie.

⁹Ne'iyaricü Cacaüyarisie mieme nepüti'uximayata, niuqui nu'aya hepaüsita 'aixüa manuyüne necuxatatü. 'Iya Cacaüyari müpäü pütihecüata, que nemütixexata necatihayevatü quepaucua nemünenenevie neheyemecü ¹⁰ne'ivavirietü 'uxa'a varie sipara xüca 'ari 'aixüa nepitüarieni xehesüa nemüyemiecü, müpäü tinaquecacu Cacaüyari. ¹¹Nepütinecahive'eri

nemüxexeyacü, 'Iyarisie mieme nemüxeminicü xemütücariecacü, ¹²neta yacütütü xehesüa temüvaüriyarienicü yuri xemüte'eriecü xeme, neta yuri nemüti'eriecü.

¹³Ne'ivama müpaü pücanetinaquenuqueyu xüca 'asixecatemaicaque müixa que nemütinecuha'arütüvacai xehesüa nemüyemiecü, sepa nemücapitüariecai hicüque. 'Icuaxi nehexeyatü nepayaniqueyu xehesüa, hipame nuivarite vahesüa nemeixeyapaü. ¹⁴Neuyeveca nemütivataxatüani Cüriyecusixi memücacüriyecusixita, temaivavemete memücatemaivaveta. ¹⁵'Ayumieme ne'iyari yapü'ane nemütixetaxatüanicü niuqui 'aixüa manuyüne xemeta Xuma xemütama.

**Niuqui 'aixüa manuyüne
que mütitürücaüye**

¹⁶Nepüca'iteviya niuqui 'aixüa manuyüne. Türücaria canihücütüni Cacaüyarisüa mieme, yunaitü yuri memüte'erie memütavicueisitüarianicü cani'ayumiemetüni, Huriyusixi meri, Cüriyecusixita. ¹⁷Xüca yuri ti'erieca, mücü niuquisie canimasiücücämücü Cacaüyari heiserie que mütiyupitüva, para yuri müti'eriecacü, que müre'uxa, Que mü'ane heiseriemecü yamüticamie, mücü canayeyuricämücü yuri müti'eriecü.

Teüteri vahesie que mürahüiva

¹⁸Masi haxüa canimasiücüni, Cacaüyari taheima macave que mütiheca naime teüteri que

memüteyurie mecaheyexeyatü heiseriemecü yamecatecahutü, müme meminena tita yuri müraine heiseriemecü yamecatecahutü.

¹⁹Tita mütiyüve mütimaica Cacaüyari hepaüsita, mücü canimasiücüni vahesüa.

Cacaüyaritütü yatinivaruxeisitüani.

²⁰Cuie munetüariepai hicüque, tita mücatixeyarieve hepaüsitana, yuheyemecü que mütitürücaüye que müticacaüyari, mücü catinihecüaca yara'erivacacu tita mütiutivevi hepaüsita.

'Ayumieme 'asimepücaüyüve yuhesie mieme memütiniunicü.

²¹Cacaüyari mehetimaica, 'aixüa mepüca'utiyanecai hepaüsitana Cacaüyari hepaüsita temutiyanepaü. Pamüpariyusi mepüca'ipitüacai. Masi yacü metecuxatatü menacüne mexi niuqui mexüatüacai. Va'iyari 'asimatimaivecacu, niucuyüre va'iyarisie. ²²Temaivavemete meyuxatatü 'asimecatemaivavetü menacüne. ²³Cacaüyari mücapünive visi mü'ane, menipata tevi müpünivepaü tiyuxexeyame memayexeyanicü püta, viquixi vahepaü yeutari vahepaü cuterixi vahepaü tiyuxexeyame.

²⁴'Ayumieme Cacaüyari nivayetuani yu'iyarisie mete'ucahive'eriecacu, para meca'itiyatü memacüneccü, memiseviximanicü yuva'yari yusata. ²⁵Cacaüyari yuri que maine, müme menipata 'itarica memexeyanicü püta. Tita mütiveviya mepayexeyacai, hesiena mieme mepüte'uximayatacai, mecaheyexeyatü que mü'ane

mitivevi. 'Aixüa yemecü
queticühüavariüvani 'iya
yuheyemecüsü, müpaü xeicüa
pü'ane.

²⁶Ayumieme Cacaüyari
nivayetuanı memihive'eriecacü
tita 'axa müti'ane. Va'ucariri
me'icu'eirieca tita 'ucari
memüteyuruva, 'ucapaü
mecateyurietü mepacü. ²⁷'Uquisita
yaxeicüa, me'icu'eirieca tita 'ucari
memüteyuruva, mepüyutaiyacai
meyuhive'erietü. 'Uquisi 'uquisi
vahamatü yamepüteyuriecai que
mücatinaque. Que müreuyevecai
yamemüteheuyexürüvecaicü,
mepüte'epiniriecai yuvaiyarisie.

²⁸Müpaü memücatecu'erivacaicü
quename 'aixüa 'ane me'erivanicü
Cacaüyari, 'ayumieme Cacaüyari
nivayetuanı que mücatinaque
yamemütecu'erivanicü, que
mücatinaque memüteyuriecacü.

²⁹Mecanaye'axüani que
mücatiheiserie meyüatü,
mevacumaivatü que mü'ane
müca'yü'üya müca'yücüna, 'axa
metecuyuruvatü, naima
metehive'erietü, 'axa
me'ananetü. Menihüpünecaitüni
me'ütesatü meyucuitü
meha'atü meteyu'irüviyatü
'axa metecu'erivatü.

³⁰Mecani'avieniucani,
mecaniniuquixieca, Cacaüyari
mecani'uxieca, mecatenitave'erieca
naima, menanuyehaitürüveni,
metenyucatave'erieca,
metenicuvautüveni 'axa que
mütiyuruva, yu'uquiyarima
mepücava'enie. ³¹Yu'iyari
mepüca'enie vatate'acacu,
yamepücatecahu que memutiyuane,

mepüses'e'i, mepücayunütüanüa,
mepücateyucanenimaya. ³²Müme
mepütehetima tita Cacaüyari
mütixata tiheiserietüme, quename
yunaitü müya memüteyurie vahesie
tinaque memücuinicü 'utaitü.
Müme masi müya mecatenyurieca,
masicutari meninaqui'aca hipatü
yamemüteyuriecü.

Cacaüyari heiseriemecü que mütivaranutaxürüva

2 'Ayumieme 'ecü sepa que
pemüpaicü pemüniuquixie,
'ahesie mieme pepücataniuni. Xeime
que pemütiniuquima, mücücü
pepü'aniuquima. Cari yaxeicüa
petiniyurieneni 'ecü müpaü que
pemütiniuquixie. ²Tame müpaü
tepütemate, Cacaüyari yuri haitü
müvaranutaxürüvacü müme
müya memüteyurie. ³Camüsü
'ecü pemüvanuquima müme
müya memüteyuruva, vahepaü
petiyurienetü queri peticu'eriva
'ecü pepütavicueni quepaucua
Cacaüyari masi'anutahüani.
⁴Mesü cauca pe'ixani'eri
cuini mieme 'aixüa que
mütiuca'iyari que mütita'icueva
que mücatiyumexüütüa. Cauca
'asipecatimate Cacaüyari
'aixüa mütiuca'iyaricü para
pemütihayevanicü que
pemütüyuriene. ⁵'Ecüsü 'a'iyari
müse'licü pemüca'avaüriyacü
pemütihayevanicü que
pemütüyuriene, 'ahesie mieme
pepüti'utane haxüa, 'iya
tucarisieque quepaucua
pemühecarieni, quepaucua
masiücütü mayani heiseriemecü
que mütivaranutaxürüva Cacaüyari.

⁶Mücü que memüteyurie
pütivapitüani yuxexuime.

⁷Müme mete'uca'enivatü 'aixüa
meteyuruvatü memütecuvautüve
visi me'ananetü que memüte'acüne,
'aye'amete que memütehe'erivani,
que memücatetipüne, müme
nivapitüamücü yuheymecü
memayeyuyurinicü.

⁸Mümesü yuhesie mieme
xeicüa memü'ayumiemete,
yamemücatecahu tita yuri
mürainesie, yamemütecahu
tita mücatiheiseriesie püta,
müme haxüa canivapitüamücü
vahecätü. ⁹Nivahiveritüamücü
niva'uximatüamücü yunaime
teüteri yu'iyarisie 'axa
memüteyuruva, Huriyusixi
meri, Cüriyecusixita.

¹⁰Nivapitüamücü visi me'ananetü
memacü necü, 'aye'amete
memü'erivanicü, yu'iyarisie
memüca'uximatüaricacü
tivapitüani yunaime 'aixüa
memüteyuruva, Huriyusixi meri,
Cüriyecusixita.

¹¹Cacaüyari yücü pücativaxeiya
teüteri. ¹²Queyupaümetü 'inüari
niuquiyari mecahexeyatü
'axa memüteyurie, müme
mepücuini 'inüari mecahexeyatü.
Queyupaümetü 'inüari niuquiyari
mehexeyatü 'axa memüteyurie,
müme 'inüari manuyünapäü
mepanutaxüriyani. ¹³Müme
memi'enie xeicüa 'inüari
niuquiyari, müme heiserie
mepücahexeiya Cacaüyari hüxie.
Müme yamemütecahu 'inüari
niuquiyari que maine, müme
püta heiserie mecanipitüaricuni.

¹⁴Müme memücahuriyusixi

'inüari niuquiyari memücahexeiya,
quepaucua yücümana
yamemüteyurie que maine 'inüari
niuquiyari, sepa 'inüari niuquiyari
memücahexeiya, 'inüari niuquiyari
mehexeyatü mepacüne yücümana.

¹⁵Mümeri mepüyuhecüata
tita 'inüari niuquiyaricü
yamütiyuriene metehexeyatü
yu'iyarisie müraye'uxa.

Va'iyari que memüteyumate
tinihecüatani vahepaüsita.
Yuhamatü metecuxatätü, que
memüteyu'iyaritüa yuhesie
metenahüpani, yuhesie
mieme meniutiniucani nusu.

¹⁶Müpaü catiniyümücü 'iya
tucarisie quepaucua Cacaüyari
müvata'ivaviyani teüteri tita
memüte'uti'avietaxü hepaüsita
Cürisitu Quesusi varahüavecacu,
neniuqui 'aixüa manuyüne que
maine.

Huriyusixi 'inüari niuquiyari que memütehexeiya

¹⁷Mericüte 'ecü Huriyu
pemütiutaterüvarie, yuri
pemüti'erie 'inüari niuquiyarisie,
'aixüa pemüti'acühüave
Cacaüyarisie pemütiviyacü,
¹⁸pemimate tita mütinaque,
pemütimaive tita 'aixüa
müti'ane pemütiuta'üquitüaricü
'inüari niuquiyarisie miemecü,
¹⁹pevaranucuhapame memacücüpé
pemü'a'eri, hecüarivivame
pemü'a'erie yüvipa memü'uva
vahasie mieme, ²⁰ti'üquitame
pemü'a'erie 'asimemücatemate
vahasie mieme, türi
tiva'üquitüvame pemü'a'erie, 'inüari
niuquiyari pehexeyatü pemeixeiya

tita timaiveme mütimate tita yuri müraine 'uxeicüa, ²¹camüsü 'ecü xeime pemüti'üquitüa, pecati'a'üquitüa 'ecü. 'Ecü müpaü pepüticuxata quename 'aixüa ca'ane xüca tinavayani. Mericüte, petinavaya 'ecü. ²²'Ecü müpaü pepüticuxata quename 'aixüa ca'ane micumaüvanicü xeime 'üyaya xeime cünaya. Mericüte, peticumäüva 'ecü. 'Ecü müpaü pepaine quename pevaxani'erie tetexi cacäüyarixiyari. Mericüte, petinava vapini vamavari. ²³'Ecü 'aixüa pepüti'acühüave 'inüari niuquiyari pemexeyacü. Mericüte, pe'itisanatü 'inüari niuquiyari müpaü metecu'erivame petivarayeitüa quename Cacaüyari 'asicayüve. ²⁴Camüsü, que müre'uxa, que mü'ane Cacaüyari mühücü 'axa canixasivani nuivarite vasata xecümana.

²⁵Xitequiya 'inüariyari camaniparevieca xüca 'inüari niuquiyarisie yapeticamieni. Masi xüca 'inüari niuquiyari petisanatü peyüaneni, sepa xitequiya 'inüariyari pemexeiya, peca'inüasietü pepa'ayeitüa. ²⁶Masisü xüca que mü'ane 'iya 'inüari mücahexeiya yaticamieni que mütiheiserie 'inüari niuquiyari que maine, 'inüari sepa mücahexeiya, 'inüasiecame cati'erivani 'iya. ²⁷Que mü'ane yuвайarisie müca'inüasie xitequiyacü, peru meye'atüva 'inüari niuquiyari que maine, mücü 'ahesie pürähüpani 'inüari niuquiyari pemütisanacü, sepa 'utüaricayari pemexeiya sepa 'inüariyari pemexeiya. ²⁸Que

mü'ane herie xeicüa Huriyu teviyari mühücü, mücü Huriyu pücahücü. Que mü'ane herie xeicüa yuвайarisie xeicüa mü'inüasie xitequiyacü, mücü püca'inüasie. ²⁹Masi que mü'ane yutaüta mühuriyu, mücü püta Huriyu canihücütüni. Que mü'ane yu'iyarisie mü'inüasie, mücü 'Iyari mainepaü püta pü'inüasie, sepa müca'inüasie 'utüarica müti'eniüriücüpaü. Que mü'ane müpaü mü'ane, teüteri visi mepüca'utiyuaneni hepaüsitana, Cacaüyari püta visi paineni hepaüsitana.

Tita rexeiya Huriya hipatü memücahexeiya

3 Mericüte tita rexeiya Huriyu hipatü memücahexeiya. Que tiparevie xitequiya 'inüariyari. ²Vaicavamecü piparevie, naimecü. Camüsü meri, Huriyusixi niuqui Cacaüyarisüa mümieme hepaüsita mepuhüritüari. ³Quete 'aneni xüca hipatü yamecatecahucaitüni. Cacaüyari yacaticamietü que rayeitüarieni müme yamemücatecahucaicü. ⁴Pücatixaüsietü. Masi Cacaüyari tita yuri mürainesie yaqueticamieni, sepa yunaitü teüteri memüte'itava, que müre'uxa,

Para 'aniuquicü pemümasiücünicü heiserie que pemürexeiya,

Para heiserie pemüpütüarienicü quepaucua pemütaxanesieni.

⁵Mericüsü tame heiseriemecü yatecatecahucacu xüca masiücütü 'ayani Cacaüyari heiseriemecü que müticamie, que te'utiyuanenisiari

tame. Cacaüyari tiyüane que mücatiheiserie haxüacü rapitü. Tevipaü nepüticuxata. ⁶Pücatixaüsietü. Xüca müpaü 'anenique, Cacaüyari quepaü tivata'ivaviyaqueyu cuiepa memütama 'isücamepaü.

⁷Perusü neti'itavacacu ne xüca masiücünü Cacaüyari que müticamie tita yuri mürainesie, masi yeme visi 'anetü mayanicü Cacaüyari, titayari neranunahüiyani ne 'axa tiyuruvamepaü. ⁸Müpaü cati'aneniqueyu masi, 'axa temütécühüavarüvapaü, hipatü memutiyanepaü quename müpaü tehaitüca tame, Cümü 'axa tepütëyurieni 'aixüa 'anetü mayanicü te'utiyaatü vaniü. Heiseriemecü mecanixani'erivani müme müpaü memutiyuane.

**Pumave que mü'ane
heiseriemecü yamüticamie**

⁹Mericiü titanetü. Tame masi 'aixüa tete'anene. Tixaü yemecü. Teteniutahecüata Huriyusixi Cüriyecusixita yunaitü tita 'axa müti'anesie que memüteviya, ¹⁰que müre'uxa,

Que mü'ane heiseriemecü
yamüticamie 'apüca'uyeica ni
xevitü.

¹¹Que mü'ane mütimaive
'apüca'uyeica,

Que mü'ane micuvaune
Cacaüyari 'apüca'uyeica.

¹²Yunaitü mepeuyexüri, 'axa
me'ananetü mepacü 'axeicüa.

Que mü'ane 'aixüa ti'aneme
mütiyuriene 'apüca'uyeica,
Xevitü tüma pumave.

¹³Tivaxürüvame müqui terüya
canihücütüni reutenitü.

Mepüte'irüma yuneniciü.

Xaye 'uhayeya vateta payeca.

¹⁴Vateta pühüne 'axa 'anuyütü
hasivitü.

¹⁵Yü'ücatecü mepüyumexütüa
xuriya memütayeurienicü.

¹⁶Yuhuyeta mepüte'uca'una
mepütëyuhiveritüa.

¹⁷Huye haque mücati'uximatüa
mepücahemaririe.

¹⁸Mepücateheiyehüvirie Cacaüyari
yuhesüa.

¹⁹Hicü tame müpaü tepütëmate,
naime 'inüari niuquiyari que maine,
pütivarutaxatüa müme 'inüari
niuquiyarisie memüteviya, yunaime
vateni müranunamacü, Cacaüyari
müvataxanetacü yunaime cuiepa
memütama. ²⁰Cacaüyari hüxie
'inüari niuquiyari que maine
yamütiyuricü, mücücü ni xevitü
tevi heiserie pücapitüarieni. Masi
'inüari niuquiyaricü pütimate tita
'axa müti'ane.

**Heiserie que mütipitüariva
yuri müti'eriecü**

²¹Hicüri masi, masiücütü
canayani Cacaüyari heiserie
que mütiyupitüva, sepa 'inüari
niuquiyari mumavenique. 'Inüari
niuquiyari, texaxatamete
vaxapayarita yacatinihécüatani.

²²Cacaüyari heiserie que
mütiyupitüva yuri ti'eriecacu
Qesusi Cürisitusie, mücü
nimasiücünü, heiserie que
mütivapitüa yunaime yuri
memüte'erie. Yücü mepüca'anene.

²³Axa mepüte'uyuri yunaitü,
yunaitü mepüca'aye'axüavave
Cacaüyari visi müti'vaxeyiacü,

²⁴heiserie mepupitüarie

'asimecatecuetatüarietü 'aixüa mütiuca'iyaricü 'iya, Cürisitu Quesusi müvatixünacü.
²⁵Cacaüyari nicayeni 'iya 'aixüa miyurienicü yuxuriyacü temüteheuyehüviyarienicü xüca yuri tete'erieca. Müpaü tiuyurieca masiücüme nayeitüani heiserie que mürexeiya, sepa mücattivacühüavecai tita meripai 'axa memüte'uyuri hepaüsita, Cacaüyari mücayumexüütüacaicü 'ana. ²⁶Nicayeni masiücüme mayeitüanicü hicü, heiserie que mürexeiya. 'Ayumieme mücü heiserie canexeiyani, heiserie canipitüanita que mü'ane 'amuyeica yuri ti'erietü Quesusisie.

²⁷Hicüri quepaü 'aixüa tiyücühüaveni yuhepaüsita. Havaicü pücayüve. Mericüte que mü'ane 'inüariyaricü catiyüve. Tita mütiyuriene, mücü ti'inüariyari va'atü. Tixaüsietü. Yuri que müti'erie, mücü cani'inüariyaritüni püta. ²⁸Tame 'ipaü tetenitamaica, teüteri heiserie mecaniupitüarieni yuri memüte'eriecü, sepa yamemücate'uyurienique 'inüari niuquiyari que maine.

²⁹Mesü Cacaüyari Huriyusixi xeicüa tivacacaüyari. Memücahuriyusixita cativacacaüyari. Hü, memücahuriyusixi canivacacaüyaritüni. ³⁰Mericüte, Cacaüyari caniyuxeveni. Heiserie nivapitüamücü müme xitequiya 'inüariyari memexeiya, müme yuri memüte'eriecü. Heiserie nivapitüamücüta müme xitequiycü memüca'inüasie, müme yuri memüte'eriecü. ³¹'Ayumieme

nepaine, xüanacüa tetehayeitüa 'inüari niuquiyari xüca yuri tete'erieca. Tixaüsietü. Tepiseiriya püta 'inüari niuquiyari.

'Apurahami que mütiuyuri

4 Mericüte que te'utiyaneni tita 'Apurahami mütiucaxei hepaüsita. Mücü yateva canita'uquiyaritüni hesiena temüyecü. ²'Ipaü teputiyuane, xüca 'Apurahami heiserie 'upitüarienique tixaütü mütiuyuricü, caniyüveniqueyu 'aixüa mütiyücühüaveni yuhepaüsita. Masi Cacaüyari hüxie pücayüve. ³Que haine 'utüarica xapayari. 'Apurahami yuri tinita'eririeni Cacaüyari, 'ayumieme Cacaüyari heiserie hexeyame nimaicaitüni 'iya, paine. ⁴Que mü'ane tixaü mütiyuriene, tita müti'iva 'imiquieri püca'eriva. Peuyevese masi menu'unicü. ⁵Que mü'ane püta 'asicatiyurienetü yuri müti'eri 'iyasie, müme memücaheyexeiya Cacaüyari que mü'ane heiserie müvapitüasie, mücü heiserie hexeyatü canimarivani yuri müti'eriecü. ⁶Ravirita müpaü canaineni tevi que mütiyutemavie, quepaucua Cacaüyari heiserie hexeyame mimate, sepa tixaü mücattiuyurienique,

⁷Mecaniyutemamavieca

quepaucua
 memüteheuyehüviyarieni
 'Inüari que memüte'utisanaxü,
 Quepaucua tita 'axa memüte'uyuri müranucanamieni.

⁸Caniyutemavieca mücü tevi, Ti'aitame xüca 'axa tiyurieneme ca'erieca.

⁹Meriçüte 'ipaü meteyutemamavie müme xitequiya 'inüariyari memexeiya xeicüa. Müme memüca'inüasieta, müpaü mecateyutemamavie. Müpaü teputiyuane, 'Apurahami yuri müti'eriecaicü, 'ayumieme heiserie hexeyatü canimarivacaitüni. ¹⁰Que 'anetü müpaü ti'erivacai. Xitequiya 'inüariyari rexeyacai 'ana, pücaheixeyacai nusu. Xitequiya 'inüariyari pücahexeyacai, masi püca'inüasievecai. ¹¹Xitequiya niutanaqui'erieni 'inüaritüme. Caniuseyumarieni heiserie mupitüariecü yuri tiuta'erieca mexi xitequiya 'inüariyari cahexeyacai. 'Ayumieme yunaitü yuri memüte'erie xitequiya 'inüariyari mecahexeyatü, müme va'uquiyari nayani, müme heiserie mehhexeyatü memümarivanicü. ¹²Mümëta xitequiya 'inüariyari memexeiya va'uquiyari nayani, müme xitequiya 'inüariyari xeicüa memexeiya pücatixaü, masi müme yamemütecahuta ta'uquiyari 'Apurahami huyetana yuri que müti'eriecai xitequiya 'inüariyari cahexeyatü.

Yuri ti'eriecacu hesiena que mütiunaquixü tita mütiutaxasie

¹³Quepaucua 'Apurahami müpaü mütiutahüavarie, nivemamata, quename hesiena tinaquequecai naitü cuie, 'inüari niuquiyari hexeyatü müpaü pücatiutahüavarie. Heiserie 'upitüarieca püta yuri mütiuta'ericü, müpaü pütiutahüavarie. ¹⁴Xücarì müme 'inüari niuquiyarisie memüteviya vahesie tinaquënicue,

xüanacüa xeicüa yuri tepüte'eriecaqueyu, yacü xeicüa müpaü pütiutahüavariënicueyu 'iya. ¹⁵Inüari niuquiyari haxüa pütiyupitüva. 'Inüari niuquiyari cacuavecacu, püca'itisana.

¹⁶'Ayumieme yuri ti'eriecacu müpaü cani'aneni, para müpaü mütiyünicü 'iya 'aixüa tiuca'iyaricacu, tita mütitaxatüa müseiriyariënicü yunaime nivemama vahesie mieme, müme 'inüari niuquiyarisie memüteviya vahesie mieme xeicüa pücatixaü, masita müme 'Apurahamipaü yuri memüte'erie vahesie mieme. Mücü tanaime canita'uquiyaritüni, ¹⁷que müre'uxa, Ne yumüireme nuivarite va'uquiyari nepümasi'ayeitüa. Cacaüyari hüxie yuri pütiuta'eri hesiena, que mü'ane müquite müvaranutanieritüva, que mü'ane mütiutahüave tita 'emücatiue mütinënicü, mücü hesie.

¹⁸Mücü que mücatiüvecai yuri müti'eriecacü ta'icuevatü, ta'icuevatü yuri tini'eriecaitüni. 'Ayumieme yumüireme nuivarite va'uquiyari nayani, müpaü que mütiutahüavarie, Müya meyupaümetü mecanacünicuni 'anivema. ¹⁹Püca'utaveranaxü yuri ti'erietü, sepa me'erivacai yuvaiyari que mütimüximëcai 'esivatücacu xei sienituyari viyari mexeyacacü, sepa me'erivacai Sara mücayüvecai mütinivenicü. ²⁰Püca'yuxamuriecai yücü ticu'erivatü tita Cacaüyari mütitaxatüa hesiena mütinäquequecaicü, mücü hepäüsita, yuri cati'erietü pücahatüa. Masi yuri que müti'eriecai pütürücariyariecai,

visi 'ixatatu Cacaüyari. ²¹Müpaü pütiumaical, tita mütitahüavixü 'iya quename yatiyurieniquecai, müpaüta niyüvecaitüni yamütiyurienicü. ²²'Ayumiemicü heiserie pitüaricame ni'erivacaitüni, yuri müti'eriecaicü.

²³Que müti'erivacai 'iya, hesiena mieme xeicüa pücaraca'utüarie, ²⁴masi tahesie miemeta müpaü pütü'utüarie. Müpaüta tepüte'erivani tame yuri tete'erietü 'iyasie que mü'ane müquite vasata menucuquetüa Tati'aitüvame Quesusi, mücü hesie. ²⁵Mücü püyetüiya ta'aurie temaxüricü, panucuquetüarie heiserie temüpütüarienicü.

Tita temütehexeiya heiserie temüpütüaricü

5 Mericüte heiserie temüpütüaricü yuri tete'erietü, 'ayumieme 'aixüa tecatenitaxeiyani Cacaüyarimatü, Tati'aitüvame Quesusi Cürisitu yatatipitüacacu. ²Mücü yatatipitüacacuta, yuri tete'erietü müpaü teni'itüarica, Cacaüyari 'aixüa tiniuca'iyarini tahesie mieme. 'Ateputi'u 'iya 'aixüa tiuca'iyaricacu. 'Aixüa tepütetacühüave yuri temüte'erieciü teta'icuevatü Cacaüyari visi mütatixeiyanicü. ³Mücü meta, 'aixüa tepütetacühüave temü'uximatüaricü müpaü tetemaitü, xüca te'uximatüarica, tete'uca'enivatü tepacüne. ⁴Xüca tete'uca'enivani, te'inüasietü tepacüne. Xüca te'inüasieca, teyüvavetü tepacüne yuri temüte'eriecacü teta'icuevatü.

⁵Müpaü teteta'icuevatü xüca yuri tete'erieca, tepücateviyasitüarieni, Cacaüyari ta'iyarisie mütihüniyacü tasinaqui'erietü, 'Iyari Mütiyupata temüpütüarie yatiyurienecacu.

⁶Cürisituri, quepaucua temuveraranicai cuxi tame, caniumüni tame Cacaüyari temüca'ayexeiya tahesie mieme, tucari 'aixüa mü'ane 'anuyeyacu. ⁷Hicümüsü haveri mieme xeicüa xevitü pümüniqueyu tevi heiseriemecü yamüticamiesie mieme. Capücarai yuvaüriyaniqeyu 'asita mumünicü tevi 'aixüa mütiuca'iyarisie mieme. ⁸Masi Cacaüyari 'ipaü tiuyurica masiücüme nayeitüani que mütatinaqui'erie, Cürisitu tahesie mieme mumücü tame 'axa teteyuriecacu cuxi. ⁹Xuriyayacü heiserie temüpütüaricü hicü, masi vaücava mücü pütasitaviceisitüani temücahecariecacü. ¹⁰Te'eye'uniecacu Cacaüyari nu'aya mumücü, tepupasie 'aixüa temütetaxeiyanicü Cacaüyarimatü. 'Ayumieme 'aixüa tetetaxeiyatü, masi vaücava tepütaviceisitüarieni 'iya mayeyuricü. ¹¹Mücü meta, 'aixüa tepütetacühüave Cacaüyari teha'erivatü Tati'aitüvame Quesusi Cürisitu yamütiuyuricü. Mücü canihücütüni que mü'ane mütasi'upataxü 'aixüa temütetaxeiyanicü.

'Arani Cürisitupaü que mü'ane

¹²Merücüsü tita 'axa müti'ane catiniuneni cuipea tevi müyuxevicai 'axa mütiuyuricü. 'Axa mütiuyuricü caniumüni. Müpaürita 'ayumieme yunaitü

teüteri mecul'itü menacüne,
yunaitü 'axa memüte'uyuricü.

¹³'Inüari niuquiyari caxuavecacu
cuxi, cuiëpa memütama 'axa
mepüteyuriecäi. Peru 'inüari
niuquiyari caxuavecacu, tevisie
pücarahüiva 'axa xüca tiuyurieni.

¹⁴Masi 'Arani meri, 'arique yunaitü
Muisexi 'amuyeicacapai, yunaitü
me'uyuitüarieca mepucüi, sepa
hepaüna 'axa memücate'uyuri,
'Arani ta'aurie mavepaü que
mücatiheiseriecai. Mücü 'Arani
que mü'ane 'umamieniquecai
cani'üquisicayaritüni.

¹⁵Peru ta'aurie que mürave,
müpaüta yaxeicüa tepücate'umiquie.
Mücü müyuxevicai ta'aurie mavecü,
hipatü mepucui, peru masi vaücava
'aixüa pütüuca'iyari Cacaüyari, masi
vaücava mepüte'umiquie, xevitü
tevi Qesusi Cürisitütütü 'aixüa
tiuca'iyaritü que mütümüriyaxü
'imiquieri hipame vahesie
mieme. ¹⁶Tita mütivarumi, mücü
müpaü püca'ane que mütiuyü
quepaucua mücü müyuxevicai
'axa mütiuyuri. Heiva 'axa
mütiuyuricü, nanutahüiyani
'inüasietü. Masi que mütivarumi
müixa ta'aurie me'axüriecu,
heiserie mecaniupitüarieni
püta. ¹⁷Yuxevitü ta'aurie
mavecü, yunaitü mepuyuitüarie
memücüi'inicü xeimecü. Masi
vaücava müme memüyuvaüriya
memitanaqui'erienicü cuini
mieme que mütiuca'iyari 'iya,
que mütümüriyaxü yu'imiquieri
heiserie vapitüatü, müme
me'ayeyuyuritü mepüte'aitani tevi
müyuxevi Qesusi Cürisitütütü
müpaü mütiuyuricü.

¹⁸Hicüri 'ayumieme,
xevitü ta'aurie mavecü que
memüte'anutaxüriya yunaitü
teüteri, müpaürita yaxeicüa yunaitü
teüteri heiserie mecaniupitüarieni
memayeyuyurinicü, xevitü
heiseriemecü yamütiuyuricü.

¹⁹Xevitü tevi yamücaticameicaicü,
hipame 'axa teyuruvamete que
mütivarayeitüa, müpaürita yaxeicüa
hipame heiserie mehexeyame
nivarayeitüamücü xevitüta
yamüticameicaicü.

²⁰'Inüari niuquiyariri punua masi
yemecü mütitamüirecü ta'aurie
que memüte'axürie. Masisüari
yemecü tiutamüriyacu tita 'axa
memüte'uyuri, 'anata Cacaüyari
masi cuini mieme cuxi 'aixüa
pütüuca'iyaricai, ²¹tita 'axa müti'ane
que mütüvacuyuitüvacai vacui'itü,
müpaürita yaxeicüa Cacaüyari
'aixüa tiuca'iyaritü müvayuitüanicü
heiserie vapitüatü, tucari mücaxüve
vapitüatü, Tati'aitüvame Qesusi
Cürisitu yatüvapitüacacu.

**Que temüte'ucui 'axa
temücateyuriecacü, que
temüte'ayeyuyuri
Cürisitusie teteviyatü**

6 Mericüte que te'utiyaneniri.
Capüca müpaü 'axa
teteyurietü tetahayevani, 'iya
masi cuini mieme 'aixüa
mütiuca'iyarinicü. ²Pücatixaüsietü.
Tameri temucui para 'axa
temücateyuriecacü, queri
tete'ayeyuyurini müpaü teteyurietü.
³Capüca 'asixecatemate, tame
quetapaümetü temuca'üyarie
Cürisitu Qesusisie temüteviyanicü,
tame tecanica'üyarieni hepaüna

temücuinicü. ⁴'Ayumieme hamatüana tepucateuquiexüa müpaü tete'uca'üyarieca temücuinicü, para yaxeciüa hepaüna temu'uvanicü te'utihecuariyarieme que temüteyurie te'ayeyuyuritü tameta, müpaüta Cürisitu manucuquepaü müquite vasata ta'uquiyari visi mü'ane 'enucuquetüaca.

⁵Quepaucua hepaüna temucui hamatüana tecanitaxevire. 'Ayumieme masisüari hepaünata tenanucu'uicuni. ⁶'Ipaü tepütemate, que temü'anenecai matüaripai, tecaniucui'liva hamatüana curuxisie, müca'unarienticü tita 'axa temüte'uyuri tavaiyarisie, tavari vaüriyarica temücate'uximayacacü tita 'axa müti'anesie mieme. ⁷Que mü'ane mümüqui, mücü heiserie pexeiya 'axa mücatiurienenicü. ⁸Tame Cürisitumatü temucucü, 'ayumieme yuri teteni'erieca hamatüana tepayeyurini. ⁹Müpaü tepütemate, Cürisitu müquite vasata 'anucuqueca hutarieca pücamüni. Pücaýve mücuyuitüarienticü mumünicü. ¹⁰Que mütiümü, tita 'axa müti'ane hepaüsita caniumüni xei mieme. Que mürayeyuri, Cacaüyarisie mieme canayeyurini. ¹¹Xemeta yaxeciüa müquite xequenyu'erieca 'axa xemücateyuriecacü, xe'ayeyuyurime püta xequenyu'erieca Cacaüyarisie mieme, Tati'aitüvame Cürisitu Quesusisie xetevíyatü.

¹²'Ayumieme xevaiyari mümüximesie xe'u'uvatü, xepücacuyuitüarienti 'axa xemüteyuriecacü

yaxemütecahunicü que mütiucahive'erie xevaiyari.

¹³Xepüca'iyetuaniri yuvaiyari para cümana 'axa xemüteyuriecacü heiseriemecü yaxecatecahutü. Masisü müme memanutanenierixü müquite vasata vahepaü xeyüatü, xequenyuyetuaca Cacaüyari müxecuyuitüarienticü xevaiyari, heiseriemecü yatiyurienetü. ¹⁴Xepücaývaveni xemücuýitüarienticü 'axa xemüteyuriecacü. Xepücaýa 'inüari niuquiyari mütxe'aitüacü. Que mü'ane 'aixüa mütiuca'iyari mütxe'aitüacü püta xecaniyüaca.

Que temüte'uximaya tita mütiheiseriesie mieme

¹⁵Qesü 'aneni. 'Inüari niuquiyari mücatati'aitüacü, que mü'ane 'aixüa mütiuca'iyari püta mütatü'aitüacü, 'ayumieme 'axa teteyurieca. Pücatixaüsietü. ¹⁶Capüca 'asixecatamate, que mü'anesüa xemüyuyetua xemüte'uximayacacü 'iyasie mieme yaxemütecahunicü que maine, vaüriyarica te'uximayatamete xepühüme que mü'anesie mieme yaxemütecahu que maine. Xüca tita 'axa müti'anesie mieme xete'uximayaca, xecanicuicuni. Me xüca xete'uximayaca yaxetecahutü Cacaüyari que maine, heiserie xehexeyatü xecanacünicuni. ¹⁷Pamüpariyusi nepipitüa Cacaüyari, sepa tita 'axa müti'anesie mieme xemüte'uximayacai, yu'iyaricü yaxetecahutü xenacüne que xemüteyutüarienticü yaxete'üquitüarientü. ¹⁸Xe'utixüarica 'axa

xemücateyuriecacü, tita mütiheiseriesie mieme xete'uximayatü xenacüne.

¹⁹Tevipaü nepüticuxata xemüveraranicü teüteri vahepaü xete'u'iyaritü. Xepüyuyetuacai xevaiyari müti'uximayacacü tita mücati'itiyasie mieme tita 'inüari mütisanasie mieme, 'inüari xemütisananicü. Hicürita yaxecüa xequeneyuyetua xevaiyari müti'uximayacacü tita mütiheiseriesie mieme, 'iyasie mieme xemüpasienicü.

²⁰Quepaucua tita 'axa müti'anesie mieme xemüte'uximayacai, xepuxüxünicai tita mütiheiserie hepaüsita. ²¹Que xete'utixuxuaverecai 'ana. Hicü xepüyuteteviya mücü hepaüsita. Que mü'ane müpaü mütiyuriene, mücü müquitü canayeimücü.

²²Hicü püta xe'utixünarieca 'axa xemücateyuriecacü, Cacaïyarisie mieme xete'uximayatü, 'ayumieme xepütixuxuavere xemüpasienicü 'iyasie mieme. Que mü'ane müpaü mütiyuriene, mücü tucari mücaxüve hexeyatü canayeimücü.

²³Camüsü, que mü'ane 'axa mütiuyuri, mücü müyacü 'apürapiniyarieni, masi Cacaïyari que mütatimicua, mücü tucari mücaxüve catanamicuacamücü Tati'aitüvame Cürisitu Quesusisie teteviyacacü.

Memüneneüque vahesie que mütimasiücü 'üquisica

7 Ne'ivamarixi, xeme xemütemate que mütitita 'inüari niuquiyari, nepütixetaxatüaniqueyu. Capüca

'asixecatemate, 'inüari niuquiyari püti'aitüa tevi mexi 'ayeyuri xecüa. ²'Inüari niuquiyari que maine, peuyevese 'uca mürecacüna yücünasie mütiyianicü mexi 'ayeyuri 'iya. Xüca cünaya 'umüni, puxünixü, 'inüari niuquiyari racüna müxata 'asipücahaine hepaüsitana. ³Mericüte, xüca xeime 'uquisie tiviyani mexi cünaya 'ayeyuri, 'uca micumaüva que mü'ane mücayücüna canitaterüvariemicü. Mesü xüca 'umüni cünaya, puxünarie, 'inüari niuquiyari 'asicañecacuri hepaüsitana. 'Ana xüca xeime 'uquisie tiviyani, 'uca micumaüva que mü'ane mücayücüna pücahücütüni.

⁴Müpaüta yaxecüa xeme ne'ivama, Cürisitu yuvaiyarisie mumieriecü, xemeta xeniucui'iva 'inüari niuquiyari 'asimücahainenicü xehepaüsita. 'Ayumieme xeimesie xepüteviya, que mü'ane müquite vasata manucuquesie, Cacaïyarisie mieme temutixuxuaverenicü. ⁵Quepaucua teüteri vahepaü temüte'u'iyaricai, 'axa que temüteyuriecäi tetetacahive'erietü, tavaiyari niucuyütüarivacaitüni, 'inüari niuquiyari yataticuyütüvacacü. 'Ayumieme teniucui'ni que temüte'utixuxuaverecai. ⁶Hicüri tenixüxünini, 'inüari niuquiyari 'asipücahaine tahepaüsita temucucü tita mütativiyacai mücatasiviyacüri. 'Ayumiemicü hecuamecü 'Iyari que maine teteni'uximayaca, 'utüarica ye'imecü que müti'eniürüücü püta tepücate'uximaya.

**Tita 'axa müti'ane nehesisie
que mütiyeca**

⁷Queri te'utiyaneni. Capüca 'inüari niuquiyari 'axa 'ane. Pücatixaüsietü. Masi xüca 'inüari niuquiyari caxuavenique, ne nepücaretimaniqueyu 'axa que nemütiyuriene. Hive'erica nepücahetimaniqueyu xüca 'inüari niuquiyari müpaü ca'anuyünenique, Pepücati'acahive'erica.

⁸'Aisicayari muxuavecaicü, tita 'axa nemütiyuri nisütüani nesicuyitüvatü para naimecü nemütinecahive'erica. Xüca 'inüari niuquiyari 'umavenique, tita 'axa müti'ane pümüquiniqueyu. ⁹Nesü heiva 'inüari niuquiyari necahexeyatü 'anepuyeicacai. Quepaucua 'aisica münesi'u'axixü, tita 'axa nemütiyuriencai nanutanieri. Neri neniumüni. ¹⁰Mücü 'aisica münesi'anutanieritüaniquecai, que nemütitaxe, mücü pünesi'umi püta. ¹¹Peru 'aisica muxuavecaicü, tita 'axa nemütiyuri nisütüani neti'irüviyatü, mücü 'aisicacü pünesi'umi.

¹²'Ayumieme 'inüari niuquiyari Cacaüyarisüa canimiemetüni, 'aisicata hesüana pümieme, püheiserie, 'aixüa pü'ane.

¹³Meriçüte, mücü 'aixüa mü'ane tihücü tita münetime. Pücatixaüsietü. Masiri, para mümasiücünicü 'axa que müti'ane, tita 'axa nemütiyuri pünesi'umi, 'icuyitüvatü tita 'aixüa müti'ane. 'Ayumieme 'aisica muxuavecaicü, cuini mieme 'axa 'anetü nayani tita 'axa nemütiyuri.

¹⁴Tame tepütemate, 'inüari niuquiyari 'iyarisie pümieme. Ne püta teüteri vahepaü nepütiuca'iyari xeiçüa. Tita 'axa müti'ane pünesi'unanai. ¹⁵Nepüca'imate tita nemütiyuriene. Tita münetime yanepücatiyuriene, masi tita nemüti'uxie yanepütiyuriene. ¹⁶Hicü mericü, xüca tita mücanetinaque yanetiurieneneni, 'ayumieme 'aixüa nepütixeyia 'inüari niuquiyari, quename 'aixüa 'ane ne'utaitü. ¹⁷Hicü neri nepücahücü que mü'ane müpaü mütiyuriene, masi tita 'axa müti'ane nehesisie mütiyeca, mücü yapütiyuriene. ¹⁸Ne nepütimate, nehesisie tita 'aixüa müti'ane mücatiyeca, teüteri vahepaü que nemütiuca'iyari. 'Aixüa nepütiyurieneniqueyu peru nepünetexie 'aixüa que nemütiyurieniqueyu. ¹⁹'Aixüa que nemütiyurieniqueyu, müpaü nepücatiyuriene. Masi 'axa que nemücatiyurieniqueyu, müpaü püta nepütiyuriene. ²⁰Meriçüte xüca yanetiurieneneni que mücanetinaque, neri müpaü nepücatiyuriene, tita 'axa müti'ane nehesisie mütiyeca püta yapütiyuriene.

²¹'Ipaü nepüretima 'inüari hepaüsita, quepaucua nemünevaüriya 'aixüa nemütiyurienicü, tita 'axa müti'ane nehesisie 'apuve. ²²Que nemütinemate ne'iyarisie, nepünetemavi Cacaüyarari 'inüariyepa hepaüsita, ²³peru 'inüari yicü 'aneme nepüxeyia nevaiyarisie tiviyame. Mücü 'inüari, que nemütinemate 'inüariyarimatü mepyucuitüve. Mücü 'inüari 'axa

mü'ane nevaiyarisie mütiviya pünesi'uvi.

²⁴Ne xüa 'ui nepü'uximatüarie.

Quepai pünesitavicueisitüani 'icü caxari que mütiumü.

²⁵Pamüpariyusi nepipitüa Cacaüyari, Qesusi Cürisitu mütati'aitüvame nesipareviecacu. 'Ayumiemi, que nemütinemate, nepüti'uximaya Cacaüyari 'inüariyaside mieme, teüteri vahepaü que nemütiuca'iyari püta, nepüti'uximaya 'inüari 'axa mü'anesie mieme.

Que temüte'ayeyuyuri

'Iyarisie teteviyatü

8 'Ayumieme hicürixüa müme Cürisitu Qesusisie memüteviya mepüca'anutaxüriyaniri, müme 'amemüca'u'uva teüteri vahepaü mete'u'iyaritü, 'Iyari püta que maine 'amemu'uva. ²Mücü 'inüari cümana 'Iyari tucari mipitüa que mü'ane Cürisitu Qesusisie mütiviya, mücü pünesi'uxünaxü, mücanesicuyitüvanicü mücü 'inüari cümana 'axa nemütiyuriencai, cümana nemümü. ³'Inüari niuquiyari que mücatiüvecai, que mütiveranicai temüteütericü, Cacaüyari püta nenutahüani tita 'axa müti'ane que memüteyurie teüteri vahepaü mete'u'iyaritü. Nenutahüani yunive heyenü'aca teüteri 'axa memüteyuruva vahepaü 'aneme, heiyenü'aca tita 'axa müti'ane hepaüsita. ⁴Müpaü catiniuyurieni, tita mütiheiserie 'inüari niuquiyari que maine maye'atüarienicü tahesie, tame 'atemüca'u'uva teüteri

vahepaü tete'u'iyaritü, 'Iyari püta que maine 'atemu'uva tahesie.

⁵Müme teüteri vahepaü mete'u'iyaritü 'amemu'uva, müme teüteri vahepaü mepüteyumate. Müme 'Iyari püta que maine 'amemu'uva, müme 'Iyaripaü mepüteyumate. ⁶Xüca teüteri vahepaü tiyumaica, canimümücü. Xüca 'Iyaripaü tiyumaica, canayeyuricamücü, yu'iyarisie püca'uximatüarieca. ⁷Que mü'ane teüteri vahepaü mütiyumate, mücü Cacaüyari cani'uxieca. Yapücaticamie Cacaüyari 'inüariyaside, ni müpaü püca'yüve. ⁸Müme teüteri vahepaü memüte'u'iyari, müme 'asimepüca'yüvave para Cacaüyari münaqui'acacü.

⁹Xemeri teüteri vahepaü xepücate'u'iyari. 'Iyarisie püta xepüteviya, xücate Cacaüyari 'Iyarieya xehesie yecani. Xüca xevitü Cürisitu 'Iyarieya cahexeiyani, mücü Cürisitusüa pücamieme. ¹⁰Xüca Cürisitu xehesie tiviyani, xevaiyari canimüquini 'axa xemüte'uyuricü, xe'iyari masi canayeyurini heiserie xemupitüariecü. ¹¹Que mü'ane menucuquetüa Qesusi müquite vasata, mücü 'Iyarieya xüca xehesie yecani, que mü'ane menucuquetüa Cürisitu Qesusi müquite vasata, mücütütü canenutanieritüamücü xevaiyari cuicui'ime, 'Iyarieya xehesie mütiyecä yatiyuriencacu.

¹²'Ayumieme ne'ivama, tixaütü püreuyevese yatemüteyuricacü. Peru pücaheuyevese teüteri vahepaü temüyüacacü que memüte'u'iyari, 'ate'u'uvatü

teüteri que memüte'u'iyari.

¹³Xüca 'axe'u'uvani teüteri que memüte'u'iyari, xepücuini. 'Iyari xepareviecacu xüca xe'imieni tita yuvaiyarisie mütiyuriene tevi, xenayeyuyuricacuni.

¹⁴Queyupaümeme Cacaüyari 'Iyarieya müvaravitücü, müme Cacaüyari nivemama mecanihümetüni. ¹⁵Xeme 'iyari xepüca'utanaqui'erie väüriyarica xemüte'uximaya hesiena mieme, tavari xemümamacacü. Xenitanaqui'erieni 'Iyari Cacaüyari nivemama müxe'ayeitüa püta. Mücüsie teteviyatü müpaü tepüte'uhiva, Quemasi, 'uquiyari.

¹⁶Mücü 'Iyari ta'iyarimatü 'axeicüa mepütehecüata quename Cacaüyari türiyamama tehüme. ¹⁷Xüca tetüriyamamatüni, tixaütü tahesie pütinaqueni. Tita Cacaüyari mütatimini tahesie pütinaqueni, Cürisitusie que mütinaquenita, xücate hamatüana tete'ucueine, hamatüanatari visi te'anenetü temayeitüarienicü.

¹⁸Ipaü nepüticu'eriva, que temütecuine hicü, mücü tixaütü catihücütüme tepü'erieca quepaucua temüxeisitüarieni visi que müti'ane 'uxa'a varie.

¹⁹Naitü mütiunetüari püta'icueva Cacaüyari nivemama memasiücütü memacünecü, cui vaxeyamütü.

²⁰Tita mütiunetüari xüanacüa que mürayeitüari, müpaü mütiyuväüriyacaicü müpaü pücatiuyü. Que mü'ane müpaü 'aneme meyeitüa yamütiuyuricü püta puyü. Ta'icuevatü xeicüa yuri tini'erieca. ²¹Tita mütiunetüari 'ayumieme püxünarieni, tita

mütipünive müca'l'aitüacacüri, masi Cacaüyari türiyamama visi memü'anene vahepaü xünitü mayanicü. ²²Müpaü tepütimate, naitü mütiunetüari 'axeicüa ma'aiva, 'axeicüa müticueine hicüque. ²³Mücü meta, tameta 'Iyari temexeiya tita 'umüramesie timiemetüme, siepüre tataütä tena'aivani teta'icuevatü Cacaüyari nivemama temacünecü quepaucua tavaiyari müxünarieni. ²⁴Müpaü yuri tete'rietü teteta'icuevatü teputavicueisitüari. Peru xüca 'ixeiya tita müticuevie, masi püca'icuevieri. Queri ticuevieca tita mütxeiya. ²⁵Perusü xüca tel'icuevieca tita temücatexeiya, tenita'icuevani tete'uca'lenivatü.

²⁶Müpaürita yaxecüa 'Iyari pütasiparevi que temüteverarani. 'Asitepücatemate tita temüte'itavavirieni que müreyeveve. Mücü 'Iyari masi tahesie mieme nitavavirivani Cacaüyari, ha'aivatü niuquiyari que mücatixuave. ²⁷Que mü'ane ta'iyari müta'inüata, mücü catinimaica que müticu'eriva 'Iyari, 'iya mitavavirivacü Cacaüyari que mütinaque, müme Cacaüyarisie mieme memupasie vahesie mieme.

Yemecü que temütehe'iva naime

²⁸Tame müpaü tecatenimaica, müme meminaqui'erie Cacaüyari, 'iya nivaparevieca, naime ticuyuitivatü para 'aixüa memü'itüarienicü müme memuta'inieri, 'iya que mütiyuriemücücai meripai. ²⁹Müme meripai müvamaicai, müme nu'ayapaü me'aneneme

püvarayeitüamücücai meripai, 'iya yumüireme 'ivamarixi vamasica mayanicü. ³⁰Müme meripai müya me'aneneme müvarayeitüamücücai, müme nivaruta'inieni. Müme müvaruta'inie, heiserie nivarupitüani. Müme heiserie müvarupitüa, visi me'aneneme nivarayeitüani.

³¹Qeri te'utiyaneni xüca müpaü 'aneni. Xüca Cacaüyari tasinaqui'erieca, quepai pütasi'uxive'erieca. ³²Que mü'ane yunive müca'utavicueisitüa, miyetua püta tanaima tahesie mieme, 'iya xüari hamatüana naime pütatiminia. ³³Quepai püvaxanetani müme Cacaüyari müvaranuyexei. Cacaüyari canihücütüni que mü'ane heiserie müvarupitüa. ³⁴Quepairi püvaranutaxürieni. Cürisitu Qesusi canihücütüni que mü'ane mumü, que mü'ane masi manucque, que mü'ane Cacaüyari serieta macaca, que mü'aneta tahesie mieme mitavaviriva. ³⁵Quepai pütasipata Cürisitu mücatasinaqui'eriecacü. Xüca te'uximatüarieca, xüca tesaipünarieca, xüca te'utaveiyarieni, xüca teheuhacacuicuni, xüca temamaveni, xüca te'ucueriva'itüarieni, xüca tecui'ivarümeni, mücü naitü que tiyüve. ³⁶Que müre'uxa,

Taheyemecü tepücü'i'iva 'ahesüa temümiemetecü.

Muxasi memücü'i'ivanipäu teni'erivani.

³⁷Sepasü naime, cuini mieme tecatene'ivani 'icü naime 'iya

mütasinaqui'erie yatatipitüacacu.

³⁸Ne müpaü nepütinemat, sepa temücuini sepa temayeyuyurini, sepa niuqui tuayamete sepa te'aitamete memüyüaca, sepa tita hicü mütimieme sepa tita 'uxa'a mütimieme, sepa memütürücavi, ³⁹sepa müreutiteva sepa müreucateva, sepa que mütitita que 'anetü mütiunetüari, mücü püca'yüveni mütasipata Cacaüyari mücatasinaqui'eriecacü, Cürisitu Qesusi mütati'aitüvame que mütatinaqui'erie.

'Ixaherisixi que memüte'anayexeyari

9 Yuri nepaine Cürisitusie netiviyatü. Nepücati'itava, ne'iyari nehamatü yatiniheciatani 'Iyari Mütiyupatasie netiviyacacu. ²Müpaü nepaine, yemecü nepünehieverie, ne'iyarisie nepüticuine necatihayevatü. ³Nemeuyehüiyaniqueyu Cürisitusie necativiyatü nemayanicü, ne'ivama vahesie mieme, müme memünemarema que memüte'utinunuiva, müme vahesie mieme. ⁴Müme mecani'ixaherisixitüni. Müme Cacaüyari nivemama mepayeitüari, visi ti'aneme mepüte'upitüari, türatute mepupitüari, 'inüari niuquiyari mepupitüari, Cacaüyarisie mieme 'uximayasica mepexeiya, mepüte'utahüavari que memütemiquieniquecai. ⁵Ta'uquiyarima mepüva'uquiyarima, vasatata canimietüni que mü'ane heiserie mupitüarie Cürisitutütü, que mütiunuivaxü. 'Iya nai ti'aitame Cacaüyari canihücütüni. 'Aixüa quetixasivani yuheyemecü. Müpaü xEICÜA pÜ'ane.

⁶Perusü Cacaüyari niuquieya pücajutatexie, müpaü püca'ane. Yunaitü 'Ixaherisie memüyecü, müme mepüca'ixaherisixi.

⁷Apurahamisie memüyecü xeiçüa, yunaitü mepücatüriyamama. Masi müpaü paine, 'Isahaquisie memüyecüne, müme 'anivema mecanitaterüvariecuni. ⁸Ipaü cani'aneni, türi vaiyarieyasie memüyecü, müme Cacaüyari türiyamama mepücahüme, masisü müme memutinunuivaxü Cacaüyari que mütitahüavixü mütiminiquecai, mümetütü nivemama meputaterüvari. ⁹Catinitahüave que mütiminiquecai müpaü haitü, 'Epaucua nepayeneni. 'Ana Sara yunive pexeyaniri.

¹⁰Mücürita, 'ana Xevecasie yamepüte'inüaricai türi, ta'uquiyari 'Isahaqui muyuxevicai va'uquiyaritücacu.

¹¹Mecatinunuivavecacu cuxi, tita 'aixüa müti'ane tita 'axa müti'ane mepücateyurievavecai cuxi para müseiriyaricü tita Cacaüyari mütiyuriemüccai que mütivaranuyeteüxixü, ¹²que mü'ane müvaruta'linie yatiyurienetü, sepa tevi que mütiyurienecai. 'Ana Xeveca müpaü pütütahüavari, Masicaya catini'uximayacamücü yumutasie mieme, ¹³que müre'uxa, Nepinaqui'eriecai Cacuvu, 'Esahu püta nepu'uxiecai.

¹⁴Meriçüte, que te'utiyuaneni. Cacaüyari que mücatiheiserie pücatiyuriene. Pücatixaüsietü.

¹⁵Müpaüri pütitahüavixü Muisexi, Nepinenimaya que mü'ane nemünenimayatamücü, nepi'üviya que mü'ane nemü'üviyamücü.

¹⁶'Ayumieme sepasü xevitü yamütiyuvaüriya yamütiunanausa, Cacaüyari mütiyucanenimaya canihücütüni que mü'ane müpaü müyüane. ¹⁷'Utüarica niuquiyari müpaü püticühüave Parahuni, 'Ayumieme nepümasi'anucuquetüa, 'ahesie nemütiheçüatanicü que nemütitürücaüye, naisari cuiepa nemücuxasivanicü que mü'ane nemühücü. ¹⁸'Ayumieme caninenimayaca que mü'ane münenimayatamücü, se'ime nayeitüani que mü'ane se'ime mayeitüamücü.

¹⁹Süricü müpaü pepüneticühüaveni, Meriçüte, titayaricuta tiniuquixie cuxi. Quepai pi'uxive'erieca tita mütiyuriemücü 'iya. ²⁰Neuxei, 'ecüsüari que pepüpaicü pemitai'eiyanicü Cacaüyari. Tita mütiuveviya que ticühüaveni 'ivevivame, Titayari 'ipaü ne'aneme penetiutavevi, 'utaitü. ²¹Camü 'ivevame heiserie carexeiya haxu hepaüsita, xei tapuriyaricü mütitivevienicü xeime xari visi mürapiyacacü, xeimeta 'axa mürapiyacacü.

²²Sepa Cacaüyari masiüçüme mayeitüamücü que mütiha'a, titaheçüatamütü que mütitürücaüye, quesü yüni xüca cui tiuca'enivatü 'inevieni paüri mühecarieni müha'arisie müca'unaricü. ²³Müpaü pütüyuri mütiheçüatanicü vaüçavamecü visi que müti'ane, visi 'aneme 'ayeitüatü paüri münenimaya, meripai micuha'aritüa visi 'anetü mayanicü. ²⁴Tamesü tecanühümetüni. Pütasi'uta'linie,

Huriyusixi vasata xeicüa pücatixaiü,
masi memücahuriyusixi vasatata
pütasi'uta'inie. ²⁵Que maine
Huxeya xapayarisie,

Müme memücaneteüterimatücai,
neteüterima nepütivataterüva.

'Iya mücanaqui'erivacai,
münaqui'eriva nepütitaterüva.

²⁶Haque müpaü
memütetahüavarie,
Xepücaneteüterima,

Mana Cacaüyari mayeyuri
nivemama mepütaterüvarieni.

²⁷Quisariyaxita müpaü
tiniuhiva 'Ixaheri hepaüsita,
Sepanetü 'Ixaheri xiüyarimama
haramarasie mieme xiecaripaü
memüyupaümenique, hipatü
xeicüa mecanitavicueisitüariecuni.

²⁸Heye'atüatü yuniuqui,
'imexüitüatü yacatiniyuriemücü
Ti'aitame cuiepa. ²⁹Meripai que
mainecaita Quisariyaxi,

Que mü'ane yumüireme
mütiva'aitüvame

Xüca catasi'ucu'eiririenique
tatüriyama,

Surumatari vahepaü
tecani'litüarieniqueyu,

Cumuxatari vahepaü
tepu'aneneniyequy.

**Huriyusixi teüteriyari que
memüteheyehüva niuqui
'aixüa manuyüne**

³⁰Mericüte, que te'utiyaneni.
Müme memücahuriyusixi
memücayumexüitüacai
heiserie memexeianicü, müme
heiserie mecaniupitüarieni.
Heiserie mepexeyia yuri
memüte'eriecü. ³¹'Ixaherisixi
püta memüyumexüitüacai

heiserie memexeianicü 'inüari
niuquiyarisie mieme, müme
mepüca'aye'axüa 'inüari
niuquiyarisie. ³²Titayariri.

Yuri mepücate'eriecai,
masi que memüteyuriecäi
mepüyumexüitüacai.

'Ayumieme mepüca'aye'axüa.

Meputi'ücamürixü tete
mürati'ücamüritüresie, ³³que
müre'uxa,

Camü Siyunisie nepicaye tete
mürati'ücamüritüre,

Tete cümana
memüti'ücamürique.

Que mü'ane yuri müti'erie
'iyasie pücayuteviyani.

10 Ne'ivama, ne'iyaricü 'ipaü
nepüreixeyaniqueyu,
'ipaü nepütivaviri Cacaüyari
müme vahesie mieme,
memütavicueisitüarienicü.

²Netiniheciütani cuini mieme
Cacaüyarisie mieme que
memüteyumexüitüa, masi 'aixüa
metemaitü mepücayumexüitüa.

³'Asimepücatemate heiserie
que mütiyupitüva Cacaüyari.
Yücümana püta mepütecuvautüve
heiserie que memüteyupitüanicü.
'Ayumieme yamepücatecahu
Cacaüyari que maine, heiserie
müvapitüanicü. ⁴Cürisitu
nitaparitüani 'inüari niuquiyari,
yunaitü yuri memüte'erie heiserie
memüpütüarienicü.

⁵Muiseixiri müpaü tiniu'utüani,
'inüari niuquiyaricü heiserie que
mürexeyia xatatü, müpaü 'utaitü,
Que mü'ane tevi müpaü mütiyurieni,
mücü canayeyuricamücü
cümana. ⁶Peru yuri müti'eriecü
heiserie que mürexeyia, 'ipaü

püta paine, 'A'iyarisie müpai
pepücati'acühüaveni, quepai
taheima peutimieni pe'utaitü,
Cürisitu manacavitünicü
peticu'erivatü, ⁷quepai peucamieni
meucatevasie pe'utaitü nusu,
Cürisitu manativitünicü
müquite vasata peticu'erivatü.

⁸Masi que haine. Niuquiyari
canehuraniri 'atenisie 'a'iyarisie.
Tita temütecuxata yuri que
müti'erie hepaüsita, mücü
canihücütüni. ⁹Müpaü paine,
xüca 'atenicü peti'ahecuatüaca
Quesusisie petiviyatü Ti'aitame
que mütilhücü, xüca 'a'iyaricü yuri
peti'erieca quename Cacaüyari
henucuquetüa müquite vasata,
pecanitavicueisitüariemücü.

¹⁰Yu'iyaricü tevi yuri püti'erie
heiserie müpitüarienicü.
Yutenicü pütiyuhecüatüa
mütavicueisitüarienicü.

¹¹Ipaü paine 'utüarica
xapayari, Yunaitü hesiena yuri
memüte'erie mepücayuteteviyani.

¹²Huriyusixi Cüriyecusixi
yücü mepüca'anene. Yunaima
Tiva'aitüvame caniyuxevini, cui
pütivamicua yunaitü memitahüave.

¹³Yunaitü memitahüaveni
Ti'aitame mepütavicueisitüarieni.

¹⁴Mericüte, que mü'anesie
yuri memücate'uta'erie que
mete'ihüaveni. Quepaü yuri
meteta'erien que mü'anesie
'asimemücatehetimaivave
hepaüsitana. Quepaü
meteheitimani xüca 'umaveni
que mü'ane mütivacuxaxatüvani.

¹⁵Quepaü metecuxatani xüca
mecaheutanü'ariexüani. Que
müre'uxa, Müme memütecuxata

que mücati'luximatüarieca
yu'iyarisie, niuqui 'aixüa manuyüne
memütecuxata, visi que 'anenedi
vaqueiya.

¹⁶Masi yunaitü yamepücatecacü
niuqui 'aixüa manuyüne que
maine. Quisariyaxi müpaü paine,
Ti'aitame, quepai yuri tita'eririe
tita mütiu'enie yatetecuxatacacu
tame. ¹⁷Tita mütiu'enie mi'axixücü,
'ayumieme tevi yuri pütiuta'erie.
Müpaü catini'enani, tita
müticuxasiva Cürisitu hepaüsita
mi'axixücü.

¹⁸Masisü müpaü nepaine,
mete'u'enana 'acu. Camüsü,
Naisarie cuiepa peutayeixüa
vanuqui,
Cuie manunierapai neta'axüani
vaxasica.

¹⁹Mericüte, müpaü nepaineta,
Süricü 'Ixaherisixi yamecatehetima
'acu. Mericüsü Muisexi meri 'ipaü
paine,

Xel'ütesacame nepüxe'ayeitüani
xemüvatesanicü
Müme xei nuivariyari
memücahüme.
Xevahecame teüteri
'asimemücatemaivave
nepüxe'ayeitüani.

²⁰Arique Quisariyaxi camatü 'ipaü
paine,

Müme memücanesicuvautüvecai
mepünesi'utaxei.
Müme nehepaüsita
memücatecu'ivavacai,
Vahüxie nemasiücütü nenayani.

²¹Müpaüta naineni 'Ixaherisixi
vahepaüsita, Tucaricü
nemama nepeutasera teüteri
yamemücatecahu memü'uxiva'a
vahepa.

**Hipatü 'Ixaherisixi que
memüteyuhayevani**

11 Mericüsü 'ayumieme
'ipaü nepaine, Cacaüyari
tivarutixani'erie yuteüterima.
Pücatixaüsiyetü. Neri 'Ixaherisixi
necanixevitütüni. 'Apurahamisie
nepüyetüa, Venicamini
nuivarieyasie nepümieme.
²Cacaüyari pücvavarutixani'erie
yuteüterima meripai müvamaicai.
Mesü 'asixecatemate que maine
'utüarica xapayari 'Eriyaxi
xatatü. Mücü nitavavirieni
Cacaüyari 'Ixaherisixi vahepaüsita,
müpaü 'utaitü, ³Neuxei
Ti'aitame, mepüvarucui müme
memütecuxatacai 'ahesie mieme.
Mepica'unaxüa haque 'amavari
müratimemierivasie. Ne nexaüta
nepünehayeva, mepünesicuvautüve
memünesimienicü. ⁴Peru
Cacaüyari que tita'eitütü. 'Ipaüsietü,
Nehesie mieme 'atahuta miriyari
nepüvatiyasa 'uquisi, Vahari
hüxie memücacatunuma'uivave.
⁵Müpaüri yaxecüa hicüta
mepüyuhayevaxü hipatü
memanayexeyarie 'aixüa que
mütiuca'iyari 'iya. ⁶Camü 'aixüa
mütiuca'iyaricü mepanayexeyari,
tixaütü memüte'uyuricü
mepüca'anayexeyari. Mesü,
'aixüa que mütiuca'iyari,
xüca tixaütü meteyurieca
me'anayexeyarienique, mücü
püta 'aixüa pücatiuca'iyariniqueyu.
Xücateri me'anayexeyarienique
tixaütü memüte'uyuricü,
'aixüa tiuca'iyaritü
pücvaranayexeyaqueyu. Mesü,
que memüte'uyurie, xüca 'aixüa

tiuca'iyaritü varanayexeyaque,
müme püta tixaütü
mepücateyurieniqueyu.

⁷Queteri 'aneni. 'Ixaherisixi
mepücaheitaxei tita
memütecuvautüvecai. Müme
memanayexeyarie meneitaxeyia
püta. Hipatü müme mesese'itü
menacüne, ⁸que müre'uxa,

Cacaüyari 'iyari müyü'üraxie
nivarupitüani,
Hüxi tivarupitüa cümana
memücaheunenierenicü,
Naca tivarupitüa cümana
memücaheu'enanacacü
Hicüque.

⁹Ravirita müpaü paine,
Mexasie quepauca
memüte'apica,
'Ipari que'ayani, viniyari
que'ayani vahesie mieme,
Meque'utiquetamürixüani muva.
'Amemüte'apinepaü
mequete'epinirieni.

¹⁰Vahüxi que'acüpire
memücaheunenierenicü.
Me'anacatutusitü meque'acüne
yuheyemecü.

**Memücahuriyusixi que
memütetavicueisitüarieni**

¹¹Mericüsü nepaine,
metiquestamürixüaca
mecatehecaxüri yuheyemecü.
Pücatixaüsiyetü. Masi
ta'aurie memaxüricü müme,
müme memücahuriyusixi
mepütavicueisitüarieni, Huriyusixi
memü'ütesanicü. ¹²Ta'aurie
memaxüricü cuiepa memütama
vaüca que memüte'upitüarie, müme
memüyutexiecü memücahuriyusixi
vaüca que memüte'upitüarie, camü

masi vaücava mecatepitüarieni cuxi quepaucua memaye'axüani Huriyusixi.

¹³Ne müpaü nepütixecühüave xeme xemücahuriyusixi, ne que nemürenü'arie memücahuriyusixi vahesüa, 'aixüa nepaine nehiritüarica hepaüsita, ¹⁴siparasü xüca neyüveni nemüva'ütesatüanicü ne'ivamarixi, siparasü xüca nevatavicueisitüani hipame müme. ¹⁵Müme memüxani'erivacü, cuiepa memütama meniupasieni 'aixüa memütexeyarienicü. Masi vaücava cuxi catiyüni quepaucua memünaqui'erivani. Xüari cuiepa memütama 'ayumieme mepanutaneniereni müquite vasata. ¹⁶Hecuame mavariyari xüca Cacaüyarisie mieme 'upasieni, naitü yacatinipasiemücü. Nanayari xüca Cacaüyarisie mieme 'upasieni, mamateyata canipasiemücü.

¹⁷Hicü hipatü mamateya menanumurixüani, 'ecü huriva yeutanaca pehöcütütü vasata peniuaquerieni huriva cüeyari nanayasie mieme hayari que müracacapaü pe'ietü pemayanicü vahepaü. ¹⁸'Ayumieme pepücavatave'erieca mamateya. Xücaru pevatave'erieca, camü 'ecü pepüca'itituica nanayari, nanayari püta pümasitituica 'ecü.

¹⁹'Ecüri müpaü pepütayüni, Mamateya mepanumurariexüa nemücaquerienicü ne. ²⁰Mericüte, yuri memücate'eriecaicü, 'ayumieme mepanumurariexüa. 'Ecüsü yuri pemüti'eriecü 'apepuve. Pepüca'anuyehaitürüve que pemüti'amate, masi que neumaca. ²¹Xücaru Cacaüyari cavarucu'eirieni

mamateya yücümana memutinexüa, tietü camasicu'eiriemücü 'ecüta. ²²Camü 'aixüa que tiuca'iyari que tise'ita Cacaüyari. Canise'icaitüni memacaxüri vahepaüsita. 'Aixüa catiniuca'iyarini 'ahepaüsita xüca pe'ahayevani 'aixüa tiuca'iyaricacu 'iya. Me xüca catixaütüni, penanuvitequiemücü 'ecüta. ²³Mümerita xüca yuri mecate'erietü mecayuhayevani, müme mepeca'uitüarieni. Cacaüyari türücariya canexeyani tavari müvaca'uitüanicü. ²⁴'Ecüri huriva yeutanaca mutinüivaxüsie pemiemetütü penanuvitequieni, haraverita mieme hurivasie peniuaquerieni que pemücatiunuivaxü. Masi yemecü müme mamateya mücü hurivasie memümiemete mecateca'uitüarieni yücüyeyarisie.

'Imatürieca que memütetavicueisitüarieni 'Ixaherisixi

²⁵Ne'ivama, yacü xeicüa capa temaivavemete xeyu'eriecacü, pücanesinaqueniequeyu xüca xecaheitimanique 'icü niuqui muti'aviesiecai. Hipatü xeicüa 'Ixaherisixi mesese'itü menacüne, mexi yunaitü memücahuriyusixi meca'aye'axüavave. ²⁶Müpaü tiyüyu, yunaitü 'Ixaherisixi menitavicueisitüariecuni, que müre'uxa,

Tiyüvicueisitüvame Siyunisie nayeyeimücü.

Ta'aurie pehöani Cacuvu, Cacaüyari ca'ayexeyatü mücayuhayevacü.

²⁷'Ipaü netinivaveviriemücü türatü

Quepaucua nemüvanavairieni
tita 'axa memüte'uyurie.

²⁸Niuqui 'aixüa manuyüne
que müticuxasiva, müme
meniu'uxiva'ani, xeme 'aixüa
xemü'litüarienicü. Peru que
memüte'anayexeyarie, Cacaüyari
püvanaqui'erie va'uquiyarima
müvanaqui'erieaicü. ²⁹Cacaüyari
pücayupata que mütivamicua
que mütiva'inie. ³⁰Xemesü que
yaxemücatecahucai'anapai, hicü
que xemütenenimayasie mexi
müme yamecatecahu, ³¹yaxeicüa
müme hicü yamepücatecahu mexi
xenenimayasie xeme, mümerita
hicürixüa memünenimayasiecacü.
³²Cacaüyari yunaime nivayetuan
yamemücatecahunicü, yunaime
müvanenimayacacü.

³³Quetimarive, Cacaüyari
vaücava que mürexeyia, que
mütimaive, vaüca que mütimate.
Que tiyutexie tevi 'i'inüatätü
tita mütiyücühüave Cacaüyari,
'icuvaunetü huyeteya.

³⁴Quepai püretima Ti'aitame que
mütiyumate,

Quepai picu'imaiya.

³⁵Quepai pütimicua meri,
'amürapinenicü 'iya.

³⁶Naitü hesüana catinaneicani,
'acatinuveni 'iya ticuyütivacacu,
hesiena catinimietüni. 'Aixüa
queticuxasivani yuhayemecü.

**Que müreyevese yamütiyurienenicü
Cacaüyarisie mieme pasietü**

12 'Ayumieme
ne'ivama Cacaüyari
mütiyucanenimayacü, müpaü
netinixevavirica, xemiyetuanicü
yuvaiyari mavari mayanicü

mayeyuri mupasie minaque
Cacaüyari. Mücü 'uximayasicacü
xecaneyexeyacacuni 'iyarisie
mümiemecü. ²Müme hicü cuiepa
memütama xepücava'üqueni, masi
yücü xe'ananetü xequenacüni
xetihehecuareme que
xemütecu'eriva. Müpaü xeteyurietü
heiseriemecü xeneitimaicuni tita
mütinaque Cacaüyari, tita 'aixüa
müti'ane titacü mütinaqui'a titacü
müraye'ave.

³'Iya 'aixüa mütiuca'iyaricü
nehesie mieme, 'ayumieme
müpaü nepütixecühüave
yuxexütü yuhesüa xemetitei,
xepüca'anuyehaitürüveni
xeteyücühüavetü yuhepaüsita
que mücareuyevese
yaxemüteyücühüavenicü. Masi
yaxequeteneyücühüaveni
para 'aixüa xemüteyumaicacü
püta, yuxexütü Cacaüyari
que mütixe'u'inüasirie yuri
xemüte'eriecacü. ⁴Tavaiyari
caniyuxevini, peru paüriyari
hesiena mümieme canimüireni.
Xexütü paüriyari yücü pütüyuruva.
⁵Tameta temümüire, xei vaiyari
tecanihümetüni Cürisitusie
teteviyatü. 'Axeicüa taxexütü
tinitapinitüni.

⁶Yücü teteniumiquivani, 'iya
'aixüa que mütiuca'iyari taxexuime
tahasie mieme. Xüca müpaü
tete'umiquieni texaxatamete
temacüneccü, yatepüte'umiquiva
yuri que temüte'erie. ⁷Xüca
teteparevivametetüni, teteparevietü
yatepüte'umiquiva, xüca
tete'üquitametetüni, tete'üquitatü
yatepüte'umiquiva, ⁸xüca
tetetutuicametetüni, tevatuicatu

yatepüte'umiquiva. Que mü'tane mütivamicua, 'aixüa 'iyaricü mütivamicuanicü yapütiumiquiva, que mü'ane müti'aita, yamütiumexüitüacacü yapütiumiquiva, que mü'ane müvanenimaya hipame, müyutemaviecacü yapütiumiquiva.

Cürisitu teüterimama que yamemütecahuni

⁹Yacü xEICÜa xecayütü xequeteneyucanaqui'erieca. Xe'ixeümatü tita 'axa müti'ane, tita 'aixüa müti'anesie xequeteneyiani.

¹⁰Que xemütevanaqui'erie yu'ivamarixi, yu'iyaricü xequenivahive'erieca. Yuxexuitü masi xequenivapitüaca yu'ivama ve'lemete xe'vaxerietü.

¹¹Xepüca'yü'üraraxieca que xemüteyuxüitüa. 'Aixüa 'iyaricü xequeneyuvaüriyaca. Xequetene'uximayaca Ti'aitamesie mieme.

¹²Yuri que xemüte'erie xeta'icuevatü, xequeneyutemamavieca. Que xemüte'uximatüarie, xequeteneuca'enivani. Que xemüteyunenevie, xepücatehayevani.

¹³Cacaüyari teüterimama que memüteheiyehüva, xequenivaparevieca. Xequeneyumexüitüaca xe'vaxerietü cu'uvamete.

¹⁴'Aixüa xequetenivaxatani müme memüxe'uveiya vahepaüsita 'aixüa memü'itüarienicü. 'Aixüa xequetenivaxatani, tixaü xepücatevaxatani para 'axa memü'itüarienicü.

¹⁵Memüyutemamavie vahamatü xequeneyutemamavieca. Memütisuana vahamatü xequeneutisuanani.

¹⁶Yaxeicüa xequeteneyücühüaveni yuhepaüsita yuxexuitü. Xepüca'anuyehaitürüveni que xemüteyumate, masi tixaütü memücatehüme vahamatü xequeneu'uvani. Yacü xEICÜa xetecu'erivatü, xetemaivavemete xepüca'yü'erieca.

¹⁷Ni xeime 'axa xepücate'apica 'iya 'axa xe'uyuriecu. Xequetenecuvava 'aixüa xemüteyuriecacü yunaima teüteri vahüxie. ¹⁸Xüca xeyüvaveni, que xemüteyurie xeme, cayuvatü xequeteneteni yunaima teüteri vahamatü. ¹⁹Nenaqui'erima, yuhesie mieme xepüca'yucuitüveni, masi xequetenehayevani müme püta memühecarienicü. Müpaü püre'uxa, Ne xehesie mieme nepünemieneni. 'Anepürapica ne, canaineni Ti'aitame. ²⁰Masisü xüca que mü'ane mümasi'uxie heuhacamücünü, quetineumicua. Xüca heuharimücünü, queneuharitia. Müpaü petiyurienetü pecanihiveritüamücü müpaü mütiyumaicacü que mü'ane muteviyasitüariepäü. ²¹Xepüca'ipitüani tita 'axa müti'ane müxeha'ivanicü, masi xequena'ivani tita 'axa müti'ane, 'aixüa xeteyurietü püta.

13 Yunaitü yamequetecahu que memüte'aita müme heiserie memexeiya memüte'aitanicü, müme vaheima memucayasarie. Tevi heiserie pücahexeyianiqueyu

müti'aitanicü, me xüca Cacaüyari ca'ipitüanique. Müme heiserie memexeia hicü memüte'aitanicü mecani'aisieca, Cacaüyari tiva'aitüacacu. ²Ayumieme que mü'ane meye'unie cuiepa ti'aitame, mücü caneye'unieca tita Cacaüyari mütiuta'aitaxü. Müme memeye'unie yücümana menanuyutaxüricuni. ³Isücate mepücaüa memimariutanicü que mü'ane 'aixüa mütiyuriene, masi mepüya memimariutanicü que mü'ane 'axa mütiyuriene püta. Pereuyeimücü peca'imacarütü que mü'ane heiserie mexeia müti'aitanicü 'acu. Mericüte, 'aixüa quetineyurieneni. Mücüri 'aixüa paineni 'ahepaüsita. ⁴Cacaüyari parevivameya canihücütüni 'aixüa pemü'itüarienicü. Me xüca 'axa petiyurieneni, queneumaca. Yacü pücahecue'le 'ixipara. Cacaüyari parevivameya canihücütüni haxüacü mürepinirienicü que mü'ane 'axa mütiyuriene. ⁵Ayumieme peuyevese yamüticamienicü que müti'aita, haxüacü xeicüa pücatixaü, masi yu'iyarisie 'aixüa mütiyumaicacüta. ⁶Ayumiemerita xepütüyutuanı que xemüteheuyehüviyarüva. Müme Cacaüyari tupirisiximama mecanihümetüni, mücücü mecani'ayumiemetetüni. ⁷Xequetenivarapinirica yunaime tita müreyevese. Xequene'üitüa que mü'ane meuyevese xemi'üitüanicü tita xemüteheuyehüviyarüva. Xequene'üitüa que mü'ane meuyevese cuviyexunu tuminieya xemi'üitüanicü.

Xequeteneuyehüvirieca que mü'ane meuyevese xemüteheiyehüviriecacü. Ve'eme xequenexatani que mü'ane meuyevese ve'eme xemüxatanicü. ⁸Aixüa pücaüni xüca heuyeveca xeime xemüte'apiniriecacü. Peuyevese xeicüa xemüyunaqui'eriecacü püta. Que mü'ane minaqu'erie xeime, mücü caneye'atüaniri 'inüari niuquiyari. ⁹Mücü niuqui, xeime 'üyaya pepücacumaivani, pepücati'amemivani, pepücatinavayani, peti'itavatü pepücatihecüatani, pepücati'acahive'erieca, que maine, xevitü 'aisica xüca xuavenita, mücü naitü catiniyutaxeüre 'icü niuquicü, Pepinaqui'erieca 'ahepaü tevi que pemüti'anaqui'erie 'ecü. ¹⁰Inaqui'erietü yuhepaü tevi, 'axa püca'iyurieneni. 'Ayumieme tiyucanaqui'erietü caneye'atüamücü 'inüari niuquiyari.

¹¹Mücü meta, xenimaicari 'icü tucari. Hicürixüa canaye'aniri xemanutanenierenicü xecusutü. Hicü canahuraniri temütavicueisitüarieni. Quepaucua yuri temüte'uta'erie pücahahuracai hicüpaü. ¹²Tücarı pütixüxime, tucari nehuraniri. Hicü 'ayumieme teque'icü'eirienı tita teüteri memütüyurie yüvipa timieme. Cuya tepüayari teque'anacatücinı hecüaripa mieme. ¹³Aixüa 'anemecü teque'u'uvani hecüaripa memü'uva vahepaü teyüatü, teca'ixüaratüvetü tecatarüvetü tecarucusixitütü tecaheutayexürietü tecata'eririyatü teca'ütesatü. ¹⁴Masi xequenanacatücinı que mü'ane Ti'aitame Quesusi Cürisitu

mühücü. Xepücayuha'aritiüaca
yaxemüteyuriecacü que
memüte'ucahive'erie teüteri
vahepaü xete'u'iyaritü.

**Müme memüverarani yuri
que memüte'erie**

14 Xequeneutanaqui'erie
que mü'ane müverani
yuri que müti'erie, peru niuqui
xemüxuatüacacü que müticu'eriva
hepaüsita pücatixaü. ²Xevitü
yuri catini'erieca quename
yüve nai müticuaca, xevitüta
müverani sisiüravime xeciüa
püca'a. ³Que mü'ane müticua'a
püca'itave'erieca que mü'ane
mücaticua'a. Que mü'aneta
mücaticua'a püca'iniuquimani
que mü'ane müticua'a, Cacaüyari
mitanaqui'ericü 'iya. ⁴Ecüsü que
pepüpaicü peminiuquimanicü
que mü'ane xeimesie mieme
müti'uximaya. Yucusiyari hürüpa
'aputive 'apative nusu. 'Aputivenitütü.
Cusiyarieya türücarिया pexeiya
'amitaquetüanicü.

⁵Mücü meta, xevitü tucariite yücü
'aneneme cani'erieca, xevitüta naitü
tucari yaxeciüa ti'ananeme ni'erieca.
Yuxexuitü yu'iyarisie heiseriemecü
mequeteyumaica. ⁶Que mü'ane
ma'eriva tucari, Ti'aitamesie
mieme yüanetü cana'erivani.
Que mü'ane mücaha'eriva tucari,
mücüta Ti'aitamesie mieme
yüanetü pücaha'eriva. Que mü'ane
müticua'a, Ti'aitamesie mieme
yüanetü catinicuaca, pamüpariyusi
nipitüani Cacaüyari. Que mü'ane
mücaticua'a, mücüta Ti'aitamesie
mieme yüanetü pücaticua'a,
pamüpariyusi nipitüani Cacaüyari.

⁷Xevitü tame yuhesie mieme
xeiciüa püca'ayeyuri, yuhesie
mieme xeciüa püca'umüni. ⁸Xüca
te'ayeyuyurini, Ti'aitamesie
mieme tenayeyuyurini. Xüca
te'ucuini, Ti'aitamesie mieme
tenicuicuni. 'Ayumieme sepa
temayeyuri sepa temücuini,
Ti'aitamesüa tecanimiemetetüni.
⁹'Ayumiemerita Cürisitu niümüni
nanutanieri, müme memümüquite
memayeyuyurita tiva'aitüvame
mayaniciü.

¹⁰'Ecüri titayari petiniuquima
'a'iva. 'Ecütari, titayari petitave'erie
'a'iva. Tanaitü tecaniuti'uicuni
Cacaüyari 'uvenieya hüxie.

¹¹Müpaü püre'uxa,
Ne necanayeyurini, canaineni
Ti'aitame.
'Ayumieme nehüxie yunaitü
menicatunuma'uicuni,
Yunaitü yutetacü 'aixüa
mecanihecüatacacuni
Cacaüyari.

¹²Hicü 'ayumieme taxexuitü tahesie
mieme tepütiniuni Cacaüyari hüxie.

**Xepüca'icahüani titasie
mütitiquetamüreni xe'iva**

¹³'Ayumieme
tepücataniuquimatüveni.
Masi 'ipaü xequeteneyumaica
püta, xemüca'icahüani titasie
mütitiquetamüreni xe'iva, titacü
mativauseni. ¹⁴'Ipaü nepütimate,
Ti'aitame Quesusisie netiviyatü
'ipaü yuri nepüti'erie, tixaütü xüca
cati'itiyaca, yücümana müpaü
püca'ane. Masi xeciüa, que mü'ane
ca'itiyacame mü'erie, mücüsie
mieme püca'itiya. ¹⁵Xüca 'a'iva
'uhiveritüarieni 'icuaicü, 'ecü

pe'inaqui'erietü pepüca'yüane.
 'A'licuaicü pepüca'lica'unani
 que mü'anesie mieme mumü
 Cürisitu. ¹⁶Tita xehesie mieme
 'aixüa müti'ane, xüca tüma 'axa
 caticuxasivanique. ¹⁷Caca'yari
 'i'aitüacacu xüca 'a'uyeicani tevi,
 sepa müticua'a sepa müranuye'e,
 heiserie canipitüarieni, yu'iyarisie
 püca'uximatüarie, niyutemavieca
 'Iyari Mütiyupatasie tiviyatü.
¹⁸Que mü'ane müpaü tiyurienetü
 müti'uximaya Cürisitusie mieme,
 Caca'yari caninaqui'acamücü 'iya
 hepaüsita, teüterita meneitimaicuni
 'aixüa que mütiyuriene.
¹⁹'Ayumiemicü tame
 tenitamexüitüaca cümana ta'iyarisie
 temüca'uximatüariecacü, cümana
 'axeicüa temütaseiriyanicü tanaitü.
²⁰'Icuaicü pepüca'lica'unani tita
 Caca'yari mütiuyuri. Naitüri
 catini'itiyaca, peru 'axa püyüni
 xüca tevi ticuatü 'itiquetamüra
 xeime. ²¹'Aixüa püyüniqeyu
 masi xüca vai pecacua'anique
 xüca vinu peca'anuye'enique, xüca
 tixaü pecatuyurienenique cümana
 'a'liva mativauseni mütiquetamüre
 müveranare. ²²Yuri que pemüti'erie,
 'acümana yaquetinecu'erivani
 Caca'yari hüxie. Caniyutemavieca
 que mü'ane yuhesie mücarahüpa
 paüri 'aixüa 'aneme 'erietü. ²³Que
 mü'ane müyuxamurie yücü
 ticu'erivatü, mücü nanutahüiyamücü
 xüca ticuaca, yuri ti'erietü
 mücayüanecü. Nai mütiyuriene yuri
 que mücati'erie, 'axa tiniyurieneni.

Memütürücavi memüverarani

15 Caneuyevecani tame
 temüyüvavemete

teminevieni tita memücateyüvave
 müme memüverarani. Tepüca'yüaca
 para taxaütame xeicüa
 temünaqui'acacü. ²Taxexuitü
 tequeyüaca tahepaü tevi
 püta münaqui'acacü, 'aixüa
 mü'itüarienicü müseiriyarienicü.
³Ni Cürisitu püca'yüanecai para
 yuxaütame xeicüa münaqui'acacü,
 masi que müre'uxa, Müme 'axa
 que memutiyanecai 'ahepaüsita,
 vaniuxixiya pünesi'u'axixü ne püta.
⁴Naitü meripai mütiuti'utüarie,
 temüteti'üquitüarienicü
 tiniuti'utüarieni, para
 tete'uca'enivatü 'utüarica
 xapayari tasinütüacacu yuri
 temüte'eriecacü teta'icuevatü.
⁵Mücü Caca'yari müpaü
 mütatipitüva temüte'uca'enivanicü
 temünütüarienicü, mücü
 quexepitüaca yaxaicüa
 xemüteyumaicacü yuhesüa,
 Cürisitu Qesusi que maine,
⁶'axeicüa xei tetayaricü xe'utaniütü
 'aixüa xemutiyanenicü que mü'ane
 Tati'aitüvame Qesusi Cürisitu
 mücaca'yariieya mü'uquiyariieya
 hepaüsita.

Niuqui 'aixüa manuyüne memücahuriyusixi vahesie que mütimieme

⁷'Ayumieme
 xequeneyutanaqui'erie yunaitü,
 Cürisitu müxe'utanaqui'eripaü,
 Caca'yari 'aixüa
 müticühüavarüvanicü. ⁸'Ipaü
 nepaine, Cürisitu müme
 xitequiya 'inüariyari memexeiya
 vaparevivame nayani, masiücüme
 meyeitüanicü yuri que maine
 Caca'yari, mitaseiriyanicüta

tita meripai mütivarutahüavixü
ta'uquiyarima quename
metemiquieniquecai, ⁹mümeta
memücahuriyusixi 'aixüa
memutiyuanenicü Cacaüyari
hepaüsita müvanenimayacü, que
müre'uxa,

'Ayumieme 'aixüa
nemaniheciüatacamüci
memücahuriyusixi vahesüa,
Nemaninüavacamüci que
mü'ane pemühücü.

¹⁰Tavari müpaü paine,
Xemücahuriyusixi
xequeneyutemamavieca
teüterimama vahamatü.

¹¹Tavarita,
'Aixüa xequeteneutahüavi
Ti'aitame hepaüsita
Yunaitü xemücahuriyusixi.
Yunaitü nuivarite 'aixüa
mequehaitücani hepaüsitana.

¹²Tavari Quisariyaxi müpaü paine,
Quisahi quie mieme
tinitinemücü nana,
Que mü'ane manucuqueni
mütiva'aitüanicü
memücahuriyusixi.
Hesiena yuri
mecateni'eriecacuni
Memücahuriyusixi
meta'icuevatü.

¹³Hicü 'iya Cacaüyari
mütasi'upitüva temüta'icuevanicü
yuri tete'erietü, müci
quexehüniyani naimecü
xemüyutemamaviecacü yu'iyarisie
xemüca'uximatüariecacü mexi
yuri xete'erie, masi vaücava yuri
xemüte'eriecacü xeta'icuevatü,
'Iyari Mütüyupata xetürücariryacacu.

¹⁴Neri yuri nepüti'erie ne'ivama
xehepaüsita, quename yücümana

xehüpüne 'aixüa xeteyurietü,
quename xe'aye'axüavave
nai xetemaitü, quename
xeyüvave xemüyul'maiyanicü.
¹⁵Hipame tapari necueriva'atü
nepütixe'uta'ütüiri, tavari
nexeha'eritüatü hepaüsitana
yacütüniquetü, Cacaüyari 'aixüa
tiuca'iyaritü müpaü münetiomicü,
¹⁶Cürisitu Qesusi parevivameya
nemayanicü memücahuriyusixi
vahesie mieme, mara'acamepaü
neti'uximayatü Cacaüyari niuquieya
'aixüa manuyenesie mieme,
müme memücahuriyusixi mavari
memacüneccü memütanaqui'eriva,
Cacaüyarisie mieme memupasie
'Iyari Mütüyupata yativapatacacu.

¹⁷Hicüsü Cürisitu Qesusisie
netiviyatü necaniyüveni 'aixüa
nemütinecühüaveni nehepaüsita,
tita Cacaüyari mütiyuriene
nexatatü. ¹⁸Nepücacueriva'a tixaütü
nemüticuxatanicü, tita Cürisitu
mütüyuri yanetiurieneccacu
ne xeicüa nepüticuxatani.
Yanetiurieneccacu, müme
memücahuriyusixi yameteçahutü
menacüne, netaniucacacu
neti'uximayacacu, ¹⁹türücariry
nehexeyacacu 'inüarite
mamarivavemete mütiyünicü,
türücariry nehexeyacacu
'Iyarisüa mümieme. Qerusareme
neheyeyaca 'Iricupai
neheuyeyuneca nenaye'ani
yemecü neticuxatatü niuqui 'aixüa
manuyüne Cürisitu hepaüsita,
²⁰'ipaü netinemexütüatü,
nemüticuxatanicü niuqui 'aixüa
manuyüne haque que mü'ane
Cürisitu mühücü mücaxasieve
xeicüa, capa xeime tenarieya heima

ne'anuquinicü ne. ²¹Masi müpaü
que müre'uxa,

Müme

'asimemücate'utahüavarie
hepaüsitana, müme

menixeyacacuni,

Hepaüsitana memüca'u'enana
meneitimaicuni.

Papuru que müreuyeimücaü

Xumapaitü

²²'Ayumieme müixa

nepacunütüarie

nemücaxe'u'ivatamienicü.

²³Hicüri 'uva pumaveri

haque nemüre'uximayaca.

Müixa viyari nepütihive'erie

nemüxe'u'ivatamienicü

²⁴quepaucua 'Isipaniya nemümie.

Ne'anuyeneme nepüxexeyaniqueyu.

Xemeta mana xepünesi'anuyenü'ani,

xehesüa netemaviritüarieyu

'esiva meri. ²⁵Masi hicü

Querusareme nepüyemie

nevaparevienique Cacaüyari

teüterimama. ²⁶Maseruniyatari

'Acaiyatari meniYuvaüriya

'axeicüa tixaitü memütevaminicü

müme memümamave Cacaüyari

teüterimama vasata memetitei

Querusaremetari. ²⁷Müpaü

meteniYuvaüriyani, neuyevecata

müpaü memütevarapinirienicü.

Memücahuriyusixi vahepaü

meheixeyatü mepacü 'Iyarisie

timieme. Peuyevese mümetari

memüvaparevienicü vaiyarisie

timieme hepaüsita. ²⁸'Ayumieme

'icü ne'aye'atüame, 'icü va'imiquieri

nevayetuiieme, nenayeyeimücü,

xehesüa ne'anuyeneme 'Isipaniya

nemeta'anicü. ²⁹Xehesüa

quepaucua nemeta'ani, nepütimate

nemunuani nehünetü niuqui

Cürisitu hepaüsita 'aixüa

manuyünesie timiemecü 'aixüa

xemü'itüarienicü.

³⁰Quesusi Cürisitu

mütati'aitüvamecü,

'Iyari mütasipitüacü

temütetacanaqui'eriecacü, 'ipaü

netinixetavavirieni ne'ivama,

cui xemünesipareviecacü

nenevieri xe'ipitüatü

Cacaüyari nehiesie mieme

³¹nemütavicueisitüarienicü, Cureya

memütama yamemücatecahu

'axa memücanesiyurienicü,

memünaqui'acacüta

Cacaüyari teüterimama, que

nemütivaparevieneni Querusaremesie,

³²para xehamatü nemü'uxipiecacü

quepaucua nenetemavietü

nemeta'ani xehesüa, que

mütinaque Cacaüyari. ³³Mücü

Cacaüyari mütasipitüa ta'iyarisie

temüca'uximatüariecacü, mücü

que'uyeicani yunaime xehamatü.

Müpaü xeicüa nepaine.

Que mütivavaüritüacai

16 Nenixehecüatüani
ta'iva 'uca Peve

mütiteva. Mücü tiparevivame

canihücütüni Senicüreyasie

memüyuyexexeüriva vahesüa.

²Xequeneutanaqui'erie Ti'aitamesie

xeteviyatü, que müreuyevese

Cacaüyari teüterimama

memüyutanaqui'erienicü.

Xequeneuparevi xüca tixaitü

reuyehüaca xehesüa. Mücü

tiparevivametütü nivaparevieca

yümüireme, neta caneniuparevieneni.

³Xequenivavaüritüacai

Pürisira 'Aqiramame.

Nehamatü mepüte'uximaya
 Cürisitu Quesusisie
 teteviyacacu. ⁴Nemayeyurinicü
 ne, meniucueriva'itüarieni
 meniucui'iva tüma. Ne nexaüta
 pamüpariyusi nepücavapitüa,
 masi yunaitü memüyutixexeüriva
 memücahuriyusixi pamüpariyusi
 mepüvapitüata nehamatü.
⁵Vaquita memüyuyexexeürivata
 xequenivavaüritüaca.
 Xequenevaüritüaca 'Epainetu
 neminaqui'erie. Mücü
 meri 'Asiyatari vasata
 peu'isanari Cürisitusie mieme.
⁶Xequenevaüritüaca Mariya
 vaüca müti'uximayacai xehesie
 mieme. ⁷Xequenivavaüritüaca
 'Aniturunicu Cuniyaximame
 nenuivarisie memümiemete
 nehamatü memanutaxüriya. Müme
 menive'emetetüni nü'arisixi vasata.
 Cürisitusie mepüteviyacai ne
 hesiena necativiyavecacu cuxi.
⁸Xequenevaüritüaca
 'Amupüriyatu neminaqui'erie
 Ti'aitamesie netiviyatü.
⁹Xequenivavaüritüaca 'Uruvanu
 tahamatü müti'uximaya
 Ti'aitamesie teteviyacacu,
 'Isitaquimame neminaqui'erie.
¹⁰Xequenevaüritüaca 'Aperexi
 mü'inüasieve Cürisitusie tiviyatü.
 Xequenivavaüritüaca 'Arisitupuru
 quie miemete. ¹¹Xequenevaüritüaca
 Heruriyuni nenuivarisie mümieme.
 Xequenivavaüritüaca Narusisu
 quie miemete, queyupaümetü
 Ti'aitamesie memüteviya.
¹²Xequenivavaüritüaca Türipina
 Türipusamame Ti'aitamesie
 meteviyatü memüte'uximaya.
 Xequenevaüritüaca Perüsira

münaqui'eriva vaücava
 müti'uximayacai Ti'aitamesie
 tiviyatü. ¹³Xequenivavaüritüaca
 Xupu manayexeyari Ti'aitamesie
 tiviyatü, varusieyamame
 nevarusipaü mü'anecaita.
¹⁴Xequenivavaüritüaca
 'Asinicüritu Pürecuni Herümexi
 Patüruva Herüma hipame
 'ivamarixi vahamatü memü'uva.
¹⁵Xequenivavaüritüaca Pirurucuxi
 Curiyamame, Nereya 'ivaya
 'ucamame, 'Urimipata yunaitü
 Cacaüyari teüterimama vahamatü
 memü'uva.
¹⁶Xequeneyuvaüritüaca 'isiyacü
 Cacaüyarisüa que xemütemiemete.
 Yunaitü Cürisitusüa miemete
 naisari memüyutixexeüriva
 mepüxevaüritüa.
¹⁷Ne'ivama 'ipaü
 netinixevavirica,
 xequenivaxeiyani müme hixüata
 memüxesana memüxeti'ücamüra,
 müme memüyüa que
 yaxemücate'uta'üiquitüarie.
 Xequeneyupata vahepaüsita.
¹⁸Tati'aitivame Cürisitusie
 mieme mepücate'uximaya
 müya memü'anene, yuyuriepa
 mieme püta mepüte'uximaya.
 'Aixüa me'utiyuatü peru
 yacü xEICÜa, visi me'utiniütü
 mepüteva'irüviya müme tita
 'axa müti'ane memücateha'eriva
 va'iyari. ¹⁹Xeme que xemütecahu
 metenetimani yunaitüri.
 'Ayumieme xehepaüsita
 nepünetemavi. 'Ipaü pünetinaque,
 xemütemaivavenicü 'aixüa
 xeteyurietü, xemüca'inücacü
 püta tita 'axa müti'ane. ²⁰Mücü
 Cacaüyari mütasipitüa ta'iyarisie

temüca'uximatüariecäü, mücü
nixepitüamücü xemicaquesinacü
Satanaxi yareutevitü.

Tati'aitüvame Qesusi xüca
'aixüa tiuca'iyarini xehesie
mieme.

²¹Timuteu nehamatü
müti'uximaya nixevaüritüaca,
Rusiyuta Casunita Susipaterita
nenuivarisie memümiemete.

²²Ne Terütüyu 'icü xapa
nemaca'utüa nepüxevaüritüa
Ti'aitamesie netiviyatü.

²³Que mü'anesüa nemü'axe
ne, yunaitü memüyuyexexeüriva
memü'axeta hesüana,
Çayütütü canixevaüritüaca.
'Erasitu quiecatari vatumini
hüveme, ta'iva Cuarutumatü
menixevaüritüaca.

²⁴Yunaime xehesie mieme xüca
'aixüa tiuca'iyarini Tati'aitüvame
Qesusi Cürisitu.

Visi queticühüavarüvani Cacaüyari

²⁵Mücü caniyüveni
müxetuicanicü, que maine
niuqui 'aixüa manuyüne
nemücuxata, xasica Qesusi
Cürisitu hepaüsita que maine.
Catinicuxasivani que maine niuqui
'iya mitahecüataxü. Mücü niuqui
müixa caniuti'aviesiecaitüni
çayuvatü xecüa, ²⁶hicürixüa
masiücütü nayani. Texaxatamete
va'utüarica ya'utainecacu, que
mütiuta'aitaxü mücü Cacaüyari
yuheyemecü 'amuyeica,
canivarutahecüatüani yunaime
nuivarite para yamemütecahunicü
yuri mete'erietü.

²⁷Mücü Cacaüyari muyuxeve
mütimaive, visi queticühüavarüvani
Qesusi Cürisitu hepaüsita
yuheyemecü. Müpaü xecüa
cani'aneni.

CURINITUTARI

Mexüacame Xapayari Que Mütivarunü'airi Papuru

Vaürisica

1 Ne Papuru, ta'iva Susiteneximatü, tecanixevaüritüaca Curinitutari. Cürisitu Quesusi caneniuta'inieni nü'ariecame nemayanicü, müpaü mütinaquecaicü Cacaüyari. ²Curinitutari xemeyutixexeüriva Cacaüyarisüa xemiemetetütü, tenixevaüritüaca. Cürisitu Quesusisie xeteviyatü, xecaniupasieni Cacaüyarisie mieme. Xecaniuta'inierieni yaxemütepasienicü, que memüte'uta'inierie yunaitü naisarie memehüave que mü'ane Tati'aitüvame Quesusi Cürisitu mühücü, que mü'ane müme tiva'aitüvame mühücü tameta tati'aitüvame mühücü. ³Cacaüyari müta'uquiyari, Quesusi Cürisitu mütati'aitüvame, 'aixüa xüca mete'u'iyarini xehesie mieme, xüca mexepitüaca xemüca'uximatüariecacü yu'iyarisie.

Pamüpariyusi que mütipitüacai, 'iyarisie timieme memütecumiquivacaicü

⁴Neheyemecü pamüpariyusi necanipitüaca Cacaüyari

xehepaüsita, 'aixüa tiuca'iyaritü mütixe'umicü Cürisitu Quesusisie xeteviyacacu. ⁵Nai tinitimüiriyarümeni xehesie mieme, hesiena xeteviyacacu. Naimecü xecaniyüvaveni xemütiniunicü, naime xecatenimaica, ⁶xehesie que mütiuseiriyarie mücü niuqui mihecüata Cürisitu. ⁷Ayumieme naime xecatenicumiquivani, tixaü pücareuyevese mexi xe'icuevie Tati'aitüvame Quesusi Cürisitu, masiücütü mayeitüarienique. ⁸Mücü canixeseiriyamücü xeme, tapareyuque, xehesie mücarahüivanicü 'iya tucarisie quepaucua munuani Tati'aitüvame Quesusi Cürisitu. ⁹Cacaüyari que maine yacatinicamieni. Mücü canihücütüni que mü'ane müxe'uta'ini xemüyutaxevirecü nu'ayamatü Quesusi Cürisitu mütati'aitüvamematü.

Cürisitu que tisanive

¹⁰Perüsü ne'ivama, vaüriyarica siepüre necanixepitüaniquyeyu, Tati'aitüvame Quesusi Cürisitusüa temiemetetütü 'ipäu ne'utaitü, xeniuku yuxevicacu

yaxeicüa xequetenecu'erivani,
 hixüata xepücayusanani. Masi
 xequenütüarieca yaxeicüa
 xeteyumaitü, yaxeicüa xetecu'erivatü.
¹¹Hipatü Cürühesüa miemete müpaü
 mecanetenuheciatüani xehepaüsita
 ne'ivama, quename vaniu, hipatü
 xeme xeyucuitüve. ¹²Ipaü nepaine,
 xeme yuxexuitü 'ipaü xeputiyuane,
 Ne Papurusie necatiniviyani, xevitüta,
 Nesü 'Apuruxisie püta necatiniviyani,
 xevitüta, Nesü Sepaxisie püta
 necatiniviyani, xevitüta, Nesü
 Cürisitusie püta necatiniviyani.
¹³Cürisitu que tisanive 'acu. Ne
 Papuru xehesie mieme que netiumerie
 curuxisie. Papurusia xemiemetetütü
 que xete'uca'üvaxü. ¹⁴Cari
 pamüpariyusi nepipitüa Cacaüyari,
 xeime tüma nemüca'uca'üyaxücü
 xeme, Cürisipu xeicüa, Cayu xeicüa,
¹⁵capa 'uxa'atüni varie xevitü
 müpaü hainenicü, quename xeme
 xe'uca'üyarie nehesüa xemiemetetütü.
¹⁶Mesü necanivaruca'üyata
 'Esitepanaxi quie quiecatari.
 'Asinepücara'eriva xeimetüme que
 nemütü'üyaxü. ¹⁷Cürisitu que
 münereyenü'a, capünesiheyenü'a
 nemütü'üyanenicü xeicüa. Niuqui
 'aixüa manuyüne nemücuxatanicü
 caneneyenü'ani masi, peru
 nemütücuxatanicü yacü timaivemepaü
 necati'enierietü yacü xeicüa ne'utaitü.
 Me xüca müpaü netiuniucanique, yacü
 xeicüa catinixaxasivaniqueyu que
 mütiumerie Cürisitu curuxisie.

**Türücariya que mütatipitüa,
 temaivavemete que mütarayeitüa
 Cürisitu, Cacaüyari yatipitüacacu**

¹⁸Icü niuqui que mütiumerie
 curuxisie manuyüne, yacü

haineme mecani'erieca müme
 memütatümaiyariexime. Tameri
 püta temütaviceisütüariexime
 que temüte'l'enie, mücü niuqui
 türücariya canihücütüni
 Cacaüyarisüa mümieme. ¹⁹Ipaü
 catine'uca,

Tita memütemate
 temaivavemete, mücü
 necanica'unamücü.

Tita memütemaivave yüvemete,
 mücü necanixani'eriecamücü.

²⁰Haquevari temaivavemete,
 haquevari müme 'inüaricü
 memüte'üqita, haquevari niuqui
 xüxüatüvavemete hicü miemetexi.
 Camüsü, tita memütemaivave
 cuiepa memütama, yacü xeicüa
 haineme canayeitüani Cacaüyari.
²¹Cui timaivetü, müpaü
 tiniuta'aita Cacaüyari, cuiepa
 memütama que memütemaivave
 memüyutatexienicü
 meheitimanique Cacaüyari. Masi
 caniyuväuriya Cacaüyari niuqui
 mücuxasiva müvataviceisütüanicü
 müme yuri memüte'erie, sepa
 mücü niuqui yacü xeicüa haineme
 memü'erie hipatü.

²²Huriyusixi teüteriyari 'inüarite
 menivauca, Cüriyecusixi timaiveme
 niuquieya menivauca. ²³Tame
 Cürisitu püta tecanixatani, que
 mü'ane curuxisie mumierie que
 mütihücü. Mücücü Huriyusixi
 meniutiquetamürixüani, yacü
 xeicüa ticuxaxasivame meni'erieca
 hipatü memücahuriyusixi.

²⁴Tame püta temuta'inierie, sepa
 Huriyusixi sepa Cüriyecusixi,
 müpaü tetenitamaica, Cürisitu
 canihücütüni que mü'ane
 türücariya mütasipitüa

Cacaüyarisüa miemetütü, que mü'ane temaivavemete mütasi'ayeitüa Cacaüyari que mütimaive. ²⁵Sepanetü xüca Cacaüyari yacü xEICÜA hainenique, mücüsiere masi yemecü catinimaiveniqueyu, teüteri hepaüna 'asimecatemaivavecacu. Sepa xüca Cacaüyari catürücaüyenique, masi yemecü canitürücaüyeniqueyu, teüteri hepaüna mecatürücaivicacu. ²⁶Xequetena'erivani que xe'ananetü xemuta'inierie ne'ivama. Camüsü, hipatü xEICÜA xeme xecatenimaivavemetetüni, teüteri que memütecü'eriva. Hipatü xEICÜA xepüve'emeté, hipatü xEICÜA mamarivavemete xepüvanivema, que xemüte'uta'inierie. ²⁷Masi 'ena cuiepa miemete tita yacü haineme memüte'erie cananuyeteüxieni Cacaüyari, para mütivatiteviyasitüanicü temaivavemete. Canenuyeteüxieni tita mücatitürücaivi 'ena cuiepa, mütivatiteviyasitüanicü müme memütürücaivi. ²⁸Cacaüyari canenuyeteüxieni tita tixaü mücatihücü, tita mütixani'eriva, tita 'amücatiive meta, para yacü xEICÜA meyeitüanicü tita mütixuave, ²⁹capa xevitü tevi ve'eme yuxatanicü Cacaüyari hüxie. ³⁰Masi Cacaüyari müxe'UNETÜACÜ, 'ayumieme 'axecaniu'uvani, Cürisitu Qesusisie que xemüteviya. Cürisitu canihücütüni que mü'ane Cacaüyari micaye, temaivavemete mütasi'ayeitüanicü, tasipitüatü heiseriemecü yatemütecahunicü, tasipatatü Cacaüyarisie mieme, tasixünatü. ³¹'Ayumieme müpaü

cani'aneni que müre'uxa, Que mü'ane ve'eme müxatamücü, Ti'aitame quexatani ve'emetüme.

**Que müticuxatacai Cürisitu
hepaüsita, curuxisie
que mütiumerie**

2 Yaxeicüa neta ne'ivama, quepaucua xehesüa nemunua, cui yüvemepaü nepücaüyanecai que nemütüniucacai, que nemütümaivecai, quepaucua nemütixecuxaxatüvaca ne'ihECÜATATÜ Cacaüyari que mü'ane. ²Ipaü netininemaicaitüni püta, tixaü nepücara'erivaniquecai xehesüa ne'uyeicatü, Qesusi Cürisitu xEICÜA netina'erivaniquecaitüni, que mü'ane curuxisie mumerie que mütihücü. ³Nesüari necatürücaüyetü masi necaninuani xehesüa, neheumatü vaüca, ne'uyüyüacatü. ⁴Que nemütüniucacai, tita nemüticuxatacai, timaivemepaü nemütü'enierienicü xEICÜA nepücaüyanecai, visi netiuniütü xEICÜA yuri nemütixe'eritüanicü nepücaüyanecai. Masi necanixehECÜATÜACAITÜNI 'Iyari que müti'ane, Cacaüyari que mütitürücaüye, ⁵capa heuyevecacü tita teüteri memütemaivave para yuri xemüte'eriecacü xeme, masi Cacaüyari türücaridayasie püta yuri xemüte'eriecacü.

**Tita Cacaüyari 'Iyarieya
masiücüme mürayeitüa**

⁶Tetemaivavetü masi tetenicuxatani müme memaye'axüavave vasata. Peru que

temütemaivave, hicü miemetexi müpaü mepücatemaivave. Hicü miemetexi teva'aitüvameteta müpaü mepücatemaivave, müme yacü xeicüa memacünirüme. ⁷Masi que temütécuxata tame, tenihécüatani tita müti'aviesiecai, que mütimaive Cacaüyari tetécuxatatü. Timaivetü que mütiyurieniquecai 'arique, visi te'aneneme que mütarayeitüani, mücü 'ana pücamasiücücai hicüque, sepa Cacaüyari müpaü mütiyumaicai cuie canetüarievécacu cuxi. ⁸Hicü miemetexi teva'aitüvamate hasuacua müpaü mepücatehetimaivavecai ni xevitü. Xüca müpaü metehetimanique, curuxisie mepüca'imieniqueyu Ti'aitame visi mü'ane. ⁹Masi que müre'uxa,

Tita tevi mücatixeyave
yühüxicü, mücati'enieve
yunacacü,

Titacü mücati'uyaritüave tevi,
Müya 'aneneme Cacaüyari
nivaruha'arütürieni

Müme meminaqui'erie.

¹⁰Müya 'aneneme Cacaüyari masiücüme canayeitüani, 'Iyari yatatixeisitüacacu. Mücü 'Iyari catinimaica naisarie que müti'ane, naitü que mütiyumate Cacaüyari.

¹¹Teüteri, que titita tevisie mieme yamütimate tevi que mütiyumate. Tevi 'iyarieya hesiena müyeca canihücütüni tita müpaü mütimate. Yaxeicüata tevi 'asipücatimate Cacaüyari que mütiyumate. Cacaüyari 'iyarieya xeicüa müpaü catinimaica. ¹²Tame 'uva cuiepa mieme 'iyari tepüca'uyeyesa. 'Iyari Cacaüyarisüa mümieme püta

tecaniuyeyeca, temütemaicacü tita Cacaüyari mütatiumi.

¹³Tita 'Iyarisie mütimieme teteni'avehécüasitüiyani müme 'Iyari memuyeyesa. 'Ayumieme quepaucua temixata tita Cacaüyari mütatiumi, tepücatecuxata que temüte'u'üquitüarie teva'enietü müme teüteri vahepaü xeicüa memütemaivave. Yatetenicuxatani 'Iyari que mütati'üquitüa püta.

¹⁴Tevi mücü 'Iyari müca'uyeyesa püca'yuväüriya mitanaqui'erienicü tita Cacaüyari 'Iyarieyasie mütimieme. Yacü xeicüa haineme cani'eriecamücü. Püca'yüve yamüretimanicü, me 'Iyari 'ipareviecacu xeicüa caniyüvemücü mita'inüatacü que müti'ane tita 'Iyarisie mütimieme. ¹⁵Que mü'ane mücü 'Iyari muyeyesa püta, nai catinita'inüatamücü, peru xevitü 'Iyari müca'uyeyesa hepaüna püca'ita'inüata que mü'ane miyeyesa. ¹⁶Que müre'uxa, Quepaicü pütimate que müticu'eriva Ti'aitame, quepai pütita'üquitüani. Peru tame Cürisitupaü tetenicu'erivani.

Cacaüyarimatü que temüte'uximaya

3 Neri ne'ivama, 'ana nepüca'yüvecai nemütixecuxaxatüvanicü que nemütivacuxaxatüva müme 'Iyari memuyeyesa. Müme vai xeicüa memühüme, türi Cürisitusie memüteviya que nemütivacuxaxatüva, müpaü püta netinixecuxaxatüvacaitüni xeme. ²Resi nenixemicuacaitüni, 'icuai nepücaxe'umi, xemüca'iquemacacü. Peru hicü cuxi xepüca'iquema,

³vaisie xemüteviyacü cuxi. Mexi xeyumexüitüa hipame vahepaüsita, mexi xeyucuitüve cuxi, cari vaisie xecateviya xeicüa, teüteri vahepaü xecateyüa. ⁴Xevitü quepaucua müpaü maine, Nesü Papurusie necatiniviyani, xevitüta, Nesü 'Apuruxisie netiniviyani, cari teüteri xeicüa xecanihümetüni.

⁵Mericiüte, 'Apuruxitütü que titita. Papurutütü que netitita. Cacaüyari parevivametemama tecanihümetüni, tacümana yuri xeteniuta'erieni. Ti'aitame que mütatiumi taxexuime, ⁶ne neniuca'eni, 'Apuruxi ni'ipanecaitüni. Peru Cacaüyari canihücütüni mitinetüa. ⁷'Ayumieme 'esame tixaü pücatihücü, 'ipavame tixaü pücatihücü. 'Iya xeicüa mitinetüa tixaütü catinihücütüni Cacaüyaritütü. ⁸Mecaniyuxevini 'esame 'ipavame. Yuxexuitü yu'ivarica mecateni'ivacacuni que memütecumaüvacai.

⁹Cacaüyarimatü tecateni'uximayaca. Xemeri Cacaüyari vasiyaya xecanihümetüni.

Mücü meta, Cacaüyari veviyaya xecanihümetüni. ¹⁰Cacaüyari 'aixüa tiuca'iyaritü que münetiumi, müpaü nepütitavevi tesariya quitüa mieme, qui vevivamete tiva'aitüvamepaü neyüanetü mütimaivepaü. Xevitü qui pütavevieni heimana. Yuxexuitü mequeyucuerivayurieca que memüte'iveviva. ¹¹Tesariya quitüa mümieme 'apuve yuxevitü. Xevitü püca'yüve tavari mitavevieni xeime. Qesusi Cürisitu canihücütüni tesariya 'amuve. ¹²Hurucü püratacü tetexi visi mü'anenecü

xüca 'utaquini heimana, cüyexicü 'üxacü müaxacü nusu, ¹³yuxexuime vaveviya canihecüacamücü.

Tucari 'aye'ayu hecüatü canayeimücü, tucari masiücütü que mürayani tai xuavecacu. Tai canita'inüatamücü yuxexuime vaveviya, 'aixüa que müti'anene.

¹⁴Tita mütiutavevie xüca yuhayeva, 'ivevivame catini'ivacamücü.

¹⁵Me xüca 'utitani, 'ivevivame tinitatümayamücü. 'Ivevivame xeicüa canitavicueimücü, peru que mü'ane taicü mutavicueipaü catini'eriecamücü.

¹⁶Xüari xeme müpaü xecatenimaica, Cacaüyari tuquieya xemühümecü haque Cacaüyari 'Iyarieya meyeca. ¹⁷Tevi xüca 'ica'una Cacaüyari tuquieya, Cacaüyari canica'unamücü 'iya. Cacaüyari tuquieya canipasieca hesiena mieme. Xemeri xepühüme tuqui.

¹⁸Xepücateyu'irüviyani. Xüca xevitü xeme timaiveme yu'erieca, temaivavemete que memüteyu'erie hicü miemetexi, 'asicatimaitü püta que'ayani, yuri timaivetü mayanicü. ¹⁹Cuiepa memütama que memütemaivave, yacü xeicüa haineme cani'erieca Cacaüyari. 'Ipaü catine'uca, Temaivavemete que memüteyucumana, mücü yacatinivaviyani. ²⁰Tavari 'ipaü catine'uca, Ti'aitame catinimaica niuqui que memütexüatüa temaivavemete, yacü xeicüa niuqui memüxüatüacü catinimaica.

²¹'Ayumieme 'aixüa püca'ane ve'emete müvaxatanicü teüteri. Masi naitü xehesüa catinimietetüni. ²²Sepa Papuru,

sepa 'Apuruxi sepa Sepaxi, sepa cuie, sepa xemayeneniere, sepa xemucui, sepa hicü mieme xemütehexeiya, sepa 'uxa'atüni varie mieme xemütehexeiya, naitü xehesüa catinimiemetüni. ²³Xemeta Cürisitusüa xecanimiemetetüni, Cürisituta Cacaüyarisüa canimiemetüni.

Nü'arisixi que memütehürütüariecai

4 'Ipaüta tequete'erivani tame, Cürisitu tupirisiximama que temütehüme, que temüte'uhürütüarie temihecüatanicü tita müti'aviesiecai Cacaüyari hepaüsita. ²Camüsü 'ena xüca hürütüarieca, caneyeveca yamüticamienicü. ³Peru xüca xeme xenesicu'ivaviyanique 'isücate vahepaü, xüca 'isücate memüteüteri xeicüa menesicu'ivaviyanique, tixaü nepücane'iyaritüacaqueyu mücücü. Ni necümana nepücane'ivaviyave. ⁴Sepa 'asinemücatimate nehésie nemürähüpanicü, mücücü xeicüa heiserie nepücahexeiya. ⁵Ti'aitame püta canihücütüni que mü'ane 'isücametütü munesicu'ivaviyani. 'Ayumieme xepüca'inüatani tucariyari ca'aye'avecacu cuxi, Ti'aitame 'acuxi canuavecacu. Mücü canihecüariviyamücü tita mütiuti'aviesie yüvipa. Masiücüme caneyeitüamücü que memütëyuriecu teüteri yu'iyarisie. 'Anaqueri yuxexuitü 'aixüa mecatenicühüavarüvacuni, Cacaüyari que mütivanaquisitüani. ⁶Yanemütixehécüatüanicü ne'ivama, 'ayumieme necaninexatacaitüni, 'Apuruxi necanixatacaitüni, para

xetasiha'erivatü xemeitimanicü 'icü 'inüari, Que müre'uxa püca'anuyehaitürüveni, manuyüne, capa xevitü 'utahüsierienicü, xeimecü naqui'atü, xeime püta xani'erietü. ⁷Camüsü quepaicü pe'anuyehaitürüveme pümasi'ayeitüa. Tita perexeiya pecatimiquievëtü. Mericüte, xüca petiumiquieni, titayariri ve'eme peti'axata, pecaticumiquivame pe'axatatü.

⁸Xemeri xüari xeniuhuxaca, naime xetehexeyatü xenacüneri. Xecanaye'axüani te'aitamete xe'acüneca, xetasitave'erietü tame. Xüca yuricü te'aitamete xe'acüneque tüma, tametari xehamatü tete'aitatü temacünecü. ⁹'Ipaü netinicu'erivani, Cacaüyari pütasi'ucayasaxü tame nü'arisixi, 'imatüremete temühümetünicü, müme memanutaxüriya mecui'ivaque vahepaü temü'anenenicü. Te'ixüariyatü tecanacüne cuiepa memütama vahüxie, Cacaüyari tupirisiximama teüterita vahüxie. ¹⁰Tame yacü te'utiyaneme tecani'erivani Cürisitusie mieme, cari xeme püta xecatenimaivaveni Cürisitusie xeteviyatü. Tameri tepücatürücavi, cari xeme xecanitürücavini. 'Aixüa xecatenicuxaxasivani xeme, tame püta tenixani'erivani. ¹¹Hicüque teneuhacacuicuni teneuharicuni tenimamaveni teniutiveiyani teneu'uvacatetüni. ¹²Tetenita'uxitüaca tamamacü tete'ivatü. 'Axa tetcühüavarüvatü, 'aixüa teputiyuane. Te'uveyarietü yatepüte'uca'eniva. ¹³'Axa me'utiyanecacu tahepaüsita,

tepüvanütüa. Cuiepa xasiyaripaü tecani'aneneni, naime temüxiquiyaripaü tecani'aneneni hicüque.

¹⁴Ipaü neti'utüatü

nepücaxeteviyasitüamücü. Masi nepüxenütüamücü nenivema xemühümecü nemüxenaqui'eriecü.

¹⁵Sepa tamamata miriyari xemüvarexeiyanique texe'üquitüvamate Cürisitusie xeteviyacacu, yumüreme xepücavarexeiya yuquemasima. Cürisitu Quesusisie netiviyatü, niuqui 'aixüa manuyüne neticuxatatü, necanixe'utinüvitüani.

¹⁶Ayumieme vaüriyarica necanixepitüaca, xenesi'üquetü xequenacüni.

¹⁷Müpaü xemütecahunicü, 'ayumieme xehesüa nepeitanü'a Timuteu. Mücüta caninenivetüni, neninaqui'erieca, yacatinicamieni Ti'aitamesie tiviyatü. Mücü canixe'aye'eritüamücü que nemütiuyeica Cürisitu Quesusisie netiviyatü, yaxeixia que nemüti'üquita naisarie memeyutixexeüriva vahesüa.

¹⁸Hipatü vaniu mecaniutihüsierieni, xehesüa necaheta'ame me'erietü.

¹⁹Neri cuitüva necaneta'amücü xehesüa, xüca müpaü tinaqueni Ti'aitame. 'Ana nepüretimani que memütetürücavi müme müpaü memütehüsierietüca, sepa que memütecuxata. ²⁰Cacaiyari ti'aitametücacu, pücaheuyevese vaüca müticuxatanicü. Mücü ti'aitametücacu, türücarिया puxuave püta. ²¹Que tixenaque. Xehesüa netita'ani nexetavayatü.

Nepeta'ani nusu nexenaqui'erietü neca'ane'eriyatü 'acu.

Que mütiuta'inüasie xevitü mürucuyanecai

5 Cari müpaü catinicumivani, quename xeniu, xevitü xeme 'icumaüva que mü'ane mücayü'üya. Que memücateyurie nuivarite, yacatiniyurieneni 'iya 'icumaüvatü. Yuteivari xeniu caniutivitüni. ²Cari xeme xepühüsierietüca. Caneuyevaca masi xemutisuananicü, yusata xemenuyenü'anicü müya mütiyuriene. ³Nesü sepa nevaiyarisie teva nemuyeica, netininemaica xehesüa nemuyeicanipaü. ⁴Ipaü xequeteneuyuri Ti'aitame Qesusi xehüavetü. Xequeneuyucuxeürie, neta xehamatü ne'uyeicacacu yacütütü. Tati'aitüvame Qesusi xetürücayacacu, ⁵xequeneyetua que mü'ane müya mü'ane, Cauyumarie mica'unacü vaiyarieya, 'iyarieya püta mütavicueisitüarienicü 'iya tucarisie quepauca munuani Ti'aitame.

⁶Ve'emete que xemüteyuxata, mücü 'aixüa püca'ane. Müpaü xecatamate, 'esipemecü pa naitü caniuatucuxaniriyarieni ticuxanariyamecü. ⁷Xequeneyu'itieca ticuxanariyame müye'i mumavenicü, 'axa que xemüteyuriecai. Pa mühecuca püta xequenacüni, xemü'tiyatücanicü yaxeixia mücü 'ixüararipa que memüte'i'itiva pa cuxaxanime, cacuxaxanime xeixia memütecuanicü püta. Mücü 'ixüararipa muxasi türixi que memüte'ucuicüiva, teüteri meteha'erivacacu Cacaiyari que mütivaruhayevaxü

vateüterima, hicüta yaxeciä
 mavariyari 'ari caniumierieni
 Cürisitütütü. ⁸Ayumieme tame
 temü'ixüaramete yacütütü, ye'imecü
 cuxaxanimecü tepücayuäca,
 'axa 'aneneme tehexeiyatü 'axa
 teteyurietü. Masi cacuxaxanitü
 que müticuaiva 'ixüararipa, tameta
 'aixüa tequeteheciäsieca, yuri
 teque'utiyuaneni.

⁹Müpaü netinixe'u'utüirieni xeime
 xapasie, xemücavanücacü rucusixi
 ne'utaitü. ¹⁰Nesü nepücavaxatacai
 'ena cuiepa memürucusixi, müme
 naime memütehiv'e'erie yuhesie
 mieme, memütenavaya, mümeta
 tetexi memüvarayexeiya. Müme
 yemecü xüca xecavanücaque,
 caneuyevacaqueyu masi cuiepa
 xemücajuhayevacü, xemanuyecüneccü
 püta. ¹¹'Ipaü necanaineni hicü,
 que nemütixe'u'utüiri 'ana, ta'iva
 yuxatatü xüca rucuyaneni, xüca
 naime tihive'erieca yuhesie mieme,
 xüca tetexi varayexeiyani, xüca
 'axa 'utaineni hipame vahepaüsita,
 xüca taveneni, xüca tinavayani,
 müpaü nepaine, müpaü 'aneme
 xepücanüca, ni hamatüana
 xepücatecuaca. ¹²Careuyevese
 'acu xemüva'inüatanicü yuhesüa
 miemete. Queri reuyevacaqueyu
 nemüvata'inüatanicü tacua miemete,
¹³Cacaüyari püta mü'isücamecü
 müvacu'ivaviyacü. Peru yusata
 xequenanyenü'a xeme que mü'ane
 'axa mütiyuriene.

**Que mütarutahüavixü, que
 memüteyuxanetacai 'isücate
 yuri memücate'erie vahüxie**

6 Xevitü xeme xüca
 'ixanetamücünü yu'ivatüme,

queri tiyumaica menuhanacü
 'isücate yuri memücate'erie
 vahüxie, Cacaüyari teüterimama
 vahüxie püta cayuvaüriyatü.
²Müpaü xecatemate, Cacaüyari
 teüterimama 'isücate tenacünicuni
 cuiepa memütama tevati'ivaviyaque.
 Xücasü xeme xehümetüni
 xemüva'inüatani cuiepa
 memütama, titayari xecateyüvave
 xemüte'inüatanicü 'esitipeme
 hepaüsita. ³Müpaü xecatemate,
 tame tepüvata'inüatani Cacaüyari
 tupirisiximama. Pini hepaüsita
 titayari xecateyüvave masi
 yemecü. ⁴Me xücarı pini hepaüsita
 xeyuxanetani, titayari xetevarayasa
 'isücate memücamariva
 memüyuyexexeüriva
 vasata xemüva'enienicü.
⁵Nexeteviyasitüanique 'ipaü
 netinicuxatani. Ni xevitü
 'acatiuyeica xesata timaivetü,
 yüvetü müti'inüatanicü 'ivamama
 que memüteyuxaneta. ⁶Masisü
 yu'ivamatü xepüyuxaneta,
 müya xeteyurietü müme yuri
 memücate'erie vahüxie.

⁷Masiri mexi xeyuxaneta, yemecü
 xeniyutexieca xemaye'axüanicü.
 Titayari masi xecatevapitüaca
 hipame, 'axa memüxeyurienicü,
 titayari masi xecateyutauni
 xemünavaıyarienicü. ⁸Peru
 xeme püta 'axa xecaniyuyurieni.
 Xecaniyunavatüveni yu'ivamatü.

⁹Müpaü xecatemate, müme
 'axa memüteyurie vahesie
 pücatinaqueni memaye'axüanicü
 Cacaüyari tiva'aitüvame
 mayanicü. Xepücateyu'irüviyaniri.
 Xüca 'icumaüvani que mü'ane
 mücaü'üya mücaücuna, tetexi

xüca varayexeyani, xüca 'icumaivani xeime 'üyaya cünaya, xüca 'uquitütü 'ucari vahepaü yüaneni, 'uquitütü xüca 'icumaivani xeime 'uqui, ¹⁰xüca tinavayani, xüca naime tihive'erieca yuhesie mieme, xüca taveneniri, xüca 'axa 'utaineni hipame vahepaüsita, xüca ticumaivani hipame tivapini, hesiena pücatinaqueni maye'anicü, Cacaüyari ti'aitävame mayanicü. ¹¹Müpaü xe'anenetü xecanihümetücaitüni hipatü. Perusü hicürixüa xecaniu'itiyani masi. Xecaniupasieni Cacaüyarisie mieme. Heiserie xecaniupitüarieni, Ti'aitame Quesusi Cürisitusüa xemiemetetütü, tacacaüyari 'iyarieyasie xeteviyatü.

**Yuvaïyarisie xe'u'uvatü,
visi ticuxaxasivame
xequenayeitüa Cacaüyari**

¹²Heiserie necanexeyani nai nemütiyurienenicü, que pemaine. Xasunicü, peru nai netiyurienetü nepücapareviyani. Que pemaine, heiserie nepexeyia nai nemütiyurienenicü, peru nepücaneväüriya tixaütü heiserie mexeyanicü nehapaüsita. ¹³Icuai rayuriepa catini'ayumiemetüni, rayuriepa 'icuaisie catini'ayumiemetüni, que pemaine. Hü, peru Cacaüyari 'uxa'atüni varie canitaxütüamücü rayuriepa 'icuaime. Peru ravaiyari para micumaivanicü que mü'ane mücayü'üya mücayücüna, mücücü püca'ayumieme. Ti'aitamesie mieme püta catini'ayumiemetüni,

Ti'aitame tavaiyarisie mieme catini'ayumiemetüni. ¹⁴Cacaüyari canenucuquetüani Ti'aitame. Catananucu'uitüamücü tameta yütürücariyacü.

¹⁵Müpaü xecatemate, xevaiyari Cürisitu mamateya 'ücateya canihücütüni. Mericüte, tita Cürisitu vaiyarieyasie mütimieme, ne que netinavairieni Cürisitu, para 'uca tuminicü muyuvitünüa pinieya mürayanicü. Pücatixaü yemecü. ¹⁶Müpaü xecatemate, que mü'ane 'uca tuminicü muyuvitünüasie mütiviya, yuhamatü xeï vaiyari mecanacücani meyuxevitü. Que maine 'utüaricayari, Yuhutatü xeï vaiyari mecanacünicuni meyuxevitü. ¹⁷Masi que mü'ane Ti'aitamesie mütiviya, yuhamatü xeï 'iyariyari mecanacücani meyuxevitü.

¹⁸Xequeneyuta'una capa xe'imayüanicü que mü'ane mücayü'üya mücayücüna. Naime 'axa que mütiyuriene tevi, püca'yusevixima yuvaïyarisie, peraine. Pücatixaü, masi que mü'ane micumaiva que mü'ane mücayü'üya mücayücüna, mücü püyusevixima yuvaïyarisie. ¹⁹Müpaü xecatemate, xevaiyari tuqui canihücütüni 'Iyari Mütiyupatasie mieme, xehesie müyecacü. Cacaüyari canixepitüaca mücü 'Iyari. Xeme yücümana xepüca'yucusiyarima. ²⁰Xevitü püta 'uyutuacu xepunanaïya. 'Ayumieme yuvaïyarisie visi ticuxaxasivame xequenayeitüa Cacaüyari, yu'iyarisie meta, Cacaüyari mücusiyarieyacü.

**Müme memüneneüque
memüviqi vahepaüsita**

7 Nepütixetaxatüaniq ueyu yuxapasie que

xemünete'uta'ivaviyaxü. 'Aixüa cani'aneni xüca 'uqui 'uca cacumaüvani. ²Peru rucusixi memüyumüirecü, 'uquisi yuxexuitü yül'ütama mequevarexeiyani, 'ucarita yuxexuitü yücünama mequevarexeiyani.

³'Uqui que'ipitüaca yül'üya que müreyeveve, yaxeciüata 'uca quetipitüaca yücüna. ⁴'Uca heiserie pücahexeiya yuvaiyari hepaüsita, cünaya püta heiserie canexeiyani. Yaxeciüata 'uqui heiserie pücahexeiya yuvaiyari hepaüsita, 'üyaya püta heiserie canexeiyani.

⁵Xepücatehayeva xeyucumaüvatü, me xeyu'enietü 'esiva xeciüa xüca yaxeteheutevini, neneviericü xemü'ayumiemetetünicü, tavari xeyuxevitü xe'acüneque, capa Cauyumarie xe'uta'inüatacä, capa xecayüvavenicü xemüteyu'aitüacacü.

⁶'Ipaü nepaine xemütemaicacü que xemüte'upitüarie. Netixe'aitüatü nepücahaine.

⁷Müpaü pünetinaquenieyü, xüca yunaitü teüteri nehapaü me'anenique. Masisü Cacaüyari 'aixüa tiuca'iyaritü yücü catinivapitüaca yuxexuime, xeime 'ipaü, xeimeta müpaü.

⁸'Ipaü netinivarutahüave müme memücaneneüque memücaviqui, viyurasixi meta. 'Aixüa caniyümücü xüca nehapaü me'anenetü meyhayeva. ⁹Me xüca müpaü mecayüvaveni, meque'utineneüque meque'utiviquieni. Mecuxi queneüqueni, mecuxi queviequieca, capa 'utatanicü.

¹⁰Peru müme memüneneüque memüviqui, müpaü netiniva'aitüaca,

masi ne pücatixäü, Ti'aitame püta müpaü tinivaruta'aitüani, 'uca yücüna pücacu'eirieni. ¹¹Me xüca 'icu'eirieni, neuyeveca caviquietü müyuhayevacü, ya neuyeveca hutarieca munuanicü yücünasüa. 'Uquita yül'üya pücacu'eirieni.

¹²Hipameri müpaü netinivarutahüave, Ti'aitame 'asimüca'utayücü 'icü hepaüsita, xevitü ta'ivatütü yül'üya xüca 'avitücünü yuri cati'eriecame, xüca 'üyaya yuvaüriyani hamatüana mucanicü, mücü püca'icu'eirieni yül'üya. ¹³'Uca meta yücüna xüca hexeiyani yuri cati'eriecame, xüca cünaya yuvaüriyani hamatüana mucanicü, mücü püca'icu'eirieni yücüna. ¹⁴'Uqui yuri mücati'erie canipasieca yül'üyasie tiviyatü. 'Uca yuri mücati'erieta canipasieca ta'ivasie tiviyatü. Mesü xüca müpaü ca'anenique, xenivema mepüca'itiyatücanique, peru müpaü mü'anecü, mecanipasieca Cacaüyarisie miemecü. ¹⁵Peru que mü'ane yuri mücati'erie xüca 'i'eirimücünü yuri ti'eriecame, mecuxi queheyani. Pücaheuyeveve ta'iva 'uquitütü 'ucatütü hesiena tiviyatü müyuhayevacü xüca müpaü 'aneni. Cacaüyari que mütatiuta'ini, cataniuta'inieni hesiena temüteviyanicü teca'uximatüarietü ta'iyarisie. ¹⁶'Uca queri petimate, xüca pe'itavicueisitüani 'acüna. 'Uquita que petimate xüca pe'itavicueisitüani 'a'üya.

¹⁷Mücü xeciüari, Ti'aitame que mütivarupitüa yuxexuime, que me'anenetü 'amemu'uvacai yuxexuitü quepaucua Cacaüyari müvaruta'ini, müpaü

me'anenetü meque'u'uvani.
 'Ipaü netiniva'aitüaca yunaitü memeyutixexeüriva naisarie.
¹⁸Huriyusixi vaxitequiyacü 'inüasietü xüca 'uta'inierieni, pücaheyeitüani va'inüari.
 Ca'inüasietü vaxitequiyacü xüca 'uta'inierieni, pücayu'aitani mü'inüaritüarienicü. ¹⁹Sepa mu'inüasie, sepa müca'u'inüasie, xüca yaticamieni que müti'aita Cacaüyari, mücü xeicüa caneuyeveca. ²⁰Yuxexütü que me'anenetü memuta'inierie, müpaü meteyurietü mequeyuhayeva.
²¹Vaüriyarica peti'uximayacai quepauca pemuta'inierie. Sepasü pepüca'a'iyaritüaca mücücü. Me xüca peyüveni pemüxü necü, 'aixüa caniyümücü masi. ²²Que mü'ane muta'inierie Ti'aitamesie mütiyianicü, vaüriyarica ti'uximayatame hücütütü, xünariecame nayani Ti'aitamesie mieme. Müpaüta yaxecüa, que mü'ane muta'inierie xünitü, 'iya Cürisitusie mieme catini'uximayatametüni.
²³Xevitü 'uyutuacu xepunanaiya. Te'uximayatametetütü xepüca'acüne teüteri vahesie mieme.
²⁴Yuxexütü que me'anenetü memuta'inierie, müpaü meteyurietü mequeyuhayeva Cacaüyarisie meteviyatü. Müpaü nepaine ne'ivama.

²⁵Müme memücaxuriquitüca vahepaüsita tixaü nepücarexeiya Ti'aitame yatiu'aitacu. Peru que nemüticu'eriva netinixetaxatüani müpaü netimaitü, Ti'aitame caneninenimayaca nenuiqui müseüyenicü. ²⁶'Ayumieme

'Ipaü 'aixüa 'aneme neni'erieca hicü temü'uximatüariecü, 'aixüa cani'aneni xüca tevi yuhayeva que müti'ane. ²⁷'Uca petiuvitütüarie 'acu. Mericüte, pepücatücuvauneni pemü'axünacü. 'Uca petimave 'acu. Pepüca'icuvauni 'uca. ²⁸Me xüca peneüqueni, 'aixüa cani'aneni, 'axa petiuyurieme pepüca'a'erieca. 'Üimari mücaxuriqui xüca 'utiviquieni, 'aixüa cani'aneni, 'axa tiuyurieme pücayu'erieca. Mücü xeicüa, müme memüvitütüarie mecani'uximatüariecuni mexi yuvaiyarisie me'u'uva. Ne masi nepünaqui'acaqueyu xüca xeca'uximatüariecaque.

²⁹'Ipaü nepaine ne'ivama, tucari canaye'aximeniri. Mexicuxi, müme memüvaravitücü yü'üitama, yaxecüa müme memücavaravitücü vahepaü meque'aneneni, ³⁰mümeta memütisuana müme memüca'utisuana vahepaü meque'aneneni, mümeta memüyutemamavie müme memüca'yutemamavie vahepaü meque'aneneni, müme memütenanetüve, müme memüca'atüiyarievave vahepaü meque'aneneni, ³¹müme memi'usarüva 'ena cuiepa timieme, yaxecüa müme memüca'i'usarüva vahepaü meque'aneneni. 'Icü cuie que mü'ane 'epücareutere.

³²Pünesinaque xemücayu'iyaritüacacü vaüca xeteha'erivatü. Que mü'ane mücareca'üya, Ti'aitamesie timiemecü niyu'iyaritüaca, que mütinacü'asitüani Ti'aitame. ³³Que mü'ane müreca'üya cuiepa timiemecü niyu'iyaritüaca, que

mütinaqui'asitüani yü'üya.

³⁴Hutamecü müpaü tinimaica.

'Uca mücarecacüna mücaxuriqui meta niyu'iyaritüaca Ti'aitamesie timiemecü, hesiena mieme müpasienicü yuvaïyarisie yu'iyarisietä. Que mü'ane mürecacüna niyu'iyaritüaca cuiëpa timiemecü, que mütinaqui'asitüani yücüna.

³⁵Ipaü netinicuxatani xemüpareviyanicü. Nexeviniyamütü nepüca'utaine. 'Aixüa 'anemecü xemümasiücünicü que müreyeveşe neputaine, Ti'aitamesie mieme xemü'ayumiemetetünicü xecacuhapanietüvetü.

³⁶Me xüca 'üimari hexeiyani mücaxuriqui, 'aixüa que mücati'ane 'iyurieme xüca yu'erieca, xüca 'e'uteviniri, xüca reuyeveca müpaü mü'anenicü, que mütinaque yaquetiuyurieni. 'Aixüa caniyümücü, meque'utineneüque, 'axa mete'uyurieme mepücayu'erieca. ³⁷Que mü'ane müseire yu'iyarisie, tixäu careuyehüatü, yünü'avetü que mütiyurate, xüca yu'iyarisie müpaü tiyumaica mi'üviyanicü caxuriquime que mü'ane hesüana mümieme, 'aixüa catiniyuriemücü. ³⁸'Ayumieme que mü'ane mivitütüa 'üimari mücaxuriqui hesüana mümieme, mücü 'aixüa catiniyuriemücü, que mü'ane müca'livitütüa masi 'aixüa catiniyuriemücü.

³⁹Caneuyeveca 'uca yücünasie mütiyivanicü mexi 'ayeyuri 'uqui. Xüca cünaya 'umüni, canixünariemücü. Caniyüvemücü mütiyiquienicü

que mütinaque, peru Ti'aitamesie tiviyatü xeicüa canitivitümücü.

⁴⁰Ne que nemüticu'eriva, caniyutemaviecamücü masi xüca müpaü 'anetü yuhayeva. Müpaüta netinicu'erivani, neta Cacaüyari 'Iyarieya nepexeiya.

Tita tetexi memütemaviyari hepaüsita

8 Tita cacaüyarixi memütemaviyari hepaüsita netinixetaxatüaniqueyu. 'Ipaü tetenimaica, quename tanaitü tetemate que temütecu'eriva. Peru yatetemaitü que temütecu'eriva, mücücü tecanihüsieriecuni xeicüa. Tetetacanaqui'erietü püta tecaniseiriyariecuni masi. ²Tixaütü timaiveme xüca yu'erieca, 'acuxi 'asipücatimaive que müreyeveşe yamütimaicacü. ³Masi xüca 'inaqui'erieca Cacaüyari, Cacaüyari canimaicamücü müya mü'ane.

⁴Mericüte, 'licuai hepaüsita cacaüyarixi que memütemaviyari, müpaü tepütemate, tete pücaxuave cuiëpa yuri mücacaüyari, xevitü pücaxuave cacaüyaritütü. 'Iya yuxevitü 'acanijuveni xeicüa cacaüyaritütü. ⁵Peru sepa 'amemu'uva müme cacaüyarixi memüte'umamativa taheima cuiëpa, cacaüyarixi que memüteyumüire, te'aitamete que memüteyumüire, ⁶masi tame que temütemate, Cacaüyari caniyuxevini ta'uquiyaritütü. Naitü hesiena canayeneicani, tame hesiena mieme tecani'ayumiemetetüni. Ti'aitameta caniyuxevini Qesusi Cürisitu hücütütü. Naitü tiniunetüarieni 'iya 'inetüacu, tameta teniunexüani 'iya tasi'unetüacu.

⁷Peru yunaitü 'ipäu mepücatemate. Hipatü 'acuxi mecacanivaratümaiavaveni, mevamaive'erietü memanucuneniere. Müme quepaucua memicua'a tete mavarieya, mücü cacaiyari mecana'erivani. Müpaü metecu'erivatü mecaniyuseviximaca yu'iyarisie, memücaseseüye que memüteyumatecü. ⁸Mericüte, ta'icuai pücatasi'aye'atüani Cacaïyarisüa. Sepa temüca'icua'a, yaxaicüa tixaü tepücateheuyehüva. Mesü, sepa temicua'a, mücücü tepücapareviya. ⁹Xequeneyucuerivayurieca, capa xevurutiquetamüracü müme memücaseseüye, xetecuatu heiserie que xemütehexeïya. ¹⁰Ecü müpaü xeniu pemütimate, xüca caseüyetü masixeiyani mana peticuacame xeime cacaiyari tuquieyasie, que mütiyumate catiuvaiuriyarieni miticuanicü tita mütimaviyari mücü cacaiyari. ¹¹Iya mücaseseüye canitatümaiariemücü masi, 'ecü müpaü pemütimatecü, sepa mü'a'iva, sepa Cürisitu hesiena mieme mumü. ¹²Müpaü 'axa xevayurietü yu'ivama, xevatavayatü müme que memüteyumate, 'axa xecaniyurieca Cürisitu. ¹³Ayumieme xüca 'icuaicü 'utiquetamüre ne'iva, mecuxi nemüca'iticuani vai neheyemecü, capa ne'itiquetamüracü ne'iva.

Nü'arütü heiserie que mürexeyacai

9 Camüsü necatinenü'ave ne. Necatinü'ariecame 'acu. Qesusi necatiuxei Tati'aitüvame.

Xeme xecatehüme tita mütiutixuaverixü neticumaiüvacacu ne, Ti'aitamesie netiviyatü.

²Sepa hipatü nü'ariecame memücanesi'eriecaque, xeme xecanenimaica nü'ari que nemütihücü. Ne'inüari xecanihümetüni, xecümana catinimasiücünü nü'ari que nemütihücü Ti'aitamesie netiviyatü.

³Ipaü nepaine ne'utaniütü nehiesie mieme, neva'eiyatü müme memünesixaneta.

⁴Camüsü, heiserie tecatehexeïya temütemiquienicü para temütecuanicü temüte'ienicü.

⁵Heiserie tecatehexeïya ta'üitama temüvaravitücünicü ta'utüma,

'ivamarixi mehümetüme, que memüteyurie hipatü nü'arisixi, Ti'aitame 'ivamama que memütevaravitücü, Sepaxita que mütiyuriene. ⁶Ne xEICÜA

Verunave xEICÜA xüari müpaü tepücatepitüarie, temütehayevacü tete'ivatü. ⁷Tamüsü, quepaicü cuya payani yuxaüta tiyupitüatü. Quepaicü haraveri muca'iteüta pücaticuani 'icuaxiyari. Quepaicü va'üviyatü muxasi, varesiyari ca'anu'ieni. ⁸Tevipaü xEICÜA que neticuxata, 'ipäu ne'utaitü. 'Inüari niuquiyari yaxaicüa caraine 'acu. ⁹Müpaü catine'uca Muisexi 'inüarieyasie, Pepüca'isurihüani puixi quepaucua mitiquesina türicu mütihenarienicü. Puixisixi vahütü xEICÜA que ticuxata Cacaïyari.

¹⁰Masi tahesie mieme caticuxata. Tahesie mieme yemecü müpaü püraca'ütüarie, meuyevesecü cuiesaname mücuiesananenicü yuri ti'erietü mexi ta'icueva,

'uvameta müti'unicü yuri ti'erietü quename 'icuaxiyari hexeyatü 'ayani. ¹¹Tame 'iyarisie timieme tecaniuca'eni xehesüa. 'Aixüa catiyüni vaisie timieme xüca te'uca'isanani yaxetatemicuacacu. ¹²Hipame xecanivapitüaca heiserie memexeyanicü xehepaüsita. Tame masi yemecü heiserie tecatehexeiya temütemiquienicü.

Peru sepa heiserie temexeya mücücü, müpaü tepüca'yüa. Naime tepütenevie masi, temüca'inenacacü niuqui 'aixüa manuyüne Cürisitu hepaüsita. ¹³Müpaü xecatemate, müme tuquita memüte'uximaya, müme tuquita mieme mepütecua'a. Müme müratimavatüre memü'ayumiemete, mavaripa mieme metenihapanani. ¹⁴Ti'aitame yaxecüa tinivaruta'aitüani müme niuqui 'aixüa manuyüne memücuxata, müme memüte'ivanicü yametecuxatatü. ¹⁵Ne xecüa nepücanevaüriya müpaü nemütiyurienenicü. Que nemüti'utüa meta, müpaü nepüca'utaine yanemütimiqlienicü. Mecuxi nemümüniqueyu masi. Xevitü yacü ne'utaineme pücanesi'ayeitüani, 'aixüa que nemüticuxata nehepaüsita.

¹⁶Sepa niuqui 'aixüa manuyüne nemücuxata, masi mücücü nepüca'yüe 'aixüa nemüticuxatanicü nehepaüsita. Vaüriyarica masi netinicuxatani. Xüa 'ui, que nemütinemaicaqueyu, xüca niuqui 'aixüa manuyüne necacuxatanique. ¹⁷Xüca nenevaüriyanique müpaü nemütiyurienenicü,

nepüti'ivaniqueyu. Masi nepuviyarie hüritüaricacü, sepa nemücanevaüriyanique. ¹⁸Querite neti'ivani 'acu. Niuqui 'aixüa manuyüne xüca necuxatani necatinecuetatüatü, mücücü canine'ivaricatüni. Netinicuxatamücünü yanecatiyurienetü heiserie que nemürexeya, niuqui 'aixüa manuyüne necuxatatü. ¹⁹Sepa nemünenü'ave, yunaime vahesie mieme vaüriyarica neti'uximayatatü nepaneyeitüva, yumüireme masi nemüvarahapanacü. ²⁰Huriyusixi nevacuxaxatüvatü, nepünehuriyuta, nemüvarahapanacü Huriyusixi. Müme 'inüari niuquiyarisie mepüteviya, 'ayumieme vahepaü ne'aretü nepaneyeitüva nemüvarahapanacü müme 'inüari niuquiyarisie memüteviya, sepa va'inüarisie nemücativiya ne. ²¹Nuivarite meta mücücü 'inüari niuquiyari memümamave nevacuxaxatüvatü, vahepaü ne'aretü nepaneyeitüva, nemüvarahapanacü müme 'inüari niuquiyari memümamave, sepa Cacaiyari hüxie 'inüari nemücamave ne, Cürisitu 'inüarieya nehexeyatü. ²²Müme memücaseseüye nevacuxaxatüvatü, necaseüyetü nepaneyeitüva, nemüvarahapanacü müme memücaseseüye. Yunaime nevacuxaxatüvatü, naime nenaneyeitüvani xüca 'acu naimecücü nevatavicueisitüani hipame. ²³Ipaü naime yanecatiniyurieneni niuqui 'aixüa manuyünesie mieme, neta nehiesie

mieme mütinaquenicü que maine niuquiyari.

²⁴Müpaü xecatemate, müme parecu memüte'unanausa, yunaitü metanausame, xevitü xeicüa heixeiyatü nayeimücü 'ivaricasie mieme. Yaxeicüata xeme, xequeteneunanausani para xeheixeiyatü xemacüneccü.

²⁵Yunaitü parecu memüte'unanausa mecateniyu'aitüaca naimeccü.

Müpaü meteniyurieca müme muma mütixainive memühuritüarienicü.

Tame masi muma mücatixainive tecanihuritüariecuni. ²⁶Nesietü

que nemütiunanausa, 'aixüa necatinimaica que nemütimie.

Que nemütinemiene, 'eca nepücacuvaxüaxime.

²⁷Masi nevaiyari nepücuvaya.

Nepünemaxiuta capa ne'utixani'erivacü ne,

netivacuxaxatüvame hipame.

Que mütivacu'imaiyacai capa tetexi mevarayexeianicü

10 Yaxeicüa ne'ivama, neuyeveca müpaü xemütemaicacü, tatevarima yunaitü mücü haivitürütüa quepauca memu'uvacai, yunaitü mana haramarasie quepauca memanucü, ²yunaitü müme yacütütü Muisexisie meteviyatü meniuca'üyarieni haivitürisie haramarasie. ³Yunaitü 'axeicüa 'iyarisie mieme metenicuacaitüni, ⁴yunaitü 'axeicüa 'iyarisie mieme meteniharecaitüni. 'Iyarisie mieme tete müvaruveiyacai, mücü nivaharütüacaitüni. Mücü tete Cürisitu canihücütüacaitüni. ⁵Sepanetü, Cacaüyari

pücanaqui'acai yumüireme vahepaüsita. Macumavesie mecaniutixüriyaniri vacaxarite.

⁶Mericüsü, mücü 'inüari caniuüni tahesie mieme, capa te'ihive'eriecacü tita 'axa müti'anene, müme memüteyucahive'eriecaipaü.

⁷Yaxeicüa tetexi xeverayexeiyatü xepüca'acüne, hipame müme vahepaü. Müpaü catine'uca,

Teüteri meniucayaxixüani memütécuanicü memüte'ienicü,

'arique menanucu'uni memüteneitüvenicü. ⁸Yaxeicüata,

que mü'ane mücata'üya mücatacüna tepücavacumaivani,

hipatü müme que memüte'uyuri.

Mevarucumayüaca, meniucuni xei tucarisie, xei teviyari heimana haica miriyari meyupaümetü müme.

⁹Mücü meta, tepücate'l'uxitüaca Ti'aitame te'l'isipatüvetü, hipatü müme que memüte'uyuri.

Me'l'isipaca, cuterixi vacü meniutatümaiarieni müme.

¹⁰Mücü meta, xepücaniuxieca, yaxeicüa hipatü müme que memüte'uyuri. Me'unuquixiecu, ti'uname nivaruca'una müme.

¹¹Mericüte, que memu'itüarie müme, 'inüari caniuüni.

Yacatinaca'utüarieni que

mütüuyü, temü'imaiarienicü tame, tucari manucatüa

maye'acü, taparetü 'ate'u'uvacacu tame. ¹²Ayumieme que mü'ane

'a'uveme müyu'erie, mücü queyü'üviyani capa 'acavenicü.

¹³Teüteri que memüte'isiparie xeicüa xecateni'isiparieca xeme.

Cacaüyari masi yacatinicamieni que maine. Mücü pücaxepitüani

xemü'isiparienicü que
xemücateyüvave. Xe'isipariecacu
masi canixepitüamücü que
xemütevicuecacü, xepitüatü
xemüyüvavenicü xete'luca'enivatü.

¹⁴Ayumieme nenaqu'erima,
xequeneyuta'una capa
tetexi xevarayexeyanicü.

¹⁵Temaivavemete

nemütivacuxaxatüvapaü, müpaü
necatinixecuxaxatüvani xeme.
Yücümana xequeneu'inüata tita
nemüraine. ¹⁶Tecüxi hepaüsita
quepaucua 'aixüa temutiyuane
Cacaüyari hepaüsita, mücü tecüxicü
tecatetaxevi Cürisitumatü, yuxuriya
que mütiutayeyuri. Pa quepaucua
temititara, mücü pacü tecatetaxevi
Cürisitumatü, yuvaïyarisie que
mütiumierie. ¹⁷Mücü pa que
mütüyuxevi, tameta tamüiretü xei
vaïyari tecanihümetüni. Tanaitü
'axeicüa tenitihapanani xei
payarisie mieme.

¹⁸Mücü meta, müme 'Ixaheri
nuivarieyasie memütinunuiva
xequenivara'erivani. Müme mavari
memütecua'a, mecateyuxevi
müratimavatüre miemematü.

¹⁹Mericüte, quesü nehainericü.
Tita tete mütimaviyari tixaütü
mütihücücü neraine. Tete
cacaüyariyari tixaütü mütihücücü
neraine. ²⁰Masisüari 'ipäu
nenaineni, tita memütemava
nuivarite, cacauyarixi 'axa
memü'anene vahesie mieme
mecatenimavani, que mü'ane yuri
cacaüyari mücahücüsie mieme.
Pücanesinaque xemüyutaxevirecü
cacaüyarixi 'axa memü'anene
vahamatü. ²¹Xepücaüvave
Ti'aitame tecüxieyasie mieme

xemanu'ieni, mexi xe'enuye'e
cacaüyarixi 'axa memü'anene
vatecüsiesie mieme. Xepücaüvave
Ti'aitame 'icuaïya xemütecuaüni,
mexi xetecua'a cacauyarixi 'axa
memü'anene va'icuai. ²²Me,
tete'ihaxüatüani Ti'aitame. Que
tetetürücavi tame, Ti'aitame
tahepaü catitürücaüyecacu.

**Nai xequeteneyurieca Cacaüyari
visi müticuxaxasivanicü**

²³Que pemaine, heiserie
tecanexeyani nai temüteyurienicü,
peru nai teteyurietü
tepücapareviyani. Heiserie
tecanexeyani nai temüteyurienicü
'acu, peru nai teteyurietü
tepücaseiriyarieni. ²⁴Mecuxi
yuxexuitü mepücatecuvauni
yuxaüta 'aixüa memü'itüarienicü.
Mequetecuvauni hipatü püta 'aixüa
memü'itüarienicü.

²⁵Naitü mütituyi quiecarü
hixüapa, mücü xequetenecuaca,
tixaü xecayu'iyaritüatü que
xemüteyumate. ²⁶Cuie Ti'aitame
pinieya catinhücütüni,
naitü cuiepa mütixuave
catinipinieyatüni.

²⁷Peru xevitü yuri
cati'erietü xüca xe'uta'inieni
xemütecuanicü quiena, xüca
xeyuvaüriyani xemuhücü, nai que
xemütemiquieni xequeteneucua'i,
tixaü xecayu'iyaritüatü que
xemüteyumate. ²⁸Peru xevitü
xüca müpaü tixe'utahüaveque,
'Icü tete mavarieya
canihücütüni, 'utaitü, mecuxi
xepüca'iticuaniqueyu, xehe'erivatü
que mü'ane yamütixe'utahecüatüa,
xehe'erivatü que mütüyumate,

capa yu'iyaritüanicü.

²⁹Que xemüteyumate xeme, 'asinepücahaine. 'Iya püta que mütiyumate nepaine.

Meriçüte, peru 'aixüa que tiyüni, xüca nenenü'avetü nexan'erivani, xevitü müyu'iyaritüacü que mütiyumate. ³⁰Xüca ne'iticuani pamüpariyusi ne'ipitüatü Cacaüyari, titayariri 'axa neticühüavarüva ne'icuatü, hepaüsitana pamüpariyusi nemipitüacü Cacaüyari. ³¹Meriçüsü, sepa xemütecua'a, sepa xemüte'ie, sepa tita xemüteyurie, nai xequeteneyurica Cacaüyari visi müticuxaxasivanicü.

³²Xepücavati'ücamüraxüani Huriyusixi, müme memücahuriyusixi meta, müme meta memeyutixexeüriva Cacaüyarisüa miemete.

³³Naimecü necatiniyurieneni memüpareviyanicü yunaitü. 'Aixüa nemü'itüarienicü ne, mücücü nepücayüane. Yümüiretü 'aixüa memü'itüarienicü püta necaniyüaneneni, memütavicueisitüarienicü müme.

11 Xenesi'üquetü xequenacüni, neta que nemüti'üque Cürisitu.

'Ucari que memüte'umucuresi

²'Aixüa nepaine xehepaüsita xemünesiha'erivacü naimecü, yaxemütecahucü yeiyarisie que nemütixeyetüiri. ³Peru neuyeveca müpäü xemütemaicacü, Cürisitu yunaime 'uquisi canivamu'utüni, 'uquita 'uca canimu'uyatüni, Cacaüyarita Cürisitu canimu'uyatüni.

⁴'Uqui xüca yutanenevieni, xüca ticuxatani, yucumu'ututü, caniyuteviyasitüaca yumu'ucü.

⁵'Uca püta xüca yutanenevieni, xüca ticuxatani, cayucumu'ututü, caniyuteviyasitüaca yumu'ucü.

Yaxeicüa catiniyüni queyu xüca yumu'usie yucaxicanique. ⁶Xüca cayucumu'utuca 'uca, mecuxi queheyucaxicani. Me 'uca xüca yuteviyani yucaxime, mu'umesetü, queyucumu'utuca masi. ⁷Pücaheuyevese müyucumu'utucacü 'uqui, Cacaüyari 'üquisicaya mühücücü, hesiena mümasiücücü que mü'ane Cacaüyari. 'Ucasie masi canimasiücünü que mü'ane 'uqui.

⁸Sütüapai 'uqui 'ucasie püca'ayene, 'uca 'uquisie payene püta. ⁹Mücü meta, 'uqui püca'UNETIARIE 'ucasie mieme, 'uca 'uquisie mieme caninetüarieni püta. ¹⁰'Ayumieme caneuyeveca 'uca 'inüari manuyecacü yumu'usie, cümana mümasiücünü heiserie que mürexeiya, Cacaüyari tupirisiximama vara'erivatü.

¹¹Peru Ti'aitamesie meteviyatü que memüte'u'uva, 'uca 'apüca'uyeica 'uqui caheuyehüatü, 'uquita 'apüca'uyeica 'uca caheuyehüatü.

¹²'Uca 'uquisie payene 'ana, peru 'uqui 'ucasie püyenuiva. Naitü masi Cacaüyarisie catinayenexüani.

¹³Yücümana xequeneu'inüata que xemüteyumate. 'Aixüa ti'ane xüca 'uca nenevieri 'ipitüani Cacaüyari cayucumu'ututü.

¹⁴Camü yututuyaricü müpäü xecate'üquitüarie, que mütitevive 'uqui xüca cüpateya 'etütüni,

¹⁵'uca püta visi que müti'ane

xüca cüpateya 'etütüni. Yücüpa caniumiquieni manuyunacacı.

¹⁶Me xüca xevitü niuquixiemücüni, müpaü quetimaica, tame tepücaheixeiya yeiyari müpaü 'aneme, Cacaüyarisüa miemete memeyutixexeüriva, mümeta mücü yeiyari mepücahexeiya.

**Que memüte'iseviximacai
Ti'aitame 'Icuaiya 'inüariyari**

¹⁷Ipaü que nemütixe'aitüa, nepücayüve 'aixüa nemutainenicü xehepäüsita, que xemütüyuyexexeüriva. 'Aixüa xepüca'itüariva yaxetüyuyexexeürivatü, 'axa xecani'itüarieca püta. ¹⁸Mücü meri, que müraniuva, 'axeicüa quepaucua xemüyuyexexeüriva, yuhixüata xecaniyusanani. Hixüata 'arücamecü müpaü yuri nepüti'erie que müraniuva. ¹⁹Süricü neuyeveca yuxexuime vahesie xemüteviyanicü, xesata mümasiücinicü müme memühecüasie. ²⁰'Axeicüa quepaucua xemüyuyexexeüriva que xemütecua'a, Ti'aitame 'Icuaiya pücahücü. ²¹Yuxexütü xecaniyumexüitüaca, yu'icuai xe'ahapatü, quepaucua xemütecua'a. Xevitü neuhacamücüni, xevitüta nitaveca. ²²Cari quite xepücatehexeiya xemütecuanicü xemüte'ienicü. Masicutaxi xetevateviyasitüa müme tixaü memücatehexeiya, xevaxani'erietü müme memüyuyexexeüriva Cacaüyarisüa miemete. Querü netixetahüave. 'Aixüa netiutainenü xehepäüsita 'acu. 'Ipaü que xemütüyurie, 'aixüa nepüca'utainenü xehepäüsita.

**Ti'aitame 'Icuaiya que mütiu'aisie
'inüariyari**

(Mateu 26:26-29; Maricuxi
14:22-25; Rucaxi 22:14-20)

²³Que nemütixeyetüiri, neta necaniyetüiriyarieni Ti'aitamesüa mieme. Müpaü tiniuyüni. Mücü tücarisie quepaucua müyetüiyaniquecai, Ti'aitame Qesusi pa nanucu'üni. ²⁴Pamüpariyusi 'ipitüaca Cacaüyari, canititara pa, müpaü 'utaitü, 'Icü nevaiyari canihücütüni. Xehesie canimiemetüni. 'Ipaü xequeteneyurieca xemünesiha'erivanicü ne. ²⁵Yaxeicüata tiniuyurieni tecüxi 'anucuhanatü mete'ucuacu, müpaü 'utaitü, 'Icü tecüxita mieme türatu mühecua canihücütüni. Nexuriyacü caniseiriyariemücü. Quepaucua xemi'ieca, 'ipaü xequeteneyurieca xemünesiha'erivanicü. ²⁶Quepaucua 'icü pa xemuticua'ani, 'icü tecüxi quepaucua xemanuye'eni, xecatenihecüatacacuni que mütiümü Ti'aitame, mexi canuave.

**Que mütiyüni xüca 'iticuani
Ti'aitame 'Icuaiya, 'iyarieya
yaca'anecacu**

²⁷'Ayumieme que mü'ane 'icü pa müticuani 'icü tecüxi manu'hieni, hesiena catinaquecacu 'iyarieya que müti'ane, hesiena pürähüiyani miseviximacü Ti'aitame vaiyarieya xuriyaya. ²⁸Tevi queyu'inüatani. Müpaü tiyurienetü, 'icü pa quehecua, 'icü tecüxita mieme que'anuye'eni. ²⁹Mesü, ticua'atü 'ienetü xüca heiseriemecü catimaica tita vaiyarieya

mütihücü, yuhesie rahüpatü
catinicuacamücü cani'iecamücü.

³⁰Müpaü xemüteyuriecü,
'ayumieme xeneuveraranini
yumüiretü xeme, xetenicucuyeni,
yuvaücavatü meneucusu.

³¹Xüca tacümana teta'inüataque,
tatacuri tepücapitüarieniqueyu.

³²Peru Ti'aitame quepaucua
mütasita'inüata, teteni'üquitüarieca
'uximatüaricacü, capa
te'anutaxüriyanicü cuiepa
memütama vahamatü.

³³'Ayumieme ne'ivama,
quepaucua xemüyuxeürie
xetecuanique, xequeneyucuevieca.

³⁴Xüca heuhacamücüni,
yuquita quetiucuanı, capa
xe'u'inüasienicü xeyucuxeürieme.
Hipatü müreyeveşe 'aixüa
netiniyuriemücü quepaucua
nemunuani.

'Iyarisie timieme que temüte'umiquiva

12 Ne'ivama, neuyeveca 'ipaü
xemütemaicacü tita 'Iyarisie
mütimieme hepaüsita. ²Xeme müpaü
xecatenimaica que müti'anecai
quepaucua xemünüivaritetücai
xeicüa. Xecanicuhapanietüvecaitüni
tetexi memücaniuvave vahesüa, que
xemütecühüavarüvacai. ³'Ayumieme
'ipaü netinixetahecüatüaniqueyu,
tevi xüca müpaü 'utayüni, Qesusi
'axa queticuxaxasivani, 'utaitü,
mücü Cacaüyari 'Iyarieyasie
tivyatü püca'utaine. Mücü meta,
tevi xüca müpaü 'utayüni, Qesusi
catini'aitametüni, 'utaitü, 'Iyari
Mütiyupatasie tiviyatü xeicüa
caniyüveni müpaü mütayüni.

⁴Yücü tepüte'umiquiva,
'Iyari yuxevicacu. ⁵Yücü

tepüte'uhüritüariva, Ti'aitame
yuxevicacu. ⁶Yücü
tepütecuyuitüariva, Cacaüyari
yuxevicacu. Mücü canihücütüni que
mü'ane yunaime müvacuyuitüva
naimecü. ⁷Taxexuime tahesie,
'Iyari masiücütü canayeitüarivani,
'aixüa temü'itüarienicü tanaitü.
⁸Xevitü canipitüarieca mütaniunicü
timaivemepaü, 'Iyari yatipitüacacu.
Xevitüta canipitüarieca
mayeniüvenicü vaüca timaitü,
mücütütü 'Iyari yuxevitü que
mütüpütüa. ⁹Xevitüta canipitüarieca
yuri müti'eriecacü, mücü 'Iyarisie
tivyatü. Xevitüta canipitüarieca
müvaranayexürüvanicü
tecüicucate, mücü 'Iyari
müyuxevisie tiviyatü. ¹⁰Xevitüta
canipitüarieca türücaüyemecü
yamütiyurienenicü, xevitüta
müticuxatanicü, xevitüta
müva'inüatanicü 'iyarite, xüca
'aixüa me'aneneni me xüca 'axa
me'aneneni. Xevitüta 'aiteüya
vevietü mütaniunicü canipitüarieca,
xevitüta mütihecüatanicü
que müticuxaxasiva 'aiteüya
veviecacu. ¹¹Mücü 'Iyari yuxevitü
canihücütüni que mü'ane
müvacuyuitüva yunaime. Yücü
catinivapitüaca yuxexuime, que
mütüyuväriya.

Xei vaiyari tecanacüne tanaitü

¹²Yaxeicüa tavaiyari caniyuxeveni,
tamamate ta'ücate tatenite naitü
timüirecacu. Naitü tavaiyarisie
timieme timüirecacu müyuxevipaü
vaiyari, müpaüta cani'aneni
Cürisitu. ¹³'Iyari müyuxeve
que mütatiutaxeviriyaxü, xei
vaiyari tecanacüne quepaucua

temuca'üyarie, sepa Huriyusixi Cüriyecusixi temühüme, sepa vaüriyarica temüte'uximaya, sepa temütanü'a. Tanaitü tecaniuhatuïyarieni, 'Iyari müyuxeve tahesie mieme mütaeyuriyacı.

¹⁴Mücü meta, ravaiyari xei mamayari xei 'ücyari pücahücü. Pümüire püta. ¹⁵Ra'üca xüca müpaü hainenique, Ne ramama nemücahüücü, 'ayumieme ravaiyarisie nepücamieme, ravaiyarisie camiemetütü püca'ayaniqueyu, müpaü 'utayüca xeiçüa. ¹⁶Ranaca xüca müpaü hainenique, Ne rahüxie nemücahüücü, 'ayumieme ravaiyarisie nepücamieme, ravaiyarisie camiemetütü püca'ayaniqueyu, müpaü 'utayüca xeiçüa. ¹⁷Ravaiyari naitü xüca hüxitünique, queti'enaniqueyu. Naitü xüca nacatünique, queri reu'ücueniqueyu. ¹⁸Peru hicü Cacaüyari ravaiyarisie canicayasa xexuime que mütinaque. ¹⁹Me naitü xüca xei paüriyaritünique, queri tihücütüniqueyu ravaiyari. ²⁰Masi pümüire, peru ravaiyari caniyuxeveni.

²¹Rahüxie pücaýive müpaü mütitahüave ramama, Nepücamasiheuyehüva, 'utaitü. Yaxeüata ramu'u pücaýive müpaü mütitahüave ra'ücate, Nepücaxehueyehüva, 'utaitü. ²²Masi tita catitürücvime temüte'erie, mücü yemecü tepeuyehüva. ²³Tavaiyarisie timieme, tita 'aixüa cati'aneneme temüxata, mücü tecaniquemaritüaca masi. Tavaiyarisie tita visi mücatixeiyarie,

visi 'anenetü masi canayeitüarivani, ²⁴tita visi mütixeiyarie müpaü mücareuyeveseçü. Masi Cacaüyari nitaxeviriyani tavaiyari, 'aixüa 'iyurienetü masi tita tixaü müreuyehüva, ²⁵tavaiyari capa hixüata saninicü, masi tita tavaiyarisie mütimieme 'axeicüa mütiyü'üviyanicü naitü. ²⁶Xei paüriyari xüca ticuyeni, naitü hamatüana tinicuyecamücü. Xei paüriyari xüca visi 'u'itüarieni, naitü hamatüana niyutemaviecamücü.

²⁷Xemeri Cürisitu vaiyarieya xecanihümetüni. Yuxexuitü vaiyarieyasie timieme xei paüriyari xecanihümetüni, que xemüte'upitüarie. ²⁸Müme memeyutixexeüriva, hipame canivarucayasa Cacaüyari nü'arisixi meri, 'arique texaxatamete, 'arique te'üquitamete, 'anarique müme türücaüyemecü memüteyurie, 'arique müme memütemiquiva memüvaranayexürüvanicü tecuicucate, teparevivamete meta, te'aitamete, mümeta 'aiteüya memüvevie. ²⁹Yunaitü nü'arisixi que metehüme. Yunaitü texaxatamete que metehüme. Yunaitü te'üquitamete que metehüme. Yunaitü türücaüyemecü que meteyurie. ³⁰Yunaitü que metemiquiva memüravanayexürüvanicü tecuicucate. Yunaitü 'aiteüya que metevevie. Yunaitü que mete'ihēcüata tita müticuxaxasiva 'aiteüya vevieacu. ³¹Xequeneyuvaüriyani 'aixüa 'aneneme masi xemütemiquienicü. 'Acuxi huye yemecü 'aixüa mü'ane necanixetahecüatüamücü.

Cuini mieme que müreyevese
mütiyucanaqui'eriecacü

13 Xüca 'aiteüya
nevevienique que
memüteniuvave teüteri Cacaüyari
tupirisiximama yunaitü, peru xüca
necatinecanaqui'eriecaque, tepüa
mucuyuanepaü necanayaniqueyu,
tirinari mutatiriurücapaü. ²Xüca
netiumiquienique nemüticuxatanicü,
xüca netimaicaque naime que
müti'avie, naime meta que
mütimasiücü, naimecü yuri
neti'erietü xüca neyüvenique
yemurite nemüvatayuitüanicü, peru
xüca necatinecanaqui'eriecaque,
tixaütü nepücatihücütüni queyu.
³Xüca nepini naime netivaminique
hipame, xüca neneyetuanique
nevaiyari mütataiyarienicü, peru
xüca necatinecanaqui'eriecaque,
tixaütü nepücara'iva queyu.
⁴Tiyucanaqui'erietü
'ecatineutevini caha'atü. 'Aixüa
catiniuca'iyarini tiyucanaqui'erietü,
pücayumexüitüa hipame
vahepaüsita vara'ivamütü.
Tiyucanaqui'erietü
pücatiyucatave'erie,
püca'utahüserie. ⁵Yapücatiyuriene
que mütiyuteviyasitüa.
Pücaticuvaune tita yuhesie
mütimieme xeicüa,
pücayhaxüatüa, 'axa müti'anene
pücara'eriva. ⁶Pücayumemavie
yamete yuriecacu hipatü que
mücatilheiserie, masi tita yuri
müraine hepaüsita caniyutemavieca.
⁷Nai tininevieca, naimecü
yuri catini'erieca, naimecü
canita'icuevani yuri ti'erietü,
naimecü catiniuca'enivani.

⁸Que mütiyucanaqui'erie,
hasuacua pücatapare. Que
temütécuxata, mücü
canitaparimücü. 'Aiteüya que
temütevevie, mücü pücaheuyeveca.
Que temütemaivave, mücüta
canitaparimücü. ⁹Xei taparie
xeicüa tecanimaica, xei taparie
xeicüa tetenicuxatani. ¹⁰Quepaucua
munuani que mü'ane tixaütü
mücareuyehüva, tita xei tapariesie
mütimieme catinitaparimücü.

¹¹Quepaucua nemünunusitücai,
nununüpaü netinicuxatacaitüni,
nununüpaü netininemaicaaitüni,
nununüpaü netinicu'erivacaaitüni.
Quepaucua 'uqui nematüa,
netiniuhayeva nununüpaü
neyüanetü. ¹²Cahecüacamecü
tecanineniereni hicü, que mü'ane
xicüri mayeyüvisie mücanierepaü.
'Anari tahüxie teniutineniericuni
püta. Xei tapariecü netinimaica
hicü, 'anari püta netinitimaimücü,
yaxeicüa 'iya münesimatepaü.
¹³Mericüsü, yuri que temüte'erie,
que temüteta'icueva, que
temütetacanaqui'erie, mücü
haicatü 'ecatineuterimücü. Que
temütetacanaqui'erie, mücü masi
caneuyeveca.

'Aiteüya que memüteveviecai

14 Xequeneyumexüitüaca
xemütéyucanaqui'eriecacü.
Mücü meta, xequeneyuvaüriyani
'Iyarisie timieme
xemütehexeianicü, peru masi
yemecü xequeneyuvaüriyani
xemütécuxatanicü. ²Que
mü'ane 'aiteüya müvevie, mücü
pücavatähüave teüteri. Nitähüave
Cacaüyari püta. Tevi püca'lenie,

catinicuxatani tita müti'avie
'Iyari 'icuyuitüvacacu. ³Que
mü'ane mütixaxatame, mücü
masi canivarutahüaveni teüteri,
vaseiriyatü vatuicatü vanütüatü.

⁴Que mü'ane 'aiteüya müvevie,
mücü niyuseiriyani yuxaüta,
peru que mü'ane müticuxata,
mücü nivaseiriyani müme
memüyuyexexeüriva.

⁵Caneninaqueni yunaitü
'aiteüya xemüvevecü, peru
pünesinaqueniequeyu masisü xüca
xetecuxatanique. Que mü'ane
müticuxata 'aixüa caniyüaneni, que
mü'ane 'aiteüya müvevie 'aixüa
cayüanecacu hepaüna, me xüca
xevitü tihecüatani que mutaine
xeicüa, 'aixüa caniyüaneni,
müme memüyuyexexeüriva
memüseiriyarienicü. ⁶Hicüri
ne'ivama, xüca xehesüa nenuanique
'aiteüya nevevietü, tita
netixepitüaniqueyu, me xüca
nexetahüavenique netihecüatati
tita müti'aviesiecai, xüca
ne'ayeniuenique, xüca
neticuxatanique, xüca
neti'üquitanique xeicüa mücücü
tixaü nepütixepitüaniqueyu.

⁷Tamüsü, tita mücarayeyuri
caniniuveni cürautatütü canaritütü.
Xüca 'aixüa catipüinarieca, que
timasiücünü tita müticürautasieni
tita müticanarisieni. ⁸Cuxineta
xüca hüsierieca cahecüaca, quepai
püyucuha'aritüani cüya. ⁹Xemerita
yaxeicüa, yunenicü xüca niuqui
'aixüa mühecüa xeca'utiniucani,
que timasiücünü que xemutiyuane.
'Ecapa xeicüa xeputiniucani. ¹⁰Xüari
teüteri vaniüqui canimüireni 'ena
cuipea. Yuxexuitü yuniuquicü

me'utiniütü mecani'enierieca.

¹¹Masi xüca 'asinecatimaica que
mutaine niucame, yacü xeicüa
tiriurücame necani'eriecamücü
niucame, mücüta yaxeicüa
canetini'eriecamücü ne. ¹²Xemeta
xeyuvaüriyatü xemütheixeiyanicü
tita 'Iyarisie mütimieme,
xequetenecuvava cuini mieme
xemüvaseiriyanicü müme
memüyuyexexeüriva.

¹³Ayumieme que mü'ane 'aiteüya
müvevie, queyutanenevieni
müyuhecüatanicü que mutaine.

¹⁴Xüca nenetanenevieni
'aiteüya nevevietü, ne'Iyaricü
nepünenenevie, peru tixaü
pücatiutixuxuavere que
nemütinemate. ¹⁵Qesü yüni.
Ne'Iyaricü nepünenenevieca, peru
yanetinemaitü que nemutaine,
müpaüta netinineneviecamücü.
Ne'Iyaricü nenitacuicamücü, peru
yanetinemaitü que nemutaine,
müpaüta nenitacuicamücü.

¹⁶Camüsü xüca 'a'Iyaricü xeicüa
'aixüa pehaineni Cacaüyari
hepaüsita, 'iya vana muca
'enamete memateisie, quepaüricü
müpaü paineni, Caniyuritüni
niuqui, 'utaitü, quepaucua 'ecü
pamüpariyusi pemütayüni.
'Asipücatimate que pemutaine.

¹⁷'Ecü 'aixüa 'anemecü
pamüpariyusi pe'ipitüacacu
Cacaüyari, 'iya püta pücaseiriyarie
mücücü. ¹⁸Ne pamüpariyusi
necanipitüaca Cacaüyari, cuini
mieme nemüyüvecü 'aiteüya
nemüvevie, nexeha'ivatü xeme
yunaime. ¹⁹Peru xeüripa
necaninevaüriyani masi 'auxüme
niuquiyari nemütaniunicü

yanetinemaitü que nemutaine,
nemütiva'üquitüanicü hipame,
sepa tamamata miriyari niuquiyari
nemücataniunicü 'aiteüya
nevevietü.

²⁰Ne'ivama, türi vahepaü
xepücateyumaica. 'Aixüa
cani'aneni xüca türi vahepaü
'asixecatemaica tita 'axa müti'ane
hepaüsita, peru xequenaye'axüa
püta que xemüteyumate. ²¹Inüari
niuquiyarisie müpaü catine'uca,
Nenivatahüavimücü 'icü teüteri,
hipatü yücü memütiniuca
yametevacuxaxatüvacacu. Müme
vanuqui yücü mü'anene, vatenicü
nenitayümücü. Sepa müpaü
nemütüyurieni mepücayuvaüriyani
memünesi'enienicü, canaineni
Ti'aitame. ²²Ayumieme 'aiteüya
'inüari pücahücü müme yuri
memüte'erie vahesie mieme. Müme
yuri memücate'erie püta vahesie
mieme cani'inüaritäni. Tixaxatame
niuquieya 'inüari pücahücü
müme yuri memücate'erie
vahesie mieme. Müme yuri
memüte'erie püta vahesie mieme
cani'ayumiemetüni. ²³Hicü
'axeicüa xüca meyucuxeürieni
yunaitü memüyuyexexeüriva,
yunaitü 'aiteüya mevevietü, xüca
mana meheutahaxüani hipatü
'enamate ya yuri memücate'erie,
cari müpaü mecanitiyuacuni,
quename xecayumate xeme.
²⁴Me xüca yunaitü metecuxatani
püta, xüca mana heutahani
'enametütü ya yuri cati'erietü,
yunaitü menitahecüatacuni que
mütüyuri, yunaitü meni'inüatacuni.
²⁵Tita müti'aviesieca 'iyarieyasie
masiücütü nayeimücü. Müpaü

tiu'ename, 'utihüximaqueme,
nenevieri canipitüamücü Cacaüyari,
müpaü 'utaitü, Yuricü Cacaüyari
xehesie catiniviyani.

Naitü heiseriemecü quetiuyüni

²⁶Queteri 'aneni ne'ivama.

Quepaucua xemüyucuxexeüriva,
yuxexütü masi cuicari
xecanexeyani, ya 'üquitüarica,
ya xecaniha'arisieca
xemütehecüatanicü tita
xemüte'uxeisitüarie, ya
'aiteüya xemüvevienicü, ya
xemütehecüatanicü tita
müticuxaxasiva 'aiteüya
veviecacu. ²⁷Naitü masi quetiuyüni
xemüseiriyarienicü. Xüca
'aiteüya vevimücünü, yuhutatü
xeicüa yuhaicatü nusu, xevitü
meri, xevitüta 'arique, müpaü
mequeteyurieni. Xevitüta
que'ihecüatani vanuqui.

²⁸Me xüca 'uca'ayecani que
mü'ane mütihecüatani 'aiteüya
veviecacu, niucame cayuvatü
que'umaca xeüripa. Mecuxi
queyutaxatüani yücümana,
quetitaxatüani Cacaüyari.

²⁹Texaxatamete yuhutatü ya
yuhaicatü mequetecuxatani,
hipatü meque'i'inüatani
tita memüte'utiyya. ³⁰Xüca
xevitü mana 'acaitü tixaütü
tiupitüarieni mütihecüatanicü,
que mü'ane müticuxata
quetiuhayeva. ³¹Xecaniyüvaveni
xemütecuxatanicü yuxexütü,
xevitü meri, xevitüta 'arique,
memüteyü'üquitüanicü yunaitü,
memütuicarienicü yunaitü.

³²Texaxatamete yu'iyari
mecani'aitüaca, ³³Cacaüyari

tiyuxamuriecame mücahücücü,
cayuvatü tiyupitüvame mühücücü
püta.

Que memüteyurie naisarie
haque Cacaüyari teüterimama
memeyutixexeüriva, ³⁴cayuvatü
meque'umaca 'ucari xeüripa.
Mepücapitüariva memütiniunicü.
Mequete'aitüarieca masi, yaxeicüa
'inüari niuquiyarita mainepäü.
³⁵Xüca tixaütü meteyü'üquitüacuni,
yücünama mequevacu'ivaviyani
yuquita. 'Aixüa püca'ane xüca 'uca
'utaniuni xeüripa.

³⁶Mesü, xehesüa xeicüa que
rayene Cacaüyari niuquieya.
Xehesüa xeicüa quetinua. ³⁷Xüca
tixaxatame yu'erieca, 'Iyari
hexeyame xüca yu'erieca, müpäü
quetimaica, tita nemütixe'utüirie,
mücü Ti'aitame 'aitüaricaya
canihücütüni. ³⁸Me tevi xüca
müpäü catimaica, mücütü
pücamarivani.

³⁹'Ayumieme ne'ivama,
xequeneyumexüitüaca
xemütecuxatanicü, peru
xecavanenatü 'aiteyüa
memüvevienicü. ⁴⁰Naitü
heiseriemecü quetiuyüni, xevitü
meri, xevitüta 'arique.

Cürisitu que müranucuquetüarie 'umierieca

15 Ne'ivama,
necanixetahecüasitüiyamücü
niuqui 'aixüa manuyüne, que
nemütixecuxaxatüvacai.
Xecanitanaqui'erieni mücü niuqui,
hesiena xeteviyatü xecaniuti'uni.
²Xüca cui xe'eyexeyani tita
nemütixecuxaxatüvacai,
mücü niuquicü

xecanitavicueisitüarieximeni,
me yacü xeicüa xüca yuri
xete'uta'erieni.

³Ne necanixeyetüirieni
tita masi müreuyevese, que
nemütiyetüiriyarie neta,
quename Cürisitu 'umü tame
'axa temüte'uyuricü, 'utüaricate
mainepäü, ⁴quename 'ucateuque,
quename 'anucuquetüarie hairieca
tucari 'aye'acu, 'utüaricate
mainepäü, ⁵quename Sepaxi
'ixei, 'arique Tamamata Heimana
Yuhutatü me'ixei. ⁶'Arique
'auxüme sientuyari heimana
yameyupaümetü mecanixeyia
'axeicüa 'ivamarixi. Yümüiretü
müme 'ameniu'uvani hicüque,
hipatüri meneucusuri. ⁷'Arique
Cacuvu nixeyia, 'ariqueta nü'arisixi
yunaitü menixeyia.

⁸'Imatürieca neta
necanixeyia, que mü'ane
'axa 'anetü mutinuivaxüpäü
ne'anetü. ⁹Nü'arisixi vasata
necani'imatüremetüni ne, 'aixüa
nepücatiuca'iyari nehesis
mütinaquenicü nü'aricame
nemütaterüvarienicü,
nemüvareutaveiyaxüacaicü müme
memeyutixexeüriva Cacaüyarisüa
miemete. ¹⁰Peru Cacaüyari 'aixüa
mütiuca'iyaricü, 'ayumieme
müpäü necani'aneni que nemü'ane.
Yacü xeicüa püca'uyü, 'aixüa
que mütiuca'iyaricai nehesis
mieme. Ne masi cuini mieme
necatini'uximayaca, müme yunaitü
que memücate'uximayatavave.
Peru ne nepücahücü que mü'ane
müpäü mütiyuriene. Cacaüyari
püta 'aixüa tiuca'iyaritü nehamatü
yacatini'uximayaca. ¹¹Mericüte,

sepa ne, sepa müme, müpaü tetenihecüatani, xemeta müpaü yuri xeteniuta'erieni.

Müquite que memüte'anucu'uni

¹²Cürisitu xüca cuxaxasivani müquite vasata manucuquetüarie, que me'utiyuane xeme hipatü, quename vaniu, müquite meca'anucu'uni. ¹³Müquite xüca meca'anucu'uni, Cürisituta püca'anucuquetüarie. ¹⁴Mericüte, xüca Cürisitu ca'anucuquetüarieni, xüanacüa canayani tita temütehecüata, xüanacüa yuri xecateniuta'erieni. ¹⁵Xüca müquite meca'anucu'uni, canimasiücünü que temüte'itava tameta, 'axa temütehecüatacä Cacaüyari hepäüsita, quename henucuquetüa Cürisitu te'utiyuatü, 'iya cahenucuquetüacu, xüca müpaü 'aneni. ¹⁶Mericusü, müquite xüca meca'anucu'uni, Cürisitu püca'anucuquetüarieveta. ¹⁷Xüca Cürisitu ca'anucuquetüarieni, xüanacüa yuri xeteniuta'erieni, tita 'axa xemüteyuriecaisie xeteniviyani cuxi. ¹⁸Mücü meta, müme memeucusixüa Cürisitusie meteviyatü, müme meniutatümaiarieniri. ¹⁹'Uva mexi te'ayeyuyuri, xüca yuri tete'ericaqueyu Cürisitusie teta'icuevatü xeicüa, yunaime teüteri vasata tame masi neuyevecaqueyu temünenimayasienicü.

²⁰Peru müpaü püca'ane. Cürisitu cananucuquetüarieniri müquite vasata, müme memeucusixüa vamatüari hücütütü. ²¹Tevi que mütiuyuri, tame tenitacucuvani.

Yaxeicüata xevitü tevi que mütiuyuri, mecananucu'uicuni müquite. ²²'Aranisie meteviyatü yunaitü que memütetacucuve, müpaürita Cürisitusie meteviyatü yunaitü mecananutanieritüariecuni, ²³yuxexuitü que mütivarunaquixü. Cürisitu vamatüaritütü cananucuqueniri. 'Ariqueta müme Cürisitusüa memümiemete mecananucu'uicuni quepaucua munuani. ²⁴'Arique naitü catinitaparimücü, quepaucua Cürisitu müyuyetuani que müti'aita, 'uquiyarieya müti'aitanicü Cacaüyaritütü. Yacatiniyetuiiemücü vaca'uname yunaitü memüte'aita, yunaitü heiserie memexeiya türücariya memexeiya. ²⁵Caneuyeveca mücü müti'aitanicü mexi vara'iva yunaime memi'luxie. ²⁶'Imatürieca que mürayu'ivani, catanitaxünamücü temücatacucuvanicüri. ²⁷Naime canicayasa 'iya mi'aitüacacü, que maine 'utüarica. Quepaucua müpaü maine, naitü canicayasarieni 'utaitü, canahecüaca müca'ixatacü que mü'ane micayasaxü naime, Cürisitu mi'aitüacacü. ²⁸Quepaucua mücü mi'aitüaca naime, 'anari mücüta yücümana niyuyetüamücü, 'uquiyarieya püta mi'aitüacacü, 'uquiyarieya naime mucayasaxücü nu'aya mi'aitüacacü. 'Ana Cacaüyari naitü catinayeimücü yunaime vahesie mieme.

²⁹Mesü xüca müpaü ca'aneni, que meteyurieni müme memuca'üyarie müquite vahesie mieme. Xüca yemecü müquite meca'anucu'uitüarieni, titayari vahesie mieme mete'uca'üyarie.

³⁰Tameta titayari tetcueriva'a tucaricü. ³¹Tucaricü 'esivatücacu necanicumemierivani tüma. 'Ipaü nepaine 'aixüa nemutainecü xehepaüsita ne'ivama, que nemütinetemavie nexeha'erivatü Cürisitu Quesusi mütat'laitüvamesie nemütiviyacü.

³²Teüteri que memüteniniuqui, 'Epesusie xüca ne yeutari vahamatü tetacuitüvecaitüni, titasü nera'liva. Müquite xüca meca'anucu'uitüarieni, cümü mecuxi temütecuanı temüte'ieni, 'uxa'a temücuini.

³³Xepücate'irüviyarıeni. Vanütü 'axa 'anenemete, canisevixımamücü yeıya 'aixüa mü'ane. ³⁴Xequenanutahütüvani heiseriemecü que müreyeveıe. 'Axa xepücateyurıeca. Hipatü 'asimepücatemate Cacaıyari hepaüsita. 'Ipaü nepaine nexeteviyasıtıanıque.

Quepaü me'ananetü mepanucu'uni

³⁵Perusü xüarı müpaü paineni xevitü, Quepaü mete'anucu'uitüarieni müquite. Que 'anecacu vavaiyari mepaye'axıanı. ³⁶Cari 'asipepücatimate müpaü pehaitü. Tita pemütiuca'e, mücü xüca ca'umüni, püca'anutanieritüarieni.

³⁷Mücü meta, tita pemütiuca'e, tita mütitineicapau 'aneme pepüca'uca'e. 'Imüarı mümave xeicüa peniuca'eni, türıcu 'imüarıyari ya xeıme 'imüarıyari.

³⁸Cacaıyari caniquemaritüaca que mütinaque, yücü tiquemaritüatü xexuıme 'imüarı que mü'anene.

³⁹Naitü vai yaxeicüa püca'anene.

Teüteri vavaiyari püxevitü, vatevama vavaiyari yücü pü'anene, quesüte vavaiyari yücü pü'anene, viquixi vavaiyari yücü pü'anene. ⁴⁰Taheıma miemete, cuiepa miemete, yunaitü yücü mecani'aneneni. Taheıma mieme visi pü'anene, cuiepa mieme visi 'ananetü yücü pü'anene. ⁴¹Tau visi cani'aneni, mesata visi pü'ane yücü 'anetü, xuravesixita visi mepü'anene yücü me'ananetü. Xuravesixi yuxexuitü visi me'ananetü yücü mecani'aneneni. ⁴²Müpaürıta catiniyümücü quepaucua müquite mepanucu'uitüarieni. Tita tipünirümetü mütiuca'esi, mücü catipünıvetü catınanucuquetüariemücü.

⁴³Tita 'axa ticühüavarıvatü mütiuca'esi, mücü visi 'anetü cananucuquetüariemücü. Tita catürücaıyetü mütiuca'esi, mücü türücaıyetü cananucuquetüariemücü. ⁴⁴Vaitütü tita mütiuca'esi, mücü 'ıyarısie miemetütü cananucuquetüariemücü. Xüca ravaiyari xuaveni vai xeicüa hücütütü, ravaiyari canıxuavenıta 'ıyarısie miemetütü.

⁴⁵Müpaü catıne'uca, Mexüacame tevi, 'Arani mütıtevacai, tiyumaitü 'ayeyuritü canayani. Mücü 'imatüreme 'Arani püta, 'ıyari tucari tiyupitüvame canayani. ⁴⁶Peru tevi 'ıyarısie mieme pücahexeıya meri. Vai xeicüa canexeıyani meri, 'arique 'ıyarısie mieme canexeıyacamücü. ⁴⁷Mexüacame tevi cuiepa canımiemetücaıtüni, cuiecü mutaveııya. 'Imatüreme tevi taheıma püta canımiemetüni.

⁴⁸Que mü'ane mücü cuiecü

mutaveviya, müpaüta
mecani'aneneni cuiepa
miemete. Que mü'ane mücü
taheima mümieme, müpaüta
mecani'aneneni taheima miemete.
⁴⁹Que temüte'u'uvacai mücü cuieci
mutaveviyapaü tequemaritüarietü,
yaxeicüa 'atecaniu'uvacuni
'iya taheima mümiemepaü
tequemaritüarietü.

⁵⁰'Ipaü nepaine ne'ivama,
tita mütivai mütxuriya,
mücü püca'yüveni heixeyatü
mayanicü tita Caca'yari
müra'aita. Tita mütipünive
püca'yüveni heixeyatü mayanicü
tita mücatipünive. ⁵¹Camü
netinixetahecüasitüiyamücü
tita müti'aviesiecai. Tanaitü
tepücaheucusu, peru tanaitü
tecanipasieconi ⁵²yapaucua, xei
cüpiyaricü, 'imatürieca cuxineta
tahüsierieyu. Canitahüsieriemücü,
müquite mecananucu'uitüarieci
mecatipünivavetü, tameta
tecanipasieconi. ⁵³Caneuyeveca
'icü mütipünive menacatüni tita
mücatipünive, 'icü mumüxime
menacatüni tita mücatimüve
peuyevese. ⁵⁴'Anari, quepaucua
'icü mütipünive menacatüni tita
mücatipünive, quepaucua 'icü
mumüxime menacatüni tita
mücatimüve, 'ana canaye'amücü
mücü niuqui müpaü müre'uxa,

Tacucuyame caniutaxütüarieni
'a'livarieca.

⁵⁵Haqueva pepüra'iva, 'ecü
pemütasicuicai 'acu.

Haqueva pepütasiheseni, 'ecü
pemütasicuicai 'acu.

⁵⁶'Axa temüteyuriecü tenicuseivani
tecuitü. 'Inüari niuquiyari

canitürücarinyani tita 'axa
temüteyurie. ⁵⁷Pamüpariyusi
tecanipitüaca Caca'yari, mücü
mütasipitüacü temüte'ata'ivanicü,
Tati'aitüvame Quesusi Cürisitu
tasipareviecacu.

⁵⁸'Ayumieme ne'ivama
nemüxenaqu'ierie,
xeseiriyarietü xequenacüne,
xepüca'yuyuitüarinüaca. Cuini
mieme xequetene'uximayaca
Ti'aitamesie mieme yuheyemeci,
müpaü xetemaitü, Ti'aitamesie
xeteviyatü sepa xemüteyu'uxitüa,
xüanacüa püca'ayani.

**Tumini que memüte'ucuxeürie
Caca'yari teüterimama
vahesie mieme**

16 Tumini hepaüsita
netinixetaxatüaniqueyu,
que xemüte'icuxeüriexime Caca'yari
teüterimama vahesie mieme. Que
nemütivaruta'aitüa Carasiya
cuieyarisie memeyutixexeüriva,
xemeta yaxeicüa xequeteneyurieca.
²Mexüacame tucarisie xexuime
semanasie, yuxexütü xeme
xeque'iti'uta yuhesüa, xe'ixeürietü
'aixüa que xemu'itüarie, 'ana
xemüca'icuxeürivanicü
quepaucua nemünuani. ³Mana
quepaucua nemeta'ani, müme
memü'inüasie xemüvaranuyexeyaci,
müme xapa nevahuritüame
nenivaranunü'amücü, xe'imiquieri
memanu'ünicü Querusaremepai.
⁴Xüca 'aixüa 'aneni nemüyemiecü
neta, müme mepünesiteütani.

Papuru que mütiuyeicaniquecai

⁵Xehesüa necaneta'amücü
Maseruniyasie neheyeyame.

Maseruniyasie nepeuyeyanisü.

⁶Xehesüa capüca nenehayeva yapaümexa, ya macuhaütüsie naime. 'Arique xeme xecanenanunü'acuni que nemüreyune. ⁷Ne'ivat Janetü xeicüa nepücaheuyeimücü xehesüa. 'Eneppureuteviniqueyu masi xehesüa, xüca Ti'aitame müpaü netipitüaca.

⁸Epesusie nepünehayeva 'auracacuque 'ixüarari 'atahutarieca semanasie mieme 'aye'ayuque.

⁹Quitenie catiniuyepiyani 'amuyeyevasio nemüti'uximayacacü, yumüiretü me'uxiva'acacu.

¹⁰Timuteu xüca henuani, xequeneyumexütüaca mücü 'aixüa 'iyaricü xehesüa muyeicanicü. Cacaüyarisie mieme catini'uximayaca nehepaü. ¹¹'Ayumieme xevitü püca'itave'erieca. 'Aixüa xeteyuxexeyatü xequenenanunü'a nehesüa müyemiecü. Ne necanicuevieca 'ivamarixi vahamatü.

¹²Ta'iva 'Apuruxi hepaüsita nepütixetaxatüaniqueyu. Vaüriyarica necanipitüacaitüni xehesüa müyemiecü 'ivamarixi vahamatü. Hicü pücayuvaüriyacai yemecü, peru quepaucua tucari mühüca püyemie niu.

Vaürisica que mütivarunü'airiexüa

¹³Xequenayeneniereni. 'Aixüa xequeneuti'uti yuri xete'erietü. Se'imecü xequeneyüaca. Xequeneturücavini xeturücariyarietü. ¹⁴Nai que xemüteyurie, xeteyucanaqui'erietü yaxequetenecahuni.

¹⁵Ne'ivama, 'ipaü netinixevavirieca. Xeme xecanivamaica 'Esitepanaxi quie quiecatari. 'Acaiya cuieyarisie nivesicayari mecanihümetüni. 'Ayumiemetecanayuyeitüani memüvaporevienicü Cacaüyari teüterimama. ¹⁶Xequeniva'enieca müya memü'anene, yunaime meta müya memüteparevie memüte'uximaya.

¹⁷Necaninetemavieca 'Esitepanaxi Purutunatumatü 'Acahicumatü memü'axüacü yunaitü. Xehesie mieme mepünesitemavieritüa, sepa xemüca'yüvavecai yunaitü xemahunicü.

¹⁸Mecaneniu'uxipitüani ne'iyarisie, xe'iyarisie mecanixe'u'uxipitüanita. 'Ayumieme xequenivamateni müme müya memü'anene.

¹⁹'Asiyatari memeyutixexeüriva mecanixevaüritüaca. 'Aqira Pürisiramatü, müme vaquita memüyuyexexeüriva vahamatü, yunaitü menixevaüritüaca vaücava, Ti'aitamesie meteviyatü. ²⁰'Ivamarixi yunaitü menixevaüritüaca. Xequeneyuvaüritüaca xemeta xeyuviyatü que xemütepasie.

²¹Nemamacü neti'utüatü nenixevaüritüaca ne Papuru.

²²Xüca xevitü ca'inaqui'erieca Ti'aitame, 'axa que'u'itüarieni. Hepürayusixi que memüteniniuqui, Marana Ta, me'utiuyatü, taniuquicü nepaine, Quenaye'a Ti'aitame.

²³Ti'aitame Qesusi xüca 'aixüa tiuca'iyarini xehesie mieme.

²⁴Yunaime necanixenaqui'erieca, Cürisitu Qesusisie netiviyatü.

CURINITUTARI

Hutarieca Mieme Xapayari Que Mütivarunü'airi Papuru

Vaürisica

1 Ne Papuru necanixevaüiritüaca. Cürisitu Qesusi nü'ari pünesi'ayeitüa, caneneyenü'ani müpaü mütinaquecü Cacaüyari. Ta'iva Timuteumatü tenixevaüiritüaca Curinitusie xemütama xemüyutixexeüriva, Cacaüyari teüterimama xemühüme. Yunaitü xemupasie hesiena mieme naisarie 'erisitaruyarisie xemütama 'Acaiyasie tenixevaüiritüaca. ²Cacaüyari müta'uquiyari Ti'aitame Qesusi Cürisitumatü, xüca 'aixüa mete'u'iyarini xehesie mieme, xüca mexepitüaca xemüca'uximatüariecacü yu'iyarisie.

Papuru que müti'uximatüariecai

³Que mü'ane Tati'aitüvame Qesusi Cürisitu mücacaüyarieya mü'uquiyarieya, mücü hepaüsita 'aixüa queticuxaxasivani. Mücü ta'uquiyaritütü catiniyucananimayaca, Cacaüyaritütü naimecü catiniyuparevieca. ⁴Mücü taheyemecü cataniparevieca te'uximatüariecacu, tameta

temüyüvavenicü naimecü temüvapareviecacü hipame sepa que memüte'uximatüarie, Cacaüyari mütatipareviepaü tame. ⁵Tame yemecü que temütecuine Cürisitu mütiucuinixüpaü, müpaüta yemecü tecatenipareviyaca mücü yatatipitüacacu Cürisitu. ⁶Sepa temü'uximatüarie, mücücü xecanipareviyacuni xeme, xenitavicueisitüariecuni que temüyüa. Me sepa temüpareviya, mücücü xecanipareviyacuni xemeta quepaucua xemüte'uca'eniva xete'ucacucuetü que temüte'ucacucueine tame. ⁷Yuri que temüte'erie xehepaüsita, tepütürücariyari. Müpaü tepütimate, xeme tahamatü que temütetaxevi yaxecüca tete'ucacucuetü, müpaüta xeme tame tecanitaxevicacuni tanaitü tepareviyatü. ⁸Ta'ivama peuyevese müpaü xemütemaicacü, cui tepe'uximatüariecai 'Asiya cuieyarisie te'u'uvatü. Cuini mieme püthetecai yemecü, tepüca'iquemacai. 'Asitepücatemaicai xüca

tetavicueniqueaitüni
 ya temütecuiniquecai.
⁹Asita ta'iyarisie müpaü
 tepütetacühüavecai,
 tepücuiniquecai. Peru
 müpaü tiniuyüni tahesie yuri
 temücate'eriecacü, Cacaüyarisie
 püta, que mü'ane müquite
 müvaranucu'uitüvasie, mücüsie
 yuri temüte'eriecacü puyü. ¹⁰Mücü
 cataniutavicueisitüani capa
 müpaü tete'ucuinicü. 'Uxa'atüni
 varie pütasitavicueisitüanita, que
 mü'anesie yuri temüte'erie. Tavarita
 catanitavicueisitüamücü, ¹¹xeme
 xetasipareviecacu xe'ivavirietü
 Cacaüyari tahesie mieme.
 Müpaü xeteyurieyu, yumüiretü
 pamüpariyusi mecanipitüacacuni
 tahepaüsita, yametemaitü
 que temütemiqueie yumüiretü
 memüyunenevicü.

Titayari Curinitusie pücahetüa Papuru

¹²Aixüa temutiyuanenicü
 müpaü tepaitüca tahepaüsita,
 ta'iyarisie 'aixüa tepütetamate
 que temüyüa 'ena cuiepa. Müpaü
 tepütamate, Cacaüyarisie
 mieme tepasietü tepüyüa, 'aixüa
 tetehecüasietü tepüyüa Cacaüyari
 que mütatipitüa. Teüteri vahepaü
 que memütemaivave tepüca'yüa,
 masi Cacaüyari yatatipitüacacu
 'aixüa que mütiuca'iyari, müpaü
 püta tecaniyüaca cuiepa
 memütama vahesüa, xehesüa
 yemecü müpaü tepüyüa. ¹³Taxapa
 que müti'eniüriücü xEICÜA, que
 xemütatemate, müpaü xEICÜA
 te'utiyuatü tepütexe'utüirie.
 Siqueresü xepütasihetima

peru 'esiva xEICÜA, ¹⁴'aixüa
 püyüniqueyu xüca naimecü
 püta xetasihetimanique, müpaü
 xetemaitü, mücü tucarisie
 quepaucua munuani Tati'aitüvame
 Quesusi, 'ana xepüyüvaveni 'aixüa
 xemutiyuanenicü xetasiha'erivatü,
 yaxEICÜA 'aixüa temutiyuanenipai
 tame texeha'erivatü.

¹⁵Müpaü yuri nemüti'eriecaicü
 xehepaüsita, 'ayumieme müpaü
 nepütinemaicai, hutacüa
 xehesüa nepunuaniquecai xaüsie
 necaheta'aveme meri, tixaütü
 nemütixeminicü. ¹⁶Xehesüa
 neheta'ame Maseruniya
 cuieyarisie nepüyemiecai,
 tavori Maseruniya neheyeyame
 xehesüa nepunuaniquecai
 xemünesi'anunü'anicü Cureya
 cuieyarisiepai. ¹⁷Que xetecu'eriva,
 müpaü netinemaitü yacü xEICÜA
 netinepatacai. Teüteri vahepaü
 neyüanetü netinematetü, Hü
 ne'utaitü, que netinepata Tixaü
 ne'utaitü. ¹⁸Yapüticamie Cacaüyari
 que maine. YaxEICÜA tame que
 temütexetahüave, taniuqui
 pücahuta, püyuxeve. Xüca müpaü
 reuyeveca Hü temutiyuanenicü,
 Tixaü tepüca'utiyuane, ya Tixaü
 xüca reuyeveca temutiyuanenicü,
 Hü tepüca'utiyuane. ¹⁹Cacaüyari
 nu'aya Cürisitu Quesusitütü
 xehesüa canicuxaxasivacaitüni
 tetecuxatacacu ne Sirivanu
 Timuteu. Niuqui mücü hepaüsita
 manuyüne pücahuta, püyuxeve
 müpaü 'anetü mühücücü Cürisitu.
²⁰Nai que mutayü Cacaüyari
 quename tiyurieni, mücüta
 niuqui pücahuta, püyuxeve
 Cürisitu meye'atüacü. 'Ayumieme

quepaucua 'aixüa temutiyuane
 Cacaüyari hepaüsita, tepüyüvave
 müpaü temutiyanenicü, Müpaü
 cani'aneni, te'utiyaütü, Cürisitu
 müpaü mütiuyuricü. ²¹Mücü
 Cacaüyaritütü canihücütüni que
 mü'ane mütasiseiriya xeme tame
 Cürisitusie temüteviyanicü. Mücü
 heiserie pütasi'upitüa, ²²yuhesie
 mieme pütasi'u'inüaritüa, ta'iyarisie
 yu'iyari pütasi'upitüa 'inüaritüme
 mümasiücünicü tita tahesie
 mütinäque.

²³Ne nepitahüave Cacaüyari
 netucari münesinavairienicü
 xüca neti'itavani que
 nemaine. Nepacunua 'axa
 nemücaxeretahüavecü. 'Ayumieme
 Curinitu nepücahetüa tavari.

²⁴Müpaü tepücahaitüca
 tetexe'aitüacutü yuri que
 xemüte'erie. 'Aixüa xecaneuti'uni
 yuri xete'erietü. Masi müpaü
 tepaitüca xehamatü tete'uximayatü
 xemüyutemamaviecaü.

2 Müpaü nepütinemaicai
 'ana, 'aixüa pücayüniqeyu
 xüca tavari nenuanique xehesüa
 nexehieveritüatü, netinecühüavetü.

²Xüca nexehieveritüacaque
 xeme, quepaicü

pünesitemavieritüaniqueyu
 ne. Nexehieveritüacacu que
 xenetetemavieritüaniqueyu.

³'Ayumieme xapa müpaü
 nepütü'utüa, capa nenuayu
 menesi'uheiveritüanicü
 müme meuyevese masi
 memünesitatemavieritüanicü püta.

'Ipaü yuri nepütü'erie yunaime
 xehepaüsita, xüca nenetemavieca
 ne xemeta xepüyutemamavieca
 yunaitü. ⁴Cui ne'uximatüarietü

'ana, nesaipünarietü ne'iyarisie
 müpaü netinixe'u'utüirieni
 vaüca ne'utasuatü. Peru
 xemüheiveritüariecacü
 yanepücatü'utüa, masi müpaü
 xemütemaicacü vaüca que
 nemütixenaqu'erie yanepütü'utüa.

Papuru que müreiyehüviri tevi 'axa mütiyurienecai

⁵Xevitü que mütiyurienecai
 pücanesi'uheiveritüa ne, masi
 neca'anuhaitüamütü nepaine
 siquere 'esiva püxeheiveritüa xeme
 yunaime. ⁶Mücüsie catiniunaque
 que xemüte'itatacuritüacai
 xe'uyu'enieca.

⁷'Ayumieme xepüyüvave
 masi xemüteheiyehüvirienicü
 hicü, xepüyüvave
 xeminütüanicü mücü tevi, capa
 'utaxütüarienicü yuheiverietü
 'anayuhayevamecü. ⁸'Ayumieme
 vaüriyarica necanixepitüaca
 xemihēcüasitüiyanicü que
 xemüte'inaqu'erie. ⁹'Ayumieme
 müpaü nepütixe'u'utüirie,
 yanemütimaicacü nexeh'inüiatame
 xüca naime hepaüsita yaxetecahuni.
¹⁰Que mü'ane xemüteheuyehüviri,
 neta yaxecüa nepüreiyehüviri. Que
 nemüreiyehüviri, sepa hesiena
 nemücatihüpacai ne, nexeha'erivatü
 yanepüreiyehüviri Cürisitu
 nesixeyacacu, ¹¹capa Cauyumarie
 tasicuamanacü. 'Aixüa tepütimate
 que mütiyuruva 'iya.

Que mütiyu'iyaritüacai Papuru, Türuhasisie 'uyeicatü

¹²Merücüsü, Türuhasi necaninuani
 niuquü 'aixüa manuyüne Cürisitu
 hepaüsita para nemüticuxatanicü,

peru quitenie sepa müreyepiyacai nehesie mieme Ti'aitamesie que nemütiviya nemüticuxatanicü, ¹³nepüca'uxipiecai ne'iyarisie, nemücaheitaxeyavecaicü ne'iva Titu. Nevarutateutüaca masi necaneyeyani Maseruniya cuieyarisiepai.

**Que mütatihecüatüa
Cürisitusie teteviyacacu**

¹⁴Masi Cacaüyari pamüpariyusi quepitüarieca. Mücü yuheymecü pütasihecüatüa Cürisitusie que temüteviya, teüteri vahüxie tasicuvitünetü yu'utüma. Tacümana naisarie müpäü catinihecüatani visi que mü'tütarie Cürisitu xüca maica. ¹⁵Tame 'inüari tecanihümetüni 'ücua visi mü'üapaü Cacaüyari que mütatixeiya, temi'eritüacü Cürisitu que müti'ane. Mümeta memütavicueisitüariexime que memütatexeiya, memücuixime meta que memütatexeiya tecani'inüaritüni. ¹⁶Memücuixime vacü tepumüqui'üa temüva'eritüacü que memütecuini, peru müme memütavicueisitüariexime vacü tepütucari'üa temüva'eritüacü que memüte'ayeyuyurini. Mericüte, quepaicü piquema 'icü naime. ¹⁷Tame yumüireme vahepaü tepüca'anene. Harerusixi vahepaü tepücatetacuamana Cacaüyari niuquieya tecuxatatü. Masi 'aixüa tetehecüasietü, Cacaüyari que mütareyenü'a, Cacaüyari tasixeyiacacu teyüatü, Cürisitusie teteviyatü müpäü tetenicuxatani.

**Que temüte'uhürütüarie
türatu mühecua hepaüsita**

3 Müpäü te'utiyaütü tafari tete'isütüa

para temühecüacacü xemütasimaicacü 'acu. Hipame vahepaü que teteheiyehüva xapa mütasihecüatüacacü temümarivanicü, yaxemüte'u'utüiyarianicü yaxemüteti'utüanicü nusu. ²Xeme taxapa xecanihümetüni ta'iyarisie müre'uxa. Yunaitü teüteri mepüyüvave memititerüvanicü müpäü memütetimanicü mexexeyatü. ³Xecanimasiücünü xeme Cürisitu xapaya xehümetütü yatetehürütüariecacu tame. Mücü xapa tauxicü püca'utüarie, Cacaüyari mayeyuri 'iyarieyacü püta pü'utüarie. Tetesie pücare'uxa, vaisie püta teüteri va'iyarisie püre'uxa.

⁴Cürisitu yatatipitüacacu, müpäü tetetamaitü, yuri teteni'erieca Cacaüyarisie. ⁵Müpäü te'utiyaütü 'asitepücahaitüca quenama tacümana tixaütü teyüvave, tacümana tixaütü temüte'usütüa tepücatecu'eriva. Masi que temüteyüvave, Cacaüyari yatatipitüacacu tepüyüvave. ⁶Mücüri que mütatiupitüa, pütasi'uhürütüa türatu hecuame hepaüsita. Peru 'utüarica hepaüsita xecüca pücatasi'uhürütüa, masi 'iyarisie mieme hepaüsita püta pütasi'uhürütüa. 'Utüarica hexeyatü xecüca canimümücü, peru yu'iyarisie heixeyatü tucari canipitüariecamücü.

⁷Mücü türatu cümana mümüni visi 'anetü ninuani tetesie müre'uxacai Muisexi que mütiuhürütüarie. 'Ixaherisixi teüteriyari mepüca'yüvavecai memi'ixüarianicü Muisexi

hüxieya, visi mayexavatücaicü
 sepa mayeyeiximecai. ⁸Meriçüte,
 masi vaücava visi cati'aneni türatu
 'iyarisie mümieme xüca hepaüsitana
 hürütüarieca. ⁹Xüca visi 'uyüni
 yatihürütüariecacu türatu hepaüsita
 cümana teüteri memütixani'eriva,
 masi vaücavamecü
 'anayuhayevamecü visi pütüyüni
 yatihürütüariecacu türatu hepaüsita
 cümana heiserie memüpitüarieca.
¹⁰Mücü meta, tita visi müti'anecai
 visi pücatiyuxexeiya hicü, 'iya püta
 cuini mieme visi 'anetü me'ivacü.
¹¹Tita mayeiximecai visi pü'anecai,
 peru masi vaücava visi cani'aneni
 tita mücatixüve.
¹²Müpaü yuri temüte'erieciü,
 'ayumieme cui tetayetuatü
 tepütecuxata. ¹³Muisexipaü
 tepücaüya, 'ixuriquicü que
 müreyucunacai 'Ixaherisixi
 teüteriyari yuheyemecü
 memüca'ixeyiacü, que
 mürayeyeiximecai. ¹⁴Mücü teüteri
 me'u'itutupetü menacüne que
 memüteyu'iyaritüacai. Hicüque
 yaxeyicü mücücü 'ixuriquicü
 heuyucunatü caniyuhayeva
 quepauca mütitüvarüva
 Türatu Meripai Mieme xapayari.
 Pücaheucuyepiva, Cürisitisie
 tiviyacacu xeyicü püca'unarüva.
¹⁵Masi hicüque Muisexi xapaya
 titerüvarüvacacu, mücü 'ixuriqui
 heuyucunatü canacavüre va'iyarisie.
¹⁶Peru que maine, Quepauca
 ta'aurie mave 'itahüaveque
 Ti'aitame, 'ana heucunatü
 caninavaiyariemücü, 'anuyütü,
 müpaü pü'ane. ¹⁷Meriçüsü
 Ti'aitame haitü 'iyari canixatani.
 Haque Ti'aitame 'iyarieya meyeica,

tevi caniyünü'aca mana. ¹⁸Tame
 tanaitü tahüxie caheucunacacu
 tepihēcüata Ti'aitame visi que
 müti'ane, sepa yüxaüyemecü,
 xicürisie que mütihecüata tevi.
 'Ayumieme tepücupasiva, visi
 te'ananetü tepacünirüme, hepaüna
 te'ananetü tetetaxexeyiatü
 tete'acünirüme. Ti'aitame 'iyaritütü
 müpaü catiniyurieneni.

4 'Ayumieme müpaü
 tetehürütüarietü
 tepücaüripie, masi
 que temütenenimayasie
 tepüyüa. ²Peuyevese hipatü
 memüyuteteviyanicü 'avie
 que memüteyurie, peru tame
 tecateniutixani'erieni mücü naime.
 'Atepüca'u'uva teteta'irüviyatü,
 ha tepüca'inüitüa Cacaüyari
 niuquieya, que mütivaiyacü püta
 tetecuxatatü. Masiücüme tepeyeitüa
 tita yuri müraine, Cacaüyari
 tasixeyiacacu tepütahecüata,
 yunaitü teüteri yu'iyarisie müpaü
 memütemaicacü quename yuri.
³Taniuqui 'aixüa manuyüne sepa
 meucuname, memütümaiariexime
 que memüte'i'enie xeyicü
 caneucunaca. ⁴Hicü miemete
 vacacaüyari canivacüpiriyaxüani
 müme yuri memücate'erie que
 memüteyumate yu'iyarisie, capa
 hecüariya me'uxeiyacü, niuqui
 'aixüa manuyüne Cürisitu
 que mütimarive manuyüne
 que mütivahecüariviyaqueyu.
 Mücü Cürisitu Cacaüyari
 cani'inüarieyatüni, hepaüna
 pütüyuxexeiya. ⁵Mücü meta, tame
 tepücatecuxata tahepaüsita, masi
 müpaü püta tepütecuxata, quename
 Cürisitu Quesusi ti'aitame hücü

te'utiyuatü, quename tame xeparevivamete tehüme Cürisitusüa temümiemetecü te'utiyuatü. ⁶Que mü'ane Cacaüyaritütü müpaü mutayü, Hecüariya yüvipa que'uneni, 'utaitü, mücütütü catanihecüariyani ta'iyarisie. 'Ayumieme yatete'imaitü Cacaüyari que mütimarive, Cürisitusie que mütimasüicü, tecanihecüariviyarieca.

**Que temüte'ayeyuyuri
yuri tete'erietü**

⁷Icü naitü cui püraye'axe, peru haxuta tecaneixeiyani xeicüa 'icü türücarिया, mümasiücünicü Cacaüyarisüa mümiemecü, tahesüa mücamiemecü. ⁸Sepa naimecü temü'uximatüarie, tepücaha'ivarie. Sepa 'asitemücatemate que temütëyurieni, tepücavaürüpie. ⁹Sepa temeutaveiyariexüa, tepücacu'eiriva. Sepa tematixüriya, tepüca'ütümaiyyarie. ¹⁰Taheyemecü tepücuixime tavaiyyarisie, Quesusi que mütiumü. 'Ayumieme tucari canimasiücünü tavaiyyarisie, Quesusi que mürayeyuri canimasiücünü. ¹¹Tame temayeyuyuri taheyemecü teniyetuiyani temücuinicü Quesusisüa temümiemetecü, mümasiücünicü tavaiyyarisie que mürayeyuri Quesusi, sepa temücuixime. ¹²'Ayumieme tecuiximetü tecaniyüaca, xemesü xe'ayeyuyuritü xepüyüa.

¹³Que müre'uxa, Yuri nepütiuta'erie, 'ayumieme neputaniu 'anuyütü, tameta yaxecüa tepüte'u'iyari. Yuri tepüte'erie, 'ayumieme teputiniuca ¹⁴müpaü tetemaitü, que mü'ane

menucuquetüa Ti'aitame Quesusi, mücü catananucu'uitüamücü tameta Quesusipaü, xehamame meta catanaye'atüamücü yuhesüa. ¹⁵Müpaü naitü catiniyümücü xehesie mieme. 'Ayumieme mücü yeme 'aixüa tiuca'iyaritü yumüireme vahesie mieme, pamüpariyusi canipitüariecamücü. Mücücü Cacaüyari visi que müti'ane canicuxaxasivamücü.

¹⁶'Ayumieme tepücavaürüpie. Sepa herie temütüpünirüme, tateüta tecanihecüariyyarieca tucarcü. ¹⁷Pücahahete, que temüte'uximatüarie hicü, 'epücareutere. Peru yatete'uximatüarieme, taheyemecü cui visi 'anemecü tepü'icatüarieca mücaxüvecü. ¹⁸Peru tepüca'icuvautüve tita temütexeyia, tita temücatexeyiyavave püta tecanicuvautüveni. Tita temütexeyia 'apücatiterive, tita temücatexeyiyavave püta yuheyemecü 'apütiterive.

5 Müpaü tecatenimaica, xüca ca'unarieni 'icü xamaru haque temayetei 'ena cuiepa, qui tecanexeyiani Cacaüyari mütasipitüa mamacü mücaveyiya yuheyemecü 'amuve muyuavisie. ²Mücü meta, müpaü te'anenetü teniu'aivani te'litücutü haque temayeteni taheima mieme. ³Müpaü tete'itüme yemecü tepücamamaveni. ⁴Icü xamarutüa te'ayetetü teniu'aivani tesaipünetü. Tasüari tecaheutaquemaripicutü, masi tepeitüicuni, tita mürayeyuri yuhesie mixeviriyanicü tita mütimüxime. ⁵Merücüte, Cacaüyari canihücütünü que mü'ane

müta'utievevie müpaü mütiyünicü.
Mücüta yu'iyari cataniupitüani
'inüarütüme mümasiücünicü tita
tahesie mütnaque.

⁶Ayumieme ta'iyari tepucayesa
taheyemecü. Müpaü tepütemate,
mexi tavaiyarisie te'u'uva,
Ti'aitamesüa tepüca'u'uva. ⁷Yuri
tete'erietü tecaniu'uvani, te'ixeyatü
tepüca'u'uva. ⁸Ayumieme
ta'iyari tepucayesa, tepütavaüriya
masi temicu'eirienicü tavaiyari,
Ti'aitamesüa püta teme'uvanicü.
⁹Ayumiemeta tecanitamexütüaca
teminaqui'arütüanicü sepa 'uva
temu'uva sepa hesüana temu'uva.
¹⁰Caneuyevecani tanaitü
temasiücütü temayeitüarienicü
Cürisitu 'uvenieya hüxie haque
mütaticu'ivaviya, taxexuitü
temüte'apiniyarienicü 'aixüa que
temüte'uyuri'axa que temüte'uyuri,
tavaiyarisie te'u'uvatü que
temüte'uyuri.

**Que temütehürütüarie,
temütecuxatanicü, teüteri
Cacaüyarimatü 'aixüa
memüteyuxeianicü**

¹¹Ayumieme müpaü tetemaitü,
müpaü que müreyeveve
müreyehüvirienicü Ti'aitame,
yuri teteniva'eritüaca teüteri.
Tecanimasiücünü Cacaüyari que
mütatixeiya. Yuri tepüte'erie
quename temasiücü xemeta que
xemütatexeiya, que xemüteyumate
yu'iyarisie. ¹²Müpaü te'utiyuatü
tavari tepüca'isütüa tetahecüatätü
xemütasimaicacü. Masi müpaü
te'utiyuatü tecanixepitüaca 'aixüa
xemutiyanenicü xetasiha'erivatü,
niuqui xemexeyanicü cümana

xemüvata'eiyacü müme herie
mieme xeicüa meha'erivatü
'aixüa memutiyuane yuhepaüsita,
'iyarisie mieme memücaha'eriva
'aixüa me'utiyuatü yuhepaüsita.
¹³Sepa 'asitemücatemate,
Cacaüyarisie mieme teniyüaca.
Me sepa temütemaivave,
xehesie mieme tepüyüa.
¹⁴Cürisitu mütasinaqui'eriecü,
'ayumieme tinaquemecü
tepüyüa, tepücayüvave yücü
temüteyuriecacü. Müpaü masi
tepütehetime, xevitü yunaime
vahesie mieme caniumüni,
'ayumieme yunaitü mepucü.
¹⁵Mücü meta, yunaime
vahesie mieme pümü, müme
memayeyuyuri yuhesie mieme
memüca'ayeyuyurinicüri,
que mü'ane vahesie mieme
mümü manucuquetüarie,
mücüsie memiemetetütü püta
memüyüacacü. ¹⁶Ayumieme hicü
xeime tepücamate teüteri que
memüte'imate. Sepa temimaicai
Cürisitu teüteri que memütehe'eriva,
hicü müpaü tetehe'erivatü
tepüca'imate. ¹⁷Ayumieme xüca
Cürisitusie tiviyani, yücü 'anetü
tiniunetüarieni. Tita meripai
mütimieme cananucayune. Camü,
naitü yücü 'anetü nayani.
¹⁸Icü naime Cacaüyari
catiniusütüani. Mücü pütasi'upitüa
'aixüa temütetaxeianicü
hamatüana, Cürisitu müpaü
mütüyuricü. Cataniuhürütüani
temütecuxatanicü, hipatüta
hamatüana 'aixüa
memüteyuxeianicü, ¹⁹müpaü
te'utiyuatü, Cacaüyari Cürisitusie
tivyatü müpaü pütivapitüa cuiepa

memütama hamatüana 'aixüa memüteyuxeiyanicü, vahesie pücatiuhüpa 'axa memüte'uyuricü, masi pütasi'uyetuiri mücü niuqui 'aixüa que temütetaxeiya hamatüana manuyüne, te'utiyaütü. ²⁰Ayumieme Cürisitu nü'arimama tecanihümetüni, hesiena mieme tecaniutiniucani, müpaü tetemaitü, Cacaüyari canixetuicani müpaü te'utiyanecacu, Cürisitusie mieme te'utiniütü vaüriyarica tecanixepitüaca, Cacaüyariatü 'aixüa xemüteyuxeiyanicü. ²¹Que mü'ane 'axa mücatiyurievecai Cacaüyari müpaü piyuri 'axa tiyuruvamepaü mü'itüarienicü tahesie mieme, tame hesiena teteviyatü heiserie temexeyanicü Cacaüyari heiserie que mütiyupitüva.

6 Mücü meta, hamatüana müpaü tete'uximayatü, vaüriyarica tecanixepitüaca xeme, xe'itanaqui'erieme tita Cacaüyari mütxemicua 'aixüa tiuca'iyaritü, xüanacüa xemüca'itanaqui'erienicü.

²Müpaü paine,
Tucari 'aixüa mü'anesie
Nemaniu'enieni,
Tucari 'aye'acu
Xemütavicueisitüarienicü
Nemaniuparevieni.

Camü hicü tucari 'aixüa mü'ane canihücütüni, camü hicü tucari canaye'ani xemütavicueisitüarienicü.

³Ni xeime tepüca'ucununuitüva tixaütü hepaüsita, 'icü hüritüarica capa 'useviximariecacü que temütehüritüarie. ⁴Masi Cacaüyari teparevivamete tehümetütü naimecü tepütahecüata. Vaüca

tepüte'uca'eniva te'uximatüarietü, teteheuyehüatü, tetatexietüvetü, ⁵tecuveivatü, te'anutaxürivatü, teüteri meyuxamurietüvecacu, tete'uximayatü, tucari tecahütü cusicü 'icuaicü. ⁶Tepü'itiya, tepütemate tita müreuyevese, müixa tepüvanevie hipame, 'aixüa tepüte'u'iyari, 'Iyari Mütiyupata tepexeyia, yacü tepücatetacanaqui'erie, ⁷yuri tepütécuxata, Cacaüyari türücariyaya tepexeyia, heiserie temupitüariecü cuya tepüaya tepupitüarie naisata mieme cümana temütacuitüveni. ⁸Visi tetexeyarietü 'axa tetexeyarietü yaxeicüa tepüyüa, 'axa tetcexaxasivatü 'aixüa tetcexaxasivatü yaxeicüa tepüyüa. 'Irumari tepüxasiva peru yuri tepütécuxata, ⁹quename tecamariva meputiyuane peru yunaitü mepütasimate, quename tecuixime meputiyuane peru camü tepayeyuyuri, quename tetatacuritüariexime meputiyuane peru tepücacui'iva, ¹⁰tepütaheiveri peru taheyemecü tepütatemamavi, tepüpuvüresixi peru xicusixi tepüvarayeitüva yumüireme, tixaütü tepücatehexeyia peru naitü pütitapini.

¹¹'Aixüa 'iyaricü tepütexecuxatüva Curinitutari, yeme ta'iyari 'apüneina que temütexenaqui'erie. ¹²Que temütexexeyia, ta'iyari pücasaipüne, xeme püta xepüyusaipüna yu'iyarisie. ¹³Merücüte, netüriyama que nemütivacühüaveniqueyu, müpaü nepütixetahüave, yaxeicüa xequeteneuyuri que temüxeyurie, xe'iyari 'amütanerecü.

**Cacaüyari mayeyuri tuquieya
que temütehüme**

¹⁴Yuri memücate'erie vahamatü
xepücayuxeviriyani. Titari
rexeiya tita mütiheiserie tita
'aisica mütitisanamatü. Que
tiyuxevini hecüariyamatü yüriya.
¹⁵Que meteyu'enie Cürisitu xeime
cacaüyari 'axa mü'anematü. Tita
tinaque tevi yuri müti'eriesie
'axeicüa yuri mücati'eriesie.
¹⁶Cacaüyari tuqitana que
metenaque tetexi cacaüyarixi.
Pücayüvesietü. Tame Cacaüyari
mayeyuri tuquieya tecanihümetüni,
que mutayü Cacaüyari,
Vahesüa neniucaimücü
Vasata neniuyeicamücü
Vacacaüyari nepühücütüni,
Müme neteüterima
mepühümetüni.
¹⁷Ayumieme müpaü paine,
Vasata xequenayecüneca,
Xequeneyupata
Canaineni Ti'aitame,
Xepüca'imayüiani
Tita mücati'itiya.
Xüca müpaü xeteyurieca
Neri nenixetanaqui'erimücü
¹⁸Xe'uquiyari necanayeimücü,
Xeme nenivema
'Uquisi 'ucari
Xecanacünicuni
Canaineni Ti'aitame
Nai mütürücaüye.
7 Mericüte nenaqui'erima,
müpaü temüte'utahüavariecü
quename müpaü tiyurieni,
tepüta'itieca naime
mütiyusevixima tavaiyarisie
ta'iyarisie. Tepaye'axüaximeni

tepasietü Cacaüyarisie mieme,
teteheiyehüvirietü.

**Papuru que mütiyutemaviecai,
Curinitutari mete'uhayevacu
que memüteyuriecai**

²Yu'iyari 'axequeneutaneriya
xemütasinaqui'eriecacü. Ni
xeime 'axa tepüca'uyuri, tixaü
tepücate'inavairi xeime,
tepüca'licuamanaxü ni xeime.
³Müpaü que nemaine, xehesie
nemütiuhüpanicü 'asinepücahaine.
Meripai müpaü nepütixecühüavecai
quename ta'iyarisie texeha'eriva,
quename 'axeicüa tetaxevi sepa
temücuini sepa temayeyuyurini.
⁴Müiremecü nepücan'e'iyaritüa
xehepaüsita, cui 'aixüa
nepüticuxata xehepaüsita. Sepa
naimecü temü'uximatüarie,
nepaye'a nenütüarietü,
panayuhayeva netemavierica.
⁵Mericüsü Maseruniya cuieyarisie
te'u'axüaca tepüca'uxipivavecai
tavaiyarisie, naimecü masi
tecani'uximatüariecaitäni.
Ta'aurie pütüyucuinecai, tateüta
tepümamacai. ⁶Perusü que mü'ane
Cacaüyaritütü müvanütüva
müme memüyuheiverie,
mücü cataniünütüani
tameta, Titu munuacü.
⁷Munuacü xeicüa pücatixaü,
masi mücü munütüariecü
xehepaüsitata tepunütüarie
tame, taticuxaxatüvacacu
Titu que xemütatexeiyaqueyu,
que xemüteyuheiverie, que
xemüteyumexütüta nehiesie
mieme. 'Ayumieme ne masi yemecü
nepünetemaviecai.

⁸Ne xapacü sepa nemüxe'uheiveritüa, yücü nepücatinecühüave. Sepa yücü nemütinecühüavecai 'ana, müpaü netimaitü mücü xapa müxe'uheiveritüacü siqueresü yapaümexa, ⁹peru hicü masi nepünetemavie. Xemuheiveritüariecü, mücü meta nepücanetemavie. Masi yaxete'uheiveritüarieca xemüte'uhayevaxücü que xemüteyuriecäi, 'ayumieme nepünetemavie. Cacaüyari tixepitüacacu xecaniuheiveritüarieni, 'ayumieme tixaü xepücate'utümayaxü müpaü temüte'uyuricü. ¹⁰Xüca yuheiverieca Cacaüyari tipitüacacu, pütihayeva que mütiyurienecai, pütavicueisitüarienita. Tihayevame que mütiyurienecai, taviari 'axa pücatiyücühüaveni yamütihayevaxücü. Me xüca yuheiverieca cuiepa memütama vahepaü xeicüa, püpütüarieni mumünicü. ¹¹Neuxei que mütiuyü quepaucua Cacaüyari müxe'upitüa xemüyuheiveriecacü. Mücü meta, xepüyutaheciataxü yuniuqui, xepüyuyehexaxü, xepütimama. 'Ana xepünesixeiyacucai, xepüyumexüitüacai, 'aixüa xepiyuri naime. Naimecü xeniyuheciatani xemü'itiyacü mücü que mütiuyücü. ¹²Mericüte, müpaü nepütixe'u'utüiri, peru que mü'ane yu'liva 'axa muyuri neha'erivatü xeicüa nepücatiu'utüa, que mü'ane 'axa mu'itüarie neha'erivatü xeicüa nepücatiu'utüa. Xeme yücümana müpaü xemütemaicacü

que xemüteyuvaüriya tahesie mieme Cacaüyari xexeiyacacu, 'ayumieme yanepütü'utüa.

¹³Müpaü mütiuyücü, 'ayumieme tepunütüarie tame.

Mücü meta, tame müpaü tete'unütüarieca, masi vaüca tenitatemamaviecaitüni Titu müyutemaviecaicü, yunaitü cayuvatü xemipitüacü 'iyarieyasie. ¹⁴'Aixüa que nemütitaxatüa xehepaüsita, nepüca'uteviyasitüarie neniuiqui hepaüsita. Masi yaxecüa yuri que temütexecuxaxatüvacai naimecü, müpaüta caniyuritücaitüni 'aixüa que temüte'itaxatüa Titu. ¹⁵Mücüta cuini mieme masi canixenaqui'erieca xehe'erivatü yaxemütecahucü yunaitü, xehe'erivatü que xemüte'itanaqui'eri xe'umamatü xe'uyüyüacatü. ¹⁶Neta nepünetemavi nemüyüvecü ne'iyari nemeucayesacü xehepaüsita naimecü.

**Tumini que memüte'ucuxeüri
Cacaüyari teüterimama
vahesie mieme**

8 Tepütetaxatüaniqueyu ta'livama, Cacaüyari 'aixüa tiuca'iyaritü que mütiyarupitüa müme memeyutixexeüriva Maseruniya cuieyarisie memütevamicuanicü hipame. ²Vaücava mepü'inüasietüve me'uximatüarietü, peru cananayuhayevani vatemavierica. Sepa yemecü memüpüvüresixi, mepimüiriyaxü 'aixüa 'iyaricü que memütevamicuacai. ³Que nemütüinierixü yanepütiheciata.

Que memüteyüvavecai xeicüa nepücahaine, masi yemecü mepüca'uyuticueri que memütevamicuacai hipame. Yücumana ⁴vaüriyarica metasipitüatü mecatanicutavavirieni müpaü temütevatauniecü, mevaparevietü memüyuxevinicü Cacaüyari teüterimama vahamatü.

⁵Que temütecu'erivacai müpaü memüteyurieniquecaicü yamepücate'uyuri. Masi meniyyuetuani meri Ti'aitame mütiva'aitüanicü, tameta temüteva'aitüanicü müpaü mütinaquecü Cacaüyari.

⁶Ayumieme Titu vaüriyarica tecaniupitüani 'icü 'imiquieri müraye'atüanicü xeme xehesüata mücü meripai misutüacü 'ixeürietü.

⁷Vaücava naitü tinimüriyarümeni xehesie mieme que xemüteyurie, yuri xete'erietü, xetecuxatatü, xetematetü tita müreuyevese, naimecü xeyuvaüriyatü texenaqui'eriecacu. Mericüte, yaxecüa 'icü 'imiquierita xequeneutimüiriya.

⁸Netixe'aitüatü 'asinepüca'utaine hicü. Masi hipatü müpaü memüteyuvaüriyacü, nexel'iniatatu nepaine, xüca hecüasieca quename xemeta xeteyucanaqui'erie. ⁹Xeme müpaü xepütehetima 'aixüa que mütiuca'iyari Tati'aitüvame Quesusi Cürisitu. Mücü sepa müxicutücai, xehesie mieme puvüre nayuyeitüani, xeme xicusixi xemacüneccü, 'iya puvüre matüacü.

¹⁰'Icü hepaisita que nemüticu'eriva müpaü netinixe'utaxatüani. 'Aicü xepuyuvaüri xemisutüanicü

müpaü xeteyurietü, 'anata xepisutüa. Mericüte, hicü 'aixüa caniyümücü xehesie mieme xüca müpaü xeteyurieni, ¹¹xüca müpaü xete'aye'atüani que xemüteyurie. Xe'iyari que mü'anenecai müpaü xemüteyuvaüriyanicü, müpaüta xequetenaye'atüaca, que xemüteyüvave. ¹²Xüca ra'iyari yat'i'ani, tita mürexeiya pünaqui'erivani, sepa tixaütü mücarexeiya.

¹³Peru müpaü nepücahaine hipatü memü'icapiyanicü xeme xemücuanimasitüarienticü, ¹⁴masi müyeyesitüarienticü hicü nepaine. Tita müranuyuhayeva xehesie mieme hicü, mücücü xequenivaparevieca müme memüteheuyehüva, mümeta 'uxa'atüni varie vahesie mieme 'anayuhayevame mücücü memüxepareviecacü xeme que xemüteheuyehüaca meyeyesitüarienticü, ¹⁵yaxecüa que müre'uxa, Que mü'ane vaüca mütiucuxeüri, püca'anayuhayevaxü. Que mü'ane 'esiva mütiucuxeüri, tixaütü pücareuyehüacai.

Titu

¹⁶Pamüpariyusi necanipitüaca que mü'ane Cacaüyaritütü müpaü mipitüa Titu yu'iyarisie müpaü mütiyuvaüriyanicü xehesie mieme tahepaü. ¹⁷Catanü'enieni vaüriyarica que temüte'ipitüa, peru yemecü masi müyuvaüriyacacü, yücumana xehesüa püyemie.

¹⁸Hamatüana tenenunü'acuni ta'iva mümariva niuqui 'aixüa manuyüne que müticuxata, yunaitü memüyutixexeüriva

memeitima naisarie.

¹⁹Mücü meta, memüyutixexeüriva mecanenayexeiya tahamatü muyeicanicü 'icü 'imiquieri manu'üiyanicü que temütehüritüarie, Ti'aitame hepaüsita 'aixüa müticuxaxasivanicü, temümasiücünicü tameta que temütetavaüriya. ²⁰Müpaü tepütetacuerivayurie, xevitü capa niuquixiecacü 'icü 'imiquieri hepaüsita que mütivaücava cümana temühüritüarie. ²¹Tita 'aixüa müti'ane, mücücü tepütamexüitüa Ti'aitame que mütatixeiya, teüteri meta que memütatexeiya.

²²Vahamame tenenunü'acuni xeime ta'iva. Müixa te'ita'inüatata müiremecü, tepeitima que mütiyuvaüriya. Hicüsüta masi püyuvaüriya, müiremecü yuri müti'eriecü xehesie. ²³Titu hepaüsita, müpaü nepütixecühüaveni nehamatü müyuxevicü, nehamatü müti'uximayacü xehesüa. Ta'ivama vahepaüsita, müpaü nepütixecühüaveni memüyutixexeüriva vanü'arima memühümecü, vacümana Cürisitu ve'eme mücuxasivacü. ²⁴Ime xequenivahecüasitüiyani quename yuri que xemüteyucanaqui'erie, quename yuri 'aixüa que temütevacühüave xehepaüsita, xaüsie memeyutixexeüriva mexexeyacacu.

Tuminicü que memütevaparevieniquecai 'ivamarixi

9 Mericüsü, müpaü que xemüte'icuxeürie

Cacaiyari teüterimama vahesie mieme, tavari niuqui pücaheuyevese mücü hepaüsita para nemütixeti'utüieriecacü. ²Ne müpaü nepütimate que xemüteyuvaüriya, 'ayumieme 'aixüa nepütivacuxaxatüva Maseruniyatari xehepaüsita. Müpaü nepütivacühüave, 'Acaiyatari 'aicü mepüha'arisiecai müpaü memüteyuriecacü. Müpaü xemüteyumexüitüacü xeme mümeta mepüyumexüitüa yumüretü. ³Nenivaranunü'amücü ta'ivama capa xüanacüa 'ayanicü tita 'aixüa nemütivacuxaxatüva xehepaüsita, tita xemüte'ucuxeürie, mücü nexatatü. Peuyevese masi xemücuha'arisienicü yaxecüa que nemütivacühüavecai xehepaüsita. ⁴Maseruniyatari ne'utüma xüca me'u'axüani, müme xüca mexe'utaxeiyaque xecaha'arisiecame, tepütateteviyaniqueyu tame müpaü yuri tete'erieme xehepaüsita. Que xemüteyuteteviyaniqueyu xeme 'asitepüca'utiyuane. ⁵'Ayumieme müpaü nepüticu'eriva meuyevesecü vaüriyarica nemüvapitüanicü ta'ivama memünesi'anuhaisitüiyacü xehesüapai, memüxecuha'arisitüanicü müpaü 'aixüa que xemüteyuriecucai meripaitü xemüvamicuanicü hipame. Peuyevese mücuha'arisienicü xe'iyari ya'anecacu, yuhesie mieme xe'icueriecacu pücatixaü.

⁶Icü xecüa, que mü'ane 'esipaüme muca'esa 'icuerietü yu'imüari, 'esipaüme xecüa canica'isanamücü. Que mü'ane

nai me tatuatü mica'esa, mücü
'anayuhayevame püca'isana.

⁷Yuxexütü matüaripai yücümana
que memüteheitima yu'iyarisie,
müpaü mequeteheyurica,
mecayuheiverietü meviyariecame
mecayu'erietü, müpaü püta
mequetevamicuani. Cacaüyari
caninaqui'erica que mü'ane
yutemavietü mütivamicua.

⁸Cacaüyari caniyüveni mimüiriyani
tita mütixepitüa 'aixüa tiuca'iyaritü,
manayuhayevanicü. Xüca
müpaü 'aneni, yuheyemecü naitü
müreuyevese xepütehxeiyani,
xepüyüvaveni 'aixüa
xemüteyuriecacü naimesie, ⁹que
müre'uxa,

Canenuxürietüyani naisarie,
Tinivarumini

memüteheuyehüacai,
Heiseriemecü yaticamietü
Tita mütiuyuri
Yuheyemecü 'epütiterive.

¹⁰Que mü'ane 'imüari mimicua
'esame, 'icuai mütasimicua
müticuaiyanicü, mücü
püxemicuanita xeme, pütimüiriyani
tita xemüte'uca'esa pixuaveritüani
tita mütiutixuxuavere heiseriemecü
yaxemütecahucü. ¹¹Nai me
hepaüsita xicusixi xepayeitüarieni
yeme 'aixüa 'iyaricü
xemütevamicuanicü hipame. Que
temüteyurie, müpaü xetevamicuayu,
pamüpariyusi canipitüariecämücü
Cacaüyari. ¹²Müpaü
xetevaparevietü yu'uximayasicacü
xepüvaraye'atüani que
memüteheuyehüva Cacaüyari
teüterimama hicü. Mücü heima
'aixüa püyünita, yumüiretü
pamüpariyusi memipitüacü

Cacaüyari. ¹³Xeme xepümasiücü
que xemüte'u'inüasie müpaü
xemütevapareviecü. 'Ayumieme
'aixüa meniutiyuaneni Cacaüyari
hepaüsita yaxemütecahucü,
yaxeicüa que xemüteyuhecüata
quename niuquisie xeteviya Cürisitu
hepaüsita 'aixüa manuyünesie,
'aixüa 'iyaricü xemüvarumicü
müme hipameta yunaime.
¹⁴Mümerita xehesie mieme
quepaucua memüyutineneviva
mecanixehive'eriecacuni, Cacaüyari
cui 'aixüa mütiuca'iyaricü
xehesie mieme. ¹⁵Pamüpariyusi
quepitüarica Cacaüyari, müpaü
mütatiumicü que temücateyüvave
yatemütehecüatanicü.

Papuru yuhesie mieme que
mütiutaniu, que müreye'atüa
yühüritüarica 'utaitü

10 Neri Papuru
nehücütütü vaüriyarica
necanixepitüacaqueyu. Cürisitu
mümaxiücü müca'ayu'eriyacü,
müpaü nepaine. Tahüxie
te'utinierecacu tixaütü
nepücatihücü xeni xehesüa
ne'uyeicatü, teva ne'uyeicatü
nepane'eriya püta que
nemütixecühüave xeni. Yane'anetü
xeni nepaine. ²Mericüte,
nepüxevaviri mücaheuyevanicü
nemüxetahüavecü ne'ane'eriyatü
xehesüa nenuame, sepa müpaü
nemütimate, xüca 'aixüa
'aneme ne'erica nemüyüvecü
nemaneriyanicü hipame
vahepaüsita, vaisie teteviyatü
te'u'uvame memütasi'erie, müme
vahepaüsita. ³Sepa 'atemu'uva
tavaiyarisie, vaisie teteviyatü

tepücatacutiüve. ⁴Vaisie pücamieme cuya tepüaya cümana temütacuitiüve. Pütürücavi püta Cacaüyarisie mieme, temica'unaxüanicü cuyaxi vaqui. ⁵Iyaritüarica tenica'unarümeni que memüteyücühüave teüteri, sepa que mütitita Cacaüyari müraye'unie memüca'imaicacü, mücü tecanica'unarümeni. Naime 'iyaritüarica tepanutahüva yamüticamienicü Cürisitu que maine. ⁶Taheyemecü tepüha'arisie temüvatatacuritüanicü yunaime memücayuvaüriya yamemütecahunicü, xe'aye'atüarieyu xeme yaxetecahutü. ⁷Xequeneuxeiya tita xehüxie müraniere. Xevitü xüca yu'iyarisie Cürisitusüa mieme yu'erieca, müpaüta masi yu'iyarisie quetiücühüaveni, mücü Cürisitusüa que mütimieme, tameta hesüana tepümiemete. ⁸Icü heiserie temexeiya tame, Ti'aitame müpaü pünetiupitüa nemüxetürücarianicü, nemüxeca'unaxüanicü müpaü pücanetiupitüa. Mericüte, xüca 'esiva ne'anuyehaitürüveni ve'eme nenexatatü 'icü heiserie temexeiyacü, nepücaneteviyani müpaü ne'utaitü. ⁹Aixüa pücaüüni xüca nexemariutame ne'erivani xapacü. ¹⁰Müpaü püraniuva, xapacü que maine pahete pütürücavi, peru yuvaiyarisie 'uva 'uyeicatü 'asipücaüve, yuniuquisie püxani'eriva. ¹¹Müpaü quetiücühüaveni que mü'ane müya maine, que temü'anene taniuquisie xapa tevevietü teva te'u'uvatü,

müpaü yaxeixüa tepüteyurieni 'ate'u'uvatü.

¹²Mücü meta, tame tepücatavaüriya temütacayasanicü müme va'aurie, temüta'inüatanicü vahepaü te'anenetü, müme yuhesie mieme memüyuheciata memümarivanicü. Müme masi memüyuti'inüatacü yu'inüaricü, yücümana memüyuxeiyacü meyu'inüatatüvetü, 'asimepücatemaivave. ¹³Tame püta ve'emete que temütetaxata, que müreyü haque temücahe'aitüarie 'asitepücahaitüca. Masi Cacaüyari que mütare'inüasiri, mana que müreyü tepütecuxata tetaxatatü. 'Asita xehesüapaitü tepu'inüasiyarie. ¹⁴Xüca xehesüa tecahütüariecaque, tepanuyehaitürüveni que yu müpaü te'utiüatü, peru tame meri tepu'axüa xehesüa niuqui Cürisitu hepaüsita 'aixüa manuyüne tecuxatatü. ¹⁵Ayumieme tahepaüsita que temütecuxata, que müreyü haque temücahe'aitüarie 'asitepücatecuxata. Hipatü que memüte'uximaya hepaüsita, 'asitepücahaitüca quename tame püta müpaü tete'uyuri tehaitü. Mücü meta, müpaü yuri tecateni'erieca xehepaüsita, quepaucua xemutixuxuavereni yuri xete'erietü, 'ana tepücasaipüneni xehesüa xeixüa temüte'uximayacü. Naisarie püta haque teme'inüasiyarie, mana tepüte'uximayaca. ¹⁶'Asita xevaritapaitü niuqui 'aixüa manuyüne tepücuxatani. Peru haque xevitü meye'atüa yühütüarica que müre'inüasiyarie,

'asitepücahaitücani quename tame püta müpaü tete'uyuri.

¹⁷Masisü niuqui que maine, Que mü'ane ve'eme müxatamücü, Ti'aitame quexatani ve'emetüme.

¹⁸Que mü'ane yücümana müyuhécüata, mücü pücamasiücü que mütiu'inüasie, masi que mü'ane mütiuhécüata Ti'aitame, mücü püta pümasiücü que mütiu'inüasie.

**Müme yacü xeicüa
memütexaxatametetücai**

11 Xüca xenesitanevienique tüma yareutevitü mexi tevi 'asimücatimatepaü neticuxata 'esiva. Tasüari xepünesitanevieni.

²Cacaüyari que mütiyümexüitüa xehesie mieme, neta müpaü nepütinemexüitüa xehesie mieme, 'ayumieme müpaü nepaine. Nepüxeyetua xeimesüa, Cürisitumatü xemüyuxevinicü, yaxeicüa 'üimari mücaxuriqui que mütiyüquitüariva 'uqui yuxevitü xeicüa mitivitünicü. ³Ne nepüma capa xe'useviximarienicü que xemüteyücühüave yu'iyarisie, yaxeicüa mücü cu que müti'irüviyaxü 'Eva. Me xüca müpaü tiuyünique, xe'iyari pücayuxeviniqueyu, Cürisitusie xeicüa xepücateviyaniqueyu, xepüca'ityacaqueyu. ⁴Cari 'aixüa 'anemecü xecanitanevieni xüca xevitü nuani xeime Qesusi yücü mü'ane cuxatatü tame temüca'ixatacai, me xüca xecuxaxatüvani xeime 'iyari yücü mü'ane xeheixeyatü xemacüneccü xemüca'itanaqui'erivave, me xüca niuqui 'aixüa manuyüne yücü mü'ane xecuxaxatüvani

xemüca'itanaqui'erivavecai. Xüari xepinevie müya müticuxata.

⁵Ne müpaü nepüticu'eriva, müme cuini mieme vaniu memünü'arisixi, müme tixaütü mepücatehexeiyä neta que nemücareixeyä. ⁶Sepa que mü'ane mücaniuepaü nemüticuxata, tevi 'asimücatimatepaü nepüca'ane que nemütimaive. Masi naimeccü, que temü'anene yatepütexehécüasitüya, yunaitü que memütatexeyä.

⁷Me queri 'axa netiuyuri quepaucua tixaütü necatihücütütü nemaneyetüa xeme püta tixaütü xehümetütü xemayetiüarienicü. Queri 'axa netiuyuri necaxecuetatüatü nemüxecuxaxatüvanicü Cacaüyari niuquieya 'aixüa manuyüne. ⁸Xaüsie memeyutixexëüriya nenivanavanecaitüni yacütütü, vatumini nenaqui'erietü, xehesie mieme nemütü'uximayacacü. ⁹Xehesüa ne'uyeicatü quepaucua nemüreyehüacai, nepücaxe'uximatüacai ni xeime. Que nemüreyehüacai mepünete'umicuacai ta'ivama Maseruniyasie memeyecü. Müpaü netiyurienetü naimeccü nepücanetauniecai nemüxe'uximatüanicü, müpaüta yaxeicüa nepütüyurieneni. ¹⁰Yuri que maine Cürisitu, neta yuri nepaine. 'Ayumieme müpaü nepaine, yemecü nepücanenarieca müpaü netinexatatü naisarie 'Acaiyä 'erisaruyarisie. ¹¹Titayari müpaü netinemate. Nemüxenaqui'erieccü 'ayumieme müpaü nepütinemate. Cacaüyari müpaü pütimate que nemütixenaqui'erie.

¹²Que nemütiyuriene, yaxeciua müpaü nepütiyuriene. Müme memisutüaniqueyu tahepaü metexeyarietü, ve'emetete que memüteyuxataniqueyu, müpaü netiyurienetü necanivanenasitüiyamücü müme. ¹³Müya memü'anene mepüte'itava, yacü xeciua mecaninü'arisixitüni. Mepü'irümarisixi masi que memüte'uximaya, sepa memuyupata Cürisitu nü'arimama vahepaü memüteyuxexeyanicü. ¹⁴Mücücü tepücahüxiya. 'Asita Cauyumarieta puyupata hecüaripa mieme niuqui tuayamepaü mütiyuxexeyanicü. ¹⁵'Ayumieme mariveme tepüca'erie xüca müme hesiena mieme memüte'uximaya me'uyupata, müme tita mütiheiserie mieme memüte'uximaya vahepaü memüteyuxexeyanicü. Müpaü mepüte'aye'axüani, que memüte'uximaya müpaü mepüpitärieni.

Papuru que mütiucuinxü nü'ari mühücütücaicü

¹⁶Tavari müpaü nepütayüni, capa xevitü 'asinecatimaicame nesi'eriecacü. Mesü xüca müpaü neti'erivani, sepa 'asinemücatimate, siqueresü xequeneneutanaqui'erie, ve'eme nemünexatanicü 'esiva yacütütü. ¹⁷Que nemüticuxata hicü, Ti'aitame que müticuxata 'asinepücahaine, masi que mü'ane 'asimücatimatepaü, que mü'ane ve'eme müyuxatapaü müpaü yuri ti'erietü yuhepaüsita, müpaü püta nepaine. ¹⁸Yümüiretü ve'emetete mepüyuxata tita yuvaiyarisie

mütimieme meteha'erivatü xeciua. Mericüte neta xüari vahepaü yacütütü ve'eme nepünexatani. ¹⁹Cari xeme xepütemaivave, 'ayumieme xeyutemamavietü xepüvanevie müme 'asimemücatemate. ²⁰Xepinevie sepa xevitü müxeviya xemüte'uximayacacü vaüriyarica, sepa xepini mütxe'utixütüiri, sepa müxe'anaviviya, sepa müxetave'erie, sepa müxetavaya xehüxie. ²¹Tame xeciua müpaü temücaxeyuriecaicü xüari xeniu tepüveraranicai, 'ayumieme xüari xeniu peuyevese neneteviyatü nemütaniuni.

Mericüte, tevi 'asimücatimatepaü neticuxatatü cuxi müpaü nepaine, xevitü que mütiyuvaüriya sepa cueriva'anemecü, neta müpaü nepüyüve sepa cueriva'anemecü. ²²Hepürayusixi teüteriyari metehüme. Neta nepühücü.

'Ixaherisixi teüteriyari metehüme. Neta. 'Apurahamisie meteyecü.

Neta. ²³Cürisitusie mieme mete'uximaya. 'Asimücatimatepaü nepaine, ne masi vaücava yanepüti'uximaya. Ne nepüvara'iva müixa neti'uximayatü masi, masi müixa ne'anutahüivatü, masi vaücava necuveivatü, masi müixa necueriva'aretü nemümünicü.

²⁴Huriyusixi püresusixi que memütevarutiva xei veiyari meuyevecanicü huta teviyari veiyari müca'ayanicü, ne 'auxümexa müpaü nepu'itärie.

²⁵Haicacüa cüyecü nepeuceveiyaxü. Heiva neputuaxi tetexicü. Haicacüa haramarasie ne'uyeicacacu naviya pucayunixü. Xei tucari xei tucari nepuhaximecai 'amatiyevasio.

²⁶Müixa ne'uyeicatü nehuyeta nepücueriva'ane, nemarima hatuxamesie, nemarima tenavayamete vacü, nemarima neteüterima vacü, nemarima teüteri memücahuriyusixi vacü, nemarima quiecarisie, nemarima macumavesie, nemarima haramarasie, nemarima müme 'ivamarixi memüyuterüva mete'itavatü, müme vacü.

²⁷Neti'uximayätü ne'uxetü, tucari necahütü cusicü, neheuhacamütü neheuharimütü, tucari necahütü 'icuaicü, neheuxerimütü nemavetü nepüyüane.

²⁸Mücü pücanaitü, peru heimanata tucaricü nepüsaipüne, peuyevese nemüne'iyaritüanicü yunaitü memeyutixexeüriva vahesie mieme. ²⁹Xevitü xüca veranini, neta neveranitü nepütinemaica. Xüca xevitü 'ucunuitüarieni, mucunuitüariyecü nepüha'a neta. ³⁰Mericüte xüca xeniu heuyeveca ve'eme müyuxatanicü, ne xüari ve'eme nepünexatani, que nemütiverani neticuxatatü.

³¹Que mü'ane Ti'aitame Qesusi mücacaiyarieya mü'uquiyarieya, que mü'ane hepaüsita 'aixüa müticuxaxasiva, mücü müpäü pütimate nemücati'itavacü que nemaine. ³²Ramasicu quiecarisie 'Aretaxi quepaucua müti'aitametücai, hesüana mieme 'isücame cuyaximame mepütehücai Ramasicutari vaquiecarari quitenie memünesiviyacü. ³³Ne neputavicuei memücanesiviyacü, tesariya tenieyasie neheucatuiyaca quirivasie neyecaitü tesariya varita.

Que mütiupitüarie yuvaiyarisie
mücuseivanicü

12 Mericüte, xüari peuyevese ve'eme nemünexatanicü. 'Aixüa capüyüni siepüre, peru heinüsipaü que nemütüunierixü, tita Ti'aitame masiücüme mürayeitüa, mücü hepaüsita nepüticuxatani. ²Ne nepimate tevi Cürisitusie mütiyia. Tamamata heimana nauca viyari 'anuyeyacu, nanutihanieni mücü muyuavisie Cacaüyarisüa yemecü. 'Asinepücatimate xüca 'iyarieya xEICÜA 'utihanieni, me xüca vaiyarieya naitü 'utihanieni, Cacaüyari müpäü pütimate. ³Mericüsü, müya 'aneme tevi nepümate, xüca 'iyarieya xEICÜA 'utihanieni, me xüca vaiyarieya naitü 'utihanieni 'asinepücatimate, Cacaüyari müpäü pütimate, ⁴peru panutihanie visi müracu'anesiepai. Niuqui ne'eniene müpasie tevi müpäü mücatayünicü, tevi heiserie mücahexeiyacü müpäü mainenicü. ⁵Mericüte müya 'aneme hepaüsita neticuxatatü ve'eme nepüxatani, peru necümana ve'eme nepücanexatani, me xüca nenexatani que nemütiverani nehaitü xEICÜA. ⁶Süricüte xüca nenevaüriyani que ve'eme nemünexatanicü, tevi 'asimücatimatepäü nepücatayüni queyu, yuri nepaineniqueyu püta. Perüsü nepücanevaüriya ve'eme nemünexatanicü, capa xevitü müpäü ticu'erivanicü quename yicü ne'ane, que münetixeyia que

müneti'enie, müpaü neca'aneme
capa 'eriecacü.

⁷Capa ne'anuyehaitürüvenicü
temavierica nera'erivatü ne'iyarisie,
nera'erivatü marivemecü
masiücütü que mürayeitüarie
nehesie mieme, 'ayumieme
nepupitüarie nevaiyarisie
nemücuseivanicü. Cauyumarie
tupirieya nepanayenü'aiyari
münesicuvayanicü, capa
ne'anuyehaitürüvenicü temavierica
nera'erivatü. ⁸Haicacüa vaüriyarica
nenipitüani Ti'aitame 'icü hepaüsita,
nehesie mayeyanicü. ⁹Peru
mücü müpaü pünetiutahüavixü,
'Aixüa netiucal'iyaritü que
nemasiyuriene, tavari tixaü
pepücareuyehüaca. Peveranicacu
netürücariya paye'atüariva.
'Ayumieme nenetemavietü masi
nepünexatani que nemütiverani,
Cürisitu türücariyaya nehesie
müyuhayevanicü. ¹⁰'Ayumieme
nepeunaqui'a neveranitü 'axa
neticühüavarivatü nereuyehüatü
netaveiyarrietü nenetexienetü
Cürisitusüa nemümiemecü. Müpaü
nepütimate, quepaucua nemüverani,
'anari necanitürücaüyeni.

**Papuru que mütiyu'iyaritüacai
Curinitutari memüyuyexexeürivacai
vahepaüsita**

¹¹Mericsü tevi
'asimücatimatepaü
neticuxatatü nenayani. Xeme
xecümana peuyevecai müpaü
nemütiyurienicü. Peuyevecai
masi xemünesihecüatanicü
xeme püta que nemütimariva.
Haquevari müme cuini mieme
vanü memünü'arisixi tixaütü

mepücatehexeiya, neta que
nemücareixeiya, sepa tixaütü
nemücatihücü. ¹²Siqueresü 'inüari
cümana Cacaiyari nü'arieya
mümasiücü puyü xehesüa, naimecü
netiucal'enivacacu, naimesie 'inüari
nevevecacu mamarivavemecü
türücaüyemecü. ¹³Ne necümana
nepücaxe'uximatüacai tumini
hepaüsita. Xüari müpaü
netiyurienetü necaxe'uximatüatü,
'axa nepüxe'uyuri xeniu,
yanetivavavirietü hipame
xaüsie memeyutixexeüriva,
'axa nepücavaruyuri xeniu.
Xequeteneuyehüviri müpaü xeniu
'ana nemüxe'uyuricü.

¹⁴Camüsü hicü hairieca
nepüha'arisie xehesüa
nemüyemiecü. Tavari
nepücaxe'uximatüani.
Nepücatihive'erie xepini, tucari
xemexeyanicü püta nepütihive'erie.
Vaüriyarica pücaheuyevese türi
meme'ücacü yu'uquiyarima
vahesie mieme, va'uquiyarima
püta yutüriyama vahesie mieme
meme'ücacü peuyevese. ¹⁵Nesü
nenetemavietü nepixütüani
naime nemürexeiya, sepa yemecü
nemutaxütüarieni ne, xeme xe'iyari
'aixüa mü'itüarienicü. Perusü xüca
cuini mieme nexenaqui'erieca,
queri 'esiva xEICÜa netinaqui'eriva
mücücü.

¹⁶Mericüte xeniu cuini mieme
nepücaxeviyacai. Perusü xüari xeniu
'irümarie nemühücücü nenixetaviviyani
nexe'irüviyatü. ¹⁷Mericü müme
nemüvareutanü'axüa xehesüa,
queri nexera'ivaxü vacümana.
Pücatixaüsietü. ¹⁸Ne vaüriyarica
nenipitüani Titu, hamatüana

neneinü'ani mücü ta'iva xeime. Mericüte, que tixeha'ivaxü Titu. Havaicü. Camü yaxeicüa tecate'u'iyari que temüte'u'uva, taqueta catiyuxevitütü. Puyuxevi.

¹⁹Xüari müpaü xepütecule'iriva quename 'icü niuquicü naimecü tahesie mieme te'utiniuca xemütasi'enienicü xeme. Pücatixaüri. Masi Cacaüyari tasixeyiacacu, Cürisitusie teteviyatü, müpaü püta tepütecuxata. Tanaqui'erima naime que temüteyurie, xemütürücariyarienicü pü'ayumieme. ²⁰Nepüma xeicüa capa nenuame nexeu'acaxeyacü que mücanetinaque xe'aneneme, xemerita capa xenesi'ucaxeyacü que mücatixenaque ne'aneme. Nepüma capa xeyucuitüvenicü, capa xeyü'ütesatüvenicü, capa xe'uyuhecatüvenicü, capa xetecuvautüvenicü hipame xemüvara'ivanicü, capa xeveruniuquimanicü hipame, capa yunacata xeyuniuquimanicü, capa xeteyucatave'eriecacü, capa xeyuxamuruyanicü. ²¹Nepüma nenuayu tavori capa necacaüyari tixaütü necatihücütüme nesi'ayeitüanicü xehesüa ne'uyeicacacu, capa neneheveriecacü nevara'erivatü yumüireme 'ana meripai 'axa memüteyuriecaci yamemücatehayevaxü 'axa que memüteyuriecaci meca'itiyatücaitü, mevacumaüvatü que mü'ane mücayü'üya mücayücüna, meyutatuatü memürucuyatüvenicü que memüteyucahive'erie.

Teutüarica

13 Hairiecari neniymieximeni xehesüa hicü. Yuhutatü ya yuhaicätü

memunenierixü vaniuquicü naitü niseiriyariemücü. ²Meripai müpaü nepütivarutahüavixü müme 'ana 'axa memüteyuriecaci xehesüa ne'uyeicacacu hutarieca nemunua, hicüta xehesüa neca'uyeicatü yaxeicüa müpaü nepütivacühüave hipameta yunaime, tavori xüca nenuani nepücavahayeva. ³Inüari xepüvava quename Cürisitu 'u'inüasie maniuca neticuxatacacu ne, 'ayumieme nepücavahayeva. Mücüri pücaverani que müxeyuriene, masi canitürücaüyeni xehesie tiviyatü. ⁴Sepa curuxisie mumierie müveranicaicü, Cacaüyari mütürücaüyecü canayeyuriniri masi. Tameta sepa hesiena temüteviya tepüverarani, masi Cacaüyari mütürücaüyecü hesiena teteviyatü tepayeyuyurini texeparevienique.

⁵Xequeneuyu'inüata xüca 'acu 'axe'u'uvani yuri xete'erietü me xüca catixaütüni. Xequeneuyu'iyaritüaca xüca 'acu müpaü xete'u'inüasieni. Yuxexuitü yu'iyarisie tietü xecayumaica que xemü'anene, Quesusi Cürisitu xehesie mütüviyacü. Müpaü xüari xepütemate yuhepaüsita, me xüca xexani'erivani xeicüa. ⁶Neri nepüta'icueva yuri neti'erietü quename müpaü xetehetimani, quename tame tecaxani'eriva. ⁷Nenevieri tepipitüa Cacaüyari, xeme 'axa xemücateyuriecacü haquevasü. Müpaü tepücate'ivaviri teüteri memü'inüasie vahepaü temütetaxexeyanicü xeicüa, masi xeme 'aixüa xemüteyuriecacü püta müpaü tepüte'ivaviri, sepa tame xani'erivamete temü'eriva.

⁸Tame türücariya tepücahexeiyā
temeye'uniecacü tita yuri
müraine, tita yuri mürainesie
mieme temüte'uximayacacü
xeicüa türücariya tepexeyā.

⁹'Ayumieme tepütatemamavie
quepaucua temüverarani tame,
xeme püta xetürücacu.
Müpaüta tepütetaneneviva,
xemaye'atüarienicü xeme.

¹⁰'Ayumieme müpaü nepütiuti'utüa
xehesüa neca'uyeicatü, xehesüa
nenuame türücaüyemecü
nemücatiyurienenicü, sepa
heiserie nemexeyā müpaü
nemütiyurienenicü. Ti'aitame
mücü heiserie pünesi'upitüa
nemüxetürücarianicü,
nemüxeca'unaxüanicü müpaü
pücanetiupitüa.

¹¹Mericüte ne'ivama,
xequeneyutemamavieca.

Xequenaye'axüaca
xemümanesiquitüarieni.
Xequenene'enieca que
nemütixetuica. Xequeneyuxevini
que xemüteyücühüave yu'iyarisie.
'Aixüa xequeteneyuxeyani. Müpaü
xüca xeteyurieca, que mü'ane
Cacaüyariütü mütasipitüa
temütetacanaqui'eriecacü
temüca'uximatüariecacü ta'iyarisie,
mücü xehamatü caniyueicamücü.

¹²Xequeneyuvaüritüaca
xeyuviyatü Cacaüyari
teüterimama xemühümecü.

¹³Cacaüyari teüterimama yunaitü
menixevaüritüaca.

¹⁴Ti'aitame Qesusi Cürisitu
'aixüa quetiuca'iyarini yunaime
xehesie mieme, Cacaüyari
quexenaqui'erieca, 'Iyari
Mütiyupata quexetaxeviriya
yunaime.

CARASIYATARI

Que Mütivarunü'airi Papuru

Vaürisica

1 Ne Papuru nenü'ariecametütü necanixevaürütüaca. Que nemütühürütüarie, teüteri mepücanesiheyenü'a, tevi pücanesi'ucaye. Qesusi Cürisitu püta caneniucayeni nü'ariecame nemayanicü. Que mü'ane 'umieriecu menutanieritüa, Cacaüyaritütü müta'uquiyari, mücü müpaü canetiniuhürütüani. ²Ta'livama nehamatü memü'uva tanaitü tecanixevaürütüaca xeme xemeyutixexeüriva Carasiya cuieyarisie miemete müpaü te'utiyuatü. ³Que mü'ane müta'uquiyari Cacaüyaritütü, que mü'ane müti'aitame Qesusi Cürisitutütü, xüca 'aixüa mete'u'iyarini xehesie mieme, xüca mexepitüaca xemüca'uximatüariecacü yu'iyarisie. ⁴Mücü Qesusi canihücütüni que mü'ane müyuyetua, tame 'axa temüteyurie temüxünarienicü. 'Ayumieme pütasitavicueisitüani, hicü miemetexi 'axa memüteyurie vasata te'u'uvacacu. Müpaü catininaqueni tacacaüyari

ta'uquiyari. ⁵Visi queticuxaxasivani 'iya hepaüsita yuheyemecü. Müpaü xeicüa cani'aneni.

Xevitü niqi pumave 'aixüa manuyüne

⁶Nepü'iyarixi yanetimaitü yapaucua xemüyupatarümecü. Xenicu'eirieni que mü'ane müxe'uta'ini, Cürisitu 'aixüa tiuca'iyaricacu. Xeteniuviya niuqui yücü manuyünesie püta. ⁷'Iya niuqui pücahücü 'aixüa manuyüne. Masi hipatü 'amepu'uva mexexamurietü me'ipatacutü niuqui 'aixüa manuyüne Cürisitu hepaüsita. ⁸Sepanetü tame, sepa taheima mieme tupiri, xüca xecuxaxatüvanique niuqui 'aixüa niu manuyüne, xüca niuqui temüxecuxaxatüvacaipaü ca'anuyünenique, püxani'erivaniqueyu 'iya. ⁹Que temutiyuanecai meripaü, tavari hicü que nemaine, xüca xevitü xecuxaxatüvani, xüca niuquieya xemitanaqu'i'eripaü ca'anuyüneni, quexani'erivani. ¹⁰Merücüte, 'ipaü neticuxatatü, queri neticuvaune teüteri que

memünetenaqui'eriecacü. Cacaïyari püta que münetinaqui'eriecacü nepüticuvaune. Que netivanaqui'asitüamücü teüteri. Xüca nevarunaqui'asitüanique teüteri hicü, Cürisitusie mieme ti'uximayatame nepücahü cütüniqueyu.

Papuru que müti'uximayacai

¹¹Ne'ivama, müpäü nepütixehécüatüaniqueyu 'icü niuqui 'aixüa manuyüne nemücuxata hepaüsita. Mücü niuqui tevi pücaveviyaya. ¹²Neri quepauca nemitanaqui'eri, tevi pücanesiyetui. Nepeitima tevi caneti'üquitüacacu. Qesusi Cürisitu masiücütü 'ayacu püta nenitanaqui'erieni.

¹³Camüsü, xemeri xepu'enana que nemüticuyeicacai meripai, Huriyusixi vayeiyarisie netiviyatü. Ne cuini mieme nepüvataveviyacai Cacaïyari teüterimama memüyutixexeürivacai. Nepüvaruca'unacai. ¹⁴Huriyusixi vayeiyarisie netiviyatü nepanuyehaitürivecai yumüireme ne'ivama vahüxie nehépai päümeme viyari memühücai nenuivarisie miemete, masi yemecü nenevaüriyatü netusima vayeiyaricü. ¹⁵Masi que mü'ane münesi'upataxü necatinuivavecacu cuxi, que mü'ane 'aixüa tiuca'iyaritü münesi'uta'ini, mücü Cacaïyari, 'ana ninaquecaitüni ¹⁶yunive masiücüme mayeitüanicü yanetimaicacu, hepaüsitana nemüticuxatanicü nuivarite memücahuriyusixi vasata. 'Ana teüteri memüvaite memüxuriyate

xeicüa 'asinepücativarahüavecai. ¹⁷Müme nü'arisixi memühümetücai yanecatihüritüarievecacu cuxi, müme vahesüa nepücahetüa Querusaremesie. Masi 'Araviya cuieyarisie necaneyani cuitü. 'Arique tavarı Ramasicu necaninuani.

¹⁸'Arique haica viyari 'utixücu, Querusareme neneyani, nemeitimanicü Sepaxi. Tamamata heimana 'auxüme tucari nepuyuri hesüana. ¹⁹Hipame nü'arisixi nepücaharexei, Cacuvu xeicüa Ti'aitame 'ivaya nepexei. ²⁰Camü, Cacaïyari hüxie, nepücati'itava que nemütixeu'utüiri.

²¹'Arique nepetüa Siriya cuieyarisie Sirisiya cuieyarisie. ²²Müme Cürisitusie meteviyatü memüyutixexeürivacai Cureya cuieyarisie, müme mepücanesihetimaivavecai cuxi. ²³Müpäü mepüte'enanacai xeicüa, quename vaniu, que mü'ane mütasitaveviyacai meripai, mücü ticuxata hicü niuqui 'aixüa manuyüne tita yuri temüte'erie hepaüsita, quename vaniu ticuxata tita 'anapai mütica'unamücücai hepaüsita. ²⁴'Aixüa meniutiyanecaitüni Cacaïyari hepaüsita necümana.

Hipatü nü'arisixi que memüteheitima Papuru

2 'Arique tamamata heimana nauca viyari 'utixücu, tavarı neneyani Querusareme Verunavematü, Titu ne'avitütü. ²Mana nepetüa Cacaïyari masiücüme mayeitüacü mana nemümiécü. Tahücüate te'ayetecacu

mamarivavemete vahamatü, netinivarutaxatüani niuqui 'aixüa manuyüne, que nemüticuxata nuivarite memücahuriyusixi vasata, capa xüanacüa 'ayanicü ne'uximayasica que nemütimie que nemütimiecaita. ³Peru Titu, sepa nehamatü muyeicacai, sepa Cüriyecu mühücü, pücaheuyevecai mücü mü'inüaritüarienicü Huriyusixi vaxitequiyacü, ⁴sepa memi'inüaritüacucai hipatü yacü 'ivamarixi tahepaü memüteyuniniütüva. Müme menatahaxüani tasata que memütatehupienicü tame que temütetanü'a Cürisitu Quesusisie teteviyatü. Mepütasiviyacucai vayeiyarisie mieme temüte'uximayacacü. ⁵Müme heiva xüca tevaru'enienique que memütate'aitüacucai, xeme xepücayuhayeveaqueyu xeheixeyatü niuqui 'aixüa manuyüne, yuri que müraine.

⁶Peru mamarivavemete, Cacaüyari yücü mücattivaxeyiacü teüteri, 'ayumieme neta 'asinepücatine'iyaritüa que memü'anencai meripai. Müme mamarivavemete tixaütü mepücate'utihüpacai neniucü hesie. ⁷Masisü müpaü metenimaicaitüni nemuhürütüarienicü niuqui 'aixüa manuyüne nemütivataxatüanicü müme xitequiyacü memüca'inüasie, yaxecüa Pecuru que mütiuhürütüarie mütivataxatüanicü Hüriyusixi xitequiya 'inüariyari memexeyia. ⁸Müpaü metenimaicaitüni, que mü'ane micuyütüva Pecuru mütanü'arienicü müme

memüxitequie vahesüa, mücüta canenicuyütüvani ne, nuivarite memücahuriyusixi vahesie mieme.

⁹Müpaü metemaitü que nemütiumiquiva Cacaüyari 'aixüa tiuca'iyaricacu, Cacuvu Sepaxi Vani, 'iquisaraüte que memütemarivacai, müme mepütasi'umayüa ne Verunave, temütaxevi me'utiuyatü, xeme nuivarite memücahuriyusixi vahesüa xemüyehücü, tameri Huriyusixi memüxitequie vahesüa temüyehücüta me'utiuyatü, ¹⁰xemüvara'erivanicü xecüa puvüresixi me'utiuyatü. Nesietü 'aixüa 'iyaricü müpaü nemütüyurienenicü nepünevaüriya.

**Papuru que müreitati
Pecuru 'Anutiyuquiyasie**

¹¹Masi quepauca Sepaxi munua 'Anutiyuquiyasie, tahüxie te'utinenieretü nepeye'uniecai, meuyevecaicü hesiena mütiuhüivanicü. ¹²Hipatü Cacuvusüa miemete meca'axüavavecacu cuxi, nuivarite memücahuriyusixi vahamatü pütiüticua'acai. Masi me'u'axüacu müme, niyuti'imatüyani. Püyupatanecai vaniuxixiya macatü müme xitequiya 'inüariyarisie memüteviyacaicü. ¹³Hipatü Huriyusixi yacü mepüte'uyuri hepaüna. Yaxecüa Verunave püti'irüviyarie yacü meteyuriecacu. ¹⁴Perusü quepauca ne müpaü nemütivaruxe, ta'aurie me'axüriecu, heiseriemecü meca'u'uvacacu niuqui 'aixüa manuyüne hepaüsita, yuri que müraine, müpaü nepütitahüavixü Sepaxi

yunaime vahüxie, 'Ecü Huriyu pehöcütütü, xüca pe'uyeicani nuivarite memücahuriyusixi vahepaü peyüanetü, Huriyupaü pecayüanetü 'ecü, titayaricuta väüriyarica petivapitüa nuivarite memücahuriyusixi, Huriyusixi vahepaü memüyüacacü.

Yunaime vahepaü, Huriyusixi teüteriyari yuri mete'erietü xeicüa mepütaviceisitüarieni

¹⁵Tame que temüte'ununuivaxü, Huriyusixi tecanilhümetüni, nuivarite memücahuriyusixi, yamemücateyurie 'inüari niuquiyari que müti'aita, tame tepücahüme. ¹⁶Peru tame müpaü tepütehetima, tevi xüca tiyurieneni 'inüari niuquiyari que müti'aita, mücücü heiserie pücapitüarieni. Masi xeicüa xüca yuri ti'erieca Cürisitu Qesusisie, mücücü püta heiserie canipitüariemücü. 'Ayumieme tameta vahepaü yuri tepüte'uta'eri Cürisitu Qesusisie, heiserie temüpütüarienicü yuri tete'erietü Cürisitusie. Xüca yatete'uyurienique 'inüari niuquiyari que müti'aita, mücücü masi heiserie tepücapitüarieniqueyu. 'Utüaricayari müpaü paine, Haquevasü heiserie pücapitüarieni yatiyurienetü 'inüari niuquiyari que müti'aita.

¹⁷Tameri müpaü tepütetavaüriya, heiserie temüpütüarienicü. 'Ayumieme Cürisitusie teteniviyanı. Mericüte, xüca müpaü tetetavaüriyani, quesü yünü xüca vahepaü temasiücünü yatemücateyuriecü, 'inüari niuquiyari que müti'aita.

Cürisitu 'axa teyuruvamete tarayeitüa. Pücatixaüsietü. ¹⁸Xüca tavari ne'enuquitüanique tita nemütiuca'unaxü, 'axa tiyuruvamepaü nepünehecüataniqueyu masi, tita nemüranuquitüamücü yaxeicüa müpaü mainecü. ¹⁹Neri yanetiuyurieca que müti'aita 'inüari niuquiyari, ne'icu'eirieca, necaniumüni. 'Ayumieme 'inüari niuquiyari tavari pücaneti'aitüani Cacaüyarisie mieme püta nemayeyurinicü. ²⁰Cürisitumatü nenumierieni curuxisie. Hicüri que nemürayeyuri, ne necümana nepücahücü que mü'ane mayeyuri. Cürisitu masi canihücütünü mayeyuri nehesie tiviyatü. Que nemürayeyuri hicü nevaiyarisie, nepayeyuri yuri neti'erietü Cacaüyari nu'ayasie, que mü'ane munesinaqui'erie, que mü'ane nehesie mieme müyuyetua, mücü hesie. ²¹Nepüca'ixani'eri Cacaüyari 'aixüa que mütiuca'iyari. Xüca heiserie 'upitüarienique yatiyurienetü que maine 'inüari niuquiyari, Cürisitu xüanacia xeicüa canimüniqueyu.

Cacaüyari 'Iyarieya caniutanaqui'eriva yuri ti'eriecacu

3 Cari 'asixepücatemate Carasiyatari. Quepai püxe'utiquevayaxü, xecunuütüatü para yaxemücatecahunicü tita yuri mürainesie. Xeme yaxetemaicacu, Qesusi Cürisitu putahecüasie, curuxisie que mütiumerie. ²Mericüte, 'ipaü xeicüa nepütixeta'ivavyaqueyu. 'Iyari xete'utanaqui'eri

yaxemüte'uyuricü 'inüari niuquiyari que müti'aita. Xepitanaqui'eri nusu yuri xemüte'uta'ericü que xemüte'u'enana. ³Panasi 'asixecatemate. 'Iyarisie xeteviyatü, xepisutüa yuri xete'erietü. Hicü vaisie püta xeteviyatü, que xete'aye'axüani. ⁴Cuini mieme xete'u'itüarie, yacü xeicüa. Xüari yacü xepüca'u'itüarie. ⁵Hicümüsüari, 'iya que mü'ane 'Iyari müxemicua, que mü'ane türücaüyemecü müxecuyuitüva, müpaü tiyuriene yaxemüte'uyuricü 'inüari niuquiyari que müti'aita. Müpaü pütüyuriene nusu yuri xemüte'eriecü que xemüte'u'enana.

⁶Yaxeicüata 'Apurahami yuri tinita'eririeni Cacaüyari. 'Ayumieme heiserie hexeiyaame cani'erivacaitüni. ⁷'Ayumieme müpaü xecatenimaica, müme 'amemu'uva yuri mete'erietü, müme 'Apurahami mecanixiüyarimamatüni.

⁸'Utüaricayarisie meripai müpaü tinimasiücücaitüni, nuivarite memücahuriyusixi yuri metenita'erieniquecaitüni, mücücü Cacaüyari heiserie nivapitüaniquercaitüni.

'Ayumieme niuqui 'aixüa manuyüne 'Apurahami meripaitü müpaü tiniutahüavarieni, 'Acümana yunaitü nuivarite mepütemavieritüarieni.

⁹'Ayumieme müme 'amemu'uva yuri mete'erietü, müme mepütemavieritüarie, que mü'ane 'ana yuri müti'eriecaimatü 'Apurahamimatü.

¹⁰Müme püta 'amemu'uva yametyurietü que müti'aita 'inüari

niuquiyari, mücüsie meteviyatü, müme mecanixani'erivani. Müpaü catine'uca, Mecanixani'erivani yunaitü yamemücatecahu, nai que müre'uxa 'inüari xapayarisie.

¹¹Müpaü catinihecüaca, Cacaüyari hüxie ni xevitü heiserie pücapitüarie 'inüari niuquiyarisie tiviyatü. Müpaü püta panuyüne, Que mü'ane heiserie mupitüarie yuri ti'erietü canayeyuricamücü. ¹²Peru que mü'ane 'inüari niuquiyari mexeiya, mücü 'apüca'uyeica yuri ti'erietü. Müpaü panuyüne masi, Que mü'ane yamütüyuriene que maine, mücü canayeyuricamücü xüca yatüyuriene.

¹³Cürisituri cataniunaneni, cataniuxüna temücaxani'erivanicü 'inüari niuquiyari mainepaü. Mücü püta canituxani'eriva tahesie mieme, que müre'uxa, Yunaitü cüyesie memacavüre menixani'erivani.

¹⁴Müpaüri tiniuyurieni, nuivarite memücahuriyusixi memüta'axiyarienicü hepaüna, 'Apurahami que mütiutahüavarie, mümeta meyutemamavietü memacü necü, Qesusi Cürisitusive meteviyatü. Müpaüta tiniuyurieni temitanaqui'erienicü 'Iyari yuri tete'erietü, que temüte'utahüavarie temeixeianiquercaicü.

Cacaüyari que mutayü que mütatipitüaniquercai, 'inüari niuquiyari caxuavecacu cuxi

¹⁵Ne'ivama nepütixetaxatüaniqueyu, que memüteyurie teüteri neticuxatatü. Tevi xüca tiyuta'utüirieni, tita

türiyamama vahesie mütnaqueni
'utaitü, xüca 'aixüa 'aneni que
maine, xevitü masi xüanacüa
pücaheyeitüani türatuya, hesiena
pücatihüpani. ¹⁶Meriçüte,
'Apurahamiri, que mü'ane hesiena
müyeyaniquecaita, que maine
'utüaricayari, müme müpaü
mepüte'utahüavarie tita vahesie
mütinaqueni quecai. Pücafaxatacai
müme hesiena memüyecüne quecai,
yumüireme vaxatatu. Yuxevime
püta nixatacaitüni hesiena
müyeyaniquecai, Cürisitu xatatü.
¹⁷Meriçüsü que nemaine, Cacaüyari
türatu niutavevieni Cürisitu
hepaüsita. 'Inüari 'ariquemücaque
caninuani, nauca sienituyari
heimana xei teviyari heimana
tamamata viyari 'anuyeyacu.
'Ayumieme pücayüve xüanacüa
meyeritüanicü niuqui, Cacaüyari
que mütitahüavixü hesiena
mütinaqueni quecaicü. ¹⁸Xüca
hesiena tinaqueni que 'inüari
niuquiyarisie tiviyacacu, yacü
xeicüa pütitahüavequeyu quename
'iminiquecai. Perüsü Cacaüyari
'aixüa tiuca'iyaritü tiniunaquisitüani
'Apurahamisie, müpaü titahüaveca
hesiena mütinaqueni quecaicü.

¹⁹Meriçüsü, titayari
tixuave 'inüari niuquiyari.
Mücü tiniuhüiyani niuquisie,
mümasiücünicü teüteri que
yamemücatecahu. Niuquisie
tiniuhüiyani mexi canuavecai que
'ane 'Apurahamisie müyeyaniquecai,
que mü'ane müpaü mütiutahüavarie
que mütimiqueni quecai. Cacaüyari
tupirisiximama mepuhüritüarie
memiyetüanicü 'inüari. Niucameta
caniyetuiriyarieni teüteri vahesie

mieme, müme meheixeyatü
memacü necü. ²⁰Hicü tevi xüca
yücümama yüaneni, pücaheiyehüva
niucame. Peru Cacaüyari yuxevitü
caniyüaneni.

Titayari 'inüari niuquiyari tixuave

²¹Meriçüte 'inüari niuquiyari
catiyucüitüve mücümätü,
Cacaüyari que mütitahüavixü que
mütiminiquecaicü. Pücatixaüsietü.
Xüca 'inüari niuquiyari
te'upitüarienique, müyüve tucari
mütasipitüanicü, xasunimecü
heiserie tepexeyaniqueyu
'inüari niuquiyarisie teteviyatü.
²²Utüaricayari masi
nivananütaxürüvani yunaime,
vahecüatüatü que memütexani'eriva
'axa memüte'uyuricü. Müpaü
mütivananütaxürüvacü, 'ayumieme
neuyeveca yuri memüteta'erienicü
Qesusi Cürisitusie, para
müme yuri memüte'erie müpaü
memütepitüarienicü, Cacaüyari que
mutayü que mütivaminiquecaicü.

²³Titasie yuri temüte'erie 'acuxi
canuavecacu, tenanütaxürüyacaitüni,
'inüari niuquiyari tasi'üviyacacu.
Tepanutanamiecai yuri
temüteta'erienicü 'arique,
masiücütü mürayaniquecaicü
titasie yuri temüteta'erieniquecai.
²⁴'Ayumieme 'inüari niuquiyari
ti'uximayatamepaü cani'anecaitüni,
tahepaüsita mühüritüariecai
mexi tetürütücai, Cürisitusie
teteviyatü temacü necü, heiserie
temüpitüarienicü yuri tete'erietü.

²⁵Hicürixüa caninuani titasie
yuri temüte'erie. 'Ayumieme
ti'uximayatame 'ari pücahüritüarie
tahepaüsita.

²⁶Yuri xecateni'erieca,
'ayumieme Cacaüyari nivemama
xecanihümetüni, Cürisitu
Qesusisie xeteniviyanı.

²⁷Queyupaümetü xemuca'üyarie
Cürisitusie xeteviyatü, xeme
xecaniyupata, Cürisitupaü
xe'anenetü xemacüneçü.

²⁸Hicürixüa sepa mühuriyu
sepa mücüriyecu, sepa
müti'uximayatame sepa
mütiyunü'avame, sepa mü'uqui
mü'uca, yunaitü xecaniyuxevini
Cürisitu Qesusisie xeteviyatü.

²⁹Mericsü, Cürisitusüa
xecanimiemetetüni. 'Ayumieme
que mü'ane 'Apurahamisie
müyeyaniquecai, xeme
xecanihümetüni. Xehesie
pütünaquixü que mütiutahüavarie
'iya.

4 'Ipaü nepaine, quiecame
nu'aya mexi nunusitüni,
ti'uximayatamepaü cani'aneni, sepa
naitü mütipinieya, sepa hesiena
mütünaquixü. ²Hipatü masi
meni'aitüaca mexicuxi, heiserie
menexeyani piniteya hepaüsita.
'Arique tucarieya naye'amücü,
'uquiyarieya que mutayü. ³Tameta
yaxeicüa, quepauca temütüritücai,
vaüriyarica tetenyuriecaütüni que
mütatiu'aitüvacai 'üquitüarica
cuiepa mieme, hecuamete
que memüte'üquitüarie. ⁴Peru
quepauca tucari 'aixüa mü'ane
maye'a, 'ana Cacaüyari yunive
caneyenü'ani, 'ucasie müyenuivaxü,
müti'aitüaricai 'inüari niuquiyari
que müti'aita. ⁵Caneiyenü'ani
müvananenicü müme
memüte'aitüarie 'inüari niuquiyari
que müti'aita, vaxünaque.

Caneiyenü'anita, tame nivemama
temacüneçü.

⁶Mücü meta, Cacaüyari yunive
'iyarieya neyenü'ani, ta'iyarisie
müyecanicü müpaü tiuhivatü,
Nequemasi, ne'uquiyari. Mücücü
canimasiüçünü xemünivemamacü.
⁷Mericsü hicürixüa
ti'uximayatame pepücahücü.
Pecaninu'ayatüni püta. Xüca
penu'ayatüni, tita Cacaüyarisüa
mütümieme catiniunaque 'ahesie,
müpaü pe'aneme mümasi'ayeitüacü
Cürisitu.

**Ta'aurie xepüca'axürieni tavari
xemüteta'aitüaricü**

⁸Anapai xemüca'imaicacü
que mü'ane mücacaüyari,
vaüriyarica xecateniyuriecaütüni
que memütexe'aitüacai müme
memücauyuricacaüyarixi.
⁹Hicürixüa xecaneitimani que
mü'ane müyuricacaüyari, masisü
püta, Cacaüyari canixehetimani
xeme. Mericüte, titayari
ta'aurie xete'axüri, tavari mücü
'üquitüaricasie xeteviyacutü,
hecuamete que memüte'üquitüarie,
muverani, tixaütü mücarexeiya.
Titayari xeteyuvaüriya, tavari
vaüriyarica xemüteyuriecacü que
mütixe'aitüa mücü 'üquitüarica.
¹⁰Carı tucari xepüvevie, semanasie,
meserisie, 'ixüarari matineicasie,
visie. ¹¹Necanimaca, müpaü
neticu'erivatü, xüari xüanacüa
nayani que nemütüine'uxitüa
xehesüa.

¹²Ne'ivama, 'ipaü
nepütixetavavirieniqueyu. Nehepaü
xeteyurietü xequenayuyeitüa,
ne xehepaü netiyurienetü

nemaneyetitüacü. Xeme 'axa xepücanesi'uyuri. ¹³Masi müpaü xepütemate, quepaucua matüaripai nemütixe'utaxatüa niuqui 'aixüa manuyüne, müpaü nepütüyuri nemüticuyecaicü nevaiyarisie.

¹⁴Sepa nemüxecuanivesitüa müpaü ne'aretü nevaiyarisie, xeme xepücanesi'utitave'eri xepücanesi'utixani'eri.

Xepünesi'utanaqui'eri püta, Cacaüyari tupiriyepaü, Cürisitu Quesusipaü.

¹⁵Xeyutemamaviecame xecaniyu'eriecaitüni 'ana. Queri 'uyü. Ne nepütihecüata que xemütüyumaicai que xemütüyuvaüriyacai. 'Asita xüca xeyüvavenique, yühüxi xepüvatituniquyeu 'ana, xepünesiminiquyeu.

¹⁶Xeneüquixivi neratüa, tita yuri müraïne nemütixe'utahecüatüacü.

¹⁷Müme meniymexüitüaca mexehive'erietü, peru müpaü que memütüyuriecü, 'aixüa xepüca'itüarieni. Masi mepüxecunaniquyeu xemüpasienicü xevahive'erietü müme xEICÜA. ¹⁸Mericüsü 'aixüa cani'aneni yuheyemecü xüca hive'erievani para 'aixüa mü'itüarienicü, sepa xehesüa nemücaheycaniqu ne. ¹⁹Xeme xepünenivema, peru xehesie mieme tavarı necatinicüineni 'uca mütiniverümpaü, mexi Cürisitupaü xe'ananetü xetiverirüme. ²⁰Xüca tüma xehesüa ne'uyeicanique hicü. Xüari yücü nepüti'eniürüicüniquyeu que nemaine. 'Asinepücatimate que nemütüyurieni xehepaüsita.

Sara Hacarimatü 'üquisica que memüte'acü

²¹Mericüte, xeme xemüyuvaüriya xemüte'aitüariecacü 'inüari niuquiyari que müti'aita, 'ipaü xEICÜA xequeneteneutahüavi. Xecateheitimaivave 'inüari niuquiyari que maine. ²²Müpaü catine'uca, 'Apurahami yuhutame nivarexeiyacaitüni yunivema. Xevitü ti'uximayatameyasie caniyenuiva, xevitüta müyünü'asie tiyenuivaxü. ²³Que mü'ane ti'uximayatamesie müyenuivaxü, mücü canitünuiva teüteri que memüte'ununuiva, vaisie xEICÜA. Que mü'ane müyünü'asie müyenuivaxü, mücü masi canitünuiya Cacaüyari müpaü mütitahüavixücü 'Apurahami, que mütinüivaquecaicü. ²⁴Mericüsü, mücü naitü que mütiyü, 'üquisica canayani. 'Ucari que mütivaxata, türatute canixatani hutame. Xevitü türatu yemurisie catiniutaxatüarieni, Sinahi mütitevasie. Müme mücü türatusie memüyenunuiva, vaüriyarica te'uximayatamete mecanacünicuni. 'Uca Hacarı mütitevacai canixatani. ²⁵Mücü Hacarı, yemuri canihücütünita 'Araviya cuieyarisie, Sinahi mütiteva. Yaxeiciata Querusareme canihücütüni, mücü quiecarı hicü 'emuve. Vaüriyarica catini'uximayaca, nivemamata vaüriyarica meteni'uximayaca. ²⁶Xevitü püta Querusareme taheima mieme, mücü müyünü'a canihücütüni, tame canitavarusitüni. ²⁷Müpaü catine'uca,

Quene'atemavieca 'luca
 pemücaniveve,
 Türi pemücvarexeiya.
 Queneutacuica,
 Queneutahiva 'luca
 pemücatiucuinixü.
 Que mü'ane türi mücvarexeiya,
 Mücü masi yumüireme
 püvarexeiyani yunivema,
 Que mü'ane mürecacüna
 Hipame xeicüa püvarexeiyani.

²⁸Xeme ta'ivama, Cacaüyari
 müpaü mutayücü 'ayumieme
 xenitutinunüiva, yaxecüa que
 mütiutinüivaxü 'Isahaqui,
 Cacaüyari yamutayücü. ²⁹Mericüsü,
 'anapai que mü'ane mutinüivaxü
 que memüte'ununüiva teüteri
 xeicüa, mücü niveiyacaitüni que
 mü'ane mutinüivaxü que mutayü
 'Iyari. Hicüta yaxecüa cani'aneni.
³⁰Peru que haine 'utüaricayari.
 Müpaü paine, Quenivarayenü'a
 ti'uximayatame nu'ayamame.
 Ti'uximayatame nu'ayasié
 tixaitü pücatinaque. Müyünü'a
 nu'ayasié püta catininaquimücü
 naitü. ³¹'Ayumieme ne'ivama,
 ti'uximayatame tepücanivemama.
 Müyünü'a püta tecaninivemamatü
 ni.

**Xequeneuti'uti 'aixüa,
 xemuxünariecü**

5 Cürisitu cataniuxüna
 temütanü'acacü 'iyapaü.
 'Ayumieme xequeneuti'uti
 'aixüa. Tavarí cüye
 xepüca'anuyetequiyarieni,
 vaüriyarica xemüte'uximayacacü.
²Camüsü ne Papuru müpaü
 nepütixehécüatüa, xüca
 xeyu'inüaritüani Huriyusixi

vaxitequiyacü, Cürisitu
 pücxeparevieni. ³Tavari
 nepüvahecüatüa yunaime
 teüteri memüyu'aita müpaü
 memüte'inüaritüarienicü,
 caneuyevéca yamemütecahunicü
 nai que müti'aita 'inüari
 niuquiyari. ⁴Xeme müxenaque
 heiserie xemüpitüarienicü
 'inüari niuquiyarisie xeteviyatü,
 xecaniupasieni, Cürisitusie
 xepücateviya. Xecanitatümaiya
 Cacaüyari 'aixüa que mütiuca'iyari.
⁵Tame püta teta'icuevatü müpaü
 yuri teteni'erieca, tepaye'axüani
 heiserie temüpitüarienicü xüca yuri
 tete'erieca, 'Iyari tasipareviecacu.
⁶Cürisitu Qesusisie xüca
 tiviyani, sepa mü'inüaritüarie
 sepa müca'inüaritüarie, 'aixüa
 caniyümücü xüca yuri ti'erieca
 xeicüa. Peru yuri que müti'erie,
 tiyucanaqui'erietü caniyüanemücü.
⁷'Aixüa xepüte'unanausacai.
 Que mü'ane püxe'utiquetamüraxü,
 que mü'ane püxe'ucunüitüa
 yaxemücatecahunicü tita yuri
 mürainesie. ⁸Müpaü yuri que
 xemüte'uta'eritüarie, mücü que
 mü'ane müxe'iniesie pücamieme.
⁹Ticuxanariyame 'esipemécü
 niutacuxanariyarieni pa naitü.
¹⁰Ne müpaü yuri netini'erieca
 Ti'aitamesie xehepaüsita,
 quename xecayupata, yaxecüa
 xemüteyumaicacü meripaipaü.
 Masi que mü'ane müxemuina,
 tatacuri que mütipitüarie, müpaü
 catiniuca'enivamücü sepa que
 müpaicü.
¹¹Neri ne'ivama, xüca müpaü
 cuxi neticuxatanique, quename
 heuyevése mü'inüaritüarienicü

xitequiyacü ne'utaitü, titayari
netitaveiyarieniqueyu cuxi.
Niuqui Cürisitu que mütiümierie
curuxisie que manuyüne, mücü
'ari pücvavarucununuitüvaniqueyu
teüteri, xüca müpaü
neticuxatanique. ¹²Mecuxi
memanuyuxiteni müme müpaü
memütexexamurie.

¹³Xeme ne'ivama,
xeniuta'inierieni teyunü'avamete
xemacünecü. Perusü
xeicüa, que xemüteyunü'a,
xepüca'ipitüani yuva'yari
misütüanicü xecuyuitüvatü.
Masi xeteyucanaqui'erietü
xequetene'uximayaca
yuxexuitü, yunaima vahesie
mieme. ¹⁴Caneye'atüamücü
'inüari niuquiyari naime, xüca
xei niuquiyarisie yaticamieni.
Mücü niuqui müpaü panuyüne,
Pepinaqui'erieca 'ahepaü tevi,
yaxeicüa que pemüti'anaqui'erie
'ecü. ¹⁵Masi xüca xeyucümeni, xüca
xeyuticuaiximeni, yumarima 'aixüa
xeyutixütüani.

**Que mütiyurieneni yuva'yarisie
tivyatü, que mütxixuavereni
'Iyari 'icuyuitüvacacu**

¹⁶Ipaü nepaine, xequeneu'uvani
'Iyari xecuyuitüvacacu. Müpaü xüca
xeteyurieca, xepücaheye'atüani tita
xevaiyari mütihive'erie. ¹⁷Tavaiyari
catiniyucahive'erieca mücü 'Iyari
que mücatiyucahive'erie. 'Iyarita
tiniyucahive'erieca tavaiyari
que mücatiyucahive'erie.
Mecanayuye'unieca,
yaxemücateyuriecacü que
xemüteyuvaiüriya. ¹⁸Perusü
xüca 'Iyari xecuvitüneni,

xepücate'aitüarieca 'inüari
niuquiyari que müti'aita.

¹⁹Catinimasiücünü que
mütiyurieneni yuva'yarisie
tivyatü. 'Ipaü catiniyurienemücü
tevi. Que mü'ane mücayü'üya
müca'yücüna nivacumaüvamücü,
yacatiniyurienemücü que
mücati'itiya, que mütiyucahive'erie
canirucuyanemücü. ²⁰Tetexi
canivarayexeyiacamücü,
tiniyuquevayamücü.
Tinayuye'uniecamücü,
niyumienemücü,
niyumexüitüacamücü
hipame vahepaüsita,
niyuhaxüatüacamücü, yuhesie
mieme xeicüa caniyüanemücü,
niyuxamuriecämücü, yuxexuime
vahesie catiniviyacamücü,
²¹tinayu'ivacamücü,
tiniyumemivamücü,
canitavenemücü,
nicu'ixüaranemücü, müpaü
'aneneme catiniyurienemücü.
Mücü hepaüsita, que
nemütixecu'imaiyacai, yaxeicüa
netinixecu'imaiyani, müme
müpaü memüteyurie, vahesie
pücatinaqueni Cacaüyari
tiva'aitüvame mühücütünicü.

²²Peru que mütxuaveriya
'Iyari, 'ipaü püta tiniyurienemücü
tevi. Tiniyucanaqui'eriecamücü,
niyutemaviecamücü,
yu'iyarisie püca'uximatüarieca,
tiniuca'enivamücü, 'aixüa
tiniuca'iyaricämücü, 'aixüa
nivayurienemücü hipame,
yacatinicamiemücü que maine,
²³yu'iyarisie tixaü pücareuyehüaca,
caniseüyecämücü tiyu'aitüatü.
'Inüari pücaxuave mixani'erie,

xüca müpaü tiyurieneni. ²⁴Müme Cürisitu Quesusisüa memümiemete, müme curuxisie mecanimieni yuvaiyari, mete'uhayevaca que memüteyumaicai que memüteyucahive'eriecai quepaucua yuvaiyarisie memüteviyacai. ²⁵Mericsü, 'Iyari tasicuyuitüvacacu tecanayeyuyurini.

²⁶Yacü xEICÜA tetetamaitü tepücahacüne, tetahaxüatüatü tetehata'ivacutü tepücahacüne.

Xequenyuparevieca

6 Peru ne'ivama, xüca tevi 'utaxeiyarieni ta'aurie 'avetü, xeme 'axemu'uva 'Iyarisie xeteviyatü, xequeneheiserietüaca que mü'ane müpaü mütiuyuri, ve'lemete xecayuxatatü yu'Iyarisie. Quene'a'üviya masi, capa pe'uta'inierienicü 'axa pemütiyurienicü 'ecüta. ²Yuxexuitü xequenivaparevieca hipame yunaime va'icacü. Müpaü xeteyurietü xecaneye'atüacuni Cürisitu 'inüarieya.

³Tixaü tihücütüme xüca yu'erieca, peru xüca tixaütü catihücütüni masi, yücümana niyucuanacamücü. ⁴Yuxexuitü mequeyu'inüatani que memüteyurie. Mücücü niyutemaviecamücü yuhepaüsita, yuta'inüatame que mütiuyuri yuxaütame, hipatü que memüte'uyuri yacara'erivatü. ⁵Yuxexuitü yu'ica meque'atücüni.

⁶Que mü'ane müti'üquitüarie niuqui hepaüsita, mücü queyuxevini que mü'ane müti'üquitüamatü, naima 'aixüa müti'anecü 'iparevietü.

⁷Xepücateyu'irüviyani, Cacaüyari pücayunanaimarinüa. Que

mütiuca'e tevi, müpaü pütü'isana.

⁸Que mü'ane yuvaiyarisie xEICÜA mütiuca'e, vaiyarieya pitixuavitüirieni püniya, 'ica'isanayu. Que mü'ane 'Iyarisie mütiuca'e, 'Iyari pitixuavitüirieni tucari mücaxüve, 'ica'isanayu.

⁹Cümü tepüca'u'uxeni 'aixüa teteyurietü. Tucari 'aye'ayu tepü'isanani xüca teca'amüni mexi cuxi ca'aye'ave. ¹⁰Hicümüsüari que temüteyüvave, 'aixüa tequevayurieca yunaime, masi yemecü müme Cacaüyarisüa memüquiecatari yuri memüte'erie.

Papuru que mütiyutemaviecai he'erivatü que mütiümierie Cürisitu curuxisie

¹¹Neuxei, 'ütüaricate que mütipapa, nemamacü que nemütixe'utüirie. ¹²Müme 'aixüa memütexeyarieniqueyu herie, müme mecanihümetüni vaüriyarica memüxepitüa xemü'inüaritärienicü xitequiyacü. Peru müpaü metenyurieca xEICÜA, memücaheutaveiyariexüanicü Cürisitu Quesusi curuxieya hepaüsita. ¹³Müme memüyu'aita memü'inüaritärienicü xitequiyacü, ni müme yamepücatecahu 'inüari niuquiyari que müti'aita. Canivanaqueni xEICÜA xeme xemü'inüaritärienicü, müme mücücü memüyutemamaviecacü, meteha'erivatü herie que xemüte'u'inüaritärie. ¹⁴Perüsü ne pücatixaü, yemecü nepücanetemavieca hipame vaücavame nera'erivatü. Tati'aitüvame Quesusi Cürisitu que mütiümierie curuxisie nehe'erivatü,

müciü xeciü nepünetemavieca.
 Mücü que mütiemie curuxisie,
 tita cuiëpa mütiemie pütüemie
 que nemütixeiya. Neta nepüemie
 'anemüca'uyeicanicü tita cuiëpa
 mütiemiesie netiviyatü.

¹⁵Sepa mu'inüaritüarie, sepa
 müca'u'inüaritüarie, xüca
 xeciü hecuamecü 'unetüarieni
 yücü 'anemecü, mücü xeciü
 neuyevca. ¹⁶Queyupaümetü

'amemu'uva 'icü 'inüaricü
 püta, xüca meca'uximatüarieca
 yu'iyarisie, xüca menenimayasieca,
 müme Cacaüyari 'Ixaherisixi
 mütaruterüva.

¹⁷'Uxa'atüni varie xevitü
 pücanesi'uximatüaca. Nevaiyarisie
 'inüari nepexeiya Qesusi 'uxaya.

¹⁸Tat'aitüvame Qesusi Cürisitu
 xüca 'iteütani xe'iyari, ne'ivama.
 Müpäü xeciü.

'EPESUTARI

Que Mütivarunü'airi Papuru

Vaürisica

1 Ne Papuru necanixevaüiritüaca.
Nü'ariecame necanihücütüni
Cürisitu Quesusisüa mieme
müpaü mütinaquecü Cacaüyari.
Cacaüyari teüterimama
nenixevaüiritüaca 'Epesusie
xemütama yuri xemüte'erie
Cürisitu Quesusisie xemüteviya.
²Cacaüyari müta'uquiyari, Qesusi
Cürisitu müti'aitameta 'aixüa xüca
mete'u'iyarini xehesie mieme,
xüca mexepitüaca yu'iyarisie
xemüca'uximatüariecacü.

'Aixüa 'aneneme que
temüte'upitüarie Cürisitusie
teteviyatü, 'iyarisie mieme

³Aixüa queticuxaxasivani
Cacaüyari, que mü'ane
Tati'aitüvame Qesusi Cürisitu
mü'uquiyarieya. Cürisitusie
teteviyacacu mücü 'aixüa
cataniuyurieni tasi'upitüaca
naime 'aixüa mü'ane 'iyarisie
mieme, muyuavisie mieme
tasipitüatü. ⁴Cuie canetüarievecacu
cuxi, Cürisitu ha'erivatü 'aixüa
cataniuyurieni tasi'anayexeiya

hesiena mieme temüpasiecacü,
tahesie mücarahüivanicü
tasixeiyacacu. ⁵Tasinaqui'erietü,
meripai yatiyücühüaveca,
pütasi'ucayasaxü nivemama
temacüneccü, Qesusi Cürisitu
yatarayeitüacacu. Caninaqui'aca
müpaü tiyurienetü. ⁶Cataniucayasa
'aixüa temutiyanenicü
hepaüsitana, visi que mütatimicua.
Müpaü pütatiumi, que mü'ane
münaqui'erivasie temüteviyacü.
⁷Mücü xuriyaya mutayeuriyacü,
hesiena teteviyatü tecaniuxünarieni.
Tecateneuyehüviyarieca
'axa temüte'uyuri. Müpaü
catatineuyehüvirieni cuini
mieme 'aixüa tiuca'iyaritü.
⁸Tinimüiriyacaitüni tita
mütiyurienecai tahesie
mieme 'aixüa tiuca'iyaritü.
Naimeccü temaivavemete
catanayeitüaca catanipitüaca
'aixüa temütecü'erivanicü naime
hepaüsita, ⁹catatinihecüasitüaca
tita mütinaque. Meripai
pücatimasiücücai tita
mütinaque, peru Cürisitu
ha'erivatü yapütüyuvairiya
mütatihecüasitüanicü. ¹⁰Müpaü

catinaye'atüaniquecaitüni
quepaucua tucari 'aixüa
mü'ane maye'aniquecai,
nitaxeviriyaquecaitüni naime
Cürisitusie tiviyacame, naime
taheima mieme cuiepa mieme.

¹¹Mücü meta, мүcüsie
teteviyatü tecananayexeyarieni.
Müpaü tepüte'ucayasarie
teüterimama temacünecü, müpaü
catiniyuriemücücaitüni meripai,
müpaü tiniyücüühüavecaitüni
que mü'ane nai мүticuyuitüva
yatiyücüühüavetü que
mütinaque. ¹²Tame meri yuri
temüte'uta'eri Cürisitusie, tame
tecananayexeyarieni 'aixüa
temutiyuanenicü 'iya hepaüsita visi
que mü'ane. ¹³Xemeta xecani'enieni
niuqui yuri maine, мүcü niuqui
que xemütetavicueisitüarieni maine.
Hesiena yuri xeteniuta'erieni.
'Ana xepu'inüariatüarie, 'Iyari
Mütüyupatacü xepuseyumarie.
Cacaüyari müpaü putayü
xemeixeyaniquecaicü мүcü
'Iyari, ¹⁴mücüta canihücütüni
tita temütepitüarie hicü
mieme, мүmasiücünicü tita
tahesie mütinaque quepaucua
mütasitaxüna yuteüterima. 'Ana
'aixüa teniutiyuanecuni 'iya
hepaüsita visi que mü'ane.

**Que temüte'upitüarie ta'iyarisie
temütemaivavenicü**

¹⁵Ayumieme ne neretimaica yuri
que xemüte'erie Ti'aitame Quesusisie,
ne'u'enaca que xemütevanaqui'erie
yunaimе Cacaüyari teüterimama,
¹⁶nepücatihayeva pamüpariyusi
ne'ipitüatü Cacaüyari xehesie mieme.
Nenenenevietü nepehüave xehesie

mieme, ¹⁷müpaü netinenenevietü,
Tati'aitüvame Qesusi Cürisitu
Cacaüyarieya, ta'uquiyari visi
mü'ane, xüca müpaü tixepitüaca
yu'iyarisie xemütemaivavenicü,
naitü мүtimasiücünicü xehesie
mieme xe'imaicacu. ¹⁸Müpaüta
nepütinenenevie, yu'iyarisie
xehecüariviarieme xüca
xe'imaica tita temütecuevi мүcü
tasi'uta'iniecu, xemütemaicacü tita
mütatipitüani, vaüca que mütüpaüme
visi que müti'ane tita tahesie
mütinaque Cacaüyari teüterimama
vahamatü, ¹⁹xemütemaicacü meta
marivemecü que mütitürücaüye
tasiparevienique tame yuri
temüte'erie. Yütürücariyacü müpaü
caniyüveni, yemecü türücaüyetü,
²⁰yaxeicüa que mütüyuri
Cürisitusie mieme 'enucuquetüatü
müquite vasata, yuserieta 'icayetü
muyuavisie. ²¹Mana yunaimе
vaheima nacaveni teva, мүme
memüte'aita heiserie memexeiya
memütürücaivi memüva'uquiyarima,
sepa que memüteteteva, yunaimе
vaheima nacaveni, hicü miemete
vaheima, tucari 'umamiesie miemete
vaheima. ²²Müpaüta pütüyuri
naime ra'ivatü mütita'aitacü. Müpaü
tinipitüani nai мүticuyuitüanicü
memüyutixexeüriva vahesie mieme,
tevi mu'uya micuyuitüvapäu
yuvaiyari. ²³Memüyutixexeüriva
vaiyarieya mecanihümetüni. Müme
mecaniutihüniyarieni, vahüniyacacu
que mü'ane nai mütihüniya naisarie.

**Que temüte'utavicueisitüarie
Cacaüyari 'aixüa mütiuca'iyaricü**

2 Xemeta hepaüna
canixe'anutanieritüani sepa

xemümüquitetücai xeheuyexürietü
 'axa xeteyurietü. ²'Anapai
 xeni'uvacaitüni müpaü xeteyurietü
 que memüteyurie hicü miemete
 cuiepa memütama, que mütiyuriene
 que mü'ane mütiva'aitüa
 müme heiserie memexeiya
 'ecapa memanucuneniere.
 Que mütiyuriene mücü
 cacaiyari hicü müvacuyuitüva
 müme memücayuvaüriya
 yamemütecahunicü, müpaü
 xecateniyuriecaitüni xeme.
³Müme tevanütü 'anapai
 tecaniu'uvacaitüni tanaitü que
 temüteta'ucahive'eriecai vaisie
 teteviyatü. Que mütinaquecai
 tavaiyari, que temütetacühüavecai,
 yatecatenyuriecaitüni. Que
 temü'anenecai tacümana,
 tahesie catininaquequecaitüni
 temühecarienicü, yaxeixüa
 hipame vahepaü. ⁴Masi Cacaiyari
 vaüca cataninaqui'eriecaitüni,
 niyatatuacaitüni tasinenimayatü.
⁵'Ayumieme sepa temümüquitetücai
 teheuyexürietü, mücü
 Cürisitumame catananutanieritüani.
 'Aixüa mütiuca'iyaricü
 xeputavicueisitüarie. ⁶Hamatüana
 catananucu'uitüani, cataniucayasa
 muyuavisie Cürisitu Quesusisie
 teteviyacacu. ⁷Tucari 'umamiesie
 mütihecüatanicü que
 mütiyatua 'aixüa tiuca'iyaritü,
 'ayumieme müpaü tiniuyurieni.
 Yatinihecüatamücücaitüni 'aixüa
 tasiyurienetü Cürisitu Quesusisie
 temüteviyacü. ⁸Müpaü 'aixüa
 mütiuca'iyaricü, 'ayumieme
 xeputavicueisitüarie yuri xete'erietü.
 Peru que xemüte'utavicueisitüarie,
 yücümana xepüca'utavicueisitüarie.

Cacaiyari püta yacatinixe'upitüani.
⁹Tixaütü xemüte'uyuricü
 xepüca'utavicueisitüarie.
 'Ipaü nepaine capa xevitü
 naqui'acacü yücümana. ¹⁰Mücü
 'ivevarimama tecanühümetüni.
 Cürisitu Quesusisie teteviyatü
 tecaniunetüarieni 'aixüa
 temüteyuriecacü, Cacaiyari
 meripai que müticaye müpaü
 teteyurietü temu'uvanicü.

**Curuxisie 'umierieca, 'aixüa
 que mütiuyuri, 'aixüa
 temütexeiaryiecacü**

¹¹'Ayumieme xequetena'erivani
 xeme 'anapai que xemü'anenecai.
 Xepücahuriyusixitücai herie que
 xemü'anenecai. Müme 'inüasiecate
 memüte'uyuterüva, müme
 mecanixetave'eriecaitüni müpaü
 me'utiyuatü quename xeme
 vahepaü xeca'inüasievave, müme
 yuvaïyarisie memeixeyacaicü
 Huriyusixi va'inüari, mamacü
 que mütiuxiteque. ¹²'Anapai
 xepücaheixeyacai Cürisitu.
 Xepüyupatacai 'Ixaherisixi
 teüteriyari vahepaü heiserie
 xecahexeyatü. Quiecame heiserie
 que mürexeiya, xeme xaüsie
 miemete vahepaü xepü'anenecai.
 'Asixepücatemaicai tütatute
 hepaüsita, Cacaiyari que mainecai
 que müti vapitüaniquecai. Tixaü
 xepücatecueviecai, Cacaiyari
 xepücahexeyacai 'ena cuiepa.
¹³Hicürixüa Cürisitu Quesusisie
 xeteviyatü 'aura xenacüne
 xeme teva xemu'uvacai 'ana,
 Cürisitu xuriyaya mutayeuricü.
¹⁴Mücü canihücütüni que
 mü'ane mütasipitüa 'aixüa

temütetaxeiyanicü. Huriyusixi, mümeta memücahuriyusixi, nivarutaxeviriya yunaime. Quepaucua temataca'uniecai, tesariya varita temuti'ucapaü tecani'anenecaitüni, peru Cürisitu nenuta'una tesariya. ¹⁵Que temüte'ataca'uniecai, cataniunütüani quepaucua mumierie. 'Inüari niuquiyari nanuyeitüani que temüte'aisiecai xexuime 'aisiacü. Müpaü tiniyurieni nuivari yücü mü'ane münütüanicü, tasitaxeviriyaca tame xeme hesiena teteviyacacu, que mütatipitüa 'aixüa temütetaxeiyanicü. ¹⁶Müpaü tiniyurieni meta Cacaüyarimatü 'aixüa temütetaxeiyanicü xei vaiyari tehümetütü. Müpaü catinaye'atüani curuxisie 'umierieca, tasinütüatü temataca'uniecaicü. ¹⁷'Ana nuaca niuqui 'aixüa manuyüne nixecuxaxatüvacaitüni, xeme tevapai xemu'uvacai 'aixüa que xemütexeyarie tameta 'aura temu'uvacai catanicuxaxatüvacaitüni 'aixüa que temütexeyarie. ¹⁸Müpaü mütiuyuricü, tanaitü heiserie tecanexeyiani temaye'axüanicü ta'uquiyarisüa xei 'iyariyarisie teteviyatü. ¹⁹Hicürixüa 'ayumieme xäusie xepücaquiecatari, cücamete xepücahüme. Masi Cacaüyari teüterimama vahamatü heiserie xepexiya, Cacaüyari quie xepüquiecatari. ²⁰Nü'arisixi texaxatamete que memütécuxatacai, tesariya quitüa miemepaü 'aneme mecaniutavevieni. Vahesie xeteviyatü xecanacüne, qui que mütiveviva tesariya heima. Cürisitu

Qesusitütü canihücütüni sicurita mieme tete 'amünena. ²¹Mücüsie tiviyatü canixeviriyarieca naitü müveviya, Ti'aitamesie que mütiviya tuqui payeica Cacaüyarisie mieme müpasie. ²²Xemeta hesiena xeteviyatü xecaniti'uitüarieximeni xei quiyari xemacünecü 'axeicüa, Cacaüyari xetaüta mayecanicü yu'iyaricü.

**Papuru que müti'hürütüariecai
teüteri memücahuriyusixitücai
vahesie mieme**

3 'Ayumieme nenevieri necanipitüani Cacaüyari. Ne Papuru necanihücütüni que mü'ane Cürisitu Qesusisie mieme nemanutahüiya xeme xemücahuriyusixi xehesie mieme. ²Xüari xepu'enana que nemütühürütüarie, Cacaüyari 'aixüa tiuca'iyaricacu. Müpaü nepütüipitüarie xehesie mieme. ³Xepu'enana que mütiuyü quepaucua nemütüi'üquitüarie tita müti'aviesiecai hepaüsita. Cacaüyari yücümana masiücüme canayeitüani. Müpaü ne'utaitü nepütixe'uta'utüiri 'esiva. ⁴Que nemainecai, xe'iterüvatü xecaniyüvaveni xemütemaicacü que nemütimaive 'icü niuqui mü'aviesiecai Cürisitu müxata hepaüsita. ⁵Meripai teüteri memaniticü vavarita, 'ana müpaü mepücate'üquitüariecai teüteri, hicü masi nü'arisixi memupasie Cacaüyarisie mieme, texaxatametemama meta, müme müpaü mepüte'üquitüarie 'Iyari yativahecüatüacacu. ⁶Müpaü mepütehetime, teüteri memücahuriyusixi Huriyusixi

vahamatü yaxaicüa vahesie pütinaque, xei vaiyari mepacü Huriyusixi vahamatü, 'axeicüa mepeixeiya tita Huriyusixi memüte'utahüavarie quename meheixeiyaniquecai müme. Cürisitu Quesusisie meteviyatü müpaü mepu'itüarie niuqui 'aixüa manuyü necü. ⁷Neri mücü niuqui hepaüsita nepuhürütüarie Cacaüyari que münetiümü 'aixüa tiuca'iyarütü, yütürücariyacü que münetiuyütüa. ⁸Merücü sepa yunaime Cacaüyari teüterimama vahepaü nemücave'eme, 'aixüa tiuca'iyaricacu müpaü nepütümi quie, niuqui 'aixüa manuyüne nemüvacuxaxatüvanicü hipame nuivarite müpaü ne'utaitü, vaüca que mürexeyia Cürisitu, yatemücatemaivavepaü. ⁹Müpaüta nepütümi quie, nemütivahecüasitüiyanicü yunaime tita Cacaüyari mütiyurieniquecai. Müpaü pücatimasiücücai, catini'aviesiecaitüni masi matüaripai. Cacaüyari nai munetüa, mücü xeiçüa müpaü catinimaicaitüni que mütiyurieniquecai. Yacatini'avietacaitüni ¹⁰masiücütü mayanicü hicü, memüyutixexeüriva yametehecüatacacu, müme muyuavisie memüte'aita heiserie memexeyia yamemütehetimanicü, müiremecü que mütimaive Cacaüyari, tahesie yatimasiücücacu. ¹¹Müpaü pütüyurieniquecai, yapütüyücühüavecai meripai, müpaüta tinaye'atüani Tati'aitüvame Cürisitu Qesusi yatiyurienecacu. ¹²Müçüsie teteviyatü heiserie tecanexeyiani

temitahüavecü tetatatuatü, 'aixüa 'iyaricü temaye'axüanicü hüxiena, yuri temüte'erieciü hesiena. ¹³Ayumieme nepüxetavaviri xemücavaüripiecacü ne'uximatüariecacu xehesie mieme. Müpaü nemü'itüarieciü, 'ayumieme xepaye'axüani visi xe'anenetü xemacü necü.

**Que temütetaxie tetemaitü
vaüca que mütatinaqui'erie**

¹⁴Ayumieme nenititunumaqueni nenevieri ne'ipitüanique Tati'aitüvame Qesusi Cürisitu 'uquiyarieya. ¹⁵Mücü meha'erivatü yunaitü nuivarite yamecatenitetevaca cuiepa memütama muyuavisie memütama. ¹⁶Nepineneviya, mücü vaüca que mürexeyia visi 'aneneme, müxepitüanicü yemecü xemütürücariyarienticü yuhesie 'Iyarieya yatixetürücariyacacu, ¹⁷mücü meta, quexepitüaca Cürisitu xe'iyarisie müyecanicü yuri xete'eriecacu. Xeteyucanaqui'erietü xequeseiriyarieca, cüye que mütise'i hananatü, qui que mütise'i tesariyasie vetü. ¹⁸Müpaü xeteyucanaqui'erietü 'axeicüa xequeyüvaveni xemütehetimanicü, yunaime Cacaüyari teüterimama vahamatü, que macuyeva que meutateva que meutateva que meutateva Cürisitu que mütiyucanaqui'erie, ¹⁹xemimaicacü Cürisitu naqu'i'eriyaya, sepa tevi müyutexie yatimaitü. Xeque'utihünyarienti, hepaüna xemü'anenenicü, Cacaüyari que mü'ane.

²⁰Que mü'ane müyüve masi cuiñi mieme mütiyurienenicü sepa que mütitita, tame masi

que temücate'ivavirievave
 que temücateta'iyaritüavave,
 türücarıyaya que müaticuyuitüva,
 21mücü hepaüsita 'aixüa
 meque'utiyaneni metasıha'erivatü
 tame temütatıxexeürıva Cürısitü
 Quesusi meha'erivatü, yunaitü
 teüteri mexi me'anutıcüca
 yuheyemecü. Canıse'ini 'icü niuqui.

'Iyari que mütatıxevırıya

4 'Ayumieme neri
 ne'anutahüıyacame
 nemühücücü Ti'aitamesie netıvıyatü,
 vaürıyarıca necanıxepıtüaca, 'aixüa
 'anemecü xemu'uvanıcü, que
 müreyeveıe yamütıcamıenıcü
 que mü'ane muta'inıerie que
 xemüte'uta'inıerie xeme. 2Tıxaütü
 xecatehümetütü xequenayuyeıtüaca
 naımecü, xepüca'ayu'erırıyanı,
 'axequeteneutevını xecaha'atü,
 xequeneyunevıeca ması
 xeyunaqui'erıetü. 3'Iyari
 que mütatıxevırıya,
 xequeneyumexüıtüaca
 xemüyuhayevacı xeyuxevıtü
 'aixüa xeteyuxeıyatü. 4Xeı
 vaıyari tecanıhümetüni, 'Iyarıta
 canıyuxevını. Yaxeıcüa xeme
 quepaucua xemuta'inıerie, tıta
 xetecuevıetü xemüte'acı, mücüta
 canıyuxevını. 5Ti'aitame
 canıyuxevını, xeımesıe yurı
 tecatenı'erıeca xeımesıe tetevıyatü
 tecanıuca'üyarıeni. 6Cacaüyari
 yunaıme müva'uquıyarı mücüta
 canıyuxevını. Mücü yunaıme
 catınıva'aitüaca, yunaıme
 canıvacuyııtüvanı, yunaıme
 vahesıe catınıvıyanı.

7Masısü taxexııtü yatepütımıquıe
 que temüte'inüasıyarı, Cürısitü que

mütatımıcua. 8'Ayumieme müpaü
 paine 'utüarıca,
 Vapai 'anutıyaca
 Me'anutaxürıyacame
 nıvarehapanı yumüıreme,
 'Imıquıerııcü tınıvarumını teüteri.

9Merıcüte tıta tıxata, Vapai
 'anutıyaca haitü. Müpaü xüarı paine,
 peucayune merı 'emeucatevasıe
 cuıepapıtü. 10Que mü'ane
 meucayunıxü, mücü canıhücütünıta
 que mü'ane muyuavı heıma
 manıtıtüa teva, naı mühünıyanıcü.

11Mücü müpaü pütıvarumı,
 hıpatü nü'arısıxı memacünecü,
 hıpatüta texaxatamete, hıpatü
 tehecüatamete, hıpatü meta
 te'üvıyamete te'üquitamete.

12Yacatınıvarumını
 varaye'atüanıque yuteüteriıma
 yamemüte'uxımayacacı
 que memüte'uhürıtüarıe.
 Vacümana Cürısitü vaıyarıeya
 canıverıyarıecamücü. 13Müpaü
 tecatenıpıtüarıeca mexı
 te'aye'axüaxıme tanıtü
 temütaxevınıcü yurı que
 temüte'erie Cacaüyarı nu'ayasıe,
 que temüte'imate. Müpaü
 tecatenıpıtüarıeca teví maye'ave
 temacünecü, temüıesıeüyenıcü
 Cürısitü que müraye'avepaü, mücü
 Cürısitü ta'inüarıtıtcacu. 14'Ana
 tepütehayevanı türı vahepaü
 teyüatü. Tepücacuyııtüarıvanı
 naıme 'ıquısıcacü, hamevarı
 que mütıuyuane 'ecacı, teüteri
 que memüteyucümana, que
 memüteyu'ıyarıtüa mete'ırümatü
 memıeyexürıenıcü. 15Ması yurı
 te'utıyuatü tetetacanaqui'erıetü,
 tecanıverııcunı 'ıyapaü te'anenetü
 temacünecü naımecü. 'Iya

canitamu'utüni Cürisitütütü.

¹⁶Tanaitü hesiena teteviyatü tecanitaverirümeni, tevi vaiyarieya yumu'usie tiviyatü que mütiwere naitü. Vaiyarieya navütüarieni niutaxeviriyarieni, turuyari naitü 'ixeviriyacacu, xexuitü vaiyariteya yatiyurienecacu que müreyeveve. Yaxeicüa tevi vaiyarieya que mütiyuveriya yücümana, tameta tetetacanaqui'erietü tecanitürücarieya vaiyarieya tehümetütü.

**Yücü 'anemecü que mürayeyuri
Cürisitusie tiviyatü**

¹⁷Ayumieme 'ipäu nepaine, Ti'aitamesie netiviyatü 'ipäu nepüthecüata. Xepüca'a'uvani hipatü que memüyüa memücatateüterima. Yacü xeicüa metenicu'erivani müme, ¹⁸mecaniuyüriarieni que memüteyumate yu'iyarisie, heiserie mepücahexeiyä Cacaüyari tucari müvapitüanicü, müme 'asimemücatematecü va'iyari müsese'icü. ¹⁹Que memü'anene, müme yu'iyarisie mecaniximümüanini, mepüyuyetua memürucuyatüvenicü que memüteyucahive'erie, yamemüteyuriecacü naime tita mücati'itiya yuhesie mieme metehive'erietü. ²⁰Peru xeme müpaü xepücate'u'üquitüarie Cürisitu hepaüsita. ²¹Xüari hepaüsitana xepütemarie, hesiena xeteviyatü xepüte'u'üquitüarie tita yuri müraine, Quesusisie que mütimasüicü. ²²Ayumieme que xemüte'u'üquitüarie, xequenanutihüna tita mütiye'i,

xequeteneuhayeva que xemüyüacai meripai. Que mü'ane müpaü müyüane, mücü canitapünirümeni 'irümarie que mütihive'eritüa. ²³Yücü xe'anenetü püta xequenacüni, yu'iyarisie que xemüteyücühüave. ²⁴Xehecuariyarietü que xemüyüa hicü, xequenacatüqui tita yücü müti'ane, tita mütiunetüarie Cacaüyaripäu 'anetü. Müme tita yuri mürainesie memümiemete vahepaü heiseriemecü yaxequetenecahunü, Cacaüyari xe'ayexeyatü xequeneyüaca.

²⁵Ayumieme xequeteneuhayeva xete'itavatü. Yuxexuitü yuri xequeteneyutahüavi, tanaitü 'axeicüa temütaxevicü xe'iyarisie temiemetetütü.

²⁶Xüca xeha'aca, 'aixüa püca'yüni xüca 'axa xeteyurieca. 'Aixüa püca'ane tau macayune xecayunütüavavecacu.

²⁷Mücü meta, xepüca'ipitüaca Cauyumarie 'asimütiyurienenicü.

²⁸Que mü'ane mütinavayame quetiuhayeva tinavanetü. Queticumaüvani masi yumamacü 'aixüa tiyurienetü, tixaütü mürexeyanicü mütiyamicuanicü müme memüteheuyehüva.

²⁹Niuqui mütipünirüme xüca vayeyani xeteta, 'aixüa püca'yüni, masi xüca 'aixüa 'aneni xeniuqui 'iseiriyatü que mü'ane meiyehüva, müpaü xequeneutiyaneni püta, 'aixüa xemüvayurienicü 'enamete. ³⁰Xepüca'ihiveritüaca Cacaüyari 'Iyarieya Mütiyupata. Mücü canixeseyütüni cümana xemu'inüasie mexi tucari ca'aye'ave quepaucua temüxünarieni.

³¹Xequeteneuhayeva xehayüsüriyatü

xeteyuca'uxive'erietü
 xeyuhaxüaviyatü xe'utihivatü
 'axa xe'utiyuatü. Mücü naitü
 quetixani'erivani xehesüa,
 naitü 'axa müti'aneta.
³²'Aixüa xete'u'iyaritü
 xequenacüni que xemüuyurie,
 xequenyunenimayaca,
 xequeteneuyuehüvirieca,
 Cacaüyari que mütixeheuyehüviri
 xeme Cürisitusie tiviyatü.

**Hecüaripa miemete
 vahepaü xequenyüaca**

5 Mericüsü Cacaüyari
 xe'üquetü xequenacüni.
 Que mü'ane müxenaqui'erie
 nivemama vahepaü xequenyüaca.
²Xeteyucanaqui'erietü
 xequeneu'uvani, yaxeicüa
 Cürisitu que mütatinaqui'erie,
 que mütiyuyetua tahesie mieme
 mümierienicü. Mavaritütü
 caniyuyetuan 'ixatüatü Cacaüyari,
 'inaqui'asitüatü.
³Hipatü menivacumaüvani que
 mü'ane mücava'üya mücavacüna,
 mepüca'itiyatüca, yuhesie mieme
 metenihive'erieca naime. Masi que
 memüteyurie, mücü xepücacuxatani
 xeme, meuyevesecü müme
 Cacaüyarisie mieme memupasie
 müpaü memücateyuriecacü.
⁴Hipatü müpaü mecateniyurieca,
 que temüteteviyasitüarieniqueyu
 xüca vahepaü teteyuriecaque.
 Yacü xeicüa mecaniyuaneni,
 mecaniyunanaimaca 'axa
 mü'anecü. 'Aixüa püca'ane
 müpaü xemüteyuriecacü, masi
 peuyevese pamüpariyusi
 xemipitüacacü Cacaüyari.
⁵Teüter mepüvacumaüva

que mü'ane mücava'üya
 mücavacüna, mepüca'itiyatüca,
 nai mepütehive'erie yuhesie
 mieme. Tita mütihive'erie, mücü
 payexeiya yucacäuari. 'Ipaü
 xequetenemaica, yunaitü müya
 memüteyurie, müme vahesie
 pücatinaque memaye'axüanicü
 Cürisitu tiva'aitüvame mayanicü,
 Cacaüyari meta. ⁶Xevitü
 caxe'ucuamana 'eca niuqui
 vevietü. Müya memüteyuriecü,
 'ayumieme Cacaüyari püvaheca
 müme memücayuvaüriya
 yamemütecahunicü. ⁷Mericüte,
 xepücayuxeviriyani vahamatü que
 memüteyurie.

⁸Meripai yüvipa
 xepümiemetetücai, hicürixüa masi
 hecüaripa xemiemetetütü xenacüne
 Ti'aitamesie xeteviyatü. Hecüaripa
 miemete vahepaü xequenyüaca.
⁹Hecüariya que mütixuaveriya,
 'ipaü catiniyurienemücü tevi.
 Naimecü 'aixüa catiniyurienemücü,
 heiseriemecü yacatinicamiemücü,
 yuri caniutainemücü.

¹⁰Xequenyü'üviya
 yaxemütehetimanicü tita mütinaque
 Ti'aitame. ¹¹Xepücayuxeviriyani
 müme yüvipa mieme
 memüteyurie vahamatü. Tixaü
 pücatitixuavere que memüteyurie.
 Masi xequeni vahecüatani
 que memüteyurie. ¹²'Avie
 que memüteyurie müme,
 püyuteviyasitüaniquyeu xüca
 'icuxatanique. ¹³Peru mücü
 naitü hecüasietü, masiücütü
 canayeitüarivani hecüaripa.
 Hecüariya canihücütüni tita
 masiücüme mürayeitüa naime.
¹⁴'Ayumieme müpaü paine,

'Ecü pemücusu
 Quenanutanieri,
 Müquite vasata
 Quenanucuquexi,
 Cürisitu
 Camanihecüariyamücü.

¹⁵Ayumieme

xequenyucuerivayurieca
 'aixüa que xemüte'u'uva.

'Asimemücatemate vahepaü
 xepücayüaca, memütemaivave
 vahepaü xequenyüaca püta.

¹⁶Quepaucua xemüyüvave 'aixüa
 xemüteyurienicü, yemecü müpaü
 xequeteneuyuri, teüteri hicü
 miemete 'axa memüteyuriecü.

¹⁷'Ayumieme 'asixecatayumatapaü

xepücayüaca, masi 'aixüa
 xequetenemaica tita mütinaque
 Ti'aitame. ¹⁸Xepücatarüvetiveni
 vinucü. Müpaü tiyurienetü
 pürucuyaneni xeicüa. Masi

'Iyaricü xequenehüpüneni püta.

¹⁹Quepaucua xemüteyutahüave,
 Cacaüyari cuicarieya

xequeneuticuica, nüavari Cacaüyari
 hepaüsita manuyüne, cuicari

'Iyarisie timieme hepaüsita
 manuyüne xequeneuticuica,
 xe'inüavatü Ti'aitame yu'iyarisie.

²⁰Yuheyemecü naimecü
 pamüpariyusi xequenepitüaca
 Cacaüyari müta'uquiyari,
 Tati'aitüvame Qesusi Cürisitusüa
 xemümiemetecü.

Xeyuxevitü yaxequetenecahuni

²¹Xeyuxevitü yaxequetenecahuni
 xemütheiyehüviricü Cürisitu.

²²'Ucari yaxequetenecahuni
 xecünama que memaitüca,
 yaxaicüa que xemütecahu
 Ti'aitame ti'aitacacu. ²³'Uqui 'uca

mu'uya canihücütüni, yaxaicüa
 Cürisitu memüyutixexeüriva
 vamu'u canihücütüni. Mücütä
 canihücütüni que mü'ane
 yuvaiyari mutavicueisitüa.

²⁴Memüyutixexeüriva

yamecatenecahuni que müti'aita
 Cürisitu. Müpaürita yaxaicüa 'ucari
 yamequetecahuni que memaitüca
 vacünama sepa que mütitita.

²⁵Xeme 'uquisi

xequenivanaqui'erieca yü'üitama,
 Cürisitu mütivanaqui'eripaü
 memüyutixexeüriva, müyuyetuapaü
 mümierienicü vahesie mieme.

²⁶Yuhesie mieme müvapatacü

müpaü tiniuyurieni, va'tietü
 hacü niuquicü. ²⁷Müpaü
 pütüuyuri yücümana,
 yühüxie müvati'uitüanicü
 memüyutixexeüriva visi
 me'ananeme, mecaheucuyüvime,
 mecaheuviravime, sepa
 tita müpaü müti'ane, masi
 memüpasiecacü püta
 vahesie mücarahüivanicü.

²⁸Yaxaicüa neuveveca 'uquisi
 memüvanaqui'eriecacü yü'üitama,
 yuvaiyari memütenaqui'eriepaü.

Que mü'ane minaqu'i'erie yü'üya,
 mücü caniyunaqui'erieca. ²⁹Tevi
 hasuacu püca'i'uxie yuvaiyari,
 masi piveriya piquemaritüa.

Cürisitu yaxaicüa püvayurie
 memüyutixexeüriva, ³⁰vaiyarieya
 memühümecü. Vaiyarieya
 'umeyarieya tepühüme tame.

³¹Que maine, 'Ayumieme tevi
 püyupata, yuquemasi yuvarusi
 vahesüa püyeyani, yü'üyasie
 pütiviya. Memüyuhutacai xei
 vaiyari mepacüne meyuxevitü.

³²'Icü niuqui masi canitürücaüyeni,

sepa mü'aviesiecaí. Cürisitu hepaüsita memüütixexeüriva vahepaüsita nepaine. ³³Mericüte xemeta yuxexuitü yunaitü yü'üitama xequenivanaqui'erieca xemüteyunaqui'eriepaü. 'Ucari meta, mequetevareuyehüvirieca yücünama.

6 Türi xequeniva'enieca yu'uquiyarima Ti'aitamesie xeteviyatü. Müpaü xüca xeteyurieca püheiserie.

²Quetinivareuyehüvirieca 'aquemasi 'avarusi que maine, mücü 'aisica canive'emetüni. Müpaü paineta quename tixaütü tipitüarieni, müpaü haitü, ³Müpaü petiyurienetü 'aixüa pepü'itüarieni 'epepüreutevini cuiepa, haitü.

⁴Xemeta xemüva'uquiyarima xepücavahaxüatüaca yütüriyama. Masi xequenivaveriyani xeteva'üquitüatü xevara'imaiyatü que müreuyevese yamütiyurienicü Ti'aitamesie tiviyatü.

⁵Te'uximayatamete xequeniva'enieca müme memüxecusiyarima cuiepa, xeheumamatü xe'utiüyüacatü. 'Aixüa 'iyaricü xete'uximayatü, Cürisitusie mieme masi xecateni'uximayacacuni. ⁶Vahüxie xeicüa xepücate'uximayaca teüteri xevanaqui'arütüanique. Masi Cürisitusüa miemete te'uximayatamete xemühümeccü, yu'iyaricü yaxequeteneyurieca tita mütinaque Cacaüyari. ⁷Xeyuvaüriyatü xequetene'uximayaca, que mü'ane Ti'aitamesie mieme müti'uximayapaü keyüatü, teüteri vahesie mieme pücatixaü. ⁸Müpaü

xequetenemaica, yuxexuitü 'aixüa que memüteyurie, müpaü mecatenipitüariyecuni Ti'aitame yativapitüacacu, sepa te'uximayatamete memühüme, sepa memüyunü'a.

⁹Xemerita xemüvacusiyarima, yaxeicüa xequenivayurieca. Xequeteneuhayeve xevamarivecatüatü, müpaü xetemaitü, que mü'ane müvacusiyari müxecusiyari 'axeicüa, mücü taheima pacave Ti'aitametütü, yücü pücativaxeyia teüteri.

Cacaüyari que mütiva'ixiparatüa yucuyaxima

¹⁰Imatürieca ne'ivama, Ti'aitamesie xeteviyatü xequenetürücariryarieca, que mü'ane mütürücaüye xetürücariyacacu. ¹¹Cacaüyari que mütiva'ixiparatüa yucuyaxima, mücücü xequeneyucuha'arütüaca cuyacü, xemüyüvavenicü xemüti'ucacü xecacuyuitüarietü Cauyumarie 'irümarieyasata. ¹²Tameri teüteri tevaraye'unietü tepücatacuitüve. Masi te'aitamete, heiserie hexeyiamete, müme memüte'aita 'ena yüvipa naisarie cuiepa, 'iyarite memüyucuitüve tita 'axa müti'anesie mieme muyuavisie memuxuave, müme tevaraye'unietü püta tepücatacuitüve. ¹³Ayumieme xequenanu'üi Cacaüyari cuyaximama vatepüa naime. Mücücü xecaniyüvaveni xemeye'uniecacü sepa tucari 'axa mü'ane, xecaniyüvavecuni xemüti'unicü xecacuyuitüarivatü, naime xe'aye'atüame.

¹⁴'Ayumieme 'axequeteti'uca
 'aixüa. Cuya que mürayuhüa,
 xemeta tita yuri müraïne
 xequetenecuxatani. Cuya tepüa
 que müranacatücü yutavie capa
 'u'axienicü, xemeta heiseriemecü
 yaxequetenecahuni. ¹⁵Yucacaisie
 que müreuquexüa, xemeta
 xequeneyucuha'aritiüaca niuqui
 'aixüa manuyünesie xeteviyatü,
 'aixüa que temütexeyarie
 manuyünesie. ¹⁶Mücü meta,
 'eyeume que müracaxu'u cümana
 müyucunarüma, xemeta yuri
 xequetene'erieca. Müpäü
 xepüyüvaveni xemitünicü naime
 'axa mütiuca'iyari 'ürüteya
 mütaivave. ¹⁷Cuya yumu'usie
 tepüa que müranaquesa, xemeta
 müpäü xequetenemaica,
 xemutavicueisitüariecü. 'Ixipara
 que müracue'le, Cacaüyari niuquieya
 xehexeyatü xequeneyucuitüveni,
 'Iyari que mütiyumiene mücücü.
¹⁸Naimecü xequeneyunenevieca
 xequenevavirieca. Yuheyemecü
 nenevieri xequenepitiüaca 'Iyarisie
 xeteviyatü. Müpäü xemüteyuriecacü,
 xequeneyühütüaca, yemecü
 xepücatehayevani xe'ivavirietü
 Cacaüyari yunaime teüterimama
 vahesie mieme. ¹⁹Nehesie
 miemeta xequeneyunenevieca,
 niuqui nemüpitüariecacü
 quepauca nemütaniuni,

nenetatuatü nemihecüatanicü
 tita müti'aviesiecai niuqui 'aixüa
 manuyüne hepaüsita. ²⁰Mücüsie
 mieme necaniniucametüni
 sepa tepüacü nemanutahüiya.
 Xequeneyunenevieca
 nemünetatuanicü niuquisie mieme,
 que müreuyevese nemütaniunicü.

**Vaürisica que
 mütivareutanü'airixüa**

²¹Yaxemütemaicacü
 xemeta que nemüranayemie
 que nemütiyuriene, naime
 yacatinixetaxatüamücü Tiquicu.
 Mücü canita'ivatüni teminaqui'erie.
 Tiparevivame yamüticamie
 canihücütüni Ti'aitamesie
 mütiyiya.

²²'Ayumieme xehesüa
 nepenunü'ani yaxemütemaicacü
 que temüte'anayecü, xe'iyari
 mütuicariecacü.

²³Cacaüyari müta'uquiyari,
 Ti'aitame Qesusi Cürisituta
 xüca mevapitiüaca 'ivamarixi
 memüca'uximatüariecacü
 yu'iyarisie, xüca mevapitiüaca
 memüyunaqui'eriecacü
 yuri mete'erietü. ²⁴'Aixüa
 mequete'u'iyarini müme
 yuheyemecü meminaqui'erie
 Tati'aitivame Qesusi Cürisitu
 vahesie mieme yunaime vahesie
 mieme.

PIRIPUTARI

Que Mütivarunü'airi Papuru

Vaürisica

1 Papuru Timuteumatü tecanixevaüritüaca, te'uximayatamete tehümetütü Cürisitu Qesusisie mieme. Yunaitü Cacaüyarisie mieme xemupasie Cürisitu Qesusisie xeteviyatü Piripusie xemütama te'üviyamete teparevivamete, yunaime tecanixevaüritüaca. ²Cacaüyari müta'uquiyari, Ti'aitame Qesusi Cürisitumatü xüca 'aixüa mete'u'iyarini xehesie mieme, xüca mexepitüaca yu'iyarisie xemüca'uximatüariecacü.

Papuru que mütiyuneneviecai yuri memüte'erie vahesie mieme

³Pamüpariyusi necanipitüaca necacaüyari quepaucua nemüxeha'erivani. ⁴Quepaucua nemivavirie yunaime xehesie mieme, nenetemavietü necaninenenevieca neheyemecü. ⁵Pamüpariyusi necanipitüaca xeme tame temütaxevicü hicü tanaitü niuqui 'aixüa manuyüne tecuxatatü yaxaicüa matüaripaü. ⁶Ipaü yuri netini'erieca, que

mü'ane misutüa xecuyuitüvatü 'aixüa xemüteyuriecacü, mücütütü catinaye'atüamücü tita mütiyuriene tucari 'aye'ayu quepaucua Cürisitu Qesusi munuani. ⁷Caniheiserietüni 'ipaü nemütinemaicacü yunaime xehepaüsita, nemüxenaqui'eriecü 'aixüa 'iyaricü. Xeme neta tanaitü tepütaxevi tetemaitü 'aixüa que mütiuca'iyari Cacaüyari, ne'anutahüiyacacu niuqui 'aixüa manuyünesie mieme ne'utaniucacacu ne'ihēcüatüatü niuqui que mütiheiserie. ⁸Cacaüyari catinihecüatani que nemütixexeyamücü yunaime, Cürisitu Qesusipaü netinemaitü. ⁹Ipaü necatininenenevieca, xeme masi yemecü xeteyucanaqui'erietü xemacü necü heiseriemecü xetemaivavetü, nai xetemaitü que müreyevese yaxemüteyuriecacü, ¹⁰xemüyüvavenicü xemipatacü tita 'aixüa müti'ane tita 'axa müti'ane que xemüte'imate. Müpaü xeteyurieyu, tucari 'aye'ayu quepaucua Cürisitu munuani canimasüücüamücü que xemücateseviximarieca, xehesie que mücarahüivani. ¹¹'Ana

heiserie xecanipitüariecacuni, que mütiyupitüva Quesusi Cürisitu. 'Ana mücücü visi 'anetü canayeitüariemücü Cacaüyari, 'aixüa catinicuxaxasivamücü hepaüsitana.

Xüca ne'ayeyurini Cürisitu 'aixüa canicuxaxasivamücü, que mutayü

¹²Ne'ivama

nepütixetaxatüaniqueyu que nemüranayetüa hepaüsita, müpäü xemütemaicacü, 'aixüa puyü masi vaüca mü'enierienicü niuqui 'aixüa manuyüne.

¹³Yunaitü cuviyexunu quita miemete hipatüta yunaitü müpäü mepütehema quename Cürisitusüa nemiemetütü ne'anutahüiya.

¹⁴Ivamarixi 'esivatücacu yunaitü menesiha'erivatü que nemüranutahüiya, Ti'aitamesie meteviyatü mecaniyuvaüriyani masi vaüca Cacaüyari niuquieya memücuxatanicü mecaheumamatü meyutatuatü.

¹⁵Hipatü siepüre 'asita me'lütesatü meyucuicutü mepütecuxata Cürisitu hepaüsita, hipatü püta 'aixüa mete'u'iyaritü mepütecuxata.

¹⁶Müme menesinaqui'erietü mepütecuxata müpäü metemaitü, ne niuqui 'aixüa manuyünesie mieme nemutaniucacü, 'ayumieme nepüyüane. ¹⁷Hipatü püta mepütehecüata Cürisitu hepaüsita mevara'ivacutü hipame, va'iyari cayuxevicacu. Que memüteyurie, müpäü mepütecu'eriva, masi vaüca nepü'uximatüarיעa ne'anutahüiyatü. ¹⁸Sepanetü que memüteyurie, Cürisitu canicuxaxasivani. Ne 'ayumieme

nepünetemavie, sepa memütecuxata yacü xeicüa meyüatü, sepa yuricü meyuvaüriyatü memüyüa.

Mücü meta, nepücatihayevani nenetemavietü. ¹⁹Müpäü nepütimate, 'icü naitü 'aixüa püyüni nemütaviceisitüarienenicü xeyuneneviecacu xeme, Quesusi Cürisitu 'iyarieya nesituacacu.

²⁰Ipaü yemecü yuri nepütü'erie neta'licuevatü, 'uxa'atüni varie nepücatevijasitüarieni. Masi Cürisitu que mütive'eme canimasiücucamücü yaxecüa meripaipai. Menesixeyatü nevaiyarisie que nemütüyeica nenetatuatü, teüteri müpäü mecatenimaicacuni sepa nemayeyurini sepa nemümü.

²¹Sepa nemayeyuri, Cürisitu 'aixüa canicuxaxasivamücü. Sepa nemümü, masi 'aixüa caniyümücü.

²²Nevaiyarisie ne'uyeicacacu xüca tixaütü tiutixuavere neti'uximayacacu, quesü yüni. 'Asinepücatimate que mü'ane masi 'aixüa müyüni queyu. ²³'Esimacuyeva nepüyüane. Nepünevaüriya nemüyemiecü Cürisitumatü mana nemeyeicanicü. Müpäü masi 'aixüa pü'aneniqueyu. ²⁴Perusü xehesie mieme caneuyevaca masi nemünehayevacü 'ena nevaiyarisie netiviyatü. ²⁵Hicürixüa nepüretima que nemütüyurieni, müpäü necatinimaica nemünehayevanicü. Yunaimie xehesüa necaninehayevamücü nexeparevietü masi vaüca xemüyüvavenicü, xemüyutemamaviecacü yuri xete'erietü. ²⁶Müpäü xüca netiyurieneni, Cürisitu Quesusisie xeteviyatü yemecü xepüyüvaveni

'aixüa 'ane xemütemaicacü
xehesih'a'ervatü, quepaucua
xehesüa nemunuani tavari.

²⁷ Ipaü xeicüa xequeteneyurieca,
que müreyeveve yamütiyurienenicü
heixeyatü niuqui Cürisitu
hepaüsita 'aixüa manuyüne,
müpaü xequeteneu'uvani cuiepa.
Xüca müpaü xeteyurieca, sepa
xehesüa nemeyeicani nexexeyatü,
sepa tevapai nemeyeica
xehepaüsita ne'enatü xeicüa,
müpaü necatinimaicamücü
xemüseseyenicü 'iyari xehexeyatü
müyuxeve, yaxecüa xetecu'ervatü
yunaitü xemüyucuitüvecü capa
xe'unavaiyarienicü titasie yuri
xemüte'erie niuqui 'aixüa manuyüne
que maine, ²⁸ xepüca'utiüyüacani
quepaucua müme memüxe'aye'unie
memüxemariutani. Müpaü
xeteyurietü 'inüari
xenacünicuni vahepaüsita, que
memüteheuyexüriyani. Xemeta
yuhesie mieme 'inüari xepacüne
que xemütetavicueisitüarieni
Cacaüyari xetavicueisitüayu.
²⁹ Cürisitusüa xemümiemetecü
xepupitüarie yuri xemüte'eriecacü
hesiena, masisü cuxi xepupitüarie
xemütectuinitüarieni hesiena
mieme. ³⁰ Yaxeicüa nehepaü
xequeteneyucuitüveni hicü, que
xemünetexeyiacai yanetinemiene,
hicüta que xemüte'enana quename
yanetinemiene.

**Cürisitu tixaütü catihücütütü
que müratüa, 'arique
ve'eme que müratüa**

2 Caniyuritüni, Cürisitusie
teteviyatü tecanituicarieca
tecaninütüarieca que

temütetacanaqui'erie, 'Iyarimatü
tecanitaxeveni tanaitü,
tetenitacanenimayaca que
temüte'u'iyari. ² Ayumieme
nepaine, xüca müpaü
'aneni, xequeneye'atüa
xenesitemavieriyatü. Yaxeicüa
xequeteneyumaica, yaxecüa
xequeteneyucanaqui'erieca,
yuhepaü xequetenecu'ervani,
xequeneyuvaüriyani yu'iyarisie
xemüyuxevinicü. ³ Hipame
xevara'ivacutü xepücayüaca,
teüteri xehepaüsita 'aixüa
memutiyanenicü xeicüa
xepücayüaca. Vavemete
masi xequeniva'erieca
hipame, xeme püta tixaütü
xecatehümetüme xequeneyu'erieca
yücümana. ⁴ Yuxexuitü xeme
xepücatecuvautüveni tita
xehesie mütimieme xeicüa. Tita
hipame vahesie mütimieme püta
xequetenecuvautüveni.

⁵ Ipaü xequeteneyumaica
yu'ivama xevara'ervatü que
mütiumate Cürisitu Quesusisie
tivyatü.

⁶ Cacaüyari que mü'ane,
Mücü yaxecüa pü'anecai.
Peru müpaü pücaticu'ervacai
Quename 'aixüa yüniqueyu
Xüca Cacaüyaripaü ve'eme
'Ayuyeitüanique,
Sepa müyüvecai.

⁷ Catiniuhayeva
Heiserie hexeyatü
Que mü'ane vaüriyarica
Müti'uximayapaü 'anetü
Nayuyeitüani.
Teüteri vahepaü 'anetü
Nayani.

⁸ Mericüsü

Xeiyarietü
 Tevipäü 'anetü
 Tixaütü catihücütütü
 Canayuyeitüani.
 Yacatinicamiecaitüni
 Sepa mumü,
 Curuxisie caniumierieni.
⁹ 'Ayumieme Cacaüyari
 Ve'eme caneyeitüani.
 Canipitüani
 Visi mütimarivanicü
 Que mü'ane mühücü
 Hipatü que memücatemarivapaü.
¹⁰ 'Uxa'atüni varie
 Quepaucua Quesusi
 Mütahüavarieni
 Que mü'ane mühücü,
 Müpaü que mütimariva
 'Ana yunaitü
 Mecanicatunuma'uicuni
 Nenevieri mecanipitüacuni
 Taheima memütama
 Cuiepa memütama
 Cuietüa memütama,
¹¹ Yunaitü
 Mecaniyutahecüatacuni,
 Que memüteheitima
 Quesusi Cürisitu
 Quename Ti'aitame hücü,
 Me'utiyuatü.
 'Ana 'aixüa canicuxaxasivamücü
 Cacaüyari müta'uquiyari.

**Cuiepa memütama que
 temütevahecüatüa**

¹² Xemeta nenaqui'erima, müpaü
 nepütixetahüave, yuheyemecü
 yaxetenicahucaitüni xehesüa
 neheyeicacacu. Hicü tevapai
 neheyeicacacu masi vaüca
 peuyevese yaxemütecahunicü
 Cürisitupaü. Yaxequeteneyurieca

que müreyevese
 yaxemüteyuriecacü mexi
 xetavicueisitüariexime, peru
 xeheumamatü xe'utiyüüacatü.
¹³ Cacaüyari canihücütüni que
 mü'ane yamütiyuriene xesata,
 xecuyuitüvatü xemüyuvaüriyanicü,
 'arique meta yaxemüteyuriecacü.
 Que mütixecuyuitüva
 yacatiniyümücü que mütinaque.
¹⁴ Müpaü nai yaxequetenecahuni,
 xecaniuquixietü niuqui
 xecaxüatüatü. ¹⁵ Müpaü
 xeteyuriecacu, xehesie
 pücarahüivani, xepüca'inüca tita
 'axa müti'ane. Masi Cacaüyari
 nivemama xecanacünicuni,
 xepücaseviximarieca teüteri
 vasata xe'u'uvatü va'iyari
 mütütuni memeyexüri. Vasata
 xe'u'uvatü xecanivahecüariviyani,
 xuravesixi que memütehecüarivie
 cuiepa. ¹⁶ Niuqui xecanexeyiani
 varanutanieritüvame. 'Ayumieme
 'aixüa 'ane netinimaicamücü
 nexeha'erivatü quepaucua
 tucari maye'ani, quepaucua
 Cürisitu munuani. Xehesie
 catinimasiücücamücü 'ana,
 xüanacüa que nemücatiunanausa
 xüanacüa que nemücati'uximaya.
¹⁷ Xeme yuri que xemüte'erie,
 Cacaüyari xecanayexeyia
 yaxecüa que mü'ane mavari
 müvevi meixeyapaü yucacaüyari.
 Hesiena mieme xeteni'uximayaca.
 Xüca ne'umierieni müpaü yuri
 xemüte'eriecacü, nexuriyacü xüca
 xemavari 'uxurimarieni, mücücü
 necaninaqui'acamücü. Xeme
 yunaitü que xemüteyutemamavie,
 ne xehepaü necaninetemavieca.
¹⁸ Mericüte xemerita yaxecüa

xequeneyutemamavieca, 'axeicüa temütatemamaviecacü.

Timuteu 'Epäpüruritu que memüteyurieniquecai

¹⁹Ti'aitame Qesusisie netiviyatü 'ipäu nepüticu'eriva, yareutevitü xehesüa nepenunü'ani Timuteu, ne'iyarisie nemütürücariyarienicü neretimaime xehepaüsita. ²⁰Xeime nepücahexeiyä hepaüna tiuca'iyarime, mücü xeicüa 'aixüa 'iyaricü caniyu'iyaritäcamücü xehesie mieme. ²¹Hipatü yunaitü tita vahesie mütimieme xeicüa metenicuvautüveni, tita Cürisitu Qesusisie mütimieme mepücatecuvautüve. ²²Xeme xepimate 'iya, que müti'inüasie que mütimasiücü, xepütemate nehamatü que müti'uximaya niuqui 'aixüa manuyüne tetecuxatacacu, ranive yuquemasimatü müti'uximayapaü. ²³'Ayumieme 'ipäu nepüticu'eriva, nepenunü'ani cuitü neretimaime que mütiyüni nehepaüsita. ²⁴Ti'aitamesie netiviyatü yuri nepüti'erie cuitüva nemüyemiecü neta.

²⁵Müpaüta netinicu'erivani, peuyevese ta'iva nemanunü'anicü xehesüa 'Epäpüruritu. Mücü nehamatü catini'uximayaca, tahamatü tecanicuyaxitüni. Xeme xecaneiyenü'ani nehesüa münesipareviecacü que müreuyevecai.

²⁶Yunaime nixexeyamücüni, niyhiveriecaitüni xemu'enanacü que müticuyecai. ²⁷Tasüari catinicyecaitüni, 'esivatücacu caniumüni. Masi Cacaüyari nitinenimayata, 'axeicüa

nesinenimayatü neta, capa nenetihiverieme tavari nenetihiveriecacü. ²⁸'Ayumieme necaninevaüriyani nemenunü'anicü xemüyutemamaviecacü xeme tavari xe'ixeyatü, neta necanehiverietü nemayanicü. ²⁹Hicüri xequeneutanaqu'erie Ti'aitamesie xemüteviyacü, vaüca xequeneyutemamavieca xehe'erivatü. Müya memü'anene vavemete xequeniva'erieca. ³⁰Cürisitusie mieme ti'uximayatü caniumüni tüma. Yücümana caniyucuerivayuriecaitüni meye'atüanicü que müreuyevecai xe münesiparevieniquecaicü.

Heiserie nepexeyä que mütivaiyacü

3 Mücü meta ne'ivama, xequeneyutemamavieca Ti'aitamesie xeteviyatü. Tavari 'ipäu netixe'utüürietü, nepünevaüriya, niuquicü nepüca'uxive. 'Aixüa caniyümücü masi xehesie mieme xecueriva'anenecacu. ²Xequeneyucuerivayurieca müme nemüvaxatacai 'axa memüteyurie vahepaüsita, müme süicüri vahepaü memüca'itiyatüca, müme vahepaüsita. Xequeneyucuerivayurieca que memütexe'inüaritäcä vitequiyacü. ³Tame püta Cacaüyari 'inüarieya tepexeyä, tame püta tepühüme Cacaüyari temayexeyä 'Iyari que maine. Tame taheyemecü tecaninaqu'aca Cürisitu Qesusisie temüteviyacü. Mücü meta, yuri tepücate'erie herie miemesie. ⁴Müme que memü'anene herie miemesie yuri memüte'erie, neta müpaü necani'aneni. Xüca xevitü

müpaü ticu'erivani quename yüve herie miemesie yuri müti'eriecacü, ne masi necaniyüveniqueyu.

⁵Ne'utinui vaca 'atahairieca tucarisie necaniu'inüasieni Huriyusixi vaxitequiyacü. 'Ixaheri teüteriyari vahesie Venicamini nuivariyarisie necaniyeyani. Hepürayu teviyari necanihücütüni Hepürayusixi vahesie nemüyetüa. 'Inüari niuquiyarisie que nemütiviyacai,

Pareseu necanihücütücaitüni. ⁶Que nemütinevaüriyacai yaneticamietü, necanivataveveyacaitüni memüyutixexeürivacai. Heiserie que nemürexeyacai 'inüari niuquiyarisie yaneticamietü, nehesisie pücarahüivacai yemecü.

⁷Perusü Cürisitusie nemütiviyacü müpaü nepütinemate, mücü nai netiniutatümaiya, naime cümana 'aixüa nemü'itüarieniquecai.

⁸Mücü meta, sepa que mütitita, naitü tiniutatümaiarieni que nemütixeyia, müpaü nemütinematecü, masi yemecü 'aixüa necani'itüariemücü ne'imaütü neti'aitüvame Cürisitu Qesusi.

Mücüsie nemümiemecü 'ari naime netiniutatümaiya. Sepanetü, mücü naitü xasi xeciüa canihücütüni que nemütixeyia. Necaninevaüriyani masi Cürisitu nehexasiyatü nemayanicü, ⁹hesiena netiviyatü yanepütixeyiariecaqueyu xeciüa. Necümana heiserie nepücahexeyia, 'inüari niuquiyarisie yaneticamietü heiserie nepücanepitüa necümana. Masi heiserie que nemürexeyia, Cürisitusie yuri nemüti'eriecü püta heiserie necanexeyiani, Cacaüyari heiserie que

münetipitüa yuri nemüti'eriecü.

¹⁰'Ipaü xeciüa nepütinevaüriya, nemimaicacü Cürisitu, nehesisie nemimaicacü türücariyaya cümana müranucuquetüarie, ne hamatüana temütaxevinicü que mütiucuinixü netimaitü, hepaüna ne'aretü nemayanicü mücü que 'aretü matüa 'umierieca.

¹¹Necanaye'aniqueyu xeciüa nemanucuquetüarienicü müquite vasata.

Que mütiunanausacai, he'ivanique

¹²'Acuxi müpaü nepüca'ane, 'acuxi nepüca'aye'ave. Cürisitu Qesusi pünesi'u'axixü, neta nemi'axenicü tita münetimini. 'Ayumieme nepünemexüitüa, yanemüraye'anicü. ¹³Ne'ivama, ne'aye'ame nepücan'e'erie cuxi. Peru siqueresü 'ipaü netiniyuriene, nenetümaiya nesütüa mieme, necaninetatuani masi hicü nemi'axenicü neyeta mieme. ¹⁴Yanetiunanausatü nepünemexüitüa neme'ivacü, Cacaüyari que münetiuta'ini taheima miemecü nemü'ayumiemetünicü Cürisitu Qesusisie netiviyatü.

¹⁵Quetapaümetü temüseseyie 'ipaü tequetecu'erivani. Xüca yücü xetecu'erivani, Cacaüyari yacatinixeheciütüamücü. ¹⁶Que temüte'aye'axüavave, müpaü yatequetecahuni.

¹⁷Ne'ivama 'axeicüa xequenene'üqueni ne que nemütiyuriene. Tame 'inüari tecanihümetüni. Müme tahepaü memüte'u'uva, müme xequenivaxeyiani. ¹⁸Yümüretü que

memüte'u'uva, mecaneyeu'unieca
 Cürisitu que mütiümierie
 curuxisie. Vahepaüsita müixa
 netinixecuxaxatüvacaitüni, hicüta
 yaxecüa nepaine ne'utasuatü.
¹⁹Müme que memüte'aye'axüani,
 menica'unariecuni xecüa. Yuhuca
 mecanayexeyani yucacäyariipäu.
 Visi me'aneneme mecaniyuxatani
 quepauca müpaü memüyüa que
 temüteteviyasitüarie. Cuiepa
 timiemecü xecüa mecaterna'erivani.
²⁰Tame püta muyuavisie
 tecaniquiecataritüni. 'Ayumieme
 tecanicuevieca tasivicueisitüvame
 Ti'aitame Qesusi Cürisitu
 'umamiecü. ²¹'Iya yücü 'aneneme
 caneyetüamücü tavaiyari. Hicü
 tixaü tecatehümetütü 'icü
 tavaiyarisie tecaniu'uvani. Peru
 'ana yuvaiyariipäu 'aneneme
 caneyetüamücü, visi 'anetü
 que mütiuyeica mücü. Müpaü
 tiniyuriemücü yütürüariyacü.
 Müpaü titürücaüyetü caniyüveni
 naime yaticamieme mayeitüanicü,
 mücü que müti'aita.

**Yuheyemecü xequeneyutemamavieca
 Ti'aitamesie xeteviyatü, que mutayü**

4 'Ayumieme nepaine,
 Ti'aitamesie xeteviyatü
 xecacuyütüarivatü xequeneuti'uti,
 nenaqui'erima. Müpaü
 nepütixecühüave nexexeyamütü
 ne'ivama nemüxenaqui'erie.
 Xeme xecanihümetüni
 xemünesitemavieritüa,
 xehesie catinimasiücünü que
 nemüreyehüviyarie. Yaxeicüa
 ve'eme muma que mütiuhanitüariva,
 neta necanixehexeyani xeme
 ne'inüaritüme.

²Neuxei 'Euhuriya, neuxei
 Sinitique, vaüriyarica
 necanixepitüaniqueyu yaxecüa
 xemüteyumaicacü xeca'ütesatü
 Ti'aitamesie xeteviyatü. ³'Ecü meta
 nehamatü yuricü pemicuhanane
 hararu, nepümasitavavirieniqueyu
 'ecü pemüvaporeviecacü
 mücü 'ucari. Nehamatü
 'axeicüa tepütacuitüvecai
 niuqui 'aixüa manuyüne
 tecuxatatü, Cüremenitimatü
 hipameta vahamatü nehepaü
 te'uximayatamete. Müme
 mepacayasarie quename tucari
 mehexeiya.

⁴Mericüte, yuheyemecü
 xequeneyutemamavieca
 Ti'aitamesie xeteviyatü. Tavari
 nepaine, xequeneyutemamavieca.
⁵Yunaitü teüteri mequexexeyani
 xeca'ayu'eririyacacu. Ti'aitame hura
 caniuyeicani.

⁶Xepücayu'iyaritüaca tixaütü
 hepaüsita. Masi naimecü
 xeyunenevietü xe'ivavirietü
 pamüpariyusi xe'ipitüatü,
 yaxequeteneutahüavi Cacaüyari
 tita xemüte'ivavirie. ⁷'Ana
 Cacaüyaritütü nixepitüacamücü
 yu'iyarisie xemüca'uximatüariecacü.
 Müpaü tixepitüatü
 canl'üviyacamücü xe'iyari,
 sepa xeme 'asixemücatemate
 que mütiyüveni mi'üviyanicü.
 Que xemütüyücühüavesie
 canixe'üviyacamücü Cürisitu
 Qesusisie xeteviyacacu.

**'Icü hepaüsita xequeteneyücühüaveni,
 que mutayü**

⁸Mücü meta, ne'ivama, naitü yuri
 müraine, naitü müreyehüviyarie,

naitü mütiheiserie, naitü müti'itiya, naitü visi mü'ane, naitü 'aixüa maine, sepa que mütitita xüca 'aixüa 'aneni xüca 'aixüa ticuxaxasivani, mücü hepaüsita yaxequeteneyücühüaveni xeme.

⁹Que xemüte'u'üquitüarie, que xemüteyetuiriyarie, que xemünete'u'eni, que xemünete'uxeiyaniyuriyecacu, müpaü yaxequeteneyurieca. 'Ana que mü'ane müxepitüa yu'iyarisie xemüca'uximatüariecacü, mücü Cacaüyaritütü xehamatü caniyueicamücü.

Piriputari que memüte'imicuacai

¹⁰Ti'aitamesie netiviyatü yemecü nepünetemavie tavari xemisutüacü xenesiha'erivatü. Süricü xepünesiha'erivacai, masi pumavecai xevitü xeme müyüvecai tixaütü mütiyurienicü. ¹¹Ne nereuyehüatü nepücahaine. Nepü'iyamate ne'iyari 'aixüa müyünicü necümana, sepanetü que nemüranayemie. ¹²Nepü'iyamate tixaü necatihücütütü, vaüca nerexeyatüta nepü'iyamate. Naimecü yanepüretima nemütahuxanicü nemühacamünicü vaüca nemürexeyanicü tixaütü nemücarexeyanicü nepü'iyamate. ¹³Naime necaniquemaca Cürisitusie netiviyatü, 'iya nesitürüariyacacu. ¹⁴Siepüre 'aixüa xepüte'uyuri nehamatü xeyuxeviriyatü que nemüti'uximatüariecai.

¹⁵Xeme Piriputari müpaü xepütemate que mütiuyü quepaucua niuqui 'aixüa manuyüne musutüarie cuxaxasivatü, Maseruniya quepaucua nemeyetüa.

'Ana memüiyutixexeürivacai mepücanesipareviecai. Mepücanetemicuacai neheixeyatü nemayanicü, xeme xeciüa xepünetemicuacai.

¹⁶Tesarunicapai neheycacacu tita nemüreyehüacai xepünete'utanü'airi heiva hutarieca. ¹⁷Neticuvaunetü tavari yaxemüneteminicü nepücahaine. Nepüticuvaune tita mütxemaquieri püta mayanicü. ¹⁸Necanitanaqui'erieniri xe'imiquieri naime, cananuyuhayevani. Catinaye'ani tita nemüreyehüacai, 'Epapüruritu nesil'ü'üitiüacu tita xemüteheyenü'a. Que xemüte'uyuri, mücü visi mu'üiapü caninaqui'erivani, mavari münaqui'eriva canihücütüni, caninaqueni Cacaüyari. ¹⁹Mücü meta, necacaüyaritütü catinaye'atüamücü tita xemüteheuyehüaca hepaüsita naime, vaüca mürexeyacü visi 'aneneme, müpaü que mütimasiücü Cürisitu Quesusisie. ²⁰Cacaüyari müta'uquiyari 'aixüa queticuxaxasivani yuheymecü. Canise'ini 'icü niuqui.

Vaürisica que mütiyarunü'airixüa

²¹Xequenivavaürütüaca Cacaüyari teüterimama yunaime, Cürisitu Quesusisie temüteviyacü. Nehamatü memü'uva ta'ivama menixeväürütüaca. ²²'Ena yunaitü Cacaüyari teüterimama mepüxeväürütüa, müme meta Sesaxisüa miemete cuviyexunusixi.

²³Ti'aitame Quesusi Cürisitu xüca 'aixüa tiuca'iyarini xe'iyarisie mieme. Müpaü xeciüa cani'aneni.

CURUSETARI

Que Mütivarunü'airi Papuru

Vaürisica

1 Ne Papuru, ta'iva Timuteumatü, tecanixevaüritüaca. Nü'ariecame necanihücütüni Cürisitu Quesusisie mieme, müpaü mütinaquecü Cacaüyari. ²Tecanixevaüritüaca ta'ivama yuri xemüte'erie Curusetari, Cacaüyari teüterimama xemühüme Cürisitusie xeteviyatü. 'Ipaü teputiyuane, Cacaüyari müta'uquiyari Tati'aitüvame Quesusi Cürisitumatü xüca 'aixüa mete'u'iyarini xehesie mieme, xüca mexepitüaca yu'iyarisie xemüca'uximatüariecäcü.

**Que mütitavaviri Cacaüyari,
müvapitüanicü memütemaicacü
'Iyarisie timieme**

³Tetanenevietü, taheyemecü xehepaüsita pamüpariyusi tecanipitüaca Tati'aitüvame Quesusi Cürisitu 'uquiyarieya, Cacaüyari hücütüme. ⁴Teniu'ena yuri que xemüte'erie Cürisitu Quesusisie, que xemütevanaqui'erie Cacaüyari teüterimama yunaime. ⁵Müpaü xeteniyurieca 'amuvecü tita xehesie mieme müti'üviyarie taheima,

yaxete'icuevietü. Xeme meripai xeniu'enanani que müti'üviyarie, cuxaxasivacacu niuqui 'aixüa manuyüne que mütivaüyacü. ⁶Mücü niuqui canixe'uta'axiyani. Naisarie cuiepa catinitixuaverirümeni, canitaverirümeni yaxecüa que mütiuyü xehesüa. Niuqui caniusutüarieni 'iya tucarisie quepaucua xemü'enana, quepaucua xemütehetima yuricü 'aixüa que mütiuca'iyari Cacaüyari, ⁷Epapüraxi que mütixe'uta'üquitüa. Mücü tahepaü catini'uximayatametüni, tecaninaqui'erieca, yacatinicamieni Cürisitu parevivameya hücütütü xehesie mieme. ⁸'Iya cataniutaheciäsitiüya que xemüteyucanaqui'erie 'Iyarisie xeteviyatü.

⁹Yatetemaitü 'anapai hicüque, tame 'ayumieme tepücatehayeva tetanenevietü xehesie mieme, müpaü tete'ivavirietü Cacaüyari, xemühüpünenicü yaxetemaitü tita mütinaque Cacaüyari, naimecü xetemaivavetü, 'Iyarisie timieme xetemaitü naimecü, ¹⁰'axemu'uvanicü meta que

müreuyevese Ti'aitamesüa
 miemete memu'uvanicü,
 xe'inaqui'asitüatü naimecü.
 Tepivavirie mütiutixuxuaverenicü
 'aixüa xeteyuriecacu naimecü,
 xemütivaverirümenicü
 que xemüte'imate
 Cacaüyari. ¹¹Tepivavirie
 xemütürücariyarienicü,
 naimecü xetürücvitü, 'iya
 que mütitürücaüye marivetü,
 para xemüyüvavenicü
 xemüte'uca'enivanicü,
 'exemütheutevinicü xecaha'atü,
¹²xeyutemamavietü pamüpariyusi
 xemipitüacacü ta'uquiyari. 'Iya
 yüvemetecatanayeitüani, tahesie
 mütinaquenicü tita mütinaqueni
 Cacaüyari teüterimama vahesie,
 hecüaripa me'u'uvacacu.
¹³Cataniutavicueisitüani Cacaüyari,
 yüriya heiserie mücaxexeyanicü
 tahepaüsita. Cataniupata, que
 mü'ane münaqui'erie tati'aitüvame
 mayanicü, nu'ayatütü. ¹⁴Mücüsie
 teteviyatü tecaniuxünarieni,
 que mütareuyehüviri 'axa
 temüte'uyuricü.

**Cürisitu mumücü, que
 temüte'upitüarie 'aixüa
 temütexeyarienicü**

¹⁵Tepücaüvave
 temixeyacü Cacaüyari, peru
 'iya cani'üquisicayatüni.
 Canive'emetüni heiserie hexeyatü
 tita mütiunetüarie hepaüsita.
¹⁶Hesiena tiviyatü, naitü
 tiniunetüarieni, tita taheima
 mütimieme, tita cuiepa mütimieme,
 tita temütexeyia, tita temücatexeyia
 meta, vavemete, müme
 memüva'uquiyarima, te'aitamete,

müme heiserie memexeyia, naitüri
 tiniunetüarieni 'iya 'inetüacu.
 Hesiena mieme tiniunetüarienita.
¹⁷'Iya 'acaniuyeicacaitüni
 tixaütü catinetüarievecacu
 cuxi. Naitü catiniyuxevini
 'iyasie tiviyatü. ¹⁸Mücü meta,
 tame temütatixexeüriva tevi
 vaiyarieyapaü te'anecacacu, 'iya
 canitamu'utüni, tisütüvame
 hücütütü. 'Iya müquite
 memanucu'uni vamexüacame
 canihücütüni, naimecü ve'eme
 mayanicü. ¹⁹Cacaüyari que
 mütiyuvaüriya, naitü que 'anetü
 mühücü Cacaüyari, mücü
 Cürisitusie 'acaniuveni. ²⁰Müpaüta
 tiniuyuvaüriya, mipatacü naime
 Cürisitu yatiyurienecacu, para
 naitü 'aixüa mütixeyarienicü 'iya
 que mütixeyia. Curuxisie yuxuriya
 que mütiutayeyuri, pipitüa tita
 cuiepa mütimieme tita taheima
 mütimieme hamatüana 'aixüa
 memütexeyianicü.

²¹Xemeta 'anapai xepüyupatacä
 xaüsie miemete xe'ayuyeyitüatü.
 Que xemütexeyicühuavecai,
 xecani'uxive'eriecaitüni mexi 'axa
 xeteyuriecä. Hicürixüa 'aixüa
 xetexeyarietü xecanayeitüarieni,
²²'iya tevitütü yuvaiyarisie
 mumücü. Müpaü tiniuyurieni
 müxe'aye'atüanicü Cacaüyari
 huxie, hesiena mieme xepasiecacu,
 xecaseviximariyecacu, xehesie
 carahüivacacu. ²³Müpaü
 catiniyümücü xücate xeyuhayeva
 yuri xete'erietü, xetesariya
 türücaüyecacu xebetüa,
 xeseiriyarietü xecacuyaximetü,
 masi xe'icuevietü tita mütixata
 niuqui 'aixüa manuyüne.

Xecani'enieni 'iya niuqui, canihēcüasieca naisarie que müranetüarie muyuavitüa. Ne Papuru neniuhürütüarieni hepaüsitana.

Papuru que mütiuhürütüarie nuivarite vahesie mieme

²⁴Hicüsüari ne necaninetemavieca sepa nemü'uximatüarie xehesie mieme. Necaney'e'atüani tita müreyevese nemü'uximatüariecacü, Cürisitu que müti'uximatüarie. Nevaiyarisie müpaü netiniyurieneni 'iya vaiyarieyasie mieme, memüyutixexeüriva mehümetüacu.

²⁵Ne vaparevivame necanayani, Cacaüyari que münetiuhürütüa xehesie mieme, 'aye'arücamecü nemüticuxatanicü Cacaüyari niuquieya. ²⁶Iya niuqui cani'aviesiecaitüni. Tucari manucatüasie pücamaşıücücai, teüteri quepaucua memanüticü müpaü mepücatemaicai. Masi hicü masiücütü canayani, Cacaüyari teüterimama müpaü memütemaicacü. ²⁷Cacaüyari niuyuvaüriya müpaü mütiva'üquitüanicü müme, vaücavamecü visi que müti'ane 'icü niuqui mü'aviesiecai, que mütimarive nuivarite vasata. Cürisitu xehesie catiniviyani, 'ayumieme xecanicuevieca visi müti'ane. Mücü canihücütüni niuqui mü'aviesiecai.

²⁸Tame tecanihecüatani Cürisitu, que temütevacu'imaiya yunaime teüteri, que temüteva'üquitüa yunaime teüteri tetemaivavetü naimecü, temüvaraye'atüanicü

yunaime teüteri me'aye'arücame Cürisitusie meteviyame.

²⁹Ayumieme netinine'uxitüaca, yemecü neti'uximayatü, 'iya türücaüyemecü que münetiuyütüa.

2 Neuyeveca xemütemaicacü vaüca que nemütine'uxitüa xehesie mieme, Rautiseyatari vahesie mieme meta, hipameta queyupaümetü memücanesixeiyavave vahesie mieme, ²va'iyari mütuicarienicü, memüyutaxeviceü meyunaqui'erietü, memeuca'unicü yemecü yametemaitü que mütiheiserie, memeitimanicü tita Cacaüyari müti'avietacai. Mücü Cürisitu canihücütüniri, ³hesiena mü'aviesiecü nai que müreucave Cacaüyari, que mütimate que mütimaive. ⁴Ipaü nepaine, xevitü pücatixe'irüviyani visi tiuniütü xeicüa. ⁵Sepa nevaiyarisie xehesüa nemüca'uyeica, ne'iyarisie püta xehesüa neniuyeicani nenetemavietü, nexexeiyatü 'aixüa xete'aitüariecame, xesese'ime yuri xete'erietü Cürisitusie.

⁶Qesusi que xemüteyeturiyarie Ti'aitametüme Cürisitütüme, yaxeixüa hesiena xeteviyatü 'axequeneu'uvani.

⁷Hesiena xequeteneviyani cüye que mütiyiya yunanayarisie, qui que mütiyiya tesariyasie. Heiseriemecü xequeneseiriyarieni yuri xete'erietü, xemüte'u'üquitüariepaü. Pamüpariyusi xequenepitüaca Cacaüyari, vaücava yuri xete'erietü.

Tucari que mürexeyia yemecü, Cürisitusie tiviyatü

⁸Xequeneyucuerivayurieca capa xevitü xenavanicü,

timaivemepaü ticuxatatü, yacü
 xEICÜA tixe'irüviyatü teüteri
 que memüteyuyetui ri yuyeyari,
 hehecua mete cuiepa memütama
 que memüte'üquitüarie, peru
 Cürisitu que maine caticuxatatü.

⁹Iya vaiyarieyasie 'acaniuveni
 naitü que 'anetü mühücü Cacaüyari.

¹⁰Xemeta hesiena xeteviyatü
 xecanaye'axüani. Yunaitü
 memüte'aita heiserie memexeiya
 canivamu'utüni. ¹¹Hesiena
 xeteviyatü xecaniu'inüaritüarieni
 yacütütü, peru ramamacü que
 mütixitequeie pücatixaü. Cürisitu
 püta que mütixe'u'inüaritüa,
 canixe'upitüani xemüthayevacü
 yaxeteyurietü teüteri vavaiyari que
 mütivacuyuitüva. ¹²Quepauca
 xemuca'üyarie, hamatüana
 xepucateuqui. Mücü meta,
 quepauca xemuca'üyarie,
 xecananucu'uitüarieni, yuri
 xete'erietü quename müpaü
 tixecuyuitüaniquecai Cacaüyari,
 yaxEICÜA que mürenucuquetüa
 Cürisitu müquite vasata.

¹³Sepa xemümüquitetücai
 xeheyexürüvetü
 xeca'inüaritüarievavetü
 que xemüteteüteri, 'iya
 canixe'anutanieritüani
 Cürisitumame.

Catatineuyehüvirieni naime que
 temüteheuyexürüvecai. ¹⁴Que
 temüte'ataca'utüa yacütütü
 'aitüaricasie yatemütecahunicü,
 mücü 'utüarica hixüapa 'uветü
 que mütatica'unaquecai, Cürisitu
 neyeitüani heihurieca yacütütü,
 yucuruxisie 'icürapuximaca.

¹⁵Ixuriqui müye'ipaü nivarevivi
 müme memüte'aita heiserie

memexeiya, vahecüatüatü yunaime
 vahüxie. Curuxisie 'uyevietü,
 nivarehapani yu'utüma, vara'ivaca.

**Taheima timiemecü
 xequeneyuvaüriyani**

¹⁶Xevitü 'ayumieme
 pücaxexanetani que xemütecua'a,
 que xemüte'uye'e, que
 xemüte'ivevie 'ixüarari ya mesa
 'ixüarariyari ya 'uxipiya tucari, que
 xemücate'ivevie nusu. ¹⁷Mücü tita
 'umüramie 'etüriyaya canihücütüni,
 peru que mü'ane 'umamie,
 Cürisitu canihücütüni. ¹⁸Xevitü
 pücaxetave'erieca, sepa 'iya
 müyuvaüriya müyu'usiviecacü, sepa
 müyuvaüriya müvarayexeyanicü
 Cacaüyari tupirisiximama, sepa
 vaüca müyu'iyaritüa yuheinüsi
 hepaüsita. Que mü'ane müya
 mü'ane canihüsierieca, tita
 vaiyarieyasie mütimieme xEICÜA
 cana'erivani, ¹⁹tamu'usie
 cativiyatü. Peru mücü tamu'utütü
 canihücütüni que mü'ane
 mütimicua yuvaiyari. Turuyaricü
 tatayaricü canitaxeviriyani
 yuvaiyari mütaverecü, Cacaüyari
 que mütiveriya.

²⁰Mericiute, Cürisitumatü
 xüca xe'ucuini, para tavari
 xemücacuyuitüarienicü
 hehecua mete cuiepa memütama
 que memüte'üquitüarie, titayari
 'aumü 'axete'u'uva cuiepa
 memütama que memütexe'aitüa,
²¹Tixaü pepüca'icumaüvani
 'icü, pepüca'icuaaca 'iya,
 pepüca'imayüani 'icü, que
 memutiyuane. ²²Mücü naitü
 canitixümücü mayüiyatücaitü.
 Xepücateyu'aitüarinüa teüteri que

memüte'aita que memüte'üquita.

²³Que memüteyurie, timaiveme niuqueiyapaü catini'eniüriücüni, que memüteyumaive'erie, que memüteyu'usiviva, carima que memiyurie yuvaiyari. Peru que memüteyurie, 'asimepücayüvave para memücateha'erivanicü tita vavaiyarisie mütimieme xeciüa.

3 Xüca Cürisitumatü xe'anucu'uitüarieni, taheima timiemecü xequeneyuvaüriyani, haque meca Cürisitu, Cacaüyari serieta 'acaitü, mana timiemecü. ²Taheima timiemecü xequeneyumaica, cuiepa timiemecü pücatixaü. ³Xeme xecaniucuniri. Que xemüte'ayeyuyuri, xecani'aviesieca Cürisitumatü, Cacaüyarisie xemüteviyacü. ⁴Cürisitu canitaturarütüni. Quepaucua masiücütü mayani, 'anata xeme hamatüana xemasiücütü xecanacünicuni visi müracu'anesie.

**Que temüte'u'uvacai meripai,
que temüte'uhecuarivarie**

⁵Ayumieme müquite xequenayueitüaca que xemütecumaüvacai yuvaiyarisie cuiepa timiemecü. Xepüca'icumaüvani que mü'ane mücaxe'üya mücaxecüna. Xepücateyucahive'erieca. Xepücate'ihive'erieca tita 'aixüa mücati'anene, tita mücatixepini. Que mü'ane müthive'erie tita mücatipinieya, tete 'ayexeiamepaü caniyüanemücü. ⁶Müpaü memüteyuriecü, 'ayumieme Cacaüyari haxüa canivapitüamücü müme yamemücatecahu. ⁷Xemeri

quepaucua müpaü xeteyurietü 'axemu'uvacai 'anapai, yaxeciüa yaxecateniyuriecäitüni que memüte'u'uva. ⁸Hicü masi xequeteneuhayeva que xemüteyuriecäi naime, que xemüteyuca'uxive'erieca, que xemüteyuhaxüatüacai, 'axa que xemüteyuriecäcäi, 'axa que xemutiyanecäi hipame vahepaüsita, niuqui 'axa manuyüne que xemütexüatüacai yutetacü.

⁹Xepücateyu'itaiyani. Xequenehüva mücü tevi müye'li, xecahe'erivatü que xemüteyuriecäi meripai.

¹⁰Mühecua püta xequenacatüqui, xehecuarivarie ximetü yemecü que xemüteyurie hicü, xemimaicacü Cacaüyari, xeveviece mepaü xe'anenetü xemacünecü. ¹¹Iyasie tiviyatü sepanetü mücüriyecu mühuriyu, sepa mu'inüasie Huriyusixi vaxitequiyacü, sepa müca'u'inüasie, sepa tahepaü mücäniuve, sepa müsitiyatanaca, sepa vaüriyarica müti'uximaya, sepa müyunü'a, Cürisitu naitü canihücütüni, yunaime vahesie catiniviyani.

¹²Ayumieme nepaine, Cacaüyari müxe'anuyexeciü, teüterimama xemühümeccü, xemünaqui'erivacü, xeteyucananimayatü xequenacüni yu'iyarisie, mühecua xe'anacatütü. 'Aixüa xequeneuyuyuriecä, xequenayueitüa, xepücateyucatave'erieca, 'axequeteneutevini xecaha'atü.

¹³Xequeneyunevieca, xequeteneuyuyehüviriecä masi, xüca xevitü 'iniuquimamücüni xeime. Ti'aitame que mütixehueyhüviri, xemeta

hepaüna xequeneyüaca.

¹⁴Xe'ixeviriyatü naime, xequeteneyucanaqui'erieca, xemaye'axüanicü. ¹⁵Cürisitu que mütixepitüa yu'iyarisie xemüca'uximatüariecacü, quetixe'aitüaca xe'iyarisie. Xecaniuta'inierieni yu'iyarisie xemüca'uximatüariecacü, xei vaiyari xemühümeccü. Mücü meta, pamüpariyusi teyupitüvamate xequenacüni.

¹⁶Cürisitu niuquieya xehesie queheycani yemecü, naimeccü xetemaivavecacu. Müccü xequeteneyü'üquitüaca xequeneyutuicani, Cacaüyari cuicarieyacü, nüavari Cacaüyari hepaüsita manuyü necü, cuicari 'Iyarisie timieme hepaüsita manuyü necü xeteyücühüavetü. Xequeneuticuicani, yu'iyarisie xe'linüavatü Cacaüyari, pamüpariyusi xe'ipitüatü. ¹⁷Naime sepa tita xemüteyurie, sepa xemutiniuca sepa xemütecumaüva, naime xequeteneyurieca Ti'aitame Quesusisüa xemiemetetütü. 'Iya xepareviecacu, pamüpariyusi xequenepitüaca Cacaüyari müta'uquiyari.

**Que müreuyevese
yamüvayurienenicü hipame,
xüca hecuameccü 'ayeyurini**

¹⁸'Ucari xequeniva'enieca yücünama, que müreuyevese Ti'aitamesie xeteviyacacu. ¹⁹'Uquisi meta, xequenivanaqui'erieca yü'üitama, 'axa xepücatevacühüaveni. ²⁰Türi meta, yaxequetenecahuni naime que memütexecühüave xe'uquiyarima.

Ti'aitamesie xeteviyacacu, müpaü püreuyevese. Müpaü xeteyuriecacu, caninaqui'aca. ²¹Xeme meta xemüva'uquiyarima, xepüca vahaxüatüaca yunivema, capa me'utivaüripenicü. ²²Xeme vaüriyarica xemüte'uximaya, yaxequetenecahuni naime que memütexe'aitüa xecusiyarima cuiepa memütama. Vahüxie xeicüa xepücateyurieca vanaqui'eriyacü, xevanaqui'asitüanique teüteri. 'Aixüa 'iyaricü püta xequetene'uximayaca Ti'aitame xeteheuyehüvirietü. ²³Sepa tita xemüteyurie, yu'iyaricü yaxequeteneyurieca Ti'aitamesie mieme, teüteri vahesie mieme pücatixaü, ²⁴müpaü xetemaitü, 'apuve yuri cusiyari. Que mütiunaquixü xehesie xemayüitaricü, xehesie catininaquisitüamücü 'iya. Yucusiyarisie mieme xequetene'uximayaca Cürisitusie mieme. ²⁵Que mü'ane heiseriemecü yamücatiyuriene, mücü catinapiniyariemücü que mütiuyuri. Cacaüyuri yücü pücativaxeiya teüteri.

4 Xemeta xemüvacusiyarima, que mütheiserie xequetenivapitüaca te'uximayatamete, yaxeicüa xevayurietü, müpaü xetemaitü, xemeta taheima xemeixeyacü yucusiyari.

²Xepücatehayevani xeyunenevietü. Neneviericü xequenayeneniereni, pamüpariyusi xe'ipitüatü. ³Quepaucua xemüyunenevie, tahesie miemeta xequeneyunenevieca, Cacaüyari

quitenie müreyepienicü tahesie mieme, niuqui temütecuxatanicü, tita müti'aviesiecai Cürisitu hepaüsita temütecuxatanicü. Müpaü nemütiyuriencü nepanutahüiya hicü. ⁴Xequeneyunenevieca nemihecüatanicü tita müti'aviesiecai, que müreyeveşe yanemüticuxatanicü.

⁵Xetemaivavetü xequeneyüaca tacua miemete xevacühüavetü. Quepaucua xemüyüvave 'aixüa xemüteyurienicü, yemecü müpaü xequeteneuyuri. ⁶Que xemütecuxata, 'aixüa xete'u'iyaritä xequetenecuxatani 'unacü yacütütü, xeniucü cahamuricacu. Xequeteneyü'üquitüaca quepaü 'aixüa müyüni xemüvata'eiyacü yuxexuime.

Vaürisica que mütivarunü'airiexüa

⁷Naime que nemütiuyuri catinixetaxatüamücü Tiquicu. 'Iya canita'ivatüni teminaqui'erie, tiparevivame yamüticamie canihücütüni, tahepaü catini'uximayaca Ti'aitamesie mieme. ⁸Xemütemaicacü tahepaüsita, xe'iyari mütuicarienicü, 'ayumieme necanenunü'amücü xehesüa, ⁹'Unesimumame. Mücüta canita'ivatüni teminaqui'erie, yacatinicamieni, xehesüa miemetütü. 'Uva que mütiyüane naime mecatenixetaxatüacuni.

¹⁰Canixevaüritüaca 'Arisitaricu nehepaü muviyarie. Maricuxita Verunave masuya püxevaüritüa. Xepüte'aitüarie hepaüsitana. Xüca xehesüa nuani, xequeneutanaqui'eri.

¹¹Qesusi meta Cusitu mütiteva nixevaüritüaca. Huriyusixi vasata, 'ime xeiçüa nehamatü meteni'uximayaca Cacaüyari 'ena ti'aitatü mayanicü. Mecanenivaüriyani müme.

¹²Epaüraxi xehesüa mümieme canixevaüritüaca, Cürisitu Qesusisie mieme ti'uximayatü. Yuheyemecü xehesie mieme tiniyu'uxitüaca yunenevietü, müpaü 'utaitü, xemücacuyuitüarienicü xe'aye'atü, yemecü xeyuvaüriyatü naimecü que mütinaque Cacaüyari. ¹³Necanihēcüataniqueyu, ca'uxetü que müti'uximaya xehesie mieme, Rautiseyatari vahesie mieme, Hierapuritari vahesie mieme. ¹⁴Rucaxi canixevaüritüaca tiyu'uhayemavametütü neminaqui'erie, Remaxi meta püxevaüritüa.

¹⁵Xequenivavaüritüaca 'ivamarixi Rautiseyatari, Nimüpamame, müme memüyuyexexeüriva quitana vahamame. ¹⁶Quepaucua 'icü xapa mütiterüvarieni xehüxie, xequenivaruhüritüa Rautiseyatari memüyuyexexeüriva memiterüvanicü mümeta. Rautiseya mieme xapa xequeneterüvani xemeta. ¹⁷'Ipaü xequeteneutahüavi 'Aruquipu, Quene'acuerivayurieca pemeye'atüanicü 'ahüritüarica, que pemütühüritüarie Ti'aitamesie petiviyatü.

¹⁸Ne Papuru nemamacü neti'utütü necanixevaüritüaca. Xequenena'erivani ne'anutahüiyacame. 'Aixüa quetiüca'iyarini xehesie mieme.

TESARUNICATARI

Mexüacame Xapayari Que Mütivarunü'airi Papuru

Vaürisica

1 Papuru Sirivanumatü
Timuteumatü
tecanixevaüiritüaca Tesarunicatari
xemüyuyexexeüriva Cacaüyari
müta'uquiyarisie xeteviyatü,
Ti'aitame Quesusi Cürisitusieta
xeteviyatü. 'Aixüa xüca
mete'u'iyarini xehesie mieme,
xüca mexepitüaca yu'iyarisie
xemüca'uximatüariecacü.

Tesarunicatari 'üquisica que memüte'acü

²Taheyemecü pamüpariyusi
tecanipitüaca Cacaüyari yunaime
xehesie mieme, texexatatü
quepaucua temütatineneviva.
³Tecatehayevatü yatetena'erivani
que xemüteyurie yuri
xete'erietü, que xemüte'uximaya
xeteyucanaqui'erietü, que
xemüte'uca'eniva xe'icuevietü
Tati'aitüvame Quesusi Cürisitu,
tacacaüyari ta'uquiyari hüxie.
⁴Neuxei ne'ivama Cacaüyari
müxenaqui'erie, tepütamate
xemanayexeyariecü. ⁵Müpaü
tepütamate taniquü 'aixüa

manuyüne xehesüa mücanuacü
niuquicü xeicüa. Türücariyacü
püta punua, 'Iyari Mütiyupatacü
punua, yuricü tetetamaicacu punua.
Xeme xepütamate xesata que
temü'anenecai xehesie mieme.

⁶Xeme xetasi'üquetü
xenacüne, Ti'aitameta xe'üquetü
xepacü. Xepitanaqui'erie niuqui
vaüca xe'uximatüarietüvetü,
xeyutemamavietü siepüre 'Iyari
Mütiyupata que mütixetemavieriya.

⁷Müpaü xeyüatü 'üquisica
xenacüne yunaime yuri
memüte'erie vahesie mieme,
Maseruniyatari 'Acaiyatarita.

⁸Xehesüa putiraurüca Ti'aitame
niuquieya. Cacaüyarisie yuri que
xemüte'erie xeme, Maseruniyasie
'Acaiyasie xeicüa pücatücuxasiva,
masisü naisarie tinicuxasivani.
'Ayumieme tixaüri pücareuyevese
tame temütiniunicü. ⁹Mümetütü
tahepäsüta metenicuxatani quetütü
reyü quepaucua tame xehesüa
temeta'axüa, que reyü quepaucua
ta'aurie xemaxürie, quepaucua
Cacaüyarisie xemüte'uviyaxü
tetexi xavarucu'eirica,
xemüte'uximayacacü Cacaüyari

mayeyuri yuricü 'amuyeicasie mieme, ¹⁰xemicueviecacü Nu'aya taheima macaneni. Cacaüyari yunive nanucuquetüani müquite vasata. Quesusi canihücütüni que mü'ane mütasi'utavicueisitüa haxüa maye'axime mücatasi'axixüanicü.

**Papuru que müti vapareviecai
Tesarunicatari**

2 Neuxei ta'ivama, xemetütü müpaü xepütemate, xüanacüa püca'uyü quepaucua xehesüa temu'axüa. ²Sepa temüte'ucuinixü xehesüa tecata'axüavavetü cuxi, sepa 'axa temütecühüavarüvacai Piripusie, xeme que xemütemate, tacacaüyarisie teteviyatü tepücama macai, 'ayumieme tetenixe'utaxatüani Cacaüyari niuquieya 'aixüa manuyüne cui tete'uxitüarietü. ³Que temütexetuica, temeuyexürüvecü temüca'itiyatücacü tepücatecuxata tete'irüvietü, ⁴masi Cacaüyari que mütatiuta'inüataxü temühüritüariecacü niuqui 'aixüa manuyüne hepaüsita, müpaü püta tetenicuxatani. Teüteri tevatemavieritüacutü tepücatecuxata, que mü'ane ta'iyari müta'inüatane tetemavieritüacutü tetenicuxatani püta Cacaüyaritüme. ⁵Tame hasuacu visi tete'unütü 'irümaricü tepüca'yüacai, que xemütemate xeme. Tixaü tepücatehive'eriecai 'avie. Cacaüyari munierixü yacatinihecüatani. ⁶Tepücatecuvautüvecai teüteri tahepaüsita 'aixüa memutiyanenicü, ni xeme ni hipatü, sepa temüyüvavecai

väüriyarica temüxepitüanicü Cürisitu nü'arimama temühümeccü. ⁷Masisüari xesata tepüyüacai carima tecateyurietü. Sisivame yunivema müvaveriyapaü teniyüacaitüni. ⁸Tame yaxeciüa texehive'erietü tenitaväüriyacaitüni temüxeyetüirienicü Cacaüyari niuquieya 'aixüa manuyüne, masisü cuxi tenitaväüriyacaitüni temüxeyetüirienicü ta'iyarita, tanaqui'erima xemacücü. ⁹Camüsü ta'ivama, müpaü xetena'erivani que temüte'uximayacai que temüteta'uxitüacai. Tucaricü tücaricü tete'uximayatü capa tetexe'uxitüanicü ni xeime, tetenixecuxaxatüvacaitüni Cacaüyari niuquieya 'aixüa manuyüne.

¹⁰Xeme xemunenierixü Cacaüyarimatü xetenihecüatani que temüyüacai xeme yuri xemüte'erie xehesie mieme, Cacaüyarisie mieme yatetecahutü, heiseriemecü teteyurietü, tahesie carahüivacacu. ¹¹Müpaüta yaxeciüa xecatenimaica que temütexetuicacai, va'uquiyari yunivema müvatuicapaü, texteuicatü texe'imajyatü yuxexuime, ¹²texehüritüatü 'axemu'uvanicü que müreyeyese 'amuyeicanicü Cacaüyarisie mieme. Mücü canixe'inieca 'axemu'uvanicü 'iya tixe'aitüacacu, müxe'inie visi xe'ananetü xemayeitüarienicü hepaüna.

¹³'Ayumieme tameta tecatehayevatü pamüpariyusi tecanipitüaca Cacaüyari 'icücü, quepaucua xemitanaqui'eri Cacaüyari niuquieya xetasi'u'enieca, teüteri vaniucü xe'erietü

xemüca'itanaqui'ericü, yuricü
 Cacaüyari niuquieya que mütiñücü
 püta xemitanaqui'ericü. Mücü
 canixecuyuitivani xeme yuri
 xemüte'erie. ¹⁴Xeme ta'ivama,
 te'üquemete xenacüne xe'vä'üquetü
 müme Cacaüyarisie mieme
 memüyutixexeüriva Cureya
 cuieyarisie Quesusi Cürisitusie
 memüteviya. Xeteniucüne
 xeteüterima mexe'uximatüacacu
 vahepaü, yaxecüa Huriyusixi
 memüva'uximatüacaipaü müme.
¹⁵Huriyusixi Ti'aitame meniumieni
 Quesusi, menivarucuini
 Cacaüyari texaxatametemamata.
 Mepütasi'anuyexüri tame.
 Mepüca'inaqui'aritüa Cacaüyari
 mepüvaraye'unie yunaimie
 teüteri. ¹⁶Mepücatasitaunie
 temütevacühüavenicü
 müme memücahuriyusixi
 memütavicueisitüarienicü. Müpaü
 mecateniyurieni yuheyemecü
 memeye'atüanicü tita 'axa
 memüteyurie. 'Imatürieca haxüa
 nivaru'axixüani müme.

**Papuru que mücativeütacai
 memüyuyexexeürivacai**

¹⁷Masi ta'ivama, tame sepa
 yapaümexa xemütasinutüita
 tahüxi teca'utinenierecacu peru
 ta'iyarisie xecatasinutüitatü, masi
 cuini mieme tenitamexüitüacaitüni
 temixeyacü xenierica, cui
 texehive'erietü. ¹⁸'Ayumieme
 xehesüa tepeucünicuca. Ne
 Papuru heivari tavarita
 nepeuyeimücücai, peru
 Cauyumarie pütasinencai. ¹⁹Tita
 tetecuevie, titacü tetetatemamavie,
 titacü 'aixüa tetetacühüaveni

tahepaüsita, muma manamana
 'aixüa mütiyücühüavepaü,
 Tati'aitüvame Quesusi
 hüxie 'aixüa tetetacühüavetü
 quepaucua munuani. Xemeri
 xecatehüme. ²⁰Xeme xecümana
 visi tetenixeiyarieca, xeme
 xecatanitemavieritüaca.

3 'Ayumieme
 tecate'uca'enivatüri, 'aixüa
 tetenitamaicaitüni 'Atenasie
 temücu'eirivacü taxaüta. ²Timuteu
 tenenü'ani. Mücü canita'ivatüni,
 Cacaüyari caniparevivameyatüni,
 tahamatü catini'uximayaca
 niuqui Cürisitu hepaüsita 'aixüa
 manuyüne ticuxatatü. Teneinü'ani
 müxeseiriyanicü müxeväüriyanicü
 yuri xemüte'eriecacü 'aixüa,
³ni xevitü mücacunüitüarienicü
 xe'uximatüarietacacu hicü. Xemetütü
 müpaü xepütamate, tepucayasari
 'uximatüaricacü. ⁴Xehesüa
 te'u'uvatü, yacatiyüvecacu cuxi,
 müpaü tetenixe'utahüave quename
 te'uximatüarietacacacai. Müpaü
 tiniuyüni, müpaü xetenimaica
 xeme. ⁵Nesü 'ayumieme
 necatiuca'enivatüri nepüretanü'a
 yanemüretimanicü yuri que
 xemüte'erie, cauca tiyu'isipavame
 xeta'isipave neticu'erivatü, cauca
 xüanacüa 'ayani tete'uta'uxitüacu
 neticu'erivatü.

⁶Hicürixüa Timuteu xehesüa
 heyeyaca tahesüa caninuani.
 'Aixüa catatiniutahecüatüani
 yuri que xemüte'erie, que
 xemüteyucanaqui'erie, 'aixüa
 que xemütatecu'eriva,
 yuheyemecü xetasixeyacutü
 tame temüxexeyacupaü.
⁷'Ayumieme teniutuicarieni

xehepaüsita yuri xemüte'eriecü ta'ivama, sepa temüteuyehüva temü'uximatüarie naimecü. ⁸Hicüsüari tenayeyuyurini xüca 'axe'uti'luca xeme, Ti'aitamesie xeteviyatü. ⁹Queri teteyüvave temütehpinirieni Cacaüyari pamüpariyusi te'ipitüatü xehepaüsita, temavierica xemütasi'upitüacü vaücavame tacacaüyari hüxie. ¹⁰Tucaricü tücaricü panuyuhayeva ta'ivaurica, te'ivaviriecacu temixeyiacü xenierica, temüxe'aye'atüirienicü tita müreyeveve yuri xete'eriecacu.

¹¹Mücütütü Cacaüyari müta'uquiyari, Qesusi mütati'aitüvame, xüca 'aixüa 'iyurieni tahuye xehesüa temeta'axüanicü. ¹²Xemeta xüca Ti'aitame xeve'eriyanı xeteyucanaqui'eriecacu, xenaqui'eriya manuyuhayevanicü xeyunaqui'eriecacu yunaitü, xevanaqui'eriecacu yunaime, yaxeciüa que temütexenaqui'erie. ¹³Müpaü xeyüacacu, xe'iyari caniseiriyariemücü, xehesie carahüivacacu, xemeta Cacaüyarisie mieme xepasieyu Cacaüyari müta'uquiyari hüxie, quepaucua munuani Tati'aitüvame Qesusi yunaime Cacaüyarisüa miemete vahamatü.

**Que mütiuyeicani Cacaüyari
münaqui'acacü**

4 'Imatürieca ta'ivama tepüxetavaviri, Tati'aitüvame Qesuisüsia temiemetetütü tepüxetuica 'axemu'uvanicü que xemütehima tame tetexecuxaxatüvacacu que

müreyeveve 'axemu'uvanicü xeminaqui'aritüanicü Cacaüyari, müpaütütü cuini mieme 'axemüte'u'uvanicü, 'axemüte'u'uvapaü.

²Xeme xepütemate que temütexe'uta'aitüa Ti'aitame Qesusi tasipareviecacu. ³Ipaü pütinaque Cacaüyari, hesiena mieme xemüpasienicü. 'Ayumieme xepücavacumaüvani que mü'ane mücayü'üya mücayücüna. ⁴Xeme yuxexuitü xequetenemaica xemüvaravitücünicü yü'üya, Cacaüyarisie mieme xepasietü, ve'eme xe'erietü, ⁵xecateyucahive'erietü que mütixenaque xeicüa, nuivarite Cacaüyari memücamate vahepaü. ⁶Xepüca'anuyehaitürüveni, xepüca'icua mana yu'iva que xemüteyurie. Ti'aitame 'apürapica mücü naimecü, meripai que temütexe'utahüavixü, que temütexecuhecüasitüiya.

⁷Cacaüyari pücatasi'uta'inie teca'itiatücaitü temacünecü. Hesiena mieme temüpasienicü püta pütasi'uta'inie. ⁸'Ayumieme que mü'ane mixani'erie 'icü, tevi pücaxani'erie, masi Cacaüyari püta püxani'erie, que mü'ane mütatimicua Yu'iyari Mütiyupata.

⁹Xeme tixaü xepücateheuyehüva nemütixeta'utüirienicü tevi que mütivanaqui'erie yu'ivama ne'utaitü. Cacaüyari tinixe'üquitüaca xeme xemüyunaqui'eriecacü. ¹⁰Müpaü xecatenivanaqui'erieca yunaime yu'ivama naisarie Maseruniasie memütama. Camü ta'ivama, tenixevavirica masi müpaü xemüteyuriecacü, ¹¹vaücava

xemütecuaunicü cayuvatü
 xemexeianicü, yuxexuitü
 yu'uximayasicacü xemüyüacacü,
 yumamacü xemüte'uximayacacü
 que temütexe'uta'aitüa. ¹²Müpaü
 xeteyurietü 'aixüa xeni'u'vacuni
 que müreyeveese müme vana
 memücu'u vahepaüsita, tixaü
 xepücateheuyehüaca.

Ti'aitame que mütinuani

¹³Ta'ivama, müpaü
 pücatatinaquequeyu xüca
 'asixecatemaicaque müme
 memücusu vahepaüsita.
 Pücatasinaquequeyu xüca
 xeyuheiveriecaque hipatü yuri
 memücate'erie meta'icuevatü
 vahepaü. ¹⁴Tame yuri teteni'erieca
 Quesusi mumü peru manucque.
 'Ayumieme Cacaüyari yaxeicüa
 niva'atüamücü Quesusisimame
 müme memeucusixüa Quesusisie
 meteviyatü.

¹⁵Ipaü tetenixecühüaveni
 Ti'aitame niuquieya mühücücü,
 tame temütahayeva te'ayeyuyuritü
 cuxi Ti'aitame munuanique, tame
 tepücvaranuyehaitüiyaxüani
 müme memeucusixüa. ¹⁶Mücü
 Ti'aitame taheima pacaneni
 'utaniütü ti'aitatü, niuqui tuayamete
 tiva'aitüvame 'utaniucacacu,
 Cacaüyari cuxinetaya hüsiriecacu.
 Müme memeucusixüa Cürisitusie
 meteviyatü menanucu'ucuni
 meri. ¹⁷Tameta temücu'eirivani
 te'ayeyuyuritü cuxi, 'ana cuitü
 tecananutivitüquiecuni vahamatü
 'axeicüa haisata, Ti'aitame
 temanunaquecü taheima. Müpaü
 tiyüyu, taheyemecü 'ateniu'vacuni
 Ti'aitamematü. ¹⁸'Ayumieme

xequenyünütüaca yuxexuitü 'icü
 niuquicü.

5 Ta'ivama, vitarite
 tucarite hepaüsita
 tixaü xepücateheuyehüa
 xemüteta'utüiyarienicü. ²Xeme
 heiseriemecü müpaü xepütemate,
 Ti'aitame tucarieya müpaü
 catinaye'amücü tinavayame
 tücacüta mü'axepaü. ³Quepaucua
 müpaü memutiyuaneni,
 Cayuvatü tepexeiya,
 tepücacueriva'a me'utiyuatü, 'ana
 menica'unariecuni. Yapaucua
 püva'axe 'uca mütiniverüme
 cuiniyaya mi'axepaü.
 Mepücatavicueni. ⁴Xeme püta
 ta'ivama, yüvipa xepüca'u'uva, 'iya
 tucari pücaxe'axeni tinavayamepaü.
⁵Xeme yunaitü hecüaripa
 xecanimiemetetüni, tucarisie
 xepümiemete que xemüte'ununuiva.
 Tücacüta tepücamiemete, yüvipa
 tepücamiemete. ⁶Merücüte,
 'ayumieme tepüca'utütupeni
 hipame vahepaü. Tepayeneniereni
 püta, tepütamaica. ⁷Cucusumete
 tücacüta mecanicusuni.
 Tarüvecarixi tücacüta
 mecanitarüveca. ⁸Tame tucarisie
 püta temümiemete tenitamaicacuni.
 Yuri que temüte'erie, que
 temütetacanaqui'erie, müpaü
 tetenenacatücücuni cuya
 camixayapaü temütacuerienicü
 tatavisie. Tamu'usie cuya
 xupureruyapaü tepenacaqueni
 que temüteta'icuevacü
 temütavicueisitüarierenicü.
⁹Cacaüyari 'ena pücatasi'ucaye
 temühecarienicü. Pütasi'ucaye
 temaye'axüanicü püta que
 temütetavicueisitüarieni,

Tati'aitüvame Qesusi Cürisitu yatatipitüacacu. ¹⁰Mücü tahesie mieme pumü, tame 'axeicüa temayeyuyurinicü hamatüana, sepa temayeneniere sepa temücucusu. ¹¹'Ayumieme xequeneyuvaüriyani, xequeneyuseiriyani xemüyutaxevirecü, yaxaicüa que xemüteyurie.

**Papuru que mütivatuicacai
'ivamarixi**

¹²Ta'ivama, 'ipaü tetenixevavirieca, xemüvamatenicü müme memüte'uximaya xesata, müme memüxe'uquiyarima Ti'aitamesie meteviyatü, müme memüxe'imaiya. ¹³Cui ve'emetete xequeniva'erieca xevanaqui'erietü müpaü memüte'uximayacü. 'Aixüa xequeteneyuxeiyani yunaitü.

¹⁴Ta'ivama, 'ipaüta tetenixetavavirieniqueyu, xequenivaruta'imaiya müme memi'üraxie 'aisica. Xequenivavaüriyani müme memücatürüicavi yu'iyarisie. Xequenivatüicani müme memüverarani. Müixa xequeteneucanenevieca yunaime vahesie mieme.

¹⁵Xequeneyucuerivayurieca capa xevitü 'axa tipinirienicü xeime, 'iya 'axa miyuricü. Masi yuhayemecü xequetenecuvava 'aixüa xemüyuyuriecacü yuxexuitü, 'aixüa xemüvayuriecacü yunaime.

¹⁶Xequeneyutemamavieca yuhayeme. ¹⁷Xecatehayevatü xequeneyunenevieca.

¹⁸Pamüpariyusi xequenepitüaca Cacaüyari naime hepaüsita. Müpaü catininaqueni Cacaüyari yaxemüteyuriecacü Cürisitu Qesusisie xeteviyatü.

¹⁹'Iyari xepücacütüsani. ²⁰Xepüca'itave'erieca texaxatamete vaniuiqui, ²¹masi xequeteneuta'inüata naime. Tita 'aixüa müti'anesie xequeteneviyani.

²²Nai 'axa müti'anene sepa que mü'ane xequeteneuhayeva.

²³Mücütütü Cacaüyari mütasipitüa ta'iyarisie temüca'uximatüariecacü, mücü xüca xe'aye'atüani xepatatü yuhesie mieme. Xüca xe'üviyarieni xe'aye'axüavavetü que xemüte'u'iyari que xemüteyumate que xemütevaiyarite, xehesie carahüivacacu quepauca Tati'aitüvame Qesusi Cürisitu munuani. ²⁴Que mü'ane müxe'uta'inie yacatinicamieni, müpaü catiniyuriemücü.

**Que mütivavaürütüa, que müreyenü
'aixüa 'utaitü vahepaüsita**

²⁵Ta'ivama, tahesie miemeta xequeneyunenevieca.

²⁶Xequenivavaürütüaca ta'ivamarixi yunaime, pasiecate que memüteyuvaürütüa.

²⁷Ne nepüxehürütüa Ti'aitame nesi'eniecacu, yunaitü 'ivamarixi memüterüviyarienicü 'icü xapa.

²⁸Tati'aitüvame Qesusi Cürisitu xüca 'aixüa tiuca'iyarini xehesie mieme. Müpaü xeicüa cani'aneni.

TESARUNICATARI

Hutarieca Mieme Xapayari Que Mütivarunü'airi Papuru

Vaürisica

1 Papuru Sirivanumatü
Timuteumatü
tecanixe vaüiritüaca Tesarunicatari
xemüyuyexexeüriva Cacaüyari
müta'uquiyarisie xeteviyatü,
Ti'aitame Quesusi Cürisitusie
xeteviyatü. ²Cacaüyari
müta'uquiyari, Quesusi Cürisitu
müti'aitame, 'aixüa xüca
mete'u'iyarini xehesie mieme,
xüca mexepitüaca yu'iyarisie
xemüca'uximatüariecacü.

**Cacaüyari que mütiva'inüatani
müme 'axa memüteyurie
quepauca Cürisitu munuani**

³Neuxei ta'ivama, neuyeveca
tame taheyemecü pamüpariyusi
temipitüacacü Cacaüyari
xehepaüsita, que müreyeveve
yatemüteyuriecacü xeme
xemütetave'eriyarümecü yuri
xete'erietü, yuxexuitü yunaitü
xemütetamüiriyarümecü
xeteyucanaqu'erietü.

⁴Ayumieme tameri 'aixüa
te'utiyuatü xehepaüsita
yatecatenivacuxaxatüvani

müme memüyutixexeüriva
Cacaüyarisie meteviyatü.
Müpaü tetenivacühüaveni, que
xemüte'uca'eniva, yuri que
xemüte'erie mexi xetaveveiyarüva,
mexi xe'uximatüarie, nai
que xemü'itüarrietüve.

⁵Yaxe'itüariecacu canimasiücünü
Cacaüyari heiseriemecü que
müti'inüata 'isücametütü.
Müpaü xeteta'inüasieme xemeta
xecanimarivacacuni, xehesie que
mütinaqueni 'axemu'uvanücü
Cacaüyari tixe'aitüvametücacu.
Müpaü mütiyünicü xetenicuineni
xemeta.

⁶Camüsü, Cacaüyari
heiseriemecü catiniyuridemücü que
mütivapinirieni va'uximatüatü
müme memüxe'uximatüa,
⁷que mütixepinirieni
xemeta xe'uxipitüatü xeme
xemü'uximatüarie, yatati'uxipitüatü
tameta, quepauca masiücütü
mayani Ti'aitame Quesusi taheima
'acamietü, yuniuqui tuayamete
memütürüccavi vahamatü 'acamietü,
⁸taipäu merücaüyetü. Heiseriemecü
canivaranutaxürimücü müme
memüca'imate Cacaüyari,

müme yamemücatecahu
 Tati'aitüvame Quesusi
 niuquieya 'aixüa manuyünesie.
⁹Müme müpaü memü'anene
 que memüte'anutaxüriyani,
 vahesie tininaquimücü
 memüca'unarienicü yuheyemecü,
 Ti'aitame hüxieya mecaxeyatü,
 türücaüyetü que mütimarive
 meca'ixeyatü ¹⁰quepaucua
 munuani. Caninuamücüsü visi
 mütixeyarienicü yuteüterima
 vahesie tiviyatü, yunaitü yuri
 memüte'uta'erie memühüxiyanicü
 me'l'ixüarietü 'iya tucarisie.
 Müpaü catiniyümücü yuri
 xemüte'ita'eriricü tita
 temütehecüatacai xehesüa.

¹¹Müpaü mütiyünicü, xehesie
 mieme tenitanenevieca taheyemecü,
 tacacaüyari müpaü mütixemaicacü
 xeme xe'u'uvame que müreuyevese
 'amuyeicanicü Cacaüyari 'ita'inieyu.
 Tepütanenevieta tacacaüyari
 yütürücariyacü meye'atüanicü
 naime que xemüteyuvaiüriya
 'aixüa xeteyuricutü, naime que
 xemüteyurie yuri xete'erietü.

¹²Müpaü tiyüyu, que mü'ane
 Tati'aitüvame Quesusi mühücü visi
 catinixeyariemücü xehesie tiviyatü.
 Xemeta visi xecatenixeyariyecuni
 hesiena xeteviyatü, tacacaüyari
 Tati'aitüvame Quesusi Cürisitu
 'aixüa mütiuca'iyaricü.

**Masiücütü que mürayani 'iya tevi
 yamütiyurieneni que mücatiheiserie**

2 Hicü ta'ivamarixi, 'ipaü
 tetenixetavavirieniqueyu
 yaxemüteyuriecacü xeteha'erivatü
 que mütinuani Tati'aitüvame
 Quesusi Cürisitu, xeteha'erivatü

hesüana que temütecuxeüriyani.
 Tepüxetavavirie ²yapaucua
 xemüca'ucuyuitüarienicü
 que xemüteyumate,
 xemücamuinariecacü sepa
 müxemuina xevitü 'iyari ya
 niuqui ya xapa tahesüa vaniu
 mümieme, müpaü 'utaitü quename
 Ti'aitame tucarieya 'aye'ari.
³Xüca tüma haquevasü xevitü
 caxe'ucuamanaque. 'Asipücaüni
 mexi cuya cayusutüave meri,
 'arique mexi masiücütü ca'ayeive
 mücü tevi yamütiyurieneni
 que mücatiheiserie, que
 mü'ane müca'unarieni. ⁴'Iya
 neye'uniecamücü nitave'eriecamücü
 naime cacaaüyari mütiteva, naitü
 mürayexeyari. Yücümana
 canayerümücü Cacaüyari
 tuquieyata, cacaaüyari yuxatatü.

⁵Müpaü xecateha'eriva
 müpaü nemütixetaxatüacaicü
 quepaucua xehesüa nemeyeicacai
 cuxi. ⁶Hicürita xecatenimaica
 tita mütinena, masiücütü
 müca'ayanicü mexi tucariyari
 ca'aye'ave. ⁷Tita mücatiheiserie
 'ari 'avie caniyüaneni. Masi
 hicü xEICÜa caniyüaneni mexi
 que mü'ane hixüatapai 'uvetü
 minena ca'anuyevitüquieve
 cuxi. ⁸Yemieyu, masiücütü
 nayeimücü 'iya yamütiyurieneni
 que mücatiheiserie. Ti'aitame
 Quesusi canimiemücü 'iya yu'iyacü
 yuteta miemecü, canica'unamücü
 masiücütü 'ayuyetitüame quepaucua
 munuani. ⁹'Iya püta caninuamücü
 Cauyumarie 'icuyuitüvacacu.
 Nai türücaüyetü punuani
 'inüarite müti'itava tiyurienetü
 mamarivaveme. ¹⁰Yamütiyurienecü

que mücatiheiserie, naimecü
nıvacuamanamücü müme
memüca'unariexime,
memücayuvaüriyacaicü
memınaqu'eriecacü tita yuri
müraine memütaviceisitüarienicü.
¹¹'Ayumieme Cacaüyari
püvaranü'airiva 'irümarı
müvacuyuitüva, yuri
memüteta'erienicü 'itaricasie,
¹²memanutaxüriyanicü yunaitü
yuri memücate'ita'eriri tita yuri
müraine, masi memünaqui'a
yameteyurietü que mücatiheiserie.

**Que memüte'anayexeyarie
memütaviceisitüarienicü**

¹³Masi neuyeveca tame
taheyemecü pamüpariyusi
temipitüacacü Cacaüyari
xehepaüsita, ta'ivama Ti'aitame
müxenaqui'erie. Sutüapai
Cacaüyari nixe'anuyexeyia
xemütaviceisitüarienicü hesiena
mieme xepasietü 'Iyari que
mütixepata, yuri xete'erietü
yuri que maine. ¹⁴'Ayumieme
canixe'uta'inieni tame niuqui 'aixüa
manuyüne tetexecuxatüvacacu,
Tati'aitüvame Qesusi Cürisitupaü
visi xe'ananetü xemacüneceü.

¹⁵Hicümüsüari ta'ivama,
xequeneuti'uti 'aixüa. Xequeneuviya
tita xemüteyetuiriyari que
xemüte'uta'üquitüarie ya niuquicü
ya taxapacü. ¹⁶Tati'aitüvame
Qesusi Cürisitütütüri, Cacaüyari
müta'uquiyari, que mü'ane
mütasinaqui'erie, mütasituica
yuheyeme, mütasipitüa 'aixüa
temüta'icuevanicü yuri tete'erietü,
¹⁷'iya xüca xetuicani xe'iyarisie,
xüca xeseiriyani nai que

xemüteyurie que xemaitüca 'aixüa
ti'aneme.

**Cacaüyari niuquieya 'aixüa
quecuxasivani**

3 Mericüsü 'ivamarixi,
xequeneyunenevieca tahesie
mieme, Ti'aitame niuquieya
cuitüva mü'enierienicü naisarie,
'aixüa mücuxasivanicü que
müyüane xehesüa, ²tameta
temütaviceisitüarienicü müme
teüteri yamemüteyurie que
mücareuyevese, 'axa memüte'u'iyari
'asimemücatasiyurienicü.
Yunaitüsietü yuri mepücate'erie.
³Masi Ti'aitame que
maine yacatinicamieni.
Mücü canixeseiriyamücü,
canixe'üviyacamücü que
mü'ane 'axa mütiuca'iyari
'asimücaxeyurienicü. ⁴Ti'aitamesie
teteviyatü 'ipaü yuri
teteni'erieca xehepaüsita, müpaü
xeteniyurieni que temüte'aita,
müpaü xeteniyuriecacunita.
⁵Ti'aitame xüca 'aixüa
'iyurieni xe'iyari Cacaüyariipaü
xemüteyucanaqui'eriecacü,
Cürisitupaü xemüte'uca'enivanicü.

Que müreuyevese müti'uximayacacü

⁶Ta'ivama, Tati'aitüvame Qesusi
Cürisitusüa temümiemetecü 'ipaü
tetenixe'aitüaca, xemüvahayevacü
yunaima ta'ivama 'amemu'uva
meyü'üraxietü yamecatecahutü
que temütexe'uyetüri. ⁷Xeme
yücümama xecatenimaica que
müreuyevese xemütasi'üquenecü
tame. Xehesüa te'u'uvatü
tepücata'üraxiecai. ⁸Ni xeimesüa
pa tepücatecuacai tecatetatuatü.

Masi tete'uximayatü teteta'uxitüatü tucariçü tücaricü tecateni'uximayacaitüni xeme temücatexe'uxitüanicü ni xeime. ⁹Heiserie tecahexeyatü tepüçayüacai. Heiserie tecanexeyanitütü temütexe'uxitüanicü, peru müpäü tecateni'uximayacaitüni masi 'üquisica tematayeitüanicü, xemütasi'üquenicü. ¹⁰Mücü meta, quepaucua xehesüa teme'uvcaci müpäü tetenixe'aitüacaitüni, xüca xevitü cayuvaüriyani müti'uximayacacü, mecuxi mücü tixaü mücaticuani. ¹¹Tepü'lenana quename hipatü 'ame'u'uva xesata meyu'üraxietü, mecate'uximayatü, yacü xeicüa meniuquixietü püta. ¹²Müpäü tepüteva'aitüa müme müpäü memü'anene, Ti'aitame Qesusi Cürisitusüa temümiemetecü müpäü tepütevatuica, cayuvatü metitetü mete'uximayatü yu'icuai memütecuanicü. ¹³Xemeta ta'ivama, xepüca'u'uxeni 'aixüa xeteyurietü.

¹⁴Xevitü xüca ca'lenieni tita temüte'utiyuane 'icü xapasie tete'utüatü, xequentimati 'iya, hamatüana xepüçayünüca, 'iya müteviyasitüarienicü. ¹⁵Xepücatecu'erivani hepaüsitana xemütecuerivapaü que mü'ane müxe'aye'unie hepaüsita, masi xequene'imaiyani xemi'imaiyapaü yu'iva püta.

**'Imatürieca que mütivaxata
'aixüa memü'itüarienicü**

¹⁶Masi que mü'ane yu'iyarisie müca'uximatüarie Ti'aitametütü, yuheyemecü xüca xepitüaca yu'iyarisie xemüca'uximatüariēcacü sepa naimecü. Ti'aitame yunaime xehamatü xüca 'a'uyeicani. ¹⁷Ne Papuru nenixevaüritüaca nemamacü neti'utüatü. 'Icü canine'inüaritüni naime xapasie, 'ipaü nepütüu'utüa. ¹⁸Tati'aitüvame Qesusi Cürisitu 'aixüa xüca tiuca'iyarini yunaime xehesie mieme. Müpäü xeicüa cani'aneni.

TIMUTEU

Mexüacame Xapayari Papuru Que Mütinü'airi

Vaürisica

1 Ne Papuru Cürisitu Qesusi nü'arieya necanihücütüni müpaü mütiu'aitaxücü tasivicueisitüvame Cacaüyari, que mü'anesie yuri temüte'erie mexi teta'icueva meta Cürisitu Qesusi müpaü mütiu'aitaxücü. ²Nemanivaüiritüaca Timuteu. Yuricü pecaninenivetüni yuri temüte'eriecü. Cacaüyari müta'uquiyari, Cürisitu Qesusita mütatü'aitüvame, xüca 'aixüa mete'u'iyarini 'ahesie mieme, xüca memasinenimayaca, xüca memasipitüaca 'a'iyarisie pemüca'uximatüariecücü.

'Uquisica 'axa mü'ane hepaüsita que müti'imaiyaxü

³Maseruniya cuieyarisie quepaucua nemüyemieximecai, müpaü nepümatituicacai 'Epesusie pemü'ahayevacü, pemütiva'aitüanicü hipame capa yücü mete'üquitanicü ⁴capa meva'enienicü yacü xeicüa que memüte'üxasita niuqui mücaparivecü xeime ramare

hepaüsita. Que mü'ane müpaü müti'üquita niuqui xüatüarica püvevie xeicüa, pücaheye'atüa tita Cacaüyari müti'hüritüa para yuri ti'erietü yamütiyurienenicü.

⁵Icü 'ayumieme pucuyüane xasica, mütiyucanaqui'eriecacü 'iyarieya 'itiyacacu, ca'itate'acacu, yuri ti'erietü peru huta 'iyariyari cahexeyatü. ⁶Hipatü xaüsie me'ucuyuneca mücü hepaüsita, ta'aurie menaxürieni. 'Ayumieme yacü xeicüa mecatenicuxatani.

⁷Püvanaque 'inüari niuquiyari hepaüsita memüte'üquitanicü, peru 'asimepücatemate tita memütehaitüca.

Mepücaheitimaivave tita memütexata, sepa türücaüyemecü müpaü memütécuxata.

⁸Süricüte müpaü tepütémate, 'inüari niuquiyari 'aixüa cani'aneni tevi xüca yaticamieni he'erivatü 'inüari mühücücü, ⁹müpaü timaitü, 'inüari pücaheuyevese xüca tevi heiseriemecü yaticamieni hesiena. Müme 'inüari memütisana vahepaüsita püta pücuxasiva, müme memüca'enana vahepaüsita, müme Cacaüyari memüca'ayexeyia

'axa memüteyurie vahepaüsita, müme 'axa memü'anene Cacaüyari memüxani'erie vahepaüsita, müme memüvacuya yu'uquiyarima yuvarusima memüteyumemiva vahepaüsita, ¹⁰memüvacumaüva que mü'ane mücava'üya mücavacüna vahepaüsita, 'uquisi hipame 'uquisi memüvacumaüva vahepaüsita, müme memüvanava teüteri vahepaüsita, müme memüteyu'itaiya vahepaüsita, müme memüyühürütüa mete'itavatü müme vahepaüsita. Hipatü yunaitü memeye'unie 'üquisica müseüye, müme vahepaüsita pücuxasiva 'inüari, ¹¹que maine mücü niuqui müpaü manuyüne visi que mütimarive Cacaüyari yutemavietü, que nemütühürütüarie yanemüticuxatanicü ne.

Papuru que mütiuhürütüarie

¹²Pamüpariyusi necanipitüaca que mü'ane münesitürücarüya Quesusi Cürisitu mütati'aitüvame, mücü yaneticamieme münesi'eriecü, münesi'ucayecü müpaü nemütü'uximayacacü, ¹³sepa ne meripai nemiseviximacai 'axa ne'utaitü hepaüsitanä, sepa nemitaveiyarümeccai, sepa nemitave'eriecai. Nepunenimayasie masi müpaü nemütüyurienecaicü 'asinecatimaitü quepaucua yuri nemücati'eriecai. ¹⁴Tati'aitüvame cuini mieme 'aixüa pütüca'iyaricai nehésie mieme, pünesi'upitüa yuri nemütü'eriecacü nemütinecanaqui'eriecacü Cürisitu Quesusisie netiviyatü.

¹⁵Icü niuqui yuricü paine, neuyeveca münaqui'erivanicü

yemecü, quename Cürisitu Quesusi cuiepa nua 'axa teyuruvamete vatavicueisitüanique. Ne 'axa teyuruvamete vasata nepüve'eme. ¹⁶Peru 'ayumieme nepunenimayasie, Quesusi Cürisitu masi vaücavamecü masiücüme mayeitüanicü nehésie, naimecü que müreuterive tiuca'enivatü, 'inüari nemayanicü mexüacame nehücütütü, memünesiha'erivanicü müme 'arique hesiena yuri memüteta'erieni yuheyemecü memayeyuyurinicü. ¹⁷Que mü'ane cuie naime müti'aitame yuheyemecü, que mü'ane capünivetü caxeyarievettü yuxevitü timaivetü mücacaüyari, mücü ve'eme quexasivani, visi quetixeyarieca yuheyemecü. 'Icü niuqui canise'ini.

¹⁸Neuxei nenive Timuteu, 'ipaü nepümati'aitüa, nepümasihürütüa yaxecüa niuqui 'ahepaüsita que mütixasivacai meripai quename müpaü petiyurieniquecai. Que pemütihēcüasiecai, cuyapaü queneýüaneni, 'aixüa 'anemecü quene'amieneni yuri peti'erietü 'a'iyari camasi'utate'acacu. ¹⁹Hipatü memitixani'ericü yu'iyari varutate'acacu, vacanuva pucayunixü yuri que memüte'eriecai. ²⁰Müpaü mecani'aneneni Himeneu Herecanituru. Nepüvayetua Cayumarie müvaviyacü. Mücücü müpaü mepüte'üquitüarieca 'axa memüca'utiyuanenicü.

Nenevieri hepaüsita que müti'üquitüa

2 'Ayumieme müpaü nepümatituica müpaü

yemecü müreuyevsecü,
 xequenevavirica Cacaüyari,
 nenevieri xequenepitüaca,
 vaüriyarica xequenepitüaca,
 pamüpariyusi xequenepitüaca
 yunaime teüteri vahesie mieme,
²cuiepa te'aitamete vahesie
 mieme, yunaime vavemete vahesie
 mieme, tame cayuvatü te'umatü
 teca'uximatüarietü 'atemu'uvanicü,
 naimecü Cacaüyari te'ayexeyatü
 'aixüa tetecahutü. ³Xüca müpaü
 'aneni, 'aixüa caniyümücü,
 catininaquimücü tasivicueisitüvame
 Cacaüyari que mütixeyia. ⁴Müpaü
 pütinaque yunaitü teüteri
 memütavicueisitüarienicü, tita yuri
 müraine metemaitü memacünece.
⁵Cacaüyari caniyuxevini. Niucame
 meta que mü'ane Cacaüyari teüteri
 müvatahüave, mücüta püyuxevi
 tevitütü Cürisitu Quesusitütü.
⁶Mücü püyuyetua yunaime
 vahesie mieme vaxünaque. Müpaü
 pütühecüasie tucari 'aixüa
 mü'ane 'aye'acu. ⁷Neta 'ayumieme
 nepuqueri tixaxatame nü'ari.
 Yuri nepaine, nepücati'itava.
 Nepuqueri memücahuriyusixi
 nemütivata'üquitüanicü tita yuri
 temüte'erie hepaüsita tita yuri
 müraine hepaüsita.

⁸Ayumieme müpaü pünetinaque,
 haqueva memeyutixexeüriva 'uquisi
 mequeyunenevieca yumamatecü
 meheutimetü mepasietü tixaü
 mecaha'atü niuqui mecaxüatüatü
 yu'iyarisie. ⁹Ucari yaxecüa,
 va'ixuriqui 'aixüa requemericacu
 mequeyuquemaritüaca
 mecateyucatave'erietü que
 memütüyuxexeyia, meyumaivavetü
 püta. Sarica huru perüra

'ixuriqui cui müraye'axe
 mücü naitü pücavaquemari.

¹⁰'Aixüa meteyurietü visi
 mequeteyuquemaritüaca
 püta. 'Aixüa caniyümücü
 müpaü memütüyuriecacü 'ucari
 xüca müpaü me'utiyaneni
 quename Cacaüyari me'ayexeyia.
¹¹'Uca cayuvatü 'umatü
 queti'yü'üquitüaca, naimecü
 ti'aitüarietü. ¹²Nepüca'itauni 'uca
 müti'üquitanicü müti'aitüacacü
 'uqui, masi peuyevese cayuvatü
 mumacacü püta. ¹³'Arani meri
 putaveviya, 'arique 'Eva. ¹⁴'Arani
 meta pücati'irüvyarie, peru 'uca
 tiu'irüvyarieca 'aisica saname
 patüa. ¹⁵Nitavicueisitüarienicü
 quepaucua mütiniveni, yuri
 mete'erietü meteyucanaqui'erietü
 mepasietü xüca meyhahayevani
 meyumaivavetü.

**Que müreuyevese te'üviyamete
 müpaü memü'anenenicü**

3 'Icü niuqui yuricü paine. Que
 mü'ane ti'üviyame mayeimücü,
 mücü 'uximayasica 'aixüa
 mü'ane pühive'erie. ²Ayumieme
 caneuyevaca ti'üviyamesie
 tixaütü mücarahüivanicü, sepa
 mutaxanesie. Xeime hüciä
 pavitücünü 'uca, püyumaica,
 pütimaiveni, 'aixüa pütiquemaca,
 püvanaqui'erieca tevanarixi,
 pütü'üquitaveni, ³tavecame
 pücahücütünü, pücavativayani, masi
 püca'ayu'eriyani, pücayumieneni,
 tumini pücahive'erieca, ⁴'aixüa
 'anemecü pütiva'aitüaca yuquie
 quiecatari, yütüriyama
 püvarexeyani tiva'aitüatü
 naimecü 'aixüa ticamietü. ⁵Que

mü'ane 'asimücatimate yuquie
 quiecatari mütiva'aitüacacü, queri
 tiva'üviyani memüyuexexeüriva
 Cacaüyarisüa miemete. ⁶Xique
 yuri mütiuta'eri püchücütüni,
 capa 'uhüsierieme 'acavenicü
 Cauyumariepäü tatacuri pitüarietü.
⁷Caneuyeveca tacua miemete
 'aixüa memüte'ihécüatanicü
 capa tatierivatü 'uviyarienicü
 Cauyumarie viniyarieyasie.

**Que müreuyevese teparevivamete
 müpäü memü'anenenicü**

⁸Teparevivamete yaxecüa
 peuyevese müpäü memü'anenenicü.
 'Aixüa mepütécahunü, hutacüa
 mehaitücaütü yücü mepüchahitücani,
 yamepüca'ayumiemetetüni väicava
 vinucü, tumini mepüchahive'erieca
 meteyucuanacutü, ⁹va'iyari
 'itiyatücaicacu cavatate'acacu
 mepi'üviyani niuqui masiücütü
 mayeitüarie titasie yuri temüte'erie
 hepäüsita. ¹⁰Müméta yaxecüa
 vahepäü meque'uta'inüasieni
 meri xüca meyüvaveni, 'arique
 teparevivamete meque'acüne xüca
 vahesie carahüivani. ¹¹Va'üitama
 yaxecüa 'aixüa mepütécahunü,
 niuquiperaixi mepücaüyaca,
 mepüyumaica, yamepütécahunü
 näimecü que memaitüca.
¹²Teparevivamete 'ameque'u'uvani
 yuxexuime mevaravitütü yü'üitama,
 'aixüa 'anemecü meteva'aitüatü
 yütüriyama yuquie quiecatari.
¹³Müme teparevivamete 'aixüa
 memeye'atüa yühürütüarica,
 müme mepüte'iva 'aixüa
 memümarivanicü, cui meyuyetuatü
 yuri memüte'eriecacü Cürisitu
 Quesusisüa miemete vahepäü.

**Niuqui masiücütü matüa,
 que temüteheyexeiya
 Cacaüyari manuyüne**

¹⁴Müpäü nepütita'icueva,
 cuitüva 'ahesüa nemeta'anicü.
¹⁵Me xüca 'enereutevini, müpäü
 nepümatü'utüirie pemütimaicacü
 que müreuyevese yamütüyeicanicü
 Cacaüyari quie quiecatari
 vasata. Müme mecanihümetüni
 memüyutixexeüriva Cacaüyari
 mayeyurisie memiemetetütü,
 'iquisaraü tenari mecanihümetüni
 mitituica tita yuri müraine.
¹⁶Müpäü catinihecüaca, pümarive
 mücü niuqui masiücütü matüa,
 que temüteheyexeiya Cacaüyari
 manuyüne.

'Iya masiücütü nayani
 Yuvaïyarisie 'uyeicatü.
 Heiserie pupitüarie
 Yu'iyari hexeyatü.
 Niuqui tuayamete mepixei.
 Pücuxaxasivacai
 Nuivarite vasata.
 Yuri mepüte'uta'eri hesiena
 cuiepa.
 Visi 'anetü panutivitüquie.

**Que mutayü, 'arique que
 memütehayeveni yuri mete'erietü**

4 Yacatinihecüaca 'Iyari
 que maine. 'Imatürieca
 'aye'aximecacu, hipatü
 metenihayevacunü yuri que
 temüte'erie. Mepüva'enieni
 'iyarite memüte'irüma,
 cacaüyarixi 'axa memü'anene que
 memüte'üquita, ²mete'itavatü
 yacü xecüa metecuxatatü.
 Cauyumarie 'inüarieyacü
 mepütitepüatüarieni yu'iyarisie,

'ayumieme pücvavarutate'ani
va'iyari. ³Müpaü mepüte'aitani
memücaneneüqueniciü
memücaviquiecacü,
memütehayevanicü hipame 'icuai
metecuatu, sepa Cacaüyari minetüa
'icuai memenu'ünicü pamüpariyusi
me'ipitüatü müme yuri memüte'erie,
müme tita yuri müraine
memütehetime. ⁴'Aixüa cani'aneni
naitü Cacaüyari mütiunetüa.
Tixaütü pücatixani'eriva xüca
'utanaqui'eriva pamüpariyusi
'ipitüacacu Cacaüyari. ⁵Cacaüyari
niuquieyacü nitipasivani
neneviericü.

**Cürisitu Qesusi parevivameya
'aixüa mü'ane**

⁶Müpaü xüca petiva'aitüaca
'ivamarixi, Cürisitu Qesusi
parevivameya 'aixüa mü'ane
pecaniyüanemücü, peveretü niuqui
yuri que temüte'erie pe'enietü,
'üquisica müseüye pe'enietü que
pemütiveiya 'inüaritüme. ⁷Que
memüte'u'üxasita Cacaüyari
meca'ayexeyatü 'ucaravesixi
va'üxasicü, mücü quenexani'erieca.
Quetine'a'üquitüaca masi
pemü'iyamacacü Cacaüyari
pemayexeyanicü türücaüyemecü.
⁸Xüca tiyü'üquitüaca vaiyari
mü'iyamacacü, 'esiva püyüne,
peru xüca Cacaüyari 'ayexeyani,
'aixüa püyüne naimecü, tucari
mexeyacü que temüte'utahüavarie
temeixeyanicü. Payeyurini hicü,
tucari 'umamiesieta payeyurini.
⁹Mücü niuqui yuricü paine,
neuyevaca münaqui'erivanicü
yemecü. ¹⁰Müpaü mü'anecü,
'ayumieme tepüteta'uxitüa,

'axa tepütecühüavarüva, yuri
temüte'uta'ericü Cacaüyari
mayeyurisie teta'icuevatü.
Mücü yunaime teüteri
canivavicueisitüvametüni, masi
yemecü

¹¹Müpaü quetine'aitatü
quetine'üquitani. ¹²Xevitü
pücamasitave'erieca pemühecuacü.
Masi müme yuri memüme yuri
memüte'erie püvavicueisitüvame.
müte'erie müpaü memü'anenenicü,
'inüari quena'ayeitüvani que
pemütütaniuca, que pemütüyeica,
que pemütü'acanaqui'erie, que
yapemüticamie 'aniuquicü, que
pemütü'litiya. ¹³Nemunuanique
quene'ayumiemetüni petiterüvatü
niuqui memü'enienicü, pevatuicatü,
peti'üquitatü. ¹⁴Quetineuhayeva
pe'itümayatü tita pemütüpitüarie
'iyarisie timieme. Müpaü
pepütüpitüarie tixaxatame
ticuxatacacu, quepaucua
'uquiravesixi 'axeicüa 'ahesie
memutimeixüa.

¹⁵Müccü quene'ayumiemetüni,
müccü queneuyecani
yunaitü memümasixeyacü que
pemüraye'axime. ¹⁶Quene'a'üviyari
quene'üviyani 'üquisica. Müpaü
petiyurienetü quene'ahayeva.
Müccü pepü'atavicueisitüani
pepüvatavicueisitüani müme
memümasi'enieta.

**Que müreuyevese müpaü
müvayurienicü hipame**

5 'Uquirasi pepücatatieni,
masi pepinütüani
'a'uquiyaripaü. 'Uquisi 'a'ivama
vahepaü quetinivacühüaveni.
²Ucaravesixi 'ateteima vahepaü

quetinivacühüaveni, 'ucari 'a'ivama vahepaü quetinivacühüaveni naimecü pe'itiatü.

³Quetinivareuyehüvirieca 'ucari vacünama memucui xüca yemecü meyuxeveni. ⁴Que mü'ane cünaya 'umücu yütüriyama yumama'üma müvarexeiya, masi yemecü neuyeveca müme yamemüteyü'üquitüanicü memütevarueyhüvirienicü yuquie quiecatari, 'amemüte'apicacü mevaparevietü yu'uquiyarima. Müpaü memüteyuriecacü pinaque Cacaüyari. ⁵Que mü'ane cünaya mumü yuxaüta 'amuca yemecü, mücü yuri pütü'erie Cacaüyarisie, 'ivavrietü nenevieri 'ipitüatü pü'ayumieme tucaricü tücaricü. ⁶Peru 'ucatütü que mü'ane que mütiyücühüave xeicüa 'amuyeica hive'ericacü, mücü müquitü 'apuyeica sepa mayenieme. ⁷Müpaü quetiniva'aitüaca tixaü vahesie mücarahüivanicü. ⁸Mesü, que mü'ane mücätivamicua yumarema, yuquie quiecatari masi, mücü püyucu'imava, yuri temüte'eriesie camiemetütü püyuhecüata, tevi yuri mücati'erie hepaüna 'axa pücaüiane.

⁹'Uca cünaya mumü que'acayerieni xüca haica teviyari viyari hüca xeicüa, xüca yücünasie xeimesie tiviyacaitüni, ¹⁰xüca 'aixüa timarivani 'aixüa mütiyuriencü, xüca türi vaveriyaveni, xüca tevanarixi vanaqui'erieca, xüca Cacaüyari teüterimama va'ücate hauxinaveni, xüca vapareviveni müme memü'uximatüariecai, xüca yaticamiecaitüni naimecü 'aixüa tiyurienetü.

¹¹⁻¹²Memüheheca vacünama memucui, pepücavaracayasa. 'Uxa'atüni varie mepüviquiecuni, yunaqui'eriyacü mepücuhanpanieni. Mücücü yuhesie mepüte'ahüpani yamemücatecahucü que memüte'uyuhüritüa Cürisitu hesie mieme. ¹³Mücü meta, müpaü mepüteyü'üquitüaca memüyü'üraraxiecacü quieta me'u'uvatü xeicüa. Meyü'üraraxietü, masicutari niuquiperaxi mepüyüaca, tita 'aixüa mücati'ane yamütayünicü, müpaü mepütecuxatani. ¹⁴'Ayumieme müpaü nepüticu'eriva, peuyevese müme memüheheca vacünama memucui memütivitüquienicü, memütinivexüanicü, yuquita memüte'aitanicü. Xüca müpaü meteyurieca, tixaütü mepücate'ipitüaca que mü'ane mütasi'aye'unie misütüanicü 'axa taticühüavetü. ¹⁵Hipatüsietü 'ari ta'aurie mepaxürie Cauyumarie me'anuveiyaque.

¹⁶Que mü'ane yuri müti'erie 'uquitütü 'ucatütü xüca yumarema varexeiyani 'ucari vacünama memucui, quevaparevieca müme. Pücava'uximatüaca memüyuyexexeüriva. Müme püta mepüvaparevieca 'ucari yemecü yuxaüta memü'uva.

¹⁷Ta'uquiyarima 'aixüa 'anemecü memüte'aita 'aixüa mequete'uxeiyarieni masi vaüca. Müme memüte'uximaya metecuxatatü mete'üquitatü masi yemecü mequeteheuyehüviyarieni. ¹⁸'Utüarica xapayari müpaü paine, Pepüca'isurihüaca puixi quepaucua türicu müquesinani

mütihenarienicü. Müpaürita paine, Ti'ivamesie catininaqueni 'ivarica.

¹⁹Heiserie haineme pepüca'erieca

xüca 'itaxaneta mühürütüarie,

me xüca yuhutatü yuhaicatü

memunenierixü metehecüatani

xeicüa pepüva'enieca. ²⁰Müme

'axa memüteyurie quenivarutati'a

yunaitü memasi'eniecacu

hipatüta marica memexeiyanicü.

²¹Nemanihürütüaca Cacaüyari

masixeyacacu Cürisitu

Quesusi masixeyacacu niuqui

tuayamete memanayexeyarie

memasixeyacacu, müpaü

yaquetinecamieni, cuitü

pepüca'itahüave tevi petimarietü

xeicüa peru peca'ienievetü.

'Asipepücatiyurieneni xeimesie

petiviyatü xeime püta petave'erietü.

²²Cuitüva tevisie pepüca'utimemeni

'umarivacacunque. Mücü meta,

'axa que memüteyurie hipatü,

'ahesieta rahüivanicü. Pe'itiyatü

quene'a'üiviyani.

²³Peru quetineuhayeva ha

xeicüa peharetü, masi 'esiva

vinu quenanuye'eni 'ayuriepa

pemüticuyecü müixa.

²⁴Axa que memüteyurie

hipatü mepanuhaitürüve, cuitü

mepümasiücü sepa 'isücame

mücavatahüavive. Hipatü 'axa

que memüteyurie mepu'imatü

mepücaviyarievave cuitüva.

²⁵Yaxeicüa müme 'aixüa

memüteyurie cuitüva mepümasiücü,

me sepa memücamasiücü,

mepüca'yüvave memü'aviesiecacü

yuhayemecü.

6 Vaüriyarica te'uximayatamete

cüye memanuyetequiyarie,

yemecü vavemete mequeva'erieca

yucusiyarima. Xüca müpaü

meteyurieca, 'axa pücatixasivani

que mü'ane Cacaüyari mühücü,

'üquisicata 'axa pücatixasivani.

²Me vacusiyarima xüca yuri

mete'erieca, mepücavatave'erieca

yu'ivama mevaxeyatü, masi

'aixüa 'iyaricü mequete'uximayaca

vahesie mieme yuri memüte'eriecü

memünaqui'erivacü müme 'aixüa

memü'itüarie mete'uximayacacu.

Müpaü quetine'üquitani müpaü

quetinivatuicani.

Cacaüyari que mürayexeyia,

que mütinaqui'a

³Xüca yücü ti'üquitani xevitü,

xüca yaca'aneni, niuqui müseyüve

ca'eniemütü Tati'aitüvame

Quesusi Cürisitu münüquieya

ca'l'eniemütü 'icü 'üquisica

cümana Cacaüyari temayexeyia,

⁴mücü pühüsierie, 'asipücatimate.

Catinicuyeni niuqui xüatüarica

cuvauetü xeicüa, niuqui

hepaüsita tiyumiemütü. Mücüsie

payeneica que memüteyü'ütesa,

que memüteyuheca, que

memütevasevixima hipame 'axa

me'utiyuatü vahepaüsita, 'axa

que memüteyücühüave, ⁵que

memücatehayeva meniuquixietü.

Müpaü mepüteyurie teüteri

memütüpünirüme que

memüteyumate memeivivi tita yuri

müraine. Müpaü metenicu'erivani,

que mü'ane mürayexeyia 'ivarica

pexeyia. ⁶Siepüre xüca Cacaüyari

'ayexeyiani tixaütü careuyehüatü,

yemecü püti'iva. ⁷Tixaütü

tepücate'atücücai cuiepa temu'axüa,

'ayumieme tepüca'yüvave tixaütü

temüte'anütüni temüyehu.

⁸Icuai quemari tehexeyatü, mücücü tequenaqui'aca. ⁹Müme memeuca'unicü xeicüa memüyüa, müme mepecaxürieni me'inüasietü, viniyaricü mepüvyarieni, vaüca mepüteyucahive'erieca 'asimecatemaitü, meteyucuinütüatü. Mücü hive'erica teüteri püvacatuica memüca'unarienicü memütatümaiarienicü. ¹⁰Teüteri que memüte'ihive'erie tumini, mücü nanarisie canitutineicani naitü 'axa müti'anene. Hipatü müpaü meteyuvaüriyatü mepeuyexüri, yuri mecate'erietü mepacü. Yu'iyarisie mepüyucuseve vaücava hivericacü.

**Yuri ti'erietü quemütiunanausani
yutatuatü**

¹¹Ecüsü Cacaüyari teviyari pecanihücütüni. Quene'ata'una mücücü. Müpaü püta quetine'amexüitüaca, heiseriemecü yapemüticamienicü, Cacaüyari pemayexeyanicü, yuri pemüti'eriecacü, pemüti'acanaqui'eriecacü, pemütiuca'enivanicü, pemücaha'a'erianicü. ¹²Aixüa 'anemecü pe'atatuatü queneutananausani yuri peti'erietü, queneuviya tucari mücaxüve. Mücü 'ayumieme peputa'inierie, yumüiretü thecüatamete memasixeyacacu 'aixüa 'anemecü pepü'ahecüatagai yape'aretü. ¹³Cacaüyari nai mürayenieritüa masixeyacacu, Cürisitu Qesusi 'aixüa 'anemecü muyuhecüata ya'aretü Punisiyu Piratu hüxie, mücüta masixeyacacu müpaü nepümati'aitüa ¹⁴yaquetinecamieni que pemütiu'aitüarie,

peca'iseviximatü 'aisica, hesiena pecarahüpatü, Tati'aitüvame Qesusi Cürisitu masiücütü mayanique. ¹⁵Tucari 'aixüa mü'ane 'aye'ayu, masiücüme canayeitüamücü

Que mü'ane yutemavietü yuxevitü Ti'aitame mühücü,

Que mü'ane te'aitamete mütiva'aitüvame

Cusiyarima müvacusiyari,

¹⁶Que mü'ane yuxevitü mücamüve,

Hecüaripa meca haque mücayüve 'aura mayanicü xevitü,

Que mü'ane tevi müca'ixeyave Mücayüve mixeyacü,

Mücü ve'eme quexasivani

Quehetürücaüyeni yuheyemecü.

Müpaü xeicüa cani'aneni.

¹⁷Müpaü quetiniva'aitüaca müme memeuca'u hicü cuiepa, mepücateyucatave'erieca, yuri mepücate'erieca yupinisie, 'asimücatimasiücücü xüca xuavecämücü, masi yuri mequete'erieca Cacaüyarisie püta. Mücü nai pütatipitüa yemecü masi temütatemamaviecacü.

¹⁸Müpaü quetiniva'aitüaca meta 'aixüa memüte'uximayacacü, memeuca'unicü 'aixüa meteyurietü, 'aixüa memüte'u'iyarinicü, hipame vahamatü memüyuxevinicü.

¹⁹Müpaü meteyurietü mepüyutatenaritüani 'aixüa 'aneme 'uxa'a varie maye'anisie mieme, tita yuricü mütitucari metehexeyatü mepacüne.

Papuru Timuteu que mütiuhüritüa

²⁰Neuxei Timuteu quene'üviyani 'ahüritüarica. Ta'aurie quenavesie

pemücava'enienicü yacü
 xeicüa que memutiyuane
 mecate'ayexeyatü. Vaniquisie
 pepücativiyani metasi'aye'unietü
 que memutiyuane müme
 temaivavemete memüyuxata

mete'itavatü. ²¹Hipatü
 mücüsie mete'uviyaca xaüsie
 meneucuyunixüani yuri que
 memüte'eriecai.

'Aixüa que tiuca'iyarini xehesie
 mieme.

TIMUTEU

Hutarieca Mieme Xapayari Papuru Que Mütinü'airi

Vaürisica

1 Ne Papuru Cürisitu Qesusi nü'arieya necanihücütüni müpaü mütinaquecü Cacaüyari, müpaü mutayücü meripai quename tucari xuaveni Cürisitu Qesusisie tiviyacacu.

²Nemanivaüritüaca Timuteu pemünenive nemümasinaqui'erie. Cacaüyari müta'uquiyari, Cürisitu Qesusi mütati'aitüvame, xüca 'aixüa mete'u'iyarini 'ahesie mieme, xüca memasinenimayaca, xüca memasipitüaca 'a'iyarisie pemüca'uximatüariecacü.

Que mütihecüatani Cürisitu hepaüsita

³Mücü Cacaüyari nepayexeiya ne'iyari 'itiyacacu, ne'uquiyarimata que memüteheyexeyacai. Mücü pamüpariyusi necanipitüaca nemasiha'erivatü necatihayevatü tucaricü tucaricü quepaucua nemünenenevie. ⁴Yuheyemecü nepümasiheuxeiyamücü nemasiha'erivatü que pemütiutasuacacai pe'ahiverietü. Xüca nemasixeiyaque,

nepünetemaviecaqueyu yemecü.

⁵Ahepaüsita niuqui nepü'atüiyarie yuri que pemüti'erie yacü pecaticuxatatü. Müpaü yuri tiuta'erieca meri 'apucatei 'acusi Ruhira, 'avarusita 'Eunisi. Yuri nepüti'erie 'ecüta vahepaü yuri pemüti'eriecü.

⁶Ayumieme nepümati'eritüaniqueyu pemücaratütümaianicü, pe'atatuatü yaquetineyurieneni Cacaüyari que matiupitüa 'ahesie ne'utimecu. ⁷Cacaüyari que mütatiumi, pücatasi'upitüa ta'iyarisie temümamacacü, masi 'iyari pütasi'umi mütürücaüye püta, tasipitüatü temütetacanaqui'eriecacü temüseseyenicü. ⁸Ayumieme 'uxa'atüni varie pepüca'ateviyani petihecüatatu Tati'aitüvame hepaüsita, pepücanesiteviyani ne, sepa nemanutahüiya hesüana nemümiemecü. Niuqui 'aixüa manuyünesie mieme masi quetineucaine 'ecüta, Cacaüyari masitürücariyacacu. ⁹Mücü canihücütüni que mü'ane mütasi'utavicueisitüa, mütasi'uta'ini

temüpasiecacü hesiena miemecü. Tita temüteyuriecäi tame, mücücü 'asipücatuyuri, masi müpaü mütiyuvaüriyacaicü yücümana, 'aixüa mütiuca'iyaricü, 'ayumieme püta'utavicueisitüa. Müpaü tiniuca'iyaricaitüni tahesie mieme tucari caxuavecacu cuxi, tasiha'erivatü Cürisitu Quesusisie que temüteviyaniquecaicü. ¹⁰Hicürixüa masiücütü nayani 'aixüa que mütiuca'iyari, munuacü tasivicueisitüvame Cürisitu Quesusi. Mücü que mütiuyuri, taheyemecü temücacui'inicü yatiniuyurieni. Tiniutahecüatani que temüte'ayeyuyurini que temücatetipüne. Müpaü catinimasiücünü niuqui 'aixüa manuyüne cuxasivacacu.

¹¹Ne nepucayeri mücü niuqui hepaüsita nemüticuxatanicü, nü'ari nuivarite tiva'üquitüvame nemayanicü. ¹²Müpaü nemü'anecü, 'ayumieme 'ipaü nepü'itüariexime hicüpaü, peru nepücaneteviya nemimatecü que mü'anesie yuri nemütiuta'erie. Yuri necatini'erieca mücü müyüvecü mi'üviyanicü tita münetyetui 'iya tucari mexi ca'aye'ave.

¹³Para pemimaicacü niuqui müseüye que mütvaiyacü, tita pemütü'eni yaneticuxatacacu quenexeyani 'a'inüaritüme, yuri peti'erietü peti'acanaqui'erietü Cürisitu Qesusisie tiviyatü que mütiyüveni. ¹⁴Quene'üviyani tita 'aixüa müti'ane temüteyeturiyarie, 'Iyari Mütiyupata tahesie müyeca masiparevecacu.

¹⁵Müpaü que pemütimate, yunaitü 'Asiya cuieyarisie

miemete mepünesi'ucu'eirie, Piqueru Herumuquenexi hipatüta. ¹⁶Ti'aitame xüca vanenimayaca 'Unesipuru que quiecatari. Mücü müixa pünesi'uxipitüa, pücanesiteviyacai sepa nemanutahüiyacai, ¹⁷masi Xumasie 'uyeicatü püyumexüitüacai nesticuvaunetü, pünesi'utaxei. ¹⁸Ti'aitame xüca 'ipitüaca münenimayasiecacü 'iya tucari 'aye'ayu Ti'aitame que mütxeyani. Naime que mütvaparevecäi 'Epesusie heyeicatü, 'ecü 'aixüa 'anemecü yapepütimate.

Cuya 'aixüa mütiuca'iyaripaü yüanetü Qesusi Cürisitusie mieme que mütiyumiene

2 Mericüte nenive queneturücaüyeni Cürisitu Qesusi yamatipitüacacu 'aixüa mütiuca'iyaricü. ²Tita pemütü'enie neticuxatacacu tehecüatamete yumüireme vahüxie, mücü quenivayeturieni teüteri yamemütecahu, mümeta memüyüvavenicü müpaü memütevati'üquitüanicü hipameta.

³Quetineucüne 'ecüta pe'amienetü Cürisitu Qesusisie mieme, cuya 'aixüa mütiuca'iyaripaü peyüanetü.

⁴Que mü'ane mücuya pücauyüviyanüa yu'uximayasica cuvevienetü yücümana, masi ninaqui'aritämücünü que mü'ane mitahüavixü cuya mayanicü. ⁵Que mü'ane parecu münausame, sepa mürayu'ivaxü nausaricü, neuyeveca 'inüari manuyünepaü mütananausanicü muma manutiquesiyaricü

mürayu'ivaxücü. ⁶Mücü meta, que mü'ane mü'esame müti'uximaya, caneuveveca mücü meri mütipitüarienicü tita mütitixuavere.

⁷Yaquetini'acühüaveni que nemaine mücü hepaüsita. Ti'aitame pümasipitüaca pemütimaivenicü naime hepaüsita.

⁸Quena'erivani Qesusi Cürisitu. Mücü müquite vasata nanucuquetüarieni, Ravirisie niyeyani. Müpaü paine niuqui 'aixüa manuyüne que nemüticuxata ne. ⁹Müpaü nemüticuxatacü 'axa nepü'itüariexime, 'asita nepanutahüiya 'axa tiyuruvamepaü. Peru Cacaüyari niuquieya tixaü püca'anutahüiva.

¹⁰'Ayumieme ne naime nepütiunevi memanayexeyarie vahesie miemecü, mümeta memaye'axüanicü memütavicueisitüarienicü Cürisitu Qesusisie meteviyatü, müpaü memütepitüariecacü meta yuheyemecü visi me'ananetü memacüneccü.

¹¹Mücü niuqui yuricü paine, Xüca hamatüana te'ucuini Hamatüanata tepayeyurini.

¹²Xüca tete'uca'enivani Hamatüanata tepüte'aitametetüni. Xüca tetacu'imavani Quename teca'imate te'utiyuatü, Mücürita püyucu'imavani Quename catasimate 'utaitü.

¹³Xüca tetehayevani yatetecahutü Mücü yaticamietü 'apuve cayupatatü. Pücaüyve yamütiyurienicü que mücatiucayari.

Ti'uximayatame mümasiücü que müti'inüasie

¹⁴Mücü hepaüsita quetiniva'eritüaca, quenivahüritüaca Cacaüyari hüxie memücauyucitüvenicü niuqui hepaüsita. Müpaü tiyurienetü 'asipücaüyüni 'aixüa mü'anecü, püvaca'unaxüani memü'enana xEICÜA. ¹⁵Quene'amexüitüaca Cacaüyari hüxie pemümasiücünicü que pemüti'inüasie, ti'uximayatamepaü peyüanetü mücaheuyevese müyuteviyanicü 'aixüa müti'uximayacü, heiseriemecü peti'üquitatü niuqui yuri maine hepaüsita. ¹⁶Yacü xEICÜA que memütecuxata mecate'ayexeyatü, mücü hepaüsita quene'acuerivayurieca. Müpaü metecuxatatü masi yemecü Cacaüyari metümayatü mepayuyeitüaximeni xEICÜA. ¹⁷Vaniuqui püyemie püniyapaü. Müpaü mepü'anene Himeneu Piretu. ¹⁸Müme müpaü memüyüa xaüsie meneucuyunixüani tita yuri müraine hepaüsita, müpaü memutiyanecü quename 'ari te'anucu'ui. Hipame mepüvamuina 'aixüa mü'anecü yuri memücate'eriecacü. ¹⁹Sepasü müpaü memüteyurie, Cacaüyari yutesariya canütavevieni qui tutuicame. 'Apuve se'itü 'uxaya masiücücacu müpaü manuyüne, Ti'aitame püvamate yuteüterima, 'ipaü meta manuyüne, Yunaitü memehüave Ti'aitame mequeyucuerivayurieca tita mücatiheiserie hepaüsita. ²⁰Qui 'amüevata huru pürata xacürüteyari puxuave, peru cüye

haxu xacürüteyari puxuaveta. Hipatü visi mü'anicü pü'ayumieme, hipatüta 'axa mü'anicü pü'ayumieme. ²¹Mericusü xüca 'uyu'itieni müpaü memü'anene vahesie mücativiyanicü, xacü visi mü'anicü mü'ayumieme payani pasietü, 'aixüa tinaqui'erivatü cusiyari quepaucua meiyehüva, ha'arisietü 'aixüa mütiyurienenicü naimecü sepa que mütitita.

²²Quene'ata'una pemücati'acahive'eriecacü memühehecua vahepaü. Müpaü püta quetine'amexütüaca, heiseriemecü yapemüticamienicü, que pemaine yapemütiyurienenicü, pemüti'acanaqui'eriecacü. Müme memehüave Ti'aitame va'iyari 'itiyatücaicacu, müme vahamatü 'axeicüa yaxequeteneyurieca 'aixüa xemüteyuxeiyanicü.

²³Memücatemaivave niuqui que memütexüatüa 'asimecatemaitü, mücü quenexani'erieca müpaü petimaitü, niuqui metixüatüame mepüyutacuini xeicüa. ²⁴Caneuyeveca que mü'ane Ti'aitamesie mieme müti'uximayatame mücayumienenicü, masi que müvayuriene yunaime carima 'asimücatiyurienenicü, müti'üquitavenicü, minevienicü tita 'axa müti'ane, ²⁵'iyarieya 'aixüa 'anecacu müvatiheiseriyanicü müme memeye'unie. Tietüsü Cacaüyari vapitüaca memütehayevanicü que memüteyuriecai, tita yuri müraine memütehetimanicü, ²⁶memanutahütüarienicü memütavicienicü Cauyumarie viniyariyasie cümana

memuviyarie yamemütecahunicü que mütinaque 'iya.

Teüteri que memüte'u'iyarini taparirümecacu

3 'Ipaü quetinemaica, tucari taparirümecacu 'ana cuanivemecü mepüyüaca. ²Teüteri yuhesie mieme mepütenaqui'erieca xeicüa, tumini mepühive'erieca, mepüyuxeümacani, mepüyuxani'erieca, mepüvaseviximani hipame 'axa me'utiyaatü vahepaüsita, mepücava'enieni yu'uquiyarima, pamüpariyusi mepüca'ipitüani xeime, 'axa mepü'aneneni, ³mepücayunaqui'erieca, mepücayuhaxüapitüaca, mepüyuniuquimani, mepücateyu'aitüaca, mepayu'eririyani, mepihecani tita 'aixüa müti'ane, ⁴mepüvayetüani hipame, mepüyuxünani, mepühüsierietücani, mepinaqui'erieca tita mütivanaque peru mepüca'inaqui'erieca Cacaüyari. ⁵Cacaüyari mayexeyapaü mepüteyuhecüaca, peru mepüyuhecüatani catürücaüyeme memü'eriecü tita memüte'ayexeyia.

Ta'aurie quenavesi müya memü'anene vahesiia pemüca'uyeicanicü. ⁶Hipatü müme teüteri vaquita meneutahaqueni 'avie meteva'irüviyaque 'ucaravesixi 'asimemücatemate, müme mevaru'iniecu va'ica mahetecü 'axa que memüteyuriecai, memeuhapanietücacü naime metehive'erietü. ⁷'Ucaravesixi müpaü memü'anene yuheyemecü

mepüteyü'üquitüatüve peru
hasuacu mepüca'yüvave
memeitimanicü tita yuri müraine.
8 Yaxeicüa Canesi Camüpüresi
que memüteheye'uniecai
Muisexi, 'imeta meneye'unieca
tita yuri müraine. 'Icü teüteri
mcanitipünirümeni que
memüteyumate. Mepüxani'eriva
yuri que memüte'erie, masi yuri
memücate'eriecü. 9 Perusü masi
vaücavamecü 'asimepücate'yüvaveni.
'Asimemücatematecü memasiücütü
mcanacünicuni yunaime
vahüxie, meripai miemetexi
memütemasiücücaipäu 'ana.

Papuru Timuteu que mütiuhürütüa

10 'Ecü püta peniveiyani ne'inüari
tita nemüti'üquitasie petiviyatü,
que nemüticuyeica yapetiyurienetü,
que nemütiyuriemücü,
que yanemüticamie, que
nemüreuterive netiuca'enivatü,
que nemütinecanaqui'erie,
que nemütiuca'eniva,
11 que nemütiuveiyarie, que
nemütiucuinixü nai que nemu'itüarie
'Anuti'yüquiyasie 'Icuniyusie
Risitürasie. Sepa que nemütiucuinixü
ne'uveyarietü, Ti'aitame
caneniutavicueisitüani naimecü.
12 Siere menitaveiyariexüacuni
yunaitü memüyuväuriya Cacaüyari
me'ayexeyatü memu'uvanicü
Cürisitu Quesusisie meteviyatü.
13 Teüteri 'axa memüteyuricu
memüteyucamana masi vaüca
'axa me'anenetü mepacünirümeni
mete'irümatü mete'irüviyarietü meta.
14 Peru 'ecü titasie pemüti'a'üquitüa
tita pemüretima mütiyuricü,
mücüsie petiviyatü quene'ahayevani.

Pepüvamate quehate müpaü
memate'üquitüacacu müpaü
pemüretima, 15 müpaü pepütimate
nunusiyaripai pemütimaicaicü
que maine 'utüarica xapayari
müpasie. Mücü püyüve
petimaiveme mümasi'ayeitüanicü
pemütavicueisitüarienicü yuri
peti'erietü, müpaü que mütiyüve
Cürisitu Quesusisie tiviyatü. 16 Naitü
'utüarica xapayarisie müre'uxa
Cacaüyari 'inetüacu, mücü peuyevese
müti'üquitanicü mütatierivanicü
mütaheiseriyarienicü ti'üquitüarietü
mayanicü quepaü heiseriemecü
yamüticamieni. 17 Mücü 'utüaricacü
Cacaüyari teviyari paye'ani
püha'arisieca 'aixüa mütiyurienenicü
naimecü sepa que mütitita.

Niuqui quenecuxatani

4 Cacaüyari hüxie, Cürisitu
Quesusi hüxie que mü'ane
'isücametütü müvatahüaveni
memayeyuyuri müquite yunaime,
mücü munuaximecü ti'aitametütü,
müpaü nematinihürütüaca.
2 Niuqui quenecuxatani.
Müccü quene'ayumiemetüni
penaqui'erivatü pecanaqui'erivatü.
Quenivarutati'a quenivacu'imaiyani
quenivatuicani. Naimecü
'equetineutevini petiuca'enivatü,
naimecü quetine'üquitani.
3 Tucari naye'amücü quepaucua
memüca'inevieca 'üquisica
müseüye, masi que mütvanaque
mepüvaxexeürivani te'üquitamete,
vanacate varusicuaquivacacu.
4 Ta'aurie mepaxürieni
meca'i'eniecutü tita yuri müraine.
Xäusie mepeucuyunixüani
yü'üxasisie memüteviyanicü.

⁵'Ecüsü naimecü quene'amaica. Quetineucanevieca sepa 'axa pemü'itüariene. Quetine'uximayaca peticuxatatü niuqui 'aixüa manuyü necü. 'Ahüritüarica quenaye'atüa yemecü.

⁶Neri mavari nepayeitüariexime. Tucari canahuraniri nemüyemiecü.

⁷'Aixüa 'anemecü nenetatuatü nepünemiencai. Que nemütinausanecai nepeta'a. Nepücatihayevaxü yaneticamietü.

⁸Hicü nepe'usiyarie muma nemümarivacü heiseriemecü yanemüticatüacü. Ti'aitame 'isücame canihücütüni heiseriemecü yamüticamie. Mücü müpaü pünetipitüani 'iya tucari 'aye'ayu. Ne xeücüame müpaü pücanetipitüani, masi yunaitü memünaqui'a münuaximecü müpaü pütivapitüani müme.

Que müti'aitüa

⁹Quene'amexüitüaca cuitü nehesisü pemünuanicü. ¹⁰Remaxi pünesi'ucu'eirie cuiepa timieme tinaqui'erietü. Tesarunicapaitü neyani. Cüreseniti Carasiya cuieyarisie petüa, Titu Tarümasiyasiepaitü retüa. ¹¹Rucaxi yuxaita nehamatü puyeica. Quenavitüqui Maricuxi, 'a'utüma quene'atüa. Mücü 'aixüa pü'ane munesipareviecacü. ¹²Tiquicu nepenü'a 'Epesupaitü. ¹³Mücü 'ücarü Türuhasisie nemeicu'eirie Carüpüsüa quenahuri pemamiecü. Xapate quenahuri navi müraye'utüca masi.

¹⁴Herecanituru tepüa vevivame 'axa pünesi'uyuri vaücava. Ti'aitame 'epürepinirieni

müpaü 'axa munesi'uyuricü.

¹⁵'Ecüta quene'acuerivayurieca hepaüsitana. Yemecü peye'uniecai taniuqui.

¹⁶Nehesie mieme ne'utaniucacacu meri miemecü, ni xevitü neheima püca'utana. Yunaitü mepünesi'ucu'eirie. Mericüte xüca vahesie catihüiyani mücücü. ¹⁷Ti'aitame masi ne'aurie puvecai nesitürücariyatü 'icü xasicaya yemecü mücuxaxasivanicü yaneticuxatacacu, yunaitü nuivarite memi'enienicü. Neputavicueisitüarie maye pücanesi'utacuai. ¹⁸Ti'aitame pünesitavicueisitüani sepa que memüteyurie 'axa menesiyuriecütü. 'Asineca'itüarievecacu pünesi'aye'atüani haque müre'aita muyuavisie, mana nemaye'anicü. Hepaüsitana 'aixüa queticuxaxasivani yuheyemecü. 'Icü niuqui canise'ini.

Que mütaruvaüritüa, 'aixüa que mutayü 'aixüa memü'itüarienicü

¹⁹Quenivavaüritüaca Pürisira 'Aquiramame, 'Unesipuru quie quiecatari meta. ²⁰'Erasitu mana peyuhayevaxü Curinitusie. Türupimu nepecu'eirie Miretusie ticuyecacu. ²¹Quene'amexüitüaca pemünuanicü ca'uhaütücacu cuxi. 'Eupuruxi Purenisi Rinu Cürauriya yunaitü ta'ivama mepümasivaüritüa.

²²Ti'aitame 'a'iyari xüca masiteütani. 'Aixüa xüca tiuca'iyarini xehesie mieme.

TITU

Papuru Que Mütinü'airi

Vaürisica

1 Ne Papuru ti'uximayatame necanihücütüni Cacaüyarisie mieme. Quesusi Cürisitu nü'arieya necanihücütüni, yuri neti'erietü yaxeicüa yuri que memüte'erie müme Cacaüyari müvaranayexei, müpaüta netimaitü tita yuri müraine, que müreuyevese yamütimaicacü Cacaüyari xüca 'ayexeiyani. ²Müpaü netiniyurieneni nemitacueviecü tucari mücaxüve nemexeiyanicü. Cacaüyari pücati'itava. Meripai tucari caxuavecacu cuxi müpaü putayü tucari mütasipitüaniquecaicü. ³Hicürixüa tucari 'aixüa mü'ane 'aye'acu, masiücüme canayeitüani yuniuqui, teüteri yametecuxatacacu. Necaniuhüritüarieni müpaü nemüticuxatanicü ne, müpaü mütiuta'aicü tativicueisitüvame Cacaüyaritütü. ⁴Ne necamanivaüritüaca Titu. Yuricü pecaninenivetüni, yuri que temüte'erie tanaitü. Cacaüyari müta'uquiyari, Cürisitu Quesusi mütativicueisitüvame, 'aixüa xüca mete'u'iyarini 'ahesie mieme,

'aliyarisie xüca memasipitüaca pemüca'uximatüariecacü.

'Uquiravesixi te'üviyamete
que müreuyevese müpaü
memü'anenenicü

⁵Mücücü nemanecu'eirieni Cüretasie, pemeiheiserietüanicü tita müreuyevese, pemüvacuyasaxüanicü va'uquiyarima xexuime quiecarisie, yaxeicüa que nemümüatiutahüavixü, ⁶que mü'ane mücaniуquimarie, que mü'ane xeüciame mü'üya, que mü'ane yütüriyama müvarexeiya yuri mete'eriecame vahesie carahüivacacu, quename merucuyatüve quename meca'l'enie müpaü caraniuvacacu. ⁷Cacaüyarisie mieme mühüritüariecü, neuyeveca que mü'ane ti'üviyame mühücü mücaniуquimariecacü, yuxaüta xeicüa mücayüanenicü mayu'eriya mücahücütünicü, tavecame mücahücütünicü, mücavativayanicü, tumini mücarchive'eriecacü tiyucuamanamütü. ⁸Masi peuyevese müvatanaqui'erienicü teva quiecatari, minaqui'eriecacü

tita 'aixüa müti'ane, mütimaivenicü, heiseriemecü yamüticamienicü, Cacaüyari mayexeyanicü cuini mieme, müseyenicü yu'iyarisie que mütiyu'aitüa. ⁹Peuyevese mütiyianicü niuqui yuri mainesie, 'üquisica manuyünepaü müyüvenicü müvatuicani ti'üquitatü que mütiyaiyacü yemecü, müyüvenicü meta müvahecüatanicü memünüquixie.

¹⁰Yümüiretü 'ameniu'uvani mecaheu'enanatü, yacü xeicüa metecuxatatü, meteyucumanatü. Müme xitequiya 'inüariyarisie memüteviya masi yemecü müya mepü'anene. ¹¹Peuyevese memanunatücanicü que memütecuxata. Que memü'anene, mepüvamuina 'asita xeime qui quiecatari 'axeicüa yunaime, mepüteti'üqita tita 'aixüa mücati'ane, mete'ivacutü 'axa ti'anemecü.

¹²Vahesüa mieme tixaxatame xevitü müpaü niutayüni, Cüretatari yuheyemecü mecateni'itavani, yeutari memayu'eririya mecanihümetini, mecaniyu'üraraxieca yuhuriepa meteviyatü xeicüa. ¹³Mücü yemecü yuricü catiniutahecüata. 'Ayumieme quenivarutatü'a türücaüyemecü, müme memüseseyenicü, yuri mete'erietü que mütiyaiyacü, ¹⁴mecava'enietü Huriyusixi yacü xeicüa que memüte'üxasita, mecahe'erivatü tita memüte'aita teüteri memixani'erie tita yuricü müraine.

¹⁵Que memüte'ixeiya müme memü'itiyatüca, naitü catini'itiyaca. Müme memüseviximarie

yuri memücate'erie püta que memüte'ixeiya, tixaü pücatixuave müti'itiya, masi mecaniseviximarieca que memüteyumate, yu'iyari que memüte'enie vatate'acacu.

¹⁶Mecaniyuhecüatani yutetacü quename vaniu me'imate Cacaüyari me'utiyuatü, peru que memüteyurie, mepüyuhecüata masi quename meca'imate. Cuini mieme 'axa mecani'aneneni, yamepücatecahu, mecanixani'erivani sepa que memüteyurie 'aixüa memücateyuriecü.

'Üquisica müseye

2 'Ecüsü püta müpaü quetinecuxatani que müreuyevese, seiyyemecü pemüti'üqitanicü.

²Uquiravesixi mequeyumateni, 'aixüa mequetehecahun, mequeteHEMAIVAVENI que müreuyevese yamütiyurienenicü, mequeseseüyeni yuri que memüte'erie que memüteyucanaqui'erie, que memüte'uca'eniva. ³Yaxeicüa 'ucaravesixi que memüte'u'uva, müpaü mequeteyurieca que müreuyevese yamütiyurienenicü Cacaüyarisüa miemetütü, niuquiperaxi mepücayüaca, vinucü mepüca'u'uvani xeicüa, tita 'aixüa müti'anecü xeicüa mequete'üqitani ⁴müpaü meteva'üquitatü 'ucari, müme memüvanaqui'eriecacü yücünama yütüriyama, ⁵memütemaivavenicü que müreuyevese yamütiyurienenicü, yücünama vahesie memüteyianicü me'itiyatücaitü,

yuquie memüte'uximayacacü,
 'aixüa memüte'u'iyarinicü,
 memüteyu'aitüarinüacacü
 vacünama que memaitüca. Xüca
 müpaü me'aneneni, Cacaüyari
 niuquieya pücaseviximarieca, 'axa
 pücatucuxaxasivani hepaüsitana.

⁶Müpaü yaxeicüa quetinivatuicani
 'uquisi memütemaivavenicü que
 müreuyevese yamütiyurienenicü.

⁷Naime hepaüsita 'inüari
 quena'ayeitüvani 'aixüa
 petiyurienetü. Que pemüti'üquta,
 'a'iyarisie 'aixüa peti'acühüavetü
 quetine'üquta 'aixüa peticamietü.

⁸Müpaü quetincexatani 'aniuqui
 seüyemecü, xevitü mücayüvenicü
 mitave'eriecacü, que mü'ane
 müxe'aye'unie müteviyasitüarienicü
 masi, cayüvetü mayanicü 'axa
 mainenicü xehepaüsita.

⁹Müme väüriyarica
 memüte'uximaya
 mequeteyu'aitüarinüaca
 vacusiyarima que memaitüca
 naimecü. Mequevanaqui'aritäaca
 masi, mepücani quixieca.

¹⁰Mepücavanavatüveni, masi
 mequevahecüasitüiyani
 'aixüa 'iyari yamemütecahucü,
 tativicueisitüvame Cacaüyari
 'uquiscaya visi mütixeyarieracü
 que memüteyurie naimecü.

¹¹'Ari masiücütü canayani
 'aixüa que mütiuca'iyari
 Cacaüyari. Müpaü mü'anecü,
 yunaitü teüteri mecaniyüvaveni
 memütavicueisitüarienicü.

¹²'Ayumieme müpaü
 teteni'üquitüarieni
 temütahecüatanicü quename
 müme Cacaüyari memüca'ayexeiya
 vahesüa tecamiemete, quename

tame teca'ihive'eri tita cuiepa
 memütama memütehive'eri. Masi
 yeme 'ipaü püta tepüte'üquitüarie
 que temüte'u'uvanicü,
 tetemaivavetü que müreuyevese
 yatemüteyurieracü,
 heiseriemecü yatetecahutü,
 Cacaüyari te'ayexeyatü hicü
 temu'uvanicü 'ena cuiepa, ¹³meta
 temicuevieracü que mü'ane
 yemecü mütasitemaviritüani.
 Hicü tepicuevie, masiücütü
 mayanicü visi 'anetü que
 mü'ane Cacaüyaritütü mümarive
 tativicueisitüvame Cürisitu Qesusi
 hücütütü. ¹⁴'Iya niyuyetuan
 tahesie mieme, mütasitaxünacü,
 yemecü temüca'itisanacü 'inüari,
 mücü mütas'itienicü masi
 yuhesie mieme, teüterimama
 temacü necü tetavaüriyatü 'aixüa
 temüteyurieracü.

¹⁵Müpaü quetincexatani,
 väüriyarica quenivapitüaca,
 quenivahecüatüaca heiserie
 petiva'aitüatü, xevitü
 mücamasitave'eriecacü.

Heiserie tepupitüarie 'iya 'aixüa mütiuca'iyaricü

3 Quenivarata'eritüvani
 yamemütecahunicü
 te'aitamete heiserie
 memexeiya que memaitüca,
 memüteyu'aitüarinüacacü,
 memüyuväüriyanicü 'aixüa
 memüteyurieracü sepa que
 mütitita 'aixüa müti'ane,
²memücavaseviximacacü hipame
 'axa me'utiuyatü vahepaüsita,
 memücayucütüvenicü,
 memüca'ayu'eririyanicü,
 mümasiücünicü quename

tixaütü mecatehüme que memütevaxeiya yunaime teüteri. ³Tameri tanaitü meripai 'asitecatemaitü teniu'uvacaitüni, yatepücatecahucai, tepeuyexüriecai, vaüriyarica tepüte'uximayacai tita temütehive'eriecaisie mieme xeicüa, müiremecü temünaqui'acacü xeicüa tepüyüacai, 'atepu'uvacai 'axa teteyuriecütü te'ütesatü. Tepü'uxive'erivacai, tepüta'uxive'eriecai tanaitü.

⁴Anatütüri masiücütü canayani 'aixüa que mütiuca'iyari tativicueisitüvame Cacaüyari, que mütatinaqui'erie teüteri. ⁵Tame heiseriemecü yatetecahutü temüyüacaicü 'asipücatiuyuri, masi mücü mütasinenimayacaicü püta pütasi'utavicueisitüa. Pütasi'u'iti hutarieca tasitinuivitüaca, 'Iyari Mütiyupata tasihecuarivyacacü. ⁶Mücü 'Iyari niutatuanü vaücavamecü temeixeiyanicü, tativicueisitüvame Qesusi Cürisitu yatatiumicu. ⁷Heiserie tepupitüarie 'iya 'aixüa mütiuca'iyaricü, 'ayumieme tahesie catininaqueni tucari mücaxüve temexeiyanicü. Müpäü yuri tete'erietü tepüta'icueva.

⁸Mücü niuqui yuricü paine. Müpäü nepüticu'eriva, peuyevese türücaüyemecü müpäü pemütivatahüavecü. Peuyevese müme yuri memüteta'erivave Cacaüyarisie memüyu'iyaritüacacü quepäü 'aixüa memüteyurieca. 'Aixüa cani'anemücü nivaparevicamücü teüteri, müpäü memüteyuriecacü. ⁹Peru niuqui que memütexüatüa

'asimecatemaitü, que memütecuvaitüve xeime ramare hepaüsita, que memüteyuheca, 'inüari niuquiyari hepaüsita que memüteyucuitüve, mücü hepaüsita quene'acuerivayurieca. 'Axa 'anetü payeica que memüteyurie, xüanacüa payeica. ¹⁰Que mü'ane yuhesie mütivaviyasitüa 'ivamarixi, mücü quenanuyehüva hutacüa pe'ita'imaiyame, ¹¹müpäü petimaitü, que mü'ane müpäü mütiyuriene neutunini, 'axa tiniuyurieneni, yücümana yuhesie tiniuhüpani.

Que mütiavaruta'aitüa

¹²'Ahesüa quepaucua menuani 'Arütema nehenunü'ayu, Tiquicu nusu, quene'amexüitüa nehesüa pemümiyecü Nicupuripai. Müpäü nepüticu'eriva, mana nepecani muhaütüsie. ¹³Senaxi 'inüaricü müti'üquitame, 'Apuruxi yunaime quenivaparevieca vahuyeta, 'aixüa 'iyaricü pe'atuatü, tixaütü memücateheuyehüacacü. ¹⁴Tateüterima müpäü mequeteyü'üquitüaca 'aixüa memüteyuriecacü memeixeiyanicü tita müreuyevese, capa meca'utixuxuaveretü me'acüneccü.

Que mütiavaruvaüritüa, 'aixüa que mutayü 'aixüa memü'itüarienicü

¹⁵Yunaitü nehesüa memü'uva mecamanivaüritüaca. 'Ecüta quenivavaüritüaca müme memütasinaqui'erie yuri mete'erietü. 'Aixüa quetiuca'iyarini yunaime xehesie mieme tacacaüyari. Müpäü xeicüa.

QUIRIMUNI

Papuru Que Mütinü'airi

Vaürisica

¹Ne Papuru, ne'anutahüiyatü Cürisitu Qesusisie mieme, ta'iva Timuteumatü, tecanixevaüiritüaca, Quirimuni temümasinaqui'erie tahamatü pemüti'uximaya, ²tamita meta 'Apiya titevacame temünaqui'erie, 'Aruquipu meta tahepaü cuya, müme meta memüyuyexexeüriva 'aquita. ³Cacaüyari müta'uquiyari, Tati'aitüvame Qesusi Cürisitumatü, xüca 'aixüa mete'u'iyarini xehesie mieme, xüca mexepitüaca yu'iyarisie xemüca'uximatüariecacü.

Quirimuni que mütiyucanaqui'eriecai, yuri que müti'eriecai

⁴Pamüpariyusi necanipitüaca necacaüyari neheyemecü, quepaucua nemümasicuxata nenenevietetü, ⁵nemü'enacü que pemütivanaqui'erie Cacaüyari teüterimama yunaime, Ti'aitame Qesusisie yuri que pemüti'erie. ⁶Ipaü netininenenevieca, 'axeicüa temüpütüarienicü masi yemecü Cürisitusie teteviyatü temacüneccü,

'ahamatü temütaxevicü yuri tete'erietü. Xüca 'aixüa tetemaica tita temütehexeiya 'aixüa müti'ane naime, müpaü teni'itüariecacuni. ⁷Vaücava nepünetemavie nepütüicarie 'ecü pemüti'acanaqui'eriecü. Cacaüyari teüterimama mecani'uxipitüarieca yu'iyarisie, 'ecü que pemütüyuriene ne'iva.

Papuru que mütitavavirie 'Unesimu hepaüsita

⁸'Ayumieme, Cürisitusie netiviyatü sepaü heiserie nemexeiya necamatü nemümati'aitüacacü tita müreuyevese, ⁹masi temütetacanaqui'eriecü, 'ayumieme vaüriyarica nemanipitüacaqueyu püta. Ne Papuru que nemü'ane, ne'uquirasitütü, ne'anutahüiyacame nehücütütü hicü Cürisitu Qesusisie mieme, ¹⁰vaüriyarica necamanipitüaca nenive hepaüsita, que mü'ane ne'anutahüiyatü nemitinüvitüia. 'Unesimu necanixatani. ¹¹Mücü 'asipücatiyurienecai 'aixüa mü'ane 'ahesie

mieme, perusü hicü 'ecü ne tecaneiyehüaca tanaitü. ¹²'Ahesüa nenenuñü'amücü ne'iyaritüme.

¹³Nehesüa nepicayeniquecai, 'ahesie mieme münesiparevienicü ne'anutahüiyacacu niuqui 'aixüa manuyünesie mieme.

¹⁴Masiri 'ecü 'asipecatimaicacu, nepücanevaüriyacai. Xüca ne'icayenique, 'aixüa pepütiyurieneniqueyu

'ecü, peru vaüriyarica yapepütiyurieneniqueyu. Mecuxi pemü'avaüriyaniqueyu püta.

¹⁵Pepitatümaiya yareutevicacu, peru xüari müpäü tiniuyüni 'aheyemecü peheixeyatü pemayanicü. ¹⁶Ti'uximayatame xeicüa pücahücü, masi vaücava peuyevese hicü. Ta'iva canayani münaqui'eriva. Ne yemecü nepinaqui'erie, 'ecüta masi vaüca peninaqui'eriecamücü tevitüme, Ti'aitamesie tiviyacameta.

¹⁷'Ayumieme xüca tetaxevime pe'erieca, queneutanaqui'eri que pemüneretanaqui'erieniqueyu ne.

¹⁸Xüca 'axa masi'uyurieni, xüca tixatütü reuyeveca mütiyutuanicü, yaquenetineucuetatüa ne. ¹⁹Ne Papuru nemamacü müpäü

nepütüu'utüa, ne nepürapica. Siqueresü 'asinepücamarahüaveni que müreuyevese masi pemünerapiniriecacü 'ecü tucari pemexeyacü. ²⁰'Eri ne'iva, Ti'aitamesie temüteviyacü nepaine, 'aixüa nepülitüarieniqueyu 'acümana. Queneneu'uxipitüa ne'iyarisie, Cürisitusie que temüteviya.

²¹Nepümatüu'utüiri yuri neti'erietü quename yapeticamieni, müpäü netimaitü, que nemutaine ne, 'ecü pecananuyehaitürüvemücü. ²²Mücü meta, queneneucuha'aritüiri haque nemayecani. Nepüta'icueva müpäü yuri neti'erietü, xeyuneneviecacu nepüpütüarieni xehesüa nemüyemiecü.

Vaürisica que mütiyarunü'airiexüa

²³Mecamanivaüritüaca, 'Epapüraxiri nehepäü muviyarie Cürisitu Qesusisie mieme, ²⁴Maricuxiri, 'Arisitaricuri, Remaxiri, Rucaxiri. Müme nehamatü meteni'uximayaca.

²⁵Ti'aitame Qesusi Cürisitu xüca 'aixüa tiuca'iyarini xe'iyarisie mieme.

HEPÜRAYSIXI

Que Memüte'u'utüiyari

Cacaüyari pütatiutaxatüa nu'aya yaticuxatacacu

1 Cacaüyari meripai tinivacuxaxatüvacaitüni ta'uquiyarima, texaxatametemama yametecuxatacacu, yuxexuitü que memüte'upitüarie niuqui yücü mü'anene hepaüsita. ²Hicü tucari taparirümecacu pütatiutaxatüa tame, yaticuxatacacu que mü'ane nu'aya mühücü püta. Mücü yunive canicayasa hesiena mütinaquenücü naitü. Mücü 'inetüacu meta Cacaüyari caninetüani tita 'amüticuma. ³Mücüsie que mütixavatü canimasiücüni que mütimarive Cacaüyari, Cacaüyari cani'inüariyatüni que mütivaıyacı. Naime meta püratücü yuniuqui mütürücaüyecü. Mücü yücümana 'aixüa 'iyurieca tita 'axa temüte'uyuri hepaüsita mütasıl'tienicü, 'ana que mü'ane mumarive serieta nayerüni muyuavisie.

Nu'aya püve'eme, niuqui tuayamete taheima miemete hepaüna mecave'emetüacu

⁴Mücü niupitüarieni yemecü mumarivanicü que mü'ane

mühücü, peru taheima miemete niuqui tuayamete hepaüna mepücate'upitüarie. Yaxeicüata ve'emetütü nayani, müme hepaüna mecave'emetüacu. ⁵Querı Cacaüyari müpaü titahüavive niuqui tuayamete xeime heiva, müpaü ticühüavetü,

'Ecü pepünenive,
Hicü 'a'uquiyari nepaneyeitüa,
'utaitü. Nusu querı 'utayü,
Ne 'uquiyarieya nepayani,
Mücü nenive payani,
'utaitü. ⁶Masi tucari hepaüsita ticuxatatatü quepaucua cuiepa mi'atüani yumatüari müpaü püta canaineni,

Yunaitü Cacaüyarisüa miemete Niuqui tuayamete Meque'ineneviyani,
'utaitü. ⁷Quepaucua niuqui tuayamete müvaxata müpaü paine, Yuniuqui tuayamete 'Eca nivarayeitüvani, Yutupirisixima meta Tai nerücuari nivarayeitüvani.

⁸Yunive püta xatatü müpaü paine, 'Ecü Cacaüyari 'a'uveni haque pemüra'aita Yuheyemecü 'apuve,

- Canixeuraüyeni
 'A'isü pemacue'e pemüti'aitamecü
 'Inüari canihücütüni
 Heiseriemecü que pemüticamie
 'ecü.
- ⁹ Pepinaqui'erie tita mütiheiserie,
 Pepi'uxive'erie tita 'aisica
 mütitisana.
 Cacaüyari 'acu
 Que mü'ane mü'acacaüyari
 Pümasi'anayexei,
 Temavierica masipitüatü
 'Inüaritüme
 'Ahamicuma cavaratahüavetü.
- ¹⁰ Müpaü paineta,
 'Ecü Ti'aitame sutüapai
 pepicaque cuie,
 Muyuavi peputavevie 'amamacü.
- ¹¹ Mücü pütüyünare
 'Ecü püta 'apeniuvemücü.
 'Ixuriquipaü mücü naitü
 nitaye'irimücü.
- ¹² Muyuavi pepütatuna 'ücaripaü
 Camixapaü püpasieni.
 Masi 'ecü yaxaicüa pe' Janetü
 pepü'ahayeva,
 'Atucari pücatixüni.
- ¹³ Queri hasuacu titahüavive niuqui
 tuayamete xeime müpaü ticühüavetü,
 Neserietta mexicuxi quenacani
 Memümasi'aca'unie
 nemüva'atüani 'ahetüa.
- ¹⁴ Camüsü niuqui tuayamete
 yunaitü 'iyarite mecanihümetüni,
 Cacaüyari memütupirisiximama.
 Mepütanü'ariva memüvaporevienicü
 müme vahesie mütinaquirüme mem
 ütavicueisitüarienicü.

**'Icü vicueisitüarica vaüca
 pütürücaüye**

- 2** Müpaü mü'anecü,
 'ayumieme caneuveca

masi vaüca teme'erivanicü tita
 temüte'u'eni capa yacü xaicüa
 teyüatü teva te'u'uvanicü.
² Camü mücü niuqui mutaxasie
 niuqui tuayamete taheima
 miemete yametecuxatacacu,
 mücü niseüyecaitüni.
 Yunaitü memitisanaxüa
 yunaitü memüca'l'eniecai
 metenapiniyariyecaitüni
 mecanimari'itüariyecaitüni,
 vahesie que mütinaquecai, que
 müreuyevecai. ³ Mericüte, xüca
 müpaü 'aneni, quesü tetetavicueni
 tame xüca te'itave'erieca 'icü
 vicueisitüarica müya mütitürücaüye.
 Mücü caniusütüarieni
 Ti'aitame yaticuxatacacu que
 temütetavicueisitüarieni haitü.
 Niuquieya mepuseiriyaxü
 mümeta memi'eniecai müpaü
 temütemaicacü tame. ⁴ Cacaüyarita
 'axeicüa vahamatü müpaü
 tinihecüatacaütüni 'inüari vevietü
 mamarivaveme, türücaüyemecü
 tiyurienetü müremecü, 'Iyari
 Mütiyupata vatapitüacacu
 yuxexuime, que mütinaquecai
 Cacaüyari.

**Que mü'ane misütüa
 temütavicueisitüarienicü**

⁵ Que mütiu'aitaxü mücü cuie
 'umamie hepaüsita, niuqui tuayamete
 memüte'aitanicü muva 'asipüca'utayü.
 Mücü cuie canihücütüni tita
 hepaüsita temütécuxata. ⁶ Hecüasica
 canixuaveni xapasie müpaü
 manuyüne,
 Teüteri que metetitamexi
 pemüvara'erivanicü.
 Teüteri vanivema quesü
 metetitamexi

Pemü'avaüricü vahesie mieme.

⁷ Penivaranucayasa niuqui
tuayamete vahepaü
memücatürücavinicü
yapaümexa.

Penivaranutumatumäni visi
me'ananetü memacüneccü
Ve'emecü memüxeiyarienicü.

⁸ Pepicayasaxü naime pehe'ivaca
vahesie mieme

Müme memüte'aitanicü
hepaüsitana.

Merücüsü, que müticayasaxü
naime he'ivaca para teüteri
memüte'aitanicü hepaüsitana, tixaü
pücaranuyuhayeva hepaüsitana
memücate'aitanicü. Peru hicü
cuxi que temütevaxeiya teüteri,
naitü 'acuxi pücaha'ivarieve müme
memüte'aitanicü hepaüsitana.

⁹ Qesusi xeicüa que temüte'ixeiya,
mücü yapaümexa niucayerieni
niuqui tuayamete vahepaü
mücatürücaüyenicü. Mücü
mütiucuinxücü quepaucua mumü,
cananutimumatüarieni visi 'anetü
mayanicü ve'emecü müxeiyarienicü.
Cacaüyari 'aixüa mütiuca'iyaricü
müpaü tiniuyüni, mumünicü
tanaime tahesie mieme.

¹⁰ Mücü nisütüani naime,
'inetüacu caniuneni naitü. 'Aixüa
caniuyüni Cacaüyari, varavitütü
yumüreme yunivema visi
me'ananetü memacüneccü,
meyeratüacü que mü'ane misütüa
memütavicueisitüarienicü,
yatipitüatü müticuineccü para
maye'anicü. ¹¹ Que mü'ane
müvapata, mümeta memupasie,
xeimesie mecaniyecüne yunaitü.
'Ayumieme pücayuteviya yu'ivama
vaterüvatü ¹² müpaü 'utaitü,

Nepümasiheccüatani que mü'ane
pemühücü

Ne'ivama menesi'enieccacu
Memüyutixexeüriva vahixüapa
ne'uvetü

Nemasinüavani.

¹³ Müpaü paine meta,
Ne yuri nepütü'erieca hesiena.

Müpaü meta paine,
Camü ne necaniyüaneni,
Nenivemata Cacaüyari que
münetiuhüritüa mecaniyüaca.

¹⁴ Merücüsü, ranivema 'axeicüa
mecaniyuxevini xei xuriyari
xei vaiyari. 'Ayumieme mücütä
yaxeicüa tahamatü yuxevitü
nayani, tahepaü yemecü. Müpaü
mütiuyuricü mumücü meta
püyüvecäi mica'unanicü que
mü'ane türücariya mexeiya
yemecü mütasicuinicü
Cauyumarietütü. ¹⁵ Püyüvecäi
meta müvaxünacü müme mexi
me'ayeyuyuricäi meuyevecäi
vaüriyarica memüte'uximayacacü
meteha'erivatü que
memütecuinequecäi.

¹⁶ Canimasiücünü niuqui tuayamete
memücahümeccü müvaparevie,
masi 'Apurahami xiüyarimama
püta püvaparevie. ¹⁷ 'Ayumieme
peuyevecäi yu'ivama vahepaü
'anetü mayeitüarienicü naime
hepaüsita. Müpaü 'anetü
caniyüvecäitüni mara'acame
mayanicü tiyucananimayatü
yaticamietü, Cacaüyarisie mieme
hüritüarietü, 'aixüa miyurienicü
tita teüteri 'axa memüte'uyuri
hepaüsita. ¹⁸ Mücü mütiucuinxücü
mu'inüasieccü, caniyüveni
müvaparevienicü hipame mexi
me'inüasie.

**Quesusi püve'eme, Muisexi
hepaüna cave'emetücacu**

3 Mericüte ne'ivama
xemupasie Cacaüyarisie
mieme, 'axeicüa xemuta'inierie
que mü'ane taheima macave
xehahüavecacu, müpaü mü'anecü
'ayumieme müpaü nepaine,
xequena'erivani Quesusi. Mücü
nü'ari nayani, mara'acameta nayani
cuini mieme mütiuhürütüarie.
Mücü canihücütüni hesiena
teteviyatü temütahecüata. ²Mücü
yatinicamieni que maine que
mü'ane mihürütüa, yaxaicüa
que müticamiecai Muisexi,
Cacaüyari quie quiecatari
vahepaüsita hürütüarietü.
³Peru 'licüsie pütünaquixü
masi yemecü ve'emecü
müxeiyarienicü, Muisexi hepaüna
catixeyarievecacu, yaxaicüa
qui vevivame cui ve'emecü
que müticuxaxasiva, veviyaya
hepaüna caticuxaxasivacacu
qui. ⁴Tevi pitivevie naime
qui, peru que mü'ane nai
mütiutivevie, mücü Cacaüyari
canihücütüni. ⁵Merücüsü, Muisexi
yapüticamiecai Cacaüyari quie
quiecatari yunaime vahepaüsita
que mütiuhürütüarie, peru
tiparevivame canihücütücaitüni
xeicüa mucayeri mütihecüatanicü
tita 'arique müticuxaxasivaniquecai
hepaüsita. ⁶Cürisitu püta
yapüticamie quiecame nu'aya
hücütütü, Cacaüyari quie quiecatari
vahepaüsita que mütiuhürütüarie.
Merücüsü tame quiena quiecatari
tepühüme xüca tetahayeva
tecamamatü 'aixüa te'utiuyatü

tita temütecuevie hepaüsita
tecacuyütüarivatü quepaucua
mütapareque.

**Cacaüyari teüterimama que
memüte'uxipitüarieca**

⁷'Ayumieme que maine 'Iyari
Mütiyupata,
Hicü xüca xe'l'enieni
'utaniucacacu,
⁸Xe'u'itutupetü xepüca'acüne
yu'iyarisie
Que memüte'acü müme 'ana
Quepaucua memüyucuitüvecai
nehamatü
Que memüte'uyuri mücü
tucarisie
Quepaucua
memünesi'uta'inüataxü
Macumavesie me'u'uvatü,
⁹Haque xe'uquiyarima
memünesihe'isipatüvecai,
Sepa ne'uximayasica
memüxeiyacai huta teviyari
viyari.
¹⁰'Ayumieme nepuyeha'a 'ana
miemetexi vahepaüsita.
Müpaü neputayü,
Yuheyemecü yu'iyarisie
meneuyexürüveni, nehaitü.
Que nemütiuyeica,
'asimepücateheitimavave.
¹¹'Ayumieme müpaü
nepütinehürütüa neha'atü,
Müpaü ne'utaitü,
Yemecü mepüca'aye'axüani
haque nemüvareca'uxipitüani.
¹²Xequeneyucuerivayurica
xeme ne'ivama capa xevitü xeme
'iyarieya 'axa 'anenicü, capa
yuri cati'eriecacü 'ihayevamütü
Cacaüyari mayeyuri. ¹³Masisü
xexuime tucarisie xequeneyutuicani

mexicuxi hicü xasiva, capa
 'u'lituperecü xevitü xeme, tita
 'axa müti'ane xecuamanacacu.
¹⁴'Axeicüa tepütaxevi Cürisitumatü
 xüca yuri tete'erietü tetahayeva,
 matüaripai yuri que temüte'uta'erie,
 'asitecacuyuitüarivatü quepaucua
 mütapareque, ¹⁵müpaü que
 manuyüne,

Hicü xüca xe'l'enieni
 'utaniucacacu,
 Xe'u'itutupetü xepüca'acüne
 yu'iyarisie
 Que memüte'acü müme 'ana
 Quepaucua memüyucuitüvecai
 nehamatü.

¹⁶Que hate mepüyucuitüvecai
 hamatüana sepa memi'eniecai.
 Müme mecanihümetücaitüni
 yunaitü 'Equipitu cuieyarisie
 memeyecü Muisexi varavitücücacu.

¹⁷Meriçüte, que hate vahepaüsita
 püha'acai huta teviyari viyari.
 Müpaü catinimasiücünü, müme
 mecanihümetücaitüni 'axa
 memüte'uyuri 'ana. Müme
 vacaxari 'apucuhetei me'atixüriecu
 macumavesie. ¹⁸Meriçüte, que
 hate tivarahüavetü tiyühürütüa,
 müpaü 'utaitü quename
 meca'aye'axüaniquecai yemecü
 haque müvareca'uxipietüaniquecai.
 Müme mecanihümetücaitüni yuri
 memücate'eriecai. ¹⁹Meriçüte
 'ayumieme müpaü tepütamate,
 mepüyutatexi me'aye'axüanique
 yuri memücate'eriecaicü müme.

4 Meriçüsü niuquieya puxuave
 cuxi que mutayü quename
 tevi yüve maye'anicü haque
 meica'uxipitüani. 'Ayumieme
 teque'umamaca capa xevitü xeme
 ca'aye'avemepaü tixeyariecacü.

²Tamesietü niuqui 'aixüa
 manuyü necü tepüte'utaxatüarie
 yaxecüa vahepaü. Peru mücü
 niuqui memü'eni 'asipücavaruyuri
 müme, mücayutaxeviriyaxücü
 müme memi'eniecai vahamatü yuri
 mecateta'erivavecacu. ³Tame püta
 yuri temüte'uta'eri tepaye'axüaxime
 haque mütasiheca'uxipitüani,
 müpaü que mutayü,

Yanepütinehürütüa neha'atü,
 Müpaü ne'utaitü,
 Yemecü mepüca'aye'axüani
 müme

Haque nemüvareca'uxipitüani.
 Müpaü putayü sepa 'uximayasicaya
 münürüe cuie munetüaripai.

⁴Xapasie niuqui puxuave mücü
 'atahutarieca mieme tucari müxata
 müpaü 'anuyütü, Cacaüyari
 'atahutarieca tucarisie niuca'uxipieni
 'inüca yu'uximayasica naima.

⁵Müpaü paine meta,
 Yemecü mepüca'aye'axüani
 müme

Haque nemüvareca'uxipitüani.

⁶Meriçüsü 'uxipiya 'acuxi puxuave
 hipatü yamemüte'aye'axüanicü,
 peru müme matüari niuqui
 'aixüa manuyü necü müpaü
 memütecühüavarüvacai
 mepüca'aye'axüa yuri
 memücate'eriecaicü. ⁷Tavari tucari
 niupata xeime, Hicü müterüvarie.
 Raviri xapayasie müpaü putayü
 müixa viyari 'anuyeyacu, yaxecüa
 meripai que mutayü müpaü 'utaitü,

Hicü xüca xe'l'enieni
 'utaniucacacu,
 Xe'u'itutupetü xepüca'acüne
 yu'iyarisie.

⁸Hicümüsü, xüca mücü Cusue
 vareca'uxipitüanique 'ana,

Cacaüyari 'asipücahaineniqueyu xeime tucari hepaüsita 'arique maye'aniqueaicü. ⁹'Ayumieme 'uxipiya tucari puxuave cuxi Cacaüyari teüterimama vahesie mieme. ¹⁰Que mü'ane maye'ave haque meica'uxipitüa, mücü pütüihayevaxü yu'uximayasica 'unüca, yaxaicüa Cacaüyari que mütiuhayevaxü 'inüca yu'uximayasica. ¹¹'Ayumieme tequetamexüütüaca temaye'axüanicü haque mütasieheca'uxipitüani, xevitü capa 'ativenicü capa masiücünicü hesiena yuri que mücati'erie yaxaicüa müme vahepaü.

¹²Cacaüyari niuquieya payeyuri pütürücaüye. 'Aixüa püreutiquequema, hepaüna careutiquequemacacu 'ixipara sepa naisata meutixicacauni. Pitixiteque 'ipatatü ratucari ra'iyari, raturuyari ratutanayari naime. Pi'inüata tevi que mütiyumate que mütiyu'iyaritüa yu'iyarisie. ¹³Sepa que mütitita munetüarie pücaüve mü'aviesiecacü mücü que mütxeiya. Naitüri masi pümasiücü panutiyeipiya que mü'ane mütasitahüave 'ixeyiacacu.

Quesusi mara'acame canihücütüni cui mühürütüarie mümarive

¹⁴Mericsü tepeixeiya mara'acame cuini mieme mühürütüarie mümarive muyuavi heima manutitüa Qesusitütü Cacaüyari münü'aya. 'Ayumieme tequetahayevani yatetetahecüatatü hesiena que temüteviya. ¹⁵Mara'acame que temüte'ayexeiya, tepücaheixeiya que mü'ane

mücaüve tahepaü mütiyumaicacü que temütevararani tame.

Tepeixeiya püta que mü'ane naime hepaüsita mü'inüasie yaxaicüa tahepaü, peru 'axa catiyurievettü.

¹⁶'Ayumieme tecamamatü 'aura teque'acüne que mü'ane 'aixüa mütiuca'iyari 'uvenieya manuve 'aurie, temünenimayasiecacü, temüpareviyanicü quepaucua müpaü temüteheuyehüva, mücü 'aixüa tiuca'iyaricacu.

5 Mara'acate cuini mieme memühürütüarie teüteri vasata mecananuyexeiyarieca yunaitü, mecaniucayasarieni Cacaüyarisie mieme memühürütüariecacü, teüteri vahesie mieme memixatüanicü 'imiquieri mavari, 'aixüa me'iyurienique tita 'axa memüteyurie hepaüsita.

²Xüca müpaü 'aneni mara'acame, caniyüveni müvatahüave müme 'asimecatemaitü memeuyexürüve carima cavayurienetü, vahepaü veranitü 'amuyeiacü. ³Müpaü müveranicü quepaucua mixatüa Cacaüyari teüteri tita 'axa memüteyurie hepaüsita, müpaüta püreuyevese mavari müvevienicü yücümana tita 'axa mütiuyuri hepaüsita 'aixüa miyurienicü.

⁴Mücü meta, tevi yücümana püca'uyucaye 'ipaü mütihürütüariecacü, masi Cacaüyari yatitahüavecacu xEICÜA pucayeri 'Arunipäü. ⁵Yaxaicüa Cürisitu visi 'aneme püca'ayuyeitüa yücümana mara'acame mayanicü cui mühürütüarie, masisü müpaü pütipitüa que mü'ane müpaü mütitahüavixü,

'Ecü pepünenive,

Hicü 'a'uquiyari nepaneyeitüa.
⁶Müpaü puyü que maine xeime xapasie,

'Ecü 'aheyemecü
 pecanimara'acametüni,
 Merüquiserequipaü que
 mütiuhürütüarie

Yapepütüühürütüarie 'ecü.

⁷Mücü mexi tevitütü 'a'uyeicacai carima niyutanenevieni 'ahivatü 'utasuatü, nitavavirieni que mü'ane müyüvecai mitavicueisitüanicü capa 'umünicü. Pu'enierie müreyehüviriecaicü Cacaüyari.

⁸Sepa nu'aya mühücütücai, tiucuineca yapüretima yamüticamienicü. ⁹Müpaü raye'atüarieca, yuheyemecü memütavicueisitüarianicü vapitüatü nayani, yunaitü yamemütecahu que maine,
¹⁰Cacaüyari 'icayecu mara'acame cuini mieme mühürütüarie mayanicü Merüquiserequi que mütiuhürütüarie.

**Que mütivacu'imavacai
 memücatehayevanicü
 yuri mete'erietü**

¹¹Mücü Merüquiserequi hepaüsita vaücavame tepeixeiya niuqui mücuanive yatemütexehécüasitüiyanicü, xeme xemüyu'üraraxiecü que xemüte'u'enana. ¹²Tamüsü, müpaü püreuyevese masi te'üquitamete xemühümetünicü, müixa manuyetüacü yuri xemüte'uta'eri, peru xecaneiyehüaca que mü'ane hutarieca misütüiani tixe'üquitüatü sutüapai mieme 'üquisica Cacaüyari que maine, hecuamete que memüte'üquitüarie.

Resi xeheyehüatü xecanacüne, 'icuai mütürücaüye xequematü xepüca'acünivave. ¹³Yunaitü resi memüsise mecacani'iyamatücani niuqui müheiserie hepaüsita. Mepütüri cuxi. ¹⁴'Icuai mütürücaüye 'amemütütü vahesie canimiemetüni, müme memü'iyamatücacü yu'iyarisie memüteyü'üquitüavavecü para memipatanicü tita 'aixüa müti'ane tita 'axa müti'ane, müme vahesie pümieme.

6 Mericüsü peuyevese temütehayevanicü hicü tetecuxatatü sutüa mieme niuqui hepaüsita Cürisitu hepaüsita manuyüne xecüa. Tepucüne püta temaye'axüanicü. Tavari tenari tepücatavevieni quitüa mieme, müpaü tepücatecuxatani que müreyevese tevi mütihayevanicü que mütiyurienecai cümana mümüniquecai, que müreyevese yuri mütitä'erienicü Cacaüyarisie. ²Müpaü tepücate'üquitani hicü 'üyarica hepaüsita, tevisie que memüte'utime hepaüsita, müquite que memüte'anucu'uni hepaüsita, yuheyemecü 'isicame que mütiwaranutaxürieni hepaüsita. ³Mericüte, temaye'axüanicü tepucüne, xüca Cacaüyari müpaü tatitaunieca.

⁴Müme heiva memuhecüariyari, yuhesie memeitima mücü 'imiquieri taheima mümieme, 'Iyari Mütiyupata mehexeyatü memacü 'axeicüa tahepäi, ⁵yücümana müpaü memütehetima 'aixüa que müti'ane Cacaüyari niuquieya türücarिया memetima tucari 'umamiesie

mieme, ⁶müme xüca ta'aurie me'axüriexüani, mepücayüvave tavari memühecuariyarienicü para memütehayevanicü que memüteyuriecäi. Müme masi curuxisie mepimi Cacaüyari nu'aya yücümana, masiücüme mepeyeitüva münanaimarienicü. ⁷Tamüsü, cuie xüca viyeri yatiyuineni hesiena mucaviviye, xüca 'itinetüani tupiriya 'aixüa mü'anene 'esamete vahesie mieme, Cacaüyari 'aixüa pütipitüa. ⁸Me cuie xüca xuya visaxa 'utinetüani püxani'eriva püta, pücueriva'ane hepaüsitana müticuxaxasivanicü para 'axa mü'itüarienicü. Mütataiyarienicü pü'ayumieme xeicüa.

Tepüseiriyari yateteta'icuevatü

⁹Perusü sepa müpaü temaitüca, masi 'aixüa 'anemecü quename xeteyurie yuri tepüte'erie xehepaüsita tanaqui'erima, quename xetavicueisitüariexime. ¹⁰Cacaüyariri müpaü pücaýüane que mü'ane heiseriemecü yamücaticamiepaü. Pücaxetümaiya que xemüte'uximayacai que xemüteyuhecüatataci xeteyucanaqui'erietü xeme'erivacaicü. Que xemüteyucanaqui'eriecäi pümasiücücai xemüvapareviecaicü teüterimama, hicüta que xemütevaparevie. ¹¹Müpaü pütatinaque, yuxexuitü xeme xemüyuhecüatanicü yaxaicüa xeyumexüitüatü yemecü yuri que xemüte'erie, xeta'icuevatü quepaucua mütapareque. ¹²Peuyevese

xemücayu'üraraxiecacü, masi peuyevese xemüva'üquenicü müme yuri mete'eriecacu 'emeteutevicacu mecavaüripietü, müme vahesie mütinaquirüme tita memütehahüavarüvacai quename meheixeiyaniquecai.

¹³Cacaüyari quepaucua müpaü mütitahüavixü 'Aurahami tita mürexeiyaniquecai hepaüsita, xevitü masi vaüca mütürücaiyecai 'apüca'uyeicacai Cacaüyari mixatanicü yühüritüatü. 'Ayumieme yuxatatü yücümana puyühüritüa müpaü 'utaitü, ¹⁴Yemecü 'aixüa nemaniyuriecämücü, yemecü nemanimüiriyacamücü. ¹⁵Müpaü 'ereutereca cavaüripietü 'Aurahami, que mütiutahüavarie, heixeiyatü nayani. ¹⁶Teüteri quepaucua memüyühüritüa, mepixata que mü'ane masi vaüca mütürücaiyecai. Naimecü xüca yuhüritüani, mücücü püseiriyarie niuqui, pünami niuqui xüatüarica. ¹⁷'Ayumieme Cacaüyari yaxaicüa pütüuyuri quepaucua muyuvaüri masi heiseriemecü müvahecüasitüiyanicü müme vahesie mütinaqueniequecai tita memütehahüavarüvacai, müpaü memütemaicacü que mücatipasieve tita mütiyuriemücü. 'Ayumieme pitaxeviriyaxü yuniuqui yühüritüatü. ¹⁸Tame 'ayumieme tita mücatipasieve tepexeiya hutame. Mücü hepaüsita Cacaüyari pücaýüve mütati'itaiyanicü. Mücücü 'ayumieme türücaiyemecü tecanituicarieca, tame temütata'unaxü te'iviyatü tita temütecuevie. ¹⁹Müpaü xüca teteta'icuevani yuri tete'erietü,

tepeixeiya tiyuhaname tatarisise mieme mütasiseiriyanicü. Pücahateque püsel'i. Cacaüyari manuvesie pütiviya, tuquieyasie mieme 'ixuriqui reunacame varie peutahave, ²⁰haque tahesie mieme meutaha Quesusi tasi'anuyehaitüiyatü, mara'acame 'ayaca yuheyemecü, Merüquiserequipaü mütiuhüritüar ie.

Merüquiserequi que mütiuhüritüarie mara'acametütü

7 Mücü Merüquiserequi, Saremetari pütiva'aitüvemetücai, Cacaüyari taheima macave pümaral'acameyatücai. Quepaucua 'Apurahami mamieximecai varal'ivaca te'aitamete, mücü penucunaquixü, 'aixüa putayü hepaüsitanana para 'aixüa mü'itüarienicü. ²Mücü 'Apurahami tita mütiavarunavairi naimesie mieme yapäu meme tamamatasie mieme xeime pimi. Merüquiserequi taniuquicü Ti'aitame Heiseriemecü Yamüticamie catinitevaca, Saremetari Tiva'aitüvame catinitevaca meta, Ti'aitame 'Aixüa Memütexuyexiyanicü Müti vapitüa maine. ³Quemasieya varusieya maremama mepücaxasiva. Pumave niuqui que mütisütüa 'ayenieretü, que mütiutixü tucarieya hepaüsita. Cacaüyari nu'ayapaü cani'aneni, mara'acametütü 'acaniuveni catihayevatü yuheyemecü.

⁴Merücüte, xequena'erivani que müti marivecai mücü. 'Asita que mü'ane mütatüsitücai 'Apurahamitütü xei tapari pimi

tita cuyaxi mütiavarunavairisie mieme. ⁵Merücüsü, hipatü Revi xiüyarimama mara'acariyacü memühüritüarie, müme 'aitüarica mecanexeiyani tamamatasie mieme xei tapari memüvavaviriecacü teüteri yu'ivama 'inüari niuquiyari que maine, sepa mümeta yu'ivama vahepaü 'Apurahamisie memüyecü yunaitü. ⁶Icü masi 'asipücativamaretücai, peru 'Apurahami xei tapari pimi, mücüta 'aixüa putayü hepaüsitanana para 'aixüa mü'itüarienicü. Que mü'ane mütiutahüavarie tita mütipitüarieniquecai, mücü hepaüsita müpaü putayü. ⁷Niuqui pücayu'uxienüa, que mü'ane masi mütürücaüye canihücütüni 'aixüa maine que mü'ane hepaüna mücatürücaüye hepaüsita, mücü 'aixüa mü'itüarienicü. ⁸Mücü meta, 'icü teüteri memücuixime mepitanacu'eri xeime tapari tamamatasie mieme. Mücü püta müpaü xeicüa pütihēcüasie quename 'ayeyuri. ⁹Püyüve müpaü mütayüni, que mü'ane xiüyarimama memitanaqu'eri hicü xei tapari, mücüta Revitütü xei tapari pimi, 'Apurahami müpaü timicu. ¹⁰Yu'uquiyarisie pücayeveveci cuxi quepaucua Merüquiserequi menunaquixü.

¹¹Merücüsü teüteri 'inüari niuquiyari mepupitüarie Revi xiüyarimama memümaral'acatetücaicü. Merücüte, xüca tevi yüvenique maye'anicü memara'acatetücacu müme, titayari reuyevecaqueyu xevitü mara'acame yücü 'anetü manucuquenicü Merüquiserequipaü tihüritüarietü,

'Arunipaü catihürütüarietü mütahüavarienicü. ¹²Mara'acate va'inüari xüca 'upasiene, 'inüari niuquiyarita vaüriyarica pücupasiva.

¹³Que mü'ane hepaüsita müpaü müticuniuva, mücü xeime nuivarisie canimiemetücaitüni.

Mücü nuivarisie mieme xevitü mavari pücavevive hasuacu.

¹⁴Canimasiücünü Tati'aitüvame Curasie müyetüacü, sepa mücü nuivari hepaüsita Muisexi 'asimücahainecai quename memara'acatetüniqeyu.

¹⁵Mücü meta, masi cuxi müpaü catinimasiücünü xüca mara'acame 'anucuqueni yücü mü'ane Merüquiserequipaü 'anetü. ¹⁶Mücü püca'uqueri 'inüari müpaü mütiuta'aitaxücü quename ranivetütü heiserie hexeiya, masi puqueri mütürücaüyecü tucarieya mücaxüvecü. ¹⁷Müpaü pütihecuasie,

'Ecü 'aheyemecü
pecanimara'acametüni
Merüquiserequipaü que
mütiuhürütüarie.

¹⁸Aisica meripai mümieme payeitüarie müveranicaicü 'asimüca'uyücü. ¹⁹Inüari niuquiyari hasuacu pücaheye'atüave tevi. 'Utixani'eriecu tepupitüarie tita masi 'aixüa müti'ane müpaü püta temüteta'icuevanicü. Müpaü teteta'icuevatü 'aura tepacüca Cacaüyarisüa.

²⁰Mücü meta, 'asipüca'uyü xevitü cayühürütüacacu. 'Ana mara'acate mepucayasaruivacai mecayuhürütüatü, ²¹peru mücü que mütiucayeri, que mü'ane mitahüavixü niyühürütüani müpaü 'utaitü,

Ti'aitame puyühürütüa,
Yücü pücatiyücühüaveni,
'Ecü 'aheyemecü

pecanimara'acametüni
Merüquiserequipaü que
mütiuhürütüarie.

²²Ayumieme yaxecüa
Quesusi nitaseiriya xeime
türatu masi mütürücaüye.

²³Ana miemete mara'acate mecaniyümüirecaitüni, peru mecuicui'itü mepücapitüariecai memüyuhayevanicü. ²⁴Peru mücü yuheyemecü 'amuyeicacü canimara'acametüni, hürütüaricaya mücayupatacü. ²⁵Ayumieme caniyüveni müvatavicueisitüanicü yuheyemecü müme 'aura memacüca Cacaüyarisüa mücü vapareviecacu, yuheyemecü 'ayeyuritü püyüve yamütivaviriecacü vahesie mieme.

²⁶Aixüa caniyüunita temeixeiyacü mara'acame müpaü mü'ane. Canipasieca, 'axa pücatiyuriene, pücaseviximarie, 'axa teyuruvamete vahepaü püca'ane, muyuavi heima nanutiyeicani. ²⁷Müme memümara'acate vahepaü püca'ane, pücareuyevese tucaricü mavari mütivevienicü yuhesie mieme meri 'axa mütiuyuricü, 'arique teüteri 'axa memüte'uyuricü. Masi xei mieme 'aixüa piyuri quepaucua mavari mayuyeitüa yücümana. ²⁸Inüari niuquiyaricü meniucayasarieni mara'acate cui memühürütüarie peru memüverarani. Mücü niuqui cümana muyühürütüa, 'inüari niuquiyari sepa mutaxasie meri, mücücü püta niucayerieni

nu'ayatütü maye'atüarieve
yuheyeme 'amuve.

**Türatu que mütiyetuiriyari
que müti'atüa hecuame**

8 Mericüsü masi 'acuxi
caneuyeveca yamütayünicü.
Müpaüta mü'ane tecanexeyani
mara'acame. Mücü mana paya
muyuavisie, haque müre'aita que
mü'ane mümarive, mücü serieta
paya. ²Haqueva miemecü mepasie,
püti'uximaya mana. Que mü'ane
yuricü tuqui mühücü, que mü'ane
Ti'aitame mitavevi tuqui, tevi
pücatixaü, mana püta püti'uximaya
mücü. ³Mericüsü yunaitü
mara'acate meniuti'uitüarieni
memütemavanicü. 'Ayumieme
caneuyeveca mücüta tixaütü
mürexeyanicü mütixatüanicü.
⁴Masi xüca cuiepa 'uyeicanique,
pücamara'acametüniqeyu,
'amemu'uvacü hipatü püta
memütemava que maine 'inüari
niuquiyari. ⁵Peru müme haque
memütehetimava, mücü pi'üque
xeicüa tita taheima mütimieme,
peru pücahücü. 'Etüriyayapaü
xeicüa pü'ane. Yaxeicüa pü'ane
hicü, que mütiutahüavarie Muisexi
quepaucua mitaquetüaniquecai
'ixuriqui tuquiyari, yaticühüavecacu,
Quene'acuerivayurieca
pemitivevienicü naima
yaxeicüa peti'üquetü 'inüari
que pemütiuta'üquitüarie
yemurisie pe'uvetü. ⁶Hicü masi
Cürisitu türatu 'aixüa mü'ane
caniuyetuiriyarieni cani'atüani,
türatu meripai mieme 'aixüa
müca'anecaicü hepaüna. 'Ayumieme
mara'acame que mütihücü, visi

pütihütüarie, meripai miemete
visi memücatehütüariecaicü
hepaüna. Türatuya meta niuqui
müse'isie pütiviya, Cacaüyari
türücaüyemecü müpaü mutayücü
que mütiyurieni. Peru meripai
mieme türatu hepaüna pücase'icai.

⁷Mücü türatu meripai
mieme xüca 'aixüa 'anenique,
xüca careuyevecaque
müniuquimarietacü, tavari
pücaheuyevecaqueyu xevitü.

⁸Siepüre canivanuquimaca teüteri
müpaü mainecü,

Camü tucari canaye'amücü,
Müpaü canaineni Ti'aitame.

'Ana türatu mühecua
nepüvapitüani

'Ixaheri xiüyarimama
Cura xiüyarimama.

⁹Mücü türatu va'uquiyarima
nemüvarutaveviriepaü
püca'aneni

Meripai que nemütitavevi
Quepaucua nemüvaruviyaxüa
vamamasie

Nevareyevitüni que 'Equipitu
cuieyarisie.

Müme netüratusie
yamepücatecahucai.

'Ayumieme neta
nepüvaratümaiyaxü,

Müpaü paine Ti'aitame.

¹⁰Peru müpaü paineta Ti'aitame,
Türatu que nemütivatavevirieni
'Ixaheri xiüyarimama
Mücü tucari 'aye'ayu
Ne'inüari niuquiyari
nepüvamin

Mücücü memüyu'iyaritüacacü.
Va'iyarisie nepütita'ütüani
ne'inüari niuquiyaricü.

Ne vacacaüyari nepüyüaneni,

Müme neteüterima
mepühümetüni.

¹¹ Yuxexuitü
mepücatevati'üquitüani
'auravatari,

Yuxexuitü
mepücatevati'üquitüani
yu'ivama

Müpaü me'utiyuatü, Tilaitame
quenetimati.

Yunaitü masi mepünesimateni
Türi 'uquiravesixi yunaitü.

¹² Ne nepüvanenimayaca
Sepa heiseriemecü
yamemücatecahucai,
Tavari nepücahe'erivani
Sepa 'axa memüte'uyuri.

¹³ Mericüte türatu yücü mü'ane
xatatü, meripai mieme putayeitüa.
Tita mütitaye'itüre mütiverani
meripai mütimieme, mücü cuitü
pütaxüni.

Tuqui cuiepa mieme tuqui taheima mieme

9 Mücü türatu meripai
miemesie meteviyatü,
mepeixeyacai 'inüari heiseriemecü
que mütimavariecai manuyünecai.
Tuquita mepexeyacai müpasiecai
'ena cuiepa. ²Mücü tuquipa xevitü
hüxiena puvecai 'ixuriqui tuquiyari.
Mana püti'ucai hecüarivivame,
mexa, pa mexasie xatüariecacu.
Mücü Müpasie catinitevacaitüni.
³'Ixuriqui reunacame varie,
mana puvecai 'ixuriqui tuquiyari
taüta mieme, Yemecü Müpasie
mütitevacai. ⁴Mana püti'ucai 'ücu
vivivame hurucü veviyatü, cacuni
meta türatu mü'inüariyaritücai
hurucü heuvesitüarietü herie.
Cacunisieta mana püyecatei xari

huru xariyari manana payari
muyemanecai, 'Aruni mumuxieya
mutaxutui cacunisie püyecateita,
tete 'esimüsuye mana püyecatei
türatucü müraye'uxacai. ⁵Cacunisie
naisata mepa'ucai Queruvinisixi
memütetetevacai memamarivavetü.
Müme meni'etüriviyacaitüni 'inüari
cümana mühecüarecü Cacaüyari
'aixüa mütiuyuricü 'aixüa
temütexeyarienicü. Pücayüve
naimecü hicü temütécuxatanicü
mücü hepaüsita.

⁶Mücü naitü müpaü tiunüriecu,
mara'acate tucaricü hüxiena
mieme tuquita meneutahaqueni
yametecahutü yu'uximayasicasie.
⁷Taütana mieme tuquita xei
viyari 'anuyeyeicacacu xEICÜA
neutahaqueni yuxaüta mara'acame
cui mühüritüarie mücü tucarisie.
Quepaucua mana neutahaque,
xuriya 'al'ütü xEICÜA püyüve.
Pütimava meri 'aixüa miyurienicü
yuhesie mieme. 'Arique pütimava
'aixüa miyurienicü teüteri 'axa
memüte'uyuricü 'asimecatemaitü.
'Anarique tiutimavaca mana
peutahaque. ⁸'Iyari Mütiyupata
müpaü catinihecüatani, huye cuxi
pücamasüücü tevi maye'anicü que
mü'ane müpasiesüa mexi 'a'uve
mücü tuqui hüxiena mieme. ⁹Mücü
tuqui 'inüari patüa. Tita hicü
mütimieme, mücü pühecüata.
Mücü tuqui que mü'ane, 'imiquieri
mavari yapütüxatüariva, sepa
müca'yüve meye'atüanicü que
mü'ane mütiutimava, 'iyarieya
müca'itate'anicü. ¹⁰Que
memüte'ayexeiya, yamepütécahu
que mütiu'aisie ravaiyari hepaüsita,
mepe'eriva que mütücuani que

mütiu'ieni que mütiucamaima que mütiuca'üva xeicüa. 'Aisica müpaü müti'aita putaxasie mexi tucari ca'aye'avecai naitü mütihecuarecü.

¹¹Peru Cürisitu caninuani.

Mara'acame canihücütücaitüni cui muhürütüarie. Cani'atüani tita 'umüramiecai 'aixüa müti'ane. Tuqita peutaha, peru tuquieya 'aixüa pü'ane masi, paye'ave, mamacü pücaveviya, 'ena cuiepa pücamieme. ¹²Mücü tuqita quepaucua meutaha, sipuri siqerusixi vaxuriya 'a'ütü pücayüanecai. Yuxuriya püta 'a'ütü xei mieme xeicüa mana neutahani Müpasieta. Müpaü tiyurieca pütasitixünaxü taheyemecü temüxüxüninicü. ¹³Meripai sipuri turusixi vaxuriyacü, vaquiya mumierie mutataiyari naxiyari cuamariyarcü, mücücü mepühapüsiriecai teüteri, que mü'ane museviximarie. Mücücü mepüpasiecai, yuvaiyarisie memü'itiyatücanicü. ¹⁴Mericüsü xüca müpaü 'anecaitüni, masi vaücavamecü catati'itieni Cürisitu xuriyaya. Mücü mavari 'aixüa mü'ane mücaseviximarie nayuyeitüani mixatüanicü Cacaüyari, 'Iyari yuheyemecü 'amuyeica müpaü tipitüacacu. Mücü xuriyaya catani'itieca ta'iyari mücatasitate'anicü que mütatitate'acai quepaucua müpaü temüteyuriecai cümana temütecuinequecai. Te'u'itiyaca, Cacaüyari mayeyurisie mieme tete'uximayatü tepacü.

¹⁵Ayumieme mücü canihücütüni que mü'ane mi'atüa türatu hecuame, müme memuta'inierie

meheixeyatü memacünecü tita yuheyemecü vahesie mütinacue que memüte'utahüavarie. Müpaü tiniuyurieni quepaucua mumü, püvarunanai müvataxünacü teüteri memitisanaxücü 'inüari mexi 'a'uvecai meripai mieme türatu. ¹⁶Tevi xüca türatu 'utavevieni yupini hepaüsita, queyupaüme mütivamini quepaucua mumüni, caneuyeveca mühecuarecü quename 'ümü, 'ariqueque niseirimücü mücü türatuya. ¹⁷Türatu müpaü mü'ane 'aixüa müyünicü, peuyevese tevi mümünicü meri. Mücü niuquieya 'asipücayüve mexi cuxi 'ayeyuri que mü'ane mitavevi. ¹⁸Asita mücü türatu meripai mieme quepaucua mutaveviya, xuriya putayeyuriya. ¹⁹Muisexi 'ana tinivarutaxatüani yunaime teüteri naime 'aisica que mütiu'aisie 'inüari niuquiyaricü. 'Arique siqerusixi sipuri vaxuriya ha canionütüiani. 'Urecanu cüyeyari 'anahüaca vita mütaüraüyecü, mücücü xuriyacü nivaruhapüsieni teüteri yunaime, niuqui xapayarita, ²⁰müpaü 'utaitü, 'Icü xuriya türatu 'inüariyari canihücütüni, que mütxe'utaveviri Cacaüyari. ²¹Yaxeicüa xuriyacü nitahapüsieni 'ixuriqui tuquiyari, xacürüteta naime, mücüsie mütiutimavarüva. ²²Inüari niuquiyari que maine, 'esivatücacu naitü xuriyacü caniti'itvani. Xüca xuriya catiyeuriveni pücareuyehüviyarüva.

Cürisitu que mütitayeitüa tita 'axa müti'ane, mavari mayuyeitüacü

²³Mericüsü, caneuyeveca mü'itivanicü tita müti'üquisica, mi'üquecü tita taheima mütimieme.

Peru tita taheima mütimieme,
 mücü mavari masi yemecü
 'aixüa mü'anezü caniu'itiani
 püta. ²⁴Cürisitu quepaucua
 meutaha Tuqui Müpasieta, mana
 pücaheutaha mamacü müveviyata.
 Haque yuricü mütuqui, mücü
 'üquisicayarita pücaheutaha.
 Muyuavisie miemeta püta
 neutahani. Hicü Cacaüyari hüxie
 caniuyeicani, tahesie mieme
 mütanianicü. ²⁵Mücü meta,
 quepaucua mana meutaha müixa
 mavari 'ayuyeitüvatü pücaüanecai,
 mara'acame cui mühürütüarie que
 müreutahaque Tuqui Müpasieta
 xei viyari 'anuyeyeicacacu, xeime
 xuriyaya 'a'ütü. ²⁶Xüca 'acu müpaü
 'anenique, müixa pümüniqeyu cuie
 munetüariepaitü hicürique. Hicü
 masi xei mieme xeiçüa masiücütü
 canayani tucari taxüximecacu,
 mitayeitüanicü tita 'axa müti'ane,
 mavari mayuyeitüacü. ²⁷Teüteri
 vahesie catininaquimücü xei
 mieme memücinicü, 'ariqueta
 'isücame nivatahüavimücü.
²⁸Yaxeicüata Cürisitu
 mecanixeyacuni müme memicuevi,
 canivatavicueisitüamücü.
 Que mü'ane xei mieme
 mavari mayeitüarie hesiena
 mütiuhüivanicü tita 'axa
 memüte'uyuri yuvaicavatü, mücü
 'arique mecanixeyacuni tita 'axa
 müti'ane caxuavecacu.

10 Mücü 'inüari niuquiyarisie
 canimasiücünü tita
 'aixüa ti'aretü 'umürämie, peru
 'etüriyaripaü catinimasiücünü
 xeiçüa. Yemecü hepaüna
 püca'ane que mütiyaiacü.
 Mücü mavari yuheyemecü

mücuxatüariva xei viyari
 'anuyeyeicacacu, mücü hasuacu
 pücaüve müvaraye'atüanicü
 müme 'aura memacüca. ²Me
 xüca varaye'atüanique,
 mecatehayevaquyeyu
 memütemavatüvecai. Va'iyari
 que tivatate'aniqueyu tita 'axa
 memüte'uyuri hepaüsita, xüca xei
 mieme me'u'itiani que müme müya
 memüte'ayexeiya. ³Masi xexuime
 viyarisie mepa'eritüarivani 'axa
 memüte'uyuricü. ⁴Turusixi sipuri
 vaxuriya pücaüve tevi tita 'axa
 mütiuyuri menuyeitüirienicü.

⁵Ayumieme quepaucua cuiepa
 munuaniquecai müpaü caniutayüni,
 Mavari pepücanaqui'erie que
 pemütixatüarie.
 Masi pepünesi'ucuha'arütüiri
 nevaiyari.

⁶Pepücanaqui'a sepa mavari
 mütaxüni taipa.
 Mavari menuyeitüaniqueyu tita
 tevi 'axa mütiuyuri,
 Mücü pücamasinaque.

⁷'Ana müpaü neputayü, Camüsü
 ne,
 Que müre'uxa xapa
 mücuicuiyasie nehepaüsita,
 Necaninuani
 yanemütüyurienenicü
 Que mümatinaque 'ecü
 Cacaüyari.

⁸Mericiüsü mana müpaü paine,
 Pepüca'inaqui'erie mavari, que
 pemütixatüari, mavari mütaxüni
 taipa, mavari menuyeitüaniqueyu
 tita tevi 'axa mütiuyuri, mavari
 müxatüarie que maine 'inüari.
 Mücü pücaüve pepücanaqui'a. ⁹'Ana
 cuitüta müpaü canaineni,
 Camüsü ne necaninuani

yanemütiyurienenicü que mümatinaque. Nitayeitüani meripai mieme, mitaseiriyacü 'arique mieme. ¹⁰Müpaü mütinaquecü, 'ayumieme tepupasie tame, mavari mayeitüariecü xei mieme Qesusi Cürisitu yuvaiyarisie 'uyeicatü.

¹¹Yunaitü mara'acate tucaricü mana meniuti'uni mete'uximayatü, mavari yaxeicüa 'aneme me'icuxaxatüvatü. Peru mücü mavari müpaü mü'ane hasuacu pücaýüve mütasi'anuyeitüirienicü tita 'axa temüte'uyuri. ¹²'Iya püta mavari puvevie xei mieme müta'anuyeitüirienicü tita 'axa temüte'uyuri. Mavarieya yuheyemecü 'aixüa miyuricü, 'ayumieme mücü Cacaüyari serieta canayerüni. ¹³Hicü xeicüari püta'icueva mexi me'al'ivariexime müme memeye'unie, mexi me'ahapava hüxiena. ¹⁴Xei mieme mavari mayeitüariecü, yuheyemecü püvaraye'atüa müme memüpasietüve yuxexütü. ¹⁵Iyari Mütiyupata pütasihecüatüa yaxeicüa 'utaitü. Müpaü canaineni,

¹⁶Türatu müpaü 'aneme necanivataveviriemücü Mücü tucari 'aye'ayu. 'Arique müpaü paineta Ti'aitame. Ne'inüari niuquiyari nepüvapitüani Yu'iyarisie memexeiyanicü. Mana nepita'utüani Mücücü memüyu'iyaritüacacü.

¹⁷'Axa que memüte'uyuri, 'Inüari que memüte'utisanaxü, Müpaü nepücara'erivaniri.

¹⁸Mericüte mücü hepaüsita xüca reyehüviyarieni, tavari mavari

pücaxatüarieni, menuyeitüanicü tita 'axa mütiuyuri.

'Aurava teque'acücani

¹⁹'Ayumieme nepaine ne'ivama, Qesusi xuriyaya mutaxüriyacü, heiserie tepexeiya tecamamatü temeutahaquenicü Tuqui Müpasieta. ²⁰Huye hicüque mümieme mücücü temayeyuyurinicü, mücü tecanexeyani, mücü mütahuyetaxücü tahesie mieme. Que mu'itüarie yuvaiyarisie, tahuye patüa, temeutahaquenicü tame haque müreunamecai mücü 'ixuriquicü. ²¹Mücü meta, tecaneixeyani mara'acame mütürücaüye Cacaüyari quiya mühürütüarie. ²²Mericüsü müpaü mü'anecü 'aurava teque'acücani, ta'iyari yemecü yuxevicacu, yemecü yuri tete'erietü, ta'iyari 'itiyacacu 'axa tecateyurietü capa ta'iyari tasi'utatienicü tita 'axa temüte'uyuri hepaüsita, tavaiyari meta hauxinariecacu ha 'aixüa mü'anecü. ²³Yatequetecahunü, müpaü tetetahecüatatü que temüte'icuevie ta'aurie teca'axürüvetü, müpaü tetemaitü, que mü'ane müpaü mütatiutahüavixü tita mütatimini, mücü yacatinicamieni que maine. ²⁴Tequehetata'eritüvani tanaitü, temütavaüriyanicü temütetacanaqui'eriecacü 'aixüa temütüyuriecacü. ²⁵Tepücatehayevani tepütacuxexeürivani, hipame vahepaü tepücatehayevani. Tepütatuicani masi. Que xemüte'imate mücü tucari

maye'aximecü, masi vaücava müpaü xequeteneyurieca.

²⁶Ta'iyari ya'anecacu xüca tetavaüriyani 'axa temüteyuriecacü teheitimaime tita yuri müraine, mavari pücaxuave tavari menuyeitüanicü tita 'axa temüte'uyuri. ²⁷Xücari müpaü 'aneni temamatü tepüta'icueva temüta'ivaviyarienicü xeicüa, yuhaxüacü quepaucua müvataxütüani müme memeye'unie, yumexütüatü taipaü. ²⁸Xüca 'itixani'erieni 'inüari niuquiyari Muisexi mi'atüa, caniumümücü canenimayasietü, yuhutatü ya yuhaicatü müpaü metetahecüatayu.

²⁹Que xetecu'eriva. Masi yemecü hesiena catinaque tatacuri, que mü'ane minanaima Cacaüyari nu'aya, que mü'ane seviximariecame mü'erie mücü xuriyaya türatu mutaseiriyari cümana, mupasie cümana, que mü'ane mitave'erie 'Iyari 'aixüa mütatipitüa. ³⁰Tame tepimate que mü'ane müpaü mutayü, Necümana nepünemieneni, 'anepürapica ne. Tavari müpaü putayü, Ti'aitame tatacuri nivapitüamücü yuteüterima. ³¹Pümariveni quepaucua Cacaüyari mayeyuri miviyani.

³²Xequena'erivani masi meripaü que mütiuyü. 'Ana cuitü xe'uhecüariyarieca, cuini mieme xepüte'ucacucuecaü peru xepüteneviecai. ³³Sepa yunaima vahüxie xemütevinüariecai 'axa xetecühüavarüvatü xe'uximatüarietü, sepata hipame xemüvaporeviecai quepaucua müpaü memü'tüarie,

xeme xepüteneviecai.

³⁴Memanutaxüriyacai que memüte'ucuinüarie, xemeta vahepaü xepüteyumaicai. Xeyutemamavietü xepüvaneviecai quepaucua memüxete'unavairi xepini, müpaü xetematü, yupini masi 'aixüa müti'anene 'emütiterive xemütehexeyacü xeme muyuavisie. ³⁵Ayumieme nepaine, xepücaheivivivani tita xemütehexeyia. Heiserie xepexeyia xecamamatü xemüyüacacü. Mücücü vaücava xepüte'iva. ³⁶Caneuyeveca xemüte'ucaneviecacü, xeheixeyatü xemacüneccü que xemüte'utahüavarie quename müpaü tixepitüani, yaxeteyurieyu que mütinaque Cacaüyari.

³⁷'Esiva yareutevicacu cuxi, Que mü'ane 'umamie caninuamücü, 'Epücareutere.

³⁸Mücü heiserie mexeyia nehesüa miemetütü Mücü canayeyuricamücü yuri müti'eriecü. Xüca vaüripieca Ne'iyarisie nepücanaqui'aca que nemütixeyia.

³⁹Peru tame müpaü tepüca'anene. Tepücavaüripietüca, tepücatatümayarieni. Masi yuri tepüte'erie tatucari temücatatümai yacü.

Que mü'ane yuri müti'erie

11 Que mü'ane yuri müti'erie müpaü pütimate, peixeyani tita müticuevi. Müpaüta catiniyumaica, 'apuve tita mücatixeyarieve. ²Müpaü yuri memüte'eriecaicü

mecanimarivacaitüni ta'uquisiema meripai miemete 'aixüa memüteyuriecaicü.

³Yuri temüte'eriecü müpaü tepütemate, cuie munetüariecü Cacaüyari müpaü 'utayücu. Tita mütxeiyarieve que mütiuveviya, tita mücarahecüacü catiniutiveviyani.

⁴Yuri müti'eriecaicü Haveri mavari 'aixüa mü'ane pixatüa Cacaüyari, Caini mavarieya 'aixüa ca'anicacu hepaüna. Müpaü mütiutimavaxücü pütahecüasie quename heiserie hexeiyacai, Cacaüyari müpaü tihecüatacacu 'imiquierieya hepaüsita. 'Ayumieme sepa müümüqui, 'inüarieya püticuxata cuxi.

⁵Yuri müti'eriecaicü, 'Enuqui pevitüquie müqui müca'ayanicü. Pumavecai Cacaüyari heivitücu. Cahevitüquievetu cuxi, müpaü pütihecüasiecai minaqu'arütücaicü Cacaüyari. ⁶Tevi yuri xüca cati'erieca, pücayüve minaqu'arütüanicü. Caneuyeveca müpaü yuri müti'eriecacü que mü'ane Cacaüyari 'aurie maye'amücü, quename 'a'uyeica, quename tiva'ivisitüa müme memicuvautüve.

⁷Yuri müti'eriecaicü Nuhexi yucuerivayurietü nitavevieni naviya müvatavicueisitüanicü yuquie quiecatari, müpaü tiutahüavarieca tita teüteri 'acuxi memücatexeiyavavecai hepaüsita. Müpaü mütiuyuricü, cuiepa memütama vahesie pütühüüya, mücüsie püta pütünaquixü heiserie mexeiyanicü yuri ti'erietü.

⁸Yuri müti'eriecaicü, 'Apurahami quepaucua muta'inierie,

yaticamietü manapaitü caneyani haque hesiena mürenaqueniquecai. Caneyani 'asicatimaitü

haqueva menuaniquecai. ⁹Yuri ti'erietü mana caniyuyupata mücü cuieyarisiepaütü que mütiutahüavarie hesiena müтинаqueniquecaicü, peru xeime cuieyapaü pütümaicai. 'Ixuriqui quiyarita menayetecaitüni mücü 'Isahaquimatü Cacuvumatü.

Mümeta vahesie pütünaqueniquecai que memüte'utahüavarie, yaxecüa 'Apurahamipaü. ¹⁰Canicueviecaitüni mücü quiecarü qui hetüa mieme tenari mexeiyä yemecü, 'inüarieya metimacü Cacaüyari, mitavevicü.

¹¹Yuri müti'eriecaicüta, Saramatü türücarüya mepupitüarie nunusi mehexeiyatü memacüneccü, sepa tucarieya manutitüa sepa mü'ucarasitücai. Müpaü pütüyü yaticamiecame mü'eriecaicü que mü'ane müpaü mütitahüavixü quename müpaü tipitüaniquecai. ¹²'Ayumieme xeimesie meniyeccüne, sepa mücü mumüximecai. Taheima miemete xuravesixi vahepaü meyupaümetü mecanacüne, xiecarü haramara tesita miemepaü meyupaümetü menacüne mücayü'inüasinüapaü.

¹³Yuri mete'erietü meneutacuixüani müme yunaitü. Meheixeiyatü mepüca'acü que memüte'utahüavarie. Masi tevapai mepixei yuri mete'erietü, mepivaürütüa. Müpaü mepütüyuecüatacai quename xaüsie miemete cücamete mehümetücai xecüa 'ena cuiepa me'u'uvatü. ¹⁴Que mü'ane vahepaü maine, mücü püyuhecüata

quename 'icuvaune yucüe. ¹⁵Xüca me'icuxatani que mücü cuie haque memeyecü, tucari mepühücaqueyu memücunuaxüanicü mana. ¹⁶Hicü masi mepihive'erie cuie masi 'aixüa mü'ane taheima mieme. Cacaüyari 'ayumieme pücaüteviya müme vacacaüyari mümarivanicü. Quiecarü püvarunüsiri.

¹⁷Yuri müti'eriecaicü quepaucua muta'isiparie 'Apurahami, mavari payeitüa tüma 'Isahaqui. Que mü'ane müpaü mütiutahüavarie que mürexeianiquecai, mücü mavari payeitüaniquercai yunive muyuxevicai. ¹⁸'Apurahami müpaü pütiutahüavarie meripaitü, 'Isahaqui xiüyarimama mepüte'uterüvarüvani müme 'ahesie memüyecüne. ¹⁹'Apurahami müpaü tiniyücühüavecaitüni, Cacaüyari müyüvemetücaicü tavari menucuquetüanicü müquite vasata. 'Ayumieme hutarieca heixeyatü que müratüa, 'inüari canayani.

²⁰Yuri müti'eriecaicü 'Isahaqui 'asita tita 'umüramiecaicü müpaü ra'erivatü, 'aixüa caniutayüni Cacuvu 'Esahu vahepaüsita, 'aixüa memü'itüarianicü. ²¹Yuri müti'eriecaicü Cacuvu quepaucua mümüximecai 'aixüa caniutayüni yuxexuime Cuse nivemama vahepaüsita, müme 'aixüa memü'itüarianicü. Puyutanenevi yutuicatü yu'isücü. ²²Yuri müti'eriecaicü Cuse 'umüximetü müpaü püra'erivacai mana memüyecünequecaicü mücü cuieyarisie 'Ixaheri xiüyarimama, puyuta'aitaxü caxarieya manutüquienicü.

²³'Utünuivacu Muisexi yuri memüte'eriecaicü 'uquiyarimama

meniti'avieta haica mesayari visi memüte'ixeyacaicü nunusi, memücateheiyehüviriecaicü cuiepa ti'aitame que mütiuta'ai. ²⁴Yuri müti'eriecaicü Muisexi 'e'utevitü, mücü cuiepa ti'aitame tevarieya pücaüterüvanüacai, püca'uyuvaüri Parahuni nu'aya 'uca niveya müxasivanicü. ²⁵Puyuvaüri masi 'axa mü'titüarianicü Cacaüyari teüterimama vahamatü, cayuvaüriyatü münaqui'acacü 'axa tiyurienetü yapaümexa viyari. ²⁶He'erivatü tita müra'ivaquecai xecüa, müpaü püticu'erivacai, quename masi vaüca hexeyaniquercai 'axa ticühüavarüvatü Cürisitupaü, quenameta tixaütü carexeianiquercai pini xüca rexeianique 'Equipitusie timieme vaücava. ²⁷Yuri müti'eriecaicü 'Equipitu cuieyarisie neyeyani ca'imacatü cuiepa ti'aitame sepa müha'acai. Pütücaneviecai, que mü'ane Cacaüyari müxeiyapaü püyüanecai, sepa mücü mücaxeyarieve hasuacu.

²⁸Yuri müti'eriecaicü Pasicua 'ixüarari pusütüa memüteha'erivanicü Cacaüyari que müti varuhayevaxü vateüterima. 'Ana quitenie pü'üyaxü xuriyacü, que mü'ane müvaca'unarümecai vamatüarima mücavamayüanicü 'Ixaherisixi vamatüarima. ²⁹Yuri memüte'eriecaicü Haramara Muxuresie mecananucüne macuvaquipaü 'anecacu. 'Equipitütari müpaü meteyuriecütü menehauxüani haramarasie.

³⁰Yuri memüte'eriecaicü, Quericutari vatesariya nanaca'uni

'atahutamexa 'auriena me'acünecu.

³¹Yuri müti'eriecaicü Xahavi püca'utatümaiari teüteri yuri memücate'eriecai vahamatü. Mücü 'uca tuminicü müyuvitünüacai canihücütücaitüni, peru 'ana yuquita cuyaxi nivarutanaqui'erieni mema'avienenierecai, 'aixüa pütivaxeyacai.

³²Mericiute, tita cuxi netitaxata. Quereuni Varaqui Sanisuni Quepite Raviri Samueri texaxatamete yunaimexüa mücü ne'ixasitanique, tucari nepücahücaqueyu. ³³Müme yuri memüte'eriecaicü mepüvara'livaxü cuipepa te'aitamete, heiseriemecü mepüte'aitacai, meheixeyatü mepacü que memüte'utahüvarie, menivarata'imaiya mayesi memücavaticuanicü, ³⁴menitüni tai sepa mütürücaüyecai, meniutavicueni cusiracü memücacui'ivacü, sepa memuveraranicai meputürücaritarie, cuyacü yüvavemete mecanacüne, menivaranucuveiya cuyaxi xaüsie miemete. ³⁵Ucari tavari menivarutanaqui'erieni yuhesüa miemete, me'ucuicu me'anucu'ucu.

Hipatü menitiveivacaitüni mecayuvaüriyatü memüxünarienicü. Müpaü mepütëyuriecäi memüpitüarienicü masi 'aixüa 'anemecü memanucu'unicü.

³⁶Hipatüta que memüte'upitüarie, mecaninanaimariecaitüni mecanitiveivacaitüni, meta mepütihüivacai mepanutaxüriyacai.

³⁷Mepütituaxivacai tetexicü, sexusücü mepütixitevacai, mepü'inüasietüvecai,

mepücui'ivacai cusiracü.

Menicu'uvacaitüni muxa naviyari sipu naviyari me'anacatütücaitü me'icuteüxütüvetü, meteheuyehüatü me'uximatüarietü 'axa me'itüarietüvetü.

³⁸Cuiepa memütama 'aixüa mepücate'u'iyaricai vasata memüxuavenicü teüteri müya memü'anenecai. Macumavesie hürisie mecanicu'uvacaitüni meheuyexürietü, terüta meucatevasie meyetetücaitü.

³⁹Mücü yunaitü sepa memühecüasiecai yuri memüte'eriecaicü, 'acuxi tita memüte'utaxatüarie metehexeyatü mepüca'acü. ⁴⁰Cacaüyari meripai tixatü pütüutavevi masi 'aixüa müti'ane tahesie mieme, müme memaye'axüanicü 'ate'u'uvacacu tame xeixüa.

Quesusi xeixüa tepa'erivani

12 'Ayumiemericü hicü ta'aurie meyuxeüriecacu müya me'anenetü tehécüatamete cui meyuvaücavatü, tepeihüani naime mürahete, naime 'axa müti'ane mütasicuhapana. Tecavaüripietücaitü tepuhuni, tepütanausaxüani temeta'axüanicü haque temecueviya, ²cuini mieme Quesusi teha'erivatü, que mü'ane misütüa meye'atüa titasie yuri temüte'erie. Mücü müpaü ra'erivatü que mütiyutemaviecaquecai 'ariqueque, pitanevie curuxi sepa mutevinüarie. Hicü mana paca Cacaüyari 'uvenieya serieta.

³Capa xe'u'uxenicü xeme, yu'iyarisie capa xeavaüripecacü, xequena'erivani mücü que

mütiucaneviecai 'axa teyuruvamete
cuini mieme meheye'uniecau.

⁴Xeme que xemüteyucuitüve tita
'axa müti'anematü, 'acuxi xexuriya
püca'uhane. ⁵Xüari xepücahetümai
que mütixetuica tevi yunive
müticuxaxatüvapaü, müpaü 'utaitü,

Neuxei nenive,

Pepücatiucatave'erieca

Ti'aitame mati'üquitüacacu

cuini mieme 'uximatüaricacü.

Pepücavaürriepica mücü

masi'utate'acacu.

⁶Ti'aitame 'uximatüaricacü

Püti'üquitüa que mü'ane

münaqui'erie,

Yunaime püvacuvaya yunivema

müvarutanaqui'erie.

⁷Quepaucua xemüte'uca'eniva,

xete'üquitüarrietü xemacüneccü

'uximatüaricacü xepüyüa.

Cacaüyari püxeyuriene que

müvayurie yunivema. Quepai

ranivetücacu, mücü 'uquiyarieya

püti'üquitüa 'uximatüaricacü.

⁸Me xüca 'uximatüaricacü

xecate'üquitüarieni yunaitü

'axeicüa que memütepitiarie,

cari 'avienuari xepünivemama,

Cacaüyari xepücanivemama.

⁹Mücü meta, tepüvarexeiyacai

ta'uquiyarima memüteüteritücai.

Müme metate'üquitüacacu

'uximatüaricacü tepüvareu'eniecai.

Hicü yeme masi tepi'enieca 'iyarite

va'uquiyari temayeyuyurinicü.

¹⁰Müme yapaümexa tucari

mepütate'üquitüacai que

mütivanaquecai 'uximatüaricacü.

Mücü masi 'aixüa temü'itüaricacü

pütati'üquitüa 'uximatüaricacü,

hepaüna tepasietü temacüneccü.

¹¹'Uximatüaricacü mexi

tete'üquitüarie, tetatemamaviecame
tepücata'erie, masi tetahiveriecame

tepüta'erie. 'Ariqueque

müme müpaü memü'itüarie

mecanipitüarieca heiseriemecü

yamemütecahunicü, yu'iyarisie

meca'uximatüarrietü.

Müme memixani'erie Cacaüyari

'aixüa tiuca'iyaricacu

¹²'Ayumieme yumama

xequeneuseiriyaxüa

müveraranicü, yutunuteta

mücatürücacicü xequeneutiseiriya

mütitürücacüanicü. ¹³Huye

müxexeuravi xequeneutivevi

yü'ücasie mieme, mücatatunireccü

tita mütitunirive,

müranayehüiyanicü püta.

¹⁴'Aixüa xemütevaxeiyanicü

yunaime xequeneyumexüitüaca,

xemüpasiecacü Cacaüyarisie

miemecü meta. Xüca müpaü

catipasieca, hasuacu püca'ixeiya

Ti'aitame. ¹⁵Xequeneyü'üviyani

xevitü ca'aye'avetü müca'ayanicü,

Cacaüyari 'aixüa tiuca'iyaritetü que

mütiminiqueyu. Xequeneyü'üviyani

xevitü capa xemuinanenicü, nana

cuiepa mutineica hasivimeccü

mütixuxuaverepaü yüanetetü.

Müpaü xüca tiyurienevi,

yümüiretütü meniseviximariecacuni.

¹⁶Xequeneyü'üviyani capa

xevitü 'icumaüvanicü que mü'ane

mücaüyü'üya mücaüyü'üca, capa

Cacaüyari ca'ayexeyatütü yüanenicü

'Eshapüa. Mücü xei 'icuaiyaricü

nipata heiserie mexeyacacü

mümatüarrietücaicü. ¹⁷Müpaü

xepütemate, 'arique quepaucua

heixeyatütü mayeimüccüca tita

hesiena mütiutaxasie 'aixüa

mül'itüarienicü, püxani'erivacai.

Müpaü pücatiupitüarie
müyupatanicü tavari, sepa
'utasuatü müpaü mütivaucai.

¹⁸Haque xeme'axüa xeme, mana
xepüca'u'axüa meripai miemetexi
vahepaü haque tevi müyüve
mimayüanicü yemuri, haque
tai müta'a, haque meyüvi, teüca
haque meyeica, ¹⁹cuxineta haque
mehüsierie, haque xevitü me'enierie
'utaniucacacu. Müme quepaucua
memi'eni mepitavaviri xeime
niuquicü memücatahüavarienicü
tavari. ²⁰Mepüca'iquemacai
tita memüte'uta'aitüarie
müpaü metecühüavarüvatü,
Sepa yeutanaca mimayüa
yemuri, tetexicü pümierieni
tituaxivatü. ²¹Yemecü marivetü
mütüyuxexeyacaicü, 'asita Muisexi
müpaü niutayüni, Ne nepuma
nepuyüyüaca.

²²Xeme masi xepu'axüa
Siyuni yemuriyari haque meve,
Cacaüyari mayeyuri quiecariena,
Querusareme taheima mieme haque
maniere, yumüireme vahesüa
xepu'axüa, taheima miemete
niuqui tuayamete va'ixüararipa,
²³mana matüarixi memutinunuiva
muyuavisie memacayasari
haque memeyuxexeuriva,
mana xepu'axüa, que mü'ane
'isücametütü müvata'ivaviyani
yunaime Cacaüyaritütü,
mücüsüa xecaniu'axüani, müme
heiseriemecü yamemütecahucai
memaye'axüavave yu'iyarisie
memu'uva, müme vahesüa
xecaniu'axüani, ²⁴que mü'ane
türatu hecuame mu'atüa
Quesusitütü, mücüsüa

xecaniu'axüani, haque xuriyacü
müre'üyarie cümana tevi mül'itüa
xecaniu'axüani. Mücü xuriya masi
'aixüa 'anemecü catinihecüatani,
Haveri xuriyaya hepaüna
catihecüatacacu.

²⁵Xequeneyucuerivayurieca
capa xe'ixani'eriecacü que mü'ane
maniuca. Müme mepüca'utavicuei
me'ixani'erieca que mü'ane 'ena
cuiepa müpaü mütivarutahüavixü
que memül'itüarieniquecai. Tame
masi yemecü tepücatavicueni
xüca ta'aurie te'axürieni
temüca'ienienicü que mü'ane
taheima maniuca. ²⁶Mücü
'utaniucacacu caniyutayüni cuie
'ana. Hicüta que mütiyurieni
müpaü paine ya'utaitü, Xei
mieme cuxi cuie hücüa
nepücatayuitüani, muyuavita
nepütayuitüani naime masi.
²⁷Xei mieme cuxi 'utaitü, müpaü
pütihecüata, tita mütayuitüarieni
pütitayeitüarieni, tita mütiutiveviya
xatatü. Peru pütüyuhayevani tita
mücatitayuitüarieni. ²⁸'Ayumieme
pamüpariyusi teque'ipitüaca mücü
temupitüariecü tati'aitüvame.
Haque müre'aita mücü, mana
pücatayuitüarieni. Müpaü
tequete'uximayaca Cacaüyarisie
mieme pamüpariyusi te'ipitüatü,
'aixüa 'anemecü que mütiinaque,
teheyexeyatü teteheyehüvirietü.
²⁹Tacacüyari tai naime
mütitixüsütüvapaü cani'aneni.

Que müreuyevese yamütüyurienenicü
Cürisitusie tiviyatü

13 Xepücatehayeva
ni xevanaqu'ierietü
'ivamarixi. ²Xepücatehatütümאיני

xemüvatanaqui'erienicü teva
quiecatari. Müpaü meteyurietü
hipatü mepüvarutanaqui'erie niuqui
tuayamete 'asimecatemaitü.

³Xequenivara'erivani que mü'ane
memanutaxüriya, vahamatü
xemanutaxüriyapaü xeteyumaitü.
Xequenivara'erivani müme
'axa memü'itüariexime müpaü
xetemaitü, xemeta yuвайaricü
xemu'uvacü.

⁴Teüteri xüca meneneüqueni,
'aixüa mequetexeyarieca naime
hepaüsita, peru me'itiyatücaitü
xeicüa mepüyucumaüvani. Mesü,
Cacaüyari tatacuri canivapitüamücü
müme memicumauva que
mü'ane mücava'üya mücavacüna,
memicumaüva xeime 'üyaya, peru
müme memü'itiya pücatixaü.

⁵Müpaü xequeteneu'uvani tumini
xecahive'erietü. Xequenenaqui'aca
xeheixeyatü tita xemütehxeiya.
Mücü canihücütüni que mü'ane
müpaü mutayü, Ne yemecü
nepücamasihayevani 'axaütame,
nepücamasicu'erieni hasuacu.

⁶'Ayumieme tecamamatü müpaü
teputiyuane,

Ti'aitame canihücütüni que
mü'ane münesiparevi.

Nepücamaca,

Qesü nesi'uyurieni tevi.

⁷Xequenivara'erivatü müme
memütexe'aitüacai. Que
memü'anenecai, Cacaüyari
niuquieyacü mepütexe'utaxatüa.
Xevara'erivatü que
memüte'utiparixü, müpaü que
memüte'u'uvacai, xequeniva'üqueni
yuri que memüte'eriecai.

⁸Qesusi Cürisitu meripai
hicüta yaxecüa cani'aneni,

yuheyemecüta. ⁹Tevapai
xepücayuvitünüa, 'üquisica yücü
'aneneme xepüca'enietüveni
hipame vayeiyarisie mieme.
'Aixüa caniyümücü yu'iyarisie
müseiriyarienicü 'iya 'aixüa
tiuca'iyaricacu, peru 'icuaicü
hasuacu pücaseiriyarieni. Müme
'icuaisie meteviyatü memü'uva
havai mepüca'upareviya.

¹⁰Tame mürayutimavatüre
tecanexeyani. Mana mieme
memütecuacacü heiserie
mepücahexeiyaya müme
memütemava 'ixuriqui tuquiyarita
miemecü. ¹¹Mara'acame cuini
mieme mühüritüarie Tuqui
Müpasieta quepaucua mi'atüva
vatevama vaxuriya 'aixüa
miyurienicü tita 'axa memüte'uyuri,
caxari mana pütaiyari quiecarü
tesita. ¹²'Ayumieme Qesusita
quitenie 'aurie pütücuinixü
tacua, Cacaüyarisie mieme
müvapatanicü teüteri, mücü
mumieriecü. ¹³Hicümü hesüana
tepüyehu quiecarü tesitapai,
niuquimarica tenevietü hepaüna.

¹⁴'Ena cuiepa tepücaheixeyaya
quiecarü 'emütiterive. Tepitacuevie
quiecarü xevitü 'umamie.

¹⁵'Ayumieme mücü tasipareviecacu,
tamavari teque'ivevirieca
Cacaüyari taheyemecü, 'aixüa
te'utiyuatü hepaüsitana. Tateta
mayeneicacü tequetahecütani
hesüana temiemetütü que
mü'ane mühücü, mücü
canihücütüni tamavari. ¹⁶Mücü
meta, xepücatehatütümaiyanü
'aixüa xemüteturiecacü
xemütetyumicuanicü. Mavari müpaü
mü'ane pinaque Cacaüyari.

¹⁷Yaxequetenecahuni que memutiyuane müme memütexe'aitüa, xeve'enietü. Müme mepi'üviya xe'iyari müpaü metemaitü, yühüritüarica hepaüsita memüta'ivaviyarienicü. Müpaü xequeteniva'enieca, müme müpaü memüte'uximayacacü meyutemamavietü, me'uti'aivatü memüca'yüacacü. Me xüca xevahiveritüaca, xeme masi xepücapareviyani.

¹⁸Tahesie mieme xequeneyunenevieca. Tame müpaü tepütetamate, ta'iyari 'aixüa pü'ane 'asipücahaine, naimecü temütavaüriyacü 'aixüa 'anemecü temeu'uvaniciü. ¹⁹Nepüxetuica müpaü xemüteyuriecacü masi yemecü, cuitüva xemüpitüarienicü tahüxi temutinenierecü.

**'Aixüa que mutayü 'aixüa
memü'itüarienicü, que
mütivaruvaüritüa**

²⁰Que mü'ane Cacaüyaritütü mütasipitüa ta'iyarisie temüca'uximatüariecacü, que mü'ane müquite vasata menayevitü

muxasi vahüveme mümarive Tati'aitüvame Qesusi, mücü 'itaseiriyaca türatu yuheyeme 'amuve mücü xuriyayacü, ²¹mücü xüca xe'aye'atüani que mütinaque yaxemüteyuriecacü naimecü 'aixüa xeteyurietü, mücü xüca xeyuitüani xeminaqui'aritäanicü que mütixexeiya, Qesusi Cürisitu xepareviecacu. Mücü hepaüsita 'aixüa queticuxaxasivani yuheyemecü. Müpaü xEICÜA cani'aneni.

²²Ne'ivama nepüxetuica, xequeueyuvauüriya xemi'enieniciü neniucü que nemütixetuica. Yapaümemecü nepütixe'uta'utüiri. ²³Müpaü xequetenemaica, ta'iva Timuteu muxüariyecü. Cuitü xüca nuani tahamatü tepüxexeiya tanaitü.

²⁴Xequenivavaüritüaca yunaime memütexe'aitüa, yunaime Cacaüyari teüterimama. 'Itariya cuieyarisie miemete mepüxevaüritüa.

²⁵'Aixüa xüca tiuca'iyarini yunaime xehesie mieme. Müpaü xEICÜA.

SATIYACU

Meitanü'axüa

Vaürisica

1 Ne Satiyacu
Cacaüyarisie mieme
necatini'uximayatametüni
Ti'aitame Quesusi Cürisitusie
mieme. Naisarie xemeutayeixüa
necanixevaüiritüaca yunaime
tamamata heimana yuhutame
nuivarite.

Cacaüyari que mütatipitüa temütemaivavenicü

²Ne'ivama naimecü
xeyutemamaviecame
xequenyu'erieca quepaucua
xemüta'inüasieni 'inüari yücü
mü'anecü, ³müpaü xetemaitü,
müpaü xete'inüasieme yuri xüca
xete'erieca yemecü, mücücü
xete'uca'enivatü xepacüne.
⁴Xequenaye'axüa xete'uca'enivatü
müpaü xemütemasiücünicü
müyuxevicü xe'iyari, tixaü
mücareuyevesecü.

⁵Me xüca xevitü xeme
ca'aye'aveni mütimaivenicü, müpaü
quetitavavirieni Cacaüyari. Müpaü
catinapitüamücü. Cacaüyari
'aixüa 'iyaricü catinivamicuani

yunaime cavatate'atü. ⁶Müpaü
quetitavavirieni yuri ti'erietü
xeicüa, tixaü huta 'iyariyari
cahexeyatü. Que mü'ane
huta 'iyariyari mexeiya, mücü
hamevaripaü caniyüneni
haramarasie mieme mu'equapaü
muyuanepaü. ⁷Mücü müya
mü'ane mecuxi pütihayeva müpaü
ticu'erivatü quename tipitüarieni.
Ti'aitame tixaü pücatipitüani ⁸tevi
huta 'iyariyari mexeiya mühücücü,
müyuxamurie yuyeyacü naimecü.

⁹Ta'iva tixaü mücatihücü ve'eme
queyuxatani müpaü ra'erivatü
ve'eme que mürayeitüarie.
¹⁰Xicutütü meta ve'eme
queyuxatani müpaü ra'erivatü tixaü
catihücütütü que mürayeitüarieni,
müpaü timaitü, 'üxa xuturipaü
peuyani. ¹¹Tau paneica xücatü, 'üxa
pütivasiüxa. Xuturiyari pücaxürüve,
visi mütiyuxexeyacai putiyünaxü.
Yaxeicüata tevi müxicu pütavaxime
yuyeyacü sepa que mütiyuriene.

Que mütiuca'eniva 'inüasietü

¹²Aixüa cani'itüarieca que mü'ane
mütiuca'eniva 'inüasietü. Mücü
'inüasieme tucari canipitüariemücü

'inüaricü, yaxeicüa muma que müranutimaniyarie que mü'ane müvara'iva nausaricü, müpaüta catinitamarivamücü, Cacaüyari que mutayü quename vamini müme meminaqui'erie. ¹³Tevi mexi 'inüasixime müpaü pücahaineni, Cacaüyari püta caniyüaneni nesil'inüatätü haitü. Cacaüyari pücayüve müta'inierienicü para 'axa mütiyurienenicü. Yaxeicüa mücü püca'ita'inieni tevi, para mücü 'axa mütiyurienenicü. ¹⁴Yuxexuitü masi yücümana mepü'inierie 'axa memüteyurienicü. Meteyucahive'erietü mepüyuyivanüa mepüyuhapaninüa yücümana. ¹⁵Tiyucahive'erietü cuitü 'axa pütiyurieneni. 'Aye'ame 'axa tiuyurienetü, vaüriyarica pümüni, yaxeicüa 'uca 'ayehucatü vaüriyarica mütinivenipaü. ¹⁶Xepücate'irüviyarieca ne'ivama nenaqui'erima. ¹⁷Naitü 'imiquieri 'aixüa mü'ane, nai temüte'umiquie müraye'axe, mücü taheima canimiemetüni. Canacaneicani hecüarivivamete va'uquiyarisüa miemetütü. Mücü pücayupata, ni 'etüriya que mütiyupata tau 'acayunirümecacu, müpaü pücatiyupata. ¹⁸Yücümana müpaü tiuyühüaveca püta'utavevie, müpaü 'utayüca niuquicü yuri mainecü, para tame tita mütiunetüasie mieme visi temütexeyariacacü, tame nivesicapü temütexeyariacacü yacütünüquetü.

Que müreuyevese yatemüteyuriecacü niuqui que maine

¹⁹Ipaü xequetenemaica ne'ivama nenaqui'erima. Peru yunaitü

teüteri mequeyumexüitiaca memü'enananicü.

'Emequeteheutevini püta memütiniunicü memüyeha'anicü. ²⁰Tevi ha'atü yapücatiamieni heiseriemecü, Cacaüyari que mütixeiya. ²¹'Ayumieme xequenevivi nai mütiyusevixima, nai 'axa müti'ane naisarie manayuhayeva. Xeca'ayu'eririyatü xequeneutanaqui'eri niuqui xe'iyarisie muca'iteüsie. Mücü caniyüveni xe'iyari mütaviceuisitüani.

²²Niuqui que maine yaxetecahütü xequenacüni. Xe'l'enietü xeicüa xepücayüaca capa xeyucuananicü yücümana.

²³Xüca niuqui 'enieni xeicüa, xüca yacaticamieni, tevipaü caniyüaneni xicürisie müyu'ixüari yühüxie que mütiyuxexeiya. ²⁴Yu'ixüarieme caniyemieni, yapaucua que mütiyuxexeyacai püratümaiya. ²⁵Que mü'ane masi mütaniere mücü 'inüarisie müraye'axesie mütasixünasie, que mü'ane mücüsie mü'ayumieme, xüca 'u'ename caratümaiya, masi xüca yaticamieni müpaü tiyurienetü, mücü 'aixüa canil'itüariacamücü yatiyurienetü.

²⁶Tevi xüca rayexeyame yu'erieca, peru xüca cal'ipirenutüaca yuneni, mücü masi yücümana caniyucuananeni, yacü xeicüa catinayexeyani. ²⁷Me xüca rayexeyani 'litiyatü caseviximarietü, Cacaüyari müta'uquiyari que mütixeiya, müpaü püta caniyüanemücü. Caniva'üviyacamücü memünutuixietüca viyurasixi meta mexi me'uximatüarie.

Püyü'üviyanita, tita cuiepa
mütimieme ca'iseviximanicü.

**Que mütivaru'imaiyaxü yücü
memücatevaxeiyacü teüteri**

2 Ne'ivama, Qesusi
Cürisitu Tati'aitüvame
visi mü'anesie yuri que
xemüte'erie, xequeteneuhayeva
yücü xetevaxeiyatü teüteri.
²Mana tevi xüca heutahani
xemüyuyexeürivasie huru
hanirayari vatimanatücaitü visi
mü'ane 'anacatütü, xücarita
mana heutahani xevitü cui
mavetü 'anacatünitü, quesü
'uyüni. ³Xücaricui xe'ixeiyani que
mü'ane visi mü'ane manacatücü,
xüca müpaü xete'icühüaveni,
'Ecü xüa 'ena quenacani 'aixüa
mü'anesie, xüca müpaü püta
xete'icühüaveni tevi mümave,
'Ecüsü 'umapaitü queneuveni, mesü
'ena nehetüa queneucani, ⁴cari
huta 'iyariyari xepexeiya, cari
'isücate xepayuyeitüa, peru 'axa
xeteyücühüavetü.

⁵Xequenene'enieca ne'ivama
nenaqui'erima. Tamüsü Cacaüyari
püvaranuyeteüxixü müme cui
memümamave cuiepa memütama
que memütevaxeiya. Müme masi
meheuca'ucame püvarayeitüa
yuri que memüte'erie, para
vahesie mütinaquenicü müme
memaye'axüanicü tiva'aitüvame
mayanicü, que mutayü quename
vapitüani müme meminaqui'erie.
⁶Xeme püta ca'aye'aveme xepüxata
mümave. Tamüsü xicusixi
mecatehüme memütexe'uxitüa.
Müme mecatehüme memüxehapa
'isücate vahesüa. ⁷Tamüsü

mümetütü mecatehüme
memisevixima que mü'anesüa
xemümiemete, 'axa me'utiyaatü
hepaüsitana. Mücü que mü'ane
mühücü, mücü 'aixüa pü'ane.

⁸Me xüca 'acu xeheye'atüani
Ti'aitame 'inüarieya, 'utüarica
que maine, Pepinaqui'erieca
'ahepaü tevi yaxecüa que
pemüti'anaqui'erie manuyüne,
'aixüa cani'aneni. ⁹Me xüca
yücü petivaxeiyani teüteri, 'axa
xecaniyüaca. 'Inüari niuquiyari
püxehecüata que xemüte'itisana.
¹⁰Que mü'ane naimesie
yamüticamie 'inüari niuquiyari que
mainesie peru xüca xei niuquiyari
hepaüsita 'utiquetamüre, masi
hesiena pütühüivani miseviximacü
'inüari naimie. ¹¹Que mü'ane müpaü
mutayü, Pepüca'icumaüvani xeime
'üyaya haitü, mücürita müpaü
niutayüni, Pepücare'amemivani.
Mericüsü sepa xeime 'üyaya
pemücacumaüva, perusü xüca
peti'amemivani, pepitisanaxü
'inüari niuquiyari. ¹²Que
xemutiyuane, que xemüteyurie,
müpaü xequetenemaica, 'isücame
canixeta'ivaviyamücü 'inüari
mütasixüna que maine. ¹³Que
mü'ane mücatiyucanemimaya,
'isücame ca'inenimayatü
pitahüave. Perusü que mü'ane
mütiyucanemimaya, mücü püra'iva
sepa 'isücame mitahüave.

**Xüca yuri ti'erieca niu tixaü
catiyurienetü, yuri que
müti'erie canimüquini xecüa**

¹⁴Qesü 'uyüni ne'ivama,
tevi xüca yuri ti'eriecame
yuxatani, peru tixaü

'asicatiyurienetü. Müpaü niu yuri que müti'erie, queri tiyüveni para mütaviceuisitüarienicü. ¹⁵Ta'iva 'uquitütü 'ucatütü xüca 'anacavixurieca, xüca 'icuai heuyehüaca tucarisie mieme, ¹⁶xevitü xeme xüca müpaü ticühüaveni, 'Aixüa pereu'erietü quenemie. 'E'ayesuime quenanacatüqui, queneutahuxai, 'utaitü, peru xüca ceca'imini tita müreyehüva yuvaiyarisie mieme, quesü 'uyünicuta, 'aixüa püca'yüni. ¹⁷Yaxeicüa xüca niu yuri ti'erieca, peru xüca tixaü 'asicatiyurieneni, yuri que müti'erie pümüqui xEICÜA, yücümana 'asimüca'yüvecü. ¹⁸Perusü xevitü xüari müpaü pütayüni, Mericüte 'ecü xeniü yuri pepüti'erie, ne masi tixaütü nepütiyuriene. Quene'ahecüata yuri que pemüti'erie tixaü 'asipecatiyurienetü, ne masi tixaütü 'asinetiyurienetü nepünehecüatani yuri que nemüti'erie. ¹⁹Xüari yuri pepüti'erie xeniü quename Cacaüyari yuxevi. Mericüte 'aixüa pepaine, peru 'asita cacaüyarixi 'axa memü'anene müpaü yuri mepüte'erieta. 'Ayumieme mepuyüyüacatüca maricacü. ²⁰Cari yacü xEICÜA pepüticuxata. Tietüsü pe'avaüriyani müpaü pemüretimanicü, tevi 'asimüca'yüvecü xüca yuri niu ti'erieca tixaü 'asicatiyurienetü. ²¹Mericüsü ta'uquiyari 'Apurahami heiserie pupitüarie tixaütü mütiuyuricü quepaucua yunive 'Isahaqui mavari mayeitüaniquecai müratimavarüvasie. ²²Müpaü xüari pepütimate, yuri ti'erietü 'iya, 'axeicüa tixaü 'asipütiyurienecai.

Yuri que müti'eriecai, paye'atüarie müpaü tiyurienetü. ²³Müpaü tiyurieneccacu 'utüarica naye'ani müpaü manuyüne, 'Apurahami yuri tinita'eririeni Cacaüyari, 'ayumieme heiserie hexeiyame cani'erivacaitüni. Cacaüyari hamicuya niutaterüvariени. ²⁴Müpaü xüari xepütimate, 'asitiyurienetü xEICÜA heiserie püpitüarieni tevi, yuri ti'erietü xEICÜA pücatixaü. ²⁵Mücürita yaxeicüa pütüuyuri 'asita Xahavi 'ucatütü tuminicü muyuvitünüacai. Tamüsü tixaütü mütiuyuricü heiserie canipitüarieni, quepaucua cuyaxi müvarutanaqui'eri niuqui tuayamete, quepaucua xaüsie müvarenü'a xeime huyeyari 'utüa. ²⁶Ravaiyari canimüquini careca'iyaritü. Yaxeicüata yuri ti'erietü, peru tixaü 'asicatiyurienetü, canimüquinita yuri que müti'erie.

Taneni que mütiyuruva

3 Ne'ivama te'üquitamete xepüca'acüne yunaitü, hipatü xEICÜA, müpaü xetemaitü, tame temüte'üquitamete tahesie masi vaüca pürahüivani. ²Vaücavamecü tepecaxürüve tanaitü. Xüca tevi niuquisie cahecavauseni, mücü canaye'aveni. Caniyüveni müyupirenutüanicü yuvaiyarisie naime. ³Xüca pirenü tevarutaqueisitüiani cavayasixi memütasi'anü'enienicü, mücücü vavaiyari naime ta'aurie tepahüpani. ⁴Neuxeita naviyasixi 'ememünene. Sepa memü'equetüca 'eca mütürüca'yüvecü, ta'aurie mepaxüriva titunisitüvame

'esimüyevacü, que mütiyuvaüriya ta'aurie mehüanicü 'inü'avame. ⁵Yaxeicüa taneni püyuxevi xEICÜA 'esipetü, peru marivemecü caniyüveni ve'eme müyuxatanicü. Camü macucüyexiyasie xüca 'utinaini tai 'esipemecü, mücü caniyüveni 'e'acuyeume mütaxüsitüani. ⁶Taneni meta taipäü caniyüveni. Cuiepa timieme tixatatü 'epüyeca tavaiyarisie, tita mücatiheiserie naime tixatatü. Tavaiyari püsevixima naime. Pütasixürimüsütüa tatucari naime. Xasi taiyariyarisie mieme panunetüarie mütacacü. ⁷Yunaitüri que memü'anene yeutari, viquixi, cuterixi, haramarasie quiecatari, yunaitü mecanimaxiusievaveni, teüteri yücümana menivamaxiutavaveni. ⁸Peru tevi püca'yüve mimaxiutani yuneni. 'Axa catiniyurieneni, püyuxamuriene xEICÜA. 'Uhaye mümüiyacü xEICÜA pühüne. ⁹Tanenicü 'aixüa teputiyuane Ti'aitame müta'uquiyari hepaüsita. Tanenicü meta teüteri tepüvaruxaxata 'axa memü'itüarienicü, sepa Cacaüyaripäü me'anenetü memutiveviya. ¹⁰Xei tetayarisie püvayeneica niuqui para 'aixüa mü'itüarienicü para 'axa mü'itüarienicüta 'axeicüa. Mücü 'aixüa püca'ane ne'ivama. ¹¹Haixapa que tivatineica heuxeicüa ha hacacatü hacucutü. ¹²Ne'ivama xapasie que tiyüve huriva tacariyari mütiXUXUAVERE, 'icü meta, caxie nanayarisie que tiyüve mütiXUXUAVERE xapa. Yaxeicüata haixa ma'usivi müvatineica 'aixüa ha'aneme mayuyeitüani püca'yüve.

Que mütimaive müpäü

tüpütüarieca taheima miemecü

¹³Xevitü xeme xüca timaiveni, xüca vaüca timaica, 'aixüa 'anemecü yüanetü queyuhecüatani, quename ca'ayu'eriyatü yatiyuriene, que müreuyevese müpäü mütiyurienenicü timaivetü. ¹⁴Me xüca hasivimecü xe'ütesaca xüca yuhesie mieme xEICÜA xeyüaca yu'iyarisie, mecuxi xepücateyucatave'erieca, mecuxi xepücate'itavani xeheye'unietü tita yuri müraine. ¹⁵Müpäü que xemütemate xüca müpäü 'aneni, taheima miemecü xepüca'upitüarie. Cuiepa püta canimiemetüni, teüteri va'iyarisie pümieme, cacaiyarixi 'axa memü'anene vahesüa pümieme que xemütemaivave. ¹⁶Haque memü'ütesa haque yuhesie mieme xEICÜA memüyüa, manarita mecaniyuxamuriecuni, naime 'axa müti'anecü mepüyüaca. ¹⁷Masi que mütimaive taheima miemecü 'upitüarieca, pü'itüya meri, meta 'aixüa pütivaxeyiasitüa hipame, püca'ayu'eriya, pütüyu'aitüarinüa, yuheyemecü pütüyucanenimaya, 'aixüa pütüyuriene, 'uximayasica que müreuyevese, huta 'iyariyari pücahexeiyä, yacü xEICÜA pücati'itava. ¹⁸Müme 'aixüa memütevaxeyiasitüa teüteri, yu'uximayasica que memüte'u'esa cayuvatü mehexeyatü yu'iyarisie, que mütitixuavere, mücücü heiserie mecanipitüariecuni.

Tepüca'inaqui'erieca tita

cuiepa mütimieme

4 Titayari xeteyucuyatatüve, mücü haque pemieme. Titayari xeteyucuitüve. Tamüsü

xemünaqui'acacü xeicüa
 xepüyüa, 'ayumieme müpaü
 xepüteyurie, mücü naqui'eriya
 müyumieneccü xevaiyarisie.
²Tixaütü xepütehive'erie, peru
 xepücaheixeiya, 'ayumieme
 xepüteyumemiva. Mücü meta,
 xepüyumexüitüa hipame
 vahepaüsita xevara'ivacutü,
 peru xepüyutexie tixaütü
 xetehexeyatü xemacüneccü,
 'ayumieme xepüyucuitüve
 xepüyucuyatatüve. Masi
 xepücaheixeiya xemüca'ivavacü.
³Sepa xemütevava, tixaü
 xepücateyetuiriyarüva, xe'iyari
 'axa 'anecacu xemütevavacü,
 xemicasitaruvanicü xenaqui'acutü
 xeicüa. ⁴Cari xeme teüteri hipame
 va'ütama memüvacumaüva
 vahepaü xepüyüa. Xüari müpaü
 xepücatemate, xüca 'inaqui'erieca
 tita cuiepa mütimieme, pi'uxive'erie
 Cacaüyari. 'Ayumieme que mü'ane
 müyuvauüriya minaqui'ericacü
 tita cuiepa mütimieme, mücü
 Cacaüyari 'aye'unietü payuyeitüva.
⁵Mesü müpaü püta xetecu'eriva
 'acu, quename xeniu 'utüarica
 yacü xeicüa haine, Cacaüyari
 'ütesatü pihive'erie mücü 'iyari
 mütasü'utuitüa tataüta, que
 maine. ⁶Peru mücü vaücavameccü
 masi 'aixüa tiuca'iyaritä
 pütasiyurie. 'Ayumieme müpaü
 paine, Cacaüyari nivaraye'unieca
 müme memüte'ucatave'erie, 'aixüa
 tiuca'iyaritä püta püvayurie
 müme tixaü memücatehüme.
⁷'Ayumieme xequeneyuvaüriyani
 Cacaüyari mütxe'aitüacacü.
 Xequenaye'unieca Cauyumarie.
 Xüca müpaü xeteyurieca, mücü

Cauyumarie püyuta'una xehesüa.
⁸'Aura xequenacüni Cacaüyarisüa,
 mücüta 'aura payani xehesüa.
 Xequeneyu'itiexüa yumamasie
 xeme 'axa teyuruvamete. 'Aixüa
 'ane xequenayeitüa yu'iyari xeme
 huta 'iyariyari xemexeyacü.
⁹Xequene'uximatüarieca yu'iyarisie
 masi, xequeneyuhiverieca
 xequeneutisuanani. Xenanai
 quepasieca hiverica mayanicü.
 Xetemavierica quehüiyani
 xexüxünitü püta xequenacüne.
¹⁰Tixaü xecatehümetütü
 xequenayuyeitüani Ti'aitame hüxie.
 'Ana mücü vavemete püxe'ayeitüani.

Ta'ivama vahesie tepücate'uhüpani

¹¹Xepücayuniuquimaca ne'ivama.
 Que mü'ane miniuquima yu'iva,
 que mü'ane yu'ivasie mütiuhüpa,
 müpaü tiyurienetü piniuquima
 'inüari niuquiyari, pütüuhüpa 'inüari
 niuquiyarisie. Mericüsü xüca
 'inüari niuquiyarisie petüuhüpani,
 que mü'ane 'inüari niuquiyarisie
 yamüticamiepaü pepücaüane,
 'isücamepaü xeicüa pepüyüane.
¹²Que mü'ane 'inüari niuquiyari
 mucaye, que mü'ane mü'isücame,
 mücü caniyuxevini. Mücü
 caniyüveni mütiyutavicueisitüanicü
 mütiyuca'unanicü. Quecuta
 'ecü pe'ane 'ahepaü tevisie
 pemütiuhüpanicü.

'Asixepücatemate 'uxa'atüni que mütiyüni hepaüsita

¹³Neuxei xeme müpaü
 xemutiyuane, Hicüri 'uxa'a
 nusu tepüyehu mücü
 quiecarisie ya mücüsie,
 mana xei viyari tepeyurieni,

mana tepetaharerutatüveni
 tepüte'ivatüveni xeniu
 xemutiyanepaü. ¹⁴Xeme
 'asixepücatemate 'uxa'atüni
 que mütiyünicü. Qesü titita
 xetucari. 'Aüxi xecanihümetüni
 xEICÜA. 'Aüxi 'epücareutere
 xeyarietü, cuitü caxeyarietü
 payeica. ¹⁵Masi peuyevese müpaü
 püta xemutiyanenicü, Xüca
 müpaü tinaqueni Ti'aitame,
 tepayeyuyurini, meta 'ipaü ya
 müpaü tepüteyurieca, müpaü
 xe'utiyuatü. ¹⁶Peru hicü masi
 ve'emetepüxata xeteha'erivatü
 que xemüteyucatave'erie xEICÜA.
 Naimemüpaü que xemutiyuane
 yuhepaüsita, 'axa xepüteyurie.
¹⁷Mericüsü que mü'ane müpaü
 mütimate 'aixüa mütiyurienicü,
 peru müpaü mücatiyuriene, mücü
 'axa pütiyuriene püta xEICÜA.

Xicusixi memüteyuca'uximatüa

5 Hicümüsü xeme xemeuca'u.
 Neuxei, xequeneutisuani
 xequeneutihivani müpaü
 xeteha'erivatü 'uximatüarica
 müxe'axirümecü. ²Titacü
 xemütheuca'u, mücü pütitipüque.
 Xe'ixuriqui püticümiva
 cüpsi mepiyuine. ³Xehuru
 tepüayari xepürata tepüayari
 püyucuitamatüca. Cuitayari
 pütihecüata xehepaüsita.
 Xepüyuhiveritüa, yaxEICÜA
 tai que mütiyucucuinecü
 xevaiyarisie. Sepa tucari
 mütaparirüme xepeyuca'uitüa
 xEICÜA. ⁴Camü te'uximayatamete
 va'ivarica. Mepicuxeüri xevaxata
 mieme, peru xepüvacuamana
 xeme. Va'ivarica pümasiücü

meuyevesecü. 'Isanamete
 metihivacacu, que mü'ane
 Yümüireme Tiva'aitüvame mühücü
 nivaru'enieni. ⁵Xemeri hive'ericacü
 xEICÜA xeyüatü 'axepu'uvacai
 cuiepa, xerucuyatüvetü
 xEICÜA xepü'ayumiemetetücai.
 Xepüyuvaiyatüacai vacaisixi
 vahepaü xemücüi'ivanicü xEICÜA.
⁶Xepixanetacai que mü'ane
 heiseriemecü yamüticamiecai.
 Xepe'ivaxü, xepimi. Peru mücü
 pücaxe'aye'uniecai.

Xepücavaüripieca xete'uca'enivatü, xequeneyunenevieca

⁷Ayumieme ne'ivama
 xete'uca'enivatü
 xepücavaüripietücani, Ti'aitame
 mexi canuave. Camü cuiepa 'esame
 picuevie 'icuaxi cuiepa mieme
 cui müraye'axe. Pücavaüripi sepa
 'emüreutere 'auracacu mieme
 'icürixa mieme ha tacuevietü.
⁸Xemeta xepücavaüripietücani
 xete'uca'enivatü.
 Xequeneyutürücariyani yu'iyarisie.
 Canaye'aximeni Ti'aitame
 munuanicü. ⁹Neuxei ne'ivama,
 xeme niuqui xepücaxüatüca
 yu'ivama vahepaüsita, capa
 'isücame xetixani'erienicü. Camü
 mücü quitenie püta'axime.
¹⁰Texaxatamete Ti'aitamesüa
 memiemetetütü memütecuxatacai,
 müme xequenivara'erivani
 ne'ivama 'üquisica
 memühümetücaicü, 'axa mü'ane
 menvietü que memüte'uca'enivacai
 temüva'üquenicü. ¹¹Camü
 müme memüte'uca'eniva 'aixüa
 me'itüaricame tepü'erie.
 Xepu'enana que mütiuca'enivacai

Cuvi. Müpaüta xepütehetime
'arique Ti'aitame que müreye'atüa,
Ti'aitame cuini mieme que
mütiyucanenimaya.

¹²Sepa naimecü ne'ivama,
xepücayühürütüaca. Sepa taheima
mieme xexatatü sepa cuie
xexatatü sepa que tita mütiücü
xexatatü, xepücayühürütüaca.
Xüca xeyuvaüriyani, hü
xequeneutiyuaneni xEICÜA. Me
tixaü xüca xecayuvaüriyani, tixaü
xequeneutiyuaneni xEICÜA, capa
xehesie tiuhüivatü 'ayanicü.

¹³'Axa mü'ane xüca nevieximeni
xevitü xeme, queyutanenevieni. Me
xüca yutemavieca que'utacuicani.

¹⁴Xüca ticuyeni xevitü xeme,
yu'aurie quevaretacuevieni
memüyuyexexeüriva va'uquiyarima.
Müme meque'lnenevinyani
me'icavirivatü haseiti, que mü'ane
müti'aitame mücü mehahüavetü.

¹⁵Que memüteyunenevie
yuri mete'erietü, mücücü
pütavicueisitüarieni ticuicame,
Ti'aitame penucuquetüani. Mücü
meta, xüca 'axa tiuyurieni,
mücücü püreuyehüviyarieni.

¹⁶'Ayumieme hipatü mexe'eniecacu
xequenyuhecüatani xüca 'axa
xete'uyurieni, xemüyuneneviecaci
yuxexuime yuhesie mieme
yunaitü, müpaü xete'ivautü
xemanayexüriyanicü. Que mü'ane
heiseriemecü yamüticamie,
mücü nenevierieya vaüca
caniyüvemücü Cacaüyari müpaü
xüca ticuyütüvani. ¹⁷'Eriyaxi
canitevitücaitüni tahepaü
tiuca'iyaritü. Mücü cuini mieme
püyuneneviecai mücacaviyecü.
Püca'ucaviyexü mana cuiepa
haica viyari heimana 'ataxeime
meseri. ¹⁸Tavari puyutanenevi,
'ana muyuavisie pucaviyexü, cuie
pitixuavitüa 'icuaxi.

¹⁹Ne'ivama xüca xevitü
xeme heuyevauseri tita yuri
mürainesie cativiyatü, xüca
xevitü ta'aurie hehüani, ²⁰müpaü
xequetenemaica, que mü'ane
ta'aurie mehüa 'axa tiyuruvame
haque meuyeve müca'uyeicanicü,
mücü pitavicueisitüani tucarieya
müca'umünicü. Sepa vaüca 'axa
mütiuyuri, mücü canayeitüariemü
cü.

PECURU

Meitanü'axüa Mexüacame Xapayari

Vaürisica

1 Ne Pecuru necaninü'aritüni Quesusi Cürisitusüa nemiemetütü. Necanixevaüritüaca xeme xemanayexeyarie xemeucuyaxixüa teüteri vasata, Punitutari Carasiyatari Caparusiyatari 'Asiyatari Vitiniyatari vasata xemetitei hicü. ²Xecananayexeyarieni Cacaüyari que mütimaicai meripaitü ta'uquiyaritütü. 'Iyarieya xepatacacu Cacaüyarisie mieme xecaniyüaca. Quesusi Cürisitu mumieriecü, xemeta xecaniu'itiyani xuriyayacü, xemüyuvaüriyanicü yaxemütecahunicü que maine. Cuini mieme 'aixüa xüca tiuca'iyarini xehesie mieme, xüca xepitüaca yu'iyarisie xemüca'uximatüariecacü.

Tucari que temütepitüarie mexi teta'icueva yuri tete'erietü

³Que mü'ane Tati'aitüvame Quesusi Cürisitu mücacaüyarieya mü'uquiyarieya, mücü hepäüsita 'aixüa queticuxaxasivani. Mücü väicavamecü tatinenimayatü,

hutarieca cataniutinuivitüani tucari temexeyanicü mexi teta'icueva yuri tete'erietü. Quesusi Cürisitu müquite vasata manucuquecü yunivema catanayeitüani. ⁴'Ayumieme tahesie catininaquimücü tita mücatipünive mücatiyüvi mücatiyeive, tita muyuavisie müre'üviyarie xehesie mieme. ⁵Xemesü yuri xete'erietü xecani'üviyarieca Cacaüyari türücariyayacü. 'Ayumieme xecanitavicueisitüariecuni, Cacaüyari que mütiha'arisie hicü, que mütimasiücünü xevicueisitüatü tucari 'aye'ayu quepaucua mütäpare.

⁶Müpaü xetemaitü xecaniyutemamavieca, sepanetü müreuyevese hicü yapäumexa xemüyeheiveriecacü xeta'inüasietüvetü müiremecü. ⁷Xüca xemasiücünü yuri yemecü que xemüte'erie, Cacaüyari 'aixüa pütayüni xehepäüsita, visi pütixexeyia, ve'emecü 'aixüa pütixexeyia quepaucua masiücütü mayani Quesusi Cürisitu. Xüca müpaü xetemasüücünü xeta'inüasietü, cuini mieme

'aixüa püyüni. Ni huru tuminiyari mütipünive mücüpäu 'aixüa püca'ane, sepa taipa mü'inüasieve.

⁸Sepa hasuacu xemüca'ixeiavave Quesusi Cürisitu, xepinaqui'erie. Xeca'ixeiyaatü cuxi, hesiena yuri xepüte'erie. 'Ayumieme xepüyutemamavie

'anuyuhayevacamecü visi 'aneme que xemütepitiuarie.

⁹Titayari yuri xete'erie. Xe'iyari mütavicueisitüarienicü, 'ayumieme yuri xeteni'erieca. Mericüte, müpäu xe'itüarietü xenacünirümeni.

¹⁰Mücü vicueisitüarica hepaüsita mepüyu'iyaritüatüvecai mepütevautüvecai Cacaüyari niucametemama quepaucua memütecuxatacai que xemütemiquieniquecai hepaüsita. ¹¹Mepütevautüvecai quepaucua müxatacai, que mü'ane tucari mühecüatacai Cürisitu 'Iyarieya vahesie mütiyiyacai. Yacatiyüvecacu cuxi 'Iyari pütihecüatacai Cürisitu que müticuinequecai, 'arique visi 'anetü que mürayaniquecai. ¹²Mümeri müpäu mepüte'u'üquituarie, yuhesie mieme müpäu mepücayüacai que memütehüriritüariecai, tame püta tahesie mieme mepüyüacai mücü hepaüsita. Xemesü hicü vicueisitüarica hepaüsita xepüte'utahüavarie vahepaü, texaxatamete yametenixecuxaxatüvacaitüni, 'Iyari Mütiyupatasie meteviyatü taheima meyenü'ariesie. Cacaüyari niuqui tuayametemama müpäu mepütemaicaqueyu que xemüte'utahüavarie.

Que xemüte'upasie, müpäu xequeteneu'uvani

¹³'Ayumieme xequeneyuha'aritüaca yu'iyarisie 'aixüa 'anemecü xetecu'erivatü. Xequeneyumateni. Naimesie xequetenecuevieca tita xemütemiquieni quepaucua masiücütü mayani Quesusi Cürisitu. ¹⁴Türi yamemütecahu vahepaü xeyüatü, müpäu xepücayumaica meripaipäu, que xemüteyucahive'eriecai 'asixecatemitü 'ana. ¹⁵Que mü'ane müxe'uta'ini canipasieca. 'Ayumieme xemeta mücüpäu püta xe'ananetü xequenacüni, hesiena mieme xequenepasieca naimesie que xemüte'u'uva, ¹⁶müpäu müre'uxacü, Xeme xequenepasieca nehiesie mieme, ne nemupasiecü.

¹⁷Mücü yücü cativaxeyiatü niva'inüatani que memüteyurie yuxexuitü. Müya mü'ane xüca xe'utahüave yu'uquiyaritüme, xeteheiyehüviritü xequeneyüaca mexi 'uva xe'utitei ¹⁸müpäu xetemitü, tita mütipünivecü cumu püratacü huru tuminiyaricü, mücücü xepüca'unanaiya quepaucua xemuxünarie 'uxa'atüni varie yacü xeicüa xemüca'u'uvanicü, xetevarima que memütexe'üquitüacai yututuyari. ¹⁹Xepuxünarie Cürisitu xuriyayacü püta cuini mieme masi müraye'axecü. Mücü mavariipäu muxa nunusipäu caniumierieni, hesiena carahüivacacu 'asicatiyüvitü, 'aixüa 'anetü mavari mayanicü. ²⁰Cuie canetüarievacacu cuxi, Cacaüyari yacatinimaicaitüni

que mütiyurieniquecai 'iya.
Tucari 'aye'aximecacu, xeiyarietü
nayani xehesie mieme
²¹yuri xemüte'erie Cacaüyarisie
Cürisitu yatixepitüacacu, xeme
xehesie mieme. Cacaüyari
canenucuquetüani müquite vasata.
Visi 'aneme nayeitüani yuri
xemüteta'erienicü Cacaüyarisie,
xemicueviecacü Cacaüyari.

²²Xecaniyu'itirieni yu'iyari, tita
yuri mürainesie yaxetecahutü
'Iyarieya xepareviecacu, 'ayumieme
xecanivanaqu'erieca yu'ivama
yacü xecüa xecateva'litaiyatü.
Mericüte, 'aixüa 'iyaricü
xequeneyunaqu'erieca müiremecü.
²³Hutarieca xeniutinunuiva.

'Imüari müpünivesie
xecaputinexüa. Mücapünivesie
püta xeputinexüa, Cacaüyari
niuquieya yatixepitüacacu
mayeyuri yuheyemecü 'emütiterive.

²⁴Tamüsü,
Yunaitü teüteri
'Üxapaü mecani'aneneni.
Nai visi que memü'anene,
'Üxapa mieme tuturipaü
Mecani'aneneni.
'Üxa pütayüna,
Tuturiyari pücaxürieni.

²⁵Perusü Ti'aitame niuquieya püta
Yuheyemecü 'apütiterive.
Mücü niuqui müxata, niuqui
'aixüa manuyüne canihücütüni
xemuxatüarie.

2 Xequetenehayeva 'axa
xeteyurietü naime,
xepücate'irümaca, yacü xecüa
xepücatecuxatani, xepüca'ütesaca,
xepücavaniuquimaca hipame.
²Türi xique memutinunuivaxü
vahepaü püta xequenehive'erieca

resi 'iyarisie mieme mücahatuiyarie.
Mücücü xecanitivericuni,
xetavicieisitüarietü xecanacünicuni.
³Xüari xecane'inüatavaveni,
müpaü xepütehetima 'aixüa que
mütiuca'iyari Ti'aitame.

Tetepaü que mü'ane mayeyuri

⁴Mücüsie xequeteneviyani.
Tetepaü cani'aneni mayeyuri.
Teüteri menixani'erieca, Cacaüyari
püta nenayexeiya, ve'emecü 'aixüa
tinixeyani. ⁵Xeme meta, tetexi
que mütiu'uitüariva qui mayanicü,
yaxeicüa xeme xe'ayeyuyuritü
xequeneti'uitüarie qui xemacünecü
'iyarisie mieme. Mara'acate
xequenacüni Cacaüyarisie mieme
xemupasiecü, xemixatüanicü
mavari 'iyarisie mieme que
mütinaque Cacaüyari, Quesusi
Cürisitu xepareviecacu. ⁶Tamüsü
'ayumieme müpaü püre'uxa,
Neuxei, Siyunisie nenitaqueni
Tete manayexeyarie
Sicurita mieme,
Cui ve'eme.
Que mü'ane yuri müti'erie
hesiena

Tixaü pücayuteviyani.

⁷Cuini mieme ve'emecü 'aixüa
que mütixeyarie, xemeta yuri
xemüte'erie yaxecüa xepütexeyarie
hepaüna. Yuri memücate'erie
vahepaüsita püta que maine,
Mücü tete qui vevivamete
memixani'eri,
Mücütütü securita mieme
tutuicame nayani.

⁸Mücü metatü,
Mücü tetesie mepüti'ucamüre
Tete mürecaxüriritüre
canihücütüni.

Müme meniuti'lücamüre niuquisie yamemücatecahucü. Müpaü memüteyurienicü meniucayasarieni.

Cacaüyari teüterimama

⁹Xeme püta xeime nuivari xecanihümetüni xemanayexeyarie. Mara'acate xepühüme xemüte'aitamete meta, xeime nuivari Cacaüyarisie mieme mupasie xepühüme, Cacaüyari yuteüterima püxe'ayeitüa. Müpaü xepü'anene xemütehecüatanicü marivemecü que mütiyuriene que mü'ane müxe'uta'ini xemütehayevacü yüvipa xe'u'uvatü, mücü hecüariyayasie püta xemu'uvanicü mümarivesie. ¹⁰Anapai nuivari xepücahümetücai, hicüsü Cacaüyari teüterimama xecanihümetüni. Xepücanenimayasiecai, hicü xeputinanimayasie.

Cacaüyari te'uximayatametemama xequeneyüaca

¹¹Nenaqui'erima cücamete xecanihümetüni cu'uvamete xecanihümetüni. 'Ayumieme müpaü necatinixetuicaniqueyu, xemütehayevacü yaxeteyurietü que mütiyucahive'erie vaisie tiviyatü. Mücü hive'erica ta'iyarimatü caniyucuitüveni. ¹²Hipame nuivarite vasata 'aixüa 'anemecü xequeneyüaca. Xüca müpaü xeteyurieca, sepa memüxeniuquima 'axa xemüteyurie me'utiyuatü, 'aixüa 'anemecü xemüteyuriecü, mexexeyatü 'aixüa me'utiyuatü mecanacünicuni masi Cacaüyari hepaüsita, mücü tucari 'aye'ayu quepaucua müvaxeyia.

¹³Ti'aitamesüa xemümiemetecü, yaxequetenecahuni que memutiyuane yunaitü heiserie memexeyia teüteri vasata. Yaxequetenecahuni cuiepa ti'aitame que maine mücü müve'emecü. ¹⁴Yaxequetenecahuni 'isücate que memutiyuane, cuiepa ti'aitame müvareyenü'axüacü memüvatamari'itüanicü müme 'axa memüteyurie, 'aixüa memütevatahüavecü müme 'aixüa memüteyurie. ¹⁵Ipaü cani'aneni tita mütinaque Cacaüyari, xeme 'aixüa xeteyurietü xemenucunacacü tita yacü xeicüa memüte'utiyuane teüteri 'asimemücatemate.

¹⁶Xecanixüxünini, peru xexüxünitü, heiserie xehexeyame 'axa xemüteyuriecacü xepücayu'erieca. Cacaüyari te'uximayatametemama xecanihümetüni püta. ¹⁷Ve'emecü 'aixüa xequetenivaxeyiani yuxexuime. Xequenivanaqui'erieca 'ivamarixi. Xequeteneuyehüvirieca Cacaüyari. Cuiepa ti'aitame ve'emecü 'aixüa xequetenexeyiani.

Cürisitu ta'inüari patüa mütiucuinixücü

¹⁸Te'uximayatamete yaxequetenecahuni que memutiyuane xecusiyarima naimecü xetevareuyehüvirietü. 'Aixüa memüte'u'iyari memüca'ayu'eririyi nepücavaxata xeicüa, masi memüses'e'ita que memutiyuane yaxequetenecahuni. ¹⁹'Aixüa püticühüavarüvani xüca hiveritüarieca Cacaüyari ha'erivatü, xüca tiucacucüinini heiseriemecü ca'itüarietü. ²⁰Titacü

'aixüa xetecühüavariüvani xüca xete'uca'enivani 'axa xete'uyurieme xeicüa, xe'utiveiyame. Masi 'aixüa püta xete'uyurieme xe'utiveiyame xüca xete'uca'enivani, Cacaüyari 'aixüa pütixetahüave. ²¹Müpaü mütiyünicü xeputa'inierie, Cürisituta mütiucuinixücü xehesie mieme, 'inüari xepitüatü, xemiveiyanicü 'iya que mütiyurienecai. ²²Mücü 'axa pücatiuyuri. 'Irumari pücaxuavecai tetana. ²³'Axa ticühüavarüvatü 'axa pücativarutahüavixü. Ticuinetü 'asipücahainecai quename 'axa vayurieniquecai. Masi caniuuyetüani, que mü'ane heiseriemecü müva'inüata 'aixüa miyuririenicü. ²⁴Mücü yuvaïyarisie canititüni tita 'axa temüte'uyuri cüyesie 'ucavivatü, tame te'utixünarieme 'axa temücateyurienicü 'uxa'atüni varie, temayeyuyurinicü püta heiseriemecü yatetecahutü. Mücü meucuveyaxüacü, xepanayexüriya xeme. ²⁵Masi muxasi memeyexürüpaü xepüyüacai. Hicirixüa ta'aurie xe'axürieca muxasi vahüvemesie xepüte'uvi, que mü'ane xe'iyari mü'üviyasie.

Que müreuyevese

yamemüteyuriecacü meyu'üitatü

3 'Ucari yaxaicüa, yaxequetenecahuni que memutiyuane xecünama. Müpaü xeteyuriecacu, sepa hipatü yamemücatecahu niuqui que maine, va'üitama 'aixüa 'anemecü xe'u'uvacacu yuri mepüteta'eritüarieni 'asixeca'utiyuanecacu, ²mexexeyatü

que xemüte'u'uva Cacaüyari xeteheuyehüvirietü xe'itiyatücaitü.

³Que xemüteyuquemaritüa, herie miemecü xeicüa xepücamarivani, que xemüteyusa'a yücüpaside, hurucü que xemüte'aticuca, que xemüte'encatücü 'ixuriqui.

⁴Masi xequenemarivani que xemü'ane yutaüta haque mücahemesiücü herie, yu'iyarisie püta. Xüca xe'iyari ca'ayu'eriyani xüca cayuvatü 'umaca, mücü masi visi pürequemarie mücapünivecü. Que mü'ane müpaü mü'ane, Cacaüyari cuini mieme ve'emecü 'aixüa pütixeyia.

⁵'Ucari meripaitü 'amemu'uvacai memüpasiecai Cacaüyarisie miemecü, memüta'icuevacai yuri mete'erietü hesiena, müme müpaü mepüteyuquemaritüacai yametecahutü que memutiyuanecai vacünama. ⁶Sara meta yacatinicamiecaitüni 'Aurahami que mainecai, ti'aitame tinitamare. Xemeta nivemama xecanacüne hepaua 'aixüa xeteyurietü, xecamamatü xüca xemariusieca.

⁷'Uquisita yaxaicüa, xetemaivavetü yu'üitama vahamatü xequeneutiteni, müpaü xetemaitü, xehepaü memücatürüicavicü yuvaïyarisie. Ve'emecü 'aixüa xequetenivaxeyiani, müpaü xetemaitü, mexeteütacacu vahesieta pütinaque tucari memümüquienicü xehamatü. Müpaü xüca xeteyurieca xenenevieri püca'anunamieni.

Yaxequeteneyurieca xe'iyari caxe'utatienicü

⁸Imatürieca yunaitü xequeneyuxeveni que

xemüteyücihüave, xequenyuxeveni
'axeiciüa xeyutemamavietü
xeyuhiverietü nusu,
xequenivanaqui'erieca 'ivamarixi,
xequeteneyucanenimayaca,
xepüca'ayu'eririyani.

⁹'Axa xete'upitüarieme 'axa
xepüca'ayurieni. 'Axa
xete'utahüavarieme 'axa
xepücatevacühüaveni. Masisü
xequeneutavaviri Cacaüyari
'aixüa memü'itüarienicü püta.
'Ayumieme xeputa'inierie,
xehesie mütinaquenicü 'aixüa
xemu'itüarienicü.

¹⁰Que mü'ane minaqu'erimücü
tucari,
Que mü'ane mixeyamücü叔ari
'aixüa mü'ane,
Quetihayevani 'axa 'utaitü
yunenicü,
Quetihayevani yutetacü
cuamanarica ticuxatatü.

¹¹Que'icu'eirieni tita 'axa
müti'ane,
'Aixüa queti'yurieneni püta.
Queticuvauni 'aixüa
mütivaxeyanicü teüteri.
Queyumexüitiüaca mücücü.

¹²Ti'aitame nivaxeyani müme
heiseriemecü yamemütecahu,
Nacaya vaneneviericü
pü'ayumieme.
'Axa pütivaxeyia müme 'axa
memüteyurie.

¹³Mücü meta, quepaicüsü 'axa
püxeyurieni xüca xeyuvaüriyani
hicü xemüyumexüitiüacacü
tita 'aixüa müti'ane hepaüsita.

¹⁴Mesü xüca xete'ucacucineni
heiseriemecü yaxemütecahucü,
xequenyutemamavieca
masi. Xepücamacarüca,

xepüca'yuxamurieca. ¹⁵Masi
yu'iyarisie xequeteneuyehüvirieca
Ti'aitame Cürisitu que mütiupasie.
Yuheyemecü xequeneha'arisieca
xemütiniunicü tita xemütecueviesie
mieme, yaxete'icühüavetü que
mü'ane müxeta'ivaviya. Müpaü
xetecuxatatü xepüca'ayu'eririyani
xeiciüa, xequeteneuyehüviri
masi que mü'ane müxeta'ivaviya,
¹⁶xe'iyari 'aixüa 'anecacu
caxetate'acacu. Müpaü que
memütexeniuquima, mücü
hepaüsita mepüyuteteviyani müme
memüxeniuquima que xemüteyurie
'aixüa 'anemecü, Cürisitusie
xeteviyatü que xemüyüa. ¹⁷'Aixüa
caniyümücü xüca xete'ucacucineni
'aixüa xemüteyuriecü, xücate
müpaü tinaqueni Cacaüyari, peru
'axa xemüteyuriecü pücatixaü.

¹⁸Cürisitutütü xei mieme
xeiciüa caniumüni tita teüteri
'axa memüteyurie hepaüsita.
Que mü'ane heiseriemecü
yamüticamiecai, mücü caniumüni
tame heiseriemecü yatemücatecahu
tahesie mieme, mütasi'aye'atüanicü
Cacaüyarisüa. Que mütitevitücai,
caniumierieni. Yu'iyari que
mürexeyiacai, panutanierittiarie.
¹⁹Müpaü 'anetü 'asita caneyani,
püvarutaxatüa 'iyarite
memanutaxüriyacai. ²⁰Müme
meripai mepüca'yuvaüriyacai
yamemütecahunicü quepaucua
Cacaüyari müta'icuevacai
tiuca'enivatü 'ana Nuhexi
'amuyeicacaisie, mexi naviya
veviecai. Mücüsie meyetetü
yayupaümetü 'atahaicatü
meputavicuei memutihausie.
²¹Mücü 'inüari canayani, 'üyarica

cani'inüaritüni. 'Üyaricacü xevaiyari xepücahaxina que müticuiema, mücücü masi xe'iyari caxetate'acacu xepüyuhütüa Cacaüyari xe'eniecacu. Müpäü xepüteyuvicueisitüa hicü, Quesusi Cürisitu manucuquecü. ²²Mücü Cacaüyari serieta 'apuve muyuavisiepai heyaca. Niuqui tuayamete heiserie hexeyamete türücariya hexeyamete yunaitü yamepütecahu que maine.

'Aixüa xequetenaye'atüa que xemüte'uhürütüarie Cacaüyari 'imiquierieya hepäüsita

4 'Ayumieme, Cürisitu yuvaiyarisie que mütiucuinixü tahesie mieme, xemeta xequeneyuha'arütüaca que xemüteyucuinicü, hepäüna xeteyumaitü. Tamüsü que mü'ane yuvaiyarisie mütiucuinixü catiniuhayeva 'axa tiyurienetü. ²'Ayumieme mexi yuvaiyarisie 'uyeica cuxi, tiucahive'erietü pücaýüaneneni, teüteri que memüte'ucahive'erie, Cacaüyari que mütinaque püta yatiniyurienemücü. ³Senecatü tucari manuyetüasie tucari xepühücai yaxemüteyurienicü que mütivanaque nuivarite. 'Axecaniu'uvacaitüni xerucuyatüvetü, xete'ucahive'erietü xetarüvetü xe'ixüaratüvetü xecu'ietüvetü tetexi xevarayexeyatü que mücatitauniva. ⁴Müpäü xemücateyuriecü hicü mecanihüxiyaca, xeme vahamatü xemüca'utananausacü vahepäü xeyutatuatü xemütümaiyyarienicü. 'Axa metenicuxatani.

⁵Caneuyevacamücü müme niuqui memütaniunicü yuhesie mieme quepaucua müvata'ivaviya que mü'ane 'amuve ha'arisietü müvata'ivaviyacü memayeyuyuri müquite yunaitü. ⁶'Ayumieme teüteri memucui mecaniutaxatüarieni hepäüsitana niuqui 'aixüa manuyü necü, memüta'ivaviyarienicü yuvaiyarisie teüteri que memü'itüariva, yu'iyarisie püta memayeyuyurinicü Cacaüyari que mürayeyuri.

⁷Mücü meta, canaye'aniri naitü mütiparecü. 'Ayumieme xetemaivavetü xequeneyüaca. 'Aixüa xequeneyumateni xemüyuneneviecacü. ⁸Sepa naimecü, xequeneyunaqui'erieca yuheymecü. Tiyucanaqui'eriecacu canayeitüarivani vaüca 'axa mütiuyuri. ⁹Yuquita xequeneyunaqui'erieca niuqui xecaxüatüatü. ¹⁰Cacaüyari que mütixepitüa yuxexuime, müpäü xequeteneyuparevieca. Que xemüte'uhürütüarie Cacaüyari 'imiquierieya hepäüsita mümüire hepäüsita, müpäü 'aixüa xequetene'uximayaca. ¹¹Xüca niucametüni, Cacaüyarisie mieme 'utaniütü queticuxatani. Xüca tiparevivametüni, müpäü quetivaparevieca Cacaüyari que mütitürücariya. Müpäü xeteyuriecacu, Quesusi Cürisitu yatixepitüacacu, Cacaüyari visi catinicuxaxasivamücü naimecü. Mücü visi queticühüavarüvani, türücariya quepitüarieca yuheymecü. 'Icü niuqui caniseiyeni.

Cürisitusie tiviyatü que mütiyurieni tiucacucuinetü

¹²Nenaqui'erima, xepücahüxiyaca xeta'inüasietüvetü sepa

taicü. Xe'iyarixitüariename
xepücayuerieca müpaü
xemü'itüarieximecü. ¹³Masisü
que xemüteyuxevi Cürisitumatü,
xete'ucacucuetü 'iya
mütiucuinixüpaü, mücücü
xequeneyutemamavieca. Mücü
meta, xüca müpaü 'aneni, cui
xecaniyutemamaviecacuni
quepaucua masiücütü
mayani visi 'anetü.

¹⁴Xüca 'axa xete'utahüavarieni
Cürisitusüa xemümiemetecü,
xequeneyutemamavieca, müpaü
xetemaitü, 'Iyari visi mü'ane
xehesie pütiviya, Cacaüyari
'Iyarieya hücütütü. Vahesüa 'axa
püticuxaxasiva, xehesüa 'aixüa
püticuxaxasiva püta. ¹⁵'Aixüa
pücayüni xüca xevitü xeme
tiucacucuiñeni mütiyumemivacü
mütinavayacü 'axa mütiyuriñecü
maniuecü. ¹⁶Masi xüca
tiucacucuiñeni Cürisitusie
mütiviya, pücayuteviyani.
Cürisitusüa miemetütü müpaü
que'itüarieni masi, Cacaüyari 'aixüa
müticuxaxasivanicü.

¹⁷Tucari naye'ani 'ivaurica
müsütüariñicü, Cacaüyari quie
quiecatari meri temüta'inüasiñicü.
Xüca tahesie sutüarieni meri
'ivaurica, quesü me'u'itüarieni
müme memücayuväriya
yamemütecahunicü niuqui que
maine Cacaüyari hepaüsita 'aixüa
manuyüne.

¹⁸Müme heiseriemecü
yamemütecahu
Xüca haveri mieme xEICÜA
me'utavicueisitüarieni,
Haquevari müme Cacaüyari
memüca'ayexeiya,

Haquevari müme 'axa
memüteyurie.

¹⁹'Ayumieme müme
memüte'ucacucuiñe müpaü
mütinaquecü Cacaüyari, müme
caneuyeveca 'aixüa meteyurietü
memüyuyetuanicü, que mü'ane
müvarunetüa müva'üviyanicü
va'iyari. Mücü yacatinicamiñeni que
maine.

**Cacaüyari muxasimama
xequeniva'üviyani**

5 'Ayumieme 'ipaü
nepütivatucaniquayu
xe'uquiyarima. Neta xehepaü
necani'uquirasitüni, necaniuniere
Cürisitu tiucuiñecu, neta
neheixeiyañe necanayani
tita 'umüramie visi 'anetü que
temütexeisitüarieni, 'ayumieme
nepaine. ²Cacaüyari muxasimama
xehesie memüte'unaquixü
xequeniva'üviyani. Väüriyarica
xecayüatü, xe'iyari ya'anecacu
püta xequeniva'üviyani
que mütinaque Cacaüyari.
Tumini xehive'erietü xEICÜA
xepücayüaca xeteyucuanatü,
yaxequeteneyuväriyani püta.
³Xevamarivecatüatü müme xehesie
memütinaque xepücayüaca, masi
'inüari xequenayuyeitüaca muxasi
vahesie mieme. ⁴Quepaucua
muxasi vahüvemete va'uquiyari
xeiyariñe mayani, muma
xecananutimaniyarieñeni mücayeive,
visi xe'anenetü xepayeitüarieni.

⁵Xeme xemüheheca
yaxeicüa, que memutiyañe
'uquiravesixi yaxequetenecahuni.
Xeca'ayu'eririyatü xequeneyüaca
yunaime vahepaüsita naimecü.

Cacaüyari nivaraye'unieca
 Müme memüte'ucaxani'erie,
 'Aixüa pütiuca'iyari püta
 Tixaütü memücatehüme vahesie
 mieme.

⁶Ayumieme Cacaüyari
 yütürücarıyacı xetuicacacu, tixaütü
 xecatehümetütü xequenacüne,
 mücü yemecü tixaü xetehümetüme
 müxe'ayeitüanicü tucari

'aye'ayu. ⁷Que xemüteyu'iyaritüa,
 xequeteneyetuiri naime, mücü
 xehepaüsita müyu'iyaritüacü.

⁸Xequeneyumateni
 xequenayeneniereni. Xeneüquixivi
 pücuycica maye mahivapaü
 'icuvaunetü que mü'ane
 mütacuanı Cauyumarietütü.

⁹Xequenaye'unieca,
 xequeneyuseiriyani yuri xete'erietü,
 müpaü xetemaitü, caneuveveca
 yaxecüa memüte'ucacucuinenicü
 yunaitü 'ivamarixi naisarie
 cuiepa. ¹⁰Mücü meta, Cacaüyari
 naimecü 'aixüa catiniuca'iyarini.
 Mücü canixe'uta'inieni
 hepaüna visi xe'aneneme
 müxe'ayeitüanicü yuheymecü
 Cürisıtusie xeteviyacacu. Mücüri

yapaümexa xetecuineyu
 canixemanesiquitüamücü,
 canixeseiriyamücü,
 canixetürücarıyamücü, xequitüa
 mieme tesariya canitaquemücü.
¹¹Mücü türücarıya quepitüarieca
 yuheymecü. 'Icü niuqui
 caniseüyeni.

Teütüarica

¹²Sirivanu ta'iva yamüticamie
 que nemüticu'erıva nesipareviecacu,
 yapaümecü 'ıpaü
 netinixe'uta'ütüirieni nexetuicatü
 netixehecüatütü quename yurıcü
 'ıpaü 'aixüa tiuca'iyari Cacaüyari.
 Mücü 'aixüa tiuca'iyaricacu xehesie
 mieme xequeneti'uca.

¹³Müme Vavirunıyatari
 memüyutıxexeürıva
 xehepaü memanayexeıyarie
 mecanixevaürıtüaca. Nenıve
 Marıcuı meta canixevaürıtüaca.
¹⁴Xeteyucanaquı'erıetü
 xequeneuyuvaürıtüaca xeyunaquetü.

Yunaitü Cürisıtusie xemüteviya
 xüca xepitüarieca yu'iyarisie
 xemüca'uximatüarıecacı. Müpaü
 xecüa canı'aneni.

PECURU

Meitanü'axüa Hutarieca Mieme Xapayari

Vaürisica

1 Ne Simuni Pecuru Quesusi Cürisitusie mieme necatini'uximayatametüni necaninü'aritüni. Necanixevaüiritüaca xeme xemupitüarie yuri xemüte'eriecacü tahepaü, tacacaüyari tasivicueisitüvame Quesusi Cürisitu que mütixepitüa heiseriemecü yamüticamiecü. ²Cuini mieme xüca 'aixüa tiuca'iyarini xehesie mieme vaücavamecü, xüca xepitüaca yu'iyarisie xemüca'uximatüariecacü, que xemüte'imate Cacaüyari, Quesusi meta Tati'aitüvame.

Hamatüana tepütataxevire que müti'ane Cacaüyaritütü

³Mücü Cacaüyaritütü mütürücaüyecü, pütasi'upitüa naime que müreyevese temayeyuyurinicü 'aixüa 'anemecü temüte'ayexeianicü. Müpaü tecateniupitüarieni temeitimanicü que mü'ane mütasita'ini visi 'anetü marivetü. ⁴Müpaü mü'anecü 'iya pütasi'umi tita mütatiutahüavixü temeixeianicü

cuinie raye'arücame mariveme. Müpaü pütatiumi, mücücü hamatüana xemüyutaxevirecü que müti'ane Cacaüyaritütü, quepaucua xemütavicueni capa xeseviximariecacü, cuiiepa memütama que memüteyusevixima memüte'ucahive'eriecü. ⁵Mücü 'ayumiemeyaricü yuri xete'erietü cuini mieme xequeneyumexütüaca 'aixüa xe'ananetü xemayuyeitüanicü. 'Aixüa xe'ananetü, tita müreyevese xetematetü xequenacünita. ⁶Yaxetemaitü, xeseseüyetü xequenacünita yu'iyarisie que xemüteyu'aitüa. Xeseseüyetü que xemüteyu'aitüa yu'iyarisie, yaxeicüa xecayupatatü xequenacünita sepa 'axa xemü'ittiarie. Xecayupatatü, xete'ayexeyatü xequenacünita. ⁷Xete'ayexeyatü, yu'ivama xevanaqui'erietü xequenacünita. Yu'ivama xevanaqui'erietü, yeme xeteyucanaqui'erietü xequenacünita. ⁸Müpaü xüca xeteyurieca, cuini mieme xüca yaxeteyurieca, yacü xeicüa xete'uximayatü xepüca'ayeitüarieni, masi pütitixuavere püta que

xemüte'imate Tati'aitüvame Quesusi Cürisitu. ⁹Que mü'ane müpaü müca'ane, mücü 'aura xeiçüa caniniereni, masi canacüpeni. Catinatümaiya que mütiu'itiya, tita meripai 'axa mütiuyuri mütiunavaiyari. ¹⁰'Ayumieme ne'ivama masi vaüca xequeneyumexüütüaca xemitürücariyacü mücü 'uximayasica para münürecü que xemüte'uta'inierie que xemüte'anayexeyarie. Müpaü xüca xeteyurieca hasuacu xepücaheuyexürieni. ¹¹Müpaü xeteyurietü, yemecü masi xecanipitüariecacuni xemaye'axüanicü haque yuheyemecü müre'aíta Tati'aitüvame Tasivicueisitüvame Quesusi Cürisitu.

¹²'Ayumieme ne sepa müpaü xemütemate, 'icü hepaüsita neheyemecü necanixeha'eritüvamücü, sepa xemutürücariyari tita yuri müraine müxe'a'axixücü.

¹³Müpaü nepüticu'eriva, mexi 'icü vaisie neyecä püheiserie para nemüxe'anutahütüanicü müpaü xemüteha'erivanicü ¹⁴müpaü netimaitü, cuitü nepenutihüna 'icü nevaiyari, que münetiuhecüasitüa Tati'aitüvame Quesusi Cürisitu.

¹⁵Nepünemexüütüa yuheyemecü xemüyüvavenicü müpaü xemüteha'erivanicü neyemieyu.

Tepixei que mütimarive Cürisitu

¹⁶'Üxasi cuamanarica mütaveviyasie, mücüsie tepücateviyacai tame quepaucua temütexe'utaxatüa, müpaü

te'utiuyatü que mütitürücaüye Tati'aitüvame Quesusi Cürisitu, que mütinuani meta. Masi tame temunenierixü tepühüme, temixeicü que mütimarive 'iya. ¹⁷Quepaucua Cacaüyari müta'uquiyari ve'eme mixatacai, visi 'aneme quepaucua mayeitüa, quepaucua xevitü mutaniu visi 'anemesie marivemesie 'ayevetü müpaü 'utaitü hesiena mieme, 'Icü nenive canihücütüni münaqui'eriva, hepaüsitana nemünaqui'a, 'utaitü, ¹⁸'ana tame teni'enieni 'utaniucacacu taheima, quepaucua hamatüana temu'uvacai yemurisie Cacaüyarisie mieme müpasiecaisie.

¹⁹Mücü meta, tita masi vaüca mütise'i tecanexeyianita texaxatamete vaniuquitüme. 'Aixüa xepütüyurie xüca xe'l'enieca. Macuyüvisie mühecüariviepaü cani'aneni. Xepi'enieca mexi cacatarive, tuxacüta mieme xurave mexi ca'atineve xe'iyarisie. ²⁰Yemecü peuyevese müpaü xemütemaicacü, texaxatamete vaniuqui naitü 'utüarica xapayarisie müre'uxa, tevi pücaüve yücümana mihecüatanicü. ²¹Mücü niuqui quepaucua munua, tevi müpaü mütinaquecaicü xeiçüa hasuacu püca'atüarie. Masi pü'atüarie 'Iyari Mütiyupata vacuyütüvacacu teüteri memüpasiecai. Müme yametenicuxatacaitüni Cacaüyarisüa miemecü.

Müme texaxatamete te'üquitamete memüuterüva peru memücahüme

(Cura 4-13)

2 Hipatü texaxatamete memüuterüvacai

peru memücahümetücai
 meripai mepanucu'ui teüteri
 vasata. Yaxeicüata hicü xeme
 xesata hipatü te'üquitamete
 mepüyuterüvani, peru mücü
 mepücahümetünita. Niuqui
 mecani'atüacuni 'avie cümana
 teüteri memütatümaiarienicü
 yücü manuyüecü. 'Asita
 mepüyucu'imavani, müpaü
 me'utiuyatü quename meca'limate
 yucusiyari que mü'ane
 müvaruxünaxü müvarunanai.
 Yapaucua meyütümayatü
 menayuyeitüacuni. ²Yümüiretü
 vahesie mecateniviyacuni vahepaü
 memüyutatuanicü merucuyatüvetü
 xeicüa. Müme vacümana, tita yuri
 müraine huyeyari püseviximarieca
 'axa ticuxaxasivacacu hepaüsitana.
³Pinite metehive'erietü, yacü xeicüa
 me'utiniütü xecümana mepüte'ivani.
 Sepa meripai 'amemu'uva,
 xüanacüa pücaüyane 'isücame
 'arique müvatahüave, que mü'ane
 müvaca'una pücacusu.
⁴Camüsü, Cacaüyari
 pücavaruhayevaxü 'asita niuqui
 tuayamete taheima miemete
 'axa memüte'uyuri. Masi
 püvayetua tatacuri müvaxuavesie
 memüta'üviyarienicü meucatevasie
 müvatiyüvisie mexi cavatahüavive
 'isücame. ⁵Pücavaruhayevaxüta
 cuiepa memütama meripai
 miemete, masi pita'üviyaxü
 Nuhexi 'atahutame vahamame.
 Mücü pütixaxatametücai
 mütivacuxaxatüvacai heiseriemecü
 yamemütecahunicü. Pita'üviyaxü
 Cacaüyari, peru püvarutihausitüa
 cuiepa memütama Cacaüyari
 memüca'ayexeiyacü. ⁶Mücü

meta, tatacuri nivarupitüani
 memüca'unarienicü Surumasie
 Cumuxasie quiecatari, naxi
 nayeitüani vaquiecarite.
 'Inüari nivarayeitüani, müme
 'arique 'amemu'uvaniquecai
 Cacaüyari meca'ayexeiyatü
 memüvara'erivanicü que
 memüte'anayecü. ⁷Siepüre tevi
 heiseriemecü yamüticamiecai
 niutavicueisitüani Ruti
 titevacame. Mücü cuinie
 tiniuti'uxitüarivacaitüni, 'inüari
 sanamete que memüte'u'uvacai
 merucuyatüvetü. ⁸Mücü
 heiseriemecü yacatinicamiecaitüni,
 peru que mütinierecai que
 müti'enacai mexi vasata
 'ayecatei, tucaricü yu'iyarisie
 pü'uximatüariecai vaxeiyatü
 que memüteyuriecai 'inüari
 memüsanacacü. ⁹Caniyüveni
 Ti'aitame müvatavicueisitüanicü
 müme Cacaüyari memayexeiya
 quepaucua memüta'inüasie.
 Püyüveta müme heiseriemecü
 yamemücatecahu müvata'üviyacı
 va'uximatüiatü, 'isücame 'arique
 müvata'ivaviyacı.
¹⁰Müme masi püvaquema,
 müme 'amemu'uva yuva'yarisie
 meteviyatü, mete'ucahive'erietü
 memüseviximarienicü,
 me'ixani'erietü que mü'ane
 ti'aitame mühücü. Mümeri
 mepüca'yucuerivayurie,
 masi yuhesie mieme xeicüa
 mepüyutatua. Mepücamama sepa
 memüvasevixima mamarivavemete
 'axa me'utiuyatü. ¹¹Taheima
 miemete niuqui tuayamete
 sepa masi cuini mieme
 memümamarivave meyüvavetü

metürücvitü, peru müme
mepücavasevixima quepaucua
yamemutiyua, mevaxanetatü müya
memü'anene Ti'aitame hüxie.

¹²Müme tatevama
memücate'u'iyari vahepaü
me'ananetü, yücümana xeicüa
mepüte'u'iyari, mepütinunuiva
memütiviyarienicü
memücüi'ivacü xeicüa, müme
'axa me'utiyuatü mepisevixima
tita 'asimemücatemate hepaüsita.
Mericüte, tatevama vahepaü
mepütatümaiarieni müme. ¹³Axa
me'itüarietü yamepütepiniyarieni
'axa memüvaruyuricü hipame.
Naqui'eriya mepü'erie hecüta
merucuyatüvetü müme.
Mepüyusevixima mepüyuyüriya
sepa xehamatü memütecua'a xeicüa,
memünaqui'acü metel'irümatüvetü.

¹⁴Yühüxicü 'ucaravesixi
memüvacuvautüvenicü püvanaque
xeicüa memüvacumaivanicü sepa
hipame va'ütama. Mepücatehayeva
metecuvautüvetü 'axa que
memüteyurienicü. Mepüteva'irüviya
mepüvaviya müme va'iyari
mücasese'i. Müme masi
yu'iyarisie mepü'iyamate hipame
vapinite memütehive'eriecacü.
Vahesie pütinaque 'axa
memütetahüavarienicü para
'axa memü'itüarienicü. ¹⁵Huye
me'ucu'eirieca müxeuräuye,
meneuyexürieni. Varami Vehuri
nu'aya huyetana meniuyune
masi. Mücü pihive'eriecai
tita müti'ivaniquecai sepa
mücaheiseriecai, ¹⁶peru
niutatierieni 'inüari mütisanacaicü.
Puxuri sepa memücaniuvave
tevi niuquieyacü tiuniütü

puxu caninena tixaxatame que
mütüyurienecai cayumaitü.

¹⁷Mümetütü haixapaü
mecani'aneneni peru
memayeavaquai. 'Aüxipaü
mecani'aneneni teücacü
mü'equetücapaü. Yüriya cui müyüvi
vahesie mieme cani'üviyariecamücü.

¹⁸Marivemecü que memütecuxata
peru yacü xeicüa me'utiyuatü,
mepüteva'irüviya mepüvaviya
müme haveri mieme memutavicuei,
teüteri memeyexürie vahepaü
'amemu'uvacai. Mepüteva'irüviya
mevahive'ericasitüatü, teüteri
yuvaiyarisie meteviyatü que
memüte'ucahive'erie, para
memürucuyatüvenicü xeicüa.

¹⁹Müpaü mepütevacuxaxatüva
quename vaniu meyüvaveni
memüyunü'acacü yücümana
me'utiyuatü, peru mümetütü
müya memutiyua masi yemecü
vaüriyarica mepüte'uximaya tita
mütüpünisie miemecü. Tita
müre'liva tevi, mücüsie mieme
vaüriyarica catini'uximayacamücü.

²⁰Müme memutavicuei
mepüte'uhayevaxü que
memüteyusevixima cuiepa
memütama, memeitimacü
Ti'aitame Tiyuvicueisitüvame
Quesusi Cürisitu, peru müme
xüca me'a'ivarieni tavari
me'uviniyarietü meripaipaü,
'imatürieca masi yemecü 'axa
me'itüarietüvetü menacünicuni,
memüca'itüarietüvecaipaü
matüaripaü.

²¹Masi 'aixüa püyüniqueyu
xüca mecaheitimanique
huye que mü'anesie 'uyeicatü
heiseriemecü yamüticamienicü,

peru 'aixüa püca'yüni'queyu
 xüca me'ucunuaxüanique
 meheitimaime, me'icu'eirieme
 'aisica memüetuiriyari müpasie
 Cacaüyarisie mieme. ²²Müpaü
 meniuyüni, mücü xasica que
 maine, Sücü pucunua yuhayari
 müticuanicü. Mücü meta,
 'Uca'üyarieca tuixu niucunuani
 hutarieca müyutahaxumanicü. Yuri
 paine xasica.

**Tucari paye'ani quepaucua
 Ti'aitame munuani**

3 Hicüri nenaqui'erima 'icü
 pühücü hutarieca mieme xapa
 nemutavevie nemüxe'uta'utüirie.
 'Icüsie mieme 'iyasie mieme
 yanepütix'e'utaxatüa tita
 xemüteha'eriva, nex'e'anutahütüatü
 nex'e'iyaritüatü xe'iyari
 müyuxevicü ²xeme'erivanicü
 que memutiyuanecai
 texaxatamete Cacaüyarisie mieme
 memüpasiecai, yacatiyüvecacu
 cuxi, xeme'erivanicüta Ti'aitame
 tiyuvicueisitüvame que müti'aitacai
 müme memenü'arie xehesüa que
 memütexecuxaxatüvacai.

³Yemecü peuyevese
 müpaü xemütemaicacü,
 tucari taparirümecacu
 teyunanaïmavamete
 mecanitixuavericuni.
 'Ameniu'uvacuni que
 memüte'ucahive'erie xeicüa
⁴müpaü me'utiyuatü, Haquevasü
 püca'aye'ave cuxi mücü que mutayü
 quename nuani. Ta'uquiyarima
 memeucusixüapai hicüque, naitü
 yaxeicüa 'anetü 'acanitamaca que
 müti'anecai sutüapai quepaucua
 munetüarie, me'utiyuatü. ⁵Müpaü

me'utiyuatü, mepüyuväüriya müpaü
 memütehatümaiycü, Cacaüyari
 ya'utayücu muyuavi matüaripai
 'apuyemacai, cuie meta hapa pune,
 putaveviya hacü. ⁶Mücücüta 'ana
 miemete cuiepa memütamacai
 mecaniutatümaiarieni ha
 'utahünecu. ⁷Mücü müpaü
 mutayücüta, hicü mieme muyuavi
 cuie ni'üviyarieca mütataiyarienicü,
 tucari 'aye'ayu quepaucua
 teüteri memücaheyexeiya
 Cacaüyari memüta'ivaviarieni
 memütatümaiarieni.

⁸Müpaü xeicüa
 xepücatehetütümaiyani xeme
 nenaqui'erima, Ti'aitame que
 mütixeiya, xei tucari xei miriyari
 viyaripaü cani'aneni, xei miriyari
 viyari meta xei tucaripaü pü'ane.
⁹Ti'aitame 'ereutevitü püca'yüane
 yuniuqui hepaüsita que mutayü
 quename müpaü tiyurieni, sepa
 hipatü caheye'atüaveme memü'erie.
 Masi püca'väüripie 'emüreuterecü
 xecuevietü xeme. Püca'yuväüriya
 teüteri memütatümaiarienicü
 ni xevitü, masi püyuväüriya
 yunaitü memaye'axüanicü
 para memütehayevanicü que
 memütayuriecäi.

¹⁰Peru tucari canaye'amücü
 quepaucua Ti'aitame munuani,
 tinavayame mü'axepaü yüvicüta.
 'Ana muyuavi canitayeimücü carima
 'utayuanecacu, titacü mütiutiveviva
 naitü canicumaveriyariemücü taicü.
 Cuie, tita meta cuiepa memütama
 memüte'utivevie, naitü masiücütü
 catinayeimücü.

¹¹Mericüte, naitü müpaü xüca
 tiicumaveriyarieni, quepaü
 reuyevese que xemü'anenenicü

xeme, naimecū xepasietū
 Cacaūyarisie mieme que
 xemūte'u'uva, xeheyexeyatū,
¹²xe'icuevietū mūcū tucari,
 xe'imexūitūatū cuitūva
 maye'anicū para Cacaūyari
 munuanicū. 'Anasū muyuavi
 tana'iyarieme pūtaxūsitūarieni,
 titacū mūtiutiveviva naitū
 canitavesitūarimūcū taicū. ¹³Mūcū
 meta, tame tecanicuevieca
 muyuavi mūhecua cuie mūhecua,
 mūcū que mūtatiutahūavixū.
 Mana quiecatari heiseriemecū
 yamecateniyuriecacuni.

¹⁴Ayumieme nenaqui'erima,
 xemicueviecū mūya 'aneme,
 xequeneyumexūitūaca mūcū
 xeta'ivaviyame mūxexeyacū
 xecaseviximariyecame
 xecayūyūvime 'aixūa
 xeteyuxeiyacame pūta.
¹⁵Tati'aitūvame que mūreuterive
 tiuca'enivatū, tucari xehūme
 xequeneyu'erieca para
 xemūtavicueisitūarienicū. Ta'iva
 Papuru teminaqui'eri yaxaicūa

'utaitū catinixe'uti'utūirieni, que
 mūtipitūarie mūpaū mūtimaivenicū.

¹⁶Naime xapasie yaxaicūa paine
 'icū xatatū. Xapateyasie niuqui
 canixuaveni mūcuanive. Mūme
 'asimemūcateyū'ūquitūavave
 memūcaseseūye meneitatunani
 niuquieya, yaxaicūa que
 memūte'ituna 'utūarica hipame.
 Peru mūpaū meteyurietū yūcūmana
 mepūyutatūmaiya xaicūa.

¹⁷Mericsū nenaqui'erima,
 mūpaū xepūtemate
 yacatiyūvecacu cuxi. 'Ayumieme
 xequeneyucuerivayuriecaca
 xecaseseūyetū xe'acūnecū, 'inūari
 sanamete metexe'irūviyacacu
 que memūteheuyexūrie mūme.
¹⁸Masisū xequenevevereni
 vaūcava masi 'aixūa xete'u'iyaritū
 xemacūnirūmenicū, xe'imatetū
 xemacūnirūmenicū Tati'aitūvame
 Tasivicueisitūvame Quesusi Cūrisitu.
 Mūcū ve'lemecū quecuxaxasivani
 hicū, tucari mūcaxūve mexi
 ca'aye'ave. Mūpaū xaicūa
 cani'aneni.

VANI

Meitanü'axüa Mexüacame Xapayari

Niuqui tucari tiyupitüvame hepaüsita

1 Tita matüaripai mütimieme, tita temüte'u'enie, tita temüte'uxei tahüxicü, tita temütexeyacai, tita tamamacü temüte'umayüa, mücü tecanixecuxaxatüvani niuqui tucari tiyupitüvame hepaüsita. ²Tucari masiücütü nayani. Tame tecanixeyia, tecanihecüatani, tetenixe'utaxatüani mücü tucari mücaxüve hepaüsita. Mücü yu'uquiyari caniteütacaitüni, tepuxeisitüarie tame. ³Tita temüte'uxei, tita temüte'u'enie, mücü tecanixecuxaxatüvani xemeta tanaitü temütaxevinicü. Que temütetaxevi tame, ta'uquiyarimatü tepütaxevi nu'ayamatüta Qesusi Cürisitumatü tepütaxevi. ⁴Ipaü tecateniu'ütüani xemaye'axüanicü xeyutemamavietü.

Cacaüyari hecüariyapaü cani'aneni

⁵Ipaü panuyüne niuqui hesüana mümieme temi'enie temüxecuxaxatüva. Cacaüyari hecüariyapaü cani'aneni, yüriya

pumave hesiena haquevasü. ⁶Xüca yate'utiyuani quename hamatüana tetaxevi, yüvipa xüca te'u'uvani, tepüte'itava, yuri yatepücatecahu. ⁷Masisü hecüaripa xüca te'u'uvani 'iya hecüaripa macavepaü, tanaitü tecanitaxevicacuni. Mücü meta, Qesusi Cacaüyari münü'aya xuriyaya naime 'axa temüteyurie catani'itirieca.

⁸Xüca yate'utiyuani quename tita 'axa müti'ane tecatehexeyia, tacümana tepeutayexürüva, tita yuri müraine tahesie pumave. ⁹Me xüca te'itahecüata tita 'axa temüte'uyuri, 'iya que maine yapüticamie, que mütiheiserie yapütiyuriene, tita 'axa temüte'uyuri pütareuyehüvirieni, catani'itirieca naime mücatiheiserie. ¹⁰Xüca yate'utiyuani quename 'axa tecateyurievave, mücü ti'itavame tenayeitüvani, niuquieya tahesie pumave.

Cürisitu tahesie mieme pütaniuni

2 Nenivema 'icü nepüxe'utüirrie 'axa xemücateyuriecacü. Me xüca 'axa tiuyurieni xevitü, tame tepeixeyia que mü'ane tahesie

mieme mütaniuni yu'uquiyari hūxie, Quesusi Cürisitu hūcütütü que mütiheiserie yamütiyuriene. ²Iya canihücütüni que mü'ane 'aixüa mütiuyuri 'aixüa temütexeyariecacü tame 'axa temüteyurie. Tita tame temüteyuriecü xEICÜa püca'uyü, masi yunaitü cuiEpa memütama vahesie mieme puyü.

³Xüca yatetecahuni que müti'aita, müpaü tecatenimaica temeitima. ⁴Que mü'ane ne nemeitima maine, yacaticamietü que müti'aita, mücü tini'itavani, tita yuri müraine hesiena pumave. ⁵Que mü'ane yamüticamie 'iya niuquieyasie, yuricü mücü naye'ani tiyucanaqui'erietü Cacaüyaripai. 'Ipaü tecatenimaica hesiena temüteviya. ⁶Que mü'ane hesiena tiviyatü 'emuyeica maine, caneuyeveca hepaüna müyüaneni 'iya müyüanecaipaiü.

'Aisica hecuame

⁷Nenaqui'erima, hecuamecü netixe'aitüatü nepücatixe'utüiri. 'Aisica meripai canimiemetüni püta matüaripai xemeixeiya. 'Icü 'aisica meripai mümieme, niuqui canihücütüni matüaripai xemei'enie. ⁸Mesüte hecuamecü netixe'aitüatü netinixe'utüirica, tita yuri müraine 'iya hepaüsita xehepaüsitata, yüriya macuyeiximecü, tita yuricü mütihecüariya mühecüariyacüri.

⁹Que mü'ane hecüaripa muyeica maine, yu'iva mu'uxie, mücü yüvipa cuxi caniuyeicani. ¹⁰Que mü'ane yu'iva münaqui'erie hecüaripa caniuveni,

pücatiquetamüre yücümana.

¹¹Que mü'ane yu'iva mu'uxie yüvipa caniuveni, yüvipa tiuyeica, 'asipücatimate que mütimie yüriya mecüpiriyacü.

¹²Nenivema nepütixe'utüiric tita 'axa xemüte'uyuri xemüteuyehüviyariecü 'iyasüa xemümiemetecü. ¹³Xeme xemüva'uquiyarima nepütixe'utüiric xemeitimacü 'iya matüaripai 'amuyeica. 'Uquisi nepütixe'utüiric xeme'ivaxücü 'iya 'axa mütiyuriene.

Türi nepütixe'uta'utüiri yu'uquiyari xemetimacü. ¹⁴Xeme xemüva'uquiyarima nepütixe'uta'utüiri xemeitimacü 'iya matüaripai 'amuyeica. 'Uquisi nepütixe'uta'utüiri xemütürüvacücü, Cacaüyariniuquieya xehesie mütiyiyacü, 'iya 'axa mütiyuriene xema'ivaxücü.

¹⁵Tita cuiEpa mütimieme xepücatenaqui'erieca. Quepaümetü cuiEpa mütiXuave xepücatenaqui'erieca. Tita cuiEpa mütimieme xüca tinaqui'erieca, haquevasü yu'uquiyari pücanaqui'erie. ¹⁶Tamüsü naitü cuiEpa mütiXuave, tevitütü tita mütihive'erie, tita yühüxicü mütihive'erie, yacü xEICÜa que mütiyucatave'erie yupini hepaüsita, mücü ta'uquiyarisüa pücatimieme, mücü cuiEpa pütimieme püta. ¹⁷'Icü cuiE canacuyeiximeni. Tita cuiEpa memütama memütehive'eri canacuyeiximenita. Masi que mü'ane yamüticamie que mütiNaque Cacaüyarini, mücü caniyuhayevani yuheyemecü.

Que mü'ane Cürisitu maye'unie

¹⁸Neuxei türi, hicü tucari canaye'aniri quepaucua mütapare.

Que xemüte'enanacai quename xevitü 'uhamie Cürisitu 'aye'unietü, hicütütüri yumüiretü Cürisitu memaye'unie mecanixuaveni.

'Ayumieme tepütemate tucari maye'a quepaucua mütapare.

¹⁹Tasata mepayecü, masiri tahesüa mepücamiemetetücai. Xüca tahesüa memiemetetücaitünique, tahamatü mepuyuhayevaquyu. Mecanayecünesüari memümasiücünicü tahesüa memücamiemetecü.

²⁰Mücü müpasie heiserie canixe'upitüani, yunaitü xepütemate. ²¹Nepücatixe'uti'utüiri tita yuri müraine xemücamatecü, tita yuri müraine xemümatecü püta nepütixex'uti'utüiri, naitü 'itarica yurisie müca'ayeneica xemütematecü.

²²Quepai pütü'itava. Que mü'ane müyuheciata müpäü 'utaitü quename Quesusi heiserie cahexeiya Cürisitutütü, mücüri catini'itavani. Que mü'ane müyuheciata 'uquiyarieya cahexeyatü ni nu'ayata, mücü Cürisitu maye'unie canihücütüni. ²³Yunaitü nu'aya mecahexeyatü memüyuheciata, 'uquiyarieyata mepücahexeiya. Que mü'ane 'iya nu'aya hexeyatü muyuheciata, mücü 'uquiyarieyata canexeyani.

²⁴Xeme tita xemüte'enie matüaripai, xehesie tiviyatü queyuhayevani. Xüca xehesie tiviyatü yuhayevani tita matüaripai xemüte'enie, xemerita nu'ayaside 'uquiyarieyasieta xeteviyatü xecaniyuhayevacuni. ²⁵Tucari mücaxüve canihücütüni tita 'iya mütatiutahüavixü temeixeianicü.

²⁶'Icü 'ipaü nepütixex'uti'utüiri memüxeheuyexürüva vahepaüsita.

²⁷Xemeri heiserie que mütixex'upitüa 'iya, mücü heiserie xemexeiya xehesie tiviyatü caniyuhayeva. Tixaü xeime xepücaheuyehüva mütixex'üquitüanicü. Mücü heiserie xemupitüarie 'iyasüa mieme mütixex'üquitüapaü naime hepaüsita, yuri mainepaü, mücati'itavapaü, mütixex'uti'üquitüapaü, müpäü hesiena xeteviyatü xequeneyuhayeva.

²⁸Hicüsüari nenivema hesiena xeteviyatü xequeneyuhayeva. Xüca müpäü xeteyurica, quepaucua masiücütü mayani 'iya, 'aixüa tepütetamaica tecatateteviyatü huxiena quepaucua munuani. ²⁹Xüca xetemaica 'iya yamütiyurienne que mütiheiserie, xequetenemaica yunaitü yamemüteyurie que mütiheiserie hesiena memüyecü.

Cacaüyari nivemama

3 Neuxei ta'uquiyari que tatinaqui'erie. Mücücü Cacaüyari nivemama teputaterüvari, nivemama tepühüme. 'Ayumieme cuiepa memütama mepücatasimate memücaheitimavavecaicü 'iya. ²Nenaqui'erima hicütütüri Cacaüyari tecaninivemamatüni. Tixaü cuxi pücamasiücü que temü'aneneni. Müpäü tepütemate, quepaucua masiücütü mayani Cürisitu, mücü que mü'ane, hepaüna tepü'aneneni, te'ixeyatü mücü que mü'ane. ³Yunaitü 'ipaü memüte'icuevi mepuyu'itie yücümana 'iya que müti'itipapaü.

⁴Yunaitü 'axa memüteyurie 'aisica menitisanani. Tita 'axa müti'ane

'aisica saname canihücütüni. ⁵Xeme müpaü xepütemate 'iya masiücütü matüacü mütasinavairienicü tita 'axa temüteyurie. Tita 'axa müti'ane pumave hesiena.

⁶Yunaitü hesiena memüteviya 'axa mepücateyurie. Yunaitü 'axa memüteyurie mepüca'ixeiayavave mepücaheitimaivave.

⁷Nenivema xüca tüma xevitü caxeheyexürerienique. Que mü'ane yamütiyuriene que mütiheiserie, mücü heiserie canexeiya 'iya heiserie mexeiypaü. ⁸Que mü'ane 'axa mütiyuriene Cauyumariesüa canimiemetüni, Cauyumarie 'axa mütiyuriencü matüaripai. Cacaüyari nu'aya 'ayumieme masiücütü nayani mita'unacü Cauyumarie tita mütiyuriene.

⁹Yunaitü Cacaüyarisie memüyecü 'axa mepücateyurie 'iya 'imüarieya vahesie müyuhayevacü. 'Axa memüteyuriene mepüca'yivave Cacaüyarisie memüyecü.

¹⁰Ipaü mepütemasücü Cacaüyari nivemama Cauyumarie nivemama. Yunaitü yamemücateyurie que mütiheiserie, que mü'ane yu'iva mücanaqui'erieta, mücü Cacaüyarisüa mepücamiemete.

Xequeneyunaqui'erieca yunaitü

¹¹Müpaü canaineni niuqui matüaripai xemi'enie. Tanaitü tepütanaqui'erieca paine. ¹²Cainipaü tepüca'yüaca. 'Iya 'axa mütiyurienesüa canimiemetücaütüni, yumuta caniumieni. Titayari timi. Tita mütiyuriencal 'axa müti'anecaicü, mutaya tita mütiyuriencal müheiseriecaicü.

¹³Ne'ivama xepücahüxiyaca xüca cuiepa memütama mexe'uxieca. ¹⁴Tame ta'ivamarixi temüvanaqui'eriecü 'ayumieme tepütemate temütapataxü tecamüquitetütüri te'ayeyuyuritü püta. Que mü'ane mücatiyucanaqui'erie müquitü 'apuyeica cuxi. ¹⁵Yunaitü yu'ivama memüva'uxie teyumemivamete mecanihümetüni. Xeme xepütemate tiyumemivame yücümana tucari mücaxüve pücahexeiya. ¹⁶Icücü tepeitama naqui'eriya, 'iya tahesie mieme yutucari müyetuacü. Caneuyeveca tameta ta'ivama vahesie mieme tatucari temüyetuani. ¹⁷Que mü'ane yupini cuiepa timieme mürexeyya, mixeiyayü'iva reuyehüacame, xüca yu'yari 'anunaca hepaüsitana, queri tinaqui'erieca Cacaüyari. ¹⁸Neuxei nenivema tepücatanaqui'erieca niuquicü xeicüa yacü xeicüa. Que temüteyurie püta yuricü püta tepütanaqui'erieca.

'Aixüa tepütemaica Cacaüyari hüxie

¹⁹Müpaü tetenimaicacuni tita yuri mürainesie temümiemetecü. Cacaüyari hüxie müpaü ta'yari tepütenütüaca ²⁰xüca ta'yari tasi'utatieni. Tita ta'yari mücatimate Cacaüyari püta catinimaica, naime pütimate. ²¹Nenaqui'erima ta'yari xüca catasi'utatieni 'aixüa tepütemaica Cacaüyari hüxie, ²²naime temitavaviricü tepütanaqui'eri yatemütecahucü que müti'aita, tita mütinaque yatemüteyuriencü. ²³Ipaü catini'aitani, yuri temüteta'erienicü que mü'ane Cacaüyari nu'aya

mühücüsie Qesusi Cürisitusie, temütanaqui'eriecacü tanaitü mücü que mütatiu'aitüa. ²⁴Que mü'ane yamüticamie que müti'aita, Cacaüyarisie tiviyatü puyuhayeva, Cacaüyarita hesiena tiviyatü tiyuhayeva. 'Ipaü tecatenimaica tahesie tiviyatü muyuhayeva, yu'iyari mütasi'umicü.

'Iyari yuri maine, 'iyari meuyuyehüpa

4 Nenaqui'erima yunaime 'iyarite yuri xepücateva'erierieca. Xequeteneuta'iniüataxüa 'iyarite masi, siparasü xüca Cacaüyarisüa memiememetetüni. Yümüretü yacü xeicüa texaxatamete meneutayeixüani cuiepa. ²Ipaü xepüteheitimani Cacaüyari 'Iyarieya. Yunaitü 'iyarite memüyuhecüata Qesusi Cürisitusie tevi matüasie meteviyatü, müme Cacaüyarisüa mecanimiemetetüni. ³Yunaitü 'iyarite memücayuhecüata Qesusisie meteviyatü Cacaüyarisüa mepücamiemete. Mücü Cürisitu mu'uxiesüa mecanimiemetetüni. Xeme xepu'enana quename 'uhamie, hicüri cuiepa caniuyeicani.

⁴Nenivema xeme Cacaüyarisüa xecanimiememetetüni, xepüvara'ivaxü. 'Iya xehesie mütiviya canitürücaüyeni. Mücü cuiepa memütama vahesie mütiviya masi pücatürücaüye 'iyapaü. ⁵Müme cuiepa mecanimiemetetüni. 'Ayumieme cuiepa mieme metenicuxatani, 'ayumieme cuiepa memütama mecaniva'enieca. ⁶Tamesü Cacaüyarisüa tecanimiememetetüni. Que mü'ane

Cacaüyari mümate catani'enieca. Que mü'ane Cacaüyarisüa mücamieme pücatasi'enie. 'Icücü tepüvamate 'iyari yuri maine 'iyari meuyuyehüpa.

Cacaüyari catiniyucanaqui'erieca

⁷Camüsü nenaqui'erima tepütanaqui'erieca tanaitü. Naqui'eriya Cacaüyarisüa canimiemetüni. Yunaitü memütayucanaqui'eri Cacaüyarisie mecaniyecüne, Cacaüyari mecanimaica. ⁸Que mü'ane mücatiyucanaqui'eri Cacaüyari pücahetimaive Cacaüyari mütiyucanaqui'eriecü. ⁹'Icücü tahesie masiücütü nayani Cacaüyari que mütatinaqui'eri, Cacaüyari yunive muyuxevi meyenü'acü cuiepa, müccü temayeyuyurinicü. ¹⁰Müpaü cani'aneni naqui'eriya. Tameri tepüca'inaqui'eriecai Cacaüyari. Mücü püta pütasinaqui'eriecai, yunive reyenü'a 'aixüa miyurienicü 'aixüa temütexeyarienenicü tame 'axa temüteyurie.

¹¹Nenaqui'erima Cacaüyari xüca müpaü tatinaqui'eriecaitüni, caneuyeveca tameta müpaü temütetanaqui'eriecacü tanaitü. ¹²Xevitü püca'ixeyave Cacaüyari hasuacua. Xüca tetanaqui'erieca tanaitü, Cacaüyari tahesie tiviyatü caniyuhayeva. Mücü que mütiyucanaqui'eri, naqui'eriya naye'ani tahesie. ¹³Ipaü tepütemate hesiena temüteviya mücürta tahesie mütiviya, yu'iyari mütasi'umicü taxexuime. ¹⁴Tame tepunenierixü tecatenihecüatani ta'uquiyari yunive meyenü'acü cuiepa

memütama vavicueisitüvame. ¹⁵Que mü'ane müyuecüata müpaü 'utaitü quename Quesusi Cacaüyari nu'aya hücü, Cacaüyari hesiena tiviyatü caniyuhayeva, mücüta Cacaüyarisie tiviyatü tiyuhayeva.

¹⁶Tame tecatenetimani que mütatinaqui'eri Cacaüyari, yuri teteniuta'erieni naqui'eriyayasie que mütatinaqui'erie. Cacaüyari catiniyucanaqui'erieca. Que mü'ane tiyucanaqui'erietü muyuhayeva, mücü Cacaüyarisie tiviyatü caniyuhayevamücü, Cacaüyarita hesiena tiviyatü tiyuhayeva.

¹⁷Naqui'eriya müpaü tinaye'ani tahesie 'aixüa temütetamaicacü mücü tucarisie quepaucua 'isücame mütasita'inüata, hepaüna temü'anenecü tame 'ena cuiepa 'iya mü'anepaü. ¹⁸Xüca tiyucanaqui'erieca marica pücaxüave. Naqui'eriya maye'axe marica payeveveiya. Que mü'ane müma cani'uximatüarieca. Que mü'ane müma püca'aye'ave tiyucanaqui'erietü.

¹⁹Tame tepütetacanaqui'erie mücü meri mütasi'utanaqui'ericü.

²⁰Xüca xevitü ya'utayüni, Ne Cacaüyari nepünaqui'erie haitü, xüca yu'iva 'uxieca, mücü catini'itavani. Que mü'ane yu'iva xeyiatü müca'inaqui'erie, capüyüve minaqu'erieca Cacaüyari ca'ixeyavetü. ²¹Icü 'aisica tecanexeyani hesüana mümieme. Que mü'ane Cacaüyari münaqui'eri, yu'ivata quenaqui'erieca.

**Yuri ti'erietü, tita cuiepa
mütimieme püra'iva**

5 Yunaitü yuri memüte'erie quename Quesusi heiserie

'upitüarie Cürisitutütü Cacaüyarisie mecaniyecüne. Que mü'ane 'iya 'uquiyarieya münaqui'erie, 'iya hesiena müyetüata caninaqui'erieca.

²Tame 'ipaü tepütemate Cacaüyari nivemama temüvanaqui'erie, quepaucua Cacaüyari temünaqui'erie, quepaucua yatemütecahu que müti'aita. ³Ipaü tetenyurieca xüca Cacaüyari tenaqui'erieca, yatepütecahuni que müti'aita. 'Aisicaya pücahahete.

⁴Naitü Cacaüyarisie müyetüa cuiepa mieme cana'ivarümeni. Tita yuri temüte'erie, mücü canihücütüni tita 'ari müre'iva cuiepa timieme. ⁵Quepaicü pühücü cuiepa mieme ma'ivarüme. 'Icürü pühücü, que mü'ane yuri müti'erie quename Quesusi Cacaüyari nu'aya hücü.

'Iyari catinihecüatani

⁶Icü Quesusi Cürisitutütü canihücütüni que mü'ane ha xuriya 'inüariyaricü munua. Ha 'inüariyari hexeyatü xeiçüa pücanua, masi ha xuriya 'inüariyari hexeyatü punua. 'Iyari müpaü tiniheciatanita, 'Iyari yuri mainecü.

⁷Mepüyuhaica memütehecüata taheima, ta'uquiyari, Nu'aya, Iyarieya Mütiyupata mepühüme.

'Icü yuhaicatü mecaniyuxevini.

⁸Mepüyuhaica memütehecüata cuiepa. Cacaüyari 'Iyarieya, ha, xuriya mepühüme. Yuhaicatü 'axeicüa mepütehecüata. ⁹Teüteri que memütehecüata tecaniva'enieca. Mericüte, Cacaüyari que mütihecüata masi caniheiserietüni. 'Ipaü catinihecüatani Cacaüyari, yunive hepaüsita tiniutahecüata.

¹⁰Que mü'ane yuri müti'erie
Cacaüyari Nu'ayasio mücü
hecüasica pexeiya yuhesie. Que
mü'ane Cacaüyari yuri mücati'eriri,
mücü Cacaüyari ti'itavame
canayeitüvani, yuri mücatiuta'ericü
que mütiutahecüataxü Cacaüyari
yunive hepaüsita. ¹¹Müpaü paine
tita mütihecüata. Cacaüyari
cataniupitüani tucari mücaxüve.
Nu'ayacü canixuaveni mücü tucari.
¹²Que mü'ane 'iya nu'aya mexeiya,
tucari pexeiya. Que mü'ane
Cacaüyari Nu'aya mücahexeiya,
tucari pücahexeiya.

**Xepütemate tucari
mücaxüve xemexeyacü**

¹³Icü nepütixe'uti'utüiri xeme
yuri xemüte'erie que mü'ane
Cacaüyari nu'aya mühücüsie
xemütemaicacü tucari xemexeiya
mücaxüve.

¹⁴Ipaü 'aixüa tepütetamate
hüxiena. Xüca tixaütü
tete'itavavirieni que mütinaque,
pütasi'enie. ¹⁵Mücü meta, xüca
müpaü tetemaica mütasi'enie
tita temüte'ivaviri, tepütemate
temeixeiya tita temüte'ivaviri.

¹⁶Xüca xevitü 'ixeiya yu'iva 'axa
tiyurieneme que mücatimüni,
canitavaviriemücü yu'ivasio mieme.
Tucari mecanipitüariecuni müme
'axa memüteyurie que mücatimüni.
Tita 'axa müti'ane puxuave 'axa
xüca tiyurieni mümünücü.
Mücüsie mieme xemitavavirieni
'asinepücahaine. ¹⁷Naitü
mücatiheiserie 'axa cani'aneneni.
Tita 'axa müti'ane puxuave 'axa
xüca tiyurieni mücamünücü.

¹⁸Tame tepütemate yunaitü
Cacaüyarisie memüyecü 'axa
mepücateyurie. 'Iya Cacaüyarisie
müyetüa caniva'üviyani, 'iya 'axa
mütiyuriene pücavamayüa.

¹⁹Tepütemate Cacaüyarisüa
temümiemete, naitü cuiepa
mütimieme 'iya 'axa mütiyurienesie
tivyatü 'amuve.

²⁰Tepütemate Cacaüyari
nu'aya munua, mütasi'enatüa
temimaicacü mücü muyuri. Tame
'iya muyurisie tepüteviya nu'ayasio
Qesusi Cürisitusie. 'Icü yuricü
canicacaüyaritüni, tucari mücaxüve
canihücütüni. ²¹Nenivema
xequenyucuerivayurieca
cacaüyarixi vahepaüsita.

VANI

Meitanü'axüa Hutarieca Mieme Xapayari

Vaürisica

¹Ne nemüxe'uquiyari necanixevaüiritüaca 'uca pemanayexeyari 'anivemata. Yuricü nenixenaqui'erieca. Ne xeicüa pücatixaü, masi tanaitü temeitima tita yuri müraïne tepüxenaqui'eri ²tita yuri müraïne tahesie tiviyatü muyuhayevacü, mütasiteütacü yuheymecü. ³Cacaüyari ta'uquiyari, Qesusi Cürisitu ta'uquiyari münu'aya, yuricü me'utiyuatü meteyucanaqui'erietü, xüca 'aixüa mete'u'iyarini xehesie mieme, xüca mexenenimayaca, xüca mexepitüaca yu'iyarisie xemüca'uximatüariecacü.

⁴Vaüca nepünetemaviecai nemütimariecü 'anivema hipatü tita yuri müraïnesie meteviyatü memü'uvacü, 'aisica ta'uquiyarisüa mieme que temüte'upitüari.

⁵Hicüri 'uca hecuamecü nemati'aitüatü nepücamati'ütüirie, mücü 'aisica matüari temeixeyacai nepümati'ütüirie püta. 'Ipaü nepümativaviri, tanaitü temütanaqui'eriecacü.

⁶'Ipaü tetenyurieca xüca tetetacanaqui'erieca, tepu'uvani que müti'aita. 'Icü cani'aisicayatüni, xeteyucanaqui'erietü xemu'uvanicü, matüaripai que xemüte'u'enana.

Memeuyuyexürüva

⁷Yümüretü memeuyuyexürüva mecaneutayeixüani cuiepa. Müme mepücayuhecüata quename Qesusi Cürisitusie tevi matüasie meteviya. Müya 'anetü canihücütüni reuyuehüpame, müya 'anetü tihücü 'iya Cürisitu maye'unie.

⁸Xequeneyucuerivayurieca capa xeheiyexürienicü ta'uximayasica, masi yu'ivarica naima xemüpitüarïenicü.

⁹Yunaitü memanuyehaitürüve, tita Cürisitu müti'üquitasie meteviyatü memücayuhayeva, mücü Cacaüyari mepücahexeiyä. Que mü'ane tita müti'üquitasie tiviyatü müyuhayeva, mücü yu'uquiyari pexeyä nu'ayata rexeiyä. ¹⁰Xevitü xüca xehesüa nuani 'icü 'üquisica cahexeyatü, xepüca'l'inieca yuquie, xepüca'ivaüiritüaca. ¹¹Que mü'ane mitvaüiritüani, mücü

'uximayasicaya 'axa que mü'anene,
müpaü 'anetü canayeimücü.

Xehesüa nepeuyeimücü

¹²Sepanetü müireme
nemütixeti'utüirieniquecai,
nepücanevaüriya xapacü tauxicü.

Masisü xehesüa nepeuyeimücü
püta, tahüxi te'utinenieretü
temütetaxatacü xemaye'axüani
xeyutemamavietü.

¹³'A'iva 'uca manayexeyari
nivemama mepümasivaüritüa.
Müpaü xeicüa cani'aneni.

VANI

Meitanü'axüa Hairieca Mieme Xapayari

Vaürisica

¹Ne nemü'a'uquiyari
nepümati'utüirie
nemümasinaqui'erie Cayu. Yuricü
nepümasinaqui'erie ne.

²Neuxei, 'ecü nemümasinaqui'erie,
nepünenenevie naimecü 'aixüa
pemüreumienicü, 'aixüa
pemüreu'eriecacü 'al'iyari
'aixüa mütimiepaü. ³Vaüca
nepünetemaviecai me'u'axecacu
ta'ivama metehcüatacacu
'ahepäüsita yuri que pemaine.
Yaxeicüa 'ecü tita yuri mürainesie
petiviyatü pepuyeica. ⁴Que
yanemücatinetemavi, vaüca
masi nepünetemavi yanetimaitü
quename nenivema hipatü me'u'uva
tita yuri mürainesie meteviyatü.

⁵Neuxei, 'ecü nemümasinaqui'erie,
yamüticamiepaü peniyüaneni
naima ta'ivama vahesie
mieme pemütiyuriene sepa
memücu'uvamete. ⁶Müme
mecateniutahecüata meyucuxeüriecu
que pemütü'acanaqui'erie. 'Aixüa
penivayuriemücü pevaparevietü
vahuyeta, Cacaüyaripaü
petiüca'iyaritü. ⁷Que mü'ane

Quesusi Cürisitu mühücüsie mieme
meteta'uximayataque menayecüne.
Tixaü mepücatevarutanaqui'eriri
hipame nuivarite. ⁸Ayumiemicü
caneuyeveca müya memü'anene
temüvatanaqui'erieni tame, tanaitü
tita yuri mürainesie mieme
temüte'uximayacacü.

Riyütürepexi que mütiyaraye'uniecai

⁹Ne 'esiva nepütivaruta'utüiri
memüyutixexeüriva, peru
mücü Riyütürepexi va'uquiyari
mayuyeitüamücü pücatasi'upitüa.
¹⁰Ayumieme xüca nehenuani
neneye'eritüamücü que mütiyuriene
niuqui 'axa mü'anenecü
tasiniuquimatü. Mücücü xecüa
pücanaqui'a, masi müireme
pütiyurieniqueyu. Ta'ivama
pücavapitüa, pücavatauni müme
memüvapitüacu, memüyutixexeüriva
vasata püvaranuyenü'ava.

¹¹Neuxei, 'ecü nemümasinaqui'erie,
'axa müti'ane pepüca'üqueni, 'aixüa
müti'ane püta quene'üqueni. Que
mü'ane 'aixüa mütiyuriene
Cacaüyarisüa canimiemetüni. Que
mü'ane 'axa mütiyuriene püca'ixeyave
Cacaüyari.

Remetüriyu hepaüsita mepütehecüata

¹²Yunaitü mepütehecüata Remetüriya hepaüsita, tita yuri müraine tihecüatacacuta hepaüsitana, tameta tepütehecüata hepaüsitana. 'Ecü pepütimate yuricü temütehecüata.

Teutüarica

¹³Nesü vaüca nepümatiti'utüirieniquecai peru tauxicü

ti'utüvamecü nepücamati'utüiriamücü.

¹⁴Nepümasiheuxeiyamücü püta yareutevitü, tahüxie te'utinenieretü tepütetaxata.

¹⁵'A'iyarisie xüca peca'uximatüarieca. Müme temüvanaqui'erie mepümasivaüritüa. 'Ecüta quenivavaüritüaca müme temüvanaqui'erie yuxexuime que memüteteteva.

CURA

Meitanü'axüa

Vaürisica

¹Ne Cura Quesusi Cürisitusie mieme necatini'uximayatametüni Cacuvu 'ivaya nehücütütü. Necanixevaürütüaca xeme xemünaqui'eriva Cacaüyari müta'uquiyarisie xeteviyatü, Quesusi Cürisitu müxel'üviya xemuta'inierie. ²Xüca xenenimayasieca, xüca xepitüarieca yu'iyari xemücamüiriyanicü, xüca xenaqui'erivani yemecü.

Metel'itavatü que memüte'üquitani

(2 Pecuru 2:1-17)

³Nenaqui'erima, cuini mieme necaninemexütüacaitüni nemütixeti'ütüirienicü tanaitü 'axeicüa que temütetavicueisitüarixime hepaüsita, peru neuyeveca yanemütixeti'ütüirienicü hicü vaüriyarica nexepitüatü xemüyucuitüvenicü tita yuri temüte'erie hesie mieme, tita Cacaüyari teüterimama xei mieme temüteteyuiriyarie hesie mieme. ⁴Hipatü teüteri tasata menatahaxüani 'avie. Meripai

meniucayasariexüani müpaü memütemari'itüarienicü. Cacaüyari mepüca'ayexeiya, mecanipata tita Cacaüyari mütivamicua 'aixüa tiuca'iyaritü, para memüyutatuanicü merucuyatüvetü xeicüa. Mecaniyucu'imavani müpaü me'utiyyatü quename mecal'imate que mü'ane hücüatü mütacusiari mütatü'aitüvame Quesusi Cürisitu.

⁵Sepa xei mieme müpaü xemütehetima naimecü, necanixe'eritüamücünü que mütiuyü hepaüsita quepaucua Ti'aitame müvarutavicueisitüa 'Ixaherisixi teüteriyari 'Equipitu cuieyarisie vareyevitüca. Varutavicueisitüaca 'arique nivaruca'una müme yuri memücate'eriecai. ⁶Taheima miemete niuqui tuayamete meta hipatü mepücayü'üviyacai que memütehüritüariecai matüaripai, mepicu'eirie masi yuquie. Mücü Cacaüyari caniva'üviyani memütaxanesienicü tucari mümarive 'aye'ayu, nivaranutaxürüvani yüriyasie tepüa mücaxüvecü. ⁷Vahepaüsü mecaniuyünü Surumatari Cumuxatari va'aurie miemete

quiecaritiese quiecatari.
 'Ameniu'uvacaitüni müme
 mevacumaivatu que mü'ane
 mücava'üyatücai mücavacünatücai,
 me'icumaivatu titacü
 memüteyuseviximacai. Mümeta
 meniucayasariexüani 'inüari
 memacü necü memari'itüarietüvetü
 taipu yuheyemecü mütaivesie.

⁸Peru hicü miemeteta
 yaxecüa mecani'aneneni. Que
 memüteheinüsa meniseviximaca
 yuwayari. Menixani'erieca
 que mü'ane ti'aitame
 mühücü, mecanivaseviximani
 mamarivavemete 'axa me'utiyaütü
 vahepaüsita. ⁹Mücü Miyeri niuqui
 tuayamete tiva'aitüvame mühücü,
 quepaucua Cauyumariematü
 mücü niuqui memüxüatüacai
 Muisexi caxarieya hepaüsita,
 mücü pücayuvaüriyacai
 miseviximanicü Cauyumarie
 hesiena tiuhüpatü, masi müpaü
 niutayüni, Ti'aitame quematitieni.

¹⁰Ime püta meniseviximaca tita
 'asimemücatemate hepaüsita 'axa
 me'utiyaütü. Que memütemate,
 yücümana xecüa mepütemate
 tatevama memücate'u'iyari
 vahepaü. Müpaü metemaitü
 'ayumieme mecanitümaiyarieca.

¹¹Xüa 'ui müme. Caini
 huyeta meneucayune hepaüna
 mete'u'uvatü. Tuminicü
 meniutatuanı memeyexürıenicü
 Varamipaü müti'livamücüaipäü.
 Meniutatümaiyarieni yaxecüa
 que mütiyüü quepaucua Cure
 meye'uniecai Muisexi. ¹²Ime
 meniseviximaca xe'icuai quepaucua
 xeyunaqui'erietü xemütecua'a,
 memücateheuyuehüviriecü

quepaucua xehamatü memütecua'a.
 Muxasi vahüvemete meyuterüvatü
 mepüteyumicua xecüa. Haivitüri
 mayevavaquipaü mecani'aneneni
 'ecacü mecu'enetüvetü.

Cüyexipaü mecani'aneneni
 memüca'utixuxuavere
 tucari maye'axesie. Hutacüa
 mepucui, mepüvatihunarietüca.
¹³Memasiücütü mepayuyeitüva que
 memüteyurie meyuteviyasitüatü,
 yaxecüa hamevari mayu'erıya
 mücuaimuxa masiücüme que
 mürayuyeitüva haramarasie.
 Xuravesixi memeyexürüve
 vahepaü mecani'aneneni. Yüriya
 cui müyüvi canü'üviyarıeni
 vahesie mieme yuheyemecü.

¹⁴Müya memü'anene meripai
 catinivacuxaxatüvacaitüni
 'Enuqui 'Arani müxiüyarietacai
 'atahutarieca mieme, müpaü
 'utaitü, Nenixeıya Ti'aitame
 nuaximeme yuteüterima varavitütü
 müireme miriyari meyupaümeme,
¹⁵yunaimeme vataxanetaque, yunaitü
 Cacaüyari memüca'ayexeıya
 vahesie tiuhüanique naimeme
 hepaüsita que memüte'uyuri
 Cacaüyari meca'ayexeıyatü
 vatahüaveque, naimeme niuqui
 mü'aüxaüna hepaüsita, que
 memüte'iniuquıma Cacaüyari
 hepaüsita 'axa teyuruvamete
 Cacaüyari memüca'ayexeıya.

¹⁶Ime mecanihümetüni niuqui
 xüatüacate niuquixivivamete.
 Que memüte'ucahive'erie xecüa
 'ameniu'uvanı. Yutetacü vaüca
 mepütecuxata meteyucatave'erietü.
 Niuquicü me'utiniütü
 menivatemavieritüaca teüteri
 memüvara'ivanicü.

**Que mütiva'imaiyacai
que mütivatucacai**

¹⁷Xemesü nenaqui'erima,
niuqui xequena'erivani meripai
que memutiyua Tati'aitüvame
Quesusi Cürisitu nü'arimama
yacatüyüvecacu cuxi. ¹⁸Müpaü
metenixecühüavecaitüni, Tucari
taparirüvecacu 'amenitamacacuni
teyunanaimavamete.

'Ameniu'uvacuni que
memüte'ucahive'erie xeciüa
Cacaüyari meca'ayexeyatü. ¹⁹Ime
mecanihümetüni memüvapata
teüteri 'iyarisie vaniu memüteviya
'iyarisie vaniu memücateviya sepa
yu'iyari xeciüa memexeyia müme,
yuri 'iyari memücahexeyia.

²⁰Peru xeme nenaqui'erima,
xequenyuseiriyani yunaitü, yuri
que xemüte'erie tita mütipasiesie.
Xequenyunenevieca 'Iyari
Mütüyupatasie xeteviyatü.

²¹Xequenyü'üviyani
Cacaüyari xenaqui'eriecacu.
Xequeneuta'icuevani maye'anicü
Tati'aitüvame Quesusi Cürisitu
quepauca müxenenimayacacü

xepitüatü yuheyemecü
xemayeyuyurinicü.

²²Xequenivanenimayaca
hipame memeu'erietüve,
²³xequenivatavicueisitüani müme
xevaranayehapanatü taipa. Hipame
meta que xemütevanenimaya
xequeneumamaca masi,
xe'ixeümatü 'asita va'ixuriqui xüca
seviximarieca que memüte'uyuri
yuvaiyarisie meteviyatü.

**'Aixüa que mutayü
Cacaüyari hepaüsita**

²⁴Que mü'ane
müyüve müxe'üviyani
xemüca'atixürüvenicü, müyüve
meta müxe'aye'atüanicü que
mü'ane visi mü'ane hüxie
xehesie catiuhüivacacu
xeyutemamaviecacu, ²⁵que
mü'ane yuxevitü mücacaüyari
mütimaive mütasi'utavicueisitüa,
mücü visi quetixeyarieca que
mariveni heiserie quehexeyiani
quetürücaüyeni tucari
casutüarievecacu, hicüta, tucari
catixüvecacu yuheyemecü. Müpaü
cani'aneni.

MASIÜCÜTÜ QUE MÜRATÜA,

Vani Que Mütixei

Tita Qesusi Cürisitu
masiücüme mürayeitüa

1 Qesusi Cürisitu 'icü masiücüme canayeitüani. Cacaüyari müpaü catinipitüani müpaü mütivahecüatüacacü müme hesiena mieme memüte'uximaya, müpaü memütemaicacü yareutevitü que mütiyüni vaüriyarica. Masiücüme nayeitüani ne Vanitütü müpaü nemütimaicacü, nehesüa neiyenü'ani yuniuqui tuayame hesiena mieme nemüti'uximayacü. ²Cacaüyari niuquieya que maine, müpaü necatinihecüatani, Qesusi Cürisitu que mütihecüata. Que nemütixei yanecatinihecüatani. ³'Aixüa cani'itüariemücü que mü'ane mititerüva, mümeta memi'enie 'icü niuquiyari 'aixüa mecani'itüariecuni xüca yametecahunı que müre'uxa 'icüsie. Tucari caneutihuraniri.

Que müttivaruvaüritüa
memüyutixexeürivacai
'atahutariECA quiecarisie

⁴Ne Vani necanixevaüritüaca
'atahutariECA quiecarisie

xemüyutixexeüriva 'Asiya cuieyarisie. 'Aixüa xüca tiuca'iyarini xehesie mieme mücü, xüca xepitüaca yu'iyarisie xemüca'uximatüariecacü. Müpaü pütüyurieneni que mü'ane 'amuyeicacai 'amuyeica 'umamie, mümeta 'atahuta 'iyari mücü 'uvenieya hüxie memüti'u, ⁵Qesusi Cürisitu meta que mü'ane yaticamietü müyuhecüatacai, que mü'ane müquite memanucu'uni vamexüacame mühücü, que mü'ane mütiva'aitüa cuiepa te'aitamete. Mücü canihücütüni que mü'ane mütasinaqui'erie, que mü'ane yuxuriyacü müta'utixünaxü tahesie mücarahüivanicü 'axa temüte'uyuricü, ⁶que mü'ane teüterimama müta'ayeitüa tati'aitüvametütü, mara'acate müta'ayeitüa 'uquiyarieyasie mieme temüte'uximayacacü Cacaüyarisie mieme. Mücü 'aixüa quecuxaxasivani quettürücaüyeni yuheyemecü. 'Icü niuqui canise'ini. ⁷Camü, haisata pacaneni. Yunaitü yuhüxicü mecanixeyacuni, mümeta memeitiseixüa mepixeyia. Yunaitü nuivarite cuiepa memütama

meniyutiheiveriecuni me'ixeyatü.
Müpaü cani'aneni, niuqui canise'ini.

⁸Ti'aitame mücacaüyari müpaü
paine, Ne Mexüacame 'Imatüreme
netitevatü necanihücütüni que
mü'ane misutüa minüni. Que
mü'ane 'amuyeicacai 'amuyeica
'umamie, que mü'ane nai
mütürücaüye, ne necanihücütüni.

Que mütixei Yuri Tevi

⁹Neri Vanitütü necanixe'ivatüni.
Xehepaü nepü'itüariene
te'uximatüariecacu
tete'aitametetücacu
tete'uca'enivacacu Qesusisie
teteviyatü. Cuie Patümuxi
müracutevasie haramara hixüapa
mayemasie neneyeicacaitüni
Cacaüyari niuquieyasie
nemütiviyacü Qesusi hepaüsita
nemütihecüatacü. ¹⁰Ti'aitame
tucarieyasie 'Iyari nesi'uviyacu,
nevarita 'uvecacu neni'enieni
que mü'ane carima mutaniucacai
cuxinetapaü ti'eniürücütü.
¹¹Müpaü niutayüni, Ne que mü'ane
misutüa minüni necanihücütüni,
Mexüacame 'Imatüreme nepühücü.
Tita pemütixeiya quetinaca'utüa
xapasie, queneutanü'axüa
memüyutixexeüriva vahesüa
'atahutarieca quiecarisie memetitei,
müme 'Epesusie 'Esimirünasie
Perücamusie Tiyatirasie Sarütixisie
Piratepiyasie Rautiseyasie
memetitei.

¹²Hicü ta'aurie nenaveni
niucame nexeiyaque, que
mü'ane müneretahüavixü
netinecühüavetü. Ta'aurie ne'aveca,
cüxeme 'utame neniuxeiya
'atahutame huru tepüyaricü

muveviya. ¹³Ti'utame hixüapa
'uvecacu nepixei que mü'ane
Yuri Tevipaü mütiyuxexeyacai.
'Etevime panacatücücai,
yutavisie panayücühüacai huru
hüiyameyaricü. ¹⁴Mu'uuya cüpaye
pütuxacai muxa huxariyaripaü
'üvipaü. Hüxiteya tai
mütacapaü cani'anenecaitüni.
¹⁵Quetateya tepüa müxavatüpaü
pütüyuxexeyacai huxunuta
hüsieriecamepaü. Niuquieya vaüca
hapaü putatürarücacai. ¹⁶Yuserieta
xuravesixi nivaratücücaütüni
'atahutame. Tetana püvayeneicacai
cusira naisata heutixicacaunitü. Tau
que mütixavatü türücaüyemecü
tatü, müpaü canaye'anecaitüni.
¹⁷Quepaucua nemixei, hetüana
neniucaveni müquipaü. Mücü
yuseriecü nehiesie caniutimeni
müpaü 'utaitü, Pepücamaca.
Ne mexüacame 'imatüreme
necanihücütüni. ¹⁸Que mü'ane
mayeniere necanihücütüni
sepa nemümüquicai. Neuxei,
nepayeniere hicü neheyemecü.
Nene'üca yaviyari heiserie
nemexeyacü müquite vahepaüsita,
nereunarümatü nereuyepivatü
haque meme'uva. ¹⁹'Ayumieme
nepaine, quetinaca'utüa
tita pemütixeiya, hicüque
mütüyüane, 'arique que mütiyüni.
²⁰'Ipaü catinimasiücüni niuqui
mü'aviesiecai 'atahutame
xuravesixi neserietta nevaratücüme
pemüvaruxei vahepaüsita,
'atahutame cüxeme 'utame hurucü
muveviya pemüvaruxei vahepaüsita.
Mücü xuravesixi 'atahutatü, niuqui
tuayamete mecanihümetüni
müme 'atahutarieca quiecarisie

memüyutixexeüriva vahesüa miemete. Cüxeme 'utamete, müme memüyutixexeüriva 'atahutarieca quiecarisie mecanihümetüni.

**Que mütivarunü'airi
memüyutixexeürivacai**

'atahutarieca quiecarisie

**'Epususie memüyutixexeürivacai
que mütivarunü'airi**

2 Müpaü quetine'utüiri niuqui tuayame 'Epususie memüyutixexeüriva vahesüa mümieme, Müpaü paine que mü'ane yuserieta müvaratücü xuravesixi 'atahutame, que mü'ane 'atahutame cüxeme 'utame hurucü muveviya vahixüapa muyeica. ²Neri müpaü nepütimate que pemütiyuriene peti'a'uxitüatü petiüca'enivatü. Müpaüta nepütimate, pemücavaneviecü 'axa memü'anene. Pepüvaruta'inüataxü müme nü'arisixi memüyuxata peru memücahüme, pepüvaretima memüte'litavacü. ³Pepütiüca'eniva, vaüca pepütiücanevie nehesüa pemümiemecü, pepüca'uxive. ⁴Peru tixaütü püreuyevese nemasixeyiacacu, pemütiuhayevaxücü peti'acanaqui'erietü matüaripai que pemüti'acanaqui'eriecai. ⁵Ayumieme nepaine, quene'a'erivani que pemü'anecai haitüari, 'arique que pemüracave. Quetineuhayeva que pemütiyuriene hicü, matüaripaipaü püta quetineyuriene. Me xüca pecatiuhayeva, nepunuani 'ahesüa, 'acüxeme 'utame nepüvatixüna huyelitana. ⁶Siere tixaütü pepürexeyia 'aixüa ti'aneme,

pemü'uxive'eriecü tita memüteyurie müme Nicuraitasixi vahesie memüteviya. Neta nepi'uxive'erie. ⁷Xaütü netü mu'enaxü, que'i'enieca tita 'Iyari mütivatahüave memüyutixexeüriva. Que mü'ane mürayu'iva, ne nepütimini mürecuanicü mücü cüyesie mieme cümana mayeyurinicü, Cacaüyari haraveritana meve.

**'Esimirünasie memüyutixexeürivacai
que mütivarunü'airi**

⁸Hicü müpaü quetine'utüiri niuqui tuayame 'Esimirünasie memüyutixexeüriva vahesüa mümieme, Müpaü canaineni que mü'ane mexüacame 'imatüreme mühücü, que mü'ane müqui matüa manutanierixüta. ⁹Neri müpaü nepütimate que pemütiyuriene, que pemüti'uximatüariexime, que pemütimave. Masisüari pepeucave. Müpaü nepütimate que memütexesevixima hipatü Huriyusixi teüteriyari memüte'uyuterüva 'axa me'utiyuatü xehepaüsita. Huriyusixi masi mepücahüme, Cauyumarie tuquitana mepümümetexi püta müme. ¹⁰Pepücamaca sepa pemüticuineni. Camüsü Tücacame casariyanata püxe'anutaxürieni hipame xemüta'isiparienicü. Xepü'uximatüarieca tamamata tucari. Xüca yapeticamiene sepa pemümüni, ne tucari nemanipitüamücü pemümarivanicü, yaxecüa muma que müranutiquesiyarie rayu'ivaca nausaricü mümarivanicü. ¹¹Xaütü netü mu'enaxü, que'i'enieca tita 'Iyari mütivatahüave

memüyutixexeüriva. Que mü'ane mürayu'iva, mücü 'axa püca'itüarieni, hutarieca pücamüni.

**Perücamusie memüyutixexeürivacai
que mütivarunü'airi**

¹²Hicü müpaü quetineu'utüiri niuqui tuayame Perücamusie memüyutixexeüriva vahesüa mümieme, Müpaü canaineni que mü'ane meixeiya cusira naisata neutixicacauni cui müreutiquematüca. ¹³Neri müpaü nepütimate que pemütiyuriene. Müpaüta nepütimate, haque pemeca, mana Cauyumarie 'uvenieya peve haque müre'aita. Sepa mücü, que mü'ane nemühücüsie pepütiviya, pepüca'acu'imava, quename nehesie yuri pecati'erie pe'utaitü. Müpaü pepücati'acu'imavacai sepa 'iya tucarisie quepauca xehesüa mumierie 'Anütipa. Mücü nehesüa miemetütü püyuhcüatacai yaticamietü que nemainecai, pumierie haque Cauyumarie manuca. ¹⁴Perusü 'esiva püreuyevese tixaütü nemasixeiyacacu. Muva pepüvarexeiya müme Varami 'üquisicayasie memüteviya. Mücü müpaü pütita'üquitüa Varaqui müvacunuitüanicü 'Ixaheri xiüyarimama, memicuacacü tita cacaiyarixi memütemaviyarie, memüvacumaüvanicü hipame memüca'yü'üitamatücai memüca'yücünamatücai. ¹⁵Yaxeicüa 'ecü pepüvarexeiya hipame Nicuraitasixi va'üquisicacie memüteviya, que nemüti'uxive'erie. ¹⁶Ayumieme nepaine,

quetineuhayeva que pemütiyuriene. Me xüca pecatiuhayeva, cuitü nepunuani 'ahesüa, vahamatü nepütinemienei necusira nehacuetü neteta mayeneicacü. ¹⁷Xaütü netü mu'enaxü, que'l'enieca tita 'Iyari mütivatahüave memüyutixexeüriva. Que mü'ane mürayu'iva, ne nepütimini manana payari muti'aviesiecai. Tete mütuxa nepipütianita, mücü tetesie püra'utüarieni hecuamecü que mütitevaca. Xevitü müpaü pücatimaica, que mü'ane mitanaqui'erieni, mücü xEICÜA müpaü pütimaica.

**Tiyatirasie memüyutixexeürivacai
que mütivarunü'airi**

¹⁸Hicü müpaü quetineu'utüiri niuqui tuayame Tiyatirasie memüyutixexeüriva vahesüa mümieme, Müpaü canaineni Cacaüyari Nu'aya, que mü'ane yühüxie tai mütacapaü maye'ane, que mü'ane yü'ücatesie tepüa müxavatüpaü mü'ane. ¹⁹Neri müpaü nepütimate que pemütiyuriene, que pemüti'acanaqui'erie, que yapemüticamie, que pemütivaparevie hipame, que pemütiuca'eniva. Müpaü nepütimateta, 'imatürieca masi vaüca pepütiyuriene hicü, matüaripaü 'esiva xEICÜA pepütiyurienecai. ²⁰Perusü tixaütü püreuyevese nemasixeiyacacu, pemitauniecü mücü 'uca Qesaveri mütiteva yamütiyurieneicü que mütinaque. Niucame püyuxata Cacaüyarisüa mieme, peru que mütü'üquita, pütiva'irüviya nehesüa

miemete te'uximayatamete
 memüvacumaüvanicü
 müme memüca'yü'ütama
 memüca'yücünama,
 memicua'cacü tita cacaiyarixi
 memütemaviyarie. ²¹Ne tucari
 nepipitüa müti'hayevanicü que
 mütiyuriene, peru püca'yuva'riya
 müti'hayevanicü vacumaüvatü
 müme memüca'cünamama.
²²Tamüsü nepüticu'initüani,
 nepeca'hüani 'utayasie, müme
 memicumaüva cava'üyatücacu
 nepüvareuca'xürieni vaüca
 memü'uximatüariecacü
 xüca mecate'hayevani
 hepaüna meteyurietü.
²³Nivemama nepüvacuini. Müpaü
 netiyurieu yunaitü naisarie
 memüyutixexeüriva müpaü
 mepütemaica, ne nemühücücü que
 mü'ane xe'iyari müta'inüata que
 xemüte'yücühüave. Yuxexuime
 nepütixe'apinirieni que
 xemüte'uyuri. ²⁴Peru hipatü
 xeme Tiyatirasie xemütama,
 queyupaümetü 'icü 'üquisicasie
 xemücateviya, queyupaümetü
 teva xemücaheutahaxüavave
 xeteyü'üquitüatü Cauyumarie
 'üquisicayacü que memüteniniuqui,
 müpaü nepütixecühüave
 xeme, tavarü cuanivemecü
 nepüca'ecatüani. ²⁵Mücü
 xeicüa, tita xemütehexe'iyaya, mücü
 xequeneuviya nenuayuque.
²⁶Que mü'ane mürayu'liva, que
 mü'ane mücati'hayevani nehepaü
 tiyurienetü tapareyuque, mücü
 heiserie necanipitüamücü nuivarite
 müti'va'aitüacacü. ²⁷Tepüa
 'isüyari 'acuetü pütiva'aitüaca,
 haxu xariyari'paü püvatitara,

neta heiserie que münetiupitüa
 ne'uquiyari. ²⁸Neta nepimini
 xurave tuxacüta maneica. ²⁹Xaütü
 netü mu'enaxü, que'l'enieca tita
 'Iyari müti'vatahüave memüyutixex
 eüriva.

**Sarütixisie memüyutixexeürivacai
 que müti'varunü'airi**

3 Hicü müpaü quetine'utüiri
 niuqui tuayame Sarütixisie
 memüyutixexeüriva vahesüa
 mümieme, Müpaü canaineni
 que mü'ane Cacaiyari 'iyariteya
 'atahutame müvarexe'iyaya,
 xuravesixi 'atahutame. Neri müpaü
 nepütimate que pemütiyuriene.
 Sepa pe'ayenieretü pemüxasiva,
 pepümüqui. ²Quenanutahütüa,
 queneutatürücarüya tita
 mücatimüve mütiuyuhayevaxü
 mücü mümüximecü. Necacaiyari
 que matixe'iyaya, nemasixe'iyacacu ne,
 que pemütiyuriene peuyevese cuxi
 pemüraye'atüanicü. ³'Ayumieme
 nepaine, quetina'erivani que
 pemütüpitüarie que pemütü'enaxü.
 Müpaü yaquetinecamieni,
 quetineuhayeva que pemütüyuriene
 hicü. Me xüca peca'anutahütüani,
 tinavayamepaü nepunuani.
 'Asipepücatimaica quepaucuatücacu
 'ahesüa nemunuani. ⁴Siepüre
 hipame pepüvarexe'iyaya teüteri
 Sarütixisie memütama yu'ixuriqui
 memücasevixima. Müme nehamatü
 meniu'uvacuni me'anacatuxatü,
 'aixüa memüte'u'iyaricü vahesie
 müpaü müti'naquenicü. ⁵Que
 mü'ane mürayu'liva, mücü vahepaü
 pütiquemaritüarieni 'ixuriqui
 müti'xacü. Que müti'teva
 nepüca'heyetitüani haque

macayasarie quename tucari
hexeiya. Nepünehecüatani
quename ne'imate, müpaü ne'utaitü
ne'uquiyari hüxie hesüana miemete
niuqui tuayamete vahüxie. ⁶Xaütü
netü mu'enaxü, que'l'enieca
tita 'Iyari mütivatahüave
memüyutixexeüriva.

**Piratepiyasie memüyutixexeürivacai
que mütivarunü'airi**

⁷Hicü müpaü quetineu'utüiri
niuqui tuayame Piratepiyasie
memüyutixexeüriva vahesüa
mümieme, Müpaü canaineni
que mü'ane Cacaüyarisie mieme
müpasie, que mü'ane yuri maine,
que mü'ane Raviri yavieya
macue'e. Mücü reuyepieyu xevitü
pücareunani, reunayu xevitü
pücareuyepieni. ⁸Neri müpaü
nepütimate que pemütiyuriene.
Camüsü, quitenie müreuyepie
nepümasi'uxeiyasitüa. Xevitü
pücaýüve müreunanicü. 'Esiva
xeicüa türücaríya pepexeiya
peru nenuquisie yapepüticamie,
pepüca'acu'imava quename
pecanesimate pe'utaitü.

⁹Tamüsü müpaü nepütivapitüaca
müme Cauyumarie tuquitana
memümiemete, müme Huriyusixi
teüteriyari memüte'uyuterüva
peru memücahüme, memüte'itava
xeicüa. Tamüsü müme
nepüvarahapani, me'a'ivarieme
memütihüxima'unicü 'ahetüa.
'Ana müpaü mepütehemaní,
nemümasinaqui'eriecü 'ecü.
¹⁰Nenuquisie yapemüticatüacü
petiüca'enivatü nehapaü, neta
nepümasi'üviyani quepaucua
tucari maye'ani cuiépa naisarie,

quepaucua cuiépa memütama
memü'inüasieni. ¹¹Cuitü
nepunuani. Queneuviya tita
pemürexeiya, xevitü 'amuma
camasi'unavairienicü 'a'inüari.
¹²Que mü'ane mürayu'iva,
necacaüyari tuquitana nepicaqueni
'iquisaraütüme. Yuheyemecü
pücavayeyani hasuacu. Hesiena
nepüra'utüani necacaüyari
que mütiteva, necacaüyari
quiecarieya Querusareme
mühecua taheima macaneni
necacaüyarisüa miemetütü
que mütiteva, neta hecuamecü
que nemütiteva. ¹³Xaütü netü
mu'enaxü, que'l'enieca tita 'Iyari
mütivatahüave memüyutixexeüriva.

**Rautiseyasie memüyutixexeürivacai
que mütivarunü'airi**

¹⁴Hicü müpaü quetineu'utüiri
niuqui tuayame Rautiseyasie
memüyutixexeüriva vahesüa
mümieme, 'Ipaü canaineni
que mü'ane Niuquieya Müse'lí
mütiteva, que mü'ane yaticamietü
yuri haitü müyuhécüata, que
mü'ane misütüa tita Cacaüyari
mütünetüa. ¹⁵Neri müpaü
nepütimate que pemütiyuriene.
Ni pepücase'lí ha mühaütüpaü, ni
pepücacuyuane ha mücuanapaü.
Xüca tüma yemecü pehaütünique,
xüca tüma pecuananique
nusu. ¹⁶Hicü masi 'esiva xeicüa
xücamepaü pepü'ane pecacuanatü
pecahütütü. 'Ayumieme ne
nemananatihayamücü neteta.
¹⁷'Ecü müpaü pecanaineni, Cari
ne nepeucave, nepütita'iva,
tixaü nepücareuyehüva
pe'utaitü. 'Asipepücatimate que

pemü'ane. 'Axa pepü'itüarie pepünenimayasiva, tuminicü pepümave, pepacüpe, 'ixuriquicü pepümave. ¹⁸Nepümasita'imaia, nehesüa queneunanai huru tuminiyari taipa mütapariyarieve. Mücücü pepeucaveni. 'Ixuriqui mütuxa queneunanaita pemenacatünicü. Mücücü pücamasücünü que pemüti'ateviya pemavetü. Hüxi cuiniya 'uhayeyari queneunanaita pema'avirixüanicü 'ahüxita. Mücücü pepeuniereni. ¹⁹Queyupaümeme nemüvanaqui'erie, müme nepüvatate'a nepütiva'üquitüa neva'uximatüatü. 'Ayumieme 'aixüa 'anemecü quene'avaüriyani, quetineuhayeva que pemütiyuriene hicü. ²⁰Neuxei 'itupari varita neputive neheihusunatü. Tevi xüca nesi'u'enieni ne'utaniucacacu, xüca reuyepieni, nepeutahani hesüana, hamatüana nepüticuani, 'iyata nehamatü püticuani. ²¹Que mü'ane mürayu'iva, mücü necanipitüamücü nehamatü mayerünicü ne'üvenisie haque nemüti'aita, neta ne'uquiyarimatü que nemütiuya 'üvenieyasie nerane'ivaca. ²²Xaütü netü mu'enaxü, que'ienieca tita 'Iyari mütvatahüave memüyütixex eüriva.

Muyuavisie nenevieri que memüte'ipitüa Cacaüyari

4 Mericüsü mücü ne'uxeiyaca, tavari neneutaniere, mana nenixeiya quitenie reuyepiyacame muyuavisie. Que mü'ane nemu'eni matüaripaitü cuxinetapaü ti'eniürüücüme nehamatü ticuxatame, mücü müpaü

canetiniutahüave, 'Uva quenatiye'a. Nepümasixeyasitüani que mütiyüni 'arique vaüriyarica. ²Yapaucua 'Iyari pünesi'uvi. Mericüsü ti'aitame 'üvenieya mana puvecai muyuavisie. Xevitü 'üvenisie nacateitüni. ³Que mü'ane mana macatei que mütiyuxexeyacai, casüpe teteyaripaü curunarina teteyaripaü tiniyuxexeyacaitüni. Cuvivi 'üveni 'aurie punierecai 'esümerarüta teteyaripaü tiyuxexeyatü. ⁴'Üveni 'aurie niti'ucaitüni 'üvenite xei teviyari heimana naucatü. 'Üvenitesie 'uquiravesixi menatecaitüni xei teviyari heimana yunaucatü me'anacatuxatü, yumu'usie huru mumayari me'anamanatü. ⁵Mücü 'üveni manuvecaisie mana nivayemerücacaitüni neyeyuanecaitüni neyetürarücacaitüni. Cüxeme mana canicutatavecaitüni 'üveni hüxie 'atahutatü. Cüxemete Cacaüyari 'iyariteya canihücütüni 'atahutatü. ⁶'Üveni hüxie haramarapaü tiyuxexeyatü pucumacai xicüripaü 'anetü tete manuyeheciüapaü tiyuxexeyatü.

'Üveni 'aurie naisarie mana meniu'uvacaitüni memayeneniere yunaucatü, mehahüxütücaitü yuhüxie yuvarita naisarie. ⁷Mexüacame mayepaü pütüyuxexeyacai, hutarieca 'ütüana mieme puixipaü pütüyuxexeyacai, hairieca mieme tevipaü paye'anecai, naurieca mieme verica mütaviximepaü pütüyuxexeyacai. ⁸Mücü yunaucatü memayeneniere yuxexuitü 'ataxeime 'anayari mecanexeyacaitüni, naisarie

yuxetüapaitü menahüxitücateitüni.

Tucaricü tücaricü

mepüca'uxipivavecai müpaü

me'utiyuatü,

Canipasieca, canipasieca,

canipasieca

Ti'aitame mücacaiyari nai

mütürücaüye,

Que mü'ane 'amuyeicacai,

Que mü'ane 'amuyeica,

Que mü'ane 'umamie.

⁹Quepaucua müpaü

memutiyuaneni müme

memayeneniere, 'Aixüa

quecuxaxasivani, ve'emetütü

quemarivani, pamüpariyusi

quepitüarica que mü'ane

'uvenisie maca, que mü'ane

mayeniere yuheyemecü,

me'utiyuatü, ¹⁰'uquiravesixita

xei teviyari heimana yunaucatü

mepütihüxima'uni que mü'ane

'uvenisie maca hüxie. Nenevieri

menipitüaca que mü'ane mayeniere

yuheyemecü, yumumate

meneucamanani 'uvenieya hüxie

müpaü me'utiyuatü,

¹¹Tati'aitüvame

Tacacaiyari 'acu,

'Aixüa pepütüca'iyari

'Ahesie mütinaqueniciü

'Aixüa pemücuxaxasivaniciü

Ve'eme pemümarivaniciü

Petürücaüyetü pemümarivaniciü.

'Ecü nai pepütünetüa.

Müpaü mümatinaquecü

'Apütüive naitü,

'Ayumieme pütünetüarie.

Xapa mutacuicuiya, Muxa Nunusi

5 Mericüsü que mü'ane

'uvenisie macatei yuserieta

hehuriecame neniuxeiya

xapa mutacuicuiya naisata

müraca'utüarie 'atahuta seyuyaricü

meumanariexüa. ²Hicü nenixeiya

niuqui tuayame mütürücaüyecai

müpaü mutayü carima,

Quepaicü 'aixüa pütüca'iyari

hesiena mütinaqueniciü

mitaveracü xapa, hexünaxüame

seyuyari. ³Muyuavisie cuiepa

cuietüa ni xevitü pücaüyecai

mitaveracü xapa, mixeiyacü.

⁴Ne vaüca neputasuacacai xevitü

mücataxeiyarievecaicü 'aixüa

tiuca'iyaritü hesiena mütinaqueniciü

mitaveracü xapa, mixeiyacü.

⁵Müme 'uquirasi xevitü müpaü

netiniutahüave, Pepüca'utasuacani.

Neuxei, mayepaü marivetü

Cura nuivarieyasie miemetütü

Raviri quie mutine nana, mücü

pürayulivaxü, püyüve mitaveracü

xapa, hexünaxüame seyuyari

'atahutame.

⁶Hicü mana neneutaniere. 'Uveni

'aurie yunaucatü memayeneniere

vahixüapa 'uquiravesixi

vahixüapa nenixeiya Muxa Nunusi

mana 'uveme. Mumieriepaü

pütüyuxexeyacai, 'atahuta 'avayari

'atahuta hüxiyari pexeyacai.

Hüxiteya Cacaüyari 'iyariteya

canihücütüni 'atahutatü, naisarie

cuiepa meutanü'ariexüa. ⁷'Iya

'aura nayani, que mü'ane 'uvenisie

macatei yuserieta mehuriecai

xapa nihuritüani. ⁸Quepaucua

xapa muhuritüarie, yunaucatü

memayeneniere xei teviyari

heimana yunaucatü 'uquiravesixi

yunaitü meniutihüxima'uni

Muxa hüxie. Yuxexütü harupa

meniu'ücaitüni huru xacüyari

mepu'ücai 'ücuacü hüpüneme.

'Ücua Cacaüyari teüterimama
vanenevieri canihücütüni. ⁹Hicü
cuicari hecuame meniutacuica
müpaü me'utiyuatü,
'Aixüa pepütiuca'iyari
'Ahesie mütinaqueniciü
Pemenuhurieniciü xapa
Pemexünaxüanicü seyuyari,
'Ecü pemumiereciü.
'Axuriya mutayeuriciü
Cacaüyarisie mieme
Pepüvarutinana teüteri
Pevaxünaque,
Yunaima nuivarite
Vahesüa miemete hipatü
Naime niuquiciü memutiniuca
Naisarie cuiepa quiecatari
Yunaima teüteriyari vahesüa
miemete.

¹⁰Tacacaüyari teüterimama
Pepüta'ayeitüa
Tati'aitüvametücacu 'iya.
Mara'acate pepüta'ayeitüa.
Cuiepa tepüte'aitani.

¹¹Hicü neheutaniereca neni'enieni
tita yumüireme niuqui tuayamete
vaniquipaü müti'eniürüicücai.
'Uveni 'aurie memayeneniere
va'aurie 'uquiravesixi va'aurie
meniti'ucaitüni müireme
miyuniyari meyupaümetü. ¹²Müpaü
carima meniutyuanecaitüni,
Muxa mumierie
'Aixüa catiniuca'iyarini
Hesiena mütinaqueniciü
Türücaiyetü heucavetü
Timaivetü yüvetü
Mümarivaniciü
Ve'eme mücuxaxasivaniciü
'Aixüa mücuxaxasivaniciü
Visi müticühüavarüvaniciü.
¹³Hicü naitü mütiunetüarie
muyuavisie cuiepa cuietüa

haramarasie, naitü mana mütitama,
nai neniuenieni müpaü 'utaineme,
Que mü'ane 'uvenisie maca,
Muxa meta,
Visi mequetecühüavarüvani,
Ve'emetete mequecuxaxasivani,
Visi mequecuxaxasivani,
Mequete'aitani yuheyemeciü.

¹⁴Memayeneniere yunaucatü
müpaü meniutyuanecaitüni, Mücü
niuqui canise'ini, me'utiyuatü,
'uquiravesixi me'utihüxima'ucacu
nenevieri me'ipitüacacu que mü'ane
yuheyemeciü mayeniere.

Xapa seyuyari

6 Mericüsü neneutaniere
quepaucua Muxa Nunusi
mixünaxü xeime 'atahuta
seyuyarisie mieme. Yunaucatü
memayeneniere xeime
neniuenieni müpaü haineme
türanaripaü ti'eniürüicüme,
Quenaye'a, queneuxeiya,
'utaineme. ²Hicü neneutaniere.
Camüsü cavaya meutuxa
mana panierecai. Que mü'ane
hesiena macatei tupi pacuecai.
Muma cananutimaniyarieni.
Rayu'ivarümetü neyani,
rayu'ivaque meta.
³Hicü quepaucua mixünaxü
seyu hutarieca mieme, mayeniere
neniuenieni hutarieca mieme
müpaü 'utaineme, Quenaye'a
queneuxeiya. ⁴Hicü xevitü
cavaya nivayeyani heuxuretü.
Que mü'ane hesiena macatei
müpaü catiniupitüarieni
müvamuinanicü cuiepa memütama
'aixüa memücateyuxeiyanicü,
memüyucuinicü. 'Ixi para 'amütevi
pucueitüarie.

⁵Hicü quepaucua mixünaxü seyu hairieca mieme, mayeniere neniuenieni hairieca mieme müpaü 'utaineme, Quenaye'a queneuxeiya. Hicü neneutaniere. Camüsü cavaya meuyüvi mana panierecai. Que mü'ane hesiena macatei quiru ti'inünüatame nahapacaitüni yumamasie. ⁶Hicü xeime neniuenieni yunaucatü memayeniere memati'ucai hixüapa heyeniucame que müti'eniüriücücai. Müpaü niutayüni, Türicu merie cacuniyari müpaü quetinaye'atüa xei tucari que müti'iva tevi, sevara meta xei cacuniyari yaxeicüa raye'arücame. 'Asipepüca'iyurieni viya caxie xeicüa.

⁷Hicü quepaucua mixünaxü seyu naurieca mieme, mayeniere neniuenieni naurieca mieme müpaü 'utaineme, Quenaye'a queneuxeiya. ⁸Hicü neneutaniere. Camüsü cavaya meucutuxie mana panierecai. Que mü'ane hesiena macatei Tacucuyame catinitevacaitüni. Müquite vahüveme 'utüana niveiyacaitüni. Heiserie mecaniupitüarieni cuiepa memütama vahepaüsita, nauca taparisie mieme, xei tapari vahepaüsita que memüteyupaüme, memüvacuinicü 'ixiparacü hacacü cuiniyacü cuiepa miemete yeutari vacü.

⁹Hicü quepaucua mixünaxü seyu 'auxüvirieca mieme, mürayutimavatüretüa me'ateme nenivaruxeiya 'iyarite, müme memucui'ivaxü Cacaüyari niuquieyasie memüteviyacaicü, hesiena memiemetetütü

memüyuhecüatacaicü, müme va'iyarite. ¹⁰Carima meniutihivacaitüni müpaü me'utiyaütü, Cusiyari 'acu pemüpasie yuri pemaine, quepaucuaque petivatahüaveni, quepaucuaque tataruri petivapitüani cuiepa memütama taxuriya memutayeuricü. ¹¹Hicü yuxexütü mecaniuhuritüarieni 'ixuriqui mütuxa memenacatünicü. Müpaü mepüte'utahüavarie memü'uxipiecacü yareutevicacu 'acuxi, te'uximayatamete memücayunaitütücaicü cuxi va'ivama memücüi'ivaquecai vahepaü.

¹²Hicü neneutaniere quepaucua mixünaxü seyu 'ataxevirieca mieme. 'Ana cuie carima niutayuanecaitüni. Tau puyürixü 'ücarü müyüvipaü. Meseri naitü xuriyapaü 'anetü nayani. ¹³Xuravesixi muyuavisie memeucatecai meniucaxürieni cuiepa, xapasie que müticaxürüve tacariyari carima 'ucu'ecacacu. ¹⁴Muyuavi hixüapa pusanixü xapa mütacuicuiyanipaü. Naitü yemurite cuiepa haramara hixüapa mayemata xaüsie püta pupasi, haque mütinierecai pumavecai. ¹⁵Hicü cuiepa te'aitamete vavemete cuyaxi va'uquiyarima memeuca'ucai memütürücaicai, yunaitü vaüriyarica memüte'uximayatametetücai memüyünü'acaita, yunaitü meniuyuti'avietaxüani terüta 'aitüa hürisie. ¹⁶Müpaü metenitahüave hürite 'aite, Quetananucanama, quetaneuti'avietta catasixeyacü que mü'ane 'uvenisie maca Muxa Nunusi catasiehcanicü. ¹⁷Tucari

mümarive canaye'aniri quepaucua memüyeha'ani. Quepai püyüve 'amuveni, meputiyuanecai.

Queyupaümetü memuseyumarie

7 Mericüsü 'ana niuqui tuayamete nenivaruxeiya yunaucame. Taserieta ta'utata tahixüapa tasutüa meti'utü meninenacaitüni 'eca, naisarie müca'uyeicanicü cuiepa haramarasie naime cüyesie. ²Hicü xeime neniuxeiya niuqui tuayame tau manatineica 'utimiecame, Cacaüyari mayeniere seyuya 'acuetü. Hicü carima nivarutahivieni niuqui tuayamete yunaucame, müme müpaü memütepitüariecai 'axa memiyurienicü cuie haramara. ³Müpaü niutayüni, Mexicuxi 'axa xepüca'iyurieni cuie haramara naime cüye, tecavati'inüaritävavecacu tacacaüyari te'uximayatametemama vacanata. ⁴Hicü 'inüarite nenetimani, que memüteyupaümecai memuti'inüaritärie. Xei sienituyari miriyari heimana huta teviyari miriyari heimana nauca miriyari meyupaümetü mecaniu'inüaritärieni 'Ixaheri xiüyarimama. Xexütü nuivarite mepuxuavecäi. ⁵Cura nuivarieyasie miemete tamamata heimana huta miriyari mecaniu'inüaritärieni, Xuveni nuivarieyasie miemete tamamata heimana huta miriyari, Cari nuivarieyasie miemete tamamata heimana huta miriyari, ⁶Aseri nuivarieyasie miemete tamamata heimana huta miriyari,

Nepütari nuivarieyasie miemete tamamata heimana huta miriyari, Manasexi nuivarieyasie miemete tamamata heimana huta miriyari, ⁷Simiyuni nuivarieyasie miemete tamamata heimana huta miriyari, Revi nuivarieyasie miemete tamamata heimana huta miriyari, 'Isacari nuivarieyasie miemete tamamata heimana huta miriyari, ⁸Savuruni nuivarieyasie miemete tamamata heimana huta miriyari, Cuse nuivarieyasie miemete tamamata heimana huta miriyari, Venicamini nuivarieyasie miemete tamamata heimana huta miriyari mecaniu'inüaritärieni.

Meyümüiretü memanacatuxacai

⁹Mericüsü 'ana neneutaniere. Camüsü teüteri mecaniyümüirecaitüni, tevi püca'yüvecäi müvaruti'inüatacäi. Yunaimie teüteriyari vahesüa mecanimie metetücaitüni, yunaimie nuivarite vahesüa mepümüie metetücai, naisarie cuiepa mepüquiecataritäcäi, naime niuquicü meputiniucacai. Mana meniti'ucaitüni 'uveni huxie Muxa huxie me'anacatuxatü, tacü me'a'ütü yumamasie. ¹⁰Carima müpaü meniutiyuanecaitüni, Catiniyuvicueisitüvamettüni tacacaüyari 'uvenisie maca, Muxa meta. ¹¹Yünaitü niuqui tuayamete mana meniti'ucaitüni 'uveni 'aurie, 'uquiravesixi va'aurie, yunaucatü memayeniere va'aurie. Hicü meniutihüxima'uni 'uveni huxie. Nenevieri mecanipitüani Cacaüyari ¹²müpaü me'uti'yuatü, Niuqui canise'ini.

Visi queticühüavariüvani
 'Aixüa quecuxaxasivani
 Timaivetü quemarivani
 Pamüpariyusi quepitüarieca
 Ve'eme quexasivani
 Türücaüyetü yüvetü quexasivani
 Tacacäyari yuheyemecü.
 Müpaü xeicüa cani'aneni.

¹³Mericsü xevitü müme
 'uquirasi müpaü canetiniutahüave,
 'Ime memanacatuxa quehate.
 Haque mepeyecü. ¹⁴Ne müpaü
 netinicühüaveni, Neuxei, masi
 'ecü yapepütimate. 'Iya nerahüave,
 'Ime mecanihümetüni memu'axüa
 vaücava me'uximatüarieca.
 Meniti'ecua yu'ixuriqui, menitituriya
 Muxa Nunusi mumieriecü.

¹⁵Ayumieme Cacaüyari 'uvenieya
 hüxie meniti'uni.

Tucaricü tücaricü
 Hesiena mieme
 meteni'uximayaca tuquitana.
 Que mü'ane 'uvenisie maca
 Püvateütani va'üviyatü.

¹⁶'Uxa'atüni varie
 Mepücaheuhacacuicuni,
 Mepücaheuharicuni.
 Tau pücvaxürimütüaca,
 Xüri pücvaxü'uximatüaca.

¹⁷'Uveni manuve 'aurie
 Mücü Muxa mana 'uветü
 Mücü püva'üviyani
 Muxasi vahüvemepaü yüanetü.
 Püvacuvitüneni
 Naisarie haixa mücuneniere
 Mana meharetü mepayeyuyurini.
 Cacaüyari naime va'ucai
 Cana'itiexüamücü vahüxita.

Seyu 'atahutarieca mieme

8 Mericsü quepaucua
 mixünaxü seyü 'atahutarieca

mieme, muyuavisie cayuvatü
 putamarixü merie hurayari
 yacütütü. ²Hicü niuqui tuayamete
 Cacaüyari hüxie memüti'u
 necanivaruxeiya 'atahutame.
 Cuxineta meniuta'üitüarieni
 'atahutame. ³Hicü xevitü
 'aura nayani niuqui tuayame.
 Mürayutimavatüre niutaqueni
 huru pusiyaari 'ahanatü. Vaüca
 'üca visi mu'üa caniutitüarieni,
 yunaime Cacaüyari teüterimama
 vanenevierisie mieme, mimavanicü
 mürayutimavatüresie hurucü
 muveviya 'uveni hüxie maniere.
⁴Hicü 'üca cuauniyari
 niuti'enirümecatüni Cacaüyari
 teüterimama vanenevierisie mieme,
 niuqui tuayame 'etucacu Cacaüyari
 hüxie. ⁵Hicü niuqui tuayame
 'enuhanaca pusi, 'itahüniyaca
 tai mürayutimavatüre mieme,
 neihüani cuiepa. Pecütürarücaai
 putayuanecai pucumerücaai cuie
 putayua.

Cuxinetate

⁶Hicü niuqui tuayamete
 'atahutatü, 'atahuta cuxinetayari
 mema'ücai meniuyucuha'aritäni
 memitihüsienicü.

⁷Hicü mexüacame nitahüsieni
 yucuxineta. Te taimatü xuriya
 nütü neucaxüriyani cuiepa.
 Cuie 'esivatücacu xei terisi
 niutataiyarieni cüyexi 'esivatücacu
 xei terisi meta, 'üxa müsisiüravi
 naitü niutataiyarieni.

⁸Hicü hutarieca mieme niuqui
 tuayame nitahüsieni yucuxineta.
 Yemuripaü tiyuxexeyatü 'enetü
 tatü neucahüiyani haramarasie.
 Haramara 'esivatücacu xei terisi

xuriya nayani. ⁹Haramarasie memüye'uva 'esivatücacu xei terisi meniucui. Naviyasixi meniutatümayarieni 'esivatücacu xei terisi.

¹⁰Hicü hairieca mieme niuqui tuayame nitahüsieni yucuxineta. Taheima 'acanea cuiepa niucaveni xurave 'enetü cüxemepäu tatü.

Hatuxame haixa mücunenieresie 'esivatücacu xei terisise niucaveni.

¹¹Xurave Masivi catinitevacaitüni. Ha 'esivatücacu xei terisi hasivitü nayani. Yümüiretü teüteri meniucui ha masiürixücü.

¹²Hicü naurieca mieme niuqui tuayame nitahüsieni yucuxineta. Tau puveiya 'esivatücacu xei terisi, meseri yaxeicüa, xuravesixi yaxeicüa. Niucuyüre, tucari mücahecüacacü 'esivatücacu xei terisi, tücarita yaxeicüa.

¹³Hicü neneutaniere. Niuqui tuayame neniuenieni muyuavi hixüapa 'aviximeme, carima müpäü 'utaineme, Xüa 'ui, xüa 'ui, xüa 'ui que me'itüarieni cuiepa memütama quepaucua hipatü cuxineta müthüsierieni haicatü, quepaucua niuqui tuayamete memitihüsieni.

9 Hicü 'auxüvirieca mieme niuqui tuayame nitahüsieni yucuxineta. Xurave neniuxeiya taheima mieme cuiepa 'ucavecu. Müvatixavasie mieme yaviyari caniuceitüarieni cümana müreyepienicü meucatevasie.

²Hicü tineuyepieni müvatixavasie. Hicü meucatevasie cuauni nivatineicani teca 'amüpa cuauniyaripäu 'anetü. Tau cahecüacacu pucuyürixü, ca'anuyehcüatü patüa cuauni

müvatineicacacü müvatixavasie.

³Hicü cuaunisata mehatinexüaca, cuiepa menivacüne 'usicari.

Türücarिया mecaniupitüarieni yaxeicüa terücaxi cuiepa miemete que memütetürücavi.

⁴Müpäü meteniutahüavarieni, 'asimemüca'iyurienicü cuiepa mieme 'üxa, naime müsisiüravi naime cüye, masi 'axa memüvayurienicü teüteri Cacaüyari seyuya memücahexeiya yucanata.

⁵Müpäü meteniupitüarieni, memücavacuinicü, masi memüva'uximatüacacü 'auxüme meseri. Que memüteva'uximatüacai, yaxeicüa mecaniyüacaitüni cumu quepaucua tevi terüca miquei. ⁶Mücü tucarisie teüteri mepeucuicuni peru mepüyutatexieni memücuinicü. Mepüyuvautüveni memücuinicü, peru müiya püyuta'una, vahesie pumaveni.

⁷'Uscari que memüteyuxexeiyacai, cavayasixi memücuha'arisie cuyacü mecani'anenecaitüni. Yumu'usie huru mumayaripäu 'aneneme menanutimanacaitüni. Yühüxie teüteri que memüte'aye'anene müpäü mepaye'anenecai müme.

⁸'Ucari vahepäü mepüte'ucüpacai. Vatame mayesi vatamepäü pü'anenecai. ⁹Tepüapäu 'aneneme mepanacatütücatei yutavisie. Yu'anacü meputixuvarücacai, cuyaxi vacaxetatepäü que mütiuyuatüca cavayasixi mehehapacacu cuyacü meheutanausaxüaximetü.

¹⁰Vacuaxi terücaxi vacuaxipäu cani'anenecaitüni 'anuyemümüsütü.

Yucuaxicü mecanitürücavicaütüni, 'auxüme meseri 'axa memüvayurienicü teüteri. ¹¹Que mü'ane mütiva'aitüvacai niuqui tuayame canihücütücaütüni mana müre'aitacai meucatevasie. Hepürayusixi vaniuquicü 'Avaruni catinitevacaitüni, Cüriyecusixi vaniuquicü Tiyuca'uname titevatü.

¹²Naye'aniri, xüa 'ui matüari que mutayü. 'Arique cuxi canaye'amüci hutacüa xüa 'ui que mutayü.

¹³Hicü 'ataxevirieca mieme niuqui tuayame nitahüsieni yucuxineta. Haqueva meve mürayutimavatüre nauca 'avayari mexeiya hurucü müveviyatüca Cacaüyari huxie muve, 'ava hixüapa 'utaniucame xeime neni'enieni. ¹⁴Müpaü tinitahüave 'ataxevirieca mieme niuqui tuayame cuxineta macuecai, Niuqui tuayamete quenivarutixüna yunaucame, müme hatuxame 'amüpasie 'Eupürate mütitevasie memanutaxüriya. ¹⁵Hicü meniutixünarieni yunaucatü niuqui tuayamete memücuha'arisiecai mücü hurayari mücü tucari mücü meseri mücü viyari mecuevietü, memüvacuinicü teüteri 'esivatücacu xei terisi. ¹⁶Vacuyaxima cavayasixi vahesie mematecai huta sienituyari miriyari miriyari mecaniyupaümeccaitüni. 'Inüari nenetimani.

¹⁷Hicü heinüsitapaü nepütünierixü, 'ipaü me'aneneme nenivaruxeyia cavayasixi, müme vahesie mematecai meta. Yutavisie menenacatütücateitüni tepüa mayetaimäyütücatei mayecuauniyatücatei mayetataxavi 'asupürepäü. Cavayasixi

vamu'u mayesi vamu'upaü cani'anenecaitüni. Vateta nivayeneicacaitüni tai cuauni 'asupüre. ¹⁸Haica cuiniyayaricü meniucuini teüteri 'esivatücacu xei terisi, taicü cuaunicü 'asupürecü vateta müvayeneicacai.

¹⁹Cavayasixi yütürücaria mecanexeyiacaitüni yuteta yucuaxisie. Vacuaxi cuterixi vahepaü cani'anenecaitüni 'anutimu'utücaütü. Mücücü 'axa mepüvayuriecai.

²⁰Hipatü teüteri mepüca'ucui'livaxü mevacuicacu. Müme mepücatehayevacai mete'ayexeyatü tita yumamacü memütevevie. Mepücatehayevacai nenevieri mevapitüatü cacäyarixi 'axa memü'anene, huru pürata vürunise tete cüye cacäyarixiyari sepa memücaheuneniere memücaheu'enana memücaheucünivave.

²¹Mepücatehayevacai que memüteyummivacai que memüteyuquevayacai que memütevacumaüvacai müme memücava'üitamaticai memücavacünamatücai, que memütenavayacai.

Niuqui tuayame xapa mahuriecai

10 Hicü xeime niuqui tuayame neniuxeiya türücaüyeme taheima 'acamiecame, haivitüri 'anacatücumé, cuvivi 'anamacame yumu'usie. Taupaü nayexavatücaütüni yühüxie, 'ücateya tai 'iquisaräyariipaü pütüyuxexeyacai. ²Yumamasie xapa nahuriecaütüni 'esiyeeume verime. Yuserieta niutaqueni

haramarasie, yu'utata cuiepa.
³Hicü carima niutaniuni maye que mütiuhiva. 'Utaniucu, 'atahuta türanariyari niuyuani. ⁴Quepaucua muyua 'atahuta türanariyari ne nepütiti'utüaniquecai. Xeime neniuenieni taheima müpaü haineme, Seyücü queneunama tita pemütü'eni müretüranaxü 'atahuta türanariyari, yapepücaraca'utüani.
⁵Hicü mücü niuqui tuayame nemuxei haramarasie cuiepa 'uveme, yuserieta neutimeni muyuavisiepaitü. ⁶Niuyuhiritüani 'i'eniecacu que mü'ane yuheyemecü mayeniere, que mü'ane mitivevi muyuavi tita muyuavisie mütixuave cuie tita cuiepa mütixuave haramara tita haramarasie mütixuave naime mütiitivevi. Müpaü niutayüni, 'Ari hicürixüa neutipareri, ⁷masi quepaucua 'atahutariECA mieme niuqui tuayame mütaniuni, quepaucua mitahüsieni yucuxineta, 'ana tita Cacaüyari mütiuti'avietaxü canaye'amücü caniunüre, que mütivacuxaxatüvacai texaxatamete hesiena mieme memüte'uximayacai.
⁸Hicü que mü'ane nemu'eni taheima 'utaniucame, mücü tavari pünesi'utahüavixü müpaü 'utaitü, 'Uma quenemie, quenahuri 'iya xapa 'esimüyeva muveri niuqui tuayame mehurie haramarasie cuiepa 'uvetü. ⁹Hicü neneyani niuqui tuayamesüa müpaü neticühüavetü munesihuritüanicü xapa 'esimüyeva. 'Iya müpaü netinicühüaveni, Quenanuhurisü queneutacua'i. 'Ayuriepa pasiüre, peru 'ateta xietepaü pacacare. ¹⁰Hicü xapa 'esimüyeva ne'anuhurieca niuqui

tuayame mehuriecai, nenitacuani. Neteta xietepaü pacacarixü. Quepaucua nemitacuai, neyuriepa hasivitü nayani. ¹¹'Iya müpaü pünetiutahüavixü, Neuyeveca 'ecü tavari Cacaüyarisie mieme pemüticuxatanicü yumüireme nuivarite vahepaüsita naisarie cuiepa miemete vahepaüsita müireme niuquicü memütiniuca vahepaüsita yumüireme te'aitamete vahepaüsita.

Tehecüatamete yuhutatü

11 Mericüsü haca necaniucueitüarieni ti'inünüatamepaü 'aneme. Müpaü netiniutahüavarieni, Quenanucuquexi, Cacaüyari tuquieya queneuti'inüata mürayutimavatüre meta, mümeta memüyunenevietive tuquipa quenivaruti'inüata. ²Tuqui tacua queneuhayeva xeicüa. Pepüca'iti'inüata, mana memupitüariecü nuivarite hipatü. Müme meniquesicuni Cacaüyari quiecariena huta teviyari heimana huta meseri. ³Neri yuhutame necanivarexeiyani tehecüatamete. Müme nepüvatiyasani que memüte'unenierixü müpaü memütécuxatanicü xei miriyari heimana huta sienituyari heimana haica teviyari tucari, maixa me'anacatütücaitü hiverica hepaüsita.
⁴Huriva cüyeyari hutatü, cüxeme hutatü cuie cusiyari hüxie müti'u, 'ime mecanihümetüni. ⁵Xüca xevitü 'axa vayuriemücüni, tai püvayeneica vateta, püvatixüsitüani müme memüvaraye'unie.

Müpaü catinimieriemücü que mü'ane 'axa müvayuriamücü.
⁶Müme heiserie mecanexeyani memeitinanicü muyuavi mücacaviyecü mexi metecuxata. Heiserie mecanexeyanita ha hepaüsita, xuriya memayeitüanicü, memüvativanicü cuiepa memütama naima cuiniyacü sepa quepaümexa mütivanaque. ⁷Quepaucua meminüni müpaü metehécüatatü, yeutanaca meucatevasie matine vara'ivamütü püyumieneni. Vara'ivame nivacuimücü.
⁸Vacaxarite quiecarı hixüapa pütiheni quiecarı 'amacuyevásie. 'Iyari que mütimate 'inüaricü, Suruma catinacutévaca, 'Equipitu meta racuteva mücü quiecarı. Mana Tati'aitüvame curuxisie caniumierieni. ⁹Hipatü naisarie cuiepa miemete, nuivarite vahesüa miemete müireme niuquitecü memutiniuca vahesüa miemete yumüireme teüteriyari vahesüa miemete yunaitü menixeyiacuni vacaxari haica tucari heimana merie tuca. Mepücvataunieni memücateuquiyanicü vacaxari teuquiyapa. ¹⁰Cuiepa memütama mepüyutemamavieca mevaxeyatü, temavierica mecanexeyiacuni, 'imiquieri mepüyutanü'airiexüani, texaxatamete yuhutatü memüva'uximatüacaicü cuiepa memütama. ¹¹Hicü haica tucari heimana merie tuca 'anucayacu 'iyari nieritüvame nivaruviya Cacaüyari heiyenü'acu. Yü'ücatecü menanucu'uni, müme memüvaruxei cuini mieme meniutimamani. ¹²Hicü xeime meniu'enieni taheima 'utaniucame

müpaü mütivarutahüavixü, 'Uva xequenanicüni. Muyuavisie menanüticüne haivütürisata, müme memüvaraye'uniecai mevaxeyiacacu. ¹³'Anari cuie carima niutayuani. Quiecarı tapa xecüa nacaxürieni tamamata taparisie mieme xei tapari. 'Atahuta miriyari meyupaümetü teüteri meniucui'iva cuie 'utayuacu. Hipatü meneumamacaitüni, 'aixüa metenicuxatacaitüni Cacaüyari taheima macave hepaüsita.
¹⁴Naye'ani xüa 'ui hutarieca que mutayü. Cuitüva canaye'amücü hairieca xüa 'ui que mutayü.

Cuxineta 'atahutarieca mieme

¹⁵Hicü 'atahutarieca mieme niuquı tuayame nitahüsieni yucuxineta. Hicü carima menetiniucacaitüni muyuavisie müpaü me'utiyuatü, Hicüsüari Tati'aitüvamematü hesüana mieme Cürisitumatü, müme cuiepa mete'aitatü mecanacüne. Catini'aitacamücü yuheyemecü.
¹⁶Hicü 'uquiravesixi xei teviyari heimana yunaucatü Cacaüyari hixie mematecai 'uvenitesie, müme meniutihüxima'uni. Nenevieri mecanipitüani Cacaüyari ¹⁷müpaü me'utiyuatü,

Pamüpariyusi tepümasipitüa
 'Ecü Ti'aitame Cacaüyari
 Naimecü pemütürücaüye 'acu,
 Que mü'ane 'amuyeicacai
 Que mü'ane 'amuyeica,
 Que mü'ane 'umamie
 'Ecü pecanihücütüni,
 Penisütüani
 'Acümana peyüanetü
 Cuini mieme que
 pemütitürücaüye.

Penisütüani

Peti'aitatü.

¹⁸Nuivarite meniha'acaitüni,
Peru 'ahaxüa canaye'ani,
Tucari raye'a
Pemüvatahüavecü müquite,
Va'ivarica pemüvaminicü
'Ahesüa miemete
te'uximayatamete,
Texaxatamete,
Cacaüyari teüterimama,
Müme memümateheuyehüviri
Que mü'ane pemühücü,
Türi 'uquiravesixi yunaitü.
Naye'ani meta
'Ecü pemüvaseviximanicü
Müme cuie memüseviximacai.

¹⁹Merücüsü Cacaüyari tuquieya
caneuyepiere muyuavisie.
Cacuni türatuya mü'inüariyari
canimasiücücäitüni tuqita
yecaitü. Nivayemerücacaitüni
neyeyuanecaitüni
neyetürarücacaitüni cuie
niutayuani te 'enenetü
niucaxürieni.

'Uca cumatü

12 Merücüsü 'inüari masiücütü
nayani muyuavisie
marivetü. 'Uca mana nanierecaitüni
tau 'anacatütü meserisie 'avetü,
yumu'usie muma 'anamatü
tamamata heimana huta xuravesixi
mumayari ²nunusi 'ayetütü.
Niutahivacaitüni 'icucüinecacu cui
tinivenique. ³Xevitüta masiücütü
nayani muyuavisie 'inüaritütü, cu
'epatü heuxuretü 'atahuta mu'uyari
hexeyatü, tamamata 'avayari
hexeyatü, yumu'utesie 'atahuta
mumayari 'anamanatü. ⁴Yucuxicü
nivananacahapani xuravesixi

muyuavisie 'esivatücacu xei teresi,
nivareucaxürieni cuiepa. Cu 'amüpa
'uca mütiniverümecai hüxie niuhuni
'icuaimütü nu'aya quepaucua
mütiniveniquecai. ⁵Hicü 'uquitüme
niutiniveni, que mü'ane yunaime
nuivarite tiva'aitüvame mayani, que
mü'ane tepüa 'isüyari müticueni.
Nu'aya panutivitüque Cacaüyarisüa
'uvenieya macavesiepaütü. ⁶Hicü
'uca niuyuta'una macumavesiepai,
haque Cacaüyari meicuha'aritüiri
mana me'üvyarienicü xei miriyari
heimana huta sienituyari heimana
haica tevyari tucari.

⁷'Ana cuya niutaveni muyuavisie.
Miyeri, niuqui tuayametemama
yunaitü menisütüani
cumatü meyucüitüvetü. Cu
niyumienecaitüni, niuqui
tuayametemama hepaüna, ⁸peru
mepüyutatexi, huyeri pumavecai
memütenaquenicü muyuavisie.
⁹Hicü mücü cu 'amüpa, mücü cu
matüaripai mümieme Cayumarie
mütiteva Satanaxi mütiteva,
que mü'ane mütiva'irüviya
yunaime cuiepa memütama,
mücü cananuyehüiyani mana.
Cuiepapai neucahüiyani, niuqui
tuayametemama 'utümana
meneucaxüriyani mana.

¹⁰Hicü xeime neniuenieni
müpaü mutayü carima, Hicürixüa
canaye'ani, canimasiücünü
tacacaüyari que mütiyuvicueisitüva
que mütitürücäiye que müti'aita.
Canimasiücünü Cürisitu heiserie que
mürexeyia hesüana miemetütü. Que
mü'ane müvaxaneta ta'ivamarixi,
mücü cananuyehüiyani, que mü'ane
tacacaüyari hüxie müvaxaneta
tucarcü tücaricü. ¹¹Mümeri

mene'iva Muxa xuriyayacü, memütecuxatacaicü meyuhecüatati, yutucari memücauyucueriricaicü sepa memucui'ivaxü. ¹²Ayumieme quene'atemavieca muyuavi 'acu, xeme muyuavisie xemetitei xequeneyutemamavieca. Xüa 'ui cuiepa xemütama haramarasie xemütama. Cauyumarie neucahüiyani xehesüa cui ha'atü müpaü timaitü, yapaümexa xeiçüa püyüveni.

¹³Meriçüsü quepaucua cu müpaü müretima cuiepapai macahüiya, niveiyacaitüni mücü 'uca 'uqui mutinivexü. ¹⁴Hicü 'uca caniupitüarieni ma'anatücanicü verica 'amünenapaü, macumavesiepai manuvienicü yuhuyeripa, haque müca'ixeiyacü cu, haque müremiquieca xei viyari, 'ariqueta huta viyari, 'ariqueta merie viyari. ¹⁵Hicü cu hatuxamepaü pame ha nanatihayani 'uca 'utüma 'enuhausitüanique. ¹⁶Peru cuie nipareviecaitüni 'uca. Nivatixavare, muva neucayeurieni hatuxame cu menatihayaxü yuteta. ¹⁷Hicü cu niuyeha'ani 'uca hepaüsita. Neyani müyumienenicü, hipame hesiena memüyenunuiva varaye'unietü, müme yamemütecahu Cacaüyari que müti'aita, memüyuhēcüata Quesusisüa memiemetetütü, müme varaye'unietü.

Yeutari yuhutatü

13 Meriçüsü mana ne'utaqueca xiücaripa haramara tesita, yeutanaca neniuxeiya haramarasie 'anatiyeiximeme. Tamamata 'avayari

nexeyacaitüni, 'atahuta mu'uyari meta, 'avateyasie tamamata mumayari nanamanacaitüni. Mu'uteyasie püra'utücatei que mütiyuseviximacai 'axa titevatü.

²Mücü yeutanaca nemuxei tüvepaü catiniyuxexeyacaitüni, husepaü re'ücatü, mayepaü retenitü. Hicü cu 'amüpa nipitüani yütürüariya, heiserie nipitüanita müti'aitanicü 'uvenisie 'acaitü haque cu müre'aitacai, heiserie vaüca nipitüanita.

³Mu'uya xevitü mumieriepaü pütüyuxexeyacai, peru que mütiucuinixü nanayehüiyani sepa mümüximecai. Yunaitü cuiepa memütama meni'iyarixiecaitüni me'ixeiyatü yeutanaca, hesiena mepüteviyacucai. ⁴Nenevieri menipitüani cu, mücü heiserie mipitüacü yeutanaca. Yeutanacata nenevieri menipitüani müpaü me'utiyuatü, Quepaicü mücü yeutanacapaü pü'ane, quepaicü püyüve hamatüana müyumieneni.

⁵Hicü niuqui niupitüarieni vaüca müticuxatanicü, miseviximanicü Cacaüyari 'axa 'utaitü hepaüsitana. Heiserie caniupitüarienita huta teviyari heimana huta meseri müpaü mütiyurienenicü. ⁶Hicü nisütüani 'axa 'utaitü Cacaüyari hepaüsita, 'iseviximatü que mü'ane mühücü, 'iseviximatü tuquieyata, mümeta muyuavisie memütitei vaseviximatü nisütüani.

⁷Hicü müpaü tiniupitüarieni müyumienenicü Cacaüyari teüterimama müvaraye'uniecacü, müvara'ivanicü. Heiserie pupitüarie yunaime nuivarite vahepaüsita, naime cuiepa quiecatari

vahepaüsita, naime niuquicü memutiniuca vahepaüsita, yunaime teüteri xi vahepaüsita. ⁸Yunaitü cuiepa memütama nenevieri menipitüacaitüni, müme xeicüa cuie munetüariepai memacayasarie Muxa mumierie xapayasie quename tucari mehexeiya manuyünesie, müme xeicüa nenevieri mepüca'ipitüacai.

⁹Xaütü netü mu'enaxü.

¹⁰Que mü'ane teüteri teva müvarahapa

Vaviyatü,

Mücü nanuhaniemücü tevapai.

Que mü'ane 'ixiparacü

mütiyumemiva,

Mücüta 'ixiparacü

Canimieriemücü vaüriyarica.

Müpaü metemaitü Cacaüyari teüterimama mepüte'uca'enivani yuri mete'erietü.

¹¹Merücüsü 'ana xeime necaniuxeiya yeutanaca cuieta matine. Cana'avatücateitüni muxapaü. Cupaü tiniuxaxatacaitüni.

¹²Yeutanaca matüari müyüanecai heiserie que mürexeyacai, 'icü naimecü yaxecüa catiniyurieneni hüxiena 'uветü. Nicuyuitüani cuie, müme cuiepa memütamata nivarucuyuitüani nenevieri memipitüanicü mücü yeutanaca matüari müyüanecai, que mü'ane manayehüiya müximetü quepauca mütiucuinxü. ¹³Inüari püvevie mamarivaveme, tai 'aitüatü taheima macanenicü cuiepa teüteri me'ixeyiacacu. ¹⁴Cuiepa memütama tiniva'irüviyani müireme 'inüari pitüarietü, yamütiyurienenicü yeutanaca hüxie 'uветü. Müpaü tinivaruta'aitüani

cuiepa memütama 'üquisica memütavevienicü yeutanacapaü tiyuxexeyame, que mü'ane manutanierixü sepa 'ixiparacü mütiucuinxü, mücüpaü 'aneme. ¹⁵Hicü müpaü catiniupitüarieni 'iyari mipitüanicü yeutanaca 'üquisicayari, mücü müticuxatanicü yeutanacapaü tiyuxexeyatü, müpaü müti'aitanicü memücüi'ivacü queyupaümetü nenevieri memüca'ipitüa yeutanaca 'üquisicayari. ¹⁶Hicü müpaü tinivaruta'aitüani türi 'uquiravesixi yunaime, memeuca'u memümamave, müme memüyünü'a müme vaüriyarica memüte'uximaya yunaime, yumamasie yuserieta memü'inüaritüarienicü yucanata. ¹⁷Tevi püca'yüve tixaütü mütinanenicü mütitanicü me xüca ca'inüaritüarieveni, ra'utü que mütiteva yeutanaca, que müti'inüasie terüvaricaya 'inüariyari nusu. ¹⁸Icücü yapüretimani, que mü'ane 'aixüa müremu'u que'iti'inüata yeutanaca 'inüasicaya. Tevi müpaü catini'inüasicaya que mütiteva. 'Inüasicaya 'ataxeime sienituyari heimana haica teviyari heimana 'ataxevi canipaümeni.

Mümüiremete vanüavari

14 Merücüsü 'ana neneutaniere. Camüsü mücü Muxa Nunusi mana navecaitüni yemurisie Siyuni mütitevasie. Hamatüana mana meniti'ucaitüni xei sienituyari miriyari heimana huta teviyari miriyari heimana nauca miriyari meyupaümetü, yucanata mete'a'utücaitü mücü

que mütiteva, 'uquiyarieyata que mütiteva. ²Yuariya neniuenieni muyuavisie haineme, ha 'amüpapau ti'eniüriücüme, türanari mütürücaüyepau ti'eniüriücüme. Yuariya nemu'eni, canarivivamete vacuicari canihücütücaitüni. ³Cuicari mühecua menicuicacaitüni mana meti'utü 'uveni huxie, yunaucatü memayeneniere vahüxie, 'uquiravesixi vahüxie. Xevitü pücaüyivecai meitimanicü mücü cuicari, müme xei sienituyari miriyari heimana huta teviyari miriyari heimana nauca miriyari memüyupaümecai xeicüa mepimaicai, queyupaümetü memutixünarie me'utinanaiyaca cuiepa memütama vasata. ⁴Müme mecanihümetüni memücauyusevixima 'ucaravesixi mevaveiyatü, mepücaxuriquitüca. Müme mecanihümetüni memeveiya mücü Muxa que mütimie. Teüteri vasata meputinaniya memütixünarienicü, Cacaüyari nivesicaya Muxa nivesicaya memacünecü. ⁵Vateta 'itarica pumave, vahesie pücarahüiva.

**Niuqui tuayamete haica
niuquiyari memü'atüa**

⁶Hicü xeime neniuxeiya niuqui tuayame muyuavi hixüapa haviecame. Niuqui 'aixüa manuyüne yuheyemecü mücuxaxasiva nexeyacaitüni yamütivataxatüanicü cuiepa memütama, yunaime teüterixi yunaime nuivarite naimie niuquicü memutiniuca naimie cuiepa quiecatari. ⁷Müpaü nainecaitüni carima, Xequeteneuyehüvirieca

Cacaüyari, ve'eme xequene'erieca. Tucari canaye'ani müvatahüavecü 'isücametütü. Nenevieri xequenepitüaca que mü'ane mitivevi muyuavi cuie haramara haixate.

⁸Hutariecata niuqui tuayame 'utümana niemiecaitüni müpaü 'utaitü, Quiecarari mümarive niuca'unarieniri Vaviruniya quiecariyari. Yaxeicüa 'ucapaü yuvinu que mütiva'itüa memü'axenicü memicumauvanicü, mana quiecatari meniva'itüacaitüni yunaime nuivarite memühecarienicü. Hicürixüa vaquiecarari niuca'unarieni.

⁹Hairiecata niuqui tuayame va'utüma niemiecaitüni ya'utaitü carima, Que mü'ane nenevieri mipitüa yeutanaca, que mü'ane nenevieri mipitüa 'üquisica hepaüna mütiyuxexeiya, que mü'ane mitanaqui'erie seyuya yucanata yumamasie, ¹⁰mücü nenu'iemücü Cacaüyari vinuya mucatuariva tecüxitana canütüarievettü, yapüretimani que mütiha'a Cacaüyari quepaucua mücü mihecari. Cani'uximatüariemücü taicü 'asupürecü Cacaüyari niuqui tuayametemama vahüxie Muxa huxie. ¹¹Yamete'uximatüariecacu cuauniyari yuheyemecü petineicani. 'Uxipiya mepücaxexeiyani tucariücü tücaricü queyupaümetü nenevieri memipitüa yeutanaca, müme nenevieri memipitüa 'üquisica hepaüna mütiyuxexeiya, memitanaqui'erie seyuya que mütiteva ra'ucacu vahesie. ¹²Müpaü metemaitü mepüte'uca'enivani

Cacaïyari teüterimama, müme yamemütecahu Cacaïyari que müti'aita yuri memüte'erie Quesusisie.

¹³Hicü xeime neniuenieni müpaü hetaineme taheima, Müpaü quetineu'utüa, 'Aixüa mecani'itüariecacuni müme Ti'aitamesie meteviyatü memücuini hicü 'uxa'atüni varie. Hü, naineni 'Iyari, meni'uxipiecacuni que memüte'u'uximayacai. Tita memüte'uyuri pümasiücünü sepa haque meme'uva.

Cuiepa que mütiucaxirie

¹⁴Hicü neneutaniere. Camüsü haivitüri mütuxa 'acananierecatüni. Haivitüri heima nacateitüni que mü'ane Yuri Tevipaü mütiyuxexeyacai, yumu'usie huru mumayari 'anamatü, yumamasie huxa mataxicauncai 'acuetü.

¹⁵Hicü xevitü niuqui tuayame tuquita 'ayeneca nitahivieni que mü'ane haivitüri heima macatei, müpaü 'utaitü carima, 'Ahuxacü queneuacaxica. Tucari naye'ani xirica, türicu müsese'icü cuiepa.

¹⁶Hicü haivitüri heima 'acaitü yuhuxacü cuiepa necuxini. Cuiepa nacuxirieni naitü.

¹⁷Hicü xevitü niuqui tuayame nivayeneni tuquita muyuavisie. Mücüta huxa mataxicauncai nacuecaitüni. ¹⁸Xevitiüxa mürayutimavatüresie neyeyani niuqui tuayame heiserie mexeyacai tai hepaüsita. Carima nitahivieni que mü'ane huxa mataxicauncai macuecai ya'utaitü, 'Ahuxa mataxicaunicü queuencuxeüri caxie tacariyari cuiepa. 'Ari caxie

caniuticuacuaxeniri. ¹⁹Hicü mücü niuqui tuayame yuhuxacü nicuxeürieni caxie cuiepa. Caxie pünameta 'amüyevata neicaxürieni, 'inüari mayanicü Cacaïyari que mütiha'a. ²⁰Hicü caxie pünameta mieme niutiquesinarieni quiecaritese. Xuriya nivayeneicacaitüni caxie pünameta, cavayasixi vapirenuipaü suitü, haica sienituyari heimana xei teviyari quirumeturuyari 'acuyeucacu.

'Atahuta cuiniyari 'atahutatü memi'atüa niuqui tuayamete

15 Mericüsü xeime 'inüari neniuxeiya muyuavisie mariveme tiyühüxyatüvame. Niuqui tuayamete nenivaruxeiya 'atahutame 'atahuta cuiniyari memexeyacai 'imatürieca miemete.

²Hicü haramarapaü 'aneme nepuxeixicüripaü tiyuxexeyame tai nücame. Mümeta nepüvaruxeime'ivaxü yeutanaca, meme'ivaxü üquisica hepaüna mütiyuxexeyacai, meme'ivaxü seyuya 'inüasicaya cümana mü'inüasie que mü'ane mühücü. Xicüri haramarayari tesita meniti'ucaitüni harupa me'u'ütü Cacaïyari menüavatü. ³Muisexi Cacaïyarisie mieme ti'uximayatü que mütinüavacai, Muxa que mütinüava, müpaü meteniucucacaitüni müpaü me'utiyuatü,

Que pemütiyuriene
Pepümarive
Pepüti'ahüxüsiyatüvame
Ti'aitame Cacaïyari
Nai pemüti'aita.
Heiseriemecü yapeticamietü
Yuri pehaitü 'apepuyeica,

Nuivarite tiva'aitüvame.

⁴Yunaitü

mepümateheuyehüvirieca

Ti'aitame,

Visi mepümatexatani

Que mü'ane pemühücü.

'Ecü 'axaütame pepüpasie,

Yunaitü nuivarite

meni'axüacuni,

Meniyuneneviecacuni

'Ahüxie meti'utü

Mümasiücücü

Tita pemütüyuriene

Heiseriemecü yapeticamietü.

⁵Merücüsü 'ana neneutaniere.

Haque masi yemecü mepasie

tuquita muyuavisie, haque

Cacaüyari mehecüasie, mana

tineuyepiyani. ⁶Tuquita

menayenexüani niuqui tuayamete

'atahutatü memi'atüa 'atahuta

cuiniyayari. Rinu 'ixuriquiyari

mü'itüyacai müxavatücai

mepanacatütücatei, yutavisie huru

hüyameyaricü mepühüatücatei.

⁷Hicü yunaucatü memayeneniere,

xevitü mücü nivaruhanitüani

niuqui tuayamete huru xacüyari

'atahutame haxüa hüpüneme,

Cacaüyari yuheyemecü mayeyuri

que mütiha'a 'inüariyari. ⁸Hicü

tuquita cüsi niutahüne, Cacaüyari

que mütimarive que mütitürücaüye

'inüariyari puyü cüsiyari. Xevitü

pücaüyecai tuquita meutahanicü

mexi catiparivecai 'atahuta

cuiniyayari, 'atahutatü niuqui

tuayamete memi'atüa.

**Haxüa que memüte'upitüarie
xacürüte müpaü tihüpüneme**

16 Merücüsü xeime
nenu'enieni carima

'utaniucame tuquita müpaü
tivacühüaveme niuqui tuayamete
'atahutame, Mana xequenehu,
cuiepa xequeneucatuaxüa 'atahuta
xacüyari Cacaüyari haxüaya
mühüpüne.

²Hicü mexüacame neyani.

Neicatuani yuxacü cuiepa.

Hicü teüteri memüte'a'utücatei

yutanaca seyuyacü nenevieri

memipitüacai 'üiquisica

yutanacapaü mütiyuxexeyacai,

müme cuini mieme 'axa 'anemecü

meniuti'esata.

³Hicü 'utümana mieme neicatuani

yuxacü haramarasie. Xuriya nayani

müqui xuriyayapaü 'anetü. Yunaitü

memayenenierecai meniucuni

haramarasie memü'uvacai.

⁴Hicü hairieca mieme

neicatuani yuxacü hatuxametesie

haixatesie. Mücüta xuriya

nayani. ⁵Hicü mücü niuqui

tuayame hacü mühürütüariecai

nenu'enieni müpaü 'utaineme,

'Ecü 'apemuyeicacai 'apemuyeica

pemüpasie, heiseriemecü

pepütüyurie müya

pemutivamari'itüacü. ⁶'Ateüterima

vaxuriya niucamete yaxuriya

memutiyeurixücü, 'ecüta xuriya

pepüvaru'itüa. Müpaü pütünaquixü

vahesie. ⁷Xeimeta nenu'enieni

mürayutimavatüresie müpaü

'utaineme, Hü, Ti'aitame Cacaüyari

nai pemüti'aíta, yuri pehaitü

heiseriemecü yapeticamietü

pepüti'amari'itüva.

⁸Hicü naurieca mieme

neicatuani yuxacü tausie. Tau

müpaü catiniupitüarieni

müvativarücanicü teüteri taicü.

⁹Teüteri menitivariquecaitüni cuini

mieme, peru meniseviximacaitüni que mü'ane Cacaüyari mühücü, 'axa me'utiyuatü hepaüsitana heiserie mexeyacaicü müpaü mütvacuiniyatüanicü.

Mepücatehayevacai que memüteyuriecäi, mepücayuvaüriyacai ve'eme memü'eriecacü.

¹⁰Hicü 'auxüvirieca mieme neicatuani yuxacü yeutanaca 'uveniyasie haque müre'aita.

Naisarie müra'aitacai nacuyüre. Teüterimama yuneni menicuquevecaitüni müvarucucünecaicü 'ana.

¹¹Cacaüyari muyuavisie macave mecaniseviximacaitüni 'axa me'utiyuatü hepaüsitana, mücü müvarucuitücateicü memeu'esatücateicü. Peru mepücatehayevacai que memüteyuriecäi.

¹²Hicü 'ataxevirieca mieme neicatuani yuxacü hatuxame 'amüpasie 'Eupürate müttitevasie. Ha mana niucavani macuha'arisienicü te'aitamete vahuye tau manatinecasie miemete.

¹³Hicü necanivaruxeiya cacaüyarixi yuhaicame memüca'itiyatücatei, temusi vahepaü me'aneneme, cu teta yeutanaca teta tixaxatame müti'itavacai teta me'ayenexüacu. ¹⁴Müme cacaüyarixi 'axa memü'anene va'iyarite mecanihümetüni. Marivemecü metenyuriecäitüni, meneutayeixüani yunaime cuiepa memütama teva'aitüvamete vahesüa, memüvacuxeürienicü cuyacü, mücü tucari mümarive

'aye'ayu que maine Cacaüyari nai ti'aitame. ¹⁵Mücü müpaü paine, Neuxei, tinavayame mü'axepaü nepunuani. 'Aixüa pü'itüarieni que mü'ane müyühütüa, que mü'ane müha'arisie yu'ixuriqui mücavaune capa mavetü 'uyeicanicü 'uxa'a varie me'ixeyacacu que mütiyuteviya. ¹⁶Mericüsü teüteri menivarucuxeürieni haque 'Arümaquetuni mütiuyeteva Hepürayusixi teüteriyari vaniuquicü.

¹⁷Hicü 'atahutarieca mieme neicatuani yuxacü 'ecapa. Hicü muyuavisie niuqui nivayeyani tuquita 'uveni manuvesie carima 'utaitü, Canaye'aniri. ¹⁸Caniucumerücacaitüni necuyaneacaitüni necutüarücacaitüni. Cuie carima niutayuanı, que mücatitayuvecai quepaucua tevi cuiepa 'ucaitü matüa hicüque, cuini mieme tiutayuatü nayani. ¹⁹Hicü quiecarı 'amacuyeva haicacüa niutitare. Hipame nuivarite vaquiecarite caniucaxürieni. 'Ana Cacaüyari Vaviruniya quiecarı mümarive quiecatari pücvavarutatümayaxü, masi yutecüxita mieme yuvinu nivaru'itüani yuhaxüa. ²⁰Naitü cuie haramara hixüapa mayema niyupata, yemurite niutumamavere. ²¹Teüteri vahesie niucaxürieni te nauca haxuvayari rahetetücaitü. Teüteri meniseviximacaitüni Cacaüyari 'axa me'utiyuatü hepaüsitana, te 'acaxüriecu memüte'ucuinixicü cuini mieme.

'Uca mümari'itüarieni

17 Mericüsü 'atahutatü niuqui tuayamete 'atahuta

xacüyari memexeyacai, xevitü mücü 'aura canayani. Müpaü canetiniutahüave, Quenaye'a. Nepümasixeisitüani que mütimari'itüarieni mücü 'uca tuminicü müyuvitünüa marivetü, hatuxame 'amüpa tesita 'acaitü. ²Mücü menicumaüvacaitüni cuiepa te'aitamete cava'üyatüacu. Vinuyacü cuiepa memütama menitarüvecaitüni, mücü yuvitünüacu. ³Hicü 'Iyari nesi'uviyacu mücü canenevitüni macumavesiepai. 'Uca neniuxeiya yeutanaca meutaüraüyesie 'acaimé. Yeutanaca naisarie hesiena püra'ucal 'axa que mütitevacai yuseviximatü. 'Atahuta mu'uyari tamamata 'avayari canexeyacaitüni. ⁴'Uca taüraüyeme xureme panacatücücai. Hurucü tetexi visi müraye'arücü perüracü püquemaritüariecai. Huru tecüxiyari pahanacal yumamasie hüneme. Pü'inüarieyatücai que mütüyuseviximacal que mücatil'itiyacal müpaü tiyuvitünüatü. ⁵Canatana que mütitevacal na'ucaitüni 'üquisica mü'aviecü, Vaviruniya quiecaril 'amacuyeva, 'anuyütü, Cuiepa miemete tuminicü memüyuvitünüa, yunaitü memüyusevixima, 'icü pühücü vavarusi, 'anuyütü. ⁶Hicü mücü 'uca neniuxeiya tavecame Cacaüyari teüterimama vaxuriya 'anu'ieca, müme memüyuhécüatacal Quesusisüa memiemetetütü vaxuriya 'anu'ieca. Hicü ne'ixeyatü cuini mieme neni'iyarixiecaitüni. ⁷Niuqui tuayame müpaü canetiniutahüave, Titayarisü peti'iyarixie. Nepümatihecüatüani

'avie niuqui 'uca hepaüsita yeutanaca metücü 'atahuta mu'uyari tamamata 'avayari mexeiya hepaüsita. ⁸Mücü yeutanaca pemüxeiya, mücü 'aniyueicacaitüni, hicü 'apüca'uyeica. Meucatevasie vatineme, püyemie müca'unarienicü. Cuiepa memütama queyupaümetü memüca'acayasarie cuie munetüariepai xapasie tucari memexeyal manuyünesie, müme neni'iyarixiecacuni quepaucal memixeyal mücü yeutanaca 'amuyecacal, hicü 'amüca'uyeica, mayeneni.

⁹'Üquisica 'ipaü canil'aneni meitimanicü que mü'ane 'aixüa müremu'u mütimaive. 'Atahuta mu'uyari, mücü 'atahuta yemuriyari canihücütüni hesiena macal 'uca. ¹⁰Te'aitamete 'atahutatü mecanihümetüni meta. Yu'auxüvitü menacaxürieniri, xevitü 'apuyeyica, xevitüta pücueviya pücanuave cuxi. Quepaucal munuani, peuyevese 'esiva yamüreuterecü xeicüa.

¹¹Mücü yeutanaca 'amuyecacal 'amüca'uyeica, mücü 'atahairieca mieme canihücütüni müme. 'Atahutatü vahesüa canimiemetüni. Caniyemieni müca'unarienicü.

¹²Tamamata 'avayari pemuxei, mücü tamamata te'aitamete mecanihümetüni. Mete'aitatü mepüca'isütüavave cuxi. Heiserie mecanitanaqu'ericuni xei hurayari memüte'aitanicü yeutanacamatü. ¹³Müme val'yari caniyuxevini. Yütürücarिया mecaniyetuiriecuni yeutanaca vatürücarिया mexeyanicü, heiserie mexeyanicü müme

heiserie memexeyapaü. ¹⁴Cuya meniveiecuni Muxa me'aye'unietü. Muxa nivaral'ivamücü cusiyarite müvacusiyaricü te'aitamete mütiva'aitüvamecü. Müme hamatüana mem'uva meputa'inierie mepanayexeyarie yamepütecahu.

¹⁵Hicü müpaü netiutahüavixü, Ha pemuxe haque meca 'uca müyuvitünüa, mücü nuivarite mecanihümetüni mümüremete teüterixi niuquitecü memutiniuca mepühüme. ¹⁶Tamamata 'avayari pemuxe, yeutanacata, 'axeicüa mecaniti'uxive'eriecuni 'uca müyuvitünüa. 'Ucu'eirivame menayeitüacuni maveme. Menitacuaicuni vaiyarieya, menitataiyacuni taicü. ¹⁷Cacaüyari müpaü pütiva'iyaritüani müpaü memüteyuriecacü mücü püta que mütiyurimücü va'iyari yuxevicacu me'ipitüacacu yeutanaca mücü püta müti'aitametünicü vahesie mieme. Müpaü meteyurieyu catinaye'atüariemücü nai Cacaüyari que mutayü. ¹⁸'Uca pemuxe, mücü quiecarari mümarive canihücütüni haque cuiepa te'aitamete meme'aitüarie.

Vaviruniya que mütiuca'unarie

18 Mericüsü 'ana nenixeiya xeime niuqui tuayame taheima 'acamecame cuini mieme heiserie mexeyacai. Cuiepa canacuhecüare 'iya marivecacu. ²Hicü türücaüyemecü niutahiva müpaü 'utaitü, Quiecarari mümarivecai niuca'unarieniri Vaviruniya. Cacaüyarixi 'axa memü'anene vaqui nayani, yunaitü

'iyarite memüca'itiyatüca, yunaitü viquixi memüca'itiyatüca yunaitü memü'uxive'eriva vatesariya ratüa. ³Yaxeicüa 'ucapaü yuvinu que mütiva'itüa memü'axenicü memicumauvanicü, mana quiecatari yunaime nuivarite meniva'itüacaitüni cümana memühecarienicü. Cuiepa te'aitamete menicumauvacaitüni cava'iyatücacu. Tetuayamete cuiepa miemete meheuca'utü menayuyeitüacaitüni visi 'ane müyupitüacacü 'anayuhayevamecü.

⁴Hicü neni'enieni xeime müpaü mainecai taheima, Quiecarisie xequenevayecüni neteüterima 'acu, xehesieta rahüiyanicü tita 'axa memüte'uyuri mana quiecatari, xemücate'ucacucuinenicü 'iya que müticuine. ⁵Tita 'axa mütiuyuri niucuxeüriyani muyuavisiepaütü. Cacaüyari püca'itatümai que mütiuyuri heiseriemecü yacaticamietü.

⁶'Axequetenapiniri que mürapicai. Hepaüna capaümeme masi tavari cuxi 'axequetenapiniri müpaü mütiuyuricü. Tecüxitana haque meinüitüacai yuvinu tavari cuxi yaxequeteneutanüitiiri.

⁷Marivetü que mürayuyeitüacai visi 'ane que mütiyupitüacai, yaxeicüa 'uximatüarica heiverica xequenepitüaca. Yu'iyarisie müpaü paine, 'Ena neti'aitametütü 'enepuca. Necarecacünatü nepüca'ayani, heiverica nepüchexeyani.

⁸'Ayumieme cuiniyaya xei tucarisie caninüamücü, müyacü cuiniyacü hacacü püpitüarieni. Taicü nitataiyariemücü. Canitürücaüyeni

que mü'ane mitamari'itüani
ti'aitametütü Cacaüyaritütü.

⁹Hicü cuiepa te'aitamete
queyupaümetü memicumaiüvacai
cava'üyatücacu hamatüana visi
'ane memüyupitüacai, müme
meniutisuanacuni meyuheiverietü
mehe'erivatü quepaucua
memixeiya cuauni 'atineicame
tataiyarieximecacu. ¹⁰Memamatü
müpaü müti'uximatüarieximecü,
teva meniti'uicuni müpaü
me'utiyuatü, Xüa 'ui, xüa 'ui,
yapaucua quetiumari'itüarie
Vaviruniya quiecar marivetü
türücaüyetü.

¹¹Tetuayamete cuiepa
miemete mecaniutisuanacuni
meyuheiverietü mehe'erivatü,
müpaü metemaitü, xevitü
tavari püca'inaneni va'licate.

¹²Meneiye'licatacaitüni mana huru
me'atüvatü pürata tete müraye'arü
perüra rinu 'ixuriquiyari 'ixuriqui
mütataüravi sera 'ixuriquiyari
'ixuriqui müxuxure, naime cüye visi
mu'üa, naitü mutiveviya herepanite
tameyaricü, naitü mutiveviya cüye
müraye'aricü, tepüa müxeta tepüa
mümerücavi marümuri teteyari
¹³canera visi mu'üatüca 'üca
mixaxi rivanu vinu viya harina
türücu vacaisixi muxasi cavayasixi
caxetate teüteri, teüteri va'iyarite
meta. ¹⁴Müpaü meputiyuaneni
'ana, Tita pemütihive'eriecai
'a'iyarisie cuacuaxicacu, 'ahesüa
caniumaveni. Xavatütü marivetü
naitü tiniutatümaiaryieni 'ahesüa.
Yuheyeme pütiumaveni.

¹⁵Müme memituacai müya
'aneneme, müme meheuca'utü
memayuyeitüacai cümana, yunaitü

tevpai meniti'uicuni memamatü
müpaü müti'uximatüarieximecü,
me'utisuatü meyuheiverietü
¹⁶müpaü me'utiyuatü, Xüa 'ui, xüa
'ui, yapaucuaque pumaveriyari
quiecar marivetü. Rinu
'ixuriquiyari 'ixuriqui mütataüravi
müxuxure nanacatücaitüni,
yuquemaritüatü hurucü tetexi
visi müraye'aricü perüracü. ¹⁷Xei
hurayarisie niutimavere cui que
müreucavecai.

Naviya nü'avamete, yunaitü
naisarie memü'axe naviyasie
meyetetü, naviya vequemete,
queyupaümetü haramarasie
memüte'ivacai, mümeta
tevpai meniti'ucaitüni.

¹⁸Me'ixeyatü cuauni
'atineicame tataiyarieximecacu
meniutihivacaitüni müpaü
me'utiyuatü, Haquevasü xevitü
quiecar mücü 'amacuyeucaipäu
'anetü. ¹⁹Tumuanari
meneutivivacaitüni yumu'usie
me'utisuatü meyuheiverietü
müpaü me'utiyuatü, Xüa 'ui, xüa
'ui, yapaucua que tumaveriyari
quiecar marivetü. Mana
meheuca'utü menacüne yunaitü
naviyasixi memüvarexeiya
haramarasie, mücü vaüca
mürexeyacaicü. ²⁰Muyuavisie
xequeneyutemamavieca
xehe'erivatü. Cacaüyari
teüterimama, nü'arisixi
texaxatamete yunaitü
xequeneyutemamavieca. Cacaüyari
'imari'itüatü nixehecüatani heiserie
xemexeyacü xeme.

²¹Hicü niuqui tuayame
mütürücaüye nenutuni tete
matapaü necame. Haramarasie

neicahüani müpäü 'utaitü, Yaxeicüa carima tinica'unariemücü Vaviruniya quiecarari mumarive. Tavari 'uxa'a varie pacumaveni. ²²Canarivivamete xavererusixi cürautavivamete cuxineta hüsivamete mepüca'enierieni 'ahesie. Naime tevevivamete mepücaxuaveni 'ahesie. Tüxüme püca'enierieni 'ahesie. ²³Cüxeme 'ahesie pücacüxeniri. Neneüqueme viquivame vaniüqui püca'enierieni 'ahesie. 'Ahesüa quiecatari memütetuacai cuiepa memütama va'isücate mecanihümetücaitüni. Peti'aquevayacacu meteni'irüviyariecaitüni yunaitü nuivarite. ²⁴Mana mücü quiecarisie masiücütü nayani texaxatamete vaxuriya mutayeuricü Cacaüyari teüterimama vaxuriya mutayeuricü, yunaitü cuiepa memucui'ivaxü vaxuriya mutayeuricü mana.

19 Mericüsü 'ana neni'enieni yuariya yumüireme teüteri vaniüquipäü ti'eniürücümeme türücaüyeme. Müpäü meniutiyanecaitüni muyuavisie, 'Aixüa xequeneutiyaneni Cacaüyari hepaüsita. Pütiyuvicueisitüvame püve'eme pütürücaüye tacacaüyari. ²Yuri haitü heiseriemecü yaticamietü pütüyumari'itüva. Nitamari'itüani mücü 'uca mumarivecai tuminicü müyuvitünüacai, que mü'ane müvaseviximacai cuiepa memütama yuvitünüatü. Cacaüyari 'apürepiniri 'uca metayeuricü teüterimama vaxuriya. ³Hicü hutarieca müpäü meniutiyaneni, 'Aixüa xequeneutiyaneni Cacaüyari hepaüsita. Camü, cüsü yuheyemecü

nivatineicani mana. ⁴Hicü 'uquiravesixi xei teviyari heimana yunaucame vahamatü yunaucatü memayeneniere meniutihüxima'uni yunaitü. Nenevieri mecanipitüani Cacaüyari 'uvenisie 'acaicu müpäü me'utiyaatü, Niuqui canise'ini. 'Aixüa xequeneutiyaneni Cacaüyari hepaüsita. ⁵Hicü niuqui nivayeneni 'uveni manuvecaisie müpäü 'utaitü, 'Aixüa xequeneutiyaneni Tacacaüyari hepaüsita Yunaitü 'iparevivametemama Yunaitü xemütheiyehüviri Türi 'uquiravesixi yunaitü.

**Neüquiya 'ixüarariyari
Muxa mivevie**

⁶Hicü mümüiremete vaniüqui neni'enieni. Ha 'amüpapäü püti'eniürücücai, türanari mütürücaüyepäü. Müpäü mecaniutiyanecaitüni, 'Aixüa xequeneutiyaneni Cacaüyari hepaüsita, Ti'aitatü matüacü Ti'aitame mütacacaüyari Nai müti'aita.

⁷Tequetatemamavieca Temavierica tequehexeyiani Visi tequete'ixatani Maye'acü Muxa mütineüquecü. 'Üyaya puyucuha'aritüa.

⁸Canüpitüarieni rinu 'ixuriquiyari Müxavatü mü'itiya manacatünicü.

Rinu 'ixuriquiyari cani'inüaritüni, tita memütayurie heiseriemecü yametecahütü Cacaüyari teüterimama va'inüariyari.

⁹Hicü müpäü pünetiutahüavixü niuqui tuayame, 'Aixüa

mecani'itüarieca müme
 memuta'inierie 'ixüararipa, Muxa
 neüquecacu. Müpaüta nerahüave,
 'Icü Cacaüyari niuquieya müyuri
 canihücütüni. ¹⁰Hicü hetüana
 neniutihüximaqueni nenevieri
 ne'ipitüanique. Müpaü nerahüave,
 Quetineuhayeva. 'Ahepaü
 necatini'uximayatametüni
 ne, 'a'ivama memüyuhecüata
 Quesusisüa memiemeteütü
 vahepaü nepüti'uximaya. Nenevieri
 quenepitüaca Cacaüyari püta.
 Que mü'ane müyuhecüata
 Quesusisüa miemetütü, mücü
 'iyari canipitüarieca Cacaüyari
 texaxatametemama vahepaü.

**Que mü'ane cavaya
 neutuxasie macatei**

¹¹Mericsü müyuavi neniuxeiya
 reutenime. Cavaya neutuxa
 mana niuvecaitüni. Que mü'ane
 hesiena macatei Yamüticamie
 catinitevacaitüni, Yuri Maine
 titevatü. Heiseriemecü yaticamietü
 catiniyumari'itüvametücaitüni
 caniyumienecaitüni. ¹²Hüxiteya
 tai mütacapaü pütüyuxexeyacai,
 yumu'usie müireme muma
 nanamanacaitüni. Que mütiteva
 naye'ucaitüni hesiena, peru
 xevitü 'asipücatimaicai que
 mütiteva, 'iya xeicüa yapütimaicai.
¹³Ixuriqui xuriyacü müxure
 nanacatücücaitüni. Cacaüyari
 Niuquieya catinitevaca.
¹⁴Cuyaximama muyuavisie
 miemete meneveyacaitüni
 'ütümana cavayasixi memeutuxa
 vahesie me'utetü, rinu 'ixuriquiyari
 mütuxa mü'itiya me'anacatütücaitü.
¹⁵Tetana niyeneicacaitüni 'ixipara

meutixicacaunicai cümana
 müvativitenicü nuivarite.
 Pütiva'aitüa tepüa 'isüyari 'acuetü.
 Mücü canihücütüni que mü'ane
 mitiquesina caxie pünameta
 mieme, 'inüari vevienetü Cacaüyari
 nai müti'aita que mütiha'a que
 mütivaheca. ¹⁶Camixayasie
 teurieyasie müpaü püre'uxacai
 que mütiteva, Te'aitamete
 Tiva'aitüvame titevacacu,
 Cusiyarima Vacusiyari titevacacu.

¹⁷Mericsü xeime neniuxeiya
 niuqui tuayame tausie 'uveme.
 Carima niutahiva müpaü
 tivacühüvetü yunaime viquixi
 muyuavi hixüapa me'avüximecacu,
 Xequenacüni, xequeneyucuxeürie,
 Cacaüyari 'icuai püvevieneni vaücava.
¹⁸Xequetenecuaca te'aitamete
 vavaiyari, cuyaxi va'uquiyarima
 vavaiyari, memütürücavi
 vavaiyari, cavayasixi vavaiyari,
 müme vahesie memutecai
 vavaiyari, yunaitü memüyünü'a
 memüte'uximayatamete
 türi 'uquiravesixi yunaime
 vavaiyari. ¹⁹Hicü yeutanaca
 neniuxeiya, cuiepa te'aitamete
 vacuyaxima me'üarime. Yunaitü
 meniyucuxeürieximecaitüni
 memüyutacuinicü me'eye'unietü
 que mü'ane cavayasie macatei
 cuyaximama mevaraye'unietü.
²⁰Hicü yeutanaca niuviyarieni,
 hamatüanata tixaxatame
 müti'itavacai niuviyarieni, que
 mü'ane 'inüari mütiveviecai
 yeutanaca hüxie cümana
 mütiva'irüviyacai müme
 memitanaqui'eri yeutanaca
 seyuya müme nenevieri
 memipitüacai 'üquisicaya hepaüna

mütiyuxexeyacai. Mücü yuhutatü me'ayenenieretü meneucaxüriyani haracuna müta'asie 'asupürecü müta'asie. ²¹Hipatü yunaitü meniucui'liva 'ixipara vayeneicacacu que mü'ane cavayasie macatei tetana. Yunaitü viquixi meniutihuxani vavaiyaricü.

Xeï miriyari viyari

20 Mericüsü niuqui tuayame neniuxeiya muyuavisie 'acamiecame yavi 'acuecame para mürevatıyepienicü meucatevasie, carena caunariyari 'amüpa 'ahurietü yumamasie. ²Hicü mücü cu niuviya meripai mümieme Cauyumarie mühücü Satanaxi mühücü. Canecuvieni xeï miriyari viyari. ³Meucatevasie heicahüaca nenunani, quiteniena niseyumani, mücative'irüviyanicü nuivarite mexi cataparivecai xeï miriyari viyari. 'Anaque neuyeveca müxünarienicü yapaümexa.

⁴Hicü te'aitamete va'üvenite neniuxeiya mana 'a'ucame. Hesiena menayaxe müme heiserie memupitüarie. Mecani'isücatetücaıtüni que memüte'upitüarie. Hicü hipameta nenivaruxeiya, müme vamu'u mantivitequietüca memüyuhcüatacaicü Qesusisüa memiemetetütü, Cacaüyari niuquieya memücuxatacaicü yeutanaca nenevieri mecapitüatü hepaüna 'aneme meta 'üquisica, seyuya mecanaqui'erietü yucanata yumamasie, müme va'iyarite neniuxeiya. Müme me'anutaneniereca, Cürisitumatü te'aitamete menacüne xeï

miriyari viyari. ⁵Hipatü müquite mepüca'anutanenierixü cuxi 'ana, xeï miriyari viyari 'utaparecuque menanutaneniere 'imatüremete. Que memüte'anucu'uitüarie haitürüvemete, matüari mieme catinitevaca.

⁶Aixüa cani'itüaricamücü, canipasiecamücü que mü'anesie mütinaque matüari miemecü manuquenicü. Vacucuyame heiserie pücahexeiya vahepaüsita hutarieca memücuinicü, müme masi mara'acate mepühümetüni Cacaüyarisie miemete Cürisitusie miemete. Hamatüana te'aitamete mehümetütü mepüte'aitani xeï miriyari viyari.

⁷Mericüsü quepaucua mütapare xeï miriyari viyari, Cauyumarie nixünariemücü manutahüiyasie.

⁸Püvatineni mütiva'irüviyanicü nuivarite taserieta ta'utata tahixüata tasütüapai memetitei cuiepa, Cuquitari Macuquitari yunaime. Nivacuxeüriemücü memüyutacuinicü haramara tesita miemepaü xiücaripaü meyupaümetü. ⁹Hicü cuie 'amacuyevasie menentiyunixüani. Quiecarı münaqui'eriva 'aurie menicutecaitüni Cacaüyari teüterimama memütühipitecaisie, peru tai nacaneni muyuavisie nivarutixüsitüani müme.

¹⁰Que mü'ane mütiva'irüviyacai Cauyumarietütü mana neucahüiyani haracuna 'asupürecü müta'asie, haque yeutanaca tixaxatame müti'itavamatü memüyetecai. Tucaricü tücaricü meni'uximatüaricacuni yuheyemecü.

**'Uveni mütuxa hüxie memuhapanie
'isücame müvatahüavecü**

¹¹Hicü ti'aitame 'uvenieya neniuxeiya 'amüpa mütuxa. Que mü'ane hesiena macatei mexeyatü cuie muyuavi naitü niyupataxüani hüxiena memücatitenicü. Vahuyeri pumavecai muva memücatitenicü. ¹²Hicü müquite nenivaruxeiya 'uquiravesixi türi yunaime, 'uveni manuvecai hüxie meti'ucame. Xapate niutiverarieni. Xevitüta niutaverarieni xapa haque memacayasarie müme tucari memexeiya. Hicü müquite meniuta'ivaviyarieni que memüte'uyuri hepaüsita que müre'uxacai xapatesie, müpaü meteniupitüarieni. ¹³Mana müquite menivayecüne haramarasie memüyetecai, Tacucuyamesüa, Müquite Vahüvemesüa menivayecüne müquite mana memüyetecai. Yuxexuitü me'uta'ivaviyariECA que memüte'uyuri hepaüsita, müpaü meteniupitüarieni. ¹⁴Tacucuyame caneucahüiyani haracuna müta'asie Müquite Vahüveme 'üaritä. Müpaü que memüte'ucui'ivaxü müme, hutariECA müya catinitevaca. ¹⁵Que mü'ane müca'acayerie xapasie tucari mexeiya manuyünesie, mücüta haracuna müta'asie caneucahüiyani.

Muyuavi mühecua cuie mühecua

21 Hicü muyuavi mühecua cuie mühecua neniuxeiya. Meripai mieme muyuavi meripai mieme cuie neutayeixüani, haramara

püca'anierecai. ²Cacaiyari quiecarieya Querusareme mühecua neniuxeiya muyuavisie 'acamiecame, Cacaiyari manucasie 'acamieme, ha'arisiecame viquivame que mürequemarie yücünasie mieme. Ne Vanitütü necanixeiya. ³Hicü neni'enieni que mü'ane carima müpaü mutayü muyuavisie, Hicürixüa Cacaiyari teüteri vasata nitaquimücü, vasata 'ucaitü nayeimücü. Teüterimama mecanihümetücacuni, mücütütü nivateütacamücü vacacaiyaritütü. ⁴Naime va'ucai cana'itixüamücü vahüxita. Tavari mepücacuini mepücayuheiverieca mepüca'utihivani mepücate'ucacucuieni. Tita meripai mütimiemetücai catinanacayaniri.

⁵Hicü que mü'ane 'uvenisie macatei müpaü niutayüni, Camü, naime hecuame nepayeitüaxime. Müpaüta netiniutahüave, 'Ipaü quetineu'utüa, müyüvecü 'icü niuquisie yuri müti'eriecacü, yuri mainecü. ⁶Müpaüta pünetiutahüavixü, 'Ari tinaye'ani naitü. Ne Mexüacame 'Imatüreme netitevatü, ne necanihücütüni que mü'ane misütüa minüni. Que mü'ane meuharimücü, ne neca'icuetatüatü neniharitüamücü nehaixacü cümana tucari mexeyanicü. ⁷Que mü'ane mürayu'iva, hesiena catininaquimücü 'icü naitü. Neta Cacaiyarieya necanayeimücü, 'iyata nenive rayani. ⁸Peru queyupaümetü memamatü memucunuaxüa, yamemücatecahu, memüyusevixima,

memüteyumemiva,
 memüvacumaüva müme
 memücava'üitama
 memücavacünama,
 memüteyuquevaya, tetexi
 memüvarayexeiya, yunaitü
 memüte'itava, yunaime vahesie
 pütinaqueni haracuna 'asupürecü
 müta'asie memeucaxüriyanicü
 haque hutarieca memecuini.

Querusareme quiecariyari mühecua

⁹Hicü 'atahutatü niuqui
 tuayamete 'atahuta xacüyari
 mema'ücai hüpüneme 'atahuta
 cuiniyari 'imatürieca mieme,
 xevitü müme 'aura 'ayaca müpaü
 pünetiutahüavixü, Quenaye'a.
 Viquivame nepümasixeisitüani
 Muxa 'üyaya mayani. ¹⁰Hicü 'iyari
 nesi'uviyacu, canenevitüni yemuri
 'amünenasie 'emutevisie. Cacaüyari
 quiecarieya pünesi'uxeisitüa
 Querusareme. Muyuavisie
 nacaneni Cacaüyari manucasie
 'acamietü ¹¹Cacaüyaripaü
 visi 'anetü. Que mütixavatücai,
 tete visi müraye'arüpaü
 catiniyuxexeyacaitüni casüpe
 teteyaripaü tete manuyehcüapaü.
¹²Tesariyari 'enetü 'e'utevitü
 canitinierecaitüni tamamata
 heimana huta quitenieyari
 hexeyatü. Maquitenietücateisie
 niuqui tuayamete meniti'ucaitüni
 tamamata heimana yuhutatü.
 Que memüteteteva nuivarite
 mana tina'utücateitüni nuivarite
 'Ixaheri nivemama vahesie
 memüyecü tamamata heimana
 yuhutatü que memüteteteva.
¹³Tau manatineicasie haicacüa
 natetenicaitüni, ta'utata haicacüa,

taserieta haicacüa, tasutüapai
 haicacüa. ¹⁴Quiecarie tesariyari
 tamamata heimana hutame
 canexeyacaitüni 'itutuicame.
 Hesiena que memüteteteva
 tamamata heimana yuhutatü
 teyü'üquitüvametemama Muxasie
 miemete catine'ucaitüni.

¹⁵Que mü'ane müneticühüavecai
 ti'inüatame nacuecaitüni huru
 hacayari 'i'inüataque quiecarie,
 quiteniete, tesariyari naime.

¹⁶Quiecarie 'uta'isiquinatü 'epuma
 yaxeicüa heutatevetatü yaxeicüa
 'acuyeutü. Hicü niti'inüata
 quiecarie mücü hacacü xei meserie
 yeiyari heutatevacacu. Yaxeicüa
 peutateteva 'apacuyeva 'apatitütü.
¹⁷Tesariyari niuti'inüata, xei
 sienituyari heimana huta tevyari
 heimana nauca sicuriyari naye'ani
 tevi que müti'inüata, niuqui
 tuayame tevipaü yati'inüatacacu.

¹⁸Tesariyari casüpe teteyaricü
 püveviya. Quiecarie naitü huru
 tepüyari mü'itiyacü caniveviyaca
 xicüri maye'itiyapaü tiyuxexeyatü.

¹⁹Tetexi quiecarie tesariyari
 mütituica xexütü tetexi visi
 müraye'arücü püquemaritüarie.
 Mexüacame tete 'ituicatü tesariya
 canicasüpetüni tuxatü, hutarieca
 mieme sapiru yuavitü, hairieca
 mieme 'acata teteyari yuavitü,
 naurieca mieme 'esimerarüta
 siüraüyetü, ²⁰'auxüvirieca mieme
 'unise teteyari tuxatü, 'ataxevirieca
 mieme curunarina xuretü,
 'atahutarieca mieme cürisuritu
 taxaüyetü, 'atahairieca mieme
 veriru siüraüyetü, 'atanaurieca
 mieme tupasiyu taxaüyetü,
 tamamata mieme cürisupürasu

siüraiyetü, tamamata heimana xevirieca mieme casinitu yuavitü, tamamata heimana hutarieca mieme 'amatisüta taüraiyetü. ²¹Quiteniete mieme tamamata heimana huta 'itupariyari tamamata heimana huta perürayari canihücütüni. 'Itupari xexuitü xei perürayaricü putiveviya. Quiecarisie cayete huru mü'itiya canihücütüni xicüri mayehécüapaü mütiyuxexeiya.

²²Mana tuqui nepüca'uxei quiecarisie. Ti'aitame mücacaüyari nai müti'aita yücümana canituquitüni, Muxa meta.

²³Quiecarisie mepücaheiyehüva tau meseri mühecüarivienicü mana. Cacaüyari visi 'anetü püvahecüariviya püta. Muxa canihücütüni vahecüarivivame.

²⁴Nuivarite metavicueisitüarieme 'ameniu'uvacuni müpaü metehécüariyarietü. Cuiapa te'aitamete tita memütehhexeiya visi ti'ananeme meteni'atüacuni mana, ve'emetete que memütemarivani.

²⁵Quitenie pücareunatücani tucari. Tücarü pücacuaveni muva. ²⁶Tita nuivarite memütehhexeiya visi ti'ananeme raye'arücame mecateni'atüiricuni.

²⁷Hasuacu hesiena pücaheutahani tita mütiheviximarie, tita mütiyusevixima meta müti'itava. Müme xeciüa memacayasarie Muxa xapayasie quename tucari mehhexeiya manuyünesie, müme meneutahaqueni mana.

22 Mericüsü 'ana hatuxame pünesi'uxeisitüa cümana tucari memexeiyanicü. Tete manuyehécüapaü nixavatücaitüni

ha Cacaüyari 'uvenieya manucasie Muxa 'uvenieya manucasie 'ayeneicatü. ²Caye hixüapa, hatuxame tesita 'anataüye 'anutaüye cüye niti'ucaitüni cümana tucari mexeiya. Tamamata heimana hutamexa niutixuxuavereni, xexuime meserisie niuticuacuaxeni. Cüye xavariyari nuivarite memanayexürüvenicü cani'ayumiemetüni. ³Naitü mütixani'eriva pücacuaveni hasuacu, muva catiniumavecämücü. Cacaüyari 'uvenieya Muxa 'uvenieya mana puveni, me'eyexeyacacu müme hesiena mieme memüte'uximaya. ⁴Yühüxie meniutineniericuni, que mütiteva püre'uxani vacanata. ⁵Tücarü pücacuaveni muva, mepücaheiyehüca cüxeme müvahecüarivienicü ni tau. Ti'aitame Cacaüyari püvahecüariviyani püta. Yuheyemecü te'aitamete mepüyüaca.

Canehuraniri Cürisitu munuani

⁶Hicü müpaü netiniutahüave, 'Icü niuquisie caniyüveni yuri müti'eriecacü, yuri paine. Ti'aitametütü, que mü'ane Cacaüyariütütü 'iyari müvatütüta texaxatamete, mücü neiyenü'ani yuniuqui tuayame yamütiva'üquitüacacü yuhesüa miemete te'uximayatamete, müme müpaü memütemaicacü que müreyeveve yamütüyünicü cuitüva. ⁷Neuxei, cuitü nepunuani.

'Aixüa cani'itüaricämücü Que mü'ane yamüticämie 'Icü xapasie xasica que maine.

⁸Nesü Vani necanihücütüni que mü'ane mi'eni mixei 'icü. Quepaucua nemu'enaxü nemunierixü, neniutihüximaqueni nenevieri ne'ipitüanique niuqui tuayame müpaü münetiü'üquitüa, hetüana ne'ucaveca. ⁹Müpaü nerahüave masi, Neuxei, quetineuhayeva. 'Ahepaü necatini'uximayatametüni, 'a'ivama Cacaüyarisie miemecü memütecuxata vahepaü, müme yamemütecahu 'icü xapa que maine vahepaü nepüti'uximayatame. Nenevieri quenepitüaca Cacaüyari püta.

¹⁰Hicü müpaü netiniutahüave, Pepüca'inenaca tita mütixata 'icü xapasie, pepüca'iseyumaca niuquiyari. Tucari nehuraniri maye'anicü. ¹¹Que mü'ane heiseriemecü yamücticamie, yaxeciüa püyüaneni heiseriemecü yacaticamietü. Que mü'ane müyusevixima yaxeciüa quetiyuseviximaca. Que mü'ane heiseriemecü yamüticamie meta heiseriemecü yaqueticamieni. Que mü'ane Cacaüyarisie mieme müpasie, yaxeciüa pasietü queyuhayevani.

¹²Camüsü, cuitü nepunuani. Nenuame nepürapica, yuxexuime netinivarapiniriemücü que memüte'uyuri. ¹³Neri Mexüacame 'Imatüreme necatinitevaca, que mü'ane misutüa minüni nemühücücü.

¹⁴Aixüa mecani'itüariēcacuni müme 'aixüa 'anemecü memü'uvani va'ixuriqui 'itiyatücaicacu que memüteheye'ecua. Heiserie mecanexeyacacuni mücü cüyesie

mieme memütecuacacü, cümana tucari memexeiyanicü heiserie mepexeiyanita quiecarisie memeutahaquenicü quiteniesie. ¹⁵Quiecarie varie meniu'uvacuni müme süicüri vahepaü memüyüa teyuquevayamete müme memüvacumaüva que mü'ane mücava'üya mücavacüna memüteyumemiva tetexi memüvarayexeiya, yunaitü 'itarica memünaqui'erie memüte'itava.

¹⁶Neri Quesusitütü neneinü'ani neniüqui tuayame müpaü mütixehēcüasitüiyanicü haque xemeyutixexeüriva. Ne nana necanihücütüni Ravirisie nemüyetüa nemutine. Xurave müxavatü tuxacüta mieme necanihücütünita.

¹⁷Iyari Quenaye'a canaineni, Viquivameta yaxeciüa paine. Que mü'ane mü'ena Quenaye'a que'utayüni. Que mü'ane meuharimücü, mücü que'ayani. Que mü'ane müyuväüriya cacuetatüarietü que'anuhareni cümana tucari mexeiyanicü.

¹⁸Ne 'ipaü nepütivahecüatüa yunaime memi'enie 'icü xapasie xasica que maine. Xüca xevitü 'icü niuqui 'utanüittivani, Cacaüyari mücü pünüittiani cuiniya 'ipitüatü 'icü xapasie que müre'utüca.

¹⁹Xevitü 'icü xapasie que maine xasica xüca niuqui 'unavani, Cacaüyari pinavairienita tita hesiena mütinaquequecai. Müpaü pücatipitüarieni macayerienicü xapasie tucari memexeiya manuyünesie, ni Cacaüyari quiecariena maye'anicü que müre'uxa 'icü xapasie yapücatipitüarieni.

²⁰Que mü'ane müpaü mütihecüata
müpaü naineni, Hü, cuitü nepunuani.
Mücü niuqui canise'ini. Quenaye'a
Ti'aitame Qesusi.

²¹Ti'aitame Qesusi 'aixüa
quetiuca'iyarini yunaime
xehesie mieme. Müpaü xeicüa
cani'aneni.